

NAZIONALE
BIBLIOTECA
VITT. EMANUELE
14
4 0
34

D. FRANCISCI

TOLETI

Societatis Iesu

COMMENTARIA

vnà cum Quæstionibus.

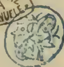
IN OCTO LIBROS ARISTOTELIS
De Physica Auscultatione.

Nunc tertio in lucem edita.

CVM PRIVILEGIO.

VENETIIS APVD IVNTAS,
M D LXXXVI.

AD LECTOREM.

NTEQVAM ad Physica hæc in Aristotelem commentaria aggrediamur, Pie Lector, quæ, nostrorum studiorum moderatores, ingenuæ iuuentutis, fidei nostræ commissæ, commodis consulentes, in lucem proferre constituunt; pauca quædam de eorundem in ipsis edendis instituto, deque vniuersa docendi, & Philosophandi ratione, præfari visum est. Postulat à nobis suscepta, diuino munere, vitæ ratio, vt in eam curam omni studio incumbamus, quæ liberales adolescentes & pietatem coniungant cum literis, & in his breui tempore fructus ferant quàm maximos. Ad eam rem plurimum conferre posse videbatur, si in quaque disciplina certus author exhiberetur, qui & doctrinæ genere, & facilitate dicendi, & illustri quadam breuitate studiosis eius scientiæ tyronibus maxime esset accommodatus. in quo & quæ explicanda à doctore essent, domi præuidere, & in gymnasijs exploratius, præceptore docente, percipere, & iam explicata, cum domi repetere ac recolere, tum vero, quoties opus esset, diligenti studio excutere, atque explorare possent. Quod sane consilium, ratione primo inuentum, prudentiæ deinde, atque vtilitatis plenum esse, & doctissimorum hominum authoritas, & longo temporis vsu experientia comprobauit. Vidimus enim non raro, qui hanc in suis studiis secuti sunt rationem, adolescentes, vel quàm ipsa ætas ferat, sapientiores euasisse. Etenim, quod maxime rem causamq; continet, sine certo libro docendi genus, & præceptoribus perdifficile est, & discipulis valde laboriosum, molestum, atque inutile. Præceptoribus quidem, quòd ita se deberent ad docendum comparare, ac si integram, & absolutam vniuersi Aristotelis explanationem commentarentur. in quo sane & firmæ multorum vires frangebantur, & si quis esset paulo imbecilliori valetudine, quantumuis ingenio & eruditione valeret, minus erat aptus ad docendum. Facile præterea fiebat, vt qui tunc primum ad docendum accederent, vtpotè quos nondum vsus docuisset, nimis in minus vtilibus disputationibus morarentur, quo post deficeret ipsos tempus in grauioribus. facile, vt quos nihil contineret firmum ac constitutum, in aliquid minus tutum vel periculosum etiam laberentur. facile denique, vt in ipsorum scriptis desideraretur illud, quod tantopere doctorum animos tenere solet, vt suo quidq; loco tractaretur.

Iam vero (quod ad ipsos auditores attinet) non minora incommoda consequuntur. primum enim in prælectionibus audiendis, vel nihil memoria retinere poterunt, vel ad recordationem singula erant doctoris perpetua quadam oratione vtentis verba excipienda. Deinde multi ad scribendum tardi præceptorem non assequebantur docentem. qui vero assequebantur, cum mentes excolere debuissent, tum scripta castigare, menda, & errata corrigere, ipsam veri inuesti-

uestigationem intermittere cogebantur. Ac cum sæpe falsa cum veris illis ipsis dubię fidei monimentis cõsignassent, hęrere sæpe, nec illis satis fidere, nec certum aliquid sibi persuadere. Turpis prætereà plerunque notarum forma, deprauata signa, lituræ immumeræ, & sordida illa non tam literarum, quam litura rum sæpe congeries, plurimum egregia adolescẽtium ingenia retardabat. Nam & vaga multorum iuuenum mens, cum nullum authorem sequeretur, in multos & ipsis inutiles libros distrahebatur, & ad futuras scholas, disputationesque nulla se ratione parere poterat; cum nec quid docturus esset præceptor, nec quo ordine perspectum haberent. mens quoque tota ad scribendum intenta, rei difficultate obruta, in nullam rem incumbebat minus, quàm ut, quæ tradebantur, perciperet, atque cognosceret. Sat multis videbatur esse, si omnia fideliter conscripsissent, plus tandem temporis inscriptis corrigendis, quàm in colendis ingenijs ponebatur. Vitiosa plane res, & præstantibus ingenijs ualde perniciosa. Huc accedebat valetudo, quæ non mediocriter tam assidua, atque molesta tot tantarumque rerum conscriptione labefactari solebat. Ergo vt tantus hic leuaretur labor, edendus fuit liber aliquis, quo incredibilis illa præceptorum, & discipulorum molestia minueretur. Is cum non facile reperitur, dum maiora moliuntur Patres nostri, in has meas lucubrationes inciderunt, opus & a nobis olim inter docendum philosophiam, adumbratum potius, quàm omni ex parte perfectum, & cui nec modo, quod grauibus publicisque negotijs essemus impediti, extrema manus accessit id vt in lucem proferatur decernunt: Prodit. Putent ergo pręceptores hic iacta esse fundamenta, in quibus, quæ ipsis vtilia videbuntur, tute, & secure poterunt exædificare. Intelligant etiam discipuli, se nostris vigilijs quasi certum hominem conduxisse, cuius opera, quę alias ipsis summo labore conscribenda erant, distinctius, accuratius, & pulchrius conscripta consequantur.

Sed de causis, quibus adducti sumus, vt hunc in Aristotelem commentarium proferremus in lucem, hactenus: de via, rationeque docendi, ac philosophandi, quam sequimur, nunc dicamus. Id sane in primis curabimus, Lector, vt, quæ a nobis omnia proficiscentur, ad illam pietatem conferant, qua adolescentium potissimum animos peroptamus imbuere. In explicandis ergo physicis difficultatibus id maxime complectemur, quod ex vsu nostro & verius fuerit, & communius. Dum de Aristotelis mente certabitur, optimis quibusque vtemur Authoribus, Græcis, Latinis, Arabibus: ex Græcis Theophrasto, Alexandro, Ammonio, Philopono, Porphyrio. Simplicio, Themistio, Eustratio, cæterisque, quorum nobis commentarios temporum iniuria non ademerit. Ex Latinis autem, D. Thoma, Boethio, Alberto magno, Aegidio, Scoto, Marsilio, ita tamen, vt & qui ex recentioribus præstant, suum quoque locum habeant. Scotus, Caietanus, Sonzinus, Iauellus, Iandunus. Burlæus, Buridanus, Zimara, Nyphus, & cæteri, si qui alij in hoc genere excellere videbuntur. Vnus sane D. Thomas instar erit omniũ, in quo & diligentia interpretandi, & doctrinæ grauitas cum pietate coniuncta,

multa,

multa, varia ac solida eruditio, incredibilis praeterea methodus, in integris etiā disciplinis pertractandis, nec commentarijs solum quos scripsit in Aristotelem, sed multo etiam magis Summa Theologiae, Summa contra gentes, Quaestionibus disputatis, & caeteris eius scriptis, tantam (vt de Theologia taceamus) philosophiae lucem attulit vnus, quantam caeteri omnes (aliorum pace dixerim) possint explanatores afferre: ī quo, ex nullius arbitror laude quippiam detrahi, si id dicitur de D. Thoma, quod ipsorum quisque, si & viueret, & adesset, de eodem videretur esse dicturus.

Ex Arabibus autem (quamuis numero, doctrina, & eruditione, si vel cum Graecis, vel cum Latinis conferantur, longe reperiantur inferiores) vtemur Auempace, Alpharabio, Auenzoar, Auerroe, & alijs, Auicenna potissimū, quod eius scripta omni memoria grauissimis hominibus probata sint, & quod vnus ī ter omnes Arabes proxime ad verum philosophiae christianae decus, & laudem videatur accessisse.

Hoc autem loco admonendus es, lector pie, ne cum in hos, aut alios impios Aristotelis interpretes, siue Graecos, siue Arabes incideres, in ijs praesertim, quae ad pietatem attinent, facile illis credas, atque committas. Nam, cum impij fere omnes fuerint, Ethnici, Idolatrę, nonnulli etiam Sarraceni, vel Mahumetani, de Deo, de diuinis rebus, de vltimo fine, de diuina prouidentia, de vita beata, de animis ipsis hominum non raro male scripserunt. Vna, quam profitemur, Diuina fides philosophiae regula ac norma est, vel potius veritatis, ad quam philosophorum, scriptorumque omnium opiniones referendae sunt: ne, quod monet D. Paulus, ab his decipiamur per inanem philosophiam, secundum elementa huius mundi, & non secundum Deum. Quamobrem pios potius, tius, religiososque viros doctrina, & sanctitate praestantes, quales plerique eorum latinorum sunt, quos commemorauimus, prae caeteris sequendos tibi esse cō stituas.

Nec vero satis mirari possum, sic quosdam in nonnullis Academijs esse Authoribus impijs addictos, vt tantum non apud illos, eorundem Authorum causa, fides periclitetur, quo cum sermo deuenerit, de vno Auerroe pauca dicam. Sunt enim aliqui qui nescio quid in eo tam egregium, aut insigne viderint, quid tam eximium, & illustre, vt eum caeteris anteponendum putent, &, quod deterius est, viri alioqui catholici, Auerroistas se & esse, & dici velint. Nam, vt illum cum caeteris interpretibus conferrent, a quorum tamen non paucis proculdubio superatur, fortasse ferendum esset, ita vero esse ei addictos, vt in eius verba iurarint, & ea tanquam oracula sibi edita putent, indignum sane est grauitate & dignitate sapientis, primum enim is, quem dico, pluribus erroribus fidei pietatique perniciosis plenus est, vt non immerito apud aliquas celleberrimas prouincias, impij cognomen inuenerit: Deo naturae infinitatem aufert, prouidentiam, rerumque quae infra lunam sunt, scientiam, nobis animorum rationablium immortalitatem, & multiplicationem eripit, illudque

vnius

vnius in omnibus hominibus intellectus monstrum, atque portentum inducit; denique & Deo Opt. Max. vt certum est & nobis, vt multi asserunt, & ex eius principijs consequitur, improbissime tollit libertatem. Quibus sane rebus efficitur, nullam esse debere religionem, & pietatem aduersus Deum; nullos ipsius numini cultus, honores, preces adhibendas, cum nec curet nostra, nec sciat: Nulla item aut supplicia flagitijs à Deo, aut præmia recte factis est proposita. Quid multa? omnem peccandi impunitatem & sibi persuasit, &, quid in ea opinione quæreret, factis testatus est.

Iam vero, qui eiusmodi sectetur dogmata ac decreta, quæ, obsecro, qualiaq; putauimus ad ea comprobanda comminisci? Quæ ex his colligere consequentia? Quæ tot erroribus credimus esse posse consentanea ne secum ipse identidem pugnare cogatur? vt profecto vix vlla Philosophiæ ipsius pars sit, in qua non alicuius veneni subsit suspicio. Adde fuisse Mahumetanum, & (quod ipsa scripta facile declarant) conceptum animo aduersus Christianam religionem odium semper habuisse, vt necesse sit, sua eum sordidissima secta, scripta quoque philosophica infecisse non parum. Vsus præterea est corrupto Aristotelis libro, & pluribus in locis deprauato; id quod eius scripta præ se ferunt. Græcis fere omnibus explanatoribus caruit; Latinis etiam, qui nec dum extabant, destitutus fuit: vt necesse sit, in eo nec graue, nec securam inesse doctrinam. nam etsi acutum quiddam raro, exile tamen dicendi, & philosophandi genus, in eo reperitur: est tamen illud obscurum, inusitatum, & sæpe ab Aristotelis sensu intelligentiaq; alienum, quod recta interpretatione, ac versione Aristotelis, aliorumq; interpretum luce caruerit. Nos igitur, vbi quidpiam recti dixerit, non aspernabimur: vbi secus, alios ei longe doctiores anteponemus, & ipsum impietatis, vbi tale quid dixerit, condemnabimus.

Illud quoque absurdum & perniciosum est, vel disputandi, vel loquendi genus, quo, illud ex philosophia, hoc ex Veritate, asseritur; aut, idem secundum philosophiam verum, secundum Fidem falsum esse affirmatur. Neq; enim philosophia, sed φιλοψευδία erit, quæ à veritate abhorret; neque, quæ cum diuina doctrina, idest, Fide pugnet, veritas esse poterit. Sic enim vero verum congruit, vt veritas veritati non possit esse contraria. Quo circa non immerito in Concilio Lateranensi tertio, hoc disputandi, ac loquendi genus, verbis exterminatur grauissimis. Neque illud dissimile est, Hoc in Arist. hoc vero in veritate, aut in Fide esse dicendum: vt enim id interdum necessarium sit, tamen ea fieri moderatione debet, vt ne in rebus, quæ ad fidem & religionem attinent, Fidem ipsam, hoc est, à Deo acceptam disciplinam, obiecta. Aristotelis authoritate præmere videamur: quod sane isti faciunt, qui summo conatu viribusq; nituntur ostendere compluribus in rebus Aristotelem contra fidem sensisse, cum tamen constet paucissimis in rebus à Fide dissentire, & (quod peius est,) idem conantur efficere multis locis, in quibus quidem Aristotelem possent non sine magna etiam probabilitate pro Fide interpretari; cum præsertim viri grauissimi Aristotelis senten-

tiam

tiam eam esse aperte testentur: In quo sane de ipso Aristotele, cui fauere se putant, male merentur, cum sic eum à vera ad falsam sententiam abstrahunt, & cogunt falsum dicere, vel inuitum, in rebus etiam grauissimis errare turpissime. Quid quod ex hac grauiori, frequentiq; pro Aristotele contra Fidem, & veritatem concertatione, grauia quædam incommoda accidunt, & Christiano viro indigna, & omnino non ferenda: primum enim, nihil prodest, obest autem plurimum temere excitare tantum contra Fidem aduersarium, eumq; summo studio contra illam armare, & ad eam oppugnandam omnibus rebus iuuare. Deinde plerique, cum audiunt verum quid esse secundum Aristotelem, id omnino intelligunt, quid est, secundum Philosophiam: immo secundum omnium optimam (quam esse putant Aristotelis) Philosophiam: & quod Aristoteles sensit, id credunt esse naturali ratione ac lumini consentaneum; atque ideo sic disputantes, quantum in ipsis est idem illud Concilij decretum per imprudentiam euertunt, quod credant, rationi, & lumini naturali fidem aduersari. Illud autem incommodum vel grauissimum est. cum enim contra Fidem docent aliquid sensisse Aristotelem, id sic confirmare nituntur argumentis, vt ipsi quoq; contra fidem cum Aristotele sentire videantur; præsertim cum quæ pro Fide, & veritate adduci possunt, ea summo studio conentur dissoluere, vt Aristotelis sententiam tueatur; quod sane plurimum Fidei, & veritati obesse constat, cum eius argumenta & rationes infirmari, frangiq; videantur. Illi, illi, inquam, immortali laude digni censendi sunt, & de Fide orthodoxa, deq; Aristotele ipso benemeriti, qui ex magna probabilium opinionum, atque explicationum Aristotelis varietate, eam potissimum diligunt, ac tuentur, quæ cum Fide congruit, eamq; pro sua virili parte probabiliorem reddere conantur, atque vbi Aristoteles à Fidei disciplina abhorruit, curant non solum rationibus naturalibus, sed alijs eiusdem dictis, atque decretis ipsammet veritatem ostendere: vt quamuis in vno, aut altero loco ea senserit, quæ reijciantur; tamen appareat reliquam eius doctrinam fidei, & veritati esse maxime consentaneam.

Nec longe dissimile disputandi genus est, Hoc Theologos asserere, illud Philosophos; Hoc Latinos Philosophos. illud Græcos, vel Arabes. Nam; vt omittam falsum hoc sæpe esse commentum, hos vt Prouincijs, nationibus, linguis, ita opinionibus dissidere; In hoc disputandi genere latet venenum, cum per Theologos ipsam Theologiam, fidem, & religionem, per philosophos ipsam philosophiam facile quiuis intelligat: & videlicet per Latinos philosophos D. Thomã, cæterosq; Theologos intelligi volunt: quibus cum alij opponuntur, & eisdem anteferuntur. in contemptum non solum ipsos Theologos Authores, (quod graue malum est) sed etiam Theologiam ipsam abducunt, & nudam ei, diuinoq; lumine destitutam Philosophiam anteponunt.

Philosophos igitur a Theologis disiungere, Græcos à Latinis, hominum sane est, vel suo quamq; rem momento non ponderantium, vel certe ipsam veritatem consulto prodere, & sibi, atq; alijs pestem afferre studentium. Vna est pura, vera,

ra, ſynceraque veritas, quæ a Deo genita, impreſſa in hominum mẽtibus, adhibita cœleſti illa fidei norma, ex Græcis, Latinis, Philoſophis, & Theologis & colligitur integra, & petenda eſt.

Hæc habui, Amice Lector, quæ de optimo philoſophandi genere vniuerſè præciperem, ne falſis, ac prauis opinionibus deceptus in perniciosos errores rapiaris: ſed veritatis, pietatis, ac diuinæ religionis patrocinium, vt de Philoſophia, de Chriſti, & Dei Eccleſia benemerearis, ſpõte ac lubens ſemper ſuſcipias. Precor à Deo Opt. Max. quo Patres noſtri authore hoc velle cæperunt, vt eodẽ adiutore, labor hic, propoſitum ſibi diuinæ gloriæ, & publicæ vtilitatis fructum conſequatur. Vale in Chriſto Ieſu.

IESVS, MARIA.

D. FRANCISCI TOLETI.

SOCIECATIS IESV COMMENTARIA,

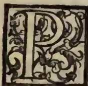
Vná cum Quæſtionibus.

IN OCTO LIBROS ARISTOTELIS

De Phyſica auſcultatione.

PRÆFATIO.

De Philoſophiæ Nomine, ac definitione.

Hiloſophia tot hominum præconijs, tot ſapiëtium laudibus iã olim celebrata eſt, vt noſtris non magnopere indigeat. nullus enim eſt quãtumuis indoctus, cui non aliquid ſublime, ac pene diuinum philoſophiæ nomen videatur. Hanc ergo modo nobis (diuino auxilio) explicare aggrediëtibus, vtile ſane erit aliqua præmittere, quæ faciliorẽ ingreſſum efficiãt. erunt autem iſta, quinque: primum, quid Philoſophia ſit: alterum, quot eius partes: tertium, quis earum partium ordo: quartum, quis Philoſophiæ ortus: tandem, quanta eius ſit dignitas, & vtilitas.

De quib⁹ agẽdum.

Circa primum: vt a nomine ipſo incipiamus, Philoſophia olim ſophia .i. ſapiẽtia dicta ẽ, & Philoſophi ſophi .i. ſapiẽtes nũcupati, vt auctor eſt Diogenes lib. 1. de vitis Philoſophorũ. Pythagoras vero huius nominis fuit primus inſtitutor, qui ſe nõ ſophum, ſed Philoſophum, ideſt, ſapiẽtię amatorem, ac ſtudioſum Leonti tyráno, quanam arte polleret, petẽti, reſpondit. ac inde Philoſophia, quaſi ſapientiæ amor, deriuata eſt, vt idem Diogenes refert. idem igitur iam per Philoſophiam, quod per ſophiam, vt intelligamus, vſus obtinuit. Nec oportet exiſtimare, Philoſophiam aliquam eſſe peculiarem ſciẽtiam, quæ aliquod ens particulare cõtempletur: non enim ſic modo cõſideramus, ſed vt vniuerſale genus eſt, varias ſub ſe ſcientias complectens. vt enim apud morales philoſophos iuſtitia aliquando pro ſpeciali quadam virtute incliuãte voluntatem erga ea, quæ aliorum ſunt, vſurpatur: aliquando pro omnium virtutum aggregatione, ſecundum quam perfecte homo iuſtus dicitur; ita & Philoſophia, quandoque pro ſcientia peculiari, quæ metaphyſica dicitur, ſumitur: quandoque pro omnium ſciẽtiarum cumulo. vt Philoſophus nõ aliud ſit, quam ſciens omnia, vt ſciri poſſunt, vt dicitur 1. Metaphyſi. cap. ſecundo, hoc autem non vnico habitu fit, ſed multis. ſicut enim nõ vnus ſenſus ineſt animalibus, quo cuncta ſentiãt, ſed varij; omnibus autem ſimul perfecta fit ſenſatio: ita nõ vnica ſcientia, & habitu cuncta cognoſcuntur, ſed multis

De nomine philoſophia.

Non eſſe philoſophiã particularem aliquam ſciam, ſed vniuerſale genus quoddam ad varias ſcientias.

omnes autem simul perfectissimā, ac generalem cognitionem omnium faciunt, quæ quidem dicitur philosophia: ac ista significatione modo a nobis primo tractatur, & petimus, quid ipsa sit. Quid autē Philosophia hæc sit, non omnes eodem modo explicarūt. habitus enim, & scientiæ tripliciter definiri possūt: aut ex obiecto, aut ex fine, aut ex vtroque: ex obiecto quidem, vt Medicina est ars, quæ in humanis corporibus versatur: ex fine, Medicina est ars sanitatis effectiua: ex vtroque vero, Medicina est ars, quæ in humanis corporibus versatur, & sanitatis est effectiua. hoc etiam pacto multi alij habitus definiri possunt. Philosophiæ autē ex fine, & ex obiecto definitiones inueniūtur. Plato de philosophia in Theagete & in Amatoribus, vel de Philosophia, ex fine duas assignauit definitiones, quarū prior est moralis, philosophia est mortis meditatio, quam Ammon. in explicatione Porphyrij sic explicat: duplex .n. vinculum anima cū corpore habet: alterum naturale, quo ei secundum esse vnum cōpositi cōiungitur: alterum voluntarium, quo aīa se corpori subijcit, & ei seruit. cum igitur mors non sit aliud, quàm animæ, & corporis solutio, erit duplex mors, iuxta duplicis vinculi solutionem: altera naturalis, qua anima secūdum esse a corpore separatur: altera volūtaria, qua homo ab istis sensibilibus semotus, totus cōtemplationi traditur; quod per Philosophiam contingit: ac ob id dicitur meditatio mortis. vt Philosophū mortem meditari non sit aliud, quam animum a corporis sensibus auocare. Sic igitur primo definiebat Plato. quæ quidem definitio, præter quā quod metaphorica est, quod Arist. damnat: est etiam diminuta, cum solam cōtemplatiuam partē exprimat. Posterior definitio a fine est. Philosophia est Dei similitudo, quoad fieri a nobis potest, id est, Philosophia est, per quam Deo similes sumus: in Deo enim duplex operationum genus cōstituitur circa res has: altera operatio est rerum cognitio, qua omnia speculatur: altera actio, qua omnia gubernat, disponit, & prouidet, ita per Philosophiam hæc duo cōtingunt homini: nam speculatur, & contemplatur res, & secundum eandem Philosophiam gubernat, & regit, cum sit Philosophia actiua, & speculatiua. Dicitur autem (quoad fieri potest) quia ista similitudo non est æqualitatis, cum in infinitum excedat Dei perfectio cuncta creata: sed est similitudo proportionis cuiusdam, secūdum quam infima supremis comparari queunt. Hæ duæ definitiones a fine sunt, prior a proximo, posterior ab vltimo. Aliam definitionem ab ipso obiecto sumptam idem Plato tradidit in Phædone, & Theæteto, quam Cicero recipit. nempe Philosophia est diuinarū, humanarumque rerum cognitio. per res humanas, quæcunque sensibilia intelliguntur, per diuinas vero intelligibilia, & a materia separata. vnde definitio hæc perfecta est, omnem Philosophiæ partem cōprehēdens; cum quælibet, aut de humanis, aut de diuinis tractet.

Definitio philosophiæ duplex ex fine, & obiecto.

1. definitio ex fine.

2. definitio ex fine.

3 definitio ex obiecto.

Ab Arist. vero vnam Philosophiæ definitionem habemus. 2. Meta. 1. Philosophia est scientia veritatis, quæ a fine proximo est. quamuis ista potius solius speculatiuæ partis videatur. Atque hoc de definitione sufficiat.

4 definitio Ari.

De partibus Philosophiæ, eiusq; diuisione. *Cap. II.*

De Philosophiæ partibus varia fuerūt Philosophorū placita. Zeno enim, Chrysippus, Appollodorus, & reliqui Stoici tres Philosophiæ partes fecerūt: Physicam nempe, Ethicam, Logicam: Physicam quidem, quæ rerū naturalium causas speculatur: Ethicam, quæ mores hominum docet: Logicam, quæ modos cognoscendi, & disputādi aperit: quas partes, varijs comparationibus explicabant, vt lib. 7. refert Diogenes. primo enim ipsam Philosophiā animali comparabāt: ossibus, & neruis Logicā: carnibus Ethicam: animæ Physicam cōferentes. Rursus ouo assimilabāt. cuius corticem, Logicam; sequentia Ethicam; intima Physicam dicebant. Rursus agro frugifero, cuius circumiecta sepes Logica, fructus Ethica, humus, & arbores Physica essent. In qua quidem diuisione Logicam Philosophiæ partem faciebant.

1 diuis. philosop.

Epicurus Philosophus tres Philosophiæ

2. diuisio.

philosophiæ partes fecit Ethicam, Physicam, Canonicam: per Canonicam vero (quantum mihi videtur) intelligebat Medicinam practicam: hanc enim Canonicam cum naturali coniungebat: Logicam vero partem Philosophiæ non censebat, Cleantes sex Philosophiæ partes fecit, Dialecticam, Oratoriam, Moralem, Ciuilem, Naturalem, Theologicam. Alij vero alijs modis diuidebant. At vt ad Peripateticos deueniamus, Simplicius Aristotelem imitatus, Philosophiam in duas diuisit partes, in actiuam, & contemplatiuam: per actiuam, Moralem intelligit: contemplatiuæ vero tres statuit partes, Mathematicam, Physicam, & Metaphysicam, vt patet 6. Metaphi, cap. 1. Dialecticam vero non partem philosophiæ, sed instrumentum, & organum hic & aliqui alijs Peripatetici faciunt, vt docet Alexan. 1. Priorum: & ibidem Philoponus: & Themistius 1. Posterio. cap. 24. At si licet inter tot tantorum placita virorum iudicium nostrum adhibere; aliter philosophiæ diuisio constituenda est, in cuius gratiam, finem ipsius philosophiæ oportebit cõsiderare. per hunc enim maxime ipsius diuisio fiet exacta, & manifesta. philosophia vero in hunc fuit finem inuestigata, vt ignorantia, quam miser homo propter peccatum incurrit, quo ad fieri posset, expelleretur, homo autem per peccatum hæc tria præter alia sibi comparauit, rerum veritatis ignorantiam: eorum, quæ secundum rationem agere oportebat, similiter ignorantiam: & rursus eorum, quibus ad vitæ sustentationem, & conseruationem, propter peccatum indigebat, ignorantiam: vnde omni ex parte ignarus factus est in speculabilibus, agilibus, & factibilibus, indiguit igitur scientia, qua ens verum cognosceret, qua agenda, & facienda consideraret: & ista est philosophia, in tres præcipuas partes diuisa secundum ignorãtiarum numerum: in speculatiuam nempe, qua veritates rerum tantùm contemplaretur: in actiuam, qua ea, quæ secundum rationem agere oportet, doceretur: & in factiuam, qua ea, quibus exterius indigeret, facere sciret: quam partem philosophi spreuerunt, abiectum arbitrantes facere, & exterius operari, cum tamen re vera scientiæ sit pars, nec indignum homine sit laborare, qui suo peccato, & superbiæ id meruit. Aristoteles 6. Metaph. cap. 1. inquit, omnis intellectus est speculatiuus, actiuus, aut factiuus: & est locus notandus. Secundum autem hanc diuisionem multo melius philosophia dici potest Dei similitudo; Deus enim nõ solum cognoscit cuncta, gubernat, & disponit cuncta, sed etiam operatur cuncta: ipse enim est, qui cum naturalibus causis simul effectus cunctos producit. Si igitur prima philosophiæ diuisio a fine sumpta, in partem speculatiuam, actiuam, & factiuam. Speculatiua subdiuidatur in Methaphysicam, quæ omnium communissima principia, & passiones generales speculatur: in Mathematicam puram, quæ ea, quæ secundum se a motu non dependent, secundum rationem abstrahendo a motu tractat, vt figuras, numeros, & his accidentia, & in Mathematicam mediam, quæ ea, quæ secundum naturam suam abstracta sunt, in motu tamen considerat, vt perspectiua, & Musica, & similes, & in Physicam, quæ res sensibiles speculatur.

3. diuisio · *4 diuisio.* · *5. diuisio authoris ex triplici ignorãtia desũpta.* · *Subdiuisio speculatiuæ.*

Rursus Actiua diuiditur in Ethicam, qua homo ea, secundum quæ se rationabiliter ordinare debet cognoscit: & in Oeconomicam, qua familiam, & domum regat: & politicam, qua vsus reipublicæ, & ciuitatis, cuius pars est, rectos cognoscat, & exequatur. Factiua rursus, quæ Mechanica dicitur, bifariam subdiuidi potest: primo in artes necessarias, quæ nempe vsum vitæ necessarium ministrant, vt Lanificium, Agricultura, Aratura: & in vtiles, quæ vsum faciliorem vitæ faciunt, vt Nauigatoria, Militaris, Equestris, & in delectabiles, quæ vsum vitæ iocundiorem reddunt, vt saltandi ars, venandi, cantandi, & similes. Rursus diuidi potest in eas, quæ materiam præparant, vt ars fodiendi metalla cõficiendi ferrum, coquendi lateres: & in eas, quæ materiam disponunt, & componunt, vt Domificatoria, Fabrilis, Sutoria: & in eas, quæ materia composita vtuntur, vt Militaris, Equestris, Nauigatoria.

Subdiuisio actiuæ. · *Subdiuisio factiuæ.*

Præter has Philosophiæ partes sunt quædam artes, quæ in ministeriũ Philosophiæ

Aliarum artiũ, & scietiarũ subdiuisio.

sophiæ inuentæ sunt: ac propterea Philosophiæ partes nō censentur ab aliquibus Peripateticis, quamuis nihil vetet ex eis aliquas esse scientias: hæ autem quinque sunt: quædam enim modum cognoscendi, & verū a falso distinguēdi tradit, quæ Logica dicitur, & hæc necessaria est simpliciter ad Philosophiā, ac ob id Antiqui huius solius meminerunt: quædam alia est ad sermonis peritiam obtinēdam, quo Philosophia cōmunicatur, & hæc Grammatica est. Tertia ad huius sermonis ornatum, & elegātiam, & hæc est Rhetorica. Quarta ad delectationem in sermone, & ista est Poetica. Quinta ad experiētiam in rebus omnibus sumendam: & hæc est Historica. Sexta est ad absentium cōmunitatem rerum: & hæc est epistolaris. Hæ omnes ancillæ philosophiæ sunt, & ipsi deseruiunt.

De ordine partium philosophiæ inter se. Cap. III.

1. opi. Circa harum partium ordinem fuerūt variæ sententiæ ante Aristotelem, & post ipsum Zeno, & Chrysippus, Logicam primo loco discendam: secundo physicam: tertio Ethicam censebant. Apollodorus sic ordinem statuebat, vt post Logicam Ethicam, vltimo physicam iuuenes discerent, vt refert Dioge. libr. 7. atque hi Logicam a reliquis scientijs separabant, ac eius præcepta, & regulas seiunctas ab ipsis scientijs tradebant. Alij vero simul confundebant Logicam, & alias scientias, nec eam separatam, docebant, vt refert Origenes Hom. 1. super Cantica. versus medium: & hos reprehēdit Arist. 2. Meta. ca. 3. Stultum, inquit, est simul scientiam, & modum sciēdi quęrere. Ex his fuit sententia quorūdam qui ab Ethica esse incipiendum censebant, qualis fuit Diogenes. Alii vero physicam prius, quales fuerunt Panætius, & Posidonius: ita illi Antiqui sentiebant de ordine philosophiæ.

2. opi.

3. opi.

4. opi. ☞At vero post Arist. tempus Ammon. præfatione Porphyrij cēset inter speculatiuas partes hunc ordinem obseruādum, vt primo discatur phisica, secūdo Mathematica: tertio Metaphisica. Ratio vero eius hæc est, quia physica est de his, quæ maxime sunt cōtracta ad materiam. Metaphysica vero est de summe abstractis, sed non fit trāsitus ab extremo ad extremum, nisi p mediū: ergo prius est Physica quæ extremum est: posterior Mathematica, quæ medias habet abstractiones: tractat enim de his, quæ in materia quidem sunt sensibili, secundum rem, sed nō secundum considerationem: nam Physica de his est, quæ secundum rem, & secundum cōsiderationem in materia sensibili sunt: Metaphysica vero in opposito de his, quæ nec secundum rem, nec secundū rationem in materia sunt. Albertus Magnus hoc prologo eandem habet sententiam: constituit enim duos ordines: alterum naturæ, alterum doctrinæ: naturæ est inter ipsas res, quātum est scientia: doctrinæ est inter ipsas scientias, secundum quod vna prius altera dicitur. Dicit ergo primo, quod secundum naturæ ordinem Methaphysica est omniū prima, quia tractat de communissimis omnium principijs: post hanc vero est Mathematica, quę tractat de his, quæ non dependent, secundum se a sensibilibus, ob id priora sunt vltimum locum obtinet Physica, quæ de sensibilibus, & posterioribus est. Dicit secundo, quod ordine doctrinæ, primo loco est discenda Physica: secundo Mathematica: tertio Metaphysica, ratio est, quia a notioribus est incipiendum: notior autē est Physica, quam Mathematica, nam Physica probat per sensum, a quo Mathematicus abstrahit. Methaphysica vero ob eius magnam abstractionem est difficillima. S. Thom. vero Opusc. 70. super Boetium, de Trinitate. q. 5. art. 1. Post Dialecticam Mathematicam, & post hāc physicam disci voluit: & Simplicius in prædicamēta primum locum Mathematicæ, secundum Physicæ, tertium Metaphysicæ concedit. Alij vero Metaphysicam omnium primum discēdam voluerunt, e quorum numero videtur. S. Tho. in præsenti loco: cuius ratio est, quia sermo de vniuersalibus, est pręferēdus sermonib' particularib. vt dicitur. 1. de partibus animalium, ca. 1. At Metaphysica agit de communissimis omnium scientiarum. ergo illa est præferenda in doctrina omnibus. Hæc sunt, quæ a viris illustribus recepimus 5. opi. 6. opi.

mus circa ordinem partiũ philosophiæ.

In quã quidem controuersia mihi videntur probabiliores conclusiones, quæ sequuntur quarum prima est. Dialectica præponi debet philosophiæ partibus: hæc autem notissima est: tradit enim sciẽdi modum, nec hic de practicis est sermo, raro enim cum reliquis Philosophiæ partibus coniunctæ in aliquo reperiuntur, nec multa indigẽt Dialectica, præter eam, quæ naturalis est. Secunda conclusio. Mathematica est prior doctrina, quam Physica, & Methaphysica: hæc est contra Albertum, & Ammon sed probatur expresse ex Arist. 6. Ethicorum. ca. 8 vbi docet, pueros posse esse Mathematicos, sed non philosophos, quia physica postulat longam rerum experientiam, quę non est necessaria in Mathematicis, quæ quidem experientia non contingit pueris. Præterea ꝓbatur: quia Mathematicæ tractãt de sensibilibus per se, physica de sensibilibus per accidens: hæc enim de substantia sensibili, illa de figura, & quãtitate est. Constat autem quantitatem esse sensibile commune per se, substantiam vero nullus sensus percipit per se. Nec ratio Ammo. quicquam valet: nam quod Mathematica sit magis abstracta, non facit eam posteriorem doctrina: si enim ea, quæ Mathematicus considerat, essent in eodem prædicamento cum his, quæ physicus tractat, tunc valeret per Mathematicam mediam esse ascẽdẽdum ad Metaphysicam, medium enim debet esse eiusdem rationis cum extremis, non sic autem Mathematica, quæ de accidenti est, physica vero & Metaphysica de substantia. Tertia conclusio, physica est prior natura, quam Mathematica, licet sit posterior doctrina. Probatur, physica est de substantia. Mathematica de accidenti: sed substantia est prior natura, quam accidẽs. 7. Met. c. 1. ergo & physica prior est. Nec valet quicquam ratio. quod abstractum magis sit prius minus abstracto: hoc enim est in eodem genere, vt inter substantias, quæ abstractiores, simpliciores sunt, & in accidentibus, at in diuerso gñe id non est: substãtia enim prior est accidẽs, siue abstracto, siue nõ abstracto. Quarta conclusio. Post physicam est Ethica, vltimum vero locum tenet Metaphysica doctrina. Probatur, quia difficilior est experientia in moralibus, quam in naturalibus. sunt enim incertiora: & difficillima est Metaphysica, quæ de supremis est, quæ nullam cum sensu affinitatem habent. Nec ratio Sancti Thomæ cõtrarium probat, si enim Metaphysica tantum de vniuersalissimis in prædicando ageret, esset forsan anteponenda: at agit etiam de vniuersalissimis causis separatis prorsus a materia. hæ autem sunt difficillimæ cognitu, vt testatur Arist. 1. Metaph. ca. 2. Est igitur vltima doctrina, quãuis natura prima. Atq; hęc circa ordinem sufficiant.

7. senten tia autho ris.

2. Concl.

3. Concl.

4. Conc.

De ortu, seu inuentione Philosophiæ, ac primo de eius inuentionis modo. Cap. IIII.

Circa ortum philosophiæ duo oportet cõsiderare: primum de modo ipsius inuentionis: alterum de ipsis inuentionibus. Est autem notandum, quinque esse vias, quibus homines per se scientiam inuenere: similitudinis nempe viam separationis, resolutionis, compositionis, proportionis. Primo enim homo singula concreta intelligebat, non distinguendo substãtiam ab accidente, sed omnia sub vno conceptu cognoscebat, sicut sensu cõfuse percipiebat, ante omnia vero similitudines percipiens maiores, congregabat in vnam naturam ea, quæ similia erant. nam gloriosus Deus, quamuis intellectum hominis sensibus alligauerit, & sensus substantiam per se cognoscere non possint, tamen singulis naturis accidẽtia sensibilia dedit eis propria, sensibilia quædam communia, quædam minus communia secundum naturas ipsas; per quę accidentia homo substantias distingueret: & ita dedit animalibus motum a se: speciebus animalium varias figuras: per quas varietas ipsarum intelligeretur. homo igitur has similitudines attẽdens copulabat naturas magis, ac magis, ac vniuersalia cõcipiebat: vt vidẽs figurã exteriorẽ similẽ in speciebus rerũ, singula illarũ idiuidua ad speciẽ vnã adunabat: postea in variis spẽbus alias percipiens similitudines ad genus cõgregabat: & sic con-

5. viæ, quib. sciẽtiæ inueniuntur.

1. via.

sic consequenter. Hæc fuit prima via.

2. via. Secũda via fuit separationis, per quam incepit accidens a substantia, & accidens ab accidente secernere fecit, autẽ hoc cõsiderãdo primo separationem accidentis a substãtia: expertus enim est hominem modo calidum, modo frigidum: modo male habere, modo bene: & quod idẽ homo perseuerabat: cõiecit, aliquid esse in homine, & in rebus, quod nõ est ipsa res, sed in eis sustẽtatur: quandoquidem nihil ex eiusmodi rebus per se fuerit: & vocauit vnum ens substãtiam, alterum ens accidẽns. Adhuc viderat multa simul accidẽtia, nec eorum distinctionem perceperat: postea cum experitur vnũ ens accidẽs in alio subiecto, vbi alterum nõ est, colligit esse distincta, vt sentit albedinem I niue, & frigiditatem: postea cum experitur albedinem in calce sine frigiditate, cõperit esse distincta. Prætetea videt effigiẽ hominis simul cum quãtitate, póstea experitur effigiem sculptam sub minoris quãtitatis imagine, ergo percipit effigiem, & quãtitatem rei non esse eandem rem: & hæc est via ampla, qua vsus est Aristoteles in Postprædicamentis, vt illic declarauimus.

3. via Tertia est via resolutionis, qua nẽpe causas, & principia rerum indagamus, retexẽtes ipsam rem: vt enim alicuius instrumenti causam, & partem cognoscimus, puta horologij, ipsum destruentes, & in ipsius partes redigẽtes, ita resoluentes rem in suas partes, & principia passionum & effectum competimus.

4. via Quarta via est compositionis, quando res rebus componentes, & coniungentes effectus, & passiones inuenimus, quæ aliàs occulta erant. Tandem est proportionis, quando per proportionem ex rebus claris, & quas experti sumus, ea cognoscimus, quæ non sumus experti: quo modo Aristoteles naturam melanchonicorum per naturam ebriorum proportione quadam comperit, & res intelligibiles sæpe per sensibilium proportionem cognoscuntur. Hæc igitur breuiter de modis Inuentionis, quos frequenter in Philosophia experiemur.

5. via

De philosophiæ inuentoribus. Cap. V.

Circa inuẽtiones autem breuiter dicamus aliquid. Græci sibi inuentionem philosophiæ arrogarunt: nam Dialecticam a Zenone ortum duxisse, a Platone vero perfectionem testantur: moralem vero a Socrate: naturalem a Thalete, primo Sapientium septem, vt dicit Arist. 1. Metaph. ca. 4. auctam vero a Pythagora, vt dicitur ibidem ca. 5. Fuit enim duplex genus philosophorũ: alterum Ionicum: alterum Italicũ, vt refert Diogenes lib. primo. Et Sãctus Augustinus de Ciu. ca. 2. Ionicum habuit originẽ a Thalete Milesio: Italicum vero a Pythagora, qui Samum patriã, a qua Samius dictus est, a Tyranno Polycrate videns occupatam, Crotonem in Italiam petijt, in eaque ipsius parte, quæ Calabria modo, olim magna Græcia dicebatur a Thalete deriuati sunt, Philosophi Anaximãder, Anaxagoras, & Socrates: & huc usque perseuerauit nomẽ Ionicum: habuit autem Socrates discipulos Platonem, & Antisthenẽ. Antisthenes fuit caput Philosophorum, qui dicti sunt Stoici: Zeno enim, Chrysippus, & alij ab hoc sumũt doctrinæ originem dicti autẽ Stoici, quia Zeno docebat in porticu, quã Stoa porticum significat.

Plato vero fuit caput Academicorum. dicti Academici sunt ab Academia loco in quo Plato docebat. Fuerunt autem discipuli Platonis Xenocrates, & Aristoteles ille retinuit nomen Academicum: Aristoteles vero docuit in Lyceo, ac quia deambulans docebat, dicti sunt discipuli peripatetici: vnde tres sectæ Philosophorum fluxerunt a Thalete. A Pythagora vero Xenophanes, Parmenides, Xenocrates, Leucippus, & Epicurus originem sumpserunt: atque ab hoc dicti sunt Epicurei: vnde sunt quatuor philosophorum sectæ, nõ solum nominibus, sed etiam multi placitis, & opinionibus differentes, omnes tamen a Græcis originem ducunt. Sed non est ob id existimandum verum, ipsos primos esse inuentores: cum omnes sapientes septẽ Græci floruerint ab Olimpiade rigesima octaua vsque ad quinquagesimam sexcẽtis

tis annis ante Christi natiuitatē, at multo antiquior fuit scientia: peruenit enim ab Adamo vsque ad Noe, qui docuit ipsos Armenos, & postea Patriarchæ illi antiq. peregrinātes in Ægypto ipsos docuerunt ad quos peruenerunt ipsi Græci discendi causa, vt refert Diogenes lib. 7. vnde scientia originē traxit ab Hebræis, & Caldęis vt refert Iosephus. lib. contra App. & Euseb. lib. 10. de præpara. Euāgelica, & Berosus libro tertio. Sed hęc satis: nō enim est nostrum præsens institutum hæc vlterius prosequi.

De vtilitate, & dignitate Philosophiæ. Cap. VI.

Circa vtilitatē, & dignitatem omnibus compertum est, quantæ sit vtilitatis, & dignitatis. conducit enim multum ad conseruationem, & gubernationē hominum: nō enim respublicæ consisterent absque sapientia. cōducit etiam ad eleuādam mentē in ipsum Deum auctorem omnium; & vitam instruendam, & mores: nō quod Philosophia sola hoc pręstet, cum nō sufficiat virtutem, & bonum cognoscere ad exequēdum, nisi adsit speciale auxilium Dei volūtatem iuuās: sed quod sit magnum motiuum, & occasiō bonorū morum: & si adsit Dei gratia, per Philosophiam multa bona fieri possunt, qua deficiēte Philosophia, vanus & inutilis profecto labor est. Hęc de Philosophia in communi.

De Physica, hoc est, naturali philosophia, ac primo, de quibus agendum.

De quib. agendū. Nos vero noam partem Philosophiæ Physicā nempe .i. naturalē prosequi aggredimur. Circa quā quatuor potissimum ante omnia trademus: primum, an sit sciētia: secundum, quod sit eius subiectum, seu quæ sit intētio, & ipsius scopus: tertium, quæ diuisio: quartum, quis modus procedendi. Prius tamē quid sibi nomē naturalis velit, exponamus. Simplicius dicit, Philosophiam naturalē dici, quę tractat de rebus naturalibus: sunt autem res naturales, quæ motus sui principium habēt in se, quales sunt omnes hę res generabiles, & sensibiles, vt elemēta, animalia, mixta, plantæ, & similia. & de his est Physica ista sciētia. Sed iam ad primam quæstionem accedamus.

Quæst. I. An rerum naturalium sit scientia.

Circa hāc quęstionem fuit opinio Heracliti, vt refert Aristot. 4. Meta. & Ptolemæi, vt refert Albertus tract. 1. ca. 1. asserentium, non esse scientiam de rebus naturalibus. quorum rationes hæ sunt. 1. opi.

Prima. infinitorum nō est scientia: at res naturales sunt īdefinitæ, & indeterminatæ, vt patet ex assidua earum mutatione: ergo earum nō est scientia. Secunda, Generabilium, & corruptibilium non est sciētia 1. Post. c. 7. at res naturales, vt notū ē, sunt generabiles, & corruptibiles: ergo earum non est sciētia. Tertia. Singulariū nō est scientia: at res naturales sunt singulares, ergo earum nō est scientia: Maior est nota: minor probatur: quia res naturales sūt sensibiles. i. quæ sensu percipi possunt: at sensus non est nisi singularium.

At opposita sentētia est cōmunis, Physicam esse partem Philosophiæ, & rerum naturalium esse scientiam. & probatur, quia physica est de necessarijs per propriā causām: ergo est sciētia. patet antecedēs, cum fiant multæ demōstrationes in physica: demōstratur enim mixtum corruptibile, quia ex cōtrarijs componitur: & animalia moueri a se, quia habent animam; & multa alia. Est tamē notandum ex Linconiensi, vt a Iāduno & communiter ab alijs asscritur hoc loco; in physica esse duplices propositiones, quasdā necessarias vt semper, vt ignis est calidus, mixta sunt corruptibilia; anima est actiuum principium motus; & harū est proprijssima sciētia: quasdam necessarias, vt plerunq;: vt homo nascitur cum duplici oculo; dextra manus est fortior; in hyeme sunt pluuiæ: & harum est sciētia propria quamuis nō ita certa, sicut prior; non enim omnes scientiæ æqualem habēt certitudinis gradum. Respondetur igitur ad argumentum primum. Admittimus, res naturales esse indefinitas, tamen nō eo modo, quo indefinitæ sunt, earum est scientia. sunt enim infinitæ in singulari: earum tamē sciētia est, vt ad vniuersales naturas reducuntur, quæ finitæ sunt: non enim huius vel illius equi est scientia, sed equi. 2. opi. Nota. Ad 1.

Ad secundum respondetur: aliud esse Ad 2.

se generabile, aliud generati: generari. n. dicit actum, qui primo inest singularibus quæ mutantur, & nõ perseuerant: at generabile primo inest naturę, in qua est principium & potẽtia generationis: vnde homo generabilis dicitur, seu corpus, & ista generabilia sunt vniuersalia, quę semper sunt, & eorũ est sciẽtia. nõ enim destruuntur, nisi per accidẽs in hoc vel illo singulari, secundum se tamen perseuerant.

Ad 3. Ad tertium dico, sensibile dici dupliciter: vno modo per se, nempe, quod primo terminat actum potẽtiæ sensitiuæ, vt coloratum, calidum ratione qualitatum, & ipsa singularia, & talium non est scientia: altero modo per accidẽs, quia, videlicet, est in his quæ sentiũtur per se, sicut naturæ, & vniuersalia eorũ, quæ per se sentiuntur: & horum est scientia.

Quæstio II. de subiecto philosophiæ naturalis.

Sequitur igitur, cum cõstet Physicam esse scientiam, vt videamus, quæ sit intentio, & huius scopus. Auerroes respõdet in hoc prologo Physicam intendere manifestare causas, & passiones harum rerum sensibilium, prout tales sunt, nempe mutationes, motus, aliasq; similes passiones, & harum causas: dicit, prout tales sunt, quia non omnia, quæ vni rei insunt, vnius est sciẽtiæ cõsiderare, sed propria illius rei, tã causas, quàm passiones. Circa hoc est quæstio satis celebris de subiecto Philosophiæ naturalis. oportet autẽ ex Logica supponere, quid sit subiectũ sciẽtiæ. illud nempe, quod primo intenditur in scientia, cuius causæ, passiones, & species in scientia considerantur, a quo sciẽtia vnitatem, & ab alijs distinctionem sumit. Circa hanc difficultatem inuenio tres præcipuas sententias prima est sancti Thomæ in hoc prologo assertẽtis, ens mobile esse subiectum Physicæ: per mobile autem nõ tantum intelligimus, quod secundum locum mouetur, sed quod mutabile est quacunq; mutatione. Hanc sententiam recipit Iãdunus q. 2. & est Auerrois expressa 4. meta. com. 3. & in præsenti videtur idẽ dicere: nam cõstituit res sensibiles, vt motus habẽt principium. Constat autem, quod idem est ens, & res: & hoc idem, quod Auerroes, dicit Simplicius. Altera sententia est: corpus mobile esse subiectum Philosophiæ naturalis, quam sentẽtiam recipit Albertus tract. 1. cap. 3. & Ægydius Romanus. Tertia est, corpus naturale, seu sensibile esse subiectum: hoc asserit Auicenna ca. 1. suæ sufficiẽtiæ. Rationes autem cuiusq; sententiæ hæ sunt præcipuæ. Sãctus Thomas vtitur hac ratione destruẽte corpus mobile esse subiectum. subiectum scientiæ non probatur in illa sciẽtia esse. sed supponitur: at Physicus ꝓbat corpus mobile esse; ergo non est subiectum, minor probatur, nam maior certa est. 6. Physic. probatur omne mobile esse corpus, ergo Physicus probat corpus mobile esse. Aduersus quã rationem insurgit Ægydius: quia aliud, inquit, est, probare, quod corpus mobile sit, aliud, qđ mobile sit corpus: hoc facit Physicus. nõ illud: vnde ratio videtur nõ probare intentum. Addunt aliam secundã rationem discipuli S. Tho. inter quos est Caietanus 1 q. de subiecto Philosophię naturalis. corpus mobile, vt Albertus, & Ægydius existimãt, nempe pro substantia naturali, non comprehendit omnia mobilia Physica: at ens mobile comprehendit, ergo hoc potius nõ illud, est subiectum. antecedens probatur. est enim corpus mobile triplex, aut secũdum substantiam, aut secũdum qualitatem, aut secundum quantitatem: hęc autem sunt singula in singulis prædicamentis: nam primum est in substantia, secundum in qualitate, tertium in quantitate: non ergo corpus mobile pro substãtia est commune istis, sicut ens mobile: ergo hoc est subiectum.

Alij discipuli Sancti Thomæ addunt tertiam rationẽ. nam corpus mobile nõ complectitur materiam, quæ est ens mobile, cum sit partim generabilis, partim corruptibilis: at subiectum debet complecti omnia, quibus passio sciẽtiæ inest: ergo ens mobile est subiectum. Hæc pro prima sententia.

Secunda sententia Alberti est declarãda, ipse enim constituit triplex corpus metaphysicum, mathematicum, & physicum

Marginalia: Nota. | 1. opi. | 2. opi. | 3. opi. | Rationes primæ opinionis. | 1. Ratio. | 2. Ratio. | 3. Ratio. | Rationes pro secunda opin. | Nota.

ſicum: corpus Metaphyſicum vocat ſubſtantiam compoſitam ex materia, & forma, tantum conſideratã cum aptitudine ad quantitatẽ, quæ eſt prædicamenti ſub ſtantiæ: & hanc conſiderare eſt Metaphyſici: ſubſtantiam vero compoſitam cum ipſa actuali quantitate vocat ipſe corpus Mathematicum: at corpus cũ ipſa materia ſenſibili eſt Phyſicũ, & hoc corpus mobile eſt ſubiectum Phyſicæ. Probat primo: Illud eſt ſubiectum ſcientiæ, cuius partes, & cauſę in ſcientia conſiderãtur: ſed partes corporis mobilis cõſiderantur in Phyſica, nẽpe materia, & forma; ergo illud eſt ſubiectum. Secundo argumentatur Ægydius Romanus contra Sanctũ Thomam. Mobile, cũ additur enti vel limitat per ſe vel per accidens ipſum: ſi per ſe; ergo Phyſica erit ſpecies Metaphyſicę, ſicut ſcientia de animali rationali eſt ſpecies ſcientiæ de animali: ſi per accidens; ergo erit ſubalternata Metaphyſicæ: ſicut ſciẽtia de linea viſuali ſubalternatur ſcientiæ de linea ſecundum ſe, quorum vtrumq; eſt falſum, cum Phyſica ſit genus ſcientiæ a Metaphyſica diſtinctum. Tertio argumentãtur Scotiſtæ. Ens mobile competit Angelis, qui tamen ad Phyſicam non pertinent: ergo ens mobile non eſt ſubiectum, ſed corpus mobile. Hæc pro ſecunda ſententia. Tertiam vero ſententiam ego probo. Illud eſt ſubiectũ ſcientiæ, quod continet omnes paſſiones ſcientiæ: at corpus naturale continet paſſiones, non autem ens mobile. quod probatur. nam quieſcibile eſt paſſio Phyſica, non tamen videtur ineſſe mobili, cum ſint oppoſita motus, & quies: at ineſt corpori naturali: ergo hoc potius eſt ſubiectum, non autem corpus, aut ens mobile. Secundo, paſſio non eſt ſumẽda pro ſubiecto: ſed mobile & motus paſſiones ſunt Phyſicæ: ſicut riſus, & riſibilitas: non ergo ens mobile vel corpus mobile eſt ſubiectum, ſicut nec homo vt eſt riſibilis, dicitur ſubiectum ſcientiæ; ſed ſolus homo, de quo demonſtratur riſibile. Hæ ſunt rationes pro qualibet parte ꝓbabiliores. In hac difficultate id quod certum eſt, & quod ambiguum, aperiã: ſententiam S. Tho explicabo: poſtea omnium rationes ſoluam, in quo exacte declarabitur ſententia S. Tho. Tandem, quod mihi viſum probabilius fuerit, aperiam. Aduerte igitur, duplex ſubiectum eſſe in aliqua ſcientia: alterum materiale: & hoc eſt res illæ, quæ in tali ſcientia conſiderantur: alterum formale, nempe ratio, ſecundum quã res illæ in tali ſcientia conſiderantur. Omnibus compertum eſt, materiale ſubiectum Phyſicæ eſſe res omnes ſenſibiles: formale vero, quatenus habent aliquod intrinſecum ſui motus, & mutationis principium: & hoc docet Ariſt. 6. Metaph. cap. 1. Phyſicam, inquit, verſari circa genus entis, quod in ſe motus principium habet: idem in li. 11. c. 3. Nec in hoc vlla eſt apud doctores difficultas. Sed controuerſia tota fere eſt in nomine poſita: an tale ſubiectum ſit dicendum ens mobile, vel corpus mobile, vel corpus naturale. Omnia iſta quantum ad ſuppoſitionem æqualia ſunt, nec pro pluribus ſupponit vnum, quam aliud, imò inter ſe conuertuntur, ſed modus ſignificandi varius eſt.

1. ratio. *2. ratio.* *3. ratio.* *Rationes 3. opin. 1. ratio.* *2. ratio.* *Quo agẽdum ordine in hac quæſtiõe.* *1. fund. Duplex ſubiectũ materiale, & formale.* *In quo ſita ſit tota controuerſia.*

Sanctus Thomas vult ens mobile dici ſubiectum, quia clarius iunguntur iſtę partes, ens mobile, quam corpus mobile: nam quod mobile ſit ens, nullus dubitat: quod vero mobile ſit corpus, eſt demonſtrabile, & non per ſe notum. cum igitur clarius res ſenſibiles explicentur per ens mobile, quam per corpus mobile, illud eſt ſubiectum: & hoc intendit S. Tho. Nec contra hoc quicquam valet replica Ægydij Romani probantis corpus mobile non probari. Vt autem clarior fiat ſententia iſta, ſoluamus omnia argumenta, etiam diſcipulorum S. Thomæ, qui volentes defendere ipſius ſententiã, non ſatis id præſtiterunt. Ad illud Caietani, negatur illud triplex corpus mobile. imò vnicum eſt corpus ſubſtantię, nẽpe cõpoſitum ex materia, & forma, quod eſt mobile ſecũdum qualitatem, & quod eſt mobile ſecundum quantitatem: & eadem ſunt principia illorum motuum nẽpe materia, & forma: non ergo multiplicare oportet mobilia corpora. & hoc nota.

Explicatur opin. D. Tho. *Sol. Argum. diſcipulorũ D. Tho. qui nõ recte eũ defendunt.* *Ad arg. Caie.*

Ad aliud argumentum aliorũ reſpondetur: ſicut materia non dicitur corpus mobile, ita nec dicitur ens mobile, vt ipſi exiſtimant: nam ens mobile dicitur totum compoſitum, nec quantum ad

Ad aliud arg.

rem est differẽtia inter corpus mobile, & ens mobile, vt diximus. quod si dicas, materiã generari, dico esse falsum. materia enim nõ generatur per se, sed ratione cõpositi, cuius est pars: vnde nõ dicitur ens naturale, sed natura 2. Physi ca. 1. nec ens mobile, sed pars entis mobilis.

Sol. rationum secũdæ opi. Circa opinionem Alberti in primis nõ mihi placet distinctio illa triplicis corporis nõ nego, posse substantiam compositam concipi intellectu absq; actuali quãtitate vel qualitate. tamẽ illa substantia sic considerata ex intrinseca sua ratione habet aptitudinem ad illa, eo ipso, quo materialis est. erit ergo eiusdem sciẽtiæ considerare substantiam quãtificabilem & quantam, & substantiam qualificabilem, & qualem: non enim alterius scientiæ est cõsiderare hominem risibilem, alterius hominem ridẽtem: ob id dico, non esse nisi corpus Physicum, aut Mathematicum, vt vult Auerroes 3. Meta. commẽ. 17. & 1. Cœli. com. 1. quamuis alia ratione procedat Auerroes, quã postea discutiemus. *Ad 1.* Ad primam ergo ipsius rationem respondetur facile, cum ens mobile, & corpus mobile idem re sint, principia corporis mobilis sunt etiã entis mobilis. *Ad 2.* Ad secundum Ægydij respondet Iand. q. 2. quod licet sit ens mobile inferius ente, sicut subiectũ subalternatæ, tamen nõ est subalternata Physica, quia ipsius principia sunt immediata, nec in Metaphysica probãtur. Aliter respondet Niphus dicẽs, quod etiam si sit inferius ens mobile ente ipso, tamen non est species, quia ens non est genus: in quo videtur Iandun. concedere, mobile esse additum extrinsecum, Niphus vero intrinsecum. *Nota. Differentia entis ad sua inferiora, et generis ad sua.* Ego vero vtrunque nego, Et est summopere aduertẽdum, aliter se habere genus ad sua inferiora; aliter ipsum ens ad sua: genus enim dicit quandam naturam, & rationẽ obiectiuam, quæ per varias differentias cõtrahitur ad species, aliter nõ esset vniuoca, nisi præter vocem vnam esset etiã ratio cõmunis; vnde addita differẽtia generi facit compositionem essentialem, & additum accidẽs facit compositionem, sed accidentalem, vt animal album: at ipsum ens nõ sic: non enim dicit naturam communem, sed omnes res immediate, sicut nomen, Petrus, omnes Petros significat nõ significando communem naturam, cõfusẽ tamen, & indistinctẽ significat omnia. vnde quando additur quicquam enti, nõ est compositio realis, sed explicatio quædã, & determinatio cõfusi: qui enim dicit ens substantiã, ens album, nihil reale cõpositum dicit, quam substantiam, & album. Ex quo fit, quod ens mobile non est compositum in re, nam mobile est additum, significationem entis confusam determinans, & sic cessat argumentum Ægydij: & hoc est valde notandum, quod multi nõ aduertunt: nõ enim est compositum ens mobile, sed rem vnam dicit, sicut si vno vocabulo exprimeretur. *Dubium.* Dices, Saltem ens mobile est inferius ipso ente, & idcirco eiusdem erit scientiæ considerare ens, & ens mobile. *Solutio.* Dico, & nota, quod inferiora, & superiora eiusdem scientiæ est considerare, quando sunt sub eadẽ abstractione a materia: at quando non sunt eiusdem abstractionis, non pertinent ad eandem scientiam: ens autem abstrahit a materia omni: mobile vero est cum materia sensibili: ob id non eiusdem scientiæ genere est vtrunq; considerare. *Ad 3.* Ad tertium argumentum Scotistarum respondetur, Angelos non esse entia mobilia, cum ens mobile, & corpus mobile idem re sint. Angeli autem non sunt corpora: & quamuis ens mobile esset superius corpore, Angeli non dicerentur mobilia entia: non enim habent motum Physicum, cum in loco, & tempore subiecti non sint.

Sol. rationum tertiæ opi. Ad primum argumentum pro tertia sententia respondet primo Albertus c. 3. quod quies est passio corporis sicut motus, sed est priuatiua: quies enim est priuatio motus. cum igitur priuatiuum per positiuum cognoscatur, non oportet dicere corpus quiescibile, sed positiuum, nempe corpus, seu ens mobile. Respondet secundo, quod non est passio vniuersalis, nam quies non inest cuicunq; corpori, cui inest motus: cœli enim mouentur, non tamen quiescunt. Quod si dicas; Etiam non omne corpus mouetur, nam terra non mouetur. Respondet, terram non moueri quidem secundũ locum, tamen mouetur secundũ alios motus, nam alteratur, frigefit, calefit. Respõdet tertio Iandu. quod etiam mobile est quiesci.

quiescibile, cum priuatiuorum idē sit subiectum. Ad secūdum aduerte, quod mobile dicitur tripliciter, aut quod mouetur actu, aut quod aptitudine mouetur, sicut dicitur risibile, quod aptum est ridere, & vtroque modo mobile est passio, nec sic in præsenti sumitur. Tertio mobile dicitur quod intrinsecum habet principium motus, & sic sumitur in præsenti, nec est passio, sed passionum principium. Ex his omnibus opinio Sācti Thomæ, immo etiam aliorum, sūt satis manifestatæ. Superest, vt dicā, quid mihi videatur. Ego equidē reputo opinionem Sancti Thomæ valde probabilem, & amplectendam; tamē mihi videtur probabilius, non ens mobile, sed ens naturale esse subiectū Physicæ. Et preterquam quod Simplicius, & Auerroes videntur hoc dicere, ponunt enim Philosophum cōsiderare res naturales: rationes nostræ hę sunt. Illud est subiectum quod cum passionibus nō facit prædicationes ridiculas, & fere idēticas: sed tale est ens naturale, non autem ens mobile. Nā dices bene, ens naturale est mobile, & mouetur, sed qs dicet, ens mobile mouetur, seu ens mobile est mobile? Secūdo, quia subiectū clarius debet exprimere radicem passionū, at ens naturale clarius radicem passionum exprimit, na natura est principium motus; ens autem naturale, quod habet principium motus. Tertio, qa est multiplex illud mobile, vt dictum est: modo enim pro passione; modo pro principio passionis sumitur, æquiuocatio autem obscuritatem importat. Quarto, quia non exprimit principium quietis, quod explicatur p ens naturale. nō enim sufficit dicere, quòd satis sit exprimere passionē positiuam, nam eodem modo posset dici, quod in definitione naturę nō oportebat dicere, natura est principium motus, & quietis, vt dixit Aristoteles. Propter hęc mihi talis sentētia probabilior videtur, quamuis in re nō sit discordia, cum omnia significent idem, ob id apud Aristotelem, modo ens mobile, modo corp⁹ inuenitur esse id circa quod Physica versatur. Atque satis de quæstione hac.

Ad secundum Nota.

Sētentiā propriā Authoris

1. ratio.

2. ratio.

3. ratio.

4. ratio.

De diuisione philosophiæ naturalis. Cap. III.

Circa tertiū de diuisione Philosophię naturalis, videtur mihi satis cōmoda illa, quam assignant Simplicius, & Themistius: nempe, hæc quę in philosophia naturali continentur, aut sunt de principijs, aut de his, quę ex principijs componūtur, de principijs omnium rerum naturalium, & de communib⁹ est libet physicorum, de compositis sunt reliqui. Quæ autem componuntur ex primis, aut sūt simplicia corpora ex alijs corporibus, nō constituta, aut sunt composita, & mixta. Si simplicia sunt, aut incorruptibilia, & sic sunt cęli, de quib⁹ traditur in libris duobus priorib⁹ de cœlo, aut corruptibilia, vt elementa, & de his agitur in duobus posterioribus libris de cœlo, de his enim omnibus primo traditur, tamquam de simplicibus corporibus. De compositis vero, quia hoc omnibus est commune, nempe generatio, & corruptio; & nō solum his, sed etiam ipsis simplicibus elemētis, ob id primo de generatione. & corruptione disseritur, postea de ipsis seorsum. Hæc autem composita, quædam inanimata, quædam animata sunt, primo de inanimatis agitur: deinde de animatis. atq; Inter illa quædam sublimia sunt, quę Meteora dicuntur, quę supra nos fiunt, venti, pluuiæ, irides, halones, & similia, de quibus in libris Meteororum: quædam subtus in intrinsecis terræ partibus, vt metalla, lapides, de quibus in libro de mineralibus. Animata autē, quia animam habēt communiter, prius de anima agitur in libris tribus de anima, & de quibusdam ex anima procedētibus, videlicet de somno, vigilia, iuuētute, senectute, vita, morte, & similibus, in libro qui parua naturalia dicitur, tractātur Post hæc de ipsis animatis. atque horum, quędam animalia, quędam plantæ: de animalibus in libro de Historia, & in libris de partibus animalium, & generatione ipsorum late disseritur. tādem de plantis. Atque hęc est breuis summa librorum Aristo. Nec intēdimus modo determinare ordinē omnium

horum. sat sit quantum ad presens institutum attinet. hos libros omnes spectare ad philosophiam naturalem.

Quarto. De procedendi modo.

Circa modum procedendi naturalem, Auerroes dicit esse maneriem disciplinę, & viam demonstratiuā: per maneriem disciplinę intelligit facilem, ac familiarem procedendi modum, qualis est inductio, exemplum, definitio, diuisio, syllogismus hypotheticus: per demonstrationem vero intelligit triplex demōstrationis genus: est enim demonstratio signi, demonstratio causæ, demonstratio simpliciter. Demonstratio signi est, quoties per signa, & effectus a posteriori rem demonstramus: demonstratio causæ est, cum procedit demonstratio per causam, sed effectus iam notus fuerat ante ipsam causam: vt si quis Eclypsim prius cognoscens. causam inquireret, & per hanc causam probaret effectum: talis demonstratio solum ostenderet causam, sed non ꝓbaret, effectum esse: ob id dicitur demonstratio causę, at vero cum effectus nō fuit ante causam cognitus, sed tunc primum per causam ipsam cognoscitur, dicitur talis demonstratio simpliciter, q̄a effectū probat, & causam ostendit. dicit ergo Auerroes. Philosophū his omnibus demōstrationibus vti. tamen frequentius demō stratione signi, & causæ. q̄a effectus physici sunt notiores nobis suis causis. De ista demonstratione causę diximꝰ late. primo poster. Existimo enim etiam cum effectꝰ precognoscitur ante causam, demonstrationem probare effectum esse, quia effectus ante causam cognoscitur particulariter, & non ita necessario: at eū per causam probatur, vniuersaliter cognoscitur, & necessario: & ad hoc fit ille regressus vt effectum imperfecte cognitum perfectissime cognoscamus: quamuis adhuc sit distinguenda duplex demonstratio, & quæ probat per causam effectū aliquo modo ante cognitum, & quę probat effectum, nullo modo ante cognitum, licet omnis demonstratio sit effectum esse pꝛobās, si per causam procedit. Hęc de modo procedendi.

De libris Physicorum Aristotelis, ac primo de eorum instituto, & subiecto eorum. Quæst. I.

Vt igitur ad libros hosce, quos primos omnium interpretandos suscepimus, accedamus, tria ante ipsum textum breuiter perstringamus: primum institutum horum: alterum inscriptionē: tertium diuisionem. In instituto, & scopo horum librorum omnes interpretes conueniunt, nempe hic tradi communia principia, & passiones entium naturalium: oportet enim communia prius cognosci particularibus: hęc autem communia secundum Simplicium, sunt materia, forma, reliquæ causę, motus, locus, tempus. *Institutū et scopus.*

Sed dices, quod erit obiectum horū librorum? Dico, quòd vnusquisque constituit pro obiecto horum librorum illud idem, quod ponit obiectū totius Physicæ, vnde secundum Albertum horum librorum obiectum est corpus mobile simpliciter secundum Sanctum Thomā ens mobile: & nos cōsequenter dicemus, ens naturale simpliciter. Dubitabitur, quo modo idem obiectum potest esse horum librorum, qui sunt pars Physicæ, & totius Physicę? Hoc dubiū mouit Alber. 1. priorū, in principio: illic n. dixit; syllogismū simpliciter esse obiectum illorū librorū, qui tamen syllogismus simpliciter pertinet ad totam Logicam: & respondet syllogismum simpliciter duobus dici modis: vno modo simpliciter i. vniuersaliter, vt cōprehendit oēs suas species: & sic ad totam logicam spectat, altero modo simpliciter, idest solum vt syllogismꝰ est, & sub ratione communi consideratus, & sic est obiectum illorum librorum Consequenter nos possumus idem dicere, ens mobile, seu corpus mobile, aut ens naturale potest cōsiderari vniuersaliter cum suis omnibus partibus, & sic totius est physicæ obiectum? altero modo pręcise sub illa ratione *Subiectū 8. libr. physi.* *Altera sol.*

tione communi tantum: & ſic ad hos pertinet libros. Quamuis poſſet dici obiectũ eſſe commune principium rei naturalis: non enim in omni parte Phyſicæ oportet dare aliquod obiectum compoſitum, nã in libris de anima obiectum eſt anima: in libro de ſomno, & vigilia, ſomnus, & vigilia: ſic etiam in alijs: ita in his communia omnibus entibus naturalibus.

De inſcriptione, & diuiſione horum librorum.

Quæſt. I I.

Circa inſcriptionem, iſti libri inſcribuntur Græce φυσικῆς ἀκροάσεως, ideſt, de naturali auſcultatione notandum eſt enim ex Themiſtio, & Cicerone 5. de Finibus, & Aul. Gel. lib. 20. c. 4. libros conſcriptos ab Ariſt. eſſe in duplici differentia: quidam erant conſcripti ſtylo, & modo procedendi vulgari, & communi, & facili, vt vel mediocriter eruditi poſſent percipere, ac ob id exoterici dicti, quaſi pro omnibus etiã extrinſecis cõſcripti. Alii erant libri profundiori ſtylo, & modo exactiori procedendi compoſiti, nempe demõſtratiuo: & hi dicebãtur auſcultatorij, quaſi attentione, & ſtudio ĩdigentes, vt intelligerentur; & dicebãtur Acroamatici: huiuſmodi ſunt libri phyſicæ; & pręſeritm hi: ob id de naturali auſcultatione dicuntur. Notat Simplicius, quamuis iſte titulus poſſit vniuerſaliter Phyſicę competere, tamen, quia communia omnium tractant, quæ reliqua virtute continent, peculiariter his attribuitur. hoc etiam dicit Albertus Solent etiã ab Ariſtotele hi libri de motu dici, vt patet 2. poſterio cap. 12 & 1. cęli. tex. 38. quia, vt in hoc textu notat Auerroes, maxima parte horum tractatur de motu, nempe a tertio incluſiue, vſque ad vltimum librum.

De diuiſione horum librorum Phyſices.

Circa horum librorum diuiſionem. Adraſtus, quem citant Simplicius, & Themiſtius in præſenti: & ipſe Simpli. & Andro. vt refert idem Simpl. in principio 5. Phyſicorum & Eudem. vt meminit idẽ Simpl. in principio 6. Phyſic. Omnes hi in duas partes diuidunt hos libros. altera dicitur de principijs, & hęc continet quinq; libros priores: altera de motu, & hæc continet libros tres poſteriores In particulari autẽ, in primo libro de principijs ĩtrinſecis agitur: puta materia, & forma: in ſecundo de extrinſecis, puta de agente, & fine, in tertio de motu, quia naturæ definitio fuit data per motum in libro ſecundo & quia motus eſt de genere continuorũ: & oẽ continuũ eſt diuiſibile in infinitum tractatur etiam ibi de infinito: cum autẽ quę mouentur ſint in loco, & motus ſit in tempore, agitur in quarto libro de loco, & tempore, & de vacuo, quod rationem loci videbatur habere. De ſpecieb⁹ vero motus, & de contrarietate ipſius traditur in quinto, & de quibuſdam communibus rerum naturalium, vt eſſe ſimul, eſſe contingnum, conſequenter, & alia. In ſexto vero de partibus motus quãtitatiuis diſſeritur. in ſeptimo vero, & octauo de principio extrinſeco motus. Hęc ex dictis authoribus colligi poſſunt. Poſſes dubitare quare tertius, quartus, & quintus liber dicuntur de principijs, cũ potius ſint de paſſione corporum, quę eſt motus? Exiſtimo, eſſe dicendum, quia in his agitur de motu, vt eſt pars definitionis principiorum, uępe ipſius naturę, ob id totum inter libros de principiis computatur: in reliquis tribus agitur de motu ſecundum ſe: Dubitabis, nonne etiam in ſecundo libro tractatᵉ de materia, & forma, cum natura non ſit aliud, quã materia, & forma? qũo ergo tractatur de efficiente, & fine? Dico pręcipue agi de efficiente, & fine, nam natura, quæ forma dicitur, habet rõnem cauſę efficiẽtis vt dicetur poſtea Porphyrius vero, vt refert Simplici. in princip. 5. Phy. tm̃ quatuor priores libros dixit eſſe de principiis reliquos vero quatuor de motu, quã ſententiam recipit Philoponus in pręſenti.

dubiũ 1.

dubiũ 2.

Altera diuiſio.

At ſi licet in hoc aliquid dicere, exiſtimarem, poſſe conuenientius dici, duos priores libros eſſe de principiis rerum naturalium, reliquos vero de motu, & de his, quę motum ſequuntur, & hoc videtur ſentire Auerroes. 1. Cœli. comm. 38. vt dixi-

Authoris ſent.

diximus. Accedamus igitur tandem ad textum: interpretabimur autem versionem antiquam, diuisionem textuum sequentes.

Quoniam cognoscere, ac scire.
Tex. I.

Quæ sit intentio, & scopus Aristotelis.

I. tex. expo. Qvinque textibus primis continetur proœmium horum librorum, quãuis Simplicius existimet esse vniuersale, I. Philo. pro tota Physica. In primo textu manifestatur intentio, quæ consistit in hac conclusione. Ante omnia oportet determinare principia scientiæ naturalis. Hanc probat hoc syllogismo, vt bene dicit Philopo. in omni methodo, cuius sunt principia, causę, & elementa, intelligere, & scire cõtingit ex perceptione ipsorum principiorum, causarum, & elemẽtorum. sed naturalis scientiæ sunt principia, causę, & elementa: ergo ex eorum perceptione contingit scire, aggrediendum ergo est ipsa tractare.

2. Simplicii expos. Nec mihi placet syllogismus Simplicij non enim literę consonat. sic enim ipse componit: omnia habentia causas principia vel elemẽta, ex ipsorum perceptione sciuntur. sed res naturales habent principia, causas, & elementa: ergo res naturales ex horum perceptione sciuntur. prior videtur magis ad mentem Arist.

Huius syllogismi maiorem ponit cũ sua probatione, quæ est per inductionem communem omnes enim & arbitrantur scire, cum principia prima, causas primas & vsque ad elementa cognosunt minorẽ subticet, quia, vt dicit Simplicius, tanquam per se notum accepit, res naturales habere principia. Hãc vero suppleuit Theophra. & probauit, quia omnia composita habent principia, res autem naturales cõpositæ sunt: sunt enim corpora.

Sing. verborũ expositio Sed consideremus verba Arist. Inquit; Cognoscere, ac scire, Ale. dicit, esse synonima, ac pro eodem accipi. Auerroes vero, & Simplicius dicunt diuersa significare: cognoscere enim est genus cõprehẽdens quamcunque cognitionem siue per cãm, siue sine causa, siue necessariam, siue non necessariam. At scire, cognitionẽ demonstratiuam dicit: ponuntur autem ista duo verba, vt vnum sit velut appositio alterius, vt sit sensus. contingit sic cognoscere vt sit scire. Sanctus Thomas per cognitionem intelligit eam, quæ per definitionem fit: per scire vero eã, q̃ per demõstrationem; tã. n. in definitione, quam in demonstratione causæ sumuntur. Sed commodior videtur expositio Simplicij. Alterum verbum est methodus. quamuis autem methodus pro quocunq; habitu speculatiuo, aut actiuo sumatur, tamen hic secũdum Auerroem, pro arte quadam, & ratione sumitur, sm quam ea, quæ in scientia sunt, traduntur: & in hac methodo oportet a causis incipere, vt dicit, q̃ est de re habente causas.

Sequũtur modò illa verba (Principia, causę, elementa) in quibus innumerę sũt expositiones. Primas adducamus. Alpharab omnia hęc ad principia cognitionis refert, vt per principia, dignitates cõmunes; per causas præmissę peculiares conclusionis; per elementa maior, & minor extremitas intelligantur ex horum enim cognitione scientia fit rei. Quid intelligat Aris. per principia causas & elementa. I. Sent.

Reliquæ autem expositiones sunt de principijs rei, quę in hoc conueniunt. vt sensus sit Aristotelis. oportet scientiã rei procedere ex eius causis materialib⁹, formalibus, finalibus, aut efficientibus. licet autem iste sit sensus omnium, tamẽ quid per singula verba intelligere oporteat nõ omnes tamen eodem modo explicant. 2. Sent.

Fuit igitur sententia secunda Alexan. vt refert Simplicius, per principia, efficiẽtem causam intelligi; per cãm formalem & finalem; per elementa materialem. & hanc sententiam recipit Sanctus Th. Tertia sententia fuit Auerrois, & Alberti Magni; per principia, causam efficientem; p causas, finalem; per elementa materiam, & formam, quę rem componunt, esse intelligenda 3. Sent.

Quarta sententia fuit Porphyrij, & Philoponi quod per principia, & causas, idem intelligitur, nempe finalis, & efficiens causa; per elementa vero materia, & forma. Vltima sententia est Simplicij, quæ mihi magis placet, vt per princi- 4. Sent. 5. Sent.

pia

pia quid cōmune intelligatur ad causas, & elementa: omnis enim causa, & omne elementum principium est, non ècontra: per causas vero, extrinsecæ intelliguntur, nempe finis, & efficiens: per elementa vero, intrinsecę, materia, & forma. Vt sit sensus, oportet in scientia principia cognoscere hæc autē, aut sunt extrinsecę causæ, efficiēs, & finis; vel elementa, id est, intrinsecæ, materia, & forma, & profecto, quod principium communiter sumatur, patet ex cōclusione, quam infert, oportet principia Physicæ determinare, vbi clarum est, quod saltem materiam, & formā intelligit, nam ab his incipit. Adhuc circa literam aduerte, quod loquitur disiunctiue, vt vniuersalior esset propositio, vt notat Philoponus, nam non omnes scientiæ omnes habent causas, quædam enim formam, quædam finem simul, quædam omnes habēt: in singulis autem cognitio fit ex perceptione earum causarum, seu principiorum, quæ habent.

Nota.

Quid intelligat Arist. per principia prima, cās primas, &c.

Circa probationem maioris occurrūt verba explicāda, Principia prima, causas primas, vsq; ad elemēta. Auerroes enim non in eadem significatione accipit hæc verba, in qua accipiebantur in ipsa maiori. nā per principia prima intelligit causas extrinsecas, efficientem, & finalem, remotas, & supremas: per causas primas intrinsecas materiam, & formam remotas etiam: per elementa vero omnes quatuor causas proximas. vt sit sensus. Scire arbitramur, cum a causis primis, & remotis vsq; ad ipsas proximas peruenimus. Dices tu, quæ sunt istæ causæ primæ, & proximæ? Respondet, remotas esse, primam materiam, primam formam, primum efficiens, primum, seu vltimum finem. per materiam primā intelligit ipsam materiam secundum se, ex qua sunt factæ omnes res naturales; materia vero proxima est cum his dispositionibus induta, quæ sunt peculiares singulis speciebus, alia enim est materia lapidis, alia equi proxima, nam remota eiusdem ratio nis est. Per formam primam intelligit solam formam, quæ cum materia facit compositam substantiam in communi: per proximam formam vero eam, quæ facit hanc vel illam substantiam, puta animal, plantam, mixtum: per agentem primum, remotum, & vniuersalē intelligit, qualis est primus motor: per propinquū vero intelligitur agens particulare. idem de fine. oportet ergo ab ipsis supremis vsque ad particularia principia descēdere.

Hæc est expositio Auerrois, quæ mihi non placet, & merito refellitur sic a D. Thoma, quia in tam breui contextu, & connexione verborum admittit tantam æquiuocationem. Quod si ipse noluit admittere illa duo verba, Cognoscere, & scire, esse synonima, quia in sciā non debēt admitti vocabula talia, multo minus profecto admittenda erant æquiuoca. Alexander aliter intelligit. sumit enim ista pro principio cognitionis: vt primæ causæ dicantur dignitates cōmunes; prima principia, intermediæ propositiones; elementa vero proximæ præmissæ cōclusionis scientiæ enim per hæc procedunt.

Confuta. exposit. Auer.

Alexādri expositio.

Hanc expositionem non recipit Simplicius propter æquiuocationē verborū. & merito. cum enim in maiori accepta sint principia rei, non oportuit in principia cognitionis mutare. Propterea dico cum Simplicio; q manet eadem significatio vocabulorum, sed restricta, per illud, Prima. prima enim principia dicuntur quæcūq, causę cuiusq; generis, sed supremæ: & declarantur per primas causas, quæ significant extrinsecas supremas; & elementa. primas, & supremas intrinsecas. vt si sensus. tunc scire existimamus, cū causas supremas, & immediatas non solum intrinsecas, sed etiam extrinsecas cognoscimus. Hæc circa literam textus.

Cōfutat.

3. aucto-ris expos.

An quilibet artifex demonstret per quodlibet genus causæ. Quæst. III.

Quia inter exponendum diximus, non omnem scientiam quodlibet genus causæ considerare, merito dubitatur, an ita sit. & primo videtur, quod Metaphysi. non consideret efficientem causam. Metaphysicus abstrahit a motu, at efficiens causa importat motum, non ergo pertinet ad Metaphysicum. maior est certa. minor probatur ex definitione. efficiens enim est, vnde primo incipit motus.

Rationes in contrarium.

Secundo,

2 Secundo videtur quod consideret materiam; materia est pars quædam entis, vt notum est; ergo pertinet ad Metaphysicum. præsertim cũ in 8. & 11. lib. multa di-
3 cantur de materia. Tertio, res Mathematicæ habent omnes quatuor causas; ergo Mathematicus vtitur quolibet gñe causæ. antecedens est notũ, nam res Mathematicæ sunt formæ saltem habentes materiam intelligibilem: & cum non sint a se, necessario habebunt causam extrinse-
4 cam. Quarto sunt multæ conclusiones Physicæ, quæ non probantur nisi per vnum aut alterum genus causæ, vt notũ est: ergo Physicus non semper considerat quatuor genera causarum. Hæc sunt argumenta, quæ in hac parte difficiliora videtur. Circa hoc, primum dicamus quid senserint Philosophi antiquiores circa

Opi circa metaphy.

1 Metaphysicam. Auerroes censet, ipsam
2 solam vti fine, forma, & efficiente, sed nõ
3 materia. id ipsum Albertus. Alexander vero formam tantum, & finem conside-
4 rare asserit. Burleus dicit, duplicem esse, Metaphysicæ partem: alteram. quæ de
5 intelligentijs tractat, & hæc materia non vtitur, bene tamen alijs tribus: alteram, quæ de communibus alijs omnibus entibus, & hæc materiam considerat.

Opi circa mathem.

Hoc aũt non recipit Paulus Venetus, sed quod nullo modo materia vtatur.
1 Circa Mathematicam vero, Auerroes
2 sola vti forma dicit. idem etiam Alexander. Hoc tñ reprehendit Simplicius: dicit enim eam etiam considerare materiam, nam in Musica numeri habẽt rationem materiæ, proportiones vero formæ.

Alij dicunt Mathematicam nõ vti causa vlla, sed procedere per quædam principia certissima, quę nec causæ, nec effectus vere dici possunt: vnde ipsius demonstrationes nec sunt quia, nec propter quid; certissimæ tamen, & notissimæ sunt. Hoc dicit Niphus: & videtur id cõcedere Paulus, licet nõ omnino. id etiam dicit Buridanus in procemio Metaphy. & Procul. 2. elem. vbi dicit, demonstrationes Mathematicas procedere per signa quędam. Hæc sunt de opinionibus aliorum.

1. fund.

Pro huius autẽ determinatione sit primum fundamentum. tunc probamus per causam formalem, cum medium demonstrationis est alicuius extremi forma, licet accidat aliqñ, quod illa forma sit efficiens vnius extremi, v. g. qñ probatur viuẽtia a se moueri, quia animã habent: est quidem demonstratio per formam, quãuis anima sit effectiuũ principium illius motus, est tamen viuentium forma: & hoc sæpe euenit, quoties per subiecti formam, & naturam demõstramus, quæ frequenter est causa effectiua proprietatum.

Nota.

Aduerte autem, quod aliquando pro forma vtimur aliquibus rationibus intellectu distinctis, quæ dicuntur habere locum causarum formalium, licet vere non sint causæ, cum sint idẽ realiter cum effectibus: dicuntur tamen causæ, quia dum intellectu separantur, fiunt velut antecedentes aliæ rationes, sicut esse actum independentem in esse, est causa, quod anima rationalis sit immortalis, quamuis secundum rem hæc duo idem sint cum ipsa anima: & hoc demonstrationum genere demonstramus de Deo, & de simplicibus rebus aliqua, quo frequenter vtitur Metaphysicus, & ad genus causæ formalis reduci debet.

2. fund.

Sit secundum fundamentum, in quo oportet explicare duplicẽ materiã, nempe sensibilem, & intelligibilem, quid sit harum vtraq;. S. Tho. enim, quem multi sequũtur, per materiam sensibilem intelligit substantiam indutã qualitatibus elementaribus, calore, frigiditate, humiditate, siccitate, & ex his compositis: per materiam vero intelligibilem, intelligit substantiam sola quantitate conceptam, quam Mathematicus speculatur. hoc cõmuniter dici solet. At vero quantum ad materiam intelligibilem, aliter mihi videtur dicendum, quod quantitas sola sit materia intelligibilis. Attende autem, quod Mathematicus non habet pro obiecto quantitatem, sed figuras, & formas, quę in quantitate fiunt: vt enim faber ferrarius, non de ferro, sed de forma, quæ in ferro fit, agit, ita & Geometra, non de quantitate, sed de figura in ea facta.

Ex quo fit, quod multo aliter Physicus de quantitate tractet, & Mathematicus: Physicus enim de illa agit vt est accidens quoddam corporis sensibilis: at Geometra de ea agit, vt materia, in qua figuræ ab ipso consideratæ insidunt: ob id quantitas dicitur materia Mathematici.

At quia

At quia non accipit Geometra vel Mathematicus hãc materiã, sicut est in rebus non enim sic lineę, & puncti, & superficies sunt, sicut Mathematicus sumit, sed potius p imaginationem vel intellectum illas separat, & sic abstrahit, ac in sic abstractis figuras considerat: dicitur materia intelligibilis, quamuis (vt mihi videtur probabile) crediderim, has quantitates, materiam dici intelligibilem. Hanc sententiã de materia intelligibili docuit Albertus in cap. 1. Physicæ, & est valde notanda. Materia igitur Mathematica est quantitas sic intellectu percepta, sicut materia Physica sunt accidentia sensibilia, in quibus res Physicę sunt, vt a physico considerantur.

Tertium fundamẽtum. Sit tertium fundamentum: quemadmodum Physicus materiam suam considerans, probat per eam aliquas proprietates ex ipsa prouenientes rebus, quarum est materia: ita Mathematicus probat etiam per suam intelligibilem materiã aliqua, quæ ab ipsa figuris insunt, & hoc profecto est certissimum: nam quod figura sit in duas partes æquales diuisibilis, a Mathematico probatur, & non nisi per quãtitatem ipsam.

Prima cõclusio. His suppositis, sit prior conclusio. Metaphysica non probat per efficientẽ causam, probat tamen per agentẽ: est enim differentia inter efficiens, & agens, nã efficiens dicitur id, quod motu agit, agẽs vero quod sine motu, sed actione solum immanenti: Physici est considerare causas efficientes, at Metaphysici agentes: vnde Metaphysicus considerat causam primã, vt disponentem, vt gubernantem omnia, & vt ab ea omne deriuatur esse, sed non vt mouentem, & producentem cuncta motu cœlorum, hoc enim Physici est: vnde D. Thom. in pręsenti dicit, Metaphysicum considerare causas finales, formales, & agentes.

2 Cõclusio. Secunda conclusio. Mathematicus frequentius per formam procedit, idest, probando passiones, per ipsarum formas vel subiectorum: pręcipue enim figuras considerat, & per ipsas probat: aliquando etiã per materiam suam aliqua demonstrat, vt diximus.

Responsio ad argumenta. Respondeamus ad argumenta, in quorum solutione, quę supersunt, explicabuntur. Ad primum solutio patet ex dictis: admittimus enim non considerare efficiẽtes causas, considerat tamen agentes. Ad secundum respondet Albertus, materiam considerari a Metaphysico tãquam entis partem, nempe, vt potentia est, & sc̃dm aliquot attributa, sed nõ vt causa est, & per ipsam probat. At contra hoc est argumentum: nam ab Aristotele consideratur. 12. Meta. cap. 4. vt omnium rerum prędicamentalium principium. Docet enim eadem esse entium principia, quorum vnum esse materia; ergo poterit demonstrare per ipsam, tanquam per principium, aliquid de ipso ente in decẽ prędicamenta diuiso: & ita mihi videtur, salua pace Alberti. Vnde dico, quòd Physicus probabit per materiã, vt motui subijcitur: sed non ita Metaphysicus, nisi in quantum est principium ipsius esse. *Ad primum.* *Ad secũdum.*

Ad tertium negari non potest, res Mathematicas habere quatuor cãs: sed non vt Mathematicę sunt, quia Mathematicus considerat suas figuras in facto esse, & non secundum quod fiunt, aut fieri possunt, ob id abstrahit ab efficiente, & finem nam si productionem illarum nõ cõtemplatur, nec efficientem, nec finem opus erit speculari: hæ enim causæ ad productionem, & actionem rerum conueniunt: quod si materiã considerat intelligibilem, hoc non considerat vt alicuius mutationis principium est, sed vt in tali materia formæ illæ sustentantur. *Ad tertium.*

Ad quartum respondetur, quod Physicus a toto genere vtitur quatuor generibus causarum, quamuis non per quatuor has causas singulæ conclusiones physicæ probentur, aliquando enim id fieri potest, sed non est opus, sat est, vt quasdam per hanc, quasdam per illam causam physicus probet. *Ad quartum.*

An ad rei perfectam cognitionem opus sit omnes eius causas cognoscere.

Quæst. IIII.

Vtile est, hoc examinare, vt intelligamus propositionem textus sciam esse per principia, causas, & elementa, & 1. quod non sit opus ad scientiam perfectam *Rõnes in cõtrarium*

fectam omnes cognoscere causas, probatur primo: definitio explicat rem, at definitio conficitur sufficienter ex materia, & forma, vt dicitur 8. Metaphysi. cap. 3. ergo ad perfectam rei cognitionem non erit opus omnes causas cognoscere.

2 Secundo: demonstratio facit perfectam rei scientiam: at demonstratio per vnicum genus causæ procedere potest; vt notum est: non ergo omnes causæ cognoscendæ sunt.

3 Tertio, si res non cognosceretur perfecte, nisi omnibus ipsius cognitis causis, sequeretur, quod nulla scientia perfecte faceret cognoscere rem, quia non tradit quælibet scientia omnes sui subiecti causas, vsque ad vltimam.

1. opi. Nota. Circa hanc quæstionem Paulus Venetus, quem communiter multi sequuntur, distinguit duplicem esse cognitionem: simplicem, & complexam. Simplicem, qua res simplici notitia vel definitiua cognoscitur: complexam, qua res per propositionem cognoscitur: vtraque dupliciter dici potest, pfecta, simpliciter & secundum genus: illa dicitur simplex cognitio simpliciter perfecta, qua res secundum eos omnes conceptus cognoscitur. qui de re formari possunt essentialiter, vt quod est homo, quod est animal, quod corpus, quod substantia, quod constat materia. & forma, & similia; illa simplex dicitur perfecta sm genus, qua res simplex secundum aliquem gradum cognoscitur, nempe vt homo, aut vt animal: Similiter complexa simpliciter perfecta est, cum omnia prædicamus de re, quæ ei competunt: siue essentialia, siue accidentalia. secundum genus vero, cum cognoscitur res secundum aliquod prædicatum, puta homo, quod est risibilis, aut discursiuus.

Respondet igitur primo: ad simplicem rei notitiam simpliciter perfectam, oportet cognoscere omnes causas per se rei tam intrinsecas, quam extrinsecas rei.

Dicit secundo: ad cognitionem simplicem perfectam secundum genus, sufficit cognoscere definitionem rei essentialem.

Dicit tertio, ad cognitionem complexam perfectam simpliciter, omnia ipsius, prædicata essentialia, accidentalia, causas per se, per accidens, vltimas propinquas, & partes oportet cognoscere.

Dicit quarto: ad complexam perfectam secundum genus, idest, ad aliquam vnam propositionem de re sufficit cognoscere omnes causas vnius generis, aut efficientes, aut alias quasuis a proxima, vsque ad primam & immediatam: sic enim est perfecta demonstratio.

Hæc sententia, & opinio Pauli Veneti est communis, & vera, tamen non videtur mihi adeo necessaria illa distinctio notitiæ perfectæ simpliciter, & secundum genus: nam absolute concedenda est notitia rei perfecta, quæ in scientia quauis traditur. & res dicenda est perfecte cognosci. cum omnia ea cognoscuntur, quę de illa re in scientia, ad quam spectat. traduntur: perfecte enim cognoscitur equus, cum omnia, quæ Physicus de ipso dicit, per cepta sunt. quod si de illa generali rei cognitione loquamur, vt loquitur Paulus, non dubium est rem cognosci perfecte, cum omnia, quæ ad ipsam, vtique spectant, cognoscuntur: & tunc non per vnam scientiam contingit rem vnam perfecte cognoscere, sed per varias: vt homo secundum naturæ partes, & passiones a Physico cognoscitur; secundum quod ens, substantia, & ea, quæ ab his procedunt, a Metaphysico: secundum virtutes, & actus humanos, a Morali: secundum quantitatum dimensiones a Mathematico, ita, vt omnes scientiæ simul perfectam rei, & vniuersalem cognitionem faciant, non tamen quælibet per se, vt dicit Iandu. q. 3. 2. opi.

Vnde nihil differimus a Paulo, nisi in hoc quod cognitio, quæ de aliqua re per vnam scientiam habetur, absq; addito, vocetur perfecta.

Ad argumēta vna est responsio, quod illa probant scientiæ perfectionem, quæ est secundum singulas scientias & modos sciendi, sed non vniuersalem hanc, de qua loquimur. Sol. arg.

Dices, de qua loquebatur Aristoteles in sua maiori? Dico, de perfectione cuiuslibet scientię totalis, non huius vel illius demonstrationis, sed totius habitus scietifici: & in hoc habitu. prius ordine doctrinæ proceditur a supremis causis illius

scientiæ

scientiæ vsque ad proximas, qui modus est compositiuus. At in singulis scientiæ demonstrationibus á causis proximis vsque ad supremas resoluēdo procedimus: ob id 8 Metaph. cap. 4. de tali modo procedendi dixit Aristoteles, quod prius est danda causa proxima, & particularis. At in præsenti de ordine totius scientię à primis dicit esse incipiendum.

Innata antem est ex notioribus.
Tex. II.

Prima exp. S.Th. & Philoponi. SAnctus Thomas hos quatuor sequentes textus de ordine procedendi circa principia interpretatur, quod idem dicit Philo quamuis varius, & incertus satis in hoc. Secundum igitur hos doctores sensus Arist est, postquam dixit esse à principijs incipiendum, constituit, qualiter à principijs oportet incipere, ac dicit, ab vniuersalioribus, & confusis incipiendum esse principijs, vsque ad particularia.

Quod sic probat: a notioribus nobis est secūdum naturalem viam incipiendum: at vniuersaliora sunt nobis notiora singularibus, idest, minus vniuersalibus, ergo ab his est incipiendum.

Minorem probat triplici exemplo: primum á toto sensibili: totū enim integrale notius est sensui, quam suæ partes. at vniuersaliora sunt sicut totum quoddam quia multa, vt partes, cōtinent: ergo sunt nobis notiora.

Secundo, a toto desinibili: notius enim est nobis definitum homo, quàm suæ partes, animal rationale: at vniuersaliora sunt vt totum quoddam.

Dubium. Dices, quomodo homo, & definitum dicitur notius partibus, cum partes sint vniuersaliores, nempe genera, & differentiæ, quæ dicuntur notiora? Respondetur, posse hæc dupliciter considerari, & vt partes constituentes sunt, & sic minus notæ dicuntur, vel vt tota quædam vniuersalia sunt, & sic notiora sunt.

Tertium exemplum, vel signum a pueris, quibus vniuersalia sūnt notiora: primo enim vocant omnes viros patres, & omnes fœminas matres. ita exponunt S. Tho. & Philop.

Quamuis in vno differant. S.Th. enim per vniuersalia, & confusa, intelligit vniuersalia in prædicando, vt sunt genera: at Philop. id reijcit dicens, ista esse obscura. & pueris (quorum exemplum Arist. posnit) ignota: sed per confusa, & vniuersalia intelligit Philop. indiuidua vaga, vt aliquod ens, aliquod corpus, aliquod viuens: hæc enim sunt notiora. differunt autem ab ipsis vniuersalibus, nam vniuersalia naturas quasdam communes immediate significāt, vt animal ipsum animal. At vaga ista ipsa singularia indiuidua significant, confusè tamen, & indistinctè, vt aliquis homo hunc vel illum confusè significat. ita S.Th. & Philop. *Discrimē inter D. Thom et Philoponum.*

At Simplicius, Themist. Theophrast. & Auerr. volunt, vt hic Aristoteles velit methodum, & instrumentum indagādi principia assignare. nam cum dixisset a principijs esse incipiendum, posset merito dubitari, cum principia nō habeant principia per quę probentur, quę methodus erit indagandi principia? & hanc tradit in præsenti textu, nempe a signo, & a posteriori, qui modus est a notioribus nobis. *Secunda exp. simp.*

Sunt autem primum nobis dilucida:
Tex. III.

AT quia posset quis dicere, quæ sunt ista nobis notiora? respondet esse confusa magis. Per confusa autem omnes intelligunt composita sensibilia, per quæ principia ostenduntur, nam ipse Arist. per generationē, & mutationes sensibilium compositorum indagat statim materiam, & formam, & per effectus ipsorum causæ indagari solent, atque ista expositio mihi placet.

Literam considera, Innata, id est, naturalis, non arte, ac doctrina acquisita. Est enim modus cognoscendi noster, quem nullo magistro habemus, a nobis notioribus ad nota natura procedere. *Singul. verb. expon. tex. 2. & 7.*

Via. i. modus, methodus, ac demonstratio, sm quām ignota nobis quærimus.

Natura, non hic naturam sumit, sicut in præcedenti textu, cum dixit scientiam de natura, illic enim pro re naturali sumpsit habente in se principium motus, hic autem pro ipsa rei substantia: vt id dicatur notum natura, quod secundum se

cognoscibile est, & notius natura, quod secundum se cognoscibilius est, quamuis nobis non sit ita notum: & hoc notum natura vocat etiam notum simpliciter: dicit enim, non essent eadem nota nobis, & nota natura, id est simpliciter; hoc autem postea examinatur.

Confusa S. Tho. vt diximus, intelligit vniuersalia in prædicando. Philop. singularia vaga. Alex. dignitates vniuersalissimas. Alij, vt refert Simplicius, quæstiones communes. vt in sequenti capite proponuntur: nempe, an principia sint plura vel vnum, & similia. Simplicius vero, & Themist. & reliqui, quos supra diximus, composita sensibilia.

Qui diuidunt hæc, id est, diuidentibus confusa, & composita sunt nota ipsa principia: per diuisionem intellige resolutionem effectus in causam. & componi in sua componentia: tali enim resolutione nota fiunt principia.

Quapropter ex vniuersalibus ad singularia. Tex. IIII.

1. Expositio. QVamuis in textibus duobus præcedentibus omnes illi conuenerint, tamen in hoc quarto, & quinto variant: vult enim Simplicius, vt adhuc in his fiat sermo de via demonstrandi, & inferat quod ex vniuersalibus ad singularia sit procedendum, quia illa sint nobis notiora, vt ostendit triplici signo superius explicato.

Per vniuersalia autem intelligit, secundum Simplicium, idem, quod per cõfusa, nempe ipsa composita, quippe in composito multa comprehenduntur.

Per singularia vero ipsas causas, quia sicut singularia indiuidua à se habent esse, ita & causæ: atq; videtur ista commoda expositio.

2. Expositio. At vero Themist. & Theophr. volunt, vt aliud fiat in his duobus textibus, nam cũ intentio sit proposita in primo, & modus demonstrandi in secundo, & tertio; nunc in quarto, & quinto proponitur ordo doctrinæ: cum enim iam via indagandi principia sit posita, superest, vt tradatur à quibus principijs sit incipiendum.

Et dicit, ab vniuersalibus ad singularia, id est, à principijs communibus vsq; ad proxima, vbi per vniuersalia principia communia, per singularia proxima oportet intelligere. Quod autem ab vniuersalibus sit incipiendum, probat, quia nobis sunt notiora.

Ac sic cõtinuari debet iste textus cum præcedenti. cum enim ille viam doctrinæ, & demonstrandi à notioribus nobis esse docuisset, ac ob id à confusis; Dicit etiam in ordine doctrinæ ab vniuersalibus incipiendum, quia etiam hæc sunt notiora nobis, vbi aliud per vniuersalia, aliud per confusa intelligi vides. Atque hæc expositio sine dubio est admodum conueniens, quamuis & reliquæ sint probabiles, & bonæ.

Postea explicatur triplici signo, vniuersalia esse notiora nobis: primum est ex toto sensibili, quod suis partibus notius est: causæ autem vniuersales sunt vt totũ quoddam, ac multa, vt partes, includunt, quæ sunt causæ inferiores, & ipsa proxima principia.

Patiuntur & hoc quidem. Tex. V.

ALiis duobus signis explicat, vniuersalia esse nobis notiora, quæ superius explicauimus. Solum est hic aduertẽdum, pueros vocare omnes viros patres, potius phantasia, quam vsu intellectus: non enim illud est vniuersale, sed vagum singulare quamuis Auerroes videatur dicere, hoc esse per intellectum: sed non ita est dicendum.

An vniuersalia sint nobis notiora singularibus? Quæst. V.

NOn minus difficilis, quam communis in hoc loco se nobis offert difficultas: de primo cognito: explicandus erit primo quæstionis titulus, & punctum difficultatis ostendendum: postea quid viri doctissimi senserint, proponemus, ac tandem quid in hoc sentiendum sit, vt probabilius visum fuerit, determinabimus. *De quibus agendũ.* *Tit. quæstionis explicatio.*

Aduerte igitur, quod non hic quæritur, quod sit obiectum intellectus: hoc enim, secundum omnium sententiam, est *Nota primo.*

ens,

ens, quod significat actum; vt enim visus in colorem, auditus in sonum, vt in propria obiecta feruntur, ita intellectus in id, quod est. sed quomodo est, cũ multi sint entium gradus, quidam communes, quidam minus communes: petitur, qui sint primo ab intellectu nostro cogniti, an cõmunes, an minus communes.

Nota secundo. Aduerte præterea, vniuersale sumi, aut pro vniuersali in causando, aut pro vniuersali in prædicando, vniuersale in causando est causa, quæ plures effectus differentes specie producit, concurrendo cũ causis particularibus, vt Deus, intelligentiæ, & cęli: & talia sunt difficillima cognitu, nec de his est sermo. Vniuersale in prædicando est id, quod de multis prædicatur, vt species, genera.

Et adhuc ista dupliciter sumuntur, aut pro secunda intentione, quæ dicuntur vniuersalia Logica, nec sic de istis est sermo: aut pro prima intentione, nempe pro ipsa natura, quæ dicitur genus, aut species, vt homo, animal, viuens, & de his est sermo, quæ vniuersalia dicuntur in re. Logica post rem, in causando vero ante rem, quomodo loquitur Philop. hic & Albertus. Dubium igitur est de vniuersali in re: an primo cognoscatur à nobis animal, quam homo, & communius, quam particularius.

Nota tertio. Aduerte præterea, notitiam esse duplicem; alteram quidem confusam, alteram distinctam: confusa dicitur cognitio totius, non cognitis ipsis partibus, vt qui hominem cognosceret per aliquod accidens, non per partes naturæ ipsius, haberet cognitionem confusam. Distincta vero est cognitio totius per suas partes, vt qui hominem cognosceret per animal rationale, aut per rationalem animam, & corpus, distincte cognosceret.

Confusa autem duplex est, secundum quod duplex est totum, est enim totum actuale, & totũ potentiale. totum actuale est res respectu partiũ essentialium, materiæ, & formæ, vel generis, & differentię, totum potentiale est superius respectu inferiorum, quæ dicuntur partes potentiales, illæ vero actuales. est ergo confusa actualis, cum totũ aliquod non per suas essentiales partes cognoscitur, & huic correspondet sua distincta actualis, cum totum per suas essentiæ partes cognoscitur: est etiam cõfusa potentialis, cum vniuersale nõ per sua inferiora cognoscitur, cui respondet distincta potentialis, cum vniuersale per sua inferiora cognoscitur.

Attende igitur, quod non est quæstio, an ad dictam actualem alicuius cognitionem, opus sit ab vniuersalioribus procedere, nam secundum omnes, cognosci non potest quidquam per definitionem, nisi præcognoscendo vniuersaliora genera & ita à supremo illius rei incipere oportet. Nec est quæstio, an ad cognitionem distinctam potentialem alicuius superioris incipiẽdum sit à particularibus: nam secundum omnes distincte non cognoscitur superius potẽtiali notitia, nisi per inferiora. Nec est quæstio similiter, an distincta notitia sit post confusam, nam cõpertum est, primas omnium notitias in nobis fuisse confusas actuales, quibus res per accidẽtia sua, & proprietates, incẽpimus cognoscere, & de his est quæstio. An confusa actualis vniuersalioris sit prior, quam particularis, & singularis. Idest pro posita re singulari sensui, Petro nẽpe, sub qua ratione prius ab intellectu fuit cognitus, an quod Petrus, quod homo, quod animal, & quod viuens, à singulari incipiendo: vel contra, prius quod viuens, & quod magis vniuersale: sumimus autem hic singularẽ, pro indiuiduo, & pro minus vniuersali. *Nota quarto.*

Sic quæstione proposita, quatuor inter Latinos inuenio pręcipuas opiniones. Prima est Burlei, & Buridani hoc loco, quẽ sequitur Gregorius. 1. Sent. dist. 3. q. ar. 2. & Duran. 2. sen. dist. 3. q. 7. Hi asserũt primum, quod intellectus cognoscit esse singulare ipsum indiuiduum, quod primo obijcitur sensui, vt primum sensatum sit primum cognitum. *Opiniones. Prima opinio.*

Rationes huius opinionis hæ sunt præcipuæ: prima est Durãdi: id quod ab intellectu primo percipitur, debet antecedere actum intellectus: at vniuersale nõ est ante actum intellectus. ergo non est id, quod primo percipitur. erit ergo singulare. *1. Ratio.*

Secunda ratio est Gregorij: vniuersale fit per abstractionẽ à singularibus, in quã tum intellectus percipit similitudinem illorum, ergo intellectus primo cognoscit ipsa singularia. *2. Ratio.*

Tertia

3. Ratio. Tertia ratio est Butlei. Nullus potest imponere nomina rebus, nisi cognoscat ipsas: at intellectus imponit nomina singularibus, vt patet; ergo cognoscit ipsa.

4. Ratio. Quarto. Sensus non discurrit, at sunt discursus singulares, vt patet in syllogismis expositorijs: erit ergo id munus intellectus: ergo cognoscit singularia, & cum sint, quæ primo occurrunt, erunt primo cognita.

5. Ratio. Quinto. Ens est obiectum intellectus, ergo quo magis ens, magis percipietur ab intellectu: at singulare est magis ens, cum includat vniuersalia, & amplius. 5. conditiones indiuiduantes, ergo magis est intellectum. Hæc pro hac opinione.

2. opi. Est secunda sententia, quæ adscribitur Scoto. 1. sent. dist. 3. q. 2. supponit Scotus intellectum primo vniuersalia cognoscere, ac dicit, minus vniuersalia esse nobis notiora magis vniuersalibus: vnde primo species est cognita, postea genus.

1. Ratio. Huius sententiæ est primum argumentum discipulorum eius. Vniuersale est perceptum à similitudine reperta in singularibus: sed maior similitudo est inter indiuidua eiusdem speciei; ergo illorum vniuersale erit primo cognitum.

2. Ratio. Secundo. Vniuersaliora pertinent ad posteriores scientias, vt ens ad metaphysicam: ergo sunt ipsa vltimo cognita.

3. Ratio. Tertio. Causæ naturales non impeditæ producunt effectum perfectissimum, quē possunt. Sed phantasma singulare oblatū intellectui est causa naturalis ad producēdam speciem, & cognitionem: ergo producet perfectissimam speciem, quam potest, nempe speciei ipsius, non autem generis primo.

3. opi. Tertia sententia est S. Th. 1. p. q. 85. ar. 3 & cap. 1. opusc de ente, & aliorum: hæc enim fundatur in duplici conclusione, Prior est. Ens est primo cognitum ab intellectu nostro.

1. Concl. Vbi aduerte, ens dupliciter posse sumi: vno modo, vt commune decem prædicamentis significās immediate ipsa decem

Nota. rerum genera, & sic nō sumitur in præsenti. Altero modo: vt significat immediate quamcunque rem, siue singularem, siue non: & adhuc dupliciter, aut transcendenter, vt se extendit ad quamcunque rem cuiusque modi: aut vt se extendit ad res sensibiles, & sensibus subiectas, & tale ens est obiectū intellectus pro isto statu, quo sensibus est alligatus; & hoc vocatur à quibusdam ens concretum quidditati sensibili: & tale est, quod secundum S. Th. primo occurrit intellectui nostro.

Posterior conclusio. Quo vniuersaliora sunt, & propinquiora enti, sunt nobis notiora: vnde primo genus, vltimo species vltima cognoscitur. 2. Concl.

Ratio huius sententię prima est id. quod est in pura potētia, nō peruenit ad vltimū actū, nisi per actus intermedios. sicut materia prima nō peruenit ad formā perfectā speciei nisi per intermedias. Embrio enim prius viuit vitā plantæ, postea vitā aīalis, tandē vitā hoīs, vt dicitur 2. de gene. an c. 3. at intellectus in ratione cognitionis est in pura potentia, ergo non peruenit ad actū speciei cognoscēdę, qui est perfectissimus, nisi per actus superiorum generum: sunt ergo prius cognita vniuersaliora. 1. Ratio.

Secundo. Illud vniuersale prius cognoscitur ab intellectu. cuius singulare prius mouet sensum, at singulare vniuersalioris prius mouet sensum, vt hoc ens, quàm hoc corpus: & hoc corpus, quàm hoc animal prius videtur, vt patet in visis à lōge, ergo similiter erit in intellectu. 2. Ratio.

Tertio. Quæq; potentia primo percipit suum obiectum: at obiectū intellectus est ens, ergo primo erit ab intellectu cognitum. Hæc pro Sancto Thoma. 3. Ratio.

Quarta sententia est quorundam modernorum, qui non esse semper vnum ordinem dicunt, vel ab vniuersalioribus, vel à particularioribus. sed ab his, quorum accidentia magis sentiuntur: vnde aliquando vniuersaliora sunt priora, vt viuēs, animal, quam equus: aliquando posteriora, nam vt dicitur 7. meta. c. 8. Equus, & asinus habent vnum commune genus præter animal, sed id est incognitū. Hę sunt præcipuæ latinorum sententiæ. 4 opi.

Inter Arabes vero, Auicenna 1. meta c. 6. ens, & rem dicit esse primo impressa in anima. vnde colligitur, vniuersaliora esse primo cognita. Auicen. opin.

Inter Græcos non video hanc quæstionem agitatam: videntur tamen omnes dicere, vniuersalia cognosci per abstractionem ab inferioribus, vnde inferiora prius sunt cognita, vt patet apud Ammon. Aliquorū Græcorū opin.

mon. in Præfatione Porphyrij, & Themi. 1. Poste. ca. 30. & 36. & Philop. in præsenti. & 1. Poste. cap. 83. at talis cognitio est distinctio potentialis, de qua non est controuersia, quin ab inferioribus incipiat.

1. fund. Sit igitur pro determinatione primo aduertendum. Duplex est vniuersale, in complexum, quale est commune prædicatum: & complexum. qualis est vniuersalis propositio: & sicut illa duplex notitia confusa, & duplex distincta fuit superius data pro incõplexo, ita etiã potest dari pro cõplexo: tũc enim distincte actualiter cognoscitur propositio, cum per suam causam cognoscitur: tunc confuse, cum a posteriori, Similiter distincte potentialiter cognoscitur, cum per inductionẽ suorũ inferiorũ cognoscitur: tunc confuse potentialiter, cum sine inferioribus. At cum incomplexa notitia sit in nobis prior quam complexa, ac de primo cognito absolute sit sermo, de incomplexo vniuersali hic disputatur.

2. fund. Aduertendum est secũdo, quod intellectus nostri duplex potest status considerari: alter naturalis, cum priuatus est omni scientia, & primo per sensum incipit intelligere, alter est profectus, cum iam sibi scientiam, & cognitionem comparauit vniuersalium. Nos non loquimur de statu posteriori, quia cum quis iam scientias habet vniuersalium, potest pro arbitrio in singularibus genus vel speciem primo aduertere. loquimur autem de primo statu, & quæritur, vtrum primo sit cognitum vniuersalius, an minus vniuersale, quod alij dicunt sub his verbis, via originis, vtrum sit primo intellectum a nobis inter vniuersalia. & sic est determinanda præsens disputatio.

3. fund. Aduertendum est tertio, cum intellectus non intelligat, nisi sensu ministrãte phantasmata sensibilia, illud primo intellectum erit, cuius phantasmata magis sensata sunt, id est, cuius accidẽtia sensus magis mouent. Sed difficultas est adhuc: quę accidentia magis sensum moueant, generis, vt animalis accidẽtia, an speciei, id est hominis, in hoc enim est tota controuersia: nam cum accidentia illius vniuersalis non subsint sensibus, erit minus notum sine dubio.

Vnde illa quarta sentẽtia Modernorũ nihil dicit cõtra Scotũ, nec cõtra S. Thomã, qui non negant, aliqua vniuersaliora & aliqua particulariora esse min⁹ nota, si a sensibus eorum accidentia distant.

Pro horum determinatione sit prima conclusio. Singulare sensibile sub ratione singularis sensibilis secundum Aristo. viam non est primo intellectum: dico singulare sensibile, seu materiale, nam singulare nõ repugnat ab intellectu cognosci, si immateriale sit: at singulare materiale non est primo intelligibile. Dicitur sub ratione singularis sensibilis, quia potest quidem singulare sub aliqua vaga ratione comprehendi ab intellectu, vt quod sit indiuiduum, quod sit sub specie, quod sit aliquis homo: at quod sub ea ratione, qua a sensu percipitur, sit primo intellectum, hoc dicimus esse contra Aristotelẽ expresse primo Phy. tex. 49. vbi singularia tãtum dat sensibus primo, vniuersalia intellectui: & 5. Meta. cap. 11. dicit vniuersalia priora secundum intellectum, singularia priora secundum sensum: & 3. animæ tex. 32. intellectum, & sensum separat, eo, quod vnus singulare, alter vniuersale percipiat. 1. Concl.

Ratio aũt contra Gregorium hæc est. Nullum primum materiale agit in immateriale: at singulare sensibile est purũ materiale, intellectus vero immaterialis, nõ ergo per se primo potest agere in intellectum, nec sui speciem imprimere. Ad arg. primo p. Ad 1.

Nec opposita argumenta quicquam valent Ad primum Durandi pro prima opinione respondetur, q vniuersale fit per intellectum agentem abstrahentẽ species vniuersaliũ a phãtasmatibus quæ abstractæ repræsentant intellectui possibili vniuersalia, ac ipse primo intelligit illa, non enim intellectus agens est, qui intelligit, sed possibilis, ante cuius actum pręcedũt vniuersalia. Sed argumentum Durandi procedit ex hoc, quod negat intellectum agentem contra Arist. & quamuis hoc ei concederemus, adhuc nihil concludit argumentum: nam in ipsis phantasmatib⁹ sunt inclusæ naturæ vles, sicut in Petro, est homo; aĩal, & reliqua: & istæ primo mouent intellectum possibilem, sicut albedo primo mouet visum, & non frigiditas, quæ est cum albedine in niue, quæ vẽ.

Ad secundum Gregorij dico, quod vniuer- Ad 2.

vniuersale colligitur quidem ex ipsis singularibus, sed non intellectu cognitis, sed sensu: vt enim in inductione singularis sensu, vniuersalis propositio intellectu colligitur, ita in simplici cognitione vniuersalis: & hoc est expressum dictum Themistii. 2. Poste. cap. 35. & 36. & Philoponi in presenti: vbi clare dicunt, sensu occupato circa singularia, intellectū vniuersalia ex eis colligere: nec hoc est mirum, cum enim sit vna anima, & vnum subiectum, quod cognoscit, potest quidem per vnam potentiam vnum, per aliam aliud & per omnes aliqua simul cognoscere.

Ad tertium; & quartū. Et per hoc respondetur ad tertium, & quartum argumentum: nam anima cognoscit singularia sensu, vniuersalia intellectu: & per vtranque potentiam simul operatur, & coniungit vniuersalia singularibus ipsis.

Ad quintum. Ad vltimum dico, ens esse obiectum intellectus, sed in vniuersali intelligi: vnde singularia sunt quidem entia. sed in singulari non sunt intelligibilia, quia de est eis conditio, nempe abstractio. Sicut color est quidem obiectum visus, at non videtur sic color, sed in suis indiuiduis, quia sentire est singularium: ita per oppositum in intellectu, qui respicit vniuersalia.

Secunda cōclusio. Secunda conclusio. Non fit vniuersale in anima, nisi ex collatione indiuiduorū inter se, percepta enim multorum conuenientia, & ipsorum differentia: colligit intellectus vniuersale.

1 Haec est expressa sententia Auerrois 12. Meta. com 4. vbi dicit, quod intellectus ex consimilitudine multorum facit vnam intentionem, & id est vniuersale.

2 Et Aristotelis. 1. Meta. cap. 1. vbi dicit, vniuersale fit, cum ex multis consimilibus vna communis ratio fiat, nam licet hic textus sit de vniuersali ipso complexo, eadem est ratio in vniuersali incomplexo.

3 Idem etiam ex Themistio, 2. Poste. cap. 35. & est sententia aliorum fere Graecorū Ex quo patet, quod nullus potest habere vniuersalis notitiam confusam actualem per intentionem, nisi habeat simul aliquam ipsius distinctam potentialem, nempe per ea indiuidua ex quorum consimilitudine vniuersale abstractum est.

Tertia cōclusio. Tertia conclusio. Inter vniuersalia conceptus specificus est primo cognitum ab intellectu nostro. Dico inter vniuersalia, quia forsan primo cognitum est via originis vagum singulare, vt dicit Philoponus, sed hoc non disputatur modo, sed inter vniuersalia. Per conceptum specificum non intelligo conceptum speciei specialissimę cum Scoto, sed conceptū quemcunque abstractū ab indiuiduis immediate, siue sit species, siue genus, vt cōceptus viuentis abstractus ab his, & illis indiuiduis dicitur specificus. Similiter conceptus corporis, & aliorum superiorum.

Haec conclusio est certissima, & probatur, vniuersale non fit nisi per abstractionem ab inferioribus via originis, sed primo omnium inferiora sunt indiuidua, ergo prima abstractio fit ab illis, siue sint eiusdem speciei, siue diuersę, & talis cōceptus dicitur specificus.

Praeterea conceptus genericus fit per abstractionem a speciebus, ergo pręcedit specierum abstractio, ergo non potest illud esse primum vniuersale.

Nota. Caue ne decipiaris, non enim est idem cōceptus specificus, & conceptus speciei, nam cōceptus specificus est, qui abstrahitur ab indiuiduis immediate apprehensis, vt similibus, & eiusdem rationis, non per cepta differentia illorum, quamuis illud quod abstrahitur, sit genus, & talem dicimus esse primo cognitum. At cum hi conceptus specifici, quidam sint vniuersaliores, quidam minus vniuersales, quidā specialissimi, vt quando indiuidua formantur sub ratione entis vel corporis vel viuentis, vel hominis, dubium adhuc est, qui specifici sint primo cogniti, an communiores, an minus communes, nā in pręcedenti conclusione non est discordia.

Quarta cōclusio. Quarta conclusio. In sensibilium perfecta applicatione primus conceptus est speciei specialissimę, duplex est enim sensibilium applicatio sensibus, perfecta, & imperfecta: perfecta dicitur, cum sic indiuidua sensibus admota sunt, vt omnia accidētia eorum sensibilia sentiri possint: imperfecta vero, cum non omnia eorum accidentia sensibilia distingui valent, vt cum latent, aut remota sunt. cōclusio autem procedit de perfecta indiuiduorum applicatione.

Et pro

1 Et probatur: vniuersale fit ex consimilitudine indiuiduorum percepta, ergo illud erit primum, cuius vehementior similitudo sensibilis occurrit: talis autem est inter indiuidua eiusdẽ speciei specialissimæ, cũ perfectè applicata sunt, erit ergo primum vniuersale speciei specialissimæ.

Secunda pars cõcl. Addenda autem est altera pars conclusionis: in imperfecta applicatione primo occurrit conceptus specificus superior: & quo magis imperfecta, magis superior, qui a indiuidua diuersarum specierũ minus tunc distinguuntur, & vnius apparent rationis: cuius signum est, cum varia indiuidua remota sunt. vnius proxima rationis apparent.

Duo ordines notatu digni. Vnde duo ordines sunt notandi. ab applicatione enim perfectissima incipiẽdo, primum vniuersale est species: à minus perfecta primũ est genus proximũ, quia iam illa indiuidua minus discernuntur. postea in minus perfecta, est superior conceptus, vsque ad supremum, quia semper minus, & minus indiuidua distinguũtur. omnes tamen hi conceptus specifici dicuntur, quia ab indiuiduis semper vniformibus apparentibus colliguntur.

Alter ordo est, ab imperfectissima incipiendo applicatione, & primus est specificus supremus. Hæc omnia intellige in conceptibus sensibilibus: nihil enim prohibet esse conceptus intermedios occultos, quia ipsorum accidentia latent sensus.

Nota. Vnde infertur vnum notandum, quod ordo horum conceptuum actualium confusorum non sit sumendus, nec ex parte intellectus, nec ex parte rerum, sed ex parte applicationis indiuiduorum ad sensum.

Quinta conclusio. Quinta conclusio. Vt plurimum sunt istæ imperfectæ applicationes, quæ occurrunt, ac minus discernuntur indiuidua inter se, via originis: ob id vniuersalia dicuntur notiora nobis, & conceptus specificus vniuersalissimus primus: & hanc existimo esse mentem Sancti Thomæ. quamuis enim in vno, aut altero sit perfecta applicatio, frequenter in reliquis non euenit, ob id simpliciter illud asseri potest.

Sexta cõclusio. Sexta. Abstractis vniuersalibus semel ex vno singulari postea vniuersalia indifferenter abstrahimus, & abstracta alijs nondum sensatis facile applicamus, & facilius vniuersaliora ipsa, vt experientia ipsa monstrat.

Septima conclusio. Septima. Quantum ad abstractionem distinctam potentialem, nempe cum vniuersaliora non ab indiuiduis, sed à suis immediatis inferioribus abstrahuntur, Vniuersaliora sunt posteriora nobis, & hoc semper via originis.

Est enim ordo necessarius hic. vt prius species ab indiuiduis, quam genus à speciebus, & genus superius ab inferioribus abstrahatur. 1

Nota. Vnde pro resolutione, dico, actualis notitia distincta ab vniuersalioribus ad minus vniuersalia est: potentialis distincta perfecta à minus vniuersalibus ad vniuersaliora: actualis vero confusa, quæ est per abstractionem immediate ab indiuiduis, via originis, ordinem habet ex perfecta applicatione, vel imperfecta, licet frequentius specifici vniuersaliores occurrant. Has conclusiones admodum obserua, quas puto verissimas, & maxime ad mentem Aristotelis, & optimorum eius interpretum.

Ad argumentum tertiæ opinionis. Ad argumenta igitur Sancti Thomæ, & Scoti respondere oportet. *Ad primum.* Ad primum igitur S. Tho. dicendum, quod ordo in notitijs confusis, nec ex parte rerum, nec ex parte intellectus est sumendus, sed ex parte applicationis variæ indiuiduorum ad sensum, eo quod potentia intellectus est immediata ad omnes formas secundum se, non sicut materia, & omnes illi conceptus specifici ab indiuiduis sumũtur immediate, propterea inter se ordinem non habẽt. Secus fit in notitia distincta actuali, & perfecta potentiali, tunc enim est ordo necessarius inter ipsa vniuersalia, in hac enim à particularibus, in illa ab vniuersalioribus incipiendum ordinate.

Ad secundum. Ad secundum facile respondetur, illas esse notitias in applicatione imperfecta, & nos id concedimus: Hæ vero, vt plurimum occurrunt, tamen negamus, id esse ex natura intellectus, nec est ordo talis necessarius.

Nota. Et nota, quod qui ab eo, quod remote videt, format ens, corpus, animal; est, quia iam ipse præhabuit talia vniuersalia, nam si nullum præhaberet, ex vno

D in

in diuiduo nullū primum vniuerſale via originis, vt dictum eſt ſuperius, fieret.

Ad 3. Ad tertium, eſt magna æquiuocatio in argumento: dupliciter enim poſſumus intelligere, quod potentia feratur in ſuū obiectum primo: vno modo tanquam in id, ſub cuius ratione fertur in quodcunque: quomodo ſenſus viſus in colorem primo fertur, quia eatenus videt album nigrum, & reliqua, quia colores ſunt, & ſic vnaquæq; potētia fertur in ſuum obiectum: & ſic intellectus nihil intelligit, quod non ſit ens: altero modo intelligi poteſt: quod feratur in ſuum obiectum primo abſtractum, & tanquam id, quod cognoſcitur, vt ſi viſus videret colorem ſolum: & hoc non eſt in vllo ſenſu, intellectus eſt, qui ſic poteſt ferri in ens ipſum, tamen id non eſt neceſſarium, vt primo faciat, & de hoc procedit argumentum, & maior eſt falſa.

Ad argumenta ſecūdæ opinionis. Ad argumenta Scoti reſpondetur, Ad primum, & tertium eadem eſt ſolutio, illa enim procedunt in applicatione perfecta indiuiduorum, & ſic conceditur, primam eſſe ſpeciem vltimam, ſed negatur, quod id ſit primo cognitum neceſſarium nam frequentius non ſunt tales applicationes: conceptus autem ſpecificus eſt neceſſario primo cognitum, licet in plurimum accidat ſuperior.

Ad primum, & tertium.

Ad 2. Ad ſecundum reſpondent Thomiſtæ, Metaphyſicam dici vltimam ordine doctrinæ, non quod ens ſit vltimo cognitum, ſed quod de intelligentijs tractet, quæ ſunt difficillimæ: ſed hoc non euacuat difficultatē, quia cum maxima pars Metaphyſicæ ſit de ente communi iſtis, & minima de intelligentijs: non eſt dicenda vltima doctrina.

2. Solutio. S. Thom. 1. Metaphyſi. lect. reſpondet, quod quamuis iſta vniuerſalia ſint confuſa cognitione ſimplici notiora, tamen quantum ad eorum proprietates, & cauſas, quas ſcientiæ conſiderant, ſunt difficillima.

3. Solutio. Poſſumus etiam dicere, quod vniuerſalia abſtracta iſta ſunt difficilia, vt diximus, quia præſupponunt priorum abſtractiones. Hæc de quæſtione præſenti ſint ſatis: ad ſextam quæſtionem iam accedamus.

An eadem ſint nota nobis, & natura Quæſtio VI.

Æc quæſtio eſt ad examinanda magis verba capitis huius: & eſt primum argumentum. Hic cōfuſa, & compoſita dicūtur nobis notiora, ſed 1. dib. 2. e parti. cap. 1. compoſita dicuntur notiora ſuis partibus natura: & 9. Meta. cap. 6. quibus locis dicitur, poſteriora generatione ſunt priora natura: ergo eadem ſunt nota nobis, & natura, vel eſt cōtradictio locorum. *Argumēta in contrarium. 1. argu.*

Secundo, in Mathematicis cauſæ ſunt notiores nobis, vt dicit Auer. at cauſę ſemper ſunt notiores natura, ergo eadē ſunt & nobis, & natura nota. *2. argu.*

Tertio. Hic dicitur, vniuerſalia eſſe nobis notiora ſingularibus: at 2. Poſte. ca. 2. vniuerſalia dicuntur notiora natura ſingularibus: ergo eadem ſunt illa duo: & præterea videntur iſta duo loca repugnare ad inuicem. *3. argu.*

Quarto. Dicit Ariſt. ſe velle a notioribus nobis procedere, & tū incipit a cauſis, quæ ſunt notiores natura: ergo illa duo eadē ſunt, vel contradictio. vſ admittēda. *4. argu.*

Sit primum fundamentum pro huius determinatione. Inter alias acceptiones natura dupliciter ſumitur: vno modo pro ſubſtantia, & eſſentia cuiuſq; rei, quo pacto dicitur definitio explicare naturam rei: altero modo natura pro ſubſtantia, quæ eſt principium motus & mutationis vſurpatur, & vtroque modo dicitur notum, ſeu prius natura, & quod ſecundum ſuum eſſe notum & prius eſt, & quod ſecundum generationem, & motum prius eſt. *1 fund.*

Ex quo tripliciter inuenimus apud Ariſtotelem, aliquid dici prius natura, & notius: vno modo, quod eſt prius genere, id eſt, quod ſit primo quantum ad motū executionis, quo pacto. 9. Topi. ca. 3. Elementa dictionibus, & partes toto, & genera ac differentiæ ſpeciebus natura priora dicūtur. Altero modo dicitur prius natura, quod in generatione prius intenditur, ſicut per oppoſitum compoſita, & tota partibus, & componentibus priora dicuntur, quia illa præcipuè intenduntur: *Nota.*

ſunt

sunt enim generationis, & constitutionis finis: & sic loquitur. 2. de parti. & 9. Meta. allegatis. Tertio dicis prius natura & notum, quod plus habet entitatis, & actus, qui est ratio, per quã res sunt intelligibiles: & sic. 1. Meta. cap. 1. vocat entia immaterialia manifestissima natura, quia maxima entia sunt.

2. *fund.* Sit secundum fundamentum. Dupliciter possumus intellectionem nostrã considerare: vno modo quantum ad substantiam ipsius intellectionis: altero modo, quantum ad modum, si substantiam ipsius spectes, est vndique immaterialis, nam eius subiectum proximum, & principium est immateriale. nempe sola anima, in qua recipitur intellectio. Si etiam id, per quod intellectio fiat, consideretur, est etiam immaterialis, fiunt enim intellectiones per species immateriales abstractas a phantasmatibus, Vlterius si obiectum respicias, immateriale est, cognoscimus enim vniuersalia, quę immaterialia sunt. at si modum intellectionis inspicias, materialis est, fit enim per abstractionem speciei a sensu: vnde per se intelligere non valet intellectus, nisi ea, quæ a sensibus, & per sensus percipit.

Hinc est, quod duplex solet constitui obiectum intellectus, vnum secundũ substantiam intellectionis. & hoc est ens simpliciter, vt dicit omnia, quæ actũ habent: alterum est secundum modum: & hoc est ens sensibile, & materiale.

Resp. q. 1. Atque hinc fluxit, vt quædam dicãtur cognoscibilia secundum se, nempe, quæ plus entitatis habẽt, vt immaterialia; quędam nobis, quæ magis sensibus sunt manifesta, vt materialia.

2 Ex his colligimus sensum Aristotelis i hoc capite: vocat enim nota natura mõ primo, id est, quæ sunt priora generatiõne, sicut sunt causæ: vocat nota nobis sensibiliora, qualia sunt composita, & effectus. Hoc autem in Physica, nam in Mathematica causæ sunt notiores nobis, & natura: nõ enim illa propositio vniuersaliter intelligenda est. non sunt nota nobis & natura eadem; sed in Physica plerunq; veritatem habet.

Vnde sequitur, quod non dicuntur hic notiora natura, quæ plurimum habent entitatis, vt vult S. Tho. Sed quæ priora sunt generatione: uam materia, & forma sic non essent priores natura composito.

Ad arg. in opin. Per hæc patet solutio ad argumẽta. ad primum enim dicitur aliter in 2 de par. dici prius natura, quam hic: Illic enim *Ad 1.* prius natura dicitur, quod in generatione intenditur, sicut compositum. Hic vero, quod prius est generatione, vt dicit Auerro. sicut principia.

Ad secundum diximus iã, non esse vniuersaliter illam propositionem intelligẽdam, sed in Physica, vt in plurimum. *Ad 2.*

Ad tertium, non omnes eodem modo illa duo loca cõciliant S. Tho. enim hic & in Posterio dicit illa verba Posteriorũ esse intelligenda de vniuersali in prædicãdo, & de singulari, id est, indiuiduo, facta comparatione ad cognitionem nostram, tam sensitiuam, quam intellectiuam.

Et tunc est sensus, singularia dicũtur notiora nobis, nempe quia sensu pcipiũtur. Vniuersalia vero natura, quia a sẽsu remota solo intellectu percipiuntur.

At in hoc loco singulare accipiẽ, p minus vniuersali, & fit comparatio ad solum intellectum, vnde sensus est, inter vniuersalia, vniuersaliora dicuntur nobis notiora.

Auerroes cum S. Th. conuenit, quãtum ad hunc locum, at de lib. Poste. dicit per vniuersalia intelligi causas proprias. & de omni, & per se, quæ vniuersales dicuntur, hæ autem difficiles sunt nobis. *Ad 3.*

Philoponus vero per vniuersalia in libro Poste intelligit ipsa genera & cõia, quæ eo sunt obscuriora, quo vniuersaliora. At hic per vniuersalia vaga singularia intelligit, vt diximus in ipsius expositione, quæ quidem sunt nobis notiora, quo vaga magis sunt.

At mihi cum Simplicio dicẽdum videtur, qui locum Posteriorum de uniuersalibus, quantum ad distinctam potẽtialem notitiam intelligit. hæc enim quo uniuersaliora, notiora natura, & minus nota nobis sunt particularioribus, quia plures præsupponunt abstractiones, at locum hunc intelligit de uniuersalioribus, quantum ad notitiam confusam, secundum quam immediate a singularibus abstrahuntur: &, uti latius diximus superiori quæstione, in plurimum notiora nobis

sunt, quo vniuersaliora: & expositio ista est valde notanda.

Ad quartum. Ad quartum respondetur, quod Aristoteles non dixit, se inceptutum a causis, quia sunt notiores nobis, sed quia ordo doctrinæ id postulabat. At in modo, & via indagandi ipsas causas, dixit, se a notioribus nobis processurum, nempe à composito: & inter ipsas causas ab vniuersalioribus incepturum, quia vniuersaliora sunt nobis notiora. Hæc circa proœmium istud sufficiant.

Caput secundum.

QVia Aristoteles in his sequentibus textibus vsque ad 45. exclusiue, nihil aliud, quam veterum opiniones extirpare contendit circa rerum naturalium principia, admodum vtile erit, in breuē quendam epilogum redactas eas omnes primum proponere, vt facilius postea procedere possimus.

Opiniones antiquorum de principiis rerū naturalium ponētiū vnū principiū. Prima opinio. Omnes igitur Philosophi in hoc cōuenerunt, nempe rerum naturaliū esse principia: quot autem, & quæ ista essent, varie senserunt: diuisi enim sunt in tres partes: quidam vnum, quidam infinita, quidam plura, sed finita principia esse dixerunt.

Eorum, qui vnum posuerunt principium, Melissus vnum infinitum, & immobile principium esse dixit, quod autē hoc esset, non explicuit. Aduerte autē, quod hic de principio materiali, & intrinseco sermo fit.

2. opinio. Secunda sententia fuit Parmenidis, q vnum, & immobile principium posuit, finitum tamen & in hoc a Melisso differebat: at quod hoc esset, non etiam explicuit.

3. opinio. Tertia fuit Thaletis, vt habetur 1. Meta. hic enim aquam omnium rerum principium dixit esse, forsan (vt dicit Aristoteles) quia humido videbat maxime viuentia consistere: & hanc sententiam secuti sunt reliqui sex sapientes Græci, vt dicit Cicer. 4. lib. Acad. q.

4. opinio. Quarta sententia fuit Diogenis, & Anaximenis, qui aerem omnium naturalium principium fecerunt.

5. opinio. Quinta Heracliti, qui fecit ignem.

6. opinio. Sexta Hesiodi, qui fecit terram omnium principium.

7. opinio. Septima, quorundam, qui medium inter aerem, & aquam, vt vaporem, principium posuerunt. Quam sententiā Philoponus, & Simplicius asscribunt Anaximādro, sed re vera, alia fuit huius sententia; vt dicemus. forsan est error in nomine. Hæ sunt sententiæ ponentium vnum principium rerum naturalium, licet nō eo ordine temporis fuerint Philosophi isti, quo sententiæ numeratæ sunt: fuit enim Thales primus, & alij posterius enarrati.

Opinion. eorū qui infinita principia posuerūt prima opinio. At eorum, qui infinita principia posuerunt, Anaxagoras dixit, rerum principia esse infinitas particulas indiuisibiles, ex quibus res naturales sunt cōpositæ, quas particulas vocabat atomos: particulas has diuidebat per omnes species, & singularum specierum ponebat infinitas, vt infinitas carnis, ossis, ignis, & aliarum rerum; & non solum speciē has particulas differentes ponebat; sed etiam secundum accidentia contraria, vt quędam essent calidæ, quędam frigidę.

Ex his atomis compositum quoddam cōfusum prius posuit, in quo oēs erant congregatę, quod vocabat Chaos, & ab hoc mens, idest, Deus, secundum ipsum, postea separauit. & distinxit rerū species congregando atomos in varias partes.

Dicebat præterea, in singulis adhuc cōpositis contineri atomos infinitas omnium specierum, sed non apparere, nisi atomos vnius speciei; atq; hoc modo fieri generationes, nempe cum occultæ atomi apparent, & manifestæ occultantur.

Aduerte autem. quod vocabat has particulas indiuisibiles, non quod essent sicut puncta, sed quod iam vltra actuali diuisione diuidi non possent. Hæc sentētia fuit Anaxagoræ.

2. opinio. Secunda fuit Anaximandri, qui ī hoc solum differt ab Anaxagora: hic enim chaos ex atomis factum dicebat: at Anaximander, ex chao factas atomos affirmabat.

3. opinio. Tertia sententia fuit Democriti: Hic enim ex atomis etiam infinitis cuncta componebat: at in his differebat a pręcedentibus, asserebat enim has atomos esse eiusdem rationis, nec essentialiter differre.

ferre, ſed tantum figuris, quia quędã ſunt triangulares, quędam quadrangulares, aliarumq; figurarum. Præterea habebant varium ſitum, & ordinem inter ſe: atque ex his duobus proueniebant varia accidẽtia, & figuræ compoſitorum: ob id enim caput; vel corpora erãt roſida, quia atomis rotundis erant compoſita: obtuſa vero, quia quadrangularibus, ſimiliter calida frigida, & alterius cuiuſq; rationis ꝓpter varium ſitum, & ordinem atomorũ.

Opiniones rerũ philoſophorum, qui plura principia ponebãt, ſed finita Prima opinio.

Alij Philoſophi finita, plura tamẽ principia ponebant. Parmenides ignem, & terram, principia poſuit. Quod ſi dicas, nonne iſte vnum principium poſuit? Reſpondet Philopo. feciſſe duos libros, & vulgares, & accuratiores: in his vnũ dixit eſſe principiũ, in illis vero duo illa. Alij dicũt. hæc duo principia poſuiſſe ſecundum apparentiam, erãt tamen vnum ſecundum exiſtentiam, ſed parum hoc refert.

2. opinio. Alij ſecundo, tria elementa poſuerũt, excepta terra.

3. opinio. Alij tertio, omnia quatuor: atque hæc fuit ſentẽtia Empedoclis, & Hippocratis.

4. opinio. Quarto, Plato dicebat, principia eſſe, magnum, paruum, & Idæam; per magnũ, & paruum materiam intelligens.

5. opinio. Quinto, Pythagoras, par, & impar rerũ principia dixit, per par materiam, per impar formam forſan ſignificans: materia enim eſt diuiſibilis ſicut par: forma indiuiſibilis, vt impar.

Nota. 1. philoſophi, qui poſuerunt cãm efficientem.

Hæ ſunt Philoſophorum ſententię circa rerũ principia, inter quos. aduerte primo, aliquos ponere cauſam efficientem, vt Anaxagoram, qui poſuit mẽtem, id eſt Deum ſeparãtem chaos, & Empedoclem, qui litem, & amicitiam, cauſas efficiẽtes poſuit: dixit enim elementa primũ fuiſſe chaos componentia: poſtea per litem eſſe ſeparata, ac mundum hunc cõſtituiſſe: Et iterum per amicitiam reditura ad chaos, & per litem iterum ſeparanda: vnde mundum infinities corruptum, & generatum, corrumpendum, & generãdum dicebat.

Nota 2. philoſophi non naturales qui abſtulerũt motum.

Aduerte ſecundo. quoſdam ex his Philoſophos dici nonnaturales, quoſdam naturales: non naturales dicuntur: qui diſputãtes de rebus naturalibus motum auferunt a principijs, qui eſt paſſio phyſica, ſicut Parmenides, & Meliſſus principiũ immobile ponentes: Naturales vero dicuntur, qui motum non auferunt; vt reliqui prædicti.

Nota tertio. Prædicti philoſophi nõ ponebant generationẽ ſecundum ſubſtãtiã, ſed ſecũdũ accidẽtia, vel ſecundum apparentiam.

Aduerte tertio. Omnes hi nullam ſubſtantię generationem ponebant de nouo, ſed omnes mutationes, aut eſſe ſecundũ apparẽtiam, vt dicebat Anaxagoras: aut ſecundum accidentia, vt reliqui dicebãt nam ex varia denſatione, aut rarefactione, aut compoſitione elementorum erãt varia corpora: ſed non erat ſubſtantia de nouo: non enim iſti poterant intelligere, a quo talis poſſet ſubſtantia produci.

Aduerte quarto. Aliquos ex his ob id ipſum, mundum ab æterno poſuiſſe, aliquos vero materiã ipſam, & ex qua erat ipſemet mundus, vt patet ex dictis.

No. quarto. Ariſt. ſentẽtia 1.

Ariſtoteles vero multo aliter, quã hi, proceſſit, & quantum ad numerum principiorum, & quantum ad ipſa principia. tria enim principia poſuit, materiã, formam. priuationem; materia eſt quædam imperfecta ſubſtantia ſimplex; non compoſita ex duplici parte eſſentiali, hęc tum altera ſimplici ſubſtantia quę dicitur forma, compoſitum naturale cõponit, ſicut lignum, & figura cathedram faciunt.

Hæc materia ſecundum ſe nullam habet formam, cum ſit ſimplex. Dico ſecundum ſe, nam ſemper eſt cõiuncta cum forma, tamen de ſe non habet illam, nec eſt eius pars forma. quamuis autem non habeat de ſe formam, eſt tamen in potentia ad quamlibet formam, ſicut lignum de ſe nullam habet rei artificiatę formã, eſt tamen in potentia ad quamlibet talem formã, & ex hoc prouenit, vt iſta materia dicatur habere priuationem formarũ, quia cum non habeat illas, poteſt habere: hoc autem eſt eſſe priuatũ, vnde materia, quæ eſt huius ligni, eſt in potentia ad formã quamlibet ſubſtantialem.

Dices, ad quid eſt priuata iſta materia? dico, vt ſint generationes rerum, nõ enim ex hoc ligno fieret ignis, niſi materia eius eſſet priuata forma ignis: nam, vt ex aliqua materia fiat aliud, duo ſunt neceſſaria. Alterum, quod illa materia non ſit illud, quia ſi eſſet, nõ fieret, quod enim eſt non fit. Nec ſatis eſt nõ eſſe, ſed quod poſſit eſſe: atq; hęc duo habet iſta materia ob id dicitur priuata, priuatio enim hæc duo importat.

Ex quo fit, quod generatio rei non est aliud, quam eductio formæ ex potentia materiæ, vt ignis admotus ligno, ipsum disponit, donec expellat ab illa materia formam ligni, & inducat formam ignis: atque sic fit generatio: non enim agens facit totam rem, aut corrumpit totã rem, materia enim non generatur, nec corrumpitur secundum Aristotelẽ, sed illa fiunt secundum formas: vnde, secundũ ipsum, tria sunt generationis rerum naturalium principia.

Hanc materiam finitam posuit, sed per mutuam generationem, & introductionem formarum in eadem parte materiæ, dicebat duraturas, & durasse generationes æterno tpe. Atque breuiter hæc est sententia Arist qui locutus est probabilissime omnium: & ob id hoc communiter modo omnes docent; licet in hoc sit deceptus, quod mundum æternum affirmarit, quod nostra fides damnat.

Necesse est autem. Tex. VI.

Disputatio Arist. cõtra præc. Phil.

Disputat Aristoteles contra Philosophos de rerum principijs in his textibus triginta quatuor: ac primum, contra eos, qui non naturaliter loquuntur: postea contra alios. Dicuntur autem non naturales, non quod de rebus naturalib⁹ non loquantur, imo de eis differunt; sed q̃ de principijs rerum naturalium loquẽres non loquebantur, vt Philosophi naturales, cum auferrent motum, cuius principium est natura.

Diuisio, seu enum. necess. circa princ.

Vtitur igitur diuisione communi circa principia, nec incipit probãdo principia esse, sed diuidendo, quia, vt dicit Simplicius, omnes Philosophi in hoc conuenerunt, principia rerum naturalium esse. Facit igitur diuisionem cum subdiuisione quinq; partium. Necesse est principia aut esse vnũ aut plura: Si vnum, aut mobile; aut immobile. Hoc enim Parmenides, & Melissus ponunt: illud vero naturaliter loquentes: Si plura, aut finita, aut infinita si finita, aut duo, aut tria, aut in aliquo alio numero determinato: si infinita, aut differentia figura, & forma accidentali, & ẽt cõtraria, vt dixit Democrit⁹: aut nõ sic differentia, cõtraria tamen, vt dixit Anaxagoras. Omnes hæ diuisionũ partes non habent medium, sed aut vnam, aut alteram necesse est consistere, propterea dixit necesse est.

Not. 1.

Aduerte, quod illa verba: aut contraria: Themistius, & Porphyrius volunt dicta esse propter Anaxagoram. vt priora ad Democritum, hæc vero ad Anaxagoram referantur. at quia etiam Democritus posuit contrarietatem situs, & ordinis. philoponus, & Alexander ad ipsum Democritum retulerunt: & tunc opposita diuisionis pars est subintelligenda. At Simplicius attẽdens, etiam Anaxagoram posuisse contraria principia, ad vtrunq; retulit, vt sit sensus, aut sunt signa differẽtia, aut non, vtroque tamen modo cõtraria: & ita superius exposuimus, & videtur melior expositio.

Not. 2.

Aduerte præterea, quod Aristoteles, nõ assignauit omnia mẽbra diuisionis, omisit enim aliqua, nẽpe, si plura, aut immobilia, aut mobilia. hoc autem omisit, qa vt dicunt Simplicius. Auerroes, & S. Tho. nullos dixit esse principia plura immobilia; quicquid dicat Philoponus: omisit ẽt vnum immobile infinitũ: vt dixit Melissus: & finitum vt dixit Parmenides: quod fecit breuitatis causa, vt notat Simpl. nõ enim referebat omnia statim proponere.

Perfe. diuisio seu enumer.

At si libet completã habere diuisionem hanc, erit componenda, vt componunt Simplicius, Alexander, & Philoponus: Principia, aut sunt vnum, aut plura: si vnum, aut mobile, aut immobile: si vnum immobile, vel finitum, vt dixit Parmenides, vel infinitũ, ut Melissus. Si vnũ mobile, aut finitum, ut Thales, aut infinitum, vt Diogenes, qui aerẽ infinitum posuit. Si plura, aut finita, aut infinita. Si plura finita, aut mobilia, aut immobilia. Si plura infinita, aut mobilia, aut immobilia.

Similiter autem quærunt. Tex. VII.

Anctus Thomas. & Auerroes, hunc textum exponunt, vt velit Aristot. ostendere apud hos Philosophos eandem esse quęstionem de ente, & de principio entis, vt idem sit quærere, an vnum sit ens, an plura: & an

vnum

vnum sit principium, an plura: & hoc dixit, vt notat Simplici propter Parmenidē & Melissum, qui non dixerunt vnum esse principium, sed omnia esse vnum ens. & idem intelligebant, ac si dicerent, vnum est entium principium.

Dubium. Dices, quo modo apud hos, idem est dicere, an sit vnum ens, & an sit vnū principium? Rñdent bene S.Tho. & Auerroes.

Prima expositio S. Thos. quia isti principiū hoc existimabant esse totam rei substantiam, non enim ex eorū sentētia differebant cōposita, nisi accidētaliter: oīa enim erant aqua, aut aer, aut atomi, aut elementa, sic vel aliter se habētia, vti diximus: & cum nō essent alia substantia, nisi principium, idem est vtrunq; petere, cum ens, & principium sint idem.

2. Expositio Philopon. Philoponus autē ita exponit, vt dicat Arist. confirmare suā diuisionem exēplo aliorum Philosophorum, qui de entibus disputantes statim principia quærunt: & sic quærunt per has diuisiones prædictas. Vtraq; est conueniens expositio.

Itaque si vnum est, atque immobile.

Tex. VIII.

Parmenidis, & Melissi opinionem ad Physicum non pertinere docet, quia negant in Physi. principium, nempe dum negant motum: & sicut Geometra nō disputat contra negantes ipsius principia; sed id est alterius scientiæ, cui secundum aliquid subalternatur: aut scientia communis. s. Metaphysicæ, & Dialecticæ, vt dicit Simplicius: Sic etiam nec illic, qui de principijs loquitur, debet disputare contra hos, qui negant principia ipsa. Nam in hoc, quod dicūt, vnum esse principiū, negant principium esse, quia si principiū est, alicuius alterius entis vel aliorū principium est: at isti non ponunt aliud ens præter principium, non ergo erit principium, cum desit principiatum. Similiter negant principium in hoc, ꝙ dicant esse immobile, quia, tunc ex eo nihil fieri posset, quod repugnat principio. Ex eo enim omnia fieri debent.

Dubiū 1. An Physicus probet sua principia. Dubitatur, An Physicus probet sua principia. Simplicius mouet hoc dubiū, & respondet in generali de qualibet sciētia. Sunt enim duplicia principia, quædā per se fidem habentia, qualia sunt immediata per se nota, vt dignitates: Quædam non per se nota, sed suppositiones, vt lineam esse longitudinem sine latitudine, per se fidem habet in Geometria: at quod talis linea sit in corpore ipso, hoc non per se fidem habet, sed supponitur. Dicit ergo, quod illa principia, quæ per se fidem habent, non demōstrantur in alia scientia, nec in eadem: alia vero demonstrantur in subalternante vel a Metaphysico, a Dialectico vero probabiliter ostenduntur. quamuis autem hoc ita sit, non deest aliquod instrumentum scientiæ circa sua principia, licet non sit demonstratio: hoc autem est inductio: hæc Simplicius.

Solutio Simplicij.

Explicatio Authoris. Hoc tamen indiget declaratione, & limitatione: primo, nam dignitates si immediatæ sunt, licet a Metaphysico non demonstrentur, tamen a Dialectico Topico ostenduntur probabiliter. 1

Cur interdū ad probandū cōclus. necessariás afferantur rōnes probabiles. Dices, ad quid opus est hoc, nempe necessarium probabili ratione confirmare? Respondet Ægydius, quod hę dignitates non ostenduntur simpliciter, nisi isti vel illi neganti eas: & ad hunc vel illum convincendum sufficit probabile argumentum: nam ipsæ de se sunt necessariæ. Dialecticus ergo non solum suppositiones, sed etiam dignitates probare tentat.

Præterea secundo, sunt aliquæ dignitates, quæ mediatę sunt, & causam habēt licet immediatæ dicantur, quia sunt per se notæ, nec a causa habent cognitionis certitudinem: vt motus est, in Physica dignitas est, habet tamen causam, sed non ita claram, nempe naturam; Omne totum est maius parte, causam habet, & similes: has autem causas, cum dignitates communes sint multis scientijs, Metaphysicus tradit. 2

Præterea tertio, sunt principia cognitionis, & hæ non probantur ab illamet scientia, & de his loquitur Aristoteles in præsenti. Sunt etiam principia rei, vt materia, & forma in Physica, & hæc probantur esse in ipsa Physica, nam per mutationes a posteriori illa demonstrat Arist. 3

Et per hoc patet responsio ad dubium: Philosophum non probare sua principia cognitionis, de quibus loquitur Aristoteles.

Simile

Simile itaque est considerare.
Tex. IX.

EVm, qui contra hos disputationem parat, comparat ei, qui disputare vult aduersus opinionem sermonis gratia dictam. illam autem vocat opinionem sermonis gratia dictam, vt notant Simplicius, & Philoponus, quæ dicitur absque vlla probatione, & ratione: tales autem sic opiniones proferentes non sunt audiendi: nec eum eis disputandum. & ponit exemplum opinionis sermonis gratia dictæ, nempe de Heraclito: hic enim maxime extraneas opiniones habuit: dicebat enim contradictoria simul vera: omnia esse in continuo motu: non esse scientiã, & alia huiusmodi. Similiter ponit exemplum aliud, nempe, ac si quis diceret, omnia entia esse vnum hominem. Vt igitur hi non sunt audiendi, sic nec Parmenides, & Melissus dicentes, omnia esse vnũ immobile.

Aut soluere litigiosam. Tex. X.

NOn solum cum his disputare est simile, ac si cum his, qui sermonis gratia opinionem proferunt, disputaretur, sed etiam eorum rationes soluere: sunt enim controuersiæ vtriusque, & Parmenidis, & Melissi rationes deficientes in forma, & in materia, vt inferius dicetur. magis tamen onerosa, idest vana est Melissi ratio, eo quod nihil habeat subtilitatis & difficultatis: sed vno inconuenienti dato, multa sequuntur, id est, ex vno dato, & concesso absurdo, multa alia sequũtur eo enim, quod vnum principium ponit infinitum esse dicit, & si infinitum, immobile.

Nota verba, Hoc autem nihil difficile est. Simplicius exponit primo: non est difficile, ex vno absurdo, & impossibili aliud sequi. Exponit secundo: non est difficile ostendere, quo modo ex vno absurdo alterum sequatur. Philoponus exponit: non est difficile eorum soluere rationes.

Nobis autem supponatur.
Tex. XI.

CVm hos negasse principia ex negatione motus dixisset, ostendit, non sic se processurum, sed supponendo motum esse, nempe omnia, aut aliqua entia naturaliter moueri, quando inductione ipsa hoc claré colligitur.

Dices, quare dixit, Aut aliqua? D. Tho. & Philoponus dicunt, id dictum esse propter formas, & animas, de quibus incertũ est, an moueantur. Alexander, & D Tho. etiam propter polos, & partes cœlorum proximas polis, & centrum terræ. Vel deniq; cum Simplicio dicendũ, quia solum constituere volebat, motum esse, ad quod sufficit, quod omnia, aut aliqua moueantur. Præterea, quia forma est ipsa natura, non constat ex natura. *Cur dixerit Arist. Aut omnia, aut quædam moueri.*

Statim addit: Simul autem: quæ verba sunt continuanda cum præcedentibus, quibus dixit, non esse disputandum cum his, qui negant principia: subiungit modo, quod nec eorum rationes sunt soluendæ in illa scientia, nisi quando procedũt ex principijs illius scientiæ. Sunt enim contentiosæ rationes in duplici differentia, & quæ supponunt principia scientiæ, & quæ non supponunt principia scientię: priores soluendæ sunt in illa scientia, sed non posteriores.

Ponit exemplum de quadratura circuli, quam probare conati sunt Hippocrates Chius, & Antiphon, vterque male, sed prior sumebat principia Geometriæ, posterior non, propterea illius rationes soluendæ sunt à Geometra, sed non huius. Horum rationes pete à Simplicio, qui late eas tradit: nobis modo sufficiat sensum percepisse.

Sed quoniam de natura quidem.
Tex. XII.

OStendit aliqua ex parte pertinere ad Philosophum cum his disputare, nẽpe quatenus de natura nõ naturales quęstiones faciunt. Sunt enim quæstiones extraneæ in aliqua scientia duplices, vt dicitur. 1. Poster. cap. 9. quædam, quæ petunt *Quæstiones extraneæ in aliqua scientia duplices.*

runt ea, quæ sunt extra materiam illius scientiæ: vt si a Geometra petatur: an equus sit animal perfectum: quędam, quę fiunt in materia illius scientiæ, sed falso: vt si petas, quo modo diameter sit commensurabilis: quem tamen cōstat esse in commensurabilem. Priores quæstiones nullo pacto in illa scientia sunt discutiendæ: posteriores vero aliquo modo, ita & istorum dicta sunt aliquo modo examinanda, quia de natura, licet non naturaliter, loquūtur; tamen nō omnino ista sunt in Physica differenda, sed in Philosophia id est Metaphysica: vnde secundum Alexandrum, ista, quæ hic disputātur contra hos duos, Metaphysico habitu disputantur, vt patet, quia fit sermo de ente, de substantia, quæ Metaphysica sunt.

Principium autem maxime omnium.
Tex. XIII.

Intentio Arist.

Evm, qui alicuius opinionem euellere conatur, oportet nō solum ipsam opinionem redarguere, sed etiam argumentis, quibus innitebatur, respondere, ac ipsa diluere, vt notat Simplicius. Vtrunque Aristoteles in parte hac facit: nam opinionem ipsam Parmenidis, & Melissi impugnat, ac ipsorum euertit rationes. & quia ipsorū positio vocibus vtebatur multiplicibus, vno, nempe, & ente, dicunt enim, omnia esse vnum ens, incipit a diuisione, quæ est principium maxime tali disputationi proprium, & accommodatum, vt Philoponus aduertit, ac primo a diuisione entis exorditur, postea a diuisione vnius.

Ens igitur multiplex est, decem prædicamenta comprehendens: qui igitur dicunt, esse omnia vnum ens, aut multa, vel simul intelligunt prædicamenta, nempe substantiam, quantitatem, qualitatem; aut vnum ex his: si vnum ex his, puta substantiam, peto, quæ sit illa substantia, an homo, an equus, an anima, an aliquid huiusmodi. Idem de qualitate, & quantitate & de alijs prædicamentis, quorum non meminit Aristoteles, quia certissimum erat, hos de illis non intellexisse suā opinionem. Facta diuisione, dicit multum interesse, vno, aut altero modo dicere: quamuis sint impossibilia dicta.

Nota de vi argumenti Aristotelis.

Aduerte, quod illa pars diuisionis, quod ens multa contineat genera, nō exprimitur ab Aristotele, sed virtualiter ponitur. quam Græci sic explicant, ens vnum nomine dicentes, vt sit diuisio: Omnia sunt vnum ens: aut igitur vnum nomine, ita vt sub ente multa sint prædicamenta: aut vnum re, puta aliquod genus ipsius. Hanc expositionem nostrā videtur docere Porphyrius & recipit Simpli. 1. Expō.

Sed Alexander, & Philoponus, hæc omnia de distinctione vnius intelligunt. Dicunt enim esse hanc diuisionem: aut sunt omnia vnū ens nomine, aut vnum re: si vnum re, aut vt substātia, vel qualitas, & quantitas, id est, vnum genere: aut vt homo, equus, calidum, id est, vnum specie: & postea dicit, aut vnum numero. 2. Expō.

Confutatio secundæ expositionis.

Sed hæc expositio est contra textum, vt legenti patebit, & procedit ex inaduertentia argumentandi; supposita opinione illorum.

Obiectiones contra vim argumēti Aristotelis.

Ob cuius declarationem dubitatur, nam videtur petere principium: hi enim dicebant omnia esse vnum: & Aristoteles supponit ens esse multiplex, quod erat probandum. 1

Preterea etiam admisso, quod ens esset multiplex, videtur sophisma committere cum ita argumentetur. oīa sunt ens, ergo aut substātia, aut quātitas, aut aliud ex his, nam ens cōfuse supponit, sub quo non licet descēdere: est enim, perinde ac si dicas, omnis homo est risibilis; ergo aut hoc risibile, aut illud: ac propterea forsan Alexander, & Philoponus non de ente, sed de vno diuisionem exponendam esse voluerunt: nec est omnino facile hoc dissoluere, licet Expositores in eo fileant. 2

Nota primo.

Explicatio Authoris, de vi argumenti Aristo. quam partim tradunt Porphyr. & Simpli.

Aduerte igitur, quod omnes Philosophi antiqui principium rerum naturaliū speculantes, aliquod ens actu, & omnino reale ponebant, puta aquam, aerem, atomos, vel aliquid aliud: nullus fuit ita insipiēs, qui genera, & vniuersalia, quæ a singularibus abstrahuntur, principia poneret, vnde dicentes, vnū, aut plura esse principia, non de vnitate generum intelligebant sed de vnitate alicuius entis actu existentis sermonem faciebant. Vnde merito ab istis, qui vnum dicunt principium, petitur quod illud sit ex his, quę sunt, an aqua,

aqua, an aer, an homo. Nec oportet de vnitate vniuersali, aut generica itelligere, sed de vnitate particulari entis existētis.

Nota secundo. Aduerte præterea, quod isti Philosophi imaginabantur totum mundum, sicut vnum omnino animal, ita vt omnia essent vnum ens determinate, & reliqua entia ipsius essent pa: tes, nō essentia, sed apparentia distincte: vnde omnia vnum corpus sunt, quamuis Melissus dicat esse infinitum, & Parmenides finitum, vterque autem immobile. Ob id Aristoteles petit: Si omnia sunt vnū ens actu, quid hoc est, & quia isti possent dicere, est vniuersus mundus; probat, quod non possit sic dici vnum ens.

Ad primum. Ad primum igitur respondetur: quod Aristoteles in diuisione non petit principium, sed solum nominis significationē petit, quam omnis tenetur dare: Significat enim quantitatem, substantiam, & cętera: Hic enim erit communis omnium consensus.

Ad secundum. Ad secundum dico, quod illius ens supponit determinate ratione illius additi vnum, perinde enim est dicere, omnia esse vnū ens, ac aliquod determinatum ens.

Si enim erunt, & substantia. Tex. XIIII.

INcipit Aristoteles singulas diuisionis partes confutare, ac primo eam, qua quis posset dicere, omnia esse vnum ens, sub hoc tamen ente substantiam, quantitatem, qualitatemq; complecteretur: Tunc inquit Aristoteles, siue ista tria separata sint, siue coniuncta simul, iam non vnū ens, sed multa dicerentur. Sunt enim genera primo diuersa, quæ in nullo (præter nomen) conuenientiam habent realem, vt diximus in prædicamentis.

Nota primo. Et nota aliud esse substantiam, & quātitatem, ac qualitatē, esse separata. aliud esse diuersa. Separata dicerentur ista tria, si vnumquodq; per se extra aliud existeret: coniuncta vero, cum illa duo substantiæ inhærent. At vero diuersa esse est, φ natura, & essentia singulorum non cōmunicet in aliquo essentiali ita, vt ipsorū definitiones vel causæ vel quę loco definitio num dantur, descriptiones nō sint idem, & huic diuersitati, & pluralitati non repugnat separatio vel coniunctio: Quantacunque enim sint coniuncta vel separata, non sunt idem, sed diuersa. & plura.

Impugnat aliam partem, qua quis posset dicere: omnia esse vnū ens, id est, quantum, aut quale solum; Docet, hoc fieri non posse, quia nullum accidens potest absq; substātia separatum consistere, siue substantia sit, siue non sit: Hoc enim priuilegium est solius substantiæ, vt ipsa sit separabilis: reliqua enim in substantia sunt, vt in subiecto.

Vbi aduerte cum Simplicio, quod hic vocat dici de substantia, pro eo, quod est esse in substantia, seu ipsi inhærere. *Nota secundo.* Nota præterea, quod dicit, incōueniens esse sic dicere, nempe absq; substantia accidentia cōsistere, & postea corrigit verbum: vocando impossibile, nam incōueniens seu absurdum, quod Græce ἄτοπον, quasi non habens locum, nec consentaneum, dicitur quodcunq; falsum. At impossibile dicitur illud falsum, quod nec est, nec esse potest verum.

Dices, quid est, quod substantia dicitur separabilis, reliqua vero non sunt separabilia, cum Porphyrius accidentia aliqua est separabilia docuerit? *Nota tertio.* quod si dicas, hic dici separabile, quod per se potest esse, accidentia vero separantur a substātia, sed per sui corruptionem. Tunc insurgit difficultas, nam vt accidens non est separabile ab aliqua substantia, ita nec substātia ab aliquo accidenti. *Dubium, quo modo substātia separetur ab accidente.* Hoc dubium præcipue est disputandum. 7. Metaph cap. 1. At vero quia hic eadem verba proferuntur, breuiter sunt declaranda.

Aliqui dicunt substantiam esse separabilem non aliud esse, quam independentem ab accidenti: natura enim substantię absoluta est. *Explicatur locus. 7. Meta. prima expositio.* Sed hoc non placet mihi, nam cum non possit actu ab accidente separari, sine dubio quantum ad hoc dependens est.

Ob id dico, hic substantiam sumi pro prima substantia, nempe pro composito indiuiduo substantiæ, & hoc dupliciter dici separabile ab accidente. *Expositio Authoris.* Vno modo quia potest consistere absq; accidentibus multis, quæ in eo sunt, sicut fuit absq; illis: vt Petrus potest esse separatus a calore,

re, a frigiditate, ab albedine, & alijs, & huiusmodi, quæ in eo sunt, nullum tamẽ ipsius accidẽs potest absque eo cõsistere naturaliter. Vnde non est intelligẽdum, ꝙ ab omni accidẽte sit separabilis, sed vniuersaliter loquẽdo ab accidente separatur: nullum tamen ipsius accidẽs ab eo separatum consistit.

Altero modo dicitur substantia prior, seu separabilis, quia in ratione substãtiæ datur aliqua ab omni accidẽti separata; puta Deus: tamen in accidentium generibus, nullum accidens extra substãtiam cõsistẽs naturaliter datur: Dico naturaliter propter ineffabile sacramentum altaris, vbi datur accidẽs absque substãtiæ subie-

2. *fund.* ctõ. Hãc declarationẽ separabilitatis nota

Melissus autem quod est infinitum esse dicit. Tex. XV.

CVm partes diuisionis aliquot confutauerit, ad opiniones horum descendit, & dicit Melissum vnum quantum omnia esse posuisse: nam dixit, omnia esse vnum ens infinitum. Constat autem, quod infinitum nulli per se inest, nisi quantitati, nam substantia, & qualitas non dicuntur infinitæ, nisi secũdum quantitatem per accidens: quod probatur ex eo, quod definitio infiniti non est per substantiam, aut qualitatem, sed per quantitatem: quod si iste ponit esse vnum quantum, eum quantitas non sit absque substantia, necessario ponit substãtiam, & quantitatem: non ergo vnum ens, sed duo omnia sunt: quod si substantiam tãtum constituat, nõ erit infinita, cum desit quantitas.

Nota. Hic aduerte, quod etiam hoc est intelligẽdum de Parmenide, qui posuit vnum finitum: nam sicut infinitum, & ita finitũ quantitati insunt.

Solẽt in hoc loco Reales disputare. An quãtitas realiter distinguatur a substãtia quia locus videtur illis fauere cõtra Nominales, sed profecto aliena est quæstio, & Metaphysico dispntãda. Satis sit nobis, modo saltem definitione, & essẽtia distingui, qđ hic docet Arist. nõ eñ sunt scientiæ permiscẽdæ nimium, præsertim cum sint alia multa Physica dubia examinãda.

An substantia secundum se sit diuisibilis. Quæstio VII.

DIfficultas hæc est granis, & satis vtilis. Explicãdus est a nobis primo sensus quæstionis, vt moris est, primo substantiam non in communi hic sumimus, sed pro substãtia sẽsibili, & corporea, quæ ex materia, & forma componitur. Nec hic de diuisibilitate in partes essentiales, aut in species, aut in accidẽtia loquimur, sed de diuisibilitate in partes eiusdem rationis cum toto, nempe in partes extẽsionis, quæ dicuntur quantitatiuæ, & petimus, an substantia composita de se habeat diuisibilitatem hanc, & non a quantitate. Nec refert, quod quantitas sit realiter distincta vel non, nam saltem est distincta essentialiter a substantia. *Explicatur sensus quæstionis.*

Et merito hoc dubitamus, nam dicit Aristoteles contra Melissum, quod si magnitudinem habet, quantum est. Posset ipse dicere, ens habere magnitudinem, & extensionem absq; quantitate. præterea non extra rem quæstionem hanc examinamus. *Occasio disputandi quæstionem.*

In hac quæstione est opinio quorundam asserentium, materiam de se habete partem, & non a quantitate, ac proinde ipsam substantiam compositam, quam videtur ex parte recipere Scotus 2. sen. dist. 12. p. 2. & rõnes, quæ pro hac sententia esse possunt, non sunt spernendæ, quarum prima est. Quod est causa antecedẽtis, est causa consequentis, sed quãtitas est antecedẽs diuisibilitatis, hęc enim ex illa sequit̃ ergo causa quãtitatis erit causa diuisibilitatis, sed substantia est causa quantitatis ergo est causa diuisibilitatis, non igitur a quantitate habet diuisibilitatem substantia, sed ipsa est illius causa secundum se. *Opinio quorũdã.* *1. Ratio.*

Secũda. Materia est in potentia ad quãlibet formam, ergo potest plures formas secũdum se recipere: nõ simul in eadem parte, ergo in diuersis, ergo materia secundum se partes habet, quibus possit recipere plures formas. *2. Ratio.*

Tertia ratio est nostra. Sumo duo composita, nempe hominem. & Leonem, & peto, an quælibet substantia ex istis sit prior natura omnibus suis accidentibus, *3. Ratio.*

si non, iam substantia non est prior natura accidente: si sic, ergo iam sunt duo composita ante quantitatem, & habebunt non eandem materiam: ergo ante quantitatem est materia diuisibilis, & diuisa.

4. ratio. Quarta est contra verba Aristotelis, dicit enim, infinitum non esse, nisi in quantitate: videtur hoc falsum, nã Deus est infinitus, & Angeli finiti sunt, non tamẽ habent quantitatem; imo finitum, & infinitum primo insunt enti, non ipsi quantitati; ens enim finitum in decem prędicamẽta diuisum est.

Opinio Alberti, 1 ád. &c. Aliarum est opinio: nec Materiam, nec substantiã corporeã vllo modo esse diuisibilem, seclusa quantitate, sed tantum diuisibilitatem accipere ab ipsa quantitate, quæ est passio per se competens corporeæ substantiæ ratione quantitatis. Hæc sententia est Alberti, tract. 2. cap. 4. 1 ád. q. 9.

1. Ratio. Et probat Albertus primo. Materia secũdum se, aut est diuisibilis: aut simplex, & cõposita, nõ cõposita, quia tunc, aut ex forma, aut ex accidenti, quorũ neutrũ esse potest, nullam. n. secundum se formam nec accidens habet: quod simplex est, ergo est indiuisibilis: non igitur secundum se partes habet.

2. Ratio. Secundo. Si sm se diuisibilis est, diuidatur, & sumamus illas duas partes, tunc aut differunt hę accidentaliter, aut essentialiter: non accidentaliter, cum nullum secundum se accidens habeant: nec essentialiter, quia sunt eiusdem rationis, nõ ergo possunt differre: & ita non potest diuidi materia in partes.

3. Ratio. Tertio. Logice, vbi inest passio, ibi est suum subiectum, sed diuisibile est passio quanti, vt patet. 5. Meta. cap 13. ergo vbi diuisibilitas est, quantitas erit.

4 Ratio Quarto Passio definita per subiectum non se extendit extra subiectum, sed diuisio definitur per continuum, ergo non erit nisi in continuo: hoc autem quantum est.

1. concl. Pro huius determinatione sit prima cõclusio Impossibile est substantiam compositam. aut materiam esse extensam, ac in partem diuisibilem absq; quãtitate: & in hoc mihi placet sententia Alberti: Pro

1. Ratio. batur sicut ab albedine paries est albus, ita a quãtitate substantia extensa, & diuisibilis: sed impossibile est, absq; albedine parietem esse album, ergo & absq; quãtitate substantiam esse extensam, est impossibile. Loquimur autem hic de continua quantitate: probatur maior: nã quantitas est formalis ratio extensionis, & diuisibilitatis cõsequenter: sicut albedo albi. nec enim aliam rationem, & naturã possumus imaginari ipsius quãtitatis, quam hanc. & prętetea probatur eisdem rationibus Alberti magni.

Secunda conclusio. Nullum agens naturale inducit formam in materiam, nisi prius aliqua quantitate separata, & disiecta altera parte materiæ: probatur, ita est necessaria quantitas in materia, sicut qualitas, cum qualitas non insit, nisi per quantitatem: at forma educi non potest e materia, nisi certis qualitatibus disposita, ergo etiam necessaria est quantitas. Præterea, sicut forma accidentalis non potest extrahi, nec induci, nisi in subiecto quanto, quia ipsa est diuisibilis: ita formæ substantiales, quarum plurimę sunt diuisibiles inducentur in materia quantitate disposita. 2. concl.

Tertia conclusio. Non repugnat duas partes materiæ manere diuisas, absq; actuali quantitate: nolo dicere, quod materia diuidi possit absque quãtitate, sed, quod postquam diuisa est per quantitatẽ, possunt manere adhuc illæ partes distinctæ. Dico, non repugnare, non quod naturaliter id fiat, sed quod potest supra naturaliter fieri. 3. concl.

Explico, & probo, quia si potest Deus remouere omnem quantitatem a Petro, & ab aliquo leone, tunc sine dubio posset conseruare illas duas materias absque quantitate continua illarum: & probo, quod possit id facere, vt enim conseruat quantitatem sine vlla substantia panis in sacramento ita etiam posset, & panem absq, quãtitate conseruare, & multos panes, sicut multas quantitates: maior. n. est dependentia accidentis á substantia, quam substantiæ ab accidente: & potest illud: ergo & hoc. verũ est, quod illæ substantiæ non essent extensæ, nec diuisibiles in partes, vt dictum est. Nec est contra nos argumentum Alberti Magni secundum: nam illæ materiæ differrent penes ordinem ad diuersas formas, quas habent Probatur tertia cõclusio.

habent vel penes ordinem ad quantitatẽ præcedentem.

Ad primum primæ sententiæ. Ad primum igitur prioris sententię respondetur, quod substantia est causa mediata diuisibilitatis, quia eam non habet, nisi mediante quantitate, qua deficiente, substantia non est diuisibilis: illud autem locum habet, quando aliquid est causa vtriusq; immediatè, & non dependenter vnius ab altero.

Ad 2. Ad secundum dico, quod licet materia sit in potentia ad omnes formas sm se, nõ tamen recipit illas, nisi præcedentibus dispositionibus necessariis, quarum vna est quantitas.

Ad 3. Ad tertium dico, quod illę duę substãtiæ possunt pręintelligi absque quãtitate actuali, & essent distinctę, sed in ordine ad quantitatem, quam habuerunt vel possunt habere vel per ipsas formas: sed hoc nihil contra nos, qui tantum negam' materiam vel substantiam posse diuidi in partes, nisi existẽte quantitate.

Ad quartum. Ad quartum dico, duplicem assignari quantitatem, virtutis, & molis. Virtutis quę attenditur in perfectione substantiæ rei vel operationis ipsius, secundum quam dicimus, Deum infinite perfectum, & magnum: & hæc in incorporeis etiam inuenitur. nec est de hac sermo, vt probat argumentum. Quantitas molis est, quæ attenditur secundum longitudinem & cęteras dimensiones, & de hac est sermo in pręsenti, nam isti Philosophi de his incorporeis non loquebantur. At finitum, & infinitum virtutis sequuntur quantitatem priorem: molis vero sequuntur posteriorem: sunt enim ipsius passiones. & de his procedit Aristoteles in suo argumento. Et hæc satis de quæstione.

Amplius quoniam & ipsum vnum Tex. XVI.

Aliud eẽ vnũ contingit tripliciter.

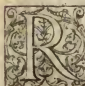

X vnius distinctione ꝓbat dici non posse, omnia esse vnum: nam vnum triplex est: Aut vnum continuum, quo modo vnam lineam, vnum lignum, vnum corpus. quia continua sunt, dicimus. Aut vnum, quia indiuisibile, quomodo vnum punctum, vnum instans, quia indiuisibilia, dicimus. Aut vnum ratione, & definitione, quo pacto dicimus synonima idem esse, vt merum, & vinum ensis, gladius. Impugnat, quod nullo de his modis dici possit, omnia esse vnum.

Dices, quare non enumerat alios modos vnius, vt genere vnum, specie, per accidens, seu subiecto? Dico, quia isti Philosophi non loquebantur nisi de vnitate entis alicuius determinati, vt supra dixim', & pręterea quia aliæ vnitates manifestã habent pluralitatem entium. *Dubium.*

Primam diuisionis partem reprobant, quia si omnia dicuntur vnum cõtinuum, iam plura entia dicenda sunt, cum in infinitum continuum sit diuisibile, & multa comprehendat.

Sit igitur continuum est, Tex. XVII.

Eprobat primam diuisionis partem, vt diximus. quia si continuũ est, plura potentia est. Præterea, quia dubiũ est, an totum, & pars vnum, án plura sit, & quãuis hoc determinare non sit præsentis loci, est enim Metaphysicum, tamen secundum se dubium est, & difficultatẽ habet, an vnum sit, an plura, & quo modo vnum, & quo modo plura, & probat, quod non sit vnum, eo quod si indiuisibilia, & non separata sunt, eadem ratione partes essent idem inter se, quia non separatæ sunt, quod tamen falsum est.

Dices, qua ratione hoc mouet dubiũ? dico, vt hos arguat, quia absolute, omnia proferebant vnum, quia continuum, cum sit difficile, & non determinatum, an pars, & totum plura sint, vt magis videtur, & aduerte, quod hic est sermo de toto & vna eius parte, non de omnibus, *Dubium.*

At vero

At vero si velut indiuisibile. Tex. XVIII.

IMpugnat, quod dici non possit vnum esse omnia, vt indiuisibile, quia tūc nec esset ens finitum, nec infinitum, nam indiuisibile potius est terminus, & finis alicuius, quam finitum, vel infinitum: hæc enim quantitatem dicunt, quæ diuisibilis est.

At vero si omnia, quæ sunt. Tex. XIX.

IMpugnat tertiam diuisionis partem, quod omnia sint vnum definitione, nam tunc sequeretur primo, quod cōtraria essent idem, vt dicebat Heraclitus, nempe bonum, & malum: & quia malum est non bonum, sequitur secundo, duo contradictoria idem esse: Tertio etiam duo disparata, vt homo, & equus: Quarto, si contradictoria sunt idem, erit idem disputare, an omnia sint ens: & an omnia sint nihil, seu non ens. Tandem duo diuersa erunt idem, nempe quantum. & quale, & reliqua primo diuersa. Non ergo omnia sunt vnum ens.

An totum distinguatur realiter a partibus. Quæst. VIII.

OCcasione textus decimi septimi solent communiter disputare, an totum distinguatur a suis partibus, quod etiam, vt conueniamus cum cæteris, nos hoc loco disputabimus. Pro tituli ergo *Declaratur titul^o.* declaratione primo aduertendum est, totum esse multiplex. Primum vniuersale, *Totū multiplex.* hoc autem est quodcunque superius respectu inferioris, vt genus respectu specierū, *Vniuersale.* & species respectu indiuiduorum, nec de isto est quæstio, quia certum est huiusmodi vniuersalia sola ratione, & intellectu distingui ab inferioribus.

Potētiale. Alterum est totum potentiale, nempe subiectum respectu duarum potentiarum operatiuarum, vt anima respectu intellectus, voluntatis, & memoriæ: & quamuis sit dubium, an tales potentiæ distinguantur a subiecto, in præsenti tamen id non discutimus.

Integrale. Tertium totum est integrale, nempe quantum aliquod respectu partium integrantium, & quantitatiuarum, & vt lignum respectu suarum particularum: & *Integrale duplex.* hoc est duplex, aut homogeneum, aut ætherogeneum: Homogeneum est, quod constat ex partibus, quæ sunt eiusdem rationis cum toto, sicut lignum, cuius quælibet particula est lignū, & ignis, & aqua, & similia. Ætherogeneum est, cuius partes sunt diuersæ rationis inter se. & a toto sicut animal, cuius partes sunt manus, pedes, caput. De vtroque igitur toto integrali est quæstio, an a suis partibus distinguatur.

Essentiale. Quartum totum est essentiale, nempe compositum respectu materiæ, & formæ, quod dicitur totum Physicum: & definitum respectu generis, & differentiæ, quod dicitur totum Metaphysicum: De hoc autem non est quæstio, quia genera, & differentiæ sunt idem re cum specie, de illo vero Physico est quæstio.

Per accidens. Quintum totum est per accidens, sicut subiectum cum accidente, vt homo alb^9: & totum per aggregationem, vt cumulus: & de hoc non est quæstio, quia certum est non distingui: tantum igitur est quæstio de toto Physico, & de toto integrali, tam homogeneo, quam ætherogeneo.

Nota non quæritur an totum distinguatur a singulis partibus, sed ab omnibus simul. Aduertendum est præterea, quod non est disputatio, an hoc totum a singulis partibus suis distinguatur, certum enim est, realiter distingui, vt homo, & anima, lignum, & vna pars. sed disputatio est de omnibus partibus simul sumptis: nec de quacunque distinctione loquimur, sed reali, vt sit sensus, an totum sit aliqua entitas alia præter entitatem omnium partium, vt homo, an sit entitas quædam præter entitatem materiæ, seu corporis, & præter entitatem animæ. idem petitur de alijs totis, de quibus diximus disputationem esse. Hæc de tituli declaratione.

Prima sententia Scoti. Circa hanc difficultatem Scotus. 3. Sent. dist. 2. q. 2. quem multi Thomistæ sequuntur existimantes esse sententiam Sancti Thomæ, nempe Capreolus. 3. dist. 2. & Herueus

Herueus quolibet 2.q.1.4. & alij dicunt, totum distingui realiter a suis partibus ad sensum superius expositum. Rationes potissimæ huius opinionis sunt hæ.

1. Ratio. Prima Scoti: Si totum hoc non distingueretur a suis partibus, sequeretur, quod nullum esset discrimen inter hoc totum, & totum per accidens: consequens est falsum, quia magna est vtriusque differentia: ergo totum id, cuius est disputatio. quod vocatur totum per se, distinguitur a suis partibus: probatur consequentia, quia ita vnum esset duæ partes simul sumptæ, sicut & alterum.

Cōfirmatur prima ratio. Confirmatur argumentum: totum est terminus generationis, id est, id, quod generatur, nō partes, vt dicitur. 7 Meta. c.2. ergo distinguuntur.

Cōfirmatur secundo: nam partes sunt causa totius, ipsumq; componunt, non ergo idem esse possunt.

2. Ratio. Secunda ratio est. Stat totum corrumpi nulla corrupta parte; similiter & generari: non ergo sunt idem: probatur antecedens in homine: moritur enim homo manent tamen & anima, & corpus: generatur homo, non tamen anima, nec corpus.

3. Ratio. Tertia ratio. Totum existit, & ipsum est, quod operatur, non partes, vt notū est; ergo distinguuntur.

4. Ratio. Quarta ratio est. Sequeretur, quod partes essentiales essent partes integrales sic, homo est materia, & forma: similiter pes, manus, caput, & reliqua sunt homo: ergo hæ partes sunt materia, & forma.

Secunda sententia D.Tho. In oppositam partem est aliorum opinio, nempe totum non distingui a suis partibus simul sumptis, quæ sententia est Sancti Thomæ, quicquid dicant alij, nam 4.contra Gentes. cap.51. dicit humanitatem esse materiam, & formam simul coniunctas, & 1.p.q.75.ar.4. dicit, hominem esse corpus, & animal simul, & prima secundæ.q.13.ar.1. & eadem est opinio Nominalium.

1. Ratio. Et hæc sentētia probatur primo. Si totum est alia entitas distincta ab omnibus partibus, vel est diuisibilis vel indiuisibilis, non indiuisibilis, cum tale totum corporeum sit, ergo diuisibilis. Si autem diuisibilis, ergo in partes illas, non igitur est separata entitas, & distincta ab illis. Si enim esset entitas tertia pręter partes omnes, quo modo in eas esset indiuisibilis, cum sint extra ipsam?

2. Ratio. Secundo Illa entitas vel esset substātia vel esset accidens: non accidens, quia homo, qui totum quoddam dicitur, substantia est: probo autem, quod non sit substātia, nam si homo est entitas distincta ab omnibus partibus, ergo prius natura est partes simul esse, quam totum. Demus igitur formam simul esse cum materia, erit iam materia in actu, & perfecta, & hoc est prius natura, quam totum; ergo totum est accidens, & non substātia, nam quod aduenit enti in actu accidens est.

3. Ratio. Tertio, illa entitas per quid distinguitur ab omnibus partibus simul? non seipsa, quia est diuisibilis: non per vnam partem nā talis pars includitur etiam in omnibus simul partibus, id est, homo p quid differt a materia, & forma simul? non seipso: nec per materiam vel formam, quia materia vel forma est in ipso aggregato ex materia, & forma: non igitur habet, per quid distinguatur. Hęc est opinio horum Philosophorum.

Græci cōueniūt cū D.Tho. At inter Gręcos inuenio Philoponum, Themistium, Alexandrum, Simplicium, Eudemum, vnanimes in hoc loco, & conuenientes cum D. Tho. asserentes totum distingui quidem a suis partibus singulis per se, sed esse idem cum omnibus simul sumptis: verum est, hos loqui expresse de toto integrali, tam homogeneo, quam ętherogeneo, vt patet apud Philoponū: at sine dubio idem videntur sentire de toto Physico, cum oppositum apud eos non legatur. Idem etiam Auerroes com.17. & Auicenna.3.Meta cap.3.& 5.

Arabes cōueniūt cū D.Th. Quid Aristot. In aliquot locis de hac q̄o. ne consti- tuerit. At si Aristotelem consideramus, videtur asserere, totum a partibus distingui, nam.5.Meta cap.14.tex.19 dicit, sex non esse bis tria, sed semel sex. Et 7. Meta.tex. vltimo dicit, syllabam, ba, non esse, B, & A. & 8. Meta.cap 6.tex.15.totum, inquit, nō est coaceruatio partium, sed aliquid præter partes. & 4. Physic.tex.23.totū, inquit, esse in partibus, & partes in toto: quod quidē esse non posset nisi distinguerentur. & 2. Animę in principio & 7. Meta: cap.3. triplicem substantiam distinguit, materiam, & formam, & cōpositum, vbi distinctionem indicat totius, & partium.

Hæc

Hæc de opinionibus.

1. Concl. Sit igitur prior conclusio pro resolutio ne. Totum non distinguitur a suis partibus simul sumptis.

Explicatur conclusio. Aduerte. Dupliciter dicuntur partes simul sumptæ, vno modo quo ad omnium collectionem tātum, vt nulla sit excepta: altero modo quo ad vnionem quandam inter se præter illam collectionem, vt partes simul sumptæ dicuntur omnes partes talem vnionem inter se habentes. Conclusio procedit de partibus simul sumptis modo posteriori, & est notāda distinctio, nam argumenta proposita procedunt de partibus simul sumptis modo priori.

Sensus igitur est: homo non est anima, nec corpus, nec anima nec corpus aggregatiuè: sed anima, & corpus sic vnita inter se, vt altera alteram informet. Idem dico de alijs totis, & eorum partiū vnionibus.

Probatur conclusio. Probatur conclusio præter tria argumēta superius posita. Primo. si illa entitas est
1 distincta ab entitatibus partiū simul, vel facit compositionem cum illis, vel nō: Si nō, ergo homo nō est vnus per se, sed plura, quia habet substantias non componentes se: Si vero facit, ergo præter cōpositionem materiæ, & formę est illa compositio quam nullus imaginatur.

2 Secundo. Profecto est inintelligibile, quod aliqua res tertia fiat ex duabus, nisi per mixtionem, & corruptionem illarum duarum, sicut mixtum fit ex elemētis corruptis, & colores medij ex extremis: at materia, & forma non miscentur, sed manent vnitæ: non ergo intelligi potest, quo modo tertia substātia ab omnibus simul iunctis, & vnitis distincta producatur.

2. Concl. Secunda conclusio. Quāuis idem prorsus, quod de toto prædicatur, de partibus sic simul sumptis prædicari possit, tamen non fiunt prædicationes ita propriæ, sicut cum de toto prædicatur, propter modum significandi: verè enim dicitur, homo legit, & anima vnita corpori, vel anima simul & corpus legūt, sed non propriè quia homo per modum totius, hæc vero per modum partium significant.

Ad argumēta Scoti. Ad argumenta igitur priora responde tur. Ad primum Scoti dicimus, esse magnum discrimen inter totum per se, & totum per accidens: totum enim per se, non solum dicit coaceruationem partium, vt ipsum totum per accidēs, sed dicit partes vnitas inter se, vel sicut actum & potentiam, vel sicut continuum.

Ad primam, & secundam confirmationem respondetur, quod procedunt de partibus simul sumptis modo priori, vt expli cuimus in priori conclusione, non autem de partibus simul sumptis modo posterio ri, hæ enim sunt ipsum totum, illæ vero non. *Ad cōfirmationes 2.*

Ad secundum, & tertium eadem est responsio, procedunt enim de partibus non cum vnione sumptis. *Ad 2. & 3.*

Ad quartum respōdetur, esse magnam fallaciam argumētari a partibus essentialibus ad integrales, quia homo respectu partium essentialium consideratur tantū secundum suam substantiam: at respectu partium integralium sumitur homo cū quantitate: idem de alijs totis: & tunc est fallacia figuræ dictionis, mutantur enim prædicamenta. *Ad 4.*

Ad loca omnia Aristotelis respondetur solū loqui de partibus absq; vnione consideratis, & hoc est, quod docere intendit, totum non esse tantum ipsas partes, sed superaddere vnionem, & coniunctionem certam ipsarum partium: propterea dicit, esse aliam substātiam a partibus, quia totum est ipsæ partes simul vnitæ, nō quòd sit noua substantia ab illis sic sumptis, nā expressè docet. 2. Animæ tex. 10. Sicut pupilla, & visus sunt oculus, ita corpus, & anima animal. *Ad loca Arist.*

Sed inter omnia ista loca Aristotelis pe culiariter est notandus ille quinti Metaphysicæ, Sex non sunt bis tria, sed semel sex: est enim sensus multo alius, quam aliqui existimant: hic enim intendit Aristoteles docere, quale nō esse idem, quod quantum, vt esse album non est esse latum: & quia in numeris duo hæc considerantur, nempe ipsorum quantitas, & hęc est ipsiusmet numeri, & ipsorum qualitas, scilicet figura, quod alius sit triangularis, alius quadrangularis, vel alterius figuræ: ostendit quantitatem numerorum non consistere in ipsa figura, sed in vnitatum aggregatione: & hoc est, quod dicit, sex non sunt bis tria, id est figura ipsa quadrangularis, sed semel sex, id est, sed ipsarum vnitatum aggregatio: vnde ex hoc loco nihil ad quæstionem præsentem deduci- *Explicatur locus Arist. 5. Metaph.*

deducitur, si bene intelligitur. Hæc de quæstione.

Conturbabantur autem, & quæstiones. Tex. XX.

CVm aduersus illos philosophos dicentes omnia esse vnum argumentatus esset, probando sequi, quod vnum ens esset contraria, & dispatata, & quod vnum esset multa: inquit, etiam posteriores Philosophos conturbatos fuisse, & timere, ne admitterent vnum esse multa: nā si vnus homo dicitur esse albus, & musicus, & calidus, iam videtur vnum esse multa entia, nam ille homo albus est, musicus est, calidus est, sunt ergo plura entia, ob id hoc cauentes asserebant, nō esse ponendum illud verbum est. Est, sed tantum dicendum, homo albus, musicus, calidus: & sic non multiplicatur ens. & huius placiti fuit Lycophron. Alij vero dicebant, non sic, sed verbaliter esse enunciandum, homo dealbatur, calefit, & reliqua: Sic enim non videtur vnum ens esse plura entia. Huius opinionis credit Alexander fuisse Platonem, quem defendunt Philoponus, & Simplicius, docentes hoc nō fuisse Platonis: sed parum hoc refert, cuius fuerit, scire, dummodo sententia intelligatur. Crediderim tamen non esse Platonis.

Tanquam singulariter dicto vno. Tex. XXI.

HOrum turbationem, & euasionem irridet, dicens, eos turbatos esse, ac si vnum nō esset multiplex, sicut ipsum ens ita exponit Philoponus, vt, Aut, sic. Velut sicut, ac si diceret, est multiplex vnum, sicut ens, ob id non oportuit turbari. vt enim esse possunt diuersa entia definitione, idem tamen subiecto, vt esse album, & dulce, ratione diuersa sunt, sed subiecto idem, nēpe in lacte: ita similiter possunt esse multa ratione, vnum subiecto, & hoc pacto vnū multa esse potest. Altero etiam modo sicut in cōtinuo vel in toto partes sunt diuersa entia in potentia, quatenus per diuisionē possunt esse separata, sunt tamen idem totum, ita sunt multa in potentia, vnum actu: hoc ergo pacto, vnum multa esse potest.

Prima accidentia possunt esse vnum subiecto.

Hi igitur dubitabant, & confitebantur, & inferebant tanquam absurdum, vnum esse multa, cum tamen verissimum sit vnum multa esse, vt diximus: sed non eo modo, quo vnum est, multa est: Sic enim fieri non potest, vt aliquid non est vnum ratione, & multa ratione, vnum subiecto, & multa subiecto, vnum actu, & multa actu, vnum potentia, & multa potentia: fieri tamen potest, vt sit vnum subiecto, multa ratione, vnum actu, multa vero potentia.

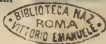
Nota. Ex quo loco sumere poteris, aliqua distingui ratione, quæ habent diuersas definitiones: alia vero non, quæ habent eandem definitionem: Similiter aliqua distingui subiecto quæ varijs insunt subiectis: aliqua vero non, nempe, quæ eidem insunt. Concludit ex his textibus contra hos Philosophos, impossibile esse, omnia esse vnum ens.

Caput Tertium.

Et ex quibus ostendatur soluere. Tex. XXII.

HOrum opinione redarguta ad soluendas ipsorum rationes descendit, quas facile solui dicit, cum sint vitiosæ & in materia, & in forma: in materia quidem quia propositiones falsas assumunt: in forma vero, quia non obseruant rectam syllogizandi rationem. Melissi tamen onerosam magis dicit esse argumentationem, id est, vanam, & minus habentem difficultatis, sed ex vno falso dato multa absque difficultate procedunt: horum verborum superius triplicem dedimus sensum, nunc iste sufficiat.

F Quod

Quod igitur paralogizet Melissus, Tex. xxiij.

Nota discursum Melissi.

Ratione Melissi incipit atq; in forma, & materia peccare docer. In cuius gratiā aducete, Melissi discursum hūc esse: probabat primo, Ens esse infinitum sic; Quod est factum, habet principium, ergo quod non est factum, non habet principium: sed ens non est factum, ergo nō habet principium: quod non habet principium, eadem ratione non habet finem, ergo ens non habet finem: tale vero finē & principium non habens, est infinitum, ens ergo infinitum est. Quod autem ens factum non esset, probabat sic: Si esset factum, tunc vel ex aliquo vel ex nihilo. nō ex nihilo, quia ex nihilo nihil fit: nec ex aliquo, iam enim hoc esset ens, & ita non fieret, quod enim est, non fit.

Vtebatur secundo discursu Melissus probans ens esse vnum: ens est infinitum, ergo est vnum, nam si infinitum, omnia continet, omnia occupat, & ex hoc tertio inferebat esse immobile: nam si infinitū est, omnem implet locum, ergo nō habet vnde, & quo moueatur: sic ratiocinatus est Melissus.

Quō refellat Arist. discursum Melissi.

Aristoteles vero primum discursum reprehendit in hoc textu, tanquam forma & materia vitiosum. illa enim prima pars peccat in forma, eo quod procedit ab opposito antecedentis ad oppositum consequentis, ac si qui diceret, Est homo, ergo animal, ergo si non est homo, non est animal. ita ille dicebat, Est factum, ergo habet principium, non est factum, ergo non habet principium.

Dices, hoc aliquando licere, vt homo est risibilis, ergo non homo non est risibilis. Dico in conuertibilibus id licere solis, non in alijs: at habere principium, & esse factum non conuertuntur, vt postea dicetur: peccat igitur in forma.

Nota primo duplex principium.

Quod vero peccet in materia, propositiones falsas sumens, ostendit: & textus quidem est obscurus, sensum tamē hunc esse credo.

Propter quod aduerte duplex esse principium (quantum ad præsentem disputationem facit) & rei, seu magnitudinis, & temporis. Principium tēporis dicitur illud instans, in quo primo aliquid habuit esse, siue tempus illi instanti proximum, vt dies Mercurij pręcedens fuit principiū ieiunij, & hoc præsens tempus est principium lectionis, nempe principium horæ. Principium vero rei est id, quod eū principio temporis incipit, vt cor est primum rei, quia primo tempore fit in animali, & pars primo producta principium est rei. Similiter in alteratione pars primo alterata, dealbata, aut calefacta, est principiū albi, aut calidi.

Nota secundo.

Nota præterea, quod hic Philosophus in illa propositione, Quod est factum, habet principium, non solum loquebatur de principio temporis: sic enim nihil concluderet, nam quod non habet principiū, nec finem temporis, tātum est infinitum in duratione, sed non in magnitudine, vt iste asserebat de ente, sed de vtroque principio loquebatur: existimabatq; si aliquid fit, nō solum habere principium temporis, sed etiam magnitudinis, quæ primum facta sit: & hoc siue fit in generatione substantiæ, quæ dicitur generatio simplex, siue fit in generatione accidentis, quæ dicitur alteratio: ac in hoc sensu proferebat illam propositionem.

Quam Aristoteles dicit esse falsam. nō enim quod fit, omne habet principium illud magnitudinis. nam aqua cōgelatur, lac coagulatur, aer illuminatur, & non prius vna pars magnitudinis, quam altera, sed tota simul, licet in tempore fiat talis mutatio. Ex quo apparet falsitas illius propositionis. atq; hæ mutationes dicuntur momentaneæ, quia tota magnitudo simul, & non per partes mutetur, licet sue cessu temporis id fiat.

Aduerte sic literam esse legendam: in conueniens, & falsum est arbitrari, omnis generationis non solum simplicis, idest substantialis, sed etiam alterationis esse principium rei, & non solum temporis, cum fiant multæ mutationes simul in aliqua tota magnitudine: ac si dicatur, potest esse in mutatione principium temporis, & non magnitudinis. Nota expositionem.

Deinde & propter quid est immobile. Tex. xxiiij.

SEcundum Melissi discursum prætermittens, tertium impugnat; inferebat enim, quia vnum est, immobile est, hoc tamen non valet. nam sicut in aqua quæ pars est vniuersi, accidit, quod sit vna nihilominus mouetur in se etiam non mutando locum, per partium mutationem, quia vna cedit alteri, vt patet de aqua in vase inclusa, quæ moueri potest in tra vas, & mare in suo mouetur alueo, & aer in sua sphera: ita & vniuersum licet vnum sit in se moueri poterit. Præterea, quia licet non moueatur localiter, saltem erit mobile secundum alterationem, cum non solum esse mobile contingat secundum locum, sed etiam secundum qualitates.

Ad secundum vero discursum rediens dicit, omnia posse quidem esse vnum ex quo, id est, vnum materia, & subiecto, vt Physici dicebant, vnum subiectū omnium ponentes; sed diuersitatem in ratione. At quod vnum sint omnia ratione, impossibile est: essent enim opposita idem ratione.

Et ad Parmenidem autem. Tex. xxv.

Agit Aristo. contra Parmenidem.

RAtione Melissi soluta ad Parmenidem conuertitur: erat autem ratio Parmenidis ista, vt exponit Auerroes, & S. Tho. quicquid est præter ens, est non non ens, sed non ens est nihil, ergo quicquid est pręter ens est nihil: ens est vnū, ergo quod est præter vnum est nihil. iste erat discursus Parmenidis.

Atquia partim opinio huius erat cum
2 opinione Melissi communis, nēpe in hoc quod ens esset vnum & immobile: partim diuersa, & Parmenidi propria, nēpe quod ens esset finitum, ob id dicit Arist. eundē esse modum rationum, & disputationū contra Parmenidem & contra Melissum, sunt enim alij proprij, qua parte propriā habet opinionem, ipsius tamen rōnem dicit esse vitiosam in forma, & in materia sicut rationem Melissi.

Quod vero in materia peccet, ostendit, vtitur enim Parmenides ipso ente, ac si esset vniuocum, vnam significans naturam communem, cum dicit, ens esse vnum, & tamen plura est, & multipliciter dicitur. Qui enim ens dicit, vt notat Philoponus, solam vocem communem dicit: est igitur illa propositio falsa, ens est vnum, si sumatur (vt ille putat) ipsum ens in communi omnia complectens, esse vnum, hoc tamen falsum est: nam si ens pro singularibus particulariter sumatur, verum est, ens esse vnum, id est. singula, quæ entia sunt vnum sunt, sed hoc nō aufert pluralitatē: falsa igitur est materia, vt ipse eam sumit.

Quod vero peccet in forma, ostendit instantia quadam. Demus, quod albū sit ens, ita vt non sit ens, nisi album, tunc nō valet, etiam si, quod est præter album sit non ens, quod album sit vnum, est enim multa: alia enim est ratio ipsius albi, alia ipsius, quod suscipit albedinē: non quod sit aliquid præter album, id est, non quod albedo sit separata a subiecto, sed quod aliud sit esse vnius, & aliud alterius, licet coniuncta sint: & hoc, inquit, non vidit Parmenides.

Qua rōne decipiatur. Parmenides.

Vbi nota valde, ꝙ Parmenides existimabat ea, quæ eodem sunt subiecto coniuncta, esse idē: & quod esse diuersum & multa erat esse separata. & in hoc deceptus est. licet enim simul sint multa, nō ob id vnum & idem secundum se sunt: quapropter quamuis nō esset nisi album, ad huc non vnū, sed multa dicenda sunt esse.

Dices, non esse bonam instantiam, nā album dicit formam cum subiecto. Dico esse optimam, & notandam. nā ita etiam ens significat accidens, substantiam, quæ re uera non sunt vnum: ob id maxime albo assimilatur. vt hoc enim multa dicit, ita ipsum ens. Hoc nota.

Necesse est igitur accipere ijs. Tex. xxvj.

CVm in textu præcedenti ostendisset ens vt absolute, & communiter sumitur, non vnum; sed plura dicere, sicut album, dicit modo, quod hi, qui vnum ens dicunt, necessario ipsum vnum, & ens pro substantia, quæ vere est, & de qua ens proprie prædicatur debent sumere,

sumere, non autem pro vtroque, substantia nempe, & accidēte, sic enim plura sunt nec pro solo accidente, & hoc probat in hoc textu: si enim solum accidens diceretur ens, cū hoc per se non sit, debet in aliquo esse subiecto. hoc subiectū cū non sit accidens, non erit ens ex suppositione, ergo erit aliquid, quod non sit: non igit ens hoc vnum poterit esse accidēs alijs inexistens: nam nō habebit rationem entis, nisi etiam subiectum sit. & tunc erunt iam multa entia contra suppositionem.

Si vero quod vere est, Tex. XXVII

OStendit modo, quod nec possit dici vnum ens esse ita, vt per ens sola substantia, quæ nulli accidit, intelligatur: & ita sunt verba ista legenda cum interrogatione sic: Cur magis substantia dicetur ens, quam non ens, si ens solā dicat substantiam? & probat, quod sit dicenda non solum ens, sed etiam non ens. ista substantia sit alba, vt potest te vera esse, tunc album non est, cum non sit substantia ratio albi. non autem accidit cuiq; esse, nisi sit vere, id est, substantia ex suppositione facta. Si igitur album non est, & substantia est alba, substantia non est, & ita erit ens, & non ens: quod si album sit ens, profecto multa erunt entia, non vnum.

Quod si aliquis dicat, non esse absurdum, quod album sit non ens, puta non ens hoc, aut illud, sicut homo potest dici non ens hoc, puta leo: Respondet, non in hoc sensu album. & accidens dici nō ens, quia substātia non sint, sed absolute sunt non entia. Si enim sic essent nō entia, particulariter essent entia, & ita non vnum, sed multa esset ens.

Neque igitur magnitudinem. Tex. XXVIII.

PRobat secundo, quod non possit dici vnum esse ens, si pro sola substātia accipiatur ens. nam sequeretur, quod nullam haberet magnitudinem tale ens, aut esse plura. Si enim illud ens est totum aliquod, cū rō partium sit alia a rōne totius, tunc aut non haberet partes, aut iam plura essent, quæ sunt. Sed quod illæ partes sint etiam entia, probat Aristoteles quamuis possemus dicere esse nouum argumentum procedens adhuc, si substātia sola esset, plura esse entia, qa partes sunt etiam substantia: & tunc priora verba de partibus magnitudinis erant, & ita exponit S. Tho.

Est igitur argumentum: Si homo est ens vere, id est, substantia, ipsius partes et erunt vere entia, id est, substantia, puta bipes, animal, & sic erunt iam plura entia. quod autem sint substātia, patet, si enim non sunt substantia, erūt accidentia: tūc autem erūt accidentia cōmunia alijs ab homine, aut propria homini: vtrūque autem est impossibile, nā accidens cōmune, quod separabile dicitur, est in cuius definitione nō assumit subiectū, propriū vero in cuius definitione subiectū sumitur, vt in definitione simi nasus est. Ex hoc supposito Logico probat in sequenti textu, illas partes nullo modo esse accidentia.

Amplius quæcunque in definitiua ratione, Tex. XXIX.

RAtio hæc est. Ea quæ sunt de definitione, aut compositione alicuius nō definiuntur, intellige essentiali definitione, per ipsum, vt genus & differentia nō definiuntur per speciem: Si ergo partes hominis, animal, bipes, sunt accidentia & homo non est in definitione ipsorum ergo sunt accidentia communia, & nō ꝓpria: tunc sic: si sunt accidentia communia, ergo possunt separari ab homine, & alijs accidere: hoc autem impossibile est, nam homo posset esse non animal, & non bipes; & præterea homo esset accidens alterius, cuius suæ partes accidentia sunt.

Sed quod vere aliquid est. Tex. XXX.

HIc textus, quamuis ab Aur. aliter exponatur, mihi tamen expositio Sancti Thomæ, & Philoponi placet, vt sit continuus cum præcedēti, & sit sensus: cū dixisset hoīem esse accidens, si ipsius partes accidentia sunt, subiungit, hoīem nul

si esse accidens.& quia id non probat, dicit, sit, id est, supponatur, nullius esse accidens, vt interpretatur Philoponus: quod vero sequatur esse accidens, etiã alia suppositione confirmat: nẽpe de quo partes definitionis simul dicuntur: de eodem ẽt definitum dici. Ex his concludit, quod cum necessario sequatur, ens non eẽ vnũ, si partes hẽt, necesse est dicere ens esse Idiuisibile, si sustinendum est esse vnum, & ita exponunt S. Tho.& Philoponus, licet Alexãder dicat sensum hunc esse, substãtiã ex indiuisibilib' esse, id est partes substantiæ, vt hominis, non separari ab ipso homine, vt argumento est probatum. Melior est prior expositio.

Dubium. An partes definitionis significent diuersas partes rei. Est hic vnum dubium de his partibus definitionis, an sint partes rei. ita vt sint duæ res componentes definitum. Nec loquimur de definitione Physica, quę datur per materiam & formam, in hac enim id certum est, sed de ea, quæ est per genus, & differentiam, de hac enim loquitur præsenti Aristoteles, ideo secundum Auicembron, q multiplicabat tot formas substantiales i vnica re, quot sunt prædicata substantialia, genera, & differentiæ erãt partes veræ rei, quia singula singulas importabant formas. At cum secundum rei veritatem & Aristotelem nõ sit in vnica re, nisi vnica substantialis forma, aliter dicẽdum est.

Quid Auicebron.

Duæ vera sententia. Propterea aduerte, quod genus & differentia compositæ substãtiæ includunt totam substantiam, vt animal in homine non solam animam, aut corpus dicit. sed totum simul. Similiter rationale: at cum discrimine: nam genera dicunt substãtiã rei, vt est principium operationum communiorum & vniuersaliorum: at differentiæ eandem substantiam, vt est principium operationum particulariorum. Homo enim dicitur animal, vt hẽt sensum: rationale, vt discurrit. Ex quo sequitur, quod genus non dicit materiam solam, sed habet se, vt materia, vt enim hæc est communis. & per formam contracta, ita & genus commune quid est, per differentiam contractum: Similiter differentia nõ dicit solam formam, sed habet formæ similitudinem, quia est determinãs, & particularis.

Hinc patet, quod genus, & differentia sunt partes rei, sed non sicut materia, & forma, sed ad ipsarum similitudinẽ, quatenus non sunt ista genera & differentiæ realiter distinctæ.

Quidam autẽ rationibus vtrisque.

CVm hucusq; probauerit: Si omnia essent vnum ens, sumpto ente pro substantia, quod sequeretur, ens esse non ens, & quod esset totum indiuisibile: dicit, quosdam non habuisse hoc pro incõuenienti, sed concessisse, ens esse non ens, qualis fuit Plato, & concessisse magnitudinem esse indiuisibilem, quales fuerunt Zeno, & Xenocrates, diuisibilitatem toti' in partes negantes Hos autem non reprehendit Aristoteles vsq; in sextũ librum: Platonẽ vero ex his, quæ dicet, impũgnat.

Manifestum autẽ est. Tex. XXXI.

QVamnis varie isti duo textus exponantur, existimo sensum hunc esse, vt Aristotel. velit ad rationem superius positam Parmenidis respondere, sic, quod quamnis demus quicquid est pręter ens, esse non ens: & demus duo contradictoria simul non esse: adhuc non est verum non ens esse nihil. Nam duplex est non ens. non ens absolute, quod dicitur per negationem omnis entis, & tale nihil est: Aliud est non ens secundum quid, nempe per alicuius negationem, vt accidens est non ens, id est nõ ens perfectum, quod est substantia: & hoc non ens non est nihil, sed ens, nec ista sunt cõtradictoria. Et quia iste Parmenides dicẽs esse vnum ens, intelligebat substantiam, ob id illa sua propositio est falsa, non ens est nihil: nam accidens est non ens, sed non nihil: quod si hoc voluit Plato concedens, ens esse non ens, bene dixit.

Impugnat etiam aliud, quod si ens sumatur pro vno. nempe substantia, oĩa erunt vnum: hoc dicit esse falsum: nam omnes intelligunt per ens, quod vere est, id est. substantiam, cum hoc tamẽ plura sunt, vt dictum est. Hæc sint circa opiniones horum.

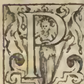
Simplicius dicit hos Philosophos asseruisse,

tuiſſe, hoc ens immobile eſſe Deum, quē Plato dicebat non eſſe ens, nō quod nō eſſet, ſed ꝙ perfectiſſimo modo eſſet, ſicut dicimus albedinem nō eſſe albam, quia albedo eſſentialiter dicitalbedinē, album vero per participationem: ſed quicquid ſit, credo hos non de Deo locutos fuiſſe, ſed de mundo toto. vt ſuperius diximus.

An ſit vera hæc ꝓpoſitio, tā tum vnū eſt ens. Dubitatur de veritate huius. Tantùm vnum eſt ens. Reſpōdetur, quod ſi inſpiciamus ſenſum, in quo hic ſumitur, ſic eſt proferēda. Ens eſt tantùm vnum, & eſt de excluſo extremo; & ſic exponēda, ens eſt vnum, & nō plura, in quo ſenſu ab Ariſtotele reijcitur. Poteſt aliter ſumi, vt ſit excluſiua, nempe tantùm vnum eſt ens, vel tātùm eſt ens vnum: & eſt ſenſus, omne vnum eſt ens, vel omne ens eſt vnum. & ſic eſt vera, nec eſt ſic ad præſentem locum attinens Et nihil amplius in hac re immorabor. quamuis aliter multi intelligant hanc propoſitionem, non penetrantes ſenſum Ariſtotelis in præſenti.

Caput quartum.

Vt autem Phyſici dicunt. Tex. xxxij.

Oſtquam cōtra nō naturaliter loquentes diſputauit, ad naturaliter loquentes conuertitur, ac ipſorum ſētētias in duas diuidit partes, Quidā, inquit, vnum principium faciunt, nempe vnū ex tribus elemētis, puta ignem, aquam, & aerē. aut medium corpus inter ignem, & aerem, terram nullus ſolam, poſuit pręter Heſiodum, qui nō cōputatur inter Philoſophos. ſed inter Poetas. Hi autē hoc principium rerū ponentes dicebant, raritate, & denſitate varias res fieri: denſitatem autem defectum, raritatē exceſſum vocāt: quod idē dixit Plato, qui magnum, & paruum rerum principia eſſe dixit, quamuis nō eodem modo: illi enim rarum, & denſum dicebant eſſe formas rerum, materiā vero illud elemētum; at Plato magnum, & paruum materiam, vnum vero, id eſt, ideam, formam dicebat, in hoc tamē vno conuenere, quod contrarietatem in principijs ponunt.

Alij vero Philoſophi multa principia ponunt, quæ proceſſerunt ex vno, in quo omnia cōtinebantur confuſa, quod dicebāt chaos: ob id vnum, & multa ponebāt: atque hi fuerūt Anaximāder, Anaxagoras, & Empedocles, quamuis hic ab illis duobus differat in duobus. Primo hic multoties hęc principia ad chaos redijſſe, & reditura, & iterum ex chao proceſſiſſe, & proceſſura affirmabat. & hæc eſt circulatio: vnde multoties mūdus corrūpetur, & iterum fiet. Illi vero, ſemel mūdum ex illo chao proceſſiſſe, nec amplius rediturum dicebāt. Præterea illi infinitas particulas omniū rerum faciūt cōtrarias & ſpecie differentes, hic vero quatuor tātum principia facit, nēpe. quatuor iſta elementa. Circa harum opinionum explicationē repete, quæ diximus ſuperius in epilogo opinionum philoſophorum de principijs.

Videtur autem Anaxagoras ſic infinita. Tex. xxxiij.

Duo fundamenta Anaxagoræ, quibus ipſe ſuam opinionem affirmabat, ponit. Alterum eſt; quia ſibi perſuaſit illud principium commune, ex nihilo nihil fit, quod omnes naturales receperunt, ac ob id dicebant, nihil de nouo generari, ſed generationes eſſe quaſdam alterationes, puta denſationem, aut rarefactionem vnius principij: ita Anaxagoras, & alij credebant propter eandem cauſam, nihil fieri de nouo, ac ob id generationes eſſe dicebant cōgregationes atomorum vnius ſpeciei, & ſeparationes ab alijs atomis: ſic enim nihil fiebat de nouo, licet appareret de nouo alio modo, quam antea erat.

Amplius autem ex eo, quod fiunt. Tex. xxxiiij.

Alterum fundamētum Anaxagoræ erat, quia videbat res trāſmutari in vicē. aqua. n. in ignem conuertitur, caro in terram, & reliqua: tunc argumentabatur

tur sic: Cum ex aqua fit ignis, vel in aqua erat ignis vel non: si non, ergo ex nō igne fit ignis, & ita ex nihilo: si vero sic, ergo iam in illa aqua præcesserant particulæ ignis, ex quibus congregatis ignis factus est: ante enim propter paruitatem ipsarum sentiri non poterant. Ex quo asserebat, omnia esse in omnibus, res tamē differentes apparere propter maiorē congregationem plurium atomorum eiusdem rationis, non quod res syncere, ac puræ ex vnica constent natura. Textus est clarissimus.

Si igitur infinitum. Tex. xxxv.

Prima ratio contra Anaxagoram. INcipit multis hāc Anaxagoræ opinionem redarguere: ac primo ex ea sequeretur, compositum naturale non posse cognosci, nec ipsius esse scientiam, sic nullum infinitum vt infinitum est, potest cognosci: at principia rei naturalis infinita sunt, ergo cognosci non possunt: Sed sciētia rei non est nisi ex principiorum cognitione, ergo rerum naturaliū non est scientia. Maior explicatur. dicitur, vt infinitū est, quia res infinita potest cognosci, sed non secundum id, quo infinita est vt de linea īfinita, si esset, posset cognosci, quod esset quantitas continua absque latitudine: at vero eius longitudo non posset cognosci, quia infinita est. Similiter si in qualitate infinitū aliquid est, in ea ignotum est. Loquimur autem de cognitione rei, non nominis, nam infinitum cognoscitur esse id, quod fines non habet. cum igitur compositæ res ex infinitis constent principijs, secundum Anaxagoram, compositum cognosci non poterit, nec erit scientia rei naturalis.

Amplius autem si necesse est. Tex. xxxvj.

2. Ratio. SEcundum facit argumentum contra quoddam dictum Anaxagoræ: ponebat enim rerū particulas minimas, adeo, vt diuidi non possent: argumentatur modo Aristoteles, non cuiusque rei partes posse esse sub quacunque minori quantitate, & ita non erunt omnium rerum particulæ illæ indiuisibiles. Argumentum est huiusmodi: non quodcunque totum potest indifferenter esse sub quacunque parua quantitate, ergo nec eius partes: nā totum a partibus dependet: antecedens patet: animal enim non potest esse sub quacunque quantitate perfectum. ergo nec partes ipsius, ossa, caro, nerui, & reliquæ, sed certam sibi determinant quantitatem. sicut & ipsum totum, & hoc maxime apparet in totis etherogeneis, & eorum partibus.

Amplius si omnia insunt. Tex. xxxvij.

TErtium argumentum est, in quo proponit quædam dicta Anaxagoræ, & vnum aliud suum, & conatur ex illis principijs reducere ipsum ad falsitatem aliorum principiorum. *3. Ratio.*

Primum dictum Anaxagoræ erat hoc, Omnia sunt in omnibus. Secundum, non fiunt res, sed ex illis principijs congregatis, & separatis fiūt. Tertium, vnūquodq; denominatur a pluribus illis principijs congregatis. Quartum, quodlibet fit ex quolibet, id est, ex quacunque re fit quæcunque res, cum in omnibus omnium lateant principia. Vltimum principium est. omne finitum per ablationem finiti consumitur. intellige per ablationem continuam partium æqualium consumitur, nam per partium medietates proportionales procedendo diuisio in infinitum tendit.

Ex his probatur, quod nō in vnoquoq; sunt omnia: sumo aliquam partem aquę, ab hac separetur caro, & iterū separetur caro, & iterum; clarum est, quod semper minor pars carnis separabitur: cū igitur caro non procedat in infinitū, sed sit semper minor, vt dictum est proxime, peruenietur ad aliquam, qua minor extrahi nō possit: tunc petitur, vel ab illa aqua adhuc separabilis est caro vel non: si non, ergo habetur cōtra ipsum, non in omnibus esse omnia: Si sic, illæ, quæ separandæ sunt, erunt ęquales, & sic cōsumabitur tota caro, quæ erat in aqua, per quintum principium, vel erunt infinitæ partes ęquales, & ita in magnitudine finita erūt partes finitæ æquales, numero infinitæ, quod omni rationi repugnat, atq; impossibile est.

Ad

Ad hæc autem si omne quidem corpus. Tex. XXXVIII.

4. *Ratio.* QVartum constituit argumentũ contra idem: detur minima caro quæ possit esse, cum quodlibet fiat minus per remotionem alicuius partis: sequitur quod si ista sit minima, & ab ea possit separari aliquid, quod fiet minor, & ita dabitur pars minor minima, quod esse non potest.

5. *Ratio.* Quintum etiam facit argumentum. Si quodlibet est in quolibet, in qualibet parte erunt etiam infinita, & in his infinita, & ita erunt infinita infinities in infinitis distincta inter se, & actu existentia: quod quidem rationis metas protsus egreditur. non ergo in omnibus sunt omnia.

Nunquam autem non segregatum iri. Tex. XXXIX.

QVoddam dictum Anaxagoræ laudat tanquam verũ, sed nõ scienter dictum, id est, quod ipse in alio sensu proferebat, qui verus non erat. dictum est hoc, non posse quodlibet separari a quolibet: quod quidem verum est de accidentibus, quæ a substantia nequeunt separari, cũ non possint esse, quin alterum sit, nempe subiectum. Similiter verum hoc est de partibus continui, quæ per diuisionem nequeunt finiri, cum diuisibilitas in infinitum procedat, nec minima dari possit magnitudo.

Ex quo reprehendit principiũ efficiẽs quod posuit Anaxagoras, quam mentem vocabat: dicebat enim illud principium omnia segregasse in atomos proprias ex illo chao, in quo omnia erant confusa: dicit Aristoteles hanc mentem stultam esse quia tentabat facere quod non poterat: non enim accidentia, & partes omnes cõtinui separari possunt.

Nota. Nec mireris, quod Aristoteles superius dixit esse minimam carnem, hic vero dicit non esse minima magnitudinem: nã hic loquitur de partibus solius quanti, quæ in infinitum procedunt, illic de toto naturali, & substãtiali, cuius diuisio non procedit in infinitum: sed hoc posterius est examinandum.

Non recte autem. Tex. XL.

MOdum generationis Anaxagoræ reprehendit, ipse enim per similia generationem ponebat, quia nempe cõgregantur partes similes vnius rationis, hoc reprehendit: nam aliquando non fit generatio ex congregatione similium, nam lutum fit quidem ex multis partibus luti, sed aliquando ex dissimilibus puta ex aqua, & terra: similiter domus ex lateribus & lignis, & ita aer ex aqua non ergo omnis generatio ex similibus fit. Hæc sunt, quæ Aristoteles contra Philosophos de rerum principijs disputat.

An res naturales habeant certos limites quantitatis. Quæstio IX.

HVius quæstionis, quæ maximè notãda est, duplex est sensus, alter de re, nẽpe an res naturales suæ magnitudinis terminos habeãt, vt non possint quoscunq; excedere, similiter & terminos paruitatis. Alter sensus est de modo, nempe an hi termini intrinseci, an extrinseci sint, & de hoc in quæstione sequenti disputabitur: prior in præsenti est discutiendus. *Duplex sensus q̃stionis.*

Aduerte aũt per res naturales hic intelligi composita substantialia, tam homogenea, & inanimata, quam ethetogenea, & animata, seu viuentia. Non enim modo de accidẽtibus, nec de actionibus, nec de potentijs, sed de compositis substantialibus est sermo: esset enim limites extra modũ excedere, & materias confundere. *Primum fundamẽtũ. Quo hic intelligatur nomine rerũ naturalium.*

De his autem substantijs quæstio tripliciter intelligi potest: primo de facto esse, nempe an ita modo fit, quod detur maximum, & minimum corpus. Secundo, de potentia supernaturali. Tertio, de potentia naturali: & quia non in his omnibus est inter Philosophos dissensio, ea, quæ certa, & sine controuersia sunt, primo constituamus. *Triplex alius quæstionis sensus.*

Sit igitur prima conclusio. In facto esse *Prima cõclusio.*

se

se datur modo maximum corpus, & minimum non solum in genere, sed etiam in qualibet specie.& hoc est certum,nam vltimum supremumq; cœlum est modo maximum omnium,quæ in natura sunt, & ita etiam est minimum aliquod, licet nobis forsan sit ignorum,erit fortasse minimus acarus. Similiter in qualibet specie datur, & maximũ, & minimum illius speciei, siue affirmatiue, id est maximum vel minimum aliorum, siue negatiue, id est,quo nullum aliud sit maius vel minus vtroque enim modo exponi possunt comparatiua,& superlatiua.

2. Concl. Secunda conclusio. Nullum corpus habet certum limitem magnitudinis, aut paruitatis respectu Dei absolutæ potẽtiæ sed quocunq; dato potest maius vel minus facere, prout ipsius omnipotenti libuerit voluntati. Hæc conclusio probatur ex communi consensu. quicquid non implicat contradictionem, potest Deus facere: sed non implicat contradictionem, res sub maiori vel minori esse quantitate,ergo id Deo non est denegandum.

3. Concl. Tertia conclusio. Viuentia habent certos limites magnitudinis,& paruitatis de potentia naturalia,ita vt natura nõ possit sub quacunq; quãtitate maiori vel minori indifferẽter viuentia producere,& conseruare. Hæc conclusio est Aristotelis in præsenti tex. 36. vbi quia totũ ipsum animal quantitatem habet determinatam, quam excedere non possit: probat etiam partes determinatas esse. & 2. Animę tex. 41. omnium,inquit, natura cõstantium, id est,viuentium, certus est terminus augmenti, & decrementi. & 7. Politicorum, cap. 4. ciuitates suos certos terminos habere docet,sicut animalia & plantas Præterea probatur. Causa,& modus augmẽti viuentium est limitata, ergo & ipsum augmentum:antecedẽs declaratur:causa instrumentalis augmenti,& quantitatis viuentis est calor naturalis,qui consumit partes viuentis, & nutrimento nouo easdẽ reparat: at dum magis reparat, fit remissior,& debilior ita,vt minus reparet quam deperdat: Si igitur hæc finita causa, & hoc modo auget, augmentum erit sine dubio finitum. Præterea tertio. In viuentibus sunt certa organa,& partes ethe rogeneæ,quæ nõ sub quacunq; quantitate possunt componi, ergo terminus & limes determinatus est. Præterea quarto: quia,quod natura nunquã fecit hucusq;, signum est non posse facere: sed nũquam est compertum, homines maiores montibus,aut minores formicis: nõ ergo id natura potest facere. si enim posset, potentia frustra esset, nisi aliqñ perueniret ad actũ.

Quarta conclusio Non viuentia ex se, & ab intrinseco non habent certum limitem suæ magnitudinis,ratione tamen extrinseca habent: explicatur in igne: ignis ex se non habet certam magnitudinem, imò vt dicitur. 2. Animæ. tex. 41. Si infinita combustibilia ei apponerentur, in infinitum cresceret: tamen quia locus suus naturalis est secundum naturam determinatus,& desunt combustibilia,habet certam magnitudinem:idem de alijs elemẽtis,& de mixtis inanimatis. 4. Concl.

Ratio huius conclusionis est notanda ex discrimine augmenti viuẽtium:& nõ viuentium. Viuentia enim augentur ab intrinseco,puta calore naturali conuertẽte cibũ in substantiã viuẽtis,ex qua actione ipse calor deficit, & debilior fit. Similiter ipsa viuẽtis forma subintrat in illud nutrimentũ: non enim noua anima in nutrimento producitur,& postea viuenti copulatur: hoc enim fit in igne, ob id non verè augetur: sed anima viuẽtis informat illam materiam nutrimenti. at non viuẽtia per appositionem similium augentur ab intrinseco,puta aqua additione aquæ, & reliqua similiter: idem de igne. Ignis enim lignum ignem prius facit,postea sibi copulat: Ex hoc sumitur argumentũ. Tota ratio augmenti nõ viuentium est ab intrinseco, ergo intrinsece nõ terminatur,sed extrinsece ad sensum expositũ. Rõ notãda quartæ conclusionis.

In his conclusionibus non est controuersia inter Philosophos, at de paruitate horum non viuentium est difficultas, an detur minimum in homogeneis. Et attẽde, q̃ nõ est difficultas,an in homogeneis detur minima pars:certum enim est,dari non posse:quia cum omne continuum sit in infinitum diuisibile, non poterit signari parua quantitas ita parua, quin minor signari possit, nempe eius medietas,& iterum alia,& alia. Sed quæstio est de minimo per se existẽte,an dentur partes minores,& minores absq; limite per se existentes: Differentia potissima q̃onis est de paruitate non viuentium. Explicatur sensus istius dubij.

tes: nec est etiam difficultas, an istæ possint resistere contrario corrumpenti, sed an hoc repugnet ab intrinseco ex parte ipsius rei, semoto quouis contrario, ita, vt secundum se non possit esse minor: & minor absq; termino particulari rei per se: & in hoc sensu disputatur de minimo naturali homogeneo, an detur, an non.

Prima sententia Scoti de minimo nō viuentium. Scotus. 2. Sen. dist. 2. q. 9 putat, tale minimum non dari, sed quocunq; dato, posse ex se minus subsistere. Argumenta huius sententiæ præcipua sunt.

1. Ratio. Primum. In istis non datur terminus magnitudinis, vt dictum est, ergo nec paruitatis: æqua enim videtur ratio.

2. Ratio. Secundo. Ex parte materiæ, non datur talis terminus. quia est diuisibilis in infinitum: non enim est tam parua materia, quin minor esse possit: ergo nec in ipsis cō positis erit iste terminus.

3. Ratio. Tertio. Forma horum inanimatorum est diuisibilis in infinitum, vt accidentia ipsa secundum quantitatem, ergo non datur terminus in composito.

4. Ratio. Quarto. Illud tale minimum, si detur, est quantum: ergo est diuisibile: reducatur ergo ad actum diuisio, & tunc erit minus illo minimo.

5. Ratio. Quinto. agens agit successiue, ergo prius producit minus, quam maius, & nūquam dabitur minimum, quin aliud minus productum detur: non ergo est termi nus in his. Hæc sunt argumenta pro opi nione Scoti.

Quinta concl. cōtra Scotum. Sit igitur circa hoc quinta conclusio. Probabilis est sententia Scoti, sed multo probabilior est opposita opinio communis, quod detur minimum etiam in homogeneis.

1. Ratio. Probatur primo ex Arist. qui tex. 38. dicit, ꝙ si a minima carne aliquid esset separabile, daretur minus minimo, quod repugnat: vide qūo minimum admittat.

2. Ratio. Præterea manifeste probatur. Omne ætherogeneum componitur ex homogeneis, sed per Scotum in homogeneis non datur terminus paruitatis, ergo nec in ætherogeneis dabitur, quod est contra ipsum Scotum, & contra Aristotelem, vt diximus in conclusione tertia: antecedens autem notum est, nam venæ, arteriæ, ossa, caro, è quibus partes ætherogeneæ componuntur, homogenea sunt.

3. Ratio. Præterea tertio. Aristoteles. 1. Animæ, tex. 24. inquit actus actiuorum esse in patiente disposito, non enim recipitur forma, nisi in materia disposita. sed vna ex certis dispositionibus, & præcipua est quātitas: ergo sicut reliquæ sunt determinatæ, etiam & quantitas erit.

4. Ratio. Præterea quarto. Et est argumentum Auerrois. 8. Physic. com. 15. ad actionem agentis est necessaria certa quātitas, qua deficiente, actio nō erit: potest enim securis esse tam parua, vt non scindat. Hinc sumitur argumentum: Res nō potest esse in illa quantitate, in qua nō potest operari: nō enim est esse sine operatione, sed ad operationē est necessaria certa quantitas quo ad paruitatem, ergo ét ad ipsum esse.

Ad argu. Scoti. Ad argumenta igitur Scoti respōdetur. Ad primum negatur consequentia: est enim disparatio paruitatis, & magnitudinis in homogeneis; nam magnitudo est ab extrinseco prorsus, nempe per appositionem partium vel additionem: at vero paruitas est ab intrinseco, eo quod omnis forma secundum se quantitatem petit, in qua operari possit, hæc autem nō est minor, & minor sine termino.

2. arg. Ad secundum neganda est etiam consequentia, nam licet materia secūdum se sit diuisibilis in infinitum, tamen vt substat actioni agentis, & formæ introducendæ, necessario habet certam quantitatē, sicut & alias dispositiones.

Ad 3. Ad tertium dicitur, quod quamuis ipsa forma sit diuisibilis ita, vt partem extra partem habeat, & non sit tota in qualibet parte materiæ, tamen non est diuisibilis ita, vt quælibet pars, quantumcunque minor, per se possit existere.

Ad 4. Ad quartū dicitur, quod licet illud minimum, vt quātum, sit diuisibile, tñ actu diuidi non potest, quin partes corrumpātur, non propter magnitudinem, sed propter formam naturalem, quæ certam petit quātitatem: nec hoc est fictū: imò Scotus tenetur hoc ipsum fateri de cœlo, ꝙ etiam si sit quantum, actu diuidi nequit, pp ipsam cęli naturā, quæ diuidi nequit.

Ad 5. Ad quintum respondetur, ꝙ quamuis agens successiue agat, tamen cum passum debeat esse inter sphęrā actiuitatis illius agentis, necesse est, vt secundū plures partes sit, & perfecte, & æqualiter applicatum,

tùm,& in eis simul aget, & non successiue per partes minores, & minores: quod si solum apponeretur particula materiæ minor minima distans, ita, vt ignis non posset eam sibi vnire, non induceretur ignis forma propter rationes prædictas. Atque satis sint ista de priori quæstione.

An terminus quantitatis rerum naturalium sit semper intrinsecus. Quæstio X.

QVæstione de re examinata, superest, de modo ipsius termini disputare. Ante omnia autē sunt maxime modi isti intelligendi, vt facilius postea determinatio procedat.

Duplex terminus circa magnitudinē, alter extrinsecus, alter intrinsecus. Circa magnitudinem aduerte, duos esse modos limitum, & terminorum: alter est intrinsecus: alter extrinsecus. Intrinsecus est, cum datur certa quantitas, quam possit res attingere ita, ut maiorem non possit, & talis terminus dicitur maximū quod sic, & terminari per maximū quod sic, non aliud est, quam quod res aliqua quātitatē possit attingere, ut maiorē non possit. Extrinsecus est, cū datur quātitas, quam propter ipsius magnitudinem res non possit attingere, tamen minorem illa potest attingere, ut si dicas, decem pondera non possum portare, quodlibet minus possum, tunc decem pondera essent minimum quod non: quia inter multa pondera alia, quę tu portare non potes, illud est minimum: ita dicendum de magnitudinibus ad quas res per augmētū perueniunt.

Duplex: Itē termini paruitatis, alter intrinsecus, alter extrinsecus. Sunt & alij duo termini paruitatis, & intrinsecus, & extrinsec9. Intrinsecus est, cum datur aliqua parua quātitas, sub qua res esse possit, tamen sub minori esse nō possit, & talis terminus dicitur minimum quod sic, id est, sub hac quantitate res esse potest, sub minori esse non potest. Extrinsecus est, cum datur parua quantitas, sub qua res esse non potest, tamen sub maiori esse potest, & talis terminus dicitur maximum quod non, quia inter quātitates, quas res non potest attingere propter suā paruitatem illa est maxima, ob id dicitur maximum quod nō, quia sub illa nō, sub maiori uero quacūque potest: Sunt ergo illi termini magnitudinis, maximū qd sic, minimum quod non: Isti vero paruitatis, minimum quod sic, maximū quod non, affirmatiui sunt intrinseci, negatiui extrinseci.

Ex his est modo sensus quæstionis notus: petimus enim, supposito quod res naturales terminētur quoad magnitudinē, & paruitatem (ut dictum est in quæstione præcedenti) quo modo terminantur, intrinsece, an extrinsece? *Sēsus quæstionis.*

Paulus Venetus, quem multi docti sequuntur, existimat, terminos hos esse extrinsecos, puta per minimum quod non, & maximum quod non. *Prima sententia Pauli Veneti.*

Ipsius argumentū potissimum est hoc. Si enim magnitudo intrinsece terminaretur, sequeretur, quod res desineret per ultimum sui esse, quod est cōtra omnes Philosophos, & probatur. Detur illud maximum, & sic maximus homo, qui maior esse non possit, tunc morsu uespæ infletur, tunc uel morietur, uel non: Si non, datur maior maximo: si sic, tunc cum iste per inflationem moriatur, & inflatio sit motus, qui incipit per ultimum nō esse, erit tunc uerum dicere, Nunc nō est inflatio, & immediate post hoc erit inflatio: sed si est dicere, non est nunc inflatio, ergo erit dicere nunc est homo, & immediate post hoc erit inflatio, ergo immediate post hoc nō erit homo, desinit ergo esse per vltimum esse, uempe nunc est, & immediate post hoc non erit, quod quidem est impossibile, vt postea est probandum. *1. Ratio.*

Secundum argumentum est eiusdem rationis de minimo. Detur enim illud minimum, tunc applicetur aliquod condensatiuum, tunc destruetur per cōdensationem: sed condensatio, cum sit motus, incipiet per vltimum nō esse, non est; sed immediate post hoc erit: vnde erit verum dicere de illo minimo, Nūc est, & immediate post hoc non erit, quod est vltimū esse. *2. Ratio.*

Tertium argumentum Si detur maximus ignis saltem ratione loci, tunc applicetur ei stupa, si non comburit eam, profecto mirabile est, quod tā magnus ignis non comburat: si vero comburit, dabitur maior maximo, quia per additionem illius crescet maximus. *3. Ratio.*

Quarto Detur minimum.v.g. terræ, & cū sit diuisibile diuidatur, tunc vel partes *4. Ratio.*

permanebunt sub specie terræ, & sic erit minus minimo, vel corrumpetur, & tunc nō apparet, quid ex eis fieri possit, cū generatio alicuius sequatur corruptionē. Hæc igitur sunt argumenta pro hac sententia.

Primum fundamētum

Nota duplicitér nos posse agere de quātitate viuentiū.

Circa hoc distinguendum mihi videtur. De quantitate enim viuentium dupliciter loqui possumus. Vno modo de ea quantitate, quæ a virtute naturali, & calore intrinseco augmenti factiuo prouenit, seu de ea, quæ ad introductionem formæ necessaria est, quæ dicitur quātitas via generationis: Altero modo de quantitate, quæ aliquo accidente prouenit, qualis inflatio, tumor, cōtractio, & similia sunt. In non viuentibus I :cum non habet ista distinctio, quia magnitudo ab extrinseco, paruitas ab intrinseco prouenit.

1. Concl. Quo supposito, sit prima cōclusio: Probabilis est sententia Pauli Veneti, nec oppositum demonstratur, potestq́, optimè sustineri.

2. Concl. Secunda conclusio, quæ mihi rationabilis multū apparet, sit ista. Viuentia quo ad quātitatē naturalem, quam virtute caloris proprij attingunt, determinātur intrinsece per maximum quod sic, & minimum quod sic: at vero ratione quātitatis illius accidētalis extrinsece terminantur.

Prima ratio p prima parte conclusionis.

Prior pars huius conclusionis videtur sine dubio Aristotelis. 2. Animæ. tex. 41. Omnium, inquit, natura constantium, id est, viuentium certus est terminus augmenti, & decrementi: vbi per certum terminum intrinsecum videtur intelligere. Et confirmatur: causa instrumentalis pura calor naturalis ipsius augmenti, similiter & forma, sunt determinatæ intrinsece per maximum quod sic: ergo & ipsa quantitas ab eis proueniens.

Secūda ratio pro secūda parte conclusionis.

Secunda conclusionis pars probatur ex primo argumento Pauli Veneti, & etiam ex secundo, qua parte ad viuētia pertinet: illæ enim quantitates accidētales extrinsece terminantur.

3. Concl. Tertia conclusio. In nō viuentibus existimo semper minimum esse intrinsecū, de maximo dictum est non dari ab intrinseco: & probatur ex Arist. tex. 38. qui dicit, a minima carne nihil posse separari, vbi minimum datur etiam via separationis: & probatur, quia si illud minimum paulatim corrumperetur, vt aliqui dicūt, in illo medio tempore daretur minus minimo, & etiam minus maximo, quod nō. Fatendum ergo est, minimū illud intrinsecum esse, & simul totum corrumpi.

Ad argumenta. Ad argumenta respōdetur. Ad primū, non est contra nos: illa enim quantitas est extrinseca viuenti, & secundum illam nō datur maximum quod sic, sed minimum quod non: vnde ille homo nō moreretur propter solam illam inflationē, cum possit etiam sub illa cōseruari quātitate. Aliqui vero concedentes, quod moreretur, dicunt, quod non desineret per vltimū sui esse: nam illam inflationē præcederet aliqua qualitas illius causatiua, & huius daretur primū esse: vt sit verum dicere, nūc est talis qualitas, & tale primū esse huius esse vltimum non esse inflationis, vt dicatur, non est inflatio, sed immediate post hoc erit: Dicūt modo, quod in illo primo esse illius qualitatis non esset homo, & ita desineret per primum non esse, nunc non est, sed immediate ante hoc fuit. Ista responsio manifeste est nulla: nam cum homo ille non moriatur alia causa, nisi propter inflationem, quandiu ista nō fuerit, erit ille homo: at in illo primo esse illius qualitatis non est inflatio, vt patet: ergo erit homo: & hoc considera. ob id dico, quod non moreretur ille homo iuxta nostram conclusionem.

Ad secundum. Ad secundum (si de minimo in non viuentibus intelligatur) dico, quod non est illa cōdensatio sine præuijs qualitatibus illius effectiuis, & primum esse harum ante condensationem est primum non esse minimi illius: quia sicut cōdensationem pati non potest, ita nec illam qualitatem condensationis causatiuam: vnde ab hac corrumpitur per primum non esse.

Ad tertiū Solutiōes aliorum. Ad tertium dicunt aliqui, quod si ignis esset iam maximus ita vt omnē suum locum occupauerit, si ei apponeretur stupa, non combureret eam, ne detur maius maximo. Alij dicunt, quod combureret, sed quod non vniret eam sibi. Alij vero, quod vniret eam sibi, sed alia parte alia tanta particula ignis corrumperetur.

Ad tertiū verior solutio. Mihi videtur dicendum, quod si iam totus locus naturalis ignis esset occupatus, quod combureret illam stupam, vniendo sibi, tamen cōdensabitur parum, quantum sufficit pro illa parte ignis. Quod si dicas,

Quid

Quid si ille ignis sit iam in tota condensatione, quã eius natura potest pati? Dico, quod etiam comburet, sed extra se, non vniendo illam sibi, sed in aere proximo: Quod si dicas, Quid si aer est in tota condensatione, vt iam maiorem nõ possit pati? Dico propter vehementem actionem ignis comburet illam stupam, & aliqua pars aeris cõdensabitur in aquam. Quod si adhuc sis importunus, & dicas, Quid si iam aqua sit maxima, & omnia elementa sint in dispositione illa, quæ decresci non potest? Dico in isto casu imaginario, non comburet stupam illam totam defectu loci naturalis capacis illius.

Ad quartum. Ad quartum respondetur cum Ianduno. q. 16. quod diuidetur illud minimum, tamen partes corrumpentur in medium circunstans. Quòd si dicas, Quomodo medium circunstans potest sub illis particulis esse? Dico, quod non erit sub illis particulis per se existentibus, sed simul cũ medio copulatis. Quod si petas, Diuidatur in vacuo. Dico, quod si est forma in natura quæ sub illis partibus conseruari possit: prouidente natura, in illis introducetur: quod si non, non poterit naturaliter corrũpi tale minimum, supra naturaliter corrumpetur, sed tunc Deus illas particulas sub eadẽ forma minimi conseruabit, quia (vt diximus) respectu diuinæ potẽtiæ nõ datur maximum, nec minimum. Ista non sunt paruipendenda, quia quãuis ex suppositione procedant ficta, aperiunt tamẽ naturam rei. Atq; hæc satis de quæstione. De accidentium vero, motuum, & potentiarum termino postea dicendum est.

Caput Quintum.

Melius autem est pauciora.
Tex. xlj.

Postquam nec vnum, nec infinita esse principia ostendit, infert, melius esse finita & pauciora facere: plura tamen, id, quod Empedocles facit, qui principia quatuor statuit. At quia ipse Aristoteles principiorum numerum venari vult, principium quod dam primo statuit, nempe principia esse contraria: nec hoc ponit tanquam corollarium commune opinionibus Philosophorum, vt volunt Simplicius, & Themistius, sed tanquam fundamentum intentum ad indagandum principiorum numerum, vt exponit D. Tho. licet illius probationem petat ex eo, quòd omnes ita sentiant, & huius rei gratia refert opiniones veterum: & hoc forte voluerunt Simpli. & Themist. *Nota di- scursum quo Aris. venatur inueneruñt principiorum.*

In cuius declarationem aduerte, quod in omni motu, & mutatione (secundum omnes etiam antiquos Philosophos) necessario sunt tria id cuius est motus vel mutatio, id a quo, & id in quod mutatur vel mouetur: vt si est motus á loco hoc in illud, sunt ista tria in eo, & quod mouetur, nempe animal, & locus a quo, & locus in quem mouetur. Similiter cum ex calido fit frigidum, & in quacunque mutatione. Inter hęc tria oportet, vt duo sint contraria, & opposita. nempe a quo, & id ad quod, quæ dicuntur termini. nã si non essent opposita, sed idẽ, non fieret ab vno in aliud motus, aut mutatio, ex quo fit, vt in omni mutatione, & motu semper sint principia, id est termini duo contrarij. *Nota tria necessario requiri in omni motu, & mutatione.*

Hoc igitur est, quod hic Aristoteles intendit probare, principia esse contraria, nempe generationis, mutationis, & motus rei principia oppositionem habere: & hanc propositionem probat duplici via: Prior est ex communi omnium Philosophorum consensu, quo quidẽ pacto principia in scientijs probari solent. Omnes igitur Philosophi, & qui vnum, & qui plura posuerunt principia, non solum talibus principijs cõtenti fuerunt, sed etiam contrarietatem quandam in ipsis posuerunt, qua mediante fierent mutationes: vnde Parmenides calidum, & frigidum posuit, nempe terram, & aquam: Alij, qui vnũ posuerunt, aquam, & aerẽ, aut aliud tale, densum, & rarum posuerunt contraria, vt ista esset mutatio a raro in densum & a denso in rarum. Qui vero plura, (vt Democritus, de quo superius diximus) etiam contrarietatem posuerunt. Democritus enim, solidum, & inane, quæ vocabat ens, & non ens, posuit, & sic ponebat generationem, & mutationem inter contraria: *Nota quõ pbat Ari. principia esse cõtraria. Prima via.*

trariarvocabat solidum cum atomi erant coniunctę, vt nihil relinquerent medium vacuum: Inane vero spatia media inter atomos, & sic generationem ponebat, vt ex vacuo & inani fieret densum, hoc est congregarentur atomi: econtra vero in corruptione, propter hanc contrarietaté term norū, & inter ipsas atomos ponebat cõtrarietaté; differebát enim quod quędã erant angulares, quędam sine angulo. Differebant prę terea positione. quędam sursum: quędam deorsum: ante, & retro: Differebant etordine, quędã priores, quę dã erãt posteriores: hęc aũt cõtraria sunt.

Dubium. Dubitatur, quo Parmenides duo princi pia posuit, cũ non nisi vnum superius posuerit.

Solutio. Rñdet S. Tho. & communiter oẽs, quod vnũ posuit secundũ intellectum, & ratione, hęc vero duo sm apparentiam & sensum. Philoponus dicit, Parmenidem, non tanquam verum, posuisse duo, sed sequendo vulgus: at ex propria sententia vnum posuit. Melior vr prior expositio.

Quod igitur contraria quodam-modo, Tex. xlij.

IN fert, omnes contraria principia quodammodo posuisse. Dicit, quodammodo contraria, quia, vt dicit Simplici. ipsa non sunt verè contraria, sed ipsi existimabant contraria: vel quia cõtraria nic pro priuatiuis sumit, & hác rationem recipit Auerroes. D. Th. vero exponit quodãmodo cõtraria, i. modo quodã, quia non oẽs eundẽ ponebant modum contrarietatis. Subiungit aũt Arist. quod merito ponebant principia contraria: & probat tali ratione. Principia sunt, quę non fiunt ex alijs, nec ex alterutris, sed ex ipsis oĩa fiũt: sed prima contraria sunt huiusmodi, ergo prima contraria sunt principia, & per conuersionem principia sunt prima contraria. Minoẽ probat: quia si prima contraria sunt prima, non fiunt ex alijs, alias prima non essent: si vero sunt contraria: non ex alterutris, id est, ex se inuicem.

Nota qd significet prępositio ex. Vbi nota, quod illa dictio, Ex, dicit habitudinẽ principij essentialis componentis, vt sit sensus, principia non fiunt ex alijs, nec ex se inuicem tanquam ex principio essentiali componẽte: non enim vnũ principium ex alio, nec vnum cõtrarium ex alio cõponitur essentialiter. At vero in tertio loco, Ex, dicit habitudinem partis componentis, & etiam habitudinem termini a quo, sicut dicim⁹, ex nocte fit dies: & qua parte dicit habitudinem partis, comprehendit materiam, & formam, ex quibus res cõponitur, qua parte vero habitudinem termini dicit, priuationem, & contrarium includit, ex quo, vt ex termino fit res, vt ex non igne fit ignis: sed hoc posterius examinabitur.

Aduerte, quod prima contraria vocat ea, quę ex alijs non fiunt: sunt enim contraria, quę ex alijs fiunt, vt qualitates secundę ex primis: & contraria positiua ex priuatiuis: quędam, quę non ex alijs fiũt, vt priuatiua: & ista sunt principia. *Nota.*

Sed oportet hoc & in ratione considerare. Tex. xliij.

RAtione quadam ab inductione sumpta, vt notat Auerroes, probat tertiã partem assignatam in definitione cõtrariorum principiorum, nempe, quod ex ipsis omnia fiant. Supponit autem tria: Primum non quodlibet agit in quodlibet: Alterum, non quodlibet patitur a quolibet. Tertium, non quodlibet fit a quolibet: Hoc autem tertium explicat: reliqua enim duo in libris de generatione tractãda sunt, quod actio vel passio solũ sit inter contraria. Quod vero nihil fiat per se ex alio, nisi ex suo contrario, manifestat exemplis: album enim non fit ex Musico, sed ex non albo per se: quod si accide rit, nõ album esse Musicum, fiet etiam ex Musico, sed per accidens. Eodem modo, Musicũ primo fit ex immusico: & ne quis deciperetur existimans, non album, non Musicum, & similia sumi indifferenter pro qualibet re, quę habet negationem talium formarum, subdit, quod non ex quocunque non albo fit album, sed ex illo, quod est nigrum vel medium: Similiter de immusico, & de alijs.

Primũ dubiũ, quo vnũ cõtrarium fiat ex altero. Dubitatur: quo modo vnũ contrarium hic ex alio fieri dicitur, cũ superius dixerit, contraria non fieri ex se inuicem? Respondet Simplicius, & Philoponus, quod illic dixerat, contraria nõ fieri ex se inuicem, vt ex partibus: hic vero dicit, fieri vt ex termino, vt enim dicimus, ex nocte fit dies,

Solutio Simpl & Philop.

dies,id est,post noctem, ita ex albo fit nigrum,id est,post album fit nigrum.

2. dubiū. Cur ex cōtrario vt ex termino, fiat alteru, & vt ex subiecto. Solutio D. Thom.

Dubitabis iterum, quare ex contrario vno,vt ex termino,fit alterum? Respōdet S.Tho. quia subiectū, quod debet recipere alterum contrarium,debet esse in potētia proxima ad illud: & quia quando vnū alind vt contrarium inest illi,est in potentia proxima, quia eadem est potentia, & subiectum contrariorum, ob id vnū contrariorum fit ex altero,vt ex termino.

Nota triplicem terminum generationis prim⁹ terminus.

Tu tamen hic aduerte cum Auerroe, quod triplicem terminum possumus assignare i generatione,primus est per se primus, & hic est priuatio formæ producendæ, vt ignis fit ex non igne, quia id, quod anteomnia est necessarium in termino, est,vt non sit id, quo tenditur per generationem vel mutationem, aliàs ista nō essent: ista autem priuatio non solam dicit negationem formæ introducendę,sed etiam potentiam, & propinquam ad talē formam, aliàs nō esset primus terminus.

Secundus terminus.

Alter terminus est per se, sed non primus,& iste est ipsum cōtrarium vel dispa ratum,in quo est talis priuatio,vt ex igne fit aqua,& iste terminus est per se,propter rationem Sancti Thomæ, & etiam quia est necessaria actio alicuius agentis ex tali termino educētis formam, vndè debet agere in ipsum,non autem ageret,nisi esset dissimile sibi, & aliquo modo oppositum:ac ob id dixit Aristoteles non quodlibet agit in quodlibet, nec quodlibet patitur a quolibet.

Tertius terminus.

Tertius terminus est per accidens,nempe id, quod cum termino coniungitur, quod ad generationem nihil facit, vt ex Musico fit album, vt diximus superius.

Neque igitur corrumpitur in contingens. Tex. xliiij.

Sicut superius dixit,non quodlibet generari ex quolibet,sed ex cōtrario vel medio,habet enim rationē contrarij medium:ita etiam modo dicit esse in corruptione: vnumquodq; enim non in quodlibet corrumpitur, sed in suum oppositum primo, vt album in non albū vel mediū, similiter Musicum in nō Musicum, nempe contrariū vel medium, si quod habet.

Attende, quod non differt corruptio a generatione, nisi in hoc, quod generatio incipit ab esse priuatiuo, corruptio vero ab esse positiuo, & affirmato, vt generatio ignis est a nō igne in ignem mutatio, corruptio vero ab igne in non ignem: termínus a quo vnius est terminus ad quem alterius. *Nota.*

Similiter autem & in alijs. Tex. xlv.

Hoc principium, q̄ quodlibet non a quolibet generetur, nec in quodlibet primo corrumpatur,in omni mutatione veritatē habere probat, siue sit mutatio simplex siue sit mutatio composita Simplex dicitur,cum aliquod extremum simplex fit,vt cum fit album,cum fit Musicū. Composita, cum totum aliquod habens partes fit, siue partes habeat secundum compositionem vt domus, siue secūdum proportionem,vt consonantia:in his omnibus ex contrario,& in cōtrarium fit mutatio,vt ex immusico musicum fit. & musicum in immusicum corrūpitur. At hoc inter est, quod in compositis non semper habemus nomina, quibus tales contrarios terminos explicemus: non enim dicitur, domus fit ex indomo, sicut consonantia ex inconsonantia:at re ipsa,talia contraria,ex quibus fiunt,& in quæ corrumpuntur,sunt.

Vbi aduerte, cum Aristoteles inter antiquos modo loquatur, exempla solum mutationum accidētalium ponit, vt etiā inter Antiquos receptum fuisse cōfirmet hoc principium: illi autem mutationes substantiales non cognouerunt, propterea eas prætermittit; sed veritatem in his etiam habet. *Nota.*

Differt autem nihil in consonantia. Tex. xlvj.

Exempla posuerat de toto secundum quandam coniunctionem, & proportionem, hoc, etiam modo veritatem habere in alijs docet,siue quæ in ordine cōsistunt vt exercitus, siue quæ in compositione, vt statua, domus. In his omnibus

semper

semper quod sit compositum, seu totũ ex suo sit primo cõtrario, quamuis talia tota nõ sint eiusdẽ rõnis, sed alia in partiũ ordine, alia in partiũ cõpositione consistãt.

Si ergo hoc verum est,
Tex. xlvij.

EX his concludit tertiam illam particulam, quam probare intenderat, omnia fieri ex contrarijs: probat autem sic. Omnia quæ fiunt, ex contrarijs, aut medijs fiunt: quæ vero ex contrarijs, & medijs fiunt, ex contrarijs fiunt: media enim contraria sunt: ergo omnia, quæ fiunt, fiunt ex contrarijs. Igitur quæ natura sunt, aut sunt ipsa contraria, aut ex contrarijs fiunt, vnde constat principia esse contraria. quo autem modo ista sit propositio intelligenda, in quæstione examinabitur.

Hucusq; igitur ferè secuti sunt.
Tex. xlviij.

HOc ipsum Antiquos etiam attigisse docet, quãuis nõ rationibus persuasos, sed sola veritate compulsos. vt enim Sanctus Thomas dicit, Lapis sine cognitione naturaliter in centrum fertur, ita & intellectus hominis aliquando in verũ absque vlla ratione trahitur. Differunt tamen isti Antiqui. Quidam enim principia contraria priora ponunt. Quidã posteriora. Illi priora ponunt, qui notiora secundum intellectum faciunt, vt qui dicũt magnũ, paruum, par, & impar. Illi vero posteriora, qui notiora secundum sensum, vt qui calidum, & frigidum, aut siccum, & humidum, principia faciunt: vnde differenter loquuntur de contrarijs.

Quare est eadem dicere.
Tex. xlix.

AT quamuis isti non idem dicant aliquo modo tamen idem videntur dicere. Dicunt quidem idem secundum analogiam, & proportionem quia omnes cõtraria principia sumunt ex eadem coordinatione, id est, inter se opposita, aut vtraq; posteriora, vt calidum: frigidũ: aut vtraque priora, par, impar: nullus enim confundit cõtrarium prius cum posteriori sic autem idem dicere videntur, sed nõ dicunt idem: nam alius sumit contraria vniuersalia, & continentia, vt magnum paruum: alius particularia, & contenta, vt calidum, & frigidum. vnde euenit, vt alij melius, alij peius philosophentur. Illi melius philosophantur, (vt notant Simplicius & Philoponus) qui vniuersalia contraria faciunt: illi peius, qui particularia, & posteriora: nam principia communia, & prima esse debent.

Vltimo explicat Arist. quæ dicãtur notiora fm intellectum, illa nempe, quæ vniuersalia sunt, vt magnum paruum: illa vero notiora secundum sensum, quæ particularia, vt rarũ, densum: sensus enim singulariũ, intellectus vniuersalium est. Nõ est hic locus disputãdi, an intellectus singularia cognoscat primo. nõ enim ex professo ab Aristotele id traditur modo, est enim id ad libros de anima pertinens.

An principia sint contraria.
Quæstio XI.

CIrca quæstionem hanc est primum argumentum. Principia rerum sunt substantiæ: sed substantiæ nihil est contrarium, principia ergo sunt contraria. *1 arg.*

Secundo, Inter hæc principia tantum est priuatiue contrarietas: sed priuatio nihil est, cum sit negatio: ergo non conuenit ei esse principium. *2 arg.*

Tertio. Principia componunt rem: sed contraria non possunt componere rem: non enim res ex contrarijs componitur, non ergo sunt principia contraria. *3 arg.*

Quarto, cum dicitur, ex cõtrarijs fieri rem, vel est tanquam ex partibus, & hoc non, vt diximus in tertio argumento: nec tanquam ex termino, a quo, quia hoc nõ nisi priuationi inest. vt ex non igne fit ignis, non ergo ex contrarijs fiunt res. *4 arg.* *Primum fundamẽtum.*

Circa hoc aduerte: quod cum Aristoteles dicit, principia esse cõtraria, non hoc vniuersaliter de omnibus principijs intelligere oportet: nam secundum Aristotelẽ materia, & forma non sunt contraria, & *Quõ ĩtelligat Aristo principia esse cõtraria.*

secundum

secundum Antiquos etiam principiū materiale non erat contrarium formalibus, ut aqua non erat contraria raritati, & densitati. Propositio igit' illa, Idefinita est, prīcipia sunt cōtraria, idest aliqua principia.

Secundū fundamē tum. *Quō intelligitur, principia nō fieri ex aliis.* Aduerte secundo, cum audis, principia nō fieri ex aliis principiis, ut partibus, nō intelligas, quod nō fiāt ex aliis principiis logicis, aut Metaphysicis, puta, generibus differentiis, & esse, essentia, & aliis: nec ꝙ non fiant ex partibus quantitatis: nā materia, & forma diuisibiles sunt, & partes habent secundum quantitatem. sed intellige, quod non habent alia principia Physica, ex quibus sint: non enim materia ex materia, nec forma ex forma, nec priuatio ex priuatione conficitur.

Tertium fundamē tum. *De diuersis sententiis circa definitum in definitione principiorum.* Aduerte tertio, quod circa illam definitionem principiorum est duplex opinio. Communis opinio est, quod illic omnia principia comprehendantur, & tunc illa duo priora, Ex, dicunt habitudinem partis componentis, ut sit sensus: Principia sunt, quæ ex aliis nō componūtur, nec ex se inuicem. At illud aliud, Ex, dicat habitudinem partis componentis, & habitudinē termini, ut sit sensus, sed ex ipsis omnia fiūt, nēpe aut ex partib9, ut materia, & forma, aut ex termino, ut ex priuatione.

Quid sentiat Auctor de definito illius definitionis. At uero Themisti. hoc solum de cōtrariis principiis ītelligi uult, & tūc illud ultimū, Ex, solum termini habitudinem dicet. & ratio huius est, quia Aristoteles nihil intendit modo de materia, sed solum de principiis contrariis.

At quamuis hoc uerum sit, negari non debet, illam esse definitionē omniū principiorum communē, præsertim cum nullam aliam ab Aristotele alibi habeamus. Propterea dicendum est cum opinione cōmuni, ut explicuimus. Oportet ād argumēta deuenire, ex quibus declaratio eorū, quæ dicta sunt, dependet.

Ad primum. Ad primum respondetur, quod hic nō loquimur de immediata contrarietate, hæc enim solum est inter formas mutuo actiuas, & passiuas secundum se, quales sunt qualitas. Substantiæ vero, cum non mutuo secundum se agant, non habent hanc contrarietatem Non enim cum Alexandro, & aliis Græcis sentio, qui colorē & reliquas qualitates formas substātiales elementorum ponunt: atq; ob id contrarietatem in substantijs ponunt, nos vero propriam contrarietatem, & immediatā a substantijs semouemus. Cum autem Arist. hic contrarietatem ponit, priuationem oportet intelligere, & nō putam oppositionem priuatiuam, vt dicemus in argumento secundo: sed habentem partem positionis, & affirmationis. *Nota contra Alex. et alios nō esse cōtrarietatē immediatē inter substātias.*

Ad secundum. *Nota qualis sit priuatio quæ est vnum ex contrariis principijs.* Ad secundum aduerte, quod illa priuatio, quam contraria dicimus formæ producendę, non solum dicit negationem illius formæ, sed importat potentiam quandā proximam in subiecto, in quo est illa priuatio: & præter hoc ponit aliquam formā positiuam, aut contrariam, aut oppositā aliquo modo formæ producendæ. Vnde cum audis ex non igne fieri ignē: ex nō albo album, per illas priuationes, negationes talium formarum intellige, cum potentia proxima in subiecto ad albedinem vel ad formam ignis: & præter hæc oppositas formas, puta aquam aut aerem vel aliud oppositum albo, vt supra declarauimus in textu. Respondeigitur ad argumentum, quod non est tantum negatio ipsa priuatio, quæ principium dicitur.

Ad tertium. *Alia sunt principia rei i fieri, alia rei facta.* Ad tertium admitto omnia principia componere, sed generationem, & mutationem rei: at vero rem ipsam tantū duo componunt, puta materia, & forma. priuatio vero non, vnde est intrinsecum generationis principium: & hoc sufficit, nō autem ipsius rei.

Ad quartum. Ad quartum dico, quod inter illa duo principia cōtraria, vnum componit rem, puta forma, alterum vero cōtrarium est terminus generationis rei. puta priuatio vt bene dixit Burleus. Vnde cum audis, res fieri ex contrarijs, intelli ge, ex vno, vt ex termino, & ex altero, vt ex parte formali.

Caput Sextum.

Quod igitur contraria oportet esse principia. Tex. 50.

Discursus quo colligit Arist. tria esse principia reru naturalium.

Ostquam principia esse contraria probatu est, nunc ipsorum principiorum numerum indagare contendit: atq; vult constituere hanc propositionem, Principia sunt tantum tria, in cuius gratiam (vt nihil improbatu relinquat) probat has: principia sunt plura vno: principia non sunt infinita: principia sunt plura duobus, principia non sunt plura tribus: Omnes autem ex illo principio deducit; Principia sunt contraria.

Principia sunt plura vno Principia non sunt infinita. Probat igitur primam propositionem: contraria sunt plura vno, principia sunt, contraria, ergo sunt plura vno.

Probat secundam multipliciter. Primo si principia essent infinita, compositi non esset scientia: quod falsum est. & probatur antecedens: nam compositum scitur ex principijs, hæc autem si infinita sunt, sciri non possunt, cum infinitum non sit scibile. *1. Ratio.*

2. Ratio. In vno genere vna contrarietas. Secundo, in vno genere vna est contrarietas, sed substantia vnum est genus: ergo in ipsa vna est contrarietas: vnius antè contrarietatis nō sunt, nisi duo extrema, non sunt ergo principia infinita.

Nota. Attende per substantiam hic compositam substantiam sensibilem intelligi: per genus vero prædicamentum, in quo tales substantiæ continentur. In hoc autē vnica est prima contrarietas, nempe priuatio & habitus, vt substantia, non substantia, reliquas sub se continens, scilicet homo, non homo, ignis nō ignis, & similes, quæ ad hanc omnes reducuntur, atque eadem contrarietas est etiam in alijs prædicamē tis, puta priuatina.

Frustra fit per plura, quod pōt per pauciora. Tertio probat. Frustra fiunt per plura, quæ possunt fieri per pauciora: Est enim natura maxime ordinata, nec abundat in superfluis, nec deficit in necessarijs, sed sufficiunt ad omnes mutationes finita principia: non ergo opus est in mutationibus infinita facere. Patet minor. nam omnia, quę Anaxagoras per infinita principia facit, Empedocles facit etiam per quatuor, non ergo sine necessitate sunt multiplicanda.

Quarto probat, & est sic intelligenda ratio. Si infinita sunt principia, cum illa sint contraria, sine dubio omnia contraria essent principia. at constat, multa esse contraria, quæ principia non sunt. non ergo principia hæc contraria sunt infinita. Quod vero sint contraria, quæ principia non sunt, patet, nam album, nigrum; dulce, amarum non sunt principia, cum ex alijs contrarijs fiant, at principia semper manere debent. *4. Ratio.*

Dices, quid est, quod principia contraria semper maneant? Dico cum Philopono quod in omni mutatione inueniuntur. vnde illa contraria, quæ ex alijs fiūt, non semper manent, id est, non in omni mutatione sunt, nam in mutatione illa contrariorum, ex qua ipsa facta sunt, non inerant, & per hæc dat intelligere priuatiuam oppositionem, quæ est in omni mutatione, & ad quam aliæ contrarietates reducuntur. non igitur principia vnum, nec infinita sunt. *Dubium. Solutio Philop.*

Quod igitur neque vnum. Tex. lj.

Tertiam propositionem probare aggreditur, nempe principia esse plura duobus, & facit primam rationem sumptam etiam ex contrarietate principiorū sic. Nullum contrarium alterum contrarium facit, non enim calor frigiditatem facit, nec lis amicitiam, nec raritas densitatem. vt ergo aliquid fiat, vnum tertium subiectum est constituendum, a quo mutuo se illa expellant cōtraria, & hoc adeo verum est, vt quidam Philosophi non solum præter contraria vnicum subiectum posuerint, ex quo res fierent naturales, sed plura, imo & infinita. & hæc ratio est notanda, conuincit enim, præter cōtraria principia esse aliquid tertium constituendum, non enim aliter imaginari potest, quomodo ex vno contrario alterum fiat. *Principia sunt plura duobus 1 Ratio valde obseruanda.*

Ad hæc

Ad hæc autem adhuc, & hoc aliquis. Tex. lij.

2. Ratio. SEcunda ratione idem probat, & sunt hæ duę rationes maxime attendendę. Hæc autē secunda ratio sic procedit: nulla contraria sunt componentia substantiam rei, principia sunt componentia substantiam rei: ergo principia non sunt cōtraria: maior est certissima: minorem probat, & exprimit, maior enim tacita est: probat autem sic. si principia non essent substantia rei, essent de subiecto, hoc est, accidentia: sic autem posteriora essent, cum subiectum sit prius, hoc autem repugnat principijs: non ergo sunt contraria.

3. Ratio. Tertia ratione idem probat sic: substātia non fit ex non substantijs: at cōtraria sunt non substantiæ, cum substantiæ non insit contrarium: ergo principia, ex quibus fit substantia, non sunt contraria.

Nota, non in discursu Arist. Nota ingenium Aristotelis: nō per hæc argumenta concludit, non posse fieri, vt omnia principia sint cōtraria, vt inde deducat, esse ponendum aliud principium tertium, quod non sit contrarium, puta materiam, ex qua cum forma fiat & componatur res, & non posse similiter omnia principia esse non substantiam, sicut priuatio est non substātia, vt ponatur aliud, quod sit substantia, puta materia, sicut etiam forma est substantia, & ex vtraque fit compositum.

Nota. Vnde illa est indefinita, principia sunt contraria, & etiam hæc, principia nō sunt cōtraria, & vtraq; vera est, quod nō posset esse sine tertio principio: & hoc est, quod dicit in textu sequēti, quod si vtraque est vera, debet esse tertium principium.

Quo circa si quis & priorem. Tex. liij.

DIcit igitur, quod si defensare volumus vtramque rationem, puta principia esse contraria, vt superius est probatum, & principia non esse contraria, vt modo probatum est: est necessarium tertium principium subiectum facere, id, quod antiqui faciunt, ponētes præter cōtrarietatem, aquam, aerem, aut aliud simile, licet isti non ratione id persuaserint.

Et nota diligenter horū textuū expositionem, multi enim multa dicunt, & nescio, an mentem ipsam Arist. attigerint.

Videtur autem medium magis. Tex. liiij.

LAudat eos, qui potius corpus medium posuerunt principium, quàm elementum aliquod, nam hoc tale medium plus distat ab ipsis contrarijs vtrisque, Elemēta enim habent qualitates inseparabiles, at id, quod principium est, debet æque se ad cōtraria habere, propterea melius corpus medium, quā vllum elementum principium fecerunt. propterea, qui posuerūt aerem melius dixerunt, & post hos, qui posuerunt aquam, quàm illi, qui ignem, nam illa duo minus sensibiliter cōtraria habent, & facile patiuntur, & recipiunt contraria. vide igitur, quanti referat subiectum præter contraria ponere.

Sed omnes vnum hoc. Tex. lv.

OStendit, non fuisse Philosophos contentos hoc solo materiali principio, sed pręterea etiam contrarietatem superaddunt, quidam ratum, & densum, quidam abundantiam, & defectum, nempe magis, & minus, seu magnum, & paruum ponentes.

Addit autem, q̄ ista opinio de magno, & paruo, & vno est antiqua, quamuis non eodem modo a Platone proferatur nam illi magnū, & paruum, pro forma, ipsum vero vnum, puta aquam, aut quid simile, pro materia constituebant, at Plato magnum, & paruum materiam; vnum vero, puta ideam, formam existimabat. Nota.

Tria igitur dicere elementa esse. Tex. lvj.

QVartam propositionem probat, nēpe principia non esse plura tribus, duasq; rationes facit. Prior est, Si sunt plura tribus, oportet aliam saltem contrarietatem facere, cum principia debeāt esse contraria. tunc illa contrarietas, vel habebit idem subiectum cum altera, vel non, alterum non habebit, quia ad patiendum Principia non sunt plura tribus. Rō Arist.

tiendum sufficit vnum subiectum: si vero habebit idem, tunc quicquid generatur ex vna, generatur ex altera, vel non: Si sic, superflua erit vna contrarietas: si non, neutra erit principium, cum ex ea nō generentur omnia: hæc est ratio integra Aristotelis.

Eadē ratio Arist. aliter construitur. Potest etiam aliter componi, & forsan melius sic. Si sunt principia plura tribus, aut ex eo, quod multiplicatur subiectum, & hoc non, quia ad patiendum respectu vnius contrarietatis sufficit vnum subiectum: imò vnius contrarietatis non est nisi vnicum subiectum: aut ex eo, quod multiplicantur contraria, ita vt sint quatuor contraria prima, & hoc non, quia oportebit multiplicare subiecta, quod esse non potest. Nam demus aliud subiectū cum sua contrarietate, tunc peto, an sint sufficientia generare ista tria per se, an non: clarum est esse, cū ad actionem sufficiant duo contraria cum vno subiecto: ergo superflua est alia contrarietas, cum ex vna possit esse generatio: ratio ista est sic componenda, & est admodum notanda expositio. Laborant enim multi in ratione ista exponenda.

Primum dubiū, cur subiectū vocatur ab Arist. naturam mediā. Dubitabis, primo: quare subiectum vocet naturam mediam. Dico medium triplex esse, aut per mixtionem extremorū, sicut rubrum, viride, dicuntur media inter album, & nigrum: quia ex mixtione albi, & nigri facta sunt. Est aliud medium per extremorum negationem, vt lapis est medium sani, & ægri: quia nec est sanus, nec est æger. Aliud est medium per potentiam ad vtrumq; extremum recipiēdum, & sic in præsenti subiectum & materia dicitur natura media, quia est in potētia receptiua vtriusque extremi. *Notatriplex medium.*

Secūdum dubium. Dubitabis vlterius, quomodo quælibet contrarietas habet suum subiectum? non ne calor, frigus, & alia contraria mixto insunt? Dico, quod hic non loquimur de contrarietate particulari, puta hac vel illa, sed in genere: nam clarum est, in vnico subiecto posse multas priuationes multarum formarum inesse, & varia contraria, puta calorem, albedinem, amaritudinem: sed loquimur de prima contrarietate, puta priuatiua, & generica, & talis contrarietas multiplicata multiplicat subiecta.

Posterior ratio Aristotelis est. Vnius generis non est nisi vnica prima contrarietas. intellige communem cōtrarietatem: possunt enim esse multę particulares, quę dam priores, quædam posteriores, vt qualitates secundæ, quæ ex primis componūtur. At substantia vnicum genus est: ergo ipsius est vnica contrarietas prima, & sic principia substantiæ, de quibus est sermo, non poterunt multiplicari ex parte contrarietatis, vt dictum est. *Posterior rō Arist.*

Caput Septimum.

Quod igitur neque vnum sit. Tex. lvij.

Concludit, principia nec esse vnum, nec plura tribus. At quia non satis probatū est, an vnum sit materiale principium, dicit, adhuc, quę dicta sunt, dubitationem habere: id autem tractare aggreditur, ac primum in cōmuni de subiecto mutationis loquitur, postea particularius de subiecto substantiali dicet, sic enim est ordo maxime naturę, id est, Physico accommodatus, vt a cōmunibus ad particularia deueniat, quod etiam in proœmio docuerat.

Nota primo. Explicatur vis discurs. Arist. de prīcipijs, qa est fundamentū totius Philosophiæ naturalis. At vt intentum Aristotelis possis penetrare, quia hæc, quæ hoc in loco dicuntur, sunt fundamenta Philosophię totius, aduerte, quod per mutationes accidentales indagat ea, quæ sunt in mutationibus substantialibus. In mutatione autem accidentali inuenimus primo duo extrema, inter quæ fit mutatio, vt cum aliquid ex calido fit frigidum, est calor, & est frigiditas. Secundo inuenitur aliquod subiectū distinctum ab vtraq; forma, puta corpus aliquod, in quo est calor, & frigiditas. Tertio, istud subiectum permanet idem sub vtroque extremo, tamen vnum extremū recedit, alterum manet cum subiecto eodem, vt cum ex calido fit frigidum, est aliquid, quod ante habebat calorē, & per mutationem recedit calor, & succedit frigiditas, cum eodem tamen subiecto, & sic fit talis mutatio accidentalis: sic proportiona-

tionaliter intelligas in mutatione substātiali, quæ fit secundum formas substantiales, oportet dari vnicam substantiam, & subiectū, in quo fiat talis mutatio, & ista erit sub illis vtrisq; formis, modo sub vna, postea sub altera: tamen re eadem erit materia, v.g. cum ex aqua fit ignis, quæ est mutatio substantialis, oportet dare aliquid vnū, quod sit sub vtroque extremo mutationis, hoc est materia, quæ modo est sub hac, modo eadem sub illa forma. In hoc tamen differt hæc materia a subiecto mutationis accidentalis, quod hoc est aliqua substantia composita: at in mutatione substantiali subiectum est substantia de se non habēs formam, vt possit mutari secundum formas.

Nota secundo. Quā viā tenuit Arist. Attende autem diligēter, quod modus procedēdi Aristotelis iste est: probat enim q in mutatione qualibet id, quod mutatur, est compositum, id est, habet aliquid, quod amittat, aliquid quod permaneat sub alio termino mutationis: vt cum album fit nigrum, oportet dare aliquid in albo, quod recedat, puta albedinem, & aliquid, quod permaneat sub nigredine, & id est subiectum. Hoc igitur etiam dare oportet in mutatione substantiali. est nāque aliquid quod recedit, aliquid, quod permanet, & hoc est subiectum, & materia, reliqua sunt formæ. Hoc est, quod Aristoteles docet: & multo latius a nobis hæc examinanda sunt. Ad literam interpretādam accedamus.

Dicimus enim fieri ex alio aliud. Tex. lviij.

Dupliciter loqui possumus in mutationibus. Dvplicem loquendi modum assignat in mutationibus substātialibus, quibus dicit aliud fieri ex alio, & in mutationibus accidentalibus, quibus ex altero fit alterum. Nam aliud in substantia diuersitatem facit: alterum vero in accidente. Exempla tamen in accidentali mutatione constituit, quia de substantiali nihil adhuc certum est. Accidentali ergo mutatione aliquando aliquid compositum: simplex est, cum id, quod fit, id est, primū extremum, seu subiectum verbi, & quod fit, id est, alterum extremum, seu prædicatum, simplicia sunt, vt homo fit Musicus, seu immusicum fit musicum: Cōpositum vero est, cum vtrumque extremum complexum quoddam est, vt homo immusicus fit homo musicus.

Nota. Et aduerte, quod illud primum extremum dicitur, quod factum est, alterum, vero, quod fit, tam in simplici, quam in composito.

Simplex autem distinguitur, aut cum extremum primum, puta quod factum est, est ipsum subiectum, vt homo fit musicus: aut cum est oppositum, vt immusicum fit musicum.

Hæc autem simplicia dupliciter differunt. Primo, quantum ad ipsam locutionem; nam per oppositū dupliciter loquimur: aut in recto, dicendo, immusicum fit musicum: aut per obliquum, ex immusico fit musicum: at per ipsum subiectum, quāuis aliquando in obliquo loquamur dicendo: ex ære fit statua: id tamen non est semper in omnibus: non enim dicitur, ex homine fit musicus, sed homo fit musicus. In compositis vero, quamuis non meminerit Aristoteles, tamen vtroq; modo loquimur, nempe ex homine immusico factus est homo musicus, & similiter homo immusicus factus est homo musicus. Rationem horum inferius intelliges.

Eorum autem, quæ vt simplicia. Tex. lix.

Alterum discrimen ponit inter illas mutationes quo ad rem. Nam subiectum semper permanet cum forma, quæ aduenit, vt homo cum musico: at oppositum siue in simplici, siue in composito recedit, vnde immusicum non manet cum musico. Et nota hic attente textum, nam propterea dixit superius esse duos modos loquendi, & per oppositum, & per ipsum subiectum, vt intelligas, in mutatione esse vtrumq;, & ipsum subiectum, & ipsum oppositum, quamuis in locutione per oppositum, tantùm oppositum exprimatur, & in altera simplici subiectum, in composita vero vtrumque. Et etiam discrimen assignauit, vt scires subiectū ab extremis distinctum, & sub vtroque permanere. Hæc multum meditare.

Deter-

Determinatis autem his.
Tex. lx.

Ex his, quæ dicta sunt, concludit, in omni mutatione semper dari vnicũ subiectum, quod mutatur, & permanet sub vtroque extremo, etiam in illa mutatione, qua oppositum dicitur fieri, nempe immusicum fit musicum: nam immusicum subiectum dicit, non distinctum secundum numerum a se, tamen distinctum secundum rationem, & definitionem: quod est dicere, immusicum dicit subiectum cum forma, vel priuatione aliqua: ratione vnius permanet, ratione alterius recedit. Et nota, vt significaret subiectum hoc non esse separatum a formis ipsis, cum modo cum vna, modo cum altera sit, dicit, vnum esse numero cum ipsis formis, & extremis, definitione tamen non vnum. Dicit, vnum numero accidens cum subiecto, id est, vnum subiecto. Hoc idem accidere docet, cum id, quod fit, est compositum, vnum enim manet, alterum non, vt immusicus homo fit homo musicus.

Sed ex aliquo fieri aliquid.
Tex. lxj.

Docet, quamuis oppositum, & subiectum vnum sint numero, tamen quã tum ad locutionem est discrimen. Nam in opposito magis loquimur per obliquũ dicentes, ex immusico fit musicum, quam per rectum dicendo immusicum fit musicum. At in subiecto econtra, magis per rectum loquimur, quam per obliquum dicendo, homo fit musicus, licet in aliquibus per obliquum, non autem per rectum loquamur. Dicitur enim, ex ære fit statua, sed non æs fit statua, tamen in opposito quocunque vtroq; modo loquimur. Similiter etiam in composito, in quo apparet distinctio oppositi, & subiecti. Vbi aduerte, in opposito esse duo, & ipsum subiectum, & ipsam oppositam formam, quę est terminus, a quo. ratione subiecti fit locutio in recto, immusicum fit musicũ: sensus est: id, quod est immusicum fit musicum: Ratione priuationis fit obliqua locutio, ex immusico fit musicum. Sẽsus est, a priuatione Musicæ peruenit aliquid ad musicam ipsam habendam.

Multipliciter autem cum dicatur.
Tex. lxij.

Postquam in mutatione in vniuersum subiectũ aliquod permanens dari oſtẽdit, nunc ad particulares descendit mutationes, etiam subiecta particularia in eis inquirens. Distinguit autem duplicem mutationem, & accidentalem, qua fit aliquid huc, id est, secundum quid, vt fit album, musicum, calidum: & substantialem, qua fit aliquid simpliciter, vt fit homo, fit ignis, fit planta. Colligit, secundum diuersa, quæ fiunt, oportere, subiecta diuersa statuere. In accidentali enim ponimus primam substantiam, quia ipsa est, cui omnia insunt accidentia, & ipsa nulli inest, ob id ipsa est quæ modo hanc modo illam formam cuiuslibet prædicamenti accidentis recipit.

Mutatio duplex accidẽtalis, & substã tialis, & diuersum vtriusque subiectũ.

At in substantiali, in qua ipsæ substantiæ transmutantur, & non secundum accidentia, oportet aliud statuere subiectum permanens in mutatione, quod esse non potest, nisi ipsas substantias compositas dicamus ex forma, & materia, & materiã esse hoc subiectum, quæ secũdum formas varias substantiæ transmutatur. At quod in his mutationibus aliquod subiectum sit, patet: nã videmus has substantias semper ex aliquo præsupposito fieri, vt plantæ, & animalia ex semine, quod profecto argumento est materiam, & subiectum hoc sub tali præsupposito latere.

Fiunt autem, quæ fiunt.
Tex. lxiij.

Vniuersali quadã inductione per artificialia (vt vult Alexander) ostẽdit omnia fieri ex aliquo præsupposito, quãuis Philoponus ista ad naturalia applicet. sed non est opus. nam iam dixit de naturalibus, cum dixit, ex semine fieri plantas, & animalia: & etiam in vltima parte inductionis ex his quinque de illis dicens inquit

inquit igitur, quæ simpliciter, id est, vniuersaliter, fiunt, aut fiunt transfiguratione, sicut quæ fiunt a figulis, aut fiunt accessione & augumentatione, sicut quæ fiunt arte pingendi. Et hoc nota. aut fiunt subtractione, sicut quæ fiunt sculptura, aut compositione, sicut arte domificatoria vel similiter facta: aut alteratione secundum materiam, sicut quæ fiũt arte coquendi, fundendi, vel quæ fiunt a Pharmacopolis. & sub hoc membro mutationes naturales inanimatorum concludi possunt: in his autem omnibus semper aliquod præsupponitur subiectum, ex quo fiant omnia ista.

Quare manifestum est. Tex. lxiiij.

EX quibus concludit, semper quod sit esse cõpositum, id est, habere aliquid, quod permanet sub forma aduenient, & aliquid, quod recedat, puta formam oppositam, & priuationem. Describit igitur in supra positis id, quod permanet, puta æs, lapis, aurum, & id quod recedit, puta infiguratio, informatio, inordinatio: nam ex infigurato fit figuratum & ex informato formatum, & ex incomposito compositum, similiter in alijs. Vnde patet, in omnibus esse terminos mutationis & subiectum.

Manifestum igitur est, quod siquidem sunt causæ. Tex. lxv.

CVm materiam, seu subiectum, & formam in mutatione esse probauerit, nunc, vt Simplicius dicit, & D. Tho. ea esse principia, & causas rerum naturalium probat, & facit hunc syllogismum. Ea, ex quibus vnumquodq; . primo, & non secundum accidens, sed secundum substantiam est, & factũ est, sunt principia, & causæ: at materia, & forma sunt ea, ex quibus primo, & non secundum accidens est factum, & est vnumquodq; ergo materia, & forma sunt principia & causæ: maiorem, & conclusionem huius syllogismi ponit. minorem subticuit.

Nota. quales sint causæ componẽtes rem.

Nota.

Aduerte, quod dicitur, ex quibus primis: quia sunt aliqua, quæ rem componunt, sed non primo, cum ipsa principia habeant, qualia sunt elementa, ex quibus mixtum cõponitur: at ipsa adhuc ex materia, & forma componuntur, ob id non dicuntur principia.

Nota.

Aduerte præterea, quod dicitur, non secundũ accidens (vt notat Simplicius), propter priuationem: ex hac enim, non componitur res, ob id non est principium cõponens, nisi per accidens: at vero est principium per se & intrinsecum generationis, quamuis possemus dicere, quod illud secundum accidens sit ex parte rei factæ, vt sit sensus, vnumquodq; quod ex principijs fit secundum substantiã suam, & non secundum accidens aliquod. Quod vero ex materia & forma res intrinsece componatur. probat exemplo totius accidentalis; nam homo albo ex albo, & homine quodam modo componitur, quod manifestatur ex eo, quod si definitionẽ hominis albi velis assignare, per definitionem hominis & albi assignabis Nota quod dicitur, componi quodã modo, quia re vera non est compositum, nisi per accidens.

Manifestum igitur est, quod quæ fiunt. Tex. lxvj.

IVxta Simplicium, & D. Tho. hæc prima verba sunt cõclusio syllogismi præcedentis: vnde infert, quæ fiunt ex his esse, id est, ista esse principia eorum quæ sunt res naturales. Materiam rursum distinguit dicens, materiam esse vnum principium numero, sed duo ratione. Vnum quidem numero cum priuatione: quia ipsa priuatio est in materia, ratio vero est diuersa, nam aliud est esse auri, æris, & materiæ, aliud est esse priuationis. At cum materiam vnum numero potius, quam priuationem dixisset vnam, huius rationem reddit. Materia, inquit, magis est numerabilis, id est, magis accedit ad id, quod vnũ est numero, puta primam substantiã, ipsius enim est pars: at priuatio, & contrarietas, quod idem est, accidens est, intellige rei factæ, vt diximus: forma autem non est, sicut materia, duo ratione, sed vnum est principium ratione. Per

ista

ista dat intelligere, quod materia est, quæ habet priuationem formæ, & quod, nisi talem priuationem haberet, generationis nõ esset principium: quia (ut diximus) rem producendam necessario ipsius priuatio præcedit.

Quo circa est quidem vt duo. Tex. lxvij.

INfert ex dictis veritatem harum propositionum. principia sunt duo, & sunt tria: sunt contraria, & non sunt contraria, & non sunt plura contrarijs. Sic enim veritatem habent: sunt duo numero, sunt tria ratione: sunt contraria forma cum priuatione, non sunt contraria materia, & forma: nec sunt plura contrariis numero, quia priuatio unum numero est cum materia.

Nota. Aduerte, quod dicit, esse duo numero, ut ita dicam, quia re uera, unum numero est totum compositum ex materia, & forma: at forma, & materia imperfecte duo numero dicuntur, quia duæ res sunt, licet non separatæ, & per se existentes, sicut prima substantia.

Quot igitur principia sunt. Tex. lxviij.

EPilogat, dictum esse iam, quot sint principia generationis rerum naturalium, nempe & esse tria, & esse duo, & quomodo hoc intelligi debeat. Similiter dictum est, præter ipsa contraria, esse unum tertium principium subiectum: & quod duo contraria sufficiant ad mutationem: uno enim adueniente, altero recedente, sic fit mutatio.

Subiecta autem natura scibilis est. Tex. lxix.

MOdum, quo materia cognoscatur, indicat dicens, materiam cognosci per proportionem ad materiam artificialem. vt enim lignum, & aurum, & quodlibet se habet ad formas artificiales, ita intelligimus se habere materiam ad ipsas substantias perfectas: ut enim illud subiectum est in potentia ad recipiendas illas formas, ita & hoc ad substantias. Discrimen est, quod illud subiectum est ens perfectum, puta, composita substantia, materia uero est ens imperfectum: & substantia simplex: atque talem materiam unum dicit esse principium: alterum est forma, quam rationem dicit: tertium formæ contrarium, puta priuationem ipsam, quæ in materia est.

Hæc autem quomodo duo. Tex. lxx.

EPilogum generalem ponit eorum, quæ dicta sunt. Primo enim dictum est, principia esse contraria, postea dictum est, quod præter contraria oportebat tertium subiectum facere. Vltimo dictum est, quomodo ista contraria se habeant: alterum enim forma, alterum priuatio est: quo modo subiectum cum utroque se habet. Restabat difficultas an forma, & materia sint substantia, Hoc enim nondũ patet, sed id discutere non est huius loci, uel (secundum Themistium) quia est Metaphysici, uel secundum S. Thom. & Auerroem, quia pertinet ad secundum Physicorum, ubi forma dicitur magis natura, quam materia. Quod autem principia sint tria, & quomodo, & quæ sint, etiam dictum est. At antequam ulterius textum exponentes, procedamus, utile erit de ista materia aliqua disserere: eius enim cognitio multum Physico necessaria est.

Vtrum materia sit. Quæst. XII.

QVatuor de materia disputanda occurrunt: Primum, an sit: Alterum, quid sit: Tertium, qualis sit: Quartum, quibus nominibus apud Philosophos significetur: Ante omnia tamen explicanda se offert significatio nominis. *Quatuor de materia sunt tractãda.* *Tituli explicatio.*

Est autem materia multiplex, nec de omnibus est quæstio in præsenti. est enim materia alterationis, id nempe, ex quo aliquid fit, non tamen permanente in substantia sua, sicut cibus est sanguinis materia, *De multiplici materia.* *Prima alterationis.*

teria, non enim cibus manet, sed destruitur, & fit sanguis. & elementa sunt materia mixti, quia sui corruptione mixtum componunt.

Secunda cōpōnis. Alia est materia compositionis, sicut lapides, & ligna domus: partes quantitatiuæ dicuntur materia respectu totius, & etiam partes quæcunque respectu compositi materia dicuntur.

Tertia in hæsionis. Tertia est materia inhæsionis, qualis est substantia, cui omnia insunt accidentia.

Quarta scientia. Quarta est materia scientiæ, quæ dicitur subiectum. De his autem non loquimur in præsenti.

Quinta materia: quæ est subiectum trāsmutationis substātialis. Alia est materia mutationis substantialis subiectum, quæ sub diuersis formis, modo sub vna, postea sub altera in mutatione inuenitur, substantiali: & de hac petimus, An sit. Et respondetur ex omnium consensu talem materiam esse.

Sex viæ sūt ad vestigādā materiam esse. Ad hoc autem inuestigandum, omissis his, quas Albertus li. 1. Physi. trac. 3. c. 11. ex Auicebron, refert, sex viæ esse possunt. Prima est via transmutationis: est enim hoc fundamentum maxime obseruandū in Aristotele. In omni mutatione, quæ fit ab extremo in extremum oportet dare subiectum medium distinctum ab vtroque extremo, quod idem perseuerans modo sub vno modo sub altero sit extremo. vt enim aliquid dicatur mutari, necessariū est, quod idem aliter se habuerit, & aliter se modo habeat, aliter enim impossibile est, aliquid dici mutatū. Oportet ergo idē manere sub vtroq; extremo mutationis, & hinc est, ꝙ debet esse distinctū ab vtroque extremo, non enim posset, modo sub vno, postea sub altero, illo recedente, esse, nisi esset ab vtroque distinctum. Verissimum igitur est fundamentum, quod traditur late. 11 lib. Metaphysi. cap. 11. & 8. lib. c. 1. tex 4. alias sæpe.

Primavia transmutationis inter extrema accidentalia.

Quō sit subiectum in trāsmutatiōe substantiali, & accidētali. Cum igitur duplex sit mutatio, accidētalis, quæ fit secundum accidentia, & substantialis, quæ fit sm substātias oportebit in his subiectum constituere: in accidentali quidem est ipsa prima substātia, quæ cum ab omni accidente distinguatur, & omnium sit susceptiua, potest secundum varias accidētales formas transmutari: In mutatione vero substantiali hæc esse non potest, nam in tali mutatione ipsa prima substantia est, quæ corrumpitur, & non accidens: oportet ergo, si subiectum debet dari, quod ipsam substantiam ex duplici parte cōponamus, & ex forma, quæ recedat, & adueniat, & ex materia, quę eadem perseueret sub hac, & sub illa forma, & tunc mutatio talis erit, ꝙ ab illa materia recedit vna forma, & altera aduenit: & hoc est, quod dicebatur tex 64 quod sit esse compositum: & hæc est via trāsmutationis indagandi materiā, quæ, sicut substātia prima nullam de se habet formam accidentalē, ita ista nō habet substātialē.

Ad hanc viam reducitur quędam alia, qua substantiam ex materia, & forma cōpositam esse probamus. Nam vt ait Aristoteles. 1. de generatione. 78. Id, quod est omnino vnum, nulla ratione est passibile (quod fuse prosequitur ibi Philoponus. Explicat etiam Diuus Thomas, disput 3. ca. Algaz in solutione dubij 18.) impossibile, inquam, est, actionem, & passionem Physicam ab vno prouenire principio. Nam enim eo, quo agimus, eo principio patimur. Cum igitur in rebus, vt elementis, viuētibus, & alijs experiamur actionem, & passionē, agunt enim in alia, & patiuntur ab alijs, oportet, in his duas partes substantiæ assignare: alteram, secundum quam agant, & hæc est forma, alteram, secundum quam patiantur, & hæc est materia: vnde dixit Auerroes. 8. Metaphy. com. 12. & 4. Physic. com 38. sicut trāsmutatio, inquit, fecit cognoscere materiam, ita actio formam.

Secunda via ex mutua trāsmutatiōe rerū substātialiū. Altera via indagandi materiam est ex mutua rerū transmutatione: Experimur enim vnam rem in aliā conuerti, vt ignis in aerem, aer in aquam. Hic impossibile est imaginari, quod ipse ignis fiat aer, nec vna substantia altera: non ergo modus est alius, nisi quod recedit forma vnius, & succedit forma alterius in eadem materia. Cum enim sint diuersa, nisi aliquid haberent commune, puta materiam, non posset talis inter ea esse trāsitus: vnde res simplicissimæ, & spirituales, non ob aliud inuicem mutati nequeunt, nisi quia principium non habent, secundum quod communicent, & mutentur.

Tertiavia ex augmētatione. Tertia via est, ex eo, quod in mutatione aliquid maius fieri experimur, vt ignis crescit, consumpto ligno, & animal, consumpto cibo, tunc vel manet cibus, & lignum

gnum vel non prorsus: ipsum non manere, notum est, nihil autē manere, impossibile apparet, cum illud aliud fiat maius: oporter ergo aliquid ponere, quod non maneat, & id est forma, & aliquid, quod maneat, & id est materia.

Quarta via q̄ omnis generatio fiat ex aliquo.

Quarta via est ex eo, quod experimur omnem generationem ex aliquo fieri, & omnem corruptionem etiam in aliquid terminari: quod profecto nō esset, nisi aliquid cōe esset, quod est in corrupto, & manet in ipso genito, & id est materia.

Quinta via ex generatiōe, & corruptione, q̄ debeat p̄uenire ab aliquō prīcipio.

Quinta via est potius ad probandum materiæ vnitatem: corruptio, & generatio est vniuersalis effectus naturalibus cōpetens: ergo danda est aliqua causa vna communis, in quam referatur: non est forma, quia res per formas differunt: ergo erit materia.

Sexta via ex eo q̄d substantiæ subsistāt.

Sexta, quia subsistere inest substantijs istis non a formis, quæ in alio sunt, ergo ab aliquo subiecto nullo modo alteri inexistente, & id est materia. Hæ sunt viæ certiores, & firmiores, quibus hanc esse materiam constitutum est: Accedamus ergo ad explicandum, quid ipsa sit, quod proxime sequitur.

An materia sit substantia. *Quæstio XIII.*

IN hac quæstione, ea, quæ præcipuas difficultates circa naturam materiæ tangunt, argumenta proponam, vt ipsarum solutione natura ipsius materiæ nota fiat.

Primū argumentū ex eo, q̄d materia prima sit pura potētia.

Pro parte igitur negatiua est primum argumentum: quod est pura potentia nō est substantia. materia est pura potentia: ergo non est substantia. Maior est certa: quia substantia est actus, potentia vero est contra actum: Minor patet ex Aristotele. 1. Physi. tex. 78 & 1. Gene. tex. 11. & 12. lib. Meta ca. 2. eam esse potentiam, docet.

2 Secundo, Id, quod non est per se, non est substantia, sed materia non est per se, cum absq; forma esse non possit: ergo nō est substantia.

3 Tertio Materia non habet esse a se, sed a forma: ergo non est substantia. Probatur antecedens ex primo Gene. tex. 83. Materia, inquit, habet esse actu ab ipsa forma.

Quarto. Materia nō est quid, nec quātum, nec quale, nec aliquod ex prædicamentis: ergo non est substantia: antecedens est Aristotelis 7. Meta cap. 3. 4

Quinto Materia non est vna, cum nullius sit speciei, nec vllam habeat formā. ergo non est ens, nec substantia. 5

Sexto. Materia non est bona: ergo nec substantia: antecedens patet, quia distat a summo bono, cum sit vilissimum entium oīum Hæc sunt argumenta, quæ partem cognitionis materiæ explicant magnam. 6

Primum fundamētū. Materia ptinet ad Physicum, & Metaphysicum.

Sit primum fundamētum. Materia ad Physicum, & Metaphysicū pertinet. Physicus eam considerat, vt est mutationis subiectum, & altera pars compositi naturalis: at Metaphysicus, vt est substantia quædam, vt vnum ex principijs entium. & secundum alia, quæ Metaphysico insunt vnde aliter a Physico definitur, aliter a Metaphysico.

Materia aliter definitur a Phy si. aliter a Metaphysico. Explicatur definitio physica.

Nam a physico per motum definitur sic vt colligitur. 1 Physi tex. 82. materia est primum subiectū ex quo fit aliquid, cum insit, & non secundum accidens, id est, est id, ex quo tanquam ex parte intrinseca per se componitur res naturalis. Dicitur, primum subiectum, ad excludendum subiecta accidentium, quæ absolute non sunt prima, cum adhuc ex alio fiant. Dicitur, ex quo, vt ex parte ad differentiam elementorum, quæ non manent in mixto, sed corrumpuntur, & solum in virtute manent. Dicitur non secundum accidens, vt remoueamus modum, quo ex priuatione est res: est enim id per accidens. nempe ad generationem rei, sed non ad esse: Sic igitur a Physico consideratur, & definitur.

Definitio Metaphysica materiæ per negationem entiū perfectorum.

A Metaphysico vero definitur per negationem entium perfectorum, nempe non est animal, nec viuens, nec elementū, sed his imperfectius: solemus enim res negatione definire, aut propter ipsarum excellentiam, aut propter ipsarum imperfectionem. Sic autem definitur materia ab Aristotele. 7. Metaphy. cap. 3. quod non est quid, nec quantū &c & de hac cognitione loquitur Augustinus 12. cōfess. c. 5. dicens, Humana cogitatio materiā ignorando noscit, & noscendo ignorat. Nos

vero

vero in præsenti materiam cōsideramus, vt subiectum mutationis substantialis, & sic per similitudinem, & proportionem subiecti rerum artificialium cognosci potest, vt supra textum exposuimus superius.

Secūdum fundamētum. Sit secundum fundamentum, duplex esse discrimen obseruandum inter hanc materiam, & subiectum mutationis accidentalis. *Duplex discrimen inter subiectū mutatiōis substātialis, & accidētalis.* In accidentali enim subiectum est substantia perfecta iam, & consummata, vnde accidentia aduenientia non absoluunt ipsum subiectum, cum sit absolutum, & factum perfecte: sed ornant, & disponunt ad aliquid aliud, & hinc est, quod subiectum non accipit esse ab accidente, imò accidentia a subiecto esse habent.

Materia ē ens quoddā mediū. At materia ista est quoddam ens imperfectum, & nondum factum integre: per formam autem consummatur, & absoluitur, vnde fit, quod forma adueniens materiam ipsam perficiat, & compleat, & ipse det esse. Et enim velut medium ens ipsa materia, fit integrum per formam. Gloriosus enim Deus, cum rebus virtutes productiuas rerum daret, & res ex nihilo non possent. aliquid facere, fecit hoc medium ens, quod res postea per formam consummarent: sicut magister, qui paruulo dimidium characterem literæ delineat, vt paruulus absoluat. vnde agentia naturalia finiunt, non tamen totum ens producunt: Vt enim colligitur ex primo Physico. 76. agentia naturalia non producunt totum ens: quia non producunt in quantum ens; producerent enim seipsa. Vnde D.Thom. prima par. quæstione 45. artic. primo, ait productionem totius entis esse creationem, quæ solum potest competere primo principio & Auerroes. 8. Metaphy. commen. 15. & 16. & 12. Meta. commen 88. agentia naturalia non faciunt pluralitatem entium, sed perfectionem.

Attende tamen, quod istam materiam non sic Deus fecit, vt esset separata a qua libet forma, imò eam varijs indutam formis creauit: reliquit hanc agentibus naturalibus facultatē, vt formas a materia expellerent, aliasque inducerent. Non enim est omnino materia sicut dimidia litera, quæ non nisi vnica certa figura potest fieri: Materia enim varias formas, modo has, modo illas suscipere potest.

Secūdum discrimen inter subiectū transmutatiōis substātialis, & accidētalis. Ex his est alterum discrimen inter subiecta ista: nam ex subiecto accidentalis mutationis, & ipsa forma accidentis, non fit vnum, quia iam subiectum est factum, solum fit vnū per accidens, nempe quod simul sunt. at ex materia ista, & forma fit vnum ens per se: quia ex eo, quod consummatur, & completur, & ex ipso complemento non fit, nisi vnum per se: & hoc docet Aristoteles, 8. Metaphysic. capit. 6. tex. 15. & 2. Animæ capitul. 1. tex. 7. Ob id, inquit, ex forma, & materia fieri vnum per se, quia vnum est potentia, alterum est actus, id est vnum perficitur, alterum perficit.

Sit tertium fundamentum. Substantia est duplex, quædam perfecta, & completa, & ista est compositum substantiale: quædam imperfecta, quæ alteram componit, qualis est pars substantiæ. Adhuc ista imperfecta est duplex: quædam determinans ad aliquam certam speciem, ita, vt ad aliam determinare nō possit: & hæc dicitur formalis: quædam determinabilis, quæ ad varias species determinari potest, quæ dicitur pars materialis. Vt magis fiet modo manifestum. his suppositis ad quæstionem respondetur.

Prima conclusio. Materia non est substantia perfecta, & composita secundum se. Probatur, quia si secundum se esset cōposita, non reciperet formam substantialem, hæc enim aduenit, vt perficiat materiam, & cum ea componat. *1. Concl.*

Secunda. Materia non est imperfecta substantia determinās. Hæc etiam est nota: quia materia vna potest ad varias species trahi: illa vero substantia determinās ad vnicam speciem contrahit: materia vero est sicut cera, quæ modo hac, modo illa induitur forma. *2. Concl.*

Tertia. Materia est substantia imperfecta, & simplex ad varia composita, & varijs formis determinabilis: quod sit substantia docet Aristote 2. Animæ. cap. 1. & 7. Metaphy. cap. 3. & patet, quia componit, & est pars substantiæ. Quod sit imperfecta, patet: quia componit. Quod sit simplex, probatur, quia receptiua est formarum, & est primum subiectū. quod sit determinabilis p varias formas, patet ēt *3. Concl.*

quia est subiectum tran smutationis, quæ inter plures fit formas, & sic patet solutio quæstionis. sed argumēta sigillatim sunt examinanda.

Circa primum argumētum difficultas an materia habeat propriam entitatē.

Circa primum argumentū est difficultas de entitate materiæ, solet enim distingui actus, & esse triplex. Formalis, qui ab aliqua forma speciei alicuius prouenit, vt esse aquam, esse ignem: Existentiæ actus, secundum quem res existere dicuntur: Et entitatiuus, quem alij actum essentiæ vocant, secundum quem res dicūtur esse substantia, aut accidens in communi.

Triplex actus. *Prima opinio Gregorij.*

Iuxta hanc distinctionē est triplex opinio: quædam Gregorij. 2. Sen. dist. 12. q. 2. opinantis, materiam secundum se nō habere actum formalem, sed a forma, habere tamen reliquos actus proprios.

Secunda opinio Scoti.

Alia est opinio Scoti ibidem dicentis, materiam de se habere actum entitatiuū: at actum existentiæ, & formalem habere quidem, sed a forma.

Tertia opinio Tho.

Tertia opinio est Thomistarum asserētium, materiam de se nullum actum habere, sed omnem accipere a forma: de se enim est pura potentia ad actum quēcunque. At quia singulas opiniones discutere, & inutile & præter Physicum negotiū esset, dicam, quæ mihi probabiliora, & veriora apparent.

Primum fundamētū pro sententia Authoris.

Aduerte igitur, ꝙ actus est duplex, alter esse rei, vt esse hominem, aut esse albū: alter operatio ipsius rei, siue sit actio, siue passio: actus prior ab Arist. 2. Animæ, c. 1. dicitur actus primus: operatio actus secūdus: nec oportet actum essentiæ, & existētiæ distinguere, quia non distinguuntur realiter: & quia essentia non dicitur actu ens, nisi in ordine ad existētiam: ob id nō distinguitur ab Aristotele duplex actus, esse, & operari, licet non negemus, essentiam, & existentiam ratione distingui.

Actus primus qui est esse ad huc duplex, substantialis, & accidētalis.

Iterū actus primus, qui est esse, duplex est, accidentalis, qui est secundum formam accidentalem: & substantialis, qui est secundum substantiam, vt esse album, esse hominem.

Actus primus substantialis duplex, perfectus, & imperfectus.

Iterum substantialis est duplex: quidā perfectus, qualis est actus compositi, vt homo, leo, ignis: quidam imperfectus, qualis est actus componentis aliud.

1. Concl.

His suppositis, Dico primo, quòd materia nō est in potentia immediata actionis, & actus ipsius secundi, quod est dicere, materia secundum se nullius est actiuitatis. nec agit, sed patitur: hoc est Aristotelis. 2. gene. tex. 50. vbi id probat: & patet: agere prouenit a principio certo, & alicuius speciei: at materia non est certæ speciei principium, cum sit indeterminata ad omnes formas secundum se: non ergo agit, sed patitur. *1. Ratio.*

2. Concl.

Secundo. Materia non est ad actū quēcunq, substantialem in potētia, quod est dicere, materia habet actum aliquem secundum se, & non est pura potentia: Hæc est profecto adeo certa, vt oppositum intelligi non possit: Probatur primo, quæ sunt in potentia ad omnem actum, prorsus sunt nihil, nec dicuntur in potentia esse, nisi quia agens potest ipsa facere: at materia secundum se est extra nihil: ergo secundum se habet actum. *1. Ratio.*

Præterea, potentia esse non potest per se, nisi sit alicuius, quod sit in potentia: ergo potentia præsupponit actum. *2. Ratio.*

Præterea, materia secundum se est substantia: ergo secundum se ens, & secundū se actus est.

Præterea, materia secundum se est subiectum actionis agētis: ergo secundum se antecedit actionem agentis: ergo etiā antecedit formam, quæ non est, nisi per actionem agentis: igitur actus secundum se. *3. Ratio.*

Probatur testimonijs.

Dicit etiam Themist. digress. Physic. quod materia secundum se etiam nullo ordine ad formam actus est. & Alber. 1. Met tract. 2 cap 4.

3. Concl.

Dico tertio Materia est actus imperfectus in potentia ad quemlibet actum perfectum: id est, materia est substantia imperfecta in se, at si cōparatur ad actus perfectos, quæ sunt compositorum, est pura potentia, sicut lignum est ens in se, sed in genere artificiali est pura potentia, quia nec est arca, nec sedes, nec quid simile, sed est in potentia ista: ita materia est potentia ens perfectum, vnde non est ignis, non aqua, non leo, nec quid simile, sed in potētia ista omnia, & hoc est illud Aristotelis, materia non est quid, non est quantū, &c. vt diximus in argumento quarto; hoc tamen non impedit, quin materia actū aliquē in se habeat, & hæc doctrina est obseruanda. Per hæc solutum est argumētum primum.

primum: quod enim in tali potentia est, potest quidem esse substantia, quamuis imperfecta.

Ad secundum arg. principale. Ad secundum argumentum distingui tur, duplex esse per se: Vno modo esse per se dicitur subsistere, & nullo modo in alio esse, qualiter prima substãtia p se existit. Altero modo non esse in alio, vt in subiecto, & sic etiam forma per se est, & materia, & hoc sufficit ad rationem substantiæ imperfectæ, licet non possint materia vel forma extra ipsum cõpositũ p se existere.

Difficultas an materia possit esse sine forma. Sed hic est vna difficultas, an per potentiam diuinam possit materia absque forma existere. Sanctus Thom. 1. p. q. 66. ar. 1. & quodlibeto 3. arg 1. existimat, id esse impossibile, quia implicat contradictionem, idem Durandus 2. sent. dist. 12. q. 2. *opiniones aliorum.* At Scotus, & Gregorius dicũt, id fieri posse supra naturaliter.

Sententia authoris. Et mihi placet ista sentẽtia, quia opinio S. Thomæ fundatur in hoc, quod existimat, materiã nullum habere actum, nisi a forma. Nos vero opinamur, materiam secũdum se actum habere imperfectum, non solum essentiæ, sed etiam existentiæ: cum existentia non distinguatur realiter ab ipsa essentia, & quamuis distingueretur, adhuc haberet existentiam aliquam præter existentiã formæ, nam sicut essentia est distincta, ita habere debet existentiam distinctam: est enim actus essentiæ ipsa existentia: posset ergo Deus sua potẽtia sub tali existentia materiam absq; forma conseruare. Sed satis de hoc. sat sit, naturaliter id nullo modo esse posse: & per hæc patet solutio ad secundum.

Ad tertiũ arg. principale. Ad tertium dico, quod sicut materia habet suam entitatem imperfectam, ita etiã habet suam existentiam imperfectã, tunc autem perfecte est, & existit, cum coniuncta est formæ, & hoc est, quod Aristoteles dicit illo loco de Generatione, ex quo patet, quod materia & forma distinguuntur realiter, nõ sicut duo entia perfecta, & per se, ac separatim existentia, sed sicut duæ partes realiter existentes duæ, & quarum vna non est altera, licet coniunctæ sint, coniunctio enim non facit identitatem, vt diximus superius.

Ad quartum. Ad quartum patet solutio in primo.

Ad quintum. Ad quintũ distinguitur duplex vnitas. Altera est transcendẽtalis, quæ consequitur omne ens, eo enim, quo aliquid est, quocunq; modo, si indiuisum est, dicitur vnum, & talis vnitas inest materiæ secundum se, quia vt diximus, est ens, secundũ se, licet imperfectum. Altera vnitas est particularis, quę consequitur ens perfectum, & tali vnitate non est materia vna, sicut nec est ens perfectum. *Nota de duplici vnitate trãscendentali & particulari.*

Dubiũ an materiã sit vna specie. Dices, est ne materia vna specie an nõ? Dico, dupliciter esse vnum specię. Vno modo positiue, & hoc est habere formam vnius speciei, & sic materia secundum se non est vna, cum non habeat formã. Altero modo negatiue, dicitur vnum specie, quia non habet formam differentem specie, & sic materia est vna specie, quia non habet formas secundũ se differentes specie. Aduerte tamen, quod materia non facit speciem, sed reducitur ad species compositorum, sicut partes, & forma.

Ad sextũ. Ad sextum Ploti. existimabat, materiã esse malam, nõ quia haberet qualitatem malam, sed quia secundum se non haberet qualitatem bonam. Proclus, eam esse non bonam dicebat. At breuiter est dicendum, materiam secundum se, sicut est ens imperfectum, ita esse bonum imperfectũ. at vt est in potentia ad ens perfectum, ita esse in potentia bonum perfectum, actu vero non bonum.

Cur materia dicatur īfimũ ens & medium inter ens & nihil. Ex his patet, quare materia dicatur infimum ens, & medium inter nihil, & ens perfectũ; vnde August lib. 12. confes. ca. 5. Duo, inquit, fecit Deus, alterum prope se, quo ipse esset superior, & hoc est primus angelus, quem vocat cœlum, alterum prope nihil, quo nihil esset inferius, & hoc est materia, quam terram vocat. Intellige autem esse infimam inter substantias, nam perfectior est accidentibus, cum sit substãtia. Atque satis de quæstione hac.

An potentia sit de essentia materiæ. Quæstio XIIII.

CVm materia secundum se sit quædã simplex substantia expers cuiusque formæ, tamen in potentia ad omnes formas, dubitare quis posset, an talis potẽtia sit accidens quoddam superadditum ipsi materię, an sit potius de essentia, & definitione ipsius. Circa quã difficultatẽ est duplex

plex philosophorum opinio. altera est Themisti digressi. vltima 1. Physicorũ, qui asserit, materiã in suo primo, & essentiali conceptu non includere potentiam, sed esse accidẽs quoddam ipsius: idem docet Auerroes com. 6. & Iandu 1. Physi. q. 15.

1. Ratio. Rationes duas huius ponit Auerroes; altera est, si potentia est de essentia materiæ, sequitur, quod adueniente forma, destrueretur materia, quod falsum est: & probatur sequela: cum duo sunt idem essentialiter, vno destructo destruitur alterũ, sed potentia per formam destruitur, quæ est actus oppositus potentiæ, ergo etiam destruetur materia, si idem est.

2. Ratio. Altera ratio est. Potẽtia est ad aliquid: materia est substantia, ergo non potest materia esse essentialiter potentia. Hæc est horum opinio.

2. opinio D. Tho. Altera opinio est sancti Thomę, hoc li. 1. tex. 79. nempe materiam esse potẽtiam essentialiter, nec potentiam esse accidens ipsius, cuius ratio duplex est.

1. Ratio. Altera, si potentia esset accidens materiæ, materia non immediate vniretur formę substãtiali, sed per illud accidẽs, quod est expresse cõtra Aristotelem. 2. Animæ. cap. 1. & lib 8. Meta. cap. 6.

2. Ratio. Altera: si potentia est accidẽs materiæ, cum illa sit prius natura, quam forma, sequitur, quod materia cum accidente præcederet natura formam: sed illa materia cum accidente est ens per accidens, ergo per accidens ens præcedit id, quod est per se. Hæc est opinio sancti Thomæ.

Primum fundamẽtum. Pro determinatione horum sit primũ fundamentum obseruandũ. Potentia materiæ nõ solum est receptiua, sed etiã passiua, & causatiua rei: volo dicere, quod materia non sic recipit actum, sicut aquã vas, sed causa est generationis illius actus, vt materia: nõ solum enim materia recipit formã aquæ, aut aeris, sed ipsa est talis, vt ex ea fiat aqua, fiat aer, nõ aliunde ab extrinseco forma ducta; ex quo fit, ꝙ non solum ipsa sit subiectum mutationis, sed ipsius causa, & principium passiuum.

Potentia materiæ immediate non tẽdit in formam sed in compositum. Vnde sequitur vnum maxime notãdũ, quod potentia ista materiæ immediate, & primo non tendit in formam, sed ipsum compositum, quod fit: at quia hoc non est sine forma, inde etiã potentia materię est ad formam: volo dicere, ꝙ potentia materiæ est, vt fit aqua, vt fit ignis, vt fit leo, primo, consequẽter est in potẽtia ad formas per quas ad illum actũ peruenitur; & hoc docet Aristoteles tex. 69. sicut, inquit, ad lecticã lignũ, ita materia ad hoc aliquid, & ens per se: atq; substãtiam. & tex. 84. 4. Phys. dicit, id fieri, quod erat in potentia: non fiunt autem primo & per se nisi composita, vt late postea dicemus. Hæc ergo primo sunt in potentia materiæ.

Sit secundum fundamentum. Ista potẽtia materię primo tendit in substantiam, consequenter in accidentia: quod est dicere: hæc materia primo nõ est, nisi vt ex ea fiat aqua, leo, planta, & substantia: at cum ista composita indigeãt accidentibus ad suas operationes, & conseruationes, inde materia consequenter, & immediate tendit in ea. quod probatur. Quælibet potentia primo terminatur in actũ sui generis: sed materiæ potentia est substantia, ergo primo terminatur in substantiam. Secundo. Omne imperfectum tendit primo in id, quod perficit: sed sola forma substãtialis imperfectionem materię perficit, ergo primo materia tendit in ipsam. Tertio. Accidentia prę supponunt ens in actu, cui insint: sed non fit in actu nisi per formam substantialem: ergo prius natura materia formæ substantiali vnitur. Nolo tamen per hoc negare nonnulla accidentia inhęrere immediate materiæ, sed tamen iam per formam actuari. Secũdum fundamẽtum. Potentia materiæ immediate non tendit ad accidens sed ad substãtiam.

Sit tertium fundamentũ. Potentia dupliciter sumitur: Vno modo pro quadam aptitudine ad agendum vel recipiendum proxima, & hęc accidẽs est in prædicamẽto qualitatis. Altero modo potentia dicitur principiũ substantiale, vnde talis aptitudo fluit, sicut dicunt Logici, quod ratio nalitas aliquãdo dicit aptitudinem, & sic est passio, aliquãdo dicit principiũ, a quo aptitudo fluit, & sic est substantia. Hęc autẽ distinctio clarior fiet in his, quæ sequũtur, modo in determinatione quæstionis. Tertium fundamẽtum. Potentia dupliciter sumitur.

Sit prima conclusio. Si materiæ potentia sumatur pro aptitudine ad recipiendã formam vel pro aptitudine passiua, secundum quam transmutari proxime potest, talis potentia accidens est propriũ ipsius, vt argumenta Auerrois probant. 1. Concl.

Sed nondum quęstioni satisfactum est, propterea sit secunda cõclusio. Ipsa potẽ- 2. Concl.

tia

tia pro principio, nempe potentia illa, secundum quam materia tendit in ipsum compositum, & in formam, non solum vt receptiua, sed etiam vt materialiter causatiua est de essentia materiæ: quòd est dicere, materia ipsa est in se, & essentialiter talis, vt ad actum perfectum tendat, & formæ proportionetur recipiendæ: nam materia essentialiter non solum est substantia non perfecta, sed imperfecta taliter, vt perfici possit: & hoc est esse materiam primam. Vnde potentia est de essentiali conceptu ipsius cum absque hac nec intelligi possit, nec integre definiri: & forsan hoc voluit etiam Auerroes. nam lib. de substantia orbis. cap. 1. potentiam de definitione materiæ esse asserit. Attende igitur essentiā materiæ esse actum immixtum potentiæ, nec existimo posse oppositum dici.

Ad primū Auerrois. Ad primum igitur argumentum Auerrois dico, quod adueniēte forma, non destruitur potentia ista, sed priuatio, quæ erat coniuncta cum illa potentia. quod est dicere proportio, & modus materiæ, quod imperfectus sit, & perfici potēs semper manet, quamuis ante erat cum priuatione formæ, nunc autem adueniente forma, non manet priuatio: ac ob id Themist. loco citato dicit, non esse appellandam materiam, sed subiectum illius formę, nam materia dicere videtur priuationem: imò Aristoteles 9. Meta. cap. 3. reprehendit Megarenses assētētes actum non esse cum potentia: dicebant enim, si curro, non possum currere, quod reprehēdit, oppositumq́, docet.

Ad secundum. Ad secundum dico, quod potentia, quantum ad suum principale significatum, non est relatiuum, importat tamen relationem quandam consequentem, sicut scientia principaliter non est relatio. Quod si dicas erit qualitas; dico, esse substantiam, nam potentia ad actum accidētalem est quidem accidens, sed ad actum substātialem, qualis ista est, substātia est: ex quo sequitur quod sicut materia est vna, ita & potentia quamuis secundum respectus, quos importat, multiplex sit iuxta multiplicitatem formarum specificarum, ad quas tendere potest.

An aliquid sit in materia manens in mutatione. Quæst. XV.

POstquam ea, quæ ad quid sit materia pertinent, vtcunque discussimus, superest, vt qualis sit, nunc explicemus præter ea, quæ in argumentis præcedentium quæstionum diximus. Est autem sensus quæstionis propositæ, cum dictum sit in mutatione materiam manere sub termino vtroque mutationis, est dubium, An aliquid cum materia etiā maneat, & perseueret in omni mutatione. Nempe an sit aliquid coæuum materiæ, quod semper sit cum ea manens in omni mutatione: & dico in omni mutatione, quia non dispu to modo an aliquādo accidens aliquod, quod erat in corrupto, maneat in genito, hoc enim discutietur in primo de generatione, vbi disputabitur an semper in corruptione fiat resolutio vsque ad materiam: sed loquor de omni mutatione. *Sensus q̄stionis.*

Circa quam difficultatem existunt quatuor sententiæ philosophorum.

Prima est Auerrois, hoc lib. com. 63. & lib. de substantia orbis, cap. 1 & 4. quam sequitur Gregorius Ariminen 2. sen. dist 12. q. 2. ar. 1. Dicunt hi, materiam habere in se quantitatem longam, latam, & profundam. quæ quidem quātitas est solius materiæ, ratione cuius varias recipit formas ad varia cōposita constituenda, quæ quantitas, quia varijs formis adaptatur, dicitur interminata, non enim in se terminum certum habet, nisi forma accedēte: hæc enim est, quæ ipsam tantam, & tātam facit: quia vero semper manet cum materia, nec destruitur destructa forma, dicitur coæua materiæ. *Prima sententia Auerrois.*

Præcipuum fundamentum huius opinionis est hoc. Materia non recipit formā aliquā, nisi sit separata ab alijs partibus materiæ. sed hæc separatio in partes non est nisi ex quantitate, ergo ante aduētū formæ præcedit in materia quantitas. *1. Ratio.*

Præterea: si quantitas non esset coæua materiæ, sequeretur, quod quantitas fieret ex non quantitate, & dimensio ex non dimensione, quod videtur falsum. Hæc est opinio Auerrois de dimensionibus interminatis in materia existentibus, & ipsi coexistentibus, *2. Ratio.*

Altera

Secūda opinio Auicennæ. Altera opinio est Auicennæ lib. 1. suffi cien. cap. 1. inquit, Materiam habere quādam formā substantialem, ratione cuius est corpus quoddam indeterminatum, & ex hoc corpore postea fiunt determinata cōposita per particulares formas, vt ignis aqua, leo, lapis &c. hæc forma non est producta ab aliquo agente particulari, sicut nec materia, nec in corruptione destruitur, sed est incorruptibilis, & ingenerabilis, cum ipsa materia, quam (quia ab ea materia habet esse tantum corpus) vocat formam corporeitatis.

Ratio Auicennæ. Fundamentum Anicennæ fuit, quia ante formas particulares debet quātitas præcedere ī materia, vt in partes varias ipsam separet ad introductionem, variarum formatum, vt etiam dixit Auerroes: sed ista quantitas secundum Auicennam non potest esse in sola materia, cum sit potentia, ergo habet aliquam formam, qua sit actu vt possit quantitatem recipere, & postea formas particulares. Hæc Auicenna.

Tertia opinio Scoti. Tertia sententia fuit Scoti, 4 sent. dist. 11. q. 2. art. 2. admittit eandem formam corporeitatis, sed differt ab Auicenna in tribus: primo, quod tantum in viuentibus ponit eam. secundo, quod eam produci dicit ex mixtione elementorum, & corrumpi, cum viuens dissoluitur in elementa per corruptionem.

Rō Scoti. Fundamentum Scoti est, cum plura esse possunt ab vnica prouenire forma, non sunt multiplicandæ formæ, cum vero ab vnica non possunt pronenire, tunc sunt multiplicandæ in eadem re; sed in vinentibus esse corpus & esse animatum non possunt prouenire ab eadem forma, ergo opus est, duas formas constitnere, alterā, a qua sit corpus, alteram, a qna sit animatū: minorem probat, quia esse corporeum est esse extensum, at anima est indiuisibilis, ergo ab ea non potest prouenire esse corporeum. ponenda ergo est alia forma. Hæc Scotus.

Quarta opinio D. Tho. Quarta sententia est Sancti Thomæ q. de anima, art. 9. & 1. parte q. 76. art. 6. quæ nihil procedere docet in materia contra Auerroem.

Fūdamentū D. Th. Fundamentum huius sentētiæ est: quia materia substantialis immediate vnitur formæ substantiali, vt dictum est, non ergo per quantitatem. Hæ sunt opiniones philosophorum cum præcipuis ipsorum fundamentis.

Prima cōclus. cōtra Auicenā. Pro cuius difficultatis determinatione, quamuis omnes sint opiniones probabiles, sit tamen prima conclusio. Non est ponenda forma corporeitatis, nec secūdum Aristotelem, nec secūdum rationē. Quod non sit talis forma secūdum Aristotelem certissimum est: nam in hoc vehementer reprehendit Antiquos, qui ponebant aliquod corpus actu, puta aquam, ignem, aerem, aut medium pro principio, docens, id, quod subiectum est mutationis, non esse compositum: isti vero non differunt ab his antiquis, nisi quod illi aquam, aut aerem, isti corpns ponunt.

Probatur 2 Aristotelem. Ratione antem probatur ex D. Thoma in aureo illo opusc. de pluralitate formatū, & ex Auerroe com. 69. primo: si subiectum generationis est cōpositum aliquod substantiale, sequitnr quod generatio nō esset aliud, quā alteratio, quæ est secundū qualitates: Et probatur: nā in nullo alio videtur generatio ab alteratione, & mntatione accidentali differre, nisi quod subiectum alterationis est compositum in actu. quod si isti dicāt, discrimen esse, quod in alteratione est subiectum compositū perfectum, puta homo, leo, aqua, in generatione vero est imperfectum: hoc nihil valet, nam solum probat, esse diuersam alterationem, sed non probat, quod non sit alteratio, postquam subiectum est compositum actu: & cōfirmatur. Nam antiqui ob id dicebant, non esse veras generationes sed alterationes, quia ponebant subiectū actu: & hoc Aristoteles contra il'os infert. Quod si dicas, illos ponere entia determinata, puta ignē, aut aquam: dico nihil esse, nam etiam alij ponebāt ens medium, quod non esset elementum determinatū: & hoc argumentum aduerte.

Secundo ex ijsdem. Nihil recipit, nisi quod est in potentia, ergo subiectū, quod debet formam substantialem recipere, debet esse in potentia ad formam: si enim nullam haberet, iam esset cōsummatum ens, nec forma adueniens esset substātialis, sed accidentalis. *2. Ratio.*

Præterea tertiò. Si ista forma substātialis esset in materia, altera adueniente, corrumperetur, quia duę simul esse non possunt, vt alibi probandum est. Multis profectò *3. Ratio.*

fectò

fecto, & fortissimis argumentis posset ista redargui sententia, sed ista sufficiat, cum manifeste constet esse contra Aristotelē.

Secūda cō clus cōtra Auerroē. Secunda conclusio. Nulla quantitas præcedit in materia ante formam semper perseuerans cum ipsa. Hanc late probauimus in præcedente quæstione, dum ostendimus, materiæ potentiam esse immediate ad actum substantialem.

Tertia cōcl pro D. Tho. Ex his sequitur tertia conclusio. Nihil esse in generatione, & corruptione idem semper perseuerās nisi sola materia, ac ob id dicitur subiectū primum, ex quo fit aliquid, & vltimū, in quod omnia resoluuntur, quia nihil sit in mutationibus perpetuum, nisi sola materia. Et vltimo hæc confirmantur, ostendendo fundamenta positarum opinionum esse infirma satis & nullius difficultatis: ob id ad singula respondetur.

Ad primū arg. Auerrois. Nota primo. Ad fundamentum Auerrois primum, quod præcipuum est, aduerte, omnem generationem præsupponere aliquod cōpositum, ex quo res generanda per transmutationē fit, cum materia nuda nō subijciatur actioni agentis, quod debet generare.

Nota secundo. Aduerte etiam, quantitatem præcedentis compositi separare materiā illam ab alijs omnibus, & durare, donec ab agente forma generanda introducatur, qua adueniente, destruitur illa altera forma cū sua quantitate, & accidentibus, & succedit noua quantitas cum isto nouo compositio, ita vt huius primum esse sit alterius primum non esse. Quod si petas, a quo corrupta sit altera quantitas, Dico, ab ipso corrumpente præcedens compositum: nam accidentia ad corruptionem compositi subiecti destruuntur.

Dubium Solutio. Quod si dicas, a quo noua quantitas producitur? Dico, ab eodem agente, qui de potentia subiecti educit quantitatem in actu. Sicut enim calor, & albedo, & reliqua accidentia educuntur de potentia subiecti, in quo erant, ita & quantitas.

Ad 2. Nota. Per quod soluitur secundum fundamētum Auerrois, & nota, quod supra diximus, priuationem nō solum dicere carentiam venturæ formæ, sed etiam formam aliam in materia, vt agens possit in illam agere, & etiam vt illa materia sit distincta ab alijs, vt distincta introducatur forma: & hanc doctrinam attente considera.

Ad fundamentū Auicennæ. Per hoc etiam patet destructio fundamenti Auicennæ. Nō enim opus est, hanc formam corporeitatis ponere ante quantitatem, sed formas particulares compositorum, quæ ab agentibus trāsmutantur.

Ad arg. Scoti. Ad Scotum dico, quod fundamentum ipsius est omnium debilissimum. Nam non omnis anima est indiuisibilis, cū animæ plantarum, & imperfectorum animalium sint diuisibiles: imò secundum sententiam multorum Philosophorum, sola anima hominis sit indiuisibilis; oportebat ergo solum in homine hanc formā corporeitatis ponere.

Et præterea etiam si id admittatur, nihil valet: quia etiam si anima secundum substantiam sit indiuisibilis, at secundum operationes suas est diuisibilis, cum nō in eadem parte omnia operetur: ob id sicut reliquæ formæ propter suum esse quantitatem in materia inducūt, ita anima propter suas operationes. Patet igitur cum S. Tho esse dicendum, & cum opinione communi, solam materiam esse perseuerantem, perpetuam omnibus mutationibus substantialibus. Hęc de quęstione 15.

An materia sit ingenerabilis, & incorruptibilis. Quæst. XVI.

Rōnes in oppositū. 1. Ratio. Sensus quæstionis clarus est. argumentum autem est probans, non esse ingenerabilem, nec incorruptibilem. Motus quilibet denominat suum subiectum per se: sed subiectum generationis, & corruptionis est ipsa materia: ergo ab eis denominabitur, diceturque, generari, & corrumpi.

Secunda. Secundo. Si materia esset incorruptibilis, esset nobilior forma, & toto composito, quæ corruptibilia sunt, quod tamen falsum est. Et sequela patet; nam incorruptibile præstantius est corruptibili.

Primum fundamētum: Ingeneratione sunt duo, subiectū, et terminū ad quem. Circa hoc aduerte maximè in generatione, seu corruptione esse duo, & subiectum ipsum, ex quo fit aliquid, & id est materia; & terminum ad quem, & hic est ipsum compositum, quod generatur, aut corrumpitur, puta homo, leo, aut aliud quodnis.

Secūdum fundamētum Dupliciter cōsideratur generatio. Aduerte autem, quod est vna, & eadē operatio, per quam ex subiecto fit aliud compositum,

positum, tamen differt, eam cõsiderare ex parte ipsius subiecti, & ex parte ipsius termini: ex parte enim subiecti dicitur mutatio: quia mutatio est alicuius transitus ex vno in aliud: & sic subiectum, & materia dicitur mutari, quia ab vna forma in aliā transit. At ex parte termini est productio, quia productio dicit acquisitionem ipsius esse in se, & hoc acquirit compositū, vnde homo producitur, sed nõ mutatur per generationē: materia vero mutatur sed non producitur, quamuis eadē re sit operatio.

Tertium fundamentum. Hinc etiā aduerte, quod talis operatio aliquando significatur respectu termini: aliquando respectu subiecti, & tunc illa verba non de vtroque prædicabuntur: sic accidit in præsenti: hoc enim nomen generatio, & generari, dicūt illam operationē, vt est productio quędam, ob id de materia non prædicatur, sed de termino: at mutari, fieri aliqui: dicūt eam ratione subiecti: ob id de materia dicimus esse mutabilē, & quod materia fit ignis, fit aqua, &c. In accidentibus sunt priora verba, quæ significant operationem ex parte subiecti, vt alterari, augeri, quæ de subiectis prædicantur: vnde cum aliquid generari vel corrūpi dicitur, intelligitur, nõ de subiecto, sed de composito, & de eo quod per generationem acquirit esse vel per corruptionē ipsum perdit. Hoc not.

1. Concl. Sit prima conclusio. Materia non est generabilis, nec corruptibilis per se, idest, in generatione suum esse non accipit, nec in corruptione perdit. Probatur primo

1. Ratio. ratione Aristot. tex. 82. in omni generatio ne oportet subiectum antecedens dare: si ergo materia est generabilis, oportet aliud subiectum constituere: vnde non est subiectum primum.

2 Præterea, quia adhuc quærendum esset de illo alio subiecto, an fieret, & tunc ex alio fieret, aut esset deueniēdum ad vnū, quod nõ fieret, aut esset processus in infinitum, qui nullo modo est admittendus.

3 Possumus etiam tertio probare. Cum ex aqua fit aer, aut tota aqua perit ita, vt nihil in aere maneat, ex quo ipse fiat, aut aliquid manet. Si aliquid manet, habemus intentum, non corrumpi materiam. Si vero tota aqua corrumpitur, ex nihilo fit aer, & in nihil redigitur aqua, nam aliter esse non possunt.

Quarto. Omne agens præsupponit aliquod subiectum, in quod agat semper, & ex quo faciat aliquid, hoc autem non potest esse contrarium purum. Nam si tota aqua esset contraria igni, aqua non posset calorem vllum recipere in se: ergo aliquid est in aqua non contrarium igni, ex quo faciat aliquid, puta alterum ignem, quod non corrumpetur ab igne, cum non sit contrarium. 4

Quinto. quia quod generatur, aut corrumpitur est ens actu. Materia est potentia. nõ ergo generatur, aut corrumpitur. 5

Denique ex analogia rerum artificiatarum, ex quarum destructione vel constructione, nec destruitur, nec fit ipsarum materia: ergo idem est intelligendum in subiecto naturalium. 6

Secunda conclusio. Materia est generabilis, & corruptibilis per accidens. Est quidem corruptibilis per accidēs: quia amittit priuationem, quæ est ipsius accidens cum ea coniunctū. Est generabilis per accidens, quia acquirit in se formam, quam non habebat: sed forma non est ipsamet materia. Nota aūt quod non amittit omnem priuationē materia, sed illius formę, quam acquirit. Est enim impossibile, quod omnē priuationē amittat, eo quod sit in potētia ad omnes formas, & simul plures habere non possit, vnde fit, vt quādiu sub vna est, aliarum habeat priuationem. *2. Concl.*

Ex his conclusionibus sequitur, quod tāta est modo materia, quāta a principio mūdi, & vsque ad finem erit: quia ipsa, nec generatur, nec corrumpitur, hęc enim sm formas fiūt: Vnde materia, quæ modo est sub vna forma, potest sub multis prius fuisse formis, & sub multis successiue erit. Imò quæ nūc est facta vna, potest in plures partes diuidi, sub singulis singulas recipere formas, & ècontra diuisæ partes in vnam coniungi, vt notum est.

Ad 1. Ad argumenta igitur respondetur: & ad primum patet solutio ex fundamento præsupposito: motus denominat subiectum: ea tamen ratione, qua illius subiectum est: At generatio potius dicit illum motum, seu mutationem ex parte termini, ob id terminus dicitur generari: Materia vero denominatur secundum nomen exprimēs illum motum ratione subiecti, puta materia mutatur.

Ad

Ad secundum. Ad secundum respondetur, tripliciter aliquid esse incorruptibile. Vno modo,
1. Solutio. quod extra materiã, & motum est, vt Angeli. Altero modo, quod non extra materiam, sed extra priuationem, & potẽtiam transmutandi, vt cœli, quorum materia non est in potentia ad alias formas. Tertio modo, quod est subiectum primum transmutationis, vt materia prima. Quæ sunt primo, & secundo modo incorruptibilia, sunt perfectiora, sed non quæ tertio modo. Sic respondent aliqui.

2. Solutio Sed mihi videtur sic dicendum: quod incorruptibile est perfectius corruptibili, quando vtrunq; est in eodem genere prædicamentali, & ens simpliciter. Cum vero alterum ens simpliciter, alterum secundũ quid, præstat id, quod est ens simpliciter (quãuis corruptibile) enti secundũ quid, licet incorruptibili. Materia aũt est valde diminutum ens, & imperfectum; compositum vero perfectum: ob id compositum est perfectius simpliciter, quãuis secundũ quid, puta, quo ad durationem, materia possit perfectior dici, sed non simpliciter.

An materia appetat formam. *Quæstio XVII.*

Sententia Auicẽnæ. ISta quæstio mouetur propter Arist. qui materiam appetere formã docet, quod non admittit Auicẽna dicens, se nescire, in quo sensũ sit ista propositio Arist. vera: nam si materia dicitur appetere formam, vel est, quia nuda est omni forma, & hoc non, cum semper cum forma sit. Vel quia habet tædium illius formæ quam habet, & hoc non, quia æqualiter se habet ad omnem formam. Vel quia non est contenta illa forma, sed plures vellet, & hoc non, quia simul plures recipere non potest. Vel quia habet aliquem motum circa formã, sicut lapis mouetur ad centrũ: & hoc non, quia nullum motũ ex se habet materia. Vel quia in ea est aliquod principium intrinsecum impellens eam ad formam, & hoc non, quia ipsa est simplex substantia nuda omni adiecto: Nullo igitur modo appetit formam.

Sententia Alberti. Albertus tract. 3. cap. 17. dicit, materiã appetere formam, esse dirigi a causa vniuersali prima in singulas formas: vnde talis appetitus non est in materia, sed in dirigente, & mouente ipsam in formas.

Primum fundamẽtum. At vero circa hoc aduerte, appetitum non esse aliud, quam inclinationem quãdam in bonum aliquod conueniens ipsi rei. Iste autem appetitus est triplex, intel- *Quid sit & quotuplex appetitus.* lectiuus, sensitiuus, naturalis. Intellectiuus est inclinatio rei in bonum, quod iudicat suo intellectu esse bonum, & hic appetitus est in rationali creatura. Sẽsitiuus est inclinatio rei in bonum, quod ipsa res iudicat bonum per sensum, qui appetitus etiam inest brutis, & vterque dicitur cognoscitiuus eo, ꝙ inclinatio sit in bonum cognitum, & existimatum ab ipsa re esse bonum. Naturalis est inclinatio rei in bonum suum, quod tamen ipsa non cognoscit, qui appetitus inest inanimatis etiã, & insensibilibus, vt lapis appetit centrũ. Hic autem appetitus non est aliud, quam propensio, & cõuenientia quædam ipsius rei ad tale bonum. Dixi autem, quod talis res non cognoscit esse bonum. Nam Deus gloriosus, qui vnamquamque rem ordinauit in suos fines, & propensionem dedit singulis in sibi conuenientia, ipse cognouit talia, in quæ res absque cognitione tendunt, esse illis conuenientia.

Iuxta hoc dico primo: Materia non appetit formam appetitu intellectiuo, nec sensitiuo: hoc autem est notum: quia materia nullo modo cognoscit, nec sensu, nec intellectu. *1. Concl.*

Dico secundo, ꝙ materia appetit formã naturali appetitu. In primis, quod appetat, patet, quia habet inclinationem in singulas formas, vt in id, quo perficitur: ergo appetit: nec ista inclinatio aliud est, quã ꝙ materia sic sit proportionata singulis formis, vt quamuis sub vna sit, sub alijs æqualiter esse possit: tamen dicitur appetitus, quatenus cum proportionẽ hanc ad eas habeat, illis tamen est priuata, vnde appetitus hic proprie carentiam dicit, & priuationẽ, sed formaliter illam proportionem ad formam. Vnde patet error Auicennæ: non enim sumpsit hunc modum, quo materia dicitur appetere. *2. Concl.*

Appetitus materiæ æqualis ad omnes formas. Ex his sequitur, quod appetitus materiæ est æqualis ad singulas formas, non magis ad perfectas, quam ad imperfectas, sed sicut priuatio est æqualis, ita & potentia, & appetitus.

Quæ sint nomina materiæ.
Quæstio XVIII.

Sex nomina materiæ primæ secundum Auicēnā

Nomina materiæ in duplici differentia sunt, quædam propria, quædā metaphorica. Propria Auicen. 1. lib suffi. c. 2. assignat sex, quæ etiam recipit Albertus tract. 3. c 12. Dicitur enim hyle, subiectū, materia, massa, origo, elementum. Hyle dicitur, quatenus est in potētia ad formas cum ipsarum priuatione: subiectum vero respectu formæ, quam habet, quam distinctionem receperunt ex Themi. 1. Phys. digress. de materia. Notat autem Auicenna, quòd hoc subiectum est primum ad differentiam subiectorum accidentium, quæ sunt composita, & posteriora. Dicitur materia, vt ex ea omnes res naturales sunt confectæ: & ob eandem rationem secundum Auicennam dicitur massa, quamuis secundum Albertum dicta sit massa, quatenus in diuersas portiones diuisa varia composita faciat. Dicitur origo, quatenus est principium generationis rerum. Dicitur elemētum, quatenus ex ea omnia primo componuntur, & in eam vltimo resoluuntur. Attende, non esse aliud, omnia in materiam resolui vltimo, quam quod ex corruptione nihil sit superstes ipsius rei, nisi sola materia, cætera corrumpuntur. Hæc sunt propria nomina.

Nota primo. *An sint diuersa nomina hyle, & materia.*

Sed est circa ista primo notandum, quòd non oportet, hyle, & materiam duo nomina reputare ita, vt diuersa significent, cum prorsus alterum sit Græcum idem significans, quod apud nos materia. Id igitur, quod tribuitur hyle, tribuatur materiæ: & quod materiæ dedimus, detur etiā massæ.

Nota secūdo. Materia duplex, prima, & secunda.

Vlterius est notandum, duplicem esse materiam, primam, & secundam. Materia prima non aliud est, quam ista substātia de qua diximus, nude, & secundum se considerata. Secunda vero est eadem dispositionibus, & qualitatibus induta: vnde non differunt istæ substantiæ, ac si sint duę substantię, sed sicut eadem nuda, & eadem cum qualitatibus. Si prima consideretur, est eiusdem rationis in omnibus rebus naturalibus. si vero secunda, non est eadem, sed varia, secundum quòd variæ formæ varias habent in materia dispositiones, & de talibus dixit Aristot. 4 lib. de cœlo, capite quinto, non esse vnam omnium materiam.

Quatuor noīa metaphorica materiæ primæ, secundū Albertum.

Circa nomina metaphorica, Albertus assignat quatuor. Dicitur enim materia sylua, mater, fœmina, turpe. Sylua propter confusionem, vt enim multa artificiata continentur in potentia, & confuse in sylua, sic formæ in materia: hæc autem confusio est indeterminatio, & indifferentia materiæ ad formas. Dicitur mater, quia ex ea procedunt formæ. Dicitur fœmina, quia recipiens ab agente formam producit cōpositum. Dicitur turpe, quia caret secundū se forma, quæ est pulchritudo, potestq; per talē formā fieri pulchra.

Nota.

Circa hæc nomina aduerte, quod quāuis ita verum sit, tamen iuxta Aristotelē materia nō dicitur mater formarum, sed eorum, quæ fiunt, nempe compositorum. Hæc satis de Materia. Ad textum Aristotelis redeamus.

Caput Octauum.

Quot igitur, & quæ sint principia. Tex. lxxj.

Ex his, quæ dicta sunt de materia, Aristoteles vult soluere rationes Philosophorum, quæ processerunt ex huius materiæ ignorantia. ob inexperientiam enim, id est, ob paucā in Dialectica exercitationem, qua nesciebant per se, & per accidens distinguere, a veritate longe remoti fuut. Dubium igitur ipsorum proponit. Si fit aliquid, vel fit ex ente vel ex non ente: ex ente fieri nō potest, quia iam esset ens, antequam factū esset: nec ex non ente, quia non ens nihil est, ex nihilo autē nihil fit, semper enim aliquid est præsupponendum. Vnde ex hoc negauerunt generationes, & rerum corruptiones.

Et sic itaque, quod consequenter accidit. Tex, lxxij.

Non solum illo errore contenti sunt, nam consequenter dixeruut nō esse, nisi ens vnum, & non multa. Multitudo enim

enim generationem, & factionem praecedentem importat: & vt dicit Philoponus: si multa essent, vnum non esset aliud, & ita esset non ens, vnde esset non ens, & ex tali generatio esse posset.

Nos autem dicimus, quod ex eo, quod est. Tex. lxxiij.

VOlens Aristoteles errorem antiquorum aperire ex indistinctione ipsorum, conatur illorũ propositiones distinguendas esse probare, nempe ex ente fit ens, seu ex non ente fit ens: ob cuius gratiam dicit eas esse aliquo modo similes alijs, quae tamen sunt distinguendę. Dicit igitur, nihil differre, quãtum ad modum loquendi, inter has propositiones, ex ente fit aliquid, ex non ente fit aliquid. Non ens agit, aut patitur, seu ens agit aut patitur. Et inter has, ex medico fit aliquid, seu ex non medico fit aliquid, medicus agit, aut patitur. denique nihil differt In locutione per ens, aut per alium quemuis terminum loqui.

Quare cum hoc dupliciter dicatur. Tex. lxxiiij.

Similitudine inter illas propositiones posita, vnam illarum distinguit. Dicit igitur de medico dupliciter enunciamus, aut per accidens, aut per se: Per accidens cum illa enunciamus, quae ipsi insunt, sed nõ vt medicus est, sed vt aliquid aliud cõiunctum habet: vt si dicas, medicus aedificat, medicus fit albus: haec enim non illi, vt medico, sed vt aedificatori, & nigro insunt Per se vero insunt, quae illi, vt tali insunt, vt medicus medetur, medicus fit nõ medicus. Cum autem ea, quę ei, vt tali insunt, enũciamus, sine dubio maxime proprie enunciamus. Ita similiter fit in ente, & non ente, enũciamus enim per se, & per accidens, licet maxime proprie cum per se, vt ea, quae enti, vt ens est, & non enti, vt non ens est, insunt. Sed non ob id nõ sunt tales propositiones multiplices: possum⁹ enim enuntiare per accidens: atq; In hoc errauerunt, inquit, Philosophi, quod non diuiserunt, sed contenti fuerunt solo sensu per se. Hic considera breuitatem Aristotelis: noluit enim propositiones enarrare, in quibus de non medico aliquid dicitur per se, vt non medicus fit medicus: aliquid per accidens, vt non medicus fit musicus. Similiter de non ente tantum dixit, non autem de ente, quia in textu sequẽti dicturus erat id latius, ne esset eiusdem repetitio.

Nos autem, & ipsi dicimus. Tex. lxxv.

DIstinctionem modo applicat, dicitq; primo, ex non ente nihil fieri simpliciter, id est, per se, fieri tamen ex non ente aliquid per accidẽs, fieri aliquid per se ex non ente, est, quod non ens, vt non ens, faciat aliquid, & hoc fieri non potest: fieri vero ex non ente per accidens est, quod non ens faciat aliquid, sed non, vt nõ ens est, sed secundum aliam rationem, & hoc fieri potest, & illud est materia, quae est non ens per accidẽs ratione priuationis, non autem est per se non ens: & ex tali materia fit res, vnde ex non ente fit ens, sed per accidens. Nam materia est non ens ratione priuationis, haec tamen est per se non ens, nec ex ea fit per se res. Et aduerte, quod cum dicit, ex non ente fieri per accidens, intellige, vt ex parte componẽte, de hoc enim est sermo, nempe de principio, ex quo intrinsece res factae sunt. At quia Antiqui non cognoscebant hãc materiam, quae esset per accidens nõ ens, sed omne non ens arbitrabantur esse per se non ens, & nihil; ob id dicit, adhuc est mirabile, & nondum patet, quomodo ex nõ ente per accidens fiat aliquid. Non enim ipsi tale principium cognoscebant, quod per accidens esset non ens.

Similiter autem, nec ex eo. Tex. lxxvj.

POstquam vnã propositionem distinxit, nempe quod ex non ente fit aliquid, ac docuit, veram esse, si sensum per accidens faciat, nempe ex aliquo, quod sit non ens, licet non vt non ens est, aliquid fieri posse.

Alteram

Quō ex ente, & ex nō ente fiat aliquid. Alterum modo distinguit propositionem, nempe ex ente fit aliquid, diciturq; ex ente per se, non fieri aliquid .i. quatenus ens, sed per accidens, id est, ex illo, quod est ens fit aliquid, sed non vt ens est. ita similiter dicendum est de hac, fit ens: est enim per se sumpta falsa: non enim fit ens, vt ens, quia oportebat ante illud ullum esse ens, aliàs non fieret, sed per accidēs est vera, puta fit aliquid, scilicet ignis, aqua, leo, quæ quidem sunt eos, sed non fiunt in quantum ens.

Nota. In cuius declarationem aduerte, quod semper illius, quod fit, eius negatio præcedit, vt fiat: vnde si ens, vt ens, fieret, oportebat nullum præcedere ens, & ita ex nihilo fieret, quod esse non potest. At cum non fiat ens, vt ens, sed hoc vel illud ens, satis est, quod præcedat aliquod non ens, puta non ens illud, quod debet fieri, licet hoc non ens sit aliud ens: & hoc est, quod Aristoteles intendit docere: quod vt fiat hoc ens (vt re vera fit) non oportet, ex nihilo fieri, sed ex aliquo ente, quod non sit illud, quod debet fieri.

Quod si dicas, si fit hoc ens, puta lapis, & hoc ens est ens: ergo fit ens. Respondet Aristoteles id probare, quod fit per accidens, quatenus hoc ens, quod per se fit, est ens. Hoc etiā intellige ex parte subiecti, ex aliquo fit aliquid, non ex eo, quod illud ex quo fit, sit ens, quamuis illud sit ens: Sed ex eo, quod est in potentia id, quod debet fieri: ac propterea per accidēs fit ex ente.

Nota. Hæc autem omnia veritatem habent ponendo materiam, vt ab Aristotele ponitur, quam non cognoscentes Antiqui has propositiones non distinxerunt. Tu aduerte hanc expositionem.

Post hæc exemplo ostendit Aristoteles. quomodo ex ente aliquid per accidēs fieri dicatur: fiat animal quoddā ex quodā animali, vt canis ex equo, seu vermes ex cane, tunc animal non solum fit ex quodam animali, sed etiam ex animali, sed per accidens, quia quoddam illud animal est animal, per se enim animal non fit ex animali: quia iam animal est, sed ex non animali.

Et si aliquid fit. Tex. lxxvij.

Concludit id, quod est, nec fieri per se ex ente, nec ex non ente, imò non fieri ex ente, nec non ente: quia tales propositiones, vt dictum est, faciunt sensum per se. At quia posses dicere; quomodò nec ex ente, nec ex non ente fiunt, & fiunt ex aliquo? Videtur iam medium inter contradictoria dari. Respondet non esse contradictoria: cum enim dicimus, non ens, non negamus omne ens, sed aliquod puta non ens, quod debet produci. Similiter cum dicimus ens, aliquod ens dicimus, posteaq; esse, quod fiat ex aliquo, quod secundum se non sit ens aliquod, nec sit non ens aliquod. & id est materia, quæ non secundum se est non ens producendum, sed ratione priuationes, nec secundū se est id ens, puta aqua, aut ignis, aut aliud, quo illud fit, sed est in potentia vtrumque.

Vnus igitur modus. Tex. lxxviij.

Hunc modum prędictum soluendi esse docet, alterum tamen ponit, nempe per distinctionem entis in ens actu, & ens potentia, vt dicamus, id quod est actu, fieri ex eo quod est potētia, & ex eo, quod non est actu. Vnde fit ex ente, & ex non ente: hæc enim omnia verificantur ponēdo hanc materiam huius naturæ, vt diximus, quam non aduertentes Antiqui dubitarunt, sed per eius cognitionem ipsorum soluuntur dubitationes.

Caput Nonum.

Tangentes igitur. Tex. lxxix.

IN consideratione priuationis modo antiquos reprehendit quosdam, qui cum materiam attigissent, tamen insufficiēter dixerūt, non separantes, & distinguentes priuationem. Inter hos fuit Plato, qui materiam a priuatione non separauit, ac inde concessit per se aliquid fieri ex

ri ex non ente, admittens argumentum Parmenidis. Quidquid est prçter ens, esse non ens. Ductus autem est Plato ad idem existimãdum, priuationem esse cum materia, quia numero, & subiecto comperetur esset vnum, ac inde esse vnum porẽtia id est, ratione, collegit, quod quidem falsum est. Non enim, quæ numero vuum sunt, ratione statim vnum sunt. Probat autem priuationem, & materiam differre. Primo, materia est uon ens secundum accidens tamen: at priuatio est non ens per se: non ergo priuatio est materia.

Nota primo quomodo priuatio sit per se non ens. Aduerte, quod aliud est per se nou ens esse priuationem, aliud simpliciter non ens. Simpliciter non ens, est nihil, hoc au tem non est priuatio: At per se non eus est id, quod intrinsece claudit aliquod non eus, & talis est priuatio: dicit enim negationem, sed cum aptitudine: alterum non ens, alterum eus.

Nota. 2. Vnde nota differentias quatuor secundum se nõ entis; hoc est priuatio per accidens nõ eus, hoc est materia quæ nõ claudit intrinsece priuationem. Simpliciter nou ens, & hoc est nihil: nou eus simpliciter, & hoc est ens imperfectum.

Secundo probat, priuationem non esse materiam. Materia est prope substãtiam non autem priuatio: non ergo priuatio materia. Per substantiam intelligit perfectam substantiam, qualis est prima. Dicitur autem materia prope substantia, quia est pars intrinseca huius primæ, & perfectæ substautiæ.

Quidam autem quod non est. Tex. lxxx.

Respõdet obiectiõi. Quantum existimo, obiectioni respõdet: Posset quidam dicere, uonne Plato materiam magnum & paruum dixit? ergo distinxit illam in duo, sicut ipse Aristoteles. Respondet, non sic Platouem tria principia posuisse: nam per magnum, & paruum, siue singula per se, siue vtraque simul, idem principium significauit, puta materiam, sunt enim duo nomina eiusdem principij, priuationem vero neglexit, quã Aristoteles principium facit.

Et subdit rationem, quare Plato priuationem despexit inter priucipia computare: quia materia est permanens in re, & est mater corum quæ fiunt: at priuatio intellectum intendenti, & imaginem, i.e est, ipsam cõtemplanti, videbitur, potius ad maleficium, id est, corruptionem rei fi cere. Ob id enim corrumpitur res: quia materia est ptiuata alijs formis. Nou ergo priuatio debet inter principia computari, cum principia potius faciant ad esse ip sius rei, quam ad non esse, ad generationem, & uou ad corruptionem.

Existente enim quodam diuino. Tex. lxxxj.

Quæ tria principia secundũ Arist. & qualia. Suam opinionem constituit, tria princi pia distinguens. Primum est diuinum quid, & appetibile, & hoc est forma, non Deus, vt vult Themist. Forma autem dicitur diuina: quia est quædam participatio, & similitudo esse diuini, iuxta illud. 1. de cœl cap. 9. ab illo supremo principio omnibus, alijs acutius, alijs obfuscatius esse, viuereq; depeuder. Alterum principium est huic oppositum, puta priuatio. Tertio est ipsa materia appeteus formam hanc. Isti vero, qui priuationem a materia non separant, accidit dicere, quod priuatio appetat formam, cum sit idem cum materia. Et ita idem appetit sui ipsius corruptionem per se, quod esse uon potest. Vnum enim contrarium per se nõ appetit alterum, nec forma se ipsam appetit, quia careret se ipsa, cum nihil appetat, nisi id, quod non habet. Relinquitur quod materia appetat formam, sicut turpe appetit esse pulchrum. At ue quis existimaret, materiam esse turpem, addit, id esse per accidens, puta ratione priuationis. Et nota iutentum Aristotelis: vult enim ostẽdere, cum forma sit quid appetibile, pouendum esse appetitum, hic non erit in priuatione, sed erit in materia: & uon secundum se, sed ratione priuationis. Oportet ergo priuationem uon negligere, aliàs forma non erit quid appetibile, cum sit diuinum: quod falsum est.

Cor-

Corrumpitur autem, & fit. Tex. lxxxtj.

MAteriæ singularem proprietatem vltimo loco tradit Aristoteles, nẽpe esse per se incorruptibilem, per accidens vero corruptibilem: explicat autem vtrunque: Est quidem per accidens corruptibilis, quia amittit priuationem formæ, quam acquirit, quæ priuatio erat accidens ipsius materiæ: sed substantia eius, & potentia semper manet, ob id incorruptibilis est per se. Hoc autem probat: si enim materia esse corruptibilis, tunc fieret: cum autem in omni mutatione oporteat aliquod præsupponere subiectum: ergo ante productionem materiæ deberet præcedere aliquod subiectum, & sic sequitur, quod esset, antequam esset: nam illud subiectũ esset materia prima, Nam materia est primum subiectum, ex quo inexistente fit aliquid per se, hæc enim est ipsius definitio. Vlterius si corrumpitur, in aliquod vltimum resoluitur. ergo esset corrupta, antequam corrumperetur. illud enim vltimum materia est. ac si clarius diceret, cum in omni generatione semper aliquid sit præexistẽs subiectum, & in corruptione aliquid per manens, non potest materia generari, nec corrumpi, illud enim subiectum permanens, & antecedens esset materia, non autem id, quod fit, aut corrumpitur.

De principio autem secundum formam. Tex. lxxxiij.

POstquam sufficienter de materia dictum est, dicit de forma, nempe prima, an vna sit, an plures, quot, & quæ sint, non esse Physicum tractare, sed Metaphysicum De formis vero generabilibus Physici est differere, & in sequentibus differetur. Nunc satis est quot sint principia, & quæ, determinasse. Prosequamur vlterius, aliud, inquit, sumentes principium: intelligecum Auerroe, aliud principium scientiæ, nam hucusque principia plura esse ostendit, in secundo libro ab alio orditur principio quæ fiunt, aut natura aut alia causa fieri.

Hic aduerte, quod compositum naturale, ex materia, & forma constat, tamen non est eiusdem modi vna, & altera pars. Nam materia est eiusdem rationis in omnibus naturalibus, ita vt detur vna numero materia secundum se omnium eorum, non tamen datur vna forma prima sed plures secundum rerum compositarũ pluralitatem. Quod si datur aliqua forma communis, illa est abstracta, & separata a rebus, nec est pars ipsarum rerum, sicut Idea secundum Platonem, aut gloriosus Deus: vnde Physicus talem formam non considerat, sicut materiam. est enim separata a sensu: Metaphysicus est, qui illam considerat cum diligentia, id est quantum ad quid sit, nam quantum ad an sit, hoc est Physicum, vt notat hic Auerroes contra Auicennam, & nos alibi ostendemus. *Nota quo compositum componatur ex materia, & forma.*

Hinc est quod Physicus non agit separatim de forma, sicut de materia, sed de singulis speciebus formarum sigillatim: hæ enim Physicæ sunt. *Quo Physicus agat de forma.*

Dices, quare sicut fuit vna materia, nõ fuit vna forma? Dico, quòd non esset tunc generatio, nec corruptio. Quod si dicas, potentia materiæ est communis, debuit ergo terminari in formam aliquam communem. Aduerte, quod hoc fuit vnũ motiuum Auicennæ ad ponendam formam corporeitatis: & sine dubio, nescio, an bene perpendit naturam potentiæ materię, nam potentia ista non est determinata ad vnum, sed indifferens, vt enim potentia ad contraria recipienda, & potentia generis ad differentias non est ad vnum quid, ita nec potentia materiæ, sed semper manet apta ad recipiẽdam formam, & sic est conuenientissimum principium ad mutationes naturales. *Dubij solutio.*

An aliquid formæ præfuerit in materia. Quæstio XIX.

SEnsus huius quæstionis est, cum cõstet compositũ ex materia cõfici & forma, ac materia sit ingenerabilis, formæ vero de nouo producantur, dubium est, an aliqua entitas præfuerit in materia, ex qua talis fuerit facta forma, alias.n. videtur ea ex nihilo *Sensus quæstionis.*

ex nihilo facta, materia enim non est pars formæ.

1. Snia. Circa hanc quæstionem multæ extiterunt sententiæ. Prima fuit illorum Philosophorum ante Aristotelem; qui non intelligentes, ex quo possent de nouo tales produci formæ, prorsus de medio abstulerunt generationes substantiæ de nouo, docentes generationes esse quasdam alterationes, aut quasdam atomorũ præcedẽtium congregationes, vt late dictum est.

2. Snia. Altera sentẽtia fuit quorundam, quos refert Durand. 2. sen. d. 18. qui dicebant, in materia præcedere quasdam entitates, ex quibus sunt factæ postea formæ, vt singulæ sint pro singulis formis, quas entitates vocabant possibilitates formarum.

3. Snia. Tertia sententia fuit aliorum, qui dicebant partes formarum præcedere in materia, sed remissas valde, postea generationes intendi: & ita quælibet forma præcedit in materia sub esse remisso, & debili.

4 Alber. Quarta sententia fuit Alberti tract. 3. c. 3. & c. 15. qui dicit formas omnes secundum esse, & existere, produci, tamen in materia secundum essentiam præcedere, ita vt materia sit, vt quidam habitus formas omnes secundum essentiam præhabens, non quod sint plures, sed vnum sunt, nempe ipsa materia. Rationes horum omnium hæ sunt.

1. Ratio. quod aliquid formæ præfuit in materia. Prima, & omnium fortissima est. Cum forma, ignis. v. g. producitur, vel aliquid illius formæ præfuit in materia vel non: si præfuit, habetur intentum: Si non, ergo ex nihilo est facta, quod non est concessum agentibus naturalibus.

Secunda. Secundo, omne simile appetit suum simile: Si ergo materia appetit formam, aliquid habet, in quo ei similetur, & hoc non est, nisi aliquid formæ.

Tertia. Tertio. Si nihil formæ præcedit in materia: ergo non est discrimen inter has formas, & animam rationalem. Nam anima hoc habet, quod nihil ipsius præcedat in materia, quod autem sit discrimen huius, & illarum, notum est, hæc enim non educitur de potentia materiæ, illæ vero sic.

Quarta. Quarto. Priuatio est principium naturale per se generationis, ergo aliquid dicit præter generationem: hoc non est forma, cuius est priuatio: nec ipsa materia: ista enim sunt principia per se: ergo aliquid aliud, & hoc est principium formæ. Hæc sunt argumenta communia omni opinioni prædictæ ex tribus vltimis, & sunt præcipua eorum.

Vt autem hanc difficultatem a principijs aperiamus, sit prima conclusio. Præter materiam oportet aliquam aliam partem substantialem ponere, qua sit compositum, & ea est forma: probatur. Primo compositum substantiale est quoddã perfectum, & completum in substantia, hoc non fit per materiam: est enim imperfecta, & in potentia, vt dictum est: ergo aliud oportet ponere, quo perficiatur. Vlterius. Nullum imperfectum in aliquo genere perficitur in illo genere, nisi per aliquid illius generis. Sed materia est imperfecta substantia, & efficitur perfecta in composito substantia: ergo per aliquid substantiæ: ergo præter materiam est alia substantia in composito, & hæc est forma. 1. Concl. 1. Ratio.

Secundo. Omne agens, tam intellectuale, quam naturale, propriam in effectu facit similitudinem: ergo in producto est propria similitudo agentis: hæc nõ est materia, quia materia vnius rationis est in omnibus, ergo aliquid aliud est, quo peculiariter agenti assimiletur, & id est forma. Maior explicatur: vocamus agens intellectuale, quod agit secundum artem: naturale, quod secundum naturam suam agit, vtrumque quidem simile producit, sed cum discrimine: Nam naturale agit simile in natura, vt ignis ignem, leo leonem: intellectuale vero agit simile in arte, seu in imagine, quam secundum artem sibi format in mente, vt agat. 2. Ratio.

Tertio. In omni motu, & mutatione non solum est subiectum, sed terminus, in quem talis motus & mutatio terminetur. Sed materia est subiectum mutationis substantialis: ergo præter eam oportet ponere aliam substantiam, vt terminum: & hæc est forma. Multis alijs medijs posset probari conclusio hæc, sed sufficiant ista. Vide Sanctum Thomam. q. 1. de formis. art. 2. 3. Ratio.

Secunda conclusio. Forma est actus simplex formalis, vnum per se cum materia componens, principium propriarum opera- 2. Concl. Nota formæ definitionem.

operationum rei. Hæc conclusio est velut definitio explicās ipsius formæ naturam, ob id singulæ partes sunt explicandæ. Forma dicitur actus, quia dat esse materiæ perfectum, & determinatum in specie certa. Nam actus materiæ est imperfectus, & communis, ac potentialis; forma determinat, & perficit ad certam speciē: ob id actus determinate dicitur, quia nihil habet potentiæ, vt ab altero actu possit determinari physicè: Dicitur simplex, ad excludendum actum, qui est totum compositum, qui simplex non est, cum in duas substantias partiales diuidatur: at forma est simplex, & incomposita substātia, vt diximus de materia, quod probat S. Tho. q. 3. de formis ar. 1. At quamuis forma sit simplex, non tamen est simplex in vltimo gradu simplicitatis, quia oportebat, quod non solum non esset composita, sed nec cum alio componeret, & in hoc anima est minus simplex, quam Angelus. Vide Sanctum Thomam quæst. 3. de formis, articul. primo, & Albertum tracta. 3. cap. 13. Dicitur formalis, vt intelligas quomodo forma det esse materiæ. nempe seipsa, informando, & vniendo sibi materiam, sicut albedo se ipsa facit parietem album: & hoc ad discrimen causæ efficientis, quę dat esse, puta ignis facit lignū ignem, sed non dando seipsum, sed aliquid aliud extra se producendo. Dicitur, vnum cum materia per se faciens, ad excludendas formas accidentales, hæ enim actus sunt simplices, & formales, sed cum eo, cuius actus sunt, non faciunt vnum per se, sed per accidens: non enim complent accidentia subiectum, at forma cōplet materiam. est enim materia dimidium ens, vt diximus, ac ob id dicitur facere vnum per se cum materia. Dicitur principium operationum propriarū, quia actio formæ tribuitur, & ea omnia quæ insunt omnibus rebus naturalibus, sed quibusdam hæc, quibusdam illa. Ex his poteris naturam formæ contemplari.

3. Concl. Tertia conclusio. Nihil formæ præcedit in materia ante ipsius introductionem. Hæc est contra illas tres sententias, quæ sunt profecto in intelligibiles: & probatur conclusio. 1. Ratio. Primo. Illud formæ, quod in materia ponitur, vel est idem numero cum forma vel non: si est idem cum forma producenda, iam forma producenda non de nouo fit. Si vero non est eadem, vel ipsa conuertitur in formam, & hoc est naturaliter impossibile, quod vna substantia in aliam conuertatur prorsus ita, vt vna fiat altera: si vero non sic, sed ex ea fiat altera, tunc oportet, aliud superaddere, ex quo simul cum illo præcedente fiat forma: petam igitur ex quo factum est illud additum, esset enim ex nihilo, vnde eadem redit difficultas.

Secundo: id quod in materia ponitur, 2. Ratio. vel est idem cum ipsa, vel non: si est idem, iam non dicit quicquam contra nos, nec difficultatem fugientes soluunt: si vero non est idem cum materia, iam compositum facient, aut per se, aut per accidens ante formam, quorum neutrum est verum. Multa possunt argumenta proponi cōtra has sententias, sed cum ex ipsismet earum constet improbabilitas, & falsitas, prætermittantur.

Quarta conclusio. Id, quod primo, & 4. Concl. per se corrumpitur, generatur, producitur, est compositum ipsum, ita quod actio non terminatur primo, nisi in compositum, fit enim leo, aut ignis, aut aliud simile, non autem forma, aut materia: & hæc conclusio est maxime tenenda, ex cuius veritate pendent multæ graues physicæ determinationes, quam docet Aristoteles hoc textu. 84 & probauerat per textus aliquot antecedentes: & est notandum caput octauum. lib. 7. Meta. vbi per multa verba eam docet. *Solum cōpositū per se generatur, vel corrumpitur.*

Et probatur. Id primo fit, quod primo 1. Ratio. erat in potentia materiæ: Facere enim est id quod erat in potentia ad actum reducere, vt dicitur. 4. Physic. tex. 84. sed in potentia materiæ (vti diximus superius) est primo ipsum compositum, & ad hoc est ordinata talis potentia: ergo id primo fit ac producitur. Præterea: id primo fit, cuius est esse, cum productio sit via ad esse: sed compositi est esse, cum ipsius sit operari: ergo ipsum primo fit.

5. Concl. Ex hac autem sequitur quinta conclusio. Forma non producitur per se, sed comproducitur ad productionem compositi: quod est dicere, actio in ipsum compositum terminatur primo, & consequenter, *Formæ per se non producūtur, sed cōproducūtur.*

sequenter, ac velut per accidens in ipsam formam. Hæc est singularis doctrina S. Tho. 1. par. q. 90. art. 2. Ex quo patet, quid sit formas educi de potentia materię non enim est aliud, quam eadem actione consequenter fieri, & habere esse, qua fit cōpositum, quod educitur de potentia materiæ.

Nota discrimē inter alias formas, et animā rationalem. Ex hoc colliges discrimen animæ rationalis, & aliarum omnium formarum: Hæ enim omnes eadem actione habent esse, qua compositum fit. At anima rationalis a solo Deo creatur, & habet esse, agens vero naturale vniendo eam materiæ facit compositum, ob idq; anima rationalis non educitur de potentia materiæ. Aristoteles 2. de gener. Animalium capit. 3. dicit, animam de foris aduenire: Vnde fit, quod destructo etiam composito, ipsa non destruatur, reliquæ vero sic: ita enim se habent in generatione, & corruptione.

Ad arg. Ad primum. Per hæc possumus ad argumenta respōdere, in quorum solutione magis difficultas declarabitur. Ad primum, quod erat omnium potissimum, negandum est prorsus cum Aristotele fieri formas, aut produci, sed composita fiunt, non ex nihilo, sed ex materia: formæ vero consequenter fiunt, & comproducuntur: vnde non est ipsarum creatio: quia creatio est actio, qua aliquid primo fit, formæ vero non primo fiunt: hæc autem est vis concessa agentibus naturalibus, vt compositum producerent, ac simul mediante composito formas attingerent, quod non est creare, nec aliam philosophiam habemus ab Aristotele, & est optima, & notanda.

Ad secundum. Ad secundum negamus, simile appetere semper simile sibi in forma: appetimus enim cibos, & alia, quæ nobis non sunt similia, sed conuenientia: ita materia formam appetit, sicut imperfectum perfectum.

Ad tertium. Ad tertium diximus iam discrimen inter formas reliquas, & animam rationalem.

Ad quartum. Ad quartum dico, quod priuatio dicit potentiam in materia cum negatione formæ, & hoc sufficit, vt sit principium generationis, vt dicemus inferius.

Nota quo Ex hac determinatione vnum sequitur, nempe differre generationem a creatione: generatio enim est ex aliquo præsupposito. Vnde non facit totum ens, quod generat, sed materiam perficit: at vero creatio est productio ipsius rei totius: creare ergo equum, est totam equi substantiam de nouo facere: generare vero est ex præsupposita materia, & ex parte illum facere, ac ob id creare est de nihilo, id est post nihil facere aliquid, & S. Tho. 1. p. q. 45. art. 1. dicit, creatio est productio totius entis. *differat generatio a creatione.*

Dubitabis, an agens naturale possit creare (Dico, quòd non, quia omnis actio naturalis præsupponit aliquod subiectū, & partem, ex qua fiat res: at creatio nihil præsupponit. Aliam rationem adhibet Sanctus Thomas 1. par. quæst. 45. arti. 5. qui est opus virtute infinita ad creādum, cum sit distantia infinita inter ens, & nihil, virtus autem infinita non potest esse in agente naturali. *Dubiū an agens naturale possit creare. Sententia D. Tho. & Authoris.*

Scotus 4. sent. d. 1. q. 1. reprehendit hāc rationem dicens, quod ens non distat a nihilo in infinitum, nisi secundum esse ipsius entis: vnde tantum formica ab ipso nihilo distat quantum est ipsum esse formicæ, quod est finitum. *Sententia Scoti.*

At quidquid sit de hoc, aduerte, quod virtus non solum est pensanda ex effectu, qui fit, sed ex remotiori potentia materiæ, ex qua educitur, vnde maior virtus, & actiuitas est necessaria ad faciendum ignem ex ferro, quam ex stupa. cum ergo non sit vlla potentia remota ab actu tantum, quantum est nihil; sine dubio colligitur, virtutem infinitam esse necessariam ad creandum, aut saltem tantam, quanta naturaliter non est concessa vlli agenti naturali. Et hæc sufficiant de quæstione præsenti. *Nota vnde sit æstimāda virtus agentis.*

An materia sit causa corruptionis, an forma. Quæst. XX.

Cvm iam duplicem hanc partem in composito constituerimus, & quid sit vtraque, explicatum sit, dubitare quis possit, cum talia composita corruptibilia sint, vnde eis corruptio adueniat, non enim patet, an a forma, an a materia id sit, & procedat.

Prima sententia Auicennæ. Auicenna. 1. suæ Physicæ cap 3. opinatur a contrario prouenire corruptionem, ob idq; res corruptibilis est, quia contrarium habet.

Secunda sententia Auerrois. Auerroes lib. de substantia orbis contrarium, & materiam causas corruptionis ponit, eo quod Arist. 7 Met. tex. 22. & 29. materiam inquit esse, secundum quam res potest esse, & non esse.

Tertia aliorū sententia. Alij a forma corruptionem prouenire dicunt, nam Aristoteles hoc primo libro tex 68. dicit, formam sui absentia vel præsentia facere mutationem.

Quarta sententia Authoris. Dico ad hoc, quod aliud est loqui de principijs corruptionis, aliud loqui de principio, vnde ista passio proueniat composito, nempe corruptibilitas. Si de principijs loquamur, sunt ista, materia, forma, priuatio, & causa efficiens: hæc enim in mutatione qualibet necessaria sunt. Si vero de principio, vnde corruptibilitas prouenit, sit sermo, id est materia priuationi annexa. i. capax, formæ, & ipsius priuationis: vnde Aristoteles tex. 80. dicit, priuationem ad corruptionem, & maleficium facere, & idem ibi explicat Simpl. Themist D. Thom. & Philop Materia ergo est causa, & principium in composito, quantitatis, & dimensionis: est etiam causa alterationum secundū contrarias qualitates, est etiam causa corruptionum rerum. At forma est causa, quod res sit sub certa specie; est causa actionum rei: sola enim forma est actiuum principium: est causa eorum, quæ peculiaria sunt, & non in omnibus naturalibus inueniūtur, quales sunt proprietates, passionesq; rerum propriæ. Est causa etiam figurarum naturaliū: figuræ enim rerum naturaliū maxime specificant, & substantiales formas comitantur, ipsasq; indicant.

An priuatio sit principium naturale. *Quæst.* XXI.

Multa in præcedentibus diximus de priuatione, & in expositione textus, & in quæstionibus præcedentibus: vt autem melius intelligantur, sit primum argumentum.

Non ens non est principium rei naturalis, at priuatio est non ens, cum sit negatio quædam, & id Aristoteles fatetur, non ergo est principium.

Secundo. Materia est prorsus idem re, & ratione cum priuatione, non ergo opus est, ipsam distinctum principium facere a materia: probo antecedens: materia, & priuatio sunt idem numero, vt dicit Aristoteles, ergo idem specie, ergo idem definitione, ac per consequens ratione: hæ enim consequentiæ videntur bonæ ex ipsa logica, quæ enim sunt idem numero vel diuersa solo numero, specie, & ratione eadem sunt: maior enim vnitas includit minorem, vt patet. *2 arg.*

Tertio. Si priuatio esset aliquid præter materiam, sequitur, quod oporteret multiplicare tot priuationes, quot sunt formæ, quod videtur extra rationem. *3 arg.*

Primum fundamētum. Circa hæc aduerte primo, quod priuatio, vt antea dictum est, differt a negatione pura: Hæc enim dicit absentiam alicuius, nihil positiui ponens, vt non homo solam hominis negationem dicit: At priuatio dicit non solum negationem formæ, sed in aliquo subiecto, vt non homo priuatiue est aliquid, quod nō est homo: ob id 4. Meta. tex. 6 priuatio dr̄ negatio intra genus, nec solū priuatio ponit subiectum, sed aptitudinem in subiecto ad illā formam, cuius est priuatio, vt negatio formæ in subiecto apto ad illam sit priuatio, & talis priuatio est in materia prima. *Quō differunt priuatio, & negatio.*

At ista non sufficit ad generationem, sed vlterius priuatio dicit aptitudinē, potentiam propinquam ad illam formam: vnde non homo nō dicitur lignum: quia est potentia remota, sed embrio, qui est in proxima dispositione, vt fiat homo: idem de quocunq; alio dicendum est, talis priuatio est, quæ dicitur principium.

Secūdum fundamētum. Aduerte secundo: quod si putam essentiam generationis consideremus, & mutationis, priuatio non dicit formam aliquam præcedentem in subiecto, sed quod nondum sit id, quod debet fieri: ponit enim subiectum eum aptitudine: at quia naturaliter tale subiectum nō est sine opposita aliqua forma, nec agens aliter posset transmutare, & agere in subiectum, sic euenit, quod priuatio ponit oppositam aliquam formam in materia: vnde non ignis est aqua, aut quoduis aliud, quod in ignem transmutatur. *Quid dicat formaliter priuatio.*

Aduerte

Tertium fundamẽtum. Aduerte tertio, Principia rei compositæ non esse, nisi duo per se, formam, & subiectum: generationis vero, & productionis est etiam priuatio principium: quod est dicere, vt ex subiecto fiat aliquid, oportet, quòd subiectum nondum sit id, quod debet fieri, aptum tamen, vt fiat, hoc autẽ est habere priuationem. *Alia sunt principia generationis, alia rei generatæ.*

His suppositis, sit prima conclusio. Materia, & priuatio non sunt idem ratione. *1. Concl.* Hanc multis probat Aristoteles. Primo: *1. Ratio.* quia priuatio secundum se est non ens, vt puta quæ claudit negationem; non autẽ materia. *Secunda.* Secundo: quia priuatio non est pars substantiæ, materia vero sic. *Tertia.* Tertio: Priuatio non appetit formam, materia vero appetit. *Quarta.* Quarto, materia perseuerat in composito, priuatio recedit. nõ ergo sunt idem ratione. Alia argumenta Aristoteles ponit, quæ prætermittimus, quia facilia sunt in textu, & res est nota.

2. Concl. Secunda conclusio. Priuatio est principium intrinsecum productionis naturalis, non tamen ipsius compositi: id est, *1. Ratio.* priuatio, nec est subiectum, nec forma, sed terminus a quo generationis.

3. Concl. Tertia conclusio. Ex priuatione hac sequitur appetitus materiæ ad formam: quod est dicere, propterea materia dicitur appetere formam, quòd enim sit apta ad eam, nondum habet: ipsi tamen, vt suæ perfectioni proportionabilis est, adaptari potest.

Ad 1. Per hæc ad argumenta respõdetur. Ad primum dicitur, ꝙ priuatio non est omnino nõ ens, non enim est pura negatio, sed quid reale ponit, & hoc sufficit, vt sit generationis principium, quamuis non rei.

Ad 2. *Nota dupliciter aliquid dici idẽ numero.* Ad secundum possumus vno modo dicere secundum doctrinam Scoti: Dupliciter dici aliquid vnum numero, intrinsece, aut extrinsece: id est vnum numero intrinsece, quod est vltimus actus nõ amplius in plures partibilis, qualia sunt indiuidua cuiuslibet speciei. Extrinsece vero, quæ vnum subiectum habent, & tali vnitate extrinseca omnia accidẽtia vnius subiecti vnum sunt numero, non tamen intrinsece. Per hæc respondetur, quę sunt vnum intrinsece numero, sunt vnum specie sed nõ quæ sunt vnum extrinsece. Sic autem dicuntur materia, & priuatio vnũ, ob id non sunt idem ratione.

2. solutio. Possumus etiam dicere, quod accidentia non habent aliam vnitatem numericam, quã a subiecto, ob id quæ insunt vni subiecto, vnum numero dicuntur. In accidentibus autem non valet illud, quæ sunt vnum numero, sunt vnum specie. *Nota de vnitatem merica accidentiũ.*

Ad 4. Ad quartum dico, quod materia secundum se vnam habet priuationem, quæ si respectu ipsius comparetur, vna est: at ad formas relata, plures dicitur.

Sed aliter respondeo, & est notanda solutio, quod dupliciter loqui possumus de priuatione: aut de ea, quæ est in materia prima, quæ dicit potentiam primam ad quamlibet formã, & hæc vna est ex parte ipsius, vt modo dicebam: aut loqui possumus de ea, quę est in materia proxima ad quamlibet formam, quę est terminus pro pinquus generationis, & hæc multiplex est, sicut multiplex est materia proxima, & multiplex forma introducenda. *Nota quõ ĩ materia vna sit, vel multiplex priuatio.*

Cum autem dicitur: priuatio est principium, intellige in genere, siue sit hæc, siue illa: sicut etiam cum dicitur forma est principium, non de vna forma, sed vniuersaliter de qualibet forma intelligitur: & ita argumentum manet solutum. Nec reputamus inconueniens, multas admittere priuationes, sed non in vna materia, sed in singulis proximis materijs singulas proximas priuationes. Ipsius vero materiæ secundum se, vna est priuatio secundum se. Atque hæc pro præsenti sufficiant dicta de priuatione, quæ erat tertium principium.

FINIS PRIMI LIBRI PHYSICORVM.

IN LIBRVM

SECVNDVM

DE PHYSICO AVDITV.

De intentione, ac diuisione huius Libri.

Aliorum sententia.

Vbium statim se primo offert de intentione libri huius: non enim omnes in ea conueniunt. Auerroes enim, & Sanctus Thomas hic Principia scientiæ tradi docet, nempe incomplexa, subiectum, passionem, & medium, & est congrua expositio. Simplicius vero dicit, hic tradi principia propria substantialis mutationis, nam in primo de vniuersali mutatione tam substantiæ, quam accidentis dictum est, Sed hæc non placet, nam quæ dicta sunt de accidẽtibus in primo, gratia exemplorum, & declarationis dicta sunt. Philoponus nõ male dicit hic agi de forma, nã in primo abundanter de materia parum de forma dictum est, sed in hoc amplius de forma, parum de materia dicitur.

Sententia Authoris. Sed mihi videtur posse dici, quod in primo libro de principijs generationis rerum naturalium dictum est: Hic vero de principijs motuum, qui consequuntur res naturales; & postea in tertio de ipso motu, & credo hoc esse magis ad mẽtem Aristotelis.

Diuisio libri. Diuiditur ergo iste liber in tres partes, In prima de natura est sermo, qui est principium motus: In secunda, quomodo Physicus a Mathematico differat, quia videntur de re naturali vterque differere: In tertia, de causis est sermo; vt quę causa sit natura, intelligatur Atq; hæc circa libri intentionem.

Caput Primum.

Eorum quæ sunt. Tex. I.

Primа methodo, quid natura sit, indagat, vt enim 1. de Anima cap. 2. inuestigaturus quid esset anima, animata inanimatis comparauit, ac in quo differrẽt, percepit, nempe ꝙ animata a se mouentur, & cognoscunt, in deque colligit animam esse principium quoddã motus, & cognitionis; ita & modo naturam quid sit ostẽsurus, id, in quo naturalia a non naturalibus discrepent, quærit; per id enim cõstabit definitio naturæ. Ante omnia vero distinctionem ponit eorum, inter quæ est cõparatio facienda. Eorum, inquit, quę sunt, quędam sunt natura, id est, constant natura, quædam ob alias sunt causas, id est, quędã sunt naturalia, quædam nõ naturalia. Quæ autẽ naturalia sint, exemplis explicat, nempe, animalia, ipsorum partes, plantæ, elementa quatuor, & alia huiusmodi, pnta mixta inanimata ex elementis composita. *Methodus Arist. in inueniẽdo quid sit natura.*

Sed quid per alias causas intelligit? Respõdet Themist. & alij, artẽ, electionẽ, fortunam, quædam enim arte, vt artificiata, quædã electione, vt actus morales; quædã fortuna, & casu fiunt, vt monstra, & alia huiusmodi, & hæc non naturalia dicũtur. At quamuis ita sit secundum veritatem, existimo tamen Aristotelem hic de artificiatis agere, hęc enim maximã habent cũ naturalibus proportionẽ, & solum est sermo de compositis, non de actionibus, aut accidẽtibus. sed sensus est, compositæ res, quæ in rebus: comperiuntur, quædam arte, quædam a natura sunt factæ. *Dubium primum.*

Nec

Nec modo monstra a naturalibus sepa rantur, modo enim communiter loquitur, vt omnes sentiunt, ex hac enim communi opinione, id quod intendit, nempe definitionem naturæ vult indagare.

Secūdum dubium. Dubitabis, quare dicit animalia, & ipsorum partes esse naturalia entia? Them. *Sententia Alexādri* Alex. & Philo. respōdent, quia in hoc differunt partes naturalium a partibus artificiatorum, quod partes naturalium sunt etiam a natura, vt manus, pes, caput, & reliqua: At partes artificiatorum non sunt ab arte: nam partes domus, ligna, lapides a natura, non ab arte sunt.

Sententia Simplic. Simplicius hoc nō recipit, dicit enim, quod partes etiam ab arte sunt, vt cubiculi, muri tecta, & in statua etiam partes ab arte sunt: nam lapides, & aurum, & lignū materia est, non pars: Materia autem, nec in naturalibus est naturale quid, sed est natura. & mihi hoc placet, præsertim, quia hoc modo nō partes animalium solum sed etiam elemētorum, & mixtorum oportebat dicere esse naturalia entia.

Sententia Authoris. Præterea dico (quantum existimo) ob id Aristotelem distinguere partes viuentium, quia nō sunt eiusdem rationis cum ipso toto, non enim caput est animal, aut manus: propterea erat ratio dubitandi, an essent naturalia entia. In elementis vero, & mixtis, cum partes sint eiusdem rationis cum toto, sicut totum constat esse ens naturale, ita & partes. Vnde id intelligeetiam de partibus plantarum, sicut de animalibus, quamuis non sint tam diuersæ a toto, sicut partes animalium: ob id in his explicat Aristoteles. & attende, quod est sermo de partibus integrantibus, non de materia, & forma; hęc enim non sunt naturalia, sed naturæ.

Omnia autem, quæ dicta sunt.

Constitutis naturalibus, modo differentiam eorum a non naturalibus ponit. Est autem hæc differentia, quòd naturalia in se habent aliquod principium sui motus, vel quietis, id est, eo, quo naturalia sunt, aliquo motu mouentur, cuius in se principium habent, vt lapis mouetur deorsum, ignis sursum, animalia progrediuntur, reliquaq; naturalia, vt talia, aliquem participant motum. Artificialia vero, vt talia sunt, non mouentur, vt cathedra ratione figuræ artis nullum motum participat. Distinguit autem Aristoteles motus hosce, est enim motus localis, qui fit secundum locum: est augmenti, & decrementi, qui fit secundum quantitatem: est alterationis, qui est secundum qualitates, atq; his mouentur res naturales.

Dubium. Quæ autem quibus moueantur motibus, non facile est explicare, propter diuersitatem opinionum. Simplicius existimat hos tres motus esse tribuendos elementis solis, vt omnia dicantur moueri secundum locum, ignis secundum augmentum, aqua secundum alterationem, qua densatur, & condensatur. & hoc asserit Simplicius, quia existimat animam non esse naturam, quæ est in viuentibus, ob id motus viuentium, vt talia sunt, non sunt naturales.

Sed pace Simplicij, hoc est fingere ad libitum. Etiam fundamentum est falsum, anima enim natura est actiua, vt dicemus postea, Adde quod esset sibijpsi cōtrarius, nam expressè 8. Physic. tex. 27. animalia probat a seipsis secūdum naturam moueri, quæ in se motus præsentes habeant.

Ob id dico primo cum Themis. & Alexan. quod non sic est sumēda ista motuū diuisio, vt quibus vnus inest motus, non insit alius, imò quibusdam possunt omnes inesse, sed distinctio est diuersorū motuum, quorum vnus non est alius, Vnde secundum Auerroem dico secundo, quod secundum locum mouentur animalia elementa, mixta, cœli, licet non omnia eodē modo, vt posterius dicemus. Secundum augmentum mouentur sola viuentia, reliquorum enim non est augmentum proprium. Secundū alterationem omnia mouentur pręter cœlos, quamuis non eodem modo. vnde patet, quædam esse, quæ non mouentur omnibus motibus, quædā vero sic. Nā animalia omnibus mouentur, cęli tantùm secundum locum: elementa vero, & mixta inanimata secundum locum, & alteratione.

Lectus

Lectus autem, & indumentum. Tex. ij.

CVm naturalia, vt naturalia aliquo moueri motu docuisset, nunc artificialia, vt talia sunt, nullo modo moueri docet, vt lectus a forma artis non habet in se, nec motum secundum locum, nec alterari, nec augeri, sed totus motus est ab extrinseco. Quod si dicas, nonne lectus est grauis, vt lapis, & deorsum descenderet, nisi impediretur? Similiter calefit, & alteratur? Respondet Aristoteles id non esse, vt ab arte est; sed vt naturale id participat, puta, quia ex ligno, quia ex ferro, aut ex aliquo alio est, quæ quidem naturalia sint.

Tanquam natura sit. Tex. iij.

EX proposita differentia inter naturalia, & non naturalia colligit egregie, quid sit natura. Cum enim naturalia in hoc a reliquis differant, quod motus in se principium habent, erit igitur natura principium, & causa motus, & quietis eius, in quo est, primum per se, & non secundum accidens.

Nota 1. Duplex principiũ motus, intrinsecum & extrinsecum. In cuius declarationem aduerte, quod motus duplex esse potest principium, alterum intrinsecum, alterum extrinsecũ. Extrinsecum est illud principium, quod nõ est in eodem subiecto cum illo motu, vt ignis est extrinsecum principium calefactionis aquæ: quia ille motus calefactionis est in aqua, at ignis nõ est in aqua. intrinsecum principium est, quod est in illo subiecto, in quo est ipse motus, vt cum nobis deorsum fertur, est principiũ quoddam in lapide, quo fertur, idq; est intrinsecum: quia est in illo, in quo est ipse motus. Attende ergo, quod natura est principium motus intrinsecum, id est, est principium, vt moueatur illa res, in qua ipsum est, ac ob id dicitur, est principium motus eius, in quo est.

Nota 2. Principiũ intrinsecũ motus duplex, principale, & instrumentale. Aduerte vlterius, quod adhuc istud principium est duplex, instrumentale, & principale: vt in motu lapidis instrumentale est grauitas: in reliquis sunt quædam virtutes, & accidentia ipsorum. Principale vero in lapide est forma ipsius substantialis, in reliquis vero, aut forma, aut materia.

Attende, quod natura non est principium instrumẽtale, sed principale, & substantiale: ideo dicitur in illa definitione, primum: est enim illa particula coniungenda cũ principio, vt sit sensus, est principium primum; & non cum sequenti, vt putauit Auerroes.

Nota 3. Principiũ motus in aliquo duplex, vel per se, vel per accidens. Aduerte præterea, quod principium alicuius motus in aliquo potest esse duplex, aut per se, aut per accidens. Per se est (loquimur autem de intrinseco) cum illi rei competit moueri, quia tale principiũ habet, vt forma lapidis est principiũ intrinsecum per se, quia lapis ob illam formam mouetur: per accidens est, cum res non habet moueri, vt tale principium habet, sicut Medicus sanat se, tunc Medicina est principium motus intrinsecum: quia sanatio est in ipso Medico, sed est per accidẽs: quia vt Medicus nõ habet sanari, sed vt infirmus: & signum, quod sit per accidens, est, quia aliquando recipitur sanatio, & sanatur is, qui non est Medicus, quod quidem ostendit, Medicinam per se non efficere motum intrinsecum.

Attende ergo, quod natura debet esse principium intrinsecum per se, ac propterea ponitur illa pars definitionis, per se, & non secundum accidens, ad excludendas aliquas formas artificiales, quæ per accidens sunt principia motus intrinseci; quamuis aliæ sint, quæ nec per se, nec per accidens sint motus principium intrinsece, vt ars domificandi, & similes, quæ nullo modo possunt in se operari. Atque hęc sufficiant pro explicatione definitionis, est enim postea magis examinanda in quæstionibus.

Naturam autem habent. Tex. iiij.

CVm quid sit natura, docuisset, quæ dicantur habere naturam, seu entia naturalia, explicat, dicitque substantias tale principium habentes esse entia naturalia, nihilq; nisi substantiam dici habẽs naturam, quod quidem probat. Natura aut est subiectum, puta materia, aut in subiecto, puta forma. sed nihil habes materiam,

materiam, & formam per se, nisi composita substantia: ergo ea sola est habens naturam.

Nota qd forma sit in subiecto. Aduerte, quòd forma dicitur esse in subiecto, non sicut accidens, & materia dicitur subiectum, non sicut accidentium subiectum: quæ omnia late in primo libro explicata fuerunt.

Secundum autem naturam.
Tex. v.

CVm quid natura, quid habens naturã explicuisset, declarat modo, quid sit ens secundum naturam, & dicit, ens secundum naturam dici, tam compositũ, & habens naturam, quam passiones, & proprietates, quæ a natura procedunt, vt ferri sursum ferri deorsum, sunt secundum naturam ignis, & terræ: quæ quidem proprietates non dicuntur, nec natura, nec habentes, naturam. Ex quo habes, naturam esse ipsum motus principium, habens naturam ipsum compositum substantiale, ens secũdum naturam, & tale compositum, & proprietates naturam consequentes.

Quia igitur est natura.
Tex. vj.

EXplicato iam, quid sit natura, quid habens naturam, quid ens secundum naturam, posset quis modò dicere, quomodo ostensum est, quid sit natura, nondum discusso, an sit natura? Respondet huic dicens quod est per se notum, naturam esse: constat autem ex 1. Post. ca 8. de per se notis non esse opus tractare, aut interrogare, an sint: dubitare enim de per se notis, an sint, est signum hominis, qui non potest distinguere per se nota a non per se notis: & talibus hominibus accidit id, quod accidit cæco disputanti de coloribus: hic enim potest quidem syllogizare, & disputare, sed nõ habebit scientiam rei, nisi solum scientiam nominum, quia non distinguit, & cognoscit id, quod per se notum est: ita similiter isti, qui per se nota non cognoscunt, ostendunt se non habere potentiam cognoscendi per se nota, ideoq; scientiam solam nominum habebunt, non rei. Hoc est, quod dicit textus, quod contingat hoc pati, id est quod istis eueniat eo quod per se nota ignorẽt: manifestum est nempe quod quantumcunque disputent; sicut cæcus de coloribus quos non vidit, solam vocum cognitionem habent, non rerum ipsarum. & nota hanc expositionem, quia nescio, an a multis locus sit intellectus.

Videtur autem nonnullis natura.
Tex. vij.

PLacet in hoc loco expositio Sancti Thomæ, & Auerrois, qui docent Aristotelem velle materiam probare esse naturam ex antiquorum etiam opinione. Hi enim id, quod secundum se est informe permanens in generatione & corruptione, vocabant materiam, vt in artificiatis lignum, æs, aurum, & similia sunt materia: hæc enim, reliquis destructis formis permanent. & inducebantur hoc argumento. Id, quod est substantia cuiusq; est natura: sed materia est substantia: ergo ea est natura. quod esset substantia ostendebant: quia id, quod permanet, & patitur semper, nec corrumpitur, est substantia: talis est materia, quod Antiphon hoc signo ostendebat. Sumatur statua lignea talis, vt possit lignum putrefieri, & germinare, & condatur sub terra, tunc producitur lignum, non statua, ergo lignum erat substantia, non forma statuæ, atque id est natura.

Si autem & horum aliquid.
Tex. viij.

OStendit etiam materiam esse naturam in rebus naturalibus, sicut in artificiatis, ob eãdem rationem: vt enim lignum, aurum, æs permanet sub diuersis formis artificialibus, ita est etiam materia permanens in istis, ex qua facta sunt, puta aqua, aer, aut quid simile, quæ materia dicetur etiam natura horum, sicut illa erat natura artificiatorum.

Quocirca ſane hi quidem. Tex. ix.

COncludit, Antiquos omnes materiã poſuiſſe naturam, ſed non omnes eodem modo: quilibet enim ponebat naturam illam ſubſtantiam, quam exiſtimabat eſſe principium: Vnde qui aquam eſſe principium putauit, illam eſſe naturam dicebat: Similiter qui aerem, aut ignem, aut horum medium, aut omnia ſimul. denique pro diuerſitate principiorum erat diuerſitas in aſſignanda hac natura: omnes tamen conuenere materiam eſſe naturam, & ſubſtantiam: formas autem eſſe accidentia, & diſpoſitiones quaſdam huius ſubſtãtiæ, quorum opiniones in libro primo ſatis ſunt enarratæ, & expoſitæ.

Et horum quidem quodlibet. Tex. x.

DEclarat, qualiter iſti huiuſmodi principia ponebant. Dicebant enim iſta principia eſſe perpetua, nec corrumpi inter ſe, reliqua vero corrumpi, & generari, vt Empedocles dicebat, ſemper manere ignem, aquam, & reliqua duo: cætera omnia, nempe mixtiones varias, quæ erant formæ, deſtrui infinities. Cõcludit ex omnibus, materiam dici naturam.

Nota Vbi aduerte, quod non probat opinionem Antiquorum in poſitione materiæ. cum multo aliter (vt viſum eſt) ſentiat de materia, ſed in hoc, quod materiam naturam eſſe fatebantur, quãuis quæ vera eſſet materia, non intelligerent: Poſtea ſubiungit contra Antiquos, formã eſſe etiã naturam. At ne videretur æquiuocatio de forma accidentali, quæ figura dicitur (hęc enim non eſt natura) addit, Quæ ſecundum rationem dicitur. ideſt a qua ſumitur definitio, hæc eſt ſubſtantialis, & natura dicitur.

Vt enim ars dicitur. Tex. xj.

TRibus rationibus oſtendit, formam dici naturam, quarum prima eſt. Vt ſe habet ars ad artificiale, ita natura ad naturale: ſed artificiale dicitur a forma artis: ergo & naturale etiam a forma. Et aduerte, quod per artem intelligit ipſam formam ab arte factam Minorem oſtendit: lectus, & vnumquodq; artificiale, non dicitur tale per hoc quod eſt in potentia, & nondum habet formam, ſed per ipſam actu formam. Probat etiam concluſionẽ: quia caro, oſſa, & reliqua nondum dicuntur ſuam habere naturam, quouſque habeant formam, per quam vnum quodq; definitur: ergo forma eſt natura. *Tribus rõnibus pbatur formã eſſe naturam.*

Quare alio modo. Tex. xij.

COncludit ex præcedenti ratione, formam eſſe etiam naturam eorũ, quæ habent principium motus. At ne quis exiſtimaret ſe de forma abſtracta loqui, dicit, ſe ſermonem facere de formis particularibus, quæ ſunt in ipſa materia, nec ab ea ſeparatæ conſiſtunt, niſi tantum ratione, & intellectu. Intermittit autem vnum verbum, nempe cõpoſitum ipſum, cuius eſt forma, non naturam, ſed ſecundum naturam dici (vt ſuperius eſt dictum) non ſolum autem formam naturam eſſe contendit, ſed etiam magis naturam, quam materiam: quia vnumquodq; magis eſt, cum eſt actu, quam cum eſt potentia: ſed per formam ſit ens naturale in actu, per materiam in potentia: ergo magis natura forma, quam materia.

Amplius ſit ex homine homo. Tex. xiij.

SEcunda ratione materiam eſſe naturã probat. Figura ſtatuæ, ob id non dicebatur natura, quia ex ſtatua non fiebat ſtatua, ſed ex ipſius ligno lignũ at ex homine homo procedit, & ex leone leo: ergo horum formæ erunt naturæ ob eandem rationem, qua lignum, cum in his ſimilitudo in forma ſeruetur, & permaneat.

Amplius autem natura dicta, vt generatio. Tex. xiiij.

TErtia ratio est. Generatio dicitur via ad formam: sed generatio dicitur natura: ergo forma, ad quam tendit, dicetur natura. A termino enim ad quem fit denominatio, vt dealbatio motus est ad albedinem, denigratio ad nigredinem. Dices, non videtur denominatio esse a termino ad quem, nam medicatio dicitur, non quòd sit ad Medicinam, sed potius quòd procedat a Medicina. Respondet, non sic dici medicationem, sicut generationem: nam medicatio significatur per modum actionis, & est motus a quodam in quiddam: at generatio est per modum passionis, & mutationis, & est motus ex aliqua materia in aliquam formā. Cum igitur non denominetur a materia, dicetur a forma, vt dealbatio, & denigratio. Quod autē generatio sit motus ex aliquo in aliquid, patet per ipsum concretum: nasci enim, seu generari est, ex aliqua materia in aliquam mutari formam.

Nota primo. Hic aduerte primo, quod hoc argumētum magis habet robur Græce: nam loco generationis habetur γένεσις, quod etiam significat naturā, & est perinde, ac si nos diceremus, nationē, quæ est motus in formam: ergo forma natura est.

Nota secundo. *Quō differat generatio viuētium a generatione non viuentium.* Aduerte præterea, quod non quæcunq; generatio dicitur γένεσις, sed viuentiū generatio. Differt enim multum generatio viuentium a generatione nō viuentium. Generant enim viuentia præbendo virtutem productiuam, & etiam materiam, ex qua effectus fiant: & etiam aliquod incrementum ministrant, vt animalia dant semen, in quo est virtus productiua, & etiā materia: & postea per aliquod tempus fœtum per se alunt. Animalia enim viuipara fœtum intra se alunt; ouipara vero in ouo luteam partem ministrant loco cibi pullo, dum est intra corticem, ex parte autem alba pullus fit, vt refert Arist. 1. Histo. c. 5. & lib. 2. de Genera animalium. c. 1. vnde talis viuentiū generatio dicitur γένεσις & generari, hoc est nasci. At non viuentia non ministrant ex se materiam, nec augmentum, sed in extrinseca materia generant, ipsam disponentes. Per hæc patet sensus Aristotelis, qui ex viuentium generatione, quæ dicitur natura, ipsorum formas naturas dici contendit, & per has omnes etiam reliquas aliorum entium naturalium formas.

Forma itaque natura est. Tex. xv.

FOrmam naturam esse concludit. At cum priuatio, vt exponit Albertus, sit aliquo modo principium generationis, & aliquo modo forma, etiam eam aliquo modo esse naturam docet. Vnde per priuationem terminum a quo mutationis intelligit, vt in primo libro, quicquid velit Philoponus, & alij. Vt autem superius diximus, priuatio ponit aliquam formam in materia, vt non ignis est aqua, aut quid simile. In accidentibus est forma opposita, aut, media, vt non album est nigrum, aut medium: An autem in mutatione substantiali hoc ita sit, quod priuatio importet formam, & contrarium, posterius docet esse examinādum, nempe in libris de generatione, & corruptione.

Ex quibus colligimus, quid sit natura, & quod natura est duplex, materia, & forma: & quod forma est magis natura, quā materia: & quod priuatio quodam modo dici possit natura: & quid dicatur habens naturā: quid ens a natura, seu sm naturā.

An definitio naturæ sit bona. Quæstio I.

VT magis ea, quæ in textū dicta breuiter sunt, eluciden- tur, oportet ea argumētis, & quæstionibus discutere. Igitur aduersus definitionē naturæ est primum argumentum. Absolutum non debet per respectiuum definiri, vt notum est: at natura cum sit substantia est quid absolutum: principium vero, & causa quid respectiuum: non ergo debuit per ea definiri. *Argumēta in oppositum.* *1 arg.*

Secundo, principium, & causa videtur idem, vel saltem est vnum superius altero: ergo in definitione tanti momenti nō debuit quid superfluum poni. *Secundū.*

3 Tertio. Alicui inest natura, quod tamen non quiescit, vt cœlo, quod cum sit ens naturale nunquam quiescit: & similiter è contra, terra est ens naturale, quæ tamen nunquam mouetur: non igitur natura est principium motus, & quietis simul.

4 Quarto. Materia est natura, tamen non videtur esse principium motus, cum sit subiectum: hoc autem nō dicitur principium, nec causa: diminuta ergo videtur definitio. &c.

5 Quinto. Natura est æquiuocum quid, vt patet. 5. Metaphysi. cap. 4. non ergo debuit definiri.

6 Sexto. Vnum non est principium primum contrariorum: motus, & quies contraria sunt, vt notum est: non ergo natura potest motus & quietis esse principium.

7 Septimo. Ars cantandi, saltandi, & aliæ similes non sunt naturæ, & tamen sunt principia motus intrinseca de per se, non sicut Medicina quæ sanat alios, hæ vero motum efficiunt in his, in quibus sunt: quisq; enim per artem, quam in se habet, cantat, & saltat. Hęc sunt argumenta, quorū solutione declaratur naturæ definitio.

Primum fundamētum. Sit primum fundamentum. Natura aliter a Philosophis alijs, quam ab Aristotele definita est. Plato enim, vnde recepit Philoponus, sic definit: Natura est uita, seu vis quædam per corpora diffusa, ipsorum gubernatrix, & rectrix: imaginabatur enim esse quandam substantiam a Deo procedentem, quæ in hæc inferiora diuidebatur, vt singulis singulæ responderent partes maiores, vel minores, prout magis, vel minus Deo accedebant, atque has partes in singulis naturas vocabat, ab ijsq; motus, & reliqua proueniebant. Hāc substantiam, vt a Deo procedit, vnam asserebant: vt vero corporibus erit communicatā, plures. Quod luminis exemplo explicabant. quod, vt a sole procedit, vnum est; vt vero inferioribus communicatur, plura.

Definitio secundum Pytagorā et Herm. Trim. Vnde Pythagoras, & Hermes Trimegistus sic definiebant naturam: Natura est vis, & forma absoluta, egrediens a causa prima, quæ postquam egressa est, diffusa est per corpora naturalia, & in singulis est principium motus, & status. Aristoteles vero longe aliter philosophans nihil ponit in corporibus substantiale, præter materiam & formam, quæ sunt principia motus, atque talem substantiam a Deo procedentem rebus communicatam præter substantiam reijcit merito: isti enim præterquam quod ipsorum opinio est falsa, dicunt tantùm, & non probant.

Secundū fundamētum. Sit secundum fundamentum. Natura, vt tradit Aristoteles 5. Metaphysic. cap 4. quinque modis dicitur. Primo, pro ipsa generatione, & productione viuentium, vt in textu expositum fuit. *Nota acceptiones naturæ.* Secundo, pro materia prima, ex qua facta sunt entia naturalia. Tertio, pro materia proxima cuiusque generis, vel speciei entium, vt aurum dicitur natura vasorum aureorum, & ligna natura scamnorum ligneorum, & aqua natura argenti, terra natura plūbi. hæc enim sunt materia ipsorum proxima. Quarto, pro forma, quæ in vnoquoque est principium motus. Quinto, pro substantia cuiusque rei, & essentia, quomodo dicimus etiam naturam in spiritualibus. Vnde Boetius lib. de duabus naturis, dixit, persona est rationalis naturæ indiuidua substantia. In præsenti autem, vt modo definitur, tantum pro materia, & forma sumitur.

Tertium fundamētum. Sit tertium fundamentum. Definitio naturæ, vt ex textu colligitur, est sic intelligenda: Natura est, principium, & causa; ad denotandum naturę multiplicitatem, *Explicatio definitionis naturæ.* quæ materiam, & formam comprehendit, Motus, & quietis eius in quo est, ad excludenda principia extrinseca motuū, quæ non dicuntur propter illos motus naturæ. Nō enim quia ignis est principium motus, aquæ natura dicitur, sed quia motum in se facit, puta a forma habet sursum ascendere.

Dicitur, Primum, ad excludēda instrumētalia principia motuū, qualia sunt accidentia, & potētiæ, quæ sunt in compositis, quibus forma, aut materia operātur.

Dicitur, Per se, & non secundum accidens, ad excludendas aliquot formas artificiales, quæ faciunt motum in his, in quibus sunt, sed per accidens, vt dictum est de Medicina, quæ formæ non sunt naturæ. Ex his constat, bonam esse definitionē naturæ: at, vt notior fiat, oportebit argumentis respōdere, quorum solutiones exacte eam declarabunt.

Ad

Ad 1. Ad primum respondet Albertus secundo Physic. tract. 1. cap. 3. & Sanctus Thomas in præsenti, quod in his, quæ absoluta quidem sunt, tamen aliquem secum ordinem important: non est absurdum, quod etiam aliquid, quod talem ordinẽ explicet, ponatur, dum definiuntur: sic est natura, nam materia, & forma considerantur dupliciter: aut vt ad esse pertinẽt, substãtiamq; compositi faciunt: & sic materia, & forma, vel substantiæ dicuntur: aut vt motus ipsius compositi causę sunt, & sic natura dicuntur, ob id per motum, & ordinẽ ad ipsum definiuntur, nec ideo natura relatio est, sed aliquid relationis importat. Vnde frustra Philoponus aliam definitionem assignare contendit, vt diximus in primo fundamento.

Ad 2. Ad secundum dico etiam cum Sancto Thoma, & Alberto, quod principium, & causa non dicunt ibi idem, nec vnum est superius altero, sed ponuntur duo ad explicandum naturam non vno modo dici. Vnde Burleus, & Auicenna dicunt, quod principium dicit formam, causa vero dicitur propter materiam, quamuis Sanctus Tho. dicat, ꝙ principium dicit ordinem, causa vero influxum, & operationem, & vtrunque dici optime potest: vnde patet, non esse quicquam superfluum.

Ad 3. *Quo natura sit principiũ motus, & quietis.* Ad tertium respondent Porphyrius, & Philoponus, quod illud, Et, æquiualet in illo loco. Vel, vt sit sensus, est principium motus vel quietis. Sanct. Thom. vero, & Auerroes dicunt, non esse opus hoc dicere, sed quod sensum faciat copulatum, & sit sensus: natura est principium motus, & quietis, in quibus est motus, & quies: & quietis solius, in quibus solũ est quies: & motus solius in quibus solum est motus, vt sit suppositio accommoda, nempe motus, & quies a natura proueniunt, non ab alio. Vtraque expositio quantum ad rem coincidit, & vera est. Non enim dicendum est cum Alexandro, quod hic solum definiantur, quæ simul mouentur, & quiescunt. An vero cœli quiescant, & an vero sint entia naturalia, postea examinabitur.

Ad 4. Ad quartum dicitur, quod materia nõ est subiectum motus, sed compositum. Hoc enim est, quod alteratur, augetur, & secundum locum mouetur, & etiam si esset subiectum, adhuc causa, & principium dici posset, nẽpe causa materialis, & principium materiale: Nam causa, & principium etiam de materia dicuntur.

Ad 5. Ad quintum. Aliqui recte volunt, naturam esse vniuocum materiæ, & formæ, sicut genus: non enim in omnibus acceptionibus hic sumitur quæ enarrantur in quinto Metaph. & est magis probabilis opinio, quamuis dici non admodum improbabiliter possit cum Alberto, & Auerroe, esse analogum, possunt autem analoga definiri, vt dicitur 6 Topicorum, & 4. Meta cap. 2. de hoc autem in Logica dictum est.

Ad 6. Ad sextum aduerte, quòd duplex est quies Altera naturalis, quam attingit natura per motum, vt est illa, qua quæque res in suo naturali loco quiescit, vt lapis in centro, ignis in sua sphęra. Similiter cum res naturalis per augmentum in proprio termino suæ magnitudinis quiescit. Altera violenta, vt cum extra locum proprium corpora detinentur. Natura est principium quietis naturalis, nec inconuenit, vt dicit Albertus, quod vnum sit contrariorum principium, cum vnum ordinatur in aliud, vt in finem, sic autem se habet natura, motus enim est causa, vt quietem consequatur in his, quæ quiescere apta sunt.

Ad 7. Ad septimũ respondet Auerroes, quod illa ars est causa actionis, sed non alicuius rei actæ, Sed mihi non satisfacit ista solutio. Ob id dico, quod in motu sunt duo, ipsa res quæ est mota, & modus, & qualitas motus quod sit sic, vel sic. Vel aliter dico, quod ipsius motus saltandi vel caurandi nõ est principium ars, sed natura: modum vero præstat illa ars: ideo nõ est natura, non enim est motus principium. Ex his patet naturæ definitio.

An

An omnia entia naturalia dicantur naturalia a principio intrinseco actiuo motus. Quæst. II.

Explicatur sensus quæstion.

Xponendus est q̃stionis sensus, antequam quicquã determinem⁹. Aduerte, quod motus alicuius rei duplex est principium: actiuum, quod illius est efficiens causa, & passiuũ, quod illũ recipit petimus igitur, an quælibet res naturalis, quæ mouetur, habeat in se vtrunque principium, ita vt se moueat, & moueatur a se secundum locum, aut qualitatem, aut quantitatem. Nec hic vocamus ens naturale, vt distinguitur cõtra supranaturale, sed omne id, quod in se sui motus principium habet: vnde Adamus, licet supranaturaliter esset factus, erat ens naturale: quia motus sui in se habebat principium. Nec similiter hic disputamus de cœlo, de hoc enim erit quæstio peculiaris, sed de elemẽtis, & mixtis, tam animatis, quam inanimatis.

1. expositio Auer. Circa quã duplex est opinio opposita. Altera est Auerrois. 3. cœli. com. 28. quam recipit Iandu. 8. Physic. q. 12. & Grego. 2. s. n. d. 6. q. 1. ar. 3. & alij multi, quæ cõsistit in duplici diuisione, & conclusione. Prior diuisio est Aliquid dupliciter est in potẽtia ad motum aliquem, aut in potentia essentiali, aut in potentia accidentali. Id dicitur in potentia essentiali, quod non solum est in potentia ad motũ, sed & in potentia ad formã, vnde fluit motus: vt Rusticus est in potẽtia ad philosophandum essentiali: quia ad actum, & habitum est in potentia: & id, quod non habet calorẽ, est in potentia hac ad calefaciendum, quę potẽtia ab alijs dicitur remota. Potentia accidentalis est, quæ habet formam, nondum tamen ad operandum venit, vt calidum actu est in potentia hac ad calefaciẽdum, quæ potentia dicitur propinqua: ita similiter graue, aut leue dicitur in potentia accidentali ad motum, cum iam est graue, aut leue, sed non lum mouetur: dicitur in potentia essentiali, cum nondum est graue, aut leue.

Prima distinctio secundũ expositionẽ Auer.

Secũda distinctio p Posterior distinctio est. Mouens est duplex: coniunctus, & per se, vt manus tactu mouens baculum: separatus, vt proijciẽs ex se lapidẽ. Quibus suppositis, ponitur. *opinione Auerr.*

1. Concl. sensus Auer. Prima conclusio ipsius. Inanimata, imò nullũ ens naturale reducitur actiue a seipsis ex potentia essentiali ad motum. quod est dicere. Nihil habet in se suæ generationis actiuum principium: & clarius, Nihil seipsum generat.

2. Concl. Auer. Secunda conclusio. Inanimata habent in se actiuum principium per se coniunctum, quo se ex accidentali potentia ad actum reducunt i. lapis in se habet actiuũ principium, quo se mouet deorsum, & sic de alijs: & tale principium est ipsa forma inanimati, mediante aliquo accidente, puta grauitate, aut leuitate: vnde patet, q; motus inanimatorum prouenit a principio actiuo per se intrinseco.

Quod si dicas, in quo differentia viuentibus: Dicunt aliqui horum, quod viuentia non solum habent sui motus actiuum principium, sed etiam initiatiuum, eo q; a se mouentur, & incipiunt a se moueri: at inanimata non incipiunt a se moueri, vt patet de lapide, & de alijs, sed incepto motu ab aliquo extrinseco, puta generante, remouente prohibens, cõtinuant actiue suum motum per formam, & virtutem formam comitantem.

Primum arg. pro Auer. Hæc est opinio horum: & probatur. Primo cum lapis mouetur deorsum, vel mouetur a suo loco naturali, vel a medio, vel a generante, vel a se. Non a loco, quia locus non proprie mouet. Non a medio, quia medium est indifferẽs pro motu sursum ignis, & pro motu deorsum aquæ. Non a generante: quia potest esse, q; sit corruptus, dum lapis mouetur: est enim generans causa particularis, quæ facit lapidem. Ergo mouetur a se.

2 Secundo. Aqua calida, remoto calefaciente, infrigidat se, ac reducit se ad frigiditatẽ antiquã. Ergo mouet, & alterat se.

3 Tertio. Si inanimata solum haberent principium passiuum motus, sequeretur, q; motus eorum essent violenti, quod falsum est. Et patet. Nam motus lapidis sursum est violentus, & tamen habet principium passiuum. Nam ratione materiæ non repugnat motus ille lapidi: non ergo sufficit principium passiuum, vt motus sit naturalis.

2. sñia D. Thom. Opposita est opinio S. Thom. hic, & 8. Phy.

Phy. tex. 32. & 3. p. q. 32 ar. 4. quia asserit, inanimata non moueri actiue a se, sed ab extrinseco, puta a generante vel remouēte prohibens, ita vt omnia sint principia passiua, quæ in ipsis sunt inanimatis.

1. Ratio D. Tho. Et probatur expressè ex Arist. 8. Physi. tex. 32. Grauia, inquit, & leuia nō habent principium agendi, sed patiendi. & ratio est ipsius Arist. si haberent enim actiuum principium, & passiuū sui motus, tunc vel forma esset actiuum principium, & materia passiuum, vel aliqua pars composita inanimati esset actiua, & mouens, & altera pars mota: neutrum potest esse. Primū a minimè, quia forma non mouet per se, nec materia per se mouetur. Nec secundū dici potest, quia cum inanimata sint homogenea, & ipsorum partes sint eiusdem rationis, non videtur, quare vna debeat mouere, altera moueri.

Nota. Hic aduerte, quod vim huius rationis nō soluit, quod sit actiuum principiū continuatiuum: nam absolute impossibile est imaginari, quod forma moueat p se, nec aliqua pars eiusdem rationis aliam: In viuentibus, cum sint etherogenea, potest assignari pars composita, puta cor, quæ moueat reliquas, sed non in homogeneis.

2. Ratio. Altera ratio est ex tex. 28 eiusdem libri octaui, vbi dicit, quod de istis inanimatis q̄stio est quid est id extrinsecū, a quo moueantur: est enim manifestum, quod non a se: hoc enim est officium vitæ, & viuentium proprium. Quid clarius? Sit ergo ratio: viuere est a se moueri: inanimata non viuunt, ergo nō a se mouentur. Quod.n. isti dicunt, quod non initium motus habent, hoc nil est, nam solum erit, vt dicantur aliter viuere, sed non quod non sint viuentia. Hæc igitur est sententia S. Th. opposita Auerroi in secunda cōclusione, in prima enim nulla est controuersia.

1. Concl. Pro huius determinatione sit prima cōclusio. Viuētia habent in se intrinsecū essentiale principiū motus non solum passiuum, sed etiam actiuum, ita vt a se moueantur, & se moueant. De hac nulla est controuersia, sed tamen est declaranda.

Nota. Aduerte, cū duplex sit principium primum motus, actiuum, & passiuum: aliquando ista sunt disiuncta, vt principium actiuum sit extra motum, & motus solum sit, vbi est principium passiuum, vt calefactio aquæ. Non enim actiuum principium est in aqua, sed passiuum tantùm: aliquando simul sunt coniuncta, vt vbi est motus, ibi sit ipsius actiuum, & passiuum principium, vt cum animal progreditur. Et ista principia aliquando coniunguntur ad omnes motus, sicut in animalibus. Hæc enim se mouent secundum locum, se augent secundum quantitatem, se alterant secūdum qualitatem in nutritione: aliquando coniunguntur ad duos motus, vt in plantis, quæ se augent, & se alterant, dum se nutriunt.

Aduerte autem, quod viuere non aliud est quam quoddam se mouere, & vita est quidā motus sui: & omnia, quæ se aliquo motu per se, & a principio essentiali, puta forma, mouent, viuunt. Hinc fit quod ea quæ apparent mouere se, licet non se vere moueāt, dicimus viua analogice, vt aquas viuas, argentum viuum, ignem viuacem: talis motus, qui est a se ipso per se, dicitur cōprehensiuus ab Auerroe t 2. Mera com. 39. Vide igitur, quomodo vita cōsistat in hoc, quod aliquid habeat essentiale principium, puta formam, actiuum alicuius motus in se. Nota quid sit viuere.

2. Concl. D. Th. cō tra Auer. Secunda conclusio. Nec forma, nec materia inanimatorum est principium actiuum motus illorum, sed tantùm passiuū, & in hoc tales formæ differunt a formis viuentium: hę enim sunt actiua principia motuum ipsorum viuentium. vnde cum lapis deorsum fertur, ignis sursum, nec a forma, nec a materia actiue mouentur. Hanc persuadeo rationibus superiųs positis pro ratione Sancti Thomæ, præsertim cum argumenta oppositæ opinionis prorsus sint nullius momenti.

3. Concl. Tertia conclusio. Grauitas & leuitas, & similes virtutes sunt instrumenta actiua, quibus inanimata mouentur naturaliter secundū locum. vt enim impetus impressus sagitrę a proiiciente, ipsam actiue fert violenter sursum, ita grauitas, & leuitas sunt virtutes naturales impressæ a generantibus, quibus naturaliter feruntur, nō violenter grauia, & leuia, ac ob id talium motus generantibus tribuitur: hæ enim virtutes sunt velut virtus semē actiue mouens, & alterans.

4. Ratio. Hanc mihi persuadeo, quia intelligere non possum quō lapis deorsum feratur, nullo

nullo mouente extrinseco principio manente, nisi aliquid sit in lapide, quod actiue moueat, hoc non erit forma ipsius, vt probatum elt erit ergo grauitas. Et quod sola grauitas sufficiat, patet in animalibus, quæ etiam deorsum descendunt, sicut lapis, cuius motus anima non potest esse actiuum principium, nisi sola grauitas. Per hæc autem possumus argumentis respondere.

Ad primum. Ad primum conceditur, motum inanimatorum non esse a medio, nec esse a loco, sed a generante, qui impressit hanc virtutem actiuam instrumentalem ipsis, vt extra locum naturalem posita, sublato impedimento, mouerentur, quamuis ipsa generantia aliquando non sint tunc.

Ad secundum. Ad secundum est multiplex opinio de reductione aquæ calidæ ad frigiditatem. *Nota de reductiōe aquæ calidæ in pristinum frigus.* Prima est Auerrois. 2. Animæ. com. 115. dicit esse vapores quosdam aquæ coniunctos, atq; horum ratione ipsam calefieri. sublato autem calefaciente, aquam infrigidare hos vapores, & sic reduci ad frigiditatem, non quod eadem aqua se ipsam ad frigiditatem reducat.

Nota contra Auerroem. Ista opinio sine dubio est falsa, potest enim aqua in se ipsa calorem recipere; & talis reduci ad frigiditatem, remoto calefaciente.

Secunda sententia Auicen. Secunda sententia est Auicennæ lib. 1. suffici. cap. 5 dicit illam reductionem fieri a forma substantiali aquæ, quæ reducit se actiue ad suam naturalem dispositionem, quoties est extra eam: sed hæc non placet, quia forma substantialis non potest agere, nisi per accidentia media. Non ergo poterit se reducere in frigiditatem per se.

Tertia sententia Pauli Veneti. Tertia sententia est Pauli Veneti, qui dicit aquam per accidens se infrigidare, nam cum est calefacta, est rarefacta, ablato calefaciente, intendit se condensare, ac inde se infrigidat consequenter. Hoc nō placet, nam infrigidatio est causa condensationis, priusq; est infrigidare, quam condensare; non ergo aqua per accidens infrigidat condensando.

Quarta sententia Ægydij. Quarta sententia est Ægydij, qui dicit, aquam per accidēs se infrigidare hoc modo, quia per se corrumpit calorem, ac inde cōsequitur frigiditas. Sed nec hoc placet, nam natura nunquam per se intendit corruptionem, nec corrumpit, nisi generando aliquid: non ergo aqua per se corrumpit calorem, nisi per se generando frigiditatem.

Quinta sententia Forliuien sis. Quinta sententia est Iacobi Forliniensis, qui dicit aquæ partes non esse æqualiter calidas, sed quasdam minus, quasdam magis, & ideo sunt inæqualiter frigidæ: partes ergo magis frigidæ infrigidant minus frigidas. Hoc non plene satisfacit, nā illæ partes magis frigidæ non poterūnt infrigidare vltra gradum suum. & cum ipsæ sint remissæ, non poterunt penitus infrigidare, & reducere alias in suam frigiditatem naturalem. Et præterea nil vetat tum has, tum illas partes calefieri, & totam etiam æqualiter calefieri.

Sexta sententia aliorum. Sexta sententia est quorundam, qui asserunt aquam per frigiditatem quandam virtualem reducere se ad suam frigiditatem actualem, quam dicunt posse corrumpi totam in aqua. Hoc videtur falsum, non solum quia duas frigiditates ponit in aqua, sed etiam, quia actualem frigiditatem totam deperdi posse, manēre aqua, docet: quod non est philosophicum, Nam in illa aqua, aut est calor in summo, aut non. Si est in summo, ergo est ibi forma ignis, summus enim calor non est nisi cū forma ignis, sicut quælibet vltima dispositio cum sua propria forma substantiali: Si vero non est in summo, ergo quantum deest caloris tantum inerit frigiditatis, cum contrarium non sit remissum, nisi ex admistione contrarij. Præterea quælibet forma non potest conseruari sine vlla sua naturali dispositione: sed frigiditas, & humiditas sunt naturales dispositiones aquæ: Ergo sine his prorsus non potest consistere.

Septima sententia Burlei. Septima sententia est Burlei, qui dicit ab aere circunstāte aquam infrigidari, & quia a nobis ista est defendēda sententia, oportet eam declarare, & corroborare.

Primum fundamētū pro sententia Authoris. Aduerte igitur, quod maior vel minor actiuitas alicuius qualitatis nō arguit intentionem ipsius maiorem vel minorem: Potest enim esse, quod vna qualitas magis agat in vno subiecto, quam altera eiusdē rationis in altero: & quæ minus agit, sit intensior, si illa sit in materia densiori, vt flamma minus comburit, quam ferrum candens, & tamen calor flammæ est intensior,

ſtor, cum ſit illic forma ignis, non autem in ferro candenti. Hoc dixerim, vt intelligas, non propterea, quod aqua vehementer calefaciat, eſſe calorem illius intenſiſſimum. Poteſt enim calor non admodum intenſus id facere, propter materiæ denſitatem.

Secũdum fundamẽtum. Aduerte vlterius, quod aer circunſtans dupliei ex parte infrigidat, & per frigiditatem, quæ aliqua ei non deeſt, & per motum, quo ſemper mouetur: motus enim aeris infrigidat, vt patet in flatu ipſo: vnde in hac infrigidatione non debes attendere ſolum frigiditatem aeris, ſed motũ ipſius, quæ duo faciunt cauſam magnam infrigidationis.

Tertium fundamẽtum. Aduerte etiam, quod calor aquei, deficiente calefaciente, eſt multum debilis, & cito corruptibilis propter duo, & quia ei humidum ipſius aquæ reſiſtit, & quia deeſt conſeruans.

1. Concl. Quibus ſuppoſitis. Dico primo, mihi videri impoſſibile, quod frigiditas & forma aquæ ſe intendant, nec per ſe, nec per accidens: & loquor in eadem parte aquæ. Vna poteſt infrigidare alteram, ſed non vltra frigiditatis gradum, quem habet: at quod eadem ſe intẽdat, mihi. videtur improbabile, imò de motu locali id non cõceſſit Ariſt. animalibus, ſed aſſignauit vnã partem mouentem, puta cor, & alterã motã, puta reliquas partes. Et ratio eſt, quia productio alicuius eſt ex potentia, ab eo, quod eſt in actu: ſed talis frigiditas actu nõ eſt. v.g. vt octo, quæ eſt ſumma diſpoſitio aquæ, non ergo faciet ſe, vt octo.

2. Concl. Dico ſecundo. Quod illa infrigidatio ab extrinſeco prouenit, puta ab aere circunſtante, vt diximus exponendo vltimã ſententiã, & in hoc credo eſſe non nihil deceptionis. Quia illi ſolũ in aqua id ponunt, cũ idem prorſus ſit in ferro calido, in ligno, & in alijs, quæ infrigidãtur ſeparata ab igne, quorum formis non eſt hoc tribuendũ, cũ non ſint actiuę frigiditatis.

Dubium quid ſi aqua poneretur ĩ vacuo. Quod ſi dicas, quid ſi aqua poneretur in vacuo, vbi non eſſet aer, nec aliud circunſtans? Dico, quod calor corrũperetur tandem, quia cõſumeretur humidum vel vinceretur ab eo, ſine quo non conſiſtit, non tamen noua frigiditas induceretur ex defectu generantis eam. Quod dico de aere circunſtante, dico de terra: hęc. n. calorem extinguit ſua frigiditate: & per hęc patet ſolutio ad argumentum ſecundum.

Ad tertium. Dico motus illos non eſſe violentos: eſt enim alia ratio in eis, & in motu ſagittæ ſurſum proiectæ. Hic enim motus eſt contra formam grauis, & cõtra inclinationem eius: at in illis non ſolum materia eſt principium, ſed etiã ipſorum formę habent naturalem inclinationem, vnde ſunt naturales a forma, & a materia: & propterea eſt virtus naturalis horũ actiua, vt dictum eſt. *Ad tertiũ principale*

Dices, hoc modo calefactio ipſius aquę erit motus violentus, cum ſit contra formam aquæ, & ipſius virtutem, ſicut proiectio ſagittæ. Dico eſſe diuerſam rationẽ. nam calefactio & eſt motus ipſius aquæ & diſpoſitio ad generationem ipſius ignis, quæ naturalis eſt. vnde quamuis vt motus quidam aquæ eſt, ſit aliquo modo violenta, tamen ſimiliter eſt naturalis, quia diſponit ad generationẽ ſubſtantię, q̃ naturalis eſt: quod nõ fit in proiectione illa. *Nota.*

Ex his ſequitur quæſtionis determinatio. Non omnia eſſe naturalia a principio actiuo, ſed viuẽtia ab vtroq;, reliqua vero paſſiuo, tam materia, q̃ forma, & quod nõ ſemper forma eſt actiuum principiũ motus, vt patet in inanimatis omnibus.

An motus cœli ſit naturalis.
Quæſt. III.

HVius quæſtionis ſenſus manifeſtus eſt: petimus enim an ſicut lapidi motus deorſum naturalis eſt, ſit etiam cœlo circularis ſuus motus naturalis. Circa hoc Auicenna lib. 9. ſuæ Metaphyſicæ, cap. 2. quem ſequitur Scotus. 2. ſent. d. 2. q 6. in fine, dicit cœli motum non eſſe naturalem, nec violentum, ſed præter naturalem: nec eſſe a natura dicendum eſt, quod etiam docet Albertus. 2. Phyſi. tract. 1. cap 3. *Sententia Auicẽnæ, Scot & Alber.*

Huius opinionis ratio prima eſt Alberti. Motus naturalis non eſt infinitus, eſt enim natura finita, ſed cœli motus eſt infinitus, non ergo eſt naturalis. *Ratio 1.*

Secunda ratio eſt Auicennæ. Motus naturalis eſt ad conſequendũ ſuã perfectionem in rebus, ſed cęli nihil ſibi per motũ *Ratio 2.*

parant, non ergo ipsorum motus est naturalis.

3. Ratio. Tertio, si motus cœli esse naturalis, sequitur, quod duo motus contrarij naturales inessent cœlo, puta cum ab oriente pars inferna ad occidens conuertitur, & ab occidente iterum in orientem; sunt enim termini contrarij.

4. Ratio. Quarto, si cœli motus esset naturalis, esset a natura, sed non est a natura, cum non sit quies: ergo non est naturalis. hæc est horum sententia.

Secunda sententia Philoponi Simpl. & D. Tho. Opposita vero est Philop. & Simpli. & S.Tho. 1. p. q. 70. ar. 3. Ad quartum. qui docent motum cœli esse naturalem, & est expressa Arist. sententia. 1. cœli. tex. 13. & sequentibus, vbi dicit, sicut deorsum moueri est naturale terræ, ita cœlo circulatiter moueri.

1. Concl. At pro huius declaratione sit prima cõclu. Motus cœli (si pro orbe sumatur cœlum) nõ est a principio actiuo. Vbi aduerte apud Auer. aliquando cœlum sumi pro aggregato ex ipso orbe, & intelligẽtia mouente ipsum, aliquando pro ipso tantùm orbe. *Explicatur concl.* Dico aggregatum, quia intelligẽtia non est vnita cœlo, sicut forma, sed sicut nauta naui assistit ei: & ob id vnum per se non facit, & sic aliquando dicitur cœlum viuere. 2. cœl. c. 12 & mouere se: sed istæ sunt locutiones impropriæ, sicut nauis mouet se, quia a nauta, qui in ea est, mouetur. Proprie cœlum pro orbe sumitur, & sic dicit conclusio, quod non mouetur a principio actiuo, quod patet: nam si actiuè se moueret, esset viuens, vt dictum est: hoc autem esse non potest, cum nullam viuentium operationem habeat: non enim sentit, nec se auget, nec motu animalium mouetur, cum nulla habeat organa.

2. Concl. Secunda concl. Motus cœli orbis est a principio passiuo tantùm. Hoc intellige non solum, quod materia cœli sit principium passiuum, sed etiã forma, ita vt ille motus passiuè proueniat ab vtroque principio.

Quod si quis diceret cœlum non habere nisi solam materiam, Dico, quòd a tota substantia cœli, siue simplex sit, siue composita tota illa, prouenit motus, vt a principio passiuo.

3. Concl. Tertia concl. Motus cœli est naturalis, *1. Ratio.* & a principio passiuo, vt diximus. Probatur primo: cœlum est ens naturale: ergo ipsius motus est naturalis: si enim naturale est, naturam habet: si naturam, & motus est naturalis, non est autem alius motus præter hunc de quo est disputatio, ergo est naturalis. Probo primum antecedens ex 7. Metaph. cap. 2. vbi inter entia naturalia cœli ponuntur: & 12 Metaphy. c. 2. duas naturales ponit substãtias, alteram corruptibilem, alteram sempiternam & hæc est cœlum. Probatur præterea ratione antecedens: de cœlo tractare, aut est Physici, aut Astrologi, vt patet, vterq; autem artifex naturalia considerat.

2. Ratio. Secundo probatur: cœli figura est naturalis illi: sed hæc est naturaliter apta ad motum, puta rotunda: ergo & ipsius substãtia tendit ad motum: accidentia enim sensibilia manuducunt nos ad substantiam cognoscendam.

3. Ratio. Præterea tertio. Actio propria cuiusq; rei, in qua eius perfectio consistit, ei est naturalis, sicut homini intelligere: sed motus cœli est actio ipsius propria, & perfectio. 2. cœli. c 12. ergo est ei naturalis.

Ad primum. Per hæc ad argumenta respõdetur. Ad Primum dicitur primo, quod falsum est infinitum motum, duratione intelligendo, non prouenire a principio naturali, cum notum sit, materiam, esse primum naturale, & secundum se esse principium generationum infinitarum. Dico secũdo, quod etiam si principium actiuũ motus infiniti non sit naturale, at principiũ passiuum potest esse, & tale est cœlum.

Ad secundum. Ad secundũ dicitur, quod nõ est opus, quod motus sit ad consequendam aliam perfectionem, cũ ipse motus est talis perfectio: huiusmodi est cœlum. & hoc patet in viuentibus. quorum perfectio in vita consistit, quæ motus quidam est.

Ad tertium. Ad tertium dico, quod ille motus cœli vnicus est, nec cõtrarium habet, ob id nõ oportet ipsum separare, ac si essent duo.

Ad quartum. Dubium de quiete cœli opinio Auer. Ad quartũ de quiete cœli est varia opinio. Auer. 12 Metaphy. com. 41. & lib. de substantia orbis cap. 2. existimat, cœlum habere principium, vt possit quiescere, & probat ex Arist 9 Meta. tex. 17. Non est, inquit, timendum quod cœlum quiescat, timor autem est de eo, quod esset potest: cœlum igitur potest quiescere, sed non quiescet.

Nota cõ- Ista sentẽtia est falsa, nam frustra esset potentia

tra Auerroem. potentia illa, quæ nunquam ad actum esset reducenda, & prætetea, quia in sempiternis nō est posse esse, sed esse: nec Arist. ibi aliud dicit, quam φ non sit vlla timoris ratio, cum non possit cœlum quiescere.

Quō aliqui defendūt Auer. reijcitur defensio. Nec valet id, quod aliqui dicūt ꝓ Auerroe, a motu vnius dici cœlum quiescere altera die, quamuis .n. ista dici soleat quies, tamen Auerroes nō de hac loquitur, ista enim ponitur in actu, sed de quiete, quæ est cessatio motus, & hāc cœlo inesse posse est falsum, vt bene dicit Themist. hoc secundo capite, & S. Tho. q. 5. de potentia. art. 5. qui in hoc cœlos ab elementis differre docet, φ illa a motu naturali non possunt quiescere, hæc vero sic. Vnde in die iudicij erit miraculum, cœlos nō moueri, sicut ignem non calefacere.

Expositio Philoponi Philop. dicit, cœlum habere quietem, nempe, quia est in sua perfectione, quæ est motus, & vltimus status cuiusq; quies dicitur.

Opinio Simplicij. Nota duplicē quietem. Simplicius vero dicit, cœlos quiescere, nempe secundum axem, & centrum: quia nec ad dextram, nec ad finistrā declinant quomodo orbis, & machina mundi quiescit: & hoc etiam dicit Aristoteles. 8 Phy. tex. 76. monetur, inquit, & quiescit omne scilicet cœlum.

Aduerte tamen ex Philop. in principio 1 explicatione definitionis Naturæ, quod quies est duplex, altera est immobilitas quædam, & fixa statio, & sic possumus dicere, cœlum quiescere. Altero modo pro priuatione motus, cum aptitudine ad illum, & sic non est quies illa cœli immobilitas, cum non possit ad latera moueri, & talis quies est propria, & sumitur in definitione naturæ, quidqnid velit Philop. talisq; non est in cœlo: vnde ad argumentū dicitur, non semper naturam esse principium quietis, & motus simul. Quo autem pacto illa naturæ definitio esset intelligēda, diximus iam satis superius.

Dubiū de motu quō fiunt artificiata, vt dolatione lapidū an sit naturalis. Vnum est dubium de motu, quo fiunt artificiata, an sit naturalis, vt dolatio ligni & similes. Communiter dicitur, esse motus artificiales, nec naturales, nec violentos, sicut ipsæ formæ. Mihi cum distinctione videtur esse respondendum; nam hi motus possunt aliquando secundū substantiam suam considerari, & sic aliqui naturales sunt, vt sectiones, diuisiones: habent tamen aliquid violenti. Si vero, vt ab arte sunt, & ad formam artis tendunt, considerentur, sic nec sunt naturales, nec violenti, sed proprium nomen habent, nempe motus artis, nec potentia ad eos dicitur passiua naturalis, sed ineptitudo vel aptitudo, vt patet in prædicamento qualitatis. Hæc satis de quæstione, An motus cœli sit naturalis.

Caput Secundum.

Quoniam autem determinatum est. Tex. xvj.

Differimē Physici a Metaphysico ponit, cum vterque videatur de re naturali tractare. Proponit igitur duas quæstiones. Altera est. An Mathematicus a Physico differat, & per Mathematicum, vt notat Simpl. Geometram intelligit. Ponit argumentum ad probandum, quod non differant; artifices de eisdem rebus considerantes non videntur differre, sed Geometra, & Physicus de eadem re differunt: non ergo videntur differre. Probat minorem: nam vterque agit de corporibus, de lineis, de superficiebus, & punctis.

Amplius autem si Astrologia. Tex. xvij.

Altera quæstio est. An Astrologia, quæ non est pure Mathematica, sit distincta a Physica, & videtur eodem argumento, quòd non sit distincta, cum de eisdem tractent, puta de cœlo, de astris. Reijcit autem quandam solutionem, quam quis posset adhibere, nempe quòd Physicus tractet de substantia cœli & solis, & aliorum, non de accidentibus sed Astrologus. Hoc dicit esse inconueniens, cum scientia tractans rei substantiam, ipsius etiam consideret accidentia. Et præterea Physici tractantes de cœlo, & astris, ipsorum etiam accidentia tractant, quod sit sphæricus sol, aut cœlum, vel non, & sic de alijs huiusmodi accidentibus.

De his igitur negociatur. Tex. xvij.

Nota quo de eisdē re bus agere possint di uersæ sciē tiæ.

Soluit dubium propositum primum di ctum; , Physicum quidem & Geometrā tractare de eisdem rebus, sed non eisdem rationibus: Physicus enim solida, superficies, & similia considerat, sed vt sunt fines corporis naturalis, ac in eis sunt: at Mathematicus ipsa secundum se considerat, non vt terminos corporis naturalis. Vnde Physicus ista de corpore naturali ostendit, Geometra de his secundum se ipsa dicit.

Vnde sequitur aliud discrimen, quod Physicus hæc non abstrahit a motu, & materia sensibili; Geometra vero abstrahit ea non quidem re, sed intellectu, & nihil refert, id est, & hoc fieri potest. Abstrahentium enim nō est mendacium: ac si dicas, nō ob id, quod abstrahat intellectus quæ abstracta non sunt re, mentitur, & falsum dicit: est enim illa abstractio simplex consideratio rei, quæ nihil habet falsitatis. De hac abstractione multa diximus in Logica, nec opus est repetere.

Nota ab strahētiū nō est mē dacium.

Themist. & alij volunt, quod in primo discrimine etiā differat Astrologia a Physica, & illud sit pro Geometria, & pro Astrologia, hæc enim considerat figuram astrorum secundum se, & motum ipsorū; vt quantum quoddam est: at Physicus ea tractat vt corporis sunt naturalis passiones, vnde motum, vt a natura est, vt sempiternus est, vt causa aliorum est, denique motum ille secundum qualitatem, Mathematicus secundum quantitatem considerat, vt notat Themist.

Latent autem qui hoc faciunt. Tex. xix.

Reprehendit Platonem ex hoc vltimo discrimine. Plato .n. ponebat ideas separatas rerum naturalium, quod reprehendit, dicens esse ignorantiam, & probat. Nam cum Mathematicæ res, quæ magis sunt abstractæ, quam Physicæ, non sint separatæ re, sed intellectu a materia sensibili, non oportuit formas Physicas realiter separari, vt Plato putat. Quod autem res Physicæ minus abstractæ sint Mathematicis, probat ex definitione eorum, quæ in Physica, & quæ in Mathematica sunt, & ex passionibus ipsarum rerū, res enim Mathematicæ, vt figura, numerus, & ipsorum passiones, par, impar, curuum, rectum, absq; motu, & materia sensibili definiuntur: sed non res Physicæ, puta caro, os, neruus, hæc enim absq; materia definiri nequeunt.

Vtitur autem quodam exemplo ad explicandum quomodo se habeant Physicus, & Mathematicus in definiendo. Physicum enim est sicut simum, res autē Mathematica, vt curuum: curuum, & simum obliquitatē dicunt, sed differēter: simum enim obliquitatem in materia determinata, & sensibili, puta naso: curuum autē obliquitatem in communi, ita res Physicæ materiam habent sensibilem, & determinatam, & per hāc definiuntur, non autem mathematicæ. Hoc autem in quæstione examinabitur inferius.

Demonstrant autem. Tex. xx.

Vt omnes fere exponunt, Aristoteles hic probat secundo Physicā esse contractiorem Mathematica pura, exemplo illarum Mathematicarum, quæ mediæ sunt, partim Mathematicæ, partim Physicæ, nempe Perspectiua, Musica, Astrologia: hæ enim differunt a pura Mathematica, quod tractant eandem quidem rem, verbi gratia, lineam: sed Physicè, puta in materia sensibili: at Mathematica tractat lineam Physicam nēpe corporis Physici, sed abstrahendo, vt non sit aliud discrimē inter purum Mathematicum, & Perspectiuum, ac similes, quam quod ille extra materiam, hi in materia idem cōsiderent: & vis argumēti consistit in hoc: cum Perspectiua, & reliquæ, quę idem cum Mathematico tractāt, quod abstrahi potest a materia non abstrahāt: ergo & Physicus, qui considerat formas, quæ abstrahi non possunt, non abstrahet: ita exponit Themist. & est expositio communis. At si licet præter communem expositionem aliquid dicere, existimarem hunc locū aliter posse exponi, quod Arist. velit soluere secundam quæstionē propositā de Astrologo, quæ etiam poterat esse de Perspectiuo, & Musico,

Musico, cum de sensibilibus tractet: & intendit dicere, quod Physicus tractet nō de rebus Mathematicis, nisi vt fines, & proprietates sunt corporum naturalium: secundum se vero minime, & in hoc a pure Mathematico differt. Perspectiuus vero, similes de rebus Mathematicis, sed non abstracte, sed in materia, & in hoc differūt a Physico. Explico clare. De linea Physicus considerat, vt est longitudo corporis naturalis. Geometria de linea secundum se. Perspectiuus de linea secūdum se, & nō vt est longitudo corporis naturalis, sed vt est in materia alia sensibili. Vlterius, figuram cōsiderat Physicus, vt terminum corporum naturalium. Geometra secundum se. Astrologus figuram secūdum se, sed non omnem, sed eam, quæ est cœli: & multū refert, aliquid in materia considerare, & aliquid considerare, vt inest alteri.

Cum autem natura duplex sit. Tex. xxj.

INfert ex dictis, Physicum non solū formam, sed etiam materiam in definitione sumere; nam res Physicæ sunt sicut simitas, at hæc & per formam, & per materiam definitur: ita & res Physicæ non sunt sine materia, ac non sunt secundum materiam, id est, non definiuntur sola materia, vt exponit Philop. Alber. & S. Thom. quamuis Simpl. exponat, non sunt secundum materiam, id est, non ratione materiæ, sed ratione formæ præcipue considerantur. Themist. & Auerr. non sunt secundum materiam, id est, de eorum essentia non est materia, quamuis essentia non sit sine materia: sed verior, & melior est expositio prior, vt diximus, secundum Philoponum, & Albertum.

Etenim iam, & de hoc dupliciter dubitabit quis.

Nota. NAtura in duas diuisa, dubium proponit item duplici via, & modo. Et attēde, quod non sunt duo dubia, vt volunt Expositores, sed idem dupliciter propositum: & ita sumenda est illa particula, dupliciter, quæ locum fecit obscurissimum. Dubitatur igitur; cum duæ sint naturæ, an Physici sit materiam solam, an formā solam considerare, an vtrunque, nempe ex vtraque compositum: quod si hoc detur, nempe quod compositum cōsideret, etiam vtramque considerabit naturam.

Dices, nonne dixit in principio textus, quod Physicus materiam, & formam considerat? cur modo dubitat? Respondet Simpl. ob id dubitare, vt demōstret, quod tantūm dixerat. *Dubium. Respōsio.*

Vtrum igitur eiusdem. Tex. xxij.

IDem dubium altera via proponit, an vnius sit scientiæ considerare materiā, & formam simul, an vero vnius sit formā, alterius materiā cognoscere. Circa quod dubium dicit, quod si Antiquos inspiciamus, non est difficile: hi enim materiam solam cognouerunt parum autem de forma, vt patet de Empedocle, & Democrito, qui multa principia aliquo modo forma differentia posuerunt, reliqui materiam tantum. Probat aūt triplici ratione quod Physici sit, non solum formam, sed etiam materiam cognoscere. Prima ratio est sumpta ab analogia artis, & naturæ. Ars imitatur naturam, vt notum est: ergo ita se habebit Physica circa cōsiderationem naturæ, sicut artes circa considerationem artificiatorum: sed artes non solum formam, sed etiam materiam vsque ad certum tamen limitem considerant: ergo & Physica formam etiam, & materiam considerabit. Minorē probat. Medicus enim non solam formam sanitatis considerat, sed etiam materiam, puta phlegma, bilē, & reliqua, in quibus est sanitas. Nec considerat materiam omnino, puta remotā: non enim considerat hominem, vt corpus, vt substantiam, sed, vt ex contrarijs humoribus constitutum. Similiter domificatoria ars considerat formam domus, & materiam, sed non remotam, puta terram, ex qua fiunt lateres, & arbores, sed lateres, ligna, & calcem solum, & vnaquæq; deniq; ars materiam ad certum limitem cognoscit. *Probatur tripliciter Physicum considerare, formā, & materiam. Primo.*

Insuper

Insuper eiusdem est.
Tex. xxiij.

SEcundum facit rationem ad idem probandum. Eiusdem est artis, & scientię finem, & ea quæ ad finem sunt, media cõsiderare: sed forma est finis: materia vero est ad finem: ergo eiusdem sciētiæ erit formam, & materiam cognoscere. Maior est nota. minor probatur, ꝙ forma sit finis, & per finem intellige causam finalem, quæ dicitur finis, cuius gratia.

Nam finis aliquando extremum, & limitem significat, aliquando causam finalem, & ad hanc significandam dicitur, finis, cuius gratia.

Probat antē sic. Terminus alicuius motus non interrupti, sed continuati est vltimum & finis, cuius causa, illius motus, sed generationis continuæ forma est terminus: ergo ea est vltimum, & cuius causa.

Nota ad cām finalem duo sunt necessaria. Vbi aduerte, ad causam finalē duo esse necessaria: Vnum, quòd sit vltimum, & extremum operationis: Alterum, quòd sit gratia cuius illa operatio fit, ac ob id dicitur finis bonū, & optimum: quia reliqua ordinētur in ipsum. Primum nō sufficit, nempe ꝙ sit extremum. Si enim ego modo irem in Diui Petri templum, vt indulgentiam consequerer, & media via occurreret aliquid impediēs, quo minus absoluerem: illud esset terminus, & extremum meæ viæ, sed non causa finalis; propterea est opus, vt sit gratia cuius est via, & operatio. Propterea bene dixit Aristoteles, id, quod est extremum motus continui: non impediri aliunde, id vere non solum vltimum est, sed etiam finalis causa. Vnde reprehendit Poetam, qui de morte alicuius loquens dixit, habet finem, cuius causa factus est: errauit: nam mors est quidem terminus vitæ, sed non finalis causa, cum nō sit optimum, id est, cum non concesserit natura vitam hominibus & animalibus, vt moriantur. non enim omne vltimum finis est, cuius causa: & sic debet locus intelligi, vt volunt Græci, quamuis S. Th. longe aliter exponat, referens illud verbum, vult, ad Poetam, & non debet referri, sed est sensus affirmatiuus: ac si dicat, ita est, nō omne vltimū esse finem. Hunc poetā Philoponus dicit esse Euripidem.

Quoniam & faciunt artes.
Tex. xxiiij.

HIs duobus textibus probat materiā ordinari, vt medium ad formam: & quia locus est obscurus valde: primo sensum aperiam.

Aduerte primo: Artes mechanicas esse in triplici differentia: Quędam versantur circa materiam, & harum quædam faciūt materiam ipsam: vt ars, quæ facit lateres, tegulas, calcem, ex quibus domus est facienda: Quædam non faciunt materiam, sed factā disponunt, vt ars dolandi & leuigandi ligna, scindendi lapides. Quædam artes sunt in altero gradu, quę in materiā talem formam introducunt, vt ars quæ ex leuigatis iam, & dolatis lignis triremem facit, & ex lateribus præparatis domū erigit: & tales artes Architectonicæ dicūtur, quasi imperantes primis. Quædam sunt in tertio gradu, quæ forma iam introducta vtuntur, vt Nautica, quæ triremi vtitur, Equestris, Militaris, & aliæ. Quæ sunt in primo, & secundo gradu, sunt factiuæ, tertia non dicitur factiua. *Nota artis mechanicas ī tripli differentia.*

Aduerte secūdò, quod si velis scire causam harum artium, quæ in vsu consistūt, ea est, quia homo est finis harum rerum quæ arte fiunt: sunt enim ipsius gratia: propterea est ista ars, secundum quam artificiatorum vsum tenet. *Nota secundo. Causa artium quæ in vsu consistit.*

Aduerte tertio, quòd sic se habent istæ artes; tertiæ præsunt secundis, imperat enim nauta illi, qui triremem facit, vt talem & talem faciat, prout ipse vsui videt fore accommodatam. Secundæ imperant primis; qui enim triremem facit, imperat his qui circa materiam versantur, vt sic, vel sic præparent, prout ipse fore aptā suæ formę intelligit: vnde vsualis est Architectonica, & inter factiuas ea, quæ formam inducit, quia hæ imperant. *Nota tertio. Quæ artes qui imperant.*

Ex his apparet clare, quomodo materia ordinetur in formam, cùm hæ, quæ circa materiam versantur artes, ab eo qui formam inducit, regantur: & hoc est quod Aristoteles voluit monstrare exemplo harum artium materiam ordinari in formam: & admodum obserua hanc declarationem.

Nunc ad textum accedamus, quamuis *Textus expositio.*

non

non sint hæc ita in litera ordinata. Proponit igitur in hoc textu diuisionem artium considerantium materiam, & vsualium. Sunt artes considerantes materiam simpliciter, id est, quæ faciunt materiã, & quæ considerant materiam operi accõmodam, id est, disponunt, & præparant materiam: & sunt etiam artes quæ vtuntur, & reddit harum rationem, nempe, quia nos sumus finis quodam modo omnium. At quia duplex est finis. alter cuius, hic autẽ est id propter quod operamur, vt Deus est finis cuius nostrorum laborum: & amicus est finis cuius alius se illius amore in negotijs occupat. Et est etiam finis, quo, nẽpe quo illum finem cõsequimur, qui semper est operatio nostra, vt finis quo supernaturalis est visio ipsius Dei; finis quo illius, qui ad amicum tendit, est videre, colloqui cũ ipso. Homo igitur finis est cuius harum rerum. At quia de hoc vtroq; fine non est modo locus tractandi, dicit, se in Philosophia, puta morali hoc dixisse.

Duæ igitur sunt. Tex. xxv.

Distinguit duas esse dominatrices materiæ, nempe vsualem, & quæ formã facit, & has cognoscentes vocant, id est, non facientes materiam: vsualis enim nihil facit, formalis operatur, sed non materiam: ob id cognoscens, & speculans aliquo modo est, & in hoc differt ab effectrice, nempe materiali quę tantùm operatiua est, quo fit vt illæ duæ Architectonicæ sint, & imperent; sed vnus artifex imperat materiæ, qui nempe formam considerat: dicit enim ex quo ligno, & quali fiat triremis: alter imperat formæ, dicendo ex quibus motibus, & quos ad vsus illa sit.

Ex his omnibus concludit, quod in artificiatis materia propter opus & formam sit; in naturalibus autem materia propter formam est, non dicitur, fit, quia nos non facimus materiam in naturalibus. Atque hæc est probatio minoris præcedentis syllogismi, nempe formam esse finem materiæ, intellige esse finem partialem: compositum enim, & totum est finis, & terminus totius generationis, & materiæ.

Amplius eorum, quæ ad aliquid. Tex. xxvj.

Tertiam rationem proponit: Materia, & forma sunt correlatiua, sed eadem est scientia correlatiuorũ: ergo Physici est non solam formam considerare, sed etiam materiam. Nec existimes materiam, & formam esse correlatiua secundum substantiam, & essentiam suam: sed quod habent quendam ordinem, & relationem annexam, sicut scientia, & scibile, vt dictum est in Logica. 3. Ratio.

Nota verba Aristotelis: materia, inquit est ad formam, & alia materia ad aliã formam: Per materiam intelligit materiam primam indifferentem ad quãcunq; formam substantialem: & per formam intelligit formas confusè, & indistinctè, nẽpe in communi. Per materiã vero aliam intelligit materiam secundam, nempe cum dispositionibus, & accidentibus necessarijs ad formas quaslibet in particulari, quas vocat formam aliam: vt sit sensus materia secundum se ad formam secundum se refertur. at hæc materia ad hanc formam, quęlibet enim forma habet suas certas dispositiones in materia distinctas ab alijs aliarum formarum, & non solum in specie, sed etiam in indiuiduo, vt alia est materia secunda hominis, alia equi, & alia huius, alia illius hominis, alia huius, alia illius equi, quod docet Aristoteles de animalibus contra Pythagoram, 1. Animæ tex. 54.

Quousque ergo Physicum oportet cognoscere formam.

Locum hunc bene exponit Simplicius. Mouet dubium Arist. quousque Physicus consideret formam. Respondetq;: sicut Medicus neruum, & Faber æs considerat, non absolutè, sed vt sunt suæ fore accommodata: ita Physicus formas, vt ad generationem sunt: hæ autem sunt quæ sunt in materia, licet ratione sint separabiles, per has enim formas generationes fiunt, vt Sol, & homo generant hominem: Sol, & equus equum. De formis autem separatis, quid sint, Metaphysici est speculari.

Dices

Dubium quõ formæ Phyſicæ ſint ſeparabiles a materia ratione.

Dices quomodo formas Phyſicas vocat ratione ſeparabiles a materia,cum oppoſitum docuerit ſuperius? Aliqui dicunt quod debet legi,quod ſunt inſeparabiles. Hoc tamen eſt contra literam Græcam, quæ modo habetur. Sanctus Thomas id de anima rationali intelligit, quæ eſt ſuprema forma naturalis,vltra quam Phyſicus non aſcendit, & hac ratione eſt ſeparabilis: quia ſecundum ſe non indiget organo corporeo ad ſuam operationem. Id ipſum dicit Auerroes, & eſt bona reſponſio: quamuis poſſet dici, quod ſunt ſeparabiles a materia ratione, id eſt differunt ratione, & definitione, ſed non ſubiecto, cum non ſint extra materiam: quomodo priuatio, & materia dicuntur duo ratione ſed vnum numero,hoc autem non impedit, quin forma definiatur per materiam.

Nota.

Aduerte vlterius,quòd ſol eſt cauſa vniuerſalis concurres cum omnibus particularibus ad generationes, vt dicemus inferius.

An Phyſica a Mathematicis diſtinguatur. Quæſt. IIII.

Titulus quæſtionis clarus eſt, nempe an ea quæ Phyſicus conſiderat, & quæ Mathematicus, ſint diſtincta, an eadem: & ſimiliter an Phyſica ſciẽtia a Mathematica diuerſa ſit. Notat autem Auer.in præſenti,com.16. quod aſſignare differentiam in communi & in particulari ſciẽtiarum Logicum eſt, quãuis ſit vſitatum differentiam particularem in proprijs ſcientijs tradere, & huius rationem poſſumus dare, ex 2. de anima. 146. Nam ad ponendam differentiam inter duo,requiritur, vt cognoſcatur, quid ſit vtrunque: non eſt autem vnius ſcientiæ particularis quid altera ſit cognoſcere,ob id ad communem aliquam, quæ in communi, quid ſcientia ſit,conſideret,id pertinet. Ea autem eſt Logica vniuerſalis, quamuis id non faciat, niſi aliquo modo adiuta ſcientijs particularibus,quibus ipſarum obiecta cognoſcit. Tractare igitur modo oportet in particulari de differentia harum ſcientiarum. Nec omnia quæ hic dici poterunt proponemus, quia multa diximus in poſteriotibus.

Nota quis aſſignet differẽtiã ſcientiarũ inter ſe.

Argumenta in oppoſitum.

Sit igitur primum argumentum circa Quæſtionem. Mathematici tractant de ſenſibilibus, ſicut Phyſica: ergo non eſt diſcrimen. Antecedens patet,quia omnia quæ Mathematici tractant, ſunt in corpore,& in corpore ſenſibili.

1. arg.

2 Secundo. Aſtrologia eſt Mathematica, & tractat de ſubſtantia ſenſibili, vt Phyſica: ergo non eſt ſcientia diſtincta, nec res conſiderata ab Aſtrologia eſt extra genus Phyſicum, Antecedens eſt expreſsè Ariſt. 12 Meta. tex.44.

3 Præterea tertio. res Phyſicæ ſunt ſubſtantiæ, & accidentia ſunt ſenſibilia: ſed ſubſtantia poteſt abſtrahi ab accidentibus, ergo res Phyſicæ abſtrahi poſſunt a ſenſibilibus non ergo differenta Mathematicis.

4 Præterea, quarto ex Ariſt. Perſpectiua, Muſica, Aſtrologia ſunt Mathematicæ: non ergo dicendæ ſunt eſſe magis Phyſicæ, & adhuc dicit, quod Perſpectiua agit de linea, vt Phyſica eſt: ergo prorſus Perſpectiua eſt Phyſica, cum conueniat in obiecto formali.

1. Concl.

Pro huius determinatione ſit prima cõcluſio. Scientia Phyſica,& Mathematica licet conueniant in re conſiderata, nunquam tamen in ſubiecto cõueniunt. Hæc concluſio eſt declaranda, ob id aduerte primo: non quicquid eſt de conſideratione alicuius ſcientiæ, eſſe,ſubiectum illius ſcientiæ. Sunt enim tria in ſcientia, & paſſiones demõſtrandæ, & cauſæ per quas demonſtrandæ ſunt, & ea de quibus demonſtrandæ ſunt: & hæc tantum dicuntur ſubiecta, ſiue ſit vnum in communi quod eſt primum in ſcientia, ſiue multa particularia, quæ illius ſunt ſpecies. Tria igitur cum ſint de conſideratione ſcientiæ, vnum illorum ſubiectum eſt, vnde res, conſideratæ in ſcientia & ſubiectum habent ſe, vt ſuperius, & inferius, Omne enim ſubiectum eſt res conſiderata in ſcientia,non ècontra.

Primo notandum. Nõ oĩs res conſiderata in ſciã eſt eius ſubiectum.

Nota ſecundo. Quod ſit phyſici ſubiectũ & mathematici.

Aduerte ſecundo, quod Phyſicus habet pro ſubiecto ſubſtantiam non quamcunq; Mathematicus vero pro ſubiecto accidens,non quodcunq;. Explico. Phyſica eſt quædam ſcientia quæ ſubſtantiæ paſſiones, & cauſas ſpeculatur, ſed non

cuiuſcunq;

cuiuscunque substātię, sed illius quę motus principium habet, ac mutationibus & accidentibus sensibilibus est subiecta: vnde pro subiectis habet substantias sensibiles, & naturales. Mathematicus vero passiones speculatur, non vllius substantię, sed de accidente ostendendo, non autem de quocunque accidente.

Est enim duplex accidens: quoddam secundum se mutationi expositum, id est, quod non est, nisi ex mutatione aliqua procedens, vel mutationis alicuius est causa, vt sunt primę qualitates, & ex his compositę, vt colores, sapores, odores & huiusmodi ad Physicum pertinent, nec de his scientia vlla, pręter Physicam est, cum non nisi mutatione, & motu consistant, nec aliter quam per mutationem, vel ad mutationem sint. Quędam sunt alia accidentia, quę licet cum mutatione sint, tamen ex se a mutatione non dependent, nec mutationis causa sunt, quales sunt quantitates, & ea quę quantitatem sequuntur. Hę enim non sunt mutationum causa, nec ex se ex mutatione proueniunt, cum in cœlo sint quantitates, & figurę non ex mutatione factę, similiter dimensiones proportiones, & similia non ad mutationem pertinentia, nec tanquā ipsius effectus, nec tanquam ipsius causę. Et talium est scientia Mathematica: agit enim de quantitatibus, de figuris, & proportionibus, & proprietatibus ipsarū, quę absque motu proueniunt.

Tertium fundamētum. Mathematicæ sunt in duplici differētia

Aduerte tertio, quod Mathematicę sunt in duplici differentia, Quędam quę huiusmodi accidentia in vniuersali cognoscūt, vt quę agit de figura in communi, & qualibet specie, non determinādo ad materiam, sic quę agit de numero in cōmuni, abstrahendo a quolibet subiecto, & hę dicuntur pure Mathematicę.

Quædam aliæ agunt de huiusmodi accidentibus in particulari, vt de figura cęli, de motu ipsius, tanquam de quodam quanto, de numero sonoro, de linea visuali, & tales vocantur Mathematicę medię.

Quō earū subiectum differat a Physico.

Vbi attende maxime cum Auer. com. 18 quod hę non tractant de substantia subiecta istis accidentibus, nec de ipsis vt alteri insunt, sed de ipsis secundum se, alia demonstrando de eisdem, & in hoc differunt a Physica omnes hę. Physicus enim talia accidentia de substātijs ostendit, vt ipsis competūt: At Mathematicus de istis accidentibus aliud ostēdit: vt Physicus de corpore ostendit quantitatem, figuram, motum: Mathematici de his secundum alia ostenduut: vnde dixit Linco. bene, quod id, quod Physicus habet pro pręadicato, & passione, id habet Mathematicus pro subiecto, cum tale est quod absq; mutatione possit intelligi, quamuis Physicus vt in subiecto mutabile illud est, considerat: & hoc est quod diximus in conclusione prima, nempe quod conueniunt physicus, & mathematicus in re considerata, sed non in subiecto, nam quod vnius est subiectum alterius est passio: & hoc est quod alij dicunt, physicum, & mathematicum differre in modo considerandi. Et hęc sufficiant pro declaratione primę cōclusionis: & sunt memorię mandanda: & magis in solutione argumētorum ista nota fient.

Secunda conclusio. Physicus, & Mathematicus differunt in modo definiendi. *2. Concl.*

Primum fundamētum. Diuersus modus definiendi. Physici. Mathematici.

Aduerte duo esse quę in scientijs pręcipuè definiuntur, & subiecta, & passiones, in quibus definiendis est discrimen inter Physicum, & Mathematicum. Physicus quidem definit per materiam sensibilem, id est, per materiam motui, & mutationi, & qualitatibus sensibilibus subiectam, at cum magno discrimine, nam passiones definit per materiam, non tanquam partem rei definitę, sed tanquam subiectum, vel tanquam causam, vt qui dicit, serenitas est ventorum quies, tranquillitas est maris quies, per materiam, quę subiectū est, definit: Qui vero dicit, tonitruus est sonus percussionis exhalationis cum nube, materiam dicit, sed causam. At cum subiecta definit, materiam vt partem substantię dicit; nam substantię naturales includunt materiam, vt partem sui: & sic definitur homo per os, carnem, &c. quę ipsius partes sunt.

Ad explicandum hunc diuersum modum includendi materiam, quam docet Aristoteles. 7. Metaph cap. 10. tex 34. sunt duo exempla: alterum est simum, per hoc enim intelligitur modus definiēdi passiones: simitas enim nasum dicit, vt subiectū & causam: alterum est statua, & domus, &

cætera artificialia: hæc enim materiam, vt partem sui dicunt: pars enim statuę ętes, & figura, vt ibi docet Aristoteles, sicut materia est pars hominis. vnde in 8 Metaph. cap. 1. laudatur Architas, qui in definitione horum vtebatur materia: Similiter in definitione naturalium: hic est modus definiendi Physicus.

Mathematicus vero passiones suas, & subiecta definit, sed nõ vtitur materia sensibili: vtitur tamen sua materia, puta quãtitate; vt enim est materia sensibilis, & forma, compositum naturale facientes, ita figuræ illæ, & quantitates faciunt triãgulos, quadrãgulos, & reliqua mathematica; vnde Mathematicus passiones per subiecta sua, vt per materiam definit: vt definiendo par, impar, & reliqua: Similiter subiecta per quantitatem definit, vt figuras per lineas, & hoc docet Aristoteles. 7 Metaph. cap. 11. tex. 38 vbi reprehendit Platonem, qui omnino ista sine vlla materia definire contendebat, & docet habere suam materiam, sicut homo habet os, & cætera, licet non sit sensibilis, & sic patet proposita conclusio.

3. Concl. Diuersus modus demonstrandi Physicæ & mathematicæ. Tertia conclusio. Physicus, & Mathematicus differunt in modo demonstrandi. Explicatur hoc. Physicus frequenter vtitur demonstratione effectus, & signi, quia ipsius causæ frequentius sunt occultæ, nec per se sensibiles: effectus vero sensibiles sunt, vt mots, corruptio, generatio, motus, & similia ad sensum patent, ipsorum causæ a sensibus sunt remotæ. At Mathematicus frequentius a prioribus procedit, cum causæ notiores sint effectibus, a sensu enim abstrahit, & in intellectu notius est, quod prius est Nec intelligas propter hoc, quod Physicus per causas non demonstret, demonstrat enim, vt dicemus inferius in hoc libro.

4. Concl. Diuersa certitudo Physici, et Metaphysici. Quarta conclusio Physicus, & Mathematicus differunt in certitudine. Explicatur. Effectus Physici nõ semper in vniuersum eueniunt, sed fit defectus aliquando: vt non semper in senectute canities cõtingit, non semper viri habent barbam, non semper homo habet duos oculos: & hoc ex eo, quod materia, ex qua huiusmodi res constant, indifferens est, & multorum receptiua, ob id impeditur aliquando multis distracta: vnde. 2 Meta. tex. 16, tradens huius non exactæ certitudinis rationẽ, dicit, natura materiam habet. Non tñ ob id putãdum est, non esse scientiam horũ: est enim, vt diximus in posterioribus: sunt enim gradus in certitudine scientiarum.

At res mathematicæ, cum ab hac materia separent, simpliciter necessariæ sunt, semper enim triangulus habet tres angulos, & reliquæ passiones subiectis suis semper insunt: His igitur sic expositis possumus ad argumenta respondere.

Ad primum: admittimus mathematicas de sensibilibus tractare, sed quæ secundum se sensibilia, & mobilia nõ sunt, vnde aliquæ ipsarum abstrahunt. *Ad 1.*

Nota q̃d sit abstractio et quo triplex. Vt autem intelligas quid sit ista abstractio, aduerte non esse aliud abstractionẽ, quam separationem vnius ab altero sibi coniuncto. Hæc abstractio duplex est; altera realis, altera rationis, seu cognitionis. Realis est, cum re ipsa vnum ab alio separatur, vt cum anima per mortem a corpore separatur, & manus a manu coniuncta separatur. Rationis est, cum id nõ fit, nisi tantùm cognitione, & consideratione, vt cum vnum intelligo, non intellectis alijs illi coniunctis, nempe intelligo animal non intellectis speciebus; talis est abstractio rationis.

Ista adhuc est duplex, quædam simplex, quæ ab Alberto definitiua dicitur quædã composita. Simplex est, cum vnum simplici cognitione cognosco, nõ intellecto alio sibi cõiuncto: Composita est, cum intellectus enunciando vnum ab alio diuidit, vt cum hominem non esse leonẽ concipimus In hac abstractione semper inest verum, vel falsum: at in simplici non est veritas, nec falsitas.

Simplex rursum triplex est, Vniuersalis cum superiora non intellectis inferioribus consideramus; Subiecti, cum subiectum absq; consideratione accidentium cognoscamus; Formalis, cum accidẽs ab accidente, aut rẽ a re abstrahimus, vt cum dulcedinem ab albedine lactis abstraho, & formam a materia, & similes formæ abstrahuntur ab alijs.

Omnes hæ simplices abstractiones nõ sunt aliud, quàm simplices considerationes rerum, non consideratis alijs quę cum eis erant, in quibus omnibus nulla est falsitas, aut veritas.

Abstractio

Abstractio mathematica vna est ex his, puta formalis, cum accidentia, puta figuras, & quantitates a sensibilibus accidentibus separamus, id est, illa intelligimus, sensibilibus non intellectis, quod absque falsitate fit.

Ad 2. Ad secundum respondetur, q Astrologia non tractat de aliqua substantia, vt su biecto, id est, nec quid sit substantia aliqua, nec qualis sit illa ostēdit, sed agit de substantia, tanquam determinatione subiecti; ipsius enim subiectum est figura, & motus huius corporis, nempe cœli, & de his demonstrat, non de cœlo, id est, de sub stantia ipsa, hoc enim est Physicum, & illud est, quod Arist. in Metaphy. voluit circa Astrologiam.

Ad 3. Ad tertium respondetur, quod substantiæ naturales in sua essentia, & substantia non habent motum, & mutationem, & accidentia, sed ipsa est extra accidētia, in eo, quod non sunt ipsarum essentiæ, & naturæ, tamen ipsæ substantiæ intrinsece, & essentialiter habent esse tale, vt habeant principium motus, & mutationis; vnde mutationis principium in ipsis essentialiter est. & hinc est, quod a sensibili materia non abstrahant: homo enim, & animal, de se principium habent motus, non sic res mathematicæ.

Ad 4. Ad quartum. S. Tho. hic, & Paulus volunt, illas medias esse magis Physicas, quam mathematicas, quamuis S. Tho. super Boet. de Trini. 9. de diuisione scientiarum, art. 5. ad tertium, censeat esse magis mathematicas. Quidquid sit, illæ sunt magis mathematicæ, cum in subiecto, quod est forma scientiæ, cum pure mathematicis conueniant: nec Aristoteles oppositum dicit: has enim non dicit esse magis Physicas, quā mathematicas, sed quod inter mathematicas hę propius accedunt ad physicam.

Ad 5. Ad aliud respondetur, cum dicitur, vt Physica, illic denotatur, conditio, vt cum dicimus, ignis, vt approximatus cōburit, sed nō notatur ratio formalis, ac si diceretur, ignis, vt calidus, comburit.

Hæc de quæstione.

An Physicus consideret materiam primam. Quæst. V.

Cum duplex sit materia: prima, ac remota, quæ eiusdē rationis est in omnibus rebus naturalibus corruptibilibus: & secunda, ac propinqua, quæ varia est pro formarum varietate, quælibet enim forma suas certas dispositiones petit in materia: petimus, an Physicus materias hasce proximas tantùm cō sideret, an etiā primam, & remotam. Hoc dubiū mouet Auer. com. 22 vbi citat Auicen. dicentem, Physicum non considerare materiam primā, sed tantùm proximas, illa enim ad metaphysicum pertinet. *Sēsus q̄onis.* *Opinio Auicen.*

Et ratio Auicen. est, quod ita se habet Physicus, sicut quilibet alius artifex: sed nullus artifex considerat, nisi materiam proximam, & particularem vnius generis formæ, vt notum est, nec ergo Physicus nisi proximam considerabit materiam. *Fundamē tum eius.*

Secundo, si Physicus materiam primā consideraret, posset illam esse demonstrare: sed hoc non patest, cum sit primū principium sui subiecti, nec ipsius in Physica causa sit: ergo non pertinet ad ipsum. *2. Ratio.*

Tertio possumus contra rationem Aristotelis argumētari, & probare, quod nec materiam consideret Physicus; nam si materiam consideraret esset, quia materia ad formā refertur, vt ipse dicit, sed materia & forma non sunt correlatiua, cum sint substantiæ; imò materia non refertur nisi ad materiarum, seu id, cuius est materia: hoc autem compositum est. *3. Ratio.*

Circa hoc Auer. ibidem tenet, materiā primam pertinere ad Physicum, & communis est opinio, quamuis Græci non id exprimant; existimo, quia id erat certum satis. & ratio huius potest esse. Primo: artifex considerat materiam communem omnibus formis suæ artis, sed Physicus considerat omnes formas naturales. ergo considerabit materiam communem illis: hæc non est nisi prima. *Sententia cōmunis, circa quæstionem.* *1. Ratio.*

Præterea. Physicus considerat generationes, & mutationes substātiales in communi: ergo cōsiderabit ipsarū causam, & subiectum: hoc autem est prima materia. *2. Ratio.*

Præterea: materia prima est subiectum. *3. Ratio.*

mutationum, sed sub tali ratione non est Metaphysici, qui motus non considerat: ergo erit Physici.

Alber. tract. 1. cap. 1 t. arguit Auerroem tanquam imponentem hoc Auicennæ, & dicit, ꝙ materia dupliciter potest conside rari: Vno modo, vt refertur ad ipsum ens est enim potentia quædam, quæ est altera entis pars, cui respondet actus, ex quibus duobus perficitur ens, & sic non dicit priuationem, & est conceptus materiæ primus, & sub tali consideratione materia di citur primo prima: Altero modo potest considerari, vt est subiectum mutationũ, & sic dicit secum priuationem, & sub hoc conceptu, qui posterior est, dicitur secundo prima. Modo vult quòd primus conceptus ad Metaphysicum, secundus ad Physicum spectet: & hanc fuisse intentionem Auicennæ. Doctrina quidem hæc vera est, sed parum refert, quòd fuerit illa mens Auicennæ, vel non.

Ad 1. Ad primum argumentum respondetur quod est dispar ratio, vt dicit Auerroes, inter Physicum, & alios artifices: alij enim considerant aliquas formas artificiatorum, non omnes: ob id non habent considerare materiam omnium artificiatorum communem; at Physicus considerãs omnes formas naturales, ob id considerabit materiam illis omnibus communẽ, & hæc est prima.

Ad 2. Ad secundum respondet Auer. ꝙ Physicus non demõstrat a priori materiam esse, sed a posteriori, per ipsas mutationes, vt dictum est, & sic materiam considerat.

Ad 3. Ad tertiũ, aduerte ꝙ materia est in potentia, & ad compositum, & ad formam. Ad compositum quidem est in potentia passiua primo, quia ex materia compositum primo fit, & secundario ad formam, quæ simul producitur cum composito: ad formam autem est in potentia receptiua. vnde ad vtrunque referri potest, varijs rationibus, & modis.

Nec existimes, quod materia, & forma prorsus relatiua sint: sunt enim absoluta simpliciter, vt dicunt S. Tho. & Alber. secum tamen ferunt aliquam relationem, & respectum.

Nominales dicunt materiã essentialiter nõ esse relationem, se denominatiuè. Burleus dicit materiam esse aliquid, i. substantiam, in se tamen habere ad aliquid, idest respectũ, seu esse ad aliquid in secundo modo dicendi per se. Omnes autem hæ locutiones ad idem tendunt.

An ars imitetur naturam.
Quæstio VI.

Væstio hæc solum ad declarationem est proposita, nõ ꝙ sit cõtrouersia inter Philosophos. Hæc propositio, Ars imitatur naturam, triplicem sensum facit: Primus est, effectus artis, seu artificialia sunt similia naturalibus. Alter est, agẽs secundum artem assimilatur agenti naturali. Tertius est, forma artis est similis formæ naturali: & omnes tres sensus veri sunt. Tamen vt manifesti fiant, est primum argumentum. Artificialia non habent in se motus principium, vt talia sunt: naturalia vero habẽt: non ergo sunt similia. *Sẽsus quæstionis triplex.* *Argumẽta in oppositum.* *Primum argumentum.*

Secundo: agens naturale non est liberum, sed necessario agit; ignis enim, non potest non comburere, si combustibile sit appositum: sed agens secundum artem est liberum, agit enim quando vult, & quousque vult: non ergo similantur. *Secũdum argum.*

Tertio. Forma naturalis est substãtia, vt diximus, at formæ artium, & artes ipsæ accidẽtia sunt: nõ ergo similitudo vlla est. *3 arg.*

In huius declarationem fit prima conclusio. Res artificiales similantur naturalibus in forma, & in materia per se, & in toto ipso composito.

Aduerte primo: accidentia sensibilia fere omnia natura multis communia fecit, vtpotè albedinem, nigredinem calorem, frigiditatem, magnitudinem, sapores, & reliqua. Hæc enim animatis, & inanimatis absque discrimine insunt. Vnum tamen inter hæc reseruauit natura proprium singulis speciebus, & id figura, ac forma exterior est, quam diuersam diuersæ entium species, imò aliquando specierum indiuidua sortiuntur. *1. Concl.*

Et hoc optimo cõsilio factum est: nam cum homo, qui huius mundi rex est, & in cuius gratiã hæc facta sunt, a sensu dependeat in sua intellectione, ac sensibus substantias non percipiat, nisi per acciden- *Primum fundamẽtum.*

tia,

tia,profecto deciperetur semper,nec posset rerum formas, ac substātias distinguere,nisi accidentia aliqua sensibilia essent, quibus tales formæ substantiales designarentur, & tales sunt rerum figuræ, & formæ exteriores, quas cum visus discernat, maxime ad cognitionem visus prodest, vt dicitur 1. Meta. cap. 1.

Hæ igitur figuræ sequūtur formas substantiales. Vide S. Th. 7. Physico. Lectione 5. adeoq; sunt illis coniunctæ, & illarum comites, vt multi existimarint, ipsas esse rerum substantias, vt refertur. 3. cœli. c. 4. & hoc volebant dicere illi, qui asserebant lineas, & superficies esse rerū substantias, vt dixit Pythagoras 1. Meta. c. 7. tex. 24. Et id dubitatur 3. Metaph. c. 5. & 7. Meta. c. 2. At re vera non sunt formæ substantiales, sed ipsarū indicia. Hinc est, quod perfecta similitudo duarum rerum maxime attenditur in figura, adeo, vt eiusdē speciei videantur, quæ figuram participant eandem, & eodem nomine nominentur: vnde propter hoc pictum hominem vocamus hominem, & imagines eisdem nominibus, quibus ea, quorum imagines sunt, nominamus, vt notum est.

Secundū fundamētum. Aduerte secundo, quod artes circa has figuras versantur: conātur enim effectus in figuris cū naturalibus assimilare. *Nota primo, dupli cem artē.* Est tamen duplex ars: quædam, quæ versatur circa actiones, vt ars cantandi, saltandi, nauigādi: & aliæ quædam, quæ versantur circa res factas, vt domificādi, pingendi, faciendi statuas, & aliæ: & in his est præcipua similitudo, de qua loquimur, adeo, vt ars, quæ pingit leonem videatur quodam modo leonem facere propter illam figuram, quæ comes est formæ substantialis, & non solum propter figuram, sed etiam propter modū ipsius materiæ, ex qua fiūt res hæ: materia enim in naturalibus patitur aliquam mutationem, vt ex ea fiat aliqd, vt ex aqua fit aer, mutata tamen aqua: ita etiam ex ligno fit statua aliquo tamē modo ligno mutato, nempe dolato, & scisso, & passo aliquam dispositionem, vt illam recipiat formam.

Nota secundo. Ex quo fit, quod sicut nō dicitur homo est terra, sed terrenus, quia ex terra mutationem passa homo est factus: ita non dicitur statua est aurum, sed aurea, nec domus est lapis, sed lapidea vt dicitur 2. Genet. c. 1. & 7. Physi. c. 3. & hanc rationem huius dat Arist. 7. Meta. c. 7. tex. 26.

Tertium fundamē tum. Aduerte tertio, ꝙ statua, & ista artificia ta non sunt, sicut reliqua nomina accidētalia, album, calidum, curuum: hæc enim dicunt corpus, non vt partem, sed vt subiectum, at ista ipsam materiam habent pro parte, vnde sicut caro, & anima faciūt hominem, vt duæ partes, ita aurum, & figura statuam in genere artificiali: vnde bene dixit Paulus Venetus, quod huiusmodi nomina non dicunt formam, vt alia connotatiua, sed totum ipsum compositum: & hoc docet 7. Met. c. 10. tex. 34. Ac in hoc maxime similantur naturalibus. Ex his omnibus patet sensus, & veritas conclusionis primæ, nempe quòd artificialia similātur naturalibus in formis exterioribus, & in materijs aliquo modo & etiam in ipsis totis compositis, ad sensum prædictum in fundamentis.

Secunda concl. Artifex imitatur agens naturale in modo operandi. Ista similitudo consistit in duobus: primo, sicut agens naturale effectum producit assimilando eum sibi in forma, secundum quam producit, ignis enim ignem, leo leonem, homo hominem producit: ita artifices tales effectus producunt, vt similes sint idolis, & imaginibus, quas sibi in mente fingūt, & secundum quas operantur. *2. Concl.*

Secundo, sicut agens naturale operatur materiam disponendo, & ab imperfectis incipit: sic & artifex ipse. & ex hoc sequitur, quod artis forma assimilatur formæ naturali aliquo modo: producit enim res quaslibet sibi similem, licet in arte non sit similis specie effectus factus arti, & idolo secundum quod fit.

Tertia conclusio. Ars aliquando imitatur effectus naturales præexistentes, aliquando eos, qui debebant præexistere. *3. Concl.*

Nota duplex genᵉ artis. Aduerte duplicē artem. Est quędam simia naturæ, quæ ea, quæ natura facit, imitari suo modo conatur, vt ars, quæ pingit, quæ facit statuas, & similes, & hæc imitatur naturæ effectus præexistentes. Altera est, quę supplet ea, in quibus natura deficit, vt ars faciendi domos, vestes, & similia necessaria vitę, & hęc non imitatur effectus pręcedentes naturę, sed qui deberent pręcedere, id est, tales facere conatur, quales faceret natura, si eos faceret.

Ex

Ex his omnibus colligitur, illam propositionem, Ars imitatur naturam, esse verã in illo triplici sensu, qui propositus est.

Ad argumentum. Differunt tamen in his, quæ argumenta probant, hæc enim vere concludunt artem, & naturam in illis esse dissimiles: tamen, quia in alijs est similitudo, vt diximus, propositio est vera: non enim ad illius veritatem opus est, vt in omnibus imitatio sit. Ad textum redeamus.

Caput Tertium.

Determinatis autem his. Tex. xxvij.

Nota quã ob causam Arist. isti tuerit tractationem de causis.

Hæc est tertia pars libri huius, in qua de causis agit. Philop continuat hunc sermonem, vt postquam Aristoteles de con causis egit, puta de materia, & forma, velit nunc de causis agere, puta de efficiẽte, & fine. Simpli. vero non de efficiente, sed de solo fine intentionem esse docet: at quia de fine volebat disserere, causam in communi distinguit. At re vera non video, cur hic de efficiente, saltem proximo, non agatur, & de omnibus causis in communi, vt in processu patebit.

Ob id aduerte, quod ratio tractãdi modo de causis duplex est. Altera, quam ipse Aristoteles in præsenti textu proponit, nempe vt cum Physicus sciteretur causas generationum, & mutationum naturalium, sciamus, quot, & quæ sint istæ causæ in genere, quas Physicus inquirit, ob id Mathematicus nõn habet causas sic distinguere. Non enim nisi vnam, aut alteram, & non proprie causam aliquando speculatur. Altera est, quia dictum erat in definitione naturæ eam esse causam: oportebat ergo scire, quæ esset causa, est enim formalis, & materialis, & efficiens, & finalis, vt dicemus: ac propter id de causis modo fit sermo. Et hæc est materia huius secundi libri.

Nota ad quos pertineat agere de causis. Aduerte tamen, quod de causis agere, & ad Logicum, & ad Physicum, & ad Metaphysicum pertinet, varijs tamen rationibus. Logicus enim, vt patet 2. Poste. causam diuidit & explicat, licet non proprio *et sub qua ratione.* habitu, vt ad perfectum pertinet demonstrationem. Physicus vero causas, vt ad mutationes pertinẽt, & ad naturales effectus, tractat. Metaphysicus autem, vt ad esse attinẽt, vt dicit Auer. 1. Meta. com. 6. Similiter, quia esse causam est vna pars entis excedẽs res naturales, cum extra naturalia etiam causæ sint, vnde absolute demõstrare, quot sint causæ, est Metaphysici: quot vero mutationum causæ, Physici: quot potissimæ demonstrationis media, Logici. Textum igitur exponamus.

Quot, & quæ sint causæ, tractandũ proponit, eius rationem subdit, quę talis esse potest in forma. Artificem sciẽtificum eorum, quæ tractat, quot, & quæ sint causæ, docere oportet: Physicus est artifex scientificus naturalium mutationum: ergo ipsum Physicum causas omnes docere oportet, ac distinguere. Maiorem illam virtualiter intellectam probat: quia non contingit scire, quousq; causam primam, id est propriã, & immediatam percipiamus: nec reducere quæq; poterimus ad talem causam, nisi, quid quæq; causa sit, sciamus, præsertim in Physica, quæ nõ vnam, aut alteram, sed omnes quærit causarum modos.

Vno igitur modo causa dicitur. Tex. xxviij.

INcipit varias causas assignare. Est, inquit, vno modo causa id, ex quo, cum insit, aliquid fit. Per hanc descriptionem notat causam materialem, hæc enim est, ex qua dicitur aliquid fieri, vt ex ære statua, ex argento phiala. Nec sufficit, vt ex aliquo fiat aliquid, ad hoc, quod sit materia, sed quod permaneat in eo, quod ex ipso fit: nam ex priuatione fit aliquid, vt ex nocte dies, & ex non albo album, sed non vt ex materia, sed vt ex termino: quia non permanet. ob id dicitur. ex quo cum insit *Nota primo definitionẽ causæ materialis.*

Et aduerte, ꝙ hic non dicitur, Primo, & non secundum accidens, vt definita est materia superius in lib. 1. tex. 82. quia ibi definita est materia prima per se, hic autem tam prima, quam secunda, tam naturalis, quam artificialis, tam per se, quã *Nota secũdo.*

per

per accidens, vt inferius declarabitur: ob id illa duo prætermissa sunt.

Nota tertio. Aduerte vlterius cum aliquid dicitur causa, quæcunque illi conueniunt, etiam dicuntur causa, vt si æs est causa statuæ, & æs est corpus, & substantia, etiam ista dicuntur causæ statuæ, & hoc non solum in causa materiali, sed in omni alia: & ob id dicitur, Horum genera: quo autem modo ista causæ sint, posterius ipse Aristoteles explicabit.

Alio autem modo forma, & exemplar.

Quid forma. Alium modum causæ ponit, nempe formam, & exemplar, quæ est ratio, quod quid erat esse, id est vnde sumitur definitio rei: dicitur enim forma, vt dat esse, dicitur exemplar, quatenus agens producit effectum sibi similem in forma: dicitur ratio definitionis, quia præcipua pars definitionis, & naturę rei forma est.

Ponit exemplum, vt forma diapason est proportio dupla, & numerus, & partes definitionis. Nam sicut in materia aliquid dicebatur causa materialis, & etiam ipsius genera, ita in forma: nam diapason quod est consonantia perfectissima, habet pro forma proxima proportionem duplã & numerũ, qui superior est, & deniq; partem definitionis, vt proportionem, nam dupla proportio proportio est. Exẽplũ est musicum parum ad nos attinens, dum modo res intelligatur, ac si dicas, forma hominis est animal rationale, & animal, & rationale, & horum genera: definitio enim quiditatiua, & ipsius partes locum habent formæ respectu suppositi.

Amplius vnde principium mutationis primum. Tex. xxix.

Quid efficiens. Tertium modum causę ponit, nempe, id vnde est principiũ motus, aut quietis primum. Hoc denotat causam efficiẽtem: ipsa enim est, quæ primo incipit operari, a qua producitur motus, & quietis principium primum.

Ponit exemplum: consultor est causa eorum, quæ consilio fiunt, & pater filij, faciens facti, & mutans mutati. Philop. & alij hæc duo referunt, vt sint superiora assignatarum causarum, sicut supra dixerat, horum genera. nam faciens est superius patre, & mutans superius consultore.

S. Thom. melius hoc interpretatur de diuersis causis efficientibus, & licet ipse assignet eas, tamen non videntur textui conformes.

Ob id sic dicamus, per consultorem, intellexit causas morales: per patrem, causas naturales substantiæ productiuas, per faciẽs, causas artificiales: per mutans, causas naturales alterantes: est etiam in his semper repetendum, & Horum genera.

Præterea, vt finis. hic autem est id.

Vltimum modum causæ ponit id cuius gratia aliquid fit, per quod intelligitur causa finalis, vt deambulationis finis sanitas: deambulatur enim propter sanitatem. Ostendit autẽ finem esse causam; quia dubium poterat esse, cum nondum sit, vt cum sumitur potio propter sanitatem, quæ nondum est: & dicitq; quod tunc existimamur redidisse causam, cum finem expressimus: est ergo finis cuius gratia fit aliquid, causa. *Quid finis.*

Declarat autem quorum sit finis causa, dicens; eorum omnium esse causam, quę sunt inter primum efficiens, & ipsum finem: vt a medico, qui est efficiens primus, vsque ad sanitatem, media sunt potiones, purgationes, euacuationes, dietę, instrumenta scindẽdi venã, & alia huiusmodi, quorũ aliqua sunt operationes, vt scissio venę, purgatio, euacuatio, alia organa, & instrumenta, quibus tales operationes exercentur, & horum omniũ sanitas est finis: & idẽ dicendum in alijs: finis enim est causa omnium mediorum quę sunt ad finem.

Causę

Causæ igitur fere tot modis. Tex. xxx.

Tria quæ insunt causis. TRia, quę causis his insunt, ponit. Primum est: eiusdem effectus plures esse possunt causę per se, non tamen vnius generis, sed diuersorum vt statuę vnius quatuor sunt causę, materia æs, forma ipsa figura, efficiens statuarius, finis id propter quod statua fit: idem euenit in rebus naturalibus.

2 Secundum, quędam possunt sibi inuicem esse causę, sed non in eodem genere causę, vt sanitas est finis deambulationis, & deambulatio est efficiens sanitatis. Idē intellige de materia, & forma, vt dicit Auerr. nam forma est causa materię, vt ipsam perficit, materia etiam est causa formę, vt ipsam sustentat & recipit.

3 Tertium, eadem potest esse causa contrariorum per se, sed vnius positiua, alterius priuatiua, sicut nauta sua pręsentia est causa conseruationis nauis, absentia autem submersionis.

Nota primo. Hoc exemplum intellige nō in vniuersum, sed tūc dicitur causa submersionis, quando, si ipse esset pręsens, non submergeretur nauis: tunc conseruationis, cum nisi esset pręsens, non conseruaretur. potest enim aliquando esse causa per accidens horum, intellige etiā, quod est causa suo genere, non tamen totalis, nam etiam venti, & aquę sunt pariter causa illorum effectuum.

Nota secundo. Potest aliud exemplum huius assignari: nempe Sol, qui sua pręsentia in nostro hemisphęrio facit diem, sua absentia noctem, & vtrunque per se facit.

Omnes autem nunc dictæ causæ. Tex. xxxj.

HVcusq; causarum varia posuit exempla, & alia etiam occurrunt pręter illa. propter quę forsan aliquis existimasset, plura esse causarum genera. Hoc remouet Aristoteles docens, ad quatuor causarum genera prędictas omnes causas reducit, pręsertim cum hucusq; nondum declarauerit Aristoteles, quot sint causę, sed tantum eas enumerauerit, vt dicit

Nota. Oēs causæ reducūtur ad quatuor genera.

Auerr. Ad materialem causam reducit omnia ista, elementa syllabarum respectu, materiam factibilium, ignem, & reliqua elem[illegible]ta mixtorum corporum, partes totius, pręmissas conclusionis: in quibus triplicem indicat materiam, vt notant Themis. & Alex.

Est enim materia alterationis, materia compositionis, materia compositionis, & alterationis simul. materia alterationis est id, ex quo corrupto, aut alterato fit aliquid, vt ex pane sanguis: compositionis est ea materia, quę componit aliquid, nulla in ea mutatione existente, vt litterę sunt materia compositionis syllabę: Compositionis, & alterationis simul est, cum multa componunt aliquid, sed corrupta, aut alterata, vt elementa faciunt mixtum, & acetum, ac mel componunt oxymel. Has materias indicant ista exempla. *Materia alterationis, compositionis & vtriusque simul.*

Per elementa, & partes syllabarum, & totius intelligitur materia compositionis quia non est vnius rationis compositio in compositis, aliqua enim solum aggregatione componunt, vt cumulus, alia colligatione, vt manipulus, alia conglutinatione, alia ordinatione, & omnia intelliguntur sub materia compositionis, ob id duobus exemplis explicantur. Vide 8. Meta. c. 1. per materiam factibilium intelligitur materia alterationis, & per pręmissas conclusionis, materia compositionis, per elementa vero materia compositionis, & alterationis simul. *Materia cōpositionis varia.*

Dubitabis φ materia sit illa prima vel secunda substantialis, de qua locuti sumus? Themist. vult esse alterationis solū respectu formę, & bene dicit. Sed aduerte esse tres materias alterationis: Prima est, quę per alterationem aliquam in se facit aliquid, & talis est materia ista prima, nā non generatur quicquam ex ea, nisi amittat priuationem, & etiam alia ab ea expellatur forma, partim enim dicebatur corruptibilis. Alia est, ex qua fit aliquid, sed per corruptionem sui, vti ex pane fit sanguis, tamen forma panis destructa. Tertia est, ex qua fit aliquid, facta prius in ea aliqua mutatione, vt ex ęre fit statua, æs autem prius mutationē, nempe partium aliquam subtractionem vel decisionē suscipit: omnes igitur hę materię alterationis dicuntur, *Dubium primum. Tria sunt materiæ alterationis genera.*

dicuntur, sed non eodem modo.

Dub. 2. Vlterius dubitabis, quomodo dicitur materia id quod corrumpitur, vt patet de pane, & elementis? non enim permanent. Dico, quòd manent quidem non tamen secundum se tota, sed secundum sui partem, puta materiam, & secũdum virtutes, ac proprietates aliquot, vt in mixto manent materiæ elementorum, & virtutes ipsorum, puta qualitates: & hoc sat est, vt materia dici possint. Solutio.

Dub. 3. Vlterius dubitabis, quomodo hic partes dicãtur materia, cum superius tex. 28. dictæ sunt forma. Auer. vult illud de partibus definitionis esse intelligẽdum, quæ forma sunt, hoc vero de partibus integrãribus S. Tho autem melius, etiam de partibus definitionis vult hoc intelligi, & distinguit bene partes definitionis: si enim ad ipsum definitum comparentur, formæ locum habent: si vero ad ipsam definitionem, cuius partes sunt, rationem habent materiæ, & tota definitio est, vt forma. Solutio.

Dub. 4. Sed tunc quæres, quomodo definitio, quæ datur per materiam, & formam, possit hoc habere: non enim partes definitionis erunt definiti forma, sed vna tantum. Respondet S. Tho. quod materia, & forma in communi, vt sunt de natura hominis, & compositi, habent rationem formæ respectu ipsius suppositi, quamuis vna respectu alterius partis sit materia, vnde humanitatem dicimus formam hominis, & tamen humanitas dicit materiam, & formã. Sed hoc postea magis declarabitur.

Dub. 5. Vlterius dubitabis, quomodo præmissæ dicantur materia conclusionis. Respõdet S. Thom. quia extremitates præmissarum componunt conclusionem. Melius respondet Simpl. quod si totum syllogismum consideremus, tunc præmissæ sunt, vt materia; conclusio, vt forma; quia conclusio determinat, & perficit syllogismum. Hoc etiam recipit Auer. dicens, præmissas esse, vt potentiam, conclusionem, vt actũ.

Harum autem aliæ quidem sunt.

ALex. & Philop. ista verba legenda esse censent a principio textus, vt cum dixisset, quatuor esse modos causarum: sequatur, harum, quædam sunt, vt subiectum, & materia. At Simpl. non recipit hoc, & magis ad literam dicit, quod in exemplis propositis non solum materia, sed etiam forma cõtinebatur, vt puta syllaba, & elementa, totum, partes, præmissæ, conclusio: ob id dicit horum enumeratorum quædam esse materiam, vt omnes partes respectu totius: quædam, esse quod quid est, id est, formam.

Et nota, quod formam triplici nomine explicat: dicit enim totum, compositionem, speciem, vt notet tres modos formarum correspondentes tribus materijs, vt notant The. & Alexan. & Auer. Est enim forma alterationis, quæ est forma respectu alterius partis materiæ, & hæc dicitur species. Est forma compositionis respondens materiæ compositionis, vt forma domus est talis compositio, similiter forma cumuli, forma manipuli, talis colligatio, & hæ formæ dicuntur compositio. Est forma cõpositionis, & alterationis, vt forma oxymelis, forma mixtorum, quę. 8. Meta. dicitur ab Aristotele mixtio, & hæc dicitur totum, quamuis totum sit vocabulum commune includens etiam compositionem, huic tamen modo appropriatur. *Nota. Forma triplex alterationis et cõpositionis, & vtriusq; simul.*

Semen autem, & Medicus.

COnstituit modo causam efficientem, ad quam reducit ea omnia, vnde incipit motus, vt semen, Medicus, consultor, & ipsum faciens omnia. Vbi nota, per semen intelligi causas instrumentales; per ficiens omnia, intelligi efficientes principales. Plato enim separabat nouum genus causę instrumentalis. Aristoteles vero ad efficientem causam reducit, & instrumentalem, & principalem, sicut causam exemplarem etiam reduxit ad ipsam formalem; vnde in numero causarum quantum ad rem cum Platone conuenit.

Aliæ autem, vt finis, & bonum aliorum.

QVartum genus causæ ponit. nempe finem, cuius gratia aliquid fit, & est bonum aliorum, quæ ad ipsum ordinantur, quia id quod mouet ad operandum, & est finis, semper habet rationem boni, quamuis non semper veri, sed aliquando apparentis, præsertim in animalibus, & homine, quæ mouentur ad operandum semper propter bonum, sed illud bonum non semper verum est, vt patet: nam in naturali appetitu finis semper bonum verum est: in animali, & rationali non semper, hoc rectè aduertit Albertus hic: vtrobique tamen finis bonum quid est, vt finis est. Ex his concludit quatuor esse causarum genera, ad quæ omnes causæ reducuntur.

Causæ igitur tales, & tot sunt. Tex. xxxij.

Varia differentia causarũ. VNamquamq; causam vel genus causæ in plures diuidit differentias quæ quamuis sint numero multæ tamen redactæ ad summam, & ad communia mẽbra, sunt pauciores. Dupliciter igitur vnumquodq; genus causę diuiditur: Primo quędam est causa prior, id est vniuersalior: *Prima diuisio causarum.* quędam posterior, & particularior, vt si in efficiente dicas, Medicus sanat, est causa posterior, item artifex sanat, est vniuersalior, & prior adhuc agens sanat, vniuersalior. Denique superiora causarum cuiusq; generis dicuntur etiam causæ in illo genere priores, quod supra dictum est, & horũ genera. Similiter ex parte formæ vt diapason forma est, & proportio, & numerus: in fine similiter, studeo propter scientiã, & sciẽtia est habitus, & bonum, etiam studeo propter habitum, & propter bonum. Item fit statua ex ære, ex metallo, ex corpore, hæ superiores causæ dicuntur priores, particulares posteriores in quolibet genere.

Amplius autem, vt accidens. Tex. xxxiij.

SEcunda diuisio est Causarum quędam per se, quædam per accidens. Per se, ad- *Secũda diuisio causarum.* quædam per effectum, vt tales sunt, concurrunt, vt statuarius causa est per se statuę, quia vt talis est, causa est statuę. per accidens, est id quod coniunctum est cum causa per se, licet secundum se non operetur, vt Polycletus est per accidens causa statuę, quia accidit, quod Polycletus sit statuarius.

Nota. Et nota, quod ista causa per accidens, aut est ipsum subiectum causę per se, vt Polycletus, aut id quod in eodem subiecto est cum causa per se, vt si Polycletus est albus, & Musicus, dummodo statuarius, tunc albus est causa statuę, & Musicus causa statuę, per accidens tamen, quãuis inter has per accidens magis accedat Musicus ad causam per se, quia Musica est in eodem subiecto, in quo est ars statuaria, quę est causa per se, puta in anima: albedo enim est in corpore. Est igitur causa per se, & per accidens, & inter has, quędam vniuersalis, quędam particularis, vt per accidens particularis, est Polycletus, vniuersalis homo, vniuersalior animal, viuens: similiter Musicus, habituarius, qualis, idem in causis per se, vt statuarius artifex, sciens. Hoc idem intellige in omni alio genere causę, & habebis magnum causatum numerum.

Præter omnes autem, & propriedictas. Tex. xxxiiij.

Tertia diuisio. TErtia diuisio est, Quędam sunt causę in potentia, quędam in actu. dicuntur causę in actu operantes: dicuntur in potentia, quę possunt operari, quamuis actu non operentur, vt ędificans causa operans, ędificator causa in potentia. Hoc intellige in quocunque genere, & in quacunbne causa prędicta, tam per se, quàm per accidens, tam vniuersali quàm particulari, vt facile est rem ad exempla reducere.

Perinde autem dicetur.
Tex. xxxv.

Nota effectus ipsi valdè differentias habent. Has tres distinctiones ex parte effectuum posse assignari docet: est enim effectus singularis, & vniuersalis: vt hic statuarius facit hanc statuam, & statuam, & imaginem: similiter per se, & per accidens vt qui facit statuam, si accidat, quòd sit alba, magna, calida, facit hęc per accidens. Idem in alijs differentijs intellige, & diligens auditor philosophię omnes hos modos ordine, & exemplo conabitur distinguere, quod vt est facillimum, ita est vtilissimum pro multis, quę in scientijs, & extra scientias occurrunt.

Amplius autem connexæ.
Tex. xxxvj.

Quarta diuisio. Quarta diuisio est. Causarum quędā sunt simplices, quales sunt per accidens, & per se, singulę secundum se sumptę: Connexę, quales coniunctę ex per se, & per accidens, vt Polycletus statuarius est causa statuę. Has omnes causas ad duodecim modos reducit: sunt enim hę diuisiones tres, quę faciunt sex modos causatum, nempe vniuersalis, particularis, per se, per accidens, connexa, simplex. Quęlibet autem ex his diuiditur in causam potentia, & causam actu. Fient itaque duodecim, nēpe vniuersalis actu, vniuersalis potentia, particularis actu, particularis potentia, per se actu, per se potentia, per accidens actu, per accidens potentia, simplex actu, simplex potentia, connexa actu, connexa potentia, & hoc in quolibet genere causę. Vide magnam multitudinem causarum breuissimis verbis expressam.

Differt autem tantum.
Tex. xxxvij.

Discrimen vnū assignat inter has causas actu, & potētia, quòd causę actu, & singulares simul sunt cum effectu, vt si hic ignis combutit, hoc combutitur; si hic ędificat, hoc ędificatur: & hoc etiam intellige in vniuersalibus, vt bene dixit Themist. quidquid alij dicant, vt si ędificans est, ędificium fit. At causę in potentia non sunt simul cum effectu: non enim ędificator, & domus simul sunt: potest enim vnum absque altero esse.

Et nota cum Simpl. quòd effectum vocat id, non quod potest esse, sed quod est iam factum, atque extra operationem agentis consistit, & sic tolletur contradictio. Postea enim dicet, quod causa in potentia est cum effectu in potentia: tunc enim sumitur pro eo, qui potest esse, & tunc si domificator est, domus esse potest, & econtra. *Nota.*

Oportet autem semper causam.
Tex. xxxviij.

Tria theoremata causarū. Tria theoremata ponit circa causas prędictas. Primum, vt effectus propositi semper quęramus causam summā. *Primum.* Causa autem summa, vt notat Themi. debet habere tria, Primo, vt sit per se: nā effectus propositi non est reddenda causa per accidens. *Nota.* Secundo, vt sit propria, non vniuersalis: non enim dices, Medicus sanat: quia agens, aut quia artifex. Tertio, vt sit immediata, id est vt non habeat vllā supra se propriā, sed ipsa sit aliarum causa, vt si dicas, Sanat, quia Medicus: est medicus, quia artem Medicinę tenet. hęc est summa causa, & huiusmodi causę in quocunq; causę genere quętendę sunt a Philosopho: reliquę enim scientiam non faciunt perfectam.

Secundū. Alterum theorema est. Effectus cōmunis causa est danda communis, & particularis causa est reddenda particularis, vt statuarius est causa statuę, hic statuarius huius statuę, & artifex artificij.

Tertium. Tertium theorema est. Causę in actu ad effectum in actu, & causę in potentia ad effectus possibilitatem est referenda, vt si domificans est, domus fit, & si domificator est, domus esse potest. Hęc de causis. At oportet, multa ex his examinare, Causarum enim cognitio omni artifici, pręsertim naturali, vtilissima, & necessaria est.

An tantùm sint quatuor genera causarum. Quæst. VII.

Arg. in oppositũ.

Via in primo libro de materia, & forma diximus satis, nunc de efficiẽte, & fine in particulari disserere oporteret, si prius tamen in cõmuni aliqua circa singulas causas tractemus. Est igitur primum argumentũ contra numerum causarũ præfixum ab Aristotele.

1. arg. Calor ignis, serra artificis, & similia causæ sunt; tamen non videntur esse alicuius generis ex his: ergo non est numerus sufficiens. Probatur minor: nam maximè essent causæ efficientes; hoc autem esse non potest: nam efficiens est, vnde primo incipit motus: sed motus non a calore, sed ab igne, non ab ascia, vel serra, sed ab artifice incipit: non igitur sunt efficientes causæ.

Et vlterius: imago, ad cuius similitudinem artifex facit imaginem aliam, causa est, nec videtur vlla ex his, cum non sit efficiens: non enim illa operatur: nec formalis, cum non det esse artifici, sicut albedo dat esse albo: nec vlla ex alijs: non ergo sunt quatuor solùm genera causarum.

2 Secundò. Materia nullius est actiuitatis, nihilq; agit: non ergo est inter causas annumeranda: causa enim videtur aliquid agere.

3 Tertiò. Forma nullum esse dat, ergo non est causa: probatur antecedens, quia non dat esse composito; accipit enim ab eo esse, cum ad ipsius productionem forma fit: nec dat esse materiæ, cum prior sit materia, & ex ipsa fiat quodammodo forma.

4 Quartò. Sol, Deus, Angeli videntur causæ, & non sicut ignis, homo, leo, quia hæc producunt sibi similia, non autem illa: ergo est nouum aliud genus causæ ponendum.

5 Quintò. Finis non est causa posteriorum se: quia ipse est vltimum non habens posterius, nec est causa priorum se, cum nihil sit causa eorum, quæ ante ipsum habent esse; non ergo finis est causa.

Primum fundamẽtum. Sit primum fundamentum. Quid causa sit, Aristoteles non docuit, contentus definitionibus singulorum generum: sic enim facit in his communibus, præsertim cum in ipsis analogia quædam est, & definitur a Proclo libro de causis. Causa est ad cuius esse sequitur aliud. Vbi nota, sequitur, non dici consecutionem logicam antecedentis, & consequentis, sed processum, & emanationem realem, vt sit id causa, quod influit, & a quo aliud emanat. Aduerte etiam, quod dicitur, aliud, vt intelligas, effectum habere aliud esse ab ipsa causa, & aliam entitatem: & dicitur etiam, ad cuius esse, vt denotetur, causam eam esse, quod suo esse, & virtute propria habet hoc, vt ex ipsa aliquo modo emanet aliud. *Causæ definitio secundũ Proclum.*

At circa causarum numerum variæ fuerunt sententiæ, nam Antiqui ante Aristotelem, & Platonem non cognouerunt nisi materiam: de forma substantiali nil dixerunt: finem, & efficientem abstulerunt, dicẽtes nil de nouo generari. Aliqui parum de efficiente cognouerunt, nam Anaxagoras mentem, Empedocles litem, & amicitiam posuit: sed non posuerunt hæc semper efficere, sed a principio, cum separatum fuit chaos. Plato verò sex causas posuit naturales: præter quatuor enim ab Aristotele recitatas, addidit exemplarem, & instrumentalem. *Nota opinio circa numerum causarũ.*

Aristoteles verò tãtùm quatuor causas recipit in generatione rerum naturaliũ. Dico in generatione rerum naturalium, nam in artificialibus non negat exemplarem esse causam; sed hoc discrimen cõstituit inter naturalia, & artificialia, quòd quę secundum artem agunt, vltra habitũ artis sibi proponunt aliquod idolum, & imaginem, cuius imitatione operentur. at naturalia non habent præter suas particulares formas aliquod aliud exemplar. Plato enim constituebat Ideam omnium exemplarem causam: & hoc bene notauit Philop. in præsenti: non ergo reijcit absolute Arist. exemplares causas, sed a generatione naturalium, formas autem ipsas particulares exemplaria vocat. *Nota quõ posuerit Arist causam exemplarem.*

Dices, cum ignis producit ignem, vtra forma exemplar dicitur, ignis producti, an ignis producentis? Simpl. vult, formã ignis producti esse exẽplar: quia ipsa est, quam agens producere intẽdit, ac sibi assimilari. Alex. and. & Philop. formas producentes. *Dub. de cã exemplari.* *Sol.*

centes magis dici exemplares docétquia agentia ad ipsarum similitudinem producunt effectus: exemplar autem antecedit id, cuius est exemplar.

Nec intelligas, q ipsa agentia cognoscant suas formas, & cognoscẽdo eas operentur: non enim cognitione hoc fit, sed naturaliter in forma sibi similantur effectus: ob id tales formæ exemplaria dicuntur.

Causam autem instrumẽtalem noluit Aristoteles distinguere ab alijs, cum non proprio motu, sed vt ab alio regitur, operetur.

Cāe quatuor secundū Arist. Sunt igitur, secundum Aristotelē, causæ quatuor ad generationem naturalem conuenientes: id, ex quo fit aliquid, hoc est materia: id per quod fit aliquid; idest, forma. id a quo fit, id est efficiens: id propter quod fit, idq; est finis.

Secundū fundamētum. Notāde ordine causarum inter se. Sit secundum fundamentum, de ordine harum quatuor causarum. Notat Albertus tract. 2. c. 5. & bene, quadrupliciter posse has causas cōsiderari, nempe aut secundum effectum, aut secundum intētionem, aut secundum esse, aut secundum rationem agendi: Primo, si secundum effectum ipsum considerentur, prima omniū est materia, quæ est quidem de substantia ipsius, & in qua recipitur motus, quo fit effectus: fm locum tenet forma: hæc enim etiam est ipsius pars effectus, & terminat materiæ motum: tertium locum obtinet efficiens, est enim extra effectus substantiam tamen est principium motus, quo fit effectus, vltimum locum finis habet, qui motus est extremum & vltimum.

2 At si secundo causę considerentur quo ad motionem, & intentionem operandi, tunc fit præposterus ordo, primum locum obtinet finis: hic enim ante omnia mouet efficientem ad operandum: secūdum locum obtinet efficiens causa, quæ a fine mouetur: tertium forma, nam secundum hanc materia mouetur, & perficitur: vltimum materia, quæ perficitur. Ex his duobus ordinibus priorem obseruauit Aristoteles in textu; considerauit enim causas ex parte effectus.

3 At si tertio, secundum esse considerentur, tunc prima est efficiens causa, hæc enim est, quæ antecedit, & materiam disponit, & aptam facit formæ: secundum locum habet materia, tertium forma, quę ex potentia materiæ habet esse, vltimum finis, qui quantum ad exequutionem, vltimo habet esse.

Tandem quarto, si ratio agendi consideretur, prima causa est forma: ipsa enim est, secundum quam actio est: secunda est efficiens, quæ per formam operatur: tertia finis, qui cum forma in specie conuenit, vltima est materia, quæ nihil agit, sed solum recipit. Vide igitur, quomodo non idem sit causarum ordo. 4

Sit tertium fundamentum de materia, hic non de materia, in qua, est sermo, qua le est subiectum respectu accidentium, nec de materia, circa quam, quale id, erga quod scientia versatur; sed de materia, ex qua fit aliquod totum siue naturale, siue artificiale: materia autem dicitur causa, non quia quicquam agat, modus enim causandi ipsius nō est quicquā agere, sed id, ex quo agens aliquid agit; Vnde esse materialem causam, est concurrere, tanquam id, ex cuius potētia primum aliquid fit, & aliquid producitur. *Tertium fundamētum. De causa materiali.*

Hæc materia potest diuidi iuxta tota ipsa, & composita, quæ fiunt ex ea, vt quædam dicatur substantialis, ex qua totum fit substantiale, & per se, quædam accidentalis, ex qua totum aliquod per accidens fit. Substantialis materia multiplex est, quædam simplex, quędam composita. Simplex est, quæ nō recipit formam, quia præcesserit ipsa materia sub diuersis speciē formis; sicut materia elementi, puta ignis, aquæ, terræ, aeris; horum enim materiæ primæ immediate respiciūt formas eorum. Materia composita est, quæ est congregata ex diuersis materijs diuersarum specierum, vt materia mixtorū, hæc enim est congregata ex materijs elementorum, non quod maneant diuersæ materiæ, sed fit vna ex illis pluribus, vnde ex simplici materia non fit lapis, planta, aut aliud mixtum. *Diuisio materiæ.*

Hæc materia cōposita est triplex; Quędam congregata solùm ex diuersis materijs simplicium corporum, puta elementorum, vt lapis, ferrum, argentum, quæ ex elementis immediate conficiuntur. Quędam verò est congregata ex diuersis materijs.

tertijs etiam aliorum mixtorum, vt theriaca, pharmaca, electuaria, quæ ex diuersorum mixtorum materijs in vnum conuenientibus conficiuntur: tertia materia plātarum, & animalium, quæ petit etiam compositionem organorum, & instrumētorum ad suas operationes obeundas.

Ex quibus sequitur, quod materia prima non habet ordinem immediatum ad omnes formas: aliter enim ex quolibet fieret quodlibet: sed primo ad elementorum formas, postea ad mixtorum, & aliorum formas ordinatur, hoc autem est propter dispositiones varias, quas diuersæ formæ in materia petunt, quas materia vna non habet, nisi ex diuersis rebus sit congregata.

Diuisio materiæ accidentalis. Vt autem ad materiam accidentalem accedamus Quædam est simplex, quæ est vnius speciei, vt ex auro annulus, ex ligno statua: & non multæ materiæ ad compositum conueniunt. Quædam est composita, cum plures materiæ conueniunt ad componendum aliquid, siue per aggregationem, vt in cumulo, siue per colligationem, vt in manipulo, siue per affixionem, vt in archa, quæ clauo partes habet affixas, siue per conglutinationem, vt in libro, siue per aliquam alterationem, vt in luto, siue per aliquam partium ordinationem, vt in dictione literæ conueniunt, siue per partium ordinationem, & situm, vt in domo. Omnes hæ materiæ compositæ dicuntur, sed accidentales: quia huiusmodi tota sunt per accidens.

Quartū fundamētū de causa formali. Sit quartum fundamentum de causa formali. Forma non aliud est, quam id, quod subiectum, aut materiam determinat ad aliquod esse, siue substantiale, siue accidentale, vt superius diximus: vnde modus causandi formæ iste est, seipsa aliquid determinare, & determinando componere totum aliquod. Forma enim duo habet: & compositum facere determinando materiam, & respectu huius dicitur causa formalis: & similem aliquando formam producere, & respectu huius est efficiens causa.

Diuisiões formarū. Prima. Hæc forma diuidi primo potest in substantialem, & in accidentalem secundum naturam, & accidentalem secūdum artem: voco accidentalem secundum naturam omnia accidentia, quæ ab arte sola non prouenīunt, & est diuisio hæc notanda.

Secunda. Secunda diuisio est in formam partis, & formam totius Forma partis est cuiuslibet compositi altera pars, quæ alteram determinat, vt anima respectu corporis, & forma respectu materiæ, & accidens respectu subiecti. Forma totius est natura rei respectu suppositi habentis naturam: vt natura humana respectu suppositorū: & tales formæ significantur per nomina abstracta, vt humanitas, animalitas.

Nota. Et aduerte, quòd etiam huiusmodi formæ potius inueniuntur in totis per accidens. vt albedinitas respectu albi, & vt ita loquar, statuitas respectu statuę. Differūt autem hæ formæ totius a formis partis: Nam formæ partis dicunt vnam rei partem, vt anima vnam partem hominis, albedo vnam partem albi, figura vnam partem statuæ. At formæ totius dicunt integram naturam rei, quæ locum habet formæ respectu habentis naturam, vt humanitas dicit naturam cōstantem ex anima & corpore, respectu suppositi habentis naturam, & sic in alijs totis.

Tertia. Tertia est subdiuisio formæ accidentalis partium: quędam enim sunt simplices, quædam compositæ: & per accidentales intelligo quæ sunt secundum naturam, & quæ secundum artem. Simplices, quæ partes habent eiusdem rationis, vt albedo, nigredo, color, Compositæ, quæ partes habent diuersæ rationis, vt figura domus, figura statuæ, effigies viuentium, & animalium.

Quarta. Quarta est subdiuisio formę partis substantialis. Diuiditur enim in sex gradus sic: quædam formæ sunt, quæ immediatū ordinem habent ad materiam primam, quales formæ elementorum, quæ sunt infimæ omnium: quædam, quæ consequuntur formas elementorum, vt mixta imperfecta, lapides, niues, & similia: quædā quæ consequuntur mixta alia, vt formæ pharmacorum, & similium: quædam formæ viuentium, vt plantarum, & hæ excedunt præcedentes, quod sunt actiua principia motus: quædam sunt adhuc superiores, quæ cognitionem faciunt, quales formæ animalium.

In

Nota. In supremo gradu est forma rationalis, quæ est quidem corporis forma, vt reliquæ, tamen simul cum corpore non habet suam operationem propriam, nempe intelligere: operationes enim aliarum omnium formarum non sunt in ipsis tantùm, sed in compositis: at intelligere in sola est anima, & inde prouenit ei immortalitas, quod enim extra materiam operari potest, est immortale. dixi autem operationem propriam, nã communes, puta sentire, vegetare, mouere simul habet cum corpore, vt patet de somno, & vigilia, cap. 2.

Quintum fundamentũ de efficiẽte, et fine duplex motus intentionis, et executionis. Sit quintum fundamentum de efficiente. Est enim efficiens id, a quo est principium primum motus: vbi aduerte esse motum intentionis, & executionis: motus intentionis est, secundum quem aliquid ab aliquo secundum appetitum, aut voluntatem mouetur ad aliquid faciendum, & istius motus principiũ a fine est: motus vero executionis est ille, secũdum quem agimus vel facimus aliquid: ille enim alius est motio passiua appetitus, & voluntatis a fine, vt dicemus postea: & quãtum ad motum hunc executionis efficiens est, quod primum excitare incipit hunc motum.

Diuisiõis efficiẽtis. Et quamuis multipliciter diuidi posset efficiens, tamen sufficiet aliquot principales attingere diuisiones. Prima est. Efficientium causarum, vna est vniuersalis, altera particularis: vniuersalis est, quæ plures effectus specie differentes producit, sicut sol, cœli, intelligentiæ cœlorum motrices, gloriosus Deus: particularis est, quæ vnius speciei effectum principalem producit, vt ignis ignem, homo hominem. Vniuersalis causa dicitur æquiuoca, quia effectus sibi dissimiles producit: Sol enim non producit Soles, nec cœli cœlos. Causa particularis vniuoca dicitur, quia frequentius effectus similes sibi in specie producit.

Item particulares causæ dicuntur secundæ, vniuersales primæ, & inter vniuersales vniuersalissima, gloriosus Deus prima absolute dicitur. Item effectus causarum particularium dependent ab eis quantum ad fieri, tamen postquam facti sunt, non amplius dependent in esse, cum sunt eiusdem speciei cum causis; at respectu vniuersalium depẽdent in esse, & conseruari: motus enim solis, & calor conseruant corruptibilia, ne postquã facta sunt, pereant, & multo magis omnia in vniuersum ab omnipotentis Dei manu semper dependent, quæ si cessaret tantum ab ista conseruatione, omnia in nihilum redigerentur citius, quàm lumẽ perit extincta lucerna.

Secũda diuisio est causarum plurium. *Secunda.*

Nota. Cãs alias essentialiter, alias accidentaliter subordinatas. Quædam sunt accidentaliter subordinatæ, quædam vero essentialiter: illæ dicuntur accidentaliter subordinatæ, quarum vna absque altera potest operari, vt pater, & filius sunt accidentaliter subordinatæ. nam licet filius a patre depẽdeat, tamen mortuo patre, etiam potest filius per se generare. Illæ vero dicuntur essentialiter subordinatæ, quarum neutra absque altera operari valet, vt causæ particulares cum vniuersalibus: non enim particulares suos valent effectus producere sine vniuersalibus, nec ècontra; nec leo enim sine sole, nec sol sine leone producit leonem: & gloriosus Deus, licet per se omnia solus facere possit, tamen dum naturaliter, & nõ miraculosè operatur, vult concurrere cum his particularibus causis ad producendos suos particulares effectus, nec eis deficit.

3. Causæ Mediatæ & immediatæ. Tertia distinctio est. Quædam est causa mediata: quædam immediata. Mediata est, quæ non sua virtute proxime attingit effectum, sed media alia causa, vt Medicus est causa sanitatis mediata: non enim se ipso, sed per medicamenta sanitatem attingit. Immediata vero est, quæ se ipsa attingit vt ignis immediata est causa calefaciendi lignum.

4. Causa totalis, et partialis. Quarta diuisio: quædam est totalis, quædam partialis: Totalis est illa, quæ in suo genere, & modo potest per se producere effectum, vt ignis est causa totalis producendi ignem, quia non indiget alio efficiente particulari ad producendum ignem: vnde licet indigeat materia, & forma, & causis vniuersalibus ad producendum ignem, adhuc dicitur causa totalis: quia illæ causæ non sunt eiusdem generis, & modi. similiter etiam si duo ignes concurrerent, quando vterque per se sufficeret producere effectum, adhuc essent causæ totales.

Causa

Causa partialis est ea, quæ per se nõ potest effectum producere, nisi conueniat alia causa eiusdem rationis simul, vt duo homines ad portandum pondus, quod neuter per se portare sufficeret.

5. causa principalis, & instrumentalis. Quinta diuisio. Quædã est causa principalis, quædam instrumentalis. Principalis est, quæ motu proprio, & virtute operatur, vt ignis, leo homo. Instrumentalis est, quæ mota ab alio, & alterius virtute operatur, vt calor, ignis.

6. Instrumentorum alterũ coniunctũ, alterum separatum. Vltima subdiuisio est. Instrumentorũ, quoddam est coniunctum, quoddam separatum. Coniunctum est, quod moueri nõ potest, nisi actu moueatur à causa principali, vt calamus ad scribendum, calor, qui est in igne, ad calefaciendum. Separatum est, quod quamuis alterius operetur virtute, tamen potest absque illius præsentia operari, vt virtus seminis productiua, & calor in aqua ab igne productus, qui etiam ab igne separatus calefacit, & huiusmodi alia. Possent aliæ diuisiones fieri, sed hæ sufficiant.

Concl. quæst. His suppositis fundamentis, ad quęstionem patet solutio, ad generationem rerũ naturalium sufficere causas has quatuor, vt dictum est, nam ideæ nõ sunt, & instrumenta ad efficiens reducuntur.

Ad 1. Ad argumenta solutio est facilis. Ad primum dicitur, quod calor, & instrumẽta, cum non nisi virtute aliorum operentur, non sunt distinctæ causæ ab ipsis quorum instrumenta sunt, præsertim de coniunctis: vnde ego dicor scribere, non calamus, quamuis calamo scribam: & ignis calefacere, quamuis per calorem: instrumenta autẽ separata inter efficientes possunt computari.

Ad illud autẽ de idolo, admittimus quidem in arte, sed in naturalibus nõn est ab ipsa forma agentis distinctum.

Ad 2. & 3. Ad secundum & tertium, est eadem: quanuis enim dicimus materiam nõ agere, nec omnis causa agit, modus tamẽ causandi materiæ est passiue cõcurrere ad rei productionem: ita similiter forma in genere causæ formalis non agit efficienter, sed materiam determinat, & quamuis illud esse a materia recipiat, adhuc tamen ei dat esse: nam ipsa producta materiam perficit, & ens absolutum, ac completum constituit.

Ad quartum dicitur, quod sat fuit causam efficientem attigisse, quæ vniuersalẽ & particularem tanquam species complectitur: Arist. autem genera earum dicit esse quatuor, non species. *Ad 4.*

Ad quintum solutio patet, finis est primum omnium intentione, licet in executione fit vltimum, de hoc tamen magis post dicemus: & hoc sufficiat in communi de his causis. *Ad 5.*

An causæ particulares aliquid efficiant. Quæst. VIII.

Vestionis sensus satis est notus: petitur enim, an istæ causæ particulares, puta ignis, homo, leo, & similes habeãt virtutem in se, qua possint producere, sibi similes substãtias, an vero non sic, sed quod effectus a talibus prouenientes causis sint facti ab alia superiori causa, nõ autem ab ipsis: in qua difficultate multæ sunt sententiæ. *Sensus quæst.*

Fuit enim sententia quorundam Arabum, quorum meminit Auer. 9. Metaph. com. 7. & di. put. 3. cap. 38. qui dicebant causas has inferiores nihil operari, sed Deum solum ad ipsarum præsentiam effectus facere: vnde solus Deus ad præsentiam ignis comburit, ad præsentiam cuiusq; alterius agentis operatur: ipsæ particulares causæ solum se habent vt signa actionis diuinæ. *1. Sententia Arab. quorũdã, & Gabr.*

Hoc recipit inter Theologos Gabr. 4. sent dist. 1. q. 1. contra quam sententiam disputat S. Thom. 2. contra gen. ca. 69. & qq. de potẽtia q. 3. ar. 7. & 1. p. q. 105. ar. 5. fundamenta Gabr. sunt duo: alterum est. Frustra fiunt per plura, quæ possunt fieri per pauciora: sed potest Deus se solo operari cuncta: ergo frustra ponitur cooperatio causarum particularium. *Primum fundamẽtum.*

Alterum: si istæ causæ possent formas producere, possent creare, cum formæ ex nihilo fiant: at creare nihil prꝑter Deum potest: nõ igitur hæc inferiora quicquam agunt. *Secũdum.*

Secunda sententia fuit Auic. cuius meminit Auer. 7. Metaphy. com. 31. hic dixit causas particulares habere virtutẽ solum disponendi materiam, qua disposita forma *2. Sententia Auic.*

forma producebatur a causa quadam vniuersali: constituebat enim quandam vnã substantiã separatam vniuersalem, cuius erat materijs dispositis per agentia particularia substantiales inducere formas, & hanc cholchodæam, id est datricẽ formarum vocabat, quæ sententia fuit etiã Themist. 1. de anima. c. 24. & 3. de anima c. 52.

Quo hæc snia differat a priori. Hæc autem opinio differt a priori dupliciter: Primo, quia prior aufert omnem causalitatẽ a rebus: dicit enim quod causæ particulares, nec accidens, nec substantiam producunt: at posterior, particularia agentia accidentia producere, & materiã disponere affirmat. Secũdo prior causam producentem omnia dicit esse Deũ. Posterior vero dicit esse quãdam intelligentiã a Deo mediate procedentem. Fundaméta huius sententiæ in sequenti opinione proponentur, fere enim communia sunt.

3. Snia. Tertia sentẽtia fuit Platonis, hic ideas posuit, a quibus hi effectus particulares prouenirẽt sed multo aliter quam Auic. Nam Auic vnam posuit omnium specierum: at Plato tot posuit quot erant species. Præterea Auic dixit hanc cholchodæam formas in singulis materijs a se distinctas producere, sed Plato ideas se cum materijs ipsis coniungere dixit, ob id causas formales esse asserebat.

Primum fundamẽtum. Platonis Fundamenta Plato. erant duo. contra quæ disputat Aristot. 7. Metaph. a tex. 16. vsque ad 52.

Secundũ. Alterum: quia nisi ideæ istæ vniuersales essent, nulla esset scientia, cum particularia omnia sint corruptibilia.

Alterum, & hoc etiam est Auicen. quia vnumquodque fit a suo simili, sed, videmus multos effectus, quorum nulla similis causa particularis præcessit, debent ergo referri in causam ipsam vniuersalem, vt patet in animalibus generatis ex putrefactione, in forma mixti ex dissimilibus elementis proueniente, in igne producto ex lapidum concussione, ex motu vehementi, & radijs solaribus, quorum omnium formæ manifestãt esse causam vniuersalem, & non a particulari vlla procedere.

4. Sententia Durãdi. Quarta sententia fuit Durã. 2. sen. d. 1. q. 5. qui valde opposito modo sentit, dicit enim causas particulares producere effectus suos nulla alia adiuuante superiori causa, ita vt Deus postquã fecit rem quãuis, solum conseruet eam, sed ipsa per se solam operatur postea non cooperante Deo: & ita remouet primam causam effectiuam omnium effectuum ac particulares tantùm causas constituit pro particularibus effectibus.

Quinta sententia fuit Arist. qui tria in hoc docet. Primo, formas substantiales ipsas particulares dicit esse actiuas, & productiuas similium sibi, vt ignis ignem, & leo leonem per suas formas actiue producãt, hoc tradit lib. 2. tex. 70. vbi formas dicit esse causas finales, formales, & efficientes simul diuersis rationibus, & 2. Meta. 18. & 7. Metaph. ca. 9. vnumquodque, inquit, a suo vniuoco. i. simili fit, vt equus ab equo, cuius causam tradit 2. de gen. anima. c. 1. quia vnumquodque appetit sempiternum esse, & Deo similari quantum potest. Dum autem ista inferiora corruptibilia sint ac indiuidua, ac durare perpetuo non possint, in specie similia producendo conseruare se intendunt. *5. Sentẽt. Arist. 1. dictum.*

Tradit secũdo præter particularia agẽtia concurrere solem, & cœlum ad istos effectus producendos, vt patet tex. 26. superiori, Sol, & homo generant hominem, & lib. 1. Metheor. cap. 2. oportet mundum inferiorem contiguum esse lationibus superioribus, vt inde rogatur, & 2. de gene. cap. 10. motum solis causam vniuersalem ponit generationum, & corruptionum rerum. *2. dictũ.*

Tradit tertio, præter cœlos, etiã Deum, & intelligentias esse causas horum inferiorum, vnde 12. Metaph tex. 38. loquens de isto ente separato dicit: Ab hoc principio tum cœlum, tum natura dependet & 1. de cœlo. cap. 9. ab his intelligentijs dicit esse, & viuere omnibus communicari, alijs magis, alijs minus, & 2. Meth. cap 1. dicit eas esse omnibus alijs causas, vt sint. hæc Aristot. *3. dictũ.*

Pro huius determinatione sit prima cõclusio. Auferre efficientiam ab his causis particularibus nec est sacræ doctrinæ, nec Doctoribus sanctis nec veræ philosophiæ consonum. Hæc conclusio profecto patet. Gen. 1. Germinet terra herbam virentẽ, & lignum pomiferum faciẽs fructum iuxta genus suum, ibi clare patet differentia in terra, & in lignis, & arboribus. & Dama. 2. *1. Concl.*

de fide. c. 9 Dedit, inquit, Deus plantis virtutem altricem, auctricem, & generatricẽ, Et Ambr. li. 3. Examer, c. 6. & 8. Dedit, inquit, Deus terræ virtutem germinãdi herbas ex semetipsa sine alterius adiutorio. Et Aug. 3. de Tri. c. 3. & 4. Vocat creaturas proximas causas, Deum vero primam. Denique S. Tho. qui modestissimis verbis in reprehendendis aliorũ falsitatibus vtitur, hanc tamen opinionem stultam, impossibilem, & erroneam vocat.

1 arg. S. Tho. Et argumentũ S. Tho. vnum inter multa, quæ ponit. 2. contra Gen. c. 69. est tale. Summũ bonum decet effectus suos creare omni cum perfectione, quam secundũ naturam talem habere possunt: sed multo perfectiores sunt effectus, & res naturales si operentur, q̃ si non operentur, idq; Deus præstare potuit: ergo præstitit.

2. Auer. Alterum argumentum est Auer. 9. Metaph. com. 7. quia esset sciẽtias destruere, cũ per proprias operationes essentias cuiusque cognoscamus. Quod si tu dicas satis esset ad hoc, quod Deus cum rebus singulis determinatas operationes facit, vt cum igne comburat, cum leone leonem, cum equo equum producat: dico, quod esset hoc profecto fallere omnes homines mundi, & omnes sensus, quibus ignẽ ignem producere experimur, & fortiores sunt istæ communes experiẽtiæ, quam ipsorũ oppositæ rationes, vnde addit Auerr. quod hanc habentes opinionem habent cerebrum debilitatum.

3 Tertium argumentum est ex eo, quod sunt monstra, defectus, & peccata in natura, quæ non essent, si solus Deus produceret, qui infiniti est vigoris: sicut peccatum in arte non proueniret, si artifex ignarus non esset, nec posset errare: alia igitur est causa particularis præter Deum.

2. Concl. Secunda conclusio. Formæ substantiales particularium agentium nõ omnium sunt efficienter productiuæ similium medijs qualitatibus tanquam instrumentis: Explico. Forma substantialis est actiuum principium, quo ignis simul cum calore, vt instrumento, producit ignem, & similiter formæ viuentium animalium, & plantarum per virtutes seminales, a formis actiue productas, sibi similia producunt.

1. Ratio. Huius conclusionis prior pars probatur. Agentia particularia, vt diximus in prima conclusione, sunt effectiua, nõ per materiam, quæ nullius est actiuitatis: ergo per formam. Posterior probatur: actio non prouenit, nisi mediante cõtrarietate, sed formæ substantiales secundum se nõ sunt contrariæ, sed secundum qualitates, ergo per illas, vt instrumenta, est actio. Item quia actio est secundum contactum, hic autem non est immediate per substantiam, sed per qualitates.

Tertia conclusio, agentia vniuersalia, vt cœli, astra, Sol, agunt, & concurrunt ad hos effectus inferiores, non quidem tangendo, sed producunt qualitates actiuas, quibus agẽtia particularia simul effectus particulares producunt. 3. Concl.

Vt non solus equus, & sola virtus seminis producunt rem, sed etiam calor cœlestis simul: & hoc profecto patet ex corruptione, & generatione mutua ex vario cœlorum motu, & astrorum influxu, quæ indicant non sola ista particularia agentia causas esse suorum effectuum, nisi adsit virtus superior simul producens. 1. Ratio.

Quarta conclusio. Deus concurrit immediate cum omni causa particulari ad quemcunque effectum, contra Duran. & profecto hæc conclusio ex scriptura videtur manifesta Iob 10. Manus tuæ fecerũt me, & plasmauerunt me. & c. 38. per multa verba, & Psal. 146. Qui producit in mõtibus fœnum, & Matth. 6. Si fœnum agri vestit, sic Deus. & Io. 5. Pater meus vsque modo operatur, & ego operor: sunt etiam alia innumera loca, præter etiã illa Arist. testimonia supra citata. Præterea Proclus proprie dicit, quod causa prima influit in effectus, plusquam causæ secundæ, & probatur pluribus rationibus. 4. Concl.

Primo, quia entitas est vniuersalissimus effectus, & ita vniuersalissimę causæ: Vniuersalissima autẽ causa est Deus, ergo eius est proprius effectus Item quia est primus effectus, ergo est primę causę effectus: igiť quicquid est entitatis in rebus, fit a Deo. 1. Ratio.

Secundo cõfirmatur: quia non solũ entitas in communi cõuenit rebus singulis, sed etiam de omnibus eorum prædicatis, & attributis essentialibus, & de omnibus eorũ accidẽtibus prædicatur nam. v. g. rationalitas est ens, & humanitas est ens, & animalitas est ens, quare Deus & intima oĩa, quæ sunt in rebus singulis, operatur. 2

Tertio,

Tertio, quia oportet necessario naturã omnem dirigi ab intellectu non errante, cum ipsa nõ cognoscat, & nesciat quo tẽdat: quare necesse est, vt ad suos fines ordinetur, & in his effectibus dirigatur.

3 Quarto, quia confitendum est Deum intelligere omnia, quæ fiunt, ne sit ignorans: & velle illa, ne dicamus præter eius voluntatem fieri, aut contra eius voluntatem ipso inuito: sed Deum intelligere, & velle, vt sit illud, est Deum concurrere ad agendum, tum quia Deus agit per intellectum, & voluntatem, tum quia aliàs eius voluntas esset impotens.

4 Quinto, quia oportet vt sit vnus, qui in vniuerso orbe totũ rerum ordinẽ constituit, vt cum oĩbus concurrat ordinando.

6 Sexto item, eadẽ est difficultas de alijs causis vniuersalibus essentialiter ordinatis, vt cęlo, & intelligẽtijs: si ergo illę agũt cũ inferioribus causis, multo magis Deus, quia Deus suspendit actionem cuiusque agentis habendo se solum negatiue, idest nõ dando auxilium: ergo signũ est, ꝙ operabatur cum eo. Explicatur antecedens: quia Deus facere potest, vt ignis non comburat tãtùm per hoc, quod nihil cũ eo faciat. Præterea, quia nullo alio argumento

7. *Ratio.* ita forti probatur præsentia Dei in oĩbus, nisi quia in oĩbus immediate operatur.

No. dist. ꝑ tota q. de quadruplici mõ, quo Deus operatur. At vt modum, quo Deus cum particularibus causis operetur, intelligas, aduerte quadrupliciter dici aliquid causam actionis alicuius rei.

1 Primo, quia tribuit virtutem operandi, sicut generãs dicitur mouere graue, quia tribuit grauitatẽ, qua mouet: & equus generat equũ, qui tribuit virtutem seminis, quæ facit equũ: & hoc modo Deus dicitur causa actionis rerum naturaliũ, quia eis virtutes, quibus operentur, impertitus est.

2 Secundo modo, aliquid est causa actionis, quia conseruat virtutem, qua aliud operatur, vt medicina, & herbæ dicuntur causa visionis, quia conseruant virtutem visiuam: & hoc etiam modo Deus est causa actionis rerum, quia ipsarum esse & facultatem, & omnia conseruat.

3 Tertio aliquid dicitur causa actionis, quia applicat aliquid ad agendum, vt qui apponit ignẽ domui, & ipsam comburit: & sic etiam Deus est causa, quia nihil mo-

4 uetur sine Deo. Preter hos modos est vnus alius quartus, quo aliquid mouet per instrumentum, vt artifex penicillo pingit. ex parte effect⁹ vna est operatio, vt ex parte principiorum duplex est: nam instrumentum agit, artifex etiam agit. sed nõ separatim: non enim instrumentum sine artifice, nec artifex sine ipso instrumento operatur, vide igitur quomodo actio instrumenti ab artifice dependet, & effectus ab vtroque sed magis ab artifice.

No. differentiã inter Deum & artificẽ in operando. Sic te oportet eleuare mentem, & intelligere de Deo glorioso, qui cum his causis sic operatur, vt simul, & ipsæ operẽtur, sed a Deo motæ, & directæ, sicut instrũm ab artifice. Et quemadmodũ artifex nõ eodem instrũto omnia, sed pro diuersitate effectuũ accõmodatis vtitur instrumẽtis: ita Deus non idem cum oĩbus causis facit, sed cum diuersis diuersa, & cõcurrit cũ ipsis iuxta ipsarum naturam, cum liberis libere, cum necessarijs necessario, cũ debilibus debiliter, cum fortibus fortiter, pro sua suauissima dispositione vniuersali operando.

No. quõ res omnes sunt Dei creaturæ. Est autem vnũ notandum, quod differt inter modum concurrendi Dei cum causis naturalibus, & artificis cum instrumẽto, dupliciter. Primo artifex non assimilat effectum instrumento, sed arti, & idolo, quod habet in mẽte: At Deus effectum similat in specie non sibi, sed causæ particulari, vt cum igne producit ignem, cũ leone leonem. Secundo artifex non tangit effectũ, nisi mediante instrumento, at Deus propter suam infinitatem immediate tãgit sua virtute effectum quemcunq;, cum sit vbique essentia sua præsentissimus.

Est alterũ aduertendũ, quod ista actio, qua res fit, si cõparetr respectu causæ particularis, nõ sufficit, vt fm eã talis causa dicatur creare, quia causa particularis nõ facit totã rem, sed ex materia præsupposita: At respectu Dei considerata, sufficit, vt effectus dicatur creari a Deo, quia & si modo nõ fiat tota res per hanc actionẽ, sed secundũ formã, materia tñ fuit a principio creata a Deo, ob id Deus totam facit rem, ex quo fit, vt oĩa quæ modo fiunt, dicantur proprijssimæ creaturę Dei. vnde Aug. super illud Psal. 73. Domine quis similis tibi? inquit, Parentibus generentibus Deus creat. & epistola ad Cõsentium & 8. super Gen. ad literam. c. 19. dicit res modo creari a Deo. Et hæc omnia nota.

5 Concl. cōtra Sco. Quinta conclusio. Qualitates quę sunt instrumenta formarum,& agentium particularium actiue concurrunt ad productionē substantiæ, vt calor ignem producit,& virtus seminis ipsum viuens. hęc est cōtra Scot. 2. dist 12.q.3. qui nullo modo vult admittere accidentia attingere productionem substantiæ: quia imperfectum nō potest producere perfectius: at re vera hoc est contra manifestam experiētiam, cui ipse præcipit nōn esse fidendum, sed sine ratione. Physicus enim nō debet destituere sensus iudiciū omnino: mōstrant autem clare experientiæ accidentia substantiam producere, vt patet de motu, de ferro candenti, quę producunt ignem per solum calorē. Nec ipsis ratio est alicuius mouenti, videmus enim, quod imperfectum, vt est instrumentum perfecti, attingit perfectius se, vt penicillus imaginem pulcherrimam, quia ab arte mouetur, ita accidentia, vt virtutes substantiarū sunt, substantiam valent introducere.

Soluitur rō Scoti.

Nec patiaris dictum Scoti dicētis ignē in illo casu a solo Deo produci: nam tunc forma illa esset creata, quod nulli contingit, nisi animæ rationali: aut esset ducta de potentia materiæ,& tunc esset generatio vera, vnde solus Deus sine causa particulari generaret, quod indignum est Philosopho Theologo.

Dicendum igitur accidentia, quia instrumenta sunt substantiæ, posse attingere productionem substantiæ, & hoc passim docet Arist.

Sol. Arg. Possumus per hæc respondere ad argumenta facta superius.

Ad 1. Ad primum Gabr. dicimus illud argumentum nullius esse momēti, cum enim ęquè decēter, & bene possunt res fieri per vnum, frustra fiunt per plura: at Deus suā bonitatem, suam mirabilē dispositionē, sapientiam, & prouidentiam commodat per creaturas suas, & ipsarum operationes, quæ quidem non essent ita nota, si solus ipse cuncta faceret.

Ad 2. Ad secundum dicitur, ꝙ non ob id agētia particularia creant, non enim formæ per se fiunt, vt diximus supra, sed composita ex materia.

Ad primū fundamē tū Plat. Ad primum fundamentum Plat. respōdetur cū Arist. 1 Post. c. 20. ꝙ ad scientias non est opus vniuersalia separata ponere secundum rem, sed solum secūdum rationē, vt alibi late diximus. Ad alias omnes experiētias respondetur, ꝙ vnumquodq; fit a suo simili, vel secundum speciem, vt homo ab homine, vel secūdum genus, vt mulus ab equo, vel secundum figuram, vt domus ab arte in mente, vel secūdum virtutem. Id dicitur simile secūdum virtutē alteri, quod facit ea, quę aliud facit, & sic motus est similis igni. rarificat. n.& dissoluit sicut ignis, ob id producit ignem. idem de radijs solaribus,& percussione lapidis: & calor solis producit animalia ex putrefactione, sicut calor naturalis. & ita declarat illam propositionem Arist. 7. Metaph. c 9. nec opus est ad ideas recurrere.

Caput Quartum.

Quot igitur causæ. Tex. xxxix.

Generibus causarum enarratis, de quibusdam communibus causis, puta casu, & fortuna loquitur, ac tres quęstiones examinādas proponit. Prima est Quę causę sint, casus & fortuna,& quid vtrunq; sit. Hęc autem tria ordine prępostero discutit, nā a tertia incipit,& primam vltimo loco tractat Reddit autem rationem cur de his tractet, dicens, casum,& fortunam causas cōmunes generationis, & esse multorū omnes sententiunt. hic vero communia traduntur.

De casu, & fortuna qq. tres.

Quidam enim, & si sint, an non. Tex. xl.

Prius quid antiqui senserint, in medium proponit. Fuerunt, inquit. quidam, qui casum & fortunam nō esse dicebant,& hi duplici mouebantur ratione.

1. op. quorundā antiquorū.

Prior est, omnia quę a casu, & fortuna fieri dicuntur, habent iam determinatam aliquam particularitatem, in quā singula referri valeant: non est ergo ponenda fortuna. Antecedens patet: si aliquis adierit forum animo emendi aliquid tantum, & illic occurrit alicui, qui debebat ei pecunias, a quo eas recipit, tunc a fortuna dicitur ei occurrisse, & recepisse, sed horum causa

causa est, quia in forum venit, ergo quod a fortuna est causam habet determinatā, idem contingit in alijs fortuitis, & casualibus effectibus: singuli enim suas habent causas particulares, non ergo est fortuna.

Quoniam aliquod esset.
Tex. xlj.

2. Ratio. POsterior ratio horū est. Si fortuna esset, antiqui Philosophi causas generationū tractantes de illa differerēt: at nihil illi dixerunt, ergo opinabantur non esse: non ergo est fortuna. Incōueniens enim est dicere, ꝙ illa sit, & Philosophi nihil de illa dixerint, cū reliquas tractauerint causas. Argumentum est fere ab auctoritate.

Sed & hoc mirabile. Tex. xlij.

Sol. 1. rōnis antiquorum. ARist. reijcit has vtrasq; horum rationes. Ad primam dicit, omnes cōmuniter bene sciunt ista, quæ a casu, & fortuna dicuntur, habere causam determinatam, vt dicunt isti antiqui auferentes fortunam, cum hoc tamen omnes fatentur aliquid a fortuna, aliquid non a fortuna esse: ergo nihil prohibet, ꝙ eorum, quæ a fortuna dicuntur, sint causę determinatę, quominus fortuna sit. Et nota, quod ex communi consensu rationem illorū euertit: omnes enim admittentes illud antecedens, fortunam tamen ponūt, & profecto id verum est: nullus enim est ita rusticus, qui nesciat causam, quod ille occurrerit debitori, esse, quia venit in forū, cum hoc tamen fatetur esse a fortuna: aliquid igitur de fortuna oportet tractare.

Quocirca, & quodammodo.
Tex. xliij.

Sol. 2. rationis. SEcundam ipsorum euertit rationem, dicens, oportuisset aliquid dixisse de fortuna, vt probatum est ratione pręcedēti, quod si dixerit, antiquos nil dixisse de fortuna, respondet, nō dixisse, nec tractasse quicquam: nam qui mentem aut qui ignem, aut qui litem & amicitiā aut quid simile posuerunt rerum principium, non dixerūt ista esse fortunam, vnde omni ex parte sunt reprehendendi isti. Si enim nō putarunt esse fortunam, arguēdi sunt, eū id sit contra omnium opinionem Si vero putarunt esse, & nō tractarunt, ob id etiā reprehendendi sunt, cum causas insufficienter inquisierint, & discusserint, & ob id maxime, ꝙ fortuna vtuntur assignātes eam causam aliquorum effectuum, vt patet apud Emped. qui dicebat mundum sæpe generatum, & corruptum, generandū, & corrumpendum, atque aerem esse modo super aquam a fortuna: nam in alia generatione mundi, non sic erit, nec fuit, vnde a casu ordo elementorum est. Similiter animalium partes a casu prouenire sæpe dicebat: debuit igitur de tali causa disserere. Et nota, ꝙ hic nō est sermo de omnibus, sed de quibusdam antiquis.

Sunt autem quidam, qui & cœli.
Tex. xliiij.

SEcundam aliorum citat sententiā, inter quos (secūdum Philo. & The.) fuit Democ. hic fortunam tantùm constituerat in mundi generatione, non autem in generationibus entium naturalium. Democri. enim posuit infinitos mundos factos ex athomis, quod si ab eo peteres, quare hic mundus hoc loco, alius illo loco esset, respōdebat casu id esse ex motu athomorum: quod si rursus, quare cœli primo, postea elementa, & inter elementa, quędā prius, quædam posterius facta, id etiā casui tribuebat: quia accidit tales athomos sic conuenire, vnde casum in mundi partibus præcipuis tantùm ponebat. *2. op. aliorū philos.*

Et valde hoc ipsum admiratione.
Tex. xlv.

HOrum opiniones reprehendit, & merito. Reprehensio autem cōsistit in hoc, quod isti horum inferiorū puta animalium, plantarum, & reliquorū ponunt causam determinatam, puta intellectum, aut naturam, aut quid aliud: nō enim ex quolibet fit quodlibet, sed ex principio determinato, vt ex proprio semine fit quodlibet animal, & planta: mundi autē, & cœlorum, quæ diuiniora sunt istis, nullam *Confutatio 2. opi.*

lam cauſam determinatam ponunt, ſed ſolum fortuitum athomorum motum: debuerunt ergo cauſam multo magis determinatam ponere, cum dixerint cœlos, & mundum eſſe factum.

Atqui ſic ſe habeat hoc ipſum. Tex. xlvj.

2 OB hoc tale abſurdum admiſſum dicit oportere, an ita ſit, tractare, & inquirere, & non ſolùm abſurdum hoc eſt, cœlos a caſu factos, ſed abſurdius eſt dicere ſimul caſum non eſſe in his inferioribus, quod reprobat ratione hac. In iſtis ſenſibilibus multa a caſu venire expertũ eſt, cum motus ſint regulatiſſimi, & indeficientes: ergo potius in his ſenſibilibus caſus, & fortuna conſtituenda ſunt, quàm in cœlis, & vniuerſo.

Sunt autem quidam, quibus fortuna videtur. Tex. xlvij.

3. opi. aliorum philoſoph. TErtiã ſententiã recitat, quę eſt Stoicorum, vt notat Simpl. qui fortunam quandam cauſam diuinam ponũt humano intellectui occultam, a qua omnes effectus iſtos fortuitos prouenire dicunt, atq; Deam quandam fortunam faciunt. His igitur enarratis circa aliorum ſententias, repetit illa tria, quæ diſcutienda propoſuit, ac modo eo ordine ponit, quem in eis diſcutiẽdis obſeruaturus eſt, quid ſint caſus, & fortuna: quo modo differant: inter quas cauſas ſint conſtituenda.

Caput Quintum.

Primum igitur cum videamus. Tex. xlviij.

Sententia Ariſt. 1. diſt. ad inueſtigãdum quid ſit caſus, & fortuna.

Liquot præmittit diſtinctiones, ex quibus quid caſus, & fortuna ſit colligit. Prima eſt effectuum. Alij quidẽ ſemper, & ſimiliter eueniunt, vt Solis occaſus, & ortus: ꝙ nocti dies ſuccedat: ꝙ animal ſit cũ ſenſu. Alij frequenter eueniũt, licet aliqñ deficiãt, vt ꝙ homo naſcatur cũ duplici oculo, quod ſenes caneſcãt Neutri horũ dicuntur a caſu, vel fortuna, & ſi nullus alius eſſet, nõ eſſet fortuna vel caſus. At cõſtat eſſe alios, qui nec ſemper, nec frequẽter eueniũt, ſed raro, & in his eſt caſus, & fortuna, vt oẽs dicũt: vñ fortuna vel caſus eſt eorũ; quæ nec ſemper, nec frequẽter eueniunt: & q̃ talia ſunt, a caſu, vel fortuna ſunt: vt ꝙ fodiens vineã inueniat theſaurũ, raro fit, & a fortuna eſt. vnde patet fortunã eſſe, & caſum.

Eorum autem, quæ fiunt. Tex. xlix.

SEcundam ponit diſtinctionem eorũ, quæ fiunt tàm frequenter, quàm ſemper, & raro. Quædam fiunt propter finem aliquem: Quædam vero non: vt deambulatio, quæ gratia ſanitatis eſt, propter finẽ fit, & motus grauis deorſum propter finẽ eſt, vt quietem naturalem conſequatur: Quæ vero inconſiderate fiunt, vt fricatio barbæ, cum quis contemplatur, vel alia ſimilia, quæ accidunt, abſque fine fiunt. *2. diſtin.*

Tertia diſtinctio eſt ſubdiuiſio quarũdã eorum, quæ propter finem fiunt. Quædã ſecundum electionem. Quædã non ſecundum electionem fiunt. Vbi aduerte, quod id operatur ſecundum electionẽ, quod dirigit operationes, & res in finem, quẽ præcognoſcit, & intendit: & tale agens eſt rationale, & hmõi actiones dicuntur in finẽ ſecundũ electionẽ, ſicut operationes, quæ ſecundum intellectum, aut ſecundum artem fiunt. Id vero operatur propter finem tantùm, & nõ ſecundũ electionem, quod finẽ non præcognoſcit, ſed naturali quodam inſtinctu propter finem operatur, & huiuſmodi operationes dicuntur non ſm electionem, vt operationes inanimatorũ, & viuẽtium, & ipſius hominis, quas abſq; intellectus directione facit, ſicut nutritiones, generationes, & aliæ quæ dicuntur operationes ſecundum naturam.

Hanc diſtinctionẽ applicat ad rẽ Ariſt. dicens: Cũ ea, quæ fiunt in cõi, & propter finem, & non propter finẽ fieri cõtingat: & quæ propter finem, aut ſecundum electionem, aut non. Manifeſtum eſt profecto, quòd in particulari inter ea, quę raro fiũt *3. diſtin. Nota.*

quædam

quædam propter finem, quædam non propter finem, & quædam secundum intellectum, & electionem, quædam non, sed natura fieri inueniamus, verbi gratia, quod aliquis cogitabũdus manu aliquid faciat, non aduertens, quod nunquam fecit, raro fit, & nõ propter finem. Quod autem occurrens tauro murũ ascendat salutis gratia, raro fit, & propter finem, & secundum electionem, quod equus in itinere consternatus remeet domum, raro fit, & propter finem, a natura.

Huiusmodi igitur, cum secundum accidens. Tex. 50.

Qui nam effectus dicentur, casuales & fortuiti. EX præcedentibus colligit, qui effectus dicantur fortuiti, & casuales, dicitq;, effectus raro cõtingentes, cum ab his, qui præter finem agunt, per accidens fiunt, dici fortuitos, aut casuales.

Nota duplex causa per accidens. Vbi aduerte maxime, quod causa per accidens duplex est. Prior illa, quæ cũ causa per se coniungitur, vt albus, & Polycletus sunt causa per accidẽs statuæ, quia cõiuncti sunt cum statuario, & talis dicitur causa per accidens ex parte causæ. Posterior causa per accidẽs est illa eadẽ, quę est per se, si comparatur ad id, quod per accidens cõiungitur cũ effectu per se, vt ignis cõburens trabẽ, cui domus innititur, per se quidẽ est causa cõbustionis, per accidẽs vero ruinæ, quia hęc est coniuncta per accidens cum effectu per se, & talis causa dicitur per accidens ex parte effectus, & hæc distinctio est Them. & notanda.

Nota secundo tripliciter cõiũgitur effectus per accidẽs cũ effectu per se. Aduerte vlterius quod talis effectus dupliciter cõiungitur cum effectu per se, aut raro, aut frequenter, vel semper, vt in exẽplo proposito: Semper coniunctus est ille effectus, nempe ruina cum tali cõbustione trabis: similiter bibit quis vinum, postea nocet podagræ, illud nocumentũ non est raro cõiunctum cum simili potatione vini, aliquando effectus per accidens raro est coniunctus cum effectu per se, vt quod fodiens vineam inueniat thesaurum, taro hoc cum vineæ fossione coniungitur.

Nota tertio effect9 raro cõtingens dupliciter. Aduerte vlterius, quod illi effectus raro contingentes, aliquando sunt intenti, aliquaudo non sunt intenti a causa sua principali, præsertim in agentibus secundum electionem. nam in alijs semper nõ sunt in potenti. v.g. fodiens terram, seu vineam, potest inuenire thesaurum, aut intendendo innentionem, aut non.

Qui effectus casuales, & fortuiti. His suppositis, attẽde effectus illos esse fortuitos, & casuales, qui per accidens, & raro consequuntur effectus per se alicuius causæ, nec sunt intenti a tali causa, & talis causa per se respectu effectus nõ intẽti raro cõtingentis dicitur fortuna, vel casus: vñ fortuna vel casus est causa per accidens ex parte effectus nõ intẽti, raro autem contingentis: & hoc est quod mõ dicit Arist. nẽpe effectus isti raro cõtingẽtes, cũ per accidens fiunt, a fortuna dicuntur.

Oſtẽdit autem effectus esse quosdã per se, quosdam per accidens argumẽto ipsarum causarum: nam etiã causæ & per se, & per accidens dicunrur, nempe quæ cum per se causæ iunguntur, per accidẽs causæ sunt, vt ædificator est per se causa statuæ, per accidens vero albus, Musicus, & alia, q̃ ædificatori insunt: ita similiter effectus per se est respectu causæ per se, & effectus per accidens, qui cum eo coniungitur.

Nota 4. Attẽde hic maxime, nec decipiatis, quod non dicit has causas per accidens, quæ ex parte causę sunt, esse fortunam. hoc enim falsum est, nec hactenus ipse quicquã dixit de fortuna, sed de effectu ipsius. Verũ hic solum vtirur argumento hoc a simili, effectus dici & per se, & per accidens, nempe ea, quæ effectui per se coniunguntur, esse per accidens effectus, sicut etiam causa duplex, & per se, & quod ei adiungitur, quod est causa per accidẽs, & vlterius assimilat: sicut causæ per accidẽs indeterminatæ sunt, quia multa vni accidũt, causa vero per se, vna est. ita effectus p se vnus, & vnius rationis. at effectus per accidẽs multi sunt, vnde cum huiusmodi sint a fortuna, effectus fortuiti sunt indeterminati.

Ipsa autem adinuicem. Tex. lj.

In quibus cõueniũt quæ a casu, & fortuna. DIfferentiam inter casum, & fortunã, posterius tradendam dicit, at nunc ea, quibus, quæ a casu, & quæ a fortuna sunt, conueniunt, tradit. Hæc autem sunt tria. Primum, quod vtaque sunt in his, quæ agunt propter finem, vnde tam casualis, quã fortuitus effectus est respectu

ſpectu cauſæ agentis pro fine, & hoc probat: quia effectus huiuſmodi eſt aptus, vt ſit intentus, vt finis a tali cauſa, verbi gratia ſi quis veniat in forum emendi gratia, & recipiat pecunias a debitore, caſus eſt, & fortunæ effectus illa receptio, & licet modo non ſit intenta, potuit eſſe intenta, nam ſi ille ſciuiſſet ſe recepturum pecunias in foro, veniſſet vtique propter illud.

2 Secundo. Conueniunt, quod vterque effectus accidit, id eſt, non eſt per ſe intentus, ſed finem intentum conſequitur.

3 Tertio. Quod non conſequitur finem intentum, ſeu effectum per ſe ſemper, aut frequenter, ſed raro.

4 Vnum tamen præter hæc ineſt effectui a fortuna, nempe quod ipſius cauſa non eſt natura, ſed intellectus, & electio, vt reportatio pecuniæ, eſt effectus per accidẽs huius, quod eſt veniſſe in forum, hoc autem ab electione procedit: quod eſt clarius dicere, Effectus fortuitus non eſt, niſi ab agente rationali, nec conſequitur, niſi actionem, quæ fit ſecundum electionem, & intellectum: & hoc eſt dicere, nõ habet cauſam in ſe ipſo, id eſt, non eſt a natura, ſed ab electione.

Nota. Et aduerte hic multum, quod effectus non dicitur fortuitus, quamuis non ſit intentus a cauſa, ſed conſequitur effectum per ſe, hoc enim non ſufficit, ſed raro, vt diximus debet cõſequi, alias non dicetur fortuitus, nec caſualis.

Manifeſtum itaque, quod fortuna. Tex. lij.

Quid fortuna. Mirabili methodo Ariſtoteles, poſtquam effectum fortuitum indagauit, quid ipſa fortuna ſit, oſtendit, dicitq; Fortuna eſt cauſa per accidens in his, quæ raro fiunt, & propter finem ſecundum electionem ac ſi dicat, fortuna eſt actio aliqua ſecundum electionẽ procedens, quam conſequitur finis aliquis non intentus, & raro contingens. Diximus enim, quod cauſa per ſe illa eſt fortuna reſpectu per accidens effectus, ſiue talis ſit actio, ſiue ars, vel intellectus, vt in finem tendunt: vnde colligit, quod fortuna eſt in his, in quibus eſt intellectus, & electio, hæc definitio nota eſt ex his, quæ notauimus tex. 50.

Indefinitas igitur cauſas. Tex. liij.

Varia epitheta fortunæ per definitionem hanc declarat. Primo: Fortuna dicitur occulta, & immanifeſta hominibus: cuius ratio eſt, quia cum effectus fortuitus non habeat cauſam per ſe, ſed per accidẽs, poteſt multas habere cauſas, quia varijs effectibus per ſe poteſt coniungi; vt occurrere pontifici in via, poteſt eſſe aut quia deambulatum ieras, aut negociatum, aut emptum, aut alijs ex cauſis. Cum igitur non habeat determinatam cauſam is effectus, a qua per ſe procedat, merito videtur occultus. *Varia epitheta fortunæ.*

Vlterius, a fortuna poſſumus dicere, ꝙ nihil fit, & quod aliquid fit, vtrumque enim vere, & cum ratione dicitur. Nihil enim fit per ſe a fortuna, fit autẽ per accidens, hoc autem eſt ſecundum quid fieri. 2

Et eſt cauſa, vt accidens. Tex. liiij.

Proſequitur attributa declarare, dicitq; Fortuna quodammodo eſt cauſa, & non eſt cauſa: Non eſt quidem cauſa, ſimpliciter, ſed eſt cauſa ſecundum accidens: & repetit has cauſas per accidens eſſe infinitas, id eſt, numero indeterminatas; & exemplo vtitur. Vt enim cauſæ per accidens ex parte cauſæ ſunt indefinitæ, quia multa poſſunt accidere cauſæ, vt domificator eſt cauſa domus per ſe, multa tamen per accidens, vt tibicen, albus, muſicus: ita & cauſæ per accidens ex parte effectus multæ ſunt, & indeterminatę, quia effectus fortuitus ex multis cauſis huiuſmodi poteſt prouenire, vt recipere pecuniam a debitore, poteſt eſſe, quia ei occurri, dum fugerem ab aliquo, vel dum perſequerer aliquem, vel dum inuiſerem aliquem, Vbi ſemper attende, quod non vocat fortunam cauſam per accidens ex parte cauſæ, vt notat Themiſt. & ſupra nos diximus. 3 *Nota.*

Et

Et dicere aliquid esse præter rationem. Tex. lv.

ALiud fortunæ attributum declarat: dicitur enim fortuna sine ratione:& merito, quia ratio intendit finem, qui aut semper, aut frequenter sequitur: at fortuna est alicuius non intenti, & raro contingentis: huiusmodi autem causæ indeterminatæ sunt, ob id fortuna irrationalis,& indeterminata merito dicitur.

Attamen etiam in quibusdam dubitabit vtique.

Dub Ari. quid potius dicēdum fortuna causa ne per accidēs ꝓpiqua, an remota.

DVbium mouet quod tale est: Illa dicitur fortuna,quæ est causa per se alicuius effectus, alterius vero cum eo coniuncti per accidens, modo esse potest, quod sint multę causæ huius effectus quędam proximiores, quædam remotiores effectui per se. tunc dubium esset, quæ illarum esset fortuna,vt si aliquis totonderit caput,& ventus seu æstus aliquis super uenit, & præter opinionem sanatus est, vtra causa erit fortuna,tonsio, quæ est remota, an ventus, quæ est propinqua? Et vult,secundum Philo. quod proxima magis dicatur fortuna,vel casus.Et ponit exēplum Phil. Aliquis it in forum emēdi gratia, occurrit amico, cum quo moram facit, postea it in forum, & occurrit tunc ei debitor, a quo pecuniam recipit: duplex huius receptionis est causa, & mora cum amico,(si enim prius veniret,non occurreret debitori)& etiam ipsa itio in forum,& vtraque dicitur fortuna, sed magis fortuna est, quod venerit in forum, quia magis propinqua,& potuit etiam venisse illo tempore alia ex causa, etiam si cum amico moram non fecisset.

Fortuna autem bona. Tex. lvj.

Alia epitheta fortunæ, qd sit infortuniū, & eufortuniū.

ALia epitheta fortunæ declarat, quæ nota sunt,fortuna dicitur bona, vel mala ab effectu, qui accidit, si bonus, vel malus sit, quod si magnum bonum acciderit, dicitur eufortunium: si vero magnum malum, dicitur infortunium. Et nota, quod sicut, si bonum magnum accidit, eufortunium, seu prospera fortuna dicitur. ita si magnum malum euaderet acciderit. Similiter, erit iufortunium magnum bonum casu perdere, & non solum, quando mala, vel bona præsentia sunt, sed quando proxima sunt; quod enim parum distat, quasi non distare videtur,vnde a magno malo imminenti liberari, eufortunium est,]& a spe proxima magni boni decidere, casu tamen, infortunium est. Vlterius eufortunium est incertum, sicut & fortuna: quod enim raro accidit,incertum est.

Caput Sextum.

Sunt igitur ambo causæ. Tex. lvij.

In quibus differatca sus,& fortuna.

MOdo differentiam casus, & fortunæ indagare contendit, ac repetit ea in quibus conueniunt. Sūt enim vtræq; causę per accidens, & effectuum raro contingentium, & in his, quæ sunt, & agunt propter finem. Sed differentia est, quod casus est superior: omnis enim fortuna est casus, sed non omnis casus est fortuna Hanc differentiam (quantum mihi videtur) triplici argumento ostendit, primum sumitur a denominatiuo sic. Ijs inest fortuna; quæ fortunata dicuntur: sed nō omnibus qui bus inest casus conuenit fortunata dici: ergo non sunt idem casus,& fortuna. Maior est nota. Minorem declarat dicens, quod fortunata dici,inest ijs,quibus inest actio, id est libera operatio, & humana, quæ hominibus inest solis: ac ob id solūm hominibus inerit fortuna secūdum

1 Oīs fortuna est casus sed nō ècontra.

1. Ratio

actiones liberas, & secũdum electionem, vt sit sensus, non est fortuna, nisi cũ agens secundum electionem intendit aliquid, ad quod aliquid raro contingens præter intentionem ipsius consequitur.

Quocirca, & necesse est. Tex. lviij.

Probatio minoris, quod videlicet fortuna nõ insit nisi in ijs, qui secundũ electionẽ agunt.

Minorem probat, quòd fortuna non insit, nisi in quibus actio, id est operatio, secundum electionem inest. Fortuna aut est fœlicitas, cum est prospera, aut prope fœlicitatem. sed fœlicitas est quædam actio secũdum electionem: ergo fortuna etiam est, vbi talis est actio.

Nota.

Nota, quod fortuna dicitur fœlicitas, secũdum eos, qui in voluptate, & bonis externis fœlicitatem constituerunt. dicitur prope fœlicitatem secũdum Arist qui nõ nisi in contemplatione eam posuit: bona autem externa, vt instrumenta fœlicitatis posuit, quæ bona externa dicuntur a fortuna, quia maxime sunt fortuitis casibus exposita: fœlicitas autem non consistit in quacunque actione, sed in actione libera, & secundum rationem, vt dicitur 1. Ethi. c. 7. vnde cum fortuna sit coniuncta fœlicitati, sequitur, quibus inest fœlicitas Aristotelica, solis inesse fortunam.

Ob id neque inanimatum quippiã. Tex. lix.

Carentia vsu rationis non dicũtur fortunata, nec in eis est fortuna, nisi metaphorice & passiue.

EX hoc infert, quod inanimata, bruta, pueri carentes vsu rationis, non dicũtur fortunata, nec eis inest fortuna: non enim agunt propter finem secundum electionem. Duo tamen modi sunt, quibus fortunata dici possunt. primo metaphorice, sicut Protarchus Philosophus lapides ex quibus altaria fiebant, vocabat fortunatos: alios vero cũ ipsis copulatos, id est, eiusdem speciei, ex quibus solaria fiebãt, infortunatos, eo, ꝙ illi honorarentur, hi conculcarentur: sed hoc est fortunata esse per metaphoram, ac si illi lapides per electionem operati fuerint.

Altero modo dicuntur ista fortunata passiue, eo, quod secundum electionem agentibus secundum fortunam accidũt, vt quia accidit Ciceroni consuli, quod tũc Catilina malum machinatus fuerit, quod Cicero euertit, vrbemq; liberauit: Roma dicta est fortunata passiue: & deniq; ea fortunata dicũtur, quibus fortunati sumus, sed non quod fortunam habeant actiue, ita vt secundum fortunam agant.

Sed casus, & alijs animalibus. Tex. lx.

Casus & cõuenit in animatis, et irrationalibus.

QVod autem pluribus se extendat casus, vt minor illa sumpsit probat. nã in animalibus, & in inanimatis inest casus, quibus vt dictum est, fortuna non inest, & probat. Nam si equus in prælio sitiens, prælium deserat ad fluuium confugiens, & accidat omnes equos tunc qui erant in prælio occidi, casu iste saluatus, & liberatus dicetur: non enim intẽdebat saluari, sed bibere. Vlterius: si subsellium aliquod tripes cadat ex alto, & super pedes steterit aptum ad sedendum, casu profecto ita steterit: non enim cecidit, vt sic staret. Vide igitur casum his inesse quibus non inest fortuna: ille ergo est superior.

Quare manifestum est. Tex. lxj.

COlligit argumenti conclusionẽ, quæ est definitio casualis effectus, vnde definitio casus extrahitur. Ille est casualis effectus, qui prouenit a causa agente propter finem, siue secundum electionẽ, siue non, cum a tali causa non est intentus, sed per accidens consequitur causæ effectum per se, & raro: & hoc est dicere, cuius extra est causa, vt dicit Philop. causa enim dicitur extra effectum, cum ipsum per se non facit, nec intendit.

Quid sit casus.

Ex quo possumus definire casum; ꝙ est causa per accidens in his, quæ agunt propter finem, eorum, quæ raro contingũt. His autem superaddit fortuna, quod ea, quæ eueniunt, sint eligibilia, & in habentibus electionem, hoc exponit bene Philop. dicit enim quę a fortuna eueniũt, dici eligibilia, vt intelligas non omnia, quæ hominibus a casu proueniunt, esse a fortuna, sed ea, quæ accidunt, cum secundum

dum electionem operantur: nam multa accidunt a solo casu, sicut in brutis, & inanimatis, vt si cadens vulnere sanatus fuerit, casus est. Vlterius dicitur fortuna esse in habentibus electionem, ad excludendum ea, quæ passiue a fortuna dicuntur, vt supra declarauimus.

Signum autem est ipsum frustra. Tex. lxij.

Secunda differĕtia casus & fortunæ ex etymologia. SEcundum argumentum est ab etymologia, pro cuius declaratione aduerte primo. Quod nos dicimus frustra, Græce dicitur μάτην, & quod nos dicimus a casu, græce dicitur αὐτόματον, quasi ipsum frustra factum.

Nota primo. Aduerte vlterius, quod frustra dicitur, quod non cōsequitur finem propter quē *Nota secūdo.* est factū: vt si quis deambulet gratia ventris purgandi, si non purget, frustra dicetur deambulatio, dummodo tamen illud quod fit, sit aptum ad talem finem consequendum, aliás nō dicetur frustra: si enim quis lauet manus, & sol eclipsetur, si post ea non eclipsatur, non ob id lotio dicetur frustra: quia nihil faciebat ad illum finē.

Nota. 1. Aduerte vlterius, quod vbi est casus, ibi est frustra, licet non omnino, nam causa respectu finis non intenti frustra dicitur, quamuis possit esse, quod simul cum fine non intento consequatur intētum, vt potest lapis cadere simul in locum suum, & casu percutere aliquem, tamen respectu finis non intenti, frustra dicitur, cum intentum in eo non consequatur.

Differentia colligitur. Ex his colligitur argumentū ab etymologia, cum frustra, & casus sm nominis significationem, & vocem conueniant, frustra autem sit superius fortuna etiam erit superior, & casus. huius argumenti Arist. sola duo notabilia superiora, vnū in hoc textu, alterum in sequenti notat, in illo quod cōcluditur notatur in illo verbo, signum huius est, scilicet quod casus sit superior fortuna. Vocat signū argumentū a posteriori, qualc hoc est.

Sic igitur casus iuxta nomen. Tex. lxiij.

CVm quid frustra esset declarasset, nūc casum secūdum nomen a frustra denominari dicit, vt superius explicuimus, vt cum lapis cadit, & percutit, casu ea percusso est, & quodammodo respectu ipsius lapis frustra cadere dici potest. Quod si dicas, non percutit casu, quia quæ casu fiunt, apta sunt, vt fiant tanquàm finis: Respondet id etiam his euenire: nam illa percussio potuit esse intenta ab aliquo, nam lapis potuit proijci ab aliquo intentione percutiendi, quamuis modo non sit proiectus.

Maxime autem est separatum. Tex. lxiiij.

Tertia differĕtia casus & fortunæ. TErtium argumentū est, quo dicit maxime cognosci diuersitatem inter casum & fortunam. nam casus aliquando procedit a principio intrinseco naturali, vt sit in monstris, quæ a casu sunt, & casus in ipsis est causa interna, puta materia, vt dicemus post: at quæ a fortuna eueniunt, causam habent extra se. non igitur idem sunt. Fortuna enim est actio humana, cui accidunt multa externa præter intentionem: ob id effectus fortuiti dicuntur habere causam extra se, casualis vero non semper, vt diximus.

Quid igitur sit casus. Tex. lxv.

In quo genere causarum sint casus, & fortuna. REpetit duas quæstiones superiores, quæ solutæ iam sunt, nempe quid ea sus, & fortuna, & quomodo inter se differant: tertiam autem soluit, nempe in quo modo causarū sint, dicitq; esse in eo modo causarum, in quo est causa vnde principium motus, id est, efficiens: sunt enim causæ efficientes per accidens: & probat. nā effectus horum, aut est natura, aut intellectus, id est, aut agens naturale, aut agens secundum electionem, vtrunq; vero est causa efficiens, quamuis huiusmodi causæ, cum per accidens sint, non habeât determinatos effectus, vt iam supra declarauimus.

Quoniam autem casus. Tex. lxvj.

No. quid potißimũ sit casus, & fortuna. Vnum ostendit, quo maxime fortunã,& casum declarat: & dicit, quòd intellectus, aut natura, id est agens naturale, aut secundum electionem respectu effectus per accidens, dicitur fortuna, vel casus. At quia omne per accidens sequitur aliquod per se, oportet, quòd illa agẽtia sint primò per se causa alicuius effectus: quod est dicere: cum causa per se agit effectum, & alium per accidens attingit, raro tamen, fortuna est, vel casus, vnde vt sit fortuna vel casus, prius natura debet esse alicuius causa per se, & hoc est pulchrum documentum.

Posterior itaque casus est. Tex. lxvij.

No ante omnẽ casum, & fortunam debere esse intellectũ & naturam. Concludit fortunam, & casum esse posteriores intellectu, & natura: sensus iste est. Prius natura intellectus, & agens naturale sunt in aliquem fineA per se intentum, quàm in effectum per accidens, respectu cuius casus, & fortuna dicuntur. Ex quo egregie impugnat Democritum: si enim ipse cœlos dixit a fortuna factos, oportuit ponere aliquod agens naturale, aut secundum electionem, quod prius faceret aliquid per se, cum non sit effectus fortuitus, nisi agens aliud per se intẽdat. cum ergo Democritus tale non posuerit, non debuit dicere cœlos a fortuna factos fuisse. Hæc Arist. dicit de casu, & fortuna, & bene: de omnibus tamen disputandum est gratia declarationis.

An sint fortuna, & casus. Quæstio. IX.

Qvamuis in textus enarratione satis casus & fortuna fuerint explicata; tamen quia aliæ supersunt difficultates, quæ determinatione maiori indigent, non erit inutile rursum hanc aggredi materiã, & quia aliqui etiã post tempora Arist. fortunam esse omninò negant, ipsorum argumenta proponemus, vt veritas manifestetur.

Primum sit. Omne ens per accidens reducitur ad ens per se: ergo omnis effectus per accidens reducetur ad causam per se: sed tales effectus fortuiti sunt p accidẽs: reducẽdi sunt ergo ad causam per se: non ergo fortuiti erũt, cũ causam habeãt p se. *1. arg.*

Secundo, omne quod vere est, & nõ est causa, causam habet veram: sed tales effectus dicti fortuiti vere sunt, & habẽt esse: ergo veram habent causam: nõ ergo sunt a fortuna: hæc enim est causa non vera. 2

Tertio. Vna est causa vniuersalis cõcurrens ad omnes effectus, vt dictum est: ergo nullus est effectus præter illius intentionem, vnde non erit fortuitus. 3

Quarto: quia videtur contra fidem ponere fortunam. Vnde Aug. 1. lib. retract. in principio accusat se, quod aliquando vsus fuerit hoc vocabulo, fortuna. 4

Quinto, etiam si esset fortuna, vt vult Arist. adhuc non videtur tradenda scientia de ea: eorum enim, quæ per accidens sunt, non est scientia: at fortuna, & casus sunt causæ per accidens: ergo ipsorum nõ est scientia. Hæc sunt præcipua argumẽta in hac parte. 5

Primum fundamẽtum. In cuius declarationem sit primũ fundamentum. inter causas efficientes quædam sunt per se, quædam per accidens, vt dictum est Per se illa est, quæ sm se, & secũdum suam virtutem effectum operatur, ac ipsum attingit, sicut ignis est causa per se alterius ignis. Per accidẽs vero est, quæ secundum se non attingit effectũm: sed quæ coniungitur causę per se attingenti, vel quæ ipsa attingit aliquem effectum, ad quem alius effectus consequitur. *Duplex causa effiẽiẽs per se & per accidens.*

Duplex ẽ causa per accidens. ¶Vnde iuxta hoc duplex est causa per accidẽs, nẽpe causa per accidẽs ex parte causæ, & causa per accidens ex parte effectus. Dicitur causa per accidẽs ex parte causæ illa, quæ ob id dicitur causa effectus, quia inest causę per se illius talis effectus, quomodo musicus, & albus, & philosophus, sunt causa per accidens statuæ, si accidat, quod statuarius, qui est causa per se, sit albus, musicus, & philosophus. At causa per accidens ex parte effectus, est illa causa, quæ ob id alicuius effectus est causa, quia ille talis effectus cõiungitur cum effectu per se ipsius causę, vt fossio terræ est causa

per

per accidens inuentionis thesauri: quia inuentio thesauri est effectus coniunctus cum effectu per se ipsius fossionis: effectus enim per se est illa terræ apertura.

Quo differunt illi duo genera causarum per accidens. Differunt autem hæ causæ per accidēs. Prior enim, puta ex parte causæ, habet eundem effectum cum causa per se, at posterior habet alium effectum ab ipso effectu per se: hic enim sunt duo effectus, illic vero vnus solum. nam eadem causa per se respectu vnius effectus, est per accidens respectu alterius: at causa per accidens ex parte causæ habet vnum effectū, cuius dicitur causa ob id, quia coniuncta est cum causa per se notum est.

5. modi causæ per accidēs ex parte effectus. Huius causæ per accidens ex parte effectus quinque sunt modi obseruandi, quorum primus est, quo vna causa dicitur esse causa remouens prohibens, nempe quādo attingit alicuius separationem, quod
1 impediebat effectum, sicut qui remouet columnā, qua innitebatur domus, est per accidens causa ruinæ domus: & medicina quæ remouet impedimentū aliquod motus, est causa motus.

2 Alter est modus, quo vna causa dicitur causa contrarij sui, nempe cum remouet aliquid, quod debebat operari cōtrarium illius effectus, v.g. scamonea est calida, & tamen dicitur corpus infrigidare: quia remouet choleram, quæ calefacit, & sic sal dicitur conseruare carnes: quia remouet humiditatem quæ corrumpit.

Nota. Et aduerte quod multū distat hæc causa a præcedente. nam remouens prohibēs per solam impedimenti ablationem effectum facit: at ista causa non per solā contrarij ablationem facit effectum, sed relinquit alijs causis, vt ipsum efficiant. dicitur autem causa, quia facit vt tales causæ operentur, & applicentur ad opus: vnde scamonea non est, quæ secundum se infrigidat, nec sal conseruat: & hos duos modos causarum per accidens docet Alber. tract. 2. cap. 8.

3 Tertius est, cum aliqua causa attingit aliquam dispositionē, quæ requiritur ad effectum, sed non ex ipsa sola sequitur effectus, sed ipsa absque effectu poni potest: & ista causa dicitur occasio, vt tyrāni fuerunt occasiones martyrij: quia infligebāt mortem, quę erat necessaria dispositio ad martyrium. non tamen mors sufficiebat, nisi fides, & patientia ad martyrium accederent. & pœna quibusdam inflicta, est occasio aliorum emendationis.

Quartus est, cum causa effectum aliquem operatur, quem alius non intentus sequitur, & talis dicitur casus, cum ille effectus non intentus raro sequitur, vt satis est in textu dictum: quæ causa si fuerit secūdum electionē procedens, dicitur fortuna, & erit quintus gradus causæ, vnde fit, quod casus, & fortuna sint causæ efficientes per accidens ex parte effectus in his, quæ raro contingunt, & propter finem agentibus. 4

Secundū fundamentum. Sit secundum fundamentum, in quo magis declaratur natura effectus casualis. Ad effectum casualem semper conueniunt duæ particulares causæ, quarū vtraque aliquando est casus, aliquando fortuna, aliquādo altera casus, altera fortuna, aliquando altera causa per se, altera fortuna vel casus, v.g. si quis eat in forū emē di gratia, & occurrat amico vel debitori, a quo recipiat pecuniam, tūc receptio pecuniæ est effectus fortuitus, habens duas causas, nempe aduentum huius, & illius in forum: si neuter intendebat talem pecuniæ receptionem, vtraque causa est fortuna: si alter intendebat, alter non, vna est fortuna, altera vero per se causa. *Ad effectū casualē semper duæ causæ particulares cōcurrūt et quō ille se habeant.*

Vlterius, fodit quis vineam, & inuenit illic aurum, huius inuentionis duplex est causa, & fodiens, & producēs illic aurum illud: tunc vna causa est fortuna, altera casus: casu enim illic aurum productum est, vt ille inuenire posset.

Vlterius, si equus currens ad fontem bibendi gratia percutiatur a lapide cadente, percussionis vtraque causa est per accidens, & casus, cum non sit secundum electionem: ex quo habetur, quod fortuna vel casus non est sufficiens causa effectus fortuiti, aut casualis, nisi duæ conueniant causæ particulares, vt dictum est.

Tertium fundamētum. Sit tertium fundamentum. differunt valde ista, casus, seu fortuna, frustra, temere vanum. casus enim, & fortuna dicitur causa, quam sequitur effectus aliquis non intentus, licet differat casus, quia vniuersalior est, vt supra diximus: at frustra dicitur causa, quæ suum effectum non consequitur: vnde ratio, vt sit frustra, consistit in hoc, quòd non consequatur *Quid casus, et fortuna quid frustra, qd temere, quid vanum.*

tur effectum: vt autem sit fortuna, vel casus, opotret quod consequatur effectum, non tamen intentum.

Potest autem esse, vt sit aliqna causa simul frustra, & fortuna; & quod nec sit frustra, nec fortuna; & quod sit frustra, sed nõ fortuna; & quod sit fortuna, sed nõ frustra v. g. si aliquis eat, vt alloquatur amicum, & occurrat Pontifici, non tamen amico, tunc illa via frustra est, qnia non est consequnta suum finem, & est fortuna, qnia attigit finem non intentũ. At si occnrrat amico solùm, tunc nec esset frustra, nec fortuna: at si vtrunqne fieret, vt & occurreret Pontifici, & alloqueretur amicum, tũc esset fortuna, sed non frustra: qnod si neutrnm fieret, esset frustra, sed non fortuna. idem dico de casu, & intelligenti exempla satis nota sunt.

Verum est, vt in textu diximus, vbi est fortuna, dicitur aliquo modo frustra, quatenus effectus non intentus, non est effectus intentus.

Temere dicitur actio, quæ in illnm finem dirigitur, in qnem de se non est ordinata, vt si quis bibat vinum ad expellendam febrim: & effectus dicitur temere factus, qui actionem sequitnr, quam nõ est aptus consequi.

Vana vero dicitur actio, qnæ non ordinatur in finem, in qnem ordinari posset, vnde vanus labor est, qui nõ ordinatur in requiem veram, in quam ordinari posset. his igitur suppositis fundamentis sit prima conclusio.

1 Concl. Fortuna non est aliqna vna causa communis diuina, a qua effectus omnes fortuiti proueniunt. Antiqui enim considerãtes effectus fortuitos incertos, & occultos, ac ob id difficiles ad consequendum, vel canendum, ad diuinũ fauorem, & auxilium recnrrebant, quasi per se non sufficerent a talibus se effectibus liberare, eũ mali sint, nec eos obtinere, eũ boni sint, sed errantes Deam quandam huius gratia constitnebant.

Imago fortunæ, apud antiquos. Quam, vt notat Alber. sic depingebãt, nempe in rota stantem, ad significandam varietatem, & constantiam, quæ in effectibus appareat: cæcam, ad denotandam imprudentiam effectuum fortuitorum: non enim secundnm electionem sunt: similiter dimidiam albam, & dimidiam nigram, ad exprimendos effectus & fœlices & infœlices.

Istorum sententia falsa est, & erronea: & hanc etiam Aristoteles reijcit nõ enim diuina agunt quicquam inconsiderate, & imprndenter, nec est nnmerus Deorum multiplicandus, & in hoc sensu Doctores sancti prohibent qnicqnam tribuendnm fortunæ.

Secunda conclusio. Effectus casuales & fortuiti non sunt respectu Dei gloriosi, & causarum vniuersalium, sed respectu causarum particularinm tantùm. Explicatur hoc. Cum accidunt aliqui effectus casuales, licet non sint intenti a causis particnlaribus, & prænisi, ac ob id casuales sint ipsis, tamen a glorioso Deo prænisi snnt: & si fuerint naturales, sunt etiam intenti a causis vniuersalibus, ob id respectu ipsarum non sunt casuales, v. g. Cum Petrus it ad forum emendi solùm gratia, a fortuna recepit pecuniam, quam non intendebat, ob id illa receptio illi est casualis. At gloriosus Deus mouens Petrum ad forum sciebat optime illum effectum: ob id Deo non fuit casualis. Cum autem Deus omninm absque exceptione sit præscius, fit, vt ipsi, & ipsius actioni, quæ cum omnibus causis particularibus concurrit, nihil sit fortuitũ, aut casuale. Fortuita enim sunt in his. in qnibus est imprudentiæ aliquid, secundum quam minus prænident, quæ futura sunt. Vnde Arist. 8. cap. 2. lib. magn. moral. dicit, Ibi minus esse fortunæ, vbi plus est intellectus. *2. Concl. Respectu Dei nullus casus aut fortuna.* *Nota, ibi minus esse fortunæ vbi plus ẽ intellectus.*

Similiter effectus naturales, qui a casu, seu a natura sunt, nõ sunt a casu respectu cęlorum, vt monstra. Hæc enim respectu particularis agentis non intendentis illa sunt a casu, quod fœtus sit duorum capitum, vnius oculi, & similia, hæc a generante particulari non intenduntur: At a generante vniuersali, puta cœlis, & motoribus ipsorum intenduntur, quia talis materia, ex qua illa monstra fiunt, ad talem monstri figuram est disposita, vel quia abundans, vel quia deficiens, vel alijs de causis, vt dicemus. Cœli autem, & vniuersales causæ id intendunt, ad quod materia talis ordinatur, vnde ex tali materia talem effectum, puta mõstrum intendũt, non autem causa particularis, quæ solum sibi simile intendit. *Respectu causarum vniuersalium effectus naturales non sunt a casu.*

Vtitur

Nota exẽplũ D.Th. Vtitur S. Tho. hoc exemplo ad ostendendum, quomodo non sit effectus fortuitus respectu Dei, sed respectu causarũ particularium. Si quis dominus habeat duos seruos, & mittat vnũ ad locũ quendam, postea alterum mittat ad alium locum quo iste non peruenit, nisi alteri occurrat, & dominus quidem sciat id, sed neuter seruus id sciat, nec intendat, tunc quod vnus alteri occurrat, illis quidẽ fortuitum est, sed non domino talem occursum præscienti: ita Deus gloriosus cũ omnium euentuum sit præsc us, & causa, nihil habet fortuitum.

Alterum exẽplum. Possumus etiam vti alio exemplo ad ostendendum, quod in casibus naturalibus non sit casus respectu cœlorum. Sit sartor, qui tales vestes facit, qualem accipit pannum ab alijs. Sit autem quidam, qui existimans se offerre pannum album, offerat pannum nigrum, tunc præter intentionem suam, & a fortuna accipiet vestes nigras, tamen respectu sartoris, non est fortuitum id, quod vestes nigræ sint: ita sunt causæ vniuersales, quę secundum materiam subiectam operantur effectus, ob id cum de se ad monstrum est apta, monstrum intendunt: & modo sufficiant ista.

3. Concl. Tertia conclusio. Fortuna est causa efficiens particularis respectu effectus non intenti, similiter & casus. Eadem conclusio est contra Boetium lib. 1. de consola. prosa. 1. qui effectus ipsos præter intẽtionem euenientes eẽ ſet esset fortunam, aut casum: non autem ipsam causam respectu effectus non intenti, contra Aristotelem. Est autem eadem conclusio satis in textu exposita, vbi & casus, & fortunæ definitiones explicuimus.

Modo solum hoc aduertendũ est, quia conducit pro disputatione sequenti, nempe casum, & fortunam esse efficientes causas, per accidens tamen, & in hoc sensu optime, & sine errore concedimus fortunam esse, & casum, multaq; fieri a fortuna, & casu: & per hoc patet quæstionis solutio. In hoc enim sensu casus est, & fortuna. Sed superest, vt ad argumenta proposita respondeamus.

Ad 1. Ad primum argumentum oportet declarare illam maiorem, omne per accidẽs reducitur ad per se: habet enim triplicẽ sensum, & verum. Primus est, omne accidens reducitur ad ens per se, id est, non est vllum accidens, quin sit substantia, cui ta le innixum sit accidens. Alter sensus est composite intelligendo: quod alicui conuenit per accidens, debet alicui alteri cõuenire per se. Tertius sensus est, in causis omnis causa per accidens innititur causæ per se, seu omnis effectus per accidẽs præsupponit aliquem effectum per se: & hi sensus veri sunt, & multum obseruandi: sed nihil concludit argumentum. nã effectus per accidens sunt quidem resoluendi in suam causam per se, non quæ sit causa per se illorum effectuum, sed aliorum quibus hi per accidens coniunguntur, vt receptio pecuniæ reducetur in causam per se, nempe in itionem ad forum, quæ est per se causa alterius, nõ illius receptionis, vnde semper manet fortuitus effectus. & hoc nota.

Ad 2. Ad secundum respõdeo cum Alb. trac. 2. ca. 21. est distinguenda maior. si enim sit sensus de veritate pro esse reali, nempe omne quod realiter est, & non est causa, habet realem causam, est concedenda: sed nihil concludit, nam fortuna, & casus reales sunt causæ. quod si faciat sensum omne quod vere est, id est realiter, habet causam veram, id est, propriam, & per se, hoc falsum est. nã effectus per se causam habent per se, & effectus per accidens, causam per accidens.

Ad 3. Ad tertium facilis est solutio ex conclusione secunda. Non enim effectus casuales ponimus, nisi respectu causarum particularium.

Ad 4. Perinde patet solutio ad quartum: esset enim contra fidem ponere fortunam iuxta primã cõclusionem, quo modo antiqui ponebant, vt dicit Aug. Ciuit. c. 18. & id Aug. reprehendit. sed fortunam ponere, vt diximus, verum est, & licet.

Ad 5. Ad quintũ dicimus, quod fortunæ non est sciẽtia ad hunc sensum, quod fortuna non est causa per quam vllus demonstretur, & sciatur effectus. nã effectus per causas per se demonstrandi sunt, non per causas per accidẽs, nec sic vtitur Philosophus fortuna: at fortunæ est scientia, quantum ad hoc, quod, quid ipsa sit, & qualis, cognoscimus. Hæc enim per se sunt, & non per accidens; definitio enim fortunæ, &

ipsius

ipsius passiones ipsi per se insunt, & huius est scientia: & hæc satis sint de quæstione hac.

An quæ nec semper, nec frequenter sunt, sint a casu. Quæst. X.

Sẽsus q̃ onis.

Difficultas hæc est circa textum, nam Arist. fortunam, & casum dicit esse eorum, quæ nec semper, nec frequẽter eueniunt? cum autem hæc sint duo, nempe quæ raro eueniunt, & quæ ad vtrumlibet, quod enim thesaurus inueniatur, raro euenit, sedere verò, aut stare ad vtrumlibet est: nõ enim frequẽtius vnum accidit, quam alterum. Dubiũ igitur est, an in vtrisq; sint casus, & fortuna, tam in his quæ sunt raro, quã in his quæ sunt ad vtrumlibet, cum neutra sint semper aut frequenter.

In qua difficultate est summa discordia inter Auic. & Auer.

Sententia Auic. Existimat enim Auic. 1. lib suffic. c 13. quæ sunt ad vtrumlibet etiam esse a fortuna & casu. Et quia ista sententia est obscura satis, declaratione opus est, Ob id

Nota primo. aduerte, quod sunt aliquæ potentiæ, quæ de se non magis determinantur ad vnum quã ad alterum oppositorum, vt potentia corporis ad colorem, nõn est magis ad album, quam ad nigrum.

Potentia motiua animalis non est magis ad standum, quam ad sedendum, ad motum, quam ad quietem. Cum autem determinantur potentiæ hæ ad vnum oppositorum, ab altero determinantur; vt ab agente vno determinatur corpus ad albedinem, ab altero ad nigredinem. animal ab appetitu determinatur ad secundum, vel standum, comedendum, vel non comedendum.

Nota secundo. Aduerte vlterius, quod isti effectus possunt dupliciter considerari. Primo modo respectu ipsius potentiæ indifferentis, & æqualiter se habentis ad oppositorum vtrunq;: & tunc ad vtrumlibet dici possunt, vt album respectu corporis potentiæ, non plus est, quam nigrum, & respectu potentiæ motiuæ in se, non est magis sedere, quam stare. Altero modo possunt considerari respectu agentis seu potentiæ determinatæ, vt album respectu suæ causæ propriæ, & sedere respectu appetitus determinati ad sedendum, & comedere respectu voluntatis inclinatæ ad comedendum: & tunc aut semper; aut frequenter sunt: ex huiusmodi enim causis, aut semper, aut frequenter tales sequuntur effectus, Similiter si considerentur respectu materiæ proximæ, & non indifferentis, non sunt ad vtrumlibet: ex proxima enim materia actus proprius, aut semper, aut frequenter sequitur. Hinc sequitur, vt quæ sunt ad vtrumlibet respectu vnius principij, sint semper, aut frequenter respectu alterius.

Nota tertio. Quibus suppositis aduerte, quod Auic. vult, quod si tales effectus respectu causarum propriarum considerentur, non sint a casu, quia a causis determinatis procedant, & frequenter aut semper eueniunt: at si respectu potentiarum indifferẽtium considerentur, tunc esse a casu, vt respectu ipsius corporis absolute a casu est, quod album sit: & respectu potentiæ motiuæ absolute a casu est, quod animal sedeat, & respectu voluntatis, & potentiæ indeterminatæ a casu est, quod homo comedat, cum tales potentiæ ex se indeterminatæ sint ad vnum, aut alterum oppositorum.

1. Ratio. Auic. Hanc sententiam probat Auicen. primo ex Aristo. cuius opinionem esse hanc existimat: dicit enim Aristotel. quæ nec semper, nec frequenter sunt, a fortuna vel casu esse: cum autem hæc sint quæ raro, & ad vtrumlibet eueniunt, profecto hæc vtraque a casu dicuntur: quod si Aristot. per ea, quæ nec semper, nec frequenter eueniunt, tantùm intellexit ea. quæ raro accidunt, tunc ipsius diuisio esset insufficiens, nempe quædam semper quædam frequenter, quædam raro euenire, cum præter hæc quædam ad vtrumlibet eueniant.

2. Ratio. Auer. Probat secundo, ex communi modo loquendi, quem dicit reijciendum non esse: dicimus enim; Accessi visurus regem, & a casu comedebat, vel deambulabat: sunt autem ista ad vtrumlibet: ergo in his aliquo modo etiam est casus. Hæc est sententia Auicen. fideliter exposita, & est notanda, non enim passim intelligitur.

Sententia Auer. Auer. autem hoc libro. com. 48. censet

quam ipse sumpsitex Alex. & Themist. sit oppositum, nempe tantùm, quæ raro eueniunt, a fortuna, vel casu dici, quæ sententia est communis Græcorum, Themi. Alex. & aliorum. Est etiam Albert trac. 2. c. 12 & S. Th. & aliorum Latinorum. Ratio illius sententiæ duplex. Præcipua est: prima. Fortuna, & casus est causa vnũ intendens, quod consequitur aliquid non intentũ, sed potentię illæ indifferẽtes nõ intendunt aliquid, ad quod sequatur effectus non intentus, vt potentia corporis non est ad aliquid, quod consequatur album, nec potentia motiua est ad aliquid, quod consequatur sedere, aut stare: ergo tales effectus non sunt casuales respectu harum potentiarum, nec tales potẽtiæ casus, & fortuna sunt. quòd si effectus ad sua agentia comparentur, iam non a casu, sed intenti sunt: quo argumento vtitur Albertus. Vide igitur, quomodo illi effectus nõ sunt vllo modo dicendi casuales. Altera ratio est: Fortuna, & casus sunt efficientes causæ; at potentiæ indifferentes oppositorum non sunt effectiuæ, sed passiue ex parte materiæ se habentes: non ergo sunt casus, aut fortuna. hæc tamen ratio paulo post examinabitur. Illa est Auer. sententia, & D. Thomæ. & Græcorum, ac Latinorum communis, & mihi etiam placet.

1. Ratio. (margin beside "prima")

2. Ratio. (margin beside "tur Albertus")

1. Concl. Vt tamen magis hoc manifestum fiat, oportet aliquot conclusiones proponere, quarum prima sit.

No. dupliciter aliquem effectum prouenire raro. Non omnes effectus, qui raro eueniũt, a fortuna, vel casu sunt, sed qui per accidens respectu causę per se eueniunt. hæc conclusio est Auic. loco citato, & est vera.

Pro declaratione aduerte, duplici modo effectũ aliquem raro prouenire. Vno modo, quia causa eius raro ponitur, tamẽ ipse per se ex tali sequitur causa, quales sunt eclipses solares, multæ metheoricæ impressiones, & huiusmodi alia: hæc enim raro eueniunt, quia ipsorum causæ raro ponuntur: sed cum eueniunt, non a casu, aut a fortuna accidunt, sed per se, si fuerint causæ ipsorum per se: per accidẽs vero, si fuerint causæ ipsorum per accidẽs ex parte causæ, vt iam dictum est.

Altero modo, effectus raro eueniũt ex parte efficientis causæ, & per accidens, quia raro sequuntur ad effectum per se illius causæ, vt inuentio thesauri raro euenit, quia raro iungitur cum effectibus per se causarum, possuntq; poni effectus per se, absque quod hi effectus per accidens ponantur: & tales effectus raro accidẽtes a casu, vel fortuna dicuntur.

Dub. cur hi effect' posita causa raro eueniunt. Dubitabis, vnde est, quod isti effectus etiam posita causa raro eueniunt? dico, quod id ex eo fit, quod talis causa non est per se illius effectus, nec secundum se ipsum attingit, vt de ratione fossionis, nõ est, quod sit inuẽtio thesauri. quod si talis affectus sequitur, est quia alia etiam causa concurrit ad illum, & raro concurrit, vt si inuentio thesauri est, non solum est fossio, sed etiam præcessit causa ibi ponens thesaurum, quæ raro est.

Quãdo effectus proueniãt sẽper aut frequenter. Cum autem effectus causam habet per se, posita causa sequitur effectus, aut semper, aut frequenter, vt dicit Alber. cap. 13. tract. 2. Si enim est causa per se, & non habens vllum contrarium impediens effectum ipsius, effectus semper sequitur, ipsa posita, vt sequitur eclipsis, sequitur dies, nox, & alij immutabiles effectus: si vero est causa, quæ habet contrariũ, id est, quæ operatur circa materiam, quæ receptiua est multorum, tunc accidit ipsius effectũ impediri, sed frequenter euenit effectus, licet aliquando deficiat, quomodo homo nascitur aliquãdo cum sex digitis in vna manu, sed raro, freqũẽter vero cum quinque: & naturales effectus cum impediri possint, hi nempe, qui circa materiã sunt, frequenter eueniunt, sed non semper.

2. Concl. Secunda conclusio, nulla potentia naturalis proxima est actiuum principium effectus ad vtrumlibet. Hæc conclusio est ad declarandum argumentum, in quo dicitur quòd potentia effectus ad vtrumlibet non est actiua: hoc autem declaratio ne indiget.

No. varia genera potẽtiarum passiuarũ. Tu igitur aduerte, quasdam esse potentias actiuas, quasdam vero passiuas. Passiuæ sunt secũdum quas recipitur aliquid, Actiuæ secundum quas agitur. Passiuæ sunt, aut proximæ aut remotæ. Proximæ sunt determinatæ ad vnum actum, & formam, vt materia proxima cuiuslibet compositi ad vnum est, puta ad formam illius compositi: & ita forma respectu suæ materiæ proximæ non est ad vtrumlibet, sed semper sequitur, aut frequenter, eo quod talis materia ad ipsam inclinatur. Poten-

tiæ vero passiuæ remotæ æqualiter se habent ad opposita, cum non magis ad vnũ, quàm ad alterum aptæ sunt, vt potentia materiæ primæ ad formas, & potẽtia corporis in communi ad album, vel nigrum: vnde tales formæ respectu materiæ remotæ sunt effectus ad vtrumlibet, cum ipsa materia non magis ad vnum quam ad alterum apta sit: & hoc inest omni potẽtiæ passiuæ remotæ, vt æqualiter, & ad vtrumlibet se habeat respectu formarum, & effectuum.

Nota varia genera potentiarũ actiuarum. Potentiæ autem actiuæ similiter se habent. Quædam enim sunt proximæ, quædã remotæ. Proximæ sunt, quæ sunt principia actionum per se, vt potẽtia ignis ad comburendum. Remotæ, quæ nõ sunt per se, & sufficiẽtia principia ad actionem, vt potentia motiua non mouet animal, nisi accedente appetitu ipsius animalis.

Aduerte vlterius inter has potẽtias actiuas esse quasdam rationales, quæ libera principia sunt, vt voluntas humana: quasdam naturales, vt potentiæ aliorum agentium sine libertate. Potentiæ actiuæ naturales proximæ non sunt oppositorum, sed vnius, vt potentia ignis tantùm est ad cõburendum, non est autem ad non comburendum: ab extrinseco enim accidit non comburere defectu obiectæ materiæ: similiter potentia oculi ad videndum est, non ad non videndum.

Vlterius potentiæ actiuæ remotæ naturales actiuæ esse possunt aliqñ ad vtrumlibet, vt potẽtia motiua est ad mouendũ. & quiescendũ, potentia ad standum, & sedendum: sed hæ remotæ dicũtur, quia nõ agunt, nisi determinante eas appetitu; ac ob id aliquid habent passionis, vt possit dici, nulla potẽtia naturalis est omnino actiua effectus ad vtrumlibet: & hoc est quod diximus in conclusione secunda. ac propterea bene dicitur in documento, quod talis potentia non est efficiens, nec fortuna. vnde cum sedere, stare, comedere non sint a sola potentia, nisi determinante appetitu, illi effectus sunt comparandi non ad solam potẽtiam, sed simul etiam cum appetitu, & tunc non sunt ad vtrumlibet, nec præter intentionem.

Sed nota, quod diximus de potentia naturali: nam voluntas, quæ dicitur potentia rationalis, est ad vtrũlibet, & est principium proximum, sed de ea dicendum est alibi.

Tertia conclusio, quæ ex his sequitur, est. Illi effectus ad vtrumlibet non sunt fortuiti, aut casuales: & hæc est propositio communis: ratio est. Si enim comparentur ad solam potentiam indifferentẽ; tunc ex ea non sequuntur, quia non est sufficiens per se operari: si vero comparentur ad principium proximum, est iam potentia determinata, & tunc non sunt ad vtrumlibet. *3. Concl.*

Ad primum. Ad primum argumentũ Auic. dico cũ Alber. & Auer. quod per ea, quæ nec semper, nec frequenter eueniunt, intelliguntur, quæ raro accidunt: nec est insufficiens diuisio: illic enim diuidũtur effectus procedentes causa agente & efficiente proxima, & hi sunt tres, nam ad vtrumlibet effectus ad materiam referuntur.

Ad secundum. Ad secundum dico, quod ille dicitur a casu deambulare non respectu sui, sed respectu huius inuenientis ipsum deambulantem: hoc enim præter intentionem huius, & raro euenit, quanuis respectu deambulantis id potuerit esse ex ipsius intentione. Hæc satis de quæstione.

An sit fatum. Quæst. XI.

De quib⁹ agẽdum. ac quid sit fatum. QVia fortuna aliqua videtur habere cõuenientiam cum fato, cũ aliqui effectus fortuiti fato soleant ascribi, quid ipsum sit, & an sit, & quæ sub ipso sint, breuiter explicabimus.

Fatum autem varie definitum est a multis. Appuleius enim, & Firmicus, & Ptolemæus, vt refert Alber. tractat. 2. cap. 19. dicunt fatum esse causarum colligantiam ex astrorum motibus, ac vi efficaciam trahentem: existimant enim omnes inferiores effectus a cœlis tanquam a causa vniuersali prouenire, sed non immediate, sed mediantibus causis particularibus: vt autem sunt effectus particulares determinati, ita etiam sunt causæ particulares determinatæ ad tales effectus: ordo igitur iste causarum vniuersalium, & particularium ad effectum quemlibet conueniens, dicitur apud hos fatum, qui ordo pendet a virtute astrorum influente *1. definitio fati.*

te

te in hæc inferiora, & per certas causas particulares operantes effectus particulares.

2. defini. Alij aliter definiunt, Seneca. 2. lib. q. natur. c. 39. dicit, Fatum est inevitabilis necessitas rerum omnium, & actionum, quã nulla vis potest rumpere, eo q secundum scientiam a Iovis dispositione, & a consilio definito Deorum dependeat.

Nota. In cuius declarationem adverte duo: Alterum est, Deum ab æterno omnes futuros effectus præcognouisse simul: omnia enim, quæ successiue per totum tempus futura erant, Deo simul ab æterno fuerunt præsentissima, imò ab ipso ordinata, vt essent.

Alterum est, q sic Deus voluit hęc omnia esse, vt quædam mediantibus causis particularibus, & vniuersalibus essent: ac ob id præcognouit, & ordinauit eas causas, vt quædam communes essent, quædã particulares, quædam horum, quædam illorum effectuum: ac iste ordo constitutus in causis particularibus, & causis extra se ordinatus ad effectus dicitur fatum, quasi factum & præordinatum.

Hãc duplicem veritatem cõiunxerunt Stoici cum quodam errore: dicebãt enim ob id, quod istæ causę in effectus proprios præordinatæ sunt, & præuisæ a Deo, omnes effectus necessario prouenire, vnde fatum ponit necessitatem in rebus, & aufert libertatem nostram: quod quidẽ falsum est, vt dicemus modo: Ex hoc patet definitio Senecæ præposita.

3. definit. Alij attendentes illas duas veritates aliter definierunt, nempe, Fatum est complexio causarum a prouidentia primæ causæ dependens. Ita definit Hermes Trimegistus, vt quidam illi tribuunt.

4 defini. optima. At omnium optima est definitio. Boet. lib. 4. de consol. prof. 6. Fatum, inquit, est inhærens mobilibus dispositio, secundum quam diuina prouidentia suis quæque nectit ordinibus. At si dicat, est ordo in causis naturalibus constitutus ad effectus a Deo glorioso præordinatus, & præcognitus.

Nota. Vbi nota, q ordo causarum iste potest considerari, vt est in diuina mente ordinante omnia, & sic prouidentia dicitur. Altero modo, vt est in ipsis rebus ordinatis & dispositis, & sic dicitur fatum. Ac ob id dicitur talis ordo dispositio rebus inhęrens, vt illic dicit S. Tho.

Et ista est optima definitio fati. Prima enim, quæ erat Astrologorum, non sumpsit primam originem, & radicem fati, quæ Deus est, sed secundam, puta cœlorum virtutem: hæc enim licet vniuersalis causa sit horum naturalium, non est tamen prima, quia etiam ipsa est pręordinata a Deo. definitio autem Senecę miscuit falsum cum vero, puta necessitatem esse in fato Tertia definitio bona est, sed non ita clare fatum explicat, sicut ista Boet. ob id ista recipienda est. *Confutatio aliarũ definitionum.*

Dubitabis tamen, an fatum vere sit: nã videtur Christiano non licere loqui de fato. dicit enim Grego in Homil. Epipha. absit a fidelium cordibus, vt fatũ aliquid esse dicant. *1. dub an vere sit fatum.*

Dico, quod fatum esse nulli dubium est, & id a Theologis conceditur: quod tamen Christiana veritas negat, est, fatum imponere necessitatem rebus omnibus: hoc enim falsum est. Deus enim gloriosus ad effectus contingentes causas præordinauit contingentes, ad necessarios autem, necessarias: & hoc est, quod dixit Boet. in definitione, Suis quæque nectit ordinibus. vnde Deus præsciens, & præordinans causas, & effectus, non imponit ob id rebus necessitatem, quia quamque causam agere secundum modum suæ naturæ, & effectus pariter modo suæ naturæ prouenire permittit: & hæc etiam est sententia Peripateticorum, vt videre est apud Simpli. Themist & Philop. sic, & Ammon. primo Periher. cap. de fut. contingentibus, & Psellium, & Magentinum ibidem, & Theodorum, item Metochit. hic, & Alexan. Aphro. in lib de fato. Plutarchum in opere de fortuna. Plotinum in lib. de fato. Vide item Gregoriũ Nissenum in lib. de fato, & inter recentiores Iulium Sirenum in opere quod de fato conscripsit. *Responsio in quo sensu fatũ cõcedendum sit, vel negandum.*

Ex quo colligitur triplex quorundam error. Quidam. n. existimantes si tale fatũ esset a Deo præordinatum, omnia prouẽtura necessario, dixerunt non esse fatum, nec Deum esse futurorum omnium præscium: in quo grauiter errauerũt, & hi fuerunt Auer. & Cic. lib. de natura deorum, quem reprehendit Aug. 5. ciui. c. 9. *Triplex error de fato.*

Alter fuit error Chrysippi, vt refert Aulus Gel. lib. 6. cap. 2. & quorundam Stoicorum, qui Deum præscium dixerunt, & fatum esse, sed tamen omnia prouenire necessario, vnde ab homine libertatem abstulerunt, in quo etiam errauerunt, sic vt bruta necessaria in suis actionibus constituentes.

3 Tertius error fuit quorundam Stoicorum, qui effectus fatales posse mutari dicunt, non alia ratione nisi placando Deû, qui suam sententiam potest mutare, sicut sapientes homines sæpe faciunt, ob id dicebant propter hos euentus esse ferêdum Deo caput agnæ albæ: caput ad notandû Deum esse sapientem: agnæ, vt noteiur, ꝙ sit mansuetus: albæ, vt mutet euêrum ex malo in bonum. Sed hi errarunt: non enim Deus mutatur. hanc sententiam refert Alber. tract. 2. c. 19.

Veritas autem est, quod effectus mutari possunt, non ob Dei mutationem, sed quia causæ, quæ applicantur, secundum se mutabiles sunt, & impedibiles.

2. Dub. q̃nam fato subiaceât. Dubitatur, quæ dicantur subiacere fato? dico omnia, quæ sub cœlo sunt: hæc omnia motibus, & mutationibus, & alijs passionibus a cœlo, & elementis prouenientibus subduntur: cœlum vero cum non ab alia naturali causa corporea dependeat, non dicitur esse sub fato: non enim generatione, & mutatione factû est.

Vlterius homo, quantum ad suas actiones humanas, & liberas, non subditur per se fato, quia non a cœlo, sed a Deo ipso hominis voluntas regitur: per accidens vero mouetur a cœlis corpus, in quo ipsa est, alterantibus, ac ob id ipsam per corpus ad aliquos effectus inclinantibus, non tamen cogentibus. & ista satis de fato, nunc ad textus interpretationem redeamus.

Caput Septimum.

Quod autem sint causæ, & quòd tot numero. Tex. lxviij.

Postquam causas, & ipsarû numerum, ac modos exposuit, nunc tot causas esse, puta quatuor genera, & per ea omnia Physicum demôstrare probat. primò autê ostendit, quod non sint plura genera, quàm quatuor assignata, idq; ratione logica, vt not. Auer. sic, Tot sunt causæ, quot propter quid, & media, & vltima, & immediata, in quæ resoluuntur, & causæ reducuntur demonstrationis: sed hæc propter quid non sunt nisi quatuor: ergo & quatuor sunt. Maior est nota. Minorê inductione probat exemplari. In rebus enim immobilibus, puta mathematicis vtimur pro vltimo, & immediato, & propter quid definitione ipsa, vt quid rectum, quid commensurabile, & huiusmodi: ar definitiones huiusmo di formæ vicem gerunt. *Quod nô sint plura, quàmqua tuor causarum genera assignata.* *2. ratio logica.*

Et nota, quod Geometra non semper vtitur definitionibus pro medijs, sed per passiones quasdam probat alias: sed vltimum medium, & immediatum definitio extremi est. *Nota.*

Aut ad mouens primum. Tex. lxix.

Prosequitur complere inductionem. Fit, inquit, reductio aliquando ad mouens primum, id est, ad efficientem causam, vt propter quid certauerunt? efficiens causa est, quia furati sunt, alludit ad exemplum 2. Posterio. nempe bellum Thebanorum contra Phocenses, cuius efficiens causa fuit; quod Phocenses inuaserant Thebanorum templum, illudque spoliauerant. Ponit rursus exemplum causæ finalis, vt propter quid certauerunt? finis fuit, vt dominarentur eorum: alludit ad bellum Regis Persarum contra Græcos, vt sibi eos subijceret. Rursus ponit exemplum materiæ, dicens, in rebus, quæ fiunt, & producuntur, illic

materiam

materiam esse vnum ex propter quid: vt quare serra dura est? quia est ex ferro: & per ea quæ fiunt, tam naturalia, quam artificialia intelligit secundum Philop.

Cum autem causæ quatuor sint. Tex. lxx.

Ad Phys. spectat cõsiderare oia causarum genera, & per ipsa demõstrare. Numero causarum probato, alterum probare aggreditur, nempe Physicum omnia hæc causarum genera considerare, & per ipsa demonstrare, & id vt Physicus est, & non mendicando causas ab alijs scientijs. At ne existimaret quis, cum audit has causas semper diuersas esse, & realiter distingui, dicit, quod plerunque tres causæ, puta forma, finis, & efficiens vnum sunt, forma quidem, & finis idem numero nam forma rei genitæ finis est generationis, est igitur eadem res, & forma, & finis, sed ratione diuersa dicitur enim finis respectu ipsius generationis, quæ est gratia formæ introducendæ: dicitur forma, vt dat esse ipsi genito, & forma rei generantis est efficiens causa formæ genitæ, cumq; illæ duæ formæ sint eiusdem speciei, simile enim sibi simile in forma generat, ob id efficiens causa, & forma, & finis, vna res specie sunt: finis enim, & forma vnum numero, sed cum efficiente vnum specie. *An causæ semper inter se differant?*

Nota. Nota ꝙ dicit, plerunque: quia vt notat Philop. id non semper fit, nam in agente æquiuoco, qualis est sol respectu horum inferiorum, non est efficiens eiusdem speciei cum effecta forma.

Nota. Vlterius dicit Alex quod formæ mathematicæ non sunt finis: quia ibi non consideratur generatio vlla, hoc locum habet in formis generabilibus tantùm, hæc enim sunt fines generationum, sed non rerum genitarum: finis enim rei genitæ est sua operatio.

Cum autem causæ quatuor sint. Tex. lxxj.

Fund. ad inuestigãdũ ex quibus causis Vnum iacit fundamentum probaturus Physicum vti quatuor causis in demonstrando, & inuestigando rerũ suarum naturas, quod fundamentum etiam conducit ad declarandum, quo pacto Physicus vtatur efficiente causa; dicit igitur, duplex esse efficiens. Alterum, quod motum mouet, idest, dum alia mouet ipsum mouetur: sicut ignis, dum agit in aquam, repellitur ab aqua, & manus dum mouet aliquid, mouetur & ipsa, alterum est mouens immotum, sicut Deus, & intelligentiæ: mouent enim alia absque eo, ꝙ moueantur in se, vel ab ipsis motis. Id ergo efficiens, quod motum mouet, Physicæ est cõsiderationis, quod vero immotum mouet, non est Physicæ, sed Metaphysicæ, secundum se: secundum quid enim ad Physicum spectat nõ tamen secundum ipsius essentiam. *demõstret phys. Duplex efficiens, alterum mouens motum, alterũ immobile.*

Vnde distinguuntur tria negocia, idest tres considerationes, & scientiæ iuxta varia mouentia: Quædam enim sunt immobilia prorsus, sicut Deus, & Intelligentiæ, quæ nullo Physico motu mouentur, & talia ad Metaphysicam pertinẽt. Quædam mobilia, sed incorruptibilia, sicut cœli, & hæc ad librum de cœlo pertinent, vt notat Philop quædam mobilia, & corruptibilia, & hæc ad reliquam Physicæ partem spectant, quæ amplissima est. *Sciẽtiarũ diuersitas ex diuersitate mouẽtium.*

Dubium. Dices, quare scientiam de cœlo, cum Physica sit, distinguit a reliquis partibus? Puto ob id esse, quod cœlum vnicum participat motum, puta localẽ, qui causa est vniuersalis aliorum, & reliqua omnia naturalia omnes motus species participant ab eoq; dependent. nec dicas cum Auer. quod per negocia, & considerationes intelligit tres consideratas, id enim est contra Græcorum expositionem, & literam Arist. peruertit. *Solutio. No legitimum sensum Arist. contra Auer.*

Quare ipsum propter quid. Tex. lxxij.

Ex fundamento præposito componit rationem Arist. ad probandum Physicum considerare, & demõstrare per omnes causas, sic. Physicus generationes rerum considerat: sed in generationibus hæ causæ conueniunt: ergo per eas demõstrat, & ad ipsas reducit propter quid, & re. demonstrationis medium. Minorem explicat: & probat: nam in generatione considerat, *Cõcludit rationem Arist phy ficum per omnes cã demõstrare.*

siderat, quid fiat, post quod, nempe, an ex igne, vel aqua fit aer, & hoc est forma: similiter quid primum facit generationẽ, & hoc est efficiens: similiter quid passum est, id est, subiectum, & hoc est materia, & sic semper vna causa post aliam quaeritur secundum ordinem, quem inter se causae habent, vt superius diximus.

Duplicia autem sunt principia. Tex. lxxiij.

Quod sit illud mouẽs immotum. REpetit distinctionem superiorem duplicis efficientis, alterius, quod mouet, alterius, quod immotum mouet, sed vtrunque mouet alia motu Physico, vt motus, quo inferiora a Deo mouentur, ex parte ipsorum Physicus est, & in ipsis est: modo tamen explicat, quod sit mouens immotum, dicitq; id esse id, quod non habet in se motus principium, sed alia mouet, & hoc est primum ens omnium principium.

Nota. At quia nõdum probatum est tale ens esse, quod moueat immotum vsq; ad lib. 8. Physic. ob id loquitur conditionaliter, non tamen quòd de eo dubitet.

Et ipsum quid est, & forma. Tex. lxxiiij.

Quod sit mouẽs mo tũ, de quo pprie Physicus. MVltipliciter locus exponitur, sed mihi cum Philop. dicendum videtur, vt cum Aristot. posuisset duo esse mouentia, & vnum assignasset, nunc velit alterum assignare: & hoc Physicum est, quod motum mouet, atque ob id non inutiliter reperit hanc diuisionem mouentium, quam iam tex. 71. posuerat. Illic enim non explicuerat, quae essent illa mouentia, sed cuius considerationis: nunc quae sint, docet. cumque dixisset esse mouens immotum, quod est omnium primum ens, hic dicit alterum mouens motum, esse formam.

Nequis autem diceret, quomodo formae mobiles sunt, nam formae Mathematicae, & Metaphysicae non mouentur, nec per se, nec per accidens, id declarat dicẽs, se loqui de formis in materia, quae fines sunt generationum, ac ob id mobiles, & mutabiles sunt, intellige, non per se, sed ratione compositorum, quorum formae sunt.

Quare cum natura propter aliquid.

Qd Physicus et de mõstret p finem, & illum consideret. TRes causas solùm probauit in generatione esse, ac ob id a Physico considerari, finem reliquerat, hunc vero modo probat sic. Natura agit propter finem, sed haec scientia naturam speculatur: ergo & finem ipsum. Vnde ex omnibus his infert Physicum considerare omnes causas, & per eas demonstrare, vt quod hoc fiat: quia hoc est, id est, per causam efficientem, & quod hoc fiat, sicut conclusio ex praemissis, id est, per materiam, & quod quid erat, esse, id est, per formam, & quia melius est sic propter rem hanc, id est, per finem. Et nota, quod finis, dicitur optimũ & melius, non simpliciter, id est, respectu omnium rerum, sed secũdum quid respectu eorum, quae ad finem sunt haec omnia clara sunt ex praecedentibus.

Caput Octauum.

Dicendum igitur primum quidem, Tex. lxxv.

Qõ, an natura agat propter finẽ, & vtrum de necessitate proueniat. DVas quaestiones admodum praesenti instituto conuenientes proponit determinandas. altera est, an natura propter finem agat, id est, an actiones, & res naturales, quae factae sunt, propter aliquem finem factae sint, & haec quaestio oritur ex eo, quod in praecedenti textu dictum est, naturam esse propter aliquid.

Altera quaestio est, vnde sumatur necessarium in rebus naturalibus, id est, cum res naturales sint necessariae, puta quod oculi huiusmodi fiunt, quod animal tali modo, quod planta tali, quod diuersae partes modis diuersis, an id proueniat a materia, vel ab aliquo fine.

Antiqui

Opi. antiquorũ, qđ natura nõ agat propter finẽ. Antiqui enim ad solam materiam recurrebant, puta ad calidum, frigidum, & elementa, vnde non aliarum rationẽ reddebant, quare res essent tales, nisi propter materiã: ex tali enim materia necesse hoc fieri. Quod si dicas antiquos præter materiam alias posuisse causas efficientes: posuit enim Emped. litem, & amicitiam. Anaxag. mentem. Respondet Arist quod non posuerunt has causas in generationibus, & rebus particularibus, sed in sola mundi constitutione, postquam nullam ponunt efficiẽtem causam. Et iste est sensus illorum verborum. Tangentes valere finunt, id est, a principio ponentes talem causam, postea permittunt, & remouent. Ista quæstio vtilis est ad cognoscendum, quomodo potissime demonstrandum, an a fine, an a materia.

Quod si quis obijciat, quod res nõ conseruentur, nisi cum aptæ sunt ad tales fines: ergo sunt intẽtæ a causis: Dici posset, & dicebãt illi Philosophi, verum est, quod res non conseruantur, nec sunt, nisi ad tales fines aptæ sint. sed non ob id a natura intenduntur, sed per accidens, sicut in exemplo de pluuia. *Obiect.*

Solutio. Vnde citat Emped. admittentem non conseruari res nisi sit apta ad taliter operandum, puta secundum naturam suam; cum enim nascitur animal dimidium habens tauri, & dimidium hominis, tunc nõ conseruatur, cum non possit propriã exercere operationem: dicebat tamen, quod non sit animal tale propter operationem, nec propter finem, nisi per accidens, hanc igitur dicit esse rationem dubitandi, & si qua est alia similis.

Habet autem dubitationem. Tex. lxxvj.

Arg. ad probandũ naturam non agere propter finem. PRimam quęstionem determinaturus, ponit rationẽ pro parte negatiua, dicẽs hoc facere dubitationem, vt dicamus naturam non agere propter finem, quod antiqui existimabant dicentes res omnes tales esse propter materiam: quod autem materia talis sit, a casu dicebant fuisse, vt dentes sunt tales, & oculi tales, propter materiam talem, quod vero talis fuerit materia, & quod dentes acuti in parte anteriori, oculi in loco superiori sint, a casu factum est.

Argumentum autem hoc erat, cum sit pluuia, tunc fit, quia vapores ascendentes infrigidãtur, & graues facti cadunt in terram: non autem pluuia fit, quia frumentum crescat, nisi per accidens. Nam si frumentum sit in area, & non seminatum, adhuc pluet, & tunc potius nocumentum, quàm augumentum illi fieret: si igitur in his nõ est finis aliquis, propter quẽ pluuia fit, nec erit in ipsis animalium partibus, sed solùm per accidens: vt sicut pluuia per accidens est ad augmentũ frumenti, ita per accidens oculi sint in loco eminenti ad videndum, & reliquæ partes per accidens factæ sint tales ad actiones & fines suos: non enim finis intenditur in rei generatione nisi per accidens.

Ratio igitur quam dubitauerit. Tex. lxxvij.

Quod natura agat propter finẽ. 1. Ratio. MVltis rationibus redarguit opinionem, probatq; naturam agere propter finem, ac facit argumentum primum in secunda figura, vt dicit Philop. Quæcunque a casu, vel fortuna fiunt, nec semper, nec plerunque fiunt: at res naturales semper, aut frequenter tales eueniunt: ergo res naturales a casu non sunt: sunt igitur propter finem quæ enim a casu non sunt, propter finem sunt. Maiorem ostendit exemplis: quod enim pluuia sit in hyeme, non videtur a casu, cum plerumque fiat: sed si fiat, cum Sol est in cane, puta in æstate: similiter quod cauma, id est æstus sit in æstate, non est a casu, sed si fiat in hyeme: illud enim plerumque, hoc non plerumque fit, quæ igitur plerumque fiunt, non a casu, sed propter aliquem finem fiunt: huiusmodi sunt naturales effectus: natura ergo propter finem est: ipsi enim met Philosophi admittunt effectus naturales fieri plerumque.

Amplius

Amplius in quibuscunque.
Tex. lxxviij.

2. arg. LOcus hic aliter a Themist. & Simpl. aliter a Philopo. aliter ab aliis exponitur omnes tamen cōueniunt esse nouum argumētum secundum: quod autem sit, non eodem modo docent: mihi videtur sine dubio sic esse componendum omissis illorum expositionibus, quæ non consonant toti textui. Est igitur argumentum hoc sumptum ex arte, in qua constat res agi propter finem, cum secundum intellectum fiant, & electionem. Vbi finis est aliquis, illic & priora, & consequentia aguntur propter finem: sed in arte finis est: ergo in ea tam quæ fiunt prius, vt fundamenta, muri, domus, quàm quæ fiunt consequenter, vt tecta, & reliquæ partes, aguntur propter finem. Totum hoc verum est. sed vlterius colligit. Quæ agūtur propter finē, apta sunt ex natura sua esse propter finem, &ècontra: ergo illæ res artis, quæ ab arte propter finem aguntur, aptæ sunt propter finem esse secundum se: natura ergo rei propter finē est. Quod vero sit res apta fieri ex natura sua propter finem, sicut agitur ab arte, probat: quia si natura domum faceret, non aliter, quàm ars faceret & si ars hominē, aut plantam, vel aliam rem naturalem faceret, sicut natura faceret: vtraque igitur propter finem est. Et aduerte hanc argumenti huius expositionem.

Et omnino ars alia.
Tex. lxxix.

3 TErtium facit argumentum ad idem probandum. Ars aut perficit naturam, aut ipsam imitatur. Sed ars propter finem facit: ergo & natura. Vocat artem perficientem naturam, quæ ipsam iuuat; vt medicina, agricultura, naturæ operationem iuuant: siue quæ facit ea, quæ natura non facit, sicut vestes, domos, & similia. Vocat artem imitantem naturam, quæ similitudines effectuum naturalium facit, vt ars pictoria, sculptoria, & similes. Posset etiam dici hoc non esse nouum argumentum, sed præcedentis confirmationem.

Maximè autem manifestum est.
Tex. lxxx.

QVartum facit argumētum, quod est velut inductio quædam. In animalibus comperimus illic actiones, & res propter finem esse vt in araneis telas construentibus, & in hirundinibus nidum facientibus, & in alijs animalium mirandis actionibus, quæ propter finem apparent esse, adeo, vt talia animalia videantur habere intellectum, & artem, etsi re vera non habent. Vlterius in plantis, si scrutamur ipsarum opera, propter finem videntur: producunt enim folia, quibus fructus defendant ab extrinsecis nocumētis, mittunt radices deorsum, quibus terram sugant: ramos sursum, quæ omnia videntur non temere, sed gratia alicuius fieri: agit ergo natura propter finē, etiam in alijs, licet non ita appareat. 4

Et quoniam natura duplex.
Tex. lxxxj.

QVintum argumentum est. Duplex est natura, materia nēpe, & forma: sed materia, & reliqua sunt propter formam, quæ finis etiam est; ergo natura propter finem agit. 5

Peccatum autem fit & in ijs.
Tex. lxxxij.

IVxta expositionem Themist. & Philop. S. Thom. & aliorum, Arist. soluit rationem antiquorum, qua naturam non agere propter finem existimabant, ita tamen soluit, vt solutio simul sit argumentū nouum ad probandum intentum, & erit sextum argumentum: dicebant ergo illi. Si natura ageret propter finē, non erraret a suo fine, sed errat aliquando: fiunt. n. multa monstra: Respōdet Arist. quod sicut in arte etiam errare contingit, nō tamen ob id ars non agit propter finē: ita in natura 6

Et

Et argumentum ex hoc sumitur. Non contingeret peccatum,& error in arte,nisi propter aliquẽ finem ageret: hic enim est error, & peccatum artis,cum finem intentum non attingit: vt medicum,cũ non bene potionem miuistrat,vt sanitatẽ consequamur,& Grammaticum,cum non bene scribit, peccare dicimus: ergo ita similiter in natura non error, aut peccatum accideret. nisi ipsa finem intenderet,quẽ non consequens,errat.

Vnde dicit cõtra Emped. qui in prima compositione mundi homines natos esse dicebat dimidium habentes bouis,& alia huiusmodi,& hoc a casu fuisse, non quod natura propter finem ageret Dicit autem Arist.illa monstra tunc accidisse,quia natura intendebat finem aliquem,& ob alicuius defectum non attingens eum, errauit: sicut modo natura intendit animalia recte constituta, at ob defectum seminis monstra fiunt,& hoc tamen arguit naturam propter finem agere.

Amplius necesse est. Tex. lxxxiij.

7 PRosequitur intentum confirmare,dicta antiquorum simul reprehendẽdo, quòd a casu fierent res naturales, & facit argumentum septimum. In quibus ordo certus,& cõstitutus inuenitur,illic vnum est propter aliud, & propter finem: sed in generatione animalium ordo cõstitutus est:fiunt enim animalia ex semine praecedẽte, & non statim ex semine fit animal, sed mollescit,& disponitur prius semen: igitur generatio hæc secundum aliquem finem fit,& non a casu.

Amplius, & in plantis.

8 ARgumentum octauum facit præcipue contra Empedocl. qui dicebat monstra ex varijs animalibus composita fieri: quia natura agit a casu, & non propter finem: argumentum est hoc. Si ob id illa monstra sunt, puta bouigenea, viriprora, id est, animalia ex medio bouis, & medio viri consistentia, quia natura agit a casu, sequeretur, quod vbi minus apparet finis, & magis videtur casus, essent illa monstra frequentiora, puta in plantis: sed id non est: non enim est monstrum ex duabus speciebus plantarum, vitigeneum oleoprorum, id est, habens dimidium vitis, & dimidium oliuæ: non ergo ob id monstra eueniunt.

Et nota, quod non negat Arist. monstra esse in plantis,sunt etenim,sed negat talia monstra esse, qualia in animalibus ponebat Emped. *Nota primo.*

Nota etiam, quod hic loquitur de naturali generatione,in qua partes geniti continuantur:nam per insitionem tales plantæ compositæ inueniuntur, sed illæ partes non sunt ita continuæ. *Nota secundo.*

Nota etiam, quod hæc nomina sunt simul legenda,nempe bouigenea, viriprora, id est, bos habens anteriorem partem hominis: similiter vitigenea, oleoprora, id est,vitis habens superiorem partem oliuæ. *Nota tertio.*

Vbi aduerte, quod quando accidit aliquod monstrum in natura, non est prorsus alienum ab effectu intento:non enim homo pro homine equum, aut equus pro equo lapidem generat, sed aliquid accedens ad effectum intentum, & hoc arguit naturas etiã deficientes in effectibus suis, propter finem aliquem agere. *Nota 4.*

Amplius oportebat,& in seminib. Tex. lxxxiiij.

NOno probat argumento.Si enim casu accidunt res naturales, vt isti dicunt, posset etiam casus esse in seminibus vt ex quolibet fieret quodlibet, cum nullum propter finem fit: quod tamen impossibile est: non ergo a casu eueniunt ista naturalia. 9

Et qui finem auferunt,ac dicunt naturam non intendere finem,profecto & tollunt naturam, & entia naturalia, & hoc est argumentum aliud decimum. Et probat id. Hæc enim sunt entia naturalia, quæ ab aliquo interno principio mota nõ cessant,quousq; finem attingant,& quiescant in eo, nec ipsum transgrediantur, nec in omnibus vnus est finis,aut quilibet 10

finis in singulis, sed in his vnus, in illis alius, quem si non semper, saltem frequenter attingunt,& semper attingerent, nisi impedirentur: sunt ergo naturalia, & natura propter finem,& hoc expetimur in motibus elementorum, & animalium, plantarum, & reliquorum, quæ non nisi certo obtento fine cessant,nec ipsum trãsgrediuntur.

Id autem cuius gratia.
Tex. lxxxv.

Sol. rõnis cuiusdam antiquorum. Aliud dictum antiquorum reijcit: dicebant enim antiqui, quod effectus naturales sunt a casu, quia non sunt intenti a natura. licet sequantur a natura: sicut si quidam veniret huc, non vt lauaretur, tamen re vera lotus est, tunc esse lotum sequitur ex eo, quod iste venit, sed quia non intendebat id, a casu dicitur. Reijcit hoc Aristot. dicens, quod non satis est, quod non intendatur ab illo, sed quod nec fit semper,nec plerunque: cum autem naturales effectus semper, aut plerumque sint, a casu non sunt, sed intenti: effectus enim semper, aut frequenter prouenientes a causa secundum intentionem sunt.

Inconueniens autem est non opinari. Tex. lxxxvj.

Sol alterius rationis antiquorũ potissima. Vltimum motiuum,& maximum antiquorum redarguit: dicebant enim naturam non agere propter finem, quia non deliberat, & vtitur consultatione, non enim agentia naturalia cognoscunt, & in hoc decipiebantur cum aliud sit agere propter finem, aliud agere ex proposito: Agere propter finem solum, dicit actionem ex se. & res ex se in aliquem finem tendere. Ex proposito vero agere, superaddit cognitionem illius finis in eo, quod agit, hoc autem solùm est in homine,vt dicemus.

Altera sol. Arist. Arist tamen hac via reijcit dubium dicens,quòd nec ars vtitur consultatione: non enim consulit faber lignarius, an ex ligno fiat arca, sed absque deliberatione ex ipso ligno facit. vnde si in ligno esset illa ars, non secus faceret arcam, ac modo cum est in mente artificis. Et in hoc differt actio artis ab actione naturę,quod hæc a forma interna, illa ab externa procedit,vnde assimilat actioni naturali,cum medicus seipsum sanat, licet non sit vere ars natura.

Nota, quod ars sæpe deliberationem, aut consultationem non habet in ijs,quæ effectus sunt, sed certam materiam sumit absque deliberatione. Prudentia consulit de tempore, de circunstantijs, quibus effectus fieri debet. *Nota.*

Caput Nonum.

Quod autem ex necessitate est.
Tex. lxxxvij.

Riori quæstione determinata, posteriorẽ aggreditur, nempe quomodo necessitas sit in effectibus naturalibus & aduerte quod in natura duplex est necessarium. Vnum quod a materia proficiscitur, vt necesse est ferram esse duram, quia ex ferro facta est, & hoc dicitur simpliciter necessitas: Alia est a fine, vt cibus dicitur necessarius animali propter vitæ conseruationem, & tale necessarium dicitur ex suppositione. *1. quæst. in Arist. qualis necessitas requiritur in naturalibus.*

Est igitur quæstio, an res naturales necessario tales sint a materia, vel a fine, postquàm iam finis in natura constitutus est. *Sẽsus quæstionis*

Citat opinionẽ antiquorum: hi enim non ponentes finem in natura totam necessitatem materiæ tribuebant, vt si peteres ab eis, quare domus habet quasdam partes superiores,quasdam inferiores necessario? Respondebant: quia constat ex partibus grauioribus, quæ locum inferiorem petunt, quales sunt lapides: & constat ex leuioribus,quę locum superiorem appetunt, qualia sunt ligna. Idem in rebus naturalibus dicebant semper necessitatis causam totam materiæ reddentes. Non enim aliam causam cognoscebant, vt supetius dictum est. *Antiquorũ opinio a sola materia sumi necessitatem.*

Attamen

Attamen non sine his. Tex. lxxxviij.

Aris. sum quod non solū a materia sumatur necessitas sed & a fine. 1. exēplo ostendit. QVæstioni respondet dicens necessitatem quidem esse a materia, tamen adhuc materia sumit necessitatem a fine, quod alij dicunt, necessitas est a materia: ratio vero necessitatis est a fine, vt domus quidem talis est, quia talem materiam habet, vt dicunt ipsi, tamen adhuc talem habet materiam, quia ad talem finem est, puta ad defendendum se, & occultandum a noxijs externis; similiter serra necessario est dura, quia ferrea est, ferrea tamē est a fine, quia ad sciudendum est.

Vnde concludit necessarium esse a materia, sed non vt in fine, in forma vero, vt in fine est, rationem enim vocat formam quia a forma ratio, & definitio procedit.

Est autem necessarium, & in disciplinis. Tex. lxxxix.

2. Similitudine. VTitur comparatione quadam, qua necessitatem finis explicat similitudine necessitatis, quod est in syllogismis, & discursibus, seu demonstrationibus, quas doctrinas vocat, in quibus præmissæ inferunt conclusionem: sic quod si præmissæ sunt veræ, conclusio vera est, non tamen si conclusio vera est, ob id præmissæ veræ sunt: sed negatiue valet si conclusio non est vera, nec præmissæ veræ sunt. Ita similiter est necessarium in fine, & materia: sed finis habet locum præmissarum, & principij, materia vero similatur conclusioni. vnde si finis est, vel futurus est, & materia est, vel erit, non tamen ècontra. sed si materia non est, nec erit finis, & forma nec est, nec erit.

No. principium in speculatione est finis in operatione. Vnde fit, quod eundem locum in actionibus teneat finis, quem principia, & præmissæ in syllogismo: Ob id dici solet, principium in speculabilibus est finis in operabilibus, id est, finis in actionibus, tenet locum principij primi.

Quō finis sit principium. At quia posses dubitare, cuius est finis, principium? Respondet, finem non esse principium actionum, & operationum quibus res agitur, aut fit, sed ipsius cogitationis, quæ non est actio, qua fiat aliquid: ac si dicat, finis non est principium factionis rei, puta domificationis, sed est principium, quod præcognoscitur antequam domus fiat, & mouet appetitum, vt fiat domus.

Nota hic, quod per rectum esse intelligit præmissas vnius demonstrationis: Per triangulum habere tres angulos, intelligit conclusionem. Quæ autem sit demonstratio ista, scire parum præsenti loco cōducit, & ijs, qui Euclidis elementa didicerunt, notum est. *Nota.*

Quare si erit domus. Tex. xc.

EXempla ponit eorum, quæ dixit. Sumamus enim finem, puta domus formam, si forma est, & lapides, & ligna, ac materia est, non tamen ècontra, nisi negatiue, sicut a negatione conclusionis ad negationem principiorum proceditur: Similiter serra non erit nisi ferrum sit, & si ipsa est, est & ferrum, non tamen si ferrum est, ipsa est. *Exempla eorū, quæ dixit.*

Aduerte duplicem esse finem. Alterum generationis, & hic est forma geniti, ad quam materia ordinatur, & hoc vtitur hic Aristoteles. Alterum rei genitæ, & hic finis est operatio rei ipsius, vt finis oculorum est videre, & ignis comburere, & tunc tota res ordinatur ad finem, ac ita debemus vti, & procedere in hoc fine ad rem, & ècontra, sicut a forma ad materiam, vt dictum est: Vnde si habitatio, & visio sunt; & domus, & oculi sunt, non ècontra, nisi negatiue: non est oculus: ergo nec visio. non est domus, ergo nec habitatio. *Nota. Finis duplex generationis, & rei genitæ.*

Vnde concludit esse necessarium in rebus naturalibus a materia, & motionibus ipsius, id est, mutationibus, & alterationibus, quæ in ipsa sunt: non solum enim necessarium ad materiam refertur, sed interdum etiam ad ipsius mutationem, vt quare verecundiam patiens rubefactus est? quia mutatio sangui- *Necessarium est a materia, & a mutationibus ipsius.*

nis facta est: hæc necessitas a motione materiæ est, quæ etiam a materia dicitur.

Et vtramque quidem Physico.
Tex. xcj.

Vtraque necessitatis causa ad Phys. pertinet, finis et materia, sed finis potius ac forma. Dvabus causis necessitatis positis, dicit vtramque ad Physicum pertinere, sed magis finem, & formam, quàm materiam, quod dupliciter probat. Primo, quia adhuc causa necessitatis materię forma est, & finis, non ècontra, vt diximus. Secundo, quia in demonstratione potius vtimur forma tanquam principio quàm materia, & hoc tam in naturalibus, quàm in artificialibus: vt exemplo de domo, & sanitate explicat, & textus notus est.

Fortassis autem, & in ratione.
Tex. xcij.

Materiam non excludendam dicit, nam etiam demonstratio eam sumit, vt si serra est demonstranda, quod secet, medium sumi potest quod dentes tales, puta duros habeat, hos autem, quia ferrea est. hæc Aristotel. sed oportet ista examinare, multa enim notatu digna occurrunt, quæ declaratione maiori indigent, ob id textus expositione breuiter proposita, quæstiones aliquot ad ipsum attinentes determinate oportebit, sicut in alijs fecimus.

An natura agat propter finem.
Quæstio. XII.

1 arg. Hæc quæstio est, vt aliqua dubia, quæ in textu præter misimus, exponantur, ob id singulis argumentis singula proponemus. Primũ est contra tex. 70. vbi dicitur finem, & formam idem esse re, videtur hoc falsum: finis enim cuiusque rei operatio est ipsius, vt finis ignis calefacere, & hominis intelligere, & oculi videre: at operatio, & forma idem non sunt igitur nec forma, & finis.

2 Secundum contra tex. 75. vbi dicit, antiquos reducere effectus ad causam materialem, vt ad calidũ, & frigidum: sed ista sunt actiua: calor enim, & frigiditas, actiuę sunt qualitates: igitur falso dicit Arist. illa esse materiam.

3 Tertium contra tex. 77 Illic enim dicitur: quod non sunt a casu esse propter aliquid & propter finem: videtur nõ esse ita: nam corruptio non est a casu, cum sit frequenter, nec est propter finem: non enim natura intendit corruptionem.

4 Quartum contra tex. 73. superiorem, dicitur enim quod principium immotũ mouens nõ est Physicum: videtur hoc falsum, cum in lib. 8. Phys. de tali principio agatur, & in Metaphysica per rationes Physicas disputatur de eo.

5 Quintum contra tex. 80. quod non operetur araneus per artem, & intellectum: opera araneorũ, & huiusmodi animaliũ sunt magis artificiosa, quàm opera procedentia ab aliqua arte: ergo sunt illa etiã secundum artem: & præterea, quia talia animalia dicuntur habere prudentiam.

6 Sextum contra tex. 91. vbi finem, & formam causam materiæ, non èccontra dicit esse, videtur hoc contra id, quod diximus superius tex. 30. de mente Auer. quod materia, & forma sunt sibijnuicem causæ. Hæc sunt argumenta præcipua in hac parte.

Ad primum. Ad primum igitur aduerte, quod duplex est finis, vt notant Simpli. Auerr. & Sanct. Thom. finis rei genitæ, & finis generationis. Finis quidem rei genitæ operatio ipsius est, finis vero generationis est forma rei genitæ. Si fuerit generatio substantialis, erit forma substantialis: si vero accidentalis, erit forma accidentalis. Hic autem in communi sumit finem, nec dicit Aristo. omnem finem esse idem cum forma, sed plerunque finem, & formam idem esse: hic autem pro fine generationis veritatem habet.

Cum vero dicitur, quod a fine ad materiam, & ad ea, quæ ad finem sunt, licet affirmatiue procedere, èccontra vero negatiue, non solum finem pro forma respectu materiæ, sed pro operatione respectu compositi sumit, & in vtroque veritatem habet, vt in tex. 90. expositum inuenies.

Ad

Ad 2. Respōsio Auer. Ad secundum respondet Auer. quod in agente duo possumus cōsiderare, & actionem ipsam, & rationem agendi formalē. Actio ipsa est ille motus, quo agens agit. Ratio actionis formalis est, quod actio fit in finem, & quod agens ad agendum moueatur a fine. cum autē antiqui negassent rationem formalem actionis auferētes finem, reliquerunt actionem materialiter, ob id dr, quod ad materiam reducebant.

Refellitur sol. Auer. Sed mihi hoc non placet, quia ratio actionis, quod fit in finem, non est substātia ipsius actionis, vnde ablata etiam relatione ad finem, actio manet.

Nota. Ob id aduerte causam agentem duplicem esse. Alterā pure agentem, quæ rem facit non componendo ipsam, vt ignis facit ignem, sed non seipso facit ignem. Alteram non pure agentem, quæ sic agit, vt rem seipsa componat, quomodo elementa se habent ad mixtum: agunt enim inuicem, & mixtum faciunt, ipsum cōponendo, ac ipsius partes materiales efficiūtur: & huiusmodi agentia materiæ locum respectu mixti facti obtinent, & sic antiqui reducebant effectus factos ad elementa, vt ipsam rem componunt.

Vera sol. Vnde patet solutio argumenti. Licet enim elementa, & illæ qualitates actiuæ sint, tamen mixtū materiale componunt.

Ad 3. Ad tertium Auerr. dicit corruptionem esse ex materia tantùm, & nō ex fine: nec hoc mirum esse debet, cum corruptio sit quid priuatiuum. Sed sine dubio dicendū est, quod corruptio dupliciter consideratur. Vno modo ex parte ipsius corrupti, & sic non est propter finem. Altero modo ex parte corrumpentis: & sic propter finem est, non quod ipsa sit intenta tanquam finis, sed quia agens corrumpit, vt generare possit, ac ob id in finem est ordinata: vnde bene dicit Arist. Quæ a casu non sunt, esse ex intentione.

Ad 4. Ad quartum respondetur, duplex est cognitio, an sit, & quid sit. Quantum ad cognitionem an sit Deus, & intelligentiæ pertinet ad Physicam considerationem, quum non sit medium aliud ad ostendendum talia entia esse, nisi res sensibiles, motus, & mutationes, quæ omnia physica sunt, ac ob id in 8. Physi. de tali ente aliqua ex parte tractatur. At quantum ad cognitionem quid sit, ad Metaphysicū pertinet: & hoc dicitur in isto textu, vbi tradītur duplex agēs, vt expositum est: & idem dicitur 2. lib. de gen. animal. c. 3.

Ad 5. Dub quō mouētur bruta ad suos fines. Circa quintum est difficultas de principio, quo mouentur animalia bruta ad suos fines consequendos, & ad sua opera exercenda. Fuerunt enim multæ sententię.

1 sent. Quidam dixerunt, quod naturaliter habent insitam præcognitionem finium, ad quos mouentur: quod enim homo discursu, & intellectu pręcognoscit, talia animalia a natura præcognoscunt.

Confutatio 1 sent. Sed hoc non videtur verum. Oportet enim fines præcognoscere, aut in vniuersali, & hoc non est concessum brutis, puta vniuersalia cognoscere: aut in particulari, & tunc non sufficeret: non enim semel operantur, & sua faciunt opera, sed sæpe.

2 sent. Alij dicebant, quod operantur secundum intellectum, & artem, & huius operationis meminit in textu Arist.

Confutatio 2. sen. Hoc autem falsum est, quia quæ secundum artem operantur, temporis successu perfectius operantur: & præterea nō ęque perfecte omnia indiuidua speciei illius artis operantur: non sic autem est in brutis: semper enim æque bene, & perfecte sua opera faciunt, vt araneus suam orditur telam, hirundo suum componit nidum: nō igitur arte operantur.

3 sent. & eius cōfutatio. Alij dixerunt, quod operantur per memoriam, quam habent præcedentium effectuum. Sed nec hoc videtur verum. Hirundo enim nidum componit, nec vnqnā vidit alteram nidum componentem: non igitur memoria operantur.

4 sent. & eius cōfutatio. Alij dixerunt, quod operātur instinctu & impulsione naturali. Sed nec hoc videtur verū, quia nō differret modus agendi horum animalium, a modo agendi inanimatorum, & insensibilium, quæ solo instinctu aguntur absq; aliqua cognitione.

5 vera sētentia. 1. fund. animalia per phantasiā percipiunt cōuenientia & disconuenientia sibi. Ob id aduerte quod animalibus a natura est quædā concessa facultas, qua sibi cōuenientia, vel disconuenientia percipiāt, quę dicitur phantasia, vel æstimatiua, vel imaginatio: sm hanc omnia animalia, quod sibi vtile, vel nociuum est, iudicant absq; vllo discursu, & ratiocinio, sed solū simplici cognitione: hæc autem semper fertur in pręsentia obiecta, & quę sensibus substant, vel subiecta fuerunt, vnde nunquam animal vllum de futuro iudicat.

Tamen

Quod quædam animalia prouideant futura, & quædam nõ, & quõ.

Tamen ſunt animalia in duplici differentia. Quædam percipiunt conuenientiam, vel diſconuenientiam præſentem tãtum, vt nullo modo de futuro prouideant, ſicut animalia, quæ cibo præſenti paſcuntur ſemper, nec nidum, nec quicquam aliud, quod futuro tempore eis ſit vſui futurum, faciunt. Quædam alia conuenientia futura percipiunt, non ſub ratione futurorum, ſed ea in præſenti iudicant, quæ poſtea vſui futura ſunt, licet non id percipiant ipſa animalia, & talia dicuntur prudentia animalia.

Non agũt animalia libertate aut cõſultatiõe, ſed inclinatione imaginatiua.

Et illa imaginatio ipſorum vt fertur in conuenientia futura, licet non futura cognoſcat, dicitur per analogiam prudentia. hoc igitur eſt principium, quo animalia ſua opera faciunt. ſemper enim præſentia cognoſcentia operantur, nec quicquam de futuro cogitantia, dum præſentia ſemper operantur, ad ſuos fines perueniunt.

In his autem operibus non libertate aliqua, aut conſultatione feruntur, ſed inclinatione ipſius imaginatiuæ, quæ naturalis eſt, ſicut oculus in colores naturaliter tendit, & ob id dicuntur moueri inſtinctu naturæ. Concurrit etiam aliquando memoria ad hęc opera. nam formica aliquã memoriam habet per aliquod tempus cumuli, a quo grana ſumpſit, & regreditur, & hæc memoria magis lucet in animalibus; ſed non ſola memoria hæc facit opera, nec ipſa eſt ſemper neceſſaria.

Diſcrimẽ in modo quo agũt propter finẽ animalia & inſenſibilia, & homo.

Vnde eſt notandum diſcrimẽ inter modum, quo animalia agunt propter finem, & inſenſibilia, & hominem ipſum, quod notauit S. Tho. 1.2.q.1. Inſenſibilia enim dicuntur agere propter finem, quia ex ſe, & ex natura ipſorum ad tales fines inclinantur, nullo finium in ipſis cognitione exiſtente. Bruta vero agunt propter finẽ, quia naturaliter feruntur in finem, quem aliquo modo cognoſcunt, puta materialiter: cognoſcunt enim ea, quæ ad finem ſunt, & faciunt, ſed quod ad finem ſint, nõ cognoſcunt: Homo vero finẽ præcognoſcit ſub ratione finis, & media per electionem in finem ordinat, & hoc dicitur agere propter finem ſecundum propoſitum.

Dub. 4.

Dices, quomodo poteſt eſſe quod aliquid in certum finem tendat, & non præcognoſcat illum? non enim poterit ipſum attingere, ſicut qui clauſis oculis aliquo tendit.

Solutio.

Dico, quòd hoc conuincit eſſe aliquam vniuerſalem cauſam omnes omnium fines præuidentem, atque facientem, & inclinantem omnia in proprios fines, & hic eſt glorioſus Deus. Vt enim ſagittarius ſcopum inſpiciens impetum ſagittæ imprimit, quo illum attingat, ſic Deus glorioſus omnibus naturam dedit, qua etiã non præuiſis finibus abſque errore vſque ad eos perducerentur, & hoc eſt quod dicit Ariſt. 2 Phyſic. 58. & 59. & 1. Ethic. cap. 13 & 10. Ethic. cap. 10. hominem agere, cæteras res naturales potius agi, quã agere, id eſt, ab alia intelligentia, quæ ipſarum fines cognoſcit, ad illos dirigi: ob id dicitur opus naturæ eſſe opus Intelligentiæ non errantis.

Vnde iſti antiqui negantes naturã agere propter finem, in alio principio peius errabant, non enim exiſtimabant Deum omnium eſſe cauſam vniuerſalẽ omnia prouidentem, ac diſponẽtem, vnde Auer. Com. 75. dicit hãc quæſtionem, naturam agere propter finem, vtilem eſſe pro cognitione diuinæ prouidentiæ, qua tamen ipſe poſtea neſciuit vti ad eandẽ Dei opt. prouidentiam dignoſcendam, vt ſuo loco explicabitur. Hoc enim argumento non ſolùm concludit in Deo cognitionẽ, & prouidentiam rerũ omnium in vniuerſali, qualem ipſe ponit, verùm quod hi fines particulares ſint etiam in particulari.

Quaſi ex ipſa prouidentia ſequatur, quòd vnumquodque in ſuum propoſitum finem ſine vllo errore dirigatur.

Vnde patet ſolutio quæſtionis, & declaratio, nempe naturam propter finem agere, nec opus eſt hoc argumentis alijs probare, quam his, quæ in textu ab Ariſtot. poſita ſunt.

Ad 6.

Ad ſextum dico, quod materia, & forma adinuicem ſunt cauſæ, ſi forma conſideretur, vt forma eſt: at ſi vt finis eſt, tunc non habet cauſam: finis enim vt finis, eſt prima cauſa antecedens omnes alias, & hoc etiam indicauit Ariſt. in textu dicens (materia non eſt cauſa illius finis) vbi finem, non formam eam vocat: ſi enim finis cauſam habet, tunc non finis, ſed effectus rationem habet, & hæc ſatis de quæſtione.

An.

An monstra sint in natura.
Quæstio. XIII.

De quib' agendū.

Irca hanc materiam de mō stris tria tractāda sunt: primum, quid sit monstrum. Alterum, quibus ex causis monstra procedāt. Tertiū, an monstra sint a natura intenta per se.

Definitio monstri. Quid autem monstrum sit, definit Aristor. in 4 de gener. animalium in ca. 4. esse oblæsionem rei præter naturam eius, in ijs quæ non semper, sed vt plurimum agunt, ex tex. etiam. 82. hinc talis alia descriptio colligi potest. Est peccatum naturæ agentis ob aliquem finem, a quo frustratur aliquo principio corrupto. Cuius etiam naturam ego commode existimo describi posse. Monstrum est effectus naturalis a recta, & solita secundum speciem dispositione degenerans. Dicitur, effectus naturalis, nam in arte non est proprie monstrum, nisi similitudine, & analogia ad res naturales. In arte contingit peccatum, & error, cum a recta regula artis deuiatur, sed talis effectus monstrum non est. Dicitur degenerans a dispositione recta: quia effectus naturalis non dicitur monstrum, nisi sit aliquis defectus, aliqua obliquitas, aliqua deuiatio ab eo, quod futurum erat secundum rationem illius effectus, ac ob id monstra dicuntur peccata naturæ, quasi deficiat, & erret natura in illo effectu faciēdo. Dicitur etiam, solita, tunc enim monstra sunt, quando raro eueniunt, & non secundum similitudinem aliorum effectuum, quæ frequenter procedunt. vnde modo apud nos gygantes monstra essent, quæ olim non erant. Dicitur, secundum speciem: quia tunc monstrum dicitur, cum similitu linem specificam nō seruat cum sua proxima principali causa, vnde si canis ex semine humano procederet, monstrum esset.

Nota Aduerte tamen, quod etiam si mōstra recedant a causæ similitudine, non tamē ita in totum recedunt, vt nullam similitudinem obseruent. non enim ex homine nascitur oliua, nec ex arboris semine animal, aut lapis, sicut error artis nunquam est tantus, vt in totum deuiet ab effectu recto artis.

Quot modis contingat effectus monstri. Hæc autem obliquitates effectuū mōnstruosorum fiunt tripliciter. Primo secundum quantitatem, vt cum exceditur propria quantitas, aut totius, aut alicuius membri: vel deficit, tam in continua quantitate, quam in discreta, quo ad numerum partium, & membrorum. Secundo, cum non est debita qualitas, quæ attenditur in figura, & colore, & dispositione, ac ordine membrorum, & partium. Tertio, cum tempus non obseruatur, etiam si reliqua sint, vt puta, nascitur animal cum dentibus, puer cum capillis, & barba: vt refert Alber. omnes hæ obliquitates, effectum naturalem, aut omnes, aut singulæ monstrum reddunt: vnde patet declaratio descriptionis.

Vnde dicatur mōstrum. Sed quare dicatur monstrum, colligi potest ex Cicer. 2. de natura deorum, a monstrando, quasi aliquem futurum euētum monstret, & nunciet: scribit enim his verbis. Monstra, prædictiones, & præsensiones rerum futurarum, quid aliud declarant, nisi hominibus, ea, quæ futura sunt, portendi, & prædici? at quia non semper monstra notabile quid ostendunt futurum, dicunt alij monstrum dici quasi quod digito mōstretur ab omnibus: cum enim aliquid inconsuetum apparet, tunc ab omnibus signari solet. sed hoc parum refert ad institutum.

De causis monstrorum Circa causas autem aduertere oportere in generatione animalis conuenire quinque. Primum est virtus seminalis, quæ dicitur formatiua, & hæc est in ipso semine ab animali decisō. Alterum est materia ipsa, ex qua futurus est fœtus. Tertium, qualitates elemētales quatuor & calor, & humiditas naturalis, quorum contemperamento consistit animalis corpus. Quartū est locus, & contentiuum seminis, puta matrix fœminæ. Quintum est circunstās extrinsecum, & per hoc intelligo virtutē cœlorum, & astrorum, quæ ad generationem conuenit: similiter aerem, & locum circunstantem: similiter imaginationem ipsorum generantium. Hæc enim omnia multum ad prolis generationem faciunt: hæc quinque ad effectum recte, & debite generandum debent inter se maxime

me habere proportionem, quæ si non seruetur, monstrum, & defectus in effectu contingit: quæ cum multa sint, multipliciter & error prouenire potest, vnde mon strorum diuersitas procedit.

Ex defectu materiæ. Primo fit error ex parte materiæ in quantitate quo ad defectum. Est enim aliqua materia pauca nimis, ita, vt virtus nõ possit omnes partes formare, & tunc homines naui paruæ staturæ procedunt. Aut defectus non est nisi in parte materiæ, & tunc fit obliquitas in aliquo membro, puta quod manus breuior est altera, aut caput paruum, & corpori improportionatum. Fit etiam error in numero quo ad paruitatem. Nascitur enim homo, aut vno oculo, aut quatuor digitis, aut absque membro aliquo ex defectu materiæ illius membri.

Propter quod aduerte semen esse virtute ethetogeneum, constat enim ex partibus virtute diuersis. Nõ enim quælibet partes sunt aptæ, vt fint ossa, vt fint nerui, vt sint aliæ partes: sed sunt partes virtute, & potestate diuersæ. Vnde patet, quod defectus vnius partis non poterit suppleri altera parte, ob idq; monstrum ex defectu prouenit non vno modo semper.

Ex defectu virtutis. Iste error in defectu etiam prouenit, ex defectu virtutis seminalis, cum debilis est, siue sit in materia deficiens, siue non: cuius signũ tradit Albe. quod monstrum frequentet accidit in partibus distãtibus a corde, & iecore, vbi residet virtus hæc, puta in manu, in pede, in partibus capiti inexistentibus: virtus enim minus agit in distantia.

2. ex supabundantia materiæ, vel multitudine. Secundo fit error in quantitate, secundum magnitudinem, & pluralitatem ex materiæ abundantia, cui si adiungatur virtus formatiua fortis, fiunt effectus magnæ staturæ, & immodicæ, sed tamen bene proportionati Si vero accedat debilis, & per totum semen sparsa, fit effectus magnę quantitatis, sed mẽbra indebite sunt proportionata, quod si ista materiæ abundãtia vni accidat membro, vel aliquibus, in eis fit improportio, aut secundum quãtitatem, aut secundum numerum membrorum, vt plura sint, quam oporteat: & hoc pendet ex diuersitate, quam partes seminis in se habent, vt diximus.

3. ex qualitatũ nimia intẽsione, vel remissiõe. Tertio fit error in qualitatibus. Cum enim calor vehemens est, vel valde remissus: & idem in cæteris qualitatibus, necesse est totam corporis, & partium eius cõstitutionem, quæ ab illarum temperamẽto pendet, euerti. Aliquando etiam in fœtu ante tẽpus abundat adeo calor cordis, vt faciat euaporationem partium terrestrium, & generẽtur capilli, & barba: & est in maxillis aliquando calor cum aliqua copia materiæ, vt generentur dentes.

4 ex separatiõe vel cõiunctione materie loco, vbi res generatur. Quarto fit error ex parte loci, vbi res generatur. Nam accidit materias loci diuersitate separari, & postquam generari incipiunt, postea confundi materias, & nasci ibi corpora multis modis, aut parte superna, aut inferna, vt accidit coniungi aliquando ex motu materiæ, vel motu loci ipsius accidit materiam diuidi ita, vt multiplicentur partes rei, & oculi, & ora, & nasus. Et Alber. narrat de quodam monstro habente vndecim ora, & vndecim linguas, & alia huiusmodi.

5. ex impressione corporum cœlestiũ, & aliorũ externorũ. Quinto accidit error ex parte impressionum cœlestium, & aliorum externorũ. & fiunt monstra habentia capita, & pedes diuersorum animalium, & multa huiusmodi, quæ accidere solent Cum enim multa requirantur ad perfectionem effectus, quæ deficere possunt, absque dubio error multipliciter potest accidere. Sed satis sit de hac materia: non enim viterius procedere præsentis est instituti: sat sit causas in generali attigisse.

An natura intẽdat monstrũ. 1. sent. Circa intentionem naturæ, an natura intendat monstrum, sunt multæ opiniones: Aliqui dicunt esse intenta de per se propter pulchritudinem vniuersi, quæ maior fit ex effectuum varietate. sed hoc non videtur verum; illud enim est cum effectus perfecti sunt: sed monstra sunt imperfecta, nec diu durant: & sunt ad eo rara, vt sua raritate nullum speciei addãt decorem.

Alij dicunt, quod sunt intenta per se secundario: cum enim primum effectum attingere non possunt, illum attingunt cum defectu. 2

Nominales dicunt, quod natura nõ intẽdit monstruositatẽ, sed monstrum intendit ac si dicant, quod effectum, quo ad ipsius substantiã intendunt, sed non quo ad 3

illius

lius obliquitatem, & defectum, Idem Themist.

4. Sententia authoris. Sed mihi videtur in hoc esse dicendum monstrum dupliciter posse comparari, & ad causam proximam efficientem, puta ad generãs particulare: & ad causam vniuersalem, siue etiam ad causam particularem impedientem effectum per se. nam. vbi monstrum est, ibi causa fuit impediẽs ne effectus perfectus produceretur: si comparetur ad generãs proximum, tũc est effectus fortuitus, nec per se intentus, vt respectu hominis generantis monstrum nõ est per se intentum: at si ad impedientem causam comparetur, dicitur per se intentum: nam licet causa impediens primo illam deformitatem non faciat; tamẽ quia id facit, ad quod frequenter deformitas sequitur, dicitur monstrum per se ab ea intentum: eodem modo respectu causarum vniuersalium, quæ concurrunt ad modũ causarum particularium, vnde qua parte cum impediente causa concurrunt, monstrum intendunt.

Dubium quõ se habeat actio Deo optimi, & cõcursus eius, in mõstrorũ procreatione. Dubitabis tamen, quomodo gloriosus Deus concurrat cum causa impediente, & cum causa generante: si enim cum generante concurrit, quomodo ipsius concursus impediri potest?

Solutio. Dico non esse dubium, quin cum omnibus causis concurrat, tamen concurrit ad modum naturæ ipsarum; vnde cũ causis fortioribus fortius cõcurrit, cum debilioribus debilius, & hinc prouenit, quod concursus in hac causa impediatur a concursu cum altera causa, non ex parte concursus, sed ex parte causarum, ad quarum modum Deus ipsas iuuat, & hoc maxime ad Dei prouidentiam spectat.

Simile. Sicut si esset supremus imperator sub se habens varios reges, qui ab ipso, & arma, & exercitus peterent, ac acciperent pro ipsorum conditione, & modo, ac postea vtrisque inter se dimicantibus, alter corrueret, quia debilior erat, sic Deus omnium primum, ac supremum principium omnia substentat, omnibus dat virtutes ad operandum, & iuxta datas virtutes ad operandum iuuat, quod si congrediantur, fortius vincit, quamuis omnia a Deo iuuentur, inæqualiter tamen pro modo naturæ, & virtutis ipsorum, & hæc de quæstione.

An finis sit causa, & principium. Quæst. XIIII.

Dubium hoc tractãdum erat in eo loco, quo de efficiẽte causa, formali, ac materiali disputatum est: at quia in fine libri de fine erat sermo, huc usque distulimus.

Difficultas igitur est. An finis sit causa. *Ratio in oppositũ.* Et ratio præcipua difficultatis est, quia quod non est, non est causa: sed finis, antequàm efficiens operetur, non est: non ergo potest esse causa.

Quod si dicatur finem, vt est in intentione, & apprehensione, esse causam, puta sanitas, in mente infirmi cõcepta dicitur causa, licet nondum sit in rebus: tunc est argumentum, quia illud esse in intellectu est intẽtionale, & rationis: at ens rationis non est causa entis realis: non ergo illo modo finis est causa, & præterea, quia in carentibus cognitione, vel in non valentibus finem præcognoscere, puta in brutis, non esset causa finalis, quod falsum est.

In hac quæstione est responsio communis: non enim puto esse quo ad rem multas doctorum opiniones, licet in modo dicendi videatur aliqua controuersia. *Sent cõis.*

Aliud est principiũ operandi aliud conditio operandum. Aduerte pro declaratione, esse in aliqua operatione duo, & principium operandi & conditionem operandi. v. g. In calefactione principium est operãdi, puta ignis. Cõditio similiter est, puta approximatio agẽtis, & passi in operatione: ergo in fine hæc duo sunt, & id, quod operatur, & hoc est ipse finis, secundum esse, quod realiter habet, vel habiturum est, vt sanitas secundum esse reale suum mouet infirmum: at quod sit in apprehensione, est conditio, vt finis moueat, vnde esse in intentione non est principium operandi, sed cõditio. Hęc est communis opinio, quę vera est, tamen declaratione indiget.

Primum fundamẽtum. Duplex finis, quo et gratia cuius. Primo nota esse duplicem finem, vt tãgit Aristot. tex. 24. & ibi Simpli. Philopo. D. Tho. quo, & gratia cuius. Finis gratia cuius, est illa res ob quã operamur, sicut Deus est gratia cuius nostrarum actionũ bonarum, & si quis profectus esset Mediolanum ipsum videndi gratia, tunc Mediolanum diceretur finis gratia cuius Finis

V

nis quo, est illa operatio, qua obtinemus ipsum finem, gratia cuius: sicut visio, qua Deũ videbimus, est finis quo: & visio qua etiam Mediolanũ videt ille, finis est quo: gratia enim videndi venit.

Finis gratia cuius duplex. Finis gratia cuius, duplex est. Alter, qui fit per illam actionem, quæ dicitur finis quo, sicut domificatoris finis gratia cuius operatur, domus est: & ipsa operatio causa est domus: similiter forma est finis gratia cuius generat viuens, vel agens naturale: & forma effectus est generationis. Alter est finis gratia cuius, qui præexistit, & ante cedit actionem agentis, sicut Deus qui est antequã nos ipsum consequamur, & Mediolanum antequam ille veniat. De omni fine, puta quo, gratia cuius, tã hoc, quàm illo est quæstio, quomodo sint finis. sed præcipua difficultas est de fine quo, & gratia cuius non præcedente: quia cum hi non sint, cum efficiens operatur, quomodo causæ sint.

1. Concl. Ob id prima conclusio. modus causandi finis est, vt sit id, gratia cuius aliqd fit.

Nota 1. finis considératur duob. modis, & vt obiectum & vt gratia cuius. Circa quod nota diligenter, quod finis dupliciter consideratur. Vno modo in ratione obiecti mouentis intellectum & appetitum nostrum ad operandum, & respectu huius motionis nõ est finis, sed habet rationem causæ efficientis: nam obiectũ ad potentiam apprehensiuam, & appetitiuam se habet vt agens, & hoc est quod dixit Auer. 12. Meta com. 36. balneum in anima se habere, vt causam agẽtem, vnde in hoc non consistit ratio finis, aliter finis non esset, nisi vbi apprehensio est. Altero modo consideratur vt est id, gratia cuius aliquid fit, ita vt nõ esset operatio rei nisi tenderet in illud, & iste est modus causandi finis, puta, vt ipsius gratia reliqua sint.

Ex quo sequitur vnum, quod iste modus causandi non est realis, sicut agens agit, vnde Arist. 1. gen. tex. 55. hunc motũ finis Metaphoricum vocat. *Nota 2.*

Sequitur etiam vnum notãdum, quod ad istum causandi modum non opus est, quod finis præexistat actu, sed quod sit ens reale, quod possit actu esse, & actu obtineri, siue præexistat, siue non. *Nota 3.*

Secunda concl. finis aliquo modo præexistit ante motionem efficientẽ. hæc conclusio est notanda: finis enim nec sic posset mouere, vt dictum est, nisi aliquis finis præexisteret, hoc autem in agentibus sm intellectum est præcognitio, & appetitus finis: nisi enim ista in homine essent, finis non esset id, gratia cuius operatur. *2. Concl.*

In his vero, quæ intellectu carent, præcedit quędam proportio, & inclinatio naturalis ad finem, & ratione huius agunt propter finem: sed causalitas finis nõ alia est, quam esse id, cuius gratia operatio fit, vti diximus: nec aliam definitionẽ Arist. inuenit. & est optima.

Vnde ad argumentum patet solutio. dicimus enim quod finis secundum id, quod causat, non est opus quod actu præcedat, quamuis sit quædam conditio ad causandum, quod illo modo præcedat, puta, sub apprehensione, aut sub propensione, & proportione rei ad ipsum finem. *Ad argumenta.*

Tertia concl. potest finis multis modis diuidi, sicut reliquæ causæ, quos modos assignauit superius Arist. in per se, per accidens, vniuersalem, particularẽ, & alios qui ex his, quæ illic diximus, noti sunt & faciles: Et sufficiãt ista de quæstione hac, nam in Metaphysica profundius examinanda est. hic tamen veritas breuiter est posita, & declarata, atque hæc de 2. lib. *3. Concl. de diuisione finis.*

FINIS SECVNDI LIBRI.

IN LIBRVM TERTIVM DE PHYSICO AVDITV.

Caput Primum.

Quoniam autem natura quidem. Tex. I.

De quib' agat Ari. in hoc lib. nempe de motu, & infinito.

On opus est intentionem Arist. præmittere, quam ipse dilucidam, & claram ponit, sese igitur aliqua tractaturũ proponit. Primum est, motus quid sit, cuius causam talem dat. Physico de natura disserere conuenit: at natura cognosci nequit sine motu: ergo scientiam de natura quid sit motus tradere oportet.

Dub. Sed statim forte dubitabis, quomodo ignorato motu dicit naturam ignorari, cum supra dictum sit naturam esse per se notam?

Solutio. Respondeo, quod natura duplicem habet cognitionem, & an sit, & quid sit. Ipsam esse per se notum, est: quid autem sit, non est per se notum, sed ignorari potest: & de hac cognitiõe definitiua dicit, quod qui ignorat quid sit motus, ignorabit etiã quid natura sit. Per motum enim natura definitur.

Alterũ proponit se tractaturum, puta infinitum, cuius causam dat. Motus est quid continuum: sed cõtinuum sæpe per infinitum definitur: ergo de infinito oportet tractare: Sicut ob id etiã dicimus oportere tractare de motu, quia natura definitur per motum. ponit autem definitionẽ continui per infinitum, nempe, Continuũ est quod est diuisibile in infinitum.

Nota quo continuũ definiatur per infinitum. Aduertẽdum est autem, quod dicit plerunque definiri per infinitum, quia non semper id est, vt dicit Auer. vnde notat hic Alber. quod dupliciter continuum definitur: Vno modo per ordinem partium ad ipsum, quo pacto in prædica. quantitatis dicitur: Continuum est, cuius partes copulantur ad vnicum terminum communẽ. Altero modo definitur per ordinẽ ipsius ad suas partes: & sic per infinitum definitur, vt dictum est. Adde etiam, quod aliquando per ipsum motum definitur a posteriori, quo modo ab Aristot. definitur 5. Metaph. ca. 6. continuum est, cuius motus per se vnus est.

Ad hæc autem sine loco. Tex, ij.

De quib' postea afsunt, Locus, Vacuum, & Tempus: & redsturus sit lib. 4. de loco, vacuo, & tẽpore, & cur de illis.

EA etiam, quæ post hæc tractaturus est, nempe in libro quarto proponit, ea sunt, Locus, Vacuum, & Tempus: & reddit huius duas rationes. Prior est: quia motus non est sine his, qui ergo motum cognoscere intendit, ista tradere oportet. Non enim motus est, nisi in tempore, & in loco: & secũdum opinionem Antiquorum erat locus vacuum, ideo secundum hos non erat sine vacuo. Altera ratio est: quia in hoc libro traduntur communia, quia scientia communium debet antecedere eam, quæ est particularium, & ista communia sunt omnibus entibus naturalibus, puta locus, & tempus. Oportet ergo vt hic tradantur in speculatione ipsorum communium.

Primum autem sicut dicimus. Tex, iij.

Cur pri' agendum sit de motu, deinde de infinito.

INter ea, quæ dicenda, & tractanda proposita sunt, primum motus est, quia ipse est, ad quem cætera sequuntur, & qui in definitione naturæ constituitur. Post motum vero de infinito prius dicit, quam de vacuo, loco, & tempore, quia (vt dicit S. Sanctus Thomas) infinitum est motui intrinsecum: reliqua vero extrinseca: illa autem sunt his priora.

Est igitur eorum, quæ sunt, aliud quidem actu.

Prima suppositio ad tractationē de motu, illa q̃ sunt alia sunt actu, alia potentia.

GRæci, & Arabes conueniunt Aristotelem præmittere quatuor suppositiones necessarias ad ea quæ de motu dicenda sunt, quorũ prima est diuisio quædam. nempe eorum quæ sunt, aliud est actu, aliud est potentia: in quibus verbis est multa differenria, eo, quod litera Græca passa est varias lectiones, & vt dicit Simplic. in vno codice legitur vno modo, in alio vero aliter: vnde etiam Latinæ interpretationes variæ sunt: ob id non est certa Aristotelis lectio: magis sensus est attendendus.

Prima expositio Auer. & aliorum, et eius cōfutatio.

Sed in primis expositio Auer. & Alber. & aliorum nulli lectioni, nec Græcæ, nec Latinæ quadrat: Nam ipsi has duas diuisiones faciunt, eorũ. quæ sunt, aliud actu aliud est potentia. Iterum eorum, quæ sunt aliud substantia, aliud quantum, aut vnum ex reliquis prædicamentis. Constat autem quod ista secunda non est diuisio, sed sub diuisio, nam Græce bifariam legitur textus. Aut sic. Eorum, quæ sunt, aliud actu, aliud est potẽtia, & eorum, quæ sunt actu aliud est substantia, aliud quale, & reliqua; & sic vertit Boetius noster, & Vatablus: Aut etiam legitur sic: Eorum quæ sunt aliud actu solùm, aliud potentia & actu, & horum aliud substantia, aliud quantum, &c. & sic vertit Argyrop. non ergo illa secunda diuisio, sed subdiuisio facienda est.

Illam tamẽ priorem diuisionem explicat Alber. vt quædam dicantur in actu, vt omnia prædicamenta cum existunt, albũ in actu, cum existit album, quantum in actu, homo in actu, & reliqua: & etiam dicantur in potentia, cum nondum existũt, sed esse possunt.

Secunda expositio Porphy

Græci vero omnes sequentes literã qua illa secunda sit subdiuisio, variè exponũt Porphy. enim sequitur literam, qua Boet. vertit, & tunc explicat bene, & dicit quod per actum intelligitur forma omnis prædicamentalis, per potentiam vero intelligi materiam ipsam, quæ est in potentia ad quamliber formam, vt sit sensus: in entibus aliud est actus, puta forma: aliud est potentia, puta materia. Et quia potentia vna est ad actum quemlibet, actus verò multiplex est, ideò postea subdiuidit actũ secundum decem prædicamenta, non q̃ in omnibus prædicamentis non sit potentia: est enim in omni prædicamẽto actus, & potentia, vt dicit. 5. Meth. cap. 7. sed quod potentia non multiplicetur, sicut actus, atque ista est sententia Porphyr. fidelissime exposita.

Tertia expō Them. Alex. & cæterorū.

Alij Græci legentes literam aliter, quæ modo Græce habetur, puta. Eorum, quæ sunt, aliud actu solum, aliud potentia, & actu: aliter exponunt nempe entium, quæ iam sunt actu tantum, quales sunt intelligentiæ, & separata a materia; alia potentia, & actu simul: & hæc sunt omnia prædicamenta, substantia, quale, & reliqua. Hæc autem dicuntur potentia, & actu simul esse, sed respectu diuersorũm: nam actu dicuntur respectu eorum, quæ habent: potentia respectu eorum, quæ habere possunt: vt homo actu est respectu formæ, quam habet, potentia respectu caloris, quem non habet.

Ista expositio est magnæ authoritatis, propter eos quorum est: est enim Themi. Alexan. Simpl. Philop. Michaelis Pselli. Græcor. qui omnes literam Arist. sic legendam dicunt contra Porphy. & mouentur ad hoc, quia plures codices ita habent. Et quia dicitur, aliud est actu tantùm: oportuit ergo aliud membrum sumere, aliud est actu, & potentia, aliter illud, tantùm, esset inutile.

Reijcitur horum expositio.

Et propter tantam horum Græcorum authoritatem, quos credendum est codicem vetum habuisse, forsan ita legendũ est, sed ipsorum expositio mihi in hoc nõ placet, quia non dant in vnoquoque prædicamento, quod sit in actu, & potentia simul: nam quantum, quale, non videtur ad quid sint in potentia in illo genere. Ipsi enim dicunt, quod respectu vnius est in actu, respectu alterius in potentia, sed album, vt album, ad nihil est in potentia sed in actu solùm. Quod si dices. Quod est in potentia, vt sit nigrum, iam illa potenria nõ est ipsius albi, sed subiecti, quod substantia est, & ipsum album secundum se, non est in potentia: & hæc præsertim in relatiuis, & alijs prædicamentis. in substantijs quidem id videtur magis verum: homo enim actu est secundum se,

sed

sed in potentia ad accidēs: hoc autem est, quia substantia est receptiua accidentiū, at accidentia non omnia sunt receptiua aliorum accidentium.

4 alia ex positio. Melius fortasse per id, quod est actu, & potentia, intelligi potest quodlibet prædicamentum, non tamen quòd simul sit in actu, & potentia, sed quod successiue, & diuerso tempore, vt album in potentia, & album in actu, calidum in potentia, calidum in actu, & hoc in vnoquoque prædicamento inueniri potest, & tunc est sensus diuisionis: Entium quædam sunt actu tantùm, id est, quædam semper actu sunt, vt intelligētiæ, & immaterialia: quædam quandoque actu, quandoque potentia, vt sunt omnia prædicamenta.

Reijcitur hæc expositio. Sed nec mihi videtur ista expositio bona, quia re vera nihil facit ad motus definitionem: ob id enim diuiditur ens in actum, vt motus ostendatur esse actus, at actus immaterialis est prorsus extra motum.

Quæ sit verior lectio literæ Arist. Itaque si licet, quid mihi videatur, aperire, existimo nō esse mutandam literam nostri textus, & sufficiat authoritas Porphy. Græci, & illorum confitentium codicem Græcum, etiam sic aliquādo lectum fuisse, & etiam Boet. authoritas: & q̀ magis est, veritas, & contextus ipse, qui magis admittit literam hanc.

Primum fundamētum. Aliud est esse actū, aliud esse in actu, ita aliud esse potentiā, aliud esse in potentia. Igitur aduertēdum primo, quod aliud est esse actum, aliud esse in actu: aliud esse potentiam, aliud esse in potentia. Esse actum, est esse aliquam formam accidentalem vel substantialem, successiuam, aut permanentem: loquimur autem in sensibilibus, nam in perpetuis immaterialibus, idem est esse actum, & esse in actu: in istis vero sensibilibus esse in actu est participare aliquam formam, vnde proprie in actu est compositum aliquod tam substātiale, quàm accidentale: actus vero forma ipsius est, vt homo in actu est, ipsius forma actus est: album in actu est, albedo actus est, & sic in cæteris.

Esse autem potentiam, est esse principium agendi, aut patiendi aliquid: id vero quod in potentia est, est habens tale principium, vt lignum dicitur in potētia ignis, at principiū, quo fieri ignis potest, potentia dicitur. Ista autem potentia, vt notāt hic Græci bene, & Albert. nunquā est sola, nisi fundetur in aliquo actu, ob id nō est potentia, nisi adiuncta actui, quod totum dicitur ens in potentia. At actus de se non est opus, quod sit in aliqua potētia cū possint actus esse separati, quales sunt intelligentiæ, licet in sensibilibus actus per se non sint, nisi in aliqua potentia, vt patet in ipsis formis.

Secundū fundamētum. Aduertendum vlterius, quòd Arist. nō diuisit entia in actum, & potentiam, vt sumebat Porph. sed in ens actu, & ens in potentia, & quia ens in actu, puta calidum, frigidum, homo, animal, & reliqua de se non necessario habent potentiā ad aliud, ob id dixit esse actu solùm. Et quia nihil est potentia, nisi necessario simul habeat actum, fuit in altero membro particulam exclusiuam. *Qualis fuit illa diuisio Ari. ī ens actu & ens potentia.*

Tertium fundamētum. Aduerte etiam, quod cum audis ens in actu, & ens in potentia, non existimes esse prorsus diuersa, sed ens in potentia dicit subiectum expers actus illius, & formæ, ad quam est, ens vero in actu dicit subiectum cum illa forma, vt corpus est album in potentia, cum nondum albedinem habet: at cum albedinem habet, actu album est, similiter in alijs omnibus. *Non esse omnino diuersa ens actu, & ens in potentia.*

Expositio vera Ari. Hinc patet diuisio Arist. Eorum, inquit quæ sunt, quædam in actu, quædam in potentia. Id est, omnium, quæ dicuntur esse secundum aliquam formā, aut id est, quia eam in actu, aut quia eam habent in potentia, vt quod calidum dicitur, aut est potētia calidum, aut actu calidum: similiter homo, aut est aliquid, quod homo in actu vel homo dicitur in potentia. Similiter vnumquodque, cum enim forma iam ad est subiecto, in actu tale est: cum nondum adest, potentia est. Postea subdiuidit ea, quæ actu sunt, id est, quæ talia sunt secundum formam aliquam, in decem prædicamenta.

Dubium. In quo dubium occurrit. Cum sit verū quod quodlibet compositum cuiusq; prædicamenti, sit actu, aut potentia, quare per actum diuisit prædicamenta?

1. sol. Porphyr. Porphyrius respondebat superius: quia actus multiplex est, secundū prædicamentorum numerum, sed potentia vna est, puta materia, quæ est quodlibet in potētia.

Confutatio eius solutionis. Primo. Sed ista responsio non videtur mihi vera: est. n. contra Arist. & veritatem: nam sicut sunt plures actus, & formæ, ita sunt plures

plures potentiæ proximæ ad illas formas. proprius enim actus propriam habet po-
2 tentiam. Et probatur ex Arist. qui paulo inferius diuersam potentiam ponit alterabilis ad qualitatem, & augmentabilis ad quantitatem, & generabilis ad generationem, & hæc profecto satis est notum.
3 nam potentia ad substantiam in materia est, ad quantitatem vero in cõposito substantiali, ad qualitatem vero in composi-
4 to quanto, & sic in alijs. Præterea 12. Metaph. c. 4. ponens principia prædicamentorum actum, potentiam dicit non esse vnum actum numero, nec vnam potentiam, sed esse eadem proportione, proportio vero multitudinem dicit.

1 *solutio.* Dicendum est igitur, quod quamuis potentia multiplex sit, sicut & actus, tamẽ per potentiam non distinguuntur prædicamenta, sed per actus. Potentiæ enim non multiplicant prædicamenta, nam potentia ad actionem, qualitas est, similiter potentia ad ipsam passionẽ, imò fere omnes potentiæ ad qualitatem pertinent: at actus in prædicamenta diuiduntur, ob id, (licet ad quemlibet actum cuiusq; prædicamenti sit sua fere potentia) tamen prædicamentum per actum constituitur, propterea ratione ipsius facta est diuisio ab Arist. Vide igitur sensum Arist manifestũ esse secundum lectionem Porphy. & Boe.

Eorum autem quæ sunt ad aliquid.

2. suppos. Arist. ad tractationẽ, de motu. SEcunda suppositio est ista, quamuis Auer. existimans subdiuisionem illarum, prædicamentorum esse diuisionem, constituat hanc tertiam suppositionem, & illam diuisionem pro secunda. At nos cum Græcis omnibus istam tertiam facimus, quæ talis est. quædam ad aliquid referuntur dupliciter: aut secundum excessum, vel defectum vnius ad alterum, sicut sunt relatiua, quæ fundantur in quantitate. Quædam vero ad aliquid referuntur, quia se habent sicut mouens, & mobile, actiuum, & passiuum.

Nota primo Nec numerat alia, quæ adinuicem dicuntur: quia, vt notant Græci, non opus erat ad præsentem tractationem: solum enim vult motiuum, & mobile dici adinuicem, vt ostendat postea motum esse inter duo.

Est autem notandum, quod actiuum, & passiuum vocat ea, quæ secundum qualitates elementares agunt: mouens vero, & mobile superius est comprehendens quemcunque motum, localem, alterationem, & alios. *Nota secundo.*

Non est autem motus præter res. Tex. iiij.

TErtia suppositio est: motum non esse præter res. Explicant Græci motum non esse extra ea, quæ mouentur, & mouent, & addit S. Tho. & Auer. quod nõ est alterius generis, quàm res, & forma, quæ motu acquiritur: sed hoc posterius examinabitur: intendit autem ex hoc ostendere non esse motum aliquem communẽ præter hos, quos esse experimur circa hæc prædicamenta, quæ sunt quatuor, puta secundum substãtiam, vt generatio, corruptio: secundum quantitatem augmentatio, diminutio: secundum qualitatem alteratio: secundum locum latio. quod autem non sit alius motus communis, probat: non est motus præter res, quarum est motus: sed sunt hæ res quarum est motus tantùm, & nulla res est eis communis: omne enim ens aliquod prædicamentum est, & nihil est eis commune. ergo nec motus vllus est communis. *3. suppos.*

In quo Simpl. & Psellus volunt hoc esse contra Platonem, qui ponit separatum motum ab his: vnde dicunt motum esse æquiuocum, nec quicquam commune dicere: idem dicit Auer. hoc tamen examinabitur.

Vnumquodq; autem dupliciter. Tex. v.

QVartam ponit suppositionẽ. In quoque prædicamento esse duplicẽ actũ, & formam, puta duo opposita, secundum quæ duplex est motus in quolibet prædicamento; id est secundum vnum contrarium perfectum, quod dicitur forma; & secundum alterũ contrarium, quod dicitur priuatio: vt in substantia est generatio, & *4. suppos.*

cor-

corruptio. In qualitate sunt multi motus secundum multa contraria. In quantitate augmentatio, & diminutio, secundum locum motus sursum, & motus deorsum: ille motus est secundum leuitatem, hic secundum grauitatem. Vnde colligit tot esse species motus, quot sunt entis species, intellige, quot sunt entis species, in quibus est motus, sunt enim quatuor, & in singulis sunt duo opposita, tot ergo motus species sunt.

Caput Secundum.

Diuisio autem secundum vnumquodq; genus. Tex. vj.

Definitio motus ex 1. suppos. collecta.

Otus definitionem ponit ex prima suppositione collectam, dicens, cum in vnoquoque genere sit aliquid in potentia, & aliquid in actu, actus illius, quod in potentia est, vt tale est, idest, vt potentia est, est motus: & ponit exempla. Actus alterabilis, vt alterabile est, alteratio est, & actus augmentabilis vt tale est, est ipsa augmentatio: similiter generatio est actus generabilis, vt generabile est, & latio localiter, vt tale est, actus est: omnis ergo motus est actus existentis in potentia, vt in potentia existit.

1. expos. definitionis motus. Duplex ē actus potentiæ secundum Tho.

Circa declarationē definitionis notat Themist. duplicem esse actum potentiæ. Alter est perfectus, qui aufert totā rei potētialitatē, & iste est ipsa forma, ad quam res est in potentia. Alter est imperfectus, non auferens omnino potētiam, cum adhuc possit manere, & iste actus est operatio secundum formam, vt calefactio, frigefactio, & reliquæ operationes, hæ enim non auferunt totam rei potētiam, sed adhuc restat potentia ad ipsam formam, & talis actus dicitur motus. Et ad denotandum esse actum imperfectum non auferētem totam rei potentiam, fit illa reduplicatio, prout in potentia est.

Dubium.

Quod si dicas, calor remissus & alia huiusmodi forma, esset motus, etiam si quiesceret in subiecto, cum subiectum adhuc sit in potentia, quod tamen videtur falsum, tunc enim non est vllus motus.

Solut. S. Tho.

Respondet S. Tho. quod ille calor non est motus, quia tunc habet rationem solius actus: vt autem motus sit, debet etiam esse actus respectu ipsius existentis in potentia, & potentia respectu alterius gradus caloris, quod fit, cum est in successione, & in fluxu ad ipsum. hæc est communis explicatio definitionis, & bona.

2. alia expos. definitionis motus.

Sed possumus adhibere aliam explicationem siue dubio non spernendam.

Nota primo. Duplex potentia actiua, et passiua.

In cuius gratiam aduerte, quod omnis potentia Physica, aut est actiua, aut passiua. Vt dicitur 5. Meta. c. 12. potentia actiua vt ibi dicitur, est principium transmutandi alterum, vel ipsummet in quo est, vt alterum est: vt potentia ignis, qua lignum in ignem conuertit, actiua est. similiter potentia animalis, qua se mouet, actiua est, licet non sub eadem ratione, qua se mouet, mouetur.

Potētia vero passiua est principium alicuius ab altero transmutandi, vel a se, vt alterum est. Id est principium, quod in aliquo est, vt ab aliquo, vel a se mutetur, & moueatur.

Nota secundo. Omnis potētia physica est p se ad operationem, et trāsmutationem, & p operationem tendit ad formam.

Ex hac potentiæ natura, & definitione vnum colligo notandum, quod omnis potentia Physica est per se ad operationem, & transmutationem, tam actiuam, quam passiuam, & per operationem tendit in ipsas formas. Huius autē duplex est signū. Alterum quod nomina, quæ potētiam subiecti exprimunt, aut actionem, aut passionem significant, & a verbo trahuntur, potentia enim calidum dicitur calefactibile, potentia ad calorem ex parte agētis, calefactiuum, & reliqua huiusmodi.

Alterum signum est magis Philosophicum Nam potentiæ dantur solùm ad operationem, sicut sensationes, volitiones, & huiusmodi, quæ operationes sunt & non formæ: in quo apparet, potentiam vt potentiam respicere operationem tanquam immediatum, & proprium suum actum. Ex hoc vide definitionem motus: est actus potentiæ, vt potentiæ: vt actus calefactibilis, vt tale est, calefactio est, & non calor: actus enim potentiæ transmutatio est, siue actiua, siue passiua: hæc autem est motus.

Nota. Quid denotat il-

Et nota, quod illa reduplicatio, vt in potentia est, non ponitur, nisi ad notandum,

a particu la, prout in potētia dum, quod illud, quod mouetur, potest etiam esse alia via in actu, sed motus non ei inest, nisi vt in potentia est, quod inferius ipse Arist. explicabit.

Quod autem hoc sit motus. Tex. vij.

Probatur motum esse actum. DEfinitione motus constituta, ipsam probare ac declarare aggreditur, ac primo ostendit priorem partē puta, quod actus sit. Sic autem probat. Id, quo posito, quod in potentia erat, in actu est, actus est: sed motu posito quod erat in potentia, est in actu, ergo motus est actus. Minorem exemplis ostendit varijs. Ædificabile quod est, actu est, cum ædificatur: at ędificario motus est: similiter in alijs. Nota, quod per adolescentiam augmentationem, per senescētiam diminutionem intelligit, vt dicit S. Tho.

Quoniam autem quædam. Tex. viij.

Idem non respectu eiusdē potest esse simul in actu & potentia: & idē respectu eiusdē non in eodem tempore. ALteram partem explicat, nempe, ꝙ sit actus entis in potentia, vt in potētia. Præmittit tamen ad idem vnum fundamentum, nempe: Vnum posse esse actu, & potentia, sed non respectu eiusdem, vel si respectu eiusdem, non simul, & eodem tempore. vt idem corpus potest esse calidum in actu, & calidum in potentia, sed tempore diuerso. Similiter eodem tempore, sed respectu diuersorum, vt potest esse calidum in actu, & frigidum in potentia.

Ex hoc infert, quod mouens physicum mouet & mouetur, agit, & patitur: qua parte enim est potentia, patitur, qua parte actus, agit, vt calidum in actu, frigidumq; in potentia, qua parte frigidum in potentia est, patitur ab alio, sed qua parte calidum est, agit in alterum, ac ob id agendo patitur, & patiendo agit. An tū omne agēs sit huiusmodi, vt quidam Philosophi dicunt, posterius dicit esse tractandum: non enim omne agens patitur; est enim mouens immobile, puta ens immateriale.

Heracli. & Democri. qui negabant entia immaterialia, omne mouens moueri dicebant, sed id falsum est, vt dicetur in 8. lib. Est igitur fundamentum aliquid simul actu esse, & potentia, sed respectu diuersorum, & pati, vt potentia est.

Eius autem quod potentia existit. Tex. ix.

Motū esse actū existentis in potētia probatur. INfert quod motus est actus existentis in potentia, qui motus procedit ab aliquo in actu existente, tanquā ab agente, siue ipsum agens agat in aliud, siue in se. Est autem motus eius, quod est in potentia, non qua parte actu est, sed qua parte potentia est, vt æs actu, est æs, sed statua in potentia: motus igitur non est ipsius, vt actu æs est, sed vt potentia est statua, ac ob id ponitur illa particula, prout in potentia est. Quod autem non sit motus actus æris, vt ęs est, probat: quia tunc idem esset re, & ratione, esse ęs, & esse potentia ad statuam, quod falsum est.

Nota. Perpende autem, quod sensus verborū in principio textus secundum literam ita ordinandus est, vel motus est actus eius, quod est potentia, quatenus mobile est, quando aliquid actu existēs operatur aut in se, aut in alio. Est enim varietas in lectione græca, vt notat Simp. Hāc lectionē sequitur Alex quam noster vertit Boe.

Manifestum est autem, & in contrarijs. Tex. x.

Nō est idē ratiōe esse in actu, et potentia, licet sint idē subiecto, vbi nō omnia q̄ sūt idē subiecto & re, esse ratione ēt idē. PEr ipsa contraria ostendit nō esse idē ratione esse in actu, & esse in potentia in eodē: demus enim, quod aliquod actu subiectum sit in potentia ægrotum, & in potentia sanum: tunc si idem est ratione hoc subiectum actu esse, & esse in potētia ægrotum, tunc similiter idem erit esse tale subiectum, & esse in potentia sanum, erit ergo idem ratione esse potentia sanum, & esse potētia ægrum, & tunc idem ratione esset sanum, & ægrum, vt enim actus diuersi sunt, ita & potentiæ, non ergo dicendum est, idem esse, esse actu, & esse in potentia in eodem, secundum rationem, sed quod sint idem subiecto, sed nō ratione, ob id merito ponitur illa particula, prout in potentia.

Dubi-

Dubitatur, quomodo potentia dicitur diuersa contrariorum.

Obiect. Respondet Auer. 2. cœli com. 120. Potẽtiam propinquam esse vnam vnius cõtrarij, aliam alterius, remotam vero eandẽ.

Solutio. Ob id supra dicimus Porph. distinguere etiam potentias, sicut & actus, quod docuit Philop. bene tex. t 4. sequenti, vbi ad singula prædicamenta singulas cõstituit potentias.

Nota. Aduertendum, quod subiectum sanitatis, & ægritudinis, dicit sanguinẽ, aut humiditatem, idest phlegma, humores volens designare. Dicit etiam, quod color, & esse visibile non sunt idem ratione.

Quòd igitur est hic, & quòd accidit tunc moueri. Tex. xj.

Probatur motũ esse talẽ actũ qualis definitus est. CVm definitionis partes probauerit, nunc definitum de definitione probat, ostendens, quod talis actus motus sit, ac inde cum suo definito connecti constabit, probat vero sic. Cum talis actus est, res mouetur, nec ante, nec post mouebatur: igitur actus ille motus est: id enim motus est, quo posito mouetur quid. Sed antecedens probat: ædificabile, aut mouetur ante ædificationem, aut post, nempe cum domus iam est. ante non mouetur, cum potentia tantùm sit: post vero moueri non potest, quia non amplius ædificabile est: igitur mouetur, cum ædificatio est, quæ actus est imperfectus: talis igitur actus motus est. Idem est dicendum in quo cunque motu cuiusque mobilis.

Quòd autem bene dictum sit. Tex. xij.

Probatur definitionẽ esse recte constitutam ex definitionibus veterũ, quæ hic reper- DEfinitione motus constituta, ostendit eam esse bonam, quod dupliciter posse cognosci dicit. Primo ex definitionibus antiquorum, quæ non sunt bonæ. Secundo ex eo, quod difficile inueniemus aliam definitionem, eo, quod motus non possit sub alio genere constitui, quàm sub genere actus, vt dictum est. Citat autem aliorum definitiones: quidam enim motum alteritatem esse dicebant: quidam inæqualitatem: quidam non ens: *tuntur & refelluntur.* sed nullus ex his bene dicebat. quod tripliciter probat.

1. Ratio. Cõtra veteres. Primo, quia inuenimus alteritatem, in æqualitatem, non ens, vbi tamen non est motus. Vbi tamẽ aduerte, quod ista ratio procedit, ac si illi nihil aliud dixissent motum, nisi aut alteritatem, aut inæqualitatem, aut non ens, quod an verum sit, parum refert: sat sit id Arist. supponere.

Sed nec mutatio, aut ad hæc. Tex. xiij.

2. Ratio. Cõtra veteres. VTitur secunda ratione ex parte terminorum, ad quos motus tendunt quia potest esse motus, quin id quod motum est sit alterum aut inæquale, aut non ens: quia motus tendunt aliquando ad simile, ad æquale, aut ad ens.

3. Ratio. Tertia ratio est ex terminis a quibus: non enim omnes motus ab inæquali, aut ab altero, aut a non ente procedunt, sed ab oppositis: non ergo per ista motum definiri oportuit.

No. quantã habeãt vim istæ rõnes aduersus veteres. Rationes hæ non sunt admodum efficaces. & solui ab aduersarijs possunt. Dicent enim motum alteritatem, & inæqualitatem esse, quia quod mouetur, secundum vnam formam, aliter, & aliter se habet, quia illa in fluxu est.

Subdit Arist. causam, quare isti esse nõ ens motum existimabãt, nempe quia erat indeterminatum quid, cum nec substantia, nec quale, nec aliquid ex his sit: ob id coordinationes indeterminatorũ ipsum ponebant.

No duplicem coordinationẽ prædicamẽtorum apud Pythagorã. Fuit enim diuisio prædicamentorum Pythagorica in duas partes, in vna entia, & determinatæ naturæ ponebat, in altera non entia, & indeterminata: entium erat ista, finitum, impar, vnum, dextrum, masculinum, quiescens, rectum, lumen, bonum, quadratum. Non entium coordinatio erat ista, infinitum, par, multa, sinistrũ, fœmininum, motum, curuum, tenebra, malum, altera parte longius, sic ponit Arist. lib. 1 Metaph. Vide igitur, quomodo motum in coordinatione indeterminatorum constituentes ipsum esse non ens ponebant, & inæqualitatem, & alteritatem.

Cur autem videatur,
Tex. xiiij.

No. natură motus videri indeterminatam.

SVbdit adhuc rationem, cur naturæ indeterminatæ visus sit istis motus: hæc autem erat causa: quia nec potentiam esse motum comperiebant, cum quæ potentia solum sunt, non moueantur: nec esse actum, quia quæ actu sunt, iam non mouentur. quod enim quantum est, non mouetur ad quantitatem, nec reliqua, quæ actu sunt: ob id igitur cum nec actus, nec potentia sit, non ens est, & inter indeterminata computandus visus est.

Et motus actus quidem.
Tex. xv.

Not. quo motus sit ens determinatum et quo nō.

ARistoteles vero non esse indeterminatum motum docet. quāuis enim non sit actus perfectus, nec sit potentia pura, est actus imperfectus, qui partem potentiæ, partem habet actus: quamuis talis actus difficilis sit cognitu, vere tamen est. Reddit autem causam, quare motus sit actus imperfectus, nempe quia ens in potentia, cuius actus ipse motus est, imperfectum quid est.

Obiect. Sed obijcies, hoc pacto, quælibet forma substantialis esset imperfectus actus, quia est materiæ imperfectæ.

Solutio. Respondetur, sensum Aristotelis esse, actum hunc, puta motū, esse imperfectū, quia id possibile, quod per talem actum fit in actu, imperfectum est, & inconsummatum, ita, vt non sumat solum possibile, seu ens in potentia, sed simul cum ipso motu, puta calefaciens, frigefiens: talia enim entia actu imperfecta sunt, cū non dum terminum attigerint: ergo & ipsi actus, puta motus, imperfecti sunt.

Mouetur autem, & mouens.
Tex. xvj.

No. de cōnexiōe huius textus cū antecedentibus.

VArijs modis hic textus, & cōnecti antecedentibus, & exponi solet. Crediderim sensum esse, vt Aristot. velit explicare cuius subiecti sit motus actus: & quia intendit docere, ꝙ per se est actus mobilis, vt mobile est, præsupponit, quod mouens etiam mouetur, sed non qua ratione mouens est, nisi per accidens: vt autē mobile est, per se mouetur.

Explicat igitur, quod mouens sit hoc, quod mouendo moueatur, & quomodo per accidens, vt tale est, moueatur. Dicit, illud mouens mouendo moueri, quod aptum est moueri; quod propter mouentia immaterialia dicitur, quæ cum nō sint apta moueri, nec in potentia ad motum, mouent, sed non mouentur. Addit autem quod illa, quæ moueri sunt apta, quando non mouentur, dicuntur quiescere, non moueri enim in his, quæ in potentia sunt ad motum, quiescere est. *Mouēs in quantum mouēs mouetur non per se, sed p accidēs.*

Hæc autē verba existimo sensum hunc facere, quod illud agens mouendo moueatur, quod mouere, & quod quiescere est aptum, & hoc est propter cœlos, qui mouent aliquando alterando, & non alterādo, licet enim localiter moueantur, non tamen omni motu mouentur, sicut omni motu mouent, ecce igitur, quid mouēs sit, quod moueatur. *Quæ sint q mouēdo mouētur, & q nō. Cœlū agit alterādo, & nō alteratur.*

Explicat modo, quomodo per accidens moueatur, & non per se, quia mouens, vt mouens, solum agit in aliquod mobile, vt tale, & sic agere mouere est; at quia non agit, nisi tangendo ipsum mobile, hinc ratione tactus prouenit, quod moueatur. Cum igitur mouens, vt mouens, non moueatur, fit vt motus sit per se actus mobilis, & si est mouentis, id est per accidens, & vt ipsum mouens mobile est.

Omnes fere hic existimant esse nouam aliam definitionem motus hanc. motus est actus mobilis, vt mobile est. sed profecto mihi non placet, imò dico Aristotelē solum hic concludere, quod est motus in mobili, vt in subiecto. Præterea, quia si illa esset definitio, esset mala, quia motus etiā est actus agentis, & mouentis, vt mouens est, & est in potentia actiua solum. ergo hic docemur, motum esse actum mobilis, vt subiecti. & tota expositio huius textus est consideranda. *Quo intelligendū sit motus est actus mobilis, vt mobile ē, idest vt in subiecto.*

Accidit

Accidit autem hoc tactu. Tex. xvij.

Motus est in mouente per accidens. Ista priora verba sunt continuanda cũ superioribus, vt cum dixerit motum esse in mobili, dicat modo, quod per accidens est in motiuo, & mouente, quatenus tactu agẽdo patitur. Nec intelligas, quod idem motus est tunc in mobili, & in mouente, quod per accidens mouetur, sunt enim duo diuersi. cum ferrum candens agit in aquam, alio motu mouetur aqua, puta calefactione, alio ferrum, puta frigefactione, vt alibi dicendum est.

Ratio cur mouẽs, vt mouẽs nõ moueatur Nota. Statim subdit rationem, quare mouẽs, vt mouens non mouetur, nempe, quia mouens, vt tale, semper est in actu secundum aliquam formam, aut hanc, id est, substantialem, aut talem, id est, qualitatem, aut tãtam, id est, quantitatem, quæ forma est principium motus, cum mouens mouet, mobile vero est in potentia ad talem formam, sed motus est actus existentis in potentia, est ergo ipsius mobilis. Maiorem ostendit exemplo, homo actu facit ex homine in potentia hominem actu, similiter calidum in actu facit ex potentia calido calidum actu.

Obserua verbum illud, moueatur, legendum actiue, moueat.

Caput Tertium.

Et quod dubitatur. Tex. xviij.

Aggreditur Arist. pbare, motũ non esse in mouente, sed in mobili.

X prædictis dicit solutũ esse dubium, nempe motũ esse in mobili, vt in subiecto. quod declarat. Motus, inquit, est actus huius ab hoc, id est, motus duo habet in se, est quidem actus sed ab vno procedit vt a principio, in altero recipitur. vt in subiecto, mouentis est actus tanquam principij, mobilis vero vt subiecti.

Ex quo infertur vnum esse actum vtriusque, nempe mouentis, & moti, sed ratione diuersum, nam potentia mouentis & moti diuersa est, mouentis enim potentia est posse mouere, & actiua; moti vero posse moueri, & passiua. Ille igitur actus, vt per eum mouẽs, quod poterat mouere, mouet, actio est, vt vero per ipsum motũ mouetur, passio est, tamen re vnus actus est, licet ratio, & ordo duplex sit, sicut idẽ est spatium duorum ad vnum, & vnius ad duo, ratio verò diuersa est, nam duorum ad vnum dupla est proportio, vnius vero ad duo, subdupla. similiter idem est spatium accliue, id est, sursum, & decliue, id est, deorsum, sed ratio diuersa. ita idem motus & actus mouentis, & moti, sed ratio diuersa, ex parte illius actio est, ex parte vero huius. puta moti, passio.

Habet autem dubitationem rationalem. Tex. xix.

Disputat in vtrãq; partẽ, etc. probat nõ esse eundẽ actum mouentis, & mobilis. Circa id, quod dixerat, nempe eundem esse actum agentis, & patientis, modo logice pro vtraq; parte probabiliterq; disputat. Primo probat, quod nõ sit vnus actus vtriusque, duplici ratione Prior; agẽtis actus est actio, patiẽtis actus passio est, sed actio, & passio non sunt idem, nec ipsum agens, nec patiens. ergo nõ est vnus vtriusque actus. 1

Secunda, finis, & effectus actionis est alius a fine passionis. ergo non sunt idem actus. antecedens patet, finis enim, & effectus actionis est factum ipsum, finis vero passionis est effectus, id est, receptum. differt autem factum a recepto. ergo nõ est idem actus. 2

Cum igitur vtraque sint motus.

Probatur eundẽ esse actum vtriusque. Vel actio in agẽte, passio in patiente, vel ẽcõtra actio ĩ patiẽte, passio in agẽte. Explicat 1. memb. rationis. Ex opposita parte argumentatur, ac probat, quod non sint duo actus, & motus. Vtitur autem hac diuisione. Si duo sunt motus actio, & passio, vel vterque est in agente, vel vterque in patiente, vel actio in agente, passio in patiente, vel ẽcontra, actio in patiente, passio in agente, quorum nullum fieri potest. Aristotel. non explicat primum membrum, quod vterque sit in agente, quia superius probatum est motum in mobili esse, saltem vnum motum in eo esse, si duo sint motus.

Quartũ vero excludit, vt exponit Themist. nempe, quod passio in agente actio

2. memb. sit in patiente. Tunc, inquit, erit æquiuocatio in nomine, vt actionem pro passione, & ècontra sumamus.

3. memb. Quod sit tertium mébrum sumamus, quod actio sit in agente, & passio in patiéte, id etiam non potest esse, & probat vnico argumento. Si actio est in agente, cum actio sit motus, sicut passio, motus erit in agente: ergo omne agens mouetur, quod falsum est, vt diximus, quod non omne agens mouetur. Cum autem motum habeat, sequetur, quod aliquid habens motum non mouetur: quod impossibile est, sicut quod habeat aliquid albedinem, & non sit album.

Si autem vtraque in motu sunt.

2. memb. SEcundum membrum, quod restabat, nempe, quod vterque actus sit in mobili, impugnat dupliciter. Primo, quod actus alicuius nō erit in ipso: actio enim, quæ agentis actus est, non erit in agente: quod absurdum videtur. Secundo, quod vnum mouebitur duobus motibus tendétibus ad vnam formam, puta motu actionis, & motu passionis.

Et nota, quòd dicit vnius, & ad vnam formam: quia motibus secundum diuersas formas potest vnicum subiectum moueri, vt sanationis, & calefactionis motu. Præterea duo subiecta duobus motibus ad vnam specie formam tendentibus, vt duabus calefactionibus moueri possunt: at vnum subiectum, & secundum vnam formã numero moueri duobus motibus fieri nequit. non igitur actio, & passio, si in mobili sunt, duo motus esse possunt.

Obijcit Arist contra id qđ est dictũ vnum esse motum actionẽ, & passionẽ. 1 opi.

At irrationabile est duorum specie.

ITerum redit ad impugnandum hoc, quod non sit vnus actus, probat multipliciter. Primo, quia diuersorum vnus esset actus puta agentis, & patientis, quæ diuersa sunt.

2. Secundo, si vnus est actus actio, & passio, docere, & disciplina erunt idem.

3 Tertio, idem erit agere, & pati, docere, & discere.

4 Quarto, docens erit discens, & discens docens, & agens patiens, & ècontra, cum vnus sit actus vtriusque.

Aduertendum est autẽ, quod rationes superiores, quibus probauit non esse duos motus actionem, & passionem, sunt veræ, & firmæ, hæ vero sunt contra veritatem, ob id statim soluuntur ab Arist. in seq. Nota.

An neque alterius actum. Tex. xx.

RAtiones has vltimas soluit, & duas etiam primas, quæ allatæ fuerunt cótra veram determinationem, puta, quod vnus sit actus actio, & passio, isque sit in patiente, & mobili. Solutio. Obiectio.

Respondet igitur non esse inconueniés vnum actum esse duorum, vt doctio (si ita licet dicere) est actus docentis, & discétis quando talis actus nō est sic in vno quod ab altero pendeat. Cum vero vnus actus est in aliquo, & simul, etiá est ab alio procedens: tũc duorum vnus potest esse actus re, sed ratione diuersus. Ad 1.

At si dicat Motus sic est in mobili quod non sit decisus, & separatus a mouente, idest, est in mobili, sed a mouente procedens, & dependens, ob id duorum est vnus actus & motus, sed vt a mouente est, habet aliam rationem, vt in passio, & mobili est, rationem aliam, sicut id, quod est potentia simul potest actus esse, sed diuersa ratione. At si vnus esset ratione, vt vestis, & tunica, tunc non posset vnicus esse duorum actus

Aduerte igitur, quod motus est actus inter duo, videlicet mobile, vt subiectum mouens, vt principium, nec sine vtroque potest cōsistere, ob id vnus potest esse duorum, ac ob id superius supposuit mouens & mobile ad aliquid dici. Motus est actus inter duo, mouens, vt principiũ, & mobile, vt subiectum.

Neque necesse est docentem discere. Tex. xxj.

SOluit alia tria vltima argumenta, dicens, quod si vnum esset re, & ratione actio, & passio, ita vt vtriusq; esset eadem essentialis definitio, tunc argumenta cōcluderent. At cum ratio diuersa sit, licet vnus actus sit, non ob id tales prædicatio- Ad tria alia arg. Hinc etiã nota duo aliqua posse esse idẽ

nes

re, diuersa ſunt. nes ſunt veræ. Hæc enim non inſunt, nec competunt his, quæ quolibet modo ſunt idem, ſed quæ ſunt idem re, & ratione.

Et ponit exemplũ, quomodo actio, & paſſio dicantur eadem re, ſicut a Thebis ad Athenas, & ab Athenis ad Thebas eadem via, ſed ratio diuerſa eſt, vt eſt ab Athenis, & vt eſt a Thebis, & propter id non dicimus idem eſſe diſtare ab Athenis & diſtare a Thebis: ſic nec idem ſunt ratione actio, & paſſio, nec agere, & pati, licet vnus re ſit vtriuſque motus.

Omnino vere dicere eſt Tex. xxij.

No. abſolute negādā eē hāc propoſitionem, actio eſt paſſio. Concludit propter diuerſitatem rationis, quæ eſt inter actionem, & paſſionem: licet motus, cui illæ rationes diuerſæ accidunt, vnus ſit, eſſe abſolute negandas illas propoſitiones actio eſt paſſio, doctio eſt diſciplina: & dicere oportet actionem non eſſe paſſionem cum actio ſit motus ab hoc, paſſio motus in hoc, quæ duo ratione differunt.

Quid igitur motus ſit. Tex. xxiij.

Cōcludit Ariſt. motū eſſe actum potētiæ actiuæ, et paſſiuæ, ſed diuerſimode. Epilogat dicta, nempe quid ſit motus, in generali ſe dixiſſe, & ex tali definitione facile eſſe ſingulos motus in ſpecie definire, vt alteratio actus eſt alterabilis, vt tale eſt, & augmentatio actus augmentabilis, vt tale eſt: & ſic in reliquis.

At quia in definitione motus ſuperiori non erat declaratum, de qua potētia eſſet ſermo, de actiua, an de paſſiua, cum dictū eſt, motum eſſe actum entis in potentia, Conſtat autem, quod vtroque modo illic ſumitur potentia: ob id dicit modo, quod clarius procedet definitio motus hic: motus eſt actus actiui, & paſſiui, vt tale vnum quodque eſt.

Similì modo ſingulas ſpecies definire poterimus: alteratio enim actus alterantis, & alterabilis, vt talia ſunt, & ſimile in alijs: & hunc exiſtimo eſſe verum Ariſtotelis ſenſum in hoc textu.

Quæſtio Prima. An motus ſit per ſe in aliquo Prædicamento, & in quo Prædicamento. An videlicet ſit qualitas fluens, vel fluxus ipſe qualitatis, & via, an ſit actio, vel paſſio, vel quid aliud?

Vlta, quæ de Motu dici poſſent, ac ipſius ſpeciebus, ad alios pertinēt Phyſicorum libros: hic ſolum ea, quę ad ipſius naturam, & eſſentiā pertinent, tractabimus. *De quo agendū.*

Eſt igitur nō parua difficultas, ad quod genus motus ſpectet, & quæ eius ſit eſſentia, quod dubium tractauit D. Thomas hic in digreſſione. tex. 22. Albertus tract. 1. cap. 3. & Auicenna 2. libro ſufficientiæ, cap. 2. & Simplicius in Prædic.

Sunt autem variæ de hoc ſententiæ, & omnes pene in hoc conueniunt, eſſe fluxum quendam: ſed tamen varia ratione differunt, & in diuerſis Prædicamentis eū collocarunt. *Variæ ſētentiæ circā eſſētiā motus.*

Dubitandi autem cauſam præbent aliqua Ariſtotelis loca inter ſe, vt videtur, non ita conſentientia. Nam in Prædicamentis motum connumerat inter ſpecies quantitatis: deinde extra prædicamenta reponit in poſt prædicamentis. Hoc loco videtur dicere eſſe actionem, vel paſſionem, actum videlicet actiui, vel paſſiui. At in Metaphyſicis ait, motum eſſe quātum per accidens. *1. opin. Auer.*

Prima igitur opinio eſt Auerrois, hoc libro. com. 4. qui dicit motum conſiderari poſſe dupliciter: vno modo pro forma ipſa fluente ſecundum acquiſitionem par tis poſt partem, vt eſt calor imperfectus, qui in acquiſitione eſt ſucceſſiuus: & iſta eſt, inquit, conſideratio vera, & ad locum præſentem pertinet, vbi res ſecundum veritatem tractatur, & ſic motus non eſt in prædicamento alio, quam vbi eſt ſua forma: nā forma imperfecta, quæ motus eſt nō differt eſſentialiter a forma perfecta: vnde fit, ꝙ motus ſit analogū ad iſtas motus ſpecies, quæ ſunt ſecundū diuerſas formas Prædicamentorum, & in hoc conuenit Auerroes cum Simplicio, & cum quibuſdam alijs Græcis, & cum Alberto.

Altero

Altero, inquit, modo motus pro via in formam consideratur, & sic ab Aristotele in prædicamentis ponitur in prædicamẽto passionis: & dicit hoc esse secundũ sententiam communem, & famosam: sed nõ ita veram. Hæc est eorum opinio.

Reijcitur Auer. sententia. Sed contra hoc illud est. Primo, quod si formaliter loqui volumus, forma fluens duo includit, formam, & fluxum. esset igitur ens per accidens ipse, si esset forma fluens.

2 Secundo, quia fluxus, vt fluxus, formaliter non est forma, cuius est fluxus: oportet igitur assignare in quo proprie sit prædicamento fluxus, vt fluxus: atque adeo non effugitur difficultas, si dicatur secundum antiquorum communem sententiam, esse passionem; sed oportet secundum veritatem dicere in quo sit prædicamento.

3 Tertio, quia localis motus non potest dici forma fluens, nec spatium fluens, nec locus fluens, sed esse solùm videtur ipse fluxus per spatium.

4 Quarto, quia generatio motus est, & non est forma imperfecta fluens secundũ partes, cum in instanti acquiratur.

Solu. pro Auer. Ad hoc respondet Iandunus. q. 2. quod generatio dupliciter sumitur: Vno modo pro ipsa mutatione substantialis formæ, quæ in instanti fit, & sic non est motus generatio: altero modo pro alteratione præuia generationi: non enim est generatio nisi præcedat alteratio secundum qualitates disponentes: & sic est motus generatio pro illa alteratione, & tunc est ille fluxus in qualitatibus.

Ita respondent etiam quidam alij, qui dicunt cum secunda opinione sequenti, motum non esse qualitatem fluẽtem, sed esse fluxum, & tendentiam formę imperfectæ ad perfectam.

Confutatio solut. Sed hæc solutio mihi non placet, imò generatio ipsius substantiæ motus est di-
1 cenda: vt in præsenti definitur motus: actus entis in potentia; & actus actiui, & passiui: & patet aperte: nam hic distinguũtur quatuor motus, quorum vnus est generatio, & corruptio, qui si pro alteratione sumitur non esset distinctus essentialiter ab ea.

2 Præterea Simplicius 5. Physic. & Sanct. Thom. dicunt quod motus hic definitus est in genere late sumpto vocabulo, vt omnem mutationem includit.

Præterea, quia generatio est vera actio, 5 & vera passio, & generare agere est, generari moueri: ergo motus est: nam esse actum actiui, & passiui essentialiter motus est: non igitur sententia hæc videtur vera.

Secunda sententia est Gilberti. lib. sex. Principiorũ, qui putat motum esse in prædicamento actionis: quia motus est forma procedens, sed hæc primo ab ipso agẽte procedit: ergo motus ad actionem potius pertinet. Sed hæc opinio satis fuit ab Aristo. in textu reprobata, cum motus sit potius actus mobilis, & in ipso mobili, nõ in mouente. *2. opinio Gilberti.*

Alij tertio ad passionem referunt, cum motus in patiente subiectetur. *3. opinio aliorum.*

Sed nec hæc sentẽtia est vera, quia motus tam est actus actiui, quam passiui: non ergo magis ad hoc genus, scilicet passionis, quam ad illud genus actionis referri ab his debuit. Secundo deinde, quia motus inter post prædicamenta, aut in prædicamento quantitatis collocatur: at actio & passio diuersa constituunt prædicamenta. Tertio, quia si passio est motus: ergo & actio eius correlatiuum erit motus, ita erunt duo motus, vnum correlatiuum alterius, quod est absurdum. *Reijcitur vtraque sent.*

Alij sunt in quarta sententia, nempe motum formaliter, videlicet pro fluxu, & fieri, esse genus quoddam superius actione, & passione. *4. opinio.*

Sed hæc sententia nõ est tenenda, quia iam actio, & passio non essent duo prædicamenta, quod est contra Aristotelem, & modo id verum esse supponimus: in Logica enim numerus prædicamentorum probatus est. *Reijcitur hæc opi.*

Quarta opinio est cuiusdam, quod ratio prima motus non est forma, nec ad formam via, sed quod sit actus existentis in potentia: via igitur illa in formam, materiale est motus, & hoc videtur esse Aristotelis, qui definitione sua non aliud esse motum dixit, quam actum potentiæ, vt potentia est: At definitio formale rei explicat. *5 opinio.*

Ex hoc infert, quod cum esse actum potentiæ non sit vniuocum, nec vnam dicẽs rationẽ: alius enim est actus actiuæ, alius passiuæ potentiæ, quod etiam motus erit ana-

analogus, id enim docet Aristoteles, 7. Physi.tex.26. nec inconueniens est, quod analogum definitione definiatur analoga, vt hic docet Simplicius cum igitur sit motus analogum, ait, non exquirendum in eo aliquam rationem cōmunem actioni,& passioni, sed sola est cōmunitas nominis. nam actio est actus potentiæ actiuæ, passio passiuæ, quando vero actū potentiæ in communi aliquis sumit, seu motum, analogum quid, & solam vocē communem sumit: & idem in quouis motu particulari considerandum ait, vt calefactio est analogum ad calefactionem actiuam, quæ est actio calefacientis, & actus actiui: & ad passiuam, quæ est actus passiui, scilicet, passio, atque in cæteris motibus.

Vnde concludit, quod actio, & passio formaliter sunt motus, & quod formaliter sunt duo motus, & duo actus, sed re non nisi vnus, puta vna via in formam, & vnum medium inter agens, & patiens.

Hinc ait, quod si motum materialiter consideremus, reducitur ad prædicamentum ipsius formæ: est enim sic via in formam, vt communis dicit opinio: at si formaliter, vt actus est potentiæ, duo illa prædicamenta facit, quia sunt duo actus formaliter actio, & passio, quæ vniuoce non conueniunt: alios autem, asserit, quod materiale est motus, pura viam in formā, seu fluxum, formale esse, putasse.

Reijcitur 1. opinio. Reijcitur hæc quinta opinio. Primo quia si in motu hæc opinio distinguit materiale, & formale, iam faceret motum esse aliquid compositum ex duobus accidētibus: ex illo, inquam, materiali, & formali, videlicet fluxu, & actione; vel fluxu, & passione; atque adeo, nec vnum esse accidens, neque ens per se, sed aggregatum ex duplici accidentali ratione, materialis, & formalis, vt album in concreto, & alia accidentium concreta.

2 Secundo. Quia superest adhuc per se de illo ipso materiali difficultas, nempe de fluxu per se, vt fluxus est, si non est per se motus: quæ ergo res sit per se, vt talis, & cuius prædicamenti: nil autem per se, vt talis esse videtur, nisi ipsemet motus: similiter, & de ipso p se formali, scilicet actione, vt actio, & passione, vt passio, etiam seclusio fluxu, quæ sint res.

Tertio: quia si formale motus est actio, & passio, ergo duo sunt motus formaliter, nam actio formaliter non est passio, nec passio formaliter est actio: ergo in quouis motu duos simul esse motus formaliter dicemus, quod est absurdū, & paradoxon, vt duo sint simul motus locales, cum res mouetur localiter: duę simul augmētationes formaliter, cum res augetur, & ita in cæteris: nam si motus est actio, & passio, & vbicunque est actio, est passio, & ecōtra: ergo vbicunque vnus erit motus, erūt duo formales motus, quod est absurdum: quod absurdum cum concedat hæc opinio, est plane reijcienda. 3

Quarto, sequitur etiam hos formales motus esse correlatiuos, si sunt formaliter actio, & passio, siquidem actio, & passio sunt formaliter inter correlatiua. 4

Quinto, sequitur etiam quod motus, vt motus, non sit res absoluta, sed res relatiua: nam actio, & passio res sunt formaliter relatiuæ, & sibi inuicem oppositæ. 5

Sexto: quia actio, vt actio per se non dicit successionem, cum possit esse actio in instanti, & similiter passio, vt passio, sed abstrahunt a successione, & ab instanti: at motus saltem proprie acceptus per se, & in se dicit successionem, vt successiue fiat, & quod nunc mouetur antea mouebatur & posthac mouebitur, vt late ostendit Aristoteles superius. At quod agit, non est necesse, quod prius egerit, & posthac etiam agat, neque quod patitur etiam patiatur postea, & antea pateretur, cum (vt diximus) esse possint actiones instantaneæ, neque in sua intrinseca ratione hoc per se includet ipsum agere, vt antea, & postea sit actio. 6

Septimo, hinc etiam fit contra eandem opinionem, motum non esse analogum superius ad actionem, & passionem, quandoquidem aliqua est actio, quæ proprie non est motus, præsertim, quia si concederetur esse quid commune ad actionem, & passionem, vniuocum potius censeri posset, quam analogum. nam non apparet analogia actionis ad passionem, vel contra, non magis quam inter alia quęuis correlatiua, vt patris ad filium, & contra: nō enim vni propter alterum conueniet, aut per alterum, nec prius vni quam alteri, cū sint correlatiua actio, & passio. 7

Octauo:

8 Octauo: quia in motu, imò etiam in omni mutatione alij sunt, & aliter assignantur, & diuersa longe ratione termini a quo, & ad quem, & id, quod per motũ fit, vel acquiritur, quam in actione, vel in passione.

Nam primo motus præsupponit mobile, quod moueatur: & in quo fit motus, vt in subiecto: at actis, seu effectis non præsupponit inquãtum talis, subiectum: nam etiam agens potest sibi fabricare subiectum, & in subiecto postea operari, & agere, vt in Creatione Deus, & artifices plerique sic parant materiam, in quam agant.

Deinde in motu sunt hæc tria: Et quod mouet, scilicet mouens v. g. ignis: & quod mouetur, nempe mobile. v. g. aqua: & calor, quo aqua mouetur, quo videlicet calefit: Si actionis vero terminos consideremus, reperiemus esse diuersos: erit quidẽ ignis agens, sed tamen aqua non est, quæ agitur, seu efficitur: est autem aqua, quæ vere mouetur, & fit aqua calida, sed non mouetur aqua calida.

Et in motu locali idem reperitur: nam mobile, vt puta corpus, mouetur, sed non dicitur fieri id mobile, puta corpus: & mouens mouet illud, sed non dicimus mouens facere mobile.

Dicimus item agens, vt ignem facere calorem in aqua, & fieri motum in mobili: non autem moueri motum, vel monẽs mouere calorem.

Quamobrem perspicue apparent alij termini a quo, & ad quem, & id quod fit, & aliter in motu, aliter in actione, & passione assignari. Nõ ergo dici potest, motum formaliter idem esse, quod actionem, & passionem.

6. opi. vera D. Th. & com. Sexta sententia est D. Thomæ, & Auicennæ, quam sequuntur multi ex discipulis D. Thomæ, & est modo communior, motum dupliciter posse considerari: Vel pro forma fluente, quæ acquiritur, & hoc modo est in prædicamento ipsius formę, sicut & ipsa forma permanẽs: Vel pro ipsa acquisitione, & fluxu formæ, & hæc est vera ratio, & intrinseca motus ipsius. Hæc sententia, quoniam & verior est, & Aristoteli conformior, a nobis erit fusius explicanda.

Aduertendum est ergo primo, quod in motu Physico sunt omnia ista, agens, patiens, (siue hæc duo sint supposita, siue vnum, habens tamen rationes, & principia diuersa, vt cum aliquid mouet se;) vlterius est forma acquisita, est via, & medium, quo acquiritur, & hæc ipsa est motus formaliter: nec enim motus est agens, nec patiens, nec forma, sed illa via, vt via in formam est. *Primum fundamẽtum. In motu sunt quatuor, agẽs, patiẽs, forma, et via ad formã.*

Itaque motus formaliter est illa via, & medium, & operatio, qua forma acquiritur, quatenus est actus potentiæ, siue actiuæ, siue passiuæ, id est quatenus per talem viam, & operationem agens, siue patiens dicuntur esse in actu imperfecto.

Aduertendum secundo, quod ista via, quam formaliter dicimus esse motum, non est opus, quod sit successiua, licet enim in instanti sit, adhuc medium est inter agens, & patiens, & id sufficit, vt actio, vel passio, & motus sit. Vnde, vt supra dicebam, generatio vere est motus, lato accepto vocabulo: quod si aliquando, nempe in libro 5. Aristoteles dicit, Generationem non esse motum, illic motum, non vt hic definitus est, sumpsit, sed recte, vt supra ex Simplicio, & S. Thoma notaui, pro motu, cuius subiectum est aliquid in actu perfecto, & præterea habens contrarium aliquod quod resistit introductioni illius formæ, qualis motus est alteratio, augmentatio, & latio. *Secũdum fundamẽtum. Via ad formam põt esse successiua, vel instantanea.*

Tertio aduerte, vt deueniamus ad motum proprie dictum, in ipso esse quadruplicem diuisibilitatem, ex quibus videndum est, quænam insint ipsi per accidens, vt illis exclusis remaneat propria, & intrinseca ratio motus. *Tertium fundamẽtum. Quadruplex diuisibilitas ĩ motu.*

Prima diuisibilitas est, quam possumus vocare subiectiuam: cum enim motus accidens quoddam materiale sit, non potest non extendi ad extensionem subiecti in quo est, & de hac diuisibilitate agit Aristoteles 6. Physic. a tex 33. vsque ad 36 hanc certum est ipsi per accidens competere, vt & cæteris accidentibus, quare non erit ipsius ratio formalis. 1

Secunda est, quæ sumitur ex spatio, vt prima pars motus sit illa, quæ fit in prima parte spatij: & quod dico de spatio in motu locali, dico etiam de latitudine illa intensiua in qualitate, & extẽsiua in quãtitate. Et hæc etiam diuisibilitas, non est 2

dubium,

dubium, quin non sit ratio formalis motus: datur enim illa, & in spatio, & qualitate ante, & post omnẽ motum, & de hac agit Aristoteles 4. Physic tex 99.

3 Tertia est, quæ est propria motus, nempe successio illa, vel acquisitio successiua diuersorum situum in latitudine, vel terminorũ in qualitatibus, & quãtitatibus, quam esse ab illa secunda distinctam est manifestum, cum illa possit sine hac reperiri, & hæc est, quam dicimus, intrinsece esse motum, de qua agit Aristoteles hic.

4 Quarta est successio motus penes moram, vt sit vnius horæ vel duarum, &c. & hæc est formaliter tempus, quam esse ab illa tertia distinctam est manifestum: acquisitio enim successiua eiusdem spatij, vel qualitatis modo fit in hora, modo in duabus horis, &c. verbi gratia, vt homo ægrotus in duabus, vel tribus horis sanatur, & simile. cum ergo illa diuisibilitas sit eadem mora variata, non est dubium quin distinguatur: & de hac agit Aristoteles 4. Physica tex. 100. vbi hanc moram constituit esse tempus.

4. *fund. ĩ quo sint p̃dicamento illæ diuisibilitates.* Quarto aduerte illam primam diuisibilitatem esse in prædicamento quantitatis, vt manifestum est. Secunda vero, si est latitudo spatij, est in eodem prædicamento quantitatis. At si est latitudo in qualitate cum sit modus quidam ipsius, erit reductiue in quantitate. Quarta autẽ quoniam habet propriam, & completam rationem entis, & est diuisibilitas distincta a cæteris, debet habere sedem propriam, vnde constituit propriam speciem quantitatis. vt videre est in Prædicamentis & 5. Metaph. cap. de quantitate. At tertia illa diuisibilitas, licet sit a cæteris distincta, non tamen habet completam rationem entis, vnde non potest esse distincta species quantitatis.

5. *fund. Quod requiratur esse rẽ perfectã, vt faciat speciẽ in aliquo prædicamento.* Pro quo quinto aduerte, vt aliquid faciat speciem in prædicamento, non sufficere vt habeat propriam rationem illius prædicamenti a cæteris distinctã: habent enim materia, & forma, tñ non sunt species substantiæ: sed præterea oportere, vt habeat esse completum, vt non sit pars, vel via, vel motus alterius. Hinc ergo differunt mora illa temporis, & successio motus: quod mora illa in ratione moræ non est via ad aliud, nec pars alterius, sed passio: esse autem passionem non tollit rationem speciei: at vero motus, licet habeat illam propriam diuisibilitatem, tamen quia illa est in ratione viæ, est in ratione entis imperfecti, vnde non potest constituere nouam speciem prædicamentalem.

6 *fund. q̃uo conciliẽtur loca Arist.* Sexto aduerte hinc conciliari loca Aristotelis. Hic enim videtur tribuere veram diuisibilitatem propriam quantitatis, at in prædicamentis cap. de quantitate, & in 5. Metaphysicæ, cap. de quanto, ait esse quantum per accidens, quod recte factum est: hic enim, quia agebat de diuisibilitate abstrahendo ab ente perfecto, & imperfecto, eam illi tribuit: at vero in illis locis, quoniam quærit eam diuisibilitatem, quæ requiritur ad constituendam nouam speciem, & hanc non habet motus, nisi per accidens a subiecto, spatio, vel tempore, ideo illum connumerat inter quanta per accidens.

1. *Concl.* His suppositis sit prima conclusio. Motus intrinseca ratio est esse viã ad formã, seu fluxũ formæ, quæ si fit successiue, erit proprie motus, si in instanti, erit mutatio.

1 Quod ergo sit ille fluxus, & via ad formam ex dictis maxime in tertio notabili manifestum est, cum illa diuisibilitas, & fluxus formæ nullius alterius rei possit esse propria, & necesse sit assignari cuius sit.

2 Et ex communi etiam modo cõcipiendi: omnes enim motum cum fluxu quodã a termino ad terminum intelligunt.

3 Et præterea impossibile est ad terminũ peruenire, nisi via præcedente, nec aliud potest intelligi, quam per viam ad terminum accedere, saltem ratione distinctam: nam aliud est ire, aliud peruenire.

2 Secunda conclusio. motus proprie dictus, prout distinguitur a mutatione, intrinsece, & essentialiter includit, quod ille fluxus sit successiuus, & non instantaneus.

1 Probatur primo. Nam aliàs peto de illo fluxu formaliter, an habeat esse permanens, vel successiuum. Si secũdum, habeo intentum: Si primum. contra, sequeretur id, quod habet totum suum esse simul, & est permanens intrinsece, posse extrinsece recipere contradictorium suæ essentiæ: quod mihi magis videtur implicare, quã id, de quo disputat Aristoteles primo de cœlo, a tex. 110. implicare, videlicet, vt

est incorruptibile per naturam, extrinsece possit corrumpi.

2 Secundo, id per quod aliquid a cæteris essentialiter differt, per id etiam formaliter constituitur; ex Porphyrio in cap. de Differentia; sed in nullo possumus fingere differre motum a mutatione instantanea, nisi per hanc successionem: ergo. Probatur minor: non enim differt in diuisibilitate subiectiua: habet enim eandem illuminatio: non in diuisibilitate latitudinis, quod videlicet motus sit via ad rem habentem latitudinem, est enim idem in illuminatione, quæ tamen proprie est mutatio: non in successione temporis. probaui enim iam illam esse extrinsecam motui: ergo non etiam in diuisibilitate intensionis formæ, seu graduum, qui acquiruntur: nam etiam hoc cernimus in illuminatione: ergo superest vt in hoc solo distinguatur motus a mutatione, quod in illo fluxus ipse est successiuus intrinsece, at in mutatione instantaneus.

3 Tertio accipiamus hanc successionem, quam dicunt esse intrinsecam, & separemus illam a motu, seu fluxu, quæro, Aut esset sic considerata mutatio proprie dicta: & hoc non, vt supponimus. Aut esset instantanea, & sic rursus esset proprie dicta mutatio. Aut abstraheret a successione, & instantaneo, & tunc esset mutationis tertia quædam species, nec successiua, nec instantanea. Præterea si motus proprie dictus abstrahit in sua ratione a successione: ergo etiam mutatio proprie dicta abstrahet ab instãtaneo: quare rursus relinqueretur eadem prorsus intrinseca ratio mutationis propriæ dictæ, & motus proprie dicti: quod est absurdum, & falsum. igitur per fluxum abstrahẽdo in vniuersum a successiuo & instantaneo, explicatur essentia ipsa motus in communi, lato accepto vocabulo, quæ postea per successiuum cõtrahitur ad motum propriũ, & per instantaneum contrahitur ad mutationem propriam: nam sicut instans, & tempus differunt specie; ita etiam motus proprie, & mutatio proprie, licet in communi conueniant.

Obiec. contra positã sententiã Sunt tamen præcipua quædam dubia, & obiectiones aliquot contra hanc communem opinionem, quas oportet dissoluere.

1. Obiec. Prima obiectio. Actio etiam ipsa agentis est successiua, & passio, scilicet ipsum agere, & pati: ergo iam erunt tres fluxus, vnus formæ, seu spatij, qui est motus, alter actionis, alter passionis, & ita erunt tres fluxus.

Solutio. Respondendum est, quod est solus vnus fluxus formæ, seu spatij formaliter: qui est ipsemet motus, a quo extrinseca denominatione denominantur successiua hæc omnia, & mouens mouere dicitur successiue, & mobile moueri successiue, & formam fieri successiue seu spatium pertransiri, vel acquiri successiue, & agens producere formam successiue, & patiens recipere formam successiue. & ipsum motum esse successiuum: sed motus quidem formaliter, & intrinsece: alia vero extrinseca ab ipsa denominatione: ac de his hactenus.

2. Obiec. Secunda obiectio. Videtur aliud esse fluxum formæ, aliud vero esse viam in formam ipsam. nam si formalem rationem ipsam per se spectemus, via est ante terminum saltem natura prior: nam est ad terminum: & ita via ad vbi, ad calorẽ, ideo erit ante calorem, & ante ipsum vbi, quod acquiritur, saltem natura: at fluxus formæ videtur quid consequens ad formam, & esse posterius natura: nam vt aliquid fluat, oportet vt prius sit, & si non sit, fluere non potest.

Solutio. Respondeo. Duplex est fluxus formæ, seu duobus illum modis possumus imaginari. Vnus modus est, sicut fluit aqua, oleum, vel butyrum liquefactum, & hoc modo prius est forma, & deinde fluxus, vt in argumento obijciebatur, siue fluat motu locali, siue fluat deficiendo paulatim. Alter modus est, vt fluxus formæ, sicut dicimus fluxum specierũ visibilium ex obiecto, fluxum luminis ex luminoso, in quo vna species post alteram emanat, & fit, in priori natura hæc illam præcedit per spatium se diffundendo, & vnum lumen post alterum, licet in eodem instãti temporis, sicut etiam est fluxus sonis successiuus, & fluxus etiam odoris per medium, & talem fluxum possemus cõmode vocare acquisitionem formæ successiuam, siue emanationem successiuam: hic autem via ipsa est ad formam, & ante ipsam formam, saltẽ natura prior, & talis formæ fluxus est motus. Et nota solutionem.

Tertia

3. Obiec. Tertia obiectio. In motu locali apparet quidem esse viam ad vbi, quod per illum acquiritur: sed non apparet, si fluxus sit, cuius rei sit fluxus: non enim mobilis, neque spatij, nec vbi, nec loci fluxus, nam hęc omnia sunt permanentia, vel in instáti acquiruntur: ergo non videtur hic saltē motus esse fluxus, sed via ad terminum, videlicet ad vbi. Confirmatius hoc fit; quia fluxus dicit successionem: at generatio fit in instanti: ergo generatio non esset fluxus, sed solum via ad formam substantialem.

Solutio. Respondeo. Non omnes motus habēt eandem rationem fluxus, sed vt differũt natura, ita & fluxu. Dicimus ergo motum localem esse fluxum non formæ alicuius: sed termini successiuam esse acquisitionē, alterius, inquam, & alterius vbi, atq; adeo vbicationem ipsam paulatim succedere, & fieri successiue. Potest autem hic fluxus proprie vocari, fluxus per spatium, sicut alij motus, fluxus per formam. Sed in hoc differunt, quod in alijs acquiritur forma, & manet acquisita, & augetur eadem, vel contra aucta minuitur: at in hoc fluxu terminus acquisitus, videlicet, vbi, non manet. sed corrumpitur, & ad aliud trāsitur.

4 Obiec. Quarta obiectio. Fluxus dicit successionem: at generatio, & corruptio fit in instanti: ergo generatio, & corruptio non esset fluxus, & ita non esset motus, si motus est fluxus.

Solutio. Respondeo. Quod (vt antea diximus,) motus proprie acceptus dicit successionē: at motus large, vt complectitur mutationes etiam instantaneas, non dicit successionem, sed abstrahit a successione, & ab instanti. Diximus autem generationem, & corruptionem esse quidem motus largo accepto vocabulo, vt sunt actus entis in potentia, sed non stricte, cum fiant in instanti. Ita ergo nunc diximus fluxũ esse duplicem, & successiuum in motu proprie dicto, & fluxum instantaneum, quæ est illa emanatio instantanea, seu acquisitio instantanea in mutationibus, seu motib. sim proprie dictis, qualis est generatio, & corruptio. ac de his hactenus.

An actio sit in agente, & quæ ipsa res sit actio. Quæst. II.

Non est hic quæstio de actio ne immanente. hanc enim certũ est non esse extra suũ principium effectiuũ, quales sunt volitiones, & cognitiones, quæ in ipsis sistunt potentijs. sed est quęstio de actione transeunte, puta de actione, per quam fit mutatio subiecti exterioris, vt de calefactione, qua calefit aqua, an sit talis actio in igne, an in aqua, quæ patitur; similiter de alijs huiu modi actionibus. Sēn qōne im.

Circa hoc tres existunt præcipue sententię. Prima est quorundam Thomistarum, qui putant in agente esse quatuor. est videlicet ipsa substantia, puta ignis. est virtus actiua, nempe calor. est relatio ad ipsum passum. & est entitas inter ipsam virtutem actiuā, & relationem, quæ entitas absoluta est fundamentum relationis, & talis est actio, quæ in agente est. Vnde primum est ipse ignis. secundo virtus, scilicet calor. tertio ipsa actio, quarto fundamentum relationis superuenientis.

Primum argumentum huius sententię est ex Arist. 8. Phy. tex 15 quod si Deus de nouo producere mundum, quod mutaretur. Est igitur argumentum Si Deus pro ducendo mundum mutatur sm Arist. sententiam. ergo aliquid in se recipit, non videtur quod hoc sit, nisi ipsa actio. est ergo actio in agente. si nihil enim reciperet, non mutaretur. 1 rō huius opi.

Secundum. Sit vnus ignis, qui cōburat duo ligna, tunc vel est vna actio, vel duæ. dicere quod duę, vr absurdum, cum vnicũ sit agens. si vero vna, ergo est in agente. si enim in patiente esset, non vna, sed duæ essent, cum sint duo passiua. 2

Tertium Esse agens, est effectus formalis, sicut esse album. sed esse formale non est, nisi a forma inhærente. ergo agens non dicetur, nisi per actionem sibi inhærentem, sicut nec esse album, nisi per albedinem in se. 3

Quartum. Cuius est potentia, eiusdem est actus, sed potentia, & virtus actiua est in ipso agente: ergo etiam actio ipsa. 4

Quintum. Perfectio est in eo, cuius est 5

perfectio, sed actio est perfectio agentis: ergo est in ipso. Hæc sunt argumenta præcipua pro hac sententia.

2. opinio. Secunda sententia est Scotistarum, qui dicūt in agente esse duas relationes. Vnā ad ipsum effectum, vt ignis ad calorem, & aquæ ad frigiditatem: alia est relatio ipsius agentis ad subiectum patiens: & dicunt hanc relationem posteriorem, esse actionem, quæ in ipso agente est.

1. rō pro 2. opi. Mouentur ad hoc: quia actio, & passio formaliter relatione distinguuntur: ergo actio formaliter relatio ipsa est nam motus est in passo, vt in subiecto: sed actio, quæ relatio est, & causa illius motus, in agente est, sicut etiam passio, quæ relatio est etiam, in patiente est: hæc est horum opinio.

3 Tertia opinio est communis Thomistarum, quam habet Sonzi. 5. Meta. q. 37. dicunt isti quod actio dicit fluxū formę qui motus est formaliter, relationem tamen agētis minus principaliter, & in obliquo: vnde constituunt isti, quod forma si consideretur in esse quieto, dicitur aut qualitas, aut quantitas, aut vbi: si vero est in fluxu, & tendentia ex imperfecta ad perfectam, sic est motus: si vero consideretur vt est in fluxu, sed cum relatione agentis ad passum, actio est, cum relatione autē passi, & recipientis, passio.

Dicunt igitur, quod actio ratione motus in patiente est: ratione vero relationis in agente.

Differt hæc opinio a secunda præcedēte, quod secunda actionem principaliter, & formaliter dicit esse relationem agentis: ista vero principaliter, & formaliter motum, secundario, & ex connotatione, relationem importat.

1. rō pro 3. opi. Mouentur ad hoc: quia cum actio, & passio vna sint res, eadem inquam qualitas, vel quantitas, idem ve motus, nisi relationes importarent, distingui inter se nō possent: cōstat autem distingui, cum sint duo prædicamenta diuersa. Hæc sunt opiniones præcipuæ, fideliter expositæ.

4 sent au thoris. 1. Concl 1 fund. Sit prima conclusio. Motus non dicit rationem vnam communem actioni, & passioni, si motus formaliter sumatur.

Aduertēdum enim est, quod hæc quinque sunt in quauis actione consideranda. Agens, Patiens, Forma quæ fit, fluxus formæ, & Respectus ac relationes variæ, inter hæc consequentes, quocunque inter se modo conferantur, vt agentis ad formam vel ad patiēs, vel ad fluxum formæ, vel contra: item horum, & aliorum inter se varia ratione.

Probatur autem conclusio præsertim contra tertiam opinionem, quæ communis est Thomistarum. Si actio, & passio dicunt vnum & eūdem motum formaliter, tunc vel talis motus est formale actionis, & passionis, vel illa relatio agentis, & patientis: si motus est, ergo non differunt formaliter, nec sunt duo prædicamenta diuersa: si relatio est, ergo iā actio, & passio sunt relationes essentialiter, quod est falsum, & ipsi multum abhorrent: non ergo motus formaliter vnus, & idē est actioni, & passioni. Probatur cōcl cōtra 3 opin.

Secundo. Si actio, vel passio dicunt simul motū, & relationem determinate ad ipsum motum: ergo iam non sunt conceptus simplices generalissima illa, cum in conceptum motus, & in conceptum relationis soluantur. 2

Tertio contra Scotum. Si actio, & passio formaliter sunt motus, ergo non sunt relatio, relatio enim non est motus. 3

Quarto. Relatio agentis restat cessante actione: ergo illa non est actio, quod si dicant, quod talis relatio non est actio. dicas ergo nō tantùm relatio illa actio erat formaliter. 4

Secunda conclusio. Actio, & passio sunt realiter quidem res eadem, videlicet vna via, & operatio, & fluxus seu ipsa forma fluens, ac etiam permanens, res denique facta, & in altero recepta, tamen ratione duplex est. vt enim agentis est, actio, vt patientis est, passio dicitur, & hæc conclusio nota est ex præcedenti. Nam hæc considratur, vel vt procedit ab agente, & sic est actio eius: vel vt recipitur in recipiente, & sic est passio. Hæc autem conclusio est expressa Arist. in tex. 2

Tertia conclusio Actio hæc, de qua loquimur, est in patiente per se, in agēte vero per accidens: loquimur autem tanquā in subiecto. Hæc conclusio satis est nota in textu, & ex ratione Arist Si enim actio esset in agente, tunc omne agens mouetetur. actio enim motus est id autem aperte est falsum. 3

De

Nota. Declaratur tamen conclusio, cum dicimus, agens per accidens moueri, non sem per intelligas, quòd illo motu, quo mouet sed diuerso, v.g. Cum ferrum cădens agit in aquam, mouetur non illo motu, quo agit: nam per calefactionē agit in aquā, & hæc in aqua est per frigefactionem vero quæ in ipso est, ab aqua mouetur, vnde vt patiens est, motum in se habet: aliquando accidit, quod eodem motu quo mouet, moueatur, sed per accidens, vt cum quis mouet se ipsum.

4. Concl. Quarta conclusio. Ad hanc actionem dictam, & passionem consequitur quædā relatio agentis ad passum, & ad rem factam, & vicissim patientis ad vtrunque, & contra: quæ etiam ijsdem nominibus actionis, & passionis significari solent, quę non tam actio, & passio dici deberent, quā relatio actionis, & passionis: certum enim est oriri vicissim inter hæc respectus, & relationes, seu habitudines quasdam inter se, cum non eodem modo se habeant inter se, sicut antea.

Responsio ad arg. 1. opi. Per hæc facile erit ad argumenta respōdere Ad primum primæ opinionis respōdeo, quod non dicit Arist. quod illo motu

Ad 1. quo Deus faceret mundum, moueretur, sed q̀ alio: quia ipse putabat, quod vt de nouo ageret, oportebat mutari voluntatē ipsius, vt de nouo vellet aliquid, vnde textus nihil facit cōtra nos. Verum est quod in eo decipitur Arist. quia etiam si de nouo faceret, vt re vera fecit, non ob id mutatus est: nam ab æterno voluntatem illam habuit, & ex æterna voluntate tunc faciēdi munilum processit mundus in tempore. sed de hoc aliàs dicendum.

Ad 2. Ad secundum dico, quod ex parte passibilium sunt duo actus, & duæ potentiæ, ob id duæ passiones, at ex parte agentis vnica potentia, & vnus processus, propterea vna est actio, non enim opus est, quod insit actio agenti, vt dicatur vna, sed quod ab vno agente sic procedat.

Quamuis nihil vetat ibi duas dicere actiones, vel totales, si separata essent ligna vel partiales, si sunt coniuncta, siquidem diuersos numero colores vtrobique produeit, & diuersis motibus alterationis saltem partialibus.

Ad 3. Ad tertium dico, quod esse agēs, & agere, non est omnino formalis denominatio, sicut esse album, tamen est denomina tio formalis non habentis in se formam, sed formæ ab ipso dimanantis, & procedētis, & a tali forma denominatio sumi potest, etsi non inhæreat denominatio. vt etiam in textu dicit Arist.

Ad quartum dico. cuius est potentia, eiusdem & actus est, sed quod non semper illi inhæreat, sed quod inhæreat, vel ab ipsa procedat. *Ad 4.*

Et similiter respondetur ad quintum, non enim opus est, quod omnis perfectio sit interna, quamuis aliqui dicāt actiones transeuntes non esse perfectiones agentium: sed mihi non placet. nam in vniuersum actus agētium naturalium sunt etiā perfectiones, vel certæ viæ ad perfectionē suam, naturalis enim actus perfectio est, & hæc omnia ex ipso Arist. deducuntur. Verum est autē, quod si actus agentis non tenderet ad propriam perfectionē acquirendam, sed ad perficiendum aliud subiectum, quod quidem posset accidere cum res in se esset omnino perfecta, vt in perfecto artifice aliquid operante, vt etiam in Deo mundum fabricante, & gubernante contingit, tunc per talem actionem non perficeret seipsum sed aliud, nēpe opus, quod facit, atq; ita Arist. 6. Eth. concedit prudentiam ab arte in eo differre, quod prudētia seipsam perficiat, ars vero alia a se, & res quas facit. & ex dictis liquet solutio ad aliarum opinionum fundamenta. *Ad 5.*

An motus distinguatur a suo termino. Quæstio. III.

Diximus motum esse viam in formam aliquā, puta qualitatem, quantitatem, substantiam, & locum: modo dubitatur, an talis via seu fluxus, & motus, ab ipso termino, & forma in quam tendit, distinguatur.

Et circa hoc est prima sententia Pau. Ven dicentis motum esse entitatem quandam successiuam, absolutam, realiter distinctam ab ipsa forma, vt calefactio est entitas realiter distincta a calore, & subiecto, & non est relatiua, sed absoluta, & successiua, quæ non permanet, quando forma est acquisita: idem dicit de motu lo- *1. opinio.*

cali,

cali, est enim entitas a mobili realiter distincta: similiter generatio, & corruptio sint entitates realiter a formis distinctæ, licet non sint successiue.

1. Ratio. Hæc sententia probatur. Primo: motus est quid successiuum reductiue ad prædicamenta pertinens, at ipsi termini sunt formæ permanentes ad prædicamentum pertinentes per se: non ergo idem est motus cum ipsis.

2 Secundo. Ipsa forma manet motu cessante, & transacto: ergo motus non est forma.

3 Tertio. Motus est causa, & via in formam seu formæ fluxum: ergo non est ipsamet.

2. opi. Secunda sententia est fere communis Realium, qui dicunt motum esse quidem realiter distinctum a forma, sed esse entitatem relatiuam: vnde fluxus formæ, qui motus est, non est aliud, quam relatio formæ imperfectæ tendentis in perfectam, duasq; relationes constituunt, & imperfectæ formæ, & perfectæ adinuicem.

3 Tertia sententia est Nominalium, qui motum a forma non distingui putant, sed calefactionem esse ipsum calorem, & motum ipsam rem, & terminum, & motum localem ipsum mobile, quod mouetur: ac propterea propositiones, quibus ista inuicem affirmantur, veras esse docent.

1. Concl. Sit ergo prima conclusio. Ista via, & motus, quantum ad tres eius species, puta quantum ad alterationem, augmentationem, & generationem cum suis oppositis, non est distincta realiter a termino, & forma.

Probatur, & sumo generationem. Si generatio est entitas realiter distincta a forma, vel est in eodem instanti, quo est forma, vel in alio. Pau dicit esse in alio, tunc sic argumentor. Inter duo instantia semper mediat tempus: ergo inter instans, quo generatio est, & instans, quo forma est, datur tempus quo neutrum est: ergo datur tempus in quo absoluta iam generatione, nondum sit forma, & terminus: quod est falsum: non igitur talis entitas distincta realiter est nec separabilis est ab ipsa forma, & termino.

2 Ratio. Secundo. In communi est argumentũ. Si motus est entitas distincta realiter a forma suam habens propriam inexistẽtiam in subiecto: ergo per aliquam mutationẽ habet esse. impossibile enim est ꝙ sit aliqua entitas absoluta ab alijs distincta, quæ non sit producta aliqua productione, præsertim cum illa talis ante non fuerit, & postea sit: quod si per mutationẽ aliquam habet esse, petã de illa mutatione, an sit distincta: quod si nõ sit distincta ab illa entitate producta, idem dicere oportebat a principio, quod mutatio, & motus nõ est distincta entitas a forma producta: si vero sit distincta, tunc erit processus in infinitum: non ergo est multiplicanda illa entitas realiter distincta.

Secunda conclusio. motus localis non distinguitur realiter a mobili, quod mouetur. in hac conclusione fuit opinio Greg. 2 sent. dist. 1. quæst. 4. qui putabat motum localem esse ipsum spatium, per quod est mobile, secundum quod aliter, aliter se habet ad ipsum, quod mouet: vnde cum spatium distinguatur realiter ab eo, quod est in spatio: motus etiam, qui est spatium, distinguetur ab eo, quod mouetur. 2

Sed communis opinio est in oppositũ, videlicet quòd motus localis est ipse modus, quo mobile aliter se habet, & aliter ad spatium, & secundum nostram opinionem est via ipsius mobilis, qua se in loco cõstituit hoc, vel illo, nec est distincta realiter ab ipso mobili, vt in præcedenti conclusione probatum est.

Tertia conclusio. nihilominus motus, & terminus, seu motus localis, & mobile ratione, & definitione distinguũtur, adeo, vt talis distinctio sufficiens sit ad negandas affirmationes illas, puta calefactio est calor, actio est passio, & similes, quas expressè negat in textu Arist. 3

Et per hanc conclusionem soluuntur omnia opposita argumenta adducta, & alia quæ possunt adduci: non enim posse vnum esse sine altero, aut vnum habere prædicata, quæ non habet alterum, arguit distinctionem realem illorum, sed solam distinctionem rationis, vnde 1. Physic materiam, & priuationem numero idem, ratione duo docet esse Aristo. ac propter distinctionem rationis materia dicitur substantia, non autem priuatio: materia incorruptibilis, non priuatio, & alia Sol. arg. 1. opinio. Ad 1. & 2.

alia huiusmodi: ita de motu, & terminos distinguuntur enim ratione: ob id, non quæ de vno dicimus, de altero affirmamus, quod tamen non arguit distinctionem realem.

Ad tertium. Tertium arg. est præcipue notandum; & iam nos in quæstione prima satisfecimus. motus enim natura præcedit formam, sed non quod realiter, sed ratione distinctus sit. Hæc de motu satis.

Caput Quartum.

De infinito.

Quoniam autem de natura. Tex. xxiiij.

Probatur ad philos. pertinere agere de infinito. *1. Ratio.* Postquam de motu disputauit, de infinito nunc disserit, ac probat duplici ratione ad Physicum pertinere de infinito agere. Prior est: Physicus tractat de magnitudinibus, de motibus, de temporibus. sed horum omnium passio est finitum, vel infinitum: ergo etiam Physicus de infinito tractat, & an sit, si sit, quid sit.

Qua ratione agat physic. de magnitudinibus, motibus & temporibus. Aduertendum est autem, quod de his Physicus considerat in ordine ad corpora naturalia, nam agit de magnitudine, vt de termino corporum, & de motibus, & de tempore in ordine ad tale corpus, de magnitudine enim secundum se, & abstracta mathematicus disserit; & de tempore secundum se, & secundum suas dimensiones Astrologus.

Quid sit infinitum priuatiue. At ne quis existimaret omnes passiones Physicas esse finitas aut infinitas, dicit id non esse. nam punctum, & affectus nec infinita, nec finita sunt. Vbi nota, quod hic infinitū sumitur priuatiue pro eo, quod non habet terminos, cum possit habere, & sic punctum non est infinitum, nec finitum, est enim ipse terminus. Si enim sumeretur infinitum negatiue pro eo, quod non habet terminum, tunc punctum infinitū dici posset, vt ipsemet Arist. ipsum vocat inferius infinitum.

Quid infinitū negatiue dub. Quid intelligat Ari. per affectum. Dices: quid per affectū intelligit? Themist. & Philop. intelligunt qualitates omnes, vt calorem, & albedinem, ac habitus, & potentias, & reliquas: hæ enim nullam habent magnitudinem per se, nisi ratione quantitatis, secundum quam extensæ in subiecto sunt, propterea quanta per accidens dicuntur in prædicamento quantitatis, secundum se vero non sunt quanta, ob id nec finita, nec infinita. Hęc enim quantitatis passiones sunt, non alterius accidentis.

Qualitates nō sūt quantæ p se, sed per accidens. Psellus per affectum intelligit quodcunque accidens præter quantitatem, his enim per se non competit diuisibilitas, nec finitum, vel infinitum.

At quamuis hoc verum sit, existimo esse dicendum cum Simplic. & S. Thom. per affectus intelligi sensibiles solū qualitates hæ enim sunt, quas Physicus considerat. de talibus enim affectibus sermo est.

Signum autem est, quod huius. Tex. xxv.

2. rōquod philos. debeat agere de infinito. Posteriorem rationem ponit, qua ad Physicum pertinere de infinito tractare probat, nempe omnes Physici qui bene de rebus naturalibus tractarunt, de infinito mentionem fecerunt, imò ipsum infinitum faciunt entium principium licet non eodem modo.

Varijs modis veteres posuerunt Principiū entiū esse infinitum quorū ali qui id dicebāt esse per se alij p accidēs. Ponit autem differentiam inter Philosophos, qui infinitum principium fecerunt. ac prima differentia est. Qui iam dixerunt infinitum esse substantiam, nō alicuius accidens, ac isti dixerunt infinitum esse principium per se, & hi fuerunt Pythagorei, & Plato. Quidam dixerunt infinitum esse accidens substantiæ illius, qui principium erat: ponebant enim aliquam substantiam esse principium, quæ cum infinitatem haberet dicebant infinitum esse principium, sed per accidens. ac de his philosophis inferius dicetur.

Discrimē inter Pythago. & Plat. Modo ponit discrimen inter eos, qui infinitum per se dicebāt esse principium, nempe inter Pythagoreos, & Platonem. ac duplex inter hos statuitur discrimen. alterum est, quod Pythagoras non ponebat numerum, nec infinitum separatum

a sen-

a sensibilibus, sed in ipsis sensibilibus tanquam ipsorum substantiam, & praeterea ponebat hoc infinitũ intra cœlũ, & extra.

Et vt bene dicit S. Thom. non dicebat duo infinita, quia mundus hic intra cœlum infinitatem non habet, sed dicebat numerum infinitum esse in his quae intra, & extra cœlum sunt. nam totũ quod extra cœlum est, sensibilibus replebat, putabat autem numerum esse rei substantiam.

At Plato nihil dicebat esse extra cęlum nec ipsas ideas. Cum enim hae non sint corpora, in nullo loco dicuntur, tamen numerum, & infinitum ponebat, & in sensibilibus, & in ideis separatis.

Et hi quidem infinitum. Tex. xxvj.

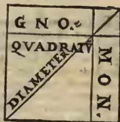
2. Pla ex magno, et paruo pronenit infinitas. Alterum discrimen ponit inter hos nempe in causa infinitatis. Plato enim tribuebat magno, & paruo, hinc .n. prouenit infinitum, eo, quod diuisio cõtinui tam versus maiores, quàm versus minores partes procedit in infinitum, at Pythagoras numero pari tribuit infinitatẽ, eo quod diuisio secundum duas medietates procedit in infinitum.

Nota. Et aduerte, quod nihil aliud significat hoc, quàm quod vterque materiam facit causam infinitatis, quae diuisibilis est in infinitum, at hanc materiam Plato magnum, & paruum, Pythagoras vero numerum parem vocabat.

No. quam ob causã Pyth. vocabat materiã numerũ parem, formam vero imparem. Notat enim Philop. quod materia vocatur numerus par, forma vero impar. nã vt par est radix diuisionis, forma vero in diuisionis, & vnitatis, ita materia tribuit rebus diuisionem, forma vnitatem. vnde, quia binarius est primus par, ternarius vero primus impar, materia binarius, forma trinarius, ex vtroq; compositum quinarius dicitur, ac propterea dicit Aristot. quod par cõiunctum cum impari tribuit diuisionem, ac infinitatem, at si dicat, materia est radix, vnde formae etiam diuisibilitas proueniat,

Rõ Pythagoreorũ, cur diuisibilitas ac- Ponit tamen rationem, qua Pythagorei vtebantur ad ostendendum, quod diuisibilitas, & multiplicitas sit attribuenda numero pari, vnitas vero numero impari. In cuius gratiã aduerte quod sicut Geometrae ex lineis figuras cõstituunt, ita etiã ex numeris Arithmetici. Inter figuras geometricas vna est quadrãgula quatuor rectis lineis constans, similiter est numerus arithmeticus quadratus, qui resultat ex quolibet numero ducto, & multiplicato per se, vt bis duo faciunt quadratum, quae sunt quatuor, & ter tria, & quater quatuor, & similia. *beat tribui numero pari.* *1. No. figura fiũt & ex lineis, et ex numeris.*

2. Nota. Gnomon nec ĩ figuris lineariũ, nec numerorũ mutat figuram. Aduerte secundo, quod hoc inuenitur in quadratis geometricis, vt tradit Arist. in postpraedic, quod per additionem gnomonum nunquam deperdant figurã, sed quę semel est figura quadrata, manet semper talis. Est autem gnomon additamentum, quod fit ad duo latera quadrati super ipsius diametrum, quae omnia nota sunt, vel parum exercitato in geometria, & nos declarauimus in postpraedic.

Hoc etiam inuenitur in numeris quadratis, quibus si gnomones addantur, nõ mutant figuram.

3 No. in figuris numerorum ex vno numero quadrato addito gnomone consurgit alter um quadratũ, vt et in fig. linearũ. Aduerte tertio, quod gnomones sunt omnes impares dispositi a primo quadrato. primum enim quadratum est quaternarius, reliqua vnitate relicta, quae non vere dicitur quadratum, cum in eo, & quadratum, & radix sint idem. Impares sunt gnomones, nempe 5. 7. 9. 11. 13. & reliqui, si ordine addas quadratis tales impares, semper efficient quadrata, vt quaternario adde primum gnomonem, erit nouenarius, qui etiam est quadratus, puta ter tria. vlterius quadrato huic nouenario adde secundum gnomonem, puta septenarium, erunt sexdecim, qui est numerus quadratus, scilicet, quater quatuor, & huic si addas gnomonem tertium erit quadratus, & sic consequenter, quod si pares addideris, tunc mutantur figurae nume-

numerorum, vt notum est. hac ergo de causa, impar formæ, & vnitati similatur, par vero materiæ, & diuisibilitati, ac infinitati.

Hoc est igitur, quod dicit Arist. (circũpositis gnomonibus circa vnum) gnomones vocat numeros omnes positos post vnitatem, tam pares, quam impares, dicitque quod si circa vnum singuli ponantur seorsum, id est, omnes ordinate ponantur, tunc ex quibusdam semper fit vna figura, puta ex imparibus modo prædicto, ex alijs vero semper diuersæ figuræ, vt patet, si quadratis addas pares, mutantur figuræ, & hic est sensus huius loci, quamuis alij aliter exponant. est enim obscurus locus.

Qui autem de natura. Tex. xxvij.

Quo ponebãt quidam veteres princ. infinitum per accidens. EXplicat modo quo pacto posuerint infinitum ij Philosophi, qui ipsum non per se principium fecerunt, sed per accidens, quatenus alia principia ponebant, quibus accidebat esse infinita, quorũ aliqui vnũ principium ponebant, puta ignẽ, aquam, aut aerem, aut medium: qui enim plura elementa ponebant, vt fuit Emped. finita illa faciebant.

Alij ponunt non vnum, sed plura principia, infinita tamen, non continuatione, sed tactu, & coniunctione, ac numero, atque hi fuerunt Anaxagoras, & Democritus. Hi enim chaos posuerunt, in quo congesta erant infinita rerum principia, vt in seminario quodam, ex quo omnia postea facta sunt.

1. discrimen inter Anaxa. et Democ. Sed differenter, nam Anaxago dicebat esse infinitas partes omnium rerum similares, at Democr. figura differentes constituebat, vt diximus in 1. lib.

Atque ille quidem quamlibet. Tex. xxviij.

2. discrimen inter Anax. & Democr. ALterum constituit discrimen inter Anaxagor. & Democ. nempe quod Anaxago. quamlibet particulam existimabat esse sicut totum chaos, quia in ea erant contentæ particulæ omnium rerũ: ad hoc autem inducebatur: quia videbat quodlibet fieri ex quolibet, cumq; nihil de nono fieret, dicebat in quolibet præcedere quodlibet, sed latere, donec per generationem manifestetur: ac propter hoc etiam dicebat, quod omnia fuerunt permixta simul in illo chao, vnde postea singulorum fuit separatio.

Et ita duas ponit separationes: Vna est ab illo chao, in quo omnia, & simul confusa erant. Altera est a singulis modo corporibus, in quo etiam latent modo, licet aliter sit ista, aliter illa separatio: & hic est sensus illorum verborũ, principium disgregationis non solum in vnoquoq;, sed omnium, id est, nõ solum est separatio, & segregatio ista, quæ in vnoquoque est, sed etiam fuit segregatio omnium rerum a chao illo, & ita explicat Psellus.

1 ratio Anaxa. Addit autẽ duas rationes, propter quas Anaxa. putabat talem segregationẽ vniuersalẽ fuisse. Prior est, supponebat vnum quodq; ex suo simili fieri, vt ex materia. quia nihil de nouo fiebat, tunc dicebat, omnia generabilia sunt, licet non simul, ergo oportet ponere aliquod chaos ĩ quo omnia contineantur, vt omnia possint generari, & fieri, successiue tamen.

Altera ratio est, quia erat vna causa efficiens, puta mens, causa illius segregationis. ergo vnum erat principium, in quo omnia continebantur, vt omnia posset segregare. Hunc existimo esse loci sensum. & aduerte locum esse obscurissimũ, vt omnes fatentur, aliæ vero expositiones mihi non placent, sed ea solum quam attulimus.

Democritus autem. Tex. xxix.

Explicatur sent. Democr. QVid vero Democrit. diceret, modo adducit. Hic enim non dicit in quaslibet particula, & athomo esse aliorum omnium particulas, sed esse singulas impermixtas, figura differentes, ex quibus chaos illud compositum erat, tanquam ex multis, & infinitis partibus figura differentibus.

Cõcludit igitur ex hoc discursu, Physico conuenire de infinito differere, cũ omnes hi Philosophi de infinito loquantur.

Z Ra-

Rationabiliter autem, & principium. Tex. xxx.

Commendat Philosophos, qui infinitum ponentes, confitebantur ea, quæ ex infinito sequebantur: non laudat, quia infinitum posuerunt, sed cum ipsum posuissent, ipsum tale posuerunt, quale fuisset, si ipsum esset. Dixerunt autem tria de infinito. Primum, ipsum esse principium, & hoc rationabiliter dicebant: nã infinitum si est, non debet esse frustra, & nullius virtutis: cum autem omne quod est, aut sit principium, aut principiatum, infinitumq; principiatum esse non possit, fuisset principium. Probat autem, quod principiatum esse non possit: nam si principiatum est, principium habet: non ergo erit iam infinitum, nam infinitum principio caret.

Prisci Phil post quã infinitum male posuerũt, bene tria alia de ipso dixerunt.

1 . S. Tho. dicit hanc esse rationem non ex sententia Aristot sed ex mente antiquorum: est enim æquiuoca, & non conuincit. nam primo sumit pro principio rei, postea pro principio magnitudinis: infinitum vero id est, quod principio magnitudinis caret.

Quid sentiat S. Th. de hac ratione.

Græci vero hanc rationem esse bonam dicunt. vtrunq; enim infinitum non habet principium. Demus enim quod habeat materiam, & formam, tunc aut essent finitæ, aut infinitæ: si finitæ, principiatum non posset esse infinitum: si infinitæ, iam infinitum esset principium, & ita bene dicunt antiqui. ita exponit Simpl. & Alexan. & Philop.

Quid Alex. Simpli. et Philo.

At Auerr. dicit, quod non possent esse materia, & forma infinita, nec principia illius, quia duo infinita esse non possunt, sed hoc examinabitur postea.

Quid Auerr.

Præterea nec efficiens, aut finem poterit habere: quia vel essent finita, & hoc non, cum infinitum non dependeat, nec fiat a finito: nec infinita, quia iam esset principium infinitum, & quia duo infinita distincta, & separata essent, quod repugnat: vnum enim replet omnia: bene ergo dicebant antiqui infinitum esse principium.

Dicebant secundo, illud esse ingenerabile, & incorruptibile. si enim generaretur haberet principium, & si corrumperetur, haberet finem. hæc autem repugnant infinito.

2. quod dicebãt antiqui de infinito.

S. Thom. existimat etiam hanc rationem æquiuocam. nam a principio temporis procedit ad principium magnitudinis, quod infinito repugnat. at reliqui expositores bonam esse dicunt, & bene. quia si animal vnum nec totum generari, aut corrumpi simul posse videmus, multo minus infinitum. similiter in reliquis generationibus rerum. vnde si principiũ generationis habet, saltem infinitum esse non potest.

3 Dicebant tertio, istud continere omnia, & gubernare omnia. hoc tamen non dicebat Anaxa. qui hoc menti tribuebat, nec Empedoc. qui liti, & amicitiæ hoc dabat.

Et aduerte, quod id non laudat Arist. nam materialis principij non est gubernare. Dicebant similiter illi physici plurimi, qui non nisi male principium ponebant, illud esse diuinum, & immortale, & perire non posse.

Esse autem aliquid infinitum. Tex. xxxj.

An sit infinitum disputaturus, ponit quinque notanda motiua, quibus esse infinitum sibi quis posset persuadere. Primum est: quia tempus est infinitum successiue, nec videtur principium habuisse, nec habiturum aliquando finem.

Arg. quibus phari possit dari infinitũ.

1. ex tempore.

Alterum est ex diuisione mathematica, quæ fit continui. Hæc enim in infinitum procedit, ac ob id mathematici vtuntur infinito, diuidentes quamlibet magnitudinem adhuc in alias diuisibiles.

2. ex diuisione continui.

Tertium est ex perpetuis, & continuis generationibus. Cum enim generatio in infinitum multiplicetur semper, & generatio ex aliquo principio fit, videtur non posse aliter generatio esse perpetua, nisi infinitum sit principium, ex quo paulatim sumatur pars ad generationem quãlibet.

3. ex perpetuitate & continuitate generation.

Quartum est. quia omne corpus terminatur ab alio, vt terra per aquam, aqua ab aere, & sic de reliquis. si ergo vnumquodque circumscribi debet, oportet esse

4 ex extrinsecis terminis corporũ.

se infinitum, nec ad vltimum non circunscriptum peruenietur.

Maxime autem. Tex. xxxij.

5. ex mente nostra. Quintum motiuum ponit, quod omnium præcipuum est. Dicit, cũ omnibus dubitationem faciat, & magis ad rem pertineat, nempe quod cogitatio nostra non deficit, nec sistit in aliquo finito: vt dato quouis numero, adhuc maior intelligitur, & data quantitate, & magnitudine, adhuc maior cogitari potest: si ergo cogitatio est eorum, quæ sunt in re: alias cogitatio mathematica esset ficta, nec mens impossibile cogitat per se: erit profecto in rebus numerus, & magnitudo sine termino, & infinita.

Cõfirmatur ex spatio quod ẽ extra cœlum. Præterea: quia extra cęlum est spatium infinitum, ergo & corpus infinitum, & ita vtraque quantitas, magnitudo, & numerus erit infinita. Nam illud infinitum spatium, vel est repletum, vel non: si repletum, ergo est corpus infinitum: ipsum enim infinitum est: si vacuum est, cur magis hoc, in quo iste mundus est, est repletum, quam illud, in quo nihil est? & præterea, quia si vacuum est: ergo est locus aptus repleri: hoc enim est vacuum, puta quod caret corpore, sed aptum est repleri, (at in sempiternis non differt posse, & esse: quod enim potuit esse, fuit) sed illud spatium potuit repleri, & sempiternum est: ergo repletum est.

In æternis idẽ est esse, et posse, non est maxima Arist. ex aliquorũ sent. Vbi nota, hanc maximam non esse Aristotelis adnotasse Burlæum, & Simplicium, & alios ex Græcis, sed Architæ, & Epicureorum, quorum erat hoc argumentum. imò in Aristotele cœlum est æternum, & tamen non est idem in eo posse moueri motione crastina, & moueri: modo enim potest, & non mouetur: idem in Luna respectu luminis, &c. Alij tamen putant esse Aristotelis. de eius vero sensu in quæstione sequenti tractabimus.

Habet autem dubitationem. Tex. xxxiij.

Cõcludit Arist. difficilem esse tractationem, de infinito. EX his concludit habere difficultatem hanc materiam de infinito. siue enim dicatur ipsum esse, siue ipsum non esse, ex vtraque parte accidunt inconuenientia multa: & vlterius, dato, quod sit, adhuc restant difficultates multæ nempe an sit substantia, an sit accidẽs alterius, an neutro modo, sed sit aliquid infinitum magnitudine: aut aliqua infinita numero, & multitudine. quidquid enim dicatur, semper ex vtraque parte sunt difficultates. & inconuenientia. At quia non hæc omnia a Physico discutienda sunt, concludit Physicum debere solum tractare, an sit magnitudo aliqua sensibilis infinita.

An Physici sit de infinito tractare, & de quibusdam alijs dubijs de infinito circa tex. Aristot. Quæstio. IIII.

QVæstio hæc proponitur, vt ea, quæ in textu dicta sunt, magis factis obiectionibus declarentur.

1 Prima est circa titulum quæstionis, in quo apparet difficultas, nã infinitum non solum quanto, sed etiam enti in communi inest, cum ens aut finitum sit, aut infinitum: sed consideratio entis non est Physica: ergo nec consideratio infiniti.

2 Secunda: quia infinitum non est, & si esset, illud esset incognoscibile, non ergo Physicus tractat de ipso.

3 Tertia: circa id quod dicitur, si esset infinitũ, non esset principiatum, videtur falsum. nam si esset aliquod quantum infinitum, non esset summum ens, igitur depẽderet ab alio, atque esset principiatum.

4 Quarta: quia esse infinitum inest quãtitati: at quantitas cum accidens sit, non potest esse principium substantiarum.

5 Quinta, circa id quod dicitur, in æternis posse & esse non differre, videtur falsum. nam secundum ipsum Arist. Luna est quid æternum, & materia, & Luna potest eclipsari, non tamen eclipsatur sem-

per: & materia potest recipere aliquam formam, non tamen semper illam recipit: & intelligentiæ possunt facere, quæ non semper faciunt.

6 Sexta: circa id, quod dicit text. 33 an sit substantia, aut accidens, an neutro modo. Vide inepta distinctio, omne. n. quod est, aut substantia, aut accidens est: non ergo datur medium, quod nec sit substantia, nec accidens.

Ad primum. *Not. multiplex infinitũ in perfectione, in vigore, in quantitate, in dubitatione & per in determinatione, & de quo horũ tractet Physicus.* Circa primum aduertendum est, multiplex esse infinitum. Primum est infinitũ in entitate, nempe quod perfectionem in se, ac sua essentia habet illimitatam, ac totius ent's perfectionem comprehendit: opposito uero modo finitum, quod perfectionem in sua essentia limitatam, ac ad genus contractam aliquod habet. Primum soli Deo nostro, secundum omnibus, præter ipsum competit. ac tale infinitum, uel finitum ipsum ens diuidunt, nec a Physico cõsiderantur, vt probat argumentum.

Alterum est infinitum in vigore, puta quod potentiam habet operandi infinitã, & tale per se ad Physicum non spectat quantum ad quid sit, quia tale infinitum est immateriale: bene tamen quantum ad an sit, eo, quod per motum talis uirtus, & vigor probatur, ut dicetur in octauo lib.

1
2 Tertium infinitum est duratione, id né
3 pe, quod durat tempore infinito, sicut motus, tempus, cęlum: & tale infinitum, ut infinitum est, quia in duratione consistit, à Physico consideratur.

4 Quartum infinitum est per indeterminationem ad recipiendum: sicut potentia materiæ dicitur infinita, quia indeterminata ad formas sine limite: & tale infinitum etiam Physicum est, nullum tamen ex his in præsenti tractatur.

5 Quintum est infinitum in quantitate, puta quod extensionis, aut numeri terminum non habet, siue actu, sine potentia: & hoc si fuerit abstractum a materia, est mathematicum: si uero in materia sensibili, est Physicum, & hoc in præsenti tractatur, ut ipse Aristot. docet, & per hoc patet solutio argumenti, non enim infinitum in cõmuni Physicus speculatur.

Ad secundum. dub an de infinito Ad secundum, respon. duplex esse infinitum in quantitate, aut actu, aut potentia. Infinitum actu est, quod actu habet magnitudinem infinitam, aut multitudiné, quale esset unum vtrinque interminatum cõtinuum, aut unus illimitatus numerus: & hoc infinitum non est, ut dicetur postea. At scientia est de ipso quantum ad quid non minus, quantum uero ad quid rei ipsius est scientia per negationem, puta quod non sit, nec esse possit. *possit haberi scientia.*

Nota duplex infinitum actio, & potentia. Infinitum potentia est, quod ipsius diuisio terminari non potest, nec ipsius augmentum, nec paruitas, qualis est numerus, quia quocunque dato datur maior, non tamen unquam actu infinitus est: similiter lignũ, & quodlibet continuum, quod nũquam diuisione absumi, & finiri potest: & tale Physicum est, cum est sensibile, ut diximus: & hoc bene comprehendi potest, quamuis ipsius infinitas non comprehendatur distincte quo ad numerum partium, ad quas est in potentia, tamen absolute ipsius infinitas intelligitur, dum tale cognoscitur, quod nunquam cesset ipsius quantitas: hoc est enim esse potentia infinitum: an uero tale infinitum in rebus Physicis esse possit, discutiemus, hoc tamen a Physico consideratur, an sit, & quid sit, & sic soluitur argumentum.

Ad 3. dub. An si infinitũ esset, deberet esse principiũ & nõ principiatum Ad tertium aliqui dicunt, quod si esset unum infinitum quantum, illud esset infinitum ens, quia haberet infinitas partes, quarum singulæ haberent suam perfectionem. unde haberet infinitam perfectioné sed hoc esset esse infinitum ens, unde non haberet vllum principium.

Sol. quorundam. Reijcitur ista solut. Hoc nullo modo uidetur tenendum: quia illa perfectio non excederet genus quantitatis, at infinitum ens omnem perfectionem omnium generum, quæ sunt, & esse possunt, in se habet: non ergo concedendum est illud ens omnino, & simpliciter esse infinitum, sed finitum ens, & limitatæ perfectionis, & habere principiũ, imo multi Doctores dicunt Deum posse infinitum facere, non tamen ob id illud tale finitum quantum esset infinitum ens, unde si esset, infinitum, non esset summum ens, sed de penderet a summo ente, imo posset materia, & forma constare.

2. Vera solutio. Quod si Aristot. dixit nullum habiturũ principium, si esset, sed ipsum futurum esse principium, intellige de principijs, quæ ad generationem concurrunt, & ita est re nera, quòd non posset esse factum per generationem ex aliqua materia,

ria,

ria, nec ex forma, nec ab efficiente, neq; a fine, sed pot'us ipsum generationis debuit esse principium, non per generationem principiatum: hic enim est sensus Aristo. maxime, quia hoc infinitum cum sit quãtum debebat esse in materia, unde pertineret ad principia quantitatis.

Ad arg. Soluitur igitur argumentum, nõ enim loquimur nisi de principio in generatione, & infinitum nullum tale poterat habere: quod si haberet, non infinitum esset eo quod materia, forma, efficiens, finis, quæ ad generationem conueniunt, finita omnia necessario sunt ad singulos effectus potius: ergo infinitum esset materia infinita, ex qua singulas partes detrahendo singulas faceremus generationes.

Ad 4. *Not si infinitũ esset, tripliciter posse cõsiderari.* Ad quartum, notandum ex Iandu. hoc lib. 3. q. 8. φ infinitũ si esset, tripliciter posset considerari. Primo secundum formale suum, quod priuatio est, puta negatio extremorum, & limitum: & secundum talem priuationem non esset principium. Altero modo secundum quantitatem ipsam cuius terminos non habet, & tunc nõ esset principium per se, sed per accidens substantiarum Tertio secundum substantiam. illã, quę tali quãtitati substaret, & sic esset principium per se: unde omni ex parte principium esset: non enim quantitas sola per se esset separata, propterea in texto uidimus, quomodo illi Philosop. qui dicebant substantiam substare infinito, consequenter dicebant infinitum esse principium per accidens.

Quod si nihil subesset infinito, sed ipsum per se staret, tunc dicendum erat illud esse substantiam secundum se infinitam, non ratione quantitatis adiunctæ: & hoc dicebant Pythago. & Plato dicentes, infinitum esse principium per se. sed id esse non potest: non enim tale infinitum secundum extensionem contingit, nisi ratione quantitatis: hinc soluitur argumentum.

Ad 5. *dub. an in æternis sit idem esse, & posse.* Ad quintum aliqui illam propositionẽ, (vt in textu dixi,) non esse Aristot. sed Architæ asserunt, ut Burlæus Simplic. & alij Græci. Alij vero ipsius Aristot. esse dicunt: nam, & ab Aristot. concessa est in 9. Metaphy. tex. 17. quamobrem examinanda est. quia aliquid ueri continet, & in alio sensu accepta falsa esse potest.

Iandu. ergo, q. 9. huius lib. dicit dublicem esse potentiam, secundum quod duplex est esse. Est quoddam esse accidentale, quoddam substantiale, ut esse hominem & esse album. Ita est dublex potentia, ad esse substantiale, & ad esse accidentale, loquendo de potentia passiua: dicit ergo immaterialia, si sint sempiterna, non sunt in potentia ad ullum esse, sed potentia illorum est esse.

Dicit secundo, quod materia etiam sempiterna, ut cœli, & materia prima, secundum Aristot. non sunt in potentia ad esse substantiale, sed posse in eis est esse, nec unquam fuerunt in potentia tali, sunt tamen, etiam secundum Aristot. in potentia accidentali. ut materia est in potentia ad formas, quæ cum non sint de ipsius essentia, possunt dici uelut eius accidentia: & cœli, seu cœlorum partes sunt in potentia ad locum, & Luna ad eclipsim, & sic patet explicatio illius maximæ, propositionis. *Potentiã substantialẽ non esse in æternis, esse tamen accidentalem.*

Hæc doctrina uera est. & mihi placet, & Aegid. uidetur idem dicere, dum docet illam propositionem intelligi de esse, & potentia substantiali.

Obiec. Quod si obijcias, non uideri sic facere ad rem illam propositionem: nam locus non est in potentia essentiali ad locatum, & corpus, sed accidentali magis, quam materia ad formam, & tamen per hanc propositionem probat Aristot. quod deberet habere corpus: nam posse, & esse, idem sunt in sempiternis.

Respondeo dupliciter. Vno modo secũdum ueritatem nostram, qua tenemus solum Deum æternum. Altero modo secundum Aristo. qui multa æterna posuit. Secundum ueritatem de Deo dupliciter possumus loqui. Vno modo quantum ad ea, quæ in eo sunt, & tunc non differt posse, & esse: simul enim, & idem est utrunque, unde posse generare suum Filium, & generare simul, fuerunt cum ipso Deo: posse esse bonum, & esse, imo nihil est potentialitatis receptiuæ, sed totum est esse. Altero modo quantum ad ea, quæ extra ipsum sunt, quorum habet potentiam actiuam tantum: & quia ista potentia actiua est libera in eo, non sunt simul posse, & esse, sed posse est æternum: quia est ipse Deus. creare uero, & esse, quæ in creaturis sunt, non

non sunt idem, & simul cum posse creare: non enim cum potuit create, creauit, sin enim, æterno crearet.

2. Sol. secundum Arist. Ad secundum, ad Aristotelem, qui multa esse æterna falso putauit: respondeo, quod potentia, tam actiua, quam passiua, siue substantialis, siue accidentalis, fuerunt simul, si compatentur potentiæ ad proximos actus. Deus enim simul habuit potentiam faciendi mundum, & fecit: materia simul habuit potentiam recipiendi formam, & recepit: Luna simul habuit potentiam recipiendi lumen, vel amittendi, & amisit, vel recepit: vnde si ille locus esset in potentia ad corpus recipiendum, reciperet, & recepisset iam antea, & ita procedit argumentum. Sed soluitur hoc argumentum, quia illi actus non sunt proximi, & adæquati: proximus enim actus materiæ est recipere formã aliquam hãc, vel illam, & hoc simul cum potentia recepit: proximus actus cœli, & causarum vniuersalium est motus in communi, & productio particularium, & hic cum ipsis potentijs fuit.

Itaq; in particularibus actibus, & motibus, & formarum particularium receptionibus, non est idem esse, & posse, etiã si secundum Aristot. essent æterna, sed in communi solum, vt explicauimus. Posset tertio dici in vniuersum simpliciter, & per se, in æternis idem est esse, & posse, intelligendo formaliter, id est, in eo, in quo est æternum, siue sit essentia, siue accidens eius.

Itaq; quicquid sit sempiternum: si essentia, in ea esset simul esse, & posse esse: si accidentalis ratio eius esset æterna, simul esset, esse tale, & posse esse tale: & hoc modo maxima illa vniuersaliter, & per se esset vera, formaliter eam intelligendo: atque hoc diligentius adnota.

Ad 6 expos. Alex. Ad sextum, Alex. vt refert Simpl. aliter exponit illum locum, & mihi placet expositio, quod illud verbum, Neutro modo, sit negatio duarum illarum partium, substantiæ, & accidentis, singularum per se, vt sit sensus: an sit substantia: nec ne: iterum, an sit accidens, nec ne, & ita exponit etiam Alber. & est bona expositio. Sed tũc videtur secunda quæstio inutilis, quia si non est substantia, est accidens, & si est substantia, non est accidens.

Alij dicunt, quod non dixit, an sit accidens, sed an sit accidens per se, & passio alicuius subiecti, & inter proprium accidens, & substantiam, datur medium, puta commune accidens. Hæc doctrina vera est, sed non videtur ad propositum. 2. Solut. aliorum.

Propterea respondeo duo. Alterum est quod per substantiam, & accidens intellexit ea, quæ sensibilia sunt. & per ea, quę neutro modo sunt, intellexit separata. Alterum est, quod non ponit hanc secundam partem tanquam concessam, sed tãquam dubitatam: qui enim dicit an sit homo, nec ne, non ob id dicit non esse hominem, sed dubitat, ita in quæstione hac. Atque de his hactenus. 3. Solut. verior.

Maxime autem Physici est. Tex. xxxiiij.

CVm de infinito opiniones Philosophorum recensuisset: ac rationes dubitandi de infinito posuisset, nunc disputationem aggreditur: at quia infiniti vocabulum est multiplex, ipsius significationes exponit prius. Et quamuis Sanct. Thom. aliter in his numerandis procedat, tamen Græcorum omnium, & Albet. expositionem sectabimur. omnes hi quinque modos, & significationes infiniti faciunt. Ponuntur diuersæ tiones illius vocabuli, infinitum.

Prima est. Infinitum dicitur, quod non est pertransibile, eo quod non habet spatium aliquod, & quantitatem, quomodo punctum, & omnia, quæ quantitate carent, sic infinita dicuntur, Et ponit exemplum, vox dicitur inuisibilis, non solum quia non videtur, sed quia etiam caret potentia, vt videatur. 1. acceptio.

Altera est. Infinitum dicitur, quod licet spatium habeat, & transitum, is tamen est incõsummabilis, & hoc (vt notat Simpl.) dupliciter prouenit, aut propter spatium ipsum, quia nimirum est quantitas nõ habens terminum, propter interminatam extensionem, aut multitudinem eius, & sic proprie dicitur infinitum. Aut propter figuram, quo pacto circulus dicitur infinitus: quia ratione figuræ non est terminus assignabilis. 2

Tertia est. Infinitum dicitur, quod habet transitum, & finem, sed vix consum- 3

mari

mari potest: aut quia cum difficultate peragitur propter longitudinem spatij, quomodo via longa dicitur infinita: aut quia etiam difficile peragitur propter figuram, vt Labirinthus dicitur sic infinitus, & sic exponunt hunc modum Psellus, & Philop.

4 Quarta est. Infinitum dicitur, quod cũ possit habere trãsitum, non tamen habet propter aliquod impedimentum, vt via pelagi in profundum sic est infinita: quia ratione aquæ transitum non habet, & ita explicant Themist. & Alexan & Alber. similiter via a tropico in tropicum dicitur infinita, ratione enim æstus non potest transiri.

5 Quinta. Infinitum dicitur, quod nunquam terminatur ipsius quantitas, aut in appositione, vt in additione continui, aut in diuisione, aut vtroque modo, vt tempus, motus, & continua, quia nec maximam partem, nec vltimam diuisionem accipere possumus.

Hic notandum ex Simpli. quod dicit, omne infinitũ esse huiusmodi, non quod ista significatio comprehendat alias, sed quod huiusmodi infinitum sit in rebus, & proprie dicatur. reliqua autem aut non sunt, aut improprie infinita dicuntur: in præsenti vero disputatio fit de infinito secundo modo, vt proprie sumitur.

Caput Quintum.

Separabile igitur esse, Tex. xxxv.

No. de infinito quãtitatis in substãtijs abstractis. Probatur nõ dari infinitum in quantitate, in substantijs abstractis. 1. Ratio.

Aggreditur modo disputationem de infinito secundo modo, ac probat non posse esse substantiam solam, & hoc est quod dicit, non esse infinitum separabile a sensibilibus, vt Græci exponunt. illo enim modo Pytha. & Plato dicebãt esse infinitum, ac facit argum. nullum indiuisibile est infinitum eo modo quo hic disputamus: at omnis substantia est indiuisibilis: ergo nulla substantia est infinita Minorem hoc argumento probat: omne diuisibile aut est magnitudo, aut multitudo: ergo nulla substantia est diuisibilis: erit ergo indiuisibilis.

Vbi nota omnia hæc argumenta concludere solum de infinitate quantitatiua: hanc enim probãt non dari in abstractis. vnde nec de infinitate Dei, nec de numero animarum vel Aristot. vel aliquis ex Græcis interpretibus constituit in hoc libro. quare licet & Deus sit infinitus secundum Aristot. vt est, & animæ hominum sint immortales, nullum hinc sumi potest argumentum, vel contra veritatem, vel contra ipsum Arist. cum hic de sola infinitate quantitatiua ipsius substantiæ loquatur. *Nota.*

Si vero secundum accidens. Tex. xxxvj.

Quod si respondeatur illam substantiam non esse per se diuisibilem, sed per accidens, puta ratione quantitatis, & sic poterit esse infinita per accidens, argumentatur contra hoc: sequitur, quod non erit principium, & elementum entium secundum id quod infinitum est, sicut vox secundũ id quo inuisibilis est, non est materia dictionis, & ita non erit infinitum principium per se, vt Plato volebat. *Nota quo sit intelligẽdus Arist. probatur nec abstracta esse infinita, per accidens.*

Amplius, quomodo contingit.

Secundo probatur, quod illa substantia non sit secundum se infinita: Minus est separabile infinitum a quantitate, cum sit ipsius passio, quàm quantitas ab infinito, cum sit subiectum: passio autem magis dependet a subiecto, quàm subiectum a passione: sed non est quantitas sine finito, vel infinito: ergo nec ista sine quantitate: non ergo infinitum est per se substantia. Et nota quod loquitur de infinito secundum extensionem, vel multitudinem, de quo illi etiam Philosophi loquebantur ponentes principium infinitam substantiam.

Mani-

Manifeſtum autem, & quod non contingit. Tex. xxxvij.

3. rō pro eodem. Tertio probat, quod infinitum non ſit ſecundum ſe ſubſtantia. Pro declaratione notandum. Primo, quòd in ſimplicibus, & compoſitis entibus aliter ſe habẽt eſſe, & id quod eſt: in compoſitis enim tam ſubſtantialibus quàm accidẽtalibus, aliud eſt eſſe, aliud quod eſt: eſſe enim præcipue a forma eſt, vt albedo dat eſſe albo, & anima dat eſſe homini: at id quod eſt, eſt totum compoſitum ex materia & forma, aut ex ſubiecto & accidente, vt homo, & album. At in ſimplicibus ſubſtantijs non inuenitur huiuſmodi diſtinctio, ſed idem eſt eſſe, & id quod eſt eſſe, propter ipſarum ſimplicitatem.

1. Nota.

2. Nota. Aduertendum ſecundo, quòd cum infinitum ſecundum hos vt principium, debet eſſe ſubſtantia ſimplex, ac conſequenter idem eſt eſſe, & id, quod eſt, ſicut idem eſt forma, & eſſe formæ: quia ſimplex eſt. Ex his ſumit Ariſt. quod ſi infinitum eſt ſubſtantia per ſe, & non eſt accidens alterius, cum ſit principium, erit ſimplex, & ita idem erit in eo eſſe infiniti, & infinitum. Vnde quicquid habet eſſe infiniti, erit infinitum.

Tunc ergo ſic nectitur argumentũ. Illa ſubſtantia, vel eſt diuiſibilis, vel indiuiſibilis. Si indiuiſibilis, non erit infinita, vt notum eſt. Si diuiſibilis: cum ſit ſimplex quęlibet partes participabunt eſſe totius, hoc autẽ eſt infinitum: ergo quælibet partes habebunt eſſe infiniti. ergo ex fundamento quælibet pars erit infinita, ſicut quęlibet pars aeris eſt aer: quia partes ſunt eiuſdem rationis cum toto: id autem abſurdum eſt: non ergo infinitum ſecundũ ſe eſt ſubſtantia. Nota rationem hãc, quæ eſt metaphyſica, ac ob id obſcura.

Secundum ergo accidens. Tex. xxxviij.

Cõtinuat rõnem. Continuat rationem. Cum non poſſit eſſe ſubſtantia per ſe infinita, erit per accidens, id eſt, mediante aliquo accidente, tunc autẽ iam infinitum non erit principium, ſed potius illa ſubſtantia, cuius accidens eſt infinitum: vnde reprehendit Pythagoreos, qui dicunt infinitum per ſe eſſe ſubſtantiam, & infinitum hoc partibile ponunt, cum tale infinitum ſit ſecundum quantitatem.

Sed fortaſſis hæc quidem. Tex. xxxix.

At quia quæſtio iſta, nempe an ſubſtantia ſecundum ſe poſſit eſſe infinita, tranſcendebat limites Phyſicos, contrahit ſermonem dicens, an in vniuerſum ſit infinitum. In Mathematicis, & intelligibilibus tractare de infinito, non eſt Phyſicum; ſed ſolum diſputare, an ſit infinitum quantum in corpore ſenſibili, & hoc determinare præſentis eſt diſputationis. De quãfinitate agat Ariſt.

Sed dubium non eſt, nullam ſubſtantiam intelligibilem poſſe infinitam eſſe, nec ipſam ſubſtantiam ſecundum ſe, niſi ratione quantitatis, loquendo de infinito extenſiue: quia extenſio, eſt ratio propria magnitudinis, quæ ab ipſa nequit ſeparari, & nos ſupra docuimus in lib. 1. vbi non eſt quantitas, nullam eſſe poſſe extenſionem.

Vbi iterum aduerte, quod ſuperius diximus de ſolo infinito in quantitate hoc loco tractari. Nota.

Logice igitur ſpeculantibus. Tex. xl.

Incipit modo circa infinitum ſenſibile rationibus logicis diſputare, ac primo probat, non eſſe corpus ſenſibile, imò nec intelligibile, id eſt, mathematicum, & abſtractum infinitum, ſic. Corpus eſt, quod ſuperficie aut ſuperficiebus terminatum eſt: ergo infinitum non eſt: infinitum enim nõ eſt terminatum. Antecedens eſt notum: hoc enim eſt eſſe corpus quantitatis: dicitur, ſuperficie contentum, propter corpus circulare. dicitur ſuperficiebus, propter alia corpora. De infinito ſenſib. quod non ſit, diſputat rationibus dialect.

Notandum autem, quod hic argu. contra eos, qui ponunt ſubſtantiã infinitam, ſed per accidens, nẽpe ratione quãtitatis.

Di-

Solutio. Obiectio. Dices, quare hæc ratio logica probabilis dicitur, cum a definitione procedat? Respondet Philop. & bene: quia illa corporis definitio nō est data ab his, qui infinitum ponunt, imò negarent ipsam, sed probabiliter est sumpta.

At vero neque numerus. Tex. xlj.

2. Ratio. POnit secundam rationem logicam de numero, ac præmittit (vt dicit Simpl.) numerum non esse separatum, sed ipsis rebus numerabilibus insitum. Est autem huiusmodi ratio. Numerus aut habens numerum, numerari, & computari potest: hoc enim est esse numerum, vel numerabile: sed infinitum non potest computari: ergo non est numerus: non igitur est infinitum in numero.

Physice autem magis speculantibus. Tex. xlij.

Physicis rationib⁹ agit Aris. 1. Ratio. Si eēt corpus infinitum, vel esset simplex, vel mixtum. POst rationes logicas ad rationes physicas se conuertit, ac nullum sensibile corpus infinitum esse posse probat; atque huiusmodi facit argumentum. Si esse posset tale corpus, vel illud esset simplex, qualia sunt elementa: vel mixtum. Sed neutrum esse potest: non ergo possibile est infinitum corpus.

Aduerte autem, quod loquitur de corporibus ad generationem attinentibus nā de cœlo alia est ratio pertinens ad libros de cœlo.

Probatur non posse esse mixtū ratiōe dicta ab elementis cōponētub⁹. Probat singulas partes illius minoris, & primo, quod non sit mixtum. Si esset mixtum, tunc vel componeretur ex infinitis elementis, & principijs multitudine, & hoc iam reprobatum est in lib. 1. contra Anaxago. vel ex elementis numero finitis, puta ex his quatuor, igne, aqua, & cæteris. Quod autem hoc fieri non possit, probat. vel omnia erunt infinita in continuo, vel vnum tantùm infinitum, vel nullum infinitum, hoc tertium clarum est fieri non posse, ex finitis enim non constat infinitum.

Secundum verò, quòd vnum sit infinitum, reprobat. Mixtum componitur ex contrarijs æquali proportione se habentibus ita, vt vnum non conuertat in se aliud, non enim sic mixtum fieret, sed si vnum esset infinitum, ipsius virtus omnia alia vinceret, ac in se conuerteret. non igitur ex vno infinito, & alijs finitis fieri potest mixtum.

Nō posset vnum esse infinitū, &c. finitu. Et ponit exemplum. Sit ignis finitus alicuius virtutis. sit aliqua aeris pars correspondens igni, qui sit minoris virtutis, quā ignis, re vera si aer infinitus sit, ignis autem finitus, quantumcunque ignis vincat singulas partes aeris per se, tamen a toto aere infinito vincetur.

Nota. Vbi nota quod crescit actiuitas, & fortitudo agentis, ex additione quantitatiua rei, quamuis non admittat hoc Philo. sed hoc posterius est examinādum. solum hic notandum erit. quod in mixto vnum elementum non vincit aliud, vt in se conuertat. sed ad temperiem omnia redacta inuicem se corrumpunt, & mixtum tertium componunt, idq; est in mixtione. in hoc enim differunt mixtio, & generatio.

Vnumquodque autem infinitum esse. Tex. xliij.

3. Nota. possēt omnia eē infinita. REijcit aliud membrum, quod omnia sint infinita. quia tunc cum corpora sint, singula secundum omnem dimensionem essent infinita, cum non maior esset ratio, quare secūdum vnam potius, quam secundum alteram essent infinita. & prætetea, quia corpus, vt corpus, trinam dicit dimensionem. si ergo vnum illorum vndique esset infinitum, omnia repleret, nullumque alium relinqueret locum, & iam plura esse non possent, nec esset mixtum infinitum.

At vero neque vnum, ac simplex. Tex. xliiij.

2. probatur altera pars argumenti, vi- SVperioris arg. alteram partē probauit, puta nō esse infinitum corpus aliquod mixtum. modo probat alteram, quod nec sit corpus simplex, ac probat, quod non

delicet nō posse dari corp' simplex infinitum. sit corpus simplex aliquod ex his elementis, nec quale posuit Anaximander, vt refert Themi. & Philop. hic enim dixit principium esse corpus quoddam infinitum, non elementum aliquod ex quatuor, sed mediam substantiam inter ignem, & artem, ac simplicem, ex qua etiam elementa sunt facta.

Ponit autem rationem, qua mouebatur Anaxim. vt tale corpus poneret. Ratio autem erat. quia cum principium sit infinitum, si esset aliquod ex elementis, quia in eis est qualitas actiua, & contraria, tunc vinceret, & corrumperet omnia, atque ad sui potius naturam traheret posuit igitur corpus medium expers illarum contrarietatum, vt quamuis infinitum esset, non tamen omnia corrumperet.

Impossibile autem est esse tale.
Tex. xlv.

Probatur primo de facto tale corpus nō dari. Reprobat nō posse esse tales corpus infinitum, ac primo reprobat non ratione infinitatis, sed quia tale corpus non est in natura: nam qua parte dicitur infinitum, simul impugnabitur, dum in communi probabitur etiam de alijs simplicibus non esse infinita.

Ratio autem, qua probatur non esse illud corpus, est hæc. Omne mixtum resoluitur in elementa ex quibus componitur. at solum sentimus quatuor corpora. nullo autem sensu experimur illud. non ergo compositio est ex illo corpore vlla. Et hæc ratio bona est, nam Physicus, quamuis rationalis sit, non debet in vniuersum restituere sensum, præsertim quod si illud esset sensibile corpus, sentiretur vtique, ac elementa in illud resoluerentur, & verterentur. quod non apparet.

Neque igitur ignis, neque vllum.
Tex. xlvj.

1. ex loco corpus n. infinitum nullum locū alijs relinqueret, Probat autem modo, quod nullū simplex elementum possit esse infinitum, & dicit, quod præter inconuenlens supra positum, nempe quod si esset infinitum, non relinqueret alijs locum vllum, est adhuc aliud impossibile, quod omnia conuerteret ad se, quod esse non potest, quamuis Heraclitus dixerit, omnia, & mundum ipsum, cum finitus sit, tandem in ignem esse conuertendum, quod falsum est, non ergo aliquod ex elementis infinitum est. *& præterea ex cōuersione omnium in se.*

Eadem autem ratio est.
Tex. xlvij.

Dicit hoc idem esse, si corpus illud esset medium. nam si esset elementum, haberet aliquam contrarietatē: non enim generatio fit, nisi secundum contrarietatem. cum autem infinitum sit, omnia etiā conuerteret in se, at quia de igne mentionem fecerat, concludit per has ratiónes non solum de igne, aut de medio corpore, sed de quouis elemento probari posse non esse infinitum, ita Philop. *3. Nec illud corp' posset esse naturæ eiusdē mediæ.*

Dubitatur, quomodo principium generationis debet habere contrarietatē, nam nec materia habet qualitates contrarias secundum se, non ergo elementum hoc habebit. *Dubium.*

Respondeo, si materia secundum se nō habet contrarietatem, in se tamen recipit formas contrarias, vnde generatio fieri possit, & materia cum illis contrarijs, & formis, quæ se inuicem transmutant, facit elementa. At cum isti Philosophi ponerēt substantiam simplicem ipsum elemētum, tenentur dare contrarietatem illi elemēto sicut modo dat Arist. elementis. vnde non debent comparari materiæ primæ. hæc enim sola non facit generationem, sed per contraria, quæ debent admittere hi, qui elementum simplex faciunt. *Solutio.*

Quod autem omnino impossibile.
Tex. xlviij.

Probat modo in communi nullū posse esse sensibile corpus infinitum, & facit hoc argumentum. Vel illud esset homogeneum, & similare, cuius partes essent eiusdem rationis cum toto, vel dissimilare, & etherogeneum. neutrum autem esse potest. Probat in hoc textu; quod non sit *2. rō principalis nō posse esse ī cōi corpus infinitū.*

1. suppos. sit similare, & supponit duo. Alterum est, omnes corpus sensibile esse in loco proprio naturali, ac esse locum etiam cuiusque *2. suppos.* corporis sensibilis. Alterum est, quod idē est locus naturalis totius, & partis, vt locus terræ, & glebæ, & locus ignis, & scintillæ, quæ est pars ignis.

Si pars infiniti sensibilis separaretur, nec eēt mobilis, nec immobilis probatur ad 1. Est modo argumentum ingeniosum de parte huius infiniti aliqua separata, & ab scissa a toto. Si esset infinitum sensibile, ipsius pars nec esset mobilis, nec immobilis: hoc autem est falsum: ergo non est infinitum. Probatur sequela: demus illam particulam: probo quod sit immobilis Si moueretur, moueretur ad locum rotius: sed locus totius cum infinitum sit, & occupet omnia, & sursum, deorsum, & vndiquaque, illa igitur particula non magis ad locum sursum, quam ad deorsum, quam ad latera est inclinata: non ergo mouebitur, cum non habeat vllam determinationem.

2 Præterea: quia si moueretur, tenderet in infinitum, quia locus suus infinitus est, nec ipsa replet totum: mouebitur ergo sine termino, quod est impossibile: non igitur est mobilis. Quod vero nec sit immobilis.

3 Patet: Locus ipsius est totum spatium totius: cum igitur non sit occupatum, non magis quiescet hic, quam illic: non ergo immobilis erit. si enim esset immobilis, alicubi quiesceret. at non est maior ratio cur hic, quam illic quiescat: non igitur erit mobilis, nec immobilis: & consequenter nec ipsum totum, quod est eiusdem rationis cum parte: & hoc procedit ex natura ipsius rei, quæ vere non esset mobilis, nec immobilis.

Obiec. & solut. Quod si dicas, eadem est ratio modo de partibus elementorum. Dico nō esse, quia elementa habent determinatum locū sursum, aut deorsum, & terminos loci determinatos, quos ipsa nec ipsorum partes transgredi possunt.

Si vero dissimile sit. Tex. xlix.

Probatur altera pars a argu. quod Alteram prosequitur argumenti partem, nempe quod non sit dissimilare. vocat autem dissimilare in loco, quod partes habet diuersæ speciei, sicut similare, quod partes habet eiusdem speciei: & facit hoc argumentum. Si partes illius infiniti sunt diuersarum specierum, vel sunt finitæ species, vel infinitæ: vtrunque autem esse potest. *tale corp⁹ non possit esse ethereogeneum.*

Illæ spēs partiū nō possunt esse finitæ. Probatur primum. Si enim sunt finitæ species, necesse est, quod vna pars ad minus sit infinita in quantitate. nam ex finitis partibus specie, non fit vnum infinitū, nisi vna pars sit infinitæ magna: loquimur autem, quod singulæ partes sint propriæ speciei, quod si vna esset infinita, tunc ea esset causa corruptionis aliarum, atque alias ad se traheret. vnde non esset dissimilare, sed vnius speciei, illius nempe, quæ esset infinita hæc enim alias in se conuerteret, vt dictum est superius.

Si autem infinita, & simplicia.

2. Nō possunt esse infinitæ. Reprobat alteram partem, puta quod sint infinitę species, quia tunc essent infinita elementa, & infinita loca. pro diuersitate enim rerum specifica est locorū diuersitas. at elementa, & loca infinita esse non possunt, vt alibi, puta 2. Gene. & 2. de cœlo probat: non ergo tale corpus esse potest infinitum.

Not. tale corpus nō posse eē cōtinuum. Et notandum, quod hoc corpus si esset, non posset esse continuum, sed contiguum, & vnum per aggregationem, vt in principio textus dixit. quia res diuersarum specierum non possunt esse continuæ.

Solu. quā quispossét afferre refellitur. At posset quis dicere, quamuis locus sit finitus, potest tamen corpus infinitum esse. Hoc reijcit dicens, locum debere esse æqualem locato: cuius rationem subdit. si enim esset minor, non posset locatum solū in eo consistere, & ita locatum esset extra locum naturalem suum. si vero esset maior, non repleretur a locato suo naturali, & sic maneret vacuum ex parte quæ duo fieri nequeunt.

Et propter hoc nullus eorum.

Not. hanc partē textus vltimo esse copenēdā Haec verba magnā difficultatē afferūt expositorib Gręcis, & latinis, nec aptā inueniūt expositionē, adeo, vt Phil. arbitretur deficere aliquid textui, et. diderim ego

in eo textu 49. vt clarus fiat sensus. esse transponenda verba aliquot, quod nos facimus, videlicet ab illo loco (& propter hoc nullus eorum) vsque ad illum (si autem infinita, & simplicia) sunt colloeanda in fine ipsius tex. 49. & apparet sensus ita clarus, & distinctus, vt manifesto conuincamur id debere fieri, & scriptorum iniuria prouenisse difficultatem.

Cum igitur dixisset, nihil esse extra locum naturalem proprium, laudat antiquos quosdam, qui ponentes infinitum elementum, non posuerunt illud ignem, aut terram, quia experientia ostendit hæc loca certa habere sursum, aut deorsum, quod si infinita essent, nec ad sursum, nec ad deorsum determinarentur: sed posuerunt aquam, aut aerem: quia ista partim sursum, partim sunt deorsum, nec extrema determinant sibi. Vide clarissimum sic reddi sensum: est autem id obseruatione dignum.

Anaxagoras autem inconuenienter. Tex. 50.

Reprehēsio Anaxagoræ, qui dicebat infinitū immobile esse ex se. Facto argumento hoc bimembri, puta, quod nec corpus infinitum posset esse similare, nec dissimilare redarguit Anaxagoram qui circa priorem argumenti partem dicebat, quod infinitum ex natura sua est immobile, & se quiescere facit, quia est in seipso.

Addit autem Arist. parenthesim (aliud enim nihil continet) ad denotandum non esse in seipso, sicut amphora vini est in seipsa, ratione vini, quod continet, vt dicetur in lib. 4. infinitum autem non sic dicebatur esse in seipso ab Anaxa. nihil enim continet, sed in seipso per se.

1. Reprehēsio causæ cur infinitū esset immobile. Reprehendit primo ipsum: quia dicebat, quod in seipso est, ex natura sua esse immobile, non enim valet argumentum; corpus est in hoc loco: ergo natura sua aptum est esse in hoc loco: quia corpora sunt sæpe, vbi non naturaliter, sed violenter sunt: vt corpus graue quod detinetur in aere, non ibi naturaliter est: non ergo, vbi res est, statim ibi naturaliter est: nec si in seipso infinitum est, ob id naturaliter est, & in hoc errauit Anaxag.

Si igitur quam maxime non mouetur. Tex. lj.

Reprehendit secundo Anaxa. quia etsi verum sit, quod in se ipso est, moueri non posse, tamen nō inde colligitur, quod ex natura sua est immobile: nam aliqua manent immota, quæ ex natura sua moueri sunt apta. Vnde oportuit aliam assignare rationem, cur ex natura sua est illud immobile, & ponit exemplum. Si terra esset infinita, & cœli, & reliqua ita, vt maneret terra sic sita, infinita tamen: tunc esset in seipsa, quia infinita, non tamen ob id esset ex natura sua immobilis; sed quia grauis, & graue naturaliter est in centro, quod est immobile. Sic igitur oportebat reddere rationem aliam naturalis immobilitatis illius infiniti, & non solum, quia infinitum: quam rationem non dedit Anaxagoras, sed arbitratus est se euasisse periculum, & conclusisse dicendo: quia infinitum ex natura sua immobile est: & non valet. *2. Repr. causæ cur infinitum ex se esset immobile.*

Et non quia infinitum. Tex. lij.

Verba prima textus cum præcedentibus copulantur, vt notum est: in reliquis vero probat, quod illud infinitū non sit in seipso. Partes sunt eiusdem rationis cum toto. si ergo totum in seipso est, ergo etiam partes in seipsis erunt: vt enim totum est in loco, ita & partes: at in seipsis esse non possunt nam si partes, cum finitæ sint, in seipsis sunt, etiam quodlibet finitū in se ipso erit, & non ratione infinitatis aliquid in seipso dicetur esse.

Omnino autem manifestum est. Tex. liij.

Tertium argumentum Physicum principale facit, quod huiusmodi est. Omne corpus naturale sibi proprium locum vendicat: at impossibile est infinitum proprium habere locum: ergo non potest corpus naturale esse infinitum. Probat maiorem. Omne corpus naturale, aut est graue, vel *3. rō principalis ad probandū nōdari corpus infinitum ex loco totalis corporis.*

vel leue,(loquitur autem de his,quæ in generatione sunt:) ergo determinat propriũ locũ graue deorsum,leue quidem sursum. Minor probatur:quia infinitum omnia replet,& tunc totum non determinat sibi naturaliter sursum, aut deorsum.

Solut & eius cõfutatio. Quod si dicat, dimidium est deorsum, dimidium vero sursum: hoc dici non potest: nam infinitum non habet medium, nec vltimum,nec principium. ob id nunquam dabitur, quid sursum, quid deorsum sit.

Si enim duę partes æquales signari possent,tunc singulæ,aut essent finitæ,aut infinitæ:finitæ non, nam totum finitum esset:nec infinitæ, quia eadem esset difficultas vbi essent:& præterea,quia vnum infinitum duobus constaret infinitis. Arist. non intulit hæc incõnenientia,quia certum est infinitum in duo æqualia diuidi non posse. cum medio careat.

Amplius omne corpus. Tex. liiij.

4 etiam ex loco. QVartum ponit argumentum, & quãtum existimo videtur hoc esse. Supponit enim, quod si infinitum esset in loco, locus esset infinitus, & probat locum non posse esse infinitum. Loci species, & differentiæ sunt ante, retro, sursum, deorsum, dextrum, sinistrum: sed hæ in infinito signari non possunt, cum talis partium diuisio fieri nequeat: ergo locus non potest esse infinitus.

Declarat autem, quod illæ differentiæ non sunt respectu nostri, vt illud dicatur sursum,quod est supra nostrum caput, illud deorsum, quod est sub pedibus, & sic de reliquis: sed illæ differentiæ sunt ex natura rei nobis etiam mutatis.

Quo autem modo hæ differentiæ intelligendæ sint, dicemus satis in lib. 4. vbi id ex professo traditur.

Simpliciter autem si impossibile. Tex. lv.

5. etiam ex loco. HÆc propria verba textus ad rationem præcedentem pertinent, quibus vniuersaliter concludit, si locus infinitus esse non potest, quòd nec corpus naturale.

Et tandem quintum facit argumẽtum, Quod in loco est, in aliquo loco est, & quòd in genere, in aliqua specie, aut indiuiduo:sed si corpus infinitum est: ergo in aliquo loco,puta sursum,aut deorsum est, si est in loco, & præterea aut bicubitũ aut tricubitum, aut aliquid ex his est:hæc tamen repugnant infinito:non ergo corpus vllum naturale infinitum est.

Caput Sextum.

Quod igitur actu non sit corpus. Tex. lvj.

POstquam ad partem negatiuam quæstionis est argumẽtatus, ac probauit non esse corpus actu infinitũ regreditur pro parte affirmatiua probabiliter probare esse infinitum, vt eas soluat obiectiones, idq; ex tribus probat, Primum ex tempore,quod nisi infinitum esset,haberet principium ,& finem: quod esse non potest. *In contr. par argu. Arist & probat dari corpus infinitũ. 1. ex tempore.*

Secundo:quia si non est infinitũ in magnitudine, diuisio terminabitur, & non semper magnitudo in magnitudines diuidetur,sed perueniet ad indiuisibilia, vt dixerunt aliqui Philosophi. *2 ex diuisione continui.*

Tertio ex numero, qui non augebitur in infinitum, ex quibus apparet esse infinitum: cum ergo vtrinque sint difficultates,cõcludit opus esse Iudice determinãte. *3. ex numero qui augetur ĩ infinitũ.*

Atque manifestum est, quod quodammodo.

SOluit propositam difficultatem distinctione præposita. Duplex est infinitum. actu,& potentia. Actu quidem,quod habet actu magnitudinem, vel multitudinẽ interminabilem, nec limite vllo circũscriptam:potentia vero, quod licet actu finitũ sit, ipsius potentia est inexhausta, vt non sit tantum, quin adhuc maius fieri possit, siue sit appositione, sicut numerus dicitur infinitus potentia, quia non ei tanta fiet additio, *Pro solut. prædictorum dub. 1. fund. infinitum eẽ duplex actu, & potentia.*

additio, quin maior fieri poſsit, ſiue diuiſione, quomodo continui diuiſio eſt infinita: quia non fit in tot partes, quin in plures fieri poſsit.

Solutio. Dubium.

Suppoſita igitur diſtinctione, reſpondet, actu infinitum non eſſe, & hoc probant rationes priores: potentia vero infinitum eſt. & hoc conuincunt rationes poſteriores. vnde quodam modo infinitum eſt, quodamodo non: potentia infinitum eſt, actu non: loquimur autem de infinito quantitatis.

At quia infinitum eſſe ſecundum diuiſionem dixit, cuius oppoſitum dicebāt Platonici, vt dicetur lib. 6. docentes, diuiſionem finiri. & peruenire vſque ad indiuiſibilia; dicit facile eſſe hoc reijcere, & negare: id enim non eſt neceſſe, vt latius dicetur lib. allegato.

Relinquitur igitur potentia. Tex. lvij.

Qualis ſit illa potentia infiniti in potētia.

DEclarat qualis ſit iſta potentia infinita, dicens, quod non oportet ſic intelligere eſſe infinitum in potentia, quod aliquando erit in actu perfecto, ſicut domus potentia, aliquando erit actu, non ſic eſt infinitum in potētia, vt actu ſit totum infinitum: ſed dicitur in potentia, ſicut certamen, & olympias & dies: hæc enim dicuntur in potentia, antequam fiant, ſed non vt actu ſint tota ſimul, ſed ſucceſsiue: vnde certamē dicitur eſſe eo quod fiat: ita eſt potentia infinitum, nō vt totum actu ſit, ſed continue, & inceſſanter fiat, vnde ſemper quod fit, & quod fiet, finitum eſt: quod reſtat faciendum eſt infinitum, & hoc modo dicuntur diuiſio, & numerus eſſe infinita potentia, quod actus diuiſionis, & augmēti nunquam ceſſet.

No. duplicē eſſe potentiā in rebus alterā ad actum perfectū, alterā ad actum imperfectū.

Vbi aduertendum duplicem eſſe potentiam. Alteram ad actum perfectum, vt potentia ignis, potentia domus. Alteram ad actum imperfectum, qui ſemper in continuo fluxu conſiſtat, & ſic eſt potentia infinitum.

Varia genera infinitorū in potentia.

Diuerſa infinita ponit. Vnum in continuo ſucceſsiuo, vt eſt tempus, motus. Alterum in diſcreto ſucceſsiuo, vt in generationibus hominum, & aliorum, Tertium, in diuiſione permanentis totius. Dicit aūt quòd hęc omnia conueniunt in hoc, quod ſemper quæ ſumuntur, finita ſunt, vt quotquot dies, quotquot homines ſumpſeris finita ſunt, quotquot ſecueris partes finitæ ſunt: tamen ſemper plures, & plures inceſſanter ſumi poſsiunt. Quod igitur reſtat, finem nō habet: quod eſt, finitum eſt, ac propterea non eſt actu infinitum.

Tamen differentiam horum infinitorum ponit in fine textus ſequentis: in ſucceſsiuis enim quæ ſumuntur, tranſeunt, & recedunt: in diuiſione vero permanentis partes manent, quamuis ſemper, quæ actu ſunt finitæ ſint.

Amplius ipſum eſſe. Tex. lviij.

Quō habeat eē infinitū ī potentia.

CVm dixiſſet, qualiter potentia infinitum eſt, modo docet, qualiter ipſum eſſe dicatur: & dicit ipſum non dici eſſe, ſicut ſubſtantiæ permanentes, quæ totæ ſimul ſunt, ſed ſicut res ſucceſsiuæ, quarum aliqua parte actu exiſtente dicimus ipſas eſſe, vt dies eſt, motus eſt, cœna eſt: ſic infinitum eſt, quia diuiſio, vel fluxus, qui nunquam finitur, ſecundum aliquid ſit: vnde ipſius eſſe in continuo tranſitu conſiſtit, licet quicquid tranſit, finitum ſit, & quamuis non ſemper id, quod tranſit, permaneat, vt declarauimus in texto præcedenti.

Quod autem eſt ſecundum appoſitionem. Tex. lix.

Quō ſe habeat infinitū ī potētia quo ad diuiſionē & quo ad diminutionē.

CVm ſuperius duplex infinitū ſtatuerit, vnum ſecundum diuiſionē, quod ad paruitatem, & diminutionem fit, alterum ſecūdum appoſitionem, quod ad magnitudinem, & ſecundum additionem fit, vtrunque autem in potentia, vt dictum eſt: nunc quomodo vtrunque ſe habeat, oſtendit, ac dicit idem eſſe quodammodo vtrunque.

Pro cuius declaratione aduertendum eſt, quod in vnico ſubiecto actu finito reperitur ſimul vtrumque infinitum, ſed non modo eodem, verbi gratia, Sumatur continuum pedalis quantitatis, & diuidatur in duas medietates, ita, vt altera medietas ſemper in alias duas, & illa in alias: & ſic

& sic consequenter diuidatur, atque medietates, quæ non diuiduntur iterum, semper apponantur primæ medietati totius, quæ indiuisa materia fit.

Tunc in hoc erunt duo. Alterum est, quod quanto diuisio vnius primæ medietatis procedit in minores partes, tanto altera medietas indiuisa fit maior, quia ei adduntur nouæ medietates, quamuis minores, & minores. Alterum est, quod quia diuisio illius medietatis in infinitum procedit. non peruenietur ad aliquam medietatem, quæ non possit iterum in alias duas diuidi: ita alterius medietatis in infinitum quantitas augebitur, quia semper ei fiet additio. Cum igitur vna crescat in infinitū, altera diminuatur, fit vt sint duo infinita, vnum appositione, illius nempe partis, quæ augetur, alterum diuisione, illius quæ minuitur; cumq; hæc duo sint circa vnum continuum, merito dicuntur idem. Sed cum non sit modo eodem, nam alterum est diuisione, alterum appositione, non dicuntur absolute idem, sed quodammodo.

Hoc igitur est quod hic docet Aristot. nempe, quod infinitum appositione fiat simul cū infinito diuisione, licet non secundum eundem modum: ac dicit vtrumque infinitum esse idem quodammodo. Et declarat quare idem: quia circa eandem quātitatem finitam actu fiat vtrumque. Declarat, quare quodammodo idem. quia videlicet infinitum secūdum appositionem fit è diuerso. Quid autem per è diuerso intelligat, ipse explicat: quia quantum demitur ex diuisa parte per diuisionem in infinitū, tantum apponitur alteri determinatæ parti, quasi dicat, Vnum infinitum est per diuisionem vnius partis oppositæ: alterum per appositionem eorum, quæ ab opposita parte remouentur, & alteri determinatæ, & finitæ apponuntur.

In magnitudine enim finita.

Quō debeat fieri diuisio cōtinui, vt procedat ī infinitū.

EXplicat, quomodo sit ista diuisio facienda in aliquo finito, vt in infinitū procedat, & nunquam terminetur.

Aduerte autem, quod dupliciter potest fieri diuisio alicuius totius finiti. Vno secando & separando partes æquales primis separatis in quantitate, vt si ab vno ligno separes vnam pedalitatem, & a residuo alteram pedalitatem, & a residuo alteram, & sic consequenter, & talis diuisio dicitur secundum magnitudinem, & non secundū proportionem æqualem: quia pedalitas secunda quæ aufertur a residuo, non est in eadem proportione ad suum totum. sicut pedalitas prima ad suum, licet pedalitates sint æquales: similiter nec tertia, nec aliæ sunt in eadem proportione. *No partes posse esse æquales, vel secundum quātitatē, vel proportionem.*

Verbi gratia, sit lignum duodecim pedalitates habens, auferatur vna, & a residuo, quod vndecim habet, auferatur alia, & a residuo, quod decem habet, alia, & sic consequenter, constat has pedalitates ablatas esse æquales, sed proportiones, secundum quas se habent ad sua tota, non sunt æquales: nam duodecim ad vnum aliam habent proportionem, quam vndecim ad vnum, & quam decem ad vnum, ob id ista diuisio dicitur secundum magnitudinem, sed nō secundum rationem, & proportionem.

Altero modo potest fieri diuisio secundum eandem proportionem, sed non secundum eandem magnitudinem, vt si partes non æquales, sed in æquali proportione se habentes ad residua, secueris.

Verbi gratia, ab aliquo toto de me vnā medietatem, & ab ista medietate iterum suam medietatem, & ab hac iterum aliam & consequenter a residuis medietatibus medietates seca: tunc diuisio erit secundum eandem proportionem: quia id, quod secatur ab eo, a quo secatur, se habet in dupla proportione, cum sit sua medietas: tamen medietates non sunt æquales, sed minores, & minores, sicut, & tota, ob id talis diuisio dicitur secundum proportionem, sed non secundum magnitudinem æqualem.

Iam ergo, si priori modo diuidas quodcunque finitum, nempe sumendo semper magnitudines æquales, non procedet semper diuisio, quantumcunque minimæ sint particulæ finietur enim. quod si posteriori modo diuisio fit, in infinitum diuisio procedet.

Et hoc est, quod dicit Aristotel. nempe si quis accipiat in aliqua continui finiti diuisione determinatam, & finitam particulam

culam in eadem proportione, non absoluet finitum diuidere, quod si èeontra in diuisione acceperit eandem magnitudinem absoluet.

Nota 1. Nota vero discrimen inter sumere magnitudinem in eadem proportione, & inter sumere magnitudinem eãdem in proportione. hoc enim faciens absoluitur finitum: quia omne finitum per ablationẽ æqualis finiti cõsumetur: illud verò si fiat, non cessabit diuisio.

No. 2. Nota deinde illud verbũ (Augeat) quod annotauit bene Philop. cum enim æquales sumimus magnitudines a residuis, augentur & fiunt maiores proportiones, verbi gratia, Si a ligno duodecim pedum auferas vnum, & iterum a residuo auferas alium, & a residuo alium, semper crescunt proportiones: nã prima erat duodecupla, secunda vndecupla, tertia decupla. Maiores autem sunt proportiones multiplices, quanto a minori numero denominantur, vt omnium maxima dupla est, & post hãc tripla: quia maior est medietas, quam tertia, & tertia, quàm quarta, & minorem secundum numerum maioribus.

Aliter igitur non est, sed sic est infinitum.

Infinitum in potẽtia aliquo modo esse in actu. Explicat ex superioribus concludendo infinitum non aliter esse, quàm modo, qui dictus est, puta in potentia, & alio quo modo in actu, & in diuisione: exemplisque duobus explicat vtrumque. Dicitur in actu, vt dies in actu dicitur, nõ quod tota dies simul sit, sed quod fluxu est, & partem habet actu. ita infinitum: nõ enim totum simul est, nec erit, sed secundum cõtinuam diuisionem actu dicitur. Vlterius dicitur in potentia, sicut materia prima, cuius potentia partem habet actus: quia cum forma est nunquam tamen perfecte ad actum completum reducetur, vt omnes simul habeat formas, sed in continua est illarum generatione: ita infinitum.

Et secundum appositionem igitur. Tex. lx.

Infinitum secundum appositionẽ esse in potẽtia et non actu, sicut etiã secundum diuis. Ostendit Aristot. qualiter sit infinitum secundum appositionem in potẽtia. Posset enim aliquis existimare, quod dicitur in potentia secundum appositionem infinitum, quia absolute potest excedere quamcunque magnitudinem datam, vt nõ detur tanta, quin maior fieri possit hoc autem non ita est: nam dabitur tanta quantitas, vt maior esse non possit, puta quantitas totius orbis finita: non enim est infinitum actu extra cœlum, vt illi Philosoph. dicebant.

Cum ergo audis esse infinitum potentia secundum appositionem, intellige non esse separatum ab infinito secũdum diuisionem, nec alio modo crescit secundum appositionem, quam per additionem partiũ, quæ fiunt secundum diuisionẽ modo prædicto: talibus autem partibus crescit infinitum secundum appositionem, non tamen intantum crescit, vt omnem finitam superet magnitudinem, cum non posit æquare illud continuum in quo est. si enim additio fieret secundum partes æquales semper, superaret omnem magnitudinem: sed id non fit, quia diuisio non fit secundum partes æquales in infinitum, nec aliter crescit infinitum secundum appositionem, nisi per talem diuisionem.

Q̃uo differat infinitum secũdũ diuis. & oppositi. Vnde in hoc differt infinitum secũdum diuisionem, ab infinito secundum appositionem. In illo enim non datur pars, nec quãtitas ita minima, quin minor esse posit. tamen in infinito secundum appositionem datur quantitas ita magna absolute, quam non posit æquare ipsum infinitum secundum appositionem, nec maior esse posit.

Hæc omnia eò tendunt, vt intelligas, sicut infinitum secundum diuisionem non fit secundum partes æquales, sic enim esset actu infinitum; ita nec infinitum secundũ appositionem; sed vtrunque fit secundum partes inæquales in eadẽ proportione sumptas, vt dictum est in textu præcedenti. Cõsideratione autem digna est expositio horum textuum.

Quo-

Quoniam & Plato. Tex. lxj.

Confirmatur hoc duplex gen' infiniti ex Platone, & illum reprehendit.

HOc duplex infinitum confirmat ex Platone, qui ista etiam intellexit, per magnum enim infinitum secundum positionem, per paruum secundum infinitum denotauit.

Sed reprehendit Platonem, qui cum duplex posuisset infinitum, nullo vtitur: quia numerum, quem dixit esse rerum substantiam, finitum posuit: secundum paruum, quia vsque ad vnum decrescit: nec quo ad magnum, quia vsque ad denarium crescit: vltimum enim numerum dicebat denariū, reliquos vero numeros compositos ex denario, & praecedentibus dicebat: ob id non sibi constat. Si enim principium infinitū est, & numerus principium est secundum ipsum, debuit esse infinitus, quod tamen ipse negabat.

Caput Septimum.

Accidit autem contra. Tex. lxij.

Reprehēdit Arist definitionē, quam veteres assignabant infinito.

Efinitionem, quam Antiqui de infinito dabant, reprehēdit. Dicebant antiqui infinitum esse, cuius nihil est extra, quasi omnia comprehenderet, nihilq; ipsius esset extra ipsum. Aristo. vero non sic, sed aliter esse definiendum docet, puta. Infinitum est, cuius aliquid semper extra est, Idest, est id, cuius quibuscunq; partibus sumptis aliqua alia semper accipi posit. Et probat, quod sic sit definiendum, etiam ex his, quae ipsimet dicunt. Nam annulum dicunt esse infinitū: quia sumptis quibusq; partibus propter vniformem, & circularem eius figuram, adhuc ipsius partes sumi possunt: nō enim in eo, secundum se terminus est vllus propter figuram.

No. definitio infiniti in potētia est in quo semp est sumere aliquid ext.

Vide igitur quomodo ipsi infinitum dicunt, cuius aliquam partem semper est accipere.

Declarat tamen, quod antiqui non dicebant annulum proprie esse infinitū, sed ratione figurae: vt enim esset proprie infinitum, non deberent eaedem partes multoties sumi, quod in annulo fit. Non inuenientes enim terminum eundem saepe diuidimus, & ipsius easdē partes saepe signamus. In infinito autem diuersas oportet sumere semper partes: ac ob id additur illa particula extra.

Nota.

Notandum circa literam, quod vocat annulos non habentes palam illos, qui sunt vniformes, nec habent illam partem distinctam, cui solet apponi gemma; hi enim annuli, videntur actu principium habere: at cum vniformes sunt, actu finem, & principium non habent propter vniformitatem figurae.

Infinitum igitur, id est. Tex. lxiij.

Cōfirmatur illa definitio ēt ex antiquis.

COncludit etiam ex antiquorū dicto, Infinitum esse. cuius secundum quātitatem accipientibus semper aliquid accipere est extra. Id est cuius partibus quantitatiuis quibuscunque sumptis adhuc diuidentes & accipientes possunt praeter illas accipere alias: cum ergo ita definiendum esse probasset, probat non esse definiendum, vt illi definiebant, & efficit rationem hanc.

No. totū, & infinitū esse val de diuersa.

Illa definitio est totius, sed totum, & infinitum sunt valde diuersa, nec simul stant: ergo non potest esse definitio infiniti. Maiorem ostendit in hoc textu, dicens totum non esse aliud, vt dictum est. 5. Meth. cap. 26. quam cuius nulla pars abest. Quod inductione patet: totus enim homo dicitur, cum nulla pars hominis deest: tota cistella, cuius nulla pars cistellę deest, & sic quodlibet singulare totum definitur: ergo in communi etiam definietur totum, cuius nulla pars abest, nec extra ipsum est, nam cum aliqua pars abest, & extra est, totum non dicitur, id ergo est totum, cuius nihil est extra.

Totum autem, & perfectum. Tex. lxiiij.

Idem esse aut ... quod perfectū.

MInorem probat, totum, & perfectū, aut idē omnino sunt, aut proxima in natura. sed infinitum nullo modo est perfectum: ergo nec totum. Minorem probat:

bat: quia perfectum est, quod finẽ habet, & terminum. hoc autem repugnat infinito, non ergo est perfectum.

1 Et notandum est, quod maiorem efficaciam habet hoc Græce: nam perfectum Græce a fine denominatur: dicitur enim τέλειον, a τέλος quod est a finis, & Latine fere idem etiam est. nam perficere, est vsque ad finem facere.

2 Notant præterea Simplic. & Philop. & Alber. quod totum, & perfectum re idem sunt, ratione differunt. nam totum dicitur respectu partium, quarum nulla deest, perfectum vero ratione finis, quem res est consecuta.

Totum, et perfectũ sunt idem re, differũt tamẽ ratione.

3 Et vlterius notant Simp. & Philo. quod totum dicit partes cum quadam coniunctione, & copulatione. at omne, dicit solũ ipsas partes nulla deficiente.

Totũ, & omne quõ differant.

Quapropter melius existimandum est.

EX dicta doctrina commendat Parmenidem, qui melius dixit quam Melissus. Ille enim vniuersum dixit totum esse, & finitum, cuius partes æqualiter distabant a centro. At Melissus dixit esse totum infinitum. Errauit autem in hoc, quod copulauit ea, quæ nequaquam possunt esse simul, puta, esse totum, & esse infinitum, hæc enim non cohærent, nec connectuntur, sicut linum lino. sunt enim illa opposita valde.

Scias autem illud esse prouerbium, vt notat Philop. quo denotamus dicta alicuius esse contraria vel implicantia. cũ enim implicant, & inter se repugnant, non vt linum lino cohærere dicemus.

Prouerb. græcũ linum lino annectere

Quoniam hinc quidem. Tex. lxv.

CAusam ostendit, propter quam antiqui ita definierint infinitum. Hæc autem est. quia putarunt infinitum esse totum quoddam. ac cum totum cõtineat, hinc etiam dixerunt infinitum continere, & gubernare, vt supra etiam dictum est. Quod si quæras, quare hi existimarunt infinitum esse totum? dicit, quia similitudinem habet cum ipso toto. hæc vero similitudo consistit in hoc. quia sicut totum suas partes comprehendit, ita infinitum suas.

Qua rõne ducti veteres ita definierint infinitũ, eiusq; reprobatio.

Hoc autem Aristot. reijcit, docetque infinitum nõ esse totum actu, sed materiam perfectionis, & magnitudinis, id est, formæ, & totius, ac est totum in potentia, quod patet ex diuisibilitate. Nam totum aliquod cum diuiditur, non ratione formæ, sed ratione materiæ diuisionẽ habet, cum videamus formam eiusdem rationis manere in omnibus partibus. infinitum ergo, quod diuisionem continet, materiæ potius locum habet.

Infinitum hoc potius se habere vt materiam quã vt totum.

Præterea secundo. quia totum finitum est, & completum: at infinitum non completur secundum se, sed secundum aliud, puta secundum formam, vt apparet in partibus, quæ in vno toto secundum formam aliquam colligantur. potius ergo est materia. & hinc est, quod secundum se ignotum est, sicut materia sine forma.

Et nota, quod in omnibus his hoc docemur, quod materia, quantumcũq; habeat partes secundum se, non tamen ideo dicitur totum, sed habet rationem partis. quia cum forma vnum constituit totum.

Quare manifestum est. Tex. lxvj.

COncludit (vt dicebam,) infinitũ magis habere rationem partis quam totius, cum locum habeat materiæ materia autem sit pars.

Hoc infinitũ potius habere rationẽ partis quam totius.

Et iterum probat, quod infinitum non contineat, nec sit totum, præsertim secundum opinionem Platonis. Hic enim infinitum ponebat etiam in ideis intelligibilibus. si ergo infinitum continet, sequitur, quod in ideis etiam contineret. hoc autem absurdum est, quod indeterminatum, & ignotum, quale est infinitum, dicatur continere intelligibilia, & determinare, cum tamen ab ipsis potius determinetur, quæ causæ sunt formales.

Alia ratio quod infinitum nõ sit totum nec contineat.

Secun-

Secundum rationem autem.
Tex. lxvij.

Quod sit discrimen ī adiectione, & diuis. continui infinita.

QVædam theoremata notanda de infinito ponit, atque primum est illud, quod supra dixit. tex. 60. Infinitum diuisione sic procedere, vt quæcunque parua quantitas superetur, puta, cum diuidimus non perueniemus ad quantitatem ita paruam, quin minor esse possit: at eum est infinitum in appositione, non transgredimur quamcunque magnitudinem absolute, sed solum transgredimur illam magnitudinem, quæ fit ex diuisarum partium additione, non tamen ex tali additione poterit crescere quantitas, vt excedat etiam cœlum.

Obiect. Posses tu dicere, quare diuidendo superamus absolute omnem minimam quantitatem assignatam dando minorem: at in apponendo non superamus omnem magnitudinem: quia saltem non superabimus magnitudinem illius totius, quod diuidimus, & in quo apponimus.

Solutio. Respondet Arist. quia materia continetur, & est intra rem. infinitumq; materia est, forma continet. ac si dicat, quod cum diuidimus procedimus ad materiam quæ indeterminata est, & infinita: cum autem apponimus, procedimus ad formam, quæ continet, & determinata est.

No. ex D. Tho. quō se habeat totum, & partes, et infinitū, secūdum appos. & diuis. Notat Sanct. Tho. circa explicationem, quod totum habet rationem formæ respectu partium, partes vero rationem materiæ, & merito: nam forma determinata est, materia vero indeterminata & indifferens: ita totum determinatum: singula enim per se vnum totum sunt, tamen partes multis modis sumi possunt, puta, maiores, minores, & hoc multis modis. Hoc vero interest inter infinitum secundū appositionem, & secundum diuisionem: in infinito enim secundum appositionem a partibus ad totum procedimus, in infinito vero secundum diuisionem a toto ad partes descendimus: ob id in hoc a forma ad materiam, in illo a materia ad formam peruenimus.

Hinc fit, quod cum forma, & totum determinatum sit, quantumcunque partes diuisas in infinitum apponamus, non excedemus illud totum, cuius partes sumimus: at cum a toto ad partes procedimus, & partes indeterminatæ sint propter multiformem ipsarum diuisibilitatem, cum ad ipsas peruenimus diuidendo in infinitum, non datur vllus terminus, nec vlla quātitas ita minima, qua non posset esse minor.

Rationabiliter autem.
Tex. lxviij.

Quō infinitū accipiatur in numero, & magnitudine, & quō differunt inter se.

ALterum constituit Theorema, puta. Infinitū esse in numero, & in magnitudine, differenter tamen. Numerus enim sursum crescit in infinitum, non enim datur tātus numerus, quin maior possit dari. At deorsum finem habet, nam ad vnitatē peruenit, & vltra nō procedit. At magnitudo non sic. datur enim maxima quantitas actu, cum non sit infinitum in actu: at non est date minimā magnitudinem, vnde minimus numerus datur, sed non maximus potentia: at datur maxima quantitas, & magnitudo potentia, sed non minima.

Cur diuisio numeri terminetur, dat causam: quia numerus ex indiuisibilibus vnitatibus cōponitur, ad quas numerus perueniens iam non amplius diuidi potest: at magnitudo cum non sit composita ex indiuisibilibus, sed ex diuisibilibus, ipsius nunquam cessat diuisio.

Cur numerus augeatur in infinitū. At cum numerus crescat ex diuisione, & partitionem continui, qui in infinitū procedit, hinc est quod numerus augeatur in infinitum, quamuis non sit actu infinitus, sed potentia superans quamcunq; datam & determinatam multitudinem.

Quō numerꝰ cōponitur ex ī diuisibilibus. Quo autem modo numerus ex indiuisibilibus componatur, ostendit: quia numerus est ex vnis, & numerus non aliud est, quam plura vna, & ita numeri ab vnis denominantur: ternarius enim qui tria vna est, quaternarius, qui quatuor, & sic consequenter: at vnum indiuisibile est, vt vnus homo, qui in plures homines diuidi non potest: & vnus leo, & reliqua: si ergo numerus ex vnis est, ex indiuisibilibus est, nam vnum indiuisibile est.

At

At non separabilis est numerus hic bipartitionis.

Numerũ nõ esse aliquid separatũ a rebus numeratis, nec actu infinitum.

CVm numerum ex diuisione continui crescere dixisset, ne quis putaret numerum esse quid separatum ab ipsis continui partibus. vt putabant Platonici ponentes numeros separatos, huic obuians dicit numerum non esse separatum ab ipsis cõtinui sensibilibus partibus: nõ enim aliud est numerus, quam plura vna, & plures cõtinui partes. Nec etiam est intelligendũ, quod numerus actu infinitus vnquam sit: non enim est eius infinitas, nisi potentia, sicut motus, & tempus, & numerus temporis partium, quæ dicuntur esse, non tamen tota simul: ita est numeri infinitas.

Explicat. Philo. & Auer.

Philop. vult Aristo. velle hic comparare numerum tempori: vt enim tempus dum fit maius, & maius, non habet partes permanentes, sed quædam recedunt, quædam de nouo adueniunt: Ita numerus dum crescit, non permanet: nam cum sit quaternarius, non manet ternarius, nec cum sit alius numerus, manet alius: & idem videtur Auer. dicere.

Explicat. verior D. Tho.

Sed S.Thom. hoc non placet, & merito: quia si formaliter loquantur de numero, etiam hoc fit in infinito secundum appositionem. nam cum additur aliqua magnitudo alteri, iam altera non manet formaliter, cum induat rationem alterius totius, & alterius mensuræ. Vt si primus erat pedalis, postea additione mutatur. Quod si materialiter loquantur de numero, re vera etiam manet numerus præcedens, puta, ipsius vnitates, sicut in infinito secundum appositionem: at temporis & numeri partium temporis, nec formaliter, nec materialiter partes manent: quia tempus nullo modo permanet, nec ipsius partes, similiter nec motus.

In magnitudinibus autem. Tex. lxix.

In magnitudinibus contr. mõ se habere augmẽtũ, & decremẽtũ quã ĩ numeris ĩ infinitũ.

CVm dixisset numerum sursum in infinitum tendere, deorsum vero stare in indiuisibili, modo non sic in magnitudinibus fieri docet, imò oppositum: versus enim maius datur vltimum eo quod sit maxima quantitas, quæ possit esse naturaliter, vt quantitas, & magnitudo orbis: vnde magnitudo tanta actu est, quanta potentia esse potest. At versus minus non est terminus, sed diuisio in infinitum procedit. Si autem magnitudo non esset determinata, tunc esset corpus actu infinitum, quod nullo modo esse potest.

Obiect.

Dices, quomodo magnitudo determinata est, cum sit infinitum in additione, quod sit secundũ magnitudinem? Si enim in infinitum additio esse potest, erit etiam magnitudo tendens in infinitum.

Solutio.

Hoc dubium facile est intelligenti quę dicta sunt superius. Additio enim duplex est. Altera quæ fit secundum partes proportionales, per quas etiam in infinitum fit diuisio, verbi gratia. Diuides lignum in duas medietates, iterum aliam in duas, & sic semper procedendo per eandem proportionem tunc si partes vnius diuisæ medietatis apponas alteri, crescet in infinitum. Et quia nunquam cessabit diuisio alterius, nec cessabit augmentum prioris: tamen ipsius magnitudo quantumcunque crescat, non superabit quantitatem totius ligni: quia nunquam finietur diuisio, & ita nunquam habebit partes totius ligni. Hoc igitur modo dicimus esse infinitum per appositionem, & sic magnitudinem crescere in infinitum.

Nota duplex genus additionis. 1

2 Altera additio est, quæ fit secundũ partes æquales, & si ista fieret in infinitum, re vera magnitudo perueniret, vt superaret cœlos, & quodcunque corpus: sed talis additio non potest esse in infinitum, nec sic magnitudo potest secundum appositionẽ in infinitum crescere.

Et hoc est quod hic dicitur, quod absolute loquendo datur maxima magnitudo quæ possit esse, & quamuis in infinitum in appositione sit secundum ipsam magnitudinem, non tamen ob id perueniet,

vt quamcunque magnitudinem datam superet.

Infinitum autem non est idem. Tex. lxx.

Infinitum non est genus ad motum, tempus, et magnitudinem.

CVm de infinito in motu, tempore, & magnitudine locutus sit, posset quis arbitrari infinitum esse genus quoddā ad illa tria. Hoc autem non ita est, imò analogum quoddam. Infinitum enim prius magnitudini, & per magnitudinem motui, & per motum tempori inest. Atquia hoc explicare non est præsentis loci, sed ad librum quartum pertinet, se illuc remittit, & nos etiam id ibi tractabimus, quod faciat Deus.

Vlterius dixerat, numerum terminari deorsum: quia peruenit vsque ad indiuisibilia. at non magnitudinem, hæc enim semper in magnitudines iterum diuisibiles diuiditur: posset quis huius petere rationem, quare nempe magnitudo in magnitudinē semper diuidatur. At quia hoc in lib. 6. demōstratum est late, hoc etiam in præsenti supponit, & probationem prætermittit, & nos etiam suis in locis ista examinabimus.

Caput Octauum.

Non remouet autem ratio. Tex. lxxj.

Obiec. ex geometria quod illa vtatur lineis infinitis & ita sit actu infinitum.

Ertium theorema ponit, dubio satisfaciens. Cum enim actu infinitum non sit, videtur theoremata aliqua Geometrica destrui.

Dicunt geometrę datam lineam rectam in infinitum protendere, quod esse nō posset, nisi actu sit infinitum, aut excedatur quæcunque magnitudo sensibilis.

Sol Arist. *Not. quo geometra egeat, & vtatur infinito.*

Huic respondet Arist. dicens. Ratio, qua negatur esse aliquod actu infinitum, non destruit vllum theorema geometricum: & huius reddit rationem. Nam geometra nō indiget infinito, nec vtitur actu infinito in vlla demonstratione. quod si vtitur linea infinita, id non est, quia sumat actu infinitum in demonstratione, sed vt habeat quamcunque finitam lineam.

Ac si dicat. Mathematicus finitis vtitur lineis semper. at eum lineas sumit, nequis ipsum limitaret dicendo non posse lineas maiores, aut minores esse, sumit lineas cōtinue produci posse. vnde illud infinitum & continuum nō extenditur nisi ad lineas quibus vtitur, quæ omnes finitæ sunt.

Quod vero non indigeat lineis infinitis geometra, probat. Quia lineæ minimæ æqua proportione diuidi possunt, sicut maximæ, quod demonstrat Eucl. lib. 6. theo. 10. ob id, quæ in maximis probat, etiam in minimis potest ostendere. non ergo lineis infinitis indiget. vnde dicit nihil differre ad demonstrationem mathematicā, quod sit in lineis minimis, aut maximis, imò etiam aliquando fictis, & extensis vltra id, quod naturaliter possunt esse, vt cū lineam extra cœlum imaginatur. tamen esse & id verum, quod mathematicus probat, solum reperitur in quantitatibus existentibus, & veris, quæ finitæ sunt. id est, quamuis lineas aliquando maiores fingat quia æque poterat probare per lineas veras, ob id verum probatur, & id quod est.

Quoniam autem est. Tex. lxxij.

Infinitum habet rationē materiæ, et formæ, & materia priuata forma.

QVartum theorema est. Cum quatuor sint genera causarum, vt dictum est, infinitum rationē habet materiæ, non alterius causæ, & non materiæ vt cum forma est, sed cum priuatione. Vnde infinitum dicit duo: vnum formale, & id priuatio est, puta (negatio actus perfecti, & consumma ti mixti cum potentia,) est enim actus imperfectus in succesione continua consistens. materiale vero est quantum sensibile, hoc enim est quod diuiditur, & in quo talis est infinitas. vnde infinitum rationem habet materiæ.

Et hoc etiam antiqui posuerunt dicentes, & vtentes infinito, vt materia. sed reprehendendi sunt. Cum enim infinitum posuissent materiam, dixerunt ipsum continere, quod quidem non ita est. materia enim potius contentum, & determinatum quid quàm continens, & determinans est.

Aduerte

Nota. Aduerte autem, quod infinitum non est sola materia: nam materia secundū se non dat rebus diuisionem, sed materia cū quātitate: radix ergo prima diuisionis infinitæ materia est, proxima vero quantitas totalis autem materia cum quantitate.

Reliquum est autem aggredi. Tex. lxxiij.

Soluuntur arg. ponētium infinitum. QVid infinitum sit, & quomodo de re sit, elucidatis, nunc soluere rationes aggreditur quas in principio cap. quarti proposuit tex. 31 ad probādum infinitum esse, nō solum potentia, vt determinatum est, sed etiam actu: atque harum rationū quasdam dicit non esse necessarias, nec demonstrare, quod intendunt: quasdam vero habere obiectiones veras, id est, quod ipsarum rationum oppositæ sunt veriores, & certiores.

Soluitur 3. ratio. Incipit autem soluere tertiam rationē, quæ sumebatur ex infinita serie generationum. Cumque ex nihilo generatio non fiat, videtur aliquod esse futurum principium. Hoc soluit, dicens, esse satis principium materiam finitam, quæ vnius corruptione alterius generationis principiū est, & ita vna materia potest multarum generationum esse principium, cum nihil generetur, nisi per corruptionem & expulsionem alterius formæ, seruata eadem materia. & hoc satis declarauimus in primo libro.

Amplius tangere, & finitum. Tex. lxxiiij.

Soluitur 4. ratio. SOluit quartam dubitationem, docens aliud esse tangere, aliud esse finiri seu finitum esse. Tangere est ad aliquid extra se, & tangere est rei finitæ. At finitum esse non est ad aliquid aliud: sed in se finitur res proprio termino: ac si dicat. Omne tāgens presupponit aliud extra se, quod tangatur: at finitum nō supponit aliquid extra se, quo finiatur: nam suo termino intrinseco, & extrinseco finitur. Vnde falsum est, omne quod finitur, finiri aliquo circunstante: intrinsecus enim est finiri terminus.

Quod autem tangere sit ad aliquid ostē dit, vt explicat Philop. quia non quodlibet corpus tangit quodlibet, sed quæ materiam communem habent: vnde cœleste corpus non tangitur ab elementari corpore: tactus enim proprie est inter ea, quæ mutuam habent generationem, vt videbitur lib. de gener.

Intellectioni autem credere. Tex. lxxv.

QVintam soluit dubitationem dicēs, quod non est credendum illi intellectioni, qua absque termino intelligimus, quasi dicat: illa conceptio, & imaginatio ficta est. cuius rationem subdit: quia talis magnitudo, vel paruitas, sub qua rem sæpe imaginamur, non est in re: ob id non est credendum imaginationi. Et id probat: quia non ob id res est, vel nō est, quia ita imaginatur, aut intelligi aliquis esse, vel non esse: sed econtra, quia res est, vel non est inde imaginatio, & intellectio veræ, vel falsæ sunt. Cum ergo accidat rei, quod ita intelligatur, aut quis ita eam imaginetur, non ob id talem esse credendum est, qualem quis imaginatur. *Soluitur 5. ratio.*

Et ostēdit id exemplo, potest enim quis imaginari aliquem numerum multo maioris quantitatis, quam sit, & quod extra vrbem sit: non tamen ob id res ita erit. Hinc patet, quod nō est argumentum bonum sumere quantitatem rerum ab imaginatione, quam hic intellectum vocat, vt notat Psellus.

Tempus autem, & motus.

SOluit primam rationem de motu, & tempore, cum adiungit intellectionem, quæ nunquam cessat. Et dicit esse infinita, sed successiua, & ita non tota simul: ob id non actu sed potentia infinita sunt: quia id, quod accipitur, non est permanens. At magnitudo, nec diuisione, nec additione etiam imaginatiua, est actu infinita: secundæ vero rationis satis ex dictis patet solutio. *Soluitur 1. ratio.*

Ex his omnibus concludit, iam elucidatum esse, quid sit infinitum, & quomodo

modo sit, & qnomodo etiam non sit. hæc Aristotel.

An vnum sit indiuisibile. An vero in infinitum etiam possit diuidi. Quæstio. V.

Rō dubitandi qua probatur vnum esse diuisibile.

Væstio hæc non aliena est a loco præsenti: nam Aristo. docet nnmerū deorsum nō tendere in infinitum: quia ex vnis componitur. vnum autem indiuisibile est, vt dicitur tex. 68. quod profecto difficile videtur: nam homo vnns est, vt ipse fatetur, & tamen diuisibile est.

Instatur. 1 Qnod si dicas, nō est diuisibilis in duos homines vnus homo, hoc non satisfacit: sumam enim ignem vnum, qui vnus est non tamen indiuisibilis est, imò in duos, & multos ignes diuidi potest.

Instatur. 2 Quòd si dicas: satis est, quòd actu non sit diuisus, quamuis potentia sit diuisibilis: verùm non valet tunc ratio Aristo. vult enim quod numerns non solum non diuidatnr in infinitum deorsum, sed nec diuidi possit. Qnia ergo hoc dubium habet aliquid difficultatis, ideo in hac quæstione ipsum tantùm enodabimus, in cuius declarationem aliquot oportebit præsupponere fundamēta, quorum primnm sit. Quod nihil aliud est vnnm, quam quod indiuisum est, & impartitum: dicit enim rē quate nus in partes non est separata nec diuisa: vnde dicitur vnus homo, qui non est plures, & vna linea, quæ non est facta plures, & vnns ignis, qni non est plures.

1. funda Vnum idē est qd indiuisum.

Vnum in diuisū duplex ē, vel per partiū negatiōes vel priuationes.

Sed hoc vnum duplex est. Alterū, qnod dicit partinm priuationem. Alterū, quod dicit negationē. quod sic clarius dicetur. Est qnoddam vnum, quod non est actu in partes diuisnm, tamen diuidi potest, aut re ipsa, aut intellectu: parum enim refert vtronis fiat modo, sicut dicitur vnus ignis, quia cum in multos diuidi possit, actu indiuisus est: & vnnm lignnm, & vnum continnum. & hoc vnum dicitnr per priuationem. Alternm est, quod indiuisum quidē actu est, & etiam potentia, quia tales partes in quas diuidatur non habet. Sicut pūctum vnum est: quia nec actu, nec potentia partitionem habet. Similiter in ratione hominis, Petrus vnus est, quia nec actu diuisus, nec potentia in duos homines diuidi potest. Hoc dnplex vnum breuissime qnidem, sed notanter distinxit Arist. 4. Metaph. tex. 4.

2. funda. vnum priuatiue duplex, trāscendentale, & prædicamētale.

Sit secundnm fundamentum. Vnum priuatiue, id est, quod actu indiuisum est in partes, cum diuidi possit, est dnplex. Alterum transcendentale: Alternm prædicamentale, quod dicitur vnum quantitatis. Hoc autem vnum distinguitur secundnm partes, quæ sunt in duplici differētia: Quædam enim partes snnt substantiæ, & essentiæ rei: quædam sunt partes quantitatiuę. Partes essentiæ, & substantiæ, vt materia forma, genera, & differentiæ, actus, potentia, & reliqua ex qnibus rei definitionem, & naturā componimus: partes vero quantitatis sunt, quæ a rei qnantitate procedūt, vt snnt partes integrantes, partes secnndum extensionem, vel secundum discretionem.

Quid vnū transcendentale.

Est igitnr quoddam vnum, qnod dicit actualem indiuisionem partium substantialium, & essentialinm, & isto modo qnæque res, siue materialis, siue immaterialis, quæ partes habet definitionis, & substantiæ, dicitur vna, vt non est diuisa in eas, siue substantia sit, siue accidens: & tale vnum dicitnr transcendentale, & sic quicquid est, vnnm est. Huic vni opponuntur mnlta: mnlta enim dicuntur quorum substantia, & esse diuisum, & distinctnm est, vt multa accidentia, multi Angeli, multi homines.

Quid quātitatiuū.

Alterum vnum est vnum quantitatis, quod actu indiuisum est secundnm partes quantitatis, quomodo dicimus vnum continuum: quia suas partes indiuisas habet: & vnum nnmerum, qui non est diuisus in suas partes, ex quibus constat, & tale vnū est in rebus, qnæ quantitate participant. nec in immaterialibus reperitur hæc vnitas, sed in snbstantijs, & accidentibus, quæ cum quantitate sunt.

Nota, partes continui, & discreti non sunt eiusdē rōnis.

Oportet tamen te meminisse continui, & discreti non esse eiusdem rationis partes: nam partes continui habent positionem, cum permanentes sunt, vel in vniuersum copulantur termino communi. At partes discreti nullam habent positionem, nec termino communi copulantur. vnde continuum dicitur vnum, cum partes,

tes habet termino communi copulatas: discretum vero, cum partes habet non copulatas termino communi, sed sub vnica forma numeri, vt ternarij, quaternarij, & reliquorum.

3 funda. vnū quod est princ. numeri est indiuisibile diuis. quātitatis discretæ, licet diuidi possit i rōne contiuui. Sit tertium fundamentum. Vnū, quod est principium numeri, & dicitur vnitas, ex qua numerus componitur, dicitur id quod est indiuisibile ratione discreti. Aduerte enim aliter diuidi continuum, aliter discretum. Continuum enim diuiditur in partes actu copulatas prius termino communi. At discretum in partes, quæ erant disiunctæ, nec termino communi copulatæ: vnde quodlibet continuum, (si continuum est,) non habet partes discretas, id eoq; dicitur indiuisibile in ratione discreti, ac vnum, quod est principium numeri, seu vnitas, & ex huiusmodi vnis, cum multa sunt, numerus constat, & talia vna sic dicuntur indiuisibilia.

1. Concl. Sit ergo prima conclusio. Vnum, quod est principium numeri, est indiuisibile non simpliciter, sed ratione discreti: potest enim aliquid vnum diuisibile simul esse, & indiuisibile, sed non ratione eadem. verbi gratia, Sumo vnum continuum, vt lignum, aut ignem, hoc potest quidem ratione continui diuidi, puta, quia habet partes copulatas termino communi: at ratione discreti diuidi nequit, non enim haber partes discontinuas, & positionem non habentes, in quas diuidi possit: vt igitur indiuisibile est ratione discreti, vnum dicitur, ex quo numerus constat, & de hoc loquitur Aristot.

Sol. arg. facti in princ. Vnde patet solutio argumenti, vnus enim homo, vnum lignum, & reliqua, dicuntur vnum continuum, & vnum, quod est numeri principium. vt vnum continuū sunt, diuidi possunt in partes continui: at vt vnum principium numeri dicuntur, nō sunt diuisibilia ratione discreti: quia sic diuidi solius est numeri continentis partes disiunctas, & positionem non habentes. & hoc nota.

2. Concl. vnū, quod est princ. numeri, non dicit entitatem cōtinuam Secunda conclusio. vnum, quod est numeri principium, non dicit entitatem aliquam distinctam realiter a continua quātitate, vt imaginantur multi reales, inter quos est Sonzi. 4. Meth q. 25. dicunt enim quòd in cōtinuo sunt duæ entitates distinctæ, vna est continua quantitas, qua est vnum continuum diuisibile, altera est entitas indiuisibilis, qua dicitur vnum principium numeri: ratio ipsius est, quia quantitas continua diuisibilis est, at vnitas hæc indiuisibilis est. *a quantitate conti nua.*

Opi. Sonzinatis, et eius ratio refellitur. Sed nobis non placet ista entitatum multiplicatio absque ratione, & necessitate, & præterquam quòd euidētibus posset redargui ista sententia argumentis, ratio ipsorum nulla est ob id dicimus, quòd quantitas continua est, a qua est vnum continuū, & a qua est vnum, quod est numeri principium, sed non eadem ratione. Vt enim a tali quantitate partes habet actu coniunctas, vnum est numero: vt vero a tali quātitate procedit, quòd si continua est, non habeat partes discretas, & res per talē quantitatem diuidi nequeat in discreta, principium est numeri, & res ab ea indiuisibilis est ratione discreti.

3. Cōc. numeri materia sunt ipsæ vnitates. Tertia conclusio. Numeri materia sunt vnitates ipsæ, forma verò est illarum vnitatum certa aggregatio, vnde ternarius vnitates dicit materialiter, formaliter vero vnitatum tantam aggregationem. Sic de quolibet numero.

Hinc intelligitur id, quod dici solet, quod vltima vnitas adueniens est forma, reliquæ materia; vt in ternario duæ vnitates sunt materia, tertia determinans forma, quod videtur dicere Albertus in prædicamento quantit & S. Thom. 8. Meth. quod non ita simpliciter debet intelligi: numerus enim formaliter diuisibilis est, illa vnitas verò diuidi non potest. Præterea: quia cum omnes vnitates sint eiusdem rationis, esset eadem forma omnium numerorum, nec specie differrent: quod nemo concedet, nec S. Thom. nec Alber. id dixerunt, vt sonat: sed sensus est, quod illa vnitas habet se vt forma: quia ipsa adueniente intelligitur compleri numerus: sed non quod re vera illa esset forma, sed vnitatum aggregatio, quæ variatur qualibet addita vnitate, atque ideo videtur forma, sed non est.

4. Cōc. numeri diuis. non procedit in infinitū deorsum. Quarta conclusio. Numeri diuisio non procedit deorsum in infinitum. Hæc est Arist. quæ patet ex dictis: quia cum numerus diuidatur ratione discreti, & sit deuenire ad vnum indiuisibile in ratione discreti, non procedit ipsius diuisio in infinitum. Non sic in continuo: non enim in

diuisio

diuisione continui deuenimus ad aliquod indiuisibile in ratione communi, cum nō sit compositum continuum ex indiuisibilibus in ratione continui, sed ex indiuisibilibus. ob id ipsius diuisio terminum non habet, vt dictum est.

An numeri multiplicatio procedat in infinitum. Quæst. VI.

1. arg. Vm numeri diuisionē deorsum descendendo nō in infinitū procedere determinatum sit, consequenter quæritur, an in multiplicatione sursum ascendendi sit processus infinitus. Et videtur quod nullo modo. Si enim talis esset processus, maxime esset propter illam rationem Aristo. quia numerus creſcit ex diuisione continui, hæc autem in infinitum procedit: sed hæc ratio nulla est vt videtur. Nam vel loquimur de continuo mathematico, vel de sensibili. Non de mathematico, quia non pertineret hæc tractatio ad Physicum. Si vero de sensibili, vt re vera est, tunc ipsius diuisio non procedit in infinitum: quia vt dixit in lib. 1. Physic. text. 36. datur minima caro, a qua nihil iam est separabile: & nos determinauimus dare minimum in his rebus naturalibus etiam homogeneis: non igitur procedit ipsorum diuisio in infinitum, & sic consequenter nec numerus.

2 Secundo videtur, quod si diuisio in infinitum procedat, quod sit numerus actu infinitus: est enim argumentum. Si lignū aliquod, verbi gratia, pedale, in infinitum est diuisibile: ergo in ipso sunt infinitæ partes actu indiuisæ, sed potentia diuisibiles: numerus igitur illarum partium infinitus est: nam dato quouis numero finito, partes plures sunt.

3 Tertio, si numerus actu infinitus esse non potest: vel esset, quia repugnat propter numeri formam, quia numerus numerabilis est: vel propter numeri materiam, quia res infinitæ non possunt esse, quarum sit infinitus numerus. Sed neutrum repugnat. Nam secundum Arist. qui mundum ab æterno posuit, potest quis petere, quot homines sint transacti, & quot dies, & re vera non est, quid dicatur, nisi infinitus numerus. Si igitur numerus infinitus esset impossibilis, non fuisset præteritus, quia impossibile ad actum non venit: sed numerus infinitus transactus est, & hoc non nisi simul cum rebus numeratis: non ergo est repugnantia, vt sit numerus infinitus: quod si dicas, non est permanens talis numerus, hoc nihil impedit rationē numeri.

Et est quartum argumentum: nam numerum trium motuum, & numerus. v. g. trium lectionum est verus numerus, tamē non permanens. 4 1

Et vlterius secundum Aristot. qui tenet animam hominum esse immortalem, & in singulis hominibus singulas animas. tunc si mundus fuit ab æterno, & homines infiniti transacti sunt, re vera etiam & animæ infinitæ, quæ cum immortales sint, sequitur actu esse illarum infinitum numerum. 2

Et vlterius secundum Reales, qui dicunt puncta esse in corpore actu, & realiter distincta a quantitate, tunc cum sint infinita puncta actu existentia in corpore, erit & numerus infinitus. 3

Quintum est etiam argumentum contra text. 59. vbi dicitur, quod diuisio quæ fit secundum partes æquales alicuius fini ti, non procedit in infinitum. Videtur hoc falsum, & probatur. Sumatur lignum bipedale, tunc in hoc possunt dari infinitæ partes æquales, quarum vna non est altera, sed omnes æquales inter se. ergo diuisio finiti procedit etiam secundum partes æquales in infinitum: & patet. Diuidatur illud lignum in duas pedalitates, & post ea singulæ diuidantur in partes proportionales: tunc coniungendo partes proportionales vnius cum coniuncto ex partibus alterius, dabuntur infinitæ pedalitates. Vt si medietas vnius coniungatur cū medietate alterius, & tertia vnius cum duabus tertijs alterius, & quarta vnius cum tribus quartis alterius, &c. vt in exemplo patet inter scripto. 5

Hæc sunt argumenta, quæ potissimam habere videntur difficultatem, quæ quidem sigillatim oportet iam soluere.

Ad 1. sol. Alb. Circa primum Albert. cap. penult. huius libri dicit quantitatem sensibilem dupliciter posse considerari. Vno modo, vt terminus corporis naturalis, & sic non dubium est, cum detur minimum corporum naturalium: per eam enim mensurabilia sunt corpora: & sic diuisione reali sunt diuisibilia corpora in infinitum.

reijcitur. Ista solutio mihi non placet: quia cum mensura, qua mensuratur, finita sit, & minima, vt dicitur 10. Meth. re vera mensurabile non mensurabitur secundum omnes partes, sed sub partibus certæ quantitatis, quanta est mensura. Vlterius, quia mensura est æqualis, & vna: non igitur mensurabile, vt tale est, diuidetur in infinitum, quia iam haberet partes æquales omnes inter se infinitas, quod esse non potest.

2. sol. Auer. ex Pa. Ve. Pau. Ven. supra tex. 60. aliter respondet ad hoc, & de mente Comment. dicit, quod quantitas sensibilis dupliciter considerari potest. Vno modo vt substat formæ naturali, & sic non datur in ea diuisio in infinitum. Altero modo ratione materiæ, cui inest, & sic eius diuisio procedit in infinitum.

reijcitur. Ista solutio mihi non admodum placet: quia cum ipse loquatur de diuisione reali, non videtur talis diuisio posse fieri nisi materia, quia semper est, & erit cum aliqua forma, quæ impediet talem diuisionem. Diceremus ergo, quod non habet intelligi de diuisione, quę dicit actualem partium separationem, sed de ea, quæ fit per partium signationem, vel considerationis resolutionem, & secundum hanc non datur minimũ in homogeneis. Quod enim supra dictũ est, intelligi debet de minimo per se existente, vt illic declarauimus. *3. sol. verior: fit diuisio p imaginatione, & non p naturalē diuis. in infinitum.*

probatur solut. Et inducit me ad hoc dicendum ratio. quia ista diuisio fit etiam in tempore, & 1 in motu, vbi non fit talis partium separatio, nisi modo, quo dictum est.

2 Præterea: quia non potest particula extra modum minima naturaliter consistere, etiam secundum eos qui minimum auferunt. dicunt enim posse tam paruam esse, vt non consistat, quin a contrario corrumpatur: ergo iam talis separatio naturaliter non procedit in infinitum.

3 Præterea: quia cœlo, & lineis cœlestibus ista inest diuisio: quæ tamen non potest esse, si intelligatur de actuali separatione, cum cęlum sit incorruptibile.

Ad 2. Circa secundum argumentum aduertendum erit, quod numerus nõ dicit quocunque modo partes, sed disiunctas & positionem, & terminum communem non habentes: quod si continuæ sint, numerum non faciunt, sed vnum continuum. & hæc est notanda solutio, vnde illæ partes vnius continui numerum nõ faciunt, nec finitum, nec infinitum actu, sed solũ vnum continuum, quousque separentur diuisione, & tunc numerus nunquam erit actu infinitus. *numerus requirit partes disiunctas, aliter nõ faciũt numerũ, vt in continuo sunt.*

Quod si petas, quot illic sunt partes, dico actu non esse numerum certum, quo usque diuisio, vel signatio accedat, quæ nunquam infinita esse poterit in actu.

Ad 3. 1. sol. iãduni. Circa tertium, Iandu. q. 11. huius tertij dicit duplicem esse numerum. Alterum rerum corporeorum, quæ non multiplicantur, nisi secundum quantitatem, vt numerus lapidum, hominum, leonum, & aliorum corporum, & talem esse infinitum negat, nec esse posse permanentem, quia tũc occuparet omnia, & non admitteret secum alia corpora. Alter numerus est rerum quæ non occupant locum, vt sunt accidentia, quæ per se quantitatem non habent, & horum numerus, dicit, quòd de facto modò est infinitus: nam materia prima cuiuslibet habet infinitas potentias actu ad singulas formas, quas recipere potest. Vnde secundum Iandu. non repugnat infinitum esse, cum sit.

Sed re vera hæc sententia quamuis in alijs accidentibus, vt punctis, habere posset aliquid probabilitatis, de quibus tamen mox dicemus, tamen exemplum allatum falsum est: non enim est, nisi vnica potentia in materia ad formas, quas recipere potest, loquendo de potentia materiæ primæ: at potentiæ proximæ sunt variæ pro varijs formis: sed non sunt hę potentiæ finitæ actu: quia non sunt, nisi cum forma generari debet.

2. sol. aliorum reijcitur. Alij dicunt infinitum numerum repugnare ratione formæ: alij ratione materiæ, qui omnes mihi non satisfaciunt.

Ad 3 & 4. vera solut. Pro solutione igitur tam tertij, quam quarti argumenti, in quibus de quadruplici numero infinito obijciebatur, vide licet,

licet, dierum, & aliorum successiuorum, animarum,& punctorum, facienda erunt aliqua fundamenta.

1. fund. multitudo, & numerus differunt. Aduerte igitur primo, quod multitudo & numerus differunt, nec idem omnino sunt. Multitudo enim solum dicit partiũ diuersarum aggregationem: at numerus dicit ordinem illarum partium secundum prius,& posterius, numerus enim a numerando dicitur: qui numerat autem ordinem habet.

numerus, & multitudo tripliciter reperitur in ente transcendens, in quantitate propriè in accidentibus. Iste igitur numerus,aut multitudo tripliciter inuenitur.Primo in ente:vbi enim diuersitas est,& pluralitas entium, quæcunque sint, siue substantiæ, siue accidentia, siue corporea, siue incorporea, ibi numerus est,& multitudo: talis autem numerus, & multitudo transcendentalis dicitur.

Secundo inuenitur ista multitudo, & numerus particularius in corporibus, & in continuis multis, & iste numerus est proprius quantitatis species.

Tertio. numerus est in his,quæ in quantitate sunt, sed non sunt multiplicata per quantitatem, vt est numerus, & multitudo plurimorum accidentium, quæ in vnico subiecto esse possunt sub vnica quãtitate.

numerus & multitudo successiuus, & permanens. Et omnis hic numerus, & multitudo aut successiuus potest esse, ita vt non sint simul vnitates, vt numerus hominum, quorum aliqui transierunt,aliqui permanent; aut potest esse permanens totus, vt facile est intelligere.

2. fund. Non dari infinitum numerum causarum per se subordinatũ. Aduerte secundo, inter ferè omnes Philosophos non esse dubium numerum causarum essentialiter subordinatarum, non esse infinitum: quia cum vna dependeat ab altera in operando, cumque essent infinitæ, vltima non posset operari, quia ab infinitis dependet, & hoc docet Aristot. 2. Meth.t.2.

Nõ datur in infinitũ numerus permanens corporũ nec accidẽtiũ quæ sunt in corporibus. Similiter non est dubium, numerum permanentem corporum non esse, nec esse posse infinitum cum locus omnis naturalis finitus sit:loquimur autem modo de potentia naturali: similiter nec est numerus permanens accidẽtium infinitus, quæ in corporibus sunt: nam cum corpora sint finita, & accidentia erunt finita: alias in vno corpore oporteret esse accidentia numero diuerso,& cum infinita vni subiecto, esset differentia in specie,& ita infinitæ essent species, quod non fit naturaliter, nec fieri potest.

At dubium est de numero infinito successiuo, & de permanente rerum spiritualium.

De infinito numero successiuo secundum Arist. Dico ergo primo, quod secundum Aristotelem optime datur multitudo infinita successiuorum, vnde multitudo dierum, & hominum,& generationum præterita-rum, & circulationum, & motuum datur infinita: nec hoc negari potest, licet propriè loquendo illa multitudo infinita nõ sit numerus, quia numerus dicit ordinem partium. at in infinito nullus esse potest ordo, cum nec principium eius sit, nec finis, & quia numerus in ratione sua propriè dicit mensurabilitatem, quæ non conuenit infinito, erit ergo multitudo infinita, sed non propriè numerus infinitus successiuorum.

Vera sol. Ad illud de infinitate animarum si fuisset ab æterno. Solu. quorundã minus recta 1 Alex. 2. Auer. Illud vero de infinitate animarum mul tum torsit Aristotelis interpretes, cum secundum eius sententiam mundus fuisset ab æterno, vnde vt illum a contradictione liberarent,in varias inciderunt solutiones parum consentaneas. Alexander ergo impie,& contra ipsum Aristotelem,ei imposuit fecisse animam mortalem. sed ea sententia ab alijs interpretibus reprobatur, & falso id imponit Aristoteli, vt alibi ex Theophrasto,Themistio, Simplicio, Ammonio, Philopono, & alijs ostendemus contra Alexandrum.

Hinc etiam delirauit Auerroes cum suo illo vnico intellectu communi non minus impie, quam Alexander, imo duplici impietate cumulatur, & corruptione animarum, & illa ficta vnitate intellectus.

4 præstãtior quorundam aliorum. Alij dicunt, quod Aristoteles solum negauit numerũ infinitum ex diuisione continui, & in rebus corporeis,non tamen negauit numerum infinitum spiritualium, & non occupantium locum. & hæc propius ad veritatem accedit.

4. Auic. Alij,vt Auicenna,asserunt,negasse Aristotelem infinitum numerum entium cõpletorum,& perfectorum,non vero incompletorum,qualis est anima, & partialium entium.

5. aliorũ seq.pyth. Alij fabulose potius, quam philosophice dicunt,esse finitas animas, sed mi-

 grare

grare ex corpore in corpus, vt dicebat Pythagoras, & hanc fuisse mentem Aristotelis, quod tamen ne somniauit quidem Aristoteles.

6 Alij dicunt esse contradictionem in ipso Aristotele, qua cum mundi æternitate non sibi consistit, dum reprobauit infinitum: & merito quidem hoc vexauit. Interpretes: nam hoc argumento satis efficaciter conuincitur mundum non fuisse ab æterno.

7. Verior omnium. Respondeo ergo ad illud de infinitate animarum, quod probabiliter, imo necessario debemus fateri, cum sint animæ immortales secundum Aristotelem, si mundus esset ab æterno, vt ille putauit, esse multitudinem actu infinitam non quãtorum, non tamen numerum prædicamentalem, & proprium. Et ista distinctio multitudinis, & numeri, ac numeri duplicis transcendentalis, prædicamentalis, quanti, & non quanti, multum est obseruanda pro doctrina Aristotelis.

2 *De eodẽ dubio, secundũ veritatẽ nõ repugnat ex natura rei esse infinitum numerũ.* Dicendum secundo, si de veritate sit sermo, infinitum nullum, nec etiam multitudine processisse, cum mundus ab æterno non fuerit.

Quod si petas, an repugnet ex natura rei, quod multitudo infinita sit, siue actu simul siue transacta. Quamuis id soluere non sit præsentis loci, sed octaui libri, existimo tamẽ multitudinem infinitam actu consumatam implicare, & esse non posse, nec pertransiri posse: vnde non solum infinita hominum multitudo, & aliorum non fuit, sed nec fuit possibilis vllo modo, nec (vt videtur) imaginatio humana potest capere id, vt infinitum fuerit transactum, & hoc continere videtur necessario non fuisse mundum sempiternum.

1. ratio.

2. ratio. Et ratio præterea talem multitudinem prohibens hæc est: quia si esset infinita multitudo, multitudo non cresceret additione multorum, nec minueretur ablatione multorum. Patet, nam si homines modo infiniti sint transacti, quæro, an post centum annos plures erunt transacti; Si id neges, videtur stultum. Si vero concedas: quomodo ergo homines illi erant infiniti? quomodo infinita multitudo habet plus, aut minus? Et idem quæram, an ante centum annos sint tot homines transacti, quot sunt modo; Re vera si datur infinitum, ablatione, vel additione, nec fit maius, aut minus.

Sol. quorundam insufficiẽs. Sunt enim qui dicunt infinitum cresce re, & minui posse manens infinitum, quod gratis dicitur.

Alij dicunt vnum infinitum non suscipere plus, quam alterum, & admittunt æquale esse infinitum, siue additis, siue ablatis finitis, hoc tamen fateor me credere non posse.

3 Præterea: quia omnis multitudo ad numerum reducibilis est aliquem, alijs esset prorsus extra genus, & nihil esset. At ꝙ illa multitudo infinita sit proprie numerus infinitus, impossibile est, vt ante ostendimus: quia numerus dicit ordinem partium, & mensuram.

4 Præterea: quia infiniti homines sunt transacti, & infinitæ generationes: ergo non sunt infinitæ: infinitum enim non esset consumabile.

Sat scio responsuros aliquos esse transactos infinitos homines, tamen non datur primus homo, qui incœpit. Sed hoc mihi difficilius apparet, quod detur causa æterna vna productiua hominum, & non dentur homines primi, quos illa causa produxit ab æterno: sed satis sint ista in præsenti, ex quibus constat repugnare ex natura rei esse multitudinem infinitam. An vero per diuinam potentiam infinitum esse possit, hoc in præsenti prætermittimus.

Ad illud de infinitate punctorum. Ad illud de punctis, dico non esse actu puncta realiter distincta, sed potẽtia. sunt actu per diuisionem, quæ cum infinita nõ sit actu, nec sunt actu infinita puncta: sed de hoc latius dicetur lib. 6. Atque ita plane satisfactum est argumento tertio, & quarto.

Ad 5. Ad quintum facilis est solutio. Non negamus esse infinitas partes æquales omnes in potentia in quolibet continuo: sed id est, quia eadem quantitas multoties reperitur, & sumitur cum alijs, & alijs partibus proportionalibus, quæ dicuntur partes communicantes. At partes non communicantes non sunt æquales omnes inter se, vt diuisio procedat in infinitum.

Est autem aduertendum, quod esse infinitum in diuisione non aliud est, quam ꝙ nun-

nunquam cesset diuisio partium, hoc est, quod non sit signabilis minima pars continui, qua non sit alia minor, & minor. Hæc de quęstione.

Vtrum sit corpus actu infinitum. Quæstio VII.

HÆc quæstio satis ex ipso textu constat, tamen propter quorundam terminorũ explicationem a nobis breuiter est dilucidanda.

1. argu. quod detur corp. infinitũ. Est argumentum. Infinitum est passio quãtitatis: ergo si datur subiectum, datur etiam passio, & quantitas actu infinita.

2 Secundo. Materia est indeterminata in se: ergo ipsius quantitas: ergo est infinita.

Distinct. de infinita cathegorematico, & syncathegorematico. Aduertendum itaque, quod est distinctio vulgaris apud Nominales, vt habet Alber. Saxo. hoc lib. q. 9 de qua etiam ante meminimus, duplex esse infinitum. Cathegorematice, & sincathegorematice, & quantum ad sensum idem est infinitum cathegorematice, & quod nos dicimus infinitum in actu, siue secundum magnitudinem, siue secundum multitudinem. Infinitum vero sincathegorematice idem est, & quod nos in potentia vocamus.

Et ita exponunt ipsi dicentes, infinitus numerus est, cum non sunt tot, quin plura possint esse. Ac si dicant, numerus ob id infinitus dicitur, quoniam quouis dato, adhuc alius numerus amplior dari potest. In magnitudine vero infinitum exponũt sic. Non tantum, quin maius, id est, cum quauis data magnitudinis parte, adhuc alia maior per additionem partis proportionalis dari potest, vt explicuimus in textus expositione.

Infinitũ cathegorematicũ duplex, simpliciter, & secundum quid. Solent iterum diuidere infinitum cathegorematice in infinitum simpliciter, & infinitum secundum quid, & hoc præsertim in corporibus. Illud dicitur actu infinitum simpliciter, quod secundum omnem dimensionem, latitudinem, longitudinem, profunditatem est infinitum, id vero secundum quid, quod secundum vnam, aut alteram dimensionem, aut ex vna parte esset infinitum; vt si hinc, vbi ego sum, corpus in infinitum tenderet sursum, vel secundum vnam, vel secundum omnem dimensionem.

At vero notatu dignum est, quod si corpus, vt corpus, est infinitum simpliciter, & secundum omnem dimensionem debet esse infinitum: & si naturaliter esse posset corpus infinitum, simpliciter esset, cum non esset maior ratio vnius, quam alterius dimensionis. *Nota.*

Sit igitur conclusio. Nullum corpus naturale potest esse actu infinitum. Præter rationes autem Aristot. etiam hæc esse potest. Nam omne quantum figuram necessario habet: at infinitum figuram habere non potest, nam figura est terminus quãtitatis, quæ non est, si corpus est infinitum: non ergo esse potest. Et hæc ratio procedit etiam de corpore mathematico, & de qualibet dimensione: nam linea necessario clandi debet termino, aliter non esset vllius figuræ linea, similiter superficies. *1. concl.* *1. ratio.*

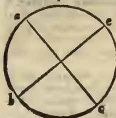
Altera ratio est partim sumpta ex Aristot. Si corpus aliquod naturale esse posset infinitum, tunc vel esset elementum, vel mixtum ex elementis, vel aliquod aliud simplex corpus. Sed nullum ex his esse potest. & patet. Non enim potest esse elementum, nam (vt dictum est in textu,) haberet virtutem infinitam, vel tantam saltem, quanta sufficeret reliqua omnia corrumpere, & in se trahere, quod naturaliter esse non potest. 2

Præterea, si esset mixtum, tunc vel componeretur ex elementis numero infinitis, & hoc nõ: quia, vt diximus, multitudo infinita esse non potest, præsertim actu. Aut componeretur ex finitis numero, & tunc necesse esset, quod aliqua, aut vnum illorum esset magnitudine infinitum: aliter enim numero finita non facerent actu infinitum. Si ergo illorum vnum est infinitum, alia in se corrumpet, & non erit mixtum tale corpus, sed simplex.

Quod si sit aliud, tunc, cum naturale sit, vel mouetur sursum, vel deorsum, vel circulariter. Sed nullus motus ex his potest esse in corpore infinito, non igitur mouebitur, nec erit naturale. *Qđ nullum posse habere motũ corpus infinitum, & primo de locali.*

Quod non moueatur sursum, vel deorsum si infinitum est, constat: quia non potest mutare locum. Sed quòd non circulariter,

cularitet, probatur. Corpus circulare non mouetur nisi mutando diametros, id est ab vna in aliam, vt ab A, in B, & a B, in C, sed non potest hoc fieri, quia A, & B, distant in infinitum & sic transitus est inconsumabilis. Qđ vero distēt infinite, patet: quia ab eodem puncto lineæ protractæ quanto magis tendunt, magis distant. Cũ ergo A, & B, in infinitũ distent, & sint protractæ a centro, cum corpus sit infinitum, distabunt infinite, nec motus esse poterit.

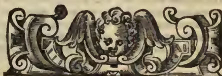

Obiec. de motu alterationis. Quod si dicas, non mouebitur motu locali secundum se totum, sicut terra, sed motu alterationis. Dico, quod moueri motu alterationis nõ potest, nisi mixtum, aut elementum sit: At supponitur non esse, quia id probatum est non posse fieri. *Solut.* Cum ergo secundum se totum debeat habere motum aliquem, non erit nisi localis: & hæc sufficiant pro conclusione. Reliqua in textu vide.

Ad 1. Ad primum dico, quod cum infinitum ponitur quantitatis passio, non ponitur actu infinitum, sed in potentia: quia in diuisione consistit, vel ex diuisione prouenit, vt fit in infinito secundum appositionem.

Ad 2. Ad alterum dico, quod materia non est in potentia ad quantitatem infinitam, vt aliqui putant, sed finitam: non enim recipit quantitatem, nisi cum forma: nec tendit ad quantitatem nisi per formam, ad quam ipsius potentia terminatur primo: sed forma finita est: ergo, & quælibet quātitas, ad quam materia est in potentia, est finita. Et hæc sint satis de quæstione, & de libro tertio Physicorum.

FINIS LIBRI TERTII.

IN LIBRVM QVARTVM PHYSICORVM,

Caput primum.

Similiter autem necesse est. Tex. I.

De quib. agat in hoc libro Arist. de loco iquã primo deinde d vacuo, & tempore, & cur eo ordine.

N hoc libro quarto, de loco vacuo, & tempore tractatur. De loco quidem, tanquam de quadam communi corporum proprietate, & deeo, quod ad motum necessarium est: de vacuo, quia antiqui ad motum necessarium esse vacuum arbitrabantur: de tempore, quia motuum mensura est.

Prima tamen de loco fit consideratio, quia locus, & motum, & tempus antecedit. Imo, vt refert Simp. ipsum corpus; ac nisi corpus substantia esset, quam Physicus præcipue considerat, prius tractasset de loco.

Tractandũ de loco an sit, et quõ & quid sit. Constituit igitur Arist propositionem, nempe Physicum oportet tractare de loco an sit, quomodo sit, & quid sit, sicut etiam de infinito ista tradita sunt.

Per quæstionem quomodo sit, intelligit Them. & Auer. an sit substantia, vel accidens. Simp. vero qualis sit locus, & totũ est verum.

Nota. Quod si dicas, quare præposuit quæstionem qualis sit, quæstioni quid sit? Respondet Simplic. quia per ea, quæ per se insunt loco, indagamus quid sit: passiones autem, quæ per se insunt, pertinent ad quæstionem qualis sit.

1. ratio. Duplici ratione probat, oportet Physicum tractare de loco. Prior est: quia omnia quæ sunt, in loco sunt: & patet hoc, quia quæ non sunt, in loco non sunt, vt chimæra, & monstra.

Dubiũ. Circa quam rationem offertur statim dubium, quomodo omnia quæ sunt, in loco sint & vlterius quomodo valeat illa ratio, quæ non sunt, non sunt in loco, igitur quæ sunt, in loco sunt. Videtur. n. procedere ab opposito antecedentis ad oppositum consequentis.

Sed ad hoc non est difficilis solutio, si intelligas Arist. hic ex sententia aliorum Philos. loqui, vt omnes interpretantur, & ipsemet ostendit, de alijs hoc dicens, cum dicit, existimant, nec omnium aliorum est sententia ista, vt dicunt Alex. & Simpli. sed eorum, qui sola corpora esse arbitrati sunt, & nihil incorporeum, & spiritale. Hi enim dicebant omne ens esse in loco, quia apud hos ens cum corpore idẽ erat: est autem omne corpus in loco. *Solut.*

Et hinc patet solutio alterius dubij. Nã esse in loco, & esse ens conuertentur apud hos: in conuertibilib. autem valet argumẽtum ab opposito antecedẽtis ad oppositũ consequentis, vt dicit Simp. Respondet ẽt secundo Simpl. quod potest illa consequẽtia apud hos sic formari. Non est in loco, ergo non est, & tunc ab opposito consequentis, est, ergo in loco est. Hoc dicitur secundum horum opinionem, nã secundum veritatem, cũ spiritualia fiot quæ in loco non sunt, non omne ens in loco est. *Alterum dubium Solut.*

Hinc patet solutio tertij dubij, quod suboriri poterat. Nam si esse in loco omni inest enti, iam nõ physici, sed metaphysici erat de loco tractare. Solutio inquam nota est. quia hi ens tantùm corporeum ponentes, non separabant physicam a metaphysica, vt bene aduertit hic S. Th. *3. dubiũ. Solut.*

Posteriorem rationẽ adhibet, quã physicum oportere de loco tractare docet. Ratio autem est, quia motus omnium communissimus, & maxime proprius, est localis, qui secundum locum fit, & latio dicitur. sed physicum oportet de motu tractare, ergo etiam de loco. Motus localis dici- *2. ratio.*

tur

tur communissimus, quia motum localem motum in communi cognoscimus, & ita exponit Simpl. Secundo, quia omnibus inest corporibus, non solum simplicibus, sed etiam compositis, & ipsis cœlis, quibus alij motus non insunt, & ita exponit Auer.

Varia lec. interpretum. Alij legunt pro communi maxime, primum, vt refert Simplic. de Eudemo, & verum est: motus enim localis est primus, non solum, quia cœlorum motus est omnium primus, sed quia reliqua agentia mouentur alijs motibus, loco presupposito, quem motu locali acquisierunt. Dicitur etiam motus localis omnium maxime proprius, idest, principalis, vt Simp. dicit, quia est dignissimus, cum solus ipse cœlis, & astris insit. Similiter dicitur maxime proprius, quia motus localis vere est continuus, vt dicit S. Th. vel quia vocabulo motus maxime localem omnes intelligant. Hæ igitur sunt causæ, propter quas Physicum oportet agere de motu.

Dub. Dubitat Simpl. cum locus sit immobilis, vt postea docet Arist. vt quid de eo Physicus tractet, qui mobilia consideret; Respondet, & bene, quod licet immobilis ipse sit, tamen motus terminus est, & per ipsum motus fit, & hoc sufficit vt a physico *Solut.* consideretur.

Habet autem multas dubitationes. Tex. ij.

Difficultas tractationis de loco. I. ratio. Difficultatem tractationis de loco ponit, atque ab ea difficultate doctrinam commendat. Duas autem difficultatis causas ponit. Altera est quia cum ex passionibus rei viam cognoscendi ipsam habeamus, cum tales passiones difficilem rem indicant, absque dubio quid illa res sit, difficile erit cognoscere. Hoc autem habent loci proprietates, nam modo vnum, modo aliud locum esse ostendunt: quædam enim ostendunt esse materiam: quædam formam: quædam neutrum: cum igitur tam varia appareat natura loci ex ipsis passionibus, etiam difficile erit quid sit cognoscere.

2 ratio. Altera difficultatis causa est: quia nihil habemus, aut traditum, aut dubitatum ab antiquis. Multum enim iuuat aliorum doctrina, vel saltem dubia: pars enim facultatis est bene dubitare, vt dicit Arist. lib. 3. Meth. c. 1.

Quod igitur locus sit, videtur manifestum. Tex. iij.

Incipit primam quæstionem discutere puta an locus sit: ac rationes aliquot proponit, quibus locum esse probat, quarum prima sumitur ex mutua corporum successione in eodem loco, quæ talis est. *Rationes ad probandum. 1. ex motu.* Vni loco multa succedunt corpora: ergo locus quidquam est distinctum ab ipsis corporibus. Antecedens experientia patet: nam vbi aer erat, aqua succedit aliquando, & contra: & vbi vnum erat corpus, alterum subintrat. Consequentia nota est: quia nisi esset locus quidquam ab vtroque corpore distinctum, non posset vnum alterius eidem loco succedere. Et nota, quod argumentum non solum probat locum esse, sed etiam quid distinctum a corporibus, quæ in loco sunt. Hoc enim quæritur, an sit natura aliqua per se distincta ab his, quæ in loco sunt. Hoc genere argumentandi supra vsi sumus ad indagandum materiam distinctam a formis generabilibus, & corruptibilib.

Dubiũ. Dubitatur. Cum locum esse sit per se notum, vt quid probet esse.

Solu. quorundam. Aliqui dicunt: quia sunt tam fortes rationes circa quid est, & est adeo difficile ipsum quid ipsius cognoscere, vt videatur non esse.

Auer. dicit esse rationes has dialecticas, & his possumus circa per se nota procedere. neutra responsio mihi multum placet.

Solu. Auerr. & aliorum. Verior solu auth. Mihi videtur dicendum, quod non solum hic locum esse probatur: id enim per se notum est: sed locum sic esse, idest, vt distinctum a corpore locato: & similiter locatum vniuersaliter est pro quocunque corpore sensibili, quod non est per se notum. Et hoc patet: quia post has rationes hæc duo infert Aristot. in textu 6. sequenti.

Amplius autem lationes.
Tex. iiij.

2. ratio ex motu grauium & leuium. SEcundum facit argumentum, sumptum ex motu naturali grauium, & leuium: hæc enim mouentur sursum, aut deorsum, cum non prohibentur ab aliquo: mouentur autem ad locum suum: ergo locus re vera est: nam motus realis terminum debet habere etiam realem. Addit Aristo. quod ista ratio non solum probat locum esse, sed etiam habere virtutem, & potentiam quandam, quia ipsa locata, & corpora ad se trahat, quod dicebat ille: Nescio, qua natale solum dulcedine cunctos ducit.

Dub. an locus naturalis habeat virtutem trahēdi locatum. Dubitatur, An locus naturalis habeat virtutem, & potentiam hanc circa locatū, Respondet S. Thom. & bene, quod locus naturalis rei cuiuslibet habet virtutem, & qualitatem conseruatiuam locati corporis. vnumquodque enim naturale corpus in loco naturali maxime conseruatur: & *Solutio.* habet etiam locus virtutem, & potentiam hanc attractiuam non in genere causæ efficientis, sicut magnes trahit ferrum, & gutta paleas, sed in genere causæ finalis: quia omnia mouentur, & naturaliter inclinantur in proprium suum naturalem locum.

Arist. vlterius cum dixisset quædam sursum, quædā moueri naturaliter deorsum, addit hæc etiam loci species, & partes esse, & non solum hæc, sed reliqua, puta, dextrum, sinistrum, ante, & retro.

Dubitabis, cur ista partes, & species dicantur.

Dubiū de partib. & speciebus loci. Aduerte verò ex Auerr. Com. sequenti, quod ista dupliciter possunt considerari. Vno modo, vt sunt termini motuum naturalium: nam latio naturalis pro termino habet locum naturalem, & tunc dicuntur species loci: quia sunt varia vbi, & diuersorum motuum termini. tunc autem nō sunt nisi sursum, & deorsum: quia motus naturalis horum corporum non rēdit, nisi sursum, aut deorsum. Possunt secundo considerari, vt sunt partes integrantes loci vnius, vel corporis existentis in loco aliquo: & sic partes sunt, & sex, vt dicitur in textu. In loco quidem vt in cœlo, qui locus est vniuersalis, signantur differentiæ sex dictæ. Septentrio est deorsum. Auster sursum. Oriens a dextris: quia ab eo incipit motus, Occidens a sinistris. Vbi est Zenith nostrum, est ante, vbi Nadir, retro.

In corpore etiam locato ista assignantur. at in animalibus solis distinctæ, (vt notum est,) sunt hæ differentiæ.

Hic in præsenti, vt species loci considerantur. Et quamuis non sint, nisi duæ, tamen connumerantur reliquæ, quia his cōiunctæ sunt, non, quia corpora naturaliter moueantur ad omnes differentias, vt ad loca naturalia.

Sunt autem talia. Tex. v.

QVia sursum, & deorsum loca esse naturalia dixerat, ac potentiam habere, & virtutem circa locata: posset quis dubitare de eo, existimans sursum, & deorsum non esse loca naturalia, sed solum relationes, & respectus corporum ad nos, vt dicantur sursum respectu capitis, deorsum respectu pedum, & sic consequenter de alijs differentijs. Hoc in præsenti remouet, docens illas differentias esse ex natura rei, & non solum ex parte nostra: quod sic probat. Quæ sunt ex parte nostra sæpe mutantur, & variantur, fiuntq; dextra sinistra, & quæ sursum deorsum, cum nos mutamur, & variamur: at ipsa naturalia non mutantur, sed fixa manēt. locus enim quo leuia feruntur, semper est sursum, quo grauia, deorsum: partes enim mundi suum semper seruant situm etiam nobis variatis: non igitur sunt respectu ad nos distinctæ illæ differentiæ, sed natura, & virtute. *Remouet obiec. Arist. ostendens sursum, & deorsū & alias loci differentias nō esse respectu ad nos.*

Vnde collige, quod est duplex sursum, & deorsum, & ante, & reliquæ differentiæ, naturale, & positione solum. Naturale, non mutatur, nec relatio est. imò contrariè opponuntur inter se sursum, & deorsum, & reliquæ. At positione sumuntur in corporibus respectu nostri, & sic variantur, & relatiua sunt, vt columna dextra positione dicitur respectu nostri, & rectum sursum respectu nostri, & aer sub pedibus deorsum positione. Secus autem sit, *Nota duplex sursum, & deorsū natura, & positione.*

cùm ista naturaliter sumuntur: inuariata enim semper manent.

Ostendunt autem, & mathematica.

Exemplũ ad idem. Distingui ea, quæ natura, ab his quæ positione sunt, etiam exemplo ostẽdit. Mathematicæ enim figuræ locũ non habent naturalem: sunt enim separata de se a sensibus, tamen positionem habent ad nos. Nam in triangulo signare possũmus, qui angulus sursum, qui deorsum sit, qui ad dextrum, qui ad sinistrum positione, & ordine ad nos: non igitur ista sunt idem in naturali loco, aliter mathematica haberent locum naturalem, vt talia sunt, quod falsum est.

Nota. Et hic sane est sensus illorum verborum (vt solum intelligatur) id est, consistit tantùm positio sine loco naturali: cum igitur separata inueniantur hęc duo, idem non sunt.

No. quid artificiali bus vt sic non debetur locus. Notat vero Simplic. quod naturalis locus non debetur artificialibus, nec mathematicis, nisi per accidens, quatenus in naturalibus subiectis sunt: sicut nec motus naturalis eis per se inest. Ac si diceret: triangulus, & reliquæ figuræ, & artificialia locum naturalem per se non habent, nec sursum, nec deorsum, nisi vt lignea, vel terrea sunt, vel alicui naturali insunt subiecto.

Amplius vacuum. Tex. vj.

3 rõ ad p bandũ locum esse. Tertium argumentum facit, ad probandum locum esse quid præter corpora locata ex antiquorũ dictis. Vacuum enim definiunt esse locum priuatum corpore: est igitur locus, & distinctus a corpore locato. Ex his igitur argumentis tribus cõcludit locum esse disiunctum a locato, & vniuersaliter locum esse pro quocunq; sensibili corpore.

4. rõ ex Hes.o. Et superaddit quartum argumentum, ductũ ex auctoritate Hesiodi, qui docens terram esse factam de nouo, dixit ante terram fuisse chaos, in quod terra reciperetur, vt in locum, & receptaculum, ex quo apparet locum esse quid præter ipsa locata corpora.

Adducit rationem, qua Hesiodus mouebatur, vt ante terram poneret locum nempe, quia existimabat omne corpus esse alicubi, & esse in loco, quod postea examinabitur.

Si autem tale est. Tex. vij.

Concludit Aristot. quod si ita est natura loci, qualem Hesiodus ponit, puta quod antecedat locatum corpus, miranda profecto est: quia est prior omnium corporum naturis, quod patet. Illud enim prius est, quod sine alijs esse potest, non autem alia sine ipso: at locus sine corpore, corpus non sine loco ponitur: est igitur natura loci prior. Et hoc secundum Hesiodum. *Locus secũdũ Hesiod prior corpore.*

At vero dubitationem habet. Tex. viij.

Postquam locum esse probauit, nunc ad quæstionem quid est, descendit, & sunt variæ in hac parte opiniones. Quidã dicunt, quod velit pro parte negatiua probare modo locum non esse probabiliter, idq; faciat ostendendo nullum quid, nullamq; naturam esse loci. & huius expositionis auctores sunt D. Thom. Themist. Auer. Alber. *Quid sit locus, an vero omnino sit nil Variæ ex pos. tex.* 1

Alij dicunt, quod velit non pro parte negatiua argumentari: quia locũ esse verum est. Nõ enim est, vt infinitum, quod aliquo modo est, & aliquo modo nõ est, sed quod solum hic circa quæstionem quid sit præsuppositam disputet, & huius expositionis auctor est Simplic. & Philop. 2

Et re vera mihi placet, dummodo addamus hoc, quod præcipue, quid est indagat, & circa ipsum versatur, & dum multis modis disputat, & ipsum oppugnat, consequẽter etiam minus principaliter disputatio est circa an sit: & hanc expositionem videtur probasse tex. 13. sequenti, vbi hæc vtraque tali modo inferuntur. *3. exposi. authoris.*

Est igitur primum argumentum circa genus: hoc enim maxime ad quid est facit,

cit, ac probat, quod genus loci non sit corpus. Omne corpus habet tres dimẽsiones, longum, latum, profundum: sed hæc impossibile est inesse loco: ergo locus non est corpus. Maior est nota. Minorem probat. Locus debet adæquari ipsi locato. sed si haberet tres dimensiones. non posset ipsi adæquari, nisi se penetrando cum ipso locato: quod esse non potest nam duo corpora in eodem, & penetratiue esse non possunt. non igitur locus est corpus.

1. rõ qua probatur genus loci nõ esse corpus.

Amplius, si est corporis locus. Tex. ix.

SEcundum facit argumentum, quo probat locum nec esse receptaculum eorum, quæ succedunt inuicem sibi, Ratio autem hæc est. Si locus esset receptaculum sibi inuicem succedentium, sequeretur quod esset locus puncti, & superficierum, & linearum, quia ista etiam succedunt: vt enim aqua aeri, ita aquæ puncta punctis aeris succedunt: deberet ergo eadẽ proportione horum esse locus: hoc tamen videtur non ita esse: nam puncti non videtur esse locus vllus, nisi ipsum punctum: pari ergo ratione non esset corpus locus, nisi ipsum corpus, nec aliquid præter corpus. Vnde non esset locus receptaculum aliquod.

2. quod locus nõ sit receptaculum.

Quid enim tandem, & nos ponemus. Tex. x.

TErtium facit argumentum, quo probat, quod si locus sit talis naturæ, quod habeat magnitudinem, & quantitatem, quod non possit, quid ipsum sit, assignari: nam vel est elementum, vel ex elementis compositum. Et si compositum ex elementis; vel ex elementis his corporeis, vel ex incorporeis, puta ex principijs intellectualibus. Sed nihil horum esse potest: non enim est elementum corporeum aut ex huiusmodi elementis compositum: esset enim corpus, quod esse non potest, vt superius probauimus. Nec potest esse quicquam intellectuale, & incorporeum: quia magnitudinem habet: non igitur videtur compertum quo in genere sit locus constituendus.

3. quod locus nõ possit habere quantitatem.

Amplius autem, & cuiusnam. Tex. xj.

QVartum facit argumẽtum, quo probat locum nõ esse causam aliquam. Posset enim quis existimare, cum locus sit prior eo, quod est in loco, forsan esse causam. Hoc remouet quia nulla species causæ est, nec formalis, nec materialis, nec finalis, nec efficiens. Cum enim res non cõficiatur ex loco, non videtur quod sit forma, aut materia. ex his enim composita constant. Et ex his apparet, quod nec sit efficiens, aut finis. Hæc enim coincidunt cum forma, ac re idem sunt, vt superius dictum est in secundo libro: loquitur enim de fine generationis.

4 quod locus nulla sit causa.

Et ita cessat dubium quod poterat occurrere. Quia diximus superius, quod locus naturalis mouet, vt finis. ille enim finis erat externus, hic de proprio, & interno fine sermo est, qui est finis generationis qui a physico consideratur, quod dubium mouit etiam Simpli. quamuis ipse multipliciter conetur soluere. sed nostra solutio magis conueniens est.

Soluitur dub. quod posset occurrere.

Amplius autem, & ipse. Tex. xij.

QVartum facit argumentum, quo Zeno vtebatur contra eos, qui dicebant omne ens, esse in loco. dicebat autem sic. Omne ens est in loco, locus est ens. ergo locus est in loco. Et iterum argumentum fiet de illo loco alio, fietq; processus in infinitum, qui non est admittendus. Videtur igitur locus nihil esse, & sic nullius erit naturæ, nec sub aliquo genere collocabitur.

Amplius sit vt omne, Tex. xiij.

6. rō locū non esse. Sextum facit argumentum, quo pariter probat locum non esse, & sic non habere genus, & supponit dicta aliquot de loco, nempe, quod locus sit æqualis locato, similiter quod omne corpus est in loco, & similiter quod in omni loco est corpus, nec detur vllus locus vacuus corpore. Supponit etiā alterum, quod verum est, nempe, corpora augeri, & fieri maiora.

Tunc est argumentum. Si corpus augetur, locus etiam augeri debet, cum sit ei æqualis: at locus non potest augeri: nō igitur videtur locus esse. Consequentia nota est ex primo supposito, quod si augetur corpus, locus augeatur.

At quia posset dici, quod non est opus, locum ad augumentum corporis augeri, sed quod tale corpus sumat partem alterius loci: ob id posuit tertium principium quod omnis locus sit corpore repletus, & ob id dici non poterit, quod illa pars quæ augetur, non sit in loco, propter secundum, vbi dictum est, omne corpus in loco esse.

At quod locus augeri non possit, ex eisdem principijs patet: quia non est, vnde tali loco augmentum proueniat: quia omnia occupata sunt. Est autem notanda huius loci expositio.

Vnde concludit, quod ex his argumentis non solum dubium est, quid locus sit, quod disputare præcipue intendebat, sed etiam dubium manet, an sit.

Caput Secundum.

Quoniam autem aliud. Tex. xiiij.

Affert rōnes Arist. quib. probari posset locum vel eē formā, vel materiam.

Cvm superius dixisset locum nec esse formam, nec materiam, ostendit modo rationes, quibus forma, aut materia esse videri poterat, ac ipsas refutat. Supponit tamen distinctionē de loco, quæ vulgaris est. Duplex enim locus dicitur, alter communis, alter proprius, & primus. Loci dist.

Quid locus com. Locus communis dicitur, qui continet locatum, & alia plura præter illud, quo pacto aliquis nostrum dici potest esse in cœlo, quia est in terra, & terra est in aqua, & aqua in alijs quæ sunt in cœlo: sed locus talis communis est huius corporis. Sic etiam nos dicimur singuli esse Romæ, vt in loco communi.

Quid pro prius. Alter locus est proprius, & primus, qui non nisi rem talem continet, quo pacto locus hic, quo ego sum, proprius dicitur, & primus. Et nota, quod locus communis dicitur respectu eorum, quæ particulari loco continentur: nam cœlum non dicitur locus communis ignis, sed proprius: quia ipsum solum proprie continet. Hinc patet quod locus proprius est, qui continet, & primo terminat locatum.

1. rō qua probatur locum esse formam. Ex hoc colligit argumentum, quod locus sit forma. Nam forma est terminus quantitatis, & magnitudinis, & ipsius materiæ, cui inest magnitudo: at locus terminus est talis: est igitur forma.

Nota. Est notandum, quod materia terminatur a forma ad esse quoddam substantiale: similiter quantitas materiæ determinatur ab ipsa forma: iuxta formam enim est ipsa quantitas.

Quæ sit vis huius rationis. Hoc argumētum solum affertur disputationis gratia. nam forma continet, & terminat intrinsece, locus extrinsece, & vt circumscribens, vt dicetur postea.

Nota. Nota cum Simpli. qui bene dicit. Aliud esse secundum aliud continere, aliud secūdum accidens. Vnde locus communis secundum aliud, puta per proprium continet, sed non secundūm accidens Per se autem continere est primo continere. & proxime, & hoc etiam in logicis est verum. nam potest quoddam prædicatum secundum aliud competere subiecto, quod non tamen per accidens, vt sensibile inest homini per se, & secundū aliud, puta per ipsum animal. idē enim est hic per se, & secundum aliud, quod immediate, & mediate. hoc etiam docet Arist. lib. 5. Meta. cap. 18.

Sic

Sic ergo conſiderantibus.
Tex. xv.

1. rō qua ꝓbatur locū eſſe materiam. VErba hæc prima textus cum ſuperio ribus ſunt copulanda, quibus locum formam eſſe infert, ſi ſic conſideretur, puta, vt terminus, & continens. Ex alia vero parte probatur eſſe materiam; nam locus non videtur aliud eſſe, quam interuallum, & ſpatium in quo magnitudo, & quantitas totius continetur, vt locus vini interuallum, & diſtantia magnitudinis vini, quæ tanta eſt, quantum interuallum inter latera interna vaſis: quod ſi hoc eſt, locus eſt materia ipſa totius compoſiti: hæc enim eſt diſtantia a quãtitate & in ea recipitur quantitas, & forma, quæ ipſam materiam determinat, cum ſecundum ſe ſit indeterminata. Quod autem ſit materia locus, & non aliud, patet: nam ſi auferamus formas, & quantitatem, non videtur quicquam ſupereſſe, quod ſit tale interuallum, niſi ipſa materia.

Nota. Aduerte vero quod non loquitur de illo interuallo externo, quod eſt intra latera vaſis, vt imaginatur Philop. ſed de interno ipſius rei, nam cum vinum eſt in vaſe, illud tale interuallum non videtur quid ſit, niſi materia rei, cũ nõ ſit corpus aliud. Et hoc eſt argumentum Ariſto. quod ſi locus ſit interuallum a quantitate rei determinatum, quod locus non ſit aliud, quàm materia: quia nihil ibi eſt præter ipſam, quod determinetur.

Quamobrem, & Plato.

Cõfirmat locum eſſe materiã COnfirmat locum eſſe materiam ex Platonis dicto. hic enim & receptaculũ, & locum idem eſſe arbitratur: Materiàm autem, & ſuſceptiuum dicebat eſſe recepta culum, ac conſequenter materia erat locus: quamuis materiam non eodem nomine ſemper vocabat: nam in Timæo hoc nomine materiæ ipſam vocabat: at in dogmatibus non ſcriptis magnum, & paruum appellabat.

Nota. Vbi aduertendum eſt Platonis tunc temporis duplicem fuiſſe doctrinam, quãdam quidem ſcripto iam traditã, alteram quam ſolo verbo diſcipulis tradebat, quam hic vocat dogmata non ſcripta.

Dicunt enim omnes aliquid.
Tex. xvj.

COmmendat Plat. cum enim alij Philoſophi omnes tantùm locum eſſe dixiſſent, ipſe ſolus quid locus eſſet, declarare aggreſſus eſt. Concludit autem ex argumento præcedenti, quod ſiue locus ſit forma, ſiue materia, eſt difficile de loco diſſerere, quia ſpeculatio materiæ, aut formæ altiſsima eſt, & difficilis valde, & neutra per ſe abſque altera cognoſci poteſt, ob id maior ſit difficultas. Dicit autem non facile eſſe vnam ſine altera cognoſcere, quia mutuo materiæ, & formæ naturales habitudinem inter ſe habent. *Cõcludit ex dictis difficile eẽ agere de loco.*

At vero quid impoſſibile ſit.
Tex. xvij.

MVltis argumentis probare nititur locum, nec eſſe formam, nec eſſe materiam, quorum primum eſt. Materia, & forma nequeunt ſeparari a re ipſa manente: at locus ſeparatur a re ipſa manente: non igitur locus eſt materia, aut forma: imò nec pars, aut habitus aut quicquam a re inſeparabile. Maior eſt certa. Minor patet; nam in locum vnius rei recedentis altera ſuccedit: quod non eſſet ſi locus eſſet materia aut forma: ſic enim recedere vtique cum ipſa re. Vnde concludit perinde eſſe locum, ac vas, quod manet recedentibus liquoribus, & nihil eſt intrinſecum ipſorum liquorum. *Cõtrariæ rõnes pro veritate lo cũ nõ eſſe formã nec materiã. 1 rõ ex ſeparatione vtriuſq;.*

Quatenus igitur ſeparabilis.
Tex. xviij.

PRoſequitur dicere, quod quatenus eſt ſeparabilis a re, non videtur eſſe forma ipſius rei. Et nota, quod hoc argumentum, quamuis ſit commune pro materia, & forma, tamen peculiarius applicatur formæ: *Proſequitur rõnẽ. Nota.*

quia

quia ipsa est, quæ nullo modo potest esse absque re, siue res maneat, siue non: at materia quodammodo est separabilis, quia manet corrupta re. Propterea aliquã exilem similitudinem videbatur habere cum loco: ob idq; alio argumento reijcit, materiam esse locum: quia nempe materia continetur, & determinatur: forma vero continet, & determinat.

Videtur autem semper.

2. ratio a modo loquendi. SEcundum facit argumẽtum sumptum ex vi, & energia locutionis. Cum enim dicimus corpus esse alicubi, & in loco, re vera non dicimus esse in seipso, sed videmus significare ipsum corpus aliquid esse, & existere in aliquo extra se, & distincto a se: nõ igitur materia, & forma locus sunt, cum intra se sint.

Digressio cõtra Platonem. Post hæc digreditur parum contra Platonem, qui non cõstare sibi visus est: Nam dixit numeros, & ideas non esse in loco. Dixit etiam ideas participari a materia: ipsatum enim participatione composita esse. Dixit etiam materiam, siue magnum, & paruum, locum esse, vnde sequitur ex his, quod ideæ in loco sint, quod si non sunt, tenebatur horum reddere rationem, & causam.

Amplius quomodo ferretur. Tex. xix.

3. a motu TErtium facit argumentum ad idem probandum, quod tale est. Si materia, aut forma locus sunt, sequitur, quod res non moueretur sursum, aut deorsum, quod falsum est. Patet sequela. quia habet intra se, ad quod deberet moueri. Cum igitur videamus sursum, aut deorsum moueri res, habentes tamen suam materiam, & formam, non est materia aut forma locus, non enim mouẽtur res ad materiam, & formam motu sursum, aut deorsum. At in his locus quærendus est, id est, locus non est alius naturalis, nisi ad quẽ res motu naturali feruntur.

Nota. Notandum vero est, quod loquitur de motu totius rei, qui non potest esse ad materiam, vel formam.

Si vero in ipso locus est. Tex. xx.

4. qđ ... [illegible] loci esset locus. QVartum facit argumentum. Si materia, & forma locus sunt, sequitur quod loci esset locus, quod falsum est. Patet sequela: nam corpora particularia cum hinc inde moueantur localiter: non est dicendum, quod in vno loco semper sint, ac permaneant: si igitur locum mutant, cum semper cum materia, & forma perseuerẽt, sequitur, quod illarum etiam erit locus: erit igitur loci locus.

Amplius quando. Tex. xxj.

Variæ expos. tex. 1. Asp. NOn est omnium eadem expositio loci huius. Aspasius, vt refert Simpli. dicit, hæc verba esse continuanda cum texto decimotertio. Illic enim probatum est, locum non posse augeri: in his vero probatur, nõ posse corrumpi aut diminui. Quod si esset æqualis locato, diminueretur: nam aliquando locatum fit minus, vt cum ex aere multo fit parua aqua. Et re vera si ista verba illuc transferantur, sensus notus est. Sed difficile videtur tantam verborum facere transpositionem, quam nullus alius antiquus interpres recepit.

2. Alex. & Phil. Alia est expositio Alexan. Philopon. & Pselli. Dicunt hic probare Aristot. tantùm locum non esse formam, & tunc argumẽtum est Si forma esset locus, cum aliquid corrumperetur, vtique locus corrumperetur. nam corruptio formæ est: locus autem corrumpi non potest, cum cõtrarium non habeat.

3. Simpli. et D. Th. Aliter Simplic. exponit, quem sequuntur Albert. & Sanct. Thom. nempe, quod probetur locum nec esse formam, nec materiam, quia vtroque modo contingeret corrumpi locum re corrupta: & vtitur exemplo, quo non solum forma corrumpitur, sed materia mutatur, puta cum aer condensatur in aquam. Themistius

mistius aliter exponit, sed non conuenit literæ.

Exposit. authoris. Mihi videtur ita dicendum, vt Aristot. velit probare locum non esse materiam, & tunc argumentum clarum est. Cum ex aere fit aqua, non manet locus idem: nam minor est aquæ locus: & præterea, quia alius est locus aquæ naturalis. At materia non corrumpitur, sed manet: non igitur est ipsa locus. Vnde non deducit Aristoteles ad inconueniens, quod locus corrumpatur, vt illi volunt, sed quod materia corrumpatur, quod esse nequit.

Ex quibus igitur.
Tex. xxij.

Epilogus dictorum. EPilogat rationem, & dicit, se posuisse rationes veras quibus locum esse probatum est, & rationes probabiles, & dispu tatiuas, quibus quid locus sit discussum est. Vbi nota, quod diximus supra: nō enim argumenta posuit quibus probaret locum non esse; sed tantùm vera, & necessaria, quibus probatur esse. At circa quid locus sit, solum disputatiue procedit. nec est quicquam determinatum circa ipsius naturam, & quid sit.

Circa aliqua dubia, quæ in textibus præcedentibus occurrunt. Quæstio. I.

1. arg. NE in exponēdo textu nimis prolixi videamur, non erit ab re dubia aliquot post expositionem aliquorum tex tuum congerere. Est igitur argumentum primum circa textum quartum, vbi dicitur, quod locus naturalis virtutem habet aliquam conseruatiuam locati. Nam superficies aquæ concaua locus videtur terræ, tamen habet oppositam qualitatem: nam terra sicca est, aqua vero humida. Præterea aer est in superficie ignis; tamen ignis siccus est, humidus autem aer: non igitur conseruat locus locatum.

2 Secundum circa tex. 5. vbi dicitur, corpus Mathematicum nō esse in loco, quod videtur falsum. Nam id, ratione cuius in loco est, & ratione cuius locus occupatur, sunt dimensiones; sed corpus Mathematicum est trina dimensio: ergo ipsum per se, & præcipue est in loco.

3 Tertium argumentum est circa text. 6. Laudat enim Hesiodum dicentem locum præcessisse terram, quæ facta est. Videtur hoc esse contra nos, qui ponimus mundi creationem nullo tamen præcedente loco.

4 Quartum est circa tex. 9. vbi dicit, quòd punctus non est in loco, quia nulla esset differentia puncti, & loci eius. Videtur hoc falsum, quia punctus locatus esset in corpore locato: punctus vero locans, seu loci esset in corpore continente: Et sic vnum punctum alterum contineret, & illius esset locus.

5 Quintum circa text. 11. vbi dicitur locus non esse causa efficiens. Videtur hoc falsum: nam locus est productiuus rerum multarum, vt patet. Quædam enim terra fert vuas, quædam metalla, quædam alia, & alia animalia.

6 Sextum circa textum quintumdecimū, quod forma contineat. Videtur falsum: nam materia habet ordinem ad formas multas, & est receptaculum ipsarum: igitur continet illas; non autem ab eis continetur.

7 Septimum, circa textum decimum septimum, quod eidem loco multa succedant corpora. Videtur falsum: nam cum ego discedo ab isto loco, locus perit, quia aer continuatur. cum autem alter succedit, locus nouus fit, nec idem est. non igitur est successio corporum in vno loco. Ad hæc oportet eodem ordine respondere. ex singulorum enim solutione tota quæstio dependet.

Ad 1. locum natu ralem duo dicere. Ad primum aduertendum est, quod locus naturalis dicit duo. Alterum est, quod ambiat, & circumscribat exterius locatum corpus, & hoc fit ratione quantitatis locus enim, cum magnitudo sit, potest locatum corpus ambire. Alterum est, conseruare locatum ipsum, quod non est aliud, quam habere quādā conformitatē, & proportionē cū natura locati, & hoc prouenit a qualitate aliqua, quæ est in subiecto vbi locus est,

Quã conformitatẽ habeat locus naturalis cum locato.

est, vt aqua est naturalis locus piscis, quia ipsum sua superficie ambit, quæ superficies locus dicitur, & similiter quia aqua ratione suæ humiditatis, & frigiditatis piscium naturæ est proportionata. Similiter de terra, & de alijs locis respectu locatorum.

Ad locum naturalẽ cõfert cœlorum influxio.

Nec solum ista qualitas conseruatiua est illa, quæ est ipsius elementi in generali: hoc enim non est sufficiens ad diuersificanda loca omnia, cum videamus diuersa loca in terra pro diuersis, quæ in ea non vbique generantur, sed conueniunt etiam aliæ qualitates a cœlo fluentes, & a virtutibus astrorum, quæ multum influunt in hæc inferiora.

De loco naturali elementorum.

De loco autem elementorum, licet non sit modò locus disputandi, dicitur tamen quod vnum elementum locus est alterius secundum suam superficiem concauam. Dicitur autem vnum ab altero conseruari propter symbolas qualitates, quia quæ simul sunt in vna qualitate communicant: & similiter ex virtute cœli, quæ conseruat ipsa secundum certam distantiam, intra quam vnumquodque continetur.

Ad 2 corp' duplex, naturale & mathematicum.

Circa secundum aduertendum, duplex esset corpus. Alterum naturale: alterum mathematicum. Corpus mathematicum est quantitas ipsa trinam habens dimensionem, longitudinem, latitudinem, & profunditatem, vt per se consideratur, nuda ab omni alio sensibili accidente, sed solùm figura terminata aliqua, quod corpus vocant prędicamenti quantitatis. Imaginantur enim Geometræ, quod sit vnum punctum, in quo tres diametri se intersecent ad angulos rectos: non enim plures esse possunt, vt rectè demonstrat Simpli. ad initium primi de cœlo: tunc vnam diametrum vocant longitudinem. alteram latitudinem, tertiam profunditatem: hoc igitur est corpus mathematicũ, quod in re quidem est, sed non tali modo nudum, vt Geometra considerat. Physicum vero corpus est substantia ipsa tales habens dimensiones, sed cum qualitatibus sensibilibus, & mutationibus subiectas, & hoc corpus sic est in rebus, & substantia est.

Corp' mathematicum quatenus tale caret loco.

Hinc patet, quod cum corpus mathematicum, vt tale, non sit, vt tale etiam non habet locum vllum: quod si esset, haberet locum mathematicum, id est, quo ad continentiam, sed non naturalem, quia nullam habet qualitatem. Et sic possumus modo dicere, quod cum tale corpus in rebus sit, quamuis non eo modo vt a mathematico consideratur, sed cum corpore naturali ratione diuersum, sic illi correspõdet locus idem naturalis, non vt naturalis est, sed tantùm vt contentiuus, & sic intellige Aristot. dicit enim, quòd non est in loco distincto a naturali, cum non separetur a corpore naturali, nisi solum ratione, & ei correspondet in re locus, vt mathematicus, non vt naturalis. Nec enim ei debetur sursum, aut deorsum, sed tantùm contineri, & hæc nota.

Ad 3. Auer. dictum.

Ad tertium Auerr. dicit Com. 6. quod in sua secta, quia ponunt mundum creatum esse, ideo dicunt illi, qui in ea Philosophantur vacuum præcessisse, in quod receptus sit mundus, existimatque ipse non posse aliter factum fuisse, nisi esset vacuũ, & Butlç. dicit difficile esse, quin concedatur fuisse vacuum spatium, in quo mũdus sit factus.

Nos dicimus vtrunq; turpiter decipi.

Primo: quia si vacuo fuisset opus, id esset ex eo, quod modò mundus secundum se totũ esset in aliquo loco ambiente, quod falsum est: non enim est in loco secundum se totum, sed secundum partes; nec continetur, aut ambitur loco, vt dicemus postea, & ipsi hoc fatentur mundum per se totum non esse in loco: non igitur debuit aliquod præcedere vacuum, cum modo non sit totius locus, qui dici possit repletus esse.

Pręterea: vacuum non est sola carentia, vel sola negatio loci vel corporis: aliàs extra cœlum esset vacuum, quod negat Arist. in lib. de cœlo, sed vacuum est priuatio loci, vel corporis, in quo corpus naturaliter fuit vel naturaliter esse potest. Hoc autem non fuit ante creationem, cum per diuinam potentiam solam, & supernaturaliter ibi, vbi est, fuerit vnà cum ipso loco creatus mundus: postquam vero factus est locus, & corpore repletus, si corpus abesset, tunc esset iam corporis, & loci priuatio, quod ibi erat, & aptum est esse naturaliter, & sic esset vacuum modò, non ante creationem, non secus quam modò, extra cœlum, vt diximus, non est vacuum: quia 2

illud

illud nullũ corpus naturaliter replere potest modò, licet Deus de nouo ibi creare nouum corpus, & per consequens nouum locum, posset. Confirmatiua sic, quia prior, saltem natura, est habitus, quam priuatio: ergo prior esse locus debuit, quam sit loci priuatio quæ est vacuum: & prius corpus in loco esse, quam corporis priuatio in loco.

Ad 3. Nec Aristotel. ex professo laudat Hesiodum, sed secundum apparentiam quandam: quia videtur locum distinguere a locato.

Et perpende rationem, qua mouebatur Hesiodus; quia existimabat omne corpus esse in loco ambiente: quæ ratio falsa est, vt ipse sumebat. Non enim omne corpus in loco est ambiente, secundum se totum. de hoc tamen in lib. 8. dicetur.

Ad 4. Solutio. Simpl. Circa quartũ Simpl. & Phil. dicunt, rationem Arist. esse hanc. Si punctus haberet locum, esset vtique alius punctus loci: si igitur punctus locus est puncto, esset ipsi appositus: tunc autem non esset differentia: quia punctum coniunctum puncto facit cum eo idem punctum. non enim sunt duo puncta immediata.

Hoc mihi non placet: nam licet in eodẽ continuo duo puncta immediata esse nequeant, possunt tamen diuersa puncta diuersorum continuorum per contiguationem esse immediata: ob id. cum illorum punctorum vnum sit corporis locantis, alterum sit locati, non erunt idem.

Sol. Alb. Albertus sic facit rationem, quod cum punctus sit locus puncti, punctus erit locus, & locatum, & sic non erit differentia loci, & locati. Sed nec hoc placet. quia sunt diuersa puncta diuersorum subiectorum.

Ideo dicendum, sensum esse, quod si pũctum haberet locum, vtiq; esset aliud punctum. cum autem vtrumque esset indiuisibile, neutrum contineret, neutrum contineretur, quia non esset vllum discrimen, quo magis vnum, quam aliud contineret, aut contineretur: & hoc est dicere, quod nulla esset illorum differentia.

De vi illius ratio nis Arist. Aduertendum vero, quod hæc ratio, vt Auer. admonuit, nõ est necessaria. sed probabilis, & soluitur sic. Admittimus punctum, & lineas non habere locum per se. quia, quamuis succedant mutuo in eodẽ loco, non succedunt per se, sed per accidẽs cum non per se moueantur. corpus tamen ipsum succedit per se, quia per se mouetur. Propterea alia ratio est corporum, alia aliorum in successione. si enim omnia pariter succederent, & mouerentur, esset argumentum ab vno ad alterum validum. sed non ita est.

Ad quintum facilis est solutio. Locus enim formaliter dicit continentiam, quæ ratione quantitatis est: & isto modo nihil producit, nullius causa est: quia magnitudo non est effectiuum accidens. At ratione qualitatum, quas habet vt locus naturalis dicitur, productiuus est. Arist. tamen loquebatur de essentia loci, quę in quantitate cõsistit, ob id dixit, non esse causam. *Ad 5.*

Ad sextum respondeo, quod id proprie continet, quod ambit, & ad suos terminos trahit aliud: vt vas continet aquam, quam ad suam figuram internam trahit. si enim vas triangulare est, talis etiam aqua fit. Cũ igitur materia terminetur a forma (nam forma aduenięs materiam ad sui modum determinat, vt patet: nam aeris forma intrans aquæ materiam, ipsam dilatat iuxta sui naturam) ob id formæ est continere. Nec idem est recipere, & continere. materia quidem recipit omnes formas, sed ab omnibus continetur: quia terminatur. *Ad 6.*

Ad septimum respondeo, quod nõ semper corrumpitur superficies, imò aliquando manet eadem, vt patet in vase. Dico etiam, quod licet corrumpatur, vt argumentum probat, tamen manet præcipuum formale loci, puta idem situs, & vbi. Et quamuis aer ambiens me mutetur sæpe, dummodo non mouear, ego dicor in eodem manere loco, propter situm, & sic multa corpora succedunt eidem loco. de hoc tamen dicetur postea. *Ad 7.*

Caput Tertium.

Vno igitur modo.
Tex. xxiij.

Quot modus aliquid sit i alio. Via loco præcipue conuenit quod i eo aliquid sit, describit modò, quot modis contingat aliquid esse in altero, & numerat octo. Primus est, quo pars dicitur esse in toto, vt digitus est in manu, & anima in homine.

2 Secundus est, quo totum est in suis partibus simul: & ne videretur totum in partibus non esse, addit, totum non esse extra partes, id est in ipsis partibus non extra est, sicut nec partes extra totum sunt.

3 Tertius est, quo species est in suo genere & particulare in suo vniuersali, vt homo in animali.

4 Quartus est, quo est genus in specie, vt animal in homine, & omnino pars definitionis in ipsa definitione.

Nota ex Simpl. Et notat hic bene Simplic. quod totum dicitur in partibus esse pluraliter: quia totum non est in singulis partibus per se, sed in omnibus simul: at genus dicitur in specie in singulari: quia tota substantia generis est in singulis per se speciebus, vt totũ animal in homine, totum in Leone, totũ in qualibet specie.

5 Quintus est, quo forma in materia, vt sanitas in animali composito ex frigidis, & *Nota ex Alex.* calidis, et alijsq; humoribus. & notat Alexan. quod ad hũc potest reduci modus, quo est accidens in subiecto: nõ tamen eodem modo existimes formam materiæ, & accidens subiecto inesse, vt alibi declaraũ est, sed similitudinem quandam habent.

6 Sextus est, quo aliquid est in aliquo, vt in causa efficiente, vt in rege est iudicium regni, & in patre fuerunt filij.

7 Septimus est, vt in fine, vt amans dicitur esse in amato. Vltimus est sicut aliquid est *8. & maxime proprius.* in vase & in loco: & hunc dicit esse modũ omnium maxime proprium: reliqui enim analogia quadam dicuntur ad hunc, quatenus id quod dicitur esse in loco conseruatur, & recipitur in eo: & hac similitudine reliqua dicuntur esse in alio.

Nota. Non meminit illius, quod est esse in tempore. quia paulo post dicturus erat de tempore. De his modis diximus in Antepræd.

Dubitabit autem aliquis.
Tex. xxiiij.

Dub. an aliquid sit in seipso. POsset quis post tot modos enarrates quibus vnum in alio est, dubitare, an aliquid sit in seipso, an non: sed quicquid est, aut nusquam est, aut si debet esse in aliquo, debet esse in alio distincto, & non in seipso, & hoc determinat Arist. ante cuius explicationem prius est a nobis res explananda, postea textus exponendus.

1. No. tripliciter posse esse tale, secũdũ se, secũdum aliud & secundum accidens. Aduertendum igitur primo, tripliciter aliquid posse esse tale. Vno modo, secundum se, altero secundum aliud, tertio secundum accidens. Id in præsenti dicitur tale secundum se, quod immediate recipit tale prędicatum, quomodo superficies huius corporis dicitur secundum se alba, quia ipsa est primo, quæ albedinem habet. Id dicitur secundo secundum aliud tale, quod secundum sui partem illud recipit prædicatum, vt homo secundum aliud est albus, quia superficiem habet albam, & secũdum aliud sciens, puta secundum animam, in qua est scientia. Id dicitur per accidens, quod est in eo, quod secundum se est tale, vt anima per accidens mouetur: quia est in homine, qui per se mouetur. Sunt autẽ isti modi differentes inter se.

2. No. aliquid esse i alio tripliciter. Aduertendum secundo: quod sicut aliquid est tale tripliciter, ita similiter aliquid dicitur esse in aliquo, & esse in loco tripliciter, secundum se, secundum aliud, & secundum accidens. Id est in loco secundum se, quod primo, & proxime in loco est, vt ego sum in hoc loco. Id est secundum aliud, quod secundum sui partem aliquam in loco est, vt dicitur arbor in fluuio, quę secundum radicem, vel secundum aliquam partem est in fluuio. Id vero dicitur secundum accidens, quod est in eo, quod secundum se est in loco, vt nauta est in mari, quia est naui, quæ est in mari: & anima est in loco, quia est in homine, qui est in loco.

Ad

2. No. tripliciter aliquid esse in se ipso.

Aduertendum tertio, quod aliquid esse in seipso tripliciter intelligi potest. Vno modo secundum partem, quod non aliud est, quam quod totum habẽs duas partes, quarum vna sit in altera, dicatur esse ratio ne vnius in seipso ratione alterius: & hoc fieri potest, vnde dicitur, amphora vini est in seipsa. Sensus est, amphora vini secundum vnam sui partem, puta, secundum vinum, est in seipsa ratione alterius, scilicet amphoræ. Altero modo aliquid potest dici in seipso secundum se primo, vt quod in se sit vinum secundum se, & hoc non potest esse, vt probabitur postea. Tertio modo, quod aliquid sit in se secundum accidens id est ratione alterius: nec hoc fieri potest, vt in textu explanabimus. Est quidem quartus alius modus, quo Deus benedictus est in seipso: sed de hoc non loquitur hic Aristo. tantùm enim agit de loco corporum, & modo, quo corpus potest esse in seipso.

Explicat. tex. Ari.

Hæc sunt, quæ hic Aristo. docet. Accedamus ad textum. Distinguit igitur primo dupliciter posse aliquid secundum se in loco esse. Aut secundum se, aut secundum aliud, vt declaratum est: puta cum secundum totum, aut secundum aliquam sui partem in loco est: & ponit exemplum prędicatorum, quæ secundum partem dicuntur, vt homo est sciens secundum animã, in qua est scientia: & homo albus secundum superficiem.

Dicit igitur, cum aliquid totum habet sic partes, quod vna sit in alia, & altera recipiat illam sicut locus, tunc illud tale totum dicitur esse in seipso, sed tamen ratione partium, sicut hoc totum, amphora vini, in seipso est ratione partium: per vinum enim est in se ipso secundum amphoram. vtrumque enim pars est illius totius.

Sic contingit quippiam.
Tex. xxv.

Nihil potest esse in seipso primo, sed tantùm secũdum partem.

Svbdit non aliter contingere aliquid in seipso esse, quam secundum partem nõ autem primo: ponit exempla, quando aliquid secundum partem dicitur in seipso esse, & litera non nihil est obscura. Dicit, album inest corpori, & huic per superficiem, & scientia est in anima, & ab his appellamus hominem album, & scientem, sed secundum aliud: album enim secundum corpus, & superficiem ipsius: scientem vero secũdum animam. Vocat autem corpus alteram hominis partem, quæ ab anima distincta est.

Ac si dicat, homo est albus, & homo dicitur sciens, seu secundum aliud: albus quidem secundum corpus, sciens vero secundum animam. Non tamen diceretur nec albus, nec sciens, si illa essent separata, & non essent partes.

Similiter, cum vinum, & amphora per se sunt, & vinum nondum est in amphora, non dicetur amphora vini esse in seipsa, nec vinum per se, nec amphora: at cum simul sunt, & partes sunt illius totius, tunc potest amphora vini esse in seipsa ratione partium, vt dictum est.

Et ad denotandum, quod est in seipso totum ratione partium, hoc exprimit exẽplo dicens: Est in seipso, vt album in homine: quod idem est, ac si diceat, secũdum partem: nam albus homo est secundum corpus: hoc autem secundum superficiem, in superficie autem albedo est secundum se, & primo, & diuersam naturam, ac potentiam habet ab ipsa superficie.

Nota.

Quibus verb. Aristotel. denotat subtiliter, cum aliquid est secundum se in aliquo, esse distinctum prorsus ab illo, nec illius partem esse: sicut albedo a superficie distinguitur, in qua primo est.

Neque igitur inductiue. Tex. xxvj.

Probatur nihil posse esse in seipso secundum totum. PRobat, quod nullo modo aliquid sit in seipso secundum se totum, idque dupliciter. Primo per inductionem modorum communem, quibus vnum dicitur esse in aliquo, vbi nullus esse videtur, quo aliquid *1. induc.* esse dicatur in seipso secundum se.

2. ratio. Secundo ratione. Si totum secundum se est in seipso, demus hoc totum esse amphoram vini. Est argumentum. Si amphora vini est in seipsa secundum se, sequitur, quòd sola amphora est amphora vini, & quod vinum etiam solum est amphora vini: quod quidem falsum esse constat.

Supp. Probat autem Arist. ponendo vnum, ex quo probatio deducitur. Nempe, quod quamuis ponatur amphoram vini esse in se, tamen hoc est euidens, quod non sit aliud, quod recipiat, nisi amphora: nec sit aliud quod recipiatur, nisi vinum, nec amphora recipit ratione vini, sed ratione amphoræ; nec vinum recipitur ratione amphoræ, sed ratione vini: vnde ratio vtriusque diuersa est.

Tunc sic. Si amphora vini secundum se totam est in seipsa: ergo amphora vini est, quod recipit, & amphora vini est, quod recipitur. Aliter in seipsa primo non esset: sed id quod recipit non est nisi amphora ratione amphoræ. & id, quod recipitur, vinum ratione vini: ergo amphora vini, & est ipsa amphora per se, & est ipsum vinum per se. Hoc autem impossibile est: igitur nihil est in seipso secundum se, & primo, sed tantùm (vt dictum est) secundum partem.

At vero neq; secundum accidens. Tex. xxvij.

Nihil est in seipso per accidens. PRobat tertium, non esse aliquid in seipso secundum accidens, id est quia est in eo, quod est per se: quia sequeretur, quod duo corpora essent simul in eodem loco, & penetratiue, quod naturaliter est impossibile. Quod vero sequatur, non perfectè probat, sed incipit probare. Et aduerte locum esse maxime obscurum.

Quantum existimo, ratio est hæc. Demus aliquid, quod sit in se secundum accidens, & sit hoc amphora sola, tunc est argumentum. Amphora est in se secundum accidens: ergo est in se, quia est in alio, quod secundum se est in amphora Hoc enim est esse in aliquo secundum accidens. Nihil est autem, quod secundum se sit in amphora nisi vinum, si amphora est vini plena: amphora ergo est in se secundum accidēs, quia est in vino, quod secundum se est in amphora. Tunc vlterius. Cum duo corpora sic se habent, quod vnum est in loco, quia est in illo, quod per se in loco est, tūc quod est per se, est magis proximum loco, vt manifestum est. Amphora autem est in se, quia est in vino, quod secundum se in amphora est: ergo magis est vinum amphoræ proximum, quam ipsa sibi. sed ipsa non occupat, nisi vnum locum, nec est maior se ipsa: ergo vinum, cum sit magis propinquum amphoræ, vnum corpus cum ea faciet, & vnum locum occupabit, quod est impossibile. *1. Ratio.*

Explicat. tex. Ari. Hæc est ratio integra, & est sine dubio optima, & subtilis, qualis ad veritatē probandam adduci potest. Vide literam: dicit quod sequetur duo corpora esse simul.

Ostendit quomodo sequatur, dicens. Si cuius natura est susceptiua, id est, si ipsum vas, cuius est suscipere, dicatur esse in seipso per accidens, & id, quod suscipitur, puta vinum. Si illud vas vinū est, vel alius liquor, si talis liquoris fuerat vas. Si hoc inquam, quod suscipitur, sit id ratione cuius vas in seipso est. tunc sequetur penetrare se vas, & vinum: quo autem pacto id sequatur, non ostendit. Diximus tamen nos quia quod est per se, & primo in loco, est magis proximum ipsi loco, quàm ea res, quæ est in eo, quod est per se in loco. & nota expositionem. Concludit in seipso nihil esse primo, idest totum, nec secundum se, nec secundum accidens, sed tantùm secundum partem.

Quod

Quod autem Zeno dubitabat.
Tex. xxviij.

Sol. Ari. arg. Zen. Respondet modo argumento Zenonis, quo probabat, si locus esset in aliquo, fore processum in infinitum. Dicit, quod locus in aliquo est, sed non vt in loco: nõ enim omne quod est in aliquo, est, in eo, vt in loco. Locus autem in aliquo est puta in locato, aut in suo subiecto. est enim locus superficies continens, quæ in corpore est aliquo sed non vt in loco, sed vt forma in materia, vel accidens in subiecto. Est enim locus in locato, vt forma extrinseca: in subiecto vero suo intrinsece, & inhæsiue.

Nota. In quibus verbis docemur vnum, non quicquid est, esse in loco, nec quicquid in aliquo est, esse ob id in eo, vt in loco: in quibus deceptus est Zeno in sua ratione cum reliquis Antiquis.

Illud autem manifestum.
Tex. xxix.

Locũ non esse materiam, vel formam. Concludit ex his notum esse, materiã, aut formam locum non esse. Nam locus, & id, quod est in loco, sic sunt diuersa, vt neutrum sit alterius pars; at materia, & forma partes sunt ipsius compositi, ob id non possunt esse ipsius locus.

Post hæc, cum in his omnibus, quid locus sit, nõdum determinauerit, sed solum disputando processerit, finem dubitationibus, & disputationibus imponens, quid locus sit explicare incipit.

Caput Quartum.

Quid autem tandem sit locus.
Tex. xxx.

Oci naturam ex propria sentẽtia inuestigaturus, ea, quę loco per se insunt pręmittit. Per propria enim, & per se accidentia, optima via est indagandi quid res sit, vt dicitur, 1. de Anima. t. Coll'g't autem sex, quæ loco per se videntur inesse.

Primum est, continere locatum, hoc est ipsum circumscribere, & terminare. 1

Secundum est Non esse aliquid intrinsecum locati, nec materiam ipsius, nec formam, nec partem, nec accidens inhærens, sed solum continens. 2

Hanc proprietatem cum prima quidam coniungunt, & vnam faciunt, nempe, continere sic, vt non sit aliquid contenti, inter quos est Philop. Alber. S. Thom. & Auerr. Alij diuidunt, & duas faciunt, cum re vera, aliud sit continere, aliud non esse contenti partem: & hi sunt Themistius, Simplicius, & Psellus: & mihi ita placet, saltem vt procedat cognitio distinctior. *Nota.*

Tertium est. Locum primum, & proximum non esse maiorem, aut minorem locato, sed illi æqualem, vt nec plus, nec minus, quam locatum contineat. Dicit autẽ, primum locum, & proprium: communis enim maior est. 3

Quartum est, locus nõ deseritur ab vno quoque, & separabilis est. Quæ verba dupliciter legunt Simpl. & Philop. Primo affirmatiue, & tunc idem significant, puta, quod locus separari, & deseri possit a locato, vt notum est: Secundo, legunt primum verbũ negatiue, vt modo habet litera Græca, & versio nostra, & ita exponit Themistius. Et tunc est sensus, quod locus non est sine aliquo saltem locato isto, vel illo, non enim est vacuum, vt dicetur. Quamuis antẽ non possit esse sine locato aliquo, a singulis tamen potest separari, siue ab hoc, siue ab illo. 4 *Nota.*

Quintum est. Omnem locum esse sursum, & deorsum. Sensus est, secundum Simplic. Philopo. & Themist. quod locus naturalis, aut est sursum, aut deorsum, non tamen, quod omnis locus partem habeat sursum, partem deorsum, vt aliqui exponunt: licet hoc partim verum sit, sed non ad mentem Arist. 5

Sextum est. Vnumquodque corpus naturale in suum locum naturaliter ferri, ibique manere, & quiescere, puta sursum, aut deorsum. Loquitur autem de motibus elementorum, & mixtorum ex elementis. 6

Hanc proprietatem fere omnes cum quinta copulant. Simpli. distinguit, & sic multi-

multiplicat: parum refert, dummodo verus constet sensus Arist.

Suppositis autem his. Tex. xxxj.

Nota 1. Tria commoda affert exacta rei definitio.

HIs loci proprietatibus, vt fundamentis præfactis, oportet reliqua speculari: ac docet loci definitionem esse tradendam, quæ talis sit, vt tres habeat conditiones. Prima est, vt quæ proposita sunt dubia soluãtur Cum enim dubia circa quid est fuerint, ipso cognito cessabunt. Altera, vt passiones, & proprietates, quæ loco conueniunt, non auferantur, imò per ipsam competere videantur. Tertia est, vt causa difficultatis, & dubiorum aperiatur ita, vt clara omnia relinquantur. Si enim talis data fuerit definitio, demonstrationi erit aptissima.

Primum igitur considerare oportet. Tex. xxxij.

Locus cognoscitur ex motu ad locum.

AD naturam loci indagandam proponit viam, qua locum esse cognitum est. Hæc autem via, motus est secundum locum. Vt enim ex diuersa formarum successione in eadem materia, materiam substantialem a formis distinctam esse perceptum est, & ex accidentium in eodem subiecto mutatione subiectum, & substantiam ab ipsis diuersam esse, est compertũ, ita etiam ex corporũ multorum circa eundem locum successione, & similiter ex vno corpore per motum mutato & deserente loca, ipse locus cognitus est quid esse præter corpora.

Confirmat autem ex antiquis, qui cum per motum locum cognosci comperirent, cœlum maxime esse in loco arbitrati sunt, quia maxime mouetur; sed hoc non est secundum mentem Arist.

Duplici genere motus cognoscitur locus.

Distinguit autem motus, quibus locus cognitus est, in duos. Quidam est latio, vt cum corpus mutat totum suum locum, & ad alium tendit. Quidam alter est, cum non totum locum mutat, sed partem, puta, dum acquirit maiorem locum, quod fit per augmentationem: aut minorem, & partem loci deperdit, quod fit per diminutionem.

Est autem quod mouetur.

Ex quorũ mobiliũ motu cognoscatur locus.

CVm explicuisset quibus motibus di gnoscitur locus, explicat quibus mobilibus, ac distinguit ea, quæ mouentur. Quædam, inquit, mouentur actu per se; quædam actu etiam, sed per accidens. Illa mouentur per se, quæ ratione sui mouentur, puta, secundum ipsa tota, quibus inest motus; vt homo mouetur per se, ignis per se; & similia. Illa vero per accidens mouentur, quę mouentur, quia sunt in eo, quod per se mouetur.

Dupliciter aliquid mouetur p accidẽs.

Et hæc subdiuiduntur. Quædam enim sic per accidens mouentur, vt possint per se aliquando moueri; quales sunt partes integrantes: hæ enim dum in toto sunt, ipsius motu per accidens mouentur, possunt tamen ab ipso separari, & tunc per se moueri. Quædam alia sic per accidens mouẽtur, vt nunquam per se moueri queant, qualia sunt accidentia, albedo, scientia, & similia, quæ a subiecto separari non possunt naturaliter, ob id, si mouentur, per accidens semper mouentur.

Locus præcognoscitur per ea, q̃ mouẽtur per se.

Cum igitur tripliciter moueri contingat: & per se, & per accidens, per se vt homo; vt partes & per accidens, vt accidentia, & inseparabilia; motus proprie cognoscitur per ea, quæ per se mouentur, quamuis aliquo etiam modo per ea, quæ, vt partes, mouentur. Intellige de parte secundum quantitatem.

Quoniam autem dicimus in cœlo esse. Tex. xxxiij.

Natura loci præcipue consistit i hoc, quod loc' contineat locatum.

NAtura loci præcipue consistit in eo, quod non vt pars rei contineat rem, sed vt quid externum proxime tangens, & circumscribens ipsam: ob id aggreditur discrimen ponere inter modum, quo continet pars, & quo continet locus, & quando continet, vt pars, quando continet vt locus.

At quia non est similitudo inter locum communem, & partem (quia locus cõmunis

nis non proxime continet, nec immediate rem, sicut totum partem, vt vltimum brachij manum, sed similitudo est cum loco proximo, qui immediate continet) separat locum communem a proprio, vt distinguat hunc a parte. Ob id dicit dupliciter, dici esse in loco. Et communi, vt quisque nostrum est in cœlo, quia in aere, & adhuc in aere, quia in hac ipsius parte, vel in aliquo contento ab aere. Et in loco proprio, & adæquato dicitur esse.

Alius est locus cōis alius proprius. Quod autem locus communis non sit proprius, notum est. Locus enim proprius est æqualis, & adæquatus, at communis non est æqualis rei: totus enim aer, aut cœlum non est æquale cuilibet corpori horū, quorum loca communia sunt. Est igitur proprius locus, in quo quid est, ipsi æqualis & adæquatus.

Cum igitur non diuisum est. Tex. xxxiiij.

Diuersimode cōtinet locus locatū & totum suā partem. 1. differ. TRes differentias constituit inter id, quod proxime cōtinet vt locus, & id, quod proxime vt totū suam partem. nam pars est immediata suo toti, & locatum loco proximo, & proprio.

Prima differentia est, quod pars est continua ipsi toti, at locus non est continuus locato, sed contiguus, & ipsum tangens, ab eo quod continetur diuisus. Ista autem contiguitas est secundum superficies, puta, vltimam continentis, quæ concaua dicitur, & locus est, & primam contenti, quæ conuexa, & exterior dicitur, atq; has duas superficies dicit esse æquales in spatio, vt vna prorsus non aliud, quam alteram ambiat: nec altera ab alio, quam ab illa ambiatur.

Cuius rationem subdit, quia in eodem sunt illæ superficies, id est, simul sunt, vt exponunt Simplicius, & Philop. Quod si sic sit continens, tunc non erit pars contenti, nec aliquid illius intrinsecum, talis autem est locus.

Et cum continuum sit, & non in illo mouetur.

ALias duas differentias constituit sum ptas ex diuersa ratione continui, & contigui. 2

Secunda in ordine est: quod est alteri cōtiguum, mouetur in ipso, id est, suum motum habet per se, etiam illo in quo est manente immoto: vt patet de aqua, quæ in vase immoto mouetur. At quod est alteri cōtinuum, mouetur cum ipso, id est per se nō habet motum, nisi cum ipso toto, & nunquam potest moueri, quin moueatur ipsum, in quo proxime est.

Tertia differentia est: quod id, quod est alteri continuum, dicitur esse in ipso vt pars in toto: quod vero est contiguum, est in eo, vt in vase. Hi autem duo modi existendi in alio diuersi sunt, vt dictum est. 3

Ex quibus patet, locum esse vltimū corporis continentis, æquale primo contento, ipsi contiguum, & proximum, nihilq; ipsius intrinsecum. *Colligitur, ex dictis locum eē vltimū cōtinentis, æquale cōtento, & contiguū.*

An locus sit æqualis locato. Quæstio. II.

DE loco communi nulli dubiū est, quin sit maior, quam locatum: de proprio vero videtur dubium esse.

Est enim argumentum primum. Cōtinens maius est contento, vt cōmuniter dicitur: locus est continens: ergo maior est locato, quod contentum est. 1

Secundum. Si locus esset locato æqualis, haberet æquales dimensiones cum ipso: hoc autem est falsum: nam dolium nō habet æqualem profunditatem cum vino, vt notum est. 2

Tertiū: quia, quòd locus pro superficie continente sit æqualis locato, sm primam ipsius superficiem contentam, videtur hoc nō posse dici: quia si locus esset circularis, tunc supra idem centrum describi duo circuli ęquales possent (quod videtur impossibile) vnus supra circūferentiam locati, alter per superficiē loci supra centrū locati. Et vlterius, illi duo circuli haberēt æqualē diametrum, 3

diametrum, quæ videntur esse contra propositiones geometricas.

1. funda. locus cōm. nō est æqualis locato. Circa hæc aduertendum primo, vt diximus, difficultatem non esse de loco communi, sed de proprio, & proximo. Communis autem is est, qui ita locatum continet, vt alia præter ipsum contineat, vt cœlum, & aer est locus communis omnium nostrum. Proprius autem est, qui nil nisi locatum illud continet. Potest autem esse, quod locus cōmunis sit simul, & proprius, sed respectu diuersorum, vt concauum Lunæ locus est communis nostri respectu, sed proprius est ipsius ignis, quem adæqua te continet.

2. ex Alb. & Auer. duplex est æqualitas altera cōtinētiæ altera dimēsionis. Aduertendum secundo, ex Alb. & Auer. hoc quarto lib Commen. 77. quod duplex est æqualitas. Altera dimensionis, altera continentiæ, quæ dicitur ab Alber. secundum extensionem. Æqualitas dimensionis est, cum vnum alteri æquatur secundum omnem dimensionem, puta, longitudinem latitudinem & profunditatē. Constat autem, quod ista æqualitas non est loci, & locati, non enim secundum omnem dimensionem sunt æqualia: sic enim cum locus sit ipsius receptiuum locati penetraret se cum ipso, quod esse non potest. Altera est æqualitas secundum continentiam, & hæc est secundum latitudinem, & longitudinem solam, qualis est æqualitas, quæ ostenditur in duobus corporibus secūdū suas superficies.

1. Concl. superficiē cōcauam loci, & cōuexam locati, esse omnino æquales. fundamētum indiuisib additum indiuisibili nō facit maius. De hac est difficultas, puta, an superficies concaua continentis, & conuexa locati sint æquales. Est autem conclusio vnica communis omnium fere, illas duas superficies esse æquales ita, vt vna non sit altera maior. Ad cuius probationem oportet præmittere vnum fundamentum latius lib. 6. tractandum, Nempe, indiuisibile additum indiuisibili, non facere ipsum maius, nec similiter indiuisibile additum quanto, ipsum augere. Quod est dicere, punctum additum lineæ, non facit ipsam longiorem: & linea addita superficiei, non facit ipsam latiorem: nec superficies addita corpori, ipsum facit profundius, aut crassius. Et hoc est vnum fundamentum magnæ partis Philosophiæ Peripateticæ.

1. rō qua pbatur i'lud fund. Et probatur: quia si additione horum indiuisibilium crescerent quantitates, sequeretur, quod partes diuisæ non essent tantæ simul quantum totum continuum, & sic nunquam posset continuum in duas suas medietates diuidi. Sequela patet: nam per diuisionem, nouæ in diuisis partibus resultant superficies, quæ augerent partes illas.

Præterea: quia experientia docet, quod diuiso aliquo continuo, si iterum partes coniungantur, & contiguæ fiant, vt nihil maneat intermedium, tunc non occupabunt maiorem locum ob illas nouas superficies, quam ante, cum erant continuæ. 2

Præterea: quia non quantum non potest augere quantum, & non extensum non potest augere extensum, & non profundum, non potest augere profundum. Non igitur crescunt quantitates additione illorū indiuisibilium secundum id, quo indiuisibilia sunt. 3

Stāte igitur hoc fundamento, ratio cōclusionis hæc est. Superficies lōci cōcaua, & superficies conuexa locati terminant æqualem profunditatem: ergo sunt æquales. Consequentia est certa: sed antecedens probatur. Quia superficies conuexa locati est terminus intrinsecus totius profunditatis locati: superficies vero concaua locantis pari modo: Vlterius tamen circundat superficiem locati conuexam: sed hæc nullam addit locato profunditatem, vt diximus: ergo tantam profunditatem terminat vna, quantam altera. *Ex hoc fund probatur conclusio.*

Sūt igitur æquales, ita, vt ea, quæ est locati, posset æqualiter terminare quantitatem locantis, & ea, quæ est locus, terminare intrinsece locatum. *Nota.*

Ad argumenta patet solutio. Ad primū dicitur, quod locans est maius locato, & continens contento, secundum superficies conuexas vtriusque comparatione facta: at si concaua continentis proxima cū conuexa contenti comparetur, tunc vtriq; inest æqualitas. *Ad 1.*

Ad secundum nota est solutio ex primo fundamento. Non enim hic comparamus profunditatem, nec omnem dimēsionem corporis continentis, & contenti, sed extensionem solam. *Ad 2.*

Ad tertium dicendum, quod in eadem superficie non sunt duo circuli æquales supra idem centrum: nec vnus diameter *Ad 3.*

diuer-

diuersorum circulorum concentricorum: tamen in diuersis superficiebus contiguis id fit, ac si duo circuli æquales vnus alteri superponeretur, verum tamen esset dicere vnum esse supra alium, sicut verum est dicere superficiem concauam locātis esse super connexum locati: sed tamen non occupando diuersum situ loci, sed omnino eundem, quasi alteri superinscriptum. Nam indiuisibile cum locum non occupet vllū, aut spatium, additum alteri immediate, non faciet spatium. in eodem vero corpore id contingere non potest. Et ratio est: quia in vno corpore, & vno continuo non sunt duo indiuisibilia immediata, quin mediet diuisibile: at in diuersis corporibus se tangentibus possunt esse simul, & immediata: sed de hoc inferius in lib. 6.

Quō ab eodem cētro possint describi duo circuli e iusdē magnitudinis et vnus supra alterum.

Iam igitur manifestum est. Tex. xxxv.

Concluditur, quod nō sit genus loci.

Ex prædictis loci proprietatibus genus loci infert, ac ratiocinatur a sufficienti quadam partium diuisione, quæ talis est. Locus aut est forma, aut materia, aut interuallum, & spatium interceptum inter latera superficiei continentis, aut ipsa superficies continens: sed non est forma, nec materia, nec tale interuallum. est igitur superficies continens.

Excludit autem, quod sit forma, soluendo rationem, propter quam forma videtur locus. Ratio autem est: quia forma est continens, & continens est in eo, quod continetur. Si igitur locus continens est, forma esse debet. Respondet Aristotel. quod tam forma, quam locus terminant, & continent, sed non eodem modo. Nam forma terminat rem ipsam, cuius est forma, ita vt in ea sit: at locus est terminus, & continens extrinsecus, quia est ipsius continentis.

Locus nō est forma.

Vel potest esse sensus, quod locus est etiam forma, sed non locati, sed continentis corporis, & respectu contenti locus est. Sed sensus prior est melior, quod forma terminet ipsum locatum: locus vero ipsum continens, & simul vtrunque sit sed non ob id idem erunt: aliud enim est simul esse, aliud esse idem.

Ex eo autem, quod mutatur. Tex. xxxvj.

Locū nō esse interuallum.

Ostendit locum non esse interuallum: ac primo ponit rationē, propter quā locus videtur esse interuallum. Vbi aduerte, quod antiqui existimabant inter latera superficiei alicuius continentis esse quoddam spatium interceptum, quod asserebāt esse dimensiones quasdā, & corpus de prædicamento quantitatis solum absque substantia, & istæ erant locus, in quem corpus adueniens recipiebatur: & iterum aliud adueniens recipiebatur priori recedente; semper enim illæ dimensiones permanent, atque hæ cum corpore adueniente penetrantur, fiuntq; ipsi æquales, etiam secundum profunditatem, & has vocat Aristot. interuallum.

Quid sit interuallum.

Et ponit rationem, propter quam potest videri locus interuallum. Nēpe: quia quolibet corpore contento, & contiguo recedente, videtur illud spatium, in quod recipiebatur, idem manere, quod quidem loco inest. Hoc tamen Aristot. reijcit, docens egregie, quod inter latera corporis continentis non est vllum spatium, & interuallum reale, nisi quantitatis cuiuslibet corporis contenti, quod incidit, & succedit. Vt spatium inter latera vasis, est ipsa aqua, cum plenum est aqua, & aer, cum plenum est aere, vel alio corpore, cum plenum est, ipsum tale corpus est. Nisi enim illud corpus esset, latera vasis iungerentur, vt latera vtris subtracto interius corpore.

Est autem notandum, quod dicit spatiū esse quodlibet corpus eorū, quæ apta sunt tangere. Nam cum est corpus eiusdem rationis cum continente, tunc ei continuatur, & non est locus, nec interuallum. Vt cum aeri continenti lignum succedit aer, tunc locus destruitur propter continuationē. Vt igitur seruetur locus, & dicatur esse interuallum, corpora debēt succedere quæ apta sit contigua fieri, & latera continentis tangere.

Si autem esset aliquod spatium. Tex. xxxvij.

Dupliciter probat tale interuallum nō esse locum. Prior ratio est, sequeretur

Probatur locum nō esse interuallum. quod infinita essent loca pro quolibet corpore succedente: Nam quælibet pars per se haberet locum, sicut & ipsum totum.

1. *Ratio.* Vbi aduertendum, quod pars non habet locum per se, quia non potest vndique ambiri loco: qua parte enim continua est cum toto, nulla superficie loci circunscribitur. quod si ambiretur, vtique per se in loco essent singulæ partes. Si igitur datur interuallum, quod se penetret cum locato, vtique omnes ipsius locati particulæ ambirentur vndique, atque per se in loco essent, quæ cum infinitæ sint, erunt loca infinita per se vnius totius, quod impossibile videtur; non igitur interuallum tale locus est.

Simul autem & locus erit mutatus.

2. *Ratio.* POsteriorem ponit rationem, dicens, quod loci erit locus per se, & vnius per se multa loca, quod falsum est. Sequela patet: mutetur locus, puta, vas, vbi interuallum est cum aqua, & ipso interuallo, & totum simul collocetur in spatio alterius vasis; tunc dimensiones huius spatij penetrabunt se cum vase, & aqua, & attingent ipsam aquam, & dimensiones, quæ præerant, alterius spatij: & sic locus erit per se secundum spatium ipsius aquæ, & alterius spatium.

Vlterius, constituatur totum hoc in alio spatio, & in alio, & alio: profecto innumera loca per se vnius erunt, imò locorum erunt loca. Ita est exponendum hoc arg. licet non sit expressum in Arist.

Non est autem alius locus partis.

3. ex contrario, q̄ illa incommoda non incidant in opinio. Arist. HÆc absurda non sequi ex sententia propria Aristot. docet. & sensus est. Cum locus aquæ non sit dimensio illa penetrans, sed superficies vasis cōcaua, in qua modo aer, modo aqua recipitur. Cum vas mutatur, ille locus proprius idem manet, nec locum alium propriū acquirit aqua; sed vas est, quod locū mutat, & consequenter locus est aquæ, verum non per se, sed sola superficies interna vasis.

Nota. Notandum est autem, quod locum, quem vas acquirit, vocat partem loci cœli, idest, mundi. Ac si dicat, esse locū mundi, & quantum existimo, locum mundi vocat locum qui non est secundum aliquod vas, quod est locus aquæ, sed est locus alius, sicut pro alijs corporibus, quæ nō in vase sunt: & videtur Philop. aliquo modo sic exponere. Vnde quod alicubi est, & non in vase, dicitur esse in parte loci mundi, id est in loco mundano, & non arte aliqua facta, vt vas est.

Dicit ergo Aristot. cum vas aquæ transfertur, manet locus aquæ, qui est superficies vasis ipsius proxima; sed non manet locus mundi, qui est ipsius totius, idest, vasis cum aqua; tamen hic locus solum per se tangit vas.

Nota, quod vocat partem, cum dicit (locus partis) ipsum contentum. *Nota.*

Hunc locum difficillimum esse confitentur interpretes, atque adeo quisque exponit, vt intelligit, mihi vero sic videtur exponendus.

Et materia etiam videtur vtique. Tex. xxxviij.

COnsequenter probat nec locum esse materiam, licet aliquam habeat cum ipsa similitudinem. & ponit similitudinē loci cum materia, quæ hæc est. Si locus consideratur, vt quiescens est, & idem manens. ac continuo suscipit corpora, id est, vnum post aliud, vt dicit Philop. nec separatus est ab aliquo corpore, sic videtur materia, quæ eadem manens modo vnum, modo aliud recipit, nec nuda vnquam inuenitur: vt corpus quod idem manens fit modo album, modo nigrum, modo molle, modo durum. Hac igitur triplici similitudine, materia locus videbitur, & vocat imaginationem, similitudinem. *Locus nō est materia. Q̄uo conueniat locus cū materia.*

Ostendit tamen differentiam triplicem. Prima est ex transmutatione; nam in mutatione materiæ, dicimus, quod erat aer, modo factum est aqua. At in loco aliter: nempe, vbi erat aer, nunc esse aquam: non igitur eodem modo materia, & locus receptiua sunt. *Q̄uo differant locus, et materia.* 1

Altera differentia: materia est pars rei, & non est separabilis ab ipsa re manente: 2

non

non enim aqua manet materia separata, at manet separata a loco, in quo erat.

3 Tertia: materia continetur, & determinatur, at locus continet, & determinat; non igitur idem sunt.

Si igitur nihil horum trium.
Tex. xxxix.

Cōcludit locum esse terminū cōtinētis, i. superficiem continentis.

Concludit ex præcedentibus Cum locus non sit aliquod ex tribus propositis. Non enim est forma, non materia, non interuallum, relinqui quartum, quod sit terminus continentis, id est, vltima superficies corporis continentis.

Nota.

At quia quod continet, aliquid cōtinet, explicat quid sit, quod continetur: & dicit esse corpus mobile secundum locū: quod existimo esse dictum, vt intelligamus res corporeas esse in loco tantùm, non tamen omnia quæ sunt: & ex hoc postea soluet vnum arg. Arist. ex præpositis.

Videtur autem aliquid magnum.
Tex. xl.

Inuēto iā genere loci, quærit Arist. differentiā.

Quantum existimo Arist hic vult differentiam loci inuenire. nondū enim tota est loci definitio tradita. sed solum ipsius genus, quod sit superficies vltima continentis, nondum autem hæc locus est, Vas enim continet, sed non locus proprie est, vt est vas, & solum continet. Ob id iterum repetit difficile esse locum inuestigare: quia cum habeat cum multis similitudinem, non ita facile ab illis distinguitur. Videtur enim materia, & forma, & interuallum, propter similitudinem.

Not. methodum Arist.

Considera vero subtilē methodum Arist. modo enim ponit similitudinem cum interuallo: ex ea enim colliget differētiam vltimam loci, & totam definitionem. Interuallum locus videtur, quatenus fixum manet, & quiescens motis corporibus, quæ in ipso sunt; ob id non superficies corporis vltima tantū, sed ipsum interuallū locus videtur, quasi locus sit immobile quid.

Ponit autem motiuum horum, quo inducebātur ad tale interuallum ponendū. Nam cum aer nō videatur, & incorporeus appareat, cū vbique spaciū hoc inuisibile plenum est aere, apparet, præter latera vasis, esse interuallum illud, in quod corpora recipiūtur quod idem semper manet, quod re vera non ita est. Est enim aer corpus sua raritate inuisibile, occupans tamē locum, nec ibi vacuum est, nec aliud interuallum præter aerem cum aer est, sicut cū est aliud corpus crassum.

Vt autem vas locus est.
Tex. xlj.

Quō differunt rem esse in vase, & in loco.

Differentiam ponit inter modum, quo in vase aliquid est, & modum, quo in loco: & inter ipsum vas, & locum Et dicit, quod vas similitudinem cum loco habet, & differentiam: pariter locus cum vase. Vas enim continet, vt locus: sed vas est mobile. Locus continet, vt vas: sed locus est immobilis. Vnde in hoc differt locus a vase, quod immobilis est.

Quid sit locum esse immobilem.

Aduertendum autem, quod locum esse immobilem, est, quod non simul cum re ipsa moueatur, sed quod maneat, & quiescat, remota, & recedente Id enim, quod sic continet, vt simul feratur hinc inde cū re, continet, vt vas, non vt locus. Proprium autem est loci continere sic, vt non feratur cum ipsis rebus, sed quiescat ipsis recedentibus.

Et exemplo explicat. Cum cymba fertur per fluuium, illa aquæ pars, quæ continet cymbam subtus, & cum cymba fertur, non dicitur locus proprie cymbæ, sed vas: quia cum ipsa fertur. At totus fluuius, qui immotus secundum se totum manet, potius dicitur locus, communis tamen. Vnde cymba manet in toto fluuio, vt in loco & per ipsum fertur, vt per locum. At in aqua illa, in qua fertur, quia mobilis est, manet, vt in vase.

Definitio loci perfecta, s. prima superficies continētis immobilis.

Colligit ex hoc definitionem loci perfectam. Locus est terminus primus continētis, immobilis. Dicitur terminus. i. superficies, ad excludendū interuallum, formam, & materiam. Dicitur, primus, ad excludendum locum communem, qui non secundum se locus est, sed secundum proprium. Dicitur, immobilis, ad excludenda vasa, quæ non continent, vt locus, vt talia sunt, nisi immobilia, & fixa maneant, & tunc loci rationem habent.

Atque propter hoc medium cœli. Tex. xlij.

Locũ esse immobilem

CONfirmat locum immobilem esse, & fixum ex communi sententia. Omnes enim dicũt duo esse loca proprijssima omnium. Vnum sursum, alterum deorsum. Vnus locus est vltima superficies cœli versus nos, id est, concauum lunæ. Alter est medium cœli, puta terræ locus.

Et ratio, quare hæc duo loca sunt proprijssima, est propter ipsorum immobilitatem. Nam superficies cœli, quantumcunq; circumferatur, semper tamen obseruat locum eundem, nec ascendit, aut descendit, nec ad dextram, aut sinistram deuiat. Similiter terra in æquali manet semper distantia. ob id hæc loca maxime loca sunt. Locus igitur fixus debet esse.

Quare cum leue quidem sit.

Quid sit locus sursum, & deorsum.

EX his duobus locis vter sit sursum, aut deorsum, explicat per motum corporum in talia loca, & dicit. Cum is locus sit deorsũm, quo grauia feruntur, atq; ad medium, & ad terram ferãtur, sequitur, quod locus ille, qui medium ambit, qui est concauum aquæ, & ex parte concauum aeris, qua parte terra discooperta est aquis, sit locus deorsum; & ipsum medium, puta, terra, quæ in tali loco est, dicitur esse deorsum.

Vlterius: cum is sit locus sursum, quo leuia feruntur, & ferantur in cœli superficiem vltimam versus nos, sequitur, quod tale vltimum sit locus sursum, & ipsum vltimum, quod in tali est loco, puta, ignis est in loco sursum.

Vnde colligit locum esse superficiẽ continentem, & vt quoddam vas: talia enim loca dicta superficies, & plana continentia sunt. Et huius textus hanc esse expositionem existimo, quamuis non eodem modo omnes exponant.

Amplius simul cum ipsa re.

Occurrit Ari. obiectioni.

VIdetur obiectioni respondere. Quia cum locus non sit interuallum pene trans se cum locato, quis dubitaret, quõ locatum in loco sit, & cum eo coniungatur.

Respondet quodammodo coniungi, & simul esse secundum superficies Sunt autẽ simul, sicut finis est cum eo, cuius est finis, & terminus. Coniunctio enim finis, & finiti secundum extremitates tantùm est.

Caput Quintum.

Cui igitur corpori est aliquod. Tex. xliij.

Ex definitione loci colligit Ari. quæ sint in loco, et quæ non.

EX loci definitione vult ostendere, quæ dicantur esse in loco, quæ vero non: dicitq;. illud corpus, quod extra se habet aliquod continens, esse secundum se in loco: quod vero nõ extra se habet aliquod tale, in loco secundũ se non esse, secundũ tamen partes esse posse. Et explicat per motũ: vt si aqua sit vnum corpus, quod non haberet extra se aliquid, tunc secundum se totam non esse in loco, nec moueretur: secundum partes: tamen moueretur, & esset in loco, quia vna pars ab altera contineretur.

Hoc in loco est magna controuersia inter expositores, quid sit quod in hoc textu dicitur, esse in loco secundum partes, non autem secundum se totum. S. Tho. enim vult, quod loquatur de vltima sphæra, & primo mobili, quod quidem est in loco secundum partes cõtinuas, quia vna continetur in altera, non sicut in loco actu, quia sunt continuæ, sed sicut in loco in potẽtia. Si enim diuisæ essent, tunc in loco essent actu. Vnde vltima sphæra non est in loco secundum se totam, sed secundũ suas partes, non quidem in actu, sed in potentia.

Huic expositioni fauet exẽplum Arist. de aqua At re vera, non est admodum consona hæc expositio textui, vt videbitur in processu: & exemplum de aqua solum est, vt doceat aliquid esse in loco, & moueri secundum partes, non tamen quod eo modo se habeant partes in hoc toto, de quo loquitur, & in ipsa aqua.

2. græc. expos.

Alia expositio est Græcorum fere omnium, qui per cœlum totum aggregatum ex orbibus intelligunt, & hoc dicunt non

esse

esse in loco secundum se totum, sed secundum partes. Et vocant partes, orbes contiguos; vnus enim in altero continetur.

3. Alber. verior expos. Tertia expositio est Alber. qui per totũ, & cœlum, vniuersum mundum intelligit, qui secundum se totum, in loco non est: est tamen secundum partes. Et re vera huic expositioni admodum fauet textus, & mihi etiam placet, nec videtur ab ea abhorrere Simpli.

Sensus Arist. Dicit ergo Arist. quod totum, id est, vniuersum quodammodo mouetur, quodam modo non. Secundum se quidem, non mouetur, nec mutat locum. Ad secundum partes mouetur: secundum quasdam circulariter, & non sursum, & deorsum, vt secundum orbes cœlestes: secundum alias vero sursum, & deorsum, vt secundum elementa grauia, & leuia.

Subdit tamen, quod hic locus est partium, id est sicut secundum partes mouetur, sic est secundum partes in loco aliter, & aliter pro partium diuersitate: vbi profectò expositio nostra nota fit. Si enim per totum vltimam sphæram intelligeret, nullo modo fin sursum, aut deorsum moueretur, aut secundum partes: nec etiam si solũ aggregatum orbium intelligeretur.

Vt autem dictum est. Tex. xliiij.

Aliquid est in toto dupliciter vel ĩ actu vel in potentia. Vult declarare quomodo sit in loco totum hoc, cum explicuisset quomodo moueatur. Per motum enim locus apparet. Distinguit igitur dupliciter aliquid esse in loco. Vno modo potentia: sicut pars inest toti continuo similari, vt loco, non tamen actu, sed potentia, quia diuidi potest, & contigua manere. Et vocat totum similare, quia in hoc est perfecta magis continuitas.

Ponit exemplum, quo vna pars contigua est alteri: nempe partes in aceruo ex multis cõtinuis insunt aliæ alijs actu, quia iam diuisæ sunt ad inuicem.

Et hæc distinctio mouit satis probabiliter S. Thom. vt existimaret loqui Aristotelem de vltima sphæra, quæ est in loco in potentia, secũdum partes, Attamen Arist. si diligentius consideremus, hoc non dicit, sed solum vtitur distinctione hac ad ostendendum, mundum secundum partes esse quidem in loco, non potentia, sed actu, vt patebit in textu.

Atque ad quidem per se. Tex. xlv.

Subdiuidit ea, quæ actu sunt in loco. Quædam enim secundum se, quædam secundum accidens. Nec declarat quid vnumquodque sit, quia superius dictum est, nisi exemplis. *Quæ sũt in loco actu alia sunt p se, alia p accidens.*

Omne corpus, inquit, mobile, secũdum locum, aut secundum augmentum, vel decrementum, per se in loco est. Et mobile secundum locum vocat id, quod mouẽdo totum suum locum mutat. Vnde quæ circulariter mouentur tantum, nõ dicuntur hic mobilia secundum locum, & lationẽ: tal's enim motus non latio, sed circumlatio dicitur, vt notat Alex. *Nota.*

Dicit igitur, quod cœlum, id est, vniuersum non sic est in loco per se, cum non ambiatur aliquo corpore, vt dictum est. Partes ipsius sunt quidem sic in loco, quia vna contigua est alteri, & ab ea ambitur: sed non totum ipsum, cum nulli alteri extra se sit contiguum.

Alia vero secundum accidens. vt anima.

Ponit aliam diuisionis partem: Alia esse in loco per accidens, vt anima, & cœlum. *Nota. Quæ sint in loco p accidens.*

Et nota, quod per esse secundum accidens in loco comprehendit ea, quæ superius dicta sunt, esse secundum aliud, id est, per partem: & similiter, esse per accidens, id est, esse in eo, quod est per se, vt anima est per accidens in loco, quia est in composito, quod est per se: Et ob id posuit hic duo exempla, puta, animam, quæ est in loco per accidẽs, quia est in eo, quod per se in loco est: & cœlum seu totum, quod etiam est in loco per accidens: verum non eodem modo, sed secundũ aliud, & per partes. Et ob id dicit, cœlum esse in loco per accidens, quia omnes partes in loco habet.

Dicit (quodammodo) quia non omnes.

Vna

Vna enim in loco nō est, puta, vltima sphæra continens:

Nota. Et attende, quòd loquitur de loco in actu, & consequenter de partibus contiguis, quarum vna est in altera, vt in loco: vt vnum elementum in altero, & vnus orbis in altero.

Et propter hoc omnia in cęlo sunt. Tex. xlvj.

Quænam partes cœli, i. mundi sint in loco, & quæ non. SI vniuersum in loco secundū partes est, dubitare quis posset, quæ partes in loco sint, & quæ partes aliarum sint locus: Hæc enim oportet vtraque, vt secundum partes suas aliquid in loco sit; loco, inquam, non extra se.

Ad hoc dicit Aristo. omnia esse in cœlo, puta elemēta, vt terra in aqua, aqua in aere, aer in igne, ignis in cœlo, ipsum autem cœlum est quoddam totum, in quo ista continentur, & ipsum non iam in alio.

At quia non continet cœlum, nisi secūdum vltimam suam superficiem, qua tangit mobilia corpora, id est, elementaria, ideo addit, locum esse secundum vltimum terminum, quem vocat quiescentem, quia non mutat secundum se totum locum, sed intra locum mouetur.

Nota. Vbi notandum, quòd noluit diuidere cęlos in orbes, sed totum cœlum sumpsit pro vnico corpore. Non enim sunt orbes diuersæ rationis, sicut sunt elementa. quod si velimus diuidere, nulli dubiū est, quin vnus sit in alio, donec ad vltimum & supremum omnium deueniamus, qui nullū actu habet locum. Vide igitur quid Aristo. sentiat de loco in actu ipsius vniuersi, quod secundum locum in toto non est, secundū quidem partes est, & quòd quædam partes in loco sunt: vna est, quæ iam amplius in loco non est.

Manifestum autem ex his. Tex. xlvij.

Soluūtur arg. cōtr. SOluit rationes superius positas, nec curat solutiōes exprimere, quia notæ sunt ex declaratione loci: sed argumēta solum recitat: & non omnia, sed quatuor illorū: reliqua duo nullam habent difficultatem.

Primum argumentum est de argumento loci, quod erat in tex. 13. & dicit, quòd non est opus augeri locum cum augetur locatum. Philop. reddit rationem. Augmē- *Ad 1.* tum enim proprie fit secundum trinam dimensionem: cum enim viuens augetur, secundum latitudinem, longitudinē, ac profunditatem augetur. Cum igitur locus sit superficies circunstans, nō corpus aliquod, cum augetur locatum, non est opus quòd locus augeatur, sed quod cedat illi aer, in quo est, & superficies extendatur.

Obiect. Dices, nunquid condensatur, & constringitur, cum corpora augentur? Respondet *Solut.* Philop. quod non est opus, quia cum non fiat augmentum nisi ex subtractione cibi alicuius, quod in rei substantiam conuertitur, locus ille, a quo cibus aufertur, aere, vel alio corpore impletur, & manet semper, quo aer diuerti possit, & cedere augmento corporū. Præsertim cum minus sit augmentum, quam loca, quæ deferuntur a cibis, & alimentis. Non enim quanta est cibi quantitas, augmentum est.

Soluit secundam rationem, qua probatur puncti esse locum, & hoc negat. Cum *Ad 2.* enim locus sit superficies ambiens, ac tantum corpora per se ambiantur; per se sola corpora habent loca.

Soluit tertium, quod duo corpora simul essent. Et dicit, quòd locus non est *Ad 3.* æqualis secundum profunditatem, ob id non datur penetratio illa. Si enim locus esset illud spatium, & interuallum æquale toti locato, tunc esset illa penetratio. Sed negatum est tale spatium, & interuallum esse locum, sed superficiem exterius ambientem.

Soluit quartum argumentum, quod *Ad 4.* erat Zenonis, docens locum esse in aliquo, nō tamen vt in loco, sed vt terminus est in terminato, & sic dicitur esse in ipso locato. Vnde non quicquid est, in loco esse debet, vt illi existimabant.

Et fertur igitur ad suum. Tex. xlviij.

Declaratur sexta proprietas loci. SExtam loci proprietatem tandem declarat, vt Simpli. notat. Nempe, omnia ferri naturaliter in locum suum, & ibi manere, & quiescere. Hoc vtrunq; modo

decla-

declarat: & primo dicit, merito omnia naturaliter in suum tendere locum, vt ignis ad concauum lunæ, aer ad concauum ignis aqua ad concauum aeris, & sic consequenter.

Cur omnia ferantur ad suũ locum. Cuius ratio est: quia locata habent quãdam naturalem conuenientiam cum corporibus hisce, quæ ipsa continent, & loca ipsorum sunt. Vnde ad ipsorum superficies locata tendunt propter conformitatẽ, quã cum corporibus habent. Sunt enim ipsis congenea, & connaturalia. Vocat congenea corpora quæ consequenter sunt. Illa dicuntur consequenter, quorum vnum est immediate post aliud, vt aer, & ignis consequenter se habent, & aqua, & aer, terra, & aqua, & ignis, & cœlum. Ista autem, quæ sic consequenter sunt, congenea sunt & symbola, id est, cõmunicantia in vna qualitate. Ignis enim calidus, sicut & aer sibi proximus. Aqua humida, sicut & aer & frigida sicut terra: propterea magis inter se, proportionata sunt. Et dicuntur tangere se, non vi aliqua, sicut lapis sursum missus tangit aerem violenter: non sic vnum elementum sibi proximum tangit.

Dicuntur etiam adnata, & compassibilia, id est, quia a natura sic ordinata sunt, & non se destruunt mutuo, cum in locis proprijs sunt, & maxime propter cœli influxum, vt superius diximus, cum vero se tangunt aliàs extra locum proprium, inuicem se destruunt.

Hæc igitur ratio est, vt vnumquodque ex his elementis proprium in locum merito tendat.

Et manet igitur natura omne.

Cur omnia in suis locis quiescant. Reddit rationem alterius, cur vnumquodque maneat in suo. Et dicit rationabiliter id esse, quia ad locum suum vnumquodque tendit, sicut diuisa pars ad suum totum: vt pars aquæ ad aquam, & terræ ad terram. Hæc autem vlterius nõ procedit, cum totum suum attingit. Ita & totum ipsum nõ procedit, cum locum suum attingit: Est enim locatum vt pars, locus autem vt totum, vt in sequenti textu declarabitur adhuc.

Sic autem & aer se habent.
Tex. xlix.

Ostendit quod locatum est vt pars, locus autem vt totum, & dicit, quod aqua est vt materia, aer vt actus, & forma. At materia rationem habet partis, actus vero rationem complet totius, quia in ipso, & per ipsum actum totum consumatur. Quod autem aqua sit materia aeris, ostendit; quia est potentia aer. Et quamuis aer sit etiam potentia aqua, tamen alio modo, quam aqua est aer. *Locus se hẽt vt totũ & forma, locatũ vt pars & materia.*

No. 1. Notandum quód elementa habent inæqualem nobilitatis gradum. Quædam enim sunt perfectiora: quædam imperfectiora Perfectiora locum obtinent propius cœlum, qualis est ignis, post ignem, aer, Sunt enim minus materialia alijs: & ita quę perfectiora sunt, locus aliorum imperfectiorum sunt.

No. 2. Aduertẽdum etiam vlterius, quod cum perfectum fit imperfectum, dicitur corruptio. Cum vero cõtra ex imperfecto fit perfectum, generatio. Vnde cum ex aqua aer, & ex inferiori elemento fit superius, generatio dicitur: contra vero, corruptio. Ob id dicit Arist. quod aqua est in potentia, aer, sed non contra, nisi altero modo: quia illa est generatio, hæc vero corruptio.

Ex his vult Arist. dicere, quod elementa inferiora, cum imperfectiora sint, tendunt ad locum superiorũ, quæ perfectiora sunt, & habent se vt partes, quia inferiora sunt quodammodo materia, ex qua superiora generantur: hæc enim generatio est. Dicitur autem pars inferius respectu superioris, verum non est absolute pars, sed quodammodo, quia aqua non componit aerẽ, nisi sui corruptione.

Determinandum autem est de his.

Quia hoc ad libros de generatione pertinebat, se remittit illuc, & excusat se de his, quæ dixit extra locũ. Hoc tamen fuit, quia parum attinebat ad tractationem hanc de loco, vt redderetur ratio, quare vnumquodque maneret in loco proprio.

Con-

Concludit, quod cum aqua, & inferius quodq; sit simul actus, & materia (quanquam non eodem modo, nam aqua est potentia aer, qui dicitur actus, est vero actu materia ipsa,) & aqua habebit se, vt pars ad ipsum totum, & dum aqua perseuerat, & pars tanget aerem, & erit in loco: at cum conuersa fuerit in aerem, iam non erit in loco, sed vnum cum ipso.

Locus & locatũ vnũ quodã modo cõponunt. Possemus ista explicare sic, quod locus, & locatum vnum totum quodammodo componant, in quo materiæ locum habet locatum, formæ vero ipse locus. Et sicut materia tendit ad totum ipsum, copulando se formæ, nec vltra formam procedit: ita locatum ad locum, & est conueniens expositio.

Epi. Ari. Concludit Aristot. se iam de loco quid sit, & quod sit, ostendisse, vt dictum fuit a principio, ac consequenter qualis sit. Hæc Arist. de loco.

An locus sit superficies continentis. Quæstio. III.

Equum est, vt quæ diximus de loco circa textus expositionem, diligentius examinemus, est enim de loco tractatio profecto admodũ difficilis, in qua antiqui multum laborarũt. Ideo quid ipsi senserint circa loci naturam, oportebit considerare. *Diuersitas sententiarum de loco.* Quatuor fuerunt sententiæ præcipuæ de loco alijs prætermissis, quæ fuse habes apud Simpliciũ in indigressione de loco. Primæ tres existimabant locum esse spatium illud totum, *In quo cõueniebant 3. primæ.* quod occupatur a corpore, quod dicitur esse in loco: quod quidem spatium est longum, latum, & profundum; nec est idem cum ipso corpore, quod in illo est imò eidem spatio succedunt multa corpora. Itaque locus cuiusque corporis, est spatium totum, quod ipsum corpus occupat secundum suam trinam dimensionem. Vt si imaginaremur vas omni corpore vacans, illud spatium esset distinctum ab omnibus corporibus, in quod recipiuntur varia corpora. Tale spatium locum esse dixerunt.

1. sentent. Procl. Quid tamen spatium hoc esset, non eodem modo omnes dixerunt, ac in hoc fuerunt diuisæ tres sententiæ. Prima fuit Procli, cuius verba recitat Simplic. dicentis, hoc spatium esse corpus animarum, indiuisibile, immobile, & immateriale.

Corpus quidem dicebat esse: quia spatiũ debet esse æquale locato, at non est æqualitas hæc nisi in corporibus, & quantis. Indiuisibile dicebat esse, id est, cuius partes nõ possunt separari: quia non est possibile separare aliquam particulam ab altera, nisi mediet spatium, hoc autem est ipsum corpus: est igitur inseparabile, & ob id immateriale dicebat esse. Vlterius, erat immobile, quia non posset moueri, nisi ad spatium aliquod. Hoc autem fieri non potest: esset enim locus ad locum motus, & locus in loco. Imaginatur itaque hac substantiã per totum mundũ sparsam, in qua tota mundus est, in cuius partibus varia corpora particularia continentur, quæ & mouetur successiue.

2. sentent. Chrysip. pi, & Ep. Philop. Secunda sententia fuit aliorum, qui hoc spatium non substantiam, sed solam quantitatem, & dimensiones existimabant, & isti fuerunt Chrysippus, & Epicurus, vt refert Themist. & Academici, vt refert Alber. Huius etiam sententiæ fuit in præsenti Philop. Non tamen omnes eodem modo dixerunt, nam Epicurus dixit aliquando esse has dimensiones sine vllo corpore recepto in eis, & ita vacuum esse in natura: Academici vero, & Philop. non admittunt tales dimensiones vnquam esse sine corpore aliquo vno aut altero, esse tamen distinctas a dimensionibus corporum singulorum: & sic defendit Philop. contra Arist. & soluit rationes eius, & ipsum multum redarguit.

3 Tertia sententia est quorundam, quos citat Auicen. 2. lib. suffici. cap. 6. Hi dicebant hoc spatium non esse quid reale, sed secundum se, vacuum quoddam, cuius esse est carentia corporis ita, vt repleri possit. Et possumus hoc declarare. Demus secundum potentiam diuinam vacuum vas, cũ id possit esse, tunc vasis extrema manebunt, sicut modo sunt distantiæ, & erit illud spatium medium, quod non est quid reale, tamen est vacuum, quod repleri potest. Hoc modo dixerunt isti esse locum, quamuis non detur expers corporis alicuius: quia vno recedente, alterum succedit.

Quarta

4. Arist. Quarta sententia est Arist. & est aduertenda. Putat spatium non esse quid distinctum a corpore, quod est inter extrema, vt spatium vasis interius non est aliud quam ipse aer, cum plenum est aere, aut aqua, cum plenum est aqua: aut quoduis aliud corpus, quod illic est. Tot enim sunt spatia, quot subintrāt corpora Nihil enim est idem illic nisi eadem superficies, continens modo vnum, modo alterum corpus. Ob id existimat locum non esse spatium, cum nullum sit præter ipsa corpora, sed superficiem vltimam corporis continentis. Hanc sententiam sequitur Themi. & eam defendit Simpli. Alex. & reliqui omnes, & modo recepta est omnium probabilissima inter Latinos.

At quia ista sententia non ita certa est, quin multis possit redargui, & oppugnari argumentis: proponam octo argumenta Philopo. & Epicureorum, quibus ipsorum sententia probatur, & etiam aliquot argumenta nostra, quæ magnam etiam afferunt difficultatem.

1. Obiec. cōtra sent. Arist. ex trina dimensione. Primum argumentum Philop. Corpus, vt corpus, in loco est: sed corpus trinam diuisionem dicit: locus igitur trina dimensio est: Si enim corpus secundum superficiem suam vltimam in loco esse dicas, hoc iam profectò, non est corpus, sed corporis superficiem in loco esse.

2. ex æqualitate loci. Secundo locus est æqualis locato: at locatum est corpus trinam habens dimensionē: locus igitur trina dimensio est. Si enim æqualitas loci solum sit ad superficiem locati, hoc non est, locum locato esse æqualem sed superficiei locati.

3. ex immob. loci. Tertio. Si locus est superficies, cum hæc sit in aliquo corpore, erit locus mobilis ad motum illius corporis, cuius est superficies: at locus immobilis est.

4. ex vlt. sphæra. Quartum est argumentum forte contra Arist. sequitur enim, quod vltima sphæra non esset in loco: hoc tamen est falsum. Patet, illa sphæra mouetur vere localiter, igitur est in loco. Quo enim pacto, quod non est in loco, localiter moueri potest? Nec sufficit dicere, quod est in loco secundum partes, nam talis locus est in potentia, at motus localis iste in actu est.

5. ex motu locali. Quinto. Si locus esset superficies, sequitur, quod dum quis mutat locum, non mutat nisi superficiem: ex hoc autem sequitur, quod nulla distantia posset pertrāsiri, quod probatur. Quia cum superficies sint indiuisibiles, quantumcunque cumulentur superficies superficiebus, non augebitur spacium, sicut nec cum adduntur pūcta punctis.

Sexto probatur, quod sit spacium aliquod a corporibus distinctum. Mensura debet esse vna distincta a corporibus mensuratis: sed corpora verbi gratia, quæ vasis mensurantur, non solum quoad superficies, sed quoad profunditatem ipsorum totam mensurātur: ergo re vera est aliquod spacium mensurans dimensiones corporum, distinctum ab ipsis. 6. a rōne mensura.

Septimo. Multæ experientiæ docent nō posse vnum corpus egredi ab aliquo loco, quin intret alterū, quod ideo fit, ne detur spacium vacuum, vt omnes fatentur: est igitur aliquod tale spacium, quod sua ui trahit semper corpus, & quod natura non patitur corporis expers esse. 7. ab experientia.

Octauo. Intellectu concipimus distantiam, & spacium inter latera vasis, nullo concepto corpore ex his, quæ illic sunt, igitur spacium in sua ratione nullū dicit corpus, sed illam ipsam dimensionem. Hæc sunt argumenta Philop. 8. a mō nostro intelligendi.

Sunt etiam argumenta alia ad probandum non esse superficiem locū. Vnde sit nonum: stat aliquid in eodem loco manere mutatis multis superficiebus ambientibus, non igitur superficies est locus. Antecedens probatur. Ponamus corpus aliquod in aere positum per tempus aliquod quiescere, & quod aer venti flatu moueatur, est argumentum: illud corpus quiescens illo tempore manet in eodem loco, & tamen cum vento mouetur, aer noua, & noua secundum se torum, ambitur superficie. non ergo superficies locus est: esset enim tunc in pluribus locis. 9. ex mobilitate superficiei, quæ ponitur locus.

Decimo. Si superficies esset locus, tunc superficies ignis esset locus aeris; sed hoc esse non potest: nam ignis aduersatur aeri: locus autem naturalis rei est conseruatiuus, non ergo est superficies. Quod si dicas, quod est locus naturalis, quia communicat in vna qualitate. Nihil valet responsio; nam hac causa facilius corrumpentur inuicem, quam duo contraria elementa, quia minor est pugna, & minor resistentia. Duo autem omnino contraria magis 10. ex cōuenientia loci & locati.

durant: quia ratione duarum qualitatum contrariarũ, & licet vna agat, altera defendit, & resistit.

11. a motu grauium. Vndecimo. Si superficies, puta, aquæ, locus esset terræ, terræ partes mouerentur ad illam superficiem aquæ, & lapides, & reliqua grauia: at hæc prorsus ad centrum descendunt, non igitur superficies est locus.

12. quia vnũ corpus duo haberet loca. Duodecimo. Quia Vnum corpus duo haberet loca, imo plura, quia est corpus partim in aere, partim in aqua, partim in terra collocatum: at nullus dicet, nisi ꝙ in vno est loco: superficies tamen multæ sunt, & distinctæ. Hæc sunt præcipua argumenta, quæ contra sententiam Aristot. fieri communiter possunt. Pro huius quæstionis determinatione respondetur aliquot conclusionibus.

1. concl. contra Proclum. Prima conclusio. Spatium illud non potest esse talis substantia, quam Proclus constituebat, probatur. Si talis substantia est, vel est incorporea, vel corporea. Si incorporea, non poterit extensa esse, & profunda cum locato: hoc enim corpori inest. Si corporea, quantitatem ergo habet, penetrabiturque cum corpore quolibet: at duorum corporum penetratio naturæ non conceditur, vt alibi probandum est; non igitur est spatium illud substantia.

2. contra Philop. 1. ratio. Secunda conclusio. Spatium illud non est sola quantitas, aut dimensio realis, vt imaginabatur Philop. Probatur. Si illa esset quantitas vlla realis, vtique petraret se cum corpore locato, quod etiam admittit Philopo. Sed quod id non possit esse, probat Themist. Nam sequeretur, quod duo corpora se possent eodem modo penetrare.

Si enim dicatur non posse, quæro, An id prouenit ratione qualitatum, aut ratione solius substantiæ, aut ratione quantitatis. Ratione qualitatum esse non potest, quia multæ se penetrant in eodem subiecto, nam albedo, dulcedo, humiditas, frigiditas, in vnico lacte simul sunt. Non ratione substantiæ, quia substantia de se penetratur cum substantia, vt forma cum materia, anima cum corpore, id igitur prouenit ratione quantitatis, quod si quantitas non obstat secundum opinionem hãc, profecto duo corpora se penetrabunt.

2 Præterea secundo. Si illud spatiũ quantitas est, datur iam accidens sine subiecto, quod sine dubio magis est absurdum, quã dicere locum esse superficiem, imo illud est impossibile.

Respondet Philop. quod illa quantitas semper est cum corpore locato aliquo. Ista responsio nulla est, nam, vel est in eo, vt in subiecto inhæsiue, vel non. Si non, iam est idem inconueniens. si autem sic, cum postea eadem quantitas maneat recedente illo corpore, datur vnum accidens, quod migrat de subiecto in subiectũ, quod profecto difficilius sustinetur, quam nullum esse locum: non est igitur tale spatium locus.

Tertia conclusio, iudicio meo, probabilis est opinio, asserens, illud spatium vacuum secundum se locum esse, nec in oppositum video rationem demonstrantem. 3. concl. Non enim admittit ista opinio tale spatium vacuum vnquam dari quin sit repletum corpore, tamen in re esse tale spatiũ vacuum secundum se. Nec facile hoc negare possunt qui extra cœlum ponunt spatium inane, & qui dicunt Deum posse vacuum facere.

At non obstante hoc, est argumentum contra opinionem hanc. 1. ratio. Vel illud spatiũ, secundum se est aliquid, vel nihil. Si nihil, non ergo locus est. Si aliquid, tunc vel substantia, vel accidens, & recurrunt argumenta superiora.

Quod si dicat, esse quid priuatiuum, nempe quod potest recipere secundum se, tunc argumentatur. Sol eius, & confutatio solutionis. Vel illa potentia est aliquid, vel nihil, & semper argumentum procedit, donec conuincat illud esse nihil.

Possem ego respondere argumento, quod est quid priuatiuum habens potentiam, vt repleatur. Verum ista potentia non est in ipso, cum sit priuatio sola, sed in corpore quod illud replere potest, quid quid tamen dicatur, re vera difficultas manet.

Quarta cõclusio omnium opinionum facillima, & quæ minus patet calumnijs, est Aristotelica, quod locus sit superficies continentis, & modo communiter est recepta, & iuxta eam nos procedemus in sequentibus, & conabimur argumentis omnibus propositis satisfacere. 4. concl.

Ad primum est aduertendum, quod superficies

perficies dupliciter potest considerari. Vno modo, vt superficies est, & sic non est aliud, quam latitudo sine profunditate. Altero modo, vt terminus est totius profunditatis ante se, & quod huic accidit hac consideratione dicitur toti accidere corpori, vnde tactum dicimus inter corpora fieri, cum tamen fit secundum superficies. tamen nõ est tactus ratione superficierum, vt superficies sunt, sed vt profunditatis, & cuiuslibet dimensionis termini sunt.

Superficies dupliciter considera-tur.

Modo respondeo ad argumentũ, quod corpus non est in loco ratione superficiei, vt superficies solum est, sed vt totius vltimus terminus est. Ob id totum corpus in loco est, & locus tangens totum corpus locatum dicitur tangere, & hoc respõdet Alber. tract. 1. c. 10. & sumpsit ex Auic. hanc solutionem.

Ad 2. duplex æqualitas. Ad secundum respondeo ex Auer. Commen. 77. quod duplex æqualitas est, & secundum dimensionem, & secundum continentiam. Locus quidem non est æqualis æqualitate dimensionis, quia sic haberet profunditatem: sed æqualis secundum continentiam. Nam hoc est esse æquale tãtùm in superficie, quia (vt diximus hic,) superficiem, vt terminus est totius corporis, consideramus.

1. Sol.

2. Sol. Aliter respõdet Albe. tract. 1. c. 7. diciẗq; quod locus etiam habet profunditatẽ, non aliam a profunditate locati, sed eandem. Verum locati est intrinseca, quam vocat per essentiam, loco est extrinseca, quam vocat s̃m effectum, quatenus illa superficies externa, quæ locus dicitur, cum ipso locato vnum totum ambitum, & circumscriptum constituit: & vnum est centrum corporis locantis, & locati, vt superius diximus.

Ad 3. Locus vltra superficiẽ addit immobilitatem. Ad tertium respondet S. Tho. supra tex. 41. Pro cuius intellectione aduerte, quod locus non solum est superficies continens: sic enim non differret a vase: sed vlterius addit immobilitatẽ, quod sic cõtineat, vt sit immobilis & fixus. Hæc autem immobilitas est secundum distantiam quandam a partibus mundi, & secundum situm, qui distantia immobilis est: vt hic situs, & distantia, quam ego a cœlo habeo, & a reliquis omnibus, non mutatur, sed, quoquo tendam, situs, & distantia alia erit. Locus igitur est superficies continens cum certo situ, & distantia. Et ratione huius, locus mutari nõ potest, nec vllo modo cũ re ipsa discedere, sed ipsa manet re non manente.

Respondeo ergo ad argumentum: quod superficies, vt talis est, mutatur ad subiecti mutationem: at cũ distantia, & situs, qui ad loci naturam requirtur, sit eadem, & non varietur, locus immobilis est. Non enim esse in loco, est contineri: sed sic contineri, cum distantia, & situ determinato, & immobili. Quæ solutio notanda est.

Ad argumentum quartum non oportet respondere, quia de loco cœli fiet quæstio paulo post, & id examinabitur. Ad 4.

Ad quintum respõsio facilis est, admittendo superficies additas superficiebus nõ augere profundum: & locum esse superficiem. Tamen neganda est consequentia, quod non pertransitur distantia. Debebat enim Philop aduertere, quod spatiũ, quod pertransitur, longum est, & locus etiam lõgus est: non enim est simpliciter indiuisibilis, ob id spatium transitur. Nec via secundum profunditatem, sed secundũ longitudinem consideratur, & peragitur: non fit enim localis motus per profundum, sed per longitudinem. Ad 5.

Ad sextum respõdeo, quod vas, & locus potest esse mensura profunditatis: sed est opus, quod hęc mensura per profunditatẽ, & distantiam aliam a corpore, quod in loco est, innotescat. Mensuramus enim profundũ, quia ex corporibus receptis in vase cognoscimus quantum distent extrema vasis, qua distantia postea a quocunq; corpore particulari abstracta, postea mẽsuramus singula corpora. Sicut qui duos digitos distãtes poneret, & aliquo corpore cognosceret quãtum distarent, postea distantia illa a corpore tali cognita, & abstracta mensuraret quicquid inter digitos esset. Ad 6.

Ad septimũ argũ respondeo veras esse illas experientias oẽs, quod non intrat vnũ corpus, nisi aliud egrediatur: nec põt vnũ egredi, nisi aliud intret: & verũ est causam esse, ne detur vacuum: sed non dari vacuũ est dicere, ne partes continentis simul iungantur: non quod sit aliquod spatium s̃m se vacuum, cum non sit aliud spatium, quã corpus inter medium, quo ablato, opus est vt succedente alio corpore aliud sit spatiũ inter duo extrema: & si non aliud esse potest, extrema iunguntur. Ad 7.

Hinc apparet, quod cũ extrema fortia

 sunt,

ſunt, non poteſt egredi corpus, niſi aliud ſuccedat, vt in clepſydra: quod ſi debilia, ſtatim iunguntur, vt in vtre: quod ſi fortia ſunt, tamẽ ſit magnus impetus, vt corpus egrediatur: nec ita facile aliud intrare poteſt, rumpitur continens, qua cauſa ſæpe rumpuntur bombardæ, quia ab aere non ita facile repleri poſſunt, igne fortiſſime egrediente.

Quod ſi re vera illud ſpatium eſſet, dicat mihi Philoponus, cur ſaltem per paucum temporis non datur expers corporis cum tam ſtupenda fiant in natura, nec vacuum maneat. Signum ergo eſt non eſſe aliud ſpatium præter corpus egrediẽs, quo deficiente, ab alio ſuccurri debet. Atq; hæc ſolutio in via Ariſto. eſt tenenda: ſed iam dixi, quod opinio Ariſtot. probabilitatem habet, non neceſſitatem.

Ad 8. Ad octauum dico, quod quantumcunque ſpatium intelligatur inter duo latera vaſis nõ intellecto corpore aliquo in particulari non tamen ſequitur, quod ſit tale ſpaciũ præter particularia corpora, Mathematicus enim ſeparat quidem, & abſtrahit triangulum a corpore, non tamen ob id triangulus eſt in re aliquis, qui ſit præter particulares.

Dicit enim Themiſt. & Simpli. & bene, quod ex eo, quod in illo vaſe omnia corpora, quæ recepta ſunt, vidimus æqualia, inde in communi ſumpſimus certam diſtantiam inter illa latera abſtrahendo a particularibus corporibus: Et ſic argumenta Philop. manent ſoluta, ſaltem probabilioribus ſolutionibus, quam ſit ipſius opinio concedentis penetrationem, & tranſmigrationem accidentis in plura ſubiecta.

Supereſt ad alia quæ propoſuimus argumenta reſpondere.

Ad 9 Ad nonum ergo aduertendum, quod diximus in ſolutione ad tertium, quod locus non ſolum eſt continens, ſed diſtantiam, & ſitum dicit. Eſt autem hoc obſeruandum, quod vnitas vel pluralitas locorum non ex ſola ſuperficiei vnitate, vel pluralitate eſt ſumenda, ſed præcipue ab ipſa diſtãtia, & ſitu. Poteſt enim eſſe, quod plures ſint ſuperficies, & ſuccedant aliæ alijs: non tamen multiplicetur locus, quia manet eadem diſtãtia, & ſitus: Et contra, mutato ſitu, mutatur locus, etiam perſeuerante ſuperficie.

Nec propterea dicimus ſolam diſtantiã locum eſſe, eſt enim ſuperficies etiam, vt dicetur poſtea. Dico igitur ad argumentum, quod ſi ſolam nos diceremus ſuperficiem locum, tunc mutata eſſent loca, at locus ſuperficies immobiliter continens eſt, & donec manet ſuperficies aliqua eum eodem tamen ſitu, idem eſt locus: non tamen eſſet locus ſi nulla eſſet ſuperficies ambiens. *Not. quo locus concludat diſtantiã ad puncta cæli.*

Ad 10. Ad decimum diximus iam de loco elementorum in prima quæſtione. At circa diſpoſitionem hanc, & conſtitutionem coelementorum aduerte quod illa elementa coniuncta ſunt, vt locus, & locatum, quæ contrarietatem habent, ſed non multum actiuam, & deſtructiuam; ſicut ignis & aer, communicant enim in calore, quæ qualitas eſt actiua valde, quod ſi contrarietatẽ habent, id eſt, in ſicco, & humido, quę non multum actiua ſunt, ob id melius conſeruantur, quam ignis, & aqua. Vlterius, terra cum aqua in frigiditate conueniunt, quæ actiua multum eſt: at in humido, & ſicco pugnant, quæ non ſunt valde deſtructiua. Aer vero, & aqua, quamuis in calore, & frigiditate pugnent, non tamen eſt admodum intenſus calor aeris, vt poſſit corrumpere aquam frigidam, nec frigiditas aquæ præualere poteſt cõtra magnitudinem aeris. Vide igitur, quam conuenienter, & pro conſeruatione cuiuſq; propria ſint diſpoſita elementa. *No. de locis, & cõſti. elemẽtorum.*

Ad 11. Sol. Alb. Ad vndecimum Alber. tracta. 1. cap. 11. notat, quod quanto corpus magis proximum eſt cœlo, tanto, eſt calidius, quanto autem magis elongatur, tanto frigidius eſt. Hinc eſt, quod ignis eſt calidiſſimus, aer minus calidus, aqua frigida: centrum terræ frigidiſſimum. Nota vlterius, quod corpus tendit ad locum naturalem præcipue, vt conſeruetur, vnde ſit, vt vbi magis conſeruari poſſit, & magis viget virtus conſeruatiua, illuc tendat. Cumque ignis magis conſeruetur prope cœlum, cum ipſe calidiſſimus ſit, ideo tendit ſemper vſque ad cœlum: & aer conſequenter vſque ad ignem, quia ibi ſuum habet calorem non ita vehementem. At terra non ad aquæ ſuperficiem tendit, quia licet locus ſit naturalis, non tamen ibi virtus ipſius conſeruatiua reſidet, ſicut in centro, propter maximam elongationem centri a cœlo,

a cælo, ob id ad centum tendunt grauia.

Contra Alb. Sed contra hoc est argumentum. Nam quo tendit lapis, vel est locus naturalis, vel non. Si non: non est motus naturalis: Si vero est: ergo præter locum aquæ est alius naturalis. Quod si dicas esse locum partis naturalem, non valet. Nam qui locus est totius, idem & partis. Præterea si superficies aquæ locus est naturalis, iam descensus lapidis versus centrum esset violentus, quia elongatur per eum lapis a loco naturali. Est autem motus violentus, per quem corpus magis a naturali loco elongatur. eadem solutione Alber. vtitur Iandu.q.7.

Sol. auth. Mihi videtur esse dicendum, locum terræ naturalem esse sub aqua, & aere ita, vt nunquam super aquã, aut aerem esse possit, vbicunque sit: ita aqua sub aere est, vbicunque sit. Si igitur lapis deorsum descendit in centrum, ex eo est, quod aerem, vel aquam sub se inuenit, & locum habet sub ipsis, & sic descendit aqua, dum aerem inuenit sub terra, quousque terram attingat, & aer statim ascendit, cum ab aqua occluditur. Et hæc doctrina obseruanda est.

Ad 12. Ad vltimum respondetur ex 5. Metaph. cap. de vno, vbi dicitur: Quæ sunt vnum in vno genere, sunt plura in alio genere: & quæ sunt plura in vno, in alio genere vnũ sunt. Vt vna domus dicitur in ratione figuræ, cum tamen multæ sint substantiæ. Ita multæ superficies, & discontinuæ, in ratione superficierum faciunt locum vnum, & continuum in ratione loci. continuus enim locus dicitur, cũ continui partes omnes nulla intermedia amplectitur: & sic manent argumenta soluta, quæ contra Arist. facta sunt. Hæc de quæstione.

Not. quæ sunt vnũ in aliquo genere posse esse plura in alio.

An locus formaliter sit superficies. Quæstio. IIII.

Ratio difficultatis.

Hoc dubium mouetur propter latinos, qui exactius omnia perquirere solent: Est autem difficultas: cum locus nõ sit tantum superficies, sed quid aliud, an forma, & natura loci consistat in alio, an in superficie.

1. sentent. Circa hoc Iandu.q.5. dicit. In loco duo esse. Alterum est ipsa superficies, & hoc est subiectum loci. Alterum est virtus conseruatiua, & hoc est ipsius forma. Adeo quod tota natura loci sit ista virtutis: superficies enim subiectum est, non de natura eius, vnde infert, locum esse in secunda specie qualitatis.

Hanc sententiam probat primo. Locus definitur per superficiẽ, vt per subiectũ, cũ sit accidens: accidentia autẽ per subiectum definiũtur: igitur aliud quid locus est præter superficiem. Non videtur autem quid aliud locus sit, nisi illa virtus cõseruatiua. *1. Ratio.*

Secũdo: Quia sursum, & deorsum sunt contraria loca: & contrarietas non est in superficiebus, sed in qualitatibus: ergo locus qualitas est. *2*

Tertio: quia locus conseruat locatum: hoc autem qualitati potius, quam superficiei inest: ergo qualitas est. Hæc Iandu. *3*

Altera est opinio Scoti, Quodlib. 11 quę communiter est opinio Realium. Hi dicunt, locum dupliciter considerari. Vno modo materialiter, & sic superficies est. Altero modo formaliter, & sic relatio est: hæc autem relatio est alia continentiæ, qua locatum continet: & alia distantiæ, quam habet, vt sit immobilis ad mundi partes, vt superius diximus. *2. sent.*

Probatur hæc opinio. Locus est superficies cum tali relatione duplici, sed superficies contrahitur per talem relationem, vt sit locus: ergo locus formaliter est relatio: nam constituens vt determinans, formæ locum habet. *Prob. Sco.*

Tertia est opinio quorundam Modernorum, qui dicunt locum esse in prædicamento Vbi: & probant: Quorum sunt eadẽ species, est idẽ genus: sed locus, & Vbi easdem habent species, puta, sursum, & deorsum: ergo & idem genus. Minor probatur: nam maior cum consequentia nota est, quia ad Vbi respondetur per sursum, & deorsum: vt vbi est ignis? sursum. vbi terra? deorsum. Vlterius, etiam de loco prędicantur: omnis enim locus aut sursum, aut deorsum est, vt dixit Arist. tex. 30. Hæ sunt aliorum dicta, & rationes. *3*

In hoc tamen sit prima conclusio. Locus non est qualitas essentialiter. Hæc est contra Iandu. & quamquam satis est certa, probatur tamen. Aequalitas, & continentia sunt passiones saltem fluentes a natura loci, & forsan differentiæ ipsius: sed quantitatem

qualitatem nulla sequitur æqualitas, & cõtinuentia: hæc enim quãtitatis propria sunt: non ergo locus est qualitas.

2 Præterea Si locus esset qualitas conseruatiua, vtique susciperet magis & minus: quod falsum est. Locus enim non est magis locus, sed maior locus: quod quantitati conuenit. Attende autem, quod non negamus esse qualitatem conseruatiuam in loco: Est enim, sed dicimus non esse illam essentiam loci, sed proprietatem adiunctam & comitantem locum ratione subiecti, in quo illa superficies, quæ locus est, inest.

2. Concl. cõtra Scotum. Secunda conclusio. Locus formaliter non est relatio aliqua. Hanc eisdem argumentis probo. Quia, re vera, locus, vt locus, nõn esset æqualis: & locus, vt locus nõ esset in prædicamento quantitatis, contra Arist. In re enim formale inspiciẽdum est.

1. Ratio.

2 Sed præcipuum esse arbitror argumentum nostrum cõtra illam Scoti distinctionẽ. Peto enim, an essentia tota loci sit relatio: an superficies cum relatione. Dicere, quod sola relatio, videtur omnino non recipiendum. Si ergo est superficies cum relatione, locus profecto esset vnum per accidens, quia ex duplici prædicamento componitur, puta, ex quantitate, & relatione. Non ergo distinguere oportet vnum materiale, alterum formale, & quod absurdius est, vtrumque in recto prædicare de loco, vt ipsi faciunt, dicẽtes, locus est superficies, & locus est relatio.

3. Concl. contra 3. sent. Tertia conclusio. Locus non est prædicamento Vbi. Hæc conclusio ex declaratione vtriusque, puta, loco, & ipsius Vbi nota fiet.

Perinde igitur, quod sicut album esse, & albedo differunt, ita quodammodo vbi, & locus. Album esse, est effectus ipsius albedinis, eo enim, quod albedo in subiecto consideratur, fluit album esse. Ita intellige: locus est superficies continens: vbi, est esse in loco, & contentum esse a loco. Vnde dicebat Gilber. vbi, est circumscriptio corporis a circumscriptione loci proueniens, id est, vbi est circumscriptio passiua a loco circumscribente proueniens. Vt ergo aliud est Roma, aliud esse Romæ; aliud classis, aliud esse in classe: sic vbi, aliud est a loco.

4. Concl. Quarta conclusio. Locus (formaliter loquendo) est superficies, non quæcunque, sed corporis continentis immobiliter.

Pro declaratione aduertendum, multo aliter se habere naturam substantiæ a natura accidentium. Substantiæ natura est absolute, non completa per aliquid, quod non sit substantia. Accidentium vero natura incompleta est: a substantia enim pendet, & in substantia perficitur. *1. funda. quo differant essentia substãtiæ & accidentiũ.*

Vnde sequitur vnum notandum, quod cum substantiæ naturæ non dependeant ab alio extra se: omnia sua genera, & differentias habet in se, quæ sunt pariter substantia.

At accidentia, cum a substantia dependeant, non habent in se completam naturam, nec omnes differentias in proprio genere habent, sed dependenter a substantia, & a subiecto habent.

Hinc est, quod Arist. 4. Metaph. c. 2 prædicamenta penes substantiam distinxit, & lib. 7. c. 5. docet accidentia definiri per additamentum, id est, per differentiã extra proprium suum genus, & sic definimus communiter passiones proprias per subiecta, nec aliter definiri possunt.

Ex hoc etiam sequitur secundum fundamentum, quod non omne id, quod in definitione proponitur, vt determinans, est forma rei essentialis, & ei interna, cum differentiæ in accidentibus a subiectis sumãtur: vt simitas est nasi curuitas, nasus contrahit, sed non ob id simitas est formaliter nasus, sed est curuitas, & tota ipsius essentia est talis curuitas, puta, nasi. *2 funda. Non oẽ, qd in definitione ponitur, vt determinans, est forma essentialis.*

Sic pari modo dico, locus definitur per subiectum: subiectum loci est tale corpus quod continet rem immobiliter, vt declarabitur postea. Locus autem huius corporis superficies prima, essentia tamen loci formaliter superficies est, contracta quidẽ differentia materiali subiecti, sicut in definitione simitatis. Vnde locus non est relatio, sed superficies habentis relationem ad locatum. *Nota essentiã loci.* *No. 2. locus est, quãtitas formaliter.*

Et proinde locus quantitas est formaliter: nam cum differentia a subiecto sumitur, non est constituenda res in prædicamento talis differentiæ, vel potius eius a quo sumitur differentia: sicut simitas non est in prædicamento, vbi nasus, sed in qualitate formaliter. *Not. quõ a subiecto sumãtur differẽtiæ accidentium.*

Et vt exactius intelligas, non dico tibi, quod

quod ipsummet subiectum sit differentia, sed quod penes ipsum sumatur differentia. Differentia enim est modus accidentis ad tale subiectum ita, vt subiectum sit, quod complet differentiam, & demum perinde iudica de loci definitione, ac de definitione simitatis, & alterius proprij accidentis iu abstracto. Et hæc sunt notatu digna.

Sol. arg. Super est, vt soluamus argumenta.

Ad 1. Iandu. Ad primum Iandun. responsio est, quod non tantum supetficies est locus, sed talis superficies, puta, corporis continentis: non tamen, quod sit virtus conseruat'ua. Nec locus definitur per superficiem, vt per subiectum, sed vt per genus, sicut simitas per curuitatem. Nec locus est, vt album: est enim abstractum locus, non concretum. Abstracta autem per propria genera definiuntur.

Ad 2. Ad secundum dicimus, sursum, & deorsum esse loca contraria, sed non ratione qualitatum. Sic enim essent contraria actiua, & passiua inter se, quod falsum est: sed sunt contraria, quia oppositas habent distantias, & situs, & ob id sunt termini motuum diuersorum corporum, puta, grauium, & leuium. Sunt etiam contraria ratione qualitatum: sed non propterea sequitur, quod essentia loci sit qualitas; sicut ignis, & aqua contraria elementa sunt ratione contrariarum qualitatum, sed non ob id elementa ipsæ qualitates essentialiter sunt. Argumentum certe est satis debile.

Ad 3. Ad tertium pari modo respondeo. Locus conseruat quidem ratione qualitatum, quas habet, sed non ipsa qualitas locus est. Et sunt multæ instantiæ circa argumenta ista, quæ aduertendo vel minimum nota erunt.

Ad arg. Sco. Ad argumentum Scoti respondeo, quod relatio illa contrahit, sed se tenet ex parte subiecti ipsius loci. Locus enim est superficies continentis, & talem relationem habentis, ob id locus non est relatio, sed superficies. Et iterum nota solutionem, quia argumentum Scoti traxit multos in suam sententiam propter vim apparentem, sed iudicio meo puto non esse doctrinam certam, & peripateticam.

Ad vlt. Ad vltimum dicendum est, quod sursum, & deorsum sunt in loco, & sunt in Vbi, sed æquiuoce, sicut acutum in ferro, & in voce. Vox enim acuta, & gladius acutus, non tamen idem vox, & ferrum; sursum, & deorsum sic sunt in loco. Locus enim est superfities continentis, hæc autem est continentis sursum, aut deorsum.

Vbi vero, est esse in loco, hoc est, aut esse sursum, aut deorsum. vnde vt differũt locus, & esse in loco, ita locus sursum, & deorsum differunt ab esse sursum in loco, aut esse deorsum. Quare cum dicimus ignis tendit sursum, terra deorsum, tunc significant locum: cum vero dicitur ignis sursum est, terra deorsum est, significant Vbi. Ob id non sunt in re eædem species, ac consequenter non sunt idem Locus, & Vbi vt ex prædicamentis constat.

An locus sit immobilis. Quæst. V.

Antiqui locum esse immobilem cognouerunt, vt referunt Simpli. Them. & Philop. vnde inter suppositiones loci, vnam posuit Eudemus, locum esse immobilem. Et merito, vt dicit Themist. quia locus est terminus motus localis. Termini autem est immobilem manere; aliter vix attingi posset. *Quibus rationib. veteres asseruerint locũ esse immobilem.*

Præterea quia moueri, est locum mutare, quod si locus mutaretur, profecto, qui per se mouetur, locum non mutaret. At quomodo locus sit immobilis, nõ omnes conueniunt.

Vnde circa hanc quæstionem est argumentum in oppositum Locus est accidẽs corporis alicuius mobilis, puta, ipsius continentis, sed omnia accidentia mouentur ad motum subiecti, locus igitur mobilis est. *1. arg locum non esse immobilem.*

Secundo Cœlum est locus ignis, tamen mobile est. Et vnum elementum locus est alterius, elementa mobilia sunt, ergo & locus. 2

Tertio. si locus immobile quid esset, a Physico non consideraretur, qui mobilia speculatur, at Physici est de loco disserere, est ergo mobilis. 3

Aduer-

Aduertendum, quod circa loci immobilitatem duo sunt modi dicendi. Alter est Iandun. q. 6 sequentis Auer com. 41. locũ mobilem quidem esse, non per se, sed per accidens ad motum subiecti: sed immobilem dici dupliciter. Vno modo, quia ad motum corporis, quod in loco est, non necessario mouetur, sed manet locus recedente corpore. Altero etiam modo, quòd non mouetur illo motu, quo mouetur corpus ad ipsum locum. Non est sicut albedo, quę mouetur aliquo modo motus tẽdentis ad albedinem. Non sic locus, sed ipse manet, corpus est, quod ad ipsum mouetur: nec locus versus locatum tendit. Ita explicat loci immobilitatem, & videtur Philop. priori modo explicare. Et non est dubium hãc doctrinam esse veram. Est enim locus sic immobilis, vt non moueatur ad corporis motum. Cum enim cum corpore locato mouetur, iam non loci, sed vasis obtinet rationem.

1 sentent. Iandu. ex Auer.

Alij vero longe melius aliam maiorem loci immobilitatem ponunt, vt nullo modo moueri possit, idem perseuerans, & est opinio Realium, & sumunt eam ex Sanct. Thom. supra tex. 41. dicunt vnumquemque locum habere certam quandam distãtiam a mundi partibus, qua variata non est idem locus: & qua manente idem est locus, etiam mutatis superficiebus continentibus, & secundum hanc relationem distantiæ, locus est immobilis prorsus. Nã licet recedat cum corpore continente superficies, iam non est idem locus, vbicunque sit, quia non habet eandem distantiæ relationem, quæ loci vnitatem præcipue facit. & sic explicant loci immobilitatem.

Et re vera mihi placet hęc immobilitas aliter enim oportebat dicere, quod si ego quiesco hic, & mutatur superficies, quod non sum in eodem loco, quod non est cõcedendum. Vt ergo dicar in eodem loco perseuerare, oportet loci immobilitatem prorsus constituere.

At contra horum sententiam solẽt duo fieri argumenta. Primum est. Illa relatio distantiæ, quæ est in superficie continente est accidens in subiecto existens, ergo mouetur ad motum subiecti, & ita est mobilis per accidens, imò sequitur, quod etiam si quis non moueatur, quod loca omnino mutentur, mutatis superficiebus, quia mutantur relationes, & succedunt nouæ relationes ex parte subiectorum, quæ multa succedunt.

1 arg. cõtra sentẽ. D. Tho

Ad hoc respondent subtiliter profecto Reales, quod illæ relationes mutantur in indiuiduo mutatis subiectis, & superficiebus continentibus, non tamen mutantur in specie: quia omnes sunt ad eundem terminum distantiæ, & sufficit ad vnitatem loci numeralem, quod sint relationes distantiæ eiusdem speciei, & ad eundem terminum, & consequenter sic non mouetur ad motum subiectorum, nam in specie eadem manet relatio.

Solut.

Alterum sit argumentum. Quia, dato casu, quod cœlum mutaretur, profecto ego manerem in eodem loco isto, si non discederem ab eo, & tamen relatio mutaretur, quia iam partes mundi mutatæ essent.

2 arg. cõtra D. Th.

Ad hoc respondent, quòd non est opus intelligere has orbis partes veras, sed imaginarias, quod est dicere, relatio distantiæ non est opus, quod sit, & sumatur a polis mundi his, sed a polis, & partibus, a quibus imaginamur aliquid distare, & hæc semper restat, quantumcunque mutentur corpora cœlestia, & orbis partes: ita dicunt Reales locum esse immobilem ac mihi hæc opinio placet. nam, re vera locus videtur sic esse immobilis ita vt variari nequeat.

Sol. quorundam.

Sed tamen non est dicendum, quod locus sit talis relatio distantiæ, nec quod in loco relatio includatur, vt quæstione præcedente ostendimus contra Scotum, sed, quod illa immobilitas sumatur penes eundem modum sic se habendi, nempe, quod superficies sic se habet, vt talis modus se habendi non sit alibi: at hunc modum se habendi explicamus per relationem distãtiæ, non tamen quod sit re vera illa distantiæ relatio. Et credo sine dubio hoc esse ad modum rationabile. Quis enim credet esse relationem realem ad terminos imaginarios, nisi illa relatio non esset nisi imaginaria, ad loci immobilitatem explicandam.

Sol. auth.

Ad argumentum igitur primum respondeo, quod superficies quidem mouentur ad motum corporum, tamen illa fixio, & immobilitas, quæ per distantiam expli-

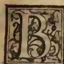
Ad 1.

explicatur, eadem manet, etiam superficiebus succedentibus pluribus.

Ad 2. Et eodem modo respondetur ad secundum. Corpora enim mouentur, & elementa: id tamen, quod loci rationem facit, non mouetur, & hoc etiam docet Aristot. qui cœlum locum immobilem vocat, quia quantumcunque moueatur circulariter, illum tamen situm, & velut distantiam nō mutat, & hoc est testimonium cōtra Iand. & Auerroem, quod de hac immobilitate, quam S. Th. exponit, sit Aristoteles intelligēdus, cum dicit, locum esse immobilem.

Ad 3. Ad tertium dicimus ex Simp. in princ. libri, quod locus, quamuis sit immobilis, a physico consideratur, vt est terminus motuum corporum naturalium. Quæ enim Physicus considerat, sat est, quod aut mobilia sint, aut ad motum habeant ordinē.

An incorporeæ sint in loco. Quæst. VI.

Breuiter à nobis hæc difficultas est determinanda, vt saltem explicationem terminorum habeamus, & nudā duntaxat veritatē: Non. n. loci præsentis est, eam omni ex parte discutere, cum sit potius quæstio Theologica.

Dupliciter aliqd est in loco definitiue & circūscriptiue. Aduerte igitur, quod dupliciter apud Theologos dicitur aliquid esse in loco, uno modo definitiue, altero modo circunscriptiue. Id definitiue est in loco, quod sic est alicubi, quod extra illum locum non sit. Sic enim in suo quisquis est loco, vt ibi existens non sit in alio. Hoc enim est definire, vel esse definitiue in loco, esse loco alicui præsentem secūdum suam propriam substantiam: vt Angelus hoc modo potest esse in loco, tum est præsens loco, cui per suā præsentiam, cum ibi operatur. *Quid sit esse definitiue.*

Nec est esse definitiue in loco, vt aliqui putant, quod sit aliquid totum in aliquo toto, & totū in qualibet parte, sicut anima est in corpore, quia est tota in toto corpore, & tota in qualibet parte: hoc enim non est ratio formalis existendi in loco definitiue, esse sic alicubi, quod non sit simul alibi: hoc enim est definiri loco, & terminari loco, vt diximus, siue sit totum in toto, & totū in qualibet parte, siue non. Vnde anima nō dicitur esse definitiue in aliqua sui corporis parte, vt v. g. in pede, quia etiam simul est in manu: at in toto corpore est definitiue, quia non est alibi.

Quid sit esse in loco circumscriptiue. Esse autem circunscriptiue, est sic esse in loco, vt non solum non sit alibi, sed etiā cōmensuretur loco, vt vbi vna est pars, non sit alia: & pars locati parti loci respondeat, sicut corpora in loco sunt circunscriptiue, habent se ergo, vt superius, & inferius. Quidquid enim est circumscriptiue in loco, est etiam definitiue, non tamen, quod est definitiue, est circumscriptiue: nā incorporea esse possunt in loco definitiue, sed nō circumscriptiue, vt modo dicetur.

Est ergo prima cōclusio, Gloriosus Deus est quidē in omni loco, & vbiq; sed tamē nec circūscriptiue, nec definitiue est alicubi, sed alio modo. Hæc est nota. Nō enim est circumscriptiue, quia nō est diuisibilis, vt circumambiatur loco: & pars parti loci respondeat: nec est definitiue, quia vbique est, & in toto mundo, & extra mundū, nullo definitus termino, nullo circumscriptus spatio. Modus itaque existendi Dei in omni loco est potius vocandus incircumscriptus, & infinitus, secundum essentiam, præsentiam, & potentiam. 1

Secunda conclusio. Angeli licet incorporei in loco esse possunt definitiue, sed non circumscriptiue. Definitiue quidem, quia sic alicubi, quod non sint simul alibi, dum enim in cœlo sunt, nō sunt in terra, & dum in hoc terræ loco sunt, simul alibi nō sunt: nec in omni loco esse possunt, vel in pluribus simul locis nisi forte per diuinam potentiam. Sed circumscriptiue nō sunt, quia non habent quantitatem, nec corpulentiā: & inde prouenit, quod nō sic occupent locum, vt partes partibus loci respondeant, vel circumscribantur, imò in puncto possunt multi simul Angeli esse. 2

Tertia conclusio. Sola corpora in loco sunt tam definitiue, quam circunscriptiue, per se: at ipsorum partes, & accidentia per accidens, quia in ipsis totis sunt. Et de hoc modo existendi in loco Aristo. loquitur in præsenti: & ad Physicum de hoc tantū pertinet tractare Sic enim in loco esse, ratione quantitatis fit, & similiter rōne motus, qui corporibus inest naturalibus. Et ita est intelligendus Aristo. cum dicit, incorporeas substantias nō esse in loco. At de his satis. 3

An vltima sphæra sit in loco.
Quæst. VII.

Ratio difficultatis.

DVbium hoc præcipuũ est in hac materia propter summam ipsius difficultatem. Sunt enim variæ sententiæ insignium Philos. qui rem fecerunt difficilem. Quantum igitur ego potero, conabor solas aliorũ ex locis proprijs proponere fideliter, atque discurere.

Causa huius difficultatis est, quod cum vltima sphæra alicubi sit, & motu locali moueatur, absque dubio ei debetur locus aliquis: cum tamen non habeat extra se aliquid continens, & circundans, & iuxta Arist talis debeat esse locus, nõ videtur esse in loco, vel saltem alterius rationis locũ habebit, & quis hic sit, quæritur in præsenti. In hac parte, quid Arabes, quid Græci, quid Latini sentiant, aperiam, & quod mihi probabilius est, proponam.

1. sentent. Alph. & Auemp. No. differentiã inter corpora q̃ mouẽtur motu recto et illa, q̃ circulariter.

Apud Arabes fuit res hæc varia Auempace, & Alpharabius (vt refert Auer. Com. 43.) fuerunt in hac sententia, quod aliter debetur locus corporibus motis recte, puta, sursum aut deorsum, & corporibus motis circulariter. Ratio sumitur ex diuersitate lineæ rectæ, & circularis. Linea recta de se imperfecta est, & additionem patitur: quare si terminari debet, est per aliquid extra lineam, quod ipsam vlterius abire non sinat. Linea vero circularis perfecta est, nec patitur additionem, ob id non indiget aliquo terminante extra se, sed solum terminatur per id, quod intra se ambit, quia ipsi commensuratur. Hinc dicunt, quod corpori, quod mouetur per lineam rectam, debetur locus ambiens extra, & sic talia corpora sunt in loco circumscribente extra: at corpori circulariter moto solum debetur locus intra, hic autem est conuexum corporis contenti, & sic putant sphæras superiores esse in inferioribus, vt in locis, non ècontra.

Refellitur hæc sent.

Ista sententia subtilis est, sed non mihi placet. Primo est contra Arist qui inferiores orbes in superioribus constitnit in tex. 46. Præterea quia isti fugientes difficultatem, quomodo vltima sphæra sit in loco, incidunt in aliam, nam cœlum Lunæ non erit in loco, nisi in igne, ignis in aere, aer in aqua, aqua in terra, iam terra non habebit locum vllum.

2. sentent. Auic.

Secunda sententia est Auic. 2. suffi. c. 8. quod vltima sphæra nõ est in loco vllo modo: dicit tñ, q non mouetur localiter, sed motus ipsius est ad sitũ, & ita contra Arist. habet motum esse aliquem, qui non est ad substantiam, nec ad quantitatẽ, nec ad qualitatem, nec ad locum, puta, illum, qui est ad situm, & talis est motus circularis.

Refellitur hæc sent.

Ista sententia non est recipienda, cũ sit contra Arist. & præterea est vna ratio contra ipsum: quia situs essent aliter claudit locum vel certe supponit locum, vt partes rei situentur in loco. Est enim situs ordo partium ad locum: non igitur situm potest habere nisi simul locum.

3. sentent.

Tertia sententia est Auer. com. 43. plane absurda, qui dicit cœlum esse in loco per suum centrum, nempe, quia centrum suum habet in loco: & ita fatetur cœlũ per accidens habere locum, imò (quod peius est) quod talis locus per se competit corporibus circulariter motis.

Ratio Auer.

Ratio Auer. est: quia per id res hẽt locũ per quod habet firmitatẽ, & immobilitatẽ, at per centrum firmitatẽ hẽt, quatenus idẽ semper manet: per id igitur locum habet.

2. Auerr. aliud est moueri cælum secũdum subiectũ, aliud secundum formam.

Notat autem, quod cœlum totum per se mouetur non secundum subiectum, sed secundum formã. Vocat moueri secũdum subiectum, cũ totum cœlum mouetur mutando cẽtrum, vel ad vnam partem, vel ad alterã partem: & hoc non fit. Semper enim circa idem cẽtrum mouetur cœlum. Vocat moueri ſm formã, quia nouo, & nouo modo se habet ſm omnes sui partes cum centro. Quod apparet si lineis ipsum cœlũ diuidas per centrum, videbis nouo modo se habere cœlũ, dum mouetur, ad ipsum centrũ: permutantur enim lineæ, & succedunt aliæ alijs: & hoc est moueri (vt ipse ait) ſm formam. Sed non mihi placet hæc sententia, & sane miror aliquos fuisse, qui hanc receperint, vt Iand. q. 9. Alb. trac. 1. c. 13. est tamẽ hæc opinio omnino reijciẽda. Primo quia (vt S. Tho. recte obijcit) centrum non est aliquid cœli intrinsecum: nec enim est pars, nec totum, nec accidens ipsius, nõ igitur per ipsum potest dici esse in loco. Præterea: quia centrum est indiuisibile, hoc aũt non est in loco. Præterea cum esset idẽ centrum omnium orbiũ, per idem essent corpora

Reijcitur sen. Auer. tanquam absurda.

1 2 3

pora

pora diuersa in loco, & ita essent in eodem loco. uam Auer concedit quoque quòd reliqui inferiores orbes sunt in loco in superioribus per se, vt circulares sunt, & ratione motus proprij sunt per centrum in loco: quæ sane omnia sunt paradoxa, & male se cum consententia. Adde, quòd ex Græcis Arist. interpretibus nullus vnquam est, qui vel innuere videatur aliquem hominum
4 fuisse in hac sententia, nedum Arist. Præterea: quia, si ob id per centrum essent in loco, quin per ipsum habent immobilitaté, eadem ratione ianua per cardinem, & per anchoram nauis essent in loco: non igitur videtur, quod cœlum dicatur esse in loco, quia centrum ipsius sit in loco. Hæc dicût Arabes, & male.

4 sentent. Themist. Græci vero non oés ét côueniunt. Them. enim dicit, quod vltima sphæra, quæ secúdum Arist. est octaua, nô est in loco fm superficiem conuexam, sed fm concauam, & est in septima sphæra sibi proxima, quę est Staturni. Vnde conuexum penultimæ, est locus vltimæ secundum contauum.

Explicatur senté. Themist. Quo autem modo id fiat, attende. Si diuidas sphęrá Staturni in multas portiones similiter & sphæram vltimá: videbis, qûo cuiq; portioni superioris respondet portio inferioris. Et vlterius, cum inferior sit tardior, in eadem parte, & portione inferioris succedunt variæ, & multæ portiones superioris, & ita partes vidérur mutare locum. ista est fidelis sententia Themist.

Et quamuis aliquid habeat probabilitatis, non tamen placet, quia (vt dicunt Philop. & Simpl.) non potest esse, quod idem sit locatum alicuius, & locus eiusdem: at sphæra septima, est in vltima, vt in loco: nô igitur vltima erit in ipsa vt in loco, sed vt in locato, & velut in materia.

5. sentent. Alex. Altera sententia fuit Alex. qu' (vt Simp. refert) dixit vltimam sphæram nullo modo esse in loco, nec per se, nec per accidens, nec moueri localiter, vnde motum illum noluit localem esse. Quis autem motus esset, non explicuit, vt dicit Simpl.

Reijcitur hæc sent. Hæc sola in hoc non vr vera, quod neget cœlú vllo modo esse in loco, cú sit quoddá corpus: & in eo, quód motú cęli localé esse negat, non videtur quis alius esse possit.

6 sentent. Simplic. fatetur quidem nullo modo in loco esse, & tamen concedit motum esse localem, & tunc est vna alia difficultas, quomodo si localiter mouetur, in loco nô est.

Vltima sententia inter Græcos est Psel li, quá breuiter docet, népe cœlú vltimum esse in loco fm partes: quia nempe partes in loco sunt. Quod si petas, quis est locus partiú, docet, quòd vna est locus alterius, sed non locus actu, quia ipsi continua est, sed locus potentia. quæ sententia absq; vllo dubio est etiam S.Th. tex. 43 & clarius 45. vbi docet vná partem, locú alterius in potentia, & continere & contineri ab altera, & quod ratione harum partium mouetur, & mutat locum ipsa vltima sphæra. *7. sentent. Pselli, & D. Tho.*

Hæc sententia proxime videtur ad veritatem accedere, quamuis non omnino euacuet difficultaté, quia si una pars locus esset alterius, cum semper sit continua illi, nunquam altera mutaret locum, & sic nô moueretur cœlum, nec mutaret locum fm partes, quanquam responderi posśit mutari distantiam, & modum, quem partes habét illa relatione, ut ante diximus: sed hoc non explet intellectum omnino. Præterea. Quia ét si esset contigua pars, adhuc non vr locus, cum nô undiq; locatum ambiat. Præterea, nô uideo quomodo actu mouea tur localiter, & locum habeat potentia.

Philop. & hi, qui locú ponunt spatium, ab his angustijs liberati sunt, cum locú ultimæ sphæræ dicant esse spatiú occupatú ab ipsa. Et hoc argumentum de cœlo fuit unú ex his, quæ posuit Philop. côtra Arist. Et re vera (vt diximus) spatium illud, vt aliquid ponebant, non est omnino improbabile. At postquam illud exclusimus cum Aristo. quid mihi videatur proponam. Si hoc secundú veritatem examinemus, non est saltem tanta difficultas. Nam nos ponimus cœlum empyreum omnium supremum immobile, quod etiam cognouit Plato, & alij veteres, vt est videre apud Simpl. qui id etiam asserit in digressione de loco non longe a principio, vbi etiam air illum esse locum, vbi Deus optimus ijs, qui digni sunt, communicat ea quæ sunt per se spectanda, & in hoc primum mobile est, vt in loco. ipsum tamen, cum non moueatur, non esset tantum inconueniens si quis diceret, non esse in loco: at secundú Arist. qui cęlum mobile videtur posuisse, maior est difficultas. Et re vera dico, vel opi. D. Tho. esse verá, vel nullo modo esse in loco secúdum Arist. vt ait Alex. & Simpli. imò. Hæc *8. quæst Philop.*

videtur esse doctrina Arist. tex. 28. vbi contra Zenonem dicit. locum primum nō esse alicubi, vt in loco, sed vt sanitas in subiecto toto, ita primus locus, qui cœlum illud est. Et in hoc reprehenduntur Antiqui ab Aristo. quod locum in loco volebant collocare, dicentes, omne ens esse in loco.

Vniuersale cœlum non esse in loco secū- dū Arist.

Et ratio potissima pro hac sententia Alex. & Simplic. est. Si in loco est, vel est secundum se, vel secundum aliud, vel secundum accidens. Secundum se, non, vt notum est; secūdum aliud, minime, quia secundum aliud in loco est, quod secundū sui partem in loco est, vt explicat Aristot. Cœlum autem non habet in loco partem vllam, nisi in potentia, vt dicit S. Thom. sed hoc non est habere locum, aut certe non actu locum. Quod enim in potentia est, absolute non est, aut (vt dicit Thom.) quia est in sphæra sub se, & hoc iam reiectum est. Nec habet locum secundum accidens, cum non sit in eo, quod est in loco per se; non igitur in loco est. Nec mireris, cum primus sit omnium locus, quod non sit in loco.

Ratio qua probatur vl timū cœ lū nō esse in loco se cundum Arist.

Obiect. Solut.

Quod si dicas, quomodo corpus nō est in loco aliquo? Respondeo, quod nec ipsi Philosophi, qui dicunt esse in loco, dant locum, nisi per accidens. si ergo non miratis quod locum non habeat per se, & contentus es cum loco per accidens: profectò nō debes mirari, quod nullum locū habeat: nam dicere, quod locum habet per accidens, magis est verba afferre, quam dare in re locum aliquem: talis enim modus existendi in loco fere nullus est.

Vniuersalis cœlum quamuis non sit in loco, ta mē moue tur locali ter.

Attende tamen, quod quamuis in loco nō sit, si tueamur opinionē Alex. & Simpl. localiter tamen mouetur. Vt enim localiter moueatur, nō oportet quod sit in loco, sed quod circa locum sit. Est enim motus ad locum, & est motus circa loca.

Quod si dicitur esse alicubi, id est, vt dicit Arist. contra Zeno. quia in aliquo est, sed non vt in loco, sed vt in cōtento, vel alicubi dicitur esse, non quod in loco sit, sed quod circa locum sit, hoc mihi rationabile satis videtur: vel certe sequaris D. Tho. opinionem, non esse per se in loco secundum se totum, sed esse in loco secundum partes, eo modo quo explicat D. Thom. vt vidimus. Et hæc de loco probabiliter secundum Aristotelem sint sat. s.

De concordia quadam scitu digna, omnium opinionum de loco.
Quæst. VIII.

Hactenus Aristotelis opinionem de loco defendimus, vt potuimus, quod pauciores, & minores, quam cæteræ aliæ opiniones videretur pati difficultates. At vero cuiusdam recētioris extat valde probabilis opinio, quę omnes quodammodo opiniones cōciliat, & omnes difficultates dissoluit, & omnes loci proprietates, & quæ de ipso dicuntur, sine magna difficultate tuetur; quam quidem ea de causa ad finem vsque volui reseruare, quod sit quasi omnium dictorum de loco epilogus quidam, & compendium: & eo quidem libentius feci, ne vllius rei, quæ vtilis esse posset, cognitionem lectori denegarem.

Opin cuiusdā Neoterici cōci lians oēs opi. et oēs facile dis- soluēs difficultates de loco.

Hæc igitur constituit duplicem locum. Alterum intrinsecum rei, quod sit quantitatis quoddam proprium ad eam consequens, quod vocamus spatium: alterum extrinsecum locum, de quo locutus est Aristoteles.

Pro cuius opinionis intelligentia erit hæc notanda distinctio loci. Locus alius est verus, alius imaginarius. Imaginarius quidem est, vt extra Cœlum spatium illud imaginarium, quod ibi quisque imaginari potest. Et vacuum etiam hic in Mundo, si esset, imaginarius esset locus, imaginarium videlicet spatium: posset etiam imaginari superficies vacua.

Dist. loci primus locus alius verus, & alius imaginarius.

Est autem notatu dignum, locum, seu spatium imaginarium bifariam nos posse considerare. Vno modo, vt sit res ficta omnino, & fingamus esse, quod non est, vt extra cœlum, vel in vacuo, vt diximus. Altero modo, in communi abstrahendo ab hoc, vel illo spatio vero singulorū corporum spatium in communi totius mundi, in quo modo sunt corpora, abstrahendo, inquam, ab hoc, vel illo corpore, & hæc consideratio non est ficta, sed vera. Siquidem abstrahentium non est mendacium, vt ait Aristotel. Nam, vt huic corpori hoc singulare vt proprium spatium conuenit, ita in communi corpore conuenit

Secundus imaginarius locus duplex a- ctus, vel abstract. ex sing.

nit ſpatium in communi. & ita conſideramus hoc ſpatium abſtractum in communi non habito reſpectu ad ſubiecta ſingularia: ſicut Mathematicus conſiderat quantitaté in abſtracto. Sic ergo imaginamur illud ſpatium in communi totius mundi, tanquam quieſcens, id eſt, abſtrahendo a motu eiuſdem, & a particularibus ſubiectis: & in communi ſimiliter in eo diſtantiam conſideramus, & ſitum in communi, & ſingularium partium eius poſitionem, omnia abſtrahendo in communi, vt Mathematicus figuras. Sed dices: quomodo omnes ſic abſtrahunt, etiam ruſtici, & imperiti, qui ſolo ſenſu iudicant? Reſpondeo cauſam hãc eſſe, quia per ſenſum non facile cognoſcitur numeralis differentia accidentium eiuſdem ſpeciei. Vt verbi gratia, ſi modo aqua calefiat vt vnum, & poſtea frigefacta iterum calefiat vt vnum, neſciet ſenſus iudicare, an ſit idem numero calor, qui antea, an diuerſus numero, ſolum licet ſibi videri idem, id eſt, eiuſdem gradus. Sic etiam, cum flat ventus, ſemper putat idem eſſe numero medium lumen, cum tamen ſit numero in alio, atque alio aere ſuccedente diuerſus; licet æqualis, & ita ſimilis, vt putet ſenſus idem eſſe numero. Ita omnino accidit in ſpatio, cum videatur æquale manere ſemper mutatis corporibus, putat eſſe idem numero, cum non ſit idem, niſi ſpecie, & æqualitate tantum. Atque eo magis ſic putat, quod viſus exterius quieſcentibus, & fixis: vt, verbi gratia, lateribus vaſis, vel ambitu cœli, & a latere ad latus, videt ſemper eandem diſtantiam etiam numero, putat idé quoque medium eſſe numero, id eſt, ſpatium. Et hinc eſt, quod ſpatium in communi omnes ſic abſtrahunt, quia vident illa accidentia in communi remanere: nam quamuis mutetur ſpatium hoc, tamen manet ſpatium, & æquale ſpatium.

Dub. *Solut.*

3 verus locus duplex itrinſecus & extrinſecus.

Verus autem locus eſt duplex. Alter intrinſecus rei ipſi: alter extrinſecus. Extrinſecus quidẽ eſt circumambiens ipſum corpus locatum, videlicet, corpus continens, aut eius ſuperficies vltima, de quo locutus eſt Ariſtotel. Intrinſecus vero locus rei, eſt ſpatium illud ipſum, quod ipſa res vere intra ſe occupat, ſecũdum ſuammet corpulentiam.

Hoc autem ſpatium, ſi petas, quid eſt. Reſpondetur eſſe proprium quoddam cõſequens ad ipſam quantitatem, quantitatis videlicet ipſius extenſionem. Conſequitur autem hoc ſpatium tanquam proprium quoddam ad quantitatem, ſicut ad motum conſequitur tempus. Nam vt in quantitate ſucceſſiua ſe habet tempus ad motum, illum menſurans: ita in permanente quantitate ſe habet ſpatium illud conſequens quantitatem, ad ipſam quantitatem.

Quid ſit ſpatiũ intrinſecum corporis.

An vero ſpatium illud, ſeu extenſio diſtinguatur ab ipſa quantitate realiter, vel formaliter, vel ratione, non magnopere refert. Eadem enim eſt difficultas de tempore, an diſtinguatur realiter, vel formaliter, vel ratione ab ipſo motu. Et quod de tempore reſpectu motus dixeris: idem de hoc ſpatio, ſeu extẽſione reſpectu quantitatis dicere poteris: & quicquid illorum dixeris, vel realiter diſtingui, vel formaliter, vel ratione, probabiliter dixeris, vt in motu, & tempore.

Eſt autem hoc ſpatium vnicuiq; quantitati ſuũ proprium ſicut vnicuique motui ſua propria temporis ſucceſſio, & menſura propria, & particularis. Et vbicunque ſit corpus, locum ſemper idem habebit ſuũ intrinſecum hoc numero ſpatium. Et totius mundi ſpatium commune eſt, ſicut vna eſt vniuerſalis totius temporis menſura vniuerſaliſſimi motus.

Eſſe autem hoc intrinſecum cuiuſque corporis ſpatium negari non poteſt, vt videtur: quia inuicem ſeſe mutua conſequentia inferunt. Nam ſi corpus eſt, ſpatium eſt, & ſi verum ſpatium eſt, in eo corpus eſt.

Quid ſit ſpatiũ intrinſecũ.

Ita vt ſi extra cœlum vnus homo collocaretur, vere diceretur eſſe in ſuo loco, in ſpatio ſcilicet illo ipſi proprio ſui corporis: & ſi in vacuo medio ſimiliter collocaretur corpus, ibi in medio vacuo intra ipſum corpus, verum eſſet ſpatium, quod ipſum corpus proprium occuparet, cum circumambiens intra ipſum corpus eſſet ſolum ſpatium imaginatium.

Imò vero ne intelligi quidem corpus, vel quantitas poſſe videtur ſine ſpatio, niſi redigeretur ad punctum.

Et rationes pleræq; Philoponi hoc ipſum ſpatium intrinſecum, & quantitati proprium oſtendunt, ſed non ſeparatum, vt

vt ipse ponebat, sed in rebus ipsis inhærens tanquam proprium earum accidens.

Extrinsecus locus triplex. proximus remotus, remotissimus. Rursus extrinsecus locus triplex est. Vel proximus, & immediatus, videlicet ipsa superficies concaua corporis continentis: vel distans, & remotus, videlicet, corpus aliud, vel superficies ad certam distantiam circūambiens, vt verbi gratia, cum aliquid est in cubiculo, cubiculum est illius locus, & latera ipsa cubiculi: vel domus, inter quæ continetur. Aut etiam remotissimus locus est, quo modo Aristoteles omnium locum dicit esse cœlum, quòd omnia ab ipso continentur. Et partialis est etiam locus extriusecus, in quo res esse dicitur quandoque, vt homines sunt in terra, & in tecto, quod pedibus solum tangunt. Et totalis locus, ut piscis in aqua, cum vndique circūmambitur.

Proprietates omnes constant, & difficultates dissoluuntur de loco. Ex hac ergo distinctione loci, & locorum diuersitate, omnes prorsus difficultates, quæ de loco proponuntur, facillime dissoluuntur, & quod plus est, iuxta communem modum concipiendi omnium hominum, cum de loco loquuntur, ita mens quiescit cuiusque.

Quædam enim proprietates loco illi intrinseco conueniunt, videlicet spatio ipsi uero; quædam aliæ spatio, & loco imaginario, ficto, uel abstracto, aliæ uero extrinseco loco, nempe superficies, aliæ proximo loco, uel remoto, aut remotissimo, aut tam ijs, quam illis locorum differentijs. Eadem tamen sub aliqua diuersitate conueniunt, sub illa videlicet, quia differunt inter se; quod quidem breuiter enumeratione quadam de singulis ostendamus.

Ex quibus etiam apparebit istius opinionis, quæ omnia sic concordat & soluit, probabilitas. Nam quia alij conabantur uni tantum ex dictis locis omnes loci tribuere proprietates; ideo in magnas cogebantur angustias aliquando.

1 proprietas loci. Primæ ergo omnium proprietates loci potissimæ & maximæ sic apparent. Quarum prima est: Ipsum corpus esse in loco, igitur est in loco non solum extrinsece in ambiente, aut in loco secundum extimam superficiem, sed secundum se totum est in loco, & eius partes etiam internæ sunt in partibus loci.

2 Secundo. Sic dicitur corpus occupare locum, & occupare spatium, & partes corporis partes occupare spatij. Et sic dicimus, hoc est in hac parte spatij, illud in altera, & partes corporis respondere partibus spatij, &c.

Tertia proprietas. Constat. Locum esse æqualem locato non maiorem, nec minorem. Nam quamuis secundum superficiē dicatur, superficiem concauam locantis esse æqualem vltimè superficiei locati; tamen vera æqualitas & perfecta loci (vt omnes intelligunt mente) est de toto ipso corpore. Vt si diceremus, hoc corpus esse alteri æquale, quia æqualem quantitatem habet, vel æquale spatium occupat vtrunque secundum omnem dimensionē, nam alia est æqualitas lineæ ad lineā, alia superficiei ad superficiem, alia corporis ad corpus. 3

Quarta. Locum continere locatum. Nam hoc ad superficiem quamuis commode referri possit, tamen verius, & perfectius continet, quod secundum totam corpulentiam continet, vt dicimus, lumen contineri in aere, & virtutem in herbis. & tempus continere omnia: & animam contineri in corpore, & formam in materia &c. 4

Quinta proprietas ex præcipuis, quod omne corpus sit in loco, & quod est (vt videtur) eodem modo, quia locus, conuenit. Quia corpus quantum est, nec in loco solum extrinseco, sed intrinseco: ne absolute cogamur dicere, cœlum non esse in loco, vel eius locum esse centrum, quæ duo sane sunt absurda, & paradoxa, & præter communem sensum hominum: sed non est in loco extrinseco ambiente, vt rectè in hoc ait Aristoteles, est tamen in loco, & spatio intrinseco sibi. 5

Aliæ proprietates q̄ potius conueniunt loco extrīseco. At vero ècontra hæ aliæ proprietates, videlicet, Locum circumscribere, & ambire locatum, potius conueniunt externo loco, videlicet superficiei corporis ambientis, quamuis de intrinseco spatio dici posset quodammodo circumscribere locatum in se existentem.

Item, locum non esse aliquid intrinsecum locato, sed esse aliud a locato, quamuis & hæc conueniat non solum superficiei, sed spatio: nam est aliud etiam a locato, & a quantitate, si non re, saltem formaliter, vel ratione. 1 2

Tertia

Tertia item. Locum non posse esse sine aliquo locato, sed posse esse sine hoc, vel illo; cuius quidem proprietatis secūda pars solum extrinseco loco superficiei conuenit, nempe posse esse sine hoc, vel illo locato eandem superficiem. Conuenit etiam loco imaginario & abstracto, tamen prima pars non posse locum esse sine aliquo locato: vera etiam est, nō solum de superficie, sed de intrinseco spatio loci cuiusque corporis proprio.

4 Quarta. Locum verè esse immobilem, vix potest extrinseco superficiei loco conuenire, cum etiam ipsa superficies moueatur & mutetur vna cum corpore: nec verè eadem manet numero distantia ad cæli latera, idem ve respectus numero superficiei, ipsa mota. Sed dicitur immobilis secundum speciem, vt diximus, quia videlicet illa, vel altera superficies in tanta distātia, & consimili respectu ad mundi partes & cæli latera succedit. Et ita dicitur manere locus immobilis secundum speciem, ab strahendo, inquam, in communi locum & distantiam, vt diximus. Hoc eodem prorsus modo, hoc conueniet spatio proprio cuiusque corporis: nam eo moto, aliud succedit in eius locum cum consimili respectu ad cœli latera, & æquali distantia, & erit loci proprietas in communi abstracti, nō in singulari. Sed præterea immobilem dici merito alia ratione poterit, quia non potest spatium proprium cuiusque rei separari ab ipso corpore, vel quantitate, cuius est proprium.

Quamuis hæc profectò proprietas immobilitatis loci videatur (vt illā solemus concipere,) propria esse loci tantum imaginarij, spatij videlicet imaginarij, quod imaginamur, vel extra cælum, vel etiam intra corpora, quasi quiescens semper, & immobile, vt diximus, abstrahendo a motu, in quo succedunt alia corpora, in cuius partibus sic imaginamur similem semper, & eundem situm cum æquali distantia, & respectu ad cæli vltimam superficiem quiescentem, Si sit intra cælum, vt in illo dicto secundo modo loci imaginarij, id est, veri, sed abstracti a motu, & subiecto, & si sit extra cælum respectu ad alias partes ipsas eiusdem met spatij imaginarij fictitij, vt in primo modo fictitij videlicet loci, & spatij imaginarij. Et vtroque modo concipimus immobilitatem, vel abstrahendo, vel in illo ficto.

Quinta. Differentiæ etiā sursum, & deorsum, ante, & retro, consimilibus respectibus, sicut immobilitas conueniunt, uel superficiei, uel spatio uero corporum, uel imaginario abstracto, vel fictitio. 5

Sexta. Moueri localiter sic etiam intelligimus, id est, pertrāsire spatium illud imaginarium, uel abstractum, quod plenum est uero spatio alicuius corporis huius, vel alterius. Aut pertransire superficiem concauā corporis, intra quod aliud mouetur, uel extremam superficiem, si supra illam fiat motus. Sic etiam dicimus corpora moueri ad locum, id est, ad superficiem alterius corporis continentis. Nam in descensu semper nouam, & nouam superficiem acquirunt corporis ambientis, quæ sit terminus motus illius: sicut etiam imaginarium illud, vel abstractum occupat spatiū, quod antea alterū corpus occupabat, quod terminus etiam illius motus localis dici merito potest. 6

Rursum dicimus esse homines in platea ciuitatis, uel foro tanquam in loco partiali: nam ex alia parte aere ambitur, & solis pedibus plateam contingit. Pisces autē sunt in aqua, ut in totali loco extrinseco, sed remoto, in ultima proxima aquæ superficie tanquam in proximo, &c. 7

Denique, vt uno uerbo omnia complectamur, illa posita loci distinctione, intrinseci, & extrinseci, ueri, & imaginarij, fictitij, & abstracti in communi: proximi, & remoti, partialis, & totalis, omnes difficultates dissoluuntur, & omnes pene opiniones conciliantur, & Aristotelis præterea opinio defenditur, ita ut sit locutus de loco extrinseco tantum. Quod si cui sola Aristotelis placet opinio, liberum ei erit iudicium. Ac de hac materia sit satis. Iam de vacuo, quod loco opponi uidetur, quid dicat Aristoteles, uideamus.

Caput

Caput Sextum.

Eodem autem modo existimandum. Tex. 50.

Tract. de vacuo ad Phys. pertinere agere de vacuo.

Postquam de loco dixit, nunc de vacuo disserit, ac primo ad physicos pertinere de vacuo tractare, an sit vel non, & quomodo sit, seu quid sit, sicut de loco proponit. Ostendit autem, in quo assimiletur loco. Vt enim locus & esse, & non esse videbatur ex rationibus oppositis, quæ circa ipsum asserebantur, ita & vacuum & videtur esse, & non esse ex his, quæ circa ipsum dicunt. Et hoc est, quod dicit, quod incredulitatem, & fidem simile habet id est, esse, & non esse simile videtur, quamuis, vt no. Philo. non eodem prorsus modo. Nam locus apparenter videtur nō esse, vacuum vero necessario.

Ratio. Statim probat Physicum oportere de vacuo tractare. Nam vacua cum loco coniunctionem habent. Antiqui enim locum vacuum, plenum idem esse putabant, subiecto quidem, sed nō ratione. Nam id, quod corporis susceptiuum erat, locum vocabāt, dicebatur plenum, cum vero corpore vacabat, dicebatur vacuum. Ratio igitur non est eadem, sed in re idem sunt.

Incipere autem oportet considerationem. Tex. lj.

Intentum Aristo. in hac disp. Tria se consideraturū a principio proponit. Primum ea, quæ dicunt affirmātes vacuum. Alterum ea, quæ dicunt negātes. Tertium ea, quæ communiter vacuo inesse videntur secundum communē opinionem. Incipit tamen ab his, qui negant esse vacuum, ipsosq; reprehendit, eo quod probantes esse vacuum, non argumentati sunt contra intentionem principalem eorum, qui posuerunt vacuum, sed argumentati sunt contra id, quod illi ex alio errore dixerunt, & iste fuit Anaxagoras. Aduerte, quod qui vacuum ponunt, dicunt esse ipsum quoddam spatium distinctum a corporibus sensibilibus, in quo nullum est corpus sensibile.

Istorum quidam habebant alium errorem, nihil esse nisi corpus sensibile, cumq; aliquod vas experirentur, in quo solum esset aer, putantes aerem nihil esse, dicebant vacuum. *Error quorundā ponentiū vacuum.*

Qui bene erat impugnaturus sententiā, oportebat probare nullum esse tale spatium, non autem occupare se in probando aerem esse corpus: hoc enim non est intentum impugnare, at Anax. hoc fecit. *tantū aerē nō esse corpus.*

Impugnat enim vacuum, probando aerem esse corpus. Probabat autē duplici experimento. Alterum est quod vtres pleni aere ligato ore fortiter resistunt ponderi, & non comprimuntur partes, sicut cum os apertum est: igitur aer aliquid est. Alterū ex clepsydra, quæ si eius orificiū superius claudatur cum plena est aere, non recipit ipsam aquam: si vero aperiatur ingreditur aqua: aer igitur resistens aliquid est. *Quib. rationib. cōtradij, vt impugnarent vacuum, probabāt aerē esse corpus.*

Æstimans autem omne. Tex. lij.

Ponit id, quod errantes Philosophi dixerunt, non autem ex intento, nempe credebant, nihil esse, nisi sensibile corpus, ob id putabant aerem non esse, cum non sentiretur, ac contra illum talem locum vacuum non esse. *Causa erroris illorum vete rum.*

Statim ponit quid oportebat eos probare contra ponentes vacuum. Nempe, nullum esse spatium inter duo corpora, distinctum a corporibus, quod spatium diuidat corpora, & seiungat, ne continuentur, ut putabant Democr. & Leucip. siue spatium sit separabile, id est, siue actu non habeat corpus, siue habeat. Et ulterius, quod nec extra cœlum aliquod sit continuum spatium. Denique absolute debebant probare nullum esse corporum interuallum distinctum a corporibus, & non debuerunt sistere in probando aerem esse corpus. *Qua via & modo debeat impugnare vacuum.*

His igitur non secundum portas. Tex. liij.

Concludit, hos sic impugnantes nō occurrere problemati secundum portas, id est non directe. & ad intentum procedere. Qui uero uacuum ponunt, & affirmant, magis directe procedunt: probant enim, quod intendunt directe.

Sunt autem horum quinque argumenta

ta, quorum vnum est ex motu locali, siue sit augmentatio, siue latio. Cum enim motus sit, quod monetur, vel recipitur in aliquo pleno, vel recipitur in aliquo vacuo.

Si in vacuo recipitur, habetur intentũ. Si vero recipiatur in pleno ita, vt penetretur cum corpore, sequitur, quod corpus minimum recipiet adæquate maximum, quod falsum est. Patet sequela. Demus, quod plenum pedale recipiat corpus pedale adæquate; tunc qua ratione primũ plenum se penetrauit cum hoc corpore, vtrique se iterum penetrabit cum altero pedali adæquate, & iterum cum alio, cum non sit differentia vnius pleni, & alterius: tunc primum spatium pedale continet adæquate tria, aut plura corpora pedalia; ergo continebit vnum corpus tripedale adæquate, quia si partes continet, continebit totum. Hoc autem falsum est: nam licet vnum corpus cum alio penetretur, tamen maius cum minore non adæquabitur.

Melissus igitur ostendit. Tex. liiij.

Confirmatio ex Melisso.

Confitmar motum recipi in vacuo ex Melisso: ob id enim Melissus negabat mũdum esse mobilem: quia si moueretur, oporteba t dare vacuum. quod ipse dicebat non esse: quare immobile vniuersum posuit, tanquam consequens ex motu sit vacuum, at cum re vera motus sit: dandum igitur vacuum est, & Melissus daret, si motum poneret.

Vno igitur modo demonstrant. Tex. lv.

2. ab experientia.

Hoc vnum esse horum argumentũ dicit. Alterum est ex quadam experiẽtia: experimur enim, quod si dolium sit vini plenum, & vinum totum in vtres infundatur: tunc in eodem dolio erunt simul vtres, & vinum: hoc autem non aliunde prouenire videtur, nisi quia datur vacuum intra vini partes, & postea comprimitur illud vacuum in vtribus, & minorem occupat locum ipsum vinum: est igitur vacuũ: de qua experientia inferius.

Amplius autem augmentatio.

3. ex viuentium augmentatione.

Tertium argumentum est ex viuentiũ augmentatione. Quod enim augetur, est quia in se recipit cibum & alimentum, quod quidem corpus est: tunc illud augmentum non potest recipi cum corpore, & pleno: aliter esset penetratio: recipitur ergo in vacuo, & ita vacuum erit.

Testimonium autem & illud. Tex. lvj.

4. ab experimento ductum.

Quartum argumentum ponit etiam ex experimento ductum. Vas enim plenum cinere, tantum aquæ capit, & plus cum ipso simul cinere, quantum capiebat cum esset sine cinere: hoc igitur non posse videtur fieri, nisi intra corpora detur vacuum, ratione cuius ipsa comprimantur corpora.

Vlt. ex Pythagoreis.

Vltimum argumentum facit ex Pythagoreis. Hi enim dicebant causam, quare corpora quæ consequenter se habent, & vnum est post aliud, non confundantur inter se, & fiat vna massa: eam esse, quia inter corpus, & corpus mediat vacuum: & hoc etiam in numeris ponebant. Vnum enim cum alio non confunditur propter intermedium vacuum: & hoc vacuum dicebat ingredi ad ista sensibilia per cœlum ex illo magno vacuo, quod est extra cœlum, & est velut spiratio quædam.

Vbi nota quod vacuum aliquando est minus, aliquando est maius. Et sicut corpus animalis dilatatur, cum recipit spiritum: cõtrahitur, cum emittit: ita cum multum vacuum sit intra cœlum, velut spirando recipitur ab illo vacuo, quod est extra cœlum: emittitur vero cum contrahuntur corpora. hæc sic isti imaginabantur.

Est igitur argumentum hoc sumptum a diuisione, & corporum inter se separatione, & distermiatione, quod non videtur esse aliter posse, nisi vacuum inter ipsa sit corpora.

ex his, sic attēde. Si, vt augeatur viuens per alimentum, requiritur vacuum, cum quælibet pars quantumcunq; minima corporis augeatur, profecto totum corpus erit vacuum: quod si neges, quamlibet partem augeri, incidis in primum absurdum: si vero concedas augeri, aut dabis vacuum totum: aut si non, alimentum, quod corpus est, penetrabitur eum corpore, aut alimentum non erit corpus. Vide quam subtiliter retorsit argumentum contra eosdem.

Ad experientiā de cenere. Idem dicit de cinere. Cum enim cinis aquam recipit, totus cinis est madefactus, vt patet: quod si vt reciperet aquam, opus erat vacuo, totus cinis esset vacuus, aut non totus cinis reciperet aquam, aut aqua non esset corpus, aut si esset, penetratio esset. Vnde concludit, quod per vacuum volebāt isti soluere difficultatem communem de augmento, quomodo sit sine penetratione Et re vera nihil soluerunt, nec intentum demonstrarunt.

Nota. Aristoteles autem nihil de augmento dicit: quia id erat admodum arduum, & satis erat pro præsenti ostendere rationem non concludere.

No. 1. circa explicationē tex. Circa literam aduertendum, esse ordinem mutandum, vt illud verbum (aut totum) cum verbis sequentibus, quibus absurdum illud quartum continetur, legas ante verbum illud (dubitationem) & sic est sensus clarissimus, & facilis.

2 No circa illud cinerū arg. Aduertendum præterea circa illud de cinere, quod Aristot. Proble. sect. 25. q. 8 id quæsiuit. Est autem solutio: quod cinis habet poros, qui repleti sunt aere: non enim est admodum compressus, quin aeris in se partes admittat, & aer expellitur ab his partibus ratione aquæ. Aqua etiam euaporatur ex parte. Vnde ex euaporatione aquæ, & aeris expulsione, & cineris compressione, ratione aquæ, euenit, vt duo simul recipiantur, & capax sit ipsum vas.

3 No. circa argumentū augmētationis viuentium. Aduertendum tertio circa augmētum, quamuis non sit præsentis loci id tractare, quod in quolibet membro nostri corporis sunt pori, & vacuitates plenæ spiritu subtili, aut humore aliquo. Sanguis autem, qui alimentum est proximum, in minutissimas diuiditur partes, atque cedente spiritu vel illo, quod porum occupabat, coniungitur cum particula nostri corporis solida per iuxta positionem: & illa particula alterat sanguinem, & conuertit in se: si fuerit caro, conuertit sanguinem in carnem: si os in os, si neruus in neruum, & similis in similem: & tunc, præter illam mutationem, qua sanguis in partem viuentis conuertitur, quæ dicitur nutritio, ipsa pars & membrum acquirit maiorem quantitatem aliquando, & talis est augmentatio. Vnde fit augmentum absque vacuo per receptionē alimenti in poros, recedētibus ijs, quæ occupabant poros, & per appositionem alimenti ad partes solidas, quæ poros continet: & sic nulla est penetratio. Et hoc sufficiat de hac materia augmentationis: difficillima enim est, & alterius loci.

Caput Octauum.

Quid igitur ea, ex quibus. Tex. lxiiij.

Incipit multis argumētis cōtendere, non esse sic vacuū, vt isti ponunt, puta, separatum ab omni corpore, & in quo nullū actu sit corpus; de hoc enim vacuo modo disputat. *Probatur non dari vacuum.*

Est autem primum argumentum, quo probat vacuum non esse causam efficientē motus, vt Philop. exponit: nec antiqui hoc ponebant, sed vacuum dicebant esse vacuū propter motum: tamen ex doctrinæ abundantia id Arist. probat, vt vniuersaliter vacuum extirpet. Ratio est: Motus naturales determinati sunt, & a causis determinatis procedunt, puta, grauitate, aut leuitate: at vacuum cum nihil sit, indifferens est ad vnum, & ad alterum: non ergo vacuum efficiens est motus naturalis. Si igitur non est motus causa, nullius est causa, & ita nō erit causa efficiens.

Amplius si est aliquid. Tex. lxv.

Secundum facit argumentum, quo probat, vt dicit Philop. nec esse causam finalem motus Nam si demus vacuum spatiū, & ponamus mobile in vacuo: re vera, non erit ratio maior, quare ad hoc, quam 2

ad

ad illud spatium moueatur, cum totum sit eiusdem rationis: & sic nihil propter ipsum mouebitur: imò sequitur, quod manebit potius. Et adhuc non videtur, cur debeat magis manere hic, quam alibi, cum in vacuo non sit differentia vlla. Eandem rationẽ applicat loco sursum, & deorsum. Cum enim hi, qui vacuum ponunt, locum esse dicant, ipsum sursum, aut deorsum debẽt distinguere: hæc autem differẽtia in vacuo non videtur quomodo assignari possit, cũ vacuum vniforme sit.

Et quoniam modo inerit.

3 Tertium facit argumentum, si vacuum esset locus. (Nam posset quis dicere, quod vacuum non est causa, sed esse id, in quo recipitur corpus motum, vt in loco) Argumentatur. Si in vacuo est aliquod corpus, tum in ipso erit, vt in toto quodã permanente, id est, penetrabitur cũ ipso quiescente, hoc enim est esse in toto permanẽte. Hoc autem esse non potest, quia pars existens in toto, haberet locum per se, & in actu: quod falsum est. Non enim pars, & totum eodem modo locum habent. Quo autẽ pacto id fiat, diximus iam superius: nam ambiretur pars vndique ab illo spatio penetrante, & locum actu haberet. Colligit, quod cum vacuum locus esse nõ possit, non erit, cum si esset, futurum esset locus corporum.

Accidit autem dicentibus. Tex. lxvj.

4 Quartum facit argumentum; Si vacuum esset, res vndique vacuo circũuallata quiesceret, cum æqualiter se haberet omni ex parte. Patet. Nam ob id terram hi immobilem dicunt, quia similiter se habet, id est, æqualiter distat ab vniuersis cœli partibus, cum sit centrum: nec magis est, cur huc, quam illuc moueatur. Similiter se haberet corpus in vacuo constitutum: vnde istis Philosophis, qui vacuum propter motum ponunt, oppositum euenit: vacuum enim ponentes, motum auferunt.

Primum igitur, quoniam omnis motus. Tex. lxvij.

Quintum facit argumentum, & intendit probare, quod si esset vacuum, nullus esset motus. Supponit tamen vnum. Duplicem esse motum, alterum violẽtum, alterum naturalem. Violentus est contra naturam, & inclinationem rei, vt cum motus lapidis fit sursum, aut ignis deorsum. Naturalis est secundum rei naturam, vt motus leuium sursum, grauium deorsum. Inter hos duos motus, is qui secundum naturam est, prior est, quam is qui contra naturam est. Ex quo sequitur, quod si non esset motus naturalis, non esset violẽtus: & qui aufert naturalem, aufert omnem motum, quia aufert naturalem, & violentum: non enim est motus alius, præter hos. probat hoc supposito, quod qui ponit uacuum, omnem motum auferat, quia aufert naturalem & qui hunc aufert, ex supposito aufert omnem. 5

At vero natura quidem quomodo erit.

Argumentum igitur hoc est, quo probatur non esse motum ullum naturalem supposito uacuo, & supposito infinito, quale isti ponunt. Motus naturales differunt per sursum, & deorsum: at in infinito non est sursum, aut deorsum, vt in lib. 3 dictum est. *Si vacuũ & infinitum ponerẽtur nullus esset locus naturalis.*

Præterea. In vacuo, cum nihil sit, & priuatio quædam, non sunt differentiæ ullæ, sicut nec ipsius nihil: ergo uacuo, & infinito posito, nullus est naturalis motus. Cum uero motus naturales differentias habeãt uacuum non est profecto.

Est etiam aduertendum, quod de solo uacuo etiam procedit ratio, & de solo etiã infinito per se. Litera facilis est. *Nota.*

Amplius nunc quidem mouentur. Tex. lxviij.

Sextum argumẽtum facit de motu proiectorum, ut cum lapis, aut sagitta sursum mittitur. Dubium enim esse potest in tali motu: cum lapis est in medio motu separa- 6

tus

Aduertendum, quod circa loci immobilitatem duo sunt modi dicendi. Alter est Ianduni. q. 6 sequentis Auer com. 41. locũ mobilem quidem esse, non per se, sed per accidens ad motum subiecti: sed immobilem dici dupliciter. Vno modo, quia ad motum corporis, quod in loco est, non necessario mouetur, sed manet locus recedente corpore. Alterò etiam modo, quòd non mouetur illo motu, quo mouetur corpus ad ipsum locum. Non est sicut albedo, quę mouetur aliquo modo motus tẽdentis ad albedinem. Non sic locus, sed ipse manet, corpus est, quod ad ipsum mouetur: nec locus versus locatum tendit. Ita explicat loci immobilitatem, & videtur Philop. priori modo explicare. Et non est dubium hãc doctrinam esse veram. Est enim locus sic immobilis, vt non moueatur ad corporis motum. Cum enim cum corpore locato mouetur, iam non loci, sed vasis obtinet rationem.

1 sentent. Ianduu. ex Auer.

Alij vero longe melius aliam maiorem loci immobilitatem ponunt, vt nullo modo moueri possit, idem perseuerans, & est opinio Realium, & sumunt eam ex Sanct. Thom. supra tex. 41. dicunt vnumquemque locum habere certam quandam distãtiam a mundi partibus, qua variata non est idem locus: & qua manente idem est locus, etiam mutatis superficiebus continentibus, & secundum hanc relationem distantiæ, locus est immobilis prorsus. Nã licet recedat cum corpore continente superficies, iam non est idem locus, vbicunque sit, quia non habet eandem distantiæ relationem, quæ loci vnitatem præcipue facit. & sic explicant loci immobilitatem.

Et re vera mihi placet hęc immobilitas aliter enim oportebat dicere, quod si ego quiesco hic, & mutatur superficies, quod non sum in eodem loco, quod non est cõcedendum. Vt ergo dicar in eodem loco perseuerare, oportet loci immobilitatem prorsus constituere.

1 arg. cõtra sentẽ. D. Tho

At contra horum sententiam solẽt duo fieri argumenta. Primum est. Illa relatio distantiæ, quæ est in superficie continente est accidens in subiecto existens, ergo mouetur ad motum subiecti, & ita est mobilis per accidens, imò sequitur, quod etiam si quis non moueatur, quod loca omnino mutentur, mutatis superficiebus, quia mutantur relationes, & succedunt nouæ relationes ex parte subiectorum, quæ multa succedunt.

Solut.

Ad hoc respondent subtiliter profectò Reales, quod illæ relationes mutantur in indiuiduo mutatis subiectis, & superficiebus continentibus, non tamen mutantur in specie: quia omnes sunt ad eundem terminum distantiæ, & sufficit ad vnitatem loci numeralem, quod sint relationes distantiæ eiusdem speciei, & ad eundem terminum, & consequenter sic non mouetur ad motum subiectorum, nam in specie eadem manet relatio.

2 arg. cõtra D. Th.

Alterum fit argumentum. Quia, dato casu, quod cœlum mutaretur, profectò ego manerem in eodem loco isto, si non discederem ab eo, & tamen relatio mutaretur, quia iam partes mundi mutatæ essent.

Sol. quorundam.

Ad hoc respondent, quòd non est opus intelligere has orbis partes veras, sed imaginarias, quod est dicere, relatio distantiæ non est opus, quod sit, & sumatur a polis mundi his, sed a polis, & partibus, a quibus imaginamur aliquid distare, & hæc semper restat, quantumcunque mutentur corpora cœlestia, & orbis partes: ita dicunt Reales locum esse immobilem ac mihi hæc opinio placet. nam, re vera locus videtur sic esse immobilis ita vt variari nequeat.

Sol. auth.

Sed tamen non est dicendum, quod locus sit talis relatio distantiæ, nec quod in loco relatio includatur, vt quæstione præcedente ostendimus contra Scotum, sed, quod illa immobilitas sumatur penes eundem modum sic se habendi, nempe, quod superficies sic se habet, vt talis modus se habendi non sit alibi: at hunc modum se habendi explicamus per relationem distãtiæ, non tamen quod sit re vera illa distantiæ relatio. Et credo sine dubio hoc esse ad modum rationabile. Quis enim credet esse relationem realem ad terminos imaginarios, nisi illa relatio non esset nisi imaginaria, ad loci immobilitatem explicandam.

Ad 1.

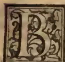
Ad argumentum igitur primum respondeo, quod superficies quidem mouentur ad motum corporum, tamen illa fixio, & immobilitas, quæ per distantiam expli-

explicatur, eadem manet, etiam superficiebus succedentibus pluribus.

Ad 2. Et eodem modo respondetur ad secundum. Corpora enim mouentur, & elementa: id tamen, quod loci rationem facit, non mouetur, & hoc etiam docet Aristot. qui cœlum locum immobilem vocat, quia quantumcunque moueatur circulariter, illum tamen situm, & velut distantiam nō mutat, & hoc est testimonium cōtra Iand. & Auerroem, quod de hac immobilitate, quam S. Th. exponit, sit Aristoteles intelligēdus, cum dicit, locum esse immobilem.

Ad 3. Ad tertium dicimus ex Simp. in princ. libri, quod locus, quamuis sit immobilis, a physico consideratur, vt est terminus motuum corporum naturalium. Quæ enim Physicus considerat, sat est, quod aut mobilia sint, aut ad motum habeant ordinē.

An incorporeæ sint in loco. Quæst. VI.

Reuiter a nobis hæc difficultas est determinanda, vt saltem explicationem terminorum habeamus, & nudā duntaxat veritatē. Non. n. loci præsentis est, eam omni ex parte discutere, cum sit potius quæstio Theologica.

Dupliciter aliqd est in loco definitiue & circūscriptiue. Aduerte igitur, quod dupliciter apud Theologos dicitur aliquid esse ī loco, uno modo definitiuè, altero modo circunscriptiue. Id definitiue est in loco, quod sic est alicubi, quod extra illum locum non sit. Sic enim in suo quisquis est loco, vt ibi existens non sit in alio. Hoc enim est definire,

Quid sit esse definitiue. vel esse definitiue in loco, esse loco alicui præsentem secūdum suam propriam substantiam: vt Angelus hoc modo potest esse in loco, cum est præsens loco, cui per suā præsentiam, cum ibi operatur.

Nec est esse definitiue in loco, vt aliqui putant, quod sit aliquid totum in aliquo toto, & totū in qualibet parte, sicut anima est in corpore, quia est tota in toto corpore, & tota in qualibet parte: hoc enim non est ratio formalis existendi in loco definitiue, esse sic alicubi, quod non sit simul alibi: hoc enim est definiri loco, & terminari loco, vt diximus, siue sit totum in toto, & totū in qualibet parte, siue non. Vnde anima nō dicitur esse definitiue in aliqua sui corporis parte, vt v. g. in pede, quia etiam simul est in manu: at in toto corpore est definitiue, quia non est alibi.

Quid sit esse in loco circumscriptiue. Esse autem circunscriptiue, est sic esse in loco, vt non solum non sit alibi, sed etiā cōmensuretur loco, vt vbi vna est pars, non sit alia: & pars locati parti loci respondeat, sicut corpora in loco sunt circunscriptiue; habent se ergo, vt superius, & inferius. Quidquid enim est circumscriptiue in loco, est etiam definitiue, non tamen, quod est definitiue, est circumscriptiue: nā incorporea esse possunt in loco definitiue, sed nō circumscriptiue, vt modo dicetur.

1 Est ergo prima cōclusio, Gloriosus Deus est quidē in omni loco, & vbiq; : sed tamē, nec circū scriptiue, nec definitiue est alicubi, sed alio modo Hæc est nota. Nō enim est circumscriptiue, quia nō est diuisibilis, vt circumambiatur loco: & pars parti loci respondeat: nec est definitiue, quia vbique est, & in toto mundo, & extra mundū, nullo definitus termino, nullo circumscriptus spatio. Modus itaque existendi Dei in omni loco est potius vocandus incircumscriptus, & indefinitus, secundum essentiam, præsentiam, & potentiam.

2 Secunda conclusio. Angeli licet incorporei in loco esse possunt definitiue, sed non circumscriptiue. Definitiue quidem, quia sic alicubi, quod non sint simul alibi, dum enim in cœlo sunt, nō sunt in terra, & dum in hoc terræ loco sunt, simul alibi nō sunt: nec in omni loco esse possunt, vel in pluribus simul locis nisi forte per diuinam potentiam. Sed circumscriptiue nō sunt, quia non habent quantitatem, nec corpulentiā: & inde prouenit, quod nō sic occupent locum, vt partes partibus loci respondeant, vel circumscribantur, imò in puncto possunt multi simul Angeli esse.

3 Tertia conclusio. Sola corpora in loco sunt tam definitiue, quam circunscriptiue, per se: at ipsorum partes, & accidentia per accidens, quia in ipsis totis sunt. Et de hoc modo existendi in loco Aristo. loquitur in præsenti: & ad Physicum de hoc tantū pertinet tractare Sic enim in loco esse, ratione quantitatis fit, & similiter rōne motus, qui corporibus inest naturalibus. Et ita est intelligendus Aristo. cum dicit, incorporeas substantias nō esse in loco. At de his satis.

An vltima sphæra sit in loco. Quæst. VII.

Dubium hoc præcipuũ est in hac materia propter summam ipsius difficultatem. Sunt enim variæ sententiæ insignium Philos. qui rem fecerunt difficilem. Quantum igitur ego potero, conabor soĩas aliorũ ex locis proprijs proponere fideliter, atque discutere.

Ratio difficultatis. Causa huius difficultatis est, quod cum vltima sphæra alicubi sit, & motu locali moueatur, absque dubio ei debetur locus aliquis: cum tamen non habeat extra se aliquid continens, & circundans, & iuxta Arist. talis debeat esse locus, nõ videtur esse in loco, vel saltem alterius rationis locũ habebit, & quis hic sit, quæritur in præsenti. In hac parte, quid Arabes, quid Græci, quid Latini sentiant, aperiam, & quod mihi probabilius est, proponam.

1. sentent. Alph. & Auemp. No. differentiã inter corpora q̃ mouetur recte et illa, q̃ circulariter. Apud Arabes fuit res hæc varia Auempace, & Alpharabius (vt refert Auer. Com. 43.) fuerunt in hac sententia, quod aliter debetur locus corporibus motis recte, putã, sursum aut deorsum, & corporibus motis circulariter. Ratio sumitur ex diuersitate lineæ rectæ, & circularis. Linea recta de se imperfecta est, & additionem patitur: quare si terminari debet, est pee aliquid extra lineam, quod ipsam vlterius abire non sinat. Linea vero circularis perfecta est, nec patitur additionem, ob id non indiget aliquo terminante extra se, sed solum terminatur per id, quod intra se ambit, quia ipsi commensuratur. Hinc dicunt, quod corpori, quod mouetur per lineam rectam, debetur locus ambiens extra, & sic talia corpora sunt in loco circumscribente extra: at corpori circulariter moto solum debetur locus intra, hic autem est conuexum corporis contenti, & sic putant sphæras superiores esse in inferioribus, vt in locis, non econtra.

Refellitur hæc sent. Ista sententia subtilis est, sed non mihi placet. Primo est contra Arist qui inferiores orbes in superioribus constituit in tex. 46. Præterea quia isti fugientes difficultatem, quomodo vltima sphæra sit in loco, incidunt in aliam, nam cœlum Lunæ non erit in loco, nisi in igne, ignis in aere, aer in aqua, aqua in terra, iam terra non habebit locum vllum.

2. sentent. Auic. Secunda sententia est Auic. 2. suffi. c. 8. quod vltima sphæra nõ est in loco vllo modo: dicit tñ, q̃ non mouetur localiter, sed motus ipsius est ad sitũ, & ita contra Arist. habet motum esse aliquem, qui non est ad substantiam, nec ad quantitatẽ, nec ad qualitatem, nec ad locum, puta, illum, qui est ad situm, & talis est motus circularis.

Refellitur hæc sent. Ista sententia non est recipienda, cũ sit contra Arist. & præterea est vna ratio contra ipsum: quia situs essent aliter claudit locum vel certe supponit locum, vt partes rei si iuentur in loco. Est enim situs ordo partium ad locum: non igitur situm potest habere nisi simul locum.

3. sentent. Tertia sententia est Auer. com. 43. planeabsurda, qui dicit cœlum esse in loco per suum centrum, nempe, quia centrum suum habet in loco: & ita fatetur cœlũ per accidens habere locum, imò (quod peius est) quod talis locus per se competit corporibus circulariter motis.

Ratio Auer. Ratio Auer. est: quia per id res hẽt locũ per quod habet firmitatẽ, & immobilitatẽ, at per centrum firmitatẽ hẽt, quatenus idẽ semper manet: per id igitur locum habet.

2. Auerr. aliud est moueri cæ lum secũdum subiectũ, aliud secundum formam. Notat autem, quod cœlum totum per se mouetur non secundum subiectum, sed secundum formã. Vocat moueri secũdum subiectum, cũ totum cœlum mouetur mutando cẽtrum, vel ad vnam partem, vel ad alterã partem: & hoc non fit. Semper enim circa idem cẽtrum mouetur cœlum. Vocat moueri fm formã, quia nouo, & nouo modo se habet fm omnes sui partes cum centro. Quod apparet si lineis ipsum cœlũ diuidas per centrum, videbis nouo modo se habere cœlũ, dum mouetur, ad ipsum centrũ: permutantur enim lineæ, & succedunt aliæ alijs: & hoc est moueri (vt ipse ait) fm formam. *Reijcitur sen. Auer. tanquam absurda.* Sed non mihi placet hæc sententia, & sane miror aliquos fuisse, qui hanc receperint, vt Iand. q. 9. Alb. trac. t. c. 13. est tamẽ hæc opinio omnino reijciẽda. Primo 1 quia (vt S. Tho. recte obijcit) centrum non est aliquid cœli intrinsecum: nec enim est pars, nec totum, nec accidens ipsius, nõ igitur per ipsum potest dici esse in loco. Præterea: 2 quia centrum est indiuisibile, hoc aũt non est in loco. Præterea cum esset idẽ cen- 3 trum omnium orbiũ, per idem essent corpora

pora diuersa in loco, & ita essent in eodem loco. nam Auer concedit quoque quòd reliqui inferiores orbes sunt in loco in superioribus per se, vt circulares sunt, & ratione motus proprij sunt per centrum in loco: quæ sane omnia sunt paradoxa, & male se cum consentientia. Adde, quòd ex Græcis Arist. interpretibus nullus vnquam est, qui vel innuere videatur aliquem hominum
4 fuisse in hac sententia, nedum Arist. Præterea: quia, si ob id per centrum essent in loco, quia per ipsum habent immobilitatẽ, eadem ratione ianua per cardinem, & per anchoram nauis essent in loco: non igitur videtur, quod cœlum dicatur esse in loco, quia centrum ipsius sit in loco. Hæc dicũt Arabes, & male.

4 sentent. Themist. Græci vero non oẽs ẽt cõueniunt. Them. enim dicit, quod vltima sphæra, quæ secũdum Arist. est octaua, nõ est in loco fm superficiem conuexam, sed fm concauam, & est in septima sphæra sibi proxima, quç est Staturni. Vnde conuexum penultimæ, est locus vltimæ secundum concauum.

Explicatur sentẽ. Themist. Quo autem modo id fiat, attende. Si diuidas sphęrã Staturni in multas portiones similiter & sphæram vltimã: videbis, qũo cuiq; portioni superioris respondet portio inferioris. Et vlterius, cum inferior sit tardior, in eadem parte, & portione inferioris succedunt variæ, & multæ portiones superioris, & ita partes vidẽtur mutare locum. ista est fidelis sententia Themist.

Et quamuis aliquid habeat probabilitatis, non tamen placet, quia (vt dicunt Philop. & Simpl.) non potest esse, quod idem sit locatum alicuius, & locus eiusdem: at sphæra septima, est in vltima, vt in loco: nõ igitur vltima erit in ipsa vt in loco, sed vt in locato, & velut in materia.

5 sentent. Alex. Altera sententia fuit Alex. qu' (vt Simp. refert) dixit vltimam sphæram nullo modo esse in loco, nec per se, nec per accidens, nec moueri localiter, vnde motum illum noluit localem esse. Quis autem motus esset, non explicuit. vt dicit Simpl.

Reijcitur hæc sent. Hæc sũia in hoc non vr̃ vera, quod neget cœlũ vllo modo esse in loco, cũ sit quoddã corpus: & in eo, quòd motũ cęli localẽ esse negat, non videtur quis alius esse possit.

6 sentent. Simplic. fatetur quidem nullo modo in loco esse, & tamen concedit motum esse localem, & tunc est vna alia difficultas, quomodo si localiter mouetur, in loco nõ est.

Vltima sententia inter Græcos est Psel li, quã breuiter docet, nẽpe cœlũ vltimum esse in loco fm partes: quia nempe partes in loco sunt. Quod si petas, quis est locus partiũ, docet, quòd vna est locus alterius, sed non locus actu, quia ipsi continua est, sed locus potentia. quæ sententia absq; vllo dubio est etiam S.Th. tex. 43 & clarius 45. vbi docet vnã partem, locũ alterius in potentia, & continere & contineri ab altera, & quod ratione harum partium mouetur, & mutat locum ipsa vltima sphæra. *7. sentent. Pselli, & D. Tho.*

Hæc sententia proxime videtur ad veritatem accedere, quamuis non omnino euaderet difficultatẽ, quia si vna pars locus esset alterius, cum semper sit continua illi, nunquam altera mutaret locum, & sic nõ moueretur cœlum, nec mutaret locum fm partes, quanquam responderi posit mutari distantiam, & modum, quem partes habẽt illa relatione, ut ante diximus: sed hoc non explet intellectum omnino. Præterea. Quia ẽt si esset contigua pars, adhuc non vr̃ locus, cum nõ undiq; locatum ambiat. Præterea, nõ uideo quomodo actu mouea tur localiter, & locum habeat potentia.

Philop. & hi, qui locũ ponunt spatium, ab his angustijs liberati sunt, cum locũ ultimæ sphæræ dicant esse spatiũ occupatũ ab ipsa. Et hoc argumentum de cœlo fuit unũ ex his, quæ posuit Philop. cõtra Arist. Et re vera (vt diximus) spatium illud, vt aliquid ponebant, non est omnino improbabile. At postquam illud exclusimus eum Aristo. quid mihi videatur proponam. Si hoc secundũ veritatem examinemus, non est saltem tanta difficultas. Nam nos ponimus cœlum empyreum omnium supremum immobile, quod etiam cognouit Plato, & alij veteres, vt est videre apud Simpl. qui id etiam asserit in digressione de loco non longe a principio, vbi etiam ait illum esse locum, vbi Deus optimus ijs, qui digni sunt, communicat ea quæ sunt per se spectanda, & in hoc primum mobile est, vt in loco. ipsum tamen, cum non moueatur, non esset tantum inconueniens si quis diceret, non esse in loco: at secundũ Arist. qui cęlum mobile videtur posuisse, maior est difficultas. Et re vera dico, vel opi. D.Tho. esse verã, vel nullo modo esse in loco secũdum Arist. vt ait Alex. & Simpli. imò. Hæc *8. quæ est Philop.*

videtur esse doctrina Arist. tex. 28. vbi contra Zenonem dicit. locum primnm nõ esse alicubi, vt in loco, sed vt sanitas in subiecto toto, ita primus locus, qui cœlnm illud est. Et in hoc reprehenduntur Antiqui ab Aristo. quod locum in loco volebant collocare, dicentes, omne ens esse in loco.

Vniuersale cœlum non esse in loco secũdũ Arist.

Et ratio potissima pro hac sentẽtia Alex. & Simplic. est. Si in loco est, vel est secundum se, vel secundum aliud, vel secundum accidens. Secundum se, non, vt notum est; secũdum aliud, minime, quia secundum aliud in loco est, quod secundũ sui partem in loco est, vt explicat Aristot. Cœlum autem non habet in loco partem vllam, nisi in potentia, vt dicit S. Thom. sed hoc non est habere locum, aut certe non actu locum. Quod enim in potentia est, absolute non est, aut (vt dicit Them.) quia est in sphæra sub se, & hoc iam reiectnm est. Nec habet locum secundum accidens, cum non sit in eo, quod est in loco per se, non igitur in loco est. Nec mireris, cum primus sit omnium locus, quod non sit in loco.

Ratio qua pbatur vltimũ cœlũ nõ esse in loco secundum Arist.

Obiect. Solut.

Quod si dicas, quomodo corpus nõ est in loco aliquo? Respondeo, quod nec ipsi Philosophi, qui dicunt esse in loco, dant locum, nisi per accidens. si ergo non miraris qnod locum non habeat per se, & contentus es cum loco per accidens: profecto nõ debes mirari, quod nullum locũ habeat: nam dicere, quod locum habet per accidens, magis est verba afferre, quam dare in re locum aliquem: talis enim modus existendi in loco fere nullus est.

Vniuersalis cœlum quamuis non sit in loco, tamẽ mouetur localiter.

Attende tamen, quod quamnis in loco nõ sit, si tueamur opinionẽ Alex. & Simpl. localiter tamen mouetur. Vt enim localiter moueatur, nõ oportet quod sit in loco, sed quod circa locum sit. Est enim motus ad locum, & est motus circa loca.

Quod si dicitur esse alicubi, id est, vt dicit Arist. contra Zeno. quia in aliquo est, sed non vt in loco, sed vt in cõtento, vel alicubi dicitur esse, non quod in loco sit, sed quod circa locum sit, hoc mihi rationabile satis videtur: vel certe sequaris D. Tho. opinionem, non esse per se in loco secundum se totum, sed esse in loco secundnm partes, eo modo quo explicat D. Thom. vt vidimus. Et hæc de loco probabiliter secundum Aristotelem sint satis.

De concordia quadam scitu digna, omnium opinionum de loco.

Quæst. VIII.

Hactenus Aristotelis opinionem de loco defendimus, vt potuimus, quod pauciores, & minores, quam cæteræ aliæ opiniones videretur pati difficultates. At vero cuiusdam recẽtioris extat valde probabilis opinio, quę omnes quodammodo opiniones cõciliat, & omnes difficultates dissoluit, & omnes loci proprietates, & quæ de ipso dicuntur, sine magna difficultate tuetur: quam quidem ea de causa ad finem vsque volui reseruare, quod sit quasi omnium dictorum de loco epilogus quidam, & compendium: & eo quidem libentius feci, ne vllius rei, quæ vtilis esse posset, cognitionem lectori denegarem.

Opin cuiusdã Neoterici cõcilians oẽs opi. et oẽs facile dissoluẽs difficultates de loco.

Hæc igitur constituit duplicem locum. Alterum intrinsecum rei, quod sit quantitatis quoddam proprium ad eam consequens, qnod vocamns spatium: alterum extrinsecum locum, de quo locutus est Aristoteles.

Pro cuius opinionis intelligentia erit hæc notanda distinctio loci. Locus alius est verus, alius imaginarius. Imaginarius quidem est, vt extra Cœlum spatium illnd imaginarinm, quod ibi qnisqne imaginari potest. Et vacuum etiam hic in Mundo, si esset, imaginarius esset locus, imaginarium videlicet spatium: posset etiam imaginari superficies vacua.

Dist. loci primus locus alius verus, & alius imaginarius.

Est autem notatu dignum, locum, seu spatium imaginarium bifariam nos posse considerare. Vno modo, vt sit res ficta omnino, & fingamus esse, quod non est, vt extra cœlum, vel in vacuo, vt diximus. Altero modo, in communi abstrahendo ab hoc, vel illo spatio vero singulorũ corporum spatium in communi totius mundi, in qno modo sunt corpora, abstrahendo, inquam, ab hoc, vel illo corpore. & hæc consideratio non est ficta, sed vera. Siquidem abstrahentium non est mendacium, vt ait Aristotel. Nam, vt huic corpori hoc singulare vt proprium spatium conuenit, ita in communi corpore conuenit

Secundus imaginatius locus duplex alius, vel abstract⁹ ex sing.

nit ſpatium in communi. & ita conſideramus hoc ſpatium abſtractum in communi non habito reſpectu ad ſubiecta ſingularia: ſicut Mathematicus conſiderat quantitatẽ in abſtracto. Sic ergo imaginamur illud ſpatium in communi totius mundi, tanquam quieſcens, id eſt, abſtrahendo a motu eiuſdem, & a particularibus ſubiectis: & in communi ſimiliter in eo diſtantiam conſideramus, & ſitum in communi, & ſingularium partium eius poſitionem, omnia abſtrahendo in communi, vt Mathematicus figuras. Sed dices: quomodo omnes ſic abſtrahunt, etiam ruſtici, & imperiti, qui ſolo ſenſu iudicant? Reſpondeo cauſam hãc eſſe, quia per ſenſum non facile cognoſcitur numeralis differentia accidentium eiuſdem ſpeciei. Vt verbi gratia, ſi modo aqua calefiat vt vnum, & poſtea frigefacta iterum calefiat vt vnum, neſciet ſenſus iudicare, an ſit idem numero calor, qui antea, an diuerſus numero; ſolum licet ſibi videri idem, id eſt, eiuſdem gradus. Sic etiam, cum flat ventus, ſemper putat idem eſſe numero medium lumen, cum tamen ſit numero in alio, atque alio aere ſuccedente diuerſus; licet æqualis, & ita ſimilis, vt putet ſenſus idem eſſe numero. Ita omnino accidit in ſpatio, cum videatur æquale manere ſemper mutatis corporibus, putat eſſe idem numero, cum non ſit idem, niſi ſpecie, & æqualitate tantum. Atque eo magis ſic putat, quod viſus exterius quieſcentibus, & fixis: vt, verbi gratia, lateribus vaſis, vel ambitu cœli, & a latere ad latus, videt ſemper eandem diſtantiam etiam numero, putat idẽ quoque medium eſſe numero, id eſt, ſpatium. Et hinc eſt, quod ſpatium in communi omnes ſic abſtrahunt, quia vident illa accidentia in communi remanere: nam quamuis mutetur ſpatium hoc, tamen manet ſpatium, & æquale ſpatium.

Dub.

Solut.

3 verus locus duplex intrinſecus & extrinſecus.

Verus autem locus eſt duplex. Alter intrinſecus rei ipſi: alter extrinſecus. Extrinſecus quidẽ eſt circumambiens ipſum corpus locatum, videlicet, corpus continens, aut eius ſuperficies vltima, de quo locutus eſt Ariſtotel. Intrinſecus vero locus rei, eſt ſpatium illud ipſum, quod ipſa res vere intra ſe occupat, ſecũdum ſuammet corpulentiam.

Hoc autem ſpatium, ſi petas, quid eſt. Reſpondetur eſſe proprium quoddam cõſequens ad ipſam quantitatem, quantitatis videlicet ipſius extenſionem. Conſequitur autem hoc ſpatium tanquam proprium quoddam ad quantitatem, ſicut ad motum conſequitur tempus. Nam vt in quantitate ſucceſſiua ſe habet tempus ad motum, illum menſurans: ita in permanente quantitate ſe habet ſpatium illud conſequens quantitatem, ad ipſam quantitatem.

Quid ſit ſpatiũ intrinſecum corporis.

An vero ſpatium illud, ſeu extenſio diſtinguatur ab ipſa quantitate realiter, vel formaliter, vel ratione, non magnopere refert. Eadem enim eſt difficultas de tempore, an diſtinguatur realiter, vel formaliter, vel ratione ab ipſo motu. Et quod de tempore reſpectu motus dixeris: idem de hoc ſpatio, ſeu extẽſione reſpectu quantitatis dicere poteris: & quicquid illorum dixeris, vel realiter diſtingui, vel formaliter, vel ratione, probabiliter dixeris, vt in motu, & tempore.

Eſt autem hoc ſpatium vnicuiq; quantitati ſuũ proprium ſicut vnicuique motui ſua propria temporis ſucceſſio, & menſura propria, & particularis. Et vbicunque ſit corpus, locum ſemper idem habebit ſuũ intrinſecum hoc numero ſpatium. Et totius mundi ſpatium commune eſt, ſicut vna eſt vniuerſalis totius temporis menſura vniuerſaliſſimi motus.

Eſſe autem hoc intrinſecum cuiuſque corporis ſpatium negari non poteſt, vt videtur: quia inuicem ſeſe mutua conſequentia inferunt. Nam ſi corpus eſt, ſpatium eſt, & ſi verum ſpatium eſt, in eo corpus eſt.

Quid ſit ſpatiũ intrinſecũ.

Ita vt ſi extra cœlum vnus homo collocaretur, vere diceretur eſſe in ſuo loco, in ſpatio ſcilicet illo ipſi proprio ſui corporis: & ſi in vacuo medio ſimiliter collocaretur corpus, ibi in medio vacuo intra ipſum corpus, verum eſſet ſpatium, quod ipſum corpus proprium occuparet, cum circumambiens intra ipſum corpus eſſet ſolum ſpatium imaginarium.

Imò vero ne intelligi quidem corpus, vel quantitas poſſe videtur ſine ſpatio, niſi redigeretur ad punctum.

Et rationes pleræq; Philoponi hoc ipſum ſpatium intrinſecum, & quantitati proprium oſtendunt, ſed non ſeparatum, vt

vt ipse ponebat, sed in rebus ipsis inhærens tanquam proprium earum accidens.

Extrinsecus locus triplex. proximus remotus remotissimus. Rursus extrinsecus locus triplex est. Vel proximus, & immediatus, videlicet ipsa superficies concaua corporis continentis: vel distans, & remotus, videlicet, corpus aliud, vel superficies ad certam distantiam circumambiens, vt verbi gratia, cum aliquid est in cubiculo, cubiculum est illius locus, & latera ipsa cubiculi: vel domus, inter quæ continetur. Aut etiam remotissimus locus est, quo modo Aristoteles omnium locum dicit esse cœlum, quòd omnia ab ipso contineantur. Et partialis est etiam locus extrinsecus, in quo res esse dicitur quandoque, vt homines sunt in terra, & in tecto, quod pedibus solum tangunt. Et totalis locus, ut piscis in aqua, cum vndique circumambitur.

Proprietates omnes constant, & difficultates dissoluuntur de loco. Ex hac ergo distinctione loci, & locorum diuersitate, omnes prorsus difficultates, quæ de loco proponuntur, facillime dissoluuntur, & quod plus est, iuxta communem modum concipiendi omnium hominum, cum de loco loquuntur, ita mens quiescit cuiusque.

Quædam enim proprietates loco illi intrinseco conueniunt, videlicet spatio ipsi uero; quædam aliæ spatio, & loco imaginario, ficto, uel abstracto, aliæ uero extrinseco loco, nempe superficies, aliæ proximo loco, uel remoto, aut remotissimo, aut tam ijs, quam illis locorum differentijs. Eadem tamen sub aliqua diuersitate conueniunt, sub illa videlicet, quia differunt inter se; quod quidem breuiter enumeratione quadam de singulis ostendamus.

Ex quibus etiam apparebit istius opinionis, quæ omnia sic concordat & soluit, probabilitas. Nam quia alij conabantur uni tantum ex dictis locis omnes loci tribuere proprietates; ideo in magnas cogebantur angustias aliquando.

1 proprietas loci. Primæ ergo omnium proprietates loci potissimæ & maximæ sic apparent. Quarum prima est: Ipsum corpus esse in loco, igitur est in loco non solum extrinsece in ambiente, aut in loco secundum extimam superficiem, sed secundum se totum est in loco, & eius partes etiam internæ sunt in partibus loci.

2 Secundo. Sic dicitur corpus occupare locum, & occupare spatium, & partes corporis partes occupare spatij. Et sic dicimus, hoc est in hac parte spatij, illud in altera, & partes corporis respondere partibus spatij, &c.

Tertia proprietas. Constat. Locum esse æqualem locato non maiorem, nec minorem. Nam quamuis secundum superficiē dicatur, superficiem concauam locantis esse æqualem vltimè superficiei locati, tamen vera æqualitas & perfecta loci (vt omnes intelligunt mente) est de toto ipso corpore. Vt si diceremus, hoc corpus esse alteri æquale, quia æqualem quantitatem habet, vel æquale spatium occupat vtrunque secundum omnem dimensionē, nam alia est æqualitas lineæ ad lineā, alia superficiei ad superficiem, alia corporis ad corpus. 3

Quarta. Locum continere locatum. Nam hoc ad superficiem quamuis commode referri possit, tamen verius, & perfectius continet, quod secundum totam corpulentiam continet, vt dicimus, lumen contineri in aere, & virtutem in herbis. & tempus continere omnia: & animam contineri in corpore, & formam in materia &c. 4

Quinta proprietas ex præcipuis, quod omne corpus sit in loco, & quod est (vt videtur) eodem modo, quia locus, conuenit. Quia corpus quantum est, nec in loco solùm extrinseco, sed intrinseco: ne absolute cogamur dicere, cœlum non esse in loco, vel eius locum esse centrum, quæ duo sane sunt absurda, & paradoxa, & præter communem sensum hominum: sed non est in loco extrinseco ambiente, vt rectè in hoc ait Aristoteles, est tamen in loco, & spatio intrinseco sibi. 5

At vero è contra hæ aliæ proprietates, videlicet, Locum circumscribere, & ambire locatum, potius conueniunt externo loco, videlicet superficiei corporis ambientis, quamuis de intrinseco spatio dici possit quodammodo circumscribere locatum in se existentem. *Aliæ proprietates q̄ potius conueniunt loco extrī seco.*

Item, locum non esse aliquid intrinsecum locato, sed esse aliud a locato, quamuis & hæc conueniat non solum superficiei, sed spatio: nam est aliud etiam a locato, & a quantitate, si non re, saltem formaliter, vel ratione. 1 2

Tertia

Tertia item. Locum non posse esse sine aliquo locato, sed posse esse sine hoc, vel illo; cuius quidem proprietatis secũda pars solum extrinseco loco superficiei conuenit, nempe posse esse sine hoc, vel illo locato eandem superficiem. Conuenit etiam loco imaginario & abstracto, tamen prima pars non posse locum esse sine aliquo locato: vera etiam est, nõ solum de superficie, sed de intrinseco spatio loci cuiusque corporis proprio.

4 Quarta. Locum verè esse immobilem, vix potest extrinseco superficiei loco conuenire, cum etiam ipsa superficies moueatur & mutetur vna cum corpore: nec verè eadem manet numero distantia ad cæli latera, idem ve respectus numero superficiei, ipsa mota. Sed dicitur immobilis secundum speciem, vt diximus, quia videlicet illa, vel altera superficies in tanta distãtia, & consimili respectu ad mundi partes & cæli latera succedit. Et ita dicitur manere locus immobilis secundum speciem, ab strahendo, inquam, in communi locum & distantiam, vt diximus. Hoc eodem prorsus modo, hoc conueniet spatio proprio cuiusque corporis: nam eo moto, aliud succedit in eius locum cum consimili respectu ad cœli latera, & æquali distantia, & erit loci proprietas in communi abstracti, nõ in singulari. Sed præterea immobilem dici merito alia ratione poterit, quia non potest spatium proprium cuiusque rei separari ab ipso corpore, vel quantitate, cuius est proprium.

Quamuis hæc profecto proprietas immobilitatis loci videatur (vt illã solemus concipere,) propria esse loci tantum imaginarij, spatij videlicet imaginarij, quod imaginamur, vel extra cælum, vel etiam intra corpora, quasi quiescens semper, & immobile, vt diximus, abstrahendo a motu, in quo succedunt alia corpora, in cuius partibus sic imaginamur similem semper, & eundem situm cum æquali distantia, & respectu ad cæli vltimam superficiem quiescentem, Si sit intra cælum, vt in illo dicto secundo modo loci imaginarij, id est, veri, sed abstracti a motu, & subiecto, & si sit extra cælum respectu ad alias partes ipsas eiusdem met spatij imaginarij fictitij, vt in primo modo fictitij videlicet loci, & spatij imaginarij. Et vtroque modo concipimus immobilitatem, vel abstrahendo, vel in illo ficto.

5 Quinta. Differentiæ etiã sursum, & deorsum, ante, & retro, consimilibus respectibus, sicut immobilitas conueniunt, uel superficiei, uel spatio uero corporum, uel imaginario abstracto, vel fictitio.

6 Sexta. Moueri localiter sic etiam intelligimus, id est, pertrãsire spatium illud imaginarium, uel abstractum, quod plenum est uero spatio alicuius corporis huius, vel alterius. Aut pertransire superficiem concauã corporis, intra quod aliud mouetur, uel extremam superficiem, si supra illam fiat motus. Sic etiam dicimus corpora moueri ad locum, id est, ad superficiem alterius corporis continentis. Nam in descensu semper nouam, & nouam superficiem acquirunt corporis ambientis, quæ fit terminus motus illius: sicut etiam imaginarium illud, vel abstractum occupat spatiũ, quod antea alterũ corpus occupabat, quod terminus etiam illius motus localis dici merito potest.

7 Rursum dicimus esse hominem in platea ciuitatis, uel foro tanquam in loco partiali: nam ex alia parte aere ambitur, & solis pedibus plateam contingit. Pisces autẽ sunt in aqua, ut in totali loco extrinseco, sed remoto, in ultima proxima aquæ superficie tanquam in proximo, &c.

Denique, vt uno uerbo omnia complectamur, illa posita loci distinctione, intrinseci, & extrinseci, ueri, & imaginarij, fictitij, & abstracti in communi: proximi, & remoti, partialis, & totalis, omnes difficultates dissoluuntur, & omnes pene opiniones conciliantur, & Aristotelis præterea opinio defenditur, ita ut sit locutus de loco extrinseco tantum. Quod si cui sola Aristotelis placet opinio, liberum ei erit iudicium, Ac de hac materia sit satis. Iam de vacuo, quod loco opponi uidetur, quid dicat Aristoteles, uideamus.

Caput

Caput Sextum.

Eodem autem modo existimandum. Tex. 50.

Tract. de vacuo ad Phys. pertinere agere de vacuo.

Postquam de loco dixit, nũc de vacuo disserit, ac primo ad physicũ pertinere de vacuo tractare, an sit vel non, & quomodo sit, seu quid sit, sicut de loco proponit. Ostendit autem, in quo assimiletur loco. Vt enim locus & esse, & non esse videbatur ex rationibus oppositis, quæ circa ipsum afferebantur, ita & vacuum & videtur esse, & non esse ex his, quæ circa ipsum dicunt. Et hoc est, quod dicit, quod incredulitatem, & fidem simile habet id est, esse, & non esse simile videtur, quamuis, vt no. Philo. non eodem prorsus modo. Nam locus apparenter videtur nõ esse, vacuum vero necessario.

Ratio. Statim probat Physicum oportere de vacuo tractare. Nam vacua cum loco coniunctionem habent. Antiqui enim locum vacuum, plenum idem esse putabant, subiecto quidem, sed nõ ratione. Nam id, quod corporis susceptiuum erat, locum vocabãt, dicebatur plenum, cum vero corpore vacabat, dicebatur vacuum. Ratio igitur non est eadem, sed in re idem sunt.

Incipere autem oportet considerationem. Tex. lj.

Intentum Aristo. in hac disp. Tria se consideraturũ a principio proponit. Primum ea, quæ dicunt affirmãtes vacuum. Alterum ea, quæ dicunt negãtes. Tertium ea, quæ communiter vacuo inesse videntur secundum communẽ opinionem. Incipit tamen ab his, qui negant esse vacuum, ipsosq; reprehendit, eo quod probantes esse vacuum, non argumentati sunt contra intentionem principalem eorum, qui posuerunt vacuum, sed argumentati sunt contra id, quod illi ex alio errore dixerunt, & iste fuit Anaxagoras. Aduerte, quod qui vacuum ponunt, dicunt esse ipsum quoddam spatium distinctum a corporibus sensibilibus, in quo nullum est corpus sensibile.

Istorum quidam habebant alium errorem, nihil esse nisi corpus sensibile, cumq; aliquod vas experirentur, in quo solum esset aer, putantes aerem nihil esse, dicebant vacuum. Qui bene erat impugnaturus sententiã, oportebat probare nullum esse tale spatium, non autem occupare se in probando aerem esse corpus: hoc enim non est intentum impugnare, at Anax. hoc fecit. Error quorundã potentiũ vacuum, putantiũ aerẽ nõ esse corpus.

Impugnat enim vacuum, probando aerem esse corpus. Probabat autẽ duplici experimento. Alterum est quod vtres pleni aere ligato ore fortiter resistunt ponderi, & non comprimuntur partes, sicut cum os apertum est: igitur aer aliquid est. Alterũ ex clepsydra, quæ si eius orificiũ superius claudatur cum plena est aere, non recipit ipsam aquam: si vero aperiatur ingreditur aqua: aer igitur resistens aliquid est. Quib. rationib. cõtraliĳ, vt impugnarent vacuum, probabãt aerẽ esse corpus.

Æstimans autem omne. Tex. lij.

Ponit id, quod errantes Philosophi dixerunt, non autem ex intento, nempe trebant, nihil esse, nisi sensibile corpus, ob id putabant aerem non esse, cum non sentiretur, ac contra illum talem locum vacuum non esse. Causa erroris illorum veterum.

Statim ponit quid oportebat eos probare contra ponentes vacuum. Nempe, nullum esse spatium inter duo corpora, distinctum a corporibus, quod spatium diuidat corpora, & seiungat, ne continuentur, ut putabant Democr. & Leucip. siue spatium sit separabile, id est, siue actu non habeat corpus, siue habeat. Et ulterius, quod nec extra cœlum aliquod sit continuum spatium. Denique absolute debebant probare nullum esse corporum interuallum distinctum a corporibus, & non debuerunt sistere in probando aerem esse corpus. Qua via & modo debeat impugnare vacuum.

His igitur non secundum portas. Tex. liij.

Concludit, hos sic impugnantes nõ occurrere problemati secundum portas, idest non directe. & ad intentum procedere. Qui uero uacuum ponunt, & affirmant, magis directe procedunt: probant enim, quod intendunt directe.

Sunt autem horum quinque argumenta

ta, quorum vnum est ex motu locali, siue sit augmentatio, sine latio. Cum enim motus sit, quod mouetur, vel recipitur in aliquo pleno, vel recipitur in aliquo vacuo.

Si in vacuo recipitur, habetur intentū. Si vero recipiatur in pleno ita, vt penetretur cum corpore, sequitur, quod corpus minimum recipiet adæquate maximum, quod falsum est. Patet sequela. Demus, quod plenum pedale recipiat corpus pedale adæquate; tunc qua ratione primū plenum se penetrauit cum hoc corpore, vtrūque se iterum penetrabit cum altero pedali adæquate, & iterum cum alio, cum non sit differentia vnius pleni, & alterius: tunc primum spatium pedale continet adæquate tria, aut plura corpora pedalia; ergo continebit vnum corpus tripedale adæquate, quia si partes continet, continebit totum. Hoc autem falsum est: nam licet vnum corpus cum alio penetretur, tamen maius cum minore non adæquabitur.

Melissus igitur ostendit. Tex. liiij.

Confirmatio ex Melisso.

CONfirmat motum recipi in vacuo ex Melisso: ob id enim Melissus negabat mūdum esse mobilem: quia si moueretur, oportebat dare vacuum, quod ipse dicebat non esse: quare im mobile vniuersum posuit, tanquam consequens ex motu sit vacuum, at cum re vera motus sit: dandum igitur vacuum est, & Melissus daret, si motum poneret.

Vno igitur modo demonstrant. Tex. lv.

1. ab experientia.

HOc vnum esse hórum argumentū dicit. Alterum est ex quadam experientia: experimur enim, quod si dolium sit vini plenum, & vinum totum in vtres infundatur: tunc in eodem dolio erunt simul vtres, & vinum: hoc autem non aliunde prouenire videtur, nisi quia datur vacuum intra vini partes, & postea comprimitur illud vacuum in vtribus, & minorem occupat locum ipsum vinum: est igitur vacuū: de qua experientia inferius.

Amplius autem augmentatio.

3. ex viuētium augmentatione.

TErtium argumentum est ex viuentiū augmentatione. Quod enim augetur, est quia in se recipit cibum & alimentum, quod quidem corpus est: tunc illud augmentum non potest recipi cum corpore, & pleno: aliter esset penetratio: recipitur ergo in vacuo, & ita vacuum erit.

Testimonium autem & illud. Tex. lvj.

4. ab experimenta ductum.

QVartum argumentum ponit etiam ex experimento ductum. Vas enim plenum cinere, tantum aquæ capit, & plus cum ipso simul cinere, quantum capiebat cum esset sine cinere: hoc igitur non posse videtur fieri, nisi intra corpora detur vacuum, ratione cuius ipsa comprimantur corpora.

Vlt. ex Pythagoreis.

Vltimum argumentum facit ex Pythagoræis. Hi enim dicebant causam, quare corpora quæ consequenter se habent, & vnum est post aliud, non confundantur inter se, & fiat vna massa: eam esse, quia inter corpus, & corpus mediat vacuum: & hoc etiam in numeris ponebant. Vnum enim cum alio non confunditur propter inter medium vacuum: & hoc vacuum dicebat ingredi ad ista sensibilia per cœlum ex illo magno vacuo, quod est extra cœlum, & est velut spiratio quædam.

Vbi nota quod vacuum aliquando est minus, aliquando est maius. Et sicut corpus animalis dilatatur, cum recipit spiritum: cōtrahitur, cum emittit: ita cum multum vacuum fit intra cœlum, velut spirando recipitur ab illo vacuo, quod est extra cœlum: emittitur vero cum contrahuntur corpora. hæc sic isti imaginabantur.

Est igitur argumentu m hoc sumptum a diuisione, & corporum inter se separatione, & disterminatione, quod non videtur esse aliter posse, nisi vacuum inter ipsa sit corpora.

Caput Septimum.

Ex quibus igitur alij quidem dicunt. Tex. lvij.

Quid sit vacuũ secundũ antiquorum opi. & cur sic definierũt descri pt. vacui antiquorum.

Concludit hic esse & ea, quæ dicunt negantes vacuum, & ea, quæ dicunt affirmantes. Ad determinandum tamẽ, quid ei ea hoc dicere oporteat, definitionem nominis accipit. Describebant autem sic. Vacuum est locus, vbi nihil est. Aristot. autem vult reddere rationem harum duarum particularum. Primo quare, vbi nihil est dicitur. Causa, inquit, ratione, & syllogismo nota est. Hi enim omne ens corpus, & nihil idem, ac non corpus. Vnde si vacuum est, vbi nõ est corpus, profecto vacuum est, vbi nihil est; perindeq; est dicere, vbi nihil est, ac, vbi corpus non est.

Vlterius. Putabant corpus omne, aut esse graue, aut leue, quæ corpora sunt tãgibilia. Vnde syllogismo et sequitur, vacuũ esse, vbi nõ est graue, nec leue. Declaratum ergo est, quid per nihil intelligatur.

Declarat deinde quare dicatur locus: Et dicit, quòd nisi ita dicatur, punctum erit vacuum: quia in eo est nec corpus graue, nec leue: bene igitur additur illa particula, locus.

Nota. Nec existimes, quòd hic reprehendat Antiquos, quasi ex ipsorum descriptione sequatur, punctum esse vacuum, quod alij interpretes putant, & sane absq; ratione. Nam & ipsi Antiqui describentes dicebãt, locum esse vacuum, vt patet ex descriptione posita, locus, vbi nihil est. sed solum in his verbis Aristo. declarat partes descriptionis, & reddit causam, vt notum satis est.

Attamen videtur dici vacuum. Tex. lxviij.

Alia vacui descript. Verba hæc sunt inferẽtis ex dictis vnã vacui descriptionem, puta, Vacuum esse non plenum corporis tangibilis, seu corporis grauis, aut leuis, quod idem est. Et quia definitio vacui nondum est finita, colligit duas particulas, vt addat aliam.

Dubium. Et ita dubitat. Si vacuum est non plenum corporis tangibilis, si in tali loco esset calor, sonus, aut alterius generis sensibile, an esset vacuum.

Solut. Respondet cum distinctione, quod si illud esset adhuc susceptiuum corporis tangibilis, esset vacuum, sin autem, minime. Ac si dixisset, integra descriptio vacui est. *Nota, cõpleta vacui definitio.* Vacuum est locus carens corpore tangibili, aptus recipere tale corpus. Et ista est expositio horum textuum, quæ notanda est.

Dubium. Dices. quid per calorem intelligit? Respondeo cum Themist. & Philop. omissis *Solut. ex Them.* alijs, quæ dicuntur hic, quod nõ intelligit purum accidens, sed corpus non graue, ac leue, sed habens aliud accidens sensibile, quale cęlũ est, & tunc spatium cęli non est vacuum, licet ibi non sit graue, aut leue, ob id tertia particula additur in descriptione.

Alio autem modo. Tex. lix.

3. vacui definitio. Descriptionem vacui vniuersaliorem aliorum ponit, puta, In quo nulla est corporea substantia, & reprehẽdit, id, quod aliqui circa hoc dicebant. Nempe, materiã *Materia nõ est vacuum.* esse vacuum, cum non sit vlla substantia corporea. Isti autem non rectè dicebant: Nam cum vacuum locum esse ponerent, tale debet esse vacuum, vt ab eo possit res separari sicut a loco: at non potest res sine sua consistere materia. Vt ergo materia non est locus, sic nec vacuum.

Quoniam autem de loco. Tex. lx.

Qvid de vacui existentia ipse Aristot. sentiat, proponit, dicitq; quid de vacuo sit dicendum, patere per id, quod de loco dictum est. Nam si vacuum esset, locus esset corpore priuatus: at dictum est esse superficiem continentis solam, non spatium aliquod a corporibus distinctum: hinc colligit non esse vacuum. Nam hi, qui ponũt ipsum, tale ponunt quale impugnatum est superius, puta, spatium pręter corpora, quæ in eo sunt.

Qua-

Quapropter vacuum videtur aliquid esse. Tex. lxj.

2 Ostendit vacuum ob id constitui, vt sit locus. Nam non est alia ratio, nec finis, aut vtilitas, ob quam vacuum esse videatur, nisi vt sit locus. Et vlterius, eadem ratione probatur, & locus, & vacuum. Vt enim locus probatur quid aliud a corporibus succedétibus per motum diuersorum in eodem loco succedentium: Ita similiter probatur vacuum distinctum esse spatium a corporum spatijs: gratia enim motus, locus ponitur ab aliquibus: & gratia eiusdem motus ponitur vacuum ab alijs: Itaque non est differentia loci, & vacui apud hos: quod quidam enim vocant vacuum, & constituunt, idem alij locum faciunt. Si ergo locus talis non est, vt hi ponunt; nec igitur vacuum erit, cum non differant inter se ista.

Nulla autem necessitas est. Tex. lxij.

Soluit rōnes propositas p vacuo. Rationes propositas pro vacuo incipit diluere. ac dicit, non oportere vacuū esse propter motum. De motu enim alterationis id notum est: nam potest in pleno esse alteratio secundum qualitates. Vnde reprehendendus est Melissus, qui ne daret vacuum, negauit omnino motum: cum tamen vacuum non sit necessarium ad alterationis motum.

Ad 1. Ostendit etiam, quod nec ad motum localem sit necessarium vacuum. Nam corpus cum mouetur, non quidem in pleno nec in vacuo recipitur, sed locum acquirit per id, quod cedit illi corpus aliquod, verbi gratia, cum piscis mouetur per aquam, nō recipitur in aqua penetratiue, nec in vacuo aliquo, sed illi cedit aqua: quia tantum separatur, quantum corpus ipsum est, quod est in aqua.

No 1. Aduertendum est autem, quòd rationes istæ probabāt esse vacuum sine aliquo corpore, & iuxta id solutiones sunt, non esse necessarium tale vacuum.

No. 2. Vocat vero Arist. reuolutiones cōtinuorum in humidis: quia cum lapis, vel aliud corpus aquis immittitur, aqua circulos quosdā facit, vt notum est. Alij aliter hoc exponunt, sed ita dicit, & bene S. Tho.

Contingit autem & densari. Tex. lxiij.

Soluit argumentum sm de vtribus, de qua tamē te fusę agit in 25. Sect. Probl. 8. de quo etiam vide Auicennam hic qui ait, se id esse expertum, & dicit, quod nō est opus dare vacuum ad istam corporum constrictionem, sed quod aliæ partes, quæ subtiles erant in corporibus illis extrahūtur, vt vinum habet quosdam poros subtiliori aere plenos: aut aqua ipsa habet etiā partes aeris in se, cum cōstringitur in vtribus. extrahitur aer sicut spongia cōstringitur, & minus occupat spatium, non propter vacuum, quod sit in ea, sed propter aquę, quā habebat, expulsionem. *Ad 2.*

Respondet etiam ad tertium argumentum de augmento. Et primo reprehendit ipsum argumentū, quod procedit de augmento per susceptionem alimenti, ac si nō contingeret aliter res augeri, & maiores fieri. Dicitq; etiam per alterationem, & corruptionem fieri accretionem, vt patet, cum ex aqua fit aer: tunc enim aer maior fit, & non susceptione alimenti. Similiter cum ex aere fit ignis. *Ad 3.*

Non autem intelligas hic de vero augmento fieri sermonem: hoc enim solū in est viuētibus: sed de accretione quacunq;, qua corpus maius fit, quam ante erat. *Nota.*

Omnino autem de augmentatione.

Retorquet Ari. inaduersarios argu. de augmētatione, et cinere. Argumentum igitur de augmentatione, & de cinere iterum retorquet in illos, & ipsos suis argumentis conuincit, & quatuor absurda ponit, ad quorū aliquod necesse est eos reduci, qui propter augmentum viuentium ponunt vacuum.

Incōuenientia sunt hæc. Primum, quod non quælibet pars viuentis augeretur: quod falsum est. Alterū, quod alimentum non esset corpus. Tertium, quod duo corpora se penetrarent. Quartum, quod totum corpus viuentis esset vacuum.

1
2
3
4

Quo autem modo reducantur ad vnum

ex his, sic attẽde. Si, vt augeatur viuens per alimentum, requiritur vacuum, cum quælibet pars quantumcunq; minima corporis augeatur, profecto totum corpus erit vacuum: quod si neges, quamlibet partem augeri, incidis in primum absurdum: si vero concedas augeri, aut dabis vacuum totum: aut si non, alimentum, quod corpus est, penetrabitur cum corpore, aut alimentum non erit corpus. Vide quam subtiliter retorsit argumentum contra eosdem.

Ad experientiã de cenere. Idem dicit de cinere. Cum enim cinis aquam recipit, totus cinis est madefactus, vt patet: quod si vt reciperet aquam, opus erat vacuo, totus cinis esset vacuus, aut non totus cinis reciperet aquam, aut aqua non esset corpus, aut si esset, penetratio esset. Vnde concludit, quod per vacuum volebãt isti soluere difficultatem communem de augmento, quomodo sit sine penetratione. Et re vera nihil soluerunt, nec intentum demonstrarunt.

Nota. Aristoteles autem nihil de augmento dicit: quia id erat admodum arduum, & satis erat pro præsenti ostendere rationem non concludere.

No. 1. circa explicationẽ tex. Circa literam aduertendum, esse ordinem mutandum, vt illud verbum (aut totum) cum verbis sequentibus, quibus absurdum illud quartum continetur, legas ante verbum illud (dubitationem) & sic est sensus clarissimus, & facilis.

2 No circa illud cineris arg. Aduertendum præterea circa illud de cinere, quod Aristot. Proble. sect. 25. q. 8 id quæsiuit. Est autem solutio: quod cinis habet poros, qui repleti sunt aere: non enim est admodum compressus, quin aeris in se partes admittat, & aer expellitur ab his partibus ratione aquæ. Aqua etiam euaporatur ex parte. Vnde ex euaporatione aquæ, & aeris expulsione, & cineris compressione, ratione aquæ, euenit, vt duo simul recipiantur, & capax sit ipsum vas.

3 No. circa argumẽ. augmẽta tionis, viuentium. Aduertendum tertio circa augmẽtum, quamuis non sit præsentis loci id tractare, quod in quolibet membro nostri corporis sunt pori, & vacuitates plenæ spiritu subtili, aut humore aliquo. Sanguis autem, qui alimentum est proximum, in minutissimas diuiditur partes, atque cedente spiritu vel illo, quod porum occupabat, coniungitur cum particula nostri corporis solida per iuxta positionem: & illa particula alterat sanguinem, & conuertit in se: si fuerit caro, conuertit sanguinem in carnem: si os in os, si neruus in neruum, & similis in similem: & tunc, præter illam mutationem, qua sanguis in partem viuentis conuertitur, quæ dicitur nutritio, ipsa pars & membrum acquirit maiorem quantitatem aliquando, & talis est augmentatio. Vnde fit augmentum absque vacuo per receptionẽ alimenti in poros, recedẽtibus ijs, quæ occupabant poros, & per appositionem alimenti ad partes solidas, quæ poros continet: & sic nulla est penetratio. Et hoc sufficiat de hac materia augmentationis: difficillima enim est, & alterius loci.

Caput Octauum.

Quid igitur ea, ex quibus. Tex. lxiiij.

Incipit multis argumẽtis cõtendere, non esse sic vacuũ, vt isti ponunt, puta, separatum ab omni corpore, & in quo nullũ actu sit corpus; de hoc enim uacuo modo disputat. *Probatur non dari vacuum.*

Est autem primum argumentum, quo probat vacuum non esse causam efficientẽ motus, vt Philop. exponit: nec antiqui hoc ponebant, sed vacuum dicebant esse vacuũ propter motum: tamen ex doctrinæ abundantia id Arist. probat, vt vniuersaliter vacuum extirpet. Ratio est: Motus naturales determinati sunt, & a causis determinatis procedunt, puta, grauitate, aut leuitate: at vacuum cum nihil sit, indifferens est ad vnum, & ad alterum: non ergo vacuum efficiens est motus naturalis. Si igitur non est motus causa, nullius est causa, & ita nõ erit causa efficiens.

Amplius si est aliquid. Tex. lxv.

Secundum facit argumentum, quo probat, vt dicit Philop. nec esse causam finalem motus. Nam si demus vacuum spatiũ, & ponamus mobile in vacuo: re vera, non erit ratio maior, quare ad hoc, quam ad 2.

ad illud spatium moueatur, cum totum sit eiusdem rationis: & sic nihil propter ipsum mouebitur: imò sequitur, quod manebit potius. Et adhuc non videtur, cur debeat magis manere hic, quam alibi, cum in vacuo non sit differentia vlla. Eandem rationē applicat loco sursum, & deorsum. Cum enim hi, qui vacuum ponunt, locum esse dicant, ipsum sursum, aut deorsum debét distinguere: hæc autem differētia in vacuo non videtur quomodo assignari posit, cū vacuum vniforme sit.

Et quoniam modo inerit.

3 Tertium facit argumentum, si vacuum esset locus. (Nam posset quis dicere, quod vacuum non est causa, sed esse id, in quo recipitur corpus motum, vt in loco) Argumentatur. Si in vacuo est aliquod corpus, tum in ipso erit, vt in toto quodā permanente, id est, penetrabitur cū ipso quiescente, hoc enim est esse in toto permanēte. Hoc autem esse non potest, quia pars existens in toto, haberet locum per se, & in actu: quod falsum est. Non enim pars, & totum eodem modo locum habent. Quo autē pacto id fiat, diximus iam superius: nam ambiretur pars vndique ab illo spatio penetrante, & locum actu haberet. Colligit, quod cum vacuum locus esse nō possit, non erit, cum si esset, futurum esset locus corporum.

Accidit autem dicentibus. Tex. lxvj.

4 Quartum facit argumentum; Si vacuum esset, res vndique vacuo circūuallata quiesceret, cum æqualiter se haberet omni ex parte. Patet. Nam ob id terram hi immobilem dicunt, quia similiter se habet, id est, æqualiter distat ab vniuersis cœli partibus, cum sit centrum: nec magis est, cur huc, quam illuc moueatur. Similiter se haberet corpus in vacuo constitutum: vnde istis Philosophis, qui vacuum propter motum ponunt, oppositum euenit: vacuum enim ponentes, motum auferunt.

Primum igitur, quoniam omnis motus. Tex. lxvij.

Quintum facit argumentum, & intendit probare, quod si esset vacuum, nullus esset motus. Supponit tamen vnum. Duplicem esse motum, alterum violētum, alterum naturalem. Violentus est contra naturam, & inclinationem rei, vt cum motus lapidis fit sursum, aut ignis deorsum. Naturalis est secundum rei naturam, vt motus leuium sursum, grauium deorsum. Inter hos duos motus, is qui secundum naturam est, prior est, quam is qui contra naturam est. Ex quo sequitur, quod si non esset motus naturalis, non esset violētus: & qui aufert naturalem, aufert omnem motum, quia aufert naturalem, & violentum: non enim est motus alius, præter hos. probat hoc supposito, quod qui ponit uacuum, omnem motum auferat, quia aufert naturalem & qui hunc aufert, ex supposito aufert omnem. 5

At vero natura quidem quomodo erit.

Argumentum igitur hoc est, quo probatur non esse motum ullum naturalem supposito uacuo, & supposito infinito, quale isti ponunt. Motus naturales differunt per sursum, & deorsum: atqui in finito non est sursum, aut deorsum, vt in lib. 3. dictum est. *Si vacuū & infinitum poneretur nullus esset locus naturalis.*

Præterea. In vacuo, cum nihil sit, & priuatio quædam, non sunt differentiæ ullæ, sicut nec ipsius nihil: ergo uacuo, & infinito posito, nullus est naturalis motus. Cum uero motus naturales differentias habeāt uacuum non est profecto.

Est etiam aduertendum, quod de solo uacuo etiam procedit ratio, & de solo etiā infinito per se. Litera facilis est. *Nota.*

Amplius nunc quidem mouentur. Tex. lxviij.

Sextum argumētum facit de motu proiectorum, ut cum lapis, aut sagitta sursum mittūtur. Dubium enim esse potest in tali motu: cum lapis est in medio motu separa- 6

tus

tus a proijciente, a quo feratur, & sustineatur, quo minus redeat deorsum, imò maiori impetu fertur, quàm cũ deorsum venit.

Huius redduntur duæ causæ. Altera est quorundam Philosophorum, qui dicebãt aerem succedere in spatio, quod post se relinquit sagitta, ne detur vacuum, & ex citissimo concursu aeris sagittam percuti, & vlterius mitti, & sic consequenter, & hoc est quod dicit, ferri per antiparistasim quod vertit Boet. contrarij circum obsistentiam.

Nota, de motu proiectorũ a quo fiat. Altera causa erat aliorum, ob id ferri, quia aer primo a proijciente percussus, se cum fert sagittam, alias partes aeris diuidens suo impetu, nec sinit sagittam deorsum tendere. Hoc modo exponit Themist. Quidquid sit, siue hoc, siue illud, quod postea lib. 8. examinabitur, ad motum proiectorum aliquod corpus in spatio est necessarium: in vacuo autem nihil est. igitur per vacuum non fiet motus.

Amplius nullus vtique poterit. Tex. lxix.

7 argum. Si vacuũ esset, nec esset mot' nec quies naturalis. Septimum argumentum facit, & est attendendum, quo probat, nec esse motum naturalem, nec quietem naturalem. Si vacuum est, tunc cum non sint differentiæ vacui, non magis res in vna parte, quam in alia sistet, & ita mouebitur in infinitum, quod est contra rationem motus naturalis. Si vero quiescet alicubi, non potest alia ratione id fieri, nisi quia ei opponitur corpus fortius impediens ipsius motum: sicut cœlum opponitur igni ne transeat ad vlterius vacuum. Quod si ita est, iam quies non naturalis, sed violenta est, cum non sit quies in illo vacuo, nisi ob impedimentum.

Amplius nunc quidem. Tex. lxx.

8 argum. Si vacuũ esset, moueret' corpus nõ ma Octauum facit argumentum. Ob id vacuum ponitur ad motum, vt cedat corpori moto: sed vacuum omni ex parte cedit: ergo, re vera, corpus non magis ex hac, quam illa parte mouebitur: imò in omnem partem feretur: quod est impossibile, nisi in omnes suas diuidatur partes: quod etiam est impossibile. Et hoc argumentum magis probat de eo, quod naturaliter mouetur. *gis in vnã partẽ quã in aliam.*

Amplius autem, & ex his. Tex. lxxj.

9 argum. Si vacuũ esset, motus localis esset in instanti. Nonum facit argumẽtum, & est admodum considerandum. Huiusmodi est breuiter. Si motus localis esset per vacuũ, esset in instanti. Consequens est falsum, cum motus secundum locum sit successiuus: igitur nec potest esse per vacuum.

Vis rõnis Arist. Sequela sic probatur. Si mouetur aliquod mobile per spatium aliquod in aliquo tempore, & iterum idem mobile per aliud æquale spatium mouetur aliquo tẽpore, quanto minus resistit spatium vnum quàm alterum, tanto minori tempore mobile mouebitur per illud. Vt si per aquam mouebitur in hora, & aer est in duplo subtilior aqua, & minus resistens, idem spatiũ aeris transibit in media hora: & si adhuc minus resistit, in minori tempore. Sed vacuum nihil resistit: ergo in non tẽpore motus fiet per vacuum. Patet: quia quanta est proportio spatij resistentiæ ad spatij alterius resistentiam, tanta est proportio temporum, quibus motus per spatia peraguntur: sed plenum ad vacuum nullam habet resistentiæ proportionem, cum nihil resistat: ergo nec tempus habebit proportionem. Debet igitur in non tempore motus per vacuum fieri: si enim tempore fieret, esset iam aliqua proportio: nam tempus quantumcunq; minimum proportionem habet ad tempus quantumcunque maximum. Notanda est ratio.

Explic. tex. Ad literam autem descendamus. Proponit igitur primo duplici ex causa vnũ motum esse altero velociorem, aut tardiorẽ. Vno modo, cum idem est spatium, tamen mobilia diuersa sunt, vnum altero fortius quia aut grauius, aut leuius: & tunc fortius mouetur citius: velocitas hæc ex mobilis virtute prouenit.

Altera causa est, quæ ad præsens facit. Cum mobile est idem, spatia vero æqualia quidem,

quidem, sed diuersa, quia alterum magis, alterum minus resistit: & tunc citius fit motus per spatium minus resistens, vt in qua proportione sunt resistentiæ, sint & tempora, quibus motus peraguntur.

Quæ spatia magis resistãt q̃ minus. Explicat autem, quæ spatia magis resistant. Hæc sunt duo. Cum eiusdem quidẽ rationis sunt, id magis resistit, quod mouetur contra mobile, vt cum aer, vel aqua contra mobile mouetur. Vlterius cum diuersæ rationis sunt, & manent, ac quieta sunt, tunc quod subtilius est, & facilius diuiditur, minus resistit, semper tamen resistentia est quocunque modo.

Id autem, in quo est A, mouebitur per B.

Exemplis explicatur rõ sup posita. SVpposito fundamento, argumentum ponit vtendo exemplis. Et nota literam quod idẽ est dicere, in quo est A, & in quo est B, & reliqua, ac dicere ipsum A, aut ipsum B. Argumentum est. Sit A, mobile, quod moueatur per spatium B, quod sit aqua, in tempore C, puta hora: & idem mobile A, moueatur per spatium D, quod sit aer subtilior aqua, in tempore E, supposito tamen, quod spatium vtrunq; sit æque longum: Tunc quanto subtilior est aer, quam aqua, tanto minus tempus erit E, quam C, vt si in duplo subtilior, tempus erit in duplo minus, vt si illud erat hora, hoc erit media: & sic consequenter, quanto minus resistit, & quanta est proportio resistentiæ spatiorum, tanta est proportio temporum. Et hæc est maior propositio argumenti cum sua probatione, & declaratione.

Addit minorem. Sed vacuum nullam habet proportionem cum spatio pleno, sicut Nihil cum ente proportionem non habet, & Nihil cum numero: ergo nec tempora habebunt vllam proportionem: & sic oportet, quod sit non tempus, in quo mouetur per vacuum: si enim esset tempus, esset iam proportio vlla: in instanti ergo sit motus.

Si enim quatuor excedunt tria vno.

OStendit, quod ad nihil, non sit proportio: & ratio hæc est. Vt sit proportio rei alicuius ad aliquid, debet includi ab alio, & vltra id, aliquid vlterius. v.g. proportio est vnius ad quatuor: nam quatuor includunt unum, & ulterius, tria. Similiter quatuor ad duo est proportio, quia quatuor includunt duo, & ulterius alia duo, Quatuor ad tria est etiam proportio, quia quatuor tria, & unum claudũt: at quatuor nulla habet proportionem ad nihil: nec linea ad punctum, cum non sit punctum ulla lineæ pars: Cum igitur uacuum nullam habeat resistentiam, in nulla erit proportione ad plenum: quia non resistentia non est in proportione ad resistẽtiam: ita ergo erit in non tempore, nam non temporis ad tempus nulla est proportio, quod nõ esset, nisi unum esset non tempus, & instans, in quo oporteret motum fieri per uacuum. *Ad nihil nõ est proportio.*

Sed si per subtilissimum in tanto tempore. Tex. lxxij.

DEcimum facit argumentũ, quo probat, si motus fieret per uacuũ, quod æque uelociter mobile aliquod moueretur per plenum, ac per uacuum, quod impossibile apparet. *10 argu. Si motus fieret per vacuum, æque velociter moueretur aliquod cor pus p plenum & p vacuum.*

Sequela probatur. Demus tempus, in quo mouetur per uacuum (cum in instanti non sit motus,) & sit horæ pars quarta: demus etiam, quod moueatur per aliquod plenum, per unam horam: tunc, dum mobile per uacuum mouetur, puta, per quartam horæ: mobile per plenum transiuit aliquam pleni partem: igitur in eodem tẽpore transitur plenum, & uacuum.

At quia posses dicere, nõ est tantum plenum, quantũ est uacuum: si utrumq; esset æquale, cum non posset id fieri: nunc procedit ulterius argumentum: Demus spatium aliquod æquale uacuo, & demus illud, quod per horam peragitur, tunc subtilius fiat duplo illud, peragetur per mediã horam: fiat ulterius quadruplo subtilius,

fine

sine dubio peragetur per quartam horæ, in quo etiam tempore vacuum peractum est: ergo in eodem tempore æquale spatium plenum vnum, alterum vacuũ peragentur. Hæc est ratio.

Replic. tex. Litera perpendenda: nam verba priora potius ad rationem præcedentem referenda videntur, vt notat Alex. ponit propositum argumenti. Demus vnum spatium vacuum, sit F. æquale spatijs illis pleni superioribus. D, & B, si tale spatium in tempore transitur. sit G, hoc quidem tempus quamuis minus sit, quam E, in quo plenum transitur, saltem aliquam habebit proportionem: quod si aliquam habet proportionem: sequitur, quod A, mobile transibit illo tempore, quo vacuum transitur, aliquam saltem partem ipsius D, pleni, & sit K. Iam colligitur, quod illud plenum æquali tempore cum vacuo peragetur: ex quo sequitur plenum, & vacuum æquali in tempore pertransiri, quamuis æqualia non sint spatia.

Transibit autem si etiam sit quippiam.

VLterius probat, quod ęquale spatium pleuum, & vacuum æquali tempore transibit: & quærit, quod posito pleno illo quod tempore maiori transitur, quam vacuum, quod plenum erat D, & tempus ipsius E, sit aliud spatium plenum subtilius tanta proportione, quanta tempus vacui G, excedit tempus illius pleni E. Tunc re vera, si A, mobile feratur per tale spatium, mouebitur in tempore, G, & non in alio; quod G, vacui erat tempus: & ita plenum, & vacuum æqualia, tempore æquali peragentur.

Dub. contra ratio nem Ari. Dubitabis. Nam ista ratio videtur petere falsum: petit enim, quod sit plenũ subtilius altero pleno in tanta proportione in quanta tempus vacui est ad tempus pleni, & econuerso: hoc autem debuit probari, quod esse possit. Dicitur econuerso, quia magis subtile medium minori tempore, & minus subtile maiori tempore pertransitur: contrario enim modo se habet magis, & minus in tempore, & subtilitate.

1. Sol. Auer. Ad hoc dubium respondet Auer. quod subtilitas dupliciter potest cõsiderari. Vno modo secundum se, & sic in infinitum procedit ipsius diuisio, & sic in quacunq; proportione sumi potest. Altero modo ut est in aliquo corpore naturali, & sic non procedit in infinitum, quod exemplo intelliges Calor dupliciter consideratur. Vno modo vt calor, & sic diuiditur in infinitum eius intentio. Altero modo, vt ignis dispositio, & sic certus requiritur calor: ita de subtilitale.

Sed hęc ratio non sufficit profectò: nam subtilitas sola non est medium, sed subtilitas in corpore: si igitur hæc diuidi semper non potest, nec medium erit in quacunq; proportione. *Reijcitur sol. Auer.*

Iandun. q. 10. dicit quod Aristot. sumit duas propositiones, puta, motum esse per vacuum, & corpus diuidi in subtilitate, ac diminui in proportione quacunque, & ex his conditionaliter infert impossibile, puta, quod si ista darentur, sequeretur quod motus esset ita velox per æquale vacuum sicut per plenum: quod cum sit impossibile, sequitur, quod illud vtrumq; est impossibile. *2. Sol. Iand.*

At vero minus satisfacit ista responsio, nam vt sequatur vnum impossibile, sufficit vna antecedentis pars impossibilis. Et ita dicet aduersarius, quod illa propositio est impossibilis, quod in tanta proportione sumatur corpus, in quanta est tempus vacui ad tempus pleni. *Reijcitur sol. Iand.*

S. Tho. dicit, quod Arist. sumat illã propositionem, quæ licet non habeat veritatẽ in aliquo corpore particulari, tamen in communi loquendo de quocunque corpore veritatem habet. Sed, quia vniuersale in particularibus reperiri debet, dicerem esse hoc in communi, vt ait D. Th. intelligendum per intellectus operationem, vt sit sensus, imaginari possumus corpus in tanta proportione subtilius, in quanta proportione tempus vacui se habet ad tempus pleni: tamen non est imaginabilis proportio vacui ad plenum, & sic nec quod eodem tempore fiat motus per vacuum, & per plenum. *3. solut. S. Tho.*

Mani-

Manifestum igitur est, quod si erit. Tex. lxxiij.

Si vacuū esset, sequeretur in tēpore æquali transiri vacuum, & plenū. INfert conclusionem ex ratione præcedente, nempe quod sequetur in tempore æquali vacuum & plenum transiri, si detur spatium in tanta proportione subtilius altero, in quanta proportione tempus vacui minus est tempore, quo peragitur plenum.

Ratio autem, quare id sit impossibile, hæc (inquit) est. Quia motus ad motum est proportio, sicut temporis ad tempus quod est mensura motuum, quādo motus, & tempus finita sunt: aliter non est proportio: at plenum, & vacuum nullam habent proportionem: nō ergo motus, & tempus in vtrisque esse potest: aliter haberent proportionem. Nam (vt dictum est) quanta est proportio temporis ad tempus, tāta est resistentia ad resistentiam spatiorum.

Quatenus igitur differunt. Tex. lxxiiij.

11. Rōsequeretur minus & magis graue, vel leue i æquali tempore moueri. COlligit rationes duas præcedentes ex se sumptas ex parte diuersorum spatiorum, nempe pleni, & vacui: aliam rationem colligit ex parte mobilium, quæ est vndecima in ordine, & talis est. Si per vacuum motus fieret, sequeretur, quod minus graue, & magis graue, seu minus: & magis leue æque velociter mouerentur. Hoc autem falsum est. nam experientia docet, grauiora, & leuiora non æque ferri per plenum, cum figuram æquam habent: multū enim facit figura ad motum: ergo & in vacuo talis debet obseruari differentia. Sed, quod non fit ita probat. Grauia, & leuia, ob id citius, vel tardius feruntur, quia magis, vel minus resistentiam medij vincunt: non enim libertate, sed necessitate feruntur: ergo vbi nulla est resistentia, omnia æque velociter ferentur: quod impossibile videtur.

Quod igitur si vacuum est. Tex. lxxv.

COncludit istis accidere oppositum illius, quod intendunt. Ipsi enim propter motum localem ponunt vacuum separatum a quocunque corpore, vt sit locus corporum mobilium: at ex hoc ipso sequitur, quicquam moueri localiter non posse, vt probatum est.

An si esset vacuum, motus esset in non tempore. Quæst. IX.

Sensus quæst. MErito ista difficultas examinatur eum Aristo. ita fortiter aduersus Antiquos id demonstrare videatur. Et vt sensum quæstionis intelligas, aduertendom, quod Arist. loquitur de illo vacuo ab Antiquis concesso, puta, de dimensionibus distantibus, in quibus nullum esset corpus: sicut si imaginareris inter cœlum, & terram nullum esse corpus, sicut modo oculis apparet, sed esset distantia, & dimensio quædam. Et de tali vacuo est conditionalis quæstio apud Aristot. at apud nos, & apud Antiquos absoluta quæstio: An motus esse possit successiuus per tale vacuum. *1. No. de quo vacuo loquatur Arist.*

Aduertendum secundo, quod per non tempus, intelligimus instans indiuisibile, & non, vt aliqui fugientes difficultatem volunt, puta breuissimum tempus, cum expresse Arist. de instanti loquatur. Vt enim, inquit, non est vlla prorsus proportio inter vacuum, & plenum, ita nec in tempore, quo peraguntur, perinde debet esse vnum non tempus. Si enim tempus vacui est quantumcunque minimum, haberet proportionem aliquam ad tempus pleni, vt dicit text 73. quod non admittit Aristot. quæstio est igitur intelligenda de instanti. *2. Nota: quid intelligat Ari. per non tēpus.*

Aduertēdum etiam, quod supponimus quod mobile mutet locum, vt si est in cœlo, quod perueniat ad terrā, & quærimus, an id fiat in instanti. Et est quæstio, vel ex suppositione si vacuum esset, vel absolute apud nos, qui fatemur per Dei absolutam *3. No.*

potentiam vacuum dari posse. Hic est igitur quæstionis sensus.

Quid videatur Arist. docere circa q̃st.

Circa quam difficultatem Aristoteles vr̃ docere in præsenti, quod per tale vacuum mobile vtrũq; in non tẽpore, id est, in instanti moueretur, vt ipsius ratio manifestat.

Notandũ vero, quod fundamẽta Arist. sunt duo. Alterum est, quod graue magis, aut minus, propterea tantum velocius, aut tardius mouetur, q̃a magis, vel minus vincit resistentiam medij ita, vt si non esset resistentia, non esset iste excessus velocitatũ, imò ideirco successiue, & in tempore mouetur, quia resistentia est aliqua medij. & ex hoc sumitur. Alterum principium, & est, quod tanta est proportio temporis quanta resistentiæ solius medij, vt vbi nulla resistẽtia, nullũ tempus sit. Cumq; in vacuo nullam poneret resistentiam, cum nullum ibi sit corpus, collegit ibi motum futurum in non tempore, & in instanti. Hic est totus neruus huius doct ing.

Q̃uo Auer. defendat Arist. No. triplicem resistentiã in motu.

Auerr. digress. com. 71. hoc defendit, ac declarat, quod debet intelligi in motibus naturalibus grauium, & leuium, vbi tota resistẽtia est ex parte medij. Notat autem, quod est triplex resistentia in motu.

Prima ex parte situs, sicut Sol in Oriente habet diuersum situm ab Occidente, & ratione huius non potest in instanti moueri ab intelligentia ad Occidens.

Secunda est ex parte mobilis: vt cum proijcimus lapidẽ sursum, hic resistit mobile, etiam si esset vacuum, similiter cum animal progreditur, resistit grauitas corporis, & dicit, quod de his mobilibus non loquitur Aristot quia cum habeant aliam resistentiam a medio, non erunt motus ipsorum per vacuum in instanti, quamuis oppositum docet Iandun. q. 14.

Tertia est resistentia ex parte medij, & hæc sola inest grauibus, & leuibus naturaliter motis: & si talia per vacuum mouerentur, in instanti mouerentur.

Hanc sẽtam sequitur Alb. trac. 1. c. 7. & Pau. & Burl & Greg. 2. sent. d. 9. q. 3. art 2.

Opposita sẽ. D. Th. Phil. &c.

Opposita sententia est S. Thom. super tex. 75. & Philop. in longa sua digressione hac de re hoc loco, vbi differt multa notatu dignissima, & Sco. 2 dist. 2 q. 9. & Auic. & Auempac. Dicunt enim motum per vacuum futurum in tempore. Fundamenta huius sententiæ sunt. Dicunt enim veloci-

1. fund.

tatem nõ solum sumendam ex spatio, sed ex ipsa virtutis, puta, grauitatis, & leuitatis intentione, ita, vt ex se tantæ virtuti tãta respondeat velocitas nullo medio impediente: & hanc velocitatem vocat naturalem Auempac. reliquam vero, quæ a subtilitate medij sumitur, accidentalem. Nec solum grauitatem, aut leuitatem penes resistentiam mensurant, sed penes intrinsecũ gradum intentionis.

Duplex velocitas ĩ motu, naturalis & accidentalis.

Quod autem motus per vacuum in instanti non fiant, probatur. Demus vacuum a cœlo in terram, & columna sit fixa in terra vsque in cœlum: tunc si lapis in instanti a cœlo in terram descendit, vtique in vno instanti transibit omnes partes huius columnæ sibi correspondentes, quarum quælibet potest illi esse locus, vnde in vno instanti erit in locis innumeris: quod re vera est immaginabile.

Probatur sent. D. Tho. 1. Ratio.

2 Præterea si in instanti descendit: ergo erit verum dicere, nunc lapis est in cœlo, & immediate post hoc erit in terra. Quæro an in eodem instanti, in quo est in cœlo, sit in terra, vel in alio. Si in eodem, hoc clare dici non potest. Si in diuerso, cum non sint duo instantia quin mediet tempus, necessario intercedet tempus, in quo transibit ad terram. Hæc est sententia horum Doctorum.

Sent. authoris qui sequitur D. Tho.

Vt autem, quid mihi in hac parte videatur, aperiam, existimo cum S. Tho. non fore motum in instanti, sed successiue, non solum in vacuo illo Arist. puta pro dimensionibus solis sumpto, sed in vacuo pure priuatiuo Nec ergo aliud vnquàm potui, aut credere, aut intelligere, & vix aliud imaginari potest.

Vbi nota, quod præter illam resistentiã medij, & præter intensionis grauitatis, vel leuitatis differentiam, quæ faceret velociorem, vel minus velocem motum, etiam in vacuo est resistentia intrinseca mobilis ipsius: sola etiã dimensio spatij nulla interueniente qualitate, puta subtilitate, aut densitate, resistit, & distãtia ipsa extremorum opposita resistit, quo minus fiat in instãti.

Quid sit dicendum ad rõnes Arist.

Vnde respõdetur Aristotelis rationibus: quòd plenum, & vacuum non sint comparabilia in resistentia ex parte qualitatum: tamen est alia resistentia ex parte dimensionum, quia longius spatium ratione longitudinis resistit, & secundum hanc resistentiam

stentiam proportionem habent. Minus enim multo resistit solum spatium, & sola distantia extremorum, quam distantia cum grauitate, & leuitate.

Aristoteles autem contra Antiquos bene procedebat in suis rationibus. Illi enim nullam in vacuo resistentiam ponebant, & ita contra hos argumenta procedunt. Si enim nulla prorsus resistentia esset, in instanti fieret: at non potest spatium esse, & vacuum sine resistentia, nec aliter (vt videtur) potest intelligi. Quis enim concedet, quod per vacuum ita cito venit a cœlo in aerem, & in terram mobile, vel tam cito, sicut a tecto isto vsque ad solum? sic ergo cum D. Tho. existimo dicendum, non in instanti, sed in tempore in vacuo motum esse futurum.

Dubium. Dubitatur. Si medium resistit etiã mobilibus naturalibus, videtur, quod patiantur aliquam violentiam.

Solutio. D. Tho. Respondet S. Thom. & bene, quod non est inconueniens id concedere: nam cum mouentur, sunt extra loca sua naturalia, & tendunt in propria loca; quid mirum, si patiantur violẽtiam aliquã a medio, quod locus est ipsorum non naturalis? ob idq;, cũ magis accedunt ad loca, fortius mouentur, quasi magis proxima loco proprio.

Caput Nonum.

At vero per se considerantibus. Tex. lxxvj.

12. Ratio Arist. contra vacuũ separatũ, & coniunctũ simul. Rosequitur vlterius probare non esse vacuũ, & hæ rationes communes sunt, & cõtra vacuum separatum, & cũ corporibus coniunctum. Et ratio intendit probare, quod si esset tale vacuum, & dimensio præter corporum particularium dimensiones, esset quidem penetratio dimensionum, quæ nullo modo fieri potest. Et argumentum dignum est Aristotele, quo reducere conatur probare hoc per sensum, quoad fieri potest. Corpus aliquod materiale non potest secum alte-ro penetrare, sed vnum cedit alteri: at vacuum est eiusdẽ rationis cũ corpore: ergo non põt se penetrare cum corpore aliquo.

Maiorem ostendit ad sensum. Sumatur corpus cubicũ, vel alterius figurę, ligneum aut ferreum, & immittatur aquæ: tunc experimur aquã illi cedere. Similiter fit in aere, quamuis id nõ fit sensu ita manifestum.

Minor probatur: quia vacuum est dimensio quædam, sicut cubus: quod si cubo cedit corpus, ita cedet vacuo, & non poterit per illud se penetrare.

Dices, cubus est ligneus, & habet reliquas qualitates non vacuum. Reijcit hoc: quia cubus ratione qualitatum cum aqua non se penetrat: nec illi corpus cedit, vt ligneus est, sed quantus, adeo, quod si sola quãtitas illi relinqueretur, ei cederet aqua, vel aer. Cum autem vacuum talis sit quantitas, vtique cedent ei corpora. *Obiec. Solutio.*

Quod vero cubo propter quantitatem cedat aqua, sensus acutissime probat. Videmus enim, quòd aqua cedit illi pro modo quantitatis ipsius: si enim triangulare est, & aqua triangularis fit, similiter secũdum alias figuras, igitur ratione quantitatis id prouenit. Hoc est breue argumentum Aristotel. quo probat, nec esse vacuum separatum, cum quo corpus penetrari possit, nec cõiunctum, cum quo sit penetratum: & est duodecimum argumentum in ordine.

Literam perpende. Inquit enim primo, quòd opinio vacui, si consideretur, vere vacua, & futilis videbitur. Ac primo maioris probationẽ ponit, quod corpori cedat corpus, dicens, quod omne corpus habens trãslationem, id est, mobile sic se habet, quod medium, & corpus per quod est aptum natura ferri, illi cedat, nisi sit aliqua condensatio: tunc enim non est opus, quod rumpatur tale corpus, sed quod ad minorem quãtitatem se contrahat. cum vero non est densatio, latera rumpuntur, in quæ subintrat corpus. *Expos. tex.*

Ostendit autẽ, quomodo cedat corpus, dicitq; quod si fuerit terra, & graue, cedit, descendendo deorsum, si ignis, sursum: si aer, cum est aliquid suppositum impediẽs aerem ne ascendat, cedit ad latera, quia rũpitur, & separãtur partes: similiter in aqua. At vacuum non posse cedere, inquit, cum non sit corpus: oportet ergo, quod alterum corpus, quod in vacuo est, ipsi penetretur, quod esset, sicut si cubus penetraretur cum aqua, nec ei cederet. vt autem hoc fieri nõ potest, ita nec illud.

At vero cubus tantum habet magnitudinem.

Cr urri- tur obiec. Posset quis dicere, quod cubus est corpus ligneum, aut ferreum, aut alterius materiæ, ieeirco aqua cedit illi. Hoc reijcit, nam aqua cedit ob quantitatem, ita, vt si qualitates omnes ab ipso separentur, & relinqueretur corpus mathematicũ, tantam magnitudinem occuparet, sicut modo, cum aqua propter molem, & quantitatem illi cedat. Quod si tunc (inquit) in vacuo constitueretur, re vera non differret ab ipso. Quod est dicere, Si partem vacui sumemus talis figuræ, non differret ab ipso cubo sic sumpto: cum igitur hoc non penetretur cum corpore, nec vacuum penetrabitur. Vide quomodo mathematicus locus deberetur, si existeret, de quo diximus in hoc lib. quæst. r.

Amplius autem manifestum. Tex. lxxvij.

13 arg. Decimum tertium argumentum facit, quo subtiliter probat, nõ oportere cõstituere aliquas dimensiones præter ipsa corpora, in quibus recipiantur corpora, siue illæ sint aliquando a corporibus separatæ, siue non: & argumentum est huiusmodi. Si cubus esset separatus a materia sensibili, & alicubi poneretur, non oporteret pro tali corpore dimensiones, & interuallum constituere, cum eiusdem rationis sit tale interuallum, & vacuum cum ipso cubo: ergo nec oportet ponere modo aliud spatium & vacuum, etiam si qualitates sensibiles habeat: nam quantitas de se impassibilis est, id est, nullam dicit qualitaté sensibilem ex natura sua, quamuis eis sit coniuncta: non ergo oportet ponere præter ipsas quantitates corporum sensibilium alias dimensiones distinctas, in quibus recipiantur.

Amplius oportet manifestum esse. Tex. lxxvij.

Hic textus apud nullum Græcum inuenitur, & a quibusdã prætermittitur, tamen a D. Thom. Alberto, & Auer. cæterisq; Latinis exponitur, & est conueniens præcedentibus, vt sit vltimum argumentum. Si tale vacuum, & spatium esset, aliquo sensu distingueretur: nullo tamẽ sensu id distinguitur: non ergo est. Quia autem posset dici quod propter similitudiné cum spatio, & quantitate corporum sensibilium non apparet distinctum. Hoc reijcit: nam etiam si vnus sensus non discernat, alio discerni posset: vt si pisces essent ferrei, id est, cærulei eiusdem coloris cum aqua, & visus discernere non posset, tactus tamen distingueret. Hoc autem non fit in illo spatio: & si re vera esset, sensu perciperetur: quantitas enim sensibilis est. 14 arg.

An sit vacuum. *Quæst. X.*

Questio hæc, cum tam fuse ab Arist. sit disputata, breuiter est examinanda propter aliquot tantum argumenta, quæ fieri solent. Nam videtur esse vacuum. Primo, cum mundus finitus sit, videtur extra cœlum distantiam esse, præsertim secundum nos qui tenemus, posse Deum alios extra hunc mundum producere: est ergo illa distantia absque ullo corpore: unde oportet uacuum esse. 15 arg.

Secundo. si folles sumantur undiq; conplicati, & orificium follium immitteretur uasi optime occluso undique, ut nõ possit ingredi aer, & latera follium eleuarentur: tunc uel intra folles oportebit esse uacuũ, quia non esset, unde aer ingrederetur: uel si aer uasis intraret in folles, oportebit uas relinqui uacuum, quia non esset, qua aer in uas ingrederetur. 2

Præterea tertio. Sumatur uas fortissimum plenum aqua calida, & sit optime conclusum, tunc applicetur frigidissima, uel congelabitur aqua, uel non. Si non, uidetur absurdum, cum agens naturale suã actio- 3

actionẽ faciat necessario. Si sic, tunc aqua minorem occupabit locum propter condensationem, & manebit reliqua pars vasis vacua.

4 Quarto. Sumantur duo lapides plani, & vnus sit alteri suppositus: tunc ex æquo superior eleuetur, cum aer non possit in totum illud spatium, quod lapis occupabat, intrare ita cito: dabitur per aliquod tẽpus vacuum. Multa sunt alia argumenta huiusmodi.

1. No. vacuum dicitur dupliciter. Respondetur. tamen notando primo, quod vacuum dupliciter sumitur. Vno modo, pro dimensione illa separata a corpore, in qua actu nullum sit corpus. Altero modo, pro spatio cum priuatione euiusque tam accidentis, quam substantiæ. quale esset, si Deus auferret aerem, & reliqua quæ sunt inter cœlum, & terram, his extremis relictis. Et quamuis vtrumque vacuum sit de potentia absoluta Dei, tamen loquendo physice.

1. Concl. Sit prima conclusio, quod vacuum illud pro dimensione, nec est, nec esse potest, quia (vt diximus) non est concessum naturali potentiæ, vt sit accidens sine subiecto, cui inhæreat: & vlterius, cum hoc oportebit penetrationem corporum admittere.

2. Concl. Sit secunda conclusio, quod vacuum etiam corpore priuatum, id est, spatium, quod nullum habeat corpus, non est, nec esse potest, per naturalem experientiam, sed omnia spatia necessario occupata sunt corpore.

Probatur conclusio multis experientijs. Hoc quippe multis experientijs conuincitur, quibus experimur res naturales contra motus proprios ferri, ne detur vacuum. Grauia enim ascendunt, & sistunt super aerem, vt appaaet de aqua in fistulis absorpto aere: & de aqua pendente in clepsydia. & in alijs multis. ex quibus est argumentum validum, si vacuum esset, tũc maxime esset, cum res naturales coguntur contra suos motus naturales tendere: sed tunc nõ est, vt experientia monstrat: ergo nunquã, hinc videmus concursum aeris fortissimũ in bombardis, ne detur vacuum, & ingentia pondera leuari minimo instrumento eadem causa.

Dub. t. responsio quorundam. Dices, quare vacuum semper natura abominatur, ita vt nec minimo tempore dari possit? Aliqui dicunt, quia & tunc esset superfluum: at in natura nihil est superfluum, nihil otiosum. Sed ista ratio non videtur conuincere: nam si illud tale vacuum nullo tempore perseueraret, vtique non esset concedendum: cum autem sit tẽpore breuissimo, ac statim natura succurrat, non videretur propter hoc magnum inconueniens.

2. Resp. secundum Arist. Secundum Aristotelem ratio est clara, quia non est interuallum aliquod, nisi ipsum corpus, quod est inter latera continẽtis: vnde non possunt illa manere distantia, nisi sit corpus aliquod inter illa.

3. Resp. authoris. At cum esse posit per diuinam potentiam tale interuallum, non solum per dimensiones aliquas reales, sed etiam per priuationem, quamuis modo occupatum sit, tenemur dare aliam aliquam rationem. Existimo esse dicendum, contiguationem corporum omnium inter se esse maximã naturæ dispositionem, ita vt sicut continua pars alteram sibi continuam suo motu trahit, ita contiguum trahit sibi contiguum, cum aliud corpus succedere non potest. Atque hæc corporum contiguitas est secundum naturam vniuersi, & a virtute causatum vniuersalium dependẽs in inferiora hæc deriuata, vt inde virtus eorum per hæc media gubernetur, fiatq; ille virtutis contactus causarum superiorum per media corpora: nam si vacuum esset inter medium, intereiperetur illa virtus in ipso vacuo, contactus virtualis causarum superiorum. Nec ego aliam possum inuenire rationem.

Nota. Ex quo fit, quòd isti motus, & effectus, qui ad vitandum vacuum eueniunt, non sunt censendi violenti, vt quod grauia ascendant, leuia descendant, & similia. Hęc enim, quamuis videantur non esse secundum appetitum particularem ipsarum rerum, sunt secundum ordinationem orbis vniuersi, & magis est naturale id, quod ratione totius, quam quod ratione partis euenit.

Ad 1. Ad argumentum primum respondetur, quod etiam si sit extra cœlum illa imaginatiua distantia, nõ tamen dicitur vacuũ, quia naturaliter nullum corpus ibi potest esse, verùm a Theologis vocatur inane.

Ad 2. Ad secundum dicendum, quod illo casu non eleuarentur latera follium: quod si multa adhiberetur vis, rumperentur absq; dubio,

dubio, quod si rumpi non possent, nō possent separari.

Ad 3. Ad tertium admitto quod aqua infrigidaretur, & congelaretur: hoc tamen non potest esse sine vaporum subtiliorum exhalatione, qui replerent locum relictum ab aqua.

Ad 4. Ad aliud respondeo, quod in illo casu vnus lapis traheret alium, quod si parum oblique eleuaretur vnus, vt posset aer subintrare, tunc non esset difficultas.

Aliqui dicunt ex Arist. 2. anim. tex. 113. quod duo corpora dura non possunt perfecte coniungi, quin mediet aer, vel aqua, & ita multi credunt. Sed parum hoc refert ad propositum. Existimo tamen cum Philop. ibidem, quod si perfecte plana essent, coniungi possent: communiter tamen nō sunt perfecte plana, & ideo illud asserit Aristot.

Quod igitur non sit separatum vacuum. Tex. lxxix.

Arg. sum ptū ex raro, & denso, quo qui de proba bant dari vacuum. Postquam vacuum separatum nullum esse probauit, quorundam argumētum proponit, qui vacuum probant eo, quia rarum, & densum sunt. Dicebant enim, Si vacuum non esset, non contingeret condensari quicquam, quia aliter nō fit densatio, quam per vacuum: at impossibile est non esse condensationem, nam sequeretur vnū ex his inconuenientibus.

1 Aut quod nō esset motus localis. Quomodo enim corpus transiret per corpus, nisi esset densatio aliqua?

2 Aut si motus est sine densatione, mundus fluctuabit, hoc est, corpus mobile mouebit vnam partem spatij in locum vlteriorem, & illa aliam, & illa aliam iterum, donec totus mundus moueatur, & egrediatur suos limites: & item per quietem regrediatur, sicut mare fluctuat vndarum motu.

3 Quod si hoc non est, sequeretur aliud inconueniens, quod si modo aliquod corpus crescit, vt cum ex aqua fit aer, alibi opus sit, vt aliud opus decrescat, puta, tantum aeris fiat aqua, ne totus mundus fluctuet. Quod si ista non cōtingere possunt, oportet dare vacuum intra corpora, ratione cuius condensatur, & ita dicebat Xuthus Philos. non enim condensationē aliter, quam per vacuum fieri putabat.

Si igitur rarum dicunt. Tex. lxxx.

Disputat Ari. contra sic ponētes vacuum. Impugnat modo hanc sententiam, quæ vacuum intra corpus ipsum ponit, & distinguit, dicens: Aut isti ponunt multa vacua separata, aut vacuum non separabile. Si separata: iam impugnatum est non esse vacuum separatum. Si vero non separabile, minus male dicunt.

No. quid sit vacuū separatū & non separatū secundum Simpl. Quid autem per hæc duo vacua intelligat, Simpl. exponit, dicēs, quod per vacuū separatum intelligit, quod intra corpus sit aliquod vnum vacuum continuum magnum, ratione cuius densatio fiat: per vacuum vero non separatum intelligit, quod sint multæ particulæ vacui dispersæ per totum corpus: & tunc est sensus. Cum dicit, vacuum esse propter rarum, vel ponunt vnum vacuum in vno corpore, vel multas particulas vacui.

Reijcitur. Hæc expositio non mihi placet: quia si hoc esset vacuum non separatum, cur dicit Aristot. hoc esse minus impossibile, cum vtrumque æque sit impossibile?

Expos. D. Th. S. Th. aliter exponit, per vacuum separatum intelligit vacuum sine vllo corpore: per non separatum, vacuum coniunctum cum corpore, & hoc merito dicitur minus impossibile, sed vult vlterius S. Tho. quod rationes, quæ postea sequuntur, sint contra uacuum non separatum: quæ tamen re uera non uidentur correspondere.

Quare conuenio quidem cum S. Th. in declaratione utriusq; uacui. Sed dicēdum alterius, quod inconuenientia, quæ postea infert Arist. sunt contra primum uacuum separatum: nam ad condensationem non uidetur sufficere uacuum separatum, ob id Arist. ipsum dimittit.

Dicit ergo Aristo. quod ad rarum ponebant isti uel multa uacua separata, id est, inter corpora multos poros inanes: uel pōnebant non separata uacua, id est, poros refertos aliquo corpore, quod minus est impossibile, dicit iam probatum esse, non esse uacuum separatum, cum probatū fuit non esse locum habentē spatium aliquod

de

de se distinctum a locatis nisi solam superficiem continentem.

Si vero non separabile. Tex. lxxxj.

Quatuor inconuenientia, quæ tale vacuum consequuntur. HOc est alterum membrum diuisionis quam textu præcedenti exposuimus: & statim ponit inconuenientia quatuor, quæ sequuntur ex eo, quod in raro uacuum ponunt, nec aliter rarum esse posse, quam per uacua illa separata, & inania intra corpus.

1 Primum, quod uacuum non esset, nisi propter motum sursum tãtum: quia, cum rarum sit leue, & hoc sursum moueatur, uacuum non erit causa motus omnis localis, nisi tantum sursum.

2 Secundum, quod uacuum non esset causa motus tanquã id, in quo mobile existit sed tanquam id, quod fert mobile: sicut aer inclusus in utrem fert id, quod ei coniungitur, ita uacuum fert mobile: Hoc autem modo uacuum non potest esse causa motus: nam nullo modo potest ferre ipsum corpus, cum nullus sit locus uacui: nec uacuum ferat, nisi ad uacuum, & tunc non ferret, cum sit illud ipsum etiam uacuum, nec utriusque sit discrimen.

Amplius autem quomodo in graui. Tex. lxxxij.

3 TErtium ponit inconueniens. Nã grauis nulla erit causa. qua feratur: densum enim est, nec uacuum intra se habet.

4 Quartum inconueniens. Si uacuum est causa motus, quo magis aliquid fuerit uacuum, uelocius feretur: uacuum ergo ipsum uelocissime feretur: at uacuum impossibile est moueri, & ita non poterit cõparari uelocitas ipsius, quia esset in non tempore, sicut nec per uacuum motus fieri potest, ut dictum est. Non enim comparantur motus uacui, & per uacuum cum motu pleni, & per plenum: & ita oportebit in non tempore motus esse locales: quod impossibile est.

Quoniam autem vacuum quidem. Tex. lxxxiij.

CVm uacuũ esse negauerit, dicit, quod inconuenientia tria illata uidentur se qui: nisi enim sit densitas, aut motus non erit, aut uniuersum fluctuabit, aut fiet illa æqualis mutatio corporum. *Ad argu. de raro, et denso.*

Posset quis dicere, condensationem esse sine uacuo per expulsionem corporis subtilis inclusi intra corpus densandum, ut dictum est. Hoc reijcit, dicitq; non sufficere. Nam illud corpus expulsum sibi proximum mouebit, & hoc aliud, donec totus orbis fluctuet. *1. Obiec.* *Solut.*

Dicet quis, potest esse motus absque fluctuatione nempe si circulariter moueatur res, quia tunc non mutãt loca. Hoc etiam excludit, quia non semper res circulariter mouentur, sed aliquando sursum, aliquando deorsum. *2. Obiec.* *Solut.*

Aduertendum autem, quod Arist. probat rationes has, & inconuenientia, quæ sequuntur, nisi densatio sit, & rarefactio, tamen non probat opus esse uacuo ad condensationem, & rarefactionem. *Nota.*

Nos autem dicimus ex suppositis. Tex. lxxxiiij.

SVam sententiam de rarefactione exponit, quæ breuiter primo in hoc cõsistit, quod raritas, & densitas sunt duæ contrariæ qualitates eductæ de potentia materiç, sicut & aliæ. Cum autem aliquid condensatur, aut rarefit, proprie non est, quia expellatur aliquid, aut ingrediatur al quid, uel quod partes coniungantur inter se, uel separentur ratione uacui: sed quia educitur de potentia materiæ talis qualitas, raritas, aut densitas, ita ut subiectum mutetur, sicut cum sit calidum, aut frigidum. *Sent. Arist. de rarefactione.*

Antiqui enim nullam partem rei in rarefactione, uel densatione mutari dicebãt, sed solum magis appropinquari, aut remoueri inter se. Arist. uero nõ sic, sed cum rarefit, aut condensatur aliquid, totũ mutatur, & partes mutatione accidentali recipien- *Nota.*

cipiendo qualitatem eductam de potentia materiæ: quod apparet: quia in raro quælibet pars est rara, quod si rarum solum esset per partium separationem inter se, partes vtique manerent densæ: quod falsum est, vt apparet in his, quæ rara sunt, & maxime in elementis. Hoc autem posterius magis declarabitur.

Expositio tex. Literam perpende: repetit enim primo ex his, quæ dicta sunt in lib. 1. Physic. quatuor propositiones de materia.

1 Prima est. Vna est materia contrariorũ idest, id, quod recipit vnum contrarium, & alterum recipere potest. Et notandum, quod hic, vel de ipsa materia, vel de subiecto intelligi ista possunt: nam vt materia se habet ad formas ipsas substantiales, ita subiectum ad accidentia.

2 Secunda propositio est. Cum aliquid fit, nõ ex nihilo fit, sed ex potentia in actũ educitur: vt aer fit ex eo, quod erat potentia aer: & actu calidum ex eo, quod erat potentia calidum.

3 Tertia. Materia non est absq; vllo contrariorum, idest absq; vlla forma, sine hac, siue illa, tamen ratione, & natura distincta est, & separata a qualibet forma.

4 Quarta. Vna numero est materia contrariorum, idest, idem prorsus, quod ante erat album, modo est nigrum, nec est alia substantia, & cum ex aqua fit aer: eadem prorsus materia, quæ erat aqua, facta est aer, nec quicquam illius deperditum, aut de nouo acquisitum. Hæc quatuor principia supponit ad declarandam rarefactionem, & condensationem, quæ cuilibet Physico debent esse iam nota.

Est autem & corporis materia, & magni.

Eadem est materia, magni, & parui. Applicat principia. Cum ergo materia sit eadem contrariorum, & magnum, & paruum corpus contraria, & diuersa sint, eadem erit vtriusque materia, & subiectum: sicut igitur cum ex aqua fit aer, eadem prorsus manet materia, & id quod in ea erat in potentia, actu fit, ita & cum ex paruo magnum, & ex magno paruum fit, semper est eadem materia in potentia vtrumque.

No. 1. Et notandum, quod ex magno fieri paruum, est densari: ex paruo magnum, rarefieri.

Notandum etiam, quod rarefactionem coniunxit cum mutatione aeris ex aqua, & densationem cum mutatione aquæ ex aere: vt intelligas, sicut in illis mutationibus quo ad substantiam manere semper eandem materiam, nec deperdi, nec de nouo adiungi, sed solum esse per eductionem de potentia in actum: ita esse in mutationibus quoad magnitudinem, & paruitaté, quæ condensatio, & rarefactio sunt: nihil etiam in his de nouo subintrat, nec recedit, sed solum ex potentia in actum fit eductio, & ita fit in alijs densationibus & rarefactionibus, quæ sunt absque generatione substantiæ ipsius. *No. 2.*

Vt enim ex frigido fit calidum.

Exemplo explicat Arist. sent. suã. Vtitur duplici exemplo Aristot. ad id explicandum. Alterum est de calido, & magis calido. Cum enim aliquid ex potentia calido fit calidum, nil ab intrinseco aduenit, sed id, quod erat potentia, idem omnino fit actu. Vlterius, cum ex minus calido fit magis calidum, idem quod calidum erat, fit magis calidum: ita eadem materia, quæ erat rara, fit densa, & ècontra, sui mutatione ex potentia in actum, & nõ quia partes recipiant inter se aliquod vacuum, vel ejciant. 1

Alterum exẽplum est. Si sumamus partem circumferentiæ circuli maioris, & faciamus ex ea circulum minorem, tunc id, quod ante erat curuum, fiet magis curuũ: non accepto alio curuo: sed totum, quod erat curuum, factum idem est magis curuum. Ita in magno, & paruo: raro, & denso idem, quod rarum ante erat, fit dẽsum, & quod erat densum, rarum, & non per vacui interpositionem partibus nõ mutatis, vt Philosophi antiqui volebant. Et nota exemplum de circulo: linea enim circuli sic se habet, quod non solum ipsa est curua, sed, & quælibet ipsius pars: & similiter tota fit magis curua, & quælibet ipsius pars. Sic de raro, & denso. 2

Amplius

Amplius sicut circuli,
Tex. lxxxv.

Repetitur idem exemplum. IDem exemplum de circulo repetit adeo, vt aliqui textum hunc non esse Aristot. putent, ac proinde ab alijs interpretibus prætermittitur: legitur tamen a Philopono, nec est omnino reiiciendus, cum a D. Tho. etiam & aliis recipiatur. Dicit igitur, quod linea curua dum magis curua fit, non aliud fit magis curuum, nisi quod erat curuum: & ignis est calidus, & albus totus, & non solum ipse, sed & partes. Ita de raritate.

Nota. Notãdum, quod albedo tribuitur igni, sicut alij colores elementis, non quia proprij colores sint, sed similitudine quadam, vt dicitur lib. de coloribus. Subiungit duas proprietates rarorum corporum, puta, leuitatem, & mollitiem: densorum vero grauitatem, & duritiem. In ferro autem, & plumbo has duas opposito se habere modo docet; nam plumbum est grauius, non tamen ita durum: ferrum autem durius, non tamen ita graue.

Nota. Cuius ratio est, quia plumbũ est admodum terrestre, & id, quod aqueum est, minus habet digestum, & concoctum, ac ea de causa minus resolutum, cum sit mollius, sed grauius est, sicut limus ante concoctionẽ, & carnes grauiores crudę sunt. Ferrum autem habet aqueũ concoctum, idcirco durius est, & minus graue, quia magis resolutum.

Ex dictis igitur manifestum est.
Tex. lxxxvj.

Epilogus disputationis de vacuo. COncludit, nec esse vacuum separatũ, idest, sine corpore: nec simpliciter, idest, extra corpora, nec in rara, idest, intra ipsa corpora, nec esse vacuum in potentia, idest, cum corporibus coniunctum, licet distinctum ratione ab illis, vt exponit Philopon. Nisi quis (inquit), vtatur ęquiuoce vocabulo vacui pro causa motus: tunc enĩ graue, & leue dicet vacua, quæ sunt causa motus lationis: durum autẽ, & molle sunt causa alterationis cuiusdam, puta, passionis, vel impassionis: nam molle cedit diuisioni, durum resistit, ob id hæ qualitates dicuntur potentiæ, vel impotentiæ vt dictum est in prædicamentis. Quasi dicat, vacuum, qualiter explicatum est, nullum est, nisi quis vocabulo hoc aliquid aliud, quod sit, velit significare: & ob id concludit dictum esse quomodo sit vacuum, & quomodo non sit.

Quid sit condensatio, & rarefactio, & ex quibus causis, & quomodo fiăt. Ex quo constabit, An sine vacuo esse possint. Quæst. XI.

TRia breuiter in hac difficultate præstabimus. Plenior siquidem tractatio de rarefactione, & condensatione nõ est præsentis speculationis. Primum quid rarefactio, quid condensatio sint. Secundo, quibus ex causis proueniant. Tertio, quomodo fiant. Ex quibus facile constabit esse posse sine vacuo illo Antiquorum.

Circa primũ, aduertendum, quod condensatio non aliud est, quam motus quidam in densitatẽ, sicut rarefactio motus in raritatem: cum autem raritas, & densitas qualitates quædam sint: fit vt rarefactio, & condensatio alterationes sint, nam alteratio motus est in qualitatem. *Quid sit condensatio, & rarefactio.*

Rarum autem dicitur id, quod parum materiæ sub multa continet quantitate: econtra, densum, quod sub parua quantitate multum continet materiæ. Hoc autem apparet, cum ex stuppa fit ignis, illa enim materia stuppæ, quæ sub parua erat quantitate, Postea sub magna ignis quantitate est, ac raritatem recipit. *Quid sit rarum & densum.*

Est autem aduertendum, duplicem esse rarefactionem, & condensationem, & propriã, & impropriã. Impropria est, q̃ fit absque mutatione, & alteratione aliqua partiũ rei, sed solũ p approximationẽ, vel partiũ separationẽ; sicut spõgia, cũ eiecta est aqua, vel aere, condẽsata dr, cũ vero plena est aere, vel aqua rarefacta est: talis autem densatio, & rarefactio non fit absq; corporis externi intromissione, vel expulsione, & hæc mixtis inest freqnẽter: elemẽta enim saltem ignis, & aer non habent hanc dẽs. *Duplex ẽ rarefactio & condẽsatio. Propria, & impropria. Quid impropria.*

tionem, vel raritatem. Antiqui itaq; non cognoscebant, nisi hanc solum cum hoc discrimine, quod illi ponebant intra corpora vacuos poros: nos vero plenos subtiliore corpore, & sic diximus superius cinerem condensari.

Quid propria. Alia est condensatio, & rarefactio propria, & hæc non fit corporis alterius expulsione, vel receptione, sed mutatione ipsius subiecti ex potentia in actum: vt sicut quod erat calidum, fit frigidum, non quia ab intrinseco quicquam recipiat, sed quia materia, quæ erat in potentia frigida, fit actu frigida; ita fit rara, & densa actu ex eo, quod erat in potentia, vt dicitur paulo post

Trib ex causis potest rarefactio & condensatio. Hæc igitur densatio vel rarefactio tribus ex causis prouenit. Prima est alteratio secundum calorem, & frigiditatem; calefactio enim rarefactionis est causa, frigefactio vero condensationis: non quod ipsa calefactio sit rarefactio, aut frigefactio condensatio. sunt enim alterationes diuersæ: sed quod ex illis istæ sequantur, vt ex causa.

1. Causa.

Variæ huius causæ experientiæ. Sunt autẽ huius primæ causæ aliquot experientiæ. Primo, videmus igni appositas castaneas, & oua, & glãdes magno impetu rumpi, & proijci, quod non fit, nisi quia cum ista ventosa sint, ipsorum aer intus inclusus a calore rarefit, ac rarefactus maiorem petit locum, quem extra quærit.

1

2 Præterea experimur aquam frigidam minorem partem ollæ occupare, calefactã vero ollam excedere.

3 Similiter, vtres, & pilę plenę aere, si parum igni apponantur, optime comprimuntur, & accedẽti maxime resistunt, quia aer rarefactus latera continentis fortiter occupat, ac extendit.

4 Similiter: si olla optime calefacta interius, postea vertatur; ita vt os deorsum aquæ superficie occludatur, ascendit aqua, quia aer illic inclusus, rarefactus calore præcedenti, totam illam occupabat, postea aquæ frigiditate densatus minorem occupat locum, ac partẽ ollæ deserit propè os, quod proximum est aquæ: hunc autem locum aqua ascendens occupat. Sunt etiam aliæ passim experientiæ, quibus solam calefactionem, & frigefactionem rarefactionis, & condensationis causam esse percipitur.

Altera causa est generatio. Cum enim, inferiora elementa ex superioribus fiunt, vt ex igne aer, ex aere aqua, ex aqua terra condensatio est: cum vero e contra ex inferioribus superiora, rarefactio est: & hoc satis est experientia compertum. Videmus enim fumum ex ligno procedentem, & vaporem aquæ multo maiorem locum occupare. *2. Causa.* *Experientia 2. causæ.*

In hac generatione interuenit etiã alteratio secundum calorem, & frigiditatem: sed quia talis alteratio est coniuncta cum generatione substantiæ, dicimus, & attribuimus generationi causam rarefactionis & densationis ad differentiam primi modi, quo sola alteratio sine generatione substantiæ causa est rarefactionis, & densationis, & quia post generationem exui ipsius formæ solet magis vel minus densari materia, vel rarefieri. *Nota.*

Tertia causa est motus localis. Hic enim densationem facit; ex nimia enim partium compressione fit aliquando densatio: & sic aer ex ventorum motu condensatur, quo cessante rarefit. Hæ igitur sunt causæ, quibus condensatio, & rarefactio proueniunt. 3

At circa modũ, quo fiant, aduerte mentem Aristot. esse hanc, quæ tibi sufficiet pro præsenti. Quod densatio, & rarefactio fiunt, quia sicut materia fit calida, vel frigida non recepto aliquo extrinseco, sed quia erat potentia calida, & frigida: ita materia est in potentia, ad maiorẽ vel minorem quantitatem, & cum maior fit, vel minor, proprie ex eo fit, quia erat potẽtia, non quia ei aliqnid intromittatur, & inde est rara, & densa. *De modo quo fiant rarefactio & condẽsatio.*

Est autem considerandum, quod sicut ex materia educitur calor, qui tamen non erat in ea actu, nisi tantum potentia: ita educitur maior quantitas, vel minor quãtitas, vbi non erat nisi potẽtia: vt enim de nouo calor in eadem materia, ita de nouo maior vel minor quantitas producitur. Raritas autem, & densitas qualitates sunt admodum cum quantitate coniunctę ita, vt ipsam sequantur. *Nota.*

Vnde quantum ego existimo, (imo ita est secundum Aristotelem) non fit mutatio secundum raritatem, vel densitatem, quin aliquid quantitatis deperdatur, vel acquiratur de nouo: loquor autem

autem de propria condensatione, & rarefactione.

Secundum tamen Auerroem, qui tenet materiam semper habere coniunctam quantitatem sibi, vt nunquam de nouo acquiratur vel deperdatur, nec tota, nec vl la quantitatis pars, dicetur, quod in condensatione, vel rarefactione non deperditur quicquam quantitatis, aut acquiritur, sed aliter, & aliter se habet: & probabile hoc est.

At nos, qui quãtitatem non in sola materia, sed in composito constituimus, ac ipsam deperdi, & acquiri dicimus, non reputamus inconueniens dicere, quod sicut in remissione caloris, & intensione aliqd caloris deperditur, vel recipitur, vt probabimus postea, ita in ista rarefactione, & condensatione circa quantitatem. Imo cũ ex generatione proueniunt, sicut cum ex aqua aer, vel econtra fit, probabiliter etiã dicitur, quòd tunc tota quãtitas mutatur, & noua acquiritur sub eadem manẽte materia. Re enim corrupta, vt probabilis ait opinio, omnia ipsius accidentia corrumpuntur, de hoc tamẽ alibi latius dicemus. Satis sit de quæstione hac. Alius etenim est eius proprius disputandi locus. Ex dictis liquet ad rarefactionem vel condensationem non esse necessarium vacuum vt antiqui Philosophi putabant, sed sine vacuo fieri posse.

An formæ intendantur aditione partium gradualium. Quæst. XII.

Sẽsus. q. 1. No. qd sit intẽsio.

HÆc quæstio circa tex 84. mouetur, vbi Aristoteles docet magis calidum fieri ex minus calido non adueniente calido nouo. Pro sensu autẽ quæstionis aduerte, quod intẽsio nõ aliud est, quã motus, quo vna forma fit pfectior in eadem parte subiecti: vt cum albedo, quæ in manu erat, fit perfectior, vt secundum eam manus magis, & magis dicatur alba.

Qualitas dupliciter põt augeri

Dixi autem, in eadem parte: nã aliqua qualitas dupliciter potest augeri. Vno modo secundum quod plures partes subiecti informat, vt cum calor crescit, & dilatatur per aliquod continuum successiue calefaciendo plures subiecti partes: & talis dicitur extensio formæ. Altero modo augetur in eadem parte subiecti acquirendo maiorẽ, & maiorẽ vim; vt cũ calor in manu existens fit maior, & maior, & tale augmentum intensio dicitur: oppositum vero decrementum remissio.

Not quõ differunt intẽsio, et extensio.

Differunt ergo intensio, & remissio formæ ab extensione, & diminutione eiusdẽ: hæc enim sumuntur secundum plures, vel pauciores partes quantitatis subiecti, illa vero secundum perfectionem maiorem, vel minorem in eadem parte subiecti; potestque esse, vt simul fiat intensio, & extensio, imo intensio, & diminutio.

Explicatur magis sensus q̃st.

Semper tamen obseruandum est, hos esse valde diuersos motus. In præsenti autem loquimur de intensione, & remissione, & petimus. An cum ntendtur calor, noua aliqua caloris particula producatur supra calorem præexistentem: in remissione vero corrumpatur: an non sic, sed semper eadem qualitas sit absque acquisitione, vel deperditione alicuius partis qualitatis.

1. Sentẽt.

In hac difficultate sunt quatuor sententiæ principales Prima est Burlei, quam sequitur Duran. 1. sentent. distinctione decima septima, quæstione octaua. & Gofrestus vt recitat Sanctus Thomas. 1. sentent. distinctione decima septima. quæstione secunda, artic. secundo. Dicũt isti in intensione calorem præcedentem corrumpi, & nouum generari, & produci; similiter de alijs qualitatibus, vt cum ex paruo calore fit maior, & intensior, calor ille remissus corrumpitur, & nouus intensior producitur: similiter in remissione corrũpitur intẽsior & producitur remissior.

Rõ huius sñiæ.

Huius sententiæ præcipua ratio est. Intensio, & remissio sunt motus: ergo ex cõtrar o in contrarium tendunt terminum: sed termini contrarij simul esse non possunt: ergo calor, qui erat remissus, & calor qui erat intensus, cum sint termini motus, simul non sunt, sed vnus corrumpitur altero accedente.

Exẽplum Dur.

Exemplum ponit Duran. sicut in motu locali semper sunt loca diuersa, &

 vnus

vnus corrumpitur, altero succedente; ita in formis, secundum quas est intensio, & remissio.

2 Altera sententia est Ægyd lib. 2. q. 14. & Gregor. 2. Sentent. distinct. 17. quæstio. 4. artic. 1. Hi in forma accidentali conside rant duo. Alterum essentiam ipsius formę; alterum existentiam, puta, ipsam actualem inhærentiam in subiecto, vt albedinis essentia est ipsius natura, & substantia; inhærentia verò in subiecto ipsius est existē tia, ita in alijs qualitatibus.

Ægy. & Greger.

Dicunt ergo, quod intensio, & remissio non fit per additionem, vel ablationem aliquam in essentia qualitatis, & formæ, sed eadem prorsus est qualitas intensa, quæ erat remissa absque acquisitione, vel deperditione: intensio autem, & remissio tantum fit secundum existentiam, & inhærentiam, hæc enim suscipit magis & minus.

1. *Ratio.* Probant ex 8 Metha. tex. 10. vbi dicitur quod essentiæ formarum consistunt in indiuisibili, vt vna non sit maior, & minor; vt ternarius vnus non est altero maior: aut minor. Si igitur hoc ita est; non potest esse additio, vel ablatio in essentia.

2 Præterea, quia natura rei est in certo gradu naturæ; non ergo suscipit magis, & minus: hæc enim incertitudinem faciunt.

3 Tertia sententia est Scoti. 1. Sent. distin. 17. q. 3. quam sequuntur Nominales, puta qualitates intendi ad ditione nouæ qualitatis, vt calor intensior, fit quia nouus calor producitur, & cum calore præcedenti coniungitur, & vnitur in eadem subiecti parte. Vnde differt a Burleo, q̃ Burle. dicit priorem qualitatem non manere. Scot. verò, quod manet cum sequēti, & fit vnus calor intensus: in remissione verò perditur aliquid caloris, & residuum manet; donec fiat totius deperditio.

2. *Ratio.* Hæc sententia probatur primo Ita se habet augumētum intelligibile, sicut sensibile: sed sensibile fit partium additione, ergo intelligibile. Vocat augumentum sensibile, quod fit in extensione, vt cum aqua additur aquæ, & cum calor extenditur per subiecti partes, cōstat autem hoc fieri, productione nouarum partium. Vocat augumentum intelligibile, quod fit in eadem parte secundum intensionem.

Et argumentum est, quod sicut cum extenditur calor nouus, & nouus calor producitur, in diuersis tamen subiecti partibus: ita etiam cum intenditur, producetur vtique nouus, & nouus calor in eadem tamen parte.

Secundò. Motus realis terminum habet realem ad quem, distinctum a termino a quo: ergo calor, qui intensione acquiritur, non est idem calor, qui præcessit, sed pars de nouo producta: ita erit in remissione. 2

Tertiò Non fit transitus de contradicto rio in contradictorium sine acquisitione alicuius realis, vel deperditione: sed cum calor intenditur, vel remittitur, subiectū ex non intenso fit intensum, & ex non remisso remissum: ergo in remissione, vel intensione noua qualitas acquiritur, vel deperditur. 3

Quarta sententia est S. Tho. prima secundæ. q 52. arti. 1. ad 2. & secunda secundæ. q. 24. ar. 5. quem sequuntur plerique viri docti in 8. Meth. Dicit, quod cum qualitas remittitur, aut intenditur, nihil de nouo acquiritur, nihil de nouo deperditur, sed eadem omnino manet intensa, & remissa: solū intensio consistit in hoc, quod magis est radicata in subiecto, remissio verò, quod minus est radicata. Esse autem radicatam magis vel minus non est aliud, quam quod magis fit educta, vel minus, ex potentia in actum. 4

Explicat. sent. eiusdem.

Vnde radicem intentionis, vel remissionis ponunt in indifferentia formæ, Secundum quam magis, vel minus potest educi de potentia subiecti.

No. vnde sit posita radix intensionis, & remissionis, & de duplici indifferentia formæ

Sunt enim aliquæ formæ accidentales indifferentes, vt non mag's vni, quam alteri insint subiecto, vt albedo indifferens est, vt niui, vel cigno; vel alteri insit, & hæc indifferentia accidens facit commune. 1

Sunt etiam aliquæ indifferentes, vt a subiecto abesse, vel adesse possint, & hæc indifferentia facit qualitates separabiles. 2

Sunt tandem aliquæ indifferentes, vt plus minusue perfecte a subiectis participari possint, & hęc indifferentia ipsas facit insensibiles, remissibiles. 3

Hæc autem indifferētia aliquando prouenit ex diuersa natura subiectorum: vt calor ignis est intensior, aeris remissior, quia natura ignis talem petit calorem, aeris verò talem.

Aliquando

Aliquando prouenit ex diuersa dispositione eiusdem subiecti, vt mel dum magis, ac magis comprimitur, fit albius, qa deperdit humidum, & magis disponitur ad calorem.

Repetitur sent. D. Tho. Hæc est sententia D.Tho. fideliter exposita, in qua dicitur intensionem, vel remissionem fieri per maiorem, vel minorem in subiecto radicationem, siue id fit propter naturam subiecti, siue propter maioré, vel minorem dispositionem.

1. Rõ pro D.Th. Probatur primo, Si intensio fieret additione gradus ad gradum, quæro, cum illi gradus vnam faciant formam, vel illud vnum erit compositione, vel continuatione, vel subiecto. Non compositione: quia in accidente non est compositio, nisi generis, & differentiæ, aut actus, & potentiæ, quales non sunt illæ, quæ ex diuersis gradibus sunt, præsertim cũ sint eiusdem rationis, & neuter se habeat, vt determinás, aut vt determinatum. Nec erunt vnum cõtinuatione, cum illa graduum vnio nõ sit secundum quantitatis partes: intẽsio enim in vnica fit parte. Nec erunt vnum subiecto, quia quæ sic sunt vnum, sunt distincta specie, vt albedo, & dulcedo in lacte. cum ergo non possint vnam formam facere, nõ sic erit intensio.

Secundo. Ille gradus de nouo product', vel est eiusdem speciei, vel diuersæ. Non diuersæ, nam duo gradus caloris non differunt specie: si ergo sunt eiusdẽ speciei, differunt numero: at duo accidentia numero tantum differentia in eodem subiecto adæquate esse nequeunt, cum numeralis accidentium distinctio a subiectis sumatur: nõ ergo sic intensio fieri potest.

Tertio. Stat formam indiuisibilem magis, & minus suscipere: ergo non fit per additionem, vel ablationem. Antecedens ꝓbatur. Visio est indiuisibilis operatio, & intellectio, & stat has intendi, & remitti, dum obiectum magis, vel minus comprehenditur: non igitur illo modo intensio, & remissio fiunt. Hæ fuere de intensione opiniones.

1. Fund. explicat. terminorũ ad qu. Pro huius quæstionis determinatione quorundam terminorũ explicatio est maxime aduertenda, quæ apud Philosophos in hac materia solent occurrere, præsertim apud calculatorem Suyser. Termini autẽ sunt hi, gradus formæ, pars gradualis, lõ gradus, latitudo formæ.

Quid sit gradus formæ. Gradus formæ est illud minimum formæ quoad intensionem, quod potest actu per se manere in aliquo subiecto: sicut vocamus minimum in extensione, quod per se potest existere ab alijs partibus separatum; ita vocamus in intensione, vel remissione gradum, quo remissior non potest ꝑ se actu in subiecto esse.

Quid sit pars gradualis. Pars verò gradualis formæ est, quicqd formæ. quod non potest ob eius remissionem actu per se esse; sicut in extensione quantitatis, sunt particulæ ita minimæ, vt non possint esse per se, nisi cum alijs cõtinuæ: ita in forma intensa sunt caloris particulæ ita remissæ, vt non sint vnqnam per se: & has vocamus partes graduales. Vnde in vno gradu sunt plures graduales partes, quia est diuisibilis in infinitum in potentia.

Not. duplices partes in qualitate. Et vt facilius intelligas, debes imaginari in calore, vel in alia qualitate intensibili duas magnitudines. Altera est, secundũ quam plures subiecti partes informat, & hæc intensiouis magnitudo dicitur, quæ ei externa est, a subiecto prouenicns. Altera est, secundum quam in seipsa fortior est, vel debilior: maior, aut minor. Dicimus enim plus albedinis inesse lacti, quã saccharo: & talis magnitudo dicitur intensionis, cuius partes quæ actu possunt existere per se in subiecto, gradus dicuntur; quæ vero non possunt per se existere, nisi cum alijs coniunctæ, quæ insistentes dicuntur, & in potentia, graduales vocamus.

Quid sit nõ gradus formæ. Non gradus formæ dicitur illud; qnod non est forma, sed est in potẽtia proxima, vt forma, ita vt sit verum in eo dicere, tũc non esse formam, sed immediate post illud erit forma: vt non gradus caloris est, quod sic est calori proximum, vt immediate post illud calor sit.

Latitudo autem formæ est quantitas extensionis formæ simul cum quantitate intensionis. Vt si sit aliqua forma in aliquo subiecto intensa, & extensa, tota illa ipsius extensio cum intensione formæ latitudo d citur.

Et ne decipiaris existimans solam magnitudinem intensionis dici latitudinem; sed vtranque sim ul, & de latitudine hac scripserunt aliqui multa.

Aduer-

2. Fund. duplex latitudo formarum vniformis, et difformis. Aduertendum secundo, quod latitudo ista formarum est duplex: quædam vniformis, quædam difformis. Vniformis est, cum sic est forma extensa per aliquã quantitatem, vt in singulis ipsius partibus, sit æqualiter intensa: vt si demus particulam ignis, latitudo hui⁹ caloris est vniformis, quia in omnibus partibus illius calor est æque intensus.

Difformis uero est, cum sic est extensa forma, vt non sit in omnibus illius quantitatis partibus æqualiter intensa, vt si demus lignum calidum, cuius partes quædã sint alijs calidiores.

Duplex latitudo difformis. Latitudo difformis subdiuiditur in vniformiter difformem, & difformiter difformem. Vniformiter difformis est, cum etiam si forma sit inæqualiter intensa per omnes partes quantitatis, tamen excessus, quibus vnus gradus excedit alium, sunt æquales. Verbi gratia sit lignum habens decem particulas, in prima calor sit, vt vnum; in secunda, vt duo; in quarta, vt quatuor, & sic consequenter est difformis tota latitudo cum sit intensio inæqualis. Sed vniformiter, quia excessus partium inter se sunt æquales: nam in tãto excessu duo excedunt vnum, quanto duo tria, & tria quatuor, & quatuor quinque. Difformiter vero difformis esset, si excessus essent inæquales: vt si in vna esset, vt vnum: in secunda, vt tria: in tertia vt sex: in alia, vt octo, & sic consequenter.

Latitudo difformiter difformis adhuc duplex. Latitudo difformiter difformis iterum subdiuiditur in vniformiter difformiter difformem, & difformiter difformiter difformem. Dicitur vniformiter difformiter difformis ea, in qua quamuis sint partes inæqualiter intensæ, & quamuis excessus sint inæquales, tamen proportione excessus sunt æquales ita, vt in eadem proportione excedat vna aliam, in qua altera alteram: vt si prima pars sit, vt vnum, altera, vt duo: tertia, vt quatuor: quarta, vt octo, & sic consequenter. Talis latitudo difformis dicitur propter inæqualitatem intensionis, sed difformiter, quia excessus sunt inæquales, & vniformiter, quia seruant eandem proportionem. At si eadem proportio non seruaretur, tunc latitudo prorsus esset difformiter difformiter difformis. Hæc sunt valde obseruanda pro intelligentia multorum, quæ in physica occurrunt.

Pro determinatione igitur quæst. propositæ, sunt aliquot proponendæ conclusiones, quarum prima sit. In intensione non corrumpitur qualitas remissa, nec intensa in remissione, vt dicebat Burlæ. *1. Concl. cõtra Burleum.*

1 Hæc conclusio probatur primo. Quod corrumpitur, si accidens est: aut corrumpitur a contrario, sicut calor a frigiditate, aut defectu conseruantis, vt lumen in aere extincta lucerna: aut ad corruptionem subiecti, nã destructo subiecto destruũtur ipsius accidentia: sed illa qualitas remissa non corrumpitur a contrario, quia intensa qualitas, & remissa non sunt contraria, cum sint eiusdem speciei: nec corrũpitur ex defectu conseruantis: nam adhuc manet ipsum agens intendens: nec ad corruptionem subiecti, cum semper subiectum in tota intensione maneat. Non ergo corrumpitur: si enim corrumperetur, ab aliquo ex his vtique corrumperetur.

Præterea secundo. Si remissior qualitas corrumperetur in intensione, & intensior, produceretur, sequeretur, quod in instanti per primum sui esse, qualitas tota fieret, & non successiue. Patet. In quocunque instãti est verum dicere, dum intensio fit, nunc est qualitas intensa, & ante non fuit talis: peto, an tota illa in alio instanti sit producta, ans pars ante illud fuerit. Hoc dici nõ potest: nam ante hoc instans erat remissa, & ita debuit corrompi: si ergo tota illa in instanti producta est, iam tota qualitas per primum sui esse incipit, nec successiue facta est, quod est contra Aristot vt dicetur inferius. 2

Præterea tertio. Si in remissione corrumpitur intensior qualitas, & producitur remissior, sequeretur, quod contrarium per se produceret contrarium. Patet. Demus, quod sit calor, vt sex, & incipiat remitti a frigido: tunc frigidum destruet totum illum calorem, & produceret remissiorem, vt fatetur: ergo frigidum producit calidum. Vlterius si statim totum illũ calorem destruxit ad quid alium produxit, cum etiam corrumpere illum debeat? profecto hæc opinio indigna videtur Philosopho. 3

Nec argumentũ ipsius quicquam concludit, nam calorem remissum, & intensum *Arg. burl. soluitur.*

ſum dupliciter cōſiderate poſſumus. Vno modo formaliter, vt intenſus, & remiſſus eſt: & ſic opponuntur: & ſunt termini intenſionis, & remiſſionis, & cum remiſſus eſt, intenſus non eſt, & ecōtra. Altero modo, materialiter conſideratur pro ipſo calore, & ſic non opponuntur, nec corrumpuntur. Quod eſt dicere, calor, qui erat remiſſus, manet in intenſione, ſed non manet remiſſus; ſed manet pars caloris, qui erat intenſus, ſed non manet intenſus; ſicut cum quantitas minor fit maior, & econtra, quantitates manent, ſed quod fit maior, vel minor non manet, & ita ſoluitur argumentum ipſorum.

2. Concl. cōtra Ægyd. Secunda concluſio. Intenſio, vel remiſſio non fit tantum ſecundum exiſtētiam, vt imaginatur Ægyd.

1. Ratio. Iſta concluſio probatur. Primo, quia cum exiſtentia dependeat immediate ab eſſentia, non poteſt intelligi, quomodo ſi ipſa eſſentia conſiſtat in indiuiſibili, non

2 conſiſtat etiam exiſtentia. Præterea, quia adhuc ipſa exiſtentia eſt quædam entitas, & natura: debet ergo in indiuiſibili conſiſtere.

3 Vlterius, quia petimus, an per radicationem, vel additionem ſuſcipiat iſta exiſtentia magis, vel minus: remanet enim eadē difficultas.

4 Præterea, quia ſupponit opinio diſtingui realiter eſſentiam, & exiſtentiam, cuius oppoſitum poſtea nos oſtendemus.

3. Concl. Tertia concluſio. Non fit intenſio, aut remiſſio per maiorem, vel minorē in ſubiecto radicationem tantum. hæc ſine dubio facilius intelligitur, quam oppoſita opinio. Quis enim intelligit radicari magis, vel minus aliquid in ſubiecto nullo protſus acquiſito, aut deperdito? fit quidem iſta radicatio, ſed per hoc, quod plures, vel pauciores qualitatis gradus ſunt. Et ita conſentio cum D. Thoma, in intenſione fieri maiorem radicationem, ſed tamen hanc fieri per aditionem gradus alicuius de nouo producti.

Nota. Nec (vt exiſtimo) huius oppoſitum voluit S. Thom. quamuis multi ipſius diſcipuli id putent, contra quos probatur concluſio, præter argumenta Scoti, quæ ſunt optima, ſuperius poſita. Primo ex Ariſto-

1. Ratio. tel hoc text 84. qui dicit, Sicut ex non calido fit calidum, ita ex minus calido magis calidum, tam enim calidum, quam magis calidum ex potentia educitur, ſic ergo argumento ex hoc. Cum magis calidum fit, calor qui erat potentia, educitur in actum: ergo producitur. Fit ergo intenſio per productionem noui caloris, ſicut remiſſio per deperditionem.

Præterea. Cum fit aliquid magis calidum, vere mutatur per mutationem, quæ non erat ante: ergo acquiſiuit aliquid, qd ante non erat. 2

Præterea. Magis radicati, vel eſt, quod difficilius remoueatur a ſubiecto, vel q qualitas plures ſubiecti partes informet, vel econtra, quod plures gradus qualitatis, & partes ſint in ſingulis partibus ſubiecti. Nō primum, quia ſunt qualitates intenſiſſimæ, facile tamen mobiles, vt febris ephimera, & rubores ex verecundia. Non ſecundum, quia illud eſt extendi, non intendi: erit ergo tertium. 3

Quarta concluſio. Intenſio, vel remiſſio fiunt per acquiſitionem, vel deperditionem partium gradualium qualitatis circa eandem ſubiecti partē, manētibus ſem per remiſſis gradibus cum alijs in intenſione, & ſimiliter in remiſſione, manentibus illarum partium gradibus, quæ erant intenſæ, aliquibus eorū partibus deperditis, & in hoc conſentio cum Scoto. *4 Concl. quō fiant intēſio, et remiſſio.*

Notanda tamen hic duo. Alterum eſt, quod cum intenditur aliqua qualitas, vel remittitur, non proceditur per gradus, vt in ſingulis inſtantibus ſinguli gradus producantur, ſed per partes graduales, ſicut in extēſione formę, poſtquam ignis in primo minimo eſt introductus, poſtea ſucceſſiue extenditur per minima cōiuncta, nec alia minima ſubit, niſi paulatim: quia cū ſint coniuncta cum primo, non dabitur minus minimo per ſe: ita in diminutione paulatim, & ſucceſſiue fit, donec ad vltimum aliquando perueniatur, & illud iam ſimul corrumpitur. *1. Not. quō procedi tur in intēſione.*

Hæc ergo ſic intellige ſuo modo in intēſione, & remiſſione: dato enim vno gradu, intenſio ſucceſſiue fit per partes graduales aliorum graduum, ſimiliter in remiſſione, donec perueniatur ad vltimum gradum. Dictum autem eſt, quid inter gradum, & partem gradualem interſit.

Alterum annotandum eſt, quod cū dicimus intenſionem fieri graduum additione, *2. No.*

Qualis additio gradu fiat in intẽsione. tione, non intelligas, quod ista additio est propria, quasi addamus calorem aliquem qui erat alibi actu, vt cum aquæ aquã addimus, sed est impropria additio: quia id, quod additur, erat ibidẽ, cui additur, sed ĩ potentia, educitur tamẽ in actum. Et hoc est quod ibi dixit Arist. quod non fit calidum, aut magis calidum adueniente calido puta, in actu præexistenti, sed educto ex eadem potentia in actum.

Superest vt ad argumẽta in oppositum respondeamus. Ad primum Ægid. dico, quod essentia dupliciter sumitur. Vno modo pro quidditate, quæ per definitionem explicatur. Altero modo pro ipsa entitate, & ipsa re. vt essentia albedinis dicitur id, quod albedinem constituit in esse, & natura albedinis, dicitur etiam ipsa albedo. Igitur essentiæ, vt quidditatem dicit non fit additio, nec diminutio, sed certa est, & indiuisibiliter consistit; nam vnica est qualitatis cuiusque definitio, siue sit intensa, siue remissa: at ipsi entitati fit additio. *Ad 1. Ægyd et ad secundum dupliciter sumitur essentia.*

Explicatur hoc exemplo. Lineæ quidditati non fit additio: vnica enim est ipsius natura. at ipsi lineæ partes possunt addi, & detrahi. Alij solent hoc idem aliter dicere, quod essentia suscipit partes similares, sed nõ dissimilares. per hoc patet etiã solutio ad secundum argumentum ipsius fin'æ.

Ad 1. pro opi illorũ qui opin. D. Th. secus intelligunt. Ad primum pro opinione illorum, qui opin. D. Th. secus intelligũt de sola radicatione, sine additione graduum, dicendum quod gradus multi faciunt vnum intẽsione, sicut plures partes aquæ, vnum faciũt continuatione, per quantitates partium, quæ ad vnum vniuntur: sic plures gradus eiusdem qualitatis faciunt vnum intẽsione, per hoc, quod cum sint eiusdẽ speciei, sub vna, & eadem subiecti quantitate submittuntur, & penetrantur, ac vnicam formam, latitudinem, & magnitudinem intensionis habentem componũt: & sic possumus dicere, quod compositione sint vnum, non compositione extensionis, sed intensionis vnius formæ.

Ad 2. Ad secũdum dico quod ille gradus est distinctus numero imperfecte quod est dicere, Gradus vnus distinguitur numero ab alio quando est in potentia, & alter actu. Similiter respectu actionis, quia talis gradus producitur hac productione, non autem ille, qui erat ante: similiter respectu tẽporis, quia præcedens aliquando fuit, cũ non fuit, qui producitur.

Perfecte tamen numero non distinguitur, quia postquam productus est, & in actu, vnicam actu formam cũ altero facit, sicut etiam partes continui vnum efficiunt continuum. Nec metaphysici dicunt contra hoc quicquam: nam cum dicitur, duo accidentia numero differentia, non dicis duo accidentia actu existentia, nec dicitur de differentia perfecta numero.

Ad tertium similiter patet solutio. Nã visio intenditur, sient, & aliæ qualitates per additionem, imo & accidentia spiritualia, vt intellectio, & volitio, & habitus in anima existentes; quamuis enim extensionem non habeant, tamen intensionem habere possunt in subiecto. Non enim partes intensionis, sunt partes extensionis, nec his necessario indigent: taliaque accidentia habebunt intẽsionem, sed non latitudinem, quia latitudo vtrunque claudit, vt diximus, ac satis de quæstione hac. Ad 3.

Caput Decimum.

Tractatio de Tempore.

Consequens autem est ad ea. Tex. lxxxvj.

Ostquam de motu, infinito, loco, & vacuo disseruit, nunc tandẽ de tempore facere sermonem aggreditur. Est enim tẽpus mensura rerum sensibiliũ communis. Duo tamen tractanda proponit, alterum, an sit, alterum quid sit: nam quale sit, ex ipsius natura semel percepta facile erit cognoscere. *Int. Ari.*

At circa an sit, prius disputatiue procedit, ac rationibus exteris, quæ logicæ dicuntur, (vt notant Themist. & Simplic.) contendit probare ipsum non esse. Nam quamuis tempus esse sit certissimum, est tamen adeo difficile cognitu (vt dicit Philop)

lop.) & rationes in oppositum fortes, vt videatur ex parte non esse.

Quid sint logicæ rationes. Aduertendum, quod logicæ rationes sunt, quæ ex communibus principijs, & probabiliter, non necessario procedunt, & probant: non enim faciunt scientiam, sed opinionem, vt alibi diximus.

Quod igitur omnino non sit, aut. Tex. lxxxviij.

An sit tempus. INcipit rationes proponere, quibus tempus non esse probatur. Inquit autem rationes probare vix, & obscure tempus esse. Quod dicit, quia rationes nō conuincunt ipsum non esse, cum demonstrationes nō sint, sed difficultatem faciunt, & persuasionem, vt non ita facile, & distincte tempus appareat esse.

1. Ratio. Est autem prima ratio huiusmodi. Cuius partes non sunt, nec ipsum est, aut entitatem, & substantiam habet: sed temporis partes non sunt: non ergo tempus est. Minor probatur, nam reliqua sunt nota. Temporis partes sunt præteritum, & futurum: ex præterito enim tempore, & futuro componitur quodcunque tempus, quod in infinitum procedit, & semper accipitur, id est totum ipsum tempus, quod indeterminabile est, ex præterito, & futuro constat. At neutrum horum est: præteritum enim non est, futurum nondum est: Ergo partes totius temporis non sunt.

Nota. Notandum, quod dicit, Totum tempus, quod infinitum accipitur. Nam tempus in particulari non semper ex duplici hac parte cōstat, vt præteritum per se, futurum per se: tamen tempus totum, quod in fluxu est, ex duplici hac parte constat.

Ad hæc autem omnis rei. Tex. lxxxix.

2. Ratio. ALteram facit rationem. Quæcunque res diuisibilis, & plures partes habēs, si esse debet, necesse est, vt aliquam sui partem, quæ sit, habeat, quando non omnes haberi possunt: sed nulla pars temporis est: igitur nec tempus est. Maior est nota. Minor probatur. Præteritum, & futurum sunt partes temporis, & nulla ex his est.

Dices tu, non sunt istæ omnes partes, nam nunc præsens, est pars temporis, & illud modo est. *Obiec.*

Reijcit hoc Aristo. probando nunc non esse temporis partem, & sic probat. Pars mensurat totum, quia toties replicata totum adæquat: similiter pars componit totum cum alijs partibus: at nunc non mensurat tempus, nec ex multis nunc componitur tempus: ergo non est pars temporis. *Solut.*

Aduertendum enim, quod sicut punctum in linea indiuisibile quid est, ita nūc in tempore: nam quod præsens est, nō potest esse diuisibile: si enim diuisibile esset, cum sit successiuum, vtiq; partem haberet præteritam, partem futuram, iamque non esset totum præsens, & nunc: quod igitur præsens est, indiuisibile est. Et sicut linea ex punctis non componitur, nec puncta partes sunt lineæ, sed continuatiua lineæ partium: ita nec nunc est temporis pars, sed partium temporis, puta, præsentis, & futuri continuatiuum: & hoc intendit ratio hæc.

Amplius autem, & ipsum nunc. Tex. xc.

COnuertitur ad ipsum nunc, & contendit probare, quod non sit, & quod difficile sit percipere, an ipsum sit, & ratio huiusmodi procedit. Si esset nunc, aut esset vnum, & idem per totum temporis, aut aliud & aliud ita, vt vno destructo succedat aliud: sed neutrum videtur posse dici: non ergo est. Probat, quod non sit aliud, & aliud ostendendo, quod non corrumpatur nunc, quod alias, dici potest Instans. *Probatur nō esse ipsum nunc & primo quod non sit aliud, et aliud in tempore.*

Et ratio est huiusmodi. Si corrumpitur ipsum nunc, aut corrumpitur in altero nunc, quod sit simul cum illo, aut corrumpitur in seipso, aut corrumpitur in sequenti nunc: quia omne, quod corrumpitur, in tempore corrumpitur: nullo autem modo ex his corrumpi potest. *Vis rationis Arist. quod nūc non possit corrumpi nec in seipso, nec in alio nūc.*

Primo, non corrumpitur in alio nunc quod sit simul, quia nunc non est extra tempus: vt ergo duo nunc sint simul, idest, quando est vnum, quod sit alterum, debēt duo tempora esse simul, vt duo dies, aut

duæ horæ: sed hoc impossibile est: nam nunquam duo tempora sunt simul, nisi cum vnum est pars alterius. vt dicimus, nunc est talis hora, talis dies, talis mensis, talis annus simul: ad hoc autem sufficit vnum nunc: sed duo tempora diuersa, quorum vnum non includatur in altero, simul esse non possunt. Si ergo nunc ipsum corrumpitur, non corrumpitur in alio nunc, quod sit tunc, & simul; sicut ego lectionem lego in hoc tempore, ita vt lectio & tempus simul sint.

2. Pars. Probat secundo, quod non corrumpatur in se ipso: quia cum ipsum est, tunc est: non ergo possibile est, vt tunc dicatur corrumpi.

3. Pars argum. Probat, quod non corrumpatur in nunc sequenti: & petit suppositionem quod duo nunc non sint simul, & immediata, quin mediet tēpus, sicut nec duo puncta, quin mediet linea: hoc enim postea in lib. 6. probandum est, dicitur igitur. Si nūc corrumpitur in nunc consequenti, cum inter ipsum, & hoc mediet tempus, consequenter sequitur: quod in illo tempore durabit tale nunc: sunt autem infinita nunc in quali bet particula tēporis: erit ergo simul vnū nunc cum alijs: quod esse non potest; ergo nullo modo nunc ipsum corrumpi potest: & ita non erunt diuersa nunc per totū tempus. Hæc ratio subtilis est, & notanda & aduerte expositionem: nam primam argumenti partem multi non attigerunt.

At vero neque semper idem. Tex. xcj.

Probat nō posse esse vnū nunc in toto tpe. Ostendit alteram principalis argumēti partem, quod non sit vnicum nunc per se esse totum tempus. Omne finitum, siue ad vnum siue ad plura, id est, secun-
1. Ratio. dum vnam dimensionem, vt linea: aut secundum plures, vt superficies, & corpus, vno termino solo non potest esse terminatum, sed duobus ad minus: at tempus accipi potest finitum, vt dies, hora, mensis: ergo ad minus erunt duo termini in tempore, & sic duo nunc, sicut in linea duo terminantia puncta.

Amplius, si simul esse. Tex. xcij.

Probat secundo, non posse esse vnum nunc, sequeretur enim quod quæ facta sunt ante mille annos, & quæ modo fiunt, simul essent secundum tempus. Patet: sequela, nam illa sunt in eodem tempore simul, nec est vnum altero prius, quæcunque in eodē nunc temporis facta sunt: si igitur vnicum est nunc in toto tempore, nihil erit prius, nihil posterius, sed omnia simul secundum tempus. 1. Ratio.

De his igitur, quæ in sunt ipsi. Tex. xciij.

Concludit satis dubitatum esse circa esse ipsius temporis: postea ad quid sit, conuertit se; ac docet, quid sit tempus, difficile esse cognoscere, & difficultatis causa est duplex. Altera ea, quæ Antiqui de tempore dicunt: non enim omnes conueniunt. Altera est ex rationibus positis circa an sit: nam ex illis videtur temporis natura esse solum secundum intellectum, vt dicit Philopo. cum ipsius partes non sint. Incipit autem aliorum sententias proponere. Quid sit ipsi est vel de difficile cognoscere.

Quidam dixerunt, tempus esse motum circularem cœli. Alij dixerunt esse ipsum cœlum, & sphæram. Impugnat autem dupliciter eos, qui motum circularem dixerunt esse tempus. Primo. Pars temporis est tempus, sed pars circulationis non est circulatio: ergo circulatio non est tempus. Secundo impugnat, Si essent plures cœli, tūc essent plures circulationes: essent ergo plura tempora simul, quorum vnum non est pars alterius, quod est impossibile. Antiquorū opi dictæ duæ. 1. et 2. rō quod motus cœli nō sit tēpus.

Dicit Philop. quod quamuis plures essent mundi, vt finxit Democritus, adhuc vnicum esset tempus pro omnibus, & vna communis duratio; sed hoc posterius magis examinabitur. Nota.

Hanc opinionem de circulatione Alex. & Theophrast. tribuunt Platoni, quamuis Simplic. ipsum defendat. Nota.

Vni

Vniuersi autem sphæra.
Tex. xciiij. & xcv.

Rō quā quidā existimabāt cælū esse tempus. AD secundam opinionem se conuertit, ac rationem ponit opinionis: nempe, quia omnis continentur in tempore, & omnia continentur in sphæra cęlesti, inferebatur, sphæra cœlestis est tempus: quam opinionem Aristot. negligit impugnare dicens, esse adeo irrationabilem, vt non opus sit contra eam quicquam inferre. Et merito, cum aliter dicantur res esse in sphæra, aliter in tempore. In sphæra enim, vt in loco communi, in tempore, vt in mensura vniuersali actionum, & motuum.

Istam sententiā tribuit Simpli Pythag.

Dub 1. Dices, quis defectus est syllogismi? Solut. Respondent Philop. & Auer. quod est in secūda figura ex duabus affirmatiuis: sic enim est formandus syllogismus. In sphæra sunt omnia: in tempore sunt omnia: ergo tempus est sphæra.

Dub. 2. Dices rursus, cur non formabitur in tertia figura, & videbitur bonus in darapti? Dico, quod debet formari in secunda, quia concludit vniuersaliter. Et quamuis in tertia esset, adhuc non deberet sic concludi, sed sumēdo totale extremum. Sed de hoc satis: pertinet enim ad libros priorum logicæ.

3. Sentē. oēm motu esse tps. Proponit tertiam sententiam, quā Simplic. tribuit Stoicis, nempe quemlibet motum esse tempus, quamuis possimus dicere, quod nullam sententiam dicat, sed tantum, quod tempus videatur esse quidam motus, & mutatio, quamuis non sit circularis. Quod reijcit dupliciter. Primo, motus, & mutatio sunt tantum in suo subiecto, & vbi est suum subiectum, non alibi: at tempus in omnibus est, vt tempus, & duratio ista vbique est: non ergo tempus motus est aliquis. 1. Rō cōtra hāc sētentiā q̄d nō sit motus aliq̄s.

Hic est tex. 95.

Amplius autem mutatio.
Tex. xcvj.

ALteram ponit rationem. Motus tardior, aut velocior dicitur: sed tempus non est tardum, aut velox: non ergo est motus. Probat minorem. Nā velox, & tardum tempore mēsurantur. velox enim, quod in pauco tempore multum transit; tardum quod multo tempore paucum facit, & transit spatium. at tempus non mensuratur tempore, 2. Ratio.

Dicit autem, quod tempus, nec vt quale, nec vt quantum, tempore mensuratur. Vocat tempus quantum, ipsum absolute cousideratum pro duratione, vocat quale pro duratione hac, vel illa, puta hyemali, vel æstiuali, nocturna, vel diurna. Nota.

Tempus quidem vnum altero breuius aut longius dicitur, non tamen velocius, aut tardius. Celeritas igitur, aut tarditas non tempori, sed motui in ordine ad tempus inest. Nota.

Est autem notandum, quod hic iam incipit indagare, quid tempus sit. Et quoniā determinatum erat quod tempus esset aliquid motus, prætermittit non esse motū: postea addit, non esse absque motu. Est autē methodus bona docendi.

Caput vndecimum.

Quod igitur non est motus.
Tex. xcvij.

COncludit tempus nō esse motum ex dictis. At quia indifferenter vtitur vocabulo motus, & mutationis, cum tamen superior sit mutatio, quam motus, dicit, quod in præsenti parum refert dicere motum, aut mutationē, intelligimus enim hic motū, pro quādam successiua mutatione. Postquam autem probauit non esse tempus motū, probat esse aliquid ipsius motus, & ratio consistit in hoc. Tempus non percipimus, nisi aliqua percepta mutatione, & motu, tem-

pus igitur aliquid est motus. Antecedens ponit dicens, (cum non mutamur secundum intelligentiam,) i. cum intelligentia nulla apprehendimus mutationem, vt declarat Philopo. & alij communiter, quòd postea exponit per disiunctionem illam, vt dicit Simplic. aut latet nos mutari, scilicet eum mutationem aliquam non apprehendimus, tempus non percipimus.

Exemplo id probatur. Probat antecedens exemplo, & ratione. Exemplum est de dormientibus. Qui dormiunt enim, non percipiunt tempus, in quo dormiunt, sed nunc, in quo inceperunt somnum, coniungunt eum eo, in quo expergiscuntur. nec tempus medium cognoscunt, quia nō perceperunt vllam mutationem.

Adducit dictum quoddam fabulosum de his, qui apud heroas in Sardo dormiūt. narrat Simpl. cum Sardi capti essent a Grecis, in antro inuentos esse nouem herculis filios mortuos, ita tamē bene aromatibus conditos, vt viderentur dormire: & hos vocat heroas. Dicit autem Philop. quod qui male habebant ferebantur ad hos, qui statim magno somno corripiebantur, ita vt euigilantes non perciperent tempus longum somni.

Quidquid autem sit de hoc, rei veritas est certa, dormientes non percipere somni tempus.

Narrat Eudemus historiam conuenientem proposito. Dicit quosdam post epulas nocturnas dormiuisse per totam illam noctem, & sequentem diem, & noctem illius diei. Quidam, qui experrectus est nocte sequenti, existimans esse illam eandem noctem, qua dormire incepit, iterum continuauit somnum vsque ad diem tertium, quem cum primo copulauit, non distinguens secundum.

Rōne idē probat. Ratione id probat. Si vnicū esset nunc, tunc non esset tempus, vt si hoc nunc esset tantum, nō esset tempus post hoc: ergo qui non discernit, nec apprehendit nisi vnum nunc, non percipit tempus.

Concludit, quod cum anima non percipit mutationem aliquam, & variationem aliquorum, sed hæret fixa in vno: sicut qui contēplantur, & ex gustu fixi manent, non percipiunt tempus: tempus ergo aliquid est ipsius motus.

Quod igitur neq; motus, neq; sine motu. Tex. xcviij.

CVm igitur tempus non sit motus, sed aliquid motus, dicit oportere inquirere, quid sit ipsius motus. Repetit autem quantum dependeat apprehensio temporis ex apprehensione motus, dicens, quod si nullus apprehenderetur motus exterior, sed esset quis in tenebris constitutus, tunc non apprehenderet tempus, nisi per mutationem aliquam, nempe, si secundum animam moueretur cogitando, aut imaginādo: tunc enim ex cognitione mutationis factæ perciperet tempus. Sicut etiam, cum tempus percipimus, etiam motum factum percipimus, vt tempore hore percepto, motum lectionis percipimus: prius tamen per motum tempus perceptum est. Cū igitur tempus absq; motu non sit n c, sit ipse motus, erit ipsius aliquid. *No. apprehensionem tēporis ori ri ex apprehensione motus.*

Quoniam autem quod mouetur. Tex. xcix.

QVid sit tempus determinaturus accipit duo. Primum est motum ac tempus continuitatem, ac prius & posterius habere ab ipsa magnitudine, & spatio ita, quod motus continuus est, ac prius habet, & posterius propter magnitudinem, & spatium, quo fit,: tempus autem propter motum. Dicit igitur. Quod mouetur localiter, a quodam loco, & magnitudine in aliam mutatur: cumque omnis talis magnitudo, in qua mouetur aliquid, continua sit, motus etiam continuus erit, ac tempus similiter propter motum. Sequitur enim tempus motum, & motus magnitudinem. *1. fundamentum. Arist motus & tēpus continuitatem, & prius, & posterius habēt ab ipsam magnitudine.*

Aduertēdum hic, quod loquitur de motu regularissimo, cuius passio tempus est, qualis motus est primi cœli, vt dicemus inferius: ac ob id dicitur quantus motus, tantum tempus. *No. 1.*

Attende etiam, cum dicit, motum accipere continuitatem a magnitudine, nō intelligas tantum ab ea: plura enim necessaria sunt, vt dicemus in lib. 5. sed magnitudinis continuatio vnum est ex necessarijs ad motus cōtinuitatem, quod sufficit pro præsenti. *No. 2.*

præsenti, vbi supponimus vnicum esse mobile, quod etiam requiritur ad continuitatem motus.

Prius autem, & posterius in loco.

Prius, & posterius in motu fiũt a magnitudine, & in tẽpore a motu.

OStendit etiam, prius, & posterius esse in motu a magnitudine. Magnitudo quidem habet prius, & posterius positione, secundum quod habet quasdam partes priores, quasdam posteriores, tanquam locus: locus habet positionem, vt dictum est in prædicam. Motus autem suum prius, & posterius secũdario habet, nempe ab ipsa magnitudine proportionaliter, & correspondẽter, vt id fit prius motus, quod est in priori parte magnitudinis; id posterius motus, quod est in posteriori parte magnitudinis. Tempus autem habet prius, & posterius correspondenter a motu: prius enim est temporis, in quo fit prius motus: posterius est temporis, in quo posterius fit motus: alterum enim, id est, tempus, sequitur alterum ipsorum, id est, motum, sicut etiã motus magnitudinem sequitur.

Prius, & posterius ĩ motu sunt idem cum motu licet rõne differunt.

Addit tamen vnum notatu dignum, ꝙ prius, & posterius, in motu sunt idem re cum motu, tamen ratio ipsorum diuersa est. Nam motus, vt motus, solum est actus entis in potentia: quod habeat prius, & posterius, hoc ei accidens est, quatenus motus ab extremo vno in alterum procedit, vel per aliquam magnitudinem fit. Vbi vide sententiam nostram, quam proposuimus lib. 1. de motu, non consistere motus in communi accepti essentiam in fluxu cõtinuo, sed in processu formæ ab agente, vel agentis in formam, siue etiã patientis: Quod est dicere, esse actum entis in potentia, prout est in potentia, quamuis motus proprie acceptus includat successionem, & fluxum successiuum: vt ibi diximus.

At vero & tempus quidem cognoscimus. Tex. c.

2. funda. Tẽpus est aliqd motus et tũc percipitur, cũ prius, & posterius mot⁹ percipitur.

ACcepto primo fundamento motum habere prius, & posterius: accipit vnũ alterum, puta, tempus esse aliquid motus, non motus secũdum se, seu vt prius, & posterius habet. Inde enim optime colliget definitionem temporis. Probat autẽ, quod dictum est: quia tunc determinate percipimus tempus, cum cognoscimus, & percipimus motum non quidem, vt actus est entis in potentia, sed vt prius, & posterius habet.

Explicatur. Cum lectio, vt actus quidã est, percipitur, nõ definite tempus cognoscitur: at cum in lectione id, quod præcessit, & id, quod secutum est, consideratur, tunc tempus impensum percipitur.

Nota in quo consistit apprehensio tẽporis.

Hoc igitur est, quod dicit Aristoteles; quod cum intellectus percipit duo nunc, vnum sub ratione prioris, & alterum sub ratione posterioris, tunc percipit tempus: nam cum percipit extrema ac distinguit, & medium extremorum distinguit. Est autem tempus quod inter duo nunc clauditur. At quia supponit Aristot. id tempus esse, quod terminatur nunc, dicit id verum esse & supponi debet absque vlla in præsenti probatione.

Quando igitur tanquam vnum. Tex. cj.

Idem explicatur magis.

PRosequitur explicate, tunc percipi tẽpus, cũ prius, & posterius in motu percipiuntur, dicitq;: Cum ipsa nunc non distinguimus, sed vt vnum apprehendimus, tunc tempus non percipimus. Similiter, cũ vnum nunc est, & nõ ad prius, & posterius relatum percipimus, non adhuc tẽpus apprehendimus: quasi tunc tempus apprehẽdamus tantum, cum in motu prius, & posterius percipimus. Colligit ex his definitionem.

Definitio temporis.

Tempus est numerus motus secundum prius, & posterius. Quasi dicat, non est aliud tempus, quàm prius, & posterius simul ipsius motus. Clarius. Tempus est illa motus successio, & fluxus secundum prius & posterius. Est enim quædam quãtitas motus, quæ quãtitas consistit in prioris ac posterioris fluxu. Vnde tempus motui inest, vt numerabile quid est, secũdum prius, ac posterius. Imò, est id, quod motum facit numerabilem secundum prius, & posterius. Et hoc pro præsenti sufficiat: declarabitur enim hoc magis in futura quæstione hac de re.

Signum

Signum autem est. Tex. cij.

Tps esse numerũ. Signo quodam a posteriori ostendit, tempus numerum merito dici: nam numero mensuramus, quod plus, minusve est: replicando enim vlnas, aut palmos, mensuramus. Cum igitur tempore mensuramus motus partes, & mensurabiles motus partes sint: merito tẽpus quidã dicitur numerus.

Numer⁹ duplex, numerãs, & numeratus. Quis autem sit numerus, explicat, dicens. Numerum esse duplicem. Alter est numerus numeratus, qui in ipsis rebus est, ratione cuius tales sunt numerabiles: vt numerus numeratus hominum, est numerus in ipsis formaliter existens, ratione cuius sunt numerabiles; sicut est linea mẽsurata illa, quæ in corpore aliquo inhærens ipsum reddit mensurabile secundum longitudinem. Alter est numerus numerans, puta, ille, quem anima apprehẽdit abstractum ab omni materia, vt cum ternarium, quaternarium, & alios in se cõsideramus.

Tẽpus est numerus numeratus. Cum igitur tempus numerus sit, non est numerans, sed numeratus, puta, existens in ipsis partibus motus, ratione cui⁹ motus numerabilis est formaliter secundum prius, & posterius. Nec idem est numerus numeratus, & quo numeramus, id est, numerans, vt magis in quæstionibus elucidabitur.

Et si motus semper alius. Tex. ciij.

Magna est horum sex textuum difficultas, & interpretum varia expositio. Proponam id, quod mihi magis ex Arist. mente visum fuerit. Tempus igitur numerum prioris, & posterioris motus dixerat, modo tempus successiuum, quid, sicut & motum, esse docet.

Tẽpus est successiuũ sicut & motus Inquit ergo: Sicut motus alius est, & alius, id est, partes habet succedentes diuersas, ita similiter & tempus. At ne quis, ob id tempus non esse vnum arbitraretur, dicit, totum tamen esse idem; quamuis enim partes alias, & alias habeat, totum tamen vnum est.

Et reddit rationem. Quia vnicum est nunc re, licet diuersum ratione. Sensus est. Prius, & posterius, quæ temporis partes sunt, diuersa inter se, vnum tamen continuum faciunt, cum copulentur vnico nunc, quod est finis prioris, & principium posterioris; sicut pũctum in medio lineæ. Ad huius loci declaratioñẽ facit tex. 111. qui postea sequitur.

Ipsum autem nunc tempus metitur. Tex. ciiij.

Quo se hēat nũc ad tẽpus. Duo explicat de nunc ipso, & quomodo se habeat ad tempus, & quomodo vnum sit. Ita igitur se habet ad tẽpus, quod ipsum metitur.

No. 1. Notandum verò, ꝙ tẽpus est numerus quidam habens duas vnitates. Altera est primus motus Altera est posterior motus. Cumq; ista distinguantur duobus nunc, possumus dicere; Tempus esse numerum duorum nunc, alterius prioris, alterius posterioris, non quod ex ipsis duobus nunc tantum, quod indiuisibilia sunt, tẽpus cõponatur, vt arbitratus est Themistius: hoc enim esse non potest: esset enim nunc pars temporis: sed componitur ex nunc terminante partem priorem motus, & terminãte alterã partẽ posteriorem motus, ita, vt tempus sit numerus ipsarum partium distinctarum per diuersa nunc. Et hoc est, quod dicit, nunc, vt habet rationem prioris, & posterioris, metitur tempus.

No. 2. Notandum secũdo, quod cum tale nũc sit sicut vnitas in numero: vnitas autem multiplicatione sui numerum metiatur: per vnitates enim numeramus quemcunque numerũ: optime per huiusmodi nũc priora, & posteriora, quæ vnitatum rationem habent, tempus metimur, quod numerus quidam est.

Ipsum autem nunc est quidem, vt idem.

Nunc est idẽ cũ tẽpore, sed rõne diuersum. Explicat modo quomodo nunc sit idẽ in tempore, & dicit quodammodo idem, quodammodo non esse idem: vt enim aliter, & aliter se habet, id est, quantum ad ipsum esse, & rationem ipsius non esse vnum, & idem in tem-

in tempore composito ex priori, & posteriori, quantum tamen ad subiectum, & rem ipsam, idem, & vnum est: Quasi dicat, est vnum re, ratione tamen non vnum nec idem.

Ratio. Hoc autem exemplo explicare nititur quod & sit exemplum, & sit argumentū. Dicit igitur. quod motus sequitur magnitudinem, & tempus motum, vt dictum est. Modo superaddit, quod punctum sequitur mobile, quod fertur, & per quod in motu prius, & posterius cognoscimus. Vt enī mobile aliter, & aliter se habet in spatio, distinguitur prius, ac posterius in motu.

Similitudo ergo inter punctum, & mobile hæc est, quod punctum vnum est re, cōtinuans diuersas partes mobiles ratione diuersum, prout cum vna, vel altera sumetur; est enim vnius principium, alterius vero finis. Ita mobile vnum est in diuersis spatij partibus ratione diuersum, vt hic, & alibi est, sicut Sophistæ dicunt. Coriscū esse alium, cum est in foro, & alium, cum est domi.

Tam ergo pūctum in diuersis partibus mobilis, quam mobile in diuersis partib⁹ spatij re est vnum, & idem; ratione vero nō vnum, nec idem.

Ipsum autem nunc sequitur id, quod fertur.

Nunc in mot u se hēt sicut mobile. Applicat modo exemplum, & primo assimilat nunc mobili ipsi. Vt enim mobile aliter, & aliter se habens motum distinguit in prius, & posterius: sic etiam nunc ipsum, vt numeratur cum priori, & numeratur cum posteriori, tempus facit, & per ipsum tempus cognoscimus. Quod est dicere. Sicut mobile motus est causa, dum per diuersas spatij partes procedit: sic & nunc temporis est causa, dum numerabilem motum facit procedendo a priori in posterius: duo enim nūc, & prius & posterius, vt diximus, faciunt tempus.

Iterū concluditur in tpe esse idē nūc re distinctū ratione. Est igitur idem nunc re, quatenus prius & posterius re vnum sunt cū motu: & motus vnus est, ob id, & nunc vnum erit subiecto, tamen ratio diuersa est. Nec vnum nunc, est formaliter: nam in ratione numerabilitatis, in quo consistit ratio temporis, & ipsius nunc, plura sunt nunc, vnū numerabile prius, alterum numerabile posterius, seu alterum accipitur cum parte posteriori, alterum cum priori numerabili, vt dictum est.

Et notum maxime hoc est.

Obiec. in Arist. At quia posset quis dicere, non esse simile nunc mobili, quia per mobile cognoscitur motus in cōmuni, motus localis per id, quod localiter fertur, cum mobile sit compositum, & hoc aliquid, at motus non est hoc aliquid, est autem compositum notius; de nunc vero non sic.

Sol. Hoc remouet Aristoteles, dicens, esse etiam nunc magis notum. Semper enim per ipsum cognoscitur. Vnde concludit nunc ipsum aliquo modo esse idem, aliquo modo non, cum sit simile ei, quod fertur, & mobili & hoc est primum exemplum.

Explicatur adhuc solut. Arist. Et vt ipsum perfecte intelligas, nota similitudinem clare esse hanc. Vt mobile sumptum in spatio multipliciter facit motum, ita nunc in numeratione sumptum dupliciter, puta prius, & posterius, facit tēpus, non quod sit idem nūc ratione, quod sumitur in priori, & posteriori; sunt enim diuersa; sed re idem & vnum est, quatenus prius ipsum, & posterius nō sunt separata, sed in vnico motu continuantur.

Vnde non est tanta vnitas nunc, & mobilis. est enim maior mobilis, cum sit intrinseca, ipsius vero nunc extrinseca a motu, sed est vnitas proportionalis. Et admodum nota hanc expositionem, non enim opus est confugere ad imaginarium fluxum ipsius nunc, per totum tempus, sicut puncti per lineam, sic enim doctrina nō esset vera, sed imaginatiua Ex præterea, quia sic tempus, vt continuum, consideratur: hic autem, vt discretum consideratur, vt satis patet ex ipso contextu. ego sane ita intelligo.

Manife-

Manifestum est autem, quod etsi tempus non sit. Tex. cv.

Tēpus dependet a nunc, motus a mobili.

Ostendit dependentiā temporis a nūc, sicut motus a mobili. Inquit, si nō esset nunc, non esset tempus, nec nunc esset, si tempus non esset. Iterumque comparat nunc mobili, & ponit hæc duo ex vna parte motum, & mobile, ex altera parte tempus, & nunc: & ostendit simul esse tempus cum nunc, quia motus, & mobile simul sunt: numerus ergo motus, & numerus mobilis simul erunt. At tempus est numerus motus: nunc autem quidem non est numerus mobilis, quia non est nisi vnum mobile: erit tamē vnitas mobilis, quæ pars est numeri: simul ergo erunt nunc & tempus, sicut mobile & motus.

Et continuum est tempus ipso nunc.

Tēpus cōtinuatur ipso nunc, sicut linea puncto.

Ostendit modo vnitatem ipsius nunc alia via, puta: quia assimilatur puncto continuanti lineæ partes, ac ob id præsupponit, tempus continuari ipso nunc, ac vnitatem ab eo habere. Prius enim, & posterius vnico medio nunc continuata vnum sunt.

Vnde etiam in hoc assimilatur nūc mobili. Nam ab ipso etiam sumitur motus continuitas, & vnitas, non ab ipso quidem se vno modo habente: sic enim non esset motus, sed quies: sed ab ipso aliter, & aliter se habente, & faciente prius, & posterius.

Cum igitur nunc continuet tēporis partes, vt punctum lineæ partes, erit idem re, ratione diuersum, sicut & punctum, quod idem re est principium vnius, & finis alterius partis: est igitur vnum nunc in tempore, siue tempus consideretur in ratione discreti, siue in ratione continui, vt expositum est per duo exēpla.

Sed cum sic quidem. Tex. cvj.

Obiec.

Subtiliter respōdet ad obiectionē. Cum enim dixisset vnicum nunc esse re, & duo ratione, sicut punctum: posset quis dicere, An cum dicitur, tempus esse numerū ipsorum nunc, sumamus vnum nunc re, & duo ratione, & sit numerus duorum nunc ratione, sicut numerus duorum punctorum ratione.

Solut.

Hoc remouet dicens, tempus esse numerum duorum nunc re, sicut si esset numerus duorum punctorum extremorum lineæ. nam sicut, si non esset, nisi vnum punctum re, quamuis essent duo ratione, non esset motus, ita si non esset nisi vnicum re nunc, non esset tempus: vt igitur succedat tempus, & sit, plura nunc re sunt necessaria, sicut sunt plures partes, puta prius, & posterius.

Et insuper manifestum est. Tex. cvij.

Nunc non est pars tēporis.

Ex hoc autem, quod tempus continuū est, & nunc ipsius continuum est, colligit non esse partem temporis, sicut nec pūctum lineæ, nec diuisionem ipsius motus. Vocat diuisionem id, quod partes motus continuat, quod indiuisibile etiam est & ab alijs vocatur, Mutatum esse, de quo latius dicetur lib. 6.

Vnde concludit, quod sicut lineæ pars linea est, & punctum non est linea, sic nec nunc est tempus, cum non sit ipsius pars, sed accidit tempori, id est, est terminus ipsius, vt exponit Philop.

Si tēpus sumatur vt quid discretū, nūc se hēt, vt eius pars.

At si tempus in ratione discreti considetur, & vt numerus est, tunc nunc numerat, & est pars, sicut vnitas numeri. Hoc tamen si sumatur cum ipsis partibus, quarū sunt nunc numeri, cum ipsis enim debent computari, tunc tempus numerus est duorum nunc, prioris, & posterioris, vt exposuimus supra tex. 104.

Nota.

At non inquit, est numerus tēpus, sicut numerus decem hominum, & aliorum, id est, numerus numerans, qui potest multis applicari, sed est numerus numeratus ipsorum nunc, quod etiam supra docuerat.

Hunc

Hunc esse sensum horum textuum existimo: nec mireris si nullum expositorem in totum sequor; ex omnibus enim, quæ diligenti textus inspectione, probabiliora mihi visa sunt, collegi.

Caput Duodecimum.

Quod igitur tempus numerus motus est. Tex. cviij.

Explicatur definitio tpis.

Nfert ex dictis, tempus numerum esse motus secundũ prius, & posterius sicaũt esse numerũ, vt sic continuũ, cũ sit numerus motus cõtinui, sicut numerus partiũ continuarũ, cõtinui etiam rationem habet. Vnde nec omnino discretum, nec omnino continuum est, sed vtriusq; rationem participat: ex his autem vult concludere aliquas proprietates temporis.

Supponit autem, quòd numerans simpliciter, id est, numerans, & numeratus etiam, qui ex discontinuis componitur, habet minimum. Nam dualitas, & ad summum vnitas est minimum numeri. Atqui dem numerus numeratus, puta, q est partium continuarum, sicut numerus duarũ partium lineæ continuarum, talis, inquit, numerus aliquo modo habet minimum, aliquo modo non. Nam qua parte discretum est, minimum habet, cum vsq; ad dualitatem possit decrescere, qua vero parte continuum est, minimo caret, cum diuisio continui in infinitum procedat versus minus.

1. Proprietas tpis in rõne discreti hẽt minimũ nõ tamen in ratione continui.

Sic igitur erit tempus. Ratione discreti, minimum habet, est enim dualitas prioris, & posterioris; at ratione continui, non habet minimum.

Manifestum autem est, propter quid velox. Tex. cix.

2. proprietas tpis. Cõpetũt vocabula cõtinui, et discreti.

OStendit aliam temporis proprietatem. Qua parte enim discretum est, vocabula sibi discreti vendicat: dicitur enim multum & paucum. Qua vero parte continuum, vocabula continui sunt ei, attributa, dicitur enim longum tempus dici tur breue etiam tempus, velox autẽ, & tardum nõ dicitur: id enim velox & tardũ dicitur; quod mensuratur tempore, vt superius dictũ est: At tempus non mensuratur altero tempore extra se: non igitur tardũ, aut velox dicitur.

Et idem etiam vbiq; simul est. Tex. cx.

3. Proprietas idem est vbiq; tempus.

TErtiam temporis proprietatem aperit, puta esse idem vbique, id est respectu eorum, quæ sunt in tempore, vt idem est modo annus, & talis duratio apud omnes simul. Non enim modo ad hos, postea ad illos tempus idem peruenit, sed idem est pro omnibus, quæ sub illo sunt, & simul. At temporis partes nõ sunt idem, & simul, sed quædam succedunt alijs diuersis tecedentibus.

Probat hoc: Quia tempus est numerus numeratus ipsorum nunc, cum ergo diuersa succedant nunc, diuersum succedit tempus; sicut numerus numeratus diuersus est pro diuersitate rerum numeratarum, quamuis numerus numerans, & formalis idem sit pro omnibus tali specie numeri numerabilibus.

Amplius autem vt contingit, Tex. cxj.

4. Proprietas tomodo quo reuertitur idẽ motus reuertitur idem tempus.

QVartum aliud habet tempus. Quod sicut regreditur idem motus, ita regreditur idem tempus. Regreditur idem motus specie qui factus est, sed non idem numero: vt redit eadem deambulatio, eadem cœna, idem prãdium, non numero, sed specie, ita idem dies, idem Ver, eadem tempora regrediuntur, non tamen numero, sed specie eadem.

Non solum autem motum. Tex. cxij.

5. *Tēpus contingit mēsurari motu, & motus tēpore.* SVbdit aliud temporis attributū, quod motu mensuratur. Contingit enim tēpore motum, & motu tempora mensurari: nam dicimus multum temporis, vel paucum temporis, in quo multa, vel pauca facta sunt. Sed differenter ad inuicem mensurantur: nam tempore metimur motum, tanquam mensura ipsum mensurabile, sicut qui pecunia mēsurat singulos equos: at cum motu tempus mensuramus, est sicut enim mensuram mensurabili mensuramus, vt qui vno equo mensuraret pecunias multiplicando.

Et hoc rationabiliter accidit. Tex. cxiij.

Rō quinta proprietatis. SVbdit rationem, quare tempus mensuramus motu, & motum tempore Quia sicut se habet motus ad tempus, ita magnitudo, & spatium ad ipsum motum. Contingit autem spatium motu, & motū spatio mensurare: nam aliquando cognoscimus viæ factæ distantiam per motum factum; vt cum quis deambulando defessus est, sentiat viam longam esse factam. Aliquando etiam ècontra, motum distantia mensuremus, & spatio, vt cum qui Neapoli Romam venit, per distantiam ipsam cognoscit tantum fuisse motum. Cum igitur sic motus, & magnitudo se habeāt; eodem etiam modo tempus, & motus se habebunt.

An tempus sit numerus motus secundum prius, & posterius. Quæstio. XII.

NOn ab re erit, intermissa textus expositione, circa tēporis naturam parum immorari, est enim difficilis valde. Aliquot itaque argumēta, vt veritas eluceseat, proponemus.

1 Et primo contra ipsius existentiam sic. Cuius partes non sunt, nec ipsum est: at temporis partes non sunt: nō ergo erit ipsum tempus. Minor patet. Nunquam de tempore est, nisi nunc indiuisibile, quod non est pars. Præteritum, aut futurum non sunt, dum talia sunt: nam quod ipsorum est, instans est tantum.

Secundo. Si tempus esset, vtiq; corruptibile esset: ergo cum corruptio fit in tēpore, tēpus corrumpetur in tempore, ac duo tēpora simul erunt. Iterum petam de alio tēpore, in quo tempore corrumpatur. & cum debeat esse in alio, dabitur processus in infinitū: non ergo tempus est: nam incorruptibile esset: & sic non esset successiuum. 2

Tertio contra definitionem. Temporis partes continuantur termino communi: igitur continuum est: non ergo debuit definiri per discretum. 3

Præterea quod tempus sit numerus, cōtra: vel numerus est eius forma, vel non. Si non, vt quid definitur per numerum? Si sic: ergo tempus est in genere, & specie quātitat s discretæ, contra Arist in Prædicam. *Cōfirmatur arg.*

Quod si dicas illum esse numerum partium continui, ob id igitur continuum est. Hoc non valet: nam si sic est tempus continuum sicut numerus duarum partium lineæ continuæ, profectò male definitur per numerum: sic enim quodlibet continuum numerus esset. *Obiect. Solut.*

Quarto. Illud prius, & posterius, quod in definitione tēporis ponitur. Vel est prius, & posterius spatii, & hoc nō, quia tale est permanens, sicut spatium. Vel est prius & posterius motus & sic iam tēpus esset motus, cum sit aggregarū ex partibus motus. Vel tandem est prius, & posterius ipsius temporis, & tunc tempus definiretur per tempus, & idem per suas partes quantitatiuas, vt linea est numerus partium lineæ.

Quinto. Dicitur quod tempus est mēsura: mensura vt dicitur 10. Meth est indiuisibilis, & minima: at tempus diuisibile est, & longissimum: non ergo est mensura.

Circa hoc Strato Philosophus discipulus Theophrasti (vt dicit Simpl) existimauit non bene tempus per numerum desiniri, cum sit quid continuum, ideoq; ipse sic definiebat. Tempus est quantitas in actionibus. Cuius sensum hunc esse arbitror. Sicut corpora habent dimensionem aliquam, & longitudinem secundum quā ipsius corporis partes possumus permanē- *1. senten. Stratonis circa definitionem temporis.*

tes

tes sumere: ita motus, & operationes, habent extensionem quandam, non eã, quæ corporum est, sed durationis cuiusdam, secundum quam habent partes non permanentes, sed successiuas, ac fluentes; & talis quantitas, & duratio tempus dicitur. ita Strato sentiebat.

1. defini. Plotini. Aliter definiebat Plotinus, puta, tẽpus est vita animæ in motu transeunte ex alia in aliam vitam. Cuius sensum existimo esse: quod tempus est successio transiens apprehensa tamen ab ipsa anima, ita, vt non sit tempus, nisi cum anima totam successionem simul intelligit, & percipit: ac ob id vitam animæ vocabat in motu trãseunte. De hoc tamen inferius dicemus.

4. senten. Alber. de Saxo. & Nominalium. Alber. Saxo. 14. Tempus esse motũ existimat, ita vt res vna sit vtrumq;, quamuis diuersis vocabulis significata, quam opinionem sequuntur Nominales: fugientes enim distinctiones realium, omnia idem esse volunt, & solam vocabulorum differentiam faciunt: at vero vtrumque extremum fugiendum est. Vt enim distinguere, quæ non sunt distincta, vitium est: ita non minus est vitium idem affirmare, quæ eadem non sunt.

1. funda. Motus duplicẽ habet partes aliasã mobili, alias a spatio. Pro determinatione autem sit primum fundamentum. Quod motus geminas habet partes, quasdam a mobili, quasdã a spatio, & latitudine, in qua fit motus. Verbi gratia, mouetur animal, cum progreditur; hic motus, cum quoddam sit accidẽs in ipso mobili inhærens, est extensum extensione subiecti, sicut albedo cum corpori inest: & secundum has partes diuiditur motus, diuisione mobilis, vt alia sit pars motus, quæ est in capite, alia, quæ in manu, alia, quæ in alijs corporis partibus. Hæ autem partes simul sunt, vt eũ vna est, altera sit.

Partes motus, q̃ proueniunt, a spatio, nõ sũt simul, sed sibi inuicẽ priores, & posteriores. At cum aliquid mouetur per spatium aliquod, quia in spatio sunt partes diuersæ priores, & posteriores, euenit, vt motus per tale spatium factus habeat partes correspondentes spatio priores, & posteriores.

Sed non sunt partes motus, sicut partes spatij: nam prius, & posterius in spatio permanentia sunt: at in motu non, sed in mutatione consistit, quæ fluit, & non permanet.

Nota. Radix prio- Radix ergo prioris, & posterioris in motu est prius, & posterius in magnitudine sed alterũ est vnũ prius, & posterius, puta, motus a priori, & posteriori magnitudinis. *ris, & posterioris in motu.*

Sit secundum fundamentũ. Hoc prius, & posterius motus, quod in successione pes spatium cõsistit, ac inde fluit, efficit, & causat quandam durationem variabilem, vt alia sit duratio successionis prioris, altera posterioris, & hæc talis duratio, & dimensio quædam, ac extensio prioris, & posterioris motus, tempus est. *2. funda. ex priori & posteriori ĩ motu puenit successio q̃dam variabilis.*

Vnde aduertendum, quod tempus duratio est, non quæcunque, est enim duratio quædam semper manens, nec variationem habens, sicut si fingeres hoc nunc indiuisibile manens, & non fluens, & talis duratio non est tempus, sed dicitur æternitas, & ab antiquis tempus separabile: est autem tota simul.

Non sit autem est tempus, sed est duratio succedens, nec modo stans: ob id dicitur, est duratio motus prioris, & posterioris, id est, duratio semper mutabilis, & in eodem non permanens. Vnde tempus est effectus motus: & prius, & posterius in tempore, quæ secũdum durationem sunt ex priori, & posteriori motus consurgunt, quæ in successione circa spatium consistunt. Motus ergo ipsius prius, & posterius, successionem dicunt, temporis vero dicunt durationem est enim tempus duratio variabilis.

Sit tertium fundamentum. Numerus duplex est. Et numerans, qui formalis dicitur: & numeratus, qui materialis vocatur. Numerus numerans, est abstractus a materia quacunque: vt ternarius secundũ se, & quaternarius, & similes. Numeratus vero est contractus in materiam: vt numerus hominũ, numerus lapidum. Differunt aũt numeri hi, sicut figura abstractè consi derata, & figura in materia aliqua. *3. funda. Numerus duplex, numerãs, & numeratus.*

Aduertendum præterea, quòd numerus numerans, cum abstractus sit, communis est omnibus rebus, vt ternarius secundum se, communis est lapidibus, hominibus, & alijs: at numeratus non, sed solum illis inest, in quibus est: sicut ternarius hominis in ipsis est, & ternarius lapidum in ipsis lapidibus. *Res sunt in se formaliter numerabiles per numerũ numeratum vos vero numeramus p numerũ numerantẽ.*

Vlterius, cum numerus numeratus sit in ipsis rebus, fit, vt per ipsum formaliter res sint numerabiles. Vnde sicut albedo in pariete, ipsum facit, visibilem: ita numerus

in ipsis rebus, ipsas facit, vt numerari possint, ob id numeratus dicitur.

At qui abstractus est, non facit ipsas res numerabiles, imo per ipsum numeramus res, quatenus res numerantes sub aliquo numero, quem mente habemus, complectimur: ac ob id talis numerus numerans dicitur.

Tēpus est numerus numeratus. Tempus ergo (vt dictum est) non est numerus abstractus, sed numeratus est, puta, numerus partium motus prioris, & posterioris.

Aduertendum tamen diligenter, quod numerus numeratus duplex est. Alter, cuius vnitates, & partes discretæ sunt in qualitate, & quantitate, vt numerus hominũ, numerus lapidum, & similium; & talis numerus non est tempus, cum tempus continuum sit. Alter, cuius partes discretæ sunt in qualitate, licet non in quantitate; vt dicimus numerum partium eiusdem cõtinui, cum partes etherogeneæ sunt: cum enim similares sunt, non faciunt vllum numerum propriæ: talis numerus est tempus: nam tempus essentialiter dicit fluxũ, & variationem partium præcedentium, & subsequentium. *Nota numerus numeratus dupl.*

Cur tps dicatur numerus prioris ac posterioris i motu. Ac ad explicandam hanc varietatem: dicitur numerus, motus prioris, & posterioris, ac si dicatur, Est quantitas, & duratio quædam varias habens partes, puta; priores, & posteriores: & ita tempus consequitur motum, qua parte motus ex diuersis partibus constat, puta, priori, & posteriori, & non quatenus motus similaris est: vũ partes motus, motus, sunt, sicut partes temporis tempus.

At in essentia sua tempus hoc habet, vt secundum diuersas partes fluat: ob id numerus dicitur, sed non numerus in indiscretione quãtitatis, vt dicemus adhuc in solutione argumentorum.

1. Conclu. Tps est. His igitur suppositis sit prima conclusio. Tempus est, & non est motus, sed est aliquid motus. Quod tempus sit, satis ex communi omnium consensu patet. Quod vero non sit motus, (præterquam quod manifeste id docet Aristoteles,) probatur.

Tps nõ ẽ motũ probatur primo. Quorum species, & differẽtiæ sunt diuersæ, & ipsa sunt diuersa; sed motus, & temporis differentiæ sunt diuersæ, similiter, & species; ergo & ipsa diuersa sunt. Minor patet de differentijs. Nam tempus non dicitur velox, aut tardum, motus sic. Præterea motus sursum, aut deorsum dicitur: non tempus. De speciebus patet. Nam augmentatio, alteratio, latio, species sunt motus, sed non temporis.

Præterea secundo. Quia tempus, & motus diuersas habent definitiones, vt notũ est: sunt igitur diuersa.

At quamuis non sit motus, aliquid tamen motus est, puta, ipsius passio, est enim illa extensio prioris, & posterioris motus secundum durationem. Et merito motus passio ponitur: nam tempus cum variationem dicat, adiungitur naturæ, & accidenti, cuius esse variationem patitur, qualis res est motus. *Tps licet nõ sit motus est tamẽ aliqd motus.*

2 Secunda cõclusio. Tempus duratio quædam est, non quæcunque, sed partes habẽs in mutatione continua consistentes: differt enim duratio, quæ æternitas est, hæc enim tota simul est, nec partes habet, sed in indiuisibili consistit; at tempus partes habet, vt sæpe dictum est, ac ob id optime ab Aristotele dicitur numerus, quo explicaret partium variationem, & diuersitatem. *Tps ẽ duratio faciẽs ptes ĩ mutatione continua.*

3 Tertia conclusio. Tempus est mensura formalis motus.

Aduerte duplicem esse mẽsuram. Altera est formalis, quæ mẽsurata dicitur. Altera mensurans, quæ actiua dicitur. *Nota duplicẽ esse mẽsurã.*

Mensura formalis est, quæ inhærens alicui ipsum facit formaliter mensurabile, aut numerabile: sicut linea huic ligno inhærens ipsum facit formaliter mensurabile, id est, vt mensurari possit; & hæc ratio mensuræ inest cuicunque quantitati respectu sui subiecti; eo enim quo subiectũ quantum est, vel discretum, vel continuũ, mensurabile, aut numerabile est formaliter: sicut partes per albedinem formaliter sunt visibiles.

Mensura mensurans est, a qua sumpta, vt quadam regula certa, alia extra se mensuramus, vt vlna, vel palmo mensuramus alia quanta.

Differt autem vtraque mensura, quod formalis est in eo, cuius est mensura, cum sit illius accidens, & forma; at mensurans est extrinseca rei numeratæ, cum non sit illi inhærens.

Vlterius,

Vlterius, formalis inest cuicunque quātitati: omnis enim quantitas subiectum facit mensurabile: at mensurans non inuenitur in omni quantitate, sed in certa, quæ sit parua, & minor re mensurata, vt sui multiplicatione mensuretur, vt palmo mensuramus quantitatem magnam spatij. Tota ergo spatij quantitas mensura est formalis, nam mensurabilem facit totum pannum; at parua quantitas mensurans est.

Vtrumq; genus mē suræ inest tempori. Aduertendum igitur, quod vtraq; mensura inest tempori. Primo tamen formalis: ipsum enim est, quo formaliter motus mensurabiles sunt secundum prius, & posterius: mensurare verò inest parti temporis, quæ assumitur, vt certæ quantitas ad mensurandum totum motum. Vnde diebus, horis, annis, mensuramus ipsa multiplicando: quod si aduertis, tempore, vt mensurante mensuramus motum, ratione temporis, vt mensuræ mensuratæ; sicut quantitate actiua aliqua mensura mēsuramus totum subiectum quantum, ita tempus vitæ alicuius tempore quodam mensuramus, vtraque enim mensura est tempus.

Tamen communiter, & vniuersaliter tempus est mensura formalis motus, id est, per ipsum motus formaliter redditur mensurabilis, & numerabilis secundum prius, & posterius: & per hæc patet conclusio, & sunt ista valde notanda.

Ad 1. Possumus igitur respondere ad argumenta, ex quorum solutione adhuc magis ista clara fient. Ad primum facilis est solutio; dicimus enim tempus esse: nā res successiuæ, & quarum natura non est permanens, non sunt neque existunt, sicut res permanentes: harum enim partes omnes simul sunt: at rerum successiuarum non est vlla tota pars: id enim naturæ ipsarū repugnat: sed sat est, quod aliquid continuatiuum partium ipsarum sit: licet enim tempus prius, & posterius non sint secundum se tota sicut nec etiam tota motio, est tamen nunc vtrumq; coniūgens, & terminus vtriusq;, & hoc sat est ad ipsius existētiam affirmandam.

Ad 2. Variæ sē tē. deter- Ad secundum, inuenio aliquos dicendi modos. Aliqui dicunt, quod nunc temporis corrumpitur in seipso, per vltimum sui esse, vt sit verum dicere, nunc modo est, cū ipsum est, tamen immediate post hoc non erit; nec ex hoc sequitur, quod sit cum corruptum est, ut patet. De tempore autem consequenter oportet dicere, quod tempus corrumpitur in suo vltimo nunc vt dies in vltimo nunc, & quæcunque alia pars temporis, & sic per vltimum sui esse definit, vel primum non esse: non tamen oportet, quod nunc corrumpatur in alio nunc, nec tempus in alio tempore; & sic dicit Simplic. *mino corruptionis ipsius nūc An sit intrinsecus vel extrinsecus.* *1. Snia. Simp.*

At Alexan. 5. Meth. c. 5. text. 17. dicit, tempus non corrumpi, nec generari: similiter nec ipsum nunc, quod idem dicit hic Albet. Tract. 3. capit. 1. dicit non corrumpi, aut generari nunc, sed incipere, aut desinere esse. *2. Snia. Alex.*

In cuius declarationem aduerte: quod non quidquid est, quod ante non erat, nec quidquid est, & postea non erit, est generabile, aut corruptibile, non enim valet consequentia, Hoc non erat, & modo est: ergo generatum est. Nam generatio, & productio, & motus ipse de nouo sunt, & ante nō erant sæpe, tamen non est facta generatio alia generatione; nec motus alio motu, esset enim processus in infinitum, vt docet Aristot. lib. 4.

Si igitur motus non fit, nec generatur (nam est ipsum fieri, & generari, & tēpus est eum motu) nec tempus generabitur, aut corrumpetur, quamuis desinat esse, vel incipiat esse. Vnde non oportet aliud tempus constituere, quo fit, & fiat tēpus; sicut nec est alia mutatio, qua fiat mutatio, qđ si tēpus, desinit, vel incipit esse secundum partes, & nunc, id est, quemadmodum dixi prius. Hæc autem obserua.

Ad tertium attende, quod tempus non est numerus partium quantitatis discretione, sed qualitate partium. Quod est dicere. Non sic tempus numerus est prioris, & posterioris, quasi hæc in quantitate discreta sint; sed in qualitate, cum alia ratio prioris, alia posterioris sit. Quod autem sic est numerus, est continuum quantum, & tale est tempus: vnde Stratonis definitio in re non est diuersa ab Aristot. definitione, cum motus quātitas illa sit tempus, tamen exactior est definitio Aristot. quæ explicat, in quo tempus formaliter consistit, puta, in duratione variabili, non ergo ad quantitatem discretam, sed ad continuam *Ad 3.*

tinuam tempus reduci debet, vt dictum est in prædicam.

4 Ad quartum, vna occurrit difficultas, An, cum tempus dicitur numerus prioris, & posterioris motus: ibi prius, & posterius sint ipsius motus partes, ita vt tempus non sit aliud, quam duæ partes motus: An non sic, sed quod tempus sit alia quantitas præter prius, & posterius motus. Communiter enim videntur dicere interpretes, tempus esse illum numerum duarũ partium motus: quod videtur inconueniens: nam tunc idem erit prius, & posterius tẽporis, & motus, & eadem continuitas; cum tamen tex. 105. aliud prius, & posterius in tempore, aliud in motu, aliud in magnitudine ponatur, similiter de continuo.

Dub. an tempus sit numerus prioris, et posterioris illius quod est pars ipsi' motus. Prim' modus dicendi.

2 Alij dicunt, quod tempus est quantitas quædam, & non partes motus: ponuntq; motum habere quantitatem continuam, ratione cuius partes habet, & præter hanc ponunt tempus. Plures alij sunt modi dicendi, quos omitto. at secundum nos res est manifesta, qui superius propriam diuisibilitatem assignauimus tempori, motui & spatio, & omnes illas ostẽdimus esse inter se distinctas.

Solutio. D.Tho. Vnde respondeo ad argumentum cum S.Thom. tex. 101. quod prius, & posterius, quæ in definitione tẽporis ponuntur, sunt ipsius motus in ordine ad spatium: & hoc nõ tollit motum habere alias partes a spatio: nam definitur tempus per subiectum, & genus: sicut qui dicit, Risibilitas, est aptitudo hominis ad risum: ita tempus est numerus motus prioris, ac posterioris, ac si clarissime dicas, Tempus est quædam duratio, & velut longitudo mouentis se per partes diuersas priores, ac posteriores spatij alicuius, & loci.

Ad 5. Ad quintum facilis est solutio: mensura enim mensurans est, quæ debet esse certa indiuisibilis .i. minima, & parua, non tamen mensura mensurata: hæc autem primo tempori conuenit, vt declaratum est in conclusione tertia. Hactenus de quæstione hac.

An sit vnicum nunc in toto tempore. Quæstio. XIII.

Circa titulum aduerte, quod sicut lineæ partes pũcto indiuisibili copulantur, ita et partes tẽporis quodã indiuisibili continuantur, quod dicitur Instans, aut Nunc. Est autem difficultas, an vnicum sit instans per totum tempus, ita, vt non sit aliud tempus quam vnicum instans aliter, & aliter se habens. Et in hoc difficultatem facit Arist. qui tex. 104. docet, nunc esse in tempore, sicut vnũ mobile in motu. S.Tho. 1. p. q. 10. art. 4. ad 2. & Alber. libro de quatuor coæquenis q. 3. art. 12. videntur asserere esse vnicũ nunc per totum tempus.

Sensus quæst.

1. senten. D.Tho.

Discipuli autem S.Th. explicant ipsum in hac sententia, quam sequitur Capre. 2. d. 2. q. 2. sic eam explicans, dicit, quod in linea est punctum intrinsecum, & est aliud extrinsecum. Intrinsecum est, quod in ipsa est linea continuans eius partes, & huiusmodi sunt multa pũcta in linea. Aliud est extrinsecum, quod suo motu lineam totam facit, & hoc vnicum est per totam lineam. Dicitur autem extrinsecum, quia non est in linea, vt continuans, cum sit per totum, nec est pars, cum sit indiuisibile. Ita dicit in tempore, esse nunc intrinsecum continuans partes ipsius, & hoc non vnũ, sed multa sunt. Est autem aliud nunc extrinsecum, quod non est aliud, quam præsentia mobilis facientis tempus, quatenus est sub mutato esse, & indiuisibili motus: & tale vnum est per totum tempus. Hæc autem non secundum imaginationem tãtum ponunt isti doctores, sed etiam in re. Imò dicunt motum distingui realiter a tẽpore, sicut a mobili.

Quo explicãt aliqui Diui Tho.

Ista explicatio sententiæ D. Tho. mihi non probatur. Nam nõ potest percipi, quę res sit illud punctum extrinsecum, nisi ipsamet linea: nam quod dicitur, punctum suo motu lineam facere, id locum habet in imaginatione tantum: nam multis probat Arist lib. 6. punctum separatum moueri non posse. Quod si sumas punctum existens in corpore mobili, cui videtur respondere linea tanquam spatium, illud punctũ non facit lineam illam, imò præsupponitur

Reijcitur illa expositio.

tur linea puncto, sicut spatium mobili. Quod si sumas punctum aliquod separatum, impossibile est, quod faciat lineã: nõ enim in vllo genere causæ non quantum, & indiuisibile, potest facere diuisibile: non igitur tale punctum est, nisi per imaginationem Mathematicam.

Vnde consequenter nunc non potest esse vnum: nam præsentia mobilis non est formaliter nunc, quamuis sit eadem, non tamen ob id, vnum nũc est. Nam si sumas mobile, vt est sub motu, sicut nunquam est sub vnica parte motus, nisi sub alia, & alia & sub vno, & alio mutato esse, ita non est semper sub vnico nunc. Adde quod si vnũ nunc esset per totum tempus procedens, iã tempus esset ex nunc solis compositum. nam ideo Arist. docet punctum si sit separatum, nõ posse moueri per lineam aliquã, quia linea tunc esset composita ex punctis, vnde punctum per lineam gradiens non tangeret, nec mutaret aliud, quam puncta.

Alia va ria sentẽ quo modo sit vnum nũc in tẽ pore. Quamobrem existimo non esse vnum formale nunc per totum tempus, sed plura, & plura, quod expresse docet Aristot. 3. Meth. c. 5. tex. 17. in fi.

Ad id autem, quod Arist. dixit, esse vnũ nunc, respondet Simpl. quod ob id instantia, & nunc secundum se vnum dicuntur, quamuis plura sint, quia non habent, per quid distinguantur, vt sola considerantur. Sco lib. 3 Meth. loco citato, dicit esse vnũ nunc specie, non numero. Them. dicit esse vnum subiecto.

Sent authoris. Existimo ergo esse dicendũ, sicut in textu exposuimus, quod comparatio Arist. in hoc cõsistit, quod sicut mobile diuersis in partibus sumptum spatij motus est causa; ita nunc sumptum in priori, & in posteriori facit tempus, non tamen quod sit prorsus idem nunc ratione, sed subiecto, id est, quod nõ debet multiplicari subiectũ cum nunc, sed idem subiectum est, nunc tamen *Cõfensio authoris cum sent. Græc. & D. Tho.* multiplicatur formaliter. Non enim est tanta vnitas mobilis in motu, quanta nũc in tempore cum illa sit maior, quia ipsum mobile est subiectum, quod vnum est: at nũc ab ipso subiecto vnitatem habet. Hęc est etiam sententia Græcorum: nec opposi- *Quõ differat tem pus a mo tu.* tum reperitur in S. Tho. vt etiam ex discipulis ipsius aliqui confitentur.

Circa distinctionem temporis a motu nõ opus est ex professo id contendere. Sat est, quod tempus non realiter a motu sed ratione, sicut motum a mobili distinctum ponimus, & omnes rationes oppositũ probantium non conuincunt nisi hanc formalem distinctionem: nam hęc sufficit, vt res habeant diuersas definitiones, sintq; in diuersis prædicamentis, & generibus, possintq; ab inuicem separari, vt multoties dictum est, quamuis cõtraria etiam opinio sit probabilis Ad textum redeamus: nam quæ circa temporis naturã restant, in processu ipso examinabimus.

Quoniam autem tempus est mensura motus. Tex. cxiiij.

Postquam explicuit quid sit tẽpus, explicat, quid sit esse in tẽpore, & quæ dicãtur esse in tempore. Primo explicat quid sit motum esse in tempore, & hoc ex definitione: cum enim tempus sit numerus, & mensura motus, non erit aliud motum esse in tempore, quam motum mensurari a tempore ita, vt ipsi tanquam mẽsuræ subdatur, vt sicut tempus partes habet non simul, ita etiam ipse motus. *Quid sit esse in tẽpore.*

Intermittit aũt, quomodo motus mensuretur a tempore, & loquitur de mensũra mẽsurante, de qua diximus q. 12. Dicit autem quod motus aliquã partem mensuramus parte certa temporis: post: a per illam mensuramus totum motum multiplicando: sicut in continuis sumimus vnam partem longitudinis certam, puta, vlnam, & hanc multiplicando totum spatium mensuramus: ita tempore certo partem motus mensuramus, puta, die, aut anno, aut mense, & postea talem partem multiplicando totum motum mensuramus. *Quõ motus mẽsuretur a tẽ pore.*

Ostendit autem, quid mẽsuretur in motu. Dicitq; duo in motu mensurari: Alterũ est ipsius quantitas, quam a spatio habet. Alterum est ipsius esse, nam ens successiuum est ob id totus motus tempore mensuretur: vnde & pp hoc in principio tex. dicit, tempus mensuram esse motus, & moueri. Per motum intellexit esse motus: per moueri quantitatem ipsius, quam habet, dum fit in magnitudine, vt explicat Sanc. Tho. Est igitur motum esse in tempore, ab eo mensurari. *Quid mẽ suretur in motu.*

Mani-

Manifestum est, quod & alijs. Tex. cxv.

Quid sit in vniuersum esse in tẽpore. Hinc colligit in vniuersum, esse in tẽpore non aliud esse quam mensurari a tempore, & habere successionem, & mutationem cum ipso tempore, quod est mẽsura successiua, & mutabilis. Hoc autem probat distinguendo duplicem sensum, ꝗ potest esse huius, quod est esse in tempore, & excludẽdo illorum vnum.

Esse in tempore potest facere hunc sensum; Esse, quando tempus est: Vt illa dicãtur esse in tempore, quæ sunt, cum tẽpus est. Alter sensus est, vt esse in tempore sit, sicut esse in numero.

Nota. Dupliciter autem aliqua dicuntur esse in numero. Vno modo, quia partes, vel accidentia ipsius sunt, vt par, impar, & vnitates in numero sunt. Altero modo, quia a numero continentur, & numerantur, puta, quia numerus ipsorum dicitur esse, vt denarius hominum, & aliorum.

Tripliciter põt dici aliquid esse ĩ tpe. Vnde possumus colligere tripliciter posse dici esse in tempore. Vno modo esse, cum tempus est. Altero modo, esse partẽ, aut passionem temporis. Tertio, a tempore mensurari. Dicit autem, quod duobus vltimis modis aliqua dicuntur esse in tempore: nam tempus numerus quidã est: ob id, sicut in numero, sic etiam in tempore aliqua dicuntur esse; nam nunc, prius, posterius tanquam aliquid temporis in ipso dicuntur esse. At reliqua omnia, quæ in tẽpore esse dicimus, vt in mensura quadam in ipso sunt, successiua tamen, sicut res in loco permanenti.

Manifestũ autem, & quod non est. Tex. cxvj.

Excludit 1. modũ essendi in tẽpore. Excludit primum modum, quo dicebat res esse in tempore, quia sunt, cũ tempus est: & dicit, quod sicut non dicitur esse in loco, aut in motu esse cum locus, aut motus est, sic nec esse in tempore: nam sic possemus dicere, quod cœlũ est in grano milij, quia est, cum hoc est, imo quodlibet esset in quolibet.

Vlterius probat. Nam esse in tempore cum tempus est, profecto est quid accidentale: accidit enim, quod tempus sit illud cum res est, & accidit rei, quod tempus tale sit: similiter de loco, & motu: at esse in tempore dixit connexionem necessariam, vt vnum non accidat alteri: habet enim habitudinem ad illud intrinsece, & necessario sicut mensura ad mensuratum.

Quod est dicere; si non esset aliud esse in tempore, quam esse cum tempus est, accidẽtale hoc esset, & posset esse, quod tempus nõ esset: at esse in tempore nõ sic est, nõ enim potest esse id, quod est in tempore, sine tempore quodam, sicut nec mensuratũ sine sua mensura.

Quoniam autem est in numero. Tex. cxvij.

Quo sit habeat ea ꝗ̃ sunt in tempore. Ostendit qualiter se habeant ea, quæ sunt in tempore. Hęc enim continentur, & exceduntur a tempore, sicut numerus excedit numeros minores, & vnitates sub se contentas. Hinc est, quod nulla eorum, quæ in tẽpore sunt, ipsi tẽpori ęqualia sunt, sed alicui parti tantum, aut præteriti, aut futuri, aut vtriusque.

Ratio. Et ratio huius superioritatis est, quia quæ sunt in tempore continentur ab ipso tempore, sicut quæ sunt in numero ab ipso numero: quæ autem in numero compræhenduntur, minora sunt ipso: vnde euenit, quæ in tempore sunt, omnia finita esse.

Res patiũtur a tpe. Non solum autem a tempore exceduntur, sed ab eo patiuntur, quod probat ex cõmuni dicto omnium. Nam dicere consueuimus, omnia tempore tabescere, & alia senescere, alia obliuisci.

Et nota per hæc tria vocabula notari omnia, quæ in tempore sint: nam tabescere, & corrumpi omnibus inest etiam inanimatis: senescere viuentibus: obliuisci hominibus. Hæc autem tempore adueniunt.

Dub. an sit generationis cã ipsũ tps sicut et corruptionis. Dices an tempus sicut est causa corruptionis, sit et generationis, vt causa pulchritudinis, & perfectionis circa talem, iuuentutis circa senectutem, & recordationis circa obliuionem? Respondet, non; & causam dat: quia tempus in motu consistit:

sistit: motus autem recessus est a propria dispositione, quam res habet: ob id quæ mouentur, magis ad corruptionem accedunt: & propter hoc tempus corruptionis potius est causa.

Obiect. Dices tu, nonne etiam tempore res per-
Solut. ficiuntur, & tempore aduenit sapientia, & prudentia? vt quid tempus non generationis causa etiam ponitur? Aduertendum ergo, quod nec generationis, nec corruptionis tempus solum causa est, effectus enim particulares hi a causis proueniunt particularibus, & tempus horum causa dicitur quia in ipso fiunt, vt inferius in tex. 118. dicit Aristot.

Nota tempus præcise nec esse cām generationis nec corruptionis. At hoc interest inter generationes, & perfectiones, ac corruptiones: quod generationes habēt sæpe causas determinatas, ob id non attribuuntur tempori: at corruptiones ex indeterminatis causis proueniunt, vt ruinæ, mutationes, & variationes aliæ: & hæc tempori tribuuntur, & ita dicit Philop.

Adde etiā, quod non solum cum causa indeterminata est, sed etiam corruptiones aliæ, quæ secundum naturā fiunt, tribuuntur tempori magis, quam generationes: quia motus continuus, qualis tempus est, potius est causa corruptionis, nec vero perfectionis causa est, nisi quatenus inuenit rem dispositam, vt perfectioni sit proxima; tamen sua continuatione ab illa perfectione expellit rem & in corruptionem impellit, ob id per se causa corruptionis dicitur, non tamen solum tempus causa est, vt diximus, & patebit inferius.

Quare manifestum est.

Ea, q̄ semper sunt, nō sunt in tempore. CVm dixisset, quæ in tempore sunt, excedi, & superari a tempore infert, res semper existentes nō esse in tempore, cum non contineantur, nec superentur a tempore, qualis est Deus gloriosus, & Intelligentiæ. Adducit autem signum, quod nō patiuntur a tempore, non enim corrumpuntur, non senescunt, non tabescunt, sed vno eodemq; modo se habent, vt docet 1. cœli, tex 100. dicit autem, quæ semper sunt, qua tenus semper sunt. nam ista quæ semper sunt, habent aliqua, quæ non sunt semper, vt Sol mutat loca varia, & secundum hos situs & mutationes tempori subditur.

Ex quibus perfecte colligitur, quid sit esse in tempore, puta, mensurari a tempore, vinci a tempore, pati a tēpore, vnde qua parte res mensurantur tempore, euenit, vt quæ faciunt, non possint, tota simul possidere. Vnde non est tota cœna simul, non tota lectio, sed pars expellit partē, pars expectat partem. Præterea, si vincuntur a tempore, non sunt perpetua: si a tempore patiuntur, multis miserijs, varietatibus, ac mutationibus sunt composita. *Quid sit pprie esse in tēpore.*

Quoniam autem tempus est mensura. Tex. cxviij.

CVm dixisset quid sit esse in tempore, & motum esse in tēpore, ostendit modo quietem esse in tempore per accidens tamen, id est, per aliud, vt explicat Phil. nempe per motum: nam tantam esse quietem mensuramus tempore, mensurantes simul aliquem motum. *Quietem esse in tēpore.*

Obijciet quis. Quomodo, cum tempus sit quid motus, potest aliquid esse in tēpore, quin sit in motu? non ergo quiescentia videntur esse in tempore. *Obiect.*

Respondet, tempus non esse motū, sed numerū motus: ob id, potest aliquid quiescens esse in tēpore, sicut etiam in numero quin sit in motu. Subdit tamen, quæ dicātur quiescere: illa nempe, quæ sic non mouentur, vt moueri sint apta, vt iam dictum est, est igitur quies in tempore. *Solut.*

Esse autem in numero est esse.

VVlt vlterius ostendere res alias esse in tempore, secundum motum & quietem, ac propterea dicit, esse in numero est quod sit numerus rei illius, & quod sit mēsurabilis res per talem numerum. Si igitur numerus fuerit tempus, sic erit in tempore esse, quod a tempore mensuretur, & quod tempus illius sit. Cum igitur tempus sit aliquid motus, mensurabit vtique quæ mouentur & quæ quiescunt: quies enim priuatio motus est. Priuatiuorum autem eadem est regula. *Res aliæ sunt in tēpore secūdum motum, & quietem.*

Quare quod mouetur. Tex. cxix.

Res non sunt in tẽpore rõne suarũquãtitatum, sed secundum quãtitatẽ suorum motuum. Concludit res ipsas, quæ mouentur, & quiescunt, non esse in tempore secundum suam quantitatem, sed secundũ quantitatem suorum motuum, cum tempus sit mensura motus: idem etiã euenit de quiete, sed per accidens. Illa autem, quę nec mouentur, nec quiescunt sed prorsus immobilia sunt, in tempore non sunt.

Nota. Notandum igitur, quod motus per se in tempore est: ipsius enim primo tempus est mensura, per motum autem quies etiam est in tempore, vnde per motum, & quietẽ substantiæ sunt in tempore.

Manifestum igitur est. Tex. cxx.

Ea, quæ non sunt quõ sunt, et quõ nõ sunt in tẽpore. Ostendit ea, quæ non sunt, quomodo sint in tempore. Dicit quod ea, quæ non sunt ita, vt non possint vnquam esse, vt diametrum esse commensurabilem, & impossibilia, ista non sunt in tempore. Et ratio est, quia huiusmodi nullum habent ordinem ad motum, aut quietem, per quæ res in tempore sunt.

Quæ vero sic non sunt, vt possint esse, vel fuerint, vel futura sint, hæc in tempore sunt: qualia generabilia, & corruptibilia. Dat rationem, quia hæc superantur a tempore: nam maius est tempus his, quæ sic non sunt. Nam quæ erunt, exceduntur a tẽpore secundum præteritum: quæ fuerunt, exceduntur secundum futurum: quæ autẽ nunquam sunt, non vincuntur a tempore, ob id non dicuntur esse in tempore.

Eorum autem, quæ non sunt.

Diuisio rerũ quæ nõ sunt in tempore. Diuidit ea, quæ non sunt, sed in tempore sunt, & a tẽpore exceduntur. Quędam fuerunt, vt Homerus: quædam erunt, quædam partim fuerunt, partim erunt, vt manifestum est. Vocat autem futurum ad vtrumuis, quia potest esse, & nõ esse: At ea, quæ nec sunt, nec fuerunt, nec erunt, non continentur a tempore. Explicat autem, quæ sint ista. Ea nempe, quæ sic non sunt, vt opposita ipsorum semper sint, id est impossibilia quorum opposita necessaria dicuntur: neutra autem in tempore sunt, nõ vincuntur a tempore: illa enim semper nõ sunt, hęc vero semper sunt. At quorum opposita non semper sunt, qualia sunt cõtingentia, hæc generabilia, & corruptibilia sunt, & talia omnia a tempore continẽtur, & superantur, ac ob id dicuntur esse in tẽpore. Patet ergo motum, quietem, res mobiles, & quiescibiles, generabiles, ac corruptibiles in tempore esse.

Caput Decimumtertium.

Ipsi autem nunc. Tex. cxxj.

Res diuersimode sunt in tẽpore. Differentias aliquot explicat, quibus aliqua diuersimode dicuntur esse in tempore, quæ sunt sex, puta, Nunc, Aliquando, Iam, Nuper, Quondam, Repente. Incipit autem ab ipso Nunc, duoq; distinguit nunc. Alterum est, cuius hucusque meminit, & hoc duplici proprietate, & officio distinguit. Alterũ est, quod est temporis continuatio, id est, quo tempus futurum, & præteritum continuantur. Alterũ, quod est terminus vtriusque, puta præteriti finis, principium vero futuri. Discrimen autem ponit inter nunc, & punctum lineæ, cui etiam hæc duo competere videntur. Punctum tamen est quid permanens, sed nunc non permanet, sed recedit cum ipso tempore. *Et explicatur illa differẽtia temporis. Quid sit nũc in prima acceptione.*

Occurritur obiec. Ne autem quis existimaret nũc tempus distinguere actu ita, vt duas partes temporis actu separatas faciat: id remouet, docetque non actu diuidere: sed potestate, quatenus si actu tempus diuidẽdum est. (quod quidem intellectu contingit, vt dicit Phil.) tunc in nunc esset diuisio facienda, sicut in puncto diuiditur linea.

Ostẽdit statim hoc nunc, quod diuidit, & quod etiam vnit, vnicum esse re, diuersum tamen ratione. Sicut in linea mathematico intellectu abstracta, pũctum, quod diuidit potentia, & punctum, quod vnit, aliud est ratione, sed vnum re. Ita & nunc, vt continuat, vnum est, vt huius principiũ illius finis est, ratione diuersum est.

Ipsorum

Ipsorum igitur nunc, hoc quidem. Tex. cxxij.

Quid sit Nunc in secūda acceptione. HÆc est prior significatio ipsius nunc. Altera est, qua significatur tēpus proximum præsenti nunc: quod enim parum distat a nunc præsenti, siue præteritum sit, siue futurum, reputatur pro nunc, vt, nunc veni, nunc veniam dicitur, quia hodie veni, aut veniam: at tempus remotum non dicitur nunc, vt satis notum est.

Ipsum autem aliquando tempus est, Tex. cxxiij.

Quid sit Aliquando. EXplicat secundam differentiam temporis, puta Aliquando. Dicit autem, quod est tempus determinatum non nunc præsenti, sed præterito, aut futuro, vt aliquando capta est Troia; aliquando erit diluuium. Cum igitur, Aliquando, sit tempus distans a nunc præsenti; alio nunc aut priori, aut posteriori determinatum, colligit, quod ab hoc nunc præsenti, vsque ad illud, seu futurum, seu præteritum erit tempus quantum terminatum, quod dicitur Aliquando.

Si vero nullum tempus. Tex. cxxiiij.

Dubium. DVbium proponit, quod ex dictis suboritur. Si enim Aliquādo est tempus determinatum alio nunc a præsenti, cum omne tempus sit Aliquando, videbitur omne tempus esse finitum, quod remouetur per interrogationem, dicendo motum esse infinitum, nec ob id tempus consequēter esse infinitum.

Solutio. Ad dubium autem, quantum existimo respondet; dicendo, quod si esset idem, Aliquando, sæpe sumptum, esset finitum tempus, cum tamen sit aliud, & aliud semper Aliquando, tempus erit infinitum: quod autem sumatur, & sit nouum, & nouum. Aliquando, semper, ex motu patet, qui semper alius, & alius est. Consistit igitur eius solutio in hoc, quod dato, quod omne Aliquando finitum sit, semper tamen, & incessanter sunt noua, & fuerunt noua Aliquādo: ob id tempus infinitum est.

Vtitur autem modo loquendi interrogatiuo pro affirmatiuo, vt sæpe solet. *No. 1.*

Sed tamen Aristo. ipse decipitur in hoc, motum, & tempus infinitum ponendo, vt latius dicemus in lib. 8. vbi id examinabitur ex professo. *No. 2.*

Quoniam autem ipsum nunc. Tex. cxxv.

Probatur tēporis infinitas ex ipso nunc. PRobat temporis infinitatem ex ipso nunc: nunc enim est principium, & finis: at hæc non habet respectu eiusdem: aliàs opposita secūdum idem, vni inessent: sed respectu diuersorum, præteriti quidem est finis, futuri principium.

Nota. Ex hoc patet, quod semper tempus totū est in fine, & principio: nam est nūc, quod futuri est principium, finis præteriti: non ergo desinit tempus, cū semper sit in principio: est enim nunc quod principium est futuri, est autem tempus in fine, & principio. Sicut linea circularis concaua simul, & conuexa, ratione tamen diuersa; sed idem re. ita tempus in principio, & fine: quare idem sunt.

No. errorem in rōne Arist. Aduertendum, quod hoc falsum est: nō enim omne nunc, est principium, & finis, sed datur nunc, quod fuit principium, & non finis, cum tempus inceperit, sicut in linea finita dantur puncta extrema, quę sint principium, & finis, vt dicetur in lib. 8.

Ipsum autem iam. Tex. cxxvj.

Quid sit esse Iam. EXplicat tertiam differentiam temporis, quæ est Iam. Iam enim dicitur futurum, aut præteritum parum distans a nunc præsenti, vt Iam veni, Iam legam, id est parum est, quod veni, parum restat vt legam.

In quo differt a Nunc. Et non confundaris, non enim est Iam idem quod nunc in posteriori significatione, vt aliqui existimant. Nunc. n. dicit tempus propinquum, nunc præsenti: dicit autem ipsum, ac si esset nunc, id est, per modum præsentis significando; at Iam dicit propinquum, sed per modum futuri, vel præte-

præteriti: quæ vero distant a nunc præsenti, non dicuntur Iam, vt notum est.

Ipsum autem nuper. Tex. cxxvij.

Quid sit esse quondam, nuper, repente. Tres alias temporis differentias explicat. Nuper dicit propinquum nunc præsenti, præteritum tamen. Quondam, seu olim, dicit præteritum distans. Repente dicit tempus paruū, in quo facta est mutatio: quod quidem tempus adeo est paruum, vt propter ipsius paruitatem distingui, ac dignosci non possit, quantum fuerit. Hæc omnia notissima sunt.

Mutatio omnis natura remotiua est. Tex. cxxviij.

Quō tempus sit cā corruptionis. Cum ostendisset differētias quibus existunt in tempore entia, quæ non sunt, regreditur ad explicandum, quomodo tēpus sit causa corruptionis, dicitq́; Quidā sapientissimum vocabat tempus, quasi in tempore scientiæ compararentur: at Pythagoras dictus Paro indoctissimum vocabat, quasi scientiæ pereant cum tempore: Laudat autem magis hoc dictum: nam tēpus magis per se causa est corruptionis, quam generationis: quod probat ratione facta superius. Quia mutatio, vt talis est, remotiua est, & corruptiua magis: per accidens vero generationis causa est. Hanc rationem superius declarauimus.

Probat etiam signo. Videmus enim nō fieri quicquam, nisi sit causa aliqua: at videmus corrumpi, nulla apparente causa, & tales corruptiones damus tempori: non quod tempus sit causa illarum, sed quod in tempore fiant, & causa particularis non apparet, sicut apparet in generationibus. Repete tex. 117.

Epilogus dictorum Arist. Post hæc epilogat, quæ dicta sunt, puta tempus esse, quid est tempus, & quot modis dicatur Nunc, & quæ sint aliæ temporis differentiæ, nempe Iam, Nuper, & reliquæ prædictæ.

Caput Decimumquartū.

His autem nobis sic determinatis. Tex. cxxix.

Repetit propositionem superius positā, vt modo ipsam probet. Est autem propositio. Omnis mutatio & omnis motus est in tempore, ac tempore mensuratur, & quod mouetur, ac mutatur. Hanc probat duplici ratione. Prior est. Velocius, aut tardius in tempore sunt: at motus motu velocior est: igitur motus in tempore est. Minorem explicat, dicendo, quis motus sit velocior. Inquit, illum esse velociorem, qui citius fit, & peruenit ad eundem terminum, quam alius: dupli- *Omnem mutationē, & omnem motū esse in tempore.*
ci tamen conditione. Altera, vt sit per idem spatium: nam si vnum mouetur ab A, in B, per arcum, alterum per cordam, licet tēpus sit æquale, tamē velocius mouetur id, quod per arcum. Similiter est altera, quod motus sit regularis. Nam etiam si sit eadē magnitudo prorsus, tamen vnum difformiter, alterum vniformiter mouetur, non ob id erit velocius, quia citius mouetur. Sunt enim alia pensanda, de quibus dicemus in lib. 7. latius: hæc enim obiter tangit Arist. & non ex professo. *1. Ratio.*

At vero prius in tempore est.

Alteram facit rationem. Prius, & posterius in tēpore sunt: at prius & posterius sunt a motu: motus ergo in tempore est. Quod prius, & posterius sint in tēpore, probat: quia prius, & posterius sint distantiæ ab ipso Nunc: sed Nunc in tempore est, nam distantia, & termini ad idem pertinent. *2. Ratio.*

Explicat autem, quod alio modo prius & posterius sunt in præterito tēpore, alio in futuro. In præterito enim quod a nunc præsenti remotius est, prius dicitur: quod autem propinquius, dicitur posterius. At in futuro ècontra, quod remotius erit, dicitur posterius: quod magis proximum, prius. Hæc omnia etiam parum aduertenti facillima sunt, & textus clarissimus.

An

An omnia entia sint in tempore. Quæstio. XIIII.

Rationes oppos.

1 Quæstio hęc mouetur propter aliqua, quę videntur dubiũ facere circa dicta Arist. Primo dicit. Omnem motum esse in tempore. Videtur falsum: Motus cœli motus est: at non est in tempore, cum non superetur a tempore: est enim ita æternus, sicut tempus, quod est ipsius passio.

2 Secundo dicit. Omnem mutationem esse in tempore. Videtur etiã hoc falsum: nam mutatio substantialis est in instanti: similiter illuminatio, visio, & aliæ huiusmodi: non ergo sunt in tempore.

3 Tertio dicit. Res esse in tempore ratione motus. Contra: Esse rerum generabilium & corruptibilium est mutabile, & variabile: ergo subsťat tempori, & experientia ostendit, quod vitam rei, & esse tempore metimur.

4 Quarto circa id, quod dicit. Quæ semper sunt, non esse in tempore. Contra. Differentiæ ipsius temporis de Deo prædicantur. Est enim nunc Deus, & fuit heri, & semper: ergo erit in tempore.

1. funda. quid sit esse in tempore. Aduertendum primo, (vt in textus explicatione docuimus) esse in tempore non solum est, esse cum tempus est: sed mensurari ab illo, superari ab illo, & pati ab illo. Mensurari autem ab illo, est se illi adaptare iuxta ipsius naturam, vt sicut partem post partem tempus habet, vel simul est totum; ita etiam quæ ab illo mensurantur superari est: quod sint minora, quam totum tempus, ita vt tẽpus maius sit quocunque sub se contento, & inde prouenit, quod passibilia sint, & alterabilia, quæ sub ipso sunt.

2. funda. Tẽpus diuersimode est mẽsura. Aduertendum secundo, quod secũdum Aristot. (vt paulo inferius dicemus) cum tempus sit solum in motu primi mobilis, aliter ipsum facit mensurabilem, aliter alios motus inferiores: similiter aliter est mensura motus illius, aliter horum inferiorum.

1. motus cœli, & aliorũ modo suum. Primo tempus facit motum primi cœli mensurabilem formaliter, & intrinsece: sicut mea quantitas me formaliter facit mensurabilem, quia in me inest; reliquos vero motus facit mensurabiles extrinsece per hæc quæ ipsi subiũtur.

Exempl. Accipe exemplum. Sume lignum magnum, & superpone spatio: tunc mensura lignum: mẽsurabis quidem spatiũ simul, quia ligni illius longitudo vtrumque facit mensurabile: sed differẽter, lignum intrinsece, spatium extrinsece. Ita tẽpus, cum sit primi motus passio, illum facit formaliter mensurabilem: at reliquos motus extrinsece, quatenus ipsi supponuntur: sunt enim motus in tempore.

Idẽ est de mensura mensurãte. Similiter: intellige de mensura mensurante. Aliter enim tempus mensurat motum cœli, aliter horum inferiorum. Motum enim cœli mensurat intrinsece, sicut pars totum, at reliquos motus extrinsece sicut vlna pannum.

Exempl. Accipe exemplum, sit pannus aliquis, dupliciter mensurari, potest. Vno modo vnica ipsius particula, quam multiplicando cognoscitur totius quantitas. Altero modo vlna externa multiplicata. Ita cum motum cœli temporaneum mensuras, accipis horam, aut diem, quæ est pars illius moti quanti: at reliquos motus eodẽ die, aut hora mensuras, sed sicut per vlnam externam. Hæc admodum nota.

3. fund. Aduertendum tertio, quod non solum hic loquimur de motu locali, sed etiam de reliquis motibus, puta, alterationibus, & augmentationibus. Hi enim etiam tempore mensurantur. At tempus non, nisi passio motus localis cœlestis, ab Aristot. ponitur.

Ad 1. His suppositis ad primum argumẽtum respondetur, quod motus cœli non est mẽsurabilis, nec est in tempore secundum se totum, secundum Arist. sic enim infinitus est, est tamen secũdum omnes partes suas, & tales a tempore superantur, vnde quod de motu mensuratur, totum finitum est, mensurantur autem omnes partes copulatiuæ, sed non copulatim, vt loquar Dialectice. Et hæc est sententia Alber. Saxon. q. 55. & bene dicit, infinitum enim immensurabile est, secundum se totum.

Ad 2. Solut. 1. Ad secundum, Auerr. com. 119. quem sequitur Alber. tract 3. ca. 15. dicunt, quod mutatio dupliciter accipitur. Vno modo pro fine motus, vt cum accipitur pro generatione sola substantiæ, quæ est terminus alterationis: non enim quicquam generatur,

netatur, nisi alteratione præcedente: similiter illuminatio pro productione luminis, quæ est terminus motus localis: nam dum sol fertur, lumen producit, & sic dicunt non esse in tempore. Altero modo accipitur mutatio pro toto motu cum termino, vt pro alteratione simul cum generatione, & illuminatio pro latione, cum luminis productione, & sic est in tempore, est enim successiua.

Reijcitur sol. Auer. Ista responsio omnino mihi non placet: nam generatio, & illuminatio sunt mutationes distinctæ a motu locali, & ab alteratione, vt notum est: debent ergo habere aliquam mensuram. Cum enim dicuntur esse termini, non sic sunt termini, vt faciant vnum motum per se: sunt enim termini extrinseci: vnde latio cum illuminatione nunquam constituit vnicam per se speciem. Præterea, quia dicimus generationes, & mutationes rerum temporeas esse: fatendum ergo est in tempore esse.

Sol. auth. Ob id dicerē, quod esse in tempore dupliciter contingit. Vno modo proprie, & adæquatè, & sic sunt illa, quæ successionem habent cum tempore diuisibilem: Altero modo, velut in adæquatè, & talia sunt, quæ sunt in nunc temporis indiuisibili.

Nec existimes, quod esse in nunc temporis sit tantum habere totum suum esse in vno nunc: hoc enim non sufficit: sed simul in nunc habere esse, & cum ipso nunc recedere: & sic istæ mutationes dicuntur esse in tempore, cum in nunc tēporis sint.

Ad 3. ex Alber. Ad tertium Albe. tract. 3. c. 10. dicit, substantias quantum ad esse Physicum esse in tempore. Vocat esse Physicum substātiam cum sensibilibus qualitatibus dispositam, puta, formam in materia sensibili: at non est vtcunque cum tempore cum vt permanens sit talis substantia: sed est in nunc tēporis, prout aliter, & aliter se habet in tempore: nam tales substantiæ aliter, & aliter se habent, cum variabiles sint: at secūdum essentiam, & definitionem suam non subduntur tempori.

S. Tho. S. Tho. 1. p. q. 10. ar. 15. dicit esse rerum corruptibilium, esse in tempore: cuius mentem vt intelligas, cōsiderare oportet, quod in tempore esse, dupliciter contingit, loquendo non de nunc, sed de ipso tempore. Vno modo per se primo, & hoc est, quod secundum se a tempore mensuratur, nec aliud esse potest, quam motus qui successiuus est. Altero modo, secundario, & per aliud, & hoc est id, quod motui & mutationi in se subditur, qualis est substantia corruptibilis: vnde in tempore quidem absolute est, nec ipsius mensura quærenda, sed non immediate subditur tempori, nisi per actiones, & mutationes suas: dico mutationes suas, quia substantia cœli non est in tempore, quamuis ipsius motus in tempore sit, quia non habet mutationem, nec alterationem aliquam circa suum esse. *Dupliciter aliq est in tempore.*

Ad vlt. Ad vltimum dico, quod Deus coexistit tempori: similiter, & Angeli: quia sunt quando tempus est, non tamen sunt in tēpore, cum in se successionem non habeāt: præsertim Deus, qui nec in suo esse, nec in suis operationibus habet successionem in se.

Quod si illi tribuimus differentias temporis, id est secundum modum nostrum intelligendi: & per tales differentias non successionem, sed durationem volumus solum significare, ipse tamē in æternitate indiuisibilis est totus.

Angeli vero in Æuo. Æuum enim est mensura, qua mensurantur incorruptibilia, quæ tamen habent operationes successiuas, sicut Angeli, & cœli: reliqua sunt in tempore, vt dictum est.

Dignum autem considerationes. Tex. cxxx.

Postquam de tēpore dixit, aliquot circa ipsum proponit dubitationes, quibus magis, quæ dicta sunt, explicantur. Est primum dubium. Cur tempus dicatur esse vbique, puta in terra, in mari, & in omni loco. Alterum dubium est, An tempus sit extra animam ita, vt ipsius essentia nō dependeat ab intellectu. *Proponit Ari circa tempus duo dubia.*

Ad 1. Ad primum respondet, quòd cum tempus sit passio motus, ac motus sit vbique, consequenter tempus vbique dicetur esse: in quocuuque enim loco aliquis motus reperitur. *Quo tempus sit vbique.*

Vtrum

Vtrum autem cum non sit anima. Tex. cxxxj.

Ad 2. Dub. quo tẽpus pendeat ab anima. SEcũdam soluit dubitationem, & rationem hanc facit. Si nõ est possibile esse, quod numeret, vel numerare possit, nec erit numerus, nec numerabile: at tempus numerus quidam est: ergo si nullum sit possibile numerans, nec tempus erit. Cum autem intellectus, & anima rationalis sit id, cuius est numerare, si non sit anima rationalis & intellectus, non erit tempus, nisi quantum ad id, quod est, id est, nisi ratione motus, & durationis materialis.

Imò addit, quòd si non esset anima, nec esset motus, si motus sit ab anima, quod dicit propter Plato. qui existimabat motum cœli esse ab ipsa anima eius: tunc autem remota anima, remoueretur motus cœli, quo ablato reliqui auferentur. Vide igitur, quomodo tempus absque intellectu non est numerabilis.

An tempus sit ens rationis, vel reale. Quæstio. XV.

1. Senten. Auer. ab surda. Ensus quæstionis est, an ita tempus dependeat ab intellectu, quod non sit, nisi existente intellectu. Circa quã difficultatem, quę digna est contemplatione, Auer. com. 131. dicit in motu esse duo. Vnum formale, & id numerus est: Alterum materiale, & id motus est. Ratione materialis tempus ab anima non dependet: at ratione formalis dependet: vnde est medium ens, inter rationis, & reale, cum partim intellectu consistat, partim in rebus, hoc sequitur Iandu. q. 27.

1. rõ pro Auer. Ratio pro hac sententia duplex est. Altera est: quia tempus formaliter in numerato esse consistit: at hoc non consistit absq; intellectu numerante: ergo tempus formaliter ab anima dependet.

Altera est. tempus, nec secũdum totum, nec secundum partem existit vnquam: quod enim in re est, indiuisibile est: at aliqua pars diuisibilis, aut totum, non est, nisi per intellectum apprehendendum: ergo tempus ab anima dependet.

At ista sententia est absque dubio intolerabilis, & est commentum quoddam nullum habens fundamentum, quam merito reprehendit Albe. cap. 3. & 10. & in primis sunt rationes apertæ contra ipsam. Reijcitur sen. Auer.

Prima, si tempus formaliter est ens rationis, ergo est in specie entis rationis: nã a forma sumitur species, & penes ipsum formale iudicium de re sumitur, cuius generis, & speciei sit: ergo non pertinet ad vllum prædicamentum, nec ad quantitatẽ: nam prædicamenta entia realia sunt formaliter. 1. rõ contra Auer.

Secundo. Si tempus formaliter est ens rationis, cessante in intellectu ipsius operatione actuali, non erit actu tempus, sed potentia, ita concedit Iandu. sed re vera, falsissimum est. In primis, quia tunc essent motus locales, & aliorum generum: haberent ergo actu mensuram. Quis enim patitur audire, quod motus elementorum nõ fierent in tempore actu, quòd perinde est ac dicere quòd nõ fierent in tempore, nisi quis sit actu, comprehẽdens tempus? quod asserere indignum est Philosopho: est enim tempus mensura Physica, realis, sicut motus: sunt enim vtraque passiones entis naturalis.

Præterea, si res est numerabilis ab intellectu, ergo aliquid est in rebus, ratione cuius sit numerabilis: sicut si paries est visibilis, aliquid est in ipso, ratione cuius sit visibilis: hoc autem, cum sit reale, non destruetur, destructa potentia, vt quamuis visus destruatur, non destruetur color, sed etiam in se, & ex se manet visibilis: non ergo destruetur destructo etiam intellectu id, ratione cuius motus numerabilis est: id autem tempus est. Nam tempus non est numerus numerans in anima, sed numeratus in rebus, puta, in motu: & hæc est ratio Alber. 3. contra Auer.

Præterea, quarto ex Aristot. in prædicamen ad aliquid. Destructo sensu, aut scientia, non destruitur scibile, nec sensibile: sed sic se habet id, quod est numerabile ad animam numerantem, sicut sensibile ad sensum, & scibile ad scientiam: ergo numerante ablato, non auferetur numerabile: Nec sat est dicere, quod iam non erit numerabile; hoc enim non aufert, quin sit id, quod est numerabile: & ratione cuius erat numerabile, vnde recte dicit 4 contra Auer.

Simpli.

Simpli. digiti quinque essent, etiam si nullus vnquam numeraretur.

5 Præterea quinto. Secluso, & semoto quocunque intellectu, in motu est prius, & posterius, & ratio vtriusque non est eadẽ, ergo est tempus, secluso intellectu.

6 Sexto circa primam rationem oppositæ opinionis arguitur. Nam ex illa probatur, quod omnis numerus est ens rationis, cũ numerabile sit, quod si ens rationis est, iã discreta quãtitas non est genus reale: quod est absurdissimum.

7 Præterea, septimo circa alteram rationem. Nam ex illa etiam probatur motum esse per intellectum, cum nulla ipsius pars consistat, nisi tota simul per intellectum. Quis autem audebit motum, qui passio est potissima entis naturalis, & via est in formam realem, concedere ipsum esse ens rationis?

Sent. D. Tho. & Alber. & Simp. Igitur dicamus nos eum Alb. & S. Tho. opuscu. de tempore, cap. 1. & in præsenti, quod tempus formaliter est ens reale, & hoc etiam egregie fatetur Simpl.

In cuius declarationem aduertendũ primo cum Simplic. quod in tempore duo cõsideramus. Vnum, quod ipsius est essentia, & hoc est duratio quædam partium motus prioris, & posterioris. Alterum est quædam passio, puta numerabilitas quædam, & mensurabilitas partium. Essentia quidem temporis absoluta est, & ablato quouis intellectu maneret: at passio respectiua est, & ad numerantem refertur. Sed hoc duobus modis. Vel actu, vt cum res numerata est, & mensurata: & tunc requirit alterum terminum, & correlatiuum numerantem, & mensurantem: & ita ablato eo, aufertur esse numeratum actu. Altero modo in potentia est passio, id est, mensurabilitas ipsa, & numerabilitas, & hæc refertur ad numerum mensurantem in potentia, vt scibile ad scientiam. Quare ablato eo actu mensurante, non aufertur rei mensurabilitas, ablata tamen potentia eius, si non esset possibilis numerus numerans, nec possibilis mensura mensurans, tunc nec esset potentia mensurabile, aut numerabile.

Aliud mẽsurans, et mensuratum actu aliud mẽsurabile potentia. Sed tamen adhuc esse mensurabile & numerabile, bifariam intelligi possunt. Aut vt dicant potentiam Physicam ad hoc, vt possint mensurari & numerari, & hæc potentia, si non esset possibilis potentia actiua quæ posset mensurare & numerare, absque dubio nulla esset passiua. Aut dicant solam aptitudinem, vel nõ repugnantiam, & hæc aptitudo esset etiam si nullus posset mensurare, vt cœlum est diuisibile etiamsi nulla sit potentia naturalis, quæ illud diuidat: & species Solis est ex se apta, vt sit in pluribus indiuiduis, nec repugnat ei ex se, etiam si per nullam causam naturalem id fieri possit.

Igitur potentia actiua ablata, aufertur potentia & passio numerabilitatis: & hoc est, quod hic dicit Aristoteles: licet ex se, & in se talis esset res, & eius essentia; non potentiam habens, sed aptitudinem ad id tantum, & non repugnantiam.

Et hæc doctrina bene consonat cũ his, quæ diximus aliàs. Quantitatis enim natura in quadam formali ratione extensionis, aut discontinuationis partium consistit, passio est mensurabilitas, aut numerabilitas.

Aduertendum secundo cum S. Tho. in præsenti textu, qui optime notauit, quod ista numerabilitas, aut mensurabilitas nõ dependet ab intellectu creato: hic enim non est rerum causa: sed ab intellectu primo, qui omnium est causa. Vnde quantumcunque nullus esset homo, nullus intellectus creatus; adhuc res numerabiles, adhuc mensurabiles essent respectu diuini intellectus. Vnde antiqui numeros non dependentes a nobis, sed rerum causas ponebant. *2. funda. ex D. Th.*

Quod si Aristo. dicit, quod si nulla esset anima, nullus esset numerus, sic numerabilis, procedit ex suppositione, scilicet quod sola ipsa sit, quæ numeret per animam nõ nostram & solam intelligit, sed omnem intellectum lato sumpto vocabulo, vt putauit, cum dixit, quod etiam motus auferetur, anima ablata. *Nota.*

Aduertendum tertio, quod tẽpus quantum ad suam totalitem, vt contra suas partes distinguitur a nobis in dies & annos, & omnes eas simul concipimus, non est nisi per intellectum: quia in re non habet partes has simul, & si quas tales simul habet, id est per intellectum apprehendentem aliquod tempus simul totum, vt diẽ, horam, aut annum, non tamen hoc facit ipsum esse ens rationis: habet enim existentiam *Nota. 3. fun. ex D. Tho. & Albe.*

ſtantiam realem, quæ cum ſucceſſiua ſit non eſt ſicut aliarum exiſtētiarum permanentium, vt habeant omnes partes ſimul, ſed per inſtans, vel per aliquod indiuiſibile ſui. Et hoc fundamentum eſt ex Alb. c. 10. & ex S.Tho. in præſenti.

In hoc ali quot ex di ſcipulis S. Th male ipſum in telligunt. In quo aliquot diſcipuli eius, neſcio an ipſius mentem perceperint: putāt enim falſo ipſum dicere eſſe ens rationis, cum tamen id non dicat: dicit enim realiter exiſtere, ſed non habere totalitatem aliquam, ſcilicet reſpectu partium ſic apprehēſarum ſimul exiſtentium, niſi per intellectum: & hoc quidem etiam de motu, & de quocunque ſucceſſiuo eſt verum: non tamen ob id colliges eſſe ens rationis, & hæc ſentio de iſta difficultate.

Ad arg. Argumenta autem in oppoſitum ex dictis manent ſoluta: primum enim ex primo fundamento, ſecundum ex tertio ſoluuntur.

Dubitauerit autem aliquis.
Tex. cxxxij.

3. dub cu ius motus ſit nume rus ipſum tempus. Tertiam ponit dubitationem. Cum enim tempus numerus motus ſit, dubium eſt, cuius motus ſit numerus. Sunt enim motus plures, puta, Alteratio, Augmentatio, Latio, Generatio: Reſpondet vniuſcuiuſque, quatenus motus eſt, non vt alteratio eſt, non vt augmentatio, aut latio: ſed vt motus in communi, & ſimpliciter.

At ne quis putaret tempus eſſe numerū duorū motuum, id excludit dicens, quod eſt numerus vnius motus continui, ſed cuiuſque, puta, aut lationis, aut cuiuſuis alterius, ita exponit Philop. & alij.

Sed eſt nunc motum eſſe,
& aliud.

4. dub v nū ſit vnū tantū tem pus. Quartam ponit dubitationem conſequentem ex præcedenti. Si enim tempus eſt numerus cuiuſuis motus, cum ſint diuerſa mota, ſeu mobilia, vnum, & aliud, erunt etiam diuerſi motus: & ſic ſingulorum motuum erunt ſinguli numeri: erunt ergo plura, tamen æqualia ſimul, puta, ſi plures æquales motus ſimul ſint. Et per interrogationem dicit non eſſe plura tempora ſimul: dicens; Tempora, quæ ſimul ſunt, & æqualia vnum eſſe, & idem: at quæ ſimul non ſunt, tantum ſpecie vnum ſunt, vt duo dies, duo menſes, quæ ſimul non ſunt.

Ponit vnum exemplum notandum: ſi ſint plures ſeptenarij ſimul, lap dum hominum, & equorum, hi quidem materialiter differunt, tamen idem numerus formaliter ſunt. Sic plura ſunt tempora materialiter ſecundum motuū pluralitatem, vnus enim latio, alius alteratio, vnus velox, alter tardus eſt: at tempus idem eſt. *Solutio.*

An tempus ſit vnum numero.
Quæſtio. XVI.

Quæſtio hæc diligēti indiget cōtemplatione. Themiſtius duo argumenta facit cōtra Ariſtot. quæ inſoluta reliquit nobis, quę a nobis erūt examinanda, quorum primum eſt contra tex. t 32. vbi dicit Ariſtot. tempus eſſe numerum aliorum motuum, non ſolum localis, ſed alterationis, & reliquorum: contra ſic argumentatur. Quia illi motus non habent prius, & poſterius, cum non per ſpatium aliquod fiant nam Ariſt. a ſpatio ſumpſerat prius, & poſterius motum, cum definiuit tempus. Alterum, cum dicit, tēpus eſſe idem, & vnum omnium motuum: aut loquitur de identitate ſpecifica, aut numerica. Si de ſpecifica, iam tempora duo ſimul ſunt æqualia, & duo nunc: ſi de numerica, vnum erit numero tempus, quomodo ergo in multis poteſt eſſe motibus ſubiecto differentibus?

Quod ſi in illis non ſit, quomodo tempus eſt paſſio, & habitus motus, vt dixit tex. t 30. Hæc Themiſt.

De vnitate autem temporis inuenio quoſdam aſſerentes eſſe vnicum numero in omnibus motibus: in vno quidem, puta, primi mobilis intrinſece; in reliquis extrinſece, vt dictum eſt ſuperius. Huius ſententiæ eſt Albe. ca. 17. eſt etiam S. Tho. *t ſcil. D. Th. Alb. Auer tē pus ē vnū numero.*

in tex. hoc vsque in finem libri: est Auerr. etiam quicquid vel t landu. nam in commen. 132 dicit tempus esse numerum motus cuiusuis, sed differenter: nam motus primi est numerus, & forma ipsius, aliorum numerus tantùm, ac si dixisset, illius motus esse intrinsecam mensuram, aliorum extrinsecam. Cum igitur ille sit vnus motus, erit vnum tempus: nam non habent nisi vnicum subiectum, Et in commento 133. dicit, quod tempus esse idem, potest intelligi dupliciter: Aut quod singuli motus habeant sua tempora, quamuis dependeant a primo: Aut quod omnia referantur ad vnicum tempus primum, & non sit aliud; & hoc secundum approbat.

2. Grego. Iand. Philop. &c. In opposita sententia est Gregor. 2. sent. dist. 2. q. 1. & Ocha. cum Nominalibus, & Iand. q. 22. & (quod notandum est) Simpl. etiam respondens argumento Themist cuius sententiam explanabimus postea. Hi omnes dicunt, tempora esse plura secundũ pluralitatem motuum, ita vt quilibet motus suum habeat tempus. Videtur interdum etiam Philop. huius opinionis, quãquam varie loquitur vt patet, in tex. 99. & 134. Aliqui autem Græci, vt Alex. Eudemus, & Iamblicus in hac quæstione explicanda aperte videntur confugere ad decreta Platonis de Idæis.

1. prob. a testimonio Ari. Sed quia est nobis partim substinendũ esse tẽpora plura in motibus pluribus probo id ex Arist. & ratione. Ex Arist. quidem, primum, quia tex. 130. dicit tempus vbiq; esse, quia vbique motus reperitur, cuius passio, & habitus est tempus. Ex hoc collige, si tempus vnum est, non potest in esse pluribus motibus differentibus: quia id implicat: si non inest ipsis, non ergo erit, vbi motus sunt: nec dicitur ipsorum habitus, habitus enim inest.

Obiect. Solut. Quod si dicas, sat est, quod mensuret omnes motus, licet non sit in ipsis. Hoc nil valet: nam non sufficit id, vt dicatur esse, vbi motus est; non enim mensura, puta, vlna, vbique dicetur esse, nec habitus dicetur propter mensurata extrinseca, quæ sunt vbique.

2. a test. Arist. Præterea tex. 132. dicit tempus esse numerum cuiusuis motus. Quæro, An sit numerus numeratus, an numerans Numerans non est, vt dicit Arist Si numeratus ergo non est distinctus, nec separatus ab ipsis motibus: debet ergo plurificari cũ motibus: nam vnum numero impossibile est esse inhæsiue in pluribus.

Præterea, eodem tex. vt dicebamus, dicit, quod sicut plures septenatij vnus numerus dicuntur, ita est idem tẽpus; sed illa est identitas, & vnitas specifica cum pluralitate numerica: ergo talis erit vnitas temporis, aliàs exemplum esset ineptissimum. 3

Sed ad rationes deueniamus. Sit primũ argumentum. Vnusquisque motus habet suum prius, & suum posterius distinctum ab alijs: ergo & suum tempus. Consequentia est nota; Nam ex priori est certissimum. Nam sicut sunt diuersa spatia, per quæ fit motus, ita diuersa erunt priora, & posteriora. 1. Ratio.

Secundo. Tempus consequitur motum, vt motus est, siue ille sit motus primi corporis, vel alterius. Hoc enim per accidens est: ergo vbicunque motus est, ibi suum proprium est tempus. Et hoc argumentum profecto conuincit. Quis enim potest intelligere, quod motus primi mobilis habeat tempus in se, & non motus aliorum orbium, cum si per aliquam potentiam auferretur illud primum, adhuc maneret tempus? 2

Tertio argumentor cum Aug. 11. Confess. c. 23. in illo prælio Iosue cessauit motus cœli per horas tres. Vbi videmus tempus fuisse absque motu cœli. Per hoc autem cognoscimus hanc veritatem Physicam motum illum non solum habere in se tempus, sed etiam alios. 3

Ob id existimo esse dicendum primo, quod duplex est tempus. Vnum primum, & principale: alterum secundarium. Tempus primum est, quod aliorum est causa, & ipsa antecedit, quale est tempus cœli: fundatur enim in motu, qui omnium aliorum est causa, & tale vnum est, nec plura esset possunt, & de hoc negat Aristot. duo Æqualia esse simul. 1. Concl. Duplex ẽ tempus. 1. principale, alterum secũdarium.

Secundarium tempus est extrinseca duratio cuiuslibet motus, & hoc plurificatur, & multiplicatur secundum multitudinem motuum, vt probatum est.

Et procul dubio S. Tho. & alij dicentes esse vnicum numero tempus, loquuntur de hoc primo & principali, & extrinseca mensura, & communi omnium aliorum, quod

quod ſi vniuerſaliſſimum, & communiſſimum. Et ſic eſt D. Thomas defendendus, & interpretandus: ſic etiam viri pleriique doctiſſimi ex eius diſcipulis interpretandus.

2. Concl. Non vtimur temporibus ſecundario ad menſurandum. Secundo annotandum, quod quamuis iſta tempora ſint in ipſis motibus, tamen non vtimur illis ad ipſos menſurandos motus, ſed tempore cœleſti, & hoc, quia non ſunt nota, & manifeſta. Scias enim, quòd tempus niſi coniungatur cum aliquo ſenſibili, notum non eſt: vnde prouenit, quod tempora aliorum motuum tunc diſcernimus, cum aliqua qualitate ex illo afficimur, puta, quia mouentes defeſſi ſumus, vel quid ſimile. At tempus cœli eſt notiſſimum propter lumen, quo fiunt dies, & noctes. ob id tali motu vtimur pro menſura menſurata & mẽſurante motuum omnium aliorum eo modo, quem q. 14 explicui: ac ob id vnum eſſe tempus fatentur omnes, videlicet commune, & vniuerſale, omnium menſura, tamen hoc non aufert, quin multa ſint particularia tempora, hoc eſt particulares, & propriæ durationes ſingulorũ motuum propriæ.

3. Concl. Tempore primi cœli vtimur pro menſura propter quatuor rationes. Dicendum tertio, quod iſto tempore cœli vtimur loco vtriuſque menſuræ, propter quatuor. Et quia latiſſimum eſt omnium, & quia maxime eſt vniforme, & regulare, & quia perpetuum eſt, & ita continet ſub ſe quodcunque aliud, & quia commune eſt omnibus, nam aſſiſtit cuicunque alij motui, & tempori. Menſura autem debet eſſe communis omnibus menſuratis: ac reliquas habere conditiones. Ob id ne mireris, ſi Ariſt. tempus motui cœli tribuat, cũ illud ſit menſura cõmunis omnium motuum, quam communem menſuram Phyſicus indagat, & contemplatur. & ob has etiam cauſas hoc ſolum vocari ſolet tempus per antonomaſiam: aliæ vero particulares durationes ſingulorum motuum propriæ nõ ita, dicuntur quidem durationes, ſed nõ tempora abſolute, nec ſimpliciter, & tu obſerua iſtam doctrinam.

Ad arg. Themiſt. Iuxta quam poſſumus reſpondere, ad argumenta Themiſt. nam alij non habent aliud argumentum, quàm doctrinam Ariſtot. ſed iam oſtendimus ſecundum Ariſt. mentem plura etiam particularia tempora eſſe, vnum tamen omnium primum.

Ad 1. Ad primum Themiſt. (licet non ſit ad rem præſentem admodum) dicitur, quod in alijs motibus etiam eſt prius & poſterius non penes ſpatium, ſed penes latitudinem formæ. Vt diximus enim in præcedentibus, forma ſecũdum quam eſt alteratio, & augmentatio, gradus, & partes habet aut intenſionis, aut extenſionis: at Ariſt. explicuit de motu locali, quia id erat euidentius, vt dicit Simpl.

Generatio vero & corruptio non habẽt prius & poſterius, quia ſubſtantia in inſtãti producitur: at Ariſt. illas etiam numerauit inter motus, quia non eſt ſolicitus modo determinare, an generatio & corruptio ſit inſtantanea, nec ne.

Ad 2. Ad ſecundum dico, quod tempus dicitur vnum numero, ſi primum eſt: dicitur autem abſolute vnum ſpecie, ſicut plures ſeptenarij vnus ſunt numerus, vt docet ipſe Ariſt. & apparebit hoc in ſequenti expoſitione. Et duo tempora prima numero ſimul non ſunt, aut duo alia tempora, quæ non ſunt prima, non ſunt idem numero, ſed idem ſpecie tempus.

Quoniam autem eſt latio.
Tex. cxxxiij.

Tẽpus eſſe menſuram aliorum motuum. Vult oſtendere, quod tempus ſit aliorum menſura, & ſupponit eſſe lationem, id eſt, motum localem, & huius vnã ſpeciem eſſe circularem.

1 Suppo. Supponit ſecundo, quod vnũquodq; aliquo ſui generis numeratur, & mẽſuratur, vt decem homines vno homine, decẽ lapides vno lapide, decẽ vnitates vna vnitate. 2

3 Supponit tertio, quod tempus menſurat motum, & ipſum tempus, & etiã motus menſurat aliquando tempus, ſed motus, qui tẽpore iam determinatus eſt, ſicut pannus menſuratus vlna, menſurat reliquum pannum. Dicit autem, quod tẽpus finitum menſurat tempus, id eſt, quædam pars certa temporis ſumitur ad menſurandum totum tempus.

Ex his cõcludit motum circularem cœli diuinam eſſe menſuram menſurantẽ, quia eſt primus, & maxime regularis, & ipſius tempus notiſſimum eſt, vt diximus quæſtione præcedenti. Reliqui motus, & ipſorum tempora non ſunt primo mẽſuræ, quia difformes, & irregulares ſunt, cum

non habeant continuitatem tantam, quantam cœli latio.

Quapropter & videtur tempus esse.

Excusatio antiquorum. Excusat modo Antiquos circa naturã temporis, dicens, quod ob id illi cœli circularem motum existimabant tempus, qa cũ illo mensuramus motum, & tẽpus: at re vera non est ille, sed illius numerus tempus.

Quõ sit verũ oẽs res humanas esse in circulo, et in rota. Declarat etiam dictum commune vulgi. Dicitur enim, res humanas esse in circulo, & in rota, ac etiam reliquas omnes res naturales. Et quodammodo bene dicunt: nam circulatio est mensura omnium horum durationis, ob id finẽ, ac principium videntur habere simul, quod est in circulatione. Nec aliud est dicere esse res in circulo, quam mẽsurari circulatione: hæc enim mensura est.

Imò & totum tempus circulatio est, nã sicut totum non est aliud, quam multę mẽsuræ simul sumptæ, vt multæ vlnæ pãni est totus pannus, ita multæ circulationes sunt tẽpus, loquitur autem de tempore omniũ primo, & notissimo.

Dicitur autem recte.
Tex. cxxxiiij.

Regreditur ad explicãdum id, quod superius dixit, plures septenarios esse eũdem numerum, ac ponit documentum. *Nota.* Cum aliqua conueniunt in aliquo ita, vt per illius differentias differant, non dicuntur idem in illo, Verbi gratia, Scalenus, & Isocheles non sunt idem triangulus quia differunt per trianguli differentias, dicuntur tamen eadem figura, quia non differunt differentia figuræ, imò sub vna illius differentia continentur. *Simile quid dicatur vnum tempus.*

Circulus, & triangulus nõ dicentur eadem figura, quia sub diuersis figuræ differentijs sunt: Sicut homo, & equus non dicentur idem animal.

At cum non differunt differentia illius, sunt idem in illo, vt Scalenus, & Isocheles eadem figura, ita septenarius hominum, & leonũ, non sunt idem septenarius, sunt tamen idem numerus. *Nota.*

Ex hac doctrina vult Simpl. quod intendat docere diuersa priora, & posteriora motuum dici idem tempus: nam tempus numerus est, & diuersa priora, & posteriora sunt sicut diuersa binarij, vnitas ergo temporis specifica est. Mibi itaque hæc præ cæteris placet expositio Simpl. Hæc de tempore, & de libro quarto.

FINIS LIBRI QVARTI.

IN QVINTVM LIBRVM PHYSICORVM.

Caput Primum.

Mutatur autem omne, quod mutatur. Tex. I.

Int Ari.

Vid Arist. intendat in hoc lib. 5. omnes vnanimes sētiūt Arist. de spēb' motuū loq ita dicūt Simpli, S. Th. Auerroes, Albertus: cū.n. de his, q motum in communi sequitur, dixisset, Puta, Loco, Tempore, Infinito, nunc de ipsius essentiali diuisione tractar. Ista autem intentio non est sic præcise intelligenda, vt existimetur solum de speciebus motus tractare: sed simul agir de cōtrarietate, vnitate, & alijs, quæ species motus sequuntur.

At quia species motus sumuntur ex motibus per se, non autem ex motibus per accidens: separat primo ea, quæ per se mouētur, a mobilibus incipiens, vt a clarioribus vt dicit Auer.

1 Statuit igitur in hoc textu vnum Theorema, in quo continetur trimembris diuisio mobilium. Quædam enim mouentur per accidens, nempe quæ ob id dicuntur moueri, quia sunt accidentia ei, quod mouetur per se: vt album currit per accidens, quia accidit, quod equus currens sit albus: quo pacto motus rei potest attribui omnibus accidentibus illius rei in concreto.

Tex. expositio. *1. theorema, de triplici mobilium differentia.*

2 Secundo Quædam mouentur secundū partem, vt cum motus partium toti tribuitur, vt cum oculus sanatur, aut manus, aut pectus, absolute dicitur, homo sanatur.

Nota vero differentiam inter hos duos modos, nam quod mouetur per partem, sic mouetur, vt eius pars vere per se moueatur, oculus enim per se sanatur, & caput. At id, ratione cuius mouetur per accidēs, non per se mouetur, nō enim albedini inest cursus per se, & ista est differentia, & nō illa, quam dat Auer. quod pars potest separata moueri, non aūt accidens. Hoc enim licet aliquando sit verum, tamen sæpe partes non mouentur motu, quem habebant in toto, cum separatæ sunt, non enim oculus abstractus sanabitur.

3 Tertio. Quædam secundum se ipsa mouentur, vt ignis sursum mouetur, & animal secundum se ipsum augetur. Ista autem, quæ sic mouentur, distinguuntur secundum diuersitatem motuum. Nā quædam alterabilia secundum qualitatē, quædam secundum quantitatem augmentabilia, & iterum in his singulis sunt variæ species mobilium secundum species motuū. Est enim in alterabili calefactibile, condensabile, rarefactibile, & alia huiusmodi. Similiter in augmentatione, in motu cœli, & alijs, vt magis declarabimus in sequentibus.

Est autem & in mouente similiter. Tex. ij.

Secundum constituit Theorema, in quo eādem prorsus distinctionem ponit in mouente, quam posuit in mobili, puta: Quædam mouent per accidens, vt quæ accidunt mouenti per se, vt album ædificat: Quędā per partem, vt homo percutit, quia manus percutit, quædam per se primo, vt ipsa manus percutit, ignis calefacit, medicus sanat, & est satis nota distinctio.

2. theorema, de triplici mouentiū differentia.

Quoniam

Quoniam autem est quidem aliquid. Tex. iij.

5. in quo uis motu reperiun tur, qui mouet, et mouetur, tẽpus, ter minus a quo, & ad quem. TErtium constituit Theorema, vno tamen præsupposito, Scilicet, in motu quolibet esse quinque. Quod mouet, quod mouetur, tempus in quo mouetur, terminus a quo mouetur, & in quem mouetur. Vt cum lignum ex calido fit frigidum ab aqua: ibi ista quinque inueniuntur, Aqua est, quod mouet: lignum quod mouetur: frigidum, terminus ad quem quia in ipso terminatur motus: calidum, terminus a quo, est etiam certum tempus quo id fit, Ita etiam inuenitur in alijs motibus.

3. Theorema motũ esse in eo, ĩ quo est. Est igitur Theorema. Motus est solum in eo, quod mouetur, non autem in termino ad quem, hunc autem vocat, Formam, Locum, Tantum. Per formam, substantialem, & qualitatiuam, pro motu, generationis, & alterationis intelligit, vt notat Auer. per locum, & per tantum, reliquos motus significat, vt dicit Simp. nempe, localem & augmentationem.

Sed est mouens, & quod mouetur. Tex. iiij.

Nota. Motus de noĩatione similiter mino ad quem. TErminum nõ moueri dixerat, sed motum in mobili esse, ob id colligit esse quod mouet, & quod mouetur & in quod mouetur. Quasi dicat, esse alia, quæ mouent, & mouentur, diuersa a terminis ad quos.

Hi autem non sunt adeo motus expertes, quin aliquid ad motum faciant nã motus denominationem sumit a termino ad quem. Vt calefactio dicitur motus in calorẽ, licet procedat a frigido, & frigefactio, mot.s in frigiditatem, licet fit ex calido in frigidum, non enim a termino a quo, denominatio est. Similiter corruptio est mutatio in non esse, quamuis enim sit ab esse, tamen quia tendit in non esse, corruptio dicitur: ècontra generatio a non esse in esse. Obserua igitur, cum duo termini in motu sint diuersi, a termino ad quẽ motus denominatio sumitur.

Quid igitur motus sit, dictum est. Tex. v.

MOtus definitionem se tradidisse docet, at terminos non moueri dicit, quasi illis non insit motus definitio. Sunt enim accidentia per se immobilia, vt scientia, albedo, & reliqua, esse autem formas immobiles per se metaphysici est ostendere, vt dicit Auer. ob id prætermittitur probatio, sed supponitur. *Termini mot⁹ sunt immobiles.*

Obijcit tamen statim dubium. Nã qualitates, puta, albedo, calor, & similes, quæ dicuntur termini motus, sunt passiones, nam sunt de tertia specie qualitatis, at passio motus est: ergo motus est terminus motus, & ita est motus ipsius mutatio, quod postea ostendetur fieri non posse. *Dubium.*

Respondet ad hoc, has qualitates non dici passiones, quia motus sint, sed tantum quia termini motus sunt: vnde calor non est motus, sed calefactio; nec albedo, sed dealbatio. *Solutio.*

Est autem & in illis, & quod est. Tex. vj.

TErminum ad quem, sicut & ipsum mobile, & mouens tripliciter diuidit, nempe, in per accidens, in secundum partem, in per se: quod idem etiam in termino, a quo intelligi potest. Id dicitur per accidens, quod accidit termino per se: nam terminus per se est, in quem primo terminatur motus, vt in albedinem dealbatio: at quia albedo est visibilis, & intelligibilis, cum dealbatur aliquid, dici potest, quod est mutatum in quid intelligibile, sed per accidens. *Triplex diuis. termini ad quem, mobilis, & mouentis & termini a quo.*

Similiter in dealbatione, color est terminus, sed secundum partem, puta secundum albedinem, & Europa est terminus secundum partem tendentis Athenas, quæ sunt pars Europæ: at dealbationis color albus terminus est per se.

Id etiam explicari potest in termino a quo, vt notum est.

Ex his epilogat ea, quæ dicta sunt, nempe, quod tripliciter contingit moueri, & id ipsum etiam in mouente, & quod motus *Epilogus.*

non

non in forma est, sed in mobili in actu, per formam autem modo intelligit siue substantiā, siue qualitatem, locum, aut quantitatem, vt dicit D.Thom. quæ sunt motus termini ad quos.

Quæ igitur secundum accidens est mutatio. Tex. vj.

Ab Arist. reijcitur motus per accidēs, et ideò de motu per se agendū.

AD mutationem per se conuertitur omissa mutatione, & motu per accidens. Reddit autem rationem, cur id fiat, dicens, quod motus secūdum accidens est in omnibus, & omnium, & semper. Per quę verba dat intelligere, motum per accidens ex parte termini, & ex parte mouentis, & mobilis. Dicitur motus per accidens in omnibus, id est in omnibus prædicamentis, vt dicit Simp. & Alb. nam cum omnia prædicamenta in vno possint inueniri, per accidens moueri dici possunt. Vt si homo currit, quātum currit, coloratum currit, filius currit, agens currit, & reliqua. Dicitur etiā, motus per accidens esse omnium, quantū ad terminum, quia omnia prædicamenta termini possunt esse per accidens. Dicitur, semper, vt vult Simpl ac si dicat, quod etiā res, cum non sunt, mouentur secundum accidēs: vt corpus Petri mouetur ipso motuo, ac ob id Petrus tunc per accidens moueri dicitur.

Est igitur sensus integer, quod in motu per accidens nec est determinatum mobile aut mouens, nec terminus, nec tempus. ob id ab arte reijciatur. Auerroes motum per partem, ob indeterminationem cum per accidens coniungit.

At motus per se, non sic, imò inter terminos determinatos fit: est enim inter contrarios, aut contradictorios: vt ab albo in nigrum, & a non nigro in nigrum: a calido in frigidum, & a non frigido in frigidū, a non aqua in aquam, & hoc inductione per omnes motus patet.

Dubium Posset quis obijcere. Nam fit motus a medio, & ad medium, vt a fusco in album.

Solut. Respondet, quod medium habet rationē duorum contrariorum quodammodo: relatum enim ad vnum, habet alterius rationem, vt fuscum respectu albi nigrum est: respectu nigri, album est: & media chorda acuta dicitur respectu primæ, & grauis respectu vltimę, & ideo idem de medio, sicut de contrario iudicium haberi debet. Dicitur, quodammodo: nam medium non est perfecte contrarium, cum extrema in eo remissa sint, & forsan non in actu, sed in potentia: de quo postea dicetur.

Quoniam autem omnis transmutatio est. Tex. vij.

Q̄d mutatio est ab vno in aliud.

MVtationum numerū venatur, vt qui ex eis motus dicatur, ostendat. Ab ipso autem nomine mutationis sumit in mutatione esse duo extrema mutatio n. Græce dicitur μεταβολὴ, quasi sit mutatio ex vno in aliud, & vnū post aliud, est enim vnum prius, alterum posterius, est igitur mutatio ex vno in aliud.

Nota. Quadruplex mubiectio in nō tatiōis modus.

Hæc autem quadrupliciter intelligi potest, aut ex subiecto in subiectū, aut ex non subiecto in non subiectum, aut ex non subiecto in subiectum, aut ex subiecto in nō subiectum. Per subiectum autem intelligit terminum, siue a quo, siue ad quem affirmatum, & positiuum, vt cum dicitur ab albo in nigrum, vterque terminus est subiectum. Per non subiectum intelligit terminum negatū, vt non album, non ignis.

Ex his igitur quatuor cōbinationibus tres dicit esse mutationes. Illa autem, quæ est a non subiecto in non subiectum, non est per se mutatio, nam tales termini, nec contrarie, nec contradictorie opponuntur, cum vterq; sit negatus, reliquæ tres sunt, vt ordine declarabuntur.

Quæ igitur ex non subiecto est.

Quæ mutatio sitge neratio et corruptio & quotu plex.

MVtationes duas, quæ inter terminos contradictorios fiunt, distinguit, dicens, quod illa quæ a non subiecto in subiectum est generatio dicitur, quę verò econtra, a subiecto in non subiectum, corruptio: differunt enim terminis transmutatis.

Vtraque autem est duplex, simpliciter, & secundum quid. Simplex generatio, aut corruptio est, quæ est substantiæ alicuius; quæ verò accidētis, secundum quid est Vt generatio albi ex non albo, secundū quid est; hominis verò ex non homine simpliciter: ita in corruptione. Et textus clarus est.

Si

Si igitur id, quod non eſt.
Tex. viij.

Generatio & corruptio non ſunt motus. INter has adhuc tres mutationes, nec generationem, nec corruptionem motum eſſe contendit. Facit autem rationem hãc priorem de generatione. Quod non eſt, nõ poteſt moueri: quod generatur, non eſt ergo quod generatur non poteſt moueri, generatio ergo non eſt motus.

Sumit autem tanquam notum; Quod non eſt, moueri non poſſe: diſtinguit tamen, de quo non ente loquatur.

Triplex enim eſt non ens. Vnum quod in compoſitione, vel diuiſione intellectus conſiſt t tantum, qualia fictitia, & falſa, vt dicit Albertus: & hæc nullo modo mouentur. Alterum non ens ſimpliciter, puta, ſubſtantia in potentia, quæ opponitur actui ſimpliciter, vt ignis potentia, Leo potentia: & hoc eſt, quod non poteſt moueri cum eſſe non habeat. Tertium eſt, non ens ſecundum quid: vt quod non eſt albū, quod non eſt ſanum, & tale non ens, eum ſit ens aliquod ſimpliciter, moueri poteſt. At quia poſſes dicere: Non ne materia eſt, & ipſa generatur? igitur generatio motus eſt. Hoc rei:cit, dicens, quod quamuis maxime accidat eſſe generationem per accidens, id eſt, quamuis id, quod generatur per accidens, puta, materia ſit, tamen id, quod ſimpliciter generatur, nempe, compoſitum, non eſt, vnde reſpectu ipſius, generatio non eſt motus.

Expoſitio Auerr. reÿcitur. Vbi aduertendum, quod Auerro. cum alijs rationem Ariſtotelis ita intellexerũt vt velit dicere, generationem non eſſe motum, quia materia, quæ ipſius eſt ſubiectũ, eſt non ens; quod autem non eſt, non habet motum. Sed mihi hoc non placet, quia diceret aduerſarius, quod materia eſt, & eſt ſubſtantia, licet autem non ita perfecta, quæ tamen ſufficeret moueri tali motu. Nec video, quomodo qui hoc diceret, impugnari poſſet: vnde enim habet, quod ad quemcunque motum oporteat eſſe ens actu perfecto, cum tamen motus ſit actus entis in potentia?

Vera expoſitio. Ob id dico, quod Ariſtoteles, per quod non eſt non materiam, ſed compoſitum, quod generari dicitur, intelligit, & tunc ſenſus eſt certiſſimus, & verus, cum illud non ſit, dum generatur, non poteſt moueri.

Vnde patet, quod ſi generatio ad materiam referatur, ipſius motus eſt: at ſi ad compoſitum, quod proprie, & per ſe generatur, non motus ſed mutatio eſt.

Eſt enim hoc diſcrimen, quod notauimus in libro primo, inter alios motus, & generationem. Nam motus alij ſuum ſubiectum ſimpliciter denominant: eſt enim homo, qui albeſit, & aqua, quæ caleſit. At generatio terminum per ſe nominat: homo enim, non materia, per ſe generatur. Et hoc eſt, quod hic docet Ariſt. Id, quod per ſe generatur, non moueri, nec ipſius reſpectu generatio eſt motus: at ſi ad materiam referatur, negari non poteſt, motum eſſe, cum ſit paſſio quædam, & propria, ac vera.

Similiter autem, & in quieſcente.

OStendit etiam, quod nec generatio eſt quies. Nam quod non eſt quieſceret. Et denique abſurda, quæ ſequuntur ad hoc, quod non ens moueatur, ſequuntur etiam, ad hoc quod non ens quieſcat. Statim adhibet poſteriorem rationem ad oſtendendum, quod non eſt, non moueri: quia non eſt in loco, cum non ſit in aliquo loco. Cum igitur quod generatur, non ſit, non erit in loco, & ſic non mouebitur. *Quod generatio nõ ſit quies.*

Quod vero corruptio nõ ſit motus probat. Quia ſi corruptio motus eſt, generatio ei contraria motus eſſet, aut quies. Nã motui non niſi motus, aut quies opponitur: At generatio nec eſt motus, nec quies, ergo nec corruptio. *Quod corruptio nõ ſit motus nec quies.*

An generatio ſit motus. Quæſt. I.

SEnſus quæſtionis manifeſtus eſt. Videtur autem multis, generationem non eſſe motum. Primo, quia videtur docere Ariſtoteles in præſenti textu. *Arg. qđ nõ ſit motus.* 1

Præterea, quia motus eſt ſucceſſiuus: at generatio eſt in inſtanti, non ergo motus eſt. 2

Præ-

3 Præterea: Motus est inter contraria: at generatio est inter contradictoria: non ergo videtur generatio motus. Idem de corruptione.

1 In oppositum tamen facit, quia videtur actus entis in potentia, vt est in potētia: est enim actus materiæ existentis in potētia.
Ar. quod sit motus.

Solutio. Nec valet glossa Simplicij, quod per ens in potētia intelligitur compositum, quod est in potentia. Hoc enim fictum est, cum Aristoteles dicat ens in potentia, sub quo etiam materia comprehenditur.
Confut. *Solut.*

2 Præterea, quia potentia materiæ est vera potentia trāsmutabilis ergo actus eius, vt talis est, motus est.

1. funda. Pro solutione huius difficultatis. Notandum est, motum duobus modis accipi posse. Aut lato vocabulo, quo pacto definiuit Arist. motum actum entis in potentia. Aut stricte, & proprie, vt tex. superiori 8. quo reijcit generationem, & corruptionem a motu, per motum intelligens quo moueri res dicitur, scilicet successiue, quia spatium, vel forma, quæ acquiritur, haber latitudinem.

1. Concl. His positis sit prima conclusio. Si generatio, & corruptio ad materiam comparentur, sunt ipsius motus, & actus imperfecti quibus venit in formas, ad quas est in potentia: sicut subiectum peruenit in accidentales formas per alios motus. At si ad id, quod generatur, aut corrumpitur comparatur, motus non sunt, cum pereos non dicatur moueri, sed fieri id, quod generatur vt diximus supra textum, nec successiue, nec in instanti.

In cuius declaratione aduertendum primo, quod de ratione motus in communi, non est successio illa temporanea, vt aliqui existimāt: sunt enim veri motus in instanti perfecti, vt patet de illuminatione, secundum Aristotelem, & de coagulatione, & congelatione, quæ in instanti extenditur. At ratio motus in communi in eo tantum consistit, quod sit actus entis in potentia; successio verò aduenit motui proprie dicto, & est ipsius quantitas consurgens ratione spatij, aut ratione extremorum, inter quæ fit. Nam cum termini latitudinem habeant, & præterea sit resistentia, nō potest transitus fieri in instanti perfectus ab vno in alterum, nisi cum in diuisibili consistunt.

Aduertendum præterea. Generationem differre ab aliis motibus multipliciter. Primo in subiecto. Nam generationis, & corruptionis subiectum materia prima est: hæc enim est, quæ permanet sub extrinsecis formis: at aliorum motuum subiectum compositum ipsum est. 1
Differentia multiplex generatiōis ab alijs motibus.

Secundo, differt in terminis: Nam termini generationis, & corruptionis contradictorij sunt: at reliqui motus sunt inter contrarios: fit enim motus ab albo in nigrum: at generatio ignis ex non igne. 2

Dices, quare hoc ita fit? Respondeo maximum discrimen esse inter formas accidētales, & substantiales. Nam accidentales formæ habent non solum repugnantiam, sed determinatam repugnantiam, vt albū cum nigro, vel medio: calidum cum frigido, & similia. Hæc autem determinata repugnantia consistit in hoc, quod circa proprium subiectum, aut vna, aut altera inueniatur, nec absit vna, nisi adsit altera. At inter formas substantiales est repugnātia quædam, sed non est determinata, eo quod forma substantialis ex æquo cuilibet repugnat: nec circa materiam consequenter se habet, cum materia absque illis duabus, aut tribus esse possit.
No. discrimen inter formas substātiales, et accidentales.

Ex hoc procedit vnum notatu dignum quod in accidentalibus formis est mutatio determinata. Cum enim in vnam tenditur, ex altera certa proceditur, vt ex albo in nigrum, & èccontra. At in substantia hoc non est: modo enim ignis ex aqua, modo ex aere, modo ex alio fit. Quod si in substantijs aliquando ex determinata forma proceditur, vt in viuentibus ex embrione, aut ex semine, non tamen èccontra proceditur, neque est æqua vtriusque ratio. No. 2.

Hinc etiam processit alterum notandum, quod terminos in tali substantiarum mutatione sumamus penes contradictionem, & non penes formas positiuas, cum non sit forma determinata semper, quam sumamus. At in accidentali motu, non solum per contradictionem, sed penes affirmationem terminos per se sumamus: & hæc est secunda differentia, & differentiæ ratio, & est notanda. No. 3.

Tertio, differt generatio in mensura. Hæc enim instāti mensuratur: reliqui motus frequentius tempore, eo quod quantitatem

Qq

titatem diuisibilem habeant. Ex his igitur patet, quid inter generationem, & reliquos motus differat, quare ob differẽtiam hanc dicitur ab Aristotele mutatio: at reliquos vocat motus nomine motus proprij sumpto, tamen in communi sumendo nomen motus, vt definitur in 3. Physicorum, motus dicitur etiam generatio, & corruptio, vt dictum est.

Ad 1. Ad Aristotelem dico, solum negare generationem esse motum illius, quod generatur, & motum proprie, non tamen respectu materiæ.

Ad 2. Ad secundum, negatur prorsus de ratione motus in communi esse successionem, vt diximus: sed est de ratione motus illius, cuius spatium, vel terminus, qui acquiritur, habet latitudinem cum resistentia, quem proprie, & stricte ob id motum vocamus.

Ad 3. Ad tertium dico, quod motus proprie particularier dictus, inter contraria fit, non tamen motus in communi sumptus: sic enim comprehendit etiam mutationem, siue inter contraria, siue inter contradictoria fiat. Sic autem sumitur in libro tertio, & sic nos generationem, & corruptionem dicimus motum, late sumpto vocabulo, quia videlicet est vere actus entis in potentia.

Quoniam autem omnis motus. Tex. ix.

Quæ illarũ trium mutationũ sit motus. Concludit ex tribus mutationibus dictis, vnam esse motum, puta, eam quæ est a subiecto in subiectum. Quæ enim inter contradictorios terminos fiunt, mutationes dicuntur. Explicat autem per subiectum intelligere contraria, aut media, aut priuatiua, quæ affirmatiua significant, vt nudum, tenebrosum, mortuum, cœcum: quæ pro contrarijs reputantur.

Quotuplex sit motus. Statim motum, qui a subiecto in subiectum fit, diuidit in tres species, in eum, qui secundum quantitatem, & eum, qui secundum qualitatem, & eum, qui secundum locum fit: quorum sufficientiam probat, diuidendo prędicamenta, & excludendo alia septem, ad quæ non est per se motus.

Caput Secundum.

Secundum substantiam autem. Tex. x.

Incipit a substantia, dicens, non esse motum in substantia. Ratio est. Motus est inter contraria: at substantiæ nihil est contrarium, in ipsa ergo non est motus. Similiter nec ad relationem, Quia stat, inquit, vnum relatiuũ acquirere relationem sine aliqua sui mutatione, vt si ego sum albus, & aliquis fit albus, acquiro absque aliqua mei mutatione similitudinem, non ergo ad relationẽ motus est. Probat vlterius de actione, & passione. Si enim ista per motum acquirerentur, tunc motus ipsius esset motus, & mutationis mutatio, quod esse non posse statim probare incipit. *In substãtia, relatione, actione, & passione nõ est motus.*

Duplex tamen hic occurrit dubium. Alterum est, quomodo in substantijs non sit contrarietas, cum elementa sint contraria. Præterea, vel loquitur de perfecta contrarietate, vel nõ. Si loquitur de perfecta, profecto nec ad quantitatem, nec ad locum est motus, in ipsis enim non est perfecta contrarietas. Quod si non loquitur de perfecta contrarietate, sed de oppositione quadam extremorum positiua; cum in substãtia inueniamus duas formas sic repugnãtes, erit profecto motus. Sine dubio non est facile hoc dubium soluere. *Dub. 1. Quomodo in substãtijs nõ sit contrarietas.*

Monet dubium Simplicius, & Auerr. de eodem, & citat Alexandrum dicentem, elementa esse proprie contraria, eo quod existimat, qualitates esse formas substantiales elementorum. Ad Arist. autem dicentem substantijs nihil esse contrarium, respõdet quod dupliciter intelligi debet. Vno modo de substantijs compositis & mixtis, his enim non inest contrarium. Aut secundo, quod nulla substantia est contrariũ habẽs ratione materiæ, bene tñ ratione formæ. *Sent. Alex.*

Ista sententia, quamuis non sit in præsenti examinanda, mihi nõ placet. Primo, quia qualitates substantiam elemẽtorum existimat, & quod est passio, cũ forma confundit. Secundo, quia adhuc non declarat Aristotelẽ. Nam posset dici, quod sufficit contrarietas in formis, vt sit in substantia *Refellitur sen. Alex.*

motus:

motus: nã mutatio secundum formas fit.

Auerro. elementa contraria putat, sed ratione qualitatum, S.Tho. verò etiam ipsas formas aliquam contrarietatem habere docet, secundum quod substantiæ omnes inæqualitatem habent in perfectione substantiali.

Sequi ex quid de hoc sit, nõ video, quid ad Aristotelem dicendum sit, quomodo in substantia non sit contrarietas, & sit in quantitate.

Refellitur sent. Aue. Auerr. dicit, sermonem Aristotelis esse probabilem, & posse dici, substantijs esse aliquid contrarium. Sed hoc profectò non est rem soluere.

Dub. sol. vera. Nota. Oportet igitur maxime perpẽdere, quod etiam in præcedenti quæstione cœpi dicere. Hic Aristot. non vocare propriam contrarietatem, sed repugnantiam duarũ formarum determinatam, quæ est in qualitate, & quantitate: nam a maiori in minorem: & èecontra, determinate proceditur, & a loco sursum in deorsum, & èecontra. At in substantijs non est ista determinata formarum repugnantia, vt diximus: ob id non fit inter contraria mutatio substantiæ, & hoc nota.

Dub. 2. Quõ acquiratur relatio sine mutatione. Duplex relatiuorũ genus. Alterum dubium est, quomodo relatio absq; mutatione acquiratur. Aduerte igitur, quòd 5. Meta. cap. 15. duplex relatiuorum genus ponitur ab Aristotele. Alterum est mutuum, puta, quod ad terminũ suum, & terminus ad ipsum mutua relatione reali referuntur, vt filius ad patrem, pater ad filium, album albo similitudine mutua refertur. Alterum est non mutuum, quod nõ refertur vnum ad aliud, nisi quia hoc refertur ad ipsum: vt scibile non refertur relatione reali ad scientiam, sed ob id dicitur scibile, quia scientia refertur ad ipsum. De priori relatiuorum genere est sermo.

Circa quod notandum est, quod relatiuorũ natura non solum est dependens inter se, sed etiam a fundamẽto, puta, ab alio accidente absoluto, cum quo simul producitur, & destruitur.

Notat vero S Tho. vnum dignum consideratione in præsenti. Quod cum producitur vnum fundamentũ, ibi in virtute, & in radice producitur relatio: & cum insurgit alterum relatiuum, tunc cõsumatur relatio. V.g. cum quis fit albus, iam in virtute, & radice fit similis: formaliter vero cum est alterum album: vnde cum aliud album fit, tunc insurgit similitudo in altero non per aliam mutationem, quàm illam, quæ erat ipsius fundamenti. Est enim dependẽs maxime relatio a fundamento.

Primum enim dupliciter cõtingit. Tex. xj.

Quod ad motũ non fit motus nec ad mutationem mutatio. Sẽsus qq. duplex & reijcitur primus. Multis argumẽtis probare nititur motum non esse motus, nec mutationem mutationis. Primo tamen distinguit duplicem sensum huius propositionis mutationis est mutatio, seu ipsius motus est motus. Alter est, quòd motus, & mutationis sit mutatio tãquam subiecti, ita vt motus dicatur moueri, sicut homo moueri dicitur, & alterari. Et hunc sensum reijcit, dicens motum non esse eorum, quæ subiecta sunt, sed potius ipse in subiecto est. Nec aliter id probare nititur, quia satis notũ est, motus non esse sic motum.

Aut ex eo, quod aliquod aliud. Tex. xij.

Alter sensus qq. Alterum sensum ponit. Nempe quòd mutationis sit mutatio, vt termini, ita vt sicut aliquod subiectum ex vna forma in aliam mutatur, puta, ex sanitate in ægritudinem, ita ex vna mutatione vnius speciei in alteram formam, id est, in alterius speciei mutationem per se mutetur. Et ostendit hoc fieri non posse, nisi per accidens.

1. rõ Ari. quod ad motũ non fit motus nec ad mutationem mutatio. Perpendẽdus est sensus, nam ratio in litera est valde obscura. Supponit itaque ꝙ motus, & mutatio quælibet inter duos terminos oppositos fit, differenter tamen: cõtrarios, si fuerit motus; contradictorios, si fuerit generatio, vel corruptio.

Facit ergo hanc rationẽ. Si ex vna mutatione in aliã mutatur aliquid, tunc ex terminis vnius mutabitur in terminos alterius: vt postquam per sanationem mutatus est in sanitatem ex ægritudine, mutabitur ad aliam mutationem: sed postquam in vna mutatione mutatus est, nõ est opus ad aliam mutari, quia potest quiescere in ea, ergo per se non est mutatio ex vna mutione in aliam.

Quasi dicat. Omnis mutatio ex suis terminis procedit per se, quibus positis non est opus alia mutatione alios habente terminos, quod si ponitur, id non est per se, vt dicemus.

Vlterius procedit. Si ab vna mutatione in aliam proceditur, erit hoc maxime in contrarijs mutationibus: sicut ab albo in nigrum mouetur, ita a sanatione in ægrotationem, quod si hoc est, vnum mouebitur motibus contrarijs. Nam per sanationem ab ægro in sanum, per ægrotationem a sano in ægrum mouebitur, & hoc simul: quia quod mouetur, simul est sub termino a quo, & ad quem. Id autem impossibile est. Hæc est ratio Aristotelis paulo vberius explicata.

Addit tamen, quod per accidens potest esse, quod idem ab vna in aliam mutationem mutetur, vt si a sanatione in deambulationem mutetur, & ab obliuione in recordationem, & sic accidit vnam mutationẽ in aliam sæpe terminari, sed non per se.

Amplius autem in infinitum. Tex. xiij.

a Rō ad idem. Secundam rationem facit ad idem, qua probat mutationem non fieri alia mutatione, nec motum alio motu, & ratio non minoris obscuritatis est in litera. Sic autẽ est componenda. Si generatio, aut motus fit per alium motum, hic etiam fieret per alium, & hic rursus per alium, cum non sit maior ratio vnius, quam alterius, eritq; processus in infinitum.

Quo admisso, sequitur, quod nullus erit motus. Et probat. Supposito, quod res, dum fit, nondum est, tunc si res per motũ fit: ergo nondum est, dum fit, sed secundũ quid tantum est. Quod si rursus motus etiam fiebat: ergo dum motus fit, non est vlterius, si ille rursus alio motu fiebat, pariter non erit, dum fit. Sed non datur primus motus quo motus fiat: ergo nullus erit motus, aut mutatio. In infinito enim non datur primum.

2 *Sol. rõnis.* Quod si dicas: Ista ratio non videtur bona: nam nõ datur fm Arist. primus homo, tamen reliqui homines dicuntur esse.

Confut. Respondeo, quod non est eadem ratio. Nam homo vnus nõ est subordinatus per se alteri, cum possit absque illo consistere: at motus, qui fit, est subordinatus motui, per quem actu fit, nec sine eo consistere potest. In his autem, quæ per se subordinata sunt, non potest esse talis processus, Nisi enim detur primum, impossibile est dari vltimum vt si hoc lumen dependet ab illo, & hoc ab alio, & id a Sole, nisi vnum primũ, non dabitur vltimum.

Amplius eiusdem est motus. Tex. xiiij.

Tertiam facit rationẽ. Si motus fit motu, eadem ratione quiesceret motus, & corrũperetur motus alia corruptione. Nã cuius est vnum contrarium, est ẽt alterum. Tũc si motus ipsius est corruptio, peto, vel corrumpitur, antequã fit, & hoc non: quia nunc non est, & quod non est, non corrũpitur. Vel cum est; quod si, cum est corrumpitur, tunc etiam generatur, quia motũ esse, est motum fieri: ergo simul generatur, & simul corrumpitur, quod esse non potest, non ergo motus fit motu. 3

Amplius oportet materiã subesse. Tex. xv.

Quartã facit rationem. Quod fit, materiã habet, vt patet In eo, quod alteratur, est corpus, aut anima: Similiter in eo, quod augetur, in alijsq;. Si ergo motus fit alio motu, oportet dare materiam eũ qua fiat, & iterum aliam pro alio motu, & aliã, quæ materiæ non sunt. 4

Notandum, quod aliàs dictum est, forma non fit, sed cõpositum: non albedo, nõ nigredo, sed album fit, & nigrũ. Similiter in substantijs. Si igitur motus fit, non ipse, sed cum aliquo subiecto fit. Hoc autẽ non est, nam subiectũ est formæ, quæ cũ motu fit, non ipsius motus, non ergo motus alio fit motu, sed ipse est, quo alia fiunt. *Nota.*

Et rursus aliquid in quod mouentur, Tex. xvj.

Quinta ratio est. Terminus motus aliquid debet esse, in quod motus terminetur, 5

netur, vt in eo cesset, & quiescat at motus, & mutatio non est huiusmodi, vt in ea cesset motus: ergo nõ est per se terminus motus, sed aliqua forma manens.

6 Sexta ratio est. Quia si motus esset motus, esset vnius speciei vterque, vt generatio nis generatio: at hoc non fit, non enim est disciplinationis alia disciplinatio: non ergo motus ipsius erit motus, nisi sint motus alterius rationis, præter assignatos: quod nullo modo verum est.

Amplius si tres species. Tex. xvij.

7. Rõ motus moueri põt per accidens, sed nõ per se.

VLtimam rationem facit. Si enim motus esset motus, vt termini, aut vt subiecti, tunc de alio vnus prædicaretur, vt loci mutatio alteraretur, & alteratio loco moueretur, quod nullus admisit.

Forsan ista non est noua ratio, sed pars præcedentis. Nam postquam probauit per motum eiusdem speciei non produci motum: ostendit modo, quod nec per motũ alterius speciei.

Postea docet, quomodo vnus motus moueatur, nempe per accidens, ratione subiecti, in quo est, quod accidit simul alio motu moueri, vt currens frigefit: at quia hoc est per accidens, dicit esse relinquendum, sermo enim est iam de motu per se.

Quoniam autem neque substantia. Tex. xviij.

COncludit, cum nec in substantia, neque in Ad Aliquid nec in Actione, & Passione motus sit, cum non sit cõtrarium in ipsis, solum erit triplex species motus, ad Quantitatem, Qualitatem, & Vbi.

Imponit autem nomina his, motus ad qualitatem dicatur alteratio. Explicat autem, se non de qualitate substantiali, qualis est differentia, loqui, sed de accidentali, qualis est prædicamenti quarti. Motus ad quantitatem, non habet vnum commune nomen, tamen dupliciter nominatur. Si fuerit ad perfectam, dicatur Augmentatio si ad imperfectã, dicatur Diminutio. Motus vero ad Vbi, non habet nomen, nec in communi, nec proprium, at dicatur Latio, quamuis hoc vocabulum non conueniat, nisi his, quæ naturaliter mouentur, nec in ipsorum est facultate motum incipere, aut finire: ista enim proprie dicuntur ferri. At vocabulum extendatur iam ad quemcunque motum secundum locum.

Duplex hic occurrit dubium. Alterum est, quomodo Arist. omisit alia tria prædicamenta, ad quæ videtur motus: Nam in situ motus est, a statione ad sessionem: similiter in habitu, a nudo ad vestitum: similiter in tempore ab vno in aliud. 1. dub.

Simplic. mouet dubium, & citat Theophrastum dicentem ad omnia prædicamẽta esse motum. Ipse dicit, quod Arist. omisit ista tria, quia sunt extrinseca subiecto: habitus enim, & tempus externa sunt. Solutio. Simpl ex Theophr.

Sed mihi non placet hoc. Nam locus est extrinsecus est, & debuit prætermitti. Præterea, quia situs non est omnino extrinsecus: dicit enim ordinem partium cũ loco. Reijcitur Sol. Simp.

Præterea dico, quod aliud est, esse motũ ad aliquid, aliud, esse per se motum: Motus quidem est ad omnia accidentia, eo quod motu acquirantur; sed non est ad omnia per se motus, eo quod non omnia sint per se, & immediati termini motus. Et hoc est, quod Aristoteles docet: vnde ad situm non est per se motus, sed ad vbi, quod sequitur situs. Similiter ad tempus non est per se motus, sed ad id, quod est in tempore. Ad habitum videtur per se motus: at quia habitus non est forma naturalis, sed artificialis, ab ipso Arist. est prætermissus. 2. vera solut.

Alterum dubium est. Quare in qualitate non fuit duplex nomen, sicut in quantitate? 2. dub.

Respondeo, quia in quantitate reperitur contrarietas vna totum genus amplectens: puta, maius, & minus, perfectum, & imperfectum: at in qualitate non est vna communis contrarietas, sed multæ particulares: ob id vnum nomen fuit omnibus communiter impositum, puta alteratio: in quantitate verò duplex, augmentatio, & diminutio. At in particulari multa sunt nomina in qualitate, secundum multos motus contrarios. Solut.

Quæ

Quæ autem est in eadem forma. Tex. xix.

OStendit, eam mutationem, quæ fit secũdum magis & minus eiusdem formæ, etiam esse alterationem, & fieri a contrario secundum quid, vt quæ fit a minus albo in magis albũ; quæ vero fit ex nigro in album fit a contrario simpliciter. Explicat autem quomodo quæ fit secundum minus, & magis, fiat a contrario. Quia vbi est minus, ibi est permixtio cum contrario. nam minus album participat nigrum, ob id quod ex minus albo procedit, a nigro procedit. Dicit autem, quod cum in minus tendit forma: vt cum ex albo fit minus album, tunc tendit forma in suum contrarium, at cum fit magis, nempe, ex minus albo magis album, tunc ex contrario tendit forma in seipsam. Quod est dicere, per remissionem tendit forma in suum cõtrarium: per intensionem ècontra, a suo contrario tendit in seipsam: semper tamẽ motus hic alteratio est.

Immobile autem est. Tex. xx.

Tractat Arist. de immobili quod triplex est.

POstquam de eo, quod mouetur, & motu dixit, nunc de opposito dicere aggreditur, nempe, de immobili. Triplex autem statuit immobile. Primum quod non est capax motus; vt Intelligentiæ, & Deus. Alterum, quod ægre mouetur, sicut saxum difficile mobile, immobile dicitur: & similiter homo, qui ob aliquam infirmitatẽ difficilem habet motum. Tertium, quod non mouetur, cum potest moueri, nec est aliquod impedimentum, & tale dicitur quiescens: & quies non est aliud quam priuatio motus. Textus clarus est.

Caput Tertium.

Post hæc autem dicamus, Tex. xxj.

De septẽ q̃ ad motus vnitatẽ, & pluralitatem cognoscendam sunt necessaria

VOcabula aliquot ad ea, quæ mouentur pertinentia, explicat. Hæc autem sunt septẽ. Simul. Separatim, Tãgere, Inter, Consequenter, Continuum, Contiguum. Hæc enim omnia mobilibus, aut motibus competunt, ob id explicari oportuit antequam motus vnitatẽ vel pluralitatem ostenderet: nam illa motibus pluribus insunt.

Similiter igitur dicuntur hæc esse secundum locum. Tex. xxij.

Quid sit simul.

INcipit explicare terminos, ac primum ipsum. Simul dicens, illa dici Simul secundum locum, quæ in eodem loco primo sunt. Dicit, Simul secundum locum: nam etiam contingit esse simul secundum tempus, quæ in eodem sunt tempore. Dicit, in eodem loco primo, & proprio: nam quæ in eodem loco cõmuni sunt, non ob id simul esse dicuntur.

Nota.

Aduertendũ autem, quod duo corpora simul esse naturaliter nõ possunt: nõ enim in eodem loco primo sunt: at anima, & corpus simul dicuntur esse: similiter substantia, & ipsius accidentia. Hæc enim eundem primum locum occupant.

Quid separatim.

Explicat secundũ vocabulũ, puta, Separatim. Ea dicuntur separatim esse, quæ diuersum habent locũ primum, vt duo corpora dicuntur separatim esse.

Quid tãgere.

Tangere autem dicuntur, quorũ extrema simul sunt, vt duo corpora se tangunt, quorũ superficies simul sunt absq; aliquo intermedio. Similiter duæ lineæ, duæ superficies se tangũt, quæ extrema simul habẽt.

Quid inter.

Inter, autẽ id dicitur, in quod peruenit prius id, quod ab vno extremo, & cõtrario in alterum mutatur continue, id est, cum aliquid naturaliter mouetur continue ab vno extremo in alterum. Id quod antequã ad extremum oppositum perueniat trãsit, id dicitur esse, inter.

Vnde

Nota. Vnde concludit, quod vbi est Inter, ibi ad minus sunt tria; duo extrema contraria,& id,quod inter ea dicitur esse.

Continue autem mouetur. Tex. xxiij.

Quid sit continue moueri. CVm dixisset, id esse Inter, ad quod prius mo peruenit, quod ab vno contrario in aliud continue mouetur, antequam ad vltimum contrarium perueniat: explicat quid continue moueri dicatur, & quid cōtrarium in loco. Dicit igitur id continue moueri quod sine aliqua temporis interruptione mouetur, quamuis parum spatij interrumpatur. Ponit exemplum. Si quis pulset primam chordam,& immediate pulset vltimam, talis motus continuus est, quia, quamuis inter missa fuerit chorda media, tamen tempus non est interruptum. Similiter in alijs motibus, vt cum quis ambulat,quamuis spatij aliquid intermittat, quia non totum continue tāgit, tamen si nihil temporis intermittat, ambulatio continua est. Hoc tamen posterius examinabitur.

Contrarium autem secundum locum. Tex. xxiiij.

Quæ sint loca contraria. STatim explicat,quomodo loca contraria sunt sumenda, vt inueniatur, quod inter est:dicit autem loca esse sumenda secundum lineā rectam: quæ enim maxime distant secundum lineam rectam,opposita loca sunt. Et hoc bene fit:nam linea recta est breuissima omnium, quæ ab vno puncto in aliud duci possunt; ob id ea maxime mensura est: Nam mensura est finita & breuis. Diuersa igitur loca secundum lineas rectas sumenda sunt. Et id proprie dicitur Inter,quod medium est inter duo loca secundum lineam rectam distantia.

Consequenter autē est, inter quod. Tex. xxv.

EXplicat quintum vocabulum,puta,esse consequenter, vt autem aliquid sit consequenter ad aliud,multa sunt necessaria. Vnum est,quod si vnum principiū, ad quod aliud cō sequenter dicatur. Quod aūt est principiū,non dicitur cōsequenter, sed id,quod post principium ponitur Vt secūdus dies lunæ consequēter se habet ad primum:& binarius ad vnitatem,& ternatius ad binarium:non autem ècontra.

Requiritur prętcrea,quod nihil sit eiusdem generis inter id, quod consequenter se habet,& id ad quod consequenter se habet: vt vnus miles consequenter se habet ad alium, qui sibi est proximus. Dicitur, eiusdem generis: quia quamuis aliud sit intermedium, dummodo non sit eiusdem generis,adhuc dicetur consequenter, vt miles consequenter se habet ad alium, quando inter eos nō mediet miles, licet mediet lapis,vel aliud alterius rationis.

Esse cōsequēter varijs modis. Præterea id, quod cōsequenter se habet ad aliud,multiplex est. Quoddam positione,cum id quod consequēter se habet, continuum quid est: vt domus ad domum, linea ad lineam, Aliud natura, sicut vnus numerus ad aliū. Aliud alio modo, sicut perfectione, vt elephantus est consequens ad hominem in perfectione. Et est consequēter tempore,alijsq; modis.

Contiguum autem est. Tex. xxvj.

Quid cōtiguum. EXplicat, quid contiguum dicatur puta, id quod consequenter se habet, & tangit: sicut duo corpora immediatè se tangentia dicuntur contigua, inter quæ non est aliud.

Occasione autem huius regreditur ad ostendendum,quando reperiatur Inter, & medium, quamuis verba hæc videantur cum superioribus cohærere. Dicit, in motu esse Inter,non autem in generatione, & corruptione Et ratio est,quia motus fit inter contraria,in quibus est medium: at generatio in contradictorijs terminis, in quibus non est medium: ob id illic est Inter, non autem hic.

Sed hic est dubium:nam 2. Metap. tex. 7. dicit, quod inter terminos generationis media est generatio: & inter id, quod est, & id, quod non est, medium est, id quod fit. Vlterius, quia non omnia contraria medium habent.

Aduerte

No. 1. termini generationis nō sunt pure contradictorij.

Aduerte igitur circa hoc, quod termini generationis non sunt puri cōtradictorij, alias enim ex nihilo fieret res. Vnde cum dicitur non homo, non ignis, & similia, nō oportet intelligere, esse puram negationē, sed priuationem, quę ponit potentiam propinquam in materia ad formam. Vnde non ignis est, quod non est ignis, sed est in potentia proxima, vt fit ignis.

Nota 4. Quō detur mediū in cōtrarijs, et priuatiuis.

Aduertendum vlterius, quod in contrarijs datur medium per participationē extremorum, & per remissionem, vt inter album, & nigrum, est fuscum, & inter calidum, & frigidum in summo, datur remissus gradus. In priuatiuis vero datur medium, sed nō eiusdem rationis cum extremis, sed per negationem extremorum, & sic generatio, & id, quod fit, est mediū, quia nec est, quod est, nec quod non est.

Sol. dub.

Modo ad dubium. Respondeo, quod in metaphysica locutus est de medio quocūque: at in præsenti tantum de medio eiusdem rationis cum extremis, & hoc solum est inter contraria, non inter terminos generationis. Loquitur autem de huiusmodi medio, quia hoc facit, ne termini sint consequenter se habentes, non autē quod alterius est rationis.

Hoc autem determinato.

Quid continuum.

Explicat quid continuum sit, puta, contiguū quoddam, Nempe, id alteri continuum est, quod sic ipsum tāgit, vt vtriusque terminus vnus & idem sit, vt media linea alteri est continua. Differt a contiguo: nam vbi contiguitas est, duo sunt termini se tangentes: at vbi continuitas, vnus est terminus, vt vnum punctum duas partes vnius lineæ continuat, & vna linea superficies, & vna superficies corpora. Ob id enim dicitur continuum, quasi vno termino cōtineantur, quæ continua sunt.

Continuum autem est quiddam. Tex. xxvij.

Quæ sint apta vt fiant continua, & quot fiat modis continuum.

Ostendit illa posse vnum continuū fieri, quæ apta sunt esse vnum totum secundum cōtactum, quæ vero vnum totum fieri non possunt, vt lapis, & aqua, neque erunt vnum continuum. Fiunt autem vnū continuum cum vnicum habent communem terminum. At quia varijs modis vnicum totum fit, multiplicitet etiam continuum se habet. Quædam enim clauo, quædam glutine, quædam insitione, & tactu vnum continuum fiunt, & vnum totum. Sed non est hæc tam propria continuitas, sicut ea, qua cōtinua sunt, quæ vnicum per se terminū habent, vt duæ aquæ, & ligni partes.

Manifestum autem est. Tex. xxviij.

Quō se habeat consequēter esse ad tangere.

Comparat consequenter esse, ad tangere, ac dicit illud esse superius. Omne enim, quod tangit, consequenter se habet: at non omne, quod cōsequenter se habet, tangit. Nam in numeris est consequenter, non tamen tactus: ob id consequenter se habere est ponendum inter priora ratione, id est, inter vniuersaliora tactu.

Comparat etiam continuū ad tactum, & dicit, quod tāgere superius est: nam omne continuum tangit, non tamen si tangit continuum statim est: vnde insitio, & copulatio posterior est generatione, idest particularior tactu, cum quæ consita sint tangant, non ècontra.

In his verbis manifestat non loqui de propria continuitate, sed de illa, quæ clauo, glutine. I. insitione fit: in his enim tactus est, non autem in vera continuitate. Nam tactus petit duo extrema, & terminos actu: in vera autem continuitate vnicus est terminus.

Quare si est punctum, & vnitas. Tex. xxix. & xxx.

Discrimē puncti & vnitatis.

Ex hac differentia cōcludit vnū. Quod quamuis sit punctus, & vnitas separata realiter, vt aliqui voluerunt, adhuc non essent idem. Et ponit duplex discrimen. Alterum est, quod puncto inest tactus, vnitati autem tantùm consequenter se habere. Alterum est, quod inter puncta debet aliquid mediare, puta, linea: in continuo enim duo puncta immediata esse non possunt: at inter vnitates non opus est, quod

aliquid

aliquid mediet; in numero.n.vnitas vnita ti immediata est. Postea in sequenti textu epilogat. Quæ esse hæc vocabula dixit.

Caput Quartum.

Vnus autem motus dicitur. Tex. xxxj.

De vnitate motuũ ĩcipit agere Arist. vnitas generica.

Ostquam de motus speciebus dixit, nunc de vnitate motuũ differit. Cum autem vnum multipliciter dicatur, fit vt vnus motus multipliciter dicatur. Primo; dicitur vnus motus genere, qui est ad rem vnius prædicamenti. Vnde oẽs alterationes, quæ ad qualitatem sunt, motus vnus genere dicuntur. Similiter oẽs augmentationes, & omnes lationes, adinuicem tamen genere differunt vt alteratio ab augmentatione, & augmentatio a latione, & denique hi tres motus inter se.

Vnitas specifica

Secundo: Motus est vnus specie specialissima, puta, qui est ad terminũ vnius speciei specialissimæ, quæ cum sub vno genere sit, iã amplius in species diuidi nequit. Et sic omnes dealbationes sunt vnius speciei, alterius vero denigrationes, & calefactiones, & similes motus speciẽ.

Vnitas secundum quid.

Tertio: est vnus motus specie secundum quid, puta, cuius terminus est genus subalternum, partim genus, partim species, vt disciplinatio, quæ est motus in scientiam, scientia vero est species habitus, genus vero scientiarum: Similiter coloratio, & similes motus, qui ad genera subalterna sunt.

Deniq; terminus ad quẽ est respiciẽdus, talisq; erit vnitas motus, quales termini.

Dubitabit autem aliquis. Tex. xxxij.

Vnitas ex parte spatij.

Intendit docere, præter dicta, adhuc in motu locali esse vnum inspiciendum, nempe vnitatem spatij. Quamuis enim ad locum eundem sint diuersi motus, si tamẽ vnus per circulum, alter per rectum fiat, diuersi specie, & non vnus censendi sunt.

Dubium. Hoc aũt docet, proponendo dubiũ contra prædicta. Dubium autem est. Si idem punctum, puta, mobile, moueretur ab A, in B, an esset idem, & vnus motus semper. Quod si hoc est, sequeretur, quod circulatio, & motus rectus essent vnus specie motus, quia vterque potest esse ab A, in B.

An determinatum est. Tex. xxxiij.

Sol. dub.

Respondet, non esse eundem specie motum, sed diuersum. Ex quo patet, non solum in motu locali inspiciendum esse terminum, sed etiam spatium ipsum, vt vtrumque sit vnius speciei, aut rectum, aut circulare. Supposita autem vnitate spatij, terminus inspiciendus est. Cum enim spatium specie differt, tunc nil prodest vnitas ipsius termini.

Simpliciter autem vnus. Tex. xxxiiij.

Vnitas numerica.

Alium quartum vnitatis motus modum ponit, & hunc præcipuũ, & simpliciter vnum vocat. Puta, quo vnus motus numero, & substantia dicitur, sicut singulares, & indiuidui motus.

Ad ostendendum autem, quis motus sic vnus dicatur, distinguit tria, quæ in motu sint. Nempe, quando, idest tempus, in quo fit motus: quod, idest mobile, quod mouetur, in quo, idest terminus, ad quem tendit motus. Reliqua, puta, terminus a quo, & mouens prætermittuntur, quia non sunt necessaria pro præsenti vnitate numerica, quamuis possumus dicere per, In quo, intelligi vtrunq; terminum, a quo & ad quẽ, in quibus fit motus.

Horum autem genere quidem. Tex. xxxv.

Quid requiratur ad vnitatem genericã, specificã, & numericã.

His tribus diuisis docet, ad vnitatẽ specificam, & genericam sat esse terminũ inspicere; nec est necessaria vnitas tẽporis. Præterea, ad motus contiguitatem sat esse vnitatem temporis: licet enim motus sint ad varias formas vnius mobilis, si tamen in vnico continuo tempore fiant, possunt esse contigui: vt paulo inferius dicemus.

At ad vnitatem simpliciter, & numericam motus, omnia ista tria conuenire debent, vnitas temporis, formæ, seu termini, & mobilis.

Singula hæc explicat, dicens, quod terminus debet esse vnus, & indiuisibilis, idest vnus numero: nam vnitas numerica motus vnitatem etiam numericã termini ad quem petit. Tempus etiam debet esse vnũ, idest, non interruptum: cum enim vel minimum motus cessat, iam vnus numero esse nequit. Similiter requiritur vnitas mobilis, quod sit vnum mobile, vnum inquã per se, & particulariter. Vnde album, & Petrus non dicuntur vnum, quia sunt in eodem subiecto, sed secundum accidens vnũ sunt. Similiter Petrus, & Paulus non sunt vnum, licet sint eiusdem speciei; nec si vterque sanatur, nempe, ex lippis oculis acquireret sanitatem, esset eadem sanatio numero, sed specie. Ad vnitatem enim numericam, & vnicum numero, & per se debet esse mobile.

Socratem autem secundum eandẽ. Tex. xxxvj.

De vnitate motus quæ prouenit ex vnitate tẽporis, quæ hæc etiam ad numericã requiritur.

AD vnitatem temporis regreditur, & dubium proponit: An si Socrates in hoc tempore sanetur, & iterum alio tempore sanetur post aliam ægritudinem, sit eadem sanatio numero. Ad quod respondet, quod si idem numero postquam corruptum est, redire potest, erit eadem sanatio numero. Si vero non potest redire idem numero, sed specie, tunc erit illa sanatio non vna numero sed eadem specie. Quasi dixisset: Nõ est eadem sanatio illa posterior, quia prior corrupta est. Quod autem corruptum est, non potest idem numero reparari, vt volebat Plato.

Habet autem dubitationem. Tex. xxxvij.

Dub Arist. An eadem numero forma eẽ possit diuersis temporibus.

CVm de motu dubitasset, an idem, & vnus numero esset, qui diuersis fit tẽporibus, dubitat modo de forma, & de termino. An sit eadem sanitas, quæ diuersis temporibus est in eodem subiecto: similiter de alio quocunque accidente. Ex alia parte videtur, quod non sit eadem: nam corpora subiecta mutantur secundũ tempora: non ergo sunt eædem qualitates. Ex altera parte videntur esse eædem: nam si sanitas duraret per tres dies in vnico subiecto: absque dubio esset eadem: ergo quamuis in die medio fuerit destructa, & tertio die reparata, erit eadem sanitas: & ita erit motus, nec erit necessaria vnitas temporis.

Sis temporibus idẽ motus terminus motus.

Eadem enim ratio erit. Tex. xxxviij.

Quod et si eadẽ forma, vel terminus idẽ esset, tamen motus nõ esset idẽ numero diuersis temporibus.

TExtus difficilis est apud expositores, tamen sine dubio sensus est iste Nem pe quamuis esset eadem sanitas, & rediret idem terminus, motus tamen non esset vnus numero. Et dicit quod si actus plures sunt, non ob id habitus plures sunt. Potest enim vnus habitus plures actus producere: at si plures sunt habitus, tũc plures sunt actus. Ita motus est actus, terminus est vt habitus. Non valet quod si vnus sit terminus, ob id vnus sit motus, nam ad eum locum plures motus reperi possunt. Bene tamẽ, si plures sunt termini, plures sunt motus. In quo docemur, vnitatem motus petere termini vnitatem, non tamen ita, vt existimemus ècontra valere, si vnus est terminus, vnum esse motum.

Responsio ad dub.

At de dubio. An sit eadem sanitas, dicit, non esse præsentis negocij id soluere. Sat est, pro præsenti scire, quod siue vnus sit, aut plures, adhuc vnitas numerica motus non colligitur, nisi adsit vnitas temporis. Et nota hanc expositionem.

Quoniam autem continuum omnis motus. Tex. xxxix.

CVm ostendisset, qui motus esset vnus numero, ostẽdit modo numero vnũ motum esse continuum, & ècontra, continuum esse vnum numero: & ad continuitatem requiri eadem, quæ ad vnitatem numericam: ac ob id proponit, motum continuum esse simpliciter vnum: & ècontra simpliciter vnum esse continuum.

Obiter tamen motum esse continuum probat, quia diuisibilis est, puta in partes, quæ

quæ erant actu vnum; sicut diuiditur continuum.

Statim declarat, qui motus cõtinui sint illi nempe qui extremum, & terminũ eundem habent, ac illi continuari possunt qui vnicum cõmunem terminum habere possunt, sicut in alijs continuis. Aliqua enim termino carent, ac ob id continuari nequeunt, vt res incorporeæ; aliqua terminos habent, sed ineptos ad continuationẽ, vt linea, & deambulatio: & quæ æquiuoca, ac diuersæ rationis sunt. Quæ vero eiusdẽ sunt rationis, cõtinuari possunt: ita etiam motus, qui eiusdem sunt rationis, ac communem vnum terminum habere possunt.

Contigui igitur erunt. Tex. xl.

Ad contiguitatem motus sat esse solam temporis vnitatem.

Ostendit, ad contiguitatem motuum sat esse temporis vnitatem, quamuis sint diuersæ speciei, & generis. Vt si postquam quis cucurrit, immediate sanetur, hi motus contigui & consequenter se habentes sunt: non tamen sunt continui, quia non habent vnum communem terminũ. Requiritur igitur ad continuitatem, vltra temporis vnitatem vnius termini communitas, quo contineatur motus.

Quapropter necesse est. Tex. xlj.

Quot requirãtur ad continuitatem motus.

Concludit ad continuitatem motus requiri vnitatem specificam termini, alíter enim non poterunt duo motus vnicum habere communem terminum. Opus etiã est, cum vnitate termini, & mobilis, vnitate etiam temporis. Hæc autem vnitas temporis est, vt non interrumpatur per aliquã quietem mediam. Cũ enim mobile in medio motum, vel minimum quiescit, & vacat a motu, impossibile est, quod illi duo motus vnum continuum faciant.

Eius vero, qui est in specie non vnus.

Ostendit etiam cum temporis vnitate esse opus vnitate termini specifica. Potest.n. esse cum vnitate tẽporis motuũ pluralitas. Qui igitur est vnus in specie, & tẽpore, vnus simpliciter est: qui vero tantum habet vnitatem temporis, hunc, non est necesse, esse vnum simpliciter. i. numero esse.

Ex omnibus colligit vnitatem quartã motus numericam esse simpliciter vnitatem: Hæc enim omnium aliarum, quæ dicta sunt, maxima est.

Amplius autem dicitur vnus. Tex. xlij.

De alia vnitate motus vel perfectionis.

Aliam vnitatem motus ponit, nempe vt is, qui perfectus est, vnus dicatur siue in genere, siue in specie, siue numero. Idem enim est dicere; motum vnum & totum, ac perfectum, sicut in alijs etiã rebus, quod perfectum est, vnum dicitur. Est autem motus perfectus, qui ad suum terminum peruenit, in quem ordinabitur.

At ne quis putaret, imperfectũ motum non esse vnum, nempe, cum, qui ad terminum nondum peruenit, addit esse vnum, quamuis minus vnum: est autẽ vnus, quia continuus est.

Nota. ex D.Tho.

No. bene S.Th. quod dupliciter attenditur vnitas. Est vnitas in substantia rei, & hæc est penes formã: res enim vna per vnã formam est. Est etiam vnitas in quantitate, vt res est vna, quæ continua est: Hęc etiã duplex vnitas est in motu, & in substantia ipsius, & hæc est per terminum ad quẽ, qui motus est forma: & hanc vnitatem habet motus perfectus. Vnitas etiã est in quãtitate motus per continuationẽ: & hæc etiam in imperfecto motu reperitur: ac ob id motus imperfectus, & incõsumatus vnus dr̃.

Amplius autem aliter. Tex. xliij.

Alia vnitas motus idest, regularis, ac & vniformis.

Aliam ponit motus vnitatem. vt is dicatur vnus, qui est regularis, & vniformis: irregularis enim aliqua ex parte videtur vnus motus, aliqua ex parte non vnus: differt tamen a regulari, secundum magis, & minus, nempe, quia regularis est magis vnus: irregularis uero minus. Reperitur autem in quocunque genere, & specie motus regularitas, & irregularitas, &

in alteratione, & in augmentatione, & in latione.

Nota hæc est vnitas in modo motus. Aduertendum vero, quod ista vnitas non est in substantia motus, nec in continuitate, quia hæc sunt etiam in irregulari: sed in modo motus: nam regularis vno modo se habet in omnibus suis partibus, & quoad velocitatem, & quoad spatium: at irregularis diuersimode se habet, dum pars velocior altera est, aut diuerso fit spatio: ob id motus irregularis in textu diuisibilis dicitur, intellige, secundum modum, quia partes habet difformes, ob idq; non tam vnus dicitur.

Irregularitatis autem differentia. Tex. xliiij.

Duæ radices irregularitatis motus spatium, & velocitas. DVas radices ponit, ex quibus irregularitas procedit. Altera est spatium in motu locali, cũ difforme est; vt si quid moueretur per lineam tortuosam, & giratiuã, talis motus irregularis esset, eo quod partes non sunt rationis eiusdem. Altera est, cum stante eodem tempore, & eodem termino, & spatio, est diuersa velocitas, eo quod mobile velocius mouetur per vnam, quam per alteram partem spatij, vt lapis deorsum mouetur velocius in fine, quam ĩ principio: ob id irregularis est: esset enim regularis, si per totum spatium eandem seruaret velocitatem.

No. velocitas, & tarditas maior vel minor: grauitas vel leuitas nõ efficiunt motus specie differẽtes. Ex his cõcludit duo. Alterum est, quod esse velociorem, aut tardiorem, non sunt species motus, nec differentiæ specificæ, cum idem motus specie modo velocior, modo tardior, modo regularis, modo irregularis sit. Alterum est, quod grauitas, & leuitas in eodem maior, vel minor non faciunt motum differre specie, nõ enim differt motus plumbi deorsum a motu eiusdem cum vnus est per aerẽ, alter per aquã quamuis hic tarde, illic velociter feratur: nec differt similiter a motu, qui maiori fertur grauitate.

Vnus igitur irregularis est. Tex. xlv.

Irregularis motus est minus vnus, quã regularis. COncludit, irregularem motum vnum dici, cum continuus sit, sed minus vnum, quam regularem: vt patet de illo motu, qui per spatium obliquum, & irregulare fit. Cum autem sit minus vnus, habebit aliquid pluralitatis: nam vbi est minus, ibi est aliquid contrarij, vt quod est minus album, habet aliquid nigri: ita motus irregularis, cum sit minus vnus, pluralitatem habet in modo, cum non sit vniformis secundum suas omnes partes.

Dubium. Dices, quomodo verum habet, quod si aliquid est minus, ibi sit contrarium: nam contingit esse minus lumen sine cõtrario: lumen enim contrario caret.

Solutio. Respondeo, per contrarium esse intelligendum, aut verum contrarium, aut saltem priuatiuum, & tale in lumine est, vbi enim est minus lumen, ibi sunt magis tenebræ.

Motus specie differẽtes nõ possunt esse continui. Statim concludit Arist. motus differentes specie non posse esse continuos. Ratio est, quia motus omnis continuus aliquando esse regularis, aliquando irregularis potest: at motus compositus ex duobus specie differentibus, vt ex latione, & sanatione, non potest esse vnquam regularis: ergo nec continuus: quod autem regularis esse nequeat, notum est: non enim potest partes vniformes habere.

An vnitas specifica motus sit tantùm a termino ad quem. Quæstio. II.

DIfficultas hæc est circa textum 31. vbi Aristoteles vnitatem motus specificam ab vnitate termini ad quẽ specifica docet esse sumendã: contra quam sententiam videntur multa insurgere argumenta.

1. arg. Primum est: Sequeretur, quod motus ab albo in fuscum, & a nigro in idem fuscum essent eiusdẽ speciei: terminus enim ad quem, puta fuscum, idem est specie. At, re vera, illi motus videntur specie differre quia magis differt a motu ab albo in fuscũ motus a nigro in fuscum, quam differat alius motus similis ab albo in fuscum: sed hic differt numero: ergo ille differt specie.

2 Secundo, Sequitur, quod augmentatio esset

esset diminutio. Sequela patet. Moueatur aliquid ex bipedali ad tripedale, est augmentatio. Iterum moueatur aliud ex quadrupedali ad idem tripedale, est diminutio, idem tamen est terminus vtriusque motus ad quem, nempe, tripedale: erunt ergo eiusdem speciei, quod falsum est, cum sint contrarij.

3 Tertio, Eodem modo sequeretur: quod duo motus locales essent eiusdem speciei, cum tamen sint contrarij. Patet: aer moueatur ad suam sphæram semel ex terra, & talis motus erit ascensus. Semel moueatur ab igne, hic erit descensus, & tamen ad eundem locum, & terminum ad quē: erūt ergo ascensus, & descensus vnius speciei. Idem de aqua, quæ ascendit a terra, descendit ab aere.

4 Quarto. Ascendat lapis motu violento vsque ad locum A, descendat iterum naturaliter vsque ad idem A, isti motus sunt ad eundem terminum: alter tamen naturalis, alter violentus est, qui videntur specie differre.

5 Quinto. Ascendat lapis vsq; ad aerem, iterum proijciatur vsq; ad ignē: sequitur, quod isti motus differunt specie, quia termini ad quos, nempe ignis, & aer differunt specie. Quod vero non differant, notum est; nam sequeretur, quod motus, qui est lapidis ad ignem, esset compositus ex motibus specie differentibus: nam motus ille etiam fit per aerem, & ignem. Simile est, cum descendit ab igne vsq; in terrā: transit enim per loca specie differentia.

6 Sexto. Item sequeretur, quod motus ab albo in nigrum per fuscum, & alius per viride, & alius per aliud mediū essent vnius speciei, cum omnes sint ad nigrum. Id autem videtur falsum, nam eodem modo sequeretur, quod motus ad A, per circulum, & per rectum essent vnius speciei.

7 Septimo. Moueatur aer vsq; ad cētrum: moueatur lapis vsq; ad idem centrum: motus hi sunt ad eundem terminum, at videtur differre specie: alter enim naturalis, alter violentus est.

2. Senten. Alber. de saxo. Circa hanc difficultatem Alber. Saxon. q.6. dicit, vnitatem specificam motus esse sumendam ex tribus simul, ita vt si vnum deficiat, motus differāt specie. Nempe ex vnitate termini ad quem vltimati, & termini, a quo, & medij formalis: ita vt cum termini a quibus sunt differentes specie, motus sint specie differentes, vt patet in quatuor argumentis propositis. Similiter cum media differunt, vt in sexto argumēto, concedit enim illos motus specie differre, propter media diuersa: quod idem concedit Burleus, quamuis Paulus Venetus tex.33. dicat, esse eiusdem speciei.

Vocat autem Alber. terminum vltimatum illum, in quem per se tendit motus, vt cum lapis mouetur deorsum, licet sistat in aere: tamen ex se in centrum tendit, & per talem terminū est iudicandus motus. Vocat medium formale in motu locali, quod cōsideratur in ratione quanti, vt est rectū, vel circulare: quod enim sit aer, vel aqua, non variat motum, dum vtrunq; rectum, aut circulare sit. Nota.

Alij propter argumentum septimum, dicunt esse opus vnitate specifica mobilis: vnde ob id illi motus specie differūt, quia mobilia specie differunt. Intellige hos, cū mobilia differunt in ratione principij motus, pura, in ratione grauis, aut leuis, nam motus plumbi deorsum, & motus similiter deorsum lapidis non differunt specie, quia mobilia non censentur specie differre in ratione mobilium, cum vtrunque secundum grauitatem moueatur. 2. Sent.

Hæc sunt, quæ dixerunt alij potius conuicti argumentis, quam doctrina Aristotelis. Et quamuis aliqua bene dicta sint, tamen non sunt Aristotelis verbis consona, & citra regulam aliquam. Ob id existimo ad difficultatem sic esse dicendum. 3. auth. sent.

Sit igitur prima conclusio. Vnitas specifica motus a termino ad quem, nō autem a termino, a quo est sumenda. 1. Concl.

Hæc satis est expressa Aristotelis, & probatur. Quia terminus a quo, & terminus ad quem specie differunt: a duobus ergo specie differentibus non potest vnius speciei vnitas sumi: nō ergo a termino a quo, & ad quem est sumenda species motus. 1

Præterea a quo sumitur definitio, & nomen rei, ab eo sumitur species: sed a termino ad quem nomen sumimus motui, & per ipsum definitur: ergo ab ipso sumitur species. 2

Præterea. Quia motus in se non aliud est, quam via, & processus ipsius termini ad quem: ab huius ergo vnitate sumi debet vnitas motus. 3

Præ-

4 Præterea. Quia dum motus creſcit, recedit terminus, a quo, & magis eſt terminus ad quem. motus ergo præcipue in termino ad quem conſiſtit: ab ipſius ergo vnitate unitas motus ſumetur.

2 Secunda concluſio. Vnitas termini ad quem formalis, non autem materialis eſt in ſpicienda.

Not. quo termini ad quem debeant accipi formaliter non materialiter. Aduertendum ergo, fieri poſſe, quod re vnus ſit terminus ad quem, tamen ratione ſit duplex, ſi formaliter conſideretur, puta, ſi comparetur ad ſuum terminum a quo, ad quem refertur V. g. fuſcum ſi ad album cōparatur, nigri rationem habet, ſi uero ad nigrum, albi rationem obtinet, vt dixit Ariſt. tex. 9. ob id non eſt idem terminus ad quem in motu ab albo in fuſcum, & a nigro in fuſcum, ſi terminus formaliter conſideretur. Similiter locus aeris, re vnus eſt, tamen ſi ad ignem comparetur, deorſum eſt: ſi ad aquam, & terram, ſurſum: ob id motus ad aerem ex terra, & ex igne non habent eundem terminum ad quem formalem.

Quod autem terminus formaliter ſit conſiderandus, notum eſt. Nam, vt terminus eſt ad quem, refertur ad terminum a quo, & talis terminus ad quē ad talem terminū a quo. Huius conſideratio fecit illos Doctores confugere ad terminos a quibus in vnitate motus, cū tamen non ab eis, ſed a terminis ad quos formalibus tamen, ſumatur unitas motus: & per hanc concluſionem ſoluuntur argumenta tria prima.

Ad 1. Ad primum enim concedimus, motus ad fuſcum ex albo, & ad fuſcum ex nigro ſpecie differre, tamen negamus eſſe unicū terminum ad quem formalem: fuſcum enim rationem duorum habet.

Ad 2. Similiter ad ſecundum. Tripedale enim habet rationē minoris quantitatis reſpectu quadrupedalis, & maioris reſpectu bipedalis, ob id non eſt idem terminus formaliter, cum & habeat rationē maioris, & minoris: ac ob id illis motus ſpe differunt.

Ad 3. Ad tertium. Quamuis aliqui uelint, illum aſcenſum aeris ab aqua, & deſcēſum ab igne in ſuum locum eſſe eiuſdem ſpeciei, mihi non placet: eſt enim unus aſcenſus, alter deſcenſus, qui magis differunt, quam duo aſcenſus, uel duo deſcenſus eiuſdem aeris.

Igitur aduerte, quod elementa media ſicut non habent ſimplicem locum, ita nec ſimplicem motum omnino Ignis quidem habet locū ſimpliciter ſurſum, ob id motus eius ſimplex eſt. Similiter terra deorſum Aqua, & aer, partim ſurſum, partim deorſum: partim grauia, partim leuia ſunt. Ignis reſpectu aer grauis eſt, & deorſum: aquæ vero reſpectu leuis, & ſurſum. Similiter aqua reſpectu terræ, & aeris. Cū igitur mediæ naturæ ſint, & geminos habent motus, & ſurſum, vt leuia, & deorſum, vt grauia; quamuis ſecundum unam rationem non habeant niſi vnicum ſpecie motum. Deſcendit igitur aer ab igne, & aqua ab aere: aſcendit tamen aer ab aqua, & aqua a terra. Et tales loci rationem habent duorum formaliter: ſurſum enim, & deorſum ſunt, ſi ad diuerſos terminos a quibus comparentur. *Not. de motu mediorū elementorum.*

Tertia concluſio. Vnitas termini formalis, & vltimati eſt conſideranda ad unitatem hanc motus ſpecificam.

Aduertendum ergo, vt diximus, quod terminus duplex eſt. Alter vltimatus. Alter non vltimatus. Vltimatus is eſt, quem motus ſecundum ſe attingere poſſet, niſi ab extrinſeco impedietur: ut mouetur lapis deorſum, vltimatus locus eſt centrum quamuis impediatur ab alio loco. Similiter mouetur ad aerem violenter. Vltimatus terminus eſt ultimum, in quod naturaliter poteſt proijci, niſi vires, aut aliud impedirent. Nō ultimatus uero eſt, quem attingit ob impedimentum aliquod, in quo aliàs non quieſceret, vt ſi lapis cadens ſiſtat in cathedra. *Not. duplex terminus ad quem in motu, alter ultimatus, alter nō ultimatus.*

Poteſt etiam fieri, quod aliquis ſit vltimatus terminus alcuius motus, non autem alterius, vt ſi aer perueniat ad ſuum locum; ſimiliter lapis Iſti motus non habent eundem ultimatum terminum; nam aeri ſuus locus eſt ultimatus terminus, quia eſt motus naturalis: at lapidi non. Cum enim ſit motus violentus, ulterius poſſet procedere, & etiam ulterius: quia, vt motus violentus eſt, incertum terminū habet. Et ulterius terminus eſt, quem poteſt attingere de potentia naturali nullo exiſtente impedimento Ad examinādum ergo unitatem motus, terminus ultimatus eſt inſpiciendus,

Et per hoc ſoluitur argumentum quartum: cum enim lapis aſcendit uſque ad A, tunc Ad 4.

A, tunc non habet illum terminum vltimatum. Similiter cum naturaliter descendit, terminus vltimatus cæterum est: quamuis etiam posse nos dicere, quod ille locus A. erat omnino duplex est; est enim sursum, & deorsum respectu diuersorum.

4 Concl. Quarta conclusio, In locali motu medij vnitas formalis est attendenda. Dico formalem, ut si unum est rectum, vel circulare, iterum similiter sit. Hæc est expressa sententia Aristot. vt visum est in textu.

Not. medij tantum habetur ratio in motu locali. Sed aduerte, quod medium non debet attendi, nisi in motu locali: quia quoties mutatur medium in motu locali, mutatur terminus vltimatus, & hoc est valde notandum. V. g. cum per rectum peruenitur ad A, & per circulum, A non est vtrique vltimatus terminus: nam circulus, vt circulus, non habet finiri in A, per se, cum terminum non habeat: & linea non habet secundum se in A finiri, cum recta est, sed vltimate vltra circulum procedit. Quod ergo in A terminetur, hoc per accidens est: ob id ex medio sumenda est vnitas. At in alteratione, cum ex albo proceditur, siue per fuscum, siue per viride,

Alb. tra. 3. c. 8 ad 5. & 6. per se tenditur in nigrum, ob id hi motus sunt eiusdem speciei, & est Burlei, & Alb. Saxo. & contra Albertum: & sic soluitur argumentum textum. Nam quintum ex conclusione præcedenti solutum est. Terminus enim vltimatus lapidis non est aer, licet in eo sistat: ob id, & quando vsque ad aerem, & quando vsque ad ignem proijcitur, motus sunt eiusdem speciei propter vnitatem termini vltimati.

5 Quinta conclusio Vnitas specifica accidentalis motus etiam a mobili sumi debet, vt mobile est.

No. dupliciter aliqua differre specie. Aduerte itaq; dupliciter differre aliqua specie. Vno modo specie essentiali, cum secundum substantiam duo differunt, vt homo, & leo. Altero modo specie accidentali cum secundum accedentia specie differentia differunt, vt homo albus, & homo niger. Has duas differentias in motu inuenimus. Motus enim duo specie essentiali differunt. Cum in ratione motus differunt, puta, in terminis ad quos vt motus sursum, & deorsum; accidentali vero differunt, cum per accidentia, quomodo violentum, & naturale faciunt motus specie accidentali differre, non autem essentiali.

Possunt enim duo motus vnius speciei esse, alter naturalis, alter, violentus, hæc enim accidentia sunt motus, non differentiæ, sicut album, & nigrum respectu hominis, & ad talem differentiam conducit mobile in ratione grauis aut leuis,

Ad vlt. Vnde ad vltimum argumentum dicitur, quod motus aeris ad centrum & motus lapidis, eiusdem speciei sunt essentialis: nam violentum, & naturale tantum non mutant speciem substantialem, cum terminus ad quem vnus est specie. At specie accidentali differunt, quia alterum mobile est graue, alterum leue. Aristoteles autem dum de vnitate specifica loquitur, de specie loquitur essentiali, ad quam vnitas termini ad quem est inspicenda, vt dictum est.

An vnitas numeralis motus sumatur ex tribus, videlicet ex vnitate numerica termini, mobilis, & temporis. Quæst. III.

Difficultas est circa id, quod Aristoteles docet ad vnitatem numeralem motus esse opus tribus, unitate numerica termini, & mobilis & temporis: in quo occurrunt aliquot argumenta. Primum est. In textu enim 35. dicitur, ad vnum numerum motum, termi num requiri unum, & indiuisibilem, id est, vnum numero. In textu autem 41. dicitur, ad continuitatem opus esse unitate specifica termini. Hæc videntur pugnare cum tex 40. ubi dicitur, motum unum numero esse continuum, & econtra. Est igitur argumentum. Idem est motus vnus numero, & continuus; ergo si ad continuationem terminus debet esse vnus specie, pariter ad vnitatem numericam; uel si ad istam debet esse vnus numero, etiam erit ad continuationem, 5. Arg.

2 Secundo. Contra id, quod dicit, ad unitatem, & continuationem motus debere esse vnicum mobile. In primis videtur contra ipsum Aristo. tex. 23. dicit enim, quod motus primæ chordæ, & vltimæ in unico tempore est continuus, & tamen mobilia diuersa sunt, puta diuersæ chordæ.

Pre-

Præterea Ratione. Descendat canis a media regione aeris incessanter, & in media via moriatur: tunc motus hic continuus videtur: at mobilia specie differunt. Nam canis vnus est animatus, mortuus vero inanimatus. Idem argumentum est de gutta aquæ cadente, quæ in medio fit grando, & lapis.

3 Tertio. Contra id, quod dicitur motus diuersæ speciei non posse continuari, videtur falsum. Nam res diuersæ speciei continuas experimur in multis: primo de virga vna, cuius medietas aruit, & vitam amisit, reliqua manet viridis, & alterius speciei, & tamen ibi est continuitas. Præterea de homine moriente sæpe, cuius pedes prius vita destituuntur, ac aliam formam habent substantialem, & tamen cum partibus animatis continui sunt. Similiter, de circulo, & circumferentia, & semicirculo, & chorda, quæ continua sunt; curuum autem, & rectum, necnon linea, & superficies specie differunt. Præterea, de lapide, qui ascendit, & statim descendit: ubi videtur esse continuatio ascensus, & descensus differentium specie. Idem de pila, qua fit percussio, & repercussio.

Præterea ponatur, quod sit spatium ab vna parte circumferentiæ terræ vsque ad alteram per centrum, vt sit velut quoddã foramen: tunc si proijcietur lapis, sine dubio descenderet ad centrum, & ascenderet ex alia parte: tunc esset motus hic ascensus, & descensus, & tamen continuus: res igitur specie differentes continuari possunt.

Quarto, est argumentum. Motus acci-
4 dens quoddam est: sed accidentia vnitatẽ numericam habent a subiecto: ergo vnitas motus tantùm a mobili sumi debet, non a tempore, non a termino.

Quinto. Tempus vnicum est, & continuũ, non interruptum nostris actionibus: cum sit in motu cęli, qui continuus est: nõ ergo oportet exprimere, ad vnitatem motus opus esse vnitate temporis, cum semper tempus vnum sit, nec plura esse possit.

1. fund. Aliud est motus esse cõtinuos, aliud continuos, aliud simul.

Pro determinatione huius, sit primum fundamentum. Aliud est, motus esse simul, aliud esse contiguos, vel consequentes, aliud continuos. Vt duo motus simul dicantur, opus est, vt eadem prorsus temporis parte mensurentur, siue sint in diuersis mobilibus, siue in vno; vt si modo quis deambulet, & modo quis calefiat, siue idem, siue alius, motus hi simul esse dicuntur.

Contingui vero dicuntur, qui sunt in tẽpore continuo non interrupto aliqua quiete, tamen non vna parte mensurantur, sed vna vnus, altera alter, & hoc, siue in vno siue in diuersis mobilitas sit: vt si deambulem modo, & postea cessante ambulatione, calefiam, ita vt nullum sit tempus medium, in quo ambulem, aut calefiam, tunc isti motus contigui, seu consequentes, seu deinceps dicuntur. Potest autem vnus plus temporis durare, quam alius, cum non eadem temporis parte mensurentur.

At continuus motus non est, nisi cum vnus est terminus ad quem numero, & vnicum tempus, & vnicum mobile, ut dictum est supra textum.

2. fund. Nos. non requiritur vnitas motoris, neque spatij, ad vnitatem motus numericam.

Sit secundum fundamentum. Ad motus continuitatem non opus esse vnitate motoris, nisi ex accidenti, cum motor, & mobile idem sunt: nec opus est ipsius spatij continuitate. Aliquando enim motor, & mobile idem sunt, sicut cum aliquid se mouet: tunc non potest vnicum esse mobile, quin & motor vnus sit. Aliquando motor, & mobile diuersa sunt, sicut in his, quæ ab alio mouentur: tunc autem dicimus motus vnitatem non consistere in vnitate motus. Possunt enim plures esse motores esse, & motum vnum numero, vt de motu grani lato ab vna formica, & postea incessanter ab altera & de motu illius facis, quæ ab vno, postea ab altero fertur, vt diximus tex. 40.

Ratio autem huius est, quia motus in mobili, vt mobile est, non in motore subiectatur, ob id suam vnitatem numericam ab ipso sumit.

Diximus etiam vlterius, quod non opus est motus vnitati, & continuitati ipsa medij continuatione. vnde si lapis ab igne vsque in terram caderet, profecto esset motus continuus: at elementa, per quæ transit, non sunt sibi continua.

Et huius ratio est. Nam ad motum illa continuitas est necessaria, quæ sufficit ad vnitatem loci. Diximus autem, quod potest esse, duas esse superficies in se, & discontinuas, & in ratione loci esse vnum

con

cõtinuum, vt si baculus sit partim in aqua, & partim in aere, duo illa vnum sunt in ratione loci, quia quamlibet locati partem ambiunt, nulla relicta, aut intercepta.

3. *funda.* Sit tertium fundamentum. Esse vnum numerum dupliciter contingit. Vno modo formaliter, & per identitatem: vt lignum hoc, & quælibet res singularis vna est numero. Altero modo extrinsece, & velut effectiue, quia facit vnum numero, quomodo duæ partes eiusdem continui dicũtur vnum numero: non quod sit vna eadem cum altera, hoc enim esset, si essent vnum priori modo, sed quia faciunt vnum numero.

Dupliciter aliqd est idẽ numero.

Hæc duplex vnitas in motu attendenda est, & extrinseca, & formalis: & hæc vnitas est aut in ipso toto motu, aut in singulis partibus per se. Est etiam altera vnitas, secundum quam duæ distinctæ partes vnũ numero dicuntur, quia vnicum cõtinuum faciunt.

1. *Concl.* His igitur suppositis, sit prima conclusio. Ad vnitatem intrinsecam motus, & formalem, opus est vnitate mobilis numerica omnimoda: ita vt sicut hæc albedo est in tali subiecto, quo mutato, & destructo iam non est alia eadẽ albedo: ita hic motus, qui in hoc subiecto est, non potest esse in altero subiecto.

Prob. Hæc conclusio nota est, quia cum motus sit accidens ipsius compositi, hoc destructo, pariter destruitur motus.

2. *Concl.* Secunda conclusio. Ad vnitatem alterã motus, id est, vt dicatur vnus, quia vnum facit motum continuũ, non opus est omnimoda vnitate mobilis.

Declaro. Sicut duæ partes motus diuersæ vnicum motum continuum faciunt, ita potest esse quod mobile non sit omnino idem, sed aliter sub vna parte motus, aliter sub altera se habeat.

Impediunt enim, vt vnus sit motus, supposita mobilia, cum diuersis materijs, sicut Petrus & Paulus: impossibile enim est, quod horum sit vnus motus continuus. At cum non sic sunt diuersa, sed materia sit eadem, ut cum recedente forma Petri, succedit forma cadaueris, profecto non uideo, cur non possit esse unus motus continuus, si adsit unitas temporis, & termini ad quem.

Nec talem diuersitatem mobilis, ubi est materia una, censuit Aristoteles, impedire continuationem. Solum enim hoc cõuincit, quod illa pars motus præcedentis mobilis non est pars motus sequentis, sed diuersa pars: tamen non ob id illæ duæ partes non erunt continuæ, cum sint eiusdem speciei, & tempus unum, & mobile secundum unã sui partem, quod satis est unum.

Multi tamen motum contiguum putant, ut est motus canis uiui, & mortui, & guttæ cadentis, ut diximus in tertio argumento: & quamuis hoc probabile sit, mihi saltem probabilius uidetur, illos motus continuari propter unicam eandem materiam, cui cum inhæreant accidentia ista materialia, ut dicemus primo de generatione, fit, ut licet denominatiue compositum sit quod mouetur, tamen dum manet eadem materia, licet mutentur composita, non mutatur motus, sed id, quod a motu denomiuabitur.

Et uidetur ratio huic facere: nam cum in hac eadem materia illo instanti, quo canis corrumpitur, sit uerum dicere, nunc non est motus canis, & immediate post hoc erit motus cadaueris, uidetur, motus illos esse cõtinuos, cum unico termino cõmuni copulentur. Adde, quòd in quocunque instanti, & in illo mutationis, est uerum dicere, motus est: ergo motus illi continui sunt: aliter enim in instanti non conceditur, motus est, nisi quia cõtinuatiuum motus tunc est.

Ad singula tamen argumenta respondere oportet.

Ad primum. Circa illos textus Aristotelis dicimus, quod in textu 41. loquitur de continuatione facienda inter duos motus: & tunc dicit, ut duo motus continuentur debent habere terminos eiusdem speciei: imaginatur enim, ac si essent diuisi, sicut duæ aquæ. Ita duo motus, & hi continuantur, cũ terminus a quo unius est eiusdem speciei cum termino ad quẽ alterius: sic enim continuantur. At facta continuatione unicus terminus numero manet: & sic esse continuum, & unum numero, idem est, & ad utrunque unus debet esse terminus numero ad quem. *Ad 1.*

Ad secundum respondetur, & primo ad illum locum Aristot. dico, non esse intelligendum de motu, qui in chorda est: nam unius chordæ motus discontinuus est ab *Ad 2.*

altero alterius, sed de motu pulsantis: chorda enim, vt spatium consideratur. Ad illud de cane, iam diximus in posteriori conclusione.

Ad 3. Ad tertium sunt Thomistæ, qui concedant, virgæ illius partes esse discontinuas, tantum esse cōtiguas: similiter partes mortuas hominis cum partibus viuis non esse continuas.

Sed ego non possum hoc mihi persuadere, cum manifeste contradicat sensui, imò & rationi: nam cum partes viuæ paulatim moriantur, concedere debent, quod mortuæ iterum continuantur cum mortuis, & sic sunt innumeræ continuationes & discontinuationes, quas ipsi possunt credere, ego non possum.

Not. valde de continuitate e rū quæ differunt specie. Vnde dico illas esse continuas, cum nō differant specie perfecta, sed imperfecta: vna enim est velut alterius priuatio, & præcessit continuitas, & deinde sunt continua continuatione materiæ, licet non continuatione formæ. Quod si Aristoteles dixit, res diuersarum specierum non posse continuari, id intelligi sic debet, quod cū duæ res diuersæ specie fuerint, discretæ, & disiunctæ, nequeunt continuari manentes sub suis speciebus. Sunt igitur omnia illa tria continua, partes nempe virgæ & hominis, & linea recta cum circulari: sed hoc nihil facit ad probandum motum esse cōtinuum alteri diuersę speciei, cum perfecta specie differant.

No. optimum sensum Ari. Ad illud de lapide dicimus, quod cum lapis sursum proijcitur, & descendit, patū quiescit in puncto descensus. Similiter de motu percussionis, & ratione illius quietis tempus interrumpitur: & ita illi duo motus non sunt continui, inter quos quies quantumuis minima intercessit.

Ad illud de illo foramine, quidam nolunt concedere lapidem vltra centrū transiturum, quia ascensus, & descensus essent continui. Dico tamen, quod dupliciter potest graue descendere. Vno modo naturaliter, cum secundum velocitatem suæ grauitatis descendit. Altero modo, violenter, cum impetus etiam ab extrinseco imprimitur: vt cum proijcitur ab aliquo deorsum, vel cadit ex magna distantia, tunc enim aliquid violentiæ quodammodo acquirit, propter rationem quam alibi explicabimus.

Dico igitur, quod cum naturali tātum impetu descendit, quiescit in cētro: at cum violenter descendet, non est dubium quin per aliquam distantiam vltra centrum mouebitur, & postea regreditur: & tunc tales motus, nempe descensus vsque in cētrum, & ascensus a centro, erunt continui, non tamen erunt diuersæ speciei. Quia cum talis descensus sit violentus, debet ipsius terminus repugnari, non centrum, sed locus, in quem ob impetum fertur.

Nec est vllum inconueniens, ascensum & descensum aliquando continuari, non solum in casu allegato, sed etiam in alijs. Verbi gratia proijcitur sursum lapis, aut pila, & dum sursum ascendit, antequā quiescat, ingens lapis deorsum cadens, ei obuiat, nec finit quiescere, tunc videtur continuus ascensus cum descensu.

Verum est, quod si subtiliter hoc secundum exemplum cōsideres, inuenies, quòd non est ibi continuatio vera: nam pila, cū ei occurrit lapis, quiescit in ipso lapide parum, id est, non mouetur motu proprio, sed motu per accidens, quatenus cum lapide ipso defertur: & sic non est descensus per se ipsius pilæ. Descensus autem, & ascensus per se eiusdem continuari nequeunt, nisi vterque sit aut violentus, aut vnus per se, alter per accidens. Posset etiam dici, illos motus facto foramine continuari materialiter, scilicet, secundum entitatem motus: sed non formaliter, vt motus sunt, quia secundum hanc ratione formalem, vnus est sursum, alter deorsum: & ita ratio eorum formalis est discontinua, licet materialis ratio motus, & entitatis ipsius sit continua. Nota.

Ad quartum respondetur, quod nō hic consideramus vnitatē numeralem extrinsecam motus, hæc enim a subiecto est, secundum quam accidentia etiam genere diuersa, si eidem insint, vnum numero dicuntur: sed consideramus vnitatem intrinsecā ipsius indiuidualem: & hæc a tribus sumitur, vt dictum est. Ad 4.

Ad quintum dicimus, quod totum tempus continuum est in se, tamen discontinuum vocamus, cum quiete aliqua motus interruptus est. Cum igitur duæ partes tēporis sumuntur, in quibus est motus, ita, vt inter illa sit medium tempus, in quo quies fuit illa plura tempora vocamus, & discon- Ad 5.

discontinua, licet in ipso tempore intrinsece non sit discontinuatio.

Caput Quintum.

Amplius autem determinandum est. Tex. xlvj.

De cōtrarietate motuum.

Ostquam de vnitate motus disseruit nunc de eius contrarietate tractat, ac docet, q motus cui motui, & quæ mutatio cui mutationi, & quæ quies cui quieti, & quæ quies cui motui opponantur, & contraria sint.

Quinque modi quibus posset imaginari motū esse contrarium motui. A motus tamen contrarietate incipit, quam diuisionem argumento colligendā dicit. Facit ergo argumentum quinq; partibus constans. Si motus contrariatur motui, tunc aut illi motus erunt contrarij, cuius terminus a quo vnius, est terminus ad quem alterius: vt motus a sanitate, & motus in sanitatem. Aut secundo, quorum ter
1
2 mini a quibus sunt contrarij, vt motus a
3 sanitate, & motus ab ægritudine. Aut tertio, quorum termini ad quos sunt contrarij, vt motus in sanitatē, & motus in ægri
4 tudinem. Aut quarto, quorum terminus a quo vnius, est contrarius termino ad quē alterius, vt motus a sanitate, & motus in
5 ægritudinem. At randem quinto, quorum termini a quibus, & ad quos inuicem sunt contrarij, vt motus a sanitate in ægritudinē, & motus ab ægritudine in sanitatē. Cōcludit, aut vnum, aut pluries ex his modis habere contrarietatem: non enim aliter termini sm contrarietatem disponi possunt.

Est autem qui ex contrario ei. Tex. xlvij.

INcipit excludere aliquos modos ex dictis, in quibus non est motuum contrarietas. Et primo excludit quartum, nempe cum terminus a quo, & terminus ad quem sunt contrarij. Et ratio est. Vnus & idem motus non potest sibi esse contrarius: at motus a contrario in cōtrarium vnus est, puta, motus ab albo in nigrum, non igitur est sibi contrarius. Declarat tamen, quod quamuis vnus motus sit a contrario in contrarium, id est, re, ratione tamen diuersitatem aliquam habet, prout ille motus est acquisitio termini ad quem & deperditio termini a quo: & est accessus ad vnū, recessus ab altero.

Neque qui est ex contrario. Tex. xlviij.

EXcludit secundum modum, nempe cū termini, a quibus sunt contrarij: & probat tripliciter in terminis, a quibus, nō consistere motuum cōtrarietatem. Primo, quia possunt esse termini a quibus diuersi, & contrarij, & tamen vnus terminus ad quem: & ita motus illi propter terminum ad quem vnum erunt eiusdem speciei, & non cōtrarij: vt motus ab albo in fuscum, & a nigro in fuscum. *Excluditur secundus modus.* *1. Ratio.*

At quia hoc argumentum nihil conclu debat, quia postea text 51. dicturus est, illos motus esse contrarios, & medium induere rationem duorum, remittit se ad dicenda: & iterum secundo probat alio argumento, quod potius in terminis ad quos contrarietas consistat; quam in terminis, a quibus. *Nota.*

Argumentum est. In his magis contrarietas consistit, quæ magis viget, dum motus fiunt, & sunt: at dum motus sunt, fit accessus ad terminos ad quos, & recedunt termini a quibus: magis ergo est contrarietas in terminis ad quos: aliter enim motus contrarij, dum magis tendunt, minus essent contrarij. *2. Ratio.*

Probat tertio. Quia a quo sumitur nomen, & definitio, debet & sumi species, & contrarietas, id autē est terminus ad quē: non ergo ex terminis a quibus contrarietas prouenit. *3. Ratio.*

Ex hoc colligit duos modos contrarietatem habere. Nempe, tertium, & quintū ad terminos contrarios, & a terminis contrarijs in terminos contrarios. *Qui motus sint cōtrarij nempe 3. & 5. modo.*

Repetit autem motum a contrario in contrarium esse idem, & vnum re, ratione vero diuersum, vt dixit superius, & nos inferius examinabimus. *Nota.*

Quoniam autem differt mutatio. Tex. xlix.

Modus. 3. & 5. ad unum modũ reducuntur contrarietatis. VUlt reducere ad vnum modum illos duos, puta tertium ad quintum, & ostendere, quod motus illi sunt contrarij qui sunt ex contrarijs in contrarios terminos.

Reperit autem differentiam motus, ac mutationis, quod mutatio nõ a contrario in contrarium procedit; motus vero sic.

Ex quod argumentum sumitur. Omnis motus ad contrarium ex contrario procedit: ergo quæ sunt ad terminos contrarios vere ex contrarijs etiam procedent. In his ergo contrarietas est, qui e contrarijs in contrarios terminos tendunt: ut motus a sanitate in ægritudinem, & ab ægritudine in sanitatem contrarij sunt.

Manifestum est autem; & ex inductione. Tex. 50.

Inductio per singula motuũ genera. INductione per singula motus genera di uersorum motuum contrariorum exẽpla ponit. In alteratione. n. corporali, ęgrotare, & sanari contrarij sunt motus In alteratione secundum animam, discere, & ab alio decipi. Discere enim est acquirere sciẽtiam ab alio, & huic opponitur decipi ab alio: Nam inuenire, quod est scire per se, opponitur errare per se, & a se. Similiter in motu locali, motus sursum motui deorsum contrarius est secundum longitudinem: motus ad dextrã, motui ad sinistram secundum latitudinem, motus ante, motui retro secundum profunditatem. Secundum enim cuiuslibet dimensionis terminos sumitur motus localis contrarietas. De motu argumentationis notũ etiam est.

Quæ autem est in contrarium solum. Tex. lj.

De contrarietate mutationum. OStendit modo contrarietatem in mutationibus. Mutatio enim non est a contrario in contrarium, sed in contrariũ solum, qualis est mutatio accidentalis, ut ex non albo in album, aut in subiectũ, uel non subiectum, cum non est contrarium, vt in mutatione substantiali.

In mutatione igitur contrarietas sumitur secundum primum modum dictum superius, de quo nihil dixerat, puta cum terminos a quo unius, est terminus ad quem alterius: vt generatio, quæ est ad esse contraria est corruptioni, quę est ab esse.

Mutationum contrarietas sumitur secundum 1. modum Non autem debet sumi penes non esse, quia id negatio est in qua contrarietas nõ consistit, sed penes esse, quatenus una mutatio est accessus ad esse, altera recessus ab eodem esse. vnde generatio ignis cõtraria est corruptioni ignis. Et contrarietas consistit in hoc, quod generatio accessus est ad ignem: ab eodem autem curruptio recessus est.

Qui autem ad medium motus sunt. Tex. lij.

De contrarietate contrarijs terminis ad mediũ. DE eo, quod superius dixerat, nunc sermonem facit, puta cum a terminis contrarijs tenditur ad terminum ad quem medium, ac docet illos motus esse contrarios, & medium tenere locum diuersorum contrariorum, si ad diuersa comparatur. vt fuscum respectu albi nigrum est, ob id motus ab albo in fuscum est denigratio. at respectu nigri album est, ob id motus a nigro in fuscum dealbatio est. Sũt igitur motus contrarij etiam, qui ex contrarijs ad medium sunt. Concludit motus esse contrarios, qui a terminis contrarijs in contrarios tendunt. Atque hæc de motuum contrarietate.

An sint duo motus re, cum aliquid ex contrario in contrarium mouetur. Quæst. IIII.

1. Sent. d. Tho. Alb Aver. HÆc quæstio mouetur circa tex. 47. vbi motum a contrario in contrarium unum re uocat, ratione tamen diuersum. Quo autem pacto sit hoc intelligendum, uaria est opin. Primo D. Thom. & Alber. & Auerro. super illum textum. Dicunt re esse plures motus a contrario in contrarium, vt ab albo in nigrum. subiecta uero sunt unum: alius enim est motus albi, alius motus nigri. at quia simul in eodem sunt subiecto, vnus dicuntur.

Pro hac sententia est ualidissimum argumen-

gumentum. Cum ex albo fit quid nigrum ibi est fluxus albedinis, qui motus est, & fluxus nigredinis, qui motus est: sed albedo. & nigredo realiter distinguntur; ergo sunt etiam motus realiter distincti: nam quisque motus, & fluxus a suo termino, & forma non est realiter distinctus, vt dictum est.

Obijcitur cõtra hãc sent. Hęc sententia non mihi admodum placet. Primo, quia Aristoteles vnicum re motum dicit, & unius speciei a contrario in contrarium, non igitur sunt duo motus: essent enim specie distincti, Prætetea, quia cum quis ex nigro fit albus, si essent duo motus, tunc quisque ex contrario in contrarium procederet: at non est nisi vnus, qui ex contrario in contrarium procedat.

2. Sent. Altera opinio est Pauli Veneti super hunc textum. Distinguit enim, motum dupliciter sumi: Vno modo, materialiter pro ipsa forma: Altero modo formaliter pro fluxu. Si priori modo consideratur, tunc duos esse motus fatetur re, cum sint duæ formę contrariæ: at si posteriori modo pro fluxu tunc est unicus motus.

1. Ratio. Probat suam sententiam. Primo: Vbi est vnus terminus ad quem, ibi unicus est motus: at cum albedo deperditur, & nigredo acquiritur, quod fit in motu ab albo in nigrum, unus est terminus ad quem: vnus ergo est re motus. Minor patet. Nam deperditio albedinis in nigredinem terminatur, sicut acquisitio nigredinis.

2. Ratio. Secundo Si illi duo motus essent, sequeretur, quod vnus motus haberet duos motus contrarios; quod falsum est. Sequela patet, Nam acquisitio albedinis haberet pro contrario deperditionem albedinis, & acquisitionem nigredinis, si duo sunt motus ex albo in nigrum.

3. Ratio. Tertio. Sequeretur etiam, quod vnum duobus motibus contrarijs moueretur, puta, deperditione albedinis, & acquisitione nigredinis. Quod autem hi motus contrarij sint, patet. Nam acquisitio negredinis terminatur in nigredinem: deperditio vero albedinis in albedinem, sunt autem hi termini ad quos cõtrarij. ergo & ipsi motus. Cum autem hoc esse non possit, unus erit motus ab albedine in nigridinem.

Reijcitur hæc 1. sent. Hæc sententia nõ omnino mihi placet. Nam cum in motu ab albo in nigrum sit recessus ipsius albedinis in se, & acquisitio ipsius nigredinis, re vera, non potest intelligi, nisi quod sint duo fluxus, nisi uoces fluxum vnum compositum ex illis duob. nõ enim accidit esse duo distincta, quorum vtrumque mutetur in tempore; nisi duos fluxus in illis intelligas.

3. Sent. Tertia est quorunda opinio, qui dicunt in motu ab albo in nigrum esse duas mutationes. Altera est termini a quo, secundum quam ex albo fit non album: Altera est termini ad quem secundum quam ex non nigro fit nigrum: Altera est generatio altera verò corruptio accidentalis. Motus ergo vtraque mutatione cõstat: similiter in alijs contrarijs: est ergo unus motus a contrario in contrarium; duas vero habẽs mutationes.

Reiicitur 3. Sent. Illa sententia non videtur admodum exacta. Nã tunc motus esset vnum per accidens nempe aggregatum ex duplici mutatione specie diuersa; quod re uera falsum est Quicquid ergo dicatur, siue secundum hanc, siue secũdum illam opinionem, videtur difficile ad sustinendum. Dicam, quod mihi conformius ueritati, & Aristoteli videtur.

4. Auth. 3. Sent. Aduerte igitur primo, quod terminus a quo nõ est intrinsecus, nec de essentia motus, sed solum terminus ad quem. Cum enim motus nõ sit aliud, quam actus entis in potentia. i. processus. & operatio aliqua tendens in actum perfectum, & consumatum, re uera, motus de se non dicit, nisi viam in terminum ad quem: ipse enim est qui procedit: unde motus ab albo in nigrum non est aliud, quam nigredinis processus, & uia, quæ quidem intrinsece incipit initiatiue ab albedine. *1. fund. terminus a quo non est intrinsece de essentia motus, sed terminus ad quem.*

2. Exēp. Vt qui tendit in diui Petri ecclesiã vere non habet fluxum, & motum, nisi in spatio, quod locum habet termini ad quem. Cõstat enim spatiũ ex multis terminis ad quos nõ vltimatis; at terminus a quo est extrinsecus puta, locus, a quo incipit via: at ille locus non est via, nec vię pars, nec de essentia viæ, nisi quatenus finita est.

Ita motus in nigrum non est aliud, quã via, ꝟ processus in nigrum, qui processus est realiter in nigredine. & extrinsece incipit ab albedine: non quod talis terminus pars sit ipsius motus, quamuis sine illo nõ fiat motus.

Et hæc est ratio, quare species, vnitas, con-

contrarietas a termino ad quem sumatur, tanquam ab essentiali motus.

3. ratio a posteriori. 4 Ari te stimonium. Et quod est valde notandum. Aristo 1. dixit motus contrarios, quorum termini ad quos sunt contrarij, intelligens, hoc esse intrinsecum motui, puta terminum ad quem: Postea dixit, cũ non stet motum esse in contrariũ, nisi a contrario, motus a contrarijs in contraria sunt contrarij, quasi id esset per accidens, & contra, & non ad naturam motus, vt motus est pertinens. & hæc doctrina est notanda.

2. fund in motu a cõ trario in cõtrarium cum susci piunt intẽ sionẽ sunt. 3. motus et duæ mutationes. Aduertendum secundo, quod in motu a contrario in contrarium, cum extrema suscipiunt intensionem, sunt tres motus, & duæ mutationes, & vnumquodq; ex his habet suos terminos distinctos. Prior mutatio est termini a quo, quæ corruptio secundum quid est, vt in motu a nigro in album: mutatio est, ex nigro fit nõ nigrum. Altera mutatio est termini ad quem, quæ est generatio secundum quid: puta ex non albo fit album.

Motus autem hi sunt. In termino a quo est motus remissionis, quatenus ex nigro fit minus nigrum, termini sunt nigrum, & minus nigrum. In termino autem ad quem, postquam iam producta est aliqua pars, est motus intẽsionis a minus albo ad magis album.

Distinguũtur autem hi motus inter se, & mutationes inter se realiter, sicut & ipsa contraria nigredo, & albedo; motus vero a mutationibus non nisi ratione.

Dicitur ab vno contrario in aliud. At motus tertius est simpliciter ab ipso nigro in album, quo motu subiectum ipsum mutari dicitur ab vno contrario ad aliud: Et hic differt a motu intensionis ratione tantummodo, nam motus a nigro in albũ dicitur ex se incipere extrinsece a nigro, & est totus processus albedinis: at intensio per se, incipit solum ab aliquo gradu albedinis, & est via in perfectam albedinẽ. Nota igitur hos omnes motus, & mutationes, & ipsorum terminos distinctos.

1. Concl. His suppositis, sit prima conclusio. Motus ab albo in nigrum, & vniuersaliter a contrario in contrarium vnus est, sicut est vnus terminus ad quem.

Ratio. Hæc conclusio patet ex fundamento priori. Hic enim non est motus nisi via ipsius termini ad quem, incipiens a termino a quo, necessario quidem, sed extrinsece. cum igitur vnus sit terminus ad quẽ, vnus erit motus.

2. Concl. Secunda concl. Iste motus, cũ vnus sit, secum fert mutationes duas, & termini a quo, & termini ad quem.

Ratio. Hæc conclusio est nota. nam in omni motu datur generatio vnius extremi, & corruptio alterius. Nota quod motus essentialiter generatio termini ad quẽ: est enim via in terminum ad quem, qui non est sine hac mutatione.

Nota. Nota tamen, quod motus nõ distinguitur realiter a mutatione termini ad quem, vt diximus; distinguitur tamen a termino a quo, & ipsius mutatione.

Ad arg. D. Th. Et per hoc soluitur argumentum pro S. Tho. & alijs. Dicimus enim in motu ex contrario in contrarium esse duos fluxus, sed solum fluxum termini ad quẽ esse motum: termini vero a quo fluxus mutatio quædam est.

3. Concl. Tertia cõclusio. Illa via termini ad quẽ, quæ motus dicitur, licet re vnus sit, at rationem diuersam habet: est enim recessus a termino a quo, accessus vero ad terminum ad quem: & sic intelligendus est Aristoteles.

Nota. Notandum vero, quod latitudo termini ad quem secundum intensionẽ vel extensionem se habet sicut spatium in motu locali in hoc, quod in illo est motus, non autem in termino a quo spatij.

Ad arg. 2. opi. Ad argumenta Pauli respondetur. Licet enim pro nobis sit, tamen quia aliter intendit Paulus dicere, solui debent. Ad primum dico, quod deperditio albedinis nõ est motus, sed mutatio, cuius terminus vltimus est, non album: extrinsece n. terminatur in nigrum: Ob id distinguitur a mutatione, quæ est acquisitio nigredinis, quæ ad alium terminum habet. Ad 1.

Ad 2. Ad aliud, nos fatemur illos non esse motus, sed mutationes.

Ad 3. Ad tertium negamus acquisitionem albedinis, & deperditionem nigredinis esse motus contrarios, & probatio est falsa. Nam deperditio nigredinis non terminatur in nigredinem, sed in non nigredinẽ, non nigredo autem, & albedo non opponuntur: ob id nec illæ mutationes, nec motus quamuis motus esse fateamur, quod quidem non ita est.

Obiec. Sed posset replicare; Sumo intensionẽ, &

& remissionem cum aliquid ex nigro fit album tunc intensio terminatur in album, remissio in nigrum: ergo simul sunt contrarij motus.

Solut. Dico, quod intensio non in album, sed in magis album terminatur, remissio vero non in nigrum, sed in minus nigrū tendit. Minus autem nigrum, & magis album non sunt simpliciter contraria. sed minus nigrum magis nigro, magis album minus albo opponuntur: ob id illi motus nō sunt contrarij, hi autem sunt. Ex minus nigro in magis nigrum, & ex magis nigro in minus nigrum, nempe intensio, & remissio eiusdem formæ, & hi motus nunquam simul sunt. Diuersarum vero formarum non sunt contrarij, imò simul sunt, nec vnum absque altero fit.

Caput Sextum.

Quoniam autem motui. Tex. liij.

De cōtrarietate quietum cum motu.

Postquam dixit de contrarietate motuum, nunc de contrarietate quietis cum motu tractat. Primo tū ostendit, aliter motū motui, aliter quietem motui esse contrariam. Motus enim motui: st cōtrarius simpliciter, id est, perfecta contrarietate: at quies opponitur motui priuatiue, priuatio autem quodam modo contraria dici potest.

Aliter motus motui & aliter quies motui est contraria. Supposito tamen quietē motui esse contrariam, dicit, non quietem quamcunque, sed quæ est eiusdem generis opponi motui: vt quies in loco motui in loco, quies in qualitate motui in qualitate opponitur similiter in quantitate.

Quies motui cōtraria dēt esse in eodē genere. Hoc tamen est loqui in communi, & in vniuersali: adhuc enim restat examinandum, quæ quies in loco cui motui in loco opponitur: an quies in termino a quo motui ab illo termino, an quies in termino ad quem. Idem est dubium in alijs motibus.

Not. quid sit quiescere in aliquo. Et aduerte, quód quiescere in aliquo, est ab illo, ad aliud non moueri, sed in eo stare: vt esse album, est quiescere in albo. Idem est in alijs motuum generibus, & speciebus.

Manifestum est igitur quod quia in duobus. Tex. liiij.

Duplex quies, & q̄ cui motui sit cōtraria. Ostensurus, quæ quies motui opponatur, distinguit duos terminos in motu quolibet esse, ac consequenter duas quietes. Est terminus a quo & quies in termino a quo: est terminus ad quem, & quies in termino ad quem. Ex his duabus quietibus ea, quæ est in termino a quo contrariatur ipsi motui, vt quiescere sub albo, opponitur motui ab albo in nigrum, non autem quiescere sub nigro.

Quæ qes cui quieti sit contraria. Consequenter, quietes sub terminis a quibus motuum contrariorum, sunt inuicem contrariæ, vt quies sub albo, quæ opponitur motui ab albo in nigrum, & quies sub nigro, quæ opponitur motui a nigro in album. Quod autem hæ quietes cōtrariæ sint, probat: Quia inconueniens est, q̄ motus sint contrarij, & non quietes. Quasi dicat: quæcunque sunt contraria cōtrarijs, sibi inuicem sunt contraria, sed quietes terminorum a quibus, sunt contraria motibus contrarijs: ergo & ipsæ sunt contrariæ. Maxima est Topica illa maior. Vnde concludit, quod quies in sanitate opponitur quieti in ægritudine, & opponitur motui a sanitate in ægritudinem.

Et autem, quæ est ex ægritudinem in sanitatem.

Quies cui motui nō opponitur. Cum dixisset quietem in sanitate opponi motui a sanitate in ægritudinē, dicit modo non opponi motui ab ægritudine in sanitatem, tunc enim esset iā quies in termino ad quem, quod est absque ratione, quietē in tali termino ad quem motui opponi, & probat.

1. Ratio Arist. Ratio autem est. Motus ex se tendit in quietem termini ad quem, in quo stat, & quiescit res: vnde motus quietatio quædam, id est via in quietem dici potest, quæ partim est cum ipso motu. Nam quod mouetur, partim quiescit sub parte termini ad quem, & partim ad reliquas mouetur partes, ergo non est contrarius ipsi quieti: non enim contrarium in suum cōtrarium tendit.

Dices.

Dubium. Dices. Quamuis quies sub termino ad quem motus, non sit contraria motui, nõ ob id erit contraria quies sub termino a quo illius motus: sed quies in termino alterius motus.

Solutio. Hoc autem reijcit Aristotel. tanquam manifeste falsum. Vnde concluditur, quietem sub termino a quo esse motui contrariam.

2. Ratio. Et possumus nos aliam rationem huius manifestiorem dare; Quia illa quies, motui opponitur, quæ ponit potentiam ad illum motum, (est enim quies priuatio) sed quies in termino a quo ponit potentiam ad motum (tunc enim nondum est motus factus,) cum autem est quies termini ad quem, iam amplius motus non est, cum sit consummatus, illa ergo quies termini a quo motui opponitur. V g. quod quiescit in albo, est in potentia ad motum ab albo in nigrum, non autem quod quiescit sub nigro, Quod enim in actu est, non est in potentia ad actum illum.

Quibus autem non sunt contraria. Tex. lv.

De cõtrarietate q̃e tis cũ mutatione. INtẽdit modo docere, an mutatio quies opponatur. Ac primo reperit, quæ mutatio mutationi opponatur, cum inquit, Mutatio fit in his, quæ non habent contrarium, id est, fit non inter contraria: nam *Quæ mutatio cui mutationi opponitur.* mutatorum cõtrarietas est penes eundem terminum positiuum, quatenus vna est ab ipso, altera est ad ipsum mutatio: non autem est, sicut in ea mutatione, quæ est ab ente in ens, idest a contrario in cõtrarium, quæ motus est.

No. ĩ mutatione nõ est proprie quies. Ostendit secundo, quod in mutatione non est proprie quies, sed immutatio quædam: vt esse ignem est immutatio quædam opposita mutationi ab igne in non ignem.

Quæ mutatio cui quieti opponatur. Ostendit tertio, quod cum in mutatione detur vnum subiectum sub vtroque termino contradictorio, puta materia (extremum enim vnum non est simpliciter negatio, sed priuatio ponens subiectum in potentia) tunc immutatio sub termino a quo, opponetur mutationi, sicut quies motui, vt esse non ignem opponitur mutationi a non igne in ignem, & esse ignem mutationi ab igne in non ignem. Idem in mutatione accidentis.

Quæ quietes mutationũ opponantur. Pari ratione quietes terminorum a quibus seu immutationes oppositæ sunt, vt immutatio sub ente immutationi sub non ente: Idem in particularibus terminis.

Si vero non est aliquid id, quod non est.

Dubium. CVm dixisset, illud nõ esse dicere subiectum aliquod, dubium ponit. Si illud non esse esset pura negatio & nihil, tunc immutatio in ente cui immutationi opponeretur? nam non esset non entis, & nihili immutatio.

Nota. Hæc autem verba rationem indicant, propter quam non ens dicatur subiectum, quia nempe immutatio sub ente non haberet contrarium: & ob hoc Arist. non soluit dubium, quia ipsius ratio est ad inconueniens ducens.

Probat autem duo, quæ dixerat. Alterum est, quod illa immutatio non sit dicenda quies; si enim quies esset tunc non omnis quies esset contraria motui, quod est contra communem sententiam. Id enim quiescit, quod moueri aptum est. Aut sequitur, quod generatio esset motus, quod etiam falsum esse superius dictum est. Verum est, quòd licet quies non sit, habet se tamen sicut quies, quia vtraque priuatio est, hæc motus, illa mutationis.

Alterum, quod dixit, est, quod immutatio sub termino a quo opponitur mutationi, & hoc dicit, puta, quies, seu immutatio, quæ est sub ente, opponitur mutationi sub non ente, aut nulli, si non ens nihil est: Opponitur præterea corruptioni, quæ est ab ente, & non generationi. Rationem eandem dat, quia generatio tendit in ipsam immutationem sub ente, corruptio vero recedit ab ipsa: ergo talis immutatio sub ente est corruptioni, quę ab ente est, non autem generationi, contraria: illa autem est terminus a quo corruptionis.

Dubita-

Dubitabit autem aliquis.
Tex. lvj.

Alius modus cōtrarietatis in motibus, & quietibus si pones violētū, & naturale. dub. Ari. in tex.

INtendit alium modum cōtrarietatis in motibus, & quietibus constituere, nempe secundum violentum,& naturale, ac ob id dubium quoddam proponit. Nempe, quare in motibus secūdum locū inuenitur quiddam secundum naturam, quiddā præter naturam, non autē aliis hoc motibus inesse videtur. Quod in motu locali id sit, notū est; quod vero nō insit alijs motibus, inductione manifestat, discurrendo per cōtrarios motus,& mutationes cuiusque generis, in quibus vterque motus contrarius secundū naturam inesse videtur. Et litera satis est nota: sunt enim exempla varia.

At si est, quod violentia sit.
Tex. lvij.

Sol. Ari.

DEterminat dubiū, dicens: Quod si præter naturā dicatur id, quod vi aliqua sit, puta, quod violentū dicitur: vtiq; accidit etiā omnibus alijs motibus,& mutationibus violentū esse, & naturale: & sic quædā est corruptio violenta, quędā naturalis. Similiter in generatione, & in augmentatione,& diminutione: vt quæ augetur præter tempus, propter alimētum delicatius, dicuntur augeri violenter, quę vero secundum tempus debitum, naturaliter.

Nota.

Notandum est autem, quod corruptio seu mors, si ad materiam nudā referatur naturalis dicitur: at si ad dispositiones cōparetur, quædam est naturalis, puta, quæ ex defectu dispositionum in se prouenit, vt est mors in senibus: quædam violēta, quæ ab extrinseco prouenit, vt interfectio: & hæc dicitur mors præter fatum.

In alteratione autem quo pacto.
Tex. lviij.

IDem esse in alterationibus docet. Est enim quędā violenta, quędam naturalis, vt sanari in diebus iudicatorijs, & triticis, naturale est: at sanari in diebus nō indicatorijs, violentū est. Vocat.n. dies iudicatorios, quibus morbus, & natura sensibiliter pugnat: non.n. pugna cōtinua est semper.

Concludit generationem cōtrariari corruptioni, & alteri generationi, quarū vna est naturalis, altera violenta: similiter de corruptione. Nec hoc est inconueniens: nā contrarietas secundū violentum, & naturale est, vt sic.i. secundum qualitatē: at ea contrarietas, quæ est inter generationē, & corruptionem, est secundum speciē & substantiam, quod supra declarauimus.

Omnino igitur contrarij motus.
Tex. lix.

COncludit sic, motus,& quietes contrarietatem habere: est enim contrarietas motuū secundum speciem, quæ est penes terminos ad quos: Cum tamen vterq; motus est naturalis, aut violentus, & tūc motus hi cōtrarij sunt diuersorum mobiliū: vt motus ignis sursum, & terræ deorsum contrarij sunt. Et alia contrarietas motuū secundum violentū, & naturale, & sic duo motus contrarij eiusdem mobilis esse possunt, vt motus ignis sursum, & eiusdem deorsum. Similiter lapidis.

Et quietes etiam similiter.
Tex. lx.

Quietes ēt cōtrarias esse secundum violētum & naturale.

QVietes etiam cum motibus secūdum violētum, & naturale opponi docet. Cum.n. quies naturalis est, motus violentus est: cum vero quies violenta est, motus naturalis est: loquendo de locali motu: vt quies lapidis deorsū naturalis est, eius contrarius motus a deorsum in sursum violētus. Vlterius, quies lapidis in aere violenta est, eius aūt contrarius motus in deorsum naturalis est, Similiter in alijs mobilibus.

Habet autem dubitationem.
Tex. lxj.

I. dubium an quies violēta generetur.

DVbia aliquot proponit, quorum primum est. An quies, quæ non semper est, qualis est violenta, generetur, & producatur, & quiescere sit idem, quod stare, idest supposito quod quies in motu sit sta-

re, & ceſſare, vt verè eſt.

Quod nõ 1. Ratio. Si igitur quies, quæ non ſemper eſt, generatur, quies violenta eius, quod violenter mouetur, generabitur, vt quies lapidis ſurſum. Sed quod hoc fieri nõ poſſit, probat. Si enim illa quies producitur, tũc producitur illo motu violento, quia non eſt alia ꝓductio. Et hoc eſt, quod dicit, (quod ſurſum ferebatur violentia, ſtabat) ideſt, ille motus ſurſum violentus tendebat in ſtatum, & quietem: ſed hoc videtur falſum & probat duplici ratione.

Prior eſt: quod ſtat. i. quod ad quietem fertur, velocius fertur in fine motus, quam in principio, & medio: vt patet de his, quæ naturaliter mouentur in ſua loca: impetu enim maiori feruntur, cum propius loca ſunt naturalia: at quod violẽtia fertur, remiſſius eſt in fine: ergo non propter quietẽ fertur: quies igitur violẽta nõ producitur.

2. Ratio. Altera ratio eſt. Quia non dicitur proprie quieſcere: niſi quod eſt in ſuo loco naturali: nec ergo motus tendit in quietem, niſi is, quo in proprium locum fertur, aut proprio loco accedit.

Nota. Aliter ſe hẽt quies ĩmotu naturali, & aliter in violento. Aduertendũ vero, quod aliter ſe habet quies in motu naturali, aliter in violento. In naturali eſt intenta ab ipſo mobili per ſe, & a virtute ipſius, quæ per ſe attingit illam quietem, ſicut calor calorem productum. At in violento non eſt intenta, nec per ſe prouenit ex aliqua virtute operãte, ſed potius deficiente: eo enim quod impetus impreſſus violenter, finitur, fit quies: impetus tamen, & virtus illa non per ſuã efficientiam, ſed per ſui deficientiam, quietem talem facit: in naturali vero per efficientiam. Et hoc eſt, quod hic docet: quod quies violenta per accidẽs producatur: & argumentum eſt: quia in fine motus, cum quies eſt, deficit, & remittitur virtus, quæ illam productura erat: quod non eſſet, ſi motus ille ex ſe in quietem tenderet.

Hæc autem dubitationem. Tex. lxij.

2. Dub an quies terminiaque ſit contraria motui Alterum dubium proponit contra id, quod dictum eſt, quietem termini a quo motui ipſi eſſe contrariam. Si enim hoc ita eſt, vidẽtur duo contraria ſimul eſſe. Nam cum mouetur aliquid in terminũ ad quem, manet aliquid in termino a quo ſub quo quieſcit mobile. Non enim in inſtanti totus terminus a quo abijcitur, vt dum motus eſt in album: manet mobile ſub hoc, vel illo gradu nigredinis: ſunt igitur duo contraria ſimul.

Sol. dub. Reſpondet, id non eſſe abſurdum, quod contraria ſecundum aliquid ſui ſimul maneãt, vt quies ſub aliquo gradu nigredinis, & motus ad aliquem gradum albedinis: At duo motus contrarij ſecundum nullũ gradum ſimul eſſe poſſunt: nõ enim ſimul ab albo in nigrũ, & a nigro in album vnũ moueri poteſt. Ex quo ſequitur, quod magis eſt contrarius motus motui, quã quies motui: hæc enim aliquo modo ſimul eſſe poſſunt, illa vero minime.

Et de motu, quidem & quiete. Tex. lxiij.

Epilogus dictorũ. Epilogat, ſe iam de motuum vnitate & contrarietate dixiſſe: ſimiliter etiam de quiete.

Nota. Atque in multis codicibus Græcis hic eſt finis libri: ob id reliqua ab Argypolo, & Vatablo non vertuntur: leguntur tamen a Simplicio, quamuis ipſe iudicet non eſſe Ariſtotel. At quando quidem a Boetio translata ſunt, non erit inconueniens ipſa exponere.

Dubitabit autem quis, & de ipſo ſtare. Tex. lxiiij.

3 Dub an motus violẽti termi nentur in quiete ſicut naturales. Omnes fere fatentur, Ariſt. hic iterum proponere dubium ſecundum, an quies producatur, & hæc fuit cauſa, vt exiſtimarentur, non eſſe hæc verba Ariſt. Sed pace dicam, mihi videntur iſta eſſe Ariſt. ſi non eſt alia cauſa, cur non ſint, niſi quia eſt repetitio eiuſdem. Conſtat enim eſſe aliud dubium nouum, quod non fuit propoſitum. Nempe, an motus violenti terminentur in quiete, ſicut motus naturales, ita vt etiam illis ſit oppoſita quies, ideſt finis ſit quies. Superius enim dictum eſt nõ produci quietes violẽtas, in quo ſupponebatur ipſas eſſe, & ſic exponit Albertus, & bene reſpõdet, eſſe tales quietes violentas.

1. Ratio. Et probat dupliciter. Primo: quia motus violentus manet, & finitur, cum violētia finiatur: ergo sequitur quies. Nā motus nō est finis motus: aliter motus motu produceretur, ex quo sequitur, quod cum illa quies sit, & non sit facta. i. per se, vt supra dictum est, quod aliquid erit quiescens, & non est factum quiescens, intellige per se.

2. Ratio. Secundo probat: Quot modis vnū contrariū, tot etiam alterum dicitur, sed motus & secundum naturam, & præter naturam est, & ergo & quies opposita aliqua est secundum naturam, aliqua præter naturam, & violenta.

Quoniam autem est quibusdā motus. Tex. lxv.

4. Dub. de pluribus motibus qui videntur sibi cōtrarij. DVbitat vltimo. Cum vnum videatur habere duos motus oppositos. v. g. motus ignis sursum habet motum terræ deorsum, & motum etiā sui deorsum, vter horum contrarius est? Respondet esse vtrū que, sed differenter: nam motus terræ contrarius est, sed sicut naturale naturali: nam vterq; motus naturalis est, quamuis diuersorum mobilium: at motus eiusdem cōtrarius est, sicut violentum naturali.

Quasi dicat: potest vnus motus naturalis, habere duos contrarios, vnum naturalem pariter, sed diuersi mobilis, alterum violentum eiusdem mobilis.

Idem fit in quietibus. Nam quies terræ naturalis in centro opponitur quieti naturali ignis in loco sursum, & quieti violentæ eiusdem terræ in loco etiam sursum: ex quo colligitur duplex modus contrarietatis in motibus, & quietibus, vt dictum est.

Forte autem quieti motus.

5. Dubitatum proponitur. HÆc verba vltima existimo cum alijs esse omnino superflua, ob id non esse Aristote. Proponitur enim dubium tertium præcedens. Quod si quies termini a quo motus, contraria est ipsi motui, tunc duo contraria simul erunt. Soluit eisdem verbis repetitis, & tandem epilogum eorum, quæ dicta sunt, puta contrarietatis, & vnitatis motuum, & quietum facit. Et est summa breuis eorum omnium, quę circa vnitatem, & contrarietatē motus in hoc libro sunt dicta. At vt magis in promptu habeantur, per aliquot conclusiones eadē repetemus.

Prima est. Motuum vnitas generica, & specifica ab vnitate termini ad quem generica, aut specifica consideranda est. 1 Concl.

Secunda. Motus vnitas numerica, & continuatio, ab vnitate numerica termini ad quem, ab vnitate etiam numerica mobilis per se, & a tempore non interrupto per aliquam quietem peti debet. 2

Tertia. Motus contrarij secundum speciem sunt, qui a terminis a quibus contrarijs ad terminos ad quos contrarios tendunt. 3

Quarta. Quies sub termino a quo contraria est motui ab eodem termino: duæ vero quietes sub terminis a quibus motuum contrariorum contrariæ sunt. 4

Quinta. Duo motus contrarij diuersorum mobilium possunt esse, quorum vterque sit naturalis, vt motus terræ deorsum, & ignis sursum: aut quorum vterque sit violentus, vt motus terræ sursum ignis deorsum. 5

Sexta. Duo motus cōtrarij eiusdem mobilis sic se habent, vt si vnus naturalis est: alter violentus erit. 6

Septima. Idem est dicendum de quietibus inter se contrarijs: vtraq; enim potest esse naturalis diuersorum mobilium, vt quies ignis, & terræ in locis proprijs: aut vtraque violenta, vt ēconuerso terræ sursum, ignis deorsum: aut eiusdem mobilis: vna est naturalis: altera non, vt terræ, vel ignis quies sursum, & quies deorsum. 7

Octaua. Si quies naturalis est, motus cōtrarijs violentus est, si violenta, tunc motus naturalis. 8

Notandum autem, quod contrarietas secundum violentum, & naturale est secūdum qualitates motus, altera vero est secundum motus naturam, quæ in terminis consistit. Hæc de libro quinto. Nota.

FINIS LIBRI QVINTI.

Caput Primum.

Si autem est continuum, & tangens. Tex. I.

Int. Arist. de diuis. partium quantitatiuarū & earum ordine.

Vid in hoc libro Aristoteles intendat, non est difficile comperire: tractat enim de diuisione partium quantitatiuarum motuum, quas habent a spatio, & tempore, quibus fiunt. Similiter de ordine harum partium.

1. Cōc. ex libris Ari. nullū continuū cōponitur ex indiuisibilibus. Præmittit autem ante omnia conclusionem hanc. Nullum continuum ex indiuisibilibus compositum esse, sed ex continuis, & iterum diuisibilibus.

Hanc autem multipliciter probat, suppositis definitionibus traditis in lib. quinto cōtinui, contigui, & consequenter. Sunt

Suppositū enim continua, cuius vltima sunt vnum. Contigua, quorum vltima sunt simul. Cōsequentia, inter quæ nihil mediat eiusdem generis.

1. Ratio. Ex definitione igitur continui, & contigui, probat continuum non cōponi ex indiuisibilibus, sic. Si ex his cōponeretur cōtinuū, tunc indiuisibile esset continuū cū altero indiuisibili vel contiguum: sed non potest id esse. Probatur: Nā non habet vltimū, quod indiuisibile est: quod.n. habet vltimum, habet partem, quæ nō sit vltima: nam relatiuū est vltimum, quod igitur indiuisibile est in se, non habet vltimum, nō ergo alteri continuum est, aut contiguū.

Nota. Nota, quod ista ratio principaliter adducta est ad probandum indiuisibile non esse continuum indiuisibili. At quia probatio nempe non habere vltimum, etiam probat non esse contiguum. ob id simul est vtrunque probatum: sed non ex directa intentione.

Vnde etiam quod dicitur de puncto respectu lineæ, idem dicit de linea respectu superficiei, & de hac respectu corporis.

Amplius necesse est, aut continua. Tex. ij.

Alteram facit rationem ad eandē conclusionem probandum. Si continuū ex indiuisibilibus componitur, aut illa sunt inter se continua, aut contigua, aut consequentia, sed nihil ex his potest esse. Primum, non possunt esse continua, vt in præcedenti ratione probatum est. Quod autem contigua, & se tangentia non sunt, probatur. Omne quod tangit alterum, aut tangit vt totum totum, aut vt pars totum, aut vt pars partem, sed nullo ex his modis punctum punctum, aut indiuisibile indiuisibile potest tangere, ita, vt continuum faciat. *2. Ratio.*

Tamen illa maior est explicanda: tunc totū tangit totum, cum vnum secundum suas omnes partes simul est cum altero: quod non potest esse, nisi penetretur eum ipso. Cū vero non secundum omnes suas partes, sed secundum aliquas, tunc se tangunt, vt pars partē. Cum vero aliqua vnius pars omnes alterius partes tangit, & cum eis penetratur, est sicut pars totum. Modo est argumentum. Cum punctum non habeat partes, magis inerit illi tactus, quo totum tangit totum: si ergo punctum tangit punctum, vt totum totum, non potest continuum ex illis componi: nam continuum habet partem extra partem situ, & loco distantem: at cum totum tangit totum, non est situs, nec locus diuersus.

Et nota hanc esse validissimam rationē, qua probatur, indiuisibile additum indiuisibili, non facere ipsum maius, nec continuum. *Indiuisibile additū indiuisibili non efficit maius.*

Tertiam partē argumenti probat, quod non se habeat consequenter. Quia cum duo

duo indiuisibilia nō sint contigua, vt probatum est, erit medium, & ita non erunt consequentia.

Dubium. Dices, non sat est, esse medium, nisi sit eiusdem generis.

Solut. Respondeo, quod bene procedit Aristoteles. Nam si inter duo indiuisibilia data mediat continuum, vt inter duo puncta, linea, cum in quolibet continuo sit indiuisibile, vt in qualibet linea punctum, erit profecto medium eiusdem generis. Vnde non est accipere in linea aliqua duo puncta ita coniuncta, quin aliud sit intermedium, cum inter quælibet puncta mediet linea, in qua adhuc sunt puncta.

Amplius autem diuideretur.
Tex. iij.

3. Ratio ex diuis. continui. Tertiam ponit rationem. Si cōtinuum ex indiuisibilibus esset compositum, vtique in ipsa diuideretur. Nam res diuiditur in ea, ex quibus composita est. Si ergo cōtinuum diuiditur indiuisibilia, iam non diuiditur in semper diuisibilia. Hæc autem est continui definitio, puta, quod in diuisibilia semper diuisibile est.

Quod inter indiuisibile mediet continuum. Statim interponit verba, quibus probat inter indiuisibilia mediare continuum, vt inter puncta lineā: vt exponit S. Thomas: & probatio est. Continuum vel mediat inter indiuisibile, vel non. Si non, erit indiuisibile, & ita erunt duo indiuisibilia immediata. Si diuisibile, vel in semper diuisibilia, vel non Si non, peruenietur ad indiuisibilia, contra dictam definitionem: & præterea quia tunc indiuisibilia simul erunt. Si vero in semper diuisibilia diuisibile est, erit contiguum. Vnde inter duo indiuisibilia, continuum est medium. Quod autem continuum sit diuisibile semper in diuisibilia, probat. Quia si in diuisibilia non diuideretur, ex indiuisibilibus constaret: & ita indiuisibile tangeret indiuisibile, quod est contra id, quod iam probatum est.

Eiusdem autem rationis est.
Tex. iiij.

Quod sit eadem rō de tempore, & motu, quæ de magnitudine. Quod dixit de magnitudine, nempe non componi ex indiuisibilibus, sed ex diuisibilibus, idem de tēpore, & de motu dicendum censet. Sunt enim omnia hæc eiusdem rationis quantum ad hoc: vel enim omnia constant ex indiuisibilibus, vel nullum ipsorum: non enim stat vnum constare, & non aliud.

Manifestum est autem ex his.
Tex. v.

Motum diuisibilem, sicut magnitudinem, nunc probat, & esse eiusdem rationis; postea de tempore probabit. Cum enim motus magnitudini, & spatio correspondeat, pars motus parti spatij correspō debit, & æquabitur: si ergo magnitudo A, B, C, componitur ex indiuisibilibus, puta, A, & B, & C, re vra, motus D, E, F, quo mobile P, mouetur, constabit ex indiuisibilibus puta, D, & E, & F. ita vt singula singulis magnitudinis indiuisibilibus æquétur, & respondeant, puta D, ipsi A, E, ipsi B, F, ipsi C. eadem igitur est ratio magnitudinis, & motus simul.

Si igitur præsente motu.
Tex. vj.

Quartam rationem intendit conficere ad eandem cōclusionem superius propositam, quæ sumitur ex motu, ad quē suppo suit fundamentum vnum in textibus duobus præcedentibus. Nempe, si magnitudo ex indiuisibilibus componeretur etiam motus componeretur, quod falsum probabit. *4. Rō ex motu.* *Suppos. 1.*

Supponit tamen primo alterum fundamentum: Nempe, cum motus est, tunc rem moueri: & cum res mouetur, motum esse: & si motus ex indiuisibilibus est etiā ipsum moueri. Ex priori autem fundamēto concludit. Cum aliquid mouetur per illam *Suppos. 2.*

illam magnitudinem. A B C. motu. D E F. tunc per singulas partes illius magnitudinis mouebitur singulis partibus motus, vt per A, motu. D, per B, motu E, per C, motu F. Nam sicut motus totus toti spatio respondet, ita partes motus partibus spatij respondebunt: & vt quod mouetur per totum spatium toto motu mouetur, ita per partē spatij parte motus mouebitur: quod probat esse non posse.

Si igitur necessario est id, quod mouetur. Tex. vij.

Qvod per singulas magnitudinis partes indiuisibiles motus fieri nō possit, probat. Id, quod mouetur, dum mouetur, non dum peruenit ad id, quo mouetur: & prius est moueri, quam motum esse: Sed quod indiuisibile est, non habet quo motus est, & vnde motus est; igitur quod per indiuisibile mouetur, simul mouetur, & motum est; id est simul est in eo, quo mouetur, & vnde mouetur: hoc autem impossibile est: ergo impossibile etiam est in partibus illis spatij aliquo modo motum esse.

Excludit responsionē quandā. Quod si dicas, quod per indiuisibile mouetur, non simul est, vnde est motus, & quo motus tēdit: ex hoc iam sequitur profecto ipsum esse indiuisibile: oportet enim in ipso dare medium, in quo sit verū dicere, quod nec quiescit: hoc enim est sub termino a quo, nec motū est: hoc enim est sub termino ad quem, sed mouetur: hæc autē repugnant indiuisibili; impossibile est ergo in partibus illis spatij datis motum fieri, aut rem moueri: & tamen positum est in illis partibus motum esse: contingit ergo motum esse, & rem non moueri contra suppositionem.

Si vero per totum A B C. Tex. viij.

Excludit alterā responsionem īferēs plura incōuenientia. Excludit, quod posset responderi, nempe, quod mobile mouetur per totā magnitudinem A B C. non tamen per singulas eius partes: hoc impugnat inferēs multa inconuenientia.

1. inconueniens. Primum est. Si non est motus in singulis partibus, puta in A, nec in B, nec in C, tunc motus ex non motibus componetur.

Quod si hoc ita sit, infertur alterum incōueniens, quod aliquid motum est quod nunquam motum fuit. *2. inconueniens.* Si enim per totam simul magnitudinē motus est, in fine magnitudinis res est mota: & tamen si in illa parte præcessit motus, est mota nullo præcedente motu: quod impossibile est. Similiter transiuit spatium nunquam transiens. & erit transiuisse, non præcedente transitu.

Si igitur necesse est, omne aut quiescere. Tex. ix.

3. inconueniens. Infert tertium inconueniens. Si enim in singulis partibus non mouetur, quiescit: nam mobile, cum non mouetur, quiescit: quod si in omnibus quiescit partibus, tunc dabitur, quod idem simul quiescat, & continuo moueatur: nam per totam illam magnitudinem mouebatur simul, & quiescebat.

Obiec. & Solut. Dices, quiescebat secundum partes, mouebatur secundum totum. Hoc reijcit: nā partes omnes totum sunt: si igitur secundum omnes partes quiescit, secundum totum quiescit.

4. inconueniens. Vltimum infert inconueniens. Vel illo indiuisibili, in quo quiescit, est motus, vel non. Si non, motus ex non motibus est. Si vero est motus, est absurdum contra fundamentū, nempe, motu præsente res quiescit, & non mouetur.

Perinde autem necesse est. Tex. x.

5. rō Ari. ex tempore. Argumentum aliud a tempore sumit. Nēpe, quod si ex indiuisibilibus magnitudo constat, pariter & tempus: at cum tempus non constet, nec magnitudo. Prius tamen assumit, quod conueniant in diuisibilitate tempus, & magnitudo, ita, vt si vnum ex indiuisibilibus, & alterum. Si vero non, nec alterum componatur.

Si tempus diuisibile sit, ēt magnitudo, Probat primum, quod si vnum sit diuisibile, & sit alterum. Demus magnitudinē ex indiuisibilibus: si mobile vnū æquæ velox transit tanto tempore illam, ipsius medieta-

& contra medietatem in medio transiuit tempore : *& alterũ* ergo si magnitudo diuisibilis est, etiã erit *ex altero* tempus. Econtra, si in tanto tempore illud *sequitur.* mobile transit magnitudinem in medio transiuit medietatem : ergo ex temporis diuisibilitate colligitur diuisibilitas magnitudinis in infinitum, id est, in partes diuisibiles.

Caput Secundum.

Quoniam autem omnis magnitudo. Tex. xj.

Intendit iterum ostendere, si magnitudo in magnitudines semper diuisibilis est, nec ex indiuisibilibus componitur vt probatum est ex eius continuatione, quod tempus pariter nec ex diuisibilibus cõponitur, sed in partes iterum diuisibiles diuidatur. Est autem probatio notanda.

2. funda. Arist. seu suppositio tripartita De veloci tate, & tarditate mobilis. Supponit tamen duo, quorum primum est, quod sequitur ex diuisione magnitudinis data, puta, velocius mobile in tempore æquali transire maius spatium, & in minori aliquando maius, aliquando æquale, & quam tardius mobile.

1. partis probatio. Has tres partes ordine probat. Primo: quod in æquali tempore velocius mobile transeat maius spatium, quam tardius B, sit spatium, per quod motus est C D. Tunc est argumentum. Velocius mobile citius peruenit ad terminum motus, quam tardius: ergo in eo tempore, quo, A, velocius est in D, ipsum, B, quia tardius est, non dum peruenit ad D, sed est citra ipsum, quod est minus spatium: ergo in eodem tempore velocius transit maius spatium quam tardius.

At vero, & in minori plus. Tex. xij.

2 partis prob. Alteram probat partem, quod in minori tempore plus spatij transit velocius, quam tardius. Probatio est. Signetur ex probatione præcedente illud punctum, in quo B tardius fuit, quando A, velocius fuit in D, sit, B, distans per aliquod spatium in D, in eodem tempore. F G. Sed inter hos duos terminos est spatium medium, nempe vltra terminum tardioris, in quo fuit ipsum A, qui terminus sit H. hoc spatium erit maius, quam spatium tardioris, cum sit aliquid plus, erit etiam minus spatio priori velocioris, cum sit aliquid minus: tempus ergo erit etiam minus, quam præcedens, quod erat æquale cum tempore: tardioris ergo in minori tempore, quod sit C H, velocius transit plus spatij, quam tardius.

Manifestum autem est. Tex. xiij.

Probat tertiam fundamenti partem, nẽpe, quod velocius mobile in minori tẽpore transit æquale spatium, quod tardius mobile in maiori tempore transit. *3. partis prob.* Supponit autem duo. Alterum, quod iam probatum est, quod in minori tempore velocius pertransit maius spatium, quam tardius: Alterum, quod idem mobile secũdum se, id est, nulla facta ad alterum comparatione, sed ipsum solum, siue sit tardum, siue sit velox in tanto tempore transit tantum spatium, in maiori maius, quam in minori: & in minori minus spatium, quam in maiori: & deducit hoc ad exemplum.

Vbi aduertendum, quod ex superiori *Nota.* fundamento datur spatium maius, quod velocius transit, dum tardius transit suum spatium minus, in tempore æquali. Vlterius in secunda parte fundamenti datur maius spatium, quod velocius transit in minori tempore, quam sit illud spatium tardioris.

Spatium hoc velocioris vocatur L M. spatium minus tardioris. L O. tempus velocioris P. R tempus tardioris, quod maius est, Q Y.

Dicit igitur, quod velocius moueatur *1. Ratio Arist.* per L M, & L O. clarum est, quod cum L, M, sit maius quam L O, tempus, quod velocius consumit in L M. erit maius quam quod consumit in L O, quod tempus dicatur Q S, Ex his argumentatur, Si tempus

Similiter autem manifestum est. Tex. xvij.

Idem alia rõne probat. IN primis verbis textus colligit partem conclusionis illatæ ex argumento, vt expositum est. Postea tertium argumentum ponit ad Idem probandum, nempe, quod si magnitudo est continua, etiam erit tempus. Argumentum est, quia ita consuetũ est dici apud eos, qui de hoc tractant, & rationem ipsorum ponit, quia eadem vtriusque diuisio, intellige proportionaliter: vt si tantam magnitudinem tanto pertransit tempore, & dimidiam in dimidia temporis, & tertiam in tertia, & quartam in quarta parte: est igitur æqua vtriusque diuisio.

Et si alterum infinitum. Tex. xviij.

Altera cõclusio si magnitudo finita, vel infinita est pariter & tẽpus & cõsimili modo. CONstituit alteram conclusionem de tẽpore, & magnitudine, puta, si magnitudo finita est, vel infinita, pariter etiam tẽpus: & eo modo, quo finita, vel infinita est, etiam & tempus. Distinguit autem duplicẽ modum infiniti. Et infinitum actu quod vocat infinitum extremis: est infinitum potentia, quod vocat diuisione: & hæc ex superius dictis patent.

Duplex infinitum actu, & potentia, & diuisione. Vult ergo, quod si magnitudo, & spatium est infinitum actu, similiter, & tempus infinitum actu: si vero potentia, etiã tempus potentia, & diuisione erit infinitũ: quod si vtroque modo, & actu, & diuisione, similiter etiam tempus.

Quapropter & Zenonis ratio. Tex. xix.

Soluitur arg. Zenõnis quo cõtẽdebat nihil moueri. EX hac distinctione soluit argumentũ quoddam Zenonis, quo contendebat, nihil moueri. Argumentum erat. In quolibet spatio sunt infinita puncta, & partes: sed infinita non possunt transiri, ergo nullũ spatium trãsitur. Minor probatur. Quia infinitum non transitur, nisi tempore infinito: at quodlibet tempus finitum est; non ergo in aliquo tempore contingit moueri per aliquam magnitudinem.

Hæc est ratio Zenonis, quam reprehendit Aristoteles tanquam æquiuocam: nam sumit magnitudinem infinitam in potentia, tempus vero infinitum actu, cum tamẽ non ita sumere oporteat, sed pari ratione vtrumque, & tunc verum est. quod si magnitudo est potentia infinita, similiter & tẽpus: vnde vtrumq; infinitum est, potẽtia tamen. Nec est inconueniens, magnitudinem potentia infinitã tempore actu finito transiri: hæc tamen duo fieri non possunt, quod magnitudo sit finita, & tempus infinitũ, aut quod magnitudo infinita, tẽpus vero finitũ: sũptis finito, & infinito ĩ actu.

Sic enim magnitudo finita. Tex. xx.

Magnitudo finita nõ potest pertransiri in tempore infinito. PRobat, finitam magnitudinem tempore infinito actu non posse pertransiri. Argumentum est. Detur magnitudo finita A B. & tempus sit infinitum C. & supponitur, quod æqualis magnitudo ab eodem mobili in tẽpore æquali pertrãsitur. Tunc sumatur aliqua pars temporis finita, puta, C D. & fit argumentum. in finito, C D. mobile transibit aliquam partem magnitudinis A B, & sit B E: ergo in æquali tempore finito transibit aliam partem tantam, & in alia aliam: finitæ autem partes mensurãt, & complent totam magnitudinem A B, ergo & tempora illa finita partium complẽt totum tempus totius magnitudinis & sic finitum est, quia ex finitis finite sumptis constat.

At quia illa pars magnitudinis sumpta poterat esse non aliquota, sed aliquoties sumpta, quæ aut excederet, aut deficeret a toto sicut quaternarius respectu nouenarij; subdit parum hoc referre: nam si non est aliquota illius magnitudinis, aut erit maioris, & hanc non continget tempore infinito pertransire.

Amplius autem, si non omnem magnitudinem. Tex. xxj.

2. Ratio. fere eadẽ. FEre idem argumentum, alia tamẽ via fortiori, proponit, vt vult Themist. Sumit enim modo partem aliquotam totius magnitudinis finitæ, & facit argumẽtum.

Vu Non

Non quælibet magnitudo eodem tempore transiri debet: ergo si totum infinito tempore, aliqua pars finito transibitur. Vlterius, hæc pars in tempore finito trãsibitur, & finities sumpta facit totum finitum: ergo, & tempus correspondens parti finitæ, cum sit æquale alijs temporibus partium æqualium, cum ipsis faciet tempus totum illius magnitudinis finitum.

Quod vero illam partem, quę est totius magnitudinis, non transeat tempore infinito, probat: Quia vtraq; partes temporis illi parti correspondentes, terminũ habẽt. Primo ex principio, quia sicut incœpit motus in ipsa, ita & tempus. Secundo ex parte finis: & patet, quia plus temporis sequentis consumitur in toto, quàm in parte, habet ergo terminum ex vtraque parte, & ex principio cum incœperit, & in fine, cum cesset tempus correspondens parti: & quod vlterius sequitur, sit totius.

Vt si eo ad Diui Petri ecclesiam, tempus correspondens vię vsque Mineruam, finem habet, quod enim vlterius est, nõ illius partis, sed totius tempus est: ergo tempus partis finitum est.

Eadem autem demonstratio est. Tex. xxij.

Infinita magnitudo non potest pertrãsiri tempore finito. Eodem modo docet posse probari, infinitam magnitudinem non posse transiri tempore finito. Sumam enim magnitudinem finitam, & dicam huius tempus finitum est: ergo & alterius æqualis, & alterius, & sic cõsumetur tempus finitum in magnitudine finita.

Colligit ex prædictis omnibus, nullum continuum ex indiuisibilibus componi.

Alia ratio probãs cõtinuũ non cõponi ex indiuisibilibus. Et præter omnia posita argumenta vnũ aliud ponit, nẽpe quod sequeretur indiuisibile esse diuisibile, quod impossibile est: consequentiam ostendit in tex. sequenti.

Quoniam enim in omni tempore. Tex. xxiij.

Suppos. 1. Ad probandam sequelam ponit fundamentum certum. Quod cum inæquali tempore velocius transeat maius spatiũ, quam tardius, poterit trãsisse spatium maius in quacunque proportione: nam maius vnum altero multipliciter euenit: hoc autem est esse velox trãsire maius in æquali tempore.

Supp. 2. Quod si ita est: detur spatium maius quod velocius transit, sex qui alterũ ad spatium tardioris, tunc vnum cõstabit, ex tribus indiuisibilibus. A B. B C. C D. alterũ, quod tardioris est ex duobus. E F. F G.

Supp. 3. Est modo argumentum. Supposito etiã quod tempus, quod velocius cõsumitur; sit ex tribus alijs correspondentibus magnitudini, puta K L. L M. M N.

Nectitur ratio. Tunc sic, in eo tempore, quo velocius transit magnitudinem illam ex tribus, tardum transit ex duobus, sed velocius trãsit in tempore constanti ex tribus indiuisibilibus: ergo & tardum. Vlterius, In toto tempore ex tribus, tardum transit duo indiuisibilia: ergo vnum indiuisibile transibit in medio tempore: ergo oportet diuidere indiuisibile: aliter tria diuidi nequeunt; est igitur indiuisibile diuisibile: Et vlterius, non in indiuisibili transibit indiuisibile, sed in maiori, puta, aut in duobus vnum, aut in vno cum dimidio: vtrumq; absurdum est & impossibile: ergo cõtinuum nullum ex indiuisibilibus est compositum, sed ex cõtinuis, id est, ex his, quæ iterum atque iterum diuidi possunt sine limite.

An continuum ex indiuisibilibus partibus componatur. Quæst. I.

Explicatur sensus quæst. Duerte circa quæstionis titulum. Non de quocunq; indiuisibili loquimur, sed de eo, quod ad genus quantitatis pertinet, quale punctum, linea, nũc, & similia sunt. Nec loquimur de quacunq; partium cõpositione, sed de integrali, quæ fit s̃m partes integrantes, quæ differunt valde a partibus substantiæ rei.

1. differ. Primo partes integrãtes sæpe similares sunt, vt quælibet pars ignis, ignis est, & aquæ aqua. Dico sæpe, quia non sempernã in viuentibus id non euenit. Non enim quælibet hominis pars, homo est. At partes substantiæ dissimilares sunt semper, est enim altera materia, altera forma.

2. differ. Præterea pars integralis non habet eundem adæquate locum cum altera, nec pars est in toto loco totius, vt patet in vlua, vbi est

est vna medietas, adæquate non est altera, & vna medietas nõ est in toto loco, vbi est totum. At partes substantiæ non sic, sed in quo loco adæquate est materia, ibi est forma, & in toto loco, quo cõpositum est, ibi & materia, ibi forma etiam est.

3. differ. Præterea partes integrantes possunt separatæ consistere, vt duæ ligni partes diuisæ per se sunt, at forma per se, materia per se non sunt, nec esse possunt. Loquimur igitur in præsenti de compositione non ex partibus substãtiæ, sed ex partibus integralibus, & quærimus, An continui partes omnium primæ sint indiuisibiles.

Duplex modus indiuisibilis. Circa hoc sunt quatuor sententiæ. Est enim indiuisibile duplex. Quoddam simpliciter, & mathematice, quod non habet partes, vt punctum. Quoddam secundum quid, quod diuidi non potest actu in partes, quamuis illas habeat, qualia sunt minima naturalia.

1 sentent. Anaxag. Et iuxta hoc fuit prima sententia Anaxagoræ, vt diximus libro primo, continuũ componi ex infinitis indiuisibilibus secũdum quid, quæ dicebantur athomi.

2 sentent. Zenon. Secunda sententia fuit Zenonis, & Stoicorum, & erat communis tempore Arist. continuũ componi ex indiuisibilibus simpliciter, vt lineam ex punctis, superficiem ex lineis; & similia continua ex indiuisibilibus suis.

3. aliorũ. Tertia sententia fuit aliorum, quos recitat Algazel, lib. 1. suæ Logicæ, qui continuum non componi dicunt, sed esse quid simplex, & incompositum.

4. sentent. Arist. Vltima sententia fuit Aristotelis; continuum ex partibus etiam continuis, & diuisibilibus componi.

1. argum. quod continuum cõponatur ex indiuisibilibus. Sunt tamen aliquot argumenta, quibus continuum ex indiuisibilibus componi probatur. Primo: Numerus, & continuum eiusdem sunt generis quantitatis; sed non repugnat numerum ex indiuisibilibus componi, & augeri, vnitates enim numerum augent, & componunt, ergo & continuum ex indiuisibilibus componetur, & augebitur. Adde, quod ex diuisione continui numerus fit: sed numerus est ex indiuisibilibus; ergo & continuum in indiuisibilia diuiditur.

2. arg. Secundo. Vnumquodque componitur ex his, per quæ definitur, sed linea definitur per puncta; ergo conficitur ex pũctis. Minor patet ex 1. Poster. c. 4. Puncta dicuntur substantia lineæ: præterea, quia linea definitur, longitudo punctis terminata.

3. arg. Tertio. Si diuisio continui est in continua semper, diuisio ipsius nunquam finitur: ergo cõtinuum maius, & minus sunt æqualia: vtrumque etiam in infinitum est diuisibile. His argumentis probatur continuum ex indiuisibilibus componi.

1. Concl. bipartita. At pro determinatione huius sit prima concl. Indiuisibilia sunt in re, quamuis nõ omnino a continuo realiter distincta.

Hæc conclusio duas habet partes. Altera est, esse in re puncta, & lineam, & nunc, & reliqua indiuisibilia, nec esse tantum in imaginatione. Altera est, quod sic sunt in re, & in continuo, vt non sit prorsus ab illo distinctum, sicut res a re.

Prior pars patet indiuisibilia esse in re primo ex tactu physico. Prior pars probari potest ex quatuor capitibus. Primum est tactus Physicus. Duo enim corpora (vt experientia monstrat,) se adæquate tangunt, vel igitur in aliquo diuisibili. Et hoc non, quia illa duo diuisibilia adhuc non se adæquate tangunt, nisi secũdum aliquid sui: ergo tactus est in indiuisibili, sed ille tactus est verus, & realis; igitur vere est indiuisibile reale, puta superficies, sm quam est tactus corporum.

2. ex tactu mathematico. Alterum est tactus mathematicus, tamen constitutus in corporibus Physicis; voco tactum Physicum in præsenti, qui scilicet fit inter duo corpora sensibilia: voco tactum mathematicum, qui fit inter mathematicas quantitates, quamuis sumatur cum corporibus naturalibus. Est igitur argumentum. Non repugnat esse corpus perfecte sphæricum, imò est cœlum ipsum, nec repugnat esse planum perfectũ. Tunc his datis, corpus sphæricum tangeret planum in puncto, vt Geometræ facillimum est demonstrare: ergo vere in continuo punctum est.

3. ex cõtinuatione. Tertium est ex continuatione. Duæ partes non possunt continuari, nisi sit aliquid vtranque connectens: hoc autem debet esse commune vtrique, aliàs non connecteret vtrunque: quod si commune est, indiuisibile est: nam si diuisibile esset, non esset commune, sed pars esset vnius, pars alterius partis continuatę, & sic opus esset alio continuante, est ergo indiuisibile, cum autem vere, & realiter continuatio sit, realiter etiam indiuisibile est.

4 ex terminatione. Quartò caput est ex terminatione. Nam corpora terminantur realiter. terminus ergo aut diuisibilis est, aut indiuisibilis. Si diuisibilis, non est terminus: nam vna medietas terminabitur per alteram; debet ergo esse indiuisibilis. est igitur indiuisibile in re. His rationibus constat, esse huiusmodi indiuisibilia, puta superficies, lineas, puncta.

Indiuisibilia vt pũcta non distinguuntur re a cõtinuo. Sed non ita esse intelligas in continuo, vt sint duo accidentia simul, puta, albedo & dulcedo in lacte, vt aliqui putant: non enim sic distinguuntur, cum non sint distincta a continuo re, nisi sicut pars continui ab ipso toto. ita etiam indiuisibile a continuo. ac ob id dicitur in altera conclusionis parte, non esse omnino a continuo realiter distincta, quãuis in re sint. Et hoc fieri potest. est enim realiter natura animalis in homine, sed non realiter distincta ab homine, quamuis maiorem habeãt distinctionem indiuisibilia a continuo. sunt enim quodammodo sicut pars a toto continuo distincta: dico quodammodo, quia non sunt partes.

2. Concl. cõtinuum non cõponitur ex talibus indiuisibilibus. Secunda conclusio. Fieri non potest ex huiusmodi indiuisibilibus continuum esse compositum.

Hæc conclusio, præter argumenta Aristotelis, quę in textu sunt exposita, quæ non est necesse repetere, adhuc aliis tribus probatur. Primum est ex motu sumptum. Si magnitudo ex indiuisibilibus esset composita, sequeretur, quod motus velocissimus, & motus tardissimus in eodem tempore per æqualia fierent spatia, quod est impossibile. Sequela probatur. Detur spatium decem indiuisibilium, per quod A. velocissimum, & B, tardissimum mouetur. tunc in quo tempore A, transit vnam partem, vnũ videlicet indiuisibile spatij, in eodẽ B, transit eandem, & sic de singulis partibus, ergo In quo toto tempore A transit totum spatium, etiã & B. Consequentia est nota. Antecedens probatur. Nã singulæ partes sunt indiuisibiles; & dum velox illarum vnam, transit etiam & tardum.

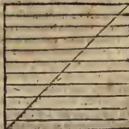
Obiec. Dices non esse sic, sed dum tardum transit vnam, velox transit duas.

1. Confu. Contra. Si dum velox duas transit, tardum vnam tantum. tunc dum velox vnam transit, tardum transibit dimidiam, & sic diuidetur indiuisibile. Quod si nihil transit, non mouebitur, contra suppositionem: dicimus enim vtrumque moueri.

Et rursus sequitur, quod si velox in vno puncto retro, tardum in altero puncto ante, & simul moueri inciperent, nunquã velox posset consequi tardum: quia dum velox vnam, tardus alteram transit æqualem partem: est enim vtraq; indiuisibilis. Hæc autem sunt falsa, & contra experientiã, nõ ergo magnitudo ex indiuisibilibus cõstat.

2. Ratio. Secundo. Si ita esset, sequeretur multas esse magnitudines, vt lineas, superficies, quæ in duas medietates diuidi nõ possent, quod quidem falsum est. Omne. n. cõtinuũ duplam habet proportionem ad suam medietatẽ. Sequela patet de omnibus magnitudinibus, quæ ex imparibus indiuisibilib: constant, puta ex tribus, ex quinque, & huiusmodi, quæ diuidi in duo æqualia non possunt, absq; indiuisibilis diuisione. Ostẽdit autem contrarium Euclides demonstrando in primo libro propositione decima lineam datam in duas partes æquales secari.

3. Ratio. Tertium sumitur argumentum ex reb. mathematicis; & est argumentum Scot 2. sen. dist. 2. q. 9. & Gregorij ibidem q. 2. Primo sequeretur, quod diameter quadrati, & eius costa essent æquales, quod est impossibile. Et quod sequatur, patet. Nam tot puncta habet vna, quam altera. Si enim a singulis punctis quadrati costæ deducãtur lineæ ad alteram costam, omnes illæ transibunt per omnia puncta diametri, nec habebunt aliud punctum, nam lineæ illæ totum spatium quadrati replent, vbi tantum est diameter.

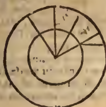

Vlterius sequitur, quod circulus maior & circulus minor sunt æquales, & quod

tot

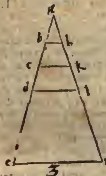
tot puncta habeant. Et patet. Si duo circu li concentrici describantur; & vsque ad ma iorem deducantur omnes lineæ ab ipso cē tro: tunc omnes lineæ trāsibunt etiam per minorē: ergo tot puncta vnus habet, quot alter.

Obiec. Dices; non ita, sed duæ lineæ maioris transeunt per vnū punctum minoris.

Confut. Cōtra, sequi tur ergo, quod illæ duæ lineæ maioris a centro vsque ad circulum minoris sunt vna linea tantum: ab vno enim puncto in vnū rectæ tendunt: non potest autem a puncto in punctum nisi vnica duci recta, & tunc vltra illud punctum vsque ad maiorem vna erit obliqua, altera recta, nec erunt æquales lineæ vsque ad circumferentiam a centro ductæ.

Vlterius dicit Greg. Sequitur, quod linea intra latera triāguli supra basim descripta esset maior ipsa basi, quod est impossibile. Sequela patet. Detur triāgulus ex laterib. quæ cōstēt ex sex

singula indiuisibilibus, & basis ex tribus & deducantur a latere in latus lineæ: tunc ab ipso B in H, ad minus habebit duo: a C, in K, tria a D, in L, quatuor: Vide igitur hanc maiorem esse basi, quæ tantum habet tria ex suppositione? His, & alijs multis cōstat continuum non posse ex indiuisibilib. cōponi.

3. Concl. cōtinuum cōponitur ex contr nuis. Tertia concl. Continuum ex continuis componitur. Aduerte, quod dico, componitur, contra tertiam opinionem: est enim vere continuum compositum.

1. Ratio. Cum enim in re inuenimus esse pluralitatem, & diuersitatem aliquam cum vnitate, ibi damus compositionē in his rebus: cum autem in cōtinuo inueniamus, quod vni parti inest, alteri non inesse, & quod illę duæ vnum sunt, necessario damus compositionem.

Et notatu dignum est, quod ratio partis non consistit in separatione a toto, imo in cōiunctione. Quod aliqui non aduertunt dicentes, esse partes in potentia, sed non actu in continuo, nisi cum separata sunt: quod quidem falsum est: imo cum separātur, iam non actu partes, sed tota quædam dicuntur: dū in toto sunt, actu partes sunt. *Nota. Partes in cōtinuo actu sunt vel non actu distinctæ.*

Dicitur autem in conclusione: quod ista compositio ex continuis est: hoc autem ex dictis sequitur. Si .n. partes continui indiuisibiles esse non possunt, erūt diuisibiles, & continuæ. vnde ex diuisibilibus & continuis componetur continuum.

Quarta conclusio. Cum audis continuū diuidi in infinitum, non intelligas partes ipsius infinitas esse actu, sed quod non in tot diuidetur partes, quin in plures semper tamen partes ex diuisione finitæ erunt, vt dictū est in libro tertio. Per hæc possumus ad argumenta superius proposita respondere. *4. Concl. cōtinuum non habet actu infinitas partes.*

Ad primum dico, aliam esse rationē continui, & discreti. In continuo ob id negamus compositionem ex indiuisibilibus, non quia quantitas est, sed quia partes habet inter se talis continuitas loco, & situ distantes, secūdum quas motus fieri possint. Hæc enim omnia non possent esse, si ex indiuisibilibus componeretur. at numerus abstrahit a continuo, a loco, a situ, a motu, ob id ipsum ex indiuisibilibus cōponi nil repugnat. *Ad 1.*

Et non ex his cōponitur numerus, vt indiuisibilia sunt in ratione continui, cum continuorum multorum ēt numerus fit: sed vt sunt indiuisibilia in ratione discreti, de quo locuti sumus in libro tertio. *Nota.*

Ad secundum dico, quod Arist. puncta vocat substantiam lineæ secundum opinionem communem, quę tunc vigebat: quia illic pro exemplo vsus erat: at secundum rei veritatem, puncta nō sunt partes lineæ, sed partium continuatina. *Ad 2.*

Ad tertium dico, quod non valet ista consequentia, Tot partes habet hoc totum, sicut & hoc: ergo hæc duo sunt æqualia, nisi sint etiam partes equales. vnde *Ad 3.*

de in duas medietates diuiditur maius, & minus, sed medietates minoris sunt minores, quam maioris: ob id non sequitur, quod ex diuisione partium æquali, quoad numerum sequatur æqualitas continuorum.

Dubia quædam præcipua, An ex indiuisibilibus continuum componatur.

Licet quæstio hæc sufficiéter a nobis fuerit disputata, tñ quoniã hæc de compositione continui veritas eiusmo di est, vt præclara etiã semper ingenia multum in ipsa, diuq; laborarint; conabor hic ad calcem antecedentis quæstionis, quo magis veritas elucescat, oẽs, quas aduersus id potero, maioris momenti obiectiones, & dubia congerere, & diluere: & præsertim cùm nõ desint nostra ætate, qui opinionem illam antiquorum Philosophorum veram arbitrentur.

1. obiec. a diuisione cõtinui, q non potest esse infinita, cũ compositio nõ sit ex infinitis.

Est ergo contra ea, quæ dicta sunt, primum argumentum. Diuisio nulla potest in infinitum procedere, nisi præexistant partes diuidendæ infinitę: sed in continuo non sunt partes diuidendæ infinitæ: ergo eius diuisio non potest in infinitum procedere. Consequentia satis est nota. Sed maior probatur. Si enim non præcedunt infinitæ partes, vtique præcedent finitæ: si sunt ergo finitę partes finita diuisione absoluentur, nec vlterius diuisio procedet, & sic non ibit in infinitum: præcedunt ergo infinitæ. Respondebit quis, vt communiter responderi solet ad hoc, & ad minorem illius syllogismi, quod præcedunt infinitæ potentia, sed actu finitæ. Sed contra hoc est argumentũ validum, dicere, quod sunt infinitæ potentia, vel, quod partes non sint actu in illo continuo, sed de nouo producantur: vel, quod sunt illic infinitæ, sed non actu diuisæ inter se. Primum est impossibile: quia diuisio quantitatis est in partes, quæ insunt, vt inquit Aristoteles. 5. Metaph. cap. 13. præterea, quia plures essent partes diuisæ, quàm erant in toto, nec toti æquarentur, Deinde, quia tunc esset generatio nouæ substãtiæ. Alterum vero si dicas, quod ibi infinitæ sunt, sed non actu diuisæ: tunc sequitur, primo, quod cum vna non se penetret cum alia, sed distet ab ea, erunt infinitæ partes, quarum quælibet occupat loci distinctam partem, & sic etit infinitum actu continuum, habet enim infinitas partes, quarum vna non est alia, & sunt æquales inter se: Nam si sunt infinitæ medietates, maiores hæ, minores illæ, in maioribus sunt ęquales: maius enim claudit æquales, erunt ergo infinitæ æquales non communicantes. Quod enim non sint actu diuisæ, solum prodest, vt non sit numerus actu infinitus; sed non, vt non sit continuum infinitum.

Vlterius, cum singulæ adhuc partes, & medietates iterum sint diuisibiles, eadem ratione erunt infinitæ, & in quolibet continuo erunt infinities infinita, quod est absurdissimum.

2. obiec. a partib cõponẽtibus quarũ videtur necessario debere reperiri primum.

Secundum est. Vbi inueniuntur gradus plures, necesse est dare primum: sed in continuo sunt partes secundum plures gradus, vt maiores, minores, posteriores, priores ergo oportet dare primas partes. Hæ diuisibiles non sunt: non enim primæ essent, erunt ergo indiuisibiles; ergo continuum tandem ad indiuisibilia reducitur. Discursus hic notissimus est, tamen illa maior, a quo totus pendet syllogismus, probatur, quia re vera inimaginabile videtur, quod in continuo saltem permanente dentur partes cõpositæ ex alijs, & aliæ ex alijs, & non dentur prima componentia. Et est argumentum. Destructo primo, non stat secundum ab illo dependens, sed partes compositæ sunt secundæ; ergo nisi primæ sint, impossibile est ipsas secundas.

3 obiec. a cognitione Dei, quæ dèt cognoscere oẽs partes cõtinui.

Tertium est Theologorum argumentum. Cum enim veritatem hic simpliciter indagemus, licebit a quacunque facultate auxilium petere. Argumentum est. Vel Deus cognoscit distincte omnes partes cõtinui, vel non. Si non, absurdum fateris, Cum Deus omnia cognoscat, etiam infinita, si essent. Qui enim omnia fecit, omnia cognoscit distincte. Si ergo cognoscit omnes distincte partes, peto, An singulæ harum, quæ a Deo cognoscuntur, sint diuisibiles adhuc, an indiuisibiles. Si diuisibiles, iam non erant illæ omnes cognitæ distincte, sed confuse, vt in alijs includuntur, sicut nos cognoscimus, dum tres, aut

qua-

quatuor partes continui cognoſcimus, & in eis reliquas. Si vero indiuiſibiles; ergo re vera ex indiuiſibilibus primo componitur continuum. Cognoſcit enim Deus, quod in rebus eſt.

4. obiect. a ſphæra tãgẽte plan\u0169 in puncto. Quartum eſt. Detur corpus perfecte ſphæricum ſuper planum tangens in puncto, vt dictum eſt, & moueatur continue:

Quod quidem duobus modis poteſt accidere, quorum vterque nouam habet difficultatem. Primo moueatur rotando ſuper planum: iam ſic, Perfecte ſphæricum tangit perfecte planum ſolum in puncto: ergo in toto illo motu ſemper tantùm tãgit in puncto, & tranſit totum illud ſpatium: ergo totum illud ſpatium conſtat ex punctis. Secundo modo poteſt motus fieri, vt ſphæricum ſic tangens in puncto, trahatur per totum planum: tunc tale punctum tranſibit totum ſpatium, nihil relicto, & ſemper tangens punctum: ergo totum illud ex punctis conſtat.

Nec opus eſt ad hunc argumentum ſoluendum recurrere ad corpus ſphæricum perfecte, ſed ad id, quod in omni corpore reperitur. Demus enim quodcunque mobile: ſignetur punctum in eo, cui correſpõdet punctum loci, tunc tale punctum motu ipſius ſubiecti tranſit lõgitudinem ſpatij, & non niſi tangendo puncta: ergo illa longitudo ex punctis eſt.

Nec alio argumento probauit Ariſtoteles textu 89. indiuiſibile moueri non poſſe, niſi quia linea ex punctis componeretur, quia tranſiret ſemper tangendo puncta: vnde qui noſtrum argumẽtum ſoluit, argumentum Ariſt. deſtruit.

5. obiect. arg. Zenonis. Quintum eſt argumentum Zenonis allatum ab Ariſt. ſed nõ facile ſolutum. Motus nõ poteſt eſſe ſuper ſpatium aliquod, niſi prius mobile tranſeat minus, quã maius: ſed quacunque parte data, alia minor eſt, & hoc in infinitum: ergo non poteſt motus fieri per ſpatium. Infero ego aliud a Zenone, hic enim mot\u0169 non eſſe concludebat, ego infero: Cum motus ſit, nõ componetur; nec diuidetur ſpatium in infinitum. Reſpondet Ariſt. ꝙ in ſpatio nõ ſunt niſi infinitæ partes potentia. Sed hæc ſolutio videtur in intelligibilis: nam (vt diximus argumento primo) cum iſtæ partes ibi ſint, nec per diuiſionem multiplicentur, impertinens eſt, quòd diuiſæ nõ ſint, nam nec duæ medietates vnius continui diuiſę ſunt, at motus per vnam prius, quam per alteram fieri debet: quòd ſi iſto modo dat partes infinitas, reuera motus nunquam ad terminum perueniret.

6. obiec. de motu et tẽpore ab exiſtẽtia ipſorum. Sextum argumentum eſt de motu, & tempore. De tẽpore nihil exiſtit, niſi nunc, nec de motu niſi mutat\u0169 eſſe: ergo, re vera tempus non eſt aliud, quam plura ſuccedentia nunc. Quis enim capit id fuiſſe, aut fore, de quo nec fuit vnquam verum dicere, modo eſt, nec erit verum etiam dicere, modo eſt? Similiter de motu, nihil niſi mutatio inſtantanea vel mutatum eſſe, perpetuo fit. Quod enim dicunt in ſucceſſiuis non exiſtere, niſi indiuiſibile, non aliud videtur eſſe, quàm quod ſucceſſiua ſola ex ſimilibus indiuiſibilibus componantur.

Augetur vis Ariſ. Et vt maior pateat in Ariſtotele difficultas, attende in textu octauo. Ipſe ſumit cõtra alios hoc pro certo principio: Impoſſibile eſſe aliquid tranſire, quod nunquam fuit tranſiens, & motum fuiſſe, quod nunquã fuit tale, vt diceretur moueri. Ex hoc ſumo argumentum, quomodo enim motus, aut tempus erit, de quibus nunquam fuit dicere, motus, tempuſve exiſtit? Nam quæ exiſtunt, indiuiſibilia ſunt, quæ ſecundum ipſum non ſunt partes temporis, neo tẽpus, nec motus, nec motus partes. Cum igitur iſta non exiſtunt vnquam, niſi ſecũdum indiuiſibilia, non aliud, quam ex his compoſita videntur.

Confirmatur ſecundo. Et cõfirmatur iter\u0169. Sumo inſtans hoc, & argumẽtor ſic. Quid primo exiſtit poſt iſtud nunc, vel tempus, vel nunc aliud? Si nũc aliud: duo ergo er\u0169t nunc immediata.

Si tẽpus, cũ tempus non existat, nisi secundum nunc, & instans, erunt adhuc duo immediata instantia. Idem est argumentum de mutato esse, quod non sequitur motus nisi per aliud mutatum esse; imo etiam in quolibet continuo argumentum hoc fieri potest.

7. obiect. ex duratione temporis, & motus. Septimum argumentum est. Videtur sequi, quod numquam motus, nec tempus ab soluni possit, nec possimus peruenire ad vltimum nunc, vel vltimum mutatũ esse. Et ac tende rationem: Sit hora, & motus quidã æqualis, si quis proportionaliter diuideret in duas partes versus finem, nũquam perueniret ad vltimum, nec diuisio finiretur, sed dum fluit tempus, & motus, sit diuisio talis, quia semper medietas prius transit; ergo numquam finientur.

8. obiect. Octauum. Sumo tempus aliquod, & dealbationem, quæ in eo fiat peto, Vel in tali tempore sunt finita, vel infinita instantia. Si dices finita; cum debeant esse in aliquo numero certo, sumam duo illorum: quæ cum non sint immediata, habebunt inter se tempus, in quo erunt instantia, & sic erũt plura, quam assignata sunt. Necessario ergo debes dare infinita instantia transacta in quolibet tempore. Ex hoc sequuntur duo impossibilia. Alterum est, quod sunt transacta infinita numero ordine, quia vnum fuit post aliud. Alterum, cum in illo tempore fit albefactio, & in quolibet instãti fit mobile sub alio gradu, & gradu albedinis, vtique erit infiniti intensa qualitas: & si esset motus secundum quantitatem, esset infinita quantitas.

9. ex intersecatione lineæ a superficiebus immediatis, concaua, & conuexa. Nonum Dubium. Probatur lineam cõponi ex punctis, vnde motus, qui per illam lineam fieret, componeretur ex mutatis esse, & tempus illius motus ex instantibus. Semper enim puncto spatii correspondet mutatum esse, & mutato esse, instans: Vnde, si probatum fuerit lineam componi ex indiuisibilibus, probatum esset, idem in omni genere continui. Probatur autem. Imaginemur lineam a centro terræ duci ad aliquod punctum extimæ superficiei primi mobilis, illam lineam secabunt omnes superficies cælorum: Concipiamus ergo duas, conuexam, videlicet Lunæ, & concauam Mercurij; & quoniam linea, quam superficies aliqua secat, in vno aliquo puncto secatur: complectamur animo duo illa puncta, in quibus talis linea secatur a dictis superficiebus. Tunc sic, Vel illa sunt inter se mediata, vel immediata. Nõ mediata, quia si inter illa duo puncta mediaret aliqua linea, sequeretur inter duas illas superficies mediate aliquod spatium, quod proculdubio esset vacuum; ergo illa duo puncta sunt immediata, ex quo ruit ratio illa Aristot. (vel se tangerent, vel non, &c.) Et aduerte hoc argumentum eandem habere vim in quacunque linea, quam imagineris duci a superficie locati ad superficiem loci, sed prope fuimus in cælo, vt eius usus esset manifestior. *Nota.*

Opi. Neotericorum quorundã circa continui cõpositionẽ ex indiuisibilibus. Decimum. Deinde non desunt (vt diximus) nostra ætate, qui opinionem illam antiquorum; quos impugnat Arist. probabilem putent, & conentur soluere rationes omnes contrarias Aristotelis. Quorum sententia, in his potissimum fundamentis consistit.

1. fund. Primum est, Esse duplices partes in quolibet continuo, & primas, & secundas partes. Primæ sunt, quæ sunt iam vltimæ, nec in alias iterum secundum illud genus resolubiles sicut in nouenario sunt vnitates, & in quolibet numero. Secundæ sunt, quæ iterum resolubiles sunt, & diuisibiles, sicut ternarij, sunt nouenarij partes secundę, & quidam numeri minores aliorum numerorum maiorum, partes secundæ sunt. Ita in continuo sunt partes primæ, & hęc indiuisibilia sunt, vt in linea puncta, in superficie lineę, in corpore superficies, in tempore instantia, in motu mutationes instantaneæ, quę dicuntur mutata esse. Partes vero secundæ sunt, quæ ex his indiuisibilibus tantum compositæ. iterum componunt magnitudines: ex pluribus enim indiuisibilibus magnitudo, vel cõtinuum constat, quod iterum cum alio continuum aliud maius componit. Et quemadmodum in numero partes primæ non sunt numerus formaliter, ita nec in continuo partes primæ continuæ dicuntur. vnde indiuisibile per se, non est magnitudo; nec instans, tempus, nec mutatum esse motus: Non enim prima componentia eiusdem rationis, & denominationis sunt cum composito.

2. fund. Secundum est. Quod iuxta hoc, dici potest tempus non esse aliud, quam multas morulas, & durationes indiuisibiles sibi suc-

ſuccedentes abſque ceſſatione, & ſingula inſtantia, & nunc, dicuntur: ſingulæ autē per ſe tempus non ſunt, ſed temporis partes primæ: multæ autem, quarum vna recessit, altera ſequitur, tempus ſunt. Vnde bene dicitur. Tempus incipere, per vltimū non eſſe. Data enim hac prima morula tēporis futuri, dicetur, modo non eſt tēpus, tamen immediate poſt hoc erit tempus, quia erit altera morula, & in multarū numerabilitate conſiſtit tempus. Similiter deſinit per primum non eſſe; nam in vltimo nunc huius temporis, eſt verum dicere, non eſſe tale tempus, ſed immediate ante hoc fuit, quia erat alterum inſtās, quod cum hoc vltimo tempus facit. Hoc tamen eſt verum, quod datur prima pars temporis alicuius, & vltima, non ſolum prima, ſed etiam ſecunda; minima enim ex duobus integratur nunc.

1. fund. Tertium eſt fundamentum. Idem dicendum eſſe de motu; Eſt enim motus plura mutata eſſe, & plures mutationes inſtanteneæ ſecundū varias partes formæ, vel ſpatij, quæ mutata eſſe fluunt; vno enim recedente alterum aduenit. Nec ſingula per ſe dicenda ſunt motus, ſed ſi plura ſint, ac ideo motus ſucceſſiuus eſt, ſicut & tēpus; & incipit, & deſinit, ſicut & tempus, habetq; primas, & vltimas partes.

Nota. Hoc tamen vnum aduertendum erit, quod cum audis in continuo eſſe indiuiſibilia, non ſic eſſe illic iſta intelligas, quaſi plura accidentia realiter diſtincta: ſic enim non poſſent vniri inter ſe: ſed quantitas continua eſt vnum accidens extenſum, & vna actu entitas, in qua ſunt ipſa indiuiſibilia: ſed non in actu diuiſa, nec diſtincta. ſed vnū actu cum cōtinuo facientia: quod quidem ſuperius diximus, eſſe indiuiſibilia re, ſed non realiter diſtincta, quod alij dicunt eſſe in potentia.

Sol. rōnū Ariſ ex il lorū Neotelicorum ſent. Ex his videntur poſſe ſolui argumenta Ariſtotelis. Primo negando illam, quam ſupponit, continui definitionem, eſſe videlicet continuum, quorum vltima ſunt vnum, qua probabat indiuiſibilia non poſſe componere continuum, quia non habēt vltima. Nam oportet in definitione, & *1. ſol. cō tra defini tionē continui.* principijs vt vtraque pars conueniat, negaret igitur hæc opinio illam continui definitionem. Sed diceret continuum eſſe, cuius vna actu eſt quantitas, & ſic duo indiuiſibilia ſunt continua, quia vnicam actu quantitatem faciunt.

Nota. Quod ſi petas, quare iſta quantitas vna actu eſt? dicitur, quia partes eius inter ſe non habent plures actu terminos: nam indiuiſibile terminans vnam medietatem, non diſtinguitur re ab ipſa quantitate altera, niſi cum ab illa ſeparatur: atque ſic poſſet probabiliter, vt videtur, ſolui argumentum primum Ariſtotelis.

2. ſol. contra id, qđ puncta ſe tāgunt per ſe tota. Deinde ad id, quod puncta ſecundum ſe tota ſe tangunt, & ideo non poſſunt magnitudinem extenſam facere: diſtinguendum eſt: quæ ſe tangunt ſecundum ſe tota, ita, vt ſe penetrent, non efficient magnitudinem: at quæ ita ſe tangunt, vt non ſe penetrent, ſed ſint immediata, facient magnitudinem. Eſſe autem ſic poſſunt immediata vt conſtat in duabus lineis ſe tangentibus in extremis punctis, & duabus ſuperficiebus concaua, & conuexa orbium cœleſtium, aliorumve corporum. Quod ſi in diuerſis continuis quantitatibus eſſe ſic poſſunt puncta immediata non ſe penetrātia, quid vetat, quominus eſſe poſſint in eodem continuo?

3 ſol. contra id qđ cōtinuum ſit ſemper diuiſibile. Rurſus tertio, cum dicitur, continuum eſſe diuiſibile in ſemper diuiſibilia. Reſpō detur, verum id tantum eſſe, quouſque ad minimas partes eſſet ventum, ſed vlterius non eſt diuiſibile.

Cum etiam dicitur, ex non quanto non poſſe fieri, & componi quantum; nec ex non continuo, continuum: Negandum quidem eſſet de primis, & minimis partibus: concedendum vero de ſecundis. Nam ſicut ex non numero fit numerus, ſcilicet, ex vnitatibus: ita ex non quantis componitur quantum; ſicut etiam ex non igne ignis, ex materia, inquam & forma; quorum neutrum eſt ignis: poſtea tamen additur ignis igni, ſicut continuum continuo.

4. ſol. contra cōmen ſurationē tēporis ſpatij, & motus. Præterea reliqua argumenta, quæ ex motu facit Ariſtoteles, & ſpatio, & tempore, omnia pendent ex duobus principijs, quæ ab aduerſario negari poſſunt; videlicet, tempus, & ſpatium tot diuiſionibus diuidi, & tempus, & motum ſimiliter. Negari enim poteſt, in inſtāti vnicum indiuiſibile ſpatij pertranſiri: imò concedēdum eſſet, multa indiuiſibilia ſpatij vnico indiuiſibili temporis pertranſiri poſſe,

IN LIBRVM SEXTVM PHYSICORVM.

Caput Primum.

Si autem est continuum, & tangens. Tex. I.

Int. Arist. de diuis. partium quantitatiuarũ & earum ordine.

Quid in hoc libro Aristo teles intendat, non est difficile comperire: tractat enim de diuisione partium quantitatiuarum motuum, quas habent a spatio, & tempore, quibus fiunt. Similiter de ordine harum partium.

1. Cõc ce lebris Ari. nullũ continuũ cõponitur ex indiuisibilibus. Præmittit autem ante omnia conclusionem hanc. Nullum continuum ex indiuisibilibus compositum esse, sed ex continuis, & iterum diuisibilibus.

Suppositiõ Hanc autem multipliciter probat, suppositis definitionibus traditis in lib. quinto cõtinui, contigui, & consequenter. Sunt enim continua, cuius vltima sunt vnum. Contigua, quorum vltima sunt simul. Cõsequentia, inter quæ nihil mediat eiusdem generis.

1. Ratio. Ex definitione igitur continui, & contigui, probat continuum nõ cõponi ex indiuisibilibus, sic. Si ex his cõponeretur cõtinuũ, tunc indiuisibile esset continuũ cũ altero indiuisibili vel contiguum: sed non potest id esse. Probatur: Nã non habet vltimũ, quod indiuisibile est: quod. n. habet vltimum, habet partem, quæ nõ sit vltima: nam relatiuũ est vltimum, quod igitur indiuisibile est in se, non habet vltimum, nõ ergo alteri continuum est, aut contiguũ.

Nota. Nota, quod ista ratio principaliter adducta est ad probandum indiuisibile non esse continuum indiuisibili. At quia probatio nempe non habere vltimum, etiam probat non esse contiguum. ob id simul est vtrunque probatum: sed non ex directa intentione.

Vnde etiam quod dicitur de puncto respectu lineæ, idem dicit de linea respectu superficiei, & de hac respectu corporis.

Amplius necesse est, aut continua. Tex. ij.

2. Ratio. Alteram facit rationem ad eandẽ conclusionem probandum. Si continuũ ex indiuisibilibus componitur, aut illa sunt inter se continua, aut contigua, aut consequentia, sed nihil ex his potest esse. Primum, non possunt esse continua, vt in præcedenti ratione probatum est. Quod autem contigua, & se tangentia non sunt, probatur. Omne quod tangit alterum, aut tangit vt totum totum, aut vt pars totum, aut vt pars partem, sed nullo ex his modis punctum punctum, aut indiuisibile indiuisibile potest tangere, ita, vt continuum faciat.

Tamen illa maior est explicanda: tunc totũ tangit totum, cum vnum secundum suas omnes partes simul est cum altero. quod non potest esse, nisi penetretur cum ipso. Cũ vero non secundum omnes suas partes, sed secundum aliquas, tunc se tangunt, vt pars partẽ. Cum vero aliqua vnius pars omnes alterius partes tangit, & cum eis penetratur, est sicut pars totum. Modo est argumentum. Cum punctum non habeat partes, magis inerit illi tactus, quo totum tangit totum: si ergo punctum tangit punctum, vt totum totum, non potest continuum ex illis componi: nam continuum habet partem extra partem situ, & loco distantem: at cum totum tangit totum, non est situs, nec locus diuersus.

Indiuisibile additũ indiuisibili non efficit maius. Et nota hanc esse validissimam rationẽ, qua probatur, indiuisibile additum indiuisibili, non facere ipsum maius, nec continuum.

Tertiam partẽ argumenti probat, quod non se habeat consequenter. Quia cum duo

duo indiuisibilia nõ sint contigua, vt probatum est, erit medium, & ita non erunt consequentia.

Dubium. Dices, non sat est, esse medium, nisi sit eiusdem generis.

Solut. Respondeo, quod bene procedit Aristoteles. Nam si inter duo indiuisibilia data mediat continuum, vt inter duo puncta, linea, cum in quolibet continuo sit indiuisibile, vt in qualibet linea punctum, erit profecto medium eiusdem generis. Vnde non est accipere in linea aliqua duo puncta ita coniuncta, quin aliud sit intermedium, cum inter quælibet puncta mediet linea, in qua adhuc sunt puncta.

Amplius autem diuideretur. Tex. iij.

3. Ratio ex diuis. continui. Tertiam ponit rationem. Si cõtinuum ex indiuisibilibus esset compositum, vtique in ipsa diuideretur. Nam res diuiditur in ea, ex quibus composita est. Si ergo cõtinuum diuiditur in indiuisibilia, iam non diuiditur in semper diuisibilia. Hæc autem est continui definitio, puta, quod in diuisibilia semper diuisibile est.

Quod inter indiuisibile mediet continuum. Statim interponit verba, quibus probat inter indiuisibilia mediare continuum, vt inter puncta lineã: vt exponit S. Thomas: & probatio est. Continuum vel mediat inter indiuisibile, vel non. Si non, erit indiuisibile, & ita erunt duo indiuisibilia immediata. Si diuisibile, vel in semper diuisibilia, vel non Si non, perueniretur ad indiuisibilia, contra dictam definitionem: & præterea quia tunc indiuisibilia simul erunt. Si vero in semper diuisibilia diuisibile est, erit contiguum. Vnde inter duo indiuisibilia, continuum est medium. Quod autem continuum sit diuisibile semper in disibilia, probat. Quia si in diuisibilia non diuideretur, ex indiuisibilibus constaret: & ita indiuisibile tangeret indiuisibile, quod est contra id, quod iam probatum est.

Eiusdem autem rationis est. Tex. iiij.

Qvod dixit de magnitudine, nempe non componi ex indiuisibilibus, sed ex diuisibilibus, idem de tẽpore, & de motu dicendum censet. Sunt enim omnia hæc eiusdem rationis quantum ad hoc: vel enim omnia constant ex indiuisibilibus, vel nullum ipsorum: non enim stat vnum constare, & non aliud. *Quod sit eadem rõ de tempore, & motu, quæ de magnitudine.*

Manifestum est autem ex his. Tex. v.

Motum diuisibilem, sicut magnitudinem, nunc probat, & esse eiusdem rationis; postea de tempore probabit. Cum enim motus magnitudini, & spatio correspondeat, pars motus parti spatij correspõdebit, & æquabitur: si ergo magnitudo A, B, C, componitur ex indiuisibilibus, puta, A, & B, & C, re vera, motus D, E, F, quo mobile P, mouetur, constabit ex indiuisibilibus puta, D, & E, & F. ita vt singula singulis magnitudinis indiuisibilibus æquẽtur, & respondeant, puta D, ipsi A, E, ipsi B, F, ipsi C. eadem igitur est ratio magnitudinis, & motus simul.

Si igitur præsente motu. Tex. vj.

Qvartam rationem intendit conficere ad eandem cõclusionem superius propositam, quæ sumitur ex motu, ad quẽ supposuit fundamentum vnum in textibus duobus præcedentibus. Nempe, si magnitudo ex indiuisibilibus componeretur etiam motus componeretur, quod falsum probabit. *4. Rõ ex motu.* *Suppos. 1.*

Supponit tamen primo alterum fundamentum: Nempe, cum motus est, tunc rem moueri: & cum res mouetur, motum esse: & si motus ex indiuisibilibus est etiã ipsum moueri. Ex priori autem fundamẽto concludit. Cum aliquid mouetur per illam *Suppos. 2.*

illam magnitudiuem. A B C. motu. D E F. tunc per singulas partes illius magnitudinis mouebitur singulis partibus motus, vt per A, motu. D, per B, motu E, per C, motu F. Nam sicut motus totus toti spatio respondet, ita partes motus partibus spatij respondebunt: & vt quod mouetur per totum spatium toto motu mouetur, ita per partẽ spatij parte motus mouebitur: quod probat esse non posse.

Si igitur necessario est id, quod mouetur. Tex. vij.

QVod per singulas magnitudinis partes indiuisibiles motus fieri nõ possit, probat. Id, quod mouetur, dum mouetur, non dum peruenit ad id, quo mouetur: & prius est moueri, quam motum esse: Sed quod indiuisibile est, non habet quo motus est, & vnde motus est; igitur quod per indiuisibile mouetur, simul mouetur, & motum est; id est simul est in eo, quo mouetur, & vnde mouetur: hoc autem impossibile est: ergo impossibile etiam est in partibus illis spacijs aliquo modo motum esse.

Excludit responsionẽ quandã. Quod si dicas, quod per indiuisibile mouetur, non simul est, vnde est motus, & quo motus tẽdit: ex hoc iam sequitur profecto ipsum esse indiuisibile: oportet enim in ipso dare medium, in quo sit verè si dicere, quod nec quiescit: hoc enim est sub termino a quo, nec motũ est hoc enim est sub termino ad quem, sed mouetur: hæc autẽ repugnant indiuisibili; impossibile est ergo in partibus illis spatij datis motum fieri, aut rem moueri: & tamen positum est in illis partibus motum esse: contingit ergo motum esse, & rem non moueri contra suppositionem.

Si vero per totum A B C. Tex. viij.

Excludit alterã responsionem inferẽs plura incõuenientia. EXcludit, quod posset responderi, nempe, quod mobile mouetur per totã magnitudinem A B C. non tamen per singulas eius partes: hoc impugnat inferẽs multa inconuenientia.

1. inconueniens. Primum est. Si non est motus in singulis partibus, puta in A, nec in B, nec in C, tunc motus ex non motibus componetur.

2. inconueniens. Quod si hoc ita sit, infertur alterum incõueniens, quod aliquid motum est quod nunquam motum fuit Si enim per totam simul magnitudinẽ motus est, in fine magnitudinis res est mota: & tamen si in illa parte præcessit motus, est mota nullo præcedente motu: quod impossibile est. Similiter transiuit spatium nunquam transiens. & erit transiuisse, non præcedente transitu.

Si igitur necesse est, omne aut quiescere. Tex. ix.

3. inconueniens. INfert tertium incouueniens. Si enim in singulis partibus non mouetur, quiescit: nam mobile, cum non mouetur, quiescit: quod si in omnibus quiescit partibus, tunc dabitur, quod idem simul quiescat, & continuo moueatur: nam per totam illam magnitudinem mouebatur simul, & quiescebat.

Obiec. & Solut. Dices, quiescebat secundum partes, mouebatur secundum totum. Hoc reijcit: nã partes omnes totum sunt: si igitur secundum omnes partes quiescit, secundum totum quiescit.

4. inconueniens. Vltimum infert inconueniens. Vel illo indiuisibili, in quo quiescit, est motus, vel non. Si non, motus ex non motibus est. Si vero est motus, est absurdum contra fundamentũ, nempe, motu præsente res quiescit, & non mouetur.

Perinde autem necesse est. Tex. x.

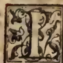
5. rõ Ari. ex tempore. ARgumentum aliud a tempore sumit. Nẽpe, quod si ex indiuisibilibus magnitudo constat, pariter & tempus: at cum tempus non constet, nec magnitudo. Prius tamen assumit, quod conueniant in diuisibilitate tempus, & magnitudo, ita, vt si vnum ex indiuisibilibus, & alterum. Si vero non, nec alterum componatur.

Si tempus diuisibile sit, & magnitudo, Probat primum, quod si vnum sit diuisibile, & sit alterum. Demus magnitudinẽ ex indiuisibilibus: si mobile vnũ æque velox transit tanto tempore illam, ipsius medieta-

& contra medietatem in medio transiuit tempore : *& alterũ* ergo si magnitudo diuisibilis est, etiã erit *ex altero* tempus. Econtra, si in tanto tempore illud *sequitur.* mobile transit magnitudinem in medio transiuit medietatem : ergo ex temporis diuisibilitate colligitur diuisibilitas magnitudinis in infinitum, id est, in partes diuisibiles.

Caput Secundum.

Quoniam autem omnis magnitudo. Tex. xj.

INtendit iterum ostendere, si magnitudo in magnitudines semper diuisibilis est, nec ex indiuisibilibus componitur vt probatum est ex eius continuatione, quod tempus pariter nec ex diuisibilibus cõponitur, sed in partes iterum diuisibiles diuidatur. Est autem probatio notanda.

1. funda. Arist. seu suppositio tripartita De veloci tate, & tarditate mobilis. Supponit tamen duo, quorum primum est, quod sequitur ex diuisione magnitudinis data, puta, velocius mobile in tempore æquali transire maius spatium, & in minori aliquando maius, aliquando æquale, quam tardius mobile.

1. partis probatio. Has tres partes ordine probat. Primo: quod in æquali tempore velocius mobile transeat maius spatium, quam tardius B, sit spatium, per quod motus est C D. Tunc est argumentum. Velocius mobile citius peruenit ad terminum motus, quam tardius: ergo in eo tempore, quo, A, velocius est in D, ipsum, B, quia tardius est, non dum peruenit ad D, sed est citra ipsum, quod est minus spatium: ergo in eodem tempore velocius transit maius spatium quam tardius.

At vero, & in minori plus. Tex. xij.

2 partis prob. ALteram probat partem, quod in minori tempore plus spatij transit velocius, quam tardius. Probatio est. Signetur ex probatione præcedente illud punctum, in quo B tardius fuit, quando A, velocius fuit in D, sit, B, distans per aliquod spatium in D, in eodem tempore. F G. Sed inter hos duos terminos est spatium medium, nempe vltra terminum tardioris, in quo fuit ipsum A, qui terminus sit H. hoc spatium erit maius, quam spatium tardioris, cum sit aliquid plus, erit etiam minus spatio priori velocioris, cum sit aliquid minus: tempus ergo erit etiam minus, quam præcedens, quod erat æquale cum tempore: tardioris ergo in minori tempore, quod sit C H, velocius transit plus spatij, quam tardius.

Manifestum autem est. Tex. xiij.

PRobat tertiam fundamenti partem, nẽpe, quod velocius mobile in minori tẽpore transit æquale spatium, quod tardius mobile in maiori tempore transit. Supponit autem duo. Alterum, quod iam probatum est, quod in minori tempore velocius pertransit maius spatium, quam tardius: Alterum, quod idem mobile secũdum se, id est, nulla facta ad alterum comparatione, sed ipsum solum, siue sit tardum, siue sit velox in tanto tempore transit tantum spatium, in maiori maius, quam in minori: & in minori minus spatium, quam in maiori: & deducit hoc ad exemplum. *3. partis prob.*

Vbi aduertendum, quod ex superiori fundamento datur spatium maius, quod velocius transit, dum tardius transit suum spatium minus, in tempore æquali. Vlterius in secunda parte fundamenti datur maius spatium, quod velocius transit in minori tempore, quam sit illud spatium tardioris. *Nota.*

Spatium hoc velocioris vocatur L M. spatium minus tardioris. L O. tempus velocioris F. R tempus tardioris, quod maius est, Q Y.

Dicit igitur, quod velocius moueatur per L M, & L O. clarum est, quod cum L, M, sit maius quam L O, tempus, quod velocius consumit in L M. erit maius quam quod consumit in L O, quod tempus dicatur Q S, Ex his argumentatur, Si tempus *1. Ratio Arist.*

Similiter autem manifeſtum eſt.
Tex. xvij.

Idem alia rõne probat.

IN primis verbis textus colligit partem concluſionis illatæ ex argumento, vt expoſitum eſt. Poſtea tertium argumentum ponit ad idem probandum, nempe, quod ſi magnitudo eſt continua, etiam erit tempus. Argumentum eſt, quia ita conſuetũ eſt dici apud eos, qui de hoc tractant, & rationem ipſorum ponit, quia eadem vtriuſque diuiſio; intellige proportionaliter: vt ſi tantam magnitudinem tanto pertranſit tempore, & dimidiam in dimidia temporis, & tertiam in tertia, & quartam in quarta parte: eſt igitur æqua vtriuſque diuiſio.

Et ſi alterum infinitum.
Tex. xviij.

Altera cõcluſio ſi magnitudo finita, vel infinita eſt pariter & tẽpus & cõſimili modo.

COnſtituit alteram concluſionem de tẽpore, & magnitudine, puta, ſi magnitudo finita eſt, vel infinita, pariter etiam tẽpus: & eo modo, quo finita, vel infinita eſt, etiam & tempus. Diſtinguit autem duplicẽ modum infiniti. Et infinitum actu quod vocat infinitum extremis: eſt infinitum potentia, quod vocat diuiſione: & hæc ex ſuperius dictis patent.

Duplex infinitum actu, & potentia ſ diuiſione.

Vult ergo, quod ſi magnitudo, & ſpatium eſt infinitum actu, ſimiliter, & tempus infinitum actu: ſi vero potentia, etiã tempus potentia, & diuiſione erit infinitũ: quod ſi vtroque modo, & actu, & diuiſione, ſimiliter etiam tempus.

Quapropter & Zenonis ratio.
Tex. xix.

Soluitur arg. Zenonis quo cõtẽdebat nihil moueri.

EX hac diſtinctione ſoluit argumentũ quoddam Zenonis, quo contendebat, nihil moueri. Argumentum erat. In quolibet ſpatio ſunt infinita puncta, & partes: ſed infinita non poſſunt tranſiri, ergo nullũ ſpatium trãſitur. Minor probatur. Quia infinitum non tranſitur, niſi tempore infinito: at quodlibet tempus finitum eſt, non ergo in aliquo tempore contingit moueri per aliquam magnitudinem.

Hæc eſt ratio Zenonis, quam reprehẽdit Ariſtoteles tanquam æquiuocam: nam ſumit magnitudinem infinitam in potentia, tempus vero infinitum actu, cum tamẽ non ita ſumere oporteat, ſed pari ratione vtrumque, & tunc verum eſt. quod ſi magnitudo eſt potentia infinita, ſimiliter & tẽpus: vnde vtrumq; infinitum eſt, potẽtia tamen. Nec eſt inconueniens, magnitudinem potentia infinitã tempore actu finito tranſiri: hæc tamen duo fieri non poſſunt. quod magnitudo ſit finita, & tempus infinitũ, aut quod magnitudo infinita, tẽpus vero finitũ: ſũptis finito, & infinito ĩ actu.

Sic enim magnitudo finita.
Tex. xx.

Magnitudo finita nõ poteſt pertranſiri in tempore infinito.

PRobat, finitam magnitudinem tempore infinito actu non poſſe pertranſiri. Argumentum eſt. Detur magnitudo finita A B. & tempus ſit infinitum C. & ſupponitur, quod æqualis magnitudo ab eodem mobili in tẽpore æquali pertrãſitur. Tunc ſumatur aliqua pars temporis finita, puta, C D. & ſit argumentum. in finito, C D. mobile tranſibit aliquam partem magnitudinis A B, & ſit B E: ergo in æquali tempore finito tranſibit aliam partem tantam, & in alia aliam: finitæ autem partes menſurãt, & complent totam magnitudinem A B, ergo & tempora illa finita partium complẽt totum tempus totius magnitudinis & ſic finitum eſt, quia ex finitis finite ſumptis conſtat.

At quia illa pars magnitudinis ſumpta poterat eſſe non aliquota, ſed aliquoties ſumpta, quæ aut excederet, aut deficeret a toto ſicut quaternarius reſpectu nouenarij; ſubdit parum hoc referre: nam ſi non eſt aliquota illius magnitudinis, aut erit maioris, & hanc non continget tempore infinito pertranſire.

Amplius autem, ſi non omnem magnitudinem. Tex. xxj.

2. Ratio. fere eadẽ.

FEre idem argumentum, alia tamẽ via fortiori, proponit, vt vult Themiſt. Sumit enim modo partem aliquotam totius magnitudinis finitæ. & facit argumẽtum.

Non quælibet magnitudo eodem tempore transiri debet: ergo si totum infinito tempore, aliqua pars finito transibitur: Vlterius, hæc pars in tempore finito trãsibitur, & finities sumpta facit totum finitum: ergo, & tempus correspondens parti finitæ, cum sit æquale alijs temporibus partium æqualium, cum ipsis faciet tempus totum illius magnitudinis finitum.

Quod vero illam partem, quę est totius magnitudinis, non transeat tempore infinito, probat: Quia vtraq; partes temporis illi parti correspondentes, terminũ habẽt. Primo ex principio, quia sicut incœpit motus in ipsa, ita & tempus. Secundo ex parte finis: & patet, quia plus temporis sequentis cõsumitur in toto, quam in parte, habet ergo terminum ex vtraque parte, & ex principio cum incœperit, & in fine, cum cesset tempus correspondens parti: & quod vlterius sequitur, sit totius.

Vt si eo ad Diui Petri ecclesiam, tempus correspondens vię vsque Mineruam, finem habet, quod enim vlterius est, nõ illius partis, sed totius tempus est: ergo tempus partis finitum est.

Eadem autem demonstratio est. Tex. xxij.

Infinita magnitudo non potest pertrãsiri tempore finito. Eodem modo docet posse probari, infinitam magnitudinem non posse transiri tempore finito. Sumam enim magnitudinem finitam, & dicam huius tempus finitum est: ergo & alterius æqualis, & alterius, & sic cõsumetur tempus finitum in magnitudine finita.

Colligit ex prædictis omnibus, nullum continuum ex indiuisibilibus componi.

Alia ratio probãs cõtinuũ non cõponi ex indiuisibilibus. Et præter omnia posita argumenta vnũ aliud ponit, nẽpe quod sequeretur indiuisibile esse diuisibile, quod impossibile est: consequentiam ostendit in tex. sequenti.

Quoniam enim in omni tempore. Tex. xxiij.

Suppos. 1. Ad probandam sequelam ponit fundamentum certum. Quod cum inæquali tempore velocius transeat maius spatiũ, quam tardius, poterit trãsisse spatium maius in quacunque proportione: nam maius vnum altero multiplicitet euenit: hoc autem est esse velox trãsire maius in æquali tempore.

Quod si ita est: detur spatium maius quod velocius transit, sex qui alterũ ad spatium tardioris, tunc vnum cõstabit, ex tribus indiuisibilibus. A B. B C. C D. alterũ, quod tardioris est ex duobus. E F. F G. *Supp. 2.*

Est modo argumentum. Supposito etiã quod tempus, quod velocius cõsumitur: fit ex tribus alijs correspondentibus magnitudini, puta K L. L M. M N. *Supp. 3.*

Nectitur ratio. Tunc sic, in eo tempore, quo velocius transit magnitudinem illam ex tribus, tardum transit ex duobus, sed velocius trãsit in tempore constanti ex tribus indiuisibilibus: ergo & tardum. Vlterius, in toto tempore ex tribus, tardum transit duo indiuisibilia: ergo vnum indiuisibile transibit in medio tempore: ergo oportet diuidere indiuisibile: aliter triã diuidi nequeunt; est igitur indiuisibile diuisibile. Et vlterius, non in indiuisibili transibit indiuisibile, sed in maiori, puta, aut in duobus vnum, aut in vno cum dimidio: vtrumq; absurdum est & impossibile: ergo cõtinuum nullum ex indiuisibilibus est compositum, sed ex cõtinuis, id est, ex his, quæ iterum atque iterum diuidi possunt sine limite.

An continuum ex indiuisibilibus partibus componatur. Quæst. I.

Explicatur sensus quæst. Aduerte circa quæstionis titulum. Non de quocunq; indiuisibili loquimur, sed de eo, quod ad genus quantitatis pertinet, quale punctum, linea, nũc, & similia sunt. Nec loquimur de quacunq; partium cõpositione, sed de integrali, quæ fit sm partes integrantes, quæ differunt valde a partibus substantiæ rei.

1. differ. Primo partes integrãtes sæpe similares sunt, vt quælibet pars ignis, ignis est, & aquæ aqua. Dico sæpe, quia non sempernã in viuentibus id non euenit. Non enim quælibet hominis pars, homo est. At partes substantiæ dissimilares sunt semper, est enim altera materia, altera forma.

2. differ. Præterea pars integralis non habet eundem adæquate locum cum altera, nec pars est in toto loco totius, vt patet in vlna, vbi

est

est vna medietas, adæquate non est altera, & vna medietas nō est in toto loco, vbi est totum. At partes substantiæ non sic, sed in quo loco adæquate est materia, ibi est forma, & in toto loco, quo cōpositum est, ibi & materia, ibi forma etiam est.

3. differ. Præterea partes integrantes possunt separatæ consistere, vt duæ ligni partes diuisæ per se sunt, at forma per se, materia per se non sunt, nec esse possunt. Loquimur igitur in præsenti de compositione non ex partibus substātiæ, sed ex partibus integralibus, & quærimus, An continui partes omnium primæ sint indiuisibiles.

Duplex modus in diuisibili. Circa hoc sunt quatuor sententiæ. Est enim indiuisibile duplex. Quoddam simpliciter, & mathematice, quod non habet partes, vt punctum. Quoddam secundum quid, quod diuidi non potest actu in partes, quamuis illas habeat, qualia sunt minima naturalia.

1 sentent. Anaxag. Et iuxta hoc fuit prima sententia Anaxagoræ, vt diximus libro primo, continuū componi ex infinitis indiuisibilibus secūdum quid, quæ dicebantur athomi.

2 sentent. Zenon. Secunda sententia fuit Zenonis, & Stoicorum, & erat communis tempore Arist. continuū componi ex indiuisibilibus simpliciter, vt lineam ex punctis, superficiem ex lineis, & similia continua ex indiuisibilibus suis.

3. aliorū. Tertia sententia fuit aliorum, quos recitat Algazel, lib. 1. suæ Logicæ, qui continuum non componi dicunt, sed esse quid simplex, & incompositum.

4. sentent. Arist. Vltima sententia fuit Aristotelis, continuum ex partibus etiam continuis, & diuisibilibus componi.

1. argum. quod continuum cō ponatur ex indiuisibilibus. Sunt tamen aliquot argumenta, quibus continuum ex indiuisibilibus componi probatur. Primo: Numerus, & continuum eiusdem sunt generis quantitatis; sed non repugnat numerum ex indiuisibilibus componi, & augeri, vnitates enim numerum augent, & componunt, ergo & continuum ex indiuisibilibus componetur, & augebitur. Adde, quod ex diuisione continui numerus fit: sed numerus est ex indiuisibilibus; ergo & continuum in indiuisibilia diuiditur.

2. arg. Secundo. Vnumquodque componitur ex his, per quæ definitur, sed linea definitur per puncta; ergo conficitur ex pūctis. Minor patet ex 1. Poster. c. 4. Puncta dicuntur substantia lineæ: præterea, quia linea definitur, longitudo punctis terminata.

3. arg. Tertio. Si diuisio continui est in continua semper, diuisio ipsius nunquam finietur: ergo cōtinuum maius, & minus sunt æqualia: vtrumque etiam in infinitum est diuisibile. His argumentis probatur continuum ex indiuisibilibus componi.

1. Concl. bipartita. At pro determinatione huius sit prima concl. Indiuisibilia sunt in re, quamuis nō omnino a continuo realiter distincta.

Hæc conclusio duas habet partes. Altera est, esse in re puncta, & lineam, & nunc, & reliqua indiuisibilia, nec esse tantum in imaginatione. Altera est, quod sic sunt in re, & in continuo, vt non sit prorsus ab illo distinctum, sicut res a re.

Prior pars patet indiuisibilia esse in re primo ex tactu physico. Prior pars probari potest ex quatuor capitibus. Primum est tactus Physicus. Duo enim corpora (vt experientia monstrat.) se adæquate tangunt, vel igitur in aliquo diuisibili. Et hoc non, quia illa duo diuisibilia adhuc non se adæquate tangunt, nisi secūdum aliquid sui: ergo tactus est in indiuisibili, sed ille tactus est verus, & realis; igitur vere est indiuisibile reale, puta superficies, sm quam est tactus corporum.

2. ex tactu mathematico. Alterum est tactus mathematicus, tamen constitutus in corporibus Physicis; voco tactum Physicum in præsenti, qui scilicet fit inter duo corpora sensibilia: voco tactum mathematicum, qui fit inter mathematicas quantitates, quamuis sumatur cum corporibus naturalibus. Est igitur argumentum. Non repugnat esse corpus perfecte sphæricum, imò est cœlum ipsum, nec repugnat esse planum perfectū. Tunc his datis, corpus sphæricum tanget planum in puncto, vt Geometræ facillimum est demonstrare: ergo vere in continuo punctum est.

3. ex continuatione. Tertium est ex continuatione. Duæ partes non possunt continuari, nisi sit aliquid vtrunque connectens: hoc autem debet esse commune vtrique, alias non connecteret vtrunque: quod si commune est, indiuisibile est: nam si diuisibile esset, non esset commune, sed pars esset vnius, pars alterius partis continuatę, & sic opus esset alio continuante; est ergo indiuisibile, cum autem vere, & realiter continuatio sit, realiter etiam indiuisibile est.

4. ex terminatione. Quartò capit est ex terminatione. Nam corpora terminantur realiter. terminus ergo aut diuisibilis est, aut indiuisibilis. Si diuisibilis, non est terminus: nam vna medietas terminabitur per alteram; debet ergo esse indiuisibilis. est igitur indiuisibile in re. His rationibus constat, esse huiusmodi indiuisibilia, puta superficies, lineas, puncta.

Indiuisibilia vt pūcta nō distinguuntur re a cōtinuo. Sed non ita esse intelligas in continuo, vt sint duo accidentia simul, puta, albedo & dulcedo in lacte, vt aliqui putant: non enim sic distinguuntur, cum non sint distincta a continuo re, nisi sicut pars continui ab ipso toto. ita etiam indiuisibile a continuo. ac ob id dicitur in altera conclusionis parte, non esse omnino a continuo realiter distincta, quāuis in re sint. Et hoc fieri potest. est enim realiter natura animalis in homine, sed non realiter distincta ab homine, quamuis maiorem habeāt distinctionem indiuisibilia a continuo. sunt enim quodammodo sicut pars a toto continuo distincta: dico quodammodo, quia non sunt partes.

2. Concl. cōtinuum non cōponitur ex talibus indiuisibilibus. Secunda conclusio. Fieri non potest ex huiusmodi indiuisibilibus continuum esse compositum.

Hæc conclusio, præter argumenta Aristotelis, quę in textu sunt exposita, quæ non est necesse repetere, adhuc aliis tribus probatur. Primum est ex motu sumptum. Si magnitudo ex indiuisibilibus esset composita, sequeretur, quod motus velocissimus, & motus tardissimus in eodem tempore per æqualia fierent spatia, quod est impossibile. Sequela probatur. Detur spatium decem indiuisibilium, per quod A. velocissimum, & B, tardissimum mouetur. tunc in quo tempore A, transit vnam partem, vnū videlicet indiuisibile spatij, in eodē B, transit eandem. & sic de singulis partibus, ergo in quo toto tempore A transit totum spatium, etiā & B. Consequentia est nota. Antecedens probatur. Nā singulæ partes sunt indiuisibiles; & dum velox illarum vnam, transit etiam & tardum.

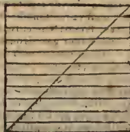
Obiec. Dices non esse sic, sed dum tardum transit vnam, velox transit duas.

1. Confu. Contra. Si dum velox duas transit, tardum vnam tantum tunc dum velox vnam transit, tardum transibit dimidiam, & sic diuidetur indiuisibile. Quod si nihil transit, non mouebitur, contra suppositionem: dicimus enim vtrumque moueri.

Et rursus sequitur, quod si velox in vno puncto retro, tardum in altero puncto ante, & simul moueri inciperent, nunquā velox posset consequi tardum: quia dum velox vnam, tardus alteram transit æqualem partem: est enim vtraq; indiuisibilis. Hæc autem sunt falsa, & contra experientiā, nō ergo magnitudo ex indiuisibilibus cōstat.

Secundo. Si ita esset, sequeretur multas esse magnitudines, vt lineas, superficies, quæ in duas medietates diuidi nō possent, quod quidem falsum est. Omne.n. cōtinuū duplam habet proportionem ad suam medietatē. Sequela patet de omnibus magnitudinibus, quæ ex imparibus indiuisibilib: constant, puta ex tribus, ex quinque, & huiusmodi, quæ diuidi in duo æqualia non possunt absq; indiuisibilis diuisione. Ostēdit autem contrarium Euclides demonstrando in primo libro propositione decima lineam datam in duas partes æquales secari. *2. Ratio.*

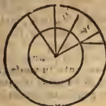
Tertium sumitur argumentum ex reb. mathematicis: & est argumentum Scot 2. sen. dist. 2. q. 9. & Gregorij ibidem q. 2. Primo sequeretur, quod diameter quadrati, & eius costa essent æquales, quod est impossibile. Et quod sequatur, patet. Nam tot puncta habet vna, quam altera. Si enim a singulis punctis quadrati costæ deducātur lineæ ad alteram costam, omnes illæ transibunt per omnia puncta diametri, nec habebunt aliud punctum, nam lineæ illæ totum spatium quadrati replent, vbi tantum est diameter. *3. Ratio.*

Vlterius sequitur, quod circulus maior & circulus minor sunt æquales, & quod tot

tot puncta habeant. Et patet. Si duo circuli concentrici describantur; & vsque ad maiorem deducantur omnes lineæ ab ipso cētro: tunc omnes lineæ trāsibunt etiam per minorē: ergo tot puncta vnus habet, quot alter.

Obiec. Dices; non ita, sed duæ lineæ maioris transeunt per vnū punctum minoris.

Confut. Cōtra, sequitur ergo, quod illæ duæ lineæ maioris a centro vsque ad circulum minoris sunt vna linea tantum: ab vno enim puncto in vnū rectæ tendunt: non potest autem a puncto in punctum nisi vnica duci recta, & tunc vltra illud punctum vsque ad maiorem vna erit obliqua, altera recta, nec erunt æquales lineæ vsque ad circumferentiam a centro ductæ.

Vlterius dicit Greg. Sequitur, quod linea intra latera triāguli supra basim descripta esset maior ipsa basi, quod est impossibile. Sequela patet. Detur triāgulus ex laterib. quæ cōstēt ex sex singula indiuisibilibus, & basis ex tribus & deducantur a latere in latus lineæ: tunc ab ipso B in H, ad minus habebit duo: a C, in K, tria a D, in L, quatuor: Vide igitur hanc maiorem esse basi, quæ tantum habet tria ex suppositione? His, & alijs multis cōstat continuum non posse ex indiuisibilib. cōponi.

3. Concl. cōtinuum cōponitur ex contr nuis. Tertia concl. Continuum ex continuis componitur. Aduerte, quod dico, componitur, contra tertiam opinionem: est enim vere continuum compositum.

1. Ratio. Cum enim in re inuenimus esse pluralitatem, & diuersitatem aliquam cum vnitate, ibi damus compositionē in his rebus: cum autem in cōtinuo inueniamus, quod vni parti inest, alteri non inesse, & quod illę duæ vnum sunt, necessario damus compositionem.

Et notatu dignum est, quod ratio partis non consistit in separatione a toto, imo in cōiunctione. Quod aliqui non aduertunt dicentes, esse partes in potentia, sed non actu in continuo, nisi cum separata sunt: quod quidem falsum est: imo cum separātur, iam non actu partes, sed tota quædam dicuntur: dū in toto sunt, actu partes sunt. *Nota. Partes in cōtinuo actu sunt vel non actu distinctæ.*

Dicitur autem in conclusione: quod ista compositio ex continuis est: hoc autem ex dictis sequitur. Si n. partes continui indiuisibiles esse non possunt, erūt diuisibiles, & continuæ, vnde ex diuisibilibus & continuis componetur continuum.

Quarta conclusio. Cum audis continuū diuidi in infinitum, non intelligas partes ipsius infinitas esse actu, sed quod non in tot diuidetur partes, quin in plures semper tamen partes ex diuisione finitæ erunt, vt dictū est in libro tertio. Per hæc possumus ad argumenta superius proposita respondere. *4 Concl. cōtinuum non habet actu infinitas partes.*

Ad primum dico, aliam esse rationē continui, & discreti. In continuo ob id negamus compositionem ex indiuisibilibus, non quia quantitas est, sed quia partes habet inter se talis continuitas loco, & situ distantes, secūdum quas motus fieri possint. Hæc enim omnia non possent esse, si ex indiuisibilibus componeretur. at numerus abstrahit a continuo, a loco, a situ, a motu, ob id ipsum ex indiuisibilibus cōponi nil repugnat. *Ad 1.*

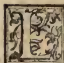
Et non ex his cōponitur numerus, vt indiuisibilia sunt in ratione continui, cum continuorum multorum ēt numerus fit: sed vt sunt indiuisibilia in ratione discreti, de quo locuti sumus in libro tertio. *Nota.*

Ad secundum dico, quod Arist. puncta vocat substantiam lineæ secundum opinionem communem, quę tunc vigebat: quia illic pro exemplo vsus erat: at secundum rei veritatem, puncta nō sunt partes lineæ, sed partium continuatiua. *Ad 2.*

Ad tertium dico, quod non valet ista consequentia, Tot partes habet hoc totum, sicut & hoc: ergo hæc duo sunt æqualia, nisi sint etiam partes equales, vnde *Ad 3.*

de in duas medietates diuiditur maius, & minus, sed medietates minoris sunt minores, quam maioris: ob id non sequitur, quod ex diuisione partium æquali, quoad numerum sequatur æqualitas continuorum.

Dubia quædam præcipua, An ex indiuisibilibus continuum componatur.

Licet quæstio hæc sufficiéter a nobis fuerit disputata, tñ quoniã hæc de compositione continui veritas eiusmodi est, vt præclara etiã semper ingenia multum in ipsa, diuq; laborarint; conabor hic ad calcem antecedentis quæstionis, quo magis veritas elucescat, oés, quas aduersus id potero, maioris momenti obiectiones, & dubia congerere, & diluere: & præsertim cùm nõ desint nostra ætate, qui opinionem illam antiquorum Philosophorum veram arbitrentur.

1. obiec a diuisione cõtinui, q̃ non potest esse infinita, cũ compositio nõ sit ex infinitis. Est ergo contra ea, quæ dicta sunt, primum argumentum. Diuisio nulla potest in infinitum procedere, nisi præexistant partes diuidendæ infinitę: sed in continuo non sunt partes diuidendæ infinitæ: ergo eius diuisio non potest in infinitum procedere. Consequentia satis est nota. Sed maior probatur. Si enim non præcedunt infinitæ partes, vtique præcedent finitæ: si sunt ergo finitę partes finita diuisione absoluentur, nec vlterius diuisio procedet, & sic non ibit in infinitum: præcedunt ergo infinitæ. Respondebit quis, vt communiter respondeti solet ad hoc, & ad minorem illius syllogismi, quod præcedunt infinitæ potentia, sed actu finitæ. Sed contra hoc est argumentũ validum, dicere, quod sunt infinitæ potentia, vel, quod partes non sint actu in illo continuo, sed de nouo producantur: vel, quod sunt illic infinitæ, sed non actu diuisæ inter se. Primum est impossibile: quia diuisio quantitatis est in partes, quæ insunt, vt inquit Aristoteles. 5 Metaph. cap. 13. præterea, quia plures essent partes diuisæ, quàm erant in toto, nec toti æquarentur. Deinde, quia tunc esset generatio nouæ substãtiæ. Alterum vero si dicas, quod ibi infinitæ sunt, sed non actu diuisæ: tunc sequitur, primo, quod cum vna non se penetret cum alia, sed distet ab ea, erunt infinitæ partes, quarum quælibet occupat loci distinctam partem, & sic erit infinitum actu continuum, habet enim infinitas partes, quarum vna non est alia, & sunt æquales inter se: Nam si sunt infinitæ medietates, maiores hæ, minores illæ, in maioribus sunt æquales: maius enim claudit æquales, erunt ergo infinitæ æquales non communicantes. Quod enim non sint actu diuisæ, solum prodest, vt non sit numerus actu infinitus; sed non, vt non sit continuum infinitum.

Vlterius, cum singulæ adhuc partes, & medietates iterum sint diuisibiles, eadem ratione erunt infinitæ, & io quolibet continuo erunt infinities infinita, quod est absurdissimum.

Secundum est. Vbi inueniuntur gradus plures, necesse est dare primum: sed in continuo sunt partes secundum plures gradus, vt maiores, minores, posteriores, priores ergo oportet dare primas partes. Hæ diuisibiles non sunt: non enim primæ essent, erunt ergo indiuisibiles; ergo continuum tandem ad indiuisibilia reducitur. Discursus hic notissimus est, tamen illa maior, a quo totus pendet syllogismus, probatur, quia re vera in imaginabile videtur, quod in continuo saltem permanente dentur partes cõpositæ ex alijs, & aliæ ex alijs, & non dentur prima componentia. Et est argumentum. Destructo primo, non stat secundum ab illo dependens, sed partes compositæ sunt secundæ; ergo nisi primæ sint, impossibile est ipsas secundas. *2 obiec. a partib cõponẽtibus quarũ videtur necessario debere reperiri primum.*

Tertium est Theologorum argumentum. Cum enim veritatem hic simpliciter indagemus, licebit a quacunque facultate auxilium petere. Argumentum est. Vel Deus cognoscit distincte omnes partes cõtinui, vel non. Si non, absurdum fateris, Cum Deus omnia cognoscat, etiam infinita, si essent. Qui enim omnia fecit, omnia cognoscit distincte. Si ergo cognoscit omnes distincte partes, peto, An singulæ harum, quæ a Deo cognoscuntur, sint diuisibiles adhuc, an indiuisibiles. Si diuisibiles, iam non erant illæ omnes cognitæ distincte, sed confuse, vt in alijs includuntur, sicut nos cognoscimus, dum tres, aut qua- *3 obiec. a cognitione Dei, qua dẽt cognoscere oẽs partes cõtinui.*

quatuor partes continui cognoſcimus, & in eis reliquas. Si vero indiuiſibiles; ergo re vera ex indiuiſibilibus primo componitur continuum. Cognoſcit enim Deus, quod in rebus eſt.

4. *obiect. ſphæra tãgẽte plano in puncto.* Quartum eſt. Detur corpus perfecte ſphæricum ſuper planum tangens in puncto, vt dictum eſt, & moueatur continue:

Quod quidem duobus modis poteſt accidere, quorum vterque nouam habet difficultatem. Primo moueatur rotando ſuper planum: iam ſic, Perfecte ſphæricum tangit perfecte planum ſolum in puncto: ergo in toto illo motu ſemper tantùm tãgit in puncto, & tranſit totum illud ſpatium: ergo totum illud ſpatium conſtat ex punctis. Secundo modo poteſt motus fieri, vt ſphæricum ſic tangens in puncto, trahatur per totum planum: tunc tale punctum tranſibit totum ſpatium, nihil relicto, & ſemper tangens punctum: ergo totum illud ex punctis conſtat.

Nec opus eſt ad hoc argumentum ſoluendum recurrere ad corpus ſphæricum perfecte, ſed ad id, quod in omni corpore reperitur. Demus enim quodcunque mobile: ſignetur punctum in eo, cui correſpõdet punctum loci, tunc tale punctum motu ipſius ſubiecti tranſit lõgitudinem ſpatij, & non niſi tangendo puncta: ergo illa longitudo ex punctis eſt.

Nec alio argumento probauit Ariſtoteles textu 89. indiuiſibile moueri non poſſe, niſi quia linea ex punctis componeretur, quia tranſiret ſemper tangendo puncta: vnde qui noſtrum argumẽtum ſoluit, argumentum Ariſt. deſtruit.

Quintum eſt argumentum Zenonis allatum ab Ariſt. ſed nõ facile ſolutum. Motus nõ poteſt eſſe ſuper ſpatium aliquod, niſi prius mobile tranſeat minus, quã maius: ſed quacunque parte data, alia minor eſt, & hoc in infinitum: ergo non poteſt motus fieri per ſpatium. Infero ego aliud a Zenone, hic enim motũ non eſſe concludebat, ego infero: Cum motus ſit, nõ componetur; nec diuidetur ſpatium in infinitum. Reſpondet Ariſt. ꝙ in ſpatio nõ ſunt niſi infinitæ partes potentia. Sed hæc ſolutio videtur in intelligibilis: nam (vt diximus argumento primo) cum iſtæ partes ibi ſint, nec per diuiſionem multiplicẽtur, impertinens eſt, quòd diuiſæ nõ ſint, nam nec duæ medietates vnius continui diuiſę ſunt, at motus per vnam prius, quam per alteram fieri debet: quòd ſi iſto modo dat partes infinitas, reuera motus nunquam ad terminum perueniret. *5. obiect. arg. Zenonis.*

Sextum argumentum eſt de motu, & tempore. De tẽpore nihil exiſtit, niſi nunc, nec de motu niſi mutatũ eſſe: ergo, re vera tempus non eſt aliud, quam plura ſuccedentia nunc. Quis enim capit id fuiſſe, aut fore, de quo nec fuit vnquam verum dicere, modo eſt, nec erit verum etiam dicere, modo eſt? Similiter de motu, nihil niſi mutatio inſtantanea vel mutatum eſſe, perpetuo fit. Quod enim dicunt in ſucceſſiuis non exiſtere, niſi indiuiſibile, non aliud videtur eſſe, quàm quod ſucceſſiua ſola ex ſimilibus indiuiſibilibus componantur. *6. obiec. de motu et tẽpore ab ex iſtẽtiaipſorum.*

Et vt maior pateat in Ariſtotele difficultas, attende in textu octauo. Ipſe ſumit cõtra alios hoc pro certo principio: Impoſſibile eſſe aliquid tranſire, quod nunquam fuit tranſiens, & motum fuiſſe, quod nunquã fuit tale, vt diceretur moueri. Ex hoc ſumo argumentum, quomodo enim motus, aut tempus erit, de quibus nunquam fuit dicere, motus, tempus ve exiſtit? Nam quæ exiſtunt, indiuiſibilia ſunt, quæ ſecundum ipſum non ſunt partes temporis, neo tẽpus, nec motus, nec motus partes. Cum igitur iſta non exiſtunt vnquam, niſi ſecũdum indiuiſibilia, non aliud, quam ex his compoſita videntur. *Augetur vis Ariſ.*

Et cõfirmatur iterũ. Sumo inſtans hoc, & argumẽtor ſic. Quid primo exiſtit poſt iſtud nunc, vel tempus, vel nunc aliud? Si nũc aliud: duo ergo erũt nunc immediata. *Confirmatur ſecundo.*

Si

ſuccedentes abſque ceſſatioue, & ſingula inſtantia, & uunc, dieuntur: ſingulæ autẽ per ſe tempus non ſunt, ſed temporis partes primæ: multæ autem, quatum vna receſſit, altera ſequitur, tempus ſuut. Vude beue dieitur. Tempus ineipere, per vltimũ non eſſe. Data enim hac prima morula tẽporis futuri, dicetur, modo uon eſt tẽpus, tamen immediate poſt hoc etit tempus, quia etit altera morula, & iu multarũ numerabilitate conſiſtit tempus. Similiter deſinit per primum uon eſſe; uam iu vltimo nunc huius temporis, eſt verum dicere, non eſſe tale tempus, ſed immediate ante hoc fuit, quia erat alterum inſtãs, quod cum hoc vltimo tempus facit. Hoc tamen eſt verum, quod datur prima pars temporis alicuius, & vltima, uon ſolum prima, ſed etiam ſecunda; minima enim ex duobua integratur nunc.

1. fund

Tertium eſt fuudameutum. Idem dicendum eſſe de motu; Eſt euim motus plura mutata eſſe, & plures mutationes inſtantanea ſecuudũ varias partes formæ, vel ſpatij, quæ mutata eſſe fiuunt; vuo enim recedente alterum aduenit. Nec ſingula per ſe dicenda ſunt motus, ſed ſi plura fiut, ac ideo motus ſucceſſiuus eſt, ſicut & tẽpus; & incipit, & deſinit, ſicut & tempus, habetq; primas, & vltimas partes.

Nota.

Hoc tamen vnum aduertendum erit, quod cum audis in continuo eſſe indiuiſibilia, non ſic eſſe illic iſta intelligas, quaſi plura accidentia realiter diſtincta: ſic enim non poſſent vniri inter ſe: ſed quantitas continua eſt vnum accidens extenſum, & vna actu entitas, in qua ſunt ipſa indiuiſibilia: ſed non in actu diuiſa, nec diſtincta. ſed vnũ actu cum cõtinuo facientia: quod quidem ſuperius diximus, eſſe indiuiſibilia re, ſed non realiter diſtincta, quod alij dicunt eſſe in potentia.

Sol. rõnũ Ariſ ex illorũ Neotelicorum ſent.

1. ſol cõtra definitionẽ continui.

Ex his videntur poſſe ſolui argumenta Ariſtotelis. Primo negando illam, quam ſupponit, continui definitionem, eſſe videlicet continuum, quorum vltima ſuut vnum, qua probabat indiuiſibilia non poſſe componere continuum, quia uou habẽt vltima. Nam oportet in definitione, & principijs vt vtraque pars conueniat, negaret igitur hæc opinio illam coutinui definitiouem. Sed diceret continuum eſſe, cuius vna actu eſt quantitas, & ſic duo indiuiſibilia ſunt continua, quia vnicam actu quantitatem faciuut.

Nota.

Quod ſi petas, quare iſta quantitas vna actu eſt? dieitur, quia partes eius iuter ſe nou habent plures actu terminos: nam indiuiſibile terminans vnam medietatem, non diſtiuguitur re ab ipſa quantitate altera, niſi cum ab illa ſeparatur: atque ſic poſſet probabiliter, vt videtur, ſolui argumentum primum Ariſtotelis.

2. ſol contra id, qđ puncta ſe tãgunt per ſe tota.

Deinde ad id, quod puncta ſecuudum ſe tota ſe tangunt, & ideo uon poſſuut magnitudinem extenſam facere: diſtinguendum eſt: quæ ſe taugunt ſecundum ſe tota, ita, vt ſe penetreut, uou efficient magnitudinem: at quæ ita ſe tangunt, vt uon ſe penetrent, ſed ſint immediata, facient magnitudinem. Eſſe autem ſic poſſunt immediata vt couſtat in duabus lineis ſe tangentibus in extremis punctis, & duabus ſuperficiebus concaua, & conuexa orbium cœleſtium, aliorumve corporum. Quod ſi in diuerſis contiuuis quantitatibus eſſe ſic poſſunt puucta immediata non ſe penetrãtia, quid vetat, quominus eſſe poſſint in eodem coutinuo?

3 ſol. contra id qđ cõtinuum ſit ſemper diuiſibile.

Rurſus tertio, cum dicitur, continuum eſſe diuiſibile in ſemper diuiſibilia. Reſpõdetur, verum id tantum eſſe, quouſque ad minimas partes eſſet ventum, ſed vlterius nou eſt diuiſibile.

Cum etiam dicitur, ex nou quauto uon poſſe fieri, & componi quantum; nec ex non continuo, contiuuum: Negaudum quidem eſſet de primis, & minimis partibus: coneedendum vero de ſecundis. Nam ſicut ex uon numero fit uumerus, ſcilicet, ex vnitatibus: ita ex non quantis componitur quantum; ſicut etiam ex non igne ignis, ex materia, inquam & forma; quorum neutrum eſt ignis: poſtea tamen additur ignis igni, ſicut contiuuum continuo.

4. ſol. contra cõmenſurationẽ tẽporis ſpatij, & motus.

Præterea reliqua argumenta, quæ ex motu facit Ariſtoteles, & ſpatio, & tempore, omnia pendent ex duobus principijs, quæ ab aduerſario negari poſſunt; videlicet, tempus, & ſpatium tot diuiſionibus diuidi, & tempus, & motum ſimiliter. Negari euim poteſt, in inſtãti vnicum indiuiſibile ſpatij pertranſiri: imò concedẽdum eſſet, multa indiuiſibilia ſpatij vnico indiuiſibili temporis pertranſiri poſſe,

si mobile præ ſertim ſit velociſſimum: nam & velocius mobile plura indiuiſibilia pertranſibit, quam minus velox in eodem inſtanti: ſic etiam in vno inſtanti, plura mutata eſſe fluentin motu velociſſimo, quam in minus veloci, & ita corruerent arg. Ariſtot. vt videtur.

5. Sol. contra id, qđ omne cōti nuū in duas partes poſſit diuidi. Nec etiam eſſet admittendum, omne cō tinuum in duas partes æquales diuidi poſſe, ſicut neque omnem numerum: ſed ſolum illud, quod ex paribus indiuiſibilibus conſtaret, non vero quod ex imparibus conſtat: aut certe ita diuidi poſſe in duas medietates; vt punctus medius vel pereat, vel maneat, vtrinque medietates diuidens, ipſo non numerato, ſed excluſo. Hæc ergo ſunt, quæ maxime videntur Ariſtotelicæ, & communi ab omnibus receptæ doctrinæ repugnare.

Reſp. ad obiect. Nihilominus, licet dubia hæc ſuperius propoſita magnam videantur afferre difficultatem, conſiſtendum eſt in ſupradicta Ariſtotelis ſententia, vt quæ & communis ſit, & veræ rationi conformis. Vt autem his dubijs plenius ſatisfiat, proponam prius aliquot, quibus quaſi iactis fundamentis, Ariſtotel. ſententia ſit manifeſtior.

1. fund. Primo ergo nota id, quod Ariſtotel. libro de lineis inſec. cum in has ipſas diuiſionis continui ſalebras incidiſſet, egregie obſeruauit: Imbecillis, & ignari (ita ipſe loquitur) ingenij eſſe, opinionem aliquam, quam euidens ratio perſuadeat, propterea deſerere, quod alicui argumento non poſſis plene ſatisfacere. Sunt enim apud nos tam falſa permixta veris, vt ea ſæpe mens noſtra ægre diſtinguat.

Quæ potiſſimum rationes demonſtrent cōtinuum non cōponi ex indiuiſibilib. Certiſſime igitur tenendum eſt continuum non componi ex indiuiſibilibus, & propterea in infinitum eſſe diuiſibile. Id euidenter probant inter alia demonſtrationes illæ. Prima, quod indiuiſibilia, ſi iungantur, maius non efficiunt: cuius rationem explicauimus ad initium ſexti. Secunda, quod diameter ex tot punctis componeretur ex quot coſta, & ita diameter eſſet æqualis coſtæ. Tertia, quod paruus circulus eſſet æqualis maiori, & tot haberet finita puncta numero, quot magnus, & quod intra triangulum lineæ parallelæ ſupra baſim intra latera trianguli ductæ, eſſent maiores, quam ſit baſis, vt oſtendimus.

Quarta: quod non omnis linea eſſet diuiſibilis in æqualia, nempe illa, quæ conſtaret ex indiuiſibilibus imparibus contra decimam propoſitionem primi Euclid. Sic etiam, nec omne tempus, vel motus, vel ſuperficies, vel corpus, nec omnis continua quantitas in duas poſſet diuidi medietates, quæ videlicet, ex imparibus indiuiſibilibus conſtaret.

Quinta, quòd nullæ lineæ eſſent inuicem cōmenſurabiles: omnes enim communem haberent partem aliquotam, nempe punctum: contra vltimam decimi, & plures alias Euclidis in eodem libro, vt omittam cæteras, quæ tamen omnes demonſtrationes mathematicæ ſunt, & propterea in primo gradu certitudinis.

Secundo pro ſolutione argumentorum videndum eſt, quid ſit, continuum eſſe diuiſibile in infinitum. Non enim eſt habere infinitas partes ſimul actu, vt dici ſolet, categorematice: nec eſt habere potentiam, vt per diuiſionem procreentur. Diuiſio enim nullam molem de nouo producit. ſed eſt habere infinitas syncategorematice, id eſt non tot, quin plures, quod Ariſtotel. & alij dicunt infinitas in potentia, atque adeo eſt eſſe quandam molem, ex qua in infinitum ſemper poterit aliquid detrahi: ad quod non requiritur, vt ſit aliquod infinitum, nam ex finito ſemper auferri poterit, ſi ſemper minus & minus auferatur, puta, pars eius partis, quæ ſupererat. *2. fund*

Pro quo aduerte: quod ſi alicui finito fiat in infinitum adiectio alicuius finiti, nunquam prodibit infinitum, niſi infinitæ additiones finiantur æquales, quod eſſe non poteſt. Verbi gratia aſſumamus binarium, adijce vnitatem, erit ternarius; ternario adijce vnitatem, erit quaternarius: denique licet in infinitum addas ipſi finito vnitatem: nunquam facies infinitum. Et ratio eſt euidens: quia nullum finitum ex additione vnius vnitatis fit infinitum, & infinities infinitæ additiones fieri nunquam poterunt. Quare ſemper in quacunque parte vnius additionis erit numerus finitus. Et denique, quamuis numerus *Nota.*

rus

rus crescere possit in infinitum, nihilominus quicunque numerus, qui sumatur in illo augmento ac decursu, erit finitus.

Nota. Hoc quod dico de adiectione in numero, accipe etiam de adiectione in continuo: Poterit enim fieri in infinitum detractio, & tamen nunquam erit detractum infinitum, & eo amplius, quòd illic additio fiebat æqualis alicuius quantitatis, puta, vnitatis: at in detractione, & diuisione in infinitum semper oportebit minores, ac minores accipere, vt possit semper procedere diuisio: aliàs, si æquales acciperentur, finiretur diuisio.

3. fund. Tertio nota. Cum dicimus diuisionem continui esse in infinitum, nos non intelligere de diuisione reali, nam cum omnis quantitas debeat dari in aliquo corpore naturali (non enim reperitur quantitas separata.) Et cum omnia corpora naturalia terminentur ad minimum, fit, vt quoad rem, reperiatur continuum, quòd non poterit diuidi, de quo egimus in primo libro. Sensus ergo est, nullam esse quantitatem, in qua non possimus intellectu concipere duas partes, & plures situ distinctas, & hoc in infinitum.

Ad 1. Ex his facile soluitur primum dubium dico enim non debere præexistere partes infinitas actu, sed potentia, non categorematice, vt absolute dicuntur infinitæ, sed syncategorematice, (vt diximus) non tot, quin plures, atque ideo nec est vltima pars, nec prima, ad quam infinita illa diuisio possit terminari. Quare eodem modo sunt infinitæ, quomodo debet fieri diuisio in infinitum. Vnde cum hæc diuisio dicatur infinita, quia nullum habet terminum, non tamen quia erunt factæ diuisiones infinitæ aliquæ, ita etiam præcedunt partes tot, vt nullum habeant terminum intrinsecum, sed solum terminentur extrinsece ad infinitum, omnes autem sunt finitę. Vnde concedimus, nihil ex diuisione produci: Item omnes partes esse distinctas situ: Tamen non sequi molem debere esse infinitam, aut infinitum spatium occupare, quia semper sunt minores, & minores, & ita occupant minus, & minus spatium. Nec vero inconueniens est, quod vltimo infertur, vt quælibet pars sic possit rursum in infinitum diuidi.

Ad secundum respondeo, quod prima pars in continuo aliquo, potest vel simpliciter cõsiderari respectu omnium partium ipsius continui, & sic nec est prima pars, nec vltima continui, secundum se totum, quia (vt recte ostendit Aristoteles) illius adhuc partis, pars est prior eius altera. Vel consideratur prima pars respectu non omnium partium continui, sed aliarum a se ipsa in eodem continuo, & sic concedimus dari primam, & vltimam. Vt verbi gratia diuidatur in decem partes, erit prima decima, & vltima decima, & sic nil concludit argumentum. Ad 2.

Nec maior vera est simpliciter, sed cum sint partes posteriores, & priores determinatæ, non vero indeterminatæ, vt in continuo accidit ante diuisionem factam tantùm intellectu: & ita similiter, nec potest reperiri maxima, nec minima respectu omnium, & indeterminate: sed solum respectu aliarum facta diuisione determinatarum, & certarum partium. Vt verbi gratia, si diuidatur in vnam medietatem, & duas alias quartas, vel in vnam quartam, & residuum &c. nam tunc sicut assignantur certæ quædam maiores, vel minores, ita assignabuntur quoque maximæ, vel minimæ illius determinatæ diuisionis.

Quod si omnes partes aliquando fuissent distinctæ, & post conuenissent, vt componerent vnum totum, tunc simpliciter esset verum, quod si nulla esset pars prima, nulla fieret compositio: at res non ita se habet, vt sint, vel fuerint aliquando omnes diuisæ; sed tota illa quantitas, tanquam quid vnum fuit, & est coniuncta quam nos imaginamur postea diuidi in infinitum eo modo, quo superius explicauimus.

Vnde cum dicitur, destructo primo nõ stat secundum ex illo pendens: Respondemus, quod si indeterminatas accipiat aduersarius partes omnes continui, nec esse primas, nec secundas, &c. Si vero determinatas partes accipiat facta iam per intellectum diuisione, puta, in medietates, vel quartas &c. tunc concedamus, & primas esse, & postremas posse.

Ad tertium. Non est dubium non modo secundum Theologiam sacram, sed etiam secundum Aristotel. & omnes fere veteres Peripateticos, quos alius at- Ad 3.

tulit, Deum opt. cognoscere omne id, quod fuerit cognoscibile. Cum ergo quæritur, an cognoscat distincte partes continui, Respondeo habere duplicem sensum: vel cognoscit distincte ex parte subiecti, id est cognitione distincta, vel distincte ex parte obiecti, id est esse distinctas, quæ duo non sunt idem. Ego enim video distincte partes superficiei, quas non video esse distinctas. Deus ergo cognoscit omnes partes cognitione distinctissima. non tamen cognoscendo illas esse distinctas. primo enim cognoscit non esse distinctas, & hæc est distincta cognitio continui: cognoscit enim eas partes, vt sunt in ipso continuo, esse, inquam, infinitas, sed potentia. Altera vero cognitio non modo non est distincta, sed esset falsa.

Ad 4. Ad quartum de sphæra mota super planum. Respondeo ad primam illam difficultatem, si moueatur rotando, quod illa maior, perfecte sphæricum tangit planum in puncto, est vera de sphærico quiescente, & puncto quiescente. Aliud ergo est, considerare sphæricum quiescens, nam tunc in quiete tangit in puncto: aliud, sphæricum in motu; nam sphæricum motum tangit planum in linea: vnde illa proportione sibi respondent punctus, & linea, Instans, & tempus motus, & mutatum esse. Dicimus itaque, quod punctus tangit punctum in instanti, & in mutato esse, & linea lineam immediate post hoc, in tempore, & in motu ipso: atque ita prima difficultas, cum sphæricum rotando mouetur, est dissoluta.

Ad alterã partẽ arg. Ad alteram difficultatem, cum trahitur sphæricum per planum, Respondent aliqui, quod punctus mobilis in hoc instanti est in hoc puncto, sed immediate post hoc erit in alio puncto, sed non assignabili, nec in puncto immediato: nam immediate post hoc, est tempus, in quo sunt infinita instantia, in quorum singulis fuit in alijs punctis, & ita non dabitur immediatum punctum. Hæc solutio est multorum.

Reijcitur solut. Sed hæc perspicue est contra Aristotelem. Nam ita etiam posset responderi argumento Aristotelis, quo probat, si punctus moueretur, componi lineam ex punctis, quia illud punctum tangens puncta tangeret immediata puncta, quæ tamen non sunt. posset itaq; consimilis solutio Aristoteli dari.

Burlæus aliter respondet: negat enim punctum illum proprio motu moueri, aut transire minus spatium prius, quam maius, dum mouetur ad motum corporis nõ enim mouetur sicut pars in toto, sed sicut accidens in subiecto, & ita non correspondet illi pars motus, nec pars spatij, sicut respondet parti mobilis, secus esset, si per se moueretur. *2. Sol. probabilis.*

Hæc solutio est probabilis, & eidem addi posset, non quidem respondere illi puncto partem motus, nec partem spatij, sicut etiam nec partem temporis: sed respondere illi in tali motu mobilis ipsa puncta spatij illius, & mutata esse, & instantia temporis, ita vt in quouis instanti alio, & alio tangat alia, & alia puncta, & habeat aliud & aliud mutatum esse, motus vero sit mobilis ipsius. Atq; ita vno verbo respondendum, punctum illud tangere solum omnia, & singula puncta in omnibus & singulis instantibus: mobile vero moueri in tẽpore, & per spatium moueri.

Ac profecto ita videtur in cuiusuis mobilis motu: nam puncta eius puncta spatij tangunt, & lineæ eius lineis spatij respondent, & superficies eius superficiem spatij tangit, & corpus tandem ipsum mobile totum implet, & transit spatium, non vero punctus lineam, vel linea superficiem, vel superficies corpus, aut spatium.

Hæc itaque satis est probabilis solutio & defenditur sententia Aristot. punctum scilicet non moueri per se, sed solum coexistere punctis spatij, per singula temporis instantia.

Tertia solutio fortasse est verior, quamuis non ad mentem Arist. si dicamus indiuisibile posse moueri per se cum Scoto. 2. sent d 2. q 9. ad 3 & alijs, ac tunc ita dicendum: punctum illum mobilis in quiete tãgere punctum spatij tactu per se manente. at in motu ipsum percurrere lineam, & successiuo tactu tangere lineam: quare in singulis instantibus erunt singula mutata esse, & erunt tactus puncti in singulis pũctis spatij, sed immediate post hoc erit tempus, & erit punctum moueri, & ita successiuo tactu, & fluxu lineam tangere immediate post hoc. *3. Sol. præstantior.*

Quod

1. Solut. Quod si obijcias, impossibile esse, vt punctus lineam tangat, Respondeo distinguendo de tactu. Tactus enim duplex adæquatus, & inadæquatus, & permanens, & successiuus. De tactu igitur adæquato, & permanente concedo, non posse tangere lineam, sed alterum punctum tantum: at inadæquato successiue posse. Simile est, vt digitus vnus potest successiue tangere totum spatium palmi, quod ex multis constat digitis: adæquato vero tactu & permanente tantum potest alterum digitale spatium tangere. Sic tactu quidem permanente adæquato non posset, nisi punctus punctum tangere, sed successiue potest inadæquate. Simile etiam esset de instanti, si vnum aliquod instans conseruaretur a Deo per annum sequentem, tunc toti anno idem illud instans coexisteret, & omnibus alijs illius anni instantibus: Ita hic idẽ numero punctus in casu per totum spatium lineale deducitur, & trahitur, sicut illic instans conseruaretur.

Ad 5. Ad quintum, iam est solutum partim supra, partim ex fundamento supra posito: tantum enim concludit, sicut spatium est diuisibile in infinitũ, ita & motus, qui fit in illo spatio: at sicut spatium non haber partes infinitas actu, sed potẽtia, & syncategorematice, non tot, quin plures, vt dixi, ita nec motus. Præterea, sicut partium diuisio in infinitum tantum est, secundum magnitudinem, tantum concludit illud mobile, quod vellet moueri, distinguendo prius per imaginationem omnes partes, nunquam posse sic absoluere motum: at vero mobile sicut est integrum. mouetur.

Ad 6. Ad sextum respondetur, falsum esse putare de tempore non existere, nisi nunc, nec de motu, nisi mutatum esse: nam tempus ipsum, & motus existunt, & vere dicimus diem esse, & cursum, & ambulationem esse, tamen non immediate secũdum se existunt, ita, vt partes simul sint, sed secundum continuatiua suarum partiũ, quia hæc est natura successiuorum entium.

Simile etiam est in quantitate permanẽte: nam signato quouis medio puncto lineæ, possunt uere dicere, hic est linea, & hic, & hic, cum tamen demonstratio sola fit puncti continuantis huius, vel alterius.

Ita etiam in loco continuo similiter escdicimus totum, demonstrando tantum particulam aliquam paruam loci eius, aut punctum, vt dicimus, sphæram esse in plano, cum tamen tangat in puncto solum; & sic etiam dicimus, gẽma est in annulo, cum ex infima solum parte contingat, sic etiam crux in turri, aqua in vase, &c. & lignum transuersum supra alium, dices esse in altero inferius supposito, cum tamẽ per mediam solum partem contingat, & extrema vtrinque in aera pendeant. Sic etiã in hoc instanti, verum est etiam dicere esse tempus, & motum, & deambulationem, & sonum, & quodcunque aliud similiter successiuum, dum fit, & succedit. Ad confirmationem ex dictis liquet solutio immediate post hoc instans esse tempus, nec vero esse primum aliud instans immediatum.

Ad septimum respondeo: quod tantum probat, quod nunquam finiretur, non absolute, sed intra terminum ipsius diuisionis, & intra terminum illius temporis, quo fit diuisio: nam semper quacunque data diuisione vlterior diuisio superest. Sed non probat, quod illud tandem tempus totum non finitur, vel quod ille motus, qui in eo fit, non finietur. Vnde argumentum hoc tunc probaret, non posse perueniri ad vltimam diuisionem, si partes assumerentur æquales sen per motus, vel temporis: nam tunc & tempus, & motus excresceret in infinitum. Et quidem simile argumẽtum hoc est illi Zenonis, quo probabat velocissimum in motu non posse consequi tardissimum: quod Aristoteles eodem modo soluit. Ad 7.

Præterea dicimus, quod si essent omnes illæ partes diuisæ, in eodem tempore pertransirentur realiter, in quo modo pertranseuntur coiunctæ, licet per imaginationem: nec si essent distinctæ, nec coniunctæ, a nobis pertransirentur. Vnde in argumento est deceptio: ex eo enim quod nunquam absoluet imaginatio nostra distinguens distinctionem, argumentatur ad transitionem realẽ, quæ, & si partes distinguantur, vel coniungantur, semper erit finita, vt dixi.

Ad octauum respondeo, non esse inconueniens, esse infinita puncta in quauis parte lineę, & infinita instantia in quauis parte temporis in potentia, & syncategorematice, Ad 8.

tematice, vt diximus, id eſt, non tot aſſi-guari poſſe, quin ſint plura, ſicut etiam infinitas diuiſibiles eſſe partes cuiuſuis continni eſſe concedimns. Nec impoſſibile eſt tale infinitum, quod tempore finito clauditur, vel magnitudine finita, ſic per tranſiri, cum ipſum ſit finitum continuũ, quod motu pertranſitur, in quo illa ſunt indiuiſibilia inſtantia, vel puncta, quæ nec ſpatium faciunt, nec tempus maius per ſe, cum ſint indiuiſibilia: imò ſi non eſſent in continuo, ſed per ſe, omnia ſimul in vno inſtanti pertranſirentur: modo vero per ſe, & proprie continuum eſt, quod pertranſitur, non indiuiſibilia, cum illis nulla pars, nec temporis, nec motus reſpondeat, ſed patti mobilis.

Ad alterum inconneniens reſpondeo, quod nunquam erit albefactio, vel intenſio albedinis infinita, ſed erit ſemper maior, & maior, quouſque finietur terminus albefactionis. Vt v.g. a ſeptimo gradu ad octauum ſemper eſſe poteſt maior, & maior, vt ſeptimo cum dimidio, & dimidio reſidui, & alterius reſidui dimidio, &c. tamen omnia hæc intra latitudinem octaui gradus continentur. In ſingulis vero inſtã tibus non acquiritur noua intẽſio, ſed noua intenſa eſſe, & noua albefacta eſſe: nam (vt ſæpe diximus) hæc ſibi inuicem correſpondent, albefactionis motus, & tempus, & albefacta eſſe, & inſtantia.

Ad 9. Ad nonum reſpondeo, illas duas ſuperficies ſecare lineam in vno, & eodem puncto. Et ratio eſt manifeſta: quia cum ſe tangant, & ſint indiuiſibilia ſecũdum profunditatem, ſecundum ſe tota debent ſe tãgere: vnde ſecũdum ſe tota non attollunt maius: eadem ergo diſtantia eſt a centro terrę ad vtranque: & cum illa linea metiatur illam diſtantiam, erit eadem linea: quare in eodem puncto ſecabunt.

Quo fit, vt, ſi imaginemur vnum pedem circini figi in centro terræ, & alterum extendi vſque ad illam ſectionem, eo dem ductu deſcribantur duo circuli in illis duabus ſuperficiebus, & hoc congruit Ariſtot qui in 5. Phyſic. tex. 21. definit illa ſe tangere, quorum vltima ſunt ſimul, ſimiliter illa eſſe continua: vnde oportet, cum ſe tangant cœli, & ſint continui, vt ſua extrema ſimul habeant, quare duæ ſuperficies ſe ſecabũt in eodem puncto: aliàs enim duo cœli non eſſent contigui, ſed potius ſe haberent conſequenter, vt definitur ibi tex. 25.

Atqui dno indiuiſibilia eſſe conſequenter non poſſunt, vt idem oſtendit: nec plus multa ſimul, quàm vnum ſolum ſpatium occupant: quãdo quidem ſeorſum nullum illorum aliquid ſpatij occupat, & ſe tangunt per ſe tota. Quare tantum vna ſuperficies, ac duæ, occupabit ſecundum latitudinem, id eſt, indiuiſibiliter: atque hæc de tota quæſtione dicta ſufficiant.

At obijcies. Si illæ duæ ſuperficies ſe pe netrant: ergo & corpora, ac ſubſtantiæ, quę ſub illis ſunt ſuperficiebus, ſe penetrabũt: non enim accidens eſt ſine ſubiecto. At hoc eſt impoſſibile, vt duæ ſubſtantiæ extenſæ, vel corpora, ſe penetrent, &c. *Obiec.*

Reſpoudendum eſt: Superficies quidem ſibi ſuperpoſitas, ſeu indiuiſibilia, qnãuis inuicem ſuperpoſita, non ſe proprie peuetrare: quia penetrare proprie eſt corporum; ſed ſunt ſimul ſecundum ſe tota indiuiſibiliter, vt ait Ariſtoteles, niſi hoc velis improptie vocare penetrationem indiuiſibilium, hanc, inquam, ſimul coexiſtentiam. Sed vtcunque voces, dicimus corpora illa ſe tangere, & eſſe ſolum contigua quorum vltima, id eſt, ſuperficies ſuæ ſunt ita ſimul, vt (vt diximus) ſecundum ſe tota ſe, inquam, dicantur tangere ipſa corpora, quia ſunt immediate poſt ipſas ſuperficies, & in ter illa ſolum ſunt mediæ ſuperficies. Et eſt quidem ſuperficies in corpore vt in ſubiecto, ſed non reſpondet ei ſubſtantia ſuperficialis, ſicut nec puncto reſpondet pro ſubiecto ſubſtantia punctualis, quæ ſit vere ſubſtantia indiuiſibilis, ſed ſuperficies, & quantitas eſt in ſubſtantia, & in corpore, & tangit per ſuperficiem, ſicut ſubſtantia agit, verbi gratia per calorem. *Solutio.*

Ad decimum, ex dictis ſatis liquet, quid ſit dicendum, nempe, non eſſe vllas eiuſmodi partes indiuiſibiles, & commentum eſſe, alias eſſe partes primas continui indiuiſibiles, & alias eſſe ſecundas diuiſibiles in quantitate continua permanente, motu, vel tempore; ſed plene eſſe hoc falſum, & fictum commentum: & quamuis ea ratione aliqua ſaluari poſſent, vt, de fine, & initio temporis, & quædam alia; non tamen omnia incommoda, vt vidimus, eaq; grauiſſima. *Ad 10.*

Ad

Ad 11. Ad sol. rationũ Aristot. Ad solutiones vero rationum Arist. ex dictis constat esse insufficientes, & negari nõ posse, nec debere, illa axiomata, & principia, quæ tamen negabat, & negare cogebatur illa opinio: cum sinta mathematicis demonstrata, & a Philosophis præsertim post Arist. validissimis rationibus ostẽsa, atque iccirco ab omnibus iam recepta. Sed ad singulas solutiones confutandas particulatim accedamus.

Ad 1. solut. Ad primam illam igitur solutionem dicimus, quod non debet negari illa conti nni definitio: continua sunt, quorum vltima sunt vnum: nam si negetur, non poterunt rationem reddere continuitatis, aut quæ ipsa sit continuitatis essentia, & in quo consistat: aut cur potius illa puncta sint continua, quam contigua, vel se tangentia: aut cur non diſcreta inter se, cum nullo copulentur.

Ad 2. solut. Ad secundam similiter dicendum, quod illa distinctio de punctis se tangentibus, nulla est, videlicet quæ secundum se tota se tangunt: si non se penetrent, quantitatẽ facere, non vero si se penetrent: nulla, in quam, est, nam si secundum se tota se tangunt, necesse est se tota penetrent, nec vnũ sit extra alterum.

Secundo, nec possunt esse puncta consequenter immediata in eodem continuo, vt ostensum est, aliàs essent contigua, & oporteret præterea assignari, per quid ipsa puncta continuantur, & quid plus habent continua, quam cum sunt contigua, aut cur continuentur.

Tertio. Sed nec si essent immediata, quãtitatem augerent, aut locum maius occuparent: non enim duo puncta plus loci, quam vnũ occupare possunt, cum sint res in diuisibiles, & neutrum per se locum occupet: imò omnia puncta simul, nullum omnino locum extensum per se occupabunt: non magis quam duo, vel plures angeli simul, plus loci quã vnus angelus, occupabunt, aut quæcunq; aliæ res indiuisibiles, quarum omnium eadem est ratio.

Ad 3. solut. Ad tertium similiter solutionem negari non debet illud axioma. Indiuisibile additum indiuisibili, non facere maius. Nec concedendum contra, non quanta quantitatem componere tanquam videlicet partes continuas integrantes.

Nam quod ex non igne componatur ignis, scilicet ex materia, & forma, vt obijciebatur, nihil ad rem facit, cum non sint eius partes integrantes, sed Physicæ, & essentiales.

3 Nec vero solùm in quantitate, sed in omnibus homogeneis de illorũ integrantibus partibus id verum est non, in quam, augeri aquam nisi addita aqua, & ignem non nisi addito igne, & carnem nõ nisi addita carne, & ita cæteris omnibus homogeneis. Sic etiam fatendum necessario, non augeri quantitatem, nisi addita quãtitate: cum hæc sit partium integrantium continuarum compositio, non essentialium, aut diſcretarum.

Ad quartam. Primo gratis negatur eiusmodi commẽsuratio spatij, motus, & temporis: sed nec negari debet, nec potest: nam aliàs assignari non potest, in quanto tempore pertransibitur illud indiuisibile spatij, vel in quanto tempore a velocissimo mobili, & in quanto a tardissimo, vel in quanto a mediocriter veloci pertransibitur, assignari, inquam, non potest in hac re aliquid certi. Ad 4. solut. 1

Secundo. Deinde etiam, si pro libitu dicatur, a velocissimo mobili in vno instanti temporis puncta multa pertransiri, vt verbi gratia decem puncta spatij, eadẽ nihilominus sequentur Arist. incommoda. Nam si sic est, a minus veloci pauciora pũcta pertransibuntur: & si in culpa sit tarditatis proportio ad illud velocissimum mobile, quod verbi gratia decem indiuisibilia loci pertransibat in instanti, tunc ab illo tardiori in decuplo, in instanti punctus vnus tantum pertransibitur, & si vlterius augeretur tarditatis proportio, etiam minus quàm punctus in instanti pertransiretur, quæ sunt inconuenientia illata ab Aristotele, cum alijs. 2

Tertio. Quod si contra dixeris a velocissimo, v.g. in instanti pertransiri illud indiuisibile spatij, & a tardissimo in decẽ. v.g. instantibus, vel in hora illud indiuisibile pertransiri, vel alia quauis proportione pro libitu: tunc iam redirent omnia argumenta Aristotelis facta ex commensuratione spatij, motus, & temporis, variata videlicet velocitate mobilis maioris, vel minoris, vt ille demonstrat, quæ hic non repetuntur ob prolixitatem. 3

Quarto. Et præterea est impossibile, in eodem

eodem puncto spatij, per plura instantia temporis moueri aliquod mobile, & ibidē diutius in eodem semper sistens puncto cū moueatur pluribus instantibus permanere: nam sic simul esset verum mobile quiescere, & moueri, in illo vno & eodem existens puncto. Quare necesse est, omnino admittatur illa commēsurabilitas spatij, loci, & motus, ab Aristotele posita.

Ad 5. solut. Ad quintā. Facile refellitur illa solutio, qua negatur illud axioma, continuum in duas partes equales posse diuidi, cū Mathematici, vt Euclides, & alij simpliciter, & absolute demonstrent, diuidi posse omnē finitam lineam, vel quantitatem continuā in duas partes æquales: idq; demonstrent per se simpliciter, & in vniuersum: nullā quidem excipiendo, quæ vel ex paribus, vel ex imparibus partibus constet.

In numeris vero non sic concedunt, in duas omnes numeros medietates posse diuidi, sed solum numeros pares: quam parium, & imparium distinctionem in continua quantitate non faciunt: sed de quacunque in genere, in duas (vt diximus) medietates diuidi posse demonstrant. De his ergo dubijs, quæ in hac difficili materia contingunt, & de tota hac indiuisibilium, & partium continui compositione, dicta sint satis.

De dubijs quibusdam circa textum Arist. Vtrum omne, quod mouetur, tardius, & velocius moueri possit, &c. Quæst. II.

Propositia est questio pro quibusdam alijs dubijs, quæ etiā ex textibus aliquibus oriuntur.

1 arg. Est ergo primū argumentum contra textum secundum, vbi dicitur continuum non componi ex his, quæ secundum se tota se tangunt. Mixtum componitur ex elementis, quæ corpora sunt: & tamen elementa secundum se tota in ipso se tangunt: Nam quælibet pars mixti, mixta est & in ipsa quatuor elementa inueniuntur: ergo totum potest secundum se totum tangere.

2 Secundum est contra textum quartum, vbi dicitur, eiusdem rationis esse tempus, motum, magnitudinem quoad diuisionē. Videtur hoc falsum, illa enim tria differūt genere: ergo impossibile est eandem habere rationem.

Tertium est contra textum septimum, vbi dicitur: Non esse simul, fieri motum, & mutatum esse. Videtur falsum. Nam illuminatio motus est, & tamen simul sunt, illuminatio, & illuminatum esse. Est enim illuminatio instantanea. Imò vlterius, de congelatione, quæ verus est motus, dicitur lib. de sens. quod tota congelatio fit simul: ergo simul erunt congelatio, & congelatum. 3

Quartū est contra eundem textum, vbi dicitur; In indiuisibili non fieri motū. Cōtra est argumentum. Signetur in magnitudine aliquod indiuisibile, vt punctum, & moueatur mobile per illud spatium: tunc oēs partes mobilis transeunt per illud indiuisibile; ergo per indiuisibile est motus. 4

Quintum est contra tex. 15. circa quem est titulus quæstionis; vbi dicitur. Omne mobile tardius, & velocius moueri. Videtur falsum. Primo de cœlo, mouetur enim velociter, ita vt nec velocius, nec tardius moueri possit, cum motus ille necessarius sit. Vlterius, virtus motiua elementorū est determinata; ergo etiā motus, vt non possit esse velocior, aut tardior. 5

Sextum est contra tex. 18 vbi dicitur. Quòd si tempus infinitum est extremis, etiam magnitudo erit. Videtur hoc non ita esse, cum tempus secundum Aristotelē sit infinitum a parte ante, & erit infinitum a parte post, & tamen spatium, circa quod fit motus cœli, quod temporis est causa, finitum est, imò in magnitudine circulari finiti non prohibet motum, & tempus fieri infinita. 6

Ad hæc singula oportet respondere. Ad primum Iandu. q. 4. dicit, quod elementa in mixto non iunguntur, nec miscentur secundum suas quantitates, sed secundum suas formas substantiales. Imaginatur enim, quod sunt partes diuersæ diuersorum elementorum, & quantitates singularum non penetrantur, sed quæque suum occupat locum; tamen mixtio in hoc est, quod vnumquodq; elementorum inducit, & producit in alio suam formam. vt pars ignis producit in parte aquæ formam ignis stante forma aquæ, & iterum Ad 1. Sol. Iād.

aqua

aqua producit in igne formam aquæ. Similiter terra, & aer induunt ſuas formas in alijs, & recipiunt ab alijs ipſorum formas: vnde in qualibet quantitate elementi inueniuntur quatuor formæ elementorum, & hæc eſt mixtio.

Improb. Hæc ſententia non mihi placet: putat enim elementa manere in mixto ſecundũ ſuas formas ſubſtantiales, & ꝙ ſubſtantia recipit magis, & minus, & quod in eadem materia multæ ſimul eſſe formæ poſſunt ſubſtantiales: quæ improbanda ſunt, cum de mixtione aliàs diſputatio fiet.

Alij dicunt fieri diuiſionem vſq; ad minima tantum elementorum: & ita non ſe tangunt ſecundum totum: quia illa minima ſunt extenſa.

Alij aiunt eſſe irregularem mixtionem vt cum aqua in vino infunditur, & nec ſic ſe tangunt ſecũdum tota. Verum nos, quia elemẽta formaliter in mixto remanere nõ admittimus, facilius reſpondemus.

Sol. vera. Dico igitur ad argumẽtum, quod cum elementa ad mixtum conueniunt ſuas formas ſubſtantiales amittunt, & pariter quãtitatem, & omnium ipſorum vna fit materia, in quam forma mixti inducitur, & quantitas de nouo producta: vt enim forma elementorum non manent, ita nec ipſorum dimenſiones. Et vt noua mixti forma ſubſtantialis educitur ex potentia materiæ, ita etiam noua mixti quãtitas. Hinc patet ſolutio, quod non eſt ibi contactus elementorum ſecundum ſe tota, cum ipſorum dimenſiones non maneant, ſed vna omnium fiat materia.

Ad 2. 1. Solut. Ad ſecundum reſpondeo, quod cum dicitur, vnam eſſe rationem illorum trium, non oportet intelligere de vnitate ſpecifica, aut generica, ſed de vnitate conſequentiæ, vt dicit Iandu. q. 5. ità vt valeat, ſi vnũ diuiſibile eſt, & etiam aliud.

Altera ſolutio. Sed melius eſt dicere, quod ſit identitas proportionalis. Nempe, quod ſic ſe habet tempus ad ſuas partes, vt motus ad ſuas, & magnitudo ad ſuas: vt ſi vnum nõ ex indiuiſibilibus componitur, nec alterũ componatur.

3. Sol. Vel ſimiliter de identitate ſimultatis: Nam dum vnum diuidimus, etiam fit alterius diuiſio, vt poſtea Ariſt. oſtendit.

Ad 3. Ad tertium dico, quod Ariſtot. loquitur de motu, qui fit a contrario in cõtrarium, qui ſucceſſiuus eſt, non autem de eo, qui non fit a contrario in contrarium, & mutatio dicitur: hæc enim eſt inſtantanea, & ſimul ſunt mutatio, & mutatum eſſe.

Sed adhuc reſtat dubium de congelatio- *No. in motus duas eſſe partes* ne. Dico, autem quod motus duas habet partes. Quaſdã a ſubiecto, quod mouetur: dum enim homo mouetur, partes ipſius pariter mouentur: & has partes ſimul habet, & quantum ad has totus ſimul eſt, & de his loquitur Ariſtoteles, cum ſermonẽ facit de congelatione, nempe, quod congelatur, ſimul quoad omnes ſua partes congelatur: Alias habet partes a ſpatio, & forma, quæ acquiritur, & hæ ſucceſſiuæ ſunt, & quantum ad has totum motum eſſe ſimul eſt impoſſibile, nec congelatio tota ſimul fit eſt, ſed paulatim fit, & in præſenti hoc pacto loquitur: puta, non eſſe ſimul motum, & mutatum eſſe: non enim totus motus ſimul eſt.

Ad quartum dico, quod dupliciter poſ- *Ad 4.* ſumus imaginari, motum fieri localẽ ſuper indiuiſibile. Vno modo per ſe, id eſt, quod ſit ſpatium, in quo fit motus. & ſic eſt impoſſibile, cum in eo ſignari non poſſint terminus a quo, & terminus ad quem: & iſto modo procedit Ariſtoteles, quod nullus motus ſupra indiuiſibile fieri poſſit. Altero modo per accidens, quatenus eſt coniunctum cum continuo, in quo fit motus per ſe, & ſic ſuper indiuiſibile motus eſt, non tamen ſuper ipſum per ſe, ſed cum continuo ſumptum.

Ad quintum non eſt idem reſpondendi modus. Auerr. eodem comm. citat duas ſententias. Alteram Alexan & Eudemi dicentium, motum cœli poſſe eſſe velociorem, & tardiorem, pro voluntate Angeli mouentis. Hoc non recipit Auerro. quia cum ille motus ſit neceſſarius, non poteſt procedere a voluntate libera. Alteram citat aliorum, qui dicunt, motum cœli poſſe eſſe velociorem, aut tardiorem, ſi in alio ſubiecto ſumatur. Nec hoc recipit Auerr. quia motus vnius. non poteſt accipi in ſubiecto altero. *Ad 5. 1. ſol Alexã. cõtra Eudemi.*

Tandem ipſe dicit, quod motus dupli- *2. ſolutio. Auerr.* citer conſideratur: Vno modo ſecundum ſe, altero modo, vt huius, vel illius mobilis eſt. Si ſecundum ſe conſideretur, vt motus eſt, non eſt ita velox, aut tardus, quin velocior, aut tardior eſſe poſſit & ſic ab Ariſto-

tele cōsideratur. Vt autem huius, vel illius est, limitatus est, vt probat argumētum, & est exemplum ipsius de quantitate. Hæc enim potest secūdum se considerari: & sic eius diuisio in infinitum procedit: at, vt quātitas rei naturalis est, determinata est, vt nec maior, nec minor esse possit.

Improb. Hæc sententia nō mihi omnino placet, propter duo. Alterum est, quod putat accidentia secundum se, non habere determinatum gradū, nec quoad maximum, nec quoad minimum: quod est valde incertū. Alterum est, quod considerare motum secundum se, non est speculatio mere Physica: Physicus enim de accidente, vt corpori naturali inest, tractat: loquitur ergo Aristoteles hic de motu corporum naturaliū, vt corporum est.

Defensio quorundam. Respondent aliqui, quod cum dicitur, quod tractat de motu secundum se, non oportet intelligere, quod consideret motum abstractum, sed quod tractet de motu corporum, non tamen horum, vel illorum, sed abstrahendo a corporibus particularibus.

Reijcitur defensio. Ista defensio nulla est. Nam tunc non posset esse motus in infinitum velocior, aut tardior: non enim in vniuersali aliquid est, quod non reperiatur in aliquo singulari: at motus omnes naturales determinati sunt: est enim maxime velox motus primi cœli.

Vera sol. Ob id dico ad Aristotelem, quod sensus est, quod omne mobile tardius, & velocius mouetur, id est, in quocunque genere motus datur tardior, & velocior, non tamen quod in particulari omni motu veloci, aut tardo tardior, & velocior esse possit, & sic soluitur argumentum. Illa etiam Alexandri, & Eudemi solutio vera quidem est, cū vere intelligentia cœlum mouens sit Angelus, & agens liberum, quam si qui ad mentē Aristo. esse dixerint, hus interpretes eius sequendo, profecto maxime inde argumētum pro libertate Dei secundum Arist. desumi posset, quādoquidem secundum hoc intelligētia pro eius voluntate cœlum tardius, & velocius mouere posset.

Ad 6. arg. Ad sextum dici potest primo, quod loquatur de motu simplici, qualis est rectus aut circularis quantum ad primam circulationem: nam cum plures circulationes cumulantur, iam quodammodo motus ille compositus, & geminatus est. Motus autem simplex, si infinitus fuerit secūdum extrema, spatium etiam erit infinitum secūdum extrema: & ita potest intelligi Aristot. Vel dici potest, quod circulus dici potest infinitus, cum careat actu extremis, vt dictum est in libro tertio.

Caput Tertium.

Necesse est autem, & ipsum nunc. Tex. xxiiij.

Ostquam diuisiones magnitudinis & temporis ostēdit: nunc diuisionem motus tractare aggreditur: ac primo probat, motum in tempore esse: hoc enim ad ipsius diuisionem conducit. *De diuis. motus, ac primo de Nunc temporis.*

In hoc vero textu proponit ipsum: Nūc, esse indiuisibile, vt probet in ipso non esse motum; sed in tempore. Dicit ergo: Nunc, quod secundum se, terminus est, & non secundum aliud, est indiuisibile, & est in tēpore vtroque, quod terminat, puta præterito, & futuro: finis quidem præteriti, vltra quod nihil illius præteriti est; initium futuri, ante quod nihil illius futuri est: est enim vtriusque terminus. *Q̄d Nunc tēporis sit indiuisibile.*

Notandum autem, quod aliquid potest terminare dupliciter, sicut tangere, adæquate, & inadæquate. Id tangit inadæquate, quod non secundum se totum tangit, sed secundum aliquid sui, sicut vnus digitus tangit lignum inadæquate, quia non secundum se totum, sed secundum vltimū sui. Illud autem vltimum, quod secundū se totum tangit, cum indiuisibilis superficies sit, adæquate tangit. Ita similiter de termino. Aliquis est inadæquatus, qui non secundum se totū terminat, Alius adæquatus, & hic indiuisibilis est. Et hoc est, quod dicit. Nunc, quod secundum se terminat, esse indiuisibile: vt enim dictum est in libro quarto: Nunc, etiam vocatur, tempus proximum nunc præsenti; sed id non secundum se terminat, sed secundū suas partes, ob id tale non est indiuisibile. *No. Duobus modis potest aliquid terminare.*

Hoc

Hoc autem si demonstretur.
Tex. xxv.

Si sit idẽ Nũc, terminãs v. trunq; tẽpus erit: indiuisibile.

AD probandum, Nunc esse indiuisibile, docet id facere, si probetur, vnum esse, & idem Nunc, quod secundum se terminat vtrunque tempus. Si enim probatur esse vnum, & idem quod secundum futurum, & præteritum terminatur, tunc indiuisibile esse constabit.

Necesse est igitur idem esse ipsum nunc. Tex. xxvj.

1. Rõ idẽ Nunc esse vtriusque temporis præteriti, et futuri.

PRobat, tale Nunc vnum, & idem esse. Argumentum est. Si non est vnum Nunc quod finis præteriti, & initium futuri sit, erunt duo, vnum vnius, alterum alterius. Tunc, cum duo Nunc sint indiuisibilia & immediata esse non possint, non erunt absque medio, erit igitur medium tempus. Nam quod medium est inter fines alicuius continui, est vniuocum, & rationis eiusdem cum eo, cuius fines sunt, vt inter fines lineæ mediat linea, inter fines corporis mediat corpus, sita inter fines temporis, qui sunt Nunc, mediat tempus; Tunc, si mediat tempus, cum non sit præteritum, nec futurum, inter quæ est, erit Nunc, & præsens copulans vtrunq;, & erit finis præteriti, & principium futuri.

Vlterius, Illud tẽpus est diuisibile. Omne enim tempus in præteritum, & futurũ diuiditur. Si igitur illud Nunc est in prætérito, cum sit ipsius finis, iam aliquid futuri erit in præterito. similiter est in futuro, cum sit eius principium; ergo aliquid præteriti erit in futuro. nam in tali termino, cum diuisibilis sit, vtrunque reperitur, & secundum vtrunque terminabit; quod est impossibile. Non ergo sunt duo Nunc, sed vnum, & idẽ; Si enim duo sunt, terminus erit diuisibilis.

Simul autem nec per se erit.
Tex. xxvij.

REprobat adhuc terminum talem non esse tempus intermedium, & diuisibile. Quia non esset terminus per se, sed secundum aliquid sui, puta, secũdum vnam partem vnius, secundum alteram alterius. Hoc autem falsum est, quod alicuius finiti non sit terminus per se, & adæquatus; quod si terminus est per se, indiuisibilis est. Non enim diuiditur id, quod per se terminus est. *2. Ratio.*

Adducit aliam rationem ad idem probandum, quod non sit medium diuisibile. Nam cum diuisibilis alia sit pars præterita, alia futura; sequitur, quod nõ erit idem præsens, & Nunc vnquam; quia tempus multipliciter diuiditur, & in illis partibus, alia nunc inueniuntur continuatiua, quæ recedunt, & alia adueniunt. *3. Ratio.*

Vel melius potest sic exponi. Nunc vnũ & idem est in tota sua duratione; si igitur ex præterito, & futuro constat, non est idẽ in tota sua duratione, cum præteritũ non sit futurum. Antecedens est per se notum. Nunc enim vocamus, quod totum est, & idem durationis præsens. Non igitur duo sunt termini, sed vnus.

Quare si impossibile est.
Tex. xxviij.

Cõcludit ex dictis illud Nũc, esse indiuisibile.

COncludit, cum ista non possint isti Nunc competere, puta, quod sit diuisibile, quod non sit per se terminus, quod non sit totum simul, & idem; Re vera, vnũ est, & idem, quod vtriusque temporis est terminus, quod vnũ est, & indiuisibile erit. Aliter enim sequentur prædicta inconuenientia, erit enim diuisibile, & non sm se terminus: & præteritum in futuro, ac futurum in præterito erit. Nec erit idem Nunc vnquam, quæ iam reprobata sunt.

Quod igitur sit aliquid in tempore indiuisibile. Tex. xxix.

Quod nullus motus est i Nūc, indiuisibili, sed in tempore. PRiora verba textus conclusio sunt pręcedentium, post quæ conclusionē intentam ponit, nempe: Nullus motus est in nunc indiuisibili, sed in tempore. Probat. Si enim motus in instāti fit, tunc & motus velox, & tardus in instanti fieri posset. Demus igitur spatium A B. per hoc moueatur iam mobile velocius in instanti N. si in instanti velocius transit A B. ergo tardum in eodem instāti transibit minus spatium, vt dictum est sit A C. iterū hoc transit tardum in instanti; ergo velox in minori transibit idem, & sic instans, & nunc erit diuisibile: quod esse non potest.

At vero neque quiescere. Tex. xxx.

Qđ quies fit ēt in tēpore nō in Nūc indiuisibili. 1. Ratio. ALteram cōstituit conclusionē. Quies etiam in tempore fit, non autem in instanti. Hanc tripliciter probat. Primo: id quiescit, quod non mouetur, quando moueri poterat, & modo, & loco, quo poterat, & aptum erat, vt diximus superius: sed in instanti non est quicquam aptum moueri, vt probatum fuit: ergo nec quiescere.

Amplius si idem nunc. Tex. xxxj.

2. Ratio. SEcundo probat idem, & supponit duo. Vnum est, quod idem sit nunc cōtinuatiuum temporis vtriusque, & præteriti, & futuri, vt iam probatum est. Alterū, quod dati alicuius temporis aliquid in tota medietate præterita moueatur, & in tota altera quiescat. Ex his sequitur, quod motus, & quies sunt simul. Patet: Motus est in tota medietate prima; ergo etiam in nunc cōtinuatiuo illius medietatis, est enim terminus intrinsecus ipsius. Vlterius. Quies est in tota altera medietate; ergo erat in illo nunc, cum sit futuri etiā terminus intrinsecus: ergo in vno nunc simul aliquid quiescit, & mouetur: si quies in instanti esset, in instanti esset & motus, esset autem motus in nunc, si quies esset in nunc. vtriusque enim ratio est eadem.

Dub. contra rationē Arist. Contra hanc rationem Arist. dubitatur. Nam non videtur valere, quod quies, & motus simul essent in vno nunc, sed quod illud vnum nūc esset finis extrinsecus tum motus, vt dicatur, in tali nunc non est motus, sed immediate ante hoc fuit, sic enim definitur motus. Similiter esset vltimum non esse quietis, puta, nunc non est quies, sed immediate post hoc erit.

Solut. Ad hoc respondetur, quod si motus in instanti posset esse, tunc, re vera, non per vltimum non esse inciperet, sed per primum esse: similiter & quies. Vnde cum illud instans præteriti sit ipsius præteriti, in quo toto motus est, qui in instanti fieri posse supponitur, esse vtique in illo instanti: similiter & quies, & sic simul essent.

Dub. 2. contra rationē Aristot. Sed profecto adhuc non satisfacit hoc. Nam quamuis in instanti fieret motus, & quies, adhuc simul esse non probatur, quia cum in continuo tēpore sit immediata mutatio vnius ad alterum, licet sit instantanea, non potest vnicum instans esse vtriusque intrinsecum.

Et declaro, & confirmo hoc euidenter. Demus, quod generatio, & corruptio substantiæ sint in instanti (quod verum est.) demus modo, quod in media prima hora materia sit sub forma ignis, & in tota alia media sub forma aquæ, per corruptionem vnius, & alterius generationem. Tunc argumētor, istæ mutationes in instāti sunt, sed in tota media prima ignis est, ergo etiam in vltimo nunc, in tota iterum media altera aqua est, ergo & in illo nunc, ergo simul aqua, & ignis.

Clarum est, quod Aristoteles nō admittet casum, sed dicet, postquam datum est, quod in tota media hora sit aliqua forma non oportet dare, quod in tota altera continua sit altera: nam instans illud est intrinsecū vnius, extrinsecum alterius, est enim primum non esse ignis, primū esse aquæ. Ita dicam de motu, & quiete, quamuis admittantur esse in instanti, non ob id erunt simul, imò esset primum non esse motus, & primum esse quietis, nec sua petitio est admittenda, ob id existimo, argumentum hoc esse probabile, non autem demonstratiuum.

Amplius

Amplius autem quiescere quidem.

3. Ratio. Tertio probat idem ex definitione quiescentis. Id enim quiescit, quod ita se habet, sicut prius: quod enim mouetur, in continua est variatione. At quod quiescit, inuariationem habet, vt sic modo se habeat, vt prius: at in nunc non est assignare prius, cum sit indiuisibile: ergo non est quies in solo nūc, quod ergo mouetur, & quod quiescit, in tempore mouetur, & in tempore quiescit.

Quod autem mutatur omne. Tex. xxxij.

1. Ratio. *Omne mobile necessario est diuisibile.* Diuisionem motus indagaturus, primo mobile diuisibile esse probat hac ratione. Omne, quod mutatur, partem habet sub termino a quo, partem sub termino ad quem; ergo omne quod mutatur, est diuisibile. Antecedens probat. Quia cum mobile est totum in termino a quo, vel totum in termino ad quem quiescit, & non mouetur, cum igitur mouetur, partim est in vno, partim in alio: dicere enim, quod in neutro est, est impossibile.

Dubium. Arist. At quis dubitaret, cum aliquid Roma mouetur Neapolim, non est partim Romæ, partim Neapoli.

Solutio. Respondet se non loqui de vltimis terminis, sed de proximis motus illius, puta, de his, in quibus fit primum mutatio: vt cum proxime mouetur in A, ex B, partim est in A, partim in B, sicut quod mouetur ex albo, pro proximo termino habet medium, puta fuscum; non tamen opus est, quod sit simul in terminis primis, & remotis, sed in proximis opus est.

Circa intelligentiam Tex. 32. Arist. An omne mutabile sit diuisibile. Et an mutatio esse possit in non tempore. Quæst. III.

Non hic quærimus, an indiuisibile moueri possit; hoc .n. postea examinādum est inferius, vbi Aristoteles id tradit, sed difficultas solū est in intelligendo sensu Arist. in hoc tex. 32. vbi docet, omne mutabile esse diuisibile, in quo laborant interpretes adeo vt dicat Auerr. hanc esse eis quæstionem quasi insolubilem contra Aristotelem. *Sensus quæst.*

Difficultas autem in hoc cōsistit, vt notat Auerr. Aristoteles enim facit hoc argumentum. Omne, quod partim est in termino a quo, partim in termino ad quem, est diuisibile. Omne mutabile partim est in termino a quo, partim in termino ad quem, ergo omne mutabile est diuisibile. Peto, An in conclusione loquatur de omni mutabili secundum generationem, & de mutabili in tempore, & in non tempore, vel non Si non de omni loquatur, tunc est demonstratio particularis: nam prædicatum, diuisibile, conuenit omnibus mutabilibus: nam quæ in non tempore mutantur, etiam diuisibilia sunt, vt patet de aere, qui in non tempore illuminatur. Similiter materia, in qua generatio fit, diuisibilis est. *Ratio difficultatis cōtra Arist.*

Si autem de mutabili omni sermo fiat, tūc incidimus in aliud peius: minor enim est falsa, nam quod in instanti mutatur, non est partim sub termino a quo, partim sub termino ad quem. *1. senten. Alex.*

Circa hanc difficultatem, Auerroes, in huius loci digreßione citat tres sententias, & eas impugnat, tandem suam ponit quæ etiam mihi non probatur, vt postea ostendam. Prima est Alexand. qui nullam existimat esse mutationem in non tempore, sed omnes esse in tempore: aliquas tamen in tempore ita breui, vt lateat: ob id apud ipsum clarum est, Aristotelem loqui de omni mutabili. Hanc reijcit Auer. dupliciter. Primo: quia est contra Aristotelem, quem magnum, & famosum magistrum vocat. Aristoteles enim 1. Physic. tex. 23. contra *Reijcitur opi. Alex.*

Parmen.

Par men. dicit, mutationes aliquas esse in instanti. Secundo: quia est contra rationem: illuminatio enim generatio, corruptio, & aliæ sunt mutationes, quæ fiunt in instanti.

1. senten. Themist. Altera sententia est Themist. admittit enim Themist. esse mutationes aliquas in nō tempore: similiter admittit, omne mutabile, siue in tempore, siue in non tempore, esse diuisibile: tamen dicit, quod Aristotelis demonstratio procedit de mutabili in tempore, eo quod mutabile in non tempore per se notum est, esse diuisibile: nam ex definitione id notum fit: Id enim est in nō tempore mutabile, quod totum & ipsius partes simul motæ sunt: vnde patet ipsum habere partes.

Reijcitur sent. Themist. Auerroes reijcit istam sententiam dupliciter. Primo: quia nō est per se notum mutabile in non tempore habere partes, & esse diuisibile: imò magis videtur ipsum esse indiuisibile: nam vt se habet mutabile in tempore ad mutationem in tempore, ita se habet mutabile in non tempore ad mutationem in non tempore: sed mutatio in tempore colligit ipsum mutabile esse diuisibile: ergo mutatio in non tempore, quę indiuisibilis est, videbitur magis colligere, ipsum mutabile esse indiuisibile: non ergo per se notum est, diuisibile esse.

3. senten. Auēpace Nota duplex mobilis diuisio. Secundo, quia tunc Arist. demonstratio nulla esset. daret enim non causam pro causa, puta, habere partem in termino a quo, & partem in termino ad quem, & ob id diuisibile esse: constatet autem non esse id causam: nam mutabile in non tempore diuisibile est, & non habet partem in terminis a quo, & ad quem.

Tertia sententia est Auempace: iste.n. duplicem distinguit mobilis diuisionem. Vnam, secundum quam diuisibile est secundum suam quantitatem, quā vocat diuisionem secundum vltima: Alterā, secundum quam diuiditur in formas cōtrarias, quas ex motu habet: quod enim mouetur participat de termino a quo, & de termino ad quem, dum mouetur.

Existimat autē Arist. non loqui de priori diuisione, quia postea probat non esse mobile indiuisibile, sed de posteriori, & hoc in tribus speciebus motus, quæ ex cōtrario in contrariū fiunt. Tunc sensus est: Omne mobile, dum mouetur, participat terminum a quo, & ad quē: ob id diuisibile est in formas, vt quod dealbatur, partē habet albedinis, partem nigredinis, & sic in alijs, siue ipsum mobile sit in se diuisibile, siue indiuisibile: de hoc enim modò nō est sermo.

Obijcit Auer. contra Auem pac. Hanc sententiam dicit Auer. esse meliorem alijs, eo quod nullum inconueniēs ex prædictis in ea sequitur, atque fatetur se multo tempore in ipsa fuisse. Sed modo reijcit, eo quod diuisio secundum formas accidentalis est subiecto: de prædicato autem accidentali non fit demonstratio.

Soluitur Auerro. Obiec. Sed ista ratio Auerrois est debilissima, nā diuisio secundum formas accidit quanto, vt quantum est: at vt mobile est, non ipsi accidit, sed valde de per se est, & necessaria.

Altera Obiect. D. Tho. Potior ratio est S. Tho. quia talis expositio non conuenit literæ Aristotelis, vbi dicitur, quod mutatur, habere partē in vno termino, partem in altero: vbi de diuisione quantitatiua mobilis sermo est.

4. sen. Auer. No. 1. duplicem esse mutationē, per se, & per accidens. Tandem Auerroes suam ponit sententiam quartam, quā latuisse omnes expositores dicit. Notat tamen primo aliqua. Primum est, quod mutatio est duplex. Altera per se: Altera non per se. Mutatio per se est, quæ ex quiete tendit in quietem, vt cum aliquid ex albo mutatur in nigrum: ex quiete enim albi tendit in quietē nigri. Similiter reliqui motus, qui ex contrario in contrarium tendunt. Mutatio vero non per se est, quæ ex motu tendit in quietem: & hæc nimirum est, quæ non est sola nisi coniuncta motui alicui tanquam ipsius terminus; vt generatio substantiæ, quæ sequitur alterationem: illuminatio, quæ sequitur motum localem illuminantis, & huiusmodi aliæ, quę mutationes tantùm, non motus dicuntur: ac ob id appellantur mutationes non per se, quasi non sint nisi alijs iunctæ.

No. mutatio nō per se a motu ad quietē duplex. Notat secundo, quod mutatio non per se, duplex est. Altera, quæ habet alterum specie terminum a mutatione per se, vt generatio, quæ alterationi iungitur, sed illa in substantiam, hæc in qualitatem terminatur. Similiter illuminatio, quæ est cum motu locali. Altera est, quæ terminum habet eundem, vt cum motu ex nigro in album, est mutatio ex non albo in album.

Notat

No.3. mutatiões nõ p se sunt in instãti. Notat tertio, quod mutationes non per se sunt in instãti, quia sunt in termino præcedentis motus, qui terminus est instans, reliquæ in tempore sunt.

Sẽsus Arist. secundũ Auer. His suppositis, dicit, quod conclusio Aristotelis est vera in vniuersum, sed differenter. Nam de mutatione non per se est vera, sed per accidens, quod est dicere: quod mutatur non per se, est diuisibile, non propter id, sed quia illud tale mutatur simul mutatione per se, a qua diuisibilitas prouenit. De mutatione vero per se, est vera per se: quod enim mutatione per se mutabile est, diuisibile est, & quia quod est per accidens, omittitur in demonstratione, ob id Arist. demonstratio in mutabilibus per se fit; per ipsa enim veritatem habet etiam in mutabilibus non per se.

Reijcitur sentent. Auer. Ista sententia nõ mihi placet. Nam, vel loquitur de diuisione secundum formam. Et hoc non: esset enim incidere in sententiam Auempa. impugnatã ab ipso in hoc, vel loquitur de diuisibilitate secundũ vltimã.l. quantitatem subiecti, & tunc minor non est propositio per se, sed per accidens. Nam alterabile, vt alterabile non habet vnam partem in termino a quo, & alterã in termino ad quem, cum in vna sola parte possit alteratio perfecta fieri: nec quod alteratur, opus est, vt sit quantum.

Defensio Auerro. a quibusdã. Quod si dicas cum quibusdã, quod id quod alteratur, non habet partem in vno, partem in altero termino, vt alteratur, nisi quia quod alterabile est, mobile localiter est, & quod localiter mouetur, id habet.

Reijcitur resp. Hæc responsio nihil valet, nam etiam si id admittatur, iam alterabile non per se habet partem in vno, partem in altero termino, & ita non est minor de per se, sicut nec conclusio de mutabili mutatione non per se: sicut ergo exclusit ipse Auerroes mutationem non per se, ita debuit eadem causa excludere alterationem, imo & augmentationem, quamuis sint mutationes per se. Hoc argumentum validissimũ puto contra Auerroem, adeo vt discipuli ipsius fateantur, non constare sensum Auerrois in hoc. Relinquatur igitur hæc expositio, & recipiamus illa tria notabilia, vt vera.

5. sent. D. Tho. Quinta sentẽtia est S. Tho. in præsenti. vult S. Th. quod hic fiat sermo de diuisione quantitatiua mobilis, dicit tamẽ, quod verũ habet ista demonstratio in omni mutabili, etiam secundum generationem.

1. Ratio. Quod mutatur enim, est partim in termino a quo, partim in termino ad quem & de motu locali notum est, at de generatione substantiali, & alteratione indiget declaratione. Dicit ergo Doctor sanctus. Quod mutatur in generatione substantiæ est partem sub termino a quo, puta sub priuatione, partim sub termino ad quem, nõ quidem forma, sed sub aliquo formæ, puta sub ipsius dispositione, nã cum forma est, priuatio non est.

De alteratione vero dicit, ꝙ id, quod alteratur, quamuis totum alteretur, tamen vna pars alterata alteram alterat, vt vna medietas aliam, & vna extrinseca aliam intrinsecam, quia non omnes partes æqualiter ab agente admoto primum alteratur. & sic alterabile diuisibile est.

Dub. contra sentẽ. D Tho. Ista sententia est S. Tho. quæ licet sit melior cæteris, tamen mihi non plene satisfacit; primo, quia cum ipse fateatur hic agi de diuisione secũdum partes mobilis, quo modo verum habet, quod dicit de generatione, iam enim recurrit ad partes secundum formas cum Auempace. 1

Præterea, quod dicit de alteratione, non habet efficaciã, quia per accidens est, quod pars alterata alteram alteret, illa enim saltem partis alteratio est vera alteratio, & tamen non fit secundũ diuersas partes, quarum vna sit in termino a quo, altera in termino ad quem. 2

Iand. q. 3. arguit etiam contra S. Tho & probat, quod nec secundum formarum diuisionem locum habeat hoc in generatione, quia cum materia est sub priuatione, & sub dispositione formæ, profecto non est sub parte formæ, dispositio enim alterius est generis. 3

Præterea, quia sunt formæ, ad quas nullus est dispositionis motus præcedens, vt patet in lumine, non enim disponitur aer ad ipsum recipiendum.

Sentent. auth. Ob hæc igitur in tanta varietate opinionum mihi videtur, Aristote. rationem esse de mobili localiter, de quo hactenus locutus est, quia talis motus communis est omnibus naturalibus, reliqui enim particulares sunt, atque in alios libros dimittuntur, & tunc procedit de diuisione quantitatiua mobilis. de hoc enim videntur loqui

loqui verba textus: aliter enim expositio Auempa erat optima: quod si Aristoteles loquitur, & concludit vniuersaliter de omni mutabili, id est, quia in omni mutabili, veritatem habet, sed non per se, sed quatenus quæ alterantur, & augentur, motum localem præsupponunt, ad quem est necessaria mobilis diuisio.

Obiec. Nec te moueat exemplum Aristotelis de fusco, in quo videtur confirmari sententia Auempa.

Solut. Nam exemplum solum est ad explicandum, quod sit primum, & proximum, ad quod peruenitur in motu: tale enim in quocunque motu reperitur.

Ad arg. Auer. Nec argumentum Auerro. in principio quicquam valet. Nam quamuis diuisibile aliis insit mobilibus, id tamen est mediate, & per mobile localiter: & iuxta hoc dici potest procedere per causam rationem Arist. nam causa, quod mobile localiter diuisibile sit, vt mobile est, ea est, quia partē in vno, partem in alio termino habet: de necessitate tamen, & veritate huius postea latius dicetur, cum examinauerimus, an indiuisibile moueri possit.

Caput Quartum.

Motus autem est diuisibilis. Tex. xxxiij.

Motus dupliciter est diuisibilis ad diuis. subiecti, & ad diuisionē temporis. Diuisionem motus tractat, ipsumque dupliciter diuisibile esse dicit: Vno modo, ad diuisionem motuum partium subiecti. Altero modo, ad diuisionem temporis. Diuiditur ergo motus alicuius totius in motus partium illius totius mobilis. Hoc autē probat ex eo, quod motus totius magnitudinis mobilis non est alius quàm motus cōstans ex partium motibus, sic enim diuidetur in tales partes: at quòd motus totius constet ex motibus partium, tripliciter probat.

No. scopū Arist. Nota vero, quòd hæc argumenta non probant primo motum esse diuisibilem, quod aliqui expositores putarit, sed quod motus totius mobilis sit cōiunctus ex motibus partium, hinc enim est manifestum, diuisibilem ipsum esse in motus partium, quia vnumquodque resoluitur in ea, ex quibus componitur.

1. rō Ari. quod mouetur diuiditur ad diuis. subiecti mobilis. Argumentum igitur primum est. Sumamus totum, quod mouetur A C. quod si mouetur, ipsius duæ medietates mouebuntur duabus partibus motus, quarum vna non est alia: tunc sic partes mobilis mouentur partibus motus distinctis, ergo totum mobile toto integro motu ex vtraque parte constante.

Vis arg. Vis argumenti est. Ita se habent partes motus ad totum, vt partes mobilis ad ipsum mobile: sed partes mobilis sunt totū simul iunctæ: ergo & partes motus simul totus motus. Vlterius. Sicut partes mobilis ad partes motus, & totum mobile ad totum motum: est igitur motus totus totius mobilis cōpositus ex partibus motus partium mobilis, & ita est diuisibilis in tales partes.

No. literæ expos. Considerauda litera. Nam per A C, notat totum mobile: per A B, vnam ipsius medietatem; per C B, alteram. Item per D F, notat motum compositum ex motibus partium: per D E, motum prioris medietatis mobilis: per E F, motum alterius medietatis eiusdem mobilis.

Amplius autem si omnis quidem. Tex. xxxiiij.

2. ratio Arist. Secundo, idem probat deducendo ad inconueniens. Si motus ille compositus ex partibus, non est totius magnitudinis mobilis, tunc vel erit partium, vel alterius mobilis Non partium, quia singulæ partes singulis partibus illius mouentur, non toto ipso.) Vide autem quod loquitur de partibus per se, & non simul sumptis: hæc enim sunt totum.) Nec talis motus potest esse alterius mobilis, quia si totus ille motus esse alterius mobilis, partes etiam essent partium alterius mobilis, cuius enim totus est motus, & partes motus sunt: sed partes illius motus non sunt alterius, cū sint ipsius A C. nec plurium mobilium est vnus motus ergo nec totus motus erit alterius mobilis. Ergo oportet dicere, quod motus coniunctus ex motibus partium magnitudinis

tudinis mobilis alicuius, sit ipsiusmet totius mobilis: & ita motus totius diuiditur in motus partium illius totius mobilis.

Amplius autem si est quidem totius. Tex. xxxv.

3. ratio Arist. TErtium ponit argumentum, quo probat idem, puta, motum cõiunctum ex motibus partiũ mobilis esse totius ipsius mobilis: ante probauit esse ipsius mobilis, quia non poterat esse alterius mobilis, modo probat esse etiã ipsius totius, quia alius motus, præter illum, non potest esse illius mobilis. Est igitur argumentum. Si motus compositus ex partibus, puta, D F, non est illius totius mobilis, erit aliquis alius, detur ille, & sit, H I. tunc ab isto oportet abscindere duas partes æquales illis, duobus motibus quæ erunt partium mobilis. Nisi enim auferentur, tunc partes mobilis haberẽt duos motus singulæ, vnum positum iam, alterum ab isto, qui modo datur.

Ablatis igitur partibus a motu H I. peto, vel superest aliquid ex illo motu, vel prorsus est ęqualis partibus ablatis, vel minor. Si sit æqualis partibus ablatis, erit æqualis etiam motui illi cõposito, de quo est argumentum. Quod si illi æqualis est, ꝑfecto ille erit motus totius mobilis, quia duo æquales motus vnius speciei non sunt in vno. Si vero excedit, iste excessus nullius erit: nam non totius mobilis, cum sit minor non partiũ, quia habent iam suum motum: non alterius subiecti, quia non esset motus continuus. Quod si minor sit, quàm partes simul sumptæ, tunc excessus partium nullius erit: est ergo motus æqualis partibus ablatis.

Vis arg. Arist. Aduerte itaque vim argumenti totam hanc esse. Si motus compositus ex motibus partium non esset motus totius, sed alius motus, ex eo esset, quod non esset æqualis ipsi toti: Sed quicunq; alius motus ponatur, erit necessario æqualis isti motui composito, non maior, nec minor. si debet esse totius mobilis, ergo pręter motum compositum ex partibus non oportet ponere motum alium totius mobilis. Vnde concludit, hanc diuisionem motus esse, & necessarium esse, ipsam fore quoties subiectum mobile est.

Alia autem est secundum tempus. Tex. xxxvj.

ALteram, constituit diuisionem motus, qui in successione consistit, & hanc habet secundum temporis diuisionem: & probat. Quia totus motus in toto tempore est, minor motus in tempore minore: igitur motus ad diuisionem temporis diuiditur, ipsius enim partibus cõmensuratur, & correspondet, vt patet. *De diuis. motus secundũ tẽpus ad tẽporis diuis.*

Quoniam autem omne, quod mouetur. Tex. xxxvij.

DIuisionem motus, mobilis, & temporis etiam in alijs, quæ in motu sunt, reperiri docet. Et constituit quinque, puta, Motus, tempus, Moueri, idest motus in concreto, Mobile, In quo fit motus, idest terminus ad quem. Hæc, inquit, omnia proportionaliter diuidi eodem modo docet in hoc, quod diuisio vnius correspondeat diuisioni alterius. *De diuis. mot' mobilis, & temporis, & termini ad quẽ eandẽ esse oĩum istorum in diuisione ꝓportionẽ,*

Quamuis diuisionis ratio nõ omnibus sit eadem. Nam quantitates, ad quas est augmentatio, per se diuisibiles sunt, qualitates vero, ad quas alteratio est, per accidens diuiduntur ad quantitatis diuisionẽ. *licet non eadẽ sit in omnibus ratio.*

Incipit autem ostendere, quod tempus, & motus se in diuisione consequantur. Primum de motu, quod sequatur tempus sic. Totus motus est in toto tempore, in parte temporis pars motus, in dimidia dimidia, in tertia alia tertia: & sic consequenter: ergo ad temporis diuisionem motus diuiditur è conuerso etiã totum tempus est mensura totius motus, pars vero temporis partis motus: ergo tempus pariter diuiditur ad diuisionem motus. *Motus & tẽporis diuisiones se cõsequuntur.*

Eodem autem modo, & ipsum moueri. Tex. xxxviij.

OStendit modo quod moueri etiam diuiditur motus diuisione sic. Moueri totum est secundum totum motum: mouere minus secundum minorem motum, maius secundum maiorem. Tunc multum *Moueri diuiditur. di uis. motus*

est res mota, cum motus magnus est: tunc parum, cum paruus est: ergo moueri diuiditur ad motus diuisionem. Est autem eadē argumentandi forma cum superiori.

Est autem & cum quis designauerit ipsum.

1. Exposi. SAnctus Tho. exponit, modo Arist. ècōuerso ostendere motus ad diuisionem moueri diuidi.

2. Exposi. Forsan tamen conformius literæ dicemus; quod reijciat id, quod dici poterat, nempe, partes ipsius moueri correspondere partibus motus, sed non totum moueri toti motui: Quod est dicere, Totum moueri non est compositum ex moueri partium, quod ante de motu dicebatur.

quod partes moueri ipsi' respondeant partibus motus.

1. Ratio. Hoc aūt reijcit multipliciter. Primo, Signetur vtraq; pars ipsius moueri D C, C E. tūc partes singulis motibus correspondēt, ergo & totū toti motui composito Nam si aliud moueri esset, tūc duo moueri ab vno motu essent. Vt.n. probatū est iam, in mobili toto non est nisi vnus motus ex partibus constans: ergo & vnum moueri.

2. Ratio. Probat secundo (vt puto.) Motus totius est ex motibus partium, vt dictum est, ergo & ipsum moueri ex moueri partium: Et ita moueri totum respondet toti motui, sicut partes moueri partibus motus.

3. Ratio. Item tertio. Quia sicut ex vtroq; motu vnus est compositus motus continuus, & æqualis toti mobili; ita ex vtroque moueri fit vnicum, & cōtinuum moueri, est igitur mutua correspondentia vtriusque.

Similiter autem demonstrabitur. Tex. xxxix.

QVod dictū est de motu, moueri, & tēpore, quantū ad diuisionē, idē docet esse de termino ad quē, vt de longitudine in augmento, & de alijs aliorum motuum terminis, qui pariter sunt diuisibiles, quāuis quædam horum sint per accidens diuisibilia, puta penes ipsum mobile.

Terminus ad quē diuiditur sicut motū.

Item docet, hæc omnia non solum se cōsequi quantum ad diuisionem, sed etiā quantum ad finitum, vel infinitum, quod superius de spatio dictū eum. Attende autem, quod hic spatium cū termino ad quē coniungitur. Spatium enim est latitudo termini ad quem in locali motu.

Vtrunque tamen, puta, diuisibile, & finitum, vel infinitum in his maxime ab ipso mobili procedit, eo enim quod quantum est, & secundum diuersas sui partes in vno loco succedit, facit in motu, & tempore diuisibilitatem, & quatenus termini in ipso sunt, diuisibiles redduntur.

Ex diuisibilitate mobilis omniū aliorum diuisibilitas procedit.

Vnde vide, quomodo radix diuisibilitatis in illis omnibus: Primo a mobili quanto ortum habet, eo modo, qui dictus est, sic enim sunt partes mobilis sumendæ, puta, vt vni loco succedunt: nam sic diuidunt tempus, & motum effectiue, vt dicit Ægydius: & non solum diuisibilitas prouenit alijs a mobili, sed & finitum, & infinitum, de quibus modò dicetur. Sunt enim hæc cōiuncta. at mobili ista statim, & per se insunt. est enim ipsum aliorum primum.

Caput Quintum.

Quoniam autem omne quod mutatur. Tex. xl.

ORdinem partium motus tractate aggreditur, ac de ipsius principio ac fine disserit prius. Constituit tamen duo fundamenta necessaria ad hæc, quorum alterum est in hoc textu, Nempe: quod mutatum est, cum primum mutatum est, est in eo, in quo primum mutatum Explicat hoc. Mouetur a nigro in album mobile aliquod, cum primum est iam mutatum, est sub albo dico, cum primum mutatum est, quia potest inde mutari ab illo albo: at tunc, cum primum mutatio est facta, vtique sub illo albo est.

De ordine partiū motus & principiū de ipsius principio & fine.

Probat Arist. quod mutatur, relinquit terminum a quo. & mutari est relinquere: aut saltem non est mutari, nisi sit relinquere terminum a quo. ergo mutatū esse erit reliquisse terminum a quo. vtriusque enim eadem ratio, nempe, inter mutari, & relinquere, & mutatum esse primum, & reliquisse. Cum igitur, quod mutatum est reliquerit terminum a quo, erit tunc sub termino ad quem. recessus enim vnius, accessus est alterius.

Quoniam

Quoniam ergo vna mutationum. Tex. xlj.

2. inductio, ac primo in generatione, & corruptione.

QVod id, quod mutatum est post quã reliquit terminum a quo fit mutatũ sub termino ad quem ostẽdit per ipsas mutationes: & primo per generationem, & corruptionem. nihil enim clarius hoc est, ob id, quia eatum termini sunt contradictorij, puta, esse, non esse. quæ non habent medium. propterea recessus ab vno erit accessus ad alterum.

Dicit ergo, quod mutatum est, ex eo ꝙ non est, in id, quod est, puta per generationem, reliquit id, quod nõ est. erit ergo sub eo, quod est. E contra, in corruptione, mutata est res ex eo, ꝙ est igitur erit sub eo, quod non est. non enim est mediũ. Quod ergo mutatũ est, cum primum mutatum est, est sub termino ad quem in his mutationibus, quæ sm contradictionem fiunt, ꝙ si sic in his hoc est, erit etiam in alijs.

Amplius & per se vnamquamque. Tex. xlij.

3. in aliis mutationibus idẽ ostendit.

NOn contentus probare id in mutatione secundũ substantiam, ac per eã in alijs etiam vult in alijs mutationibus hoc idem ostendere. & facit argumentũ Quod mutatum est, cum mutatum est, nõ est sub termino a quo, quia reliquit ipsum. ergo erit alicubi, idest in altero loco, si motus fuerit localis. vel in alio termino, si alius fuerit motus, vt alteratio vel augmẽtatio: tunc vel est in hoc, in quo mutatum est, vel in alio: in alio esse non potest: erit ergo in eo quo est mutatum.

Probat, quod non in alio. & describit hoc literis. Sit aliquod mobile, quod est mutatũ in B, ex alio termino motu continuo: si cũ primum mutatũ est in B, non est in ipso; erit ergo in aliquo termino ante, puta, C. Cum aũt ista duo non sint contigua, & immediata, quia motus vsque ad B, cõtinuus est: nec potest signari aliquid ipsi immediatũ, quin detur mediũ: Tunc profecto ex C, mouebitur in B. & ita mouetur, & mutatur res ad id, in quo iam est mutata, tunc cum est mutata: quod est impossibile. Nam cum ego iam sum mutatus in hunc locum, eomet tẽpore impossibile est, me moueri ad eundem locum: vnde concludit intentum, & esse in B.

Manifestum igitur est. Tex. xliij.

COncludit, quod cũ id, quod mutatum est, cũ primum mutatum est, sit in termino ad quẽ; sequitur, quod factum est, cũ primum factũ est, esse, & quod corruptum est, cum primum corruptum est, nõ esse. Dico, cũ primum, nã quod factum est, potest postea non esse, sed non cũ primum factũ est. Et quod in generatione dicitur, etiã in omni alia mutatione verũ est, licet notius id sit in generatione, & corruptione propter rationẽ dictã. Ex his concludit fundamentũ, quod mutatum est, cum primum mutatũ est, esse sub eo in quo mutatũ est. Conclus. 1. fund.

In quo autem primo mutatum est. Tex. xliiij.

ALterum fundamẽtum est; Id, in quo primo mutatum est, quod est mutatum, indiuisibile est. Explicat autem, quid vocet mutari in aliquo primo. Nẽpe mutari in aliquo ratione sui, non autẽ ratione alicuius partis eius: vnde lectio est in hoc die, sed non primo, quia in diei parte est. Dicit ergo, quòd id, in quo est primũ mutatum esse, idest primum esse motus facti, est indiuisibile. Exponit Themist & bene de tempore, quod primum mutatum esse est in indiuisibili tempore. V. g. mouetur a nigro in album aliquid in tempore; quoties est sub albo, finitus est motus: Dicit quod illud primum, in quo sub albo est, est indiuisibile temporis, & instans

2. fund. Arist. 1. mutatũ esse est in indiuisibili tẽporis.

Et probat. Nã si esset diuisibile tempus detur illud, & sic, A C. diuidatur per B. erũt 1. Ratio.

duæ partes, A B, & B C. Tũc peto. Aut res est mutata in altera parte harum, vel vtra-

que per se, aut in altera mutatur, in altera est mutata, aut in vtraque mutatur.

Si in altera mutata est: ergo iam nō est illud totum in quo primo mutata est, cum in parte, nisi detur prius primo: pars enim fuit prior tempore

Si vero in vtraq; mutabatur, iam etiam in toto mutabatur contra suppositionem. Dicimus enim, quod in illa sit mutata.

Si vero in vna mutatur, in altera est mutata, sequitur idem inconueniens, quod ad primam partem, nempe, quod non erit totum primum, in quo est motum, & mutatum esse: non ergo erit diuisibile id, in quo primo dicitur, res est mutata, & motus est factus.

Manifestum est igitur, quod & id. Tex. xlv.

Cōcludit. INfert ex dictis, quod id, quod generatum, & corruptum est, in nunc generatum, & corruptum est, & mutatum: Id est, Id, in quo motus finitur: vt sit verum dicere, nunc primo motus est factus, est indiuisibile instans.

His suppositis, distinguit dupliciter dici primum mutatum esse. Vno modo versus finem motus, vt sit primum mutatum esse id primum, in quo absoluta est mutatio. Altero modo versus principium, vt primum mutatum sit, in quo incipit primo mutatio fieri. An tamen vtrunque in motu sit, explicat statim.

Quod igitur circa finem. Tex. xlvj.

Versus finē motus datur primum mutatū esse. OStendit versus finem motus, & mutationis dari primum mutatum esse, id est instans, in quo sit verum dicere, nunc primo mutatio facta esse, ante enim mutatio erat, nec erat motus finitus.

Nota. Notandum, quod tale primum factum seu mutatum esse, non est motus, sed ipsius terminus, quod alij vocant, primum non esse motus. Nam in eo primo, in quo est iam verum dicere, motum esse factum, est etiam verum dicere, nunc non est iam motus, sed immediate ante hoc erat, seu fuit, quod dicitur primum non esse.

Aristoteles autem probat, dari hoc instans, quia datur mutatum esse, quod sit finis motus: Non enim mutatio in infinitum durat: at primum mutatum esse, indiuisibile est: ergo re vera datur primū mutatum esse, cum in plura diuidi nequeat.

At circa principiū motus, & mutationis dicit, non dari primum mutatum esse.

Notat hic Themist. quod principium, & finem motus dupliciter cōsiderare possumus. Vno modo pro parte, vt id sit primum mutationis, seu motus, quod est prima pars motus primo facta: Id vltimum, seu finis, quod est vltima motus pars vltimo facta, & tunc vtriusque est ratio æqua, Sicut enim non datur in principio prima pars motus propter eius diuisibilitatem, ita nec datur vltima pars. Altero modo, finis motus potest considerari pro vltimo instanti, in quo desinit motus, & principiū pro instanti, in quo incipit: & tunc sicut datur finis, ita & principium. Finis enim est primum non esse, puta, non est motus, sed immediate ante hoc fuit, principium vero vltimum non esse, puta, nunc non est motus, sed immediate post hoc erit: Hæc, quæ Themist. hucusque dicit, vera sunt.

Dicit tamen vlterius, quod Aristoteles aliter sumit finem motus hic, aliter principium: finem enim sumit pro vltimo instanti motus, in quo non est motus, sed primo res est mutata; & talis finis datur in mutatione: at principium sumit pro parte motus, & nunc non datur primum motus, id est, non datur prima pars. *Them interpretatio Arist.*

Hoc dictum Themist. non recipio, procedit enim contra Aristotelis sensum, vt patebit. Sensus enim Aristot. hic est. quod sicut in fine motus datur instās vltimum, in quo dici potest, nunc primo res est mutata: non sic in principio datur vnum mutatum esse, a quo incipiat motus, vel quod sit primum in motu. Propterea subdit rationem in textu. Nam mutatum esse supponit mutationem, sed non datur prima pars motus, vel mutationis, quin detur prior, & prior: ergo nec datur primū mutatum esse, a quo incipit motus, sicut datur in fine quem motus præcessit. Vnde quod nō sit prima pars motus, adducitur in probationem huius, quod non detur primum motus: non ergo idē sunt, vt vult Themis. *Reijcitur hæc interpretatio, et vera ponitur.*

Sit

Sit enim primam, in quo A D.

Probatur nō dari. i. ī motu nec mutatio nē primo ex tempore quo fit.

PRobat, quod assumpserat, Nempe non dari primam mutationis partē: & probat hoc primo per tempus, eo quod nō datur prima pars temporis, in quo mutatio fit. Argumentum est: Detur igitur illud primum tempus, in quo prima mutationis pars fit, & vocetur tempus. A D hoc, vel est diuisibile, vel indiuisibile: sed neutrum esse potest: ergo nō datur primum tempus, & sic nec prima pars mutationis. Probatur primo, quod non sit indiuisibile, puta, nunc, dupliciter. Primo, quia sequeretur, duo nunc esse immediata, sed quod sequatur, non ostendit.

1 rationis pars quod non possit eē primū in diuisibile tēporis.

1. Ratio. Puto autem sic ostendi: si enim in hoc instanti sit prima motus pars, cum proxime sequatur pars æqualis, & non minor, erit in instanti proximo, & sic essent duo instantia simul. Quod si diceres, non sequi alteram partem æqualem, sed minorem, tunc esset in minori tempore quam nunc indiuisibile, quod tamen esse non potest. Si vero dicas esse maiorem; id esse non potest: nam in motu, quod minus est, prius est & ideirco prius sequetur pars minor, quàm maior: sic mihi videtur probari illud.

2 Secundo probat. Demus, quod in aliquo tempore quiescat toto C A. tunc quiescet in A. Moueatur tunc: Re vera, si in instanti est primum motus, tunc erit motus in A, cum quiete: nam in proximo instanti non potest esse, cum duo instantia non sint contigua: nunquam ergo datur vlla pars motus, quæ prima dicatur, quia alia, & alia prior sit.

Quoniam autem non est impartibile. Tex. xlvij.

2. pars rō nis qd nō possit etiā esse illud primū in tempore primo.

ALteram argumenti partem probat, quod non detur prima pars tēporis, in qua sit motus, & illa sit diuisibilis: Diuidatur ergo in duas partes: tunc vel in vtraque est motus, vel in neutra, vel in altera tantùm. Si in vtraque, igitur non est illud totum primum, in quo est motus cum in parte etiam motus sit. Si in neutra tunc nec in toto erit motus, contra suppositionem. Dictum enim est, illud esse, in quo primo motus est. Si in altera tantùm, iam illud totum non est primum. Cum igitur non detur primum tempus, in quo dicatur moueri primum, diuiditur enim tempus in infinitum, nec dabitur prima motus pars, & ita non est primum mutatum esse. Motus enim præcedit mutatum esse: nulla autem est prima motus pars: nullum ergo est versus principium mutatum esse primum.

Nec igitur eius, quod mutatum est. Tex. xlviij.

SEcundo idem probat, non dari primā motus partē versus principium ex parte mobilis. Probatum enim est, quod mouetur esse diuisibile: moueatur ergo lignū supra vnum locum secundum partes succedentes vnam post alteram: vel calefiat secundum partes extensionis: Tunc argumentum est. Quod mouetur, diuisibile est: sit igitur motus primus in parte mobilis D F, & tempus motus N I. si tota pars in illo tempore mota est: ergo in medio temporis media pars: & rursus in alio medio alia media, & sic in infinitum: non ergo dabitur prima pars motus in illo mobili, & sic nec primum mutatum esse versus principium.

Explicatur. Transeat digitus meus per hunc locum, A, successiue: tunc quod trāsit, indiuisibile esse non potest, erit ergo diuisibile. Prius ergo transit vna pars, quam alia: sed non datur pars prima transiens, quin fuerit alia prior, cum sit diuisio in infinitum: ergo non datur prima pars motus, & ita nec primum mutatum esse. Similiter cum per partes successiue quid alteratur.

Quod igitur nec eius, quod mutatur. Tex. xlix.

CVm nec ex parte temporis, in quo motus sit, nec ex parte mobilis primam mutationis dari partem probasset: nunc ex parte etiam termini, ad quem motus est

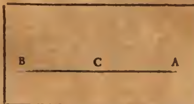
est, non dari primam partem acquisitam, ostendit.

Dicit tamen, quod quamuis illa tria diuisibilia sunt, puta, Tempus Mobile, Terminus ad quem: non tamen semper eodē modo.

Nota. Nota vero, quod spatium in motu locali reputatur pro termino ad quem: est enim sicut latitudo, seu longitudo ipsius termini.

Duplex diuisibile, per se, & per accidens. Distinguitur dupliciter diuisibile. Vno modo per se, & sic quantum, vt tempus, mobile, spatium per se diuisibilia sunt. Altero modo per accidens, quia nimirum est in quanto, sicut qualitates.

Probat autem, quod non sit primum in magnitudine per se diuisibili motus facti. Sit spatium A B. motus autem primus sit ex B, in C.

Tunc, vel C, est contiguum ipsi B. & sic erunt duo indiuisibilia simul. vel non est contiguum, sed mediat spatium: ergo in illo fuit primus motus. Et cū spatium sit diuisibile in infinitum: non dabitur prima ipsius pars motu acquisita. Idem est in mutatione secundum quantitatem, id est, in augmentatione, quæ secundum continuam quantitatem fit. At in alteratione, cum sit qualitas, non datur iste processus diuisibilitatis eodē modo. sed est ad qualitatem indiuisibilem per se, diuisibilem per accidens.

No. duplicē successionē in alteratione secundū. s. intēsionē, & extensionem. Aduerte autem duplicem successionem in alteratione. Vnam secundum intensionem formæ, vel remissionem. Et quantum ad has partes diuisibilis est forma per se: Alteram, quantum ad extensionem, secundum quam extensarum partium pluralitatem alterabile alteratur.

Et de hac loquitur Aristoteles, dum dicit esse diuisibilem per accidens, nec dari primam partem, quia hæc notior est: Altera enim secundum intensionem obscura est, & ad alios libros pertinet, cum non secundum quantitatem sit, quæ commune accidens est. An tamen etiam quoad intensionis partes non detur prima, paulo post in suo loco id examinabimus.

Caput Sextum.

Quoniam autem omne quod mutatur in tempore mutatur. Tex. 50.

De ordine partiū motus modo differit, atq; duo docere intendit. Alterum, quod ante quamlibet partē motus diuisi præcedit vnum mutatum esse: & alterum, quod ante quodlibet mutatum esse præcedit aliqua motus pars. Sunt enim mutata esse, sicut puncta in linea: terminant enim motus partem. *De ordine partiū motus.*

Ad probationem primi vnum præmittit. Nempe: Omne, quod mutatur, in aliquo tempore primo mutari, id est omnis motus fit in aliquo adæquato tempore, id est in aliquo toto tempore. *Suppos. Arist.*

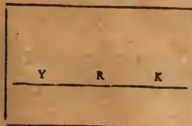
Distinguit tamen primo, dupliciter aliquid fieri in tempore. Vno modo non primo, sed secundū alterum: vt quod in parte alicuius temporis fit, in toto fieri dicitur: vt quod in die hoc fit, dicitur tali anno fieri. Altero modo fit primo in tēpore, & hoc est, quod in toto tempore aliquo fit, & in vtraque eius parte. Quod autem fieri in tempore primo, fit fieri in omni eius parte, vt pars motus parti temporis, & totus toti respondeat.

Probat ex definitione primi supra data. Id enim est primum, in quo secundum se, non secundum alterum, puta secundum sui partem motus fit: & idem probat ratione sequenti. *1. probatur supp.*

Sed & ex his manifestum est. Tex. lj.

Ratione id probat: nempe, motum, qui in tempore primo fit, fieri etiā in omnibus illius partibus. Sit tempus, quod pri- *2. eadem probatur,*

primum ponitur Y K. & diuidatur per R, in duas partes. Y R K R.

Tunc, vel in neutra mouetur, vel in vna, vel in vtraque: Si in neutra mouetur, vtique in illo toto quiescit: impossibile enim est moueri in aliquo tempore, & non in vlla eius parte. Si vero in vna tantùm mouetur: tunc iam non est primum, cum in eo ratione vnius partis motus sit. Si autem in vtraque, habetur intentum: ergo necesse est, quod si aliquid in aliquo tẽpore primo mouetur, quod in qualibet eius parte moueatur. Cum autem omnis motus in tempore sit, erit in tempore primo: nam quod in tempore primo non est, ratione primi est, cuilibet enim motui tempus æquale respondet.

Hoc autem ostenso. Tex. lij.

Ante omne moueri est mutatum esse si diuisio sumatur a fine versus principiũ motus.

EX hoc principio sic ostenso concludit, ante quamlibet motus partem præcedere mutatum esse, sumpta diuisione a fine versus principium motus: probat autem hoc tripliciter.

1. Rõ ex spatio & tempore.

Primo, ex spatio, & tempore. Detur tempus primum, in quo est motus, Y R. detur magnitudo, & spatium K L. Si igitur mobile mouetur per totum in toto tempore: ergo in dimidio illius temporis, & spatij mutatum est. Iterum, si in dimidio mutatum est, ante motus medietatem præcessit mutatum esse per dimidium. Rursus diuidatur in alias duas partes, & erit mutatum esse, quod partem motus præcessit. Cũ igitur sit diuisibile spatium, & tempus in infinitum, & quodlibet mutatum esse sit finis præcedentis, quod sequens præcedit: vtique ante quamlibet motus partem præcedet aliquod mutatum esse, partem motus antecedentis terminans.

Verbi gratia, mouetur ab A, in B. spatio, re vera, cum istud spatium sit diuisibile in infinitum, & per totum sit motus: etiam motus diuidetur in infinitum. Et sicut in spatio ante spatium datur pũctum, diuisione facta versus extremum: ita dabitur ante quemlibet motum mutatũ esse.

In medio tẽporis est mutatum esse.

Quod autem in medio tempore sit mutatũ esse, probat subtiliter. Sumatur aliud mobile æque velox per æquale spatium, & simul moueatur cum illo mobili per dimidium tantùm, tunc hoc dicetur in illo mutatum. Si ergo hoc in medio tempore mutatũ est in medio, cum re vera moueatur in eodem tempore, & æquali spatio, quãuis hoc vlterius moueatur, hoc enim non impedit, quin in parte qualibet sit mutatum. Et sic de quacunq; parte est idem argumentum, quod sit mutatio motum ergo præcedit mutatum esse.

Amplius autem si in toto tempore. Tex. liij.

2. Ratio.

SEcundo idem probat. Ob id in illo toto tempore primo Y R, dicitur aliquid mutatum, quia est vnum nunc terminans tale tempus, in quo res mutata dicitur: sed quælibet pars temporis suo nunc terminata est: ergo in qualibet parte illius temporis erit mutatum esse. Cum ergo pars partem præcedat propter ipsarum diuisibilitatem in infinitum etiam mutatum esse, quod est in vna parte, præcedet motum, qui est in alia: & sic motum semper antecedit mutatum esse, quod est finis cuiusque partis.

Amplius autem si id. Tex. liiij.

3. Ratio.

TErtio probat. Omne, quod continue mouetur in aliquo tempore (dico autem, continue mouetur, quia non est corruptum tale mobile: non enim continue moue-

moueretur: necessauit a mutatione) omne tale, aut mouetur, aut mutatum est in in illo tempore: sed in nunc non mouetur: ergo in nunc est mutatum. Sed sunt infinita nunc in tempore, ergo sunt infinita mutata esse: ergo non dabitur pars motus, quam non antecedat aliquod mutatum esse in altero nunc, & instanti antecedenti.

Nota. Aduerte igitur, quod dicit, nisi sit cessatio a motu, quia mutatum esse, quod in fine totius motus est, non est ante motum: hic autem loquimur de intermedijs. Similiter, si in medio motu corrũpitur res, motus cõtinuus est, vt diximus: sed illud mutatum esse, in quo res corrumpitur, non antecedit motum eiusdem rei, vt patet in cane, qui in descensu moritur.

Non solum autem id, quod mutatur. Tex. lv.

Ante etiã mutatum esse prace dere motũ. Alterum, quod superius diximus, ostẽdere aggreditur, nempe, ante mutatum esse præcedere motum, & quod mutatum est, prius mutari.

Suppo. Ad cuius probationem præmittit vnum alind principiũ, puta: Omne, quod a quodam in quiddam, id est, a contrario in contrarium mutatur, in tẽpore mutari, & mutatum esse, id est, mutationem factam esse in tempore.

Oẽ, quod mouetur ẽcõtrario in contrariũ in tẽpore mouetur. Hoc probat. Mutetur aliquid ex nigro in album, quod dicitur ex A, in B. tunc si res est mutata in eodem instanti, in quo erat sub A, puta, nigro, profecto simul erit sub albo, & nigro, & sub diuersis locis, & formis secundum alios motus. Nam si facta est mutatio, res debet esse sub termino ad quem, vt dictum est; si vero in alio nunc est sub termino ad quem, cum duo nunc immediata non sint, quia sit intermedium tempus, erit ille motus a contrario in contrarium factus in illo tempore. Non ergo est vllus transitus, aut mutatio ab vno contrario in alterum, nisi in tempore, quamuis sint in gradu remisso cõtrarias cum in eodẽ nunc duo termini motus simul non sint. Nam motus est accessus ad vnum, recessus ab altero. Si igitur in duobus nunc, erit motus in tempore. Hæc ratio posterius examinabitur. Colligitur ergo principium, motus ab vno in aliud in tempore fieri.

Quoniam igitur in tempore. Tex. lvj.

Ex fundamento supposito colligit, ante quodlibet mutatum esse præcessisse motum, & ratio est. Omne tempus diuisibile est in minores partes absque vllo termino, ita vt non detur nunc, quod non prę cedat temporis pars; ergo & in motu, qui in tempore fit, idem erit. Si enim motus præcedit mutatum esse, & iterum ille motus diuisibilis est, & terminatur pars per mutatum esse, hoc iterũ præcedet illa motus particula, quæ iterum diuisibilis est, & sic in infinitum; ergo ante quodlibet mutatum esse datur motus antecedens. *1. Ratio Arist.*

Amplius autem in magnitudine. Tex. lvij.

Adducit alterum argumentum in motu locali, quod clarius rem conuincit, quia spatium est per se continuum. Moueatur ergo aliquid a C, in D. Tunc, vel vterque terminus est contiguus, & hoc nõ, quia duo indiuisibilia simul erunt termini enim primi indiuisibiles sunt. Si ergo inter illa, C, D, medium diuisibile est & continuum, erit diuisibile in infinitum, & inter terminum, & terminum dabitur medium in quo sit motus, ergo ante quodlibet mutatum esse, quod in termino fit, præcedit aliqua motus pars, & quod mutatum est, mutatur prius. *2. Idẽ in motu locali.*

Eadem enim demonstratio est. Tex. lviij.

Idem, quod demonstratum est in motu locali, vbi spatium est per se continuum ostendit etiam in alijs motibus non continuis, vt in generationibus, & alterationibus, quamuis non sint harum termini *3. Idẽ in alijs motibus nõ cõtinuis.*

quanti

quanti,nisi per accidens, tamen cognoscemus in his per tempus ipsum, sicut in motu locali per spatium.

Cõcludit. Ex quibus omnibus cõcludit, quod mutatur mutatum fuisse, & quod est mutatũ prius mutari, idest, ante motum mutatum esse, & ante ipsum mutatum esse quodlibet motum præcedere.

No. 1. Et omnia hæc probantur ex illo principio, quod continuum nullum ex indiuisibilibus componitur, sed in diuisibilia semper diuisibile est.

No. 2. Aduerte autem, quod alterationem, & generationem vocat non continuos motus, id est, quorum termini a quo, & ad quem continui non sunt, cum sint contrarij specie differentes: at in spatio termini continui sunt, ob id magis inest tali motui continuitas: tamen non ob hoc illi continui non sunt.

No. 3. Aduerte etiam, quod hic, vt dicit Auer. per generationem, non præcisam substantiæ mutationem intelligit, sed simul cum præuia dispositione.

Manifestum est igitur. Tex. lix.

4. idẽ in omni mutatione in vniuersũ. INfert in vniuersum, & in quacunq; mutatione continua, & diuisibili, esse hoc verum, quod ante quodcunque mutatum esse præcedit mutari, & ante mutari mutatum esse: & hoc ob id, quia non datur prima pars in vllo continuo propter diuisibilitatem in infinitum: & hoc in particularibus mutationibus patet, vt in generationibus, factionibus, corruptionibus & alijs, in quibus generari, seu fieri præcedit factum esse, & è contra.

Quamuis non sit idem prorsus, quod fit: fareft, quod sit pars illius, vt continuo domus fit, tamen modo fundamentum, postea muri, postea reliqua: sic in alijs. Per generationes intellige similiter mutationes cũ præuijs motibus, vt dictum est.

Caput Septimum.

Quoniam autem omne id. Tex. lx.

Theoremata sex de infinitate, & finitate motus, magnitudinis & mobilis. THeoremata quædam de infinitate, seu finitate motus, magnitudinis, & mobilis constituit. Et quamuis supe rius de hoc etiam tractauerit, idtamen nõ ex professo fuit, sed vt motus diuisio, & aliorum magis innotesceret. Modò tamẽ ex professo id docet, ob id vniuersalius, & distinctius loquitur.

1 theore. impossibile est pertrãsire magnitudinẽ finitã tẽpore infinito. Sex igitur Theoremata cõstituit, quorũ primum est: magnitudinem finitam tẽpore infinito impossibile est pertransire; tam in motu regulari, quando mobile vniformiter per totum spatium mouetur, siue velociter, siue tarde; quàm in motu irregulari, cum motus non est in toto spatio vniformis, sed modò tardus, modò velox.

Limitatur 1. 1. theor. Hoc Theorema limitat: vt notat D.Th. est enim intelligendum: Cum motus non fit sæpe per eandem magnitudinem, aut aliquam eius partem: tunc enim, magnitudine finita existente, tempus erit infinitũ, vt in circulo, sed debet sumi vna magnitudo tota, in qua totus motus fiat, non repetito toto spatio, nec parte.

Fund pro bationis. Ad probationẽ huius supponit: Quod mouetur, in tempore moueri, & in maiori tempore maius pertransiri spatium: quod in motu regulari intelligi debet.

Probatio de motu regulari. Hoc supposito, probat Theorema in motu regulari. Detur magnitudo hæc finita, & diuidatur in partes æquales, quarũ vnaquæque erit finita in magnitudine, & omnes simul numero finitæ: tunc quæque istarum pertransibitur, in tempore finito: vna enim in tanto finito, & alia in æquali, & iterum alia in æquali. ergo omnes oportebit transire in tempore finito, puta in tempore tanto, quantum est aggregatum ex tot partibus, quot erant partes magnitudinis. quæ tempora pariter etiam in multitudine, seu numero, & magnitudine finita erunt. ac ob id totum non erit infinitum, non enim finita finite sumpta, infinitum compleut.

Sed & ſi non æque velociter.
Tex. lxj.

Probatio in irregulari. IDem probat, cum motus eſt irregularis. hic enim maior eſt difficultas, eo quod æquales partes non habent æquale tempus propter diſformitatem. & breuiter ratio eſt iſta. Illa magnitudo finita diuidatur in æquales omnes partes, quæ ſunt finitæ, puta, in decem: tunc tempus in ſingulis conſumptum, quamuis non ſit vnum alteri æquale, tamen in ſingulis erit finitũ: ſi enim infinitum eſſet, tunc tantum temporis in toto, quantum in parte cõſumeretur: quod eſt impoſſibile igitur tempus cõſumptum in tota magnitudine erit aggregatum ex finitis partibus in numero finito. ergo impoſſibile eſt totum eſſe infinitum Nam infinitum nullam habet partem aliquotam, quæ ſumpta toties ipſum æquet, cum non ſit in vlla proportione: ergo magnitudinem finitam non eſt poſſibile tempore infinito tranſire.

Explicatur ratio Ariſt. Ariſtoteles ergo, antequam rationem hanc proponat, ſumit per literas magnitudinem finitam, quę ſit A. B. & tempus in infinitum. quod ſit C D. ſumit ſtatim fundamentum. Quod prius pertranſitur vna pars, quam alia, & prius eſt vna pars motus, quàm alia, cum vna pars in priori tempore, alia in poſteriori ſit. vlterius in maiori tempore magis de aliquo ſpatio pertranſitur, quam in minori, ſiue æqualis ſit motus, ſiue non vniformis Et idem dicendum eſt de manſione, & quiete.

Hoc autem ſic debet intelligi. Quod ſi difformiter motum in tanto tempore tranſit tantum ſpatium, idem diſformiter motum in maiori tempore tranſibit vltra illud ſpatium, ſicut etiam in vniformi, & regulari.

His ſuppoſitis, diuidit magnitudinem A B, in partes ſuas aliquotas, & menſurantes æquales, quarum ſingulæ dicuntur A F, & facit argumentum. Quælibet harum ſiue æqualis, ſiue inæqualis, tempore finito menſuratur, cum debeat eſſe minus, quàm totius tempus. ergo totum tempus finitum eſt. Nam infinitum nõ habet partes menſurantes, quæ finities ſumptæ ipſum æquent.

Quod enim partes finitæ infinities ſumptæ faciant infinitum, fieri poteſt. quod vero finitæ partes finities ſumptæ faciant infinitum, impoſſibile eſt.

Concludit idem eſſe in quiete. Nõ enim eſt quies finita tempore infinito. Idem de generabili, & corruptibili. Non enim finitum generabile, poteſt generari infinito tẽpore, nec corrumpi. *Idẽ infertur ĩquiete & generatione, et corruptione.*

Eadem autem ratio eſt.
Tex. lxij.

SEcundum conſtituit Theorema. Magnitudinem infinitam tempore finito non eſt pertranſire. Probat hoc; tempore finito diuiſo in partes æquales finitas in numero, & magnitudine, cum ſit finitum. *2. Theor. magnitudinẽ infinitum tẽpore finito non eſt pertrãſire*

Probatio theorem. Et eſt argumentum. In qualibet parte huius temporis mobili finitam tranſit magnitudinem ergo in omnibus ſimul partibus tranſit finitas partes, quoad numerũ, & quoad magnitudinem. ergo magnitudo, quam illo toto tempore tranſiuit, finita eſt: Finita enim finities ſumpta, nec in numero, nec in magnitudine infinitum faciunt, ſiue infinitum ſit verſus vnum extremum, vt ſi hinc linea verſus hoc extremum protenderetur in infinitum, ſiue infinitum ſit ex vtroque extremo. Nullum enim finitum fit ex finitis finities multiplicatis.

His autem demonſtratis.
Tex. lxiij.

TErtium Theorema conſtituit de mobili cum alijs. Nempe, nullum mobile finitum poteſt tranſire infinitum ſpatiũ in tempore finito. *3. Theor. Nullũ mobile finitũ põt pertrãſire infinitũ ſpatiũ in tẽpore infinito.*

Nota, magnitudinem finitam in hoc textu vocari mobile infinitum: hoc enim fuit alijs occaſio aliter exponendi, ſed abſque dubio ſic eſt exponendum, vt ex contextu patet.

Hoc Theorema dicit præciſè rationem ſupra poſitam. Diuiſo enim tẽpore æqualiter finite, cum in qualibet parte tranſeat finitum ſpatium, in toto etiam tempore finitum tranſibit.

Quoniam

Quoniam autem finitum non transibit. Tex. lxiiij.

4. Theorema mobile infinitũ non trãsibit magnitudinẽ finitam tẽpore finito.

EX tertio Theoremate quartũ colligit, vbi manifestatur, illud fuisse tertium. Est igitur quartum. Mobile infinitum nõ transibit magnitudinem finitam tempore finito. Hoc ex præcedenti sequi probat.

Probatio theorem.

Et ratio profecto est subtilis. Imaginare ergo, quod sit spatium infinitum, per quod moueatur lignum cubitale. imaginare iterum locum, & spatium cubitale, per quod paulatim succedens moueatur infinitum tunc modo vtroque accidit infinitum trãsiri a finito. nam in priori mobile finitum transit infinitum, in posteriori spatium finitum transit quoddammodo ipsum mobile infinitum. vt igitur repugnat tempore finito transiri infinitum spatium, ita & finitam magnitudinem tempore finito, illud a mobili finito, hoc a mobili infinito.

Dub. moduis imagināri posset infinitum transiri a finito.

Nec aliter posse infinitum a finito transiri, docet. nisi quod spatium sit finitũ mobile infinitum. & hoc est, quod finitum vtatur infinito in mouendo. aut quod spatium sit infinitum, mobile finitum, & hoc vocat finitum vti infinito, vt latione.

Quasi dicat non aliter infinitum finitũ transit, nisi duobus modis: aut quod mobile sit finitũ, spatiũ vero infinitũ aut ècõtra: neutrũ aũt fieri potest in tempore finito.

At vero neq; finitum. Tex. lxv.

5. Theorema mobile infinitũ in tẽpore finito non potest trãsire spatiũ infinitũ.

QVintum constituit Theorema. Mobile infinitũ in tempore finito nõ potest transire spatium infinitum. Probat dupliciter. Quia infinitum non potest transire aliquod spatium, nisi aliqua ipsius pars finita illud transeat, & hoc vocat infinito inesse finitum. Sed (vt probatum est) finitum mobile non transit infinitum tẽpore finito: ergo nec transibit mobile finitum.

Probatur theorem. 1. prob.

Idem dicit posse probari per tempus. Si

2 enim tempus finitum diuidatur in partes æquales finitas, & infinitum in vna tempo ris parte transeat finitũ spatium, vtique in toto tempore transibit finitũ, vt superius diximus. Nam infinitum sic debet transire, nempe secundũ partem finitam suam. Hunc crediderim esse sensum horum verborum, licet S. Tho. aliter exponat.

Quoniam autem neque finitum. Tex. lxvj.

6. Theor. Motus infinitus nõ potest esse tẽpore finito.

EX his omnibus colligit sextum Theorema. Motus infinitus non potest esse tempore finito.

Probat. Quia eadem est ratio magnitudinis, & motus: se enim consequuntur. quantum ad hoc. sed infinita magnitudo non transitur tempore finito: ergo nec motus infinitus est tempore finito.

Probatio theore. illatio quæ dã ex prædictu.

Relinquitur ex his, magnitudinẽ infinitam in tempore infinito posse pertransiri a finito, vel infinito mobili, magnitudo enim, & tempus, & motus parem rationem, & coniunctam habent in hoc.

An detur primum, & vltimum in motu. Quæstio. IIII.

Colligũtur ea, q̃ tradit Arist. de 1. & vlt. in motu de quib. quo. instituitur.

ARistoteles circa hãc difficultatem vt in textu expositũ est, docuit aliqua Primũ est In motu versus finem dari primum mutatum esse, id est vnum instans, in quo esset verum dicere, nunc primo motus est factus, & similiter, nunc nõ est motus, sed immediate ante hoc fuit motus. At versus principium, non datur primum mutatum esse: quia cũ mutatum esse præcedat motus, & motus sit diuisibilis in infinitum, non dabitur mutatum esse, ante quod non sit aliud, uẽpe, in medietate motus antecedentis illud mutatum esse. Nam quælibet pars motus finitur in mutatum esse. 1

Alterum est. quod ante quamlibet motus particulam præcedit mutatum esse, & ècontra ante quodlibet mutatũ esse præcedere motũ, diuisione facta motus per partes proportionales vt diximus in textu. 2

Tertium est. Quod a contrario in contrarium non fit transitus, nisi in tempore. 3

1. arg. qd detur 1. et vlt. in motu.

Iam ergo, quod detur primum, & vltimum in motu sunt aliquot argumenta.

Primum est: Motus fit in aliquo tẽpore primo, & adæquato, puta, vna hora: sed in tali tempore datur vnum nunc terminans in fine, alterum in principio: ergo dabitur in motu ex vtraq; parte mutatum esse, nẽpe, primum, & vltimum.

2. arg.

Præterea secundo. Motus fit adæquate

per spatium aliquod, puta ab A, in B: sed huius spatij ex vtraq; parte datur punctũ, ergo & in motu mutatum esse etiã ex principio, sicut ex fine. Sic enim sunt mutata esse in motu, vt puncta in linea, & nunc in tempore.

3 Tertio. Omne finitum ex vtraque parte habet principium, & finẽ, sed motus vnius horæ ex vtraq; parte finitus est: vt ergo habet principium, ita etiam habet finem.

4 Quarto. Aristoteles versus finem dicit dari primum mutatum esse: hoc videtur falsum. Mutatũ esse versus finem est post multa mutata esse, quæ sunt in medio motus: ergo illud non debet primum, sed potius vltimum dici.

5 Quinto. Demus motum diuisum in decem partes æquales: si ante quamlibet motus partem præcedit mutatum esse: ergo ante primam illarum præcedit mutatum esse: at ante illam non est motus: ergo erit illud primum mutatum esse in principio, quod non præcedit motus.

6 Sexto. Contra rationem in tex. 55. qua probat, ab albo in nigrum transiri in tempore, facit argumentum. Vel in vno nunc, quo est sub albo, est sub nigro: Et hoc non quia simul non stat sub vtroque termino. Vel in alio, & tunc erit tẽpus mediũ, in quo fit factus motus. Hoc argumentũ videtur nihil valere: nam per ipsum etiam probaretur, generationem substantiæ esse in tẽpore, vt cum ex aqua fit aer: quod falsum est. Et illud patet. Nam cum non in eodẽ instanti materia sit sub vtraq; forma erit suæ diuersis instantibus, & sic in tempore.

7 Septimo. Si calor, nigredo, & huiusmodi qualitates per motum acquiruntur semper: sequitur, quod nunquam datur minimum in eis: nam cum per motum totæ acquirantur, non dabitur pars minima, sed minor, & minor fuit prius acquisita. Hoc tamen videtur falsum. Cum enim formæ substantiales habeant certam minimam quantitatem, etiam habebunt formæ accidentales, quæ in illas ordinantur, vel ipsas consequuntur.

1. fund. No. dupliciter res, q̃ de nouo incipiunt, acquirũt Pro huius declaratione aduertendũ. Primo. Res, quæ de nouo esse habent, dupliciter habere esse. Quædã acquirunt esse per motum, & cũ motu: quędam, quamuis per motum, non tamen cũ motu acquirunt esse. Id dicitur per motum, & cum motu esse, quod non solum per motum fit, sed etiam ipsi motu adaquatur: vt pars per partẽ motus, & totum per totũ motum acquiratur. Vt albedo habet esse per dealbationem, & cum ipsa: quælibet enim dealbationis pars in albedinis partem terminatur: & quæ huiusmodi sunt, eandem cum motu diuisionem patiuntur, fiuntq; in tempore. *esse vel et per motũ & cũ motu, vel per motũ sine motu.*

Illæ vero aliæ per motum, sed non cum motu habent esse, quæ non in ipso motu sunt, sed in instanti totũ suum esse habẽt, quãuis aliquis motus præcesserit: quales substãtiæ generabiles, quę fiunt in instãti, & in fine motus. Ad hoc genus rerũ reducuntur ea omnia, quæ in instanti totum suum esse habent, & simul sunt secundum se tota, vt Angelus a Deo productus. Similiter instãtia singula mutata esse, & huiusmodi, quæ in indiuisibili consistunt.

Aduertendum secundo, ista, quæ non cũ motu habent esse acquisitum, dupliciter se habere. Quædam enim acquirũt esse cum contrarij expulsione: sicut forma substantialis: vna enim cũ accidente expellitur altera. similiter assensus, cũ sequitur dissensum. Alia absq; contrarij expulsione habẽt esse, vt instans, quod modo est, & singula huiusmodi. Similiter assensus intellectus, cũ sola intellectus operatio est, non pcedẽte dissensu Similiter Angeli productio. *2. fund. Quæ non cum motu acquirũt esse dupliciter se habẽt, vel.n. cũ contrarij expulsione vel sine ea.*

Aduertendũ tertio, quod partes rei sunt in duplici differentia. Quædam sunt secũdum extensionem, quales, quæ a magnitudine sumũtur, vt albedo habet partem extensionis a subiecti magnitudine, in quo est extensa. Quædam sunt partes secundũ intensum, & remissum: quales sunt gradus formæ suscipientis magis & minus, vt cum album fit magis, & magis album. *3 fund. Partes in rebus duplices, intẽsionis & extẽsionis*

Sunt autem res, quæ vtrasq; habẽnt partes, vt albedo, calor, & huiusmodi: habent enim extensionis partes a subiecto, cui insunt: habent etiam intensionis partes, secundum quod magis, aut minus actuant subiectum idem.

Formæ vero substantiales, & aliquæ accidentales non recipientes magis, aut minus, habent solas extensionis partes, quamuis sint partes per accidens. non enim a se, sed a quantitate eas habent. Contingit autem quãtum ad has partes per motum esse, siue intensionis, vt cum albedo successiue intenditur, siue extensionis, vt cum successiue

cessiue per subiecti partes extenditur: & hoc non repugnat formæ substantiali: potest enim quantum ad extensionem in materia motum admittere.

4. funda. dupliciter res incipiunt, & desinunt, intrinsece, vel extrinsece. Aduertendum quarto, quod sunt duo modi, quibus res incipiunt esse, duo etiam modi quibus res desinunt. Modi incipiendi sunt vltimum non esse, & primum esse. Tunc res incipit per vltimum non esse, cũ datur instans, in quo, quamuis nondũ illa res sit, tamẽ statim post illud erit. Vnde vltimum non esse, est, quod in hoc instanti non sit res, tamẽ immediate post hoc erit: Tunc autem incipit per primum esse, cum datur instans, in quo primo res fit ita, vt immediate ante illud non fuerit. Prior modus dicitur extrinsecus, propterea, quod in illo instanti inceptionis nondũ fit res: Posterior intrinsecus, quia in illo iam fit res.

Modi autem desinendi sunt pariter duo vnus extrinsecus, qui dicitur primum non esse, alter intrinsecus, qui dicitur vltimum esse. Tunc res desinit per primum non esse, cum datur instans, in quo licet dicere, modo nõ est res, sed immediate ante hoc fuit: Tunc vero desinit per vltimum esse, cũ datur instans, in quo licet dicere, nũc est res, sed immediate post hoc non erit. Horum omniũ exactior paulo post reddetur ratio.

1. Concl. His suppositis sit prima conclusio. In motu, nec datur prima pars primo tempore acquisita, nec vltima vltimo tempore acquisita: hoc idem dicendum est de re, quæ cum motu habet esse quantum ad eas partes, quas cum motu acquirit.

1. pars concl. Prima pars huius conclusionis nota est ex textu. Cum enim motus & tempus, in quo fit motus, sint diuisibilia in infinitum & successiua, non habentia partes simul, perfecto neutrius dabitur ita minima pars in principio, quin minor, & minor præcesserit, nec ita minima in fine, quin minor & minor succedat, puta, illius medietas.

2. pars concl. Altera pars conclusionis est, esse idem de re, quæ cum motu incipit: Vt enim non datur minimũ motus, ita nec erit minimum albedinis, & alterius formæ, quæ cũ motu acquiritur: & hoc est satis manifestũ. Nam si daretur minimum formæ, non dato minimo motus, tunc illud motus, quod est vltra illud minimũ, esset sine forma, quod est impossibile. motus enim non est sine forma, cum sint simul, & ipsius fluxus.

3. pars concl. Tertia pars conclusionis, nempe, quantum ad partes, quæ motu acquiruntur, duplici ex causa est posita.

No. 1. Altera est. vt intelligas non omnia quæ motu acquiruntur, esse diuisibilia omnino, nisi secundum partes, quas per motum habent: vnde forma substantialis secundũ partes extensionis motu acquisitas, non habet minimum: aliæ formæ nec secũdum extensionis, nec secundum intẽsionis partes, minimum habent.

No. 2. Altera causa est, quia est grauis difficultas, an omnes partes extensionis, & intensionis motu acquirantur, tunc enim non daretur minimum naturale, nec in intensione, nec in extensione substantiæ vel accidentis, de quo inferius dicemus. modo tamẽ generaliter dicimus, in his partibus, quæ motu acquiruntur, non dari minimum, sicut nec in motu.

2. Concl. Secunda conclusio. Motus, tempus, & res, quæ cum motu, & tempore acquiruntur esse, incipiunt per vltimum non esse, & desinunt per primum non esse. Hæc conclusio sequitur ex præcedenti. Cum enim nõ detur prima pars horum, quę primo fit, nõ dabitur instans, in quo dicatur, tunc primum ista esse, nec similiter vltimũ, in quo postremo sint: sed extrinsece incipit, & desinit ex his vnumquodque, signato instanti, in quo non sunt, sed immediate ante illud fuerunt vel immediate post illud erũt.

Nota ex D. Tho. Vbi nota cũ S. Tho. supra tex. 55. quod hoc nunc vnum est terminans pręteritum, & incipiens futurum tempus: vnde post nunc immediate sequitur tempus, & ante nũc immediatum est tempus: quæ per nũc continuantur. Sicut si sumas punctum in media linea, ante ipsum enim, & post ipsum immediate est linea. Dicere igitur, hæc res incipit per vltimum non esse, est dicere, quod in illo nunc non est, sed in tẽpore, quod illi nũc proximum est, illa erit, similiter in definitione per primũ non esse, hæc res non est nunc, sed immediato tẽpore ante fuit.

Et merito ita fit, quia cum res hæ in instanti esse non possint, sed in tempore, in tempore autem non sit prima, nec vltima pars, initium suum, & finem ab extrinseco sumsit: perinde enim est dicere, ipsas sic incipere, ac desinere, quàm quod non habeant primam, nec vltimam partem propter

pter earum diuisibilitatem in infinitum.

3. Concl. Tertia conclusio. In motu versus finē, datur primum mutatum esse, non tamen versus principium: in re similiter, quæ motu acquiritur, datur totius primum esse sed non primum esse partis.

Explico. Illud primum non est motus, in fine, in quo dicitur, nunc nō est motus, sed immediate ante hoc fuit: illud, inquā, est primum, in quo est verum dicere nunc primo factus, & perfectus est iam motus, & similiter nunc primo talis, & tāta forma acquisita est: & hoc est dicere, quod in fine motus datur primum mutatum esse: eodē modo in fine cuiusque partis.

At cum motus sit diuisibilis in infinitū versus principiū, non dabitur primū mutatum esse, quia ante tale mutatum esse præcessit motus diuisibilis, vbi fuit aliud & aliud mutatum esse.

Et ob hoc nec datur primum esse omnium partium, nam ante illud prius, fuit minor pars formæ acquisitæ.

Nota discrimē in fine, & principio motus. Nec est eadem ratio in hac, & in principio motus, nam in fine datur mutatum esse, quia ante illud fuit motus. at in principio non potest dari primum mutatum esse, quia debet antecedere motus, qui cum diuisibilis sit semper, habet aliud, & aliud mutatum esse prius.

Nota discrimē pūcti, et mutati esse. Non enim omnino mutatum esse simile est puncto. nam punctum non necessario antecedit linea, ideo datur primum. at mutatum esse necessario præcedit motus.

4 Concl. Quarta conclusio. Res, quæ sine contrarij expulsione acquirunt esse, incipiunt per primum sui esse, desinunt per vltimū sui esse. Vnde, nunc temporis, mutatum esse motus angelus, mundus, per primum esse incœperunt. nunc autem, mutatum esse, per vltimum esse desinunt, reliqua enim non corrumpuntur.

5. Concl. Quinta conclusio. Quę cum abiectione contrarij corrūpuntur vel generantur incipiunt esse, per primum esse. desinunt per primum non esse. Vnde cum ex aqua fit aer, aqua desinit per primum non esse, vt sit verum dicere, nunc non est, & immediate ante hoc fuit aqua, aer vero incipit per primum esse, nempe, nunc est aer, & immediate ante hoc non fuit,

Probatur concl. Hæc conclusio est Aristotelis 8. Physic. tex. 66. & huius ratio est notanda. Semper enim generatio fit in fine alicuius motus præcedentis, ratione cuius disponitur subiectum. vnde dum motus ille est, nondū est forma generata, quia dispositio non est perfecta, finito autem motu, forma inducitur in eo instanti primo, in quo est primum mutatum esse in fine motus. Cum autem detur tale primum mutatum esse, datur etiā primum esse formæ productæ. Cum autem talis forma nondum sit cum motus est, erit forma, quæ corrumpitur: non enim est materia sine forma. vnde sicut forma generanda non est, dum fit motus, forma corrumpenda est, quousque motus sit finitus.

Vnde sequitur, quod desinente motu, tunc non erit forma corrupta, sed desinet, sicut motus, & desinet per primum non esse. & tunc erit forma generata.

Vt autē clarius intelligas. Fiat motus calefactione aquæ, vt ex ipsa fiat ignis. dum calefactio fit, est aqua, & non ignis. facta calefactione, est ignis, non aqua: datur enim in fine motus vnum instans, in quo licet dicere. Modo primum absoluta facta est calefactio, & hoc idem instans. est primum non esse motus, & primum non esse ipsius formæ aquæ, primum vero esse ignis, hæc enim omnia illi instanti insunt.

Per hæc patet solutio ad argumenta posita. Ad primum enim, & secundum æqua est responsio. Non enim mutatum esse omnino simile est puncto. & nunc. De ratione enim puncti non est, quod ipsum lineæ præcedat. at de ratione mutati esse est, quod ante ipsum sit mutatio. ob id non potest incipere motus a mutato esse. quia necesse est, quod ipsum antecedat motus est enim mutationis finis. *Ad 1. & 2.*

Nec inde sequitur, quod motus non potest esse in tempore, aut spatio adæquatis nam motus non fit nisi in tempore, & magnitudine. at nunc non est temporis pars nec indiuisibile magnitudinis.

Ad tertium, non negamus motum habere principium, dictum enim est, quod sicut nō datur prima pars, ita nec vltima. at sicut detur vnum instans. in quo desinit motus, quod dicitur primum non esse motus, ita etiam datur aliud instans, in quo incipit, quod sit vltimū nō esse ipsius. *Ad 3.*

Discrimen

Discrimen est, quòd instans finis dicitur mutatum esse, quia motus præcessit, imò præcessit totus motus: in principio motus: tamen non est mutatum esse, quia non præcessit motus, tamen vtrunque instans, & vterque terminus est extrinsecus, quia in eo non est motus.

Ad 4. Ad quartum non sic est intelligenda illa comparatio: si enim mutatum esse, quod in fine est, absolute ad alia mutata esse cōferatur, quæ in illo motu fuerunt, ipsum vltimum dicetur: tamen non sic debet hoc intelligi; sed quod ipsum est primũ post totum motum factum, & respectu temporis sequentis. Vt sit sensus, in hoc instanti omnium sequentium primo motus totus dicitur esse factus, & perfectus, ante enim non fuit totus factus, post vero fuit, sed non primo, nisi in tali instanti, in quo dicitur primum mutatum esse. *Nota.*

Ad 5. Ad quintum dicimus, non sic illam diuisionem motus fieri debere, sed proportionaliter versus principium, & tunc non dabitur pars, quam non antecedat mutatum esse, vt dictum est.

Ad 6. Ad sextum dico, in generatione substantiæ esse aliam diuersam rationem: nam generatio substantiæ, & corruptio fiunt in fine motus, & in fine temporis illius motus. Cum autem vnus motus vnicum habeat terminum, in vno instanti fiunt illa: quod sit primũ non esse vnius, quàm esse alterius: tunc enim forma recedit cum motu quo generatur res: at vero cum ex calido fit frigidum, cum nullus alius antecedat motus, ille transitus non fit in instanti sed in tempore. Si enim diceretur, quod instans vnum est, in quo frigidum primo est, & calidum non est: non videtur, quare in illo non sit calidum, cum nullus motus aut mutatio præcesserit, qua expulsum sit: & ob hoc Arist nunquam admittit mutationes instantaneas, nisi adiunctas motibus. Sic puto esse respondendum secundũ viam Aristotelis.

Ad 7. Ad septimum difficultas est magna, an detur minimum in formis accidentalibus in instanti productum, quòd nos tractabimus. 8 lib. tex. 23. Interim tamen dico, cũ S. Thom. ibidem, quod hic Aristoteles solum loquitur vniuersaliter, nempe, quæcunque forma motu acquiritur, non habet minimam partem primam illius, quod motu acquiritur. & hoc satis constat secundum prædicta principia. Sed an tota latitudo formæ motu acquiratur, illic disputabitur, quamuis, re vera, hoc Aristoteles videatur docere, sed postea latius dicemus.

Caput Octauum.

Quoniam autem omne, aut mouetur. Tex. lxvij.

Quæ de motu docuit, puta nō dari primum; idem de quiete, & de quietatione, id est motu quo quies acquiritur docet, & tale moueri ad quietem vertit Boetius [stare] quasi ad stādum ire. posset id verbo non satis Latino, tamen rei energiam exprimente, dici quietati. Probat autem primo, quod quietatio illa fit in tempore dupliciter. Primo, quia est motus, & quod stat, id est ad quietem mouetur, re vera mouetur: in hoc autem textu, tale stare motum esse probat; sic. Omne, quod aptum est moueri, & loco, & modo quibus aptum est moueri, aut mouetur, aut quiescit, sed stans (si sic licet dicere, quod quietatur) est huiusmodi, & non quiescit; ergo mouetur. Non enim est sic dare medium. Quod autem non quiescat, probat. Quia quod stat, tendit in quietem: quod autem in quietem tendit, nondum quiescit: ergo stans non quiescit.

De 1. & vlt. quiete ca. rō quæ ī motu.

1. funda. quietatio nē esse in tempore.

Aduertenda est declaratio illarum particularum, quæ in maiori ponuntur. Non enim omne, quod non mouetur, quiescit, sed quod aptum est natura moueri: vnde immobilia non dicuntur quiescere proprie. Vlterius, non omne aptum moueri, cum aptum est moueri: vnde in instanti non mouetur, in instanti etiam non quiescit res. Nec satis adhuc est, sed etiam requiritur ex parte loci, nam in puncto non est motus, etiā tempore, & mobili positis. Similiter non est motus, nec quiescit res a motu, quo non est apta moueri: vnde cœlũ non mouetur recte, tamen non quiescit a motu recto, non enim sic moueri est aptũ. *Nota.*

Cum

Cum igitur aliquid eſt aptum ſic moueri, & tali loco, & tempore, & non mouetur, tunc quieſcit. Quies enim priuationem dicit, quæ negatio eſt cum aptitudine, & circunſtantijs illis.

Hoc autem demonſtrato. Tex. lxviij & lxix.

1. Ratio. HOc principio oſtenſo, quod ſtat, id eſt, quod quietatur moueri, facit priorem rationem. Omnis motus, & quod mouetur, in tempore mouetur: at quod ſic ſtat, mouetur; ergo quod ſtat, in tempore ſtat.

2. Ratio. Affert alteram rationē in altero textu, Velocius, & tardius in tēpore ſunt: quod ſtat, velocius, & tardius ſtat; ergo quod ſtat, in tempore ſtat: & vide per ſtare, intelligi motum in ſtatum, & quietem, vt diximus iam. quam quietationem dicere poſſumus.

In quo autem tempore. Tex. lxx.

2. fundamentum quod in aliquo tēpore primo ſtat, in qualibet parte illius ſtat. ALterum ſtatuit ſimile principium, ſicut in motu. Nempe quod in aliquo tempore primo ſtat, in qualibet parte illius temporis ſtat. & facit eandem rationem cum ſuperiori. Diuidatur illud tempus primum, non enim eſſe poteſt indiuiſibile: aliter enim non eſſet in eo motus: diuidatur ergo in duas partes. Tunc non eſt dicendum, quod in neutra ſtat: tunc enim non ſtaret in toto: Similiter non eſt dicendum, quod in neutra ſtat: tunc enim non eſſet illud totum primum, in quo ſtat, ſed illius pars. Colligitur ergo, quod in vtraque ſtat, & ſic de alijs ipſius partibus. Ex his concludit, quod intenderat: nempe non dari primum in ſtatu, & motu iſto, ſicut nec in motu vniuerſaliter dicto datur.

Neque enim ipſius motus. Tex. lxxj.

Non dari primū in ſtatione. PRobat, non dari primum in ſtatione hac. Si eſſet primum, vel eſſet in indiuiſibili temporis, vel non; ſed neutro modo eſſe poteſt: primo non poteſt eſſe in indiuiſibili; ſic enim non eſſet motus: at dictum eſt, motum eſſe. Præterea, nec poteſt in diuiſibili eſſe: eſt enim diuiſibile id tempus primum, in quo erit immediate motus ille, quia aliàs non eſſet in illo tempore primo, & adæquate: ergo illa medietas fuit prior: cumq́, in temporis diuiſione nō perueniatur ad vnā partem omnium primam, cum illa adhuc diuiſibilis ſit, profecto nec in tali motu quietationis, quæ ſtatus dicitur, dabitur prima pars, ſed ſemper erit alia, & alia, vt in tempore.

Neque igitur quieſcens. Tex. lxxij.

QVod de motu in quietem dixit, id etiam de ipſa quiete tradit, puta: nō dari primā ipſius partem. Et hoc probat: quia in tempore quies eſt, & quod quieſcit, in tempore quieſcit: temporis autem cum non detur prima pars, nec dabitur in quiete. Quod autem in tempore ſit quies, dupliciter probat. Primo; Tunc res quieſcit, cum non mouetur. & moueri apta eſt: ſed in inſtanti non eſt moueri apta: ergo nec quieſcere, ſed in tempore. *Eadem rō de quiete, q̄ de motu in quietē.* *1. Ratio.*

Amplius autem, & tunc dicimus. Tex. lxxiij.

SEcundo idem probat ex deſcriptione quieſcentis. Id enim quieſcere dicimus quod ſic ſe habet modo, ſicut ante quaſi quies non dignoſcatur, niſi per diuerſa nunc: ſed inſtans non habet modo & ante: ergo in tempore quieſcens eſt. Vtraq; ratio ſuperius expoſita eſt. Nam concludit prouenire ex diuiſione continui in infinitum, qua ſuppoſita, ſequitur, non dari primum in motu: & ſimiliter nec dari vltimam partem. *2. Ratio.*

Quoniam autem omne, quod mouetur. Tex. lxxiiij.

Aggreditur Ariſt. ſoluere argum. Zenonis iacitur ad ARiſt. præparans ſe ad ſoluendum argumenta Zenonis, præmittit vnū in hoc textu: Nempe, cum aliquid mouetur in

id 1. fūd. in aliquo tēpore primo, & adęquato, non potest in aliqua parte illius temporis esse in vno loco æquali, aut in vno gradu formæ secundum alios motus; sed semper mutat, & mutat locum æqualem, aut est sub alio, & alio gradu formæ.

No. 1. Quō sit intelligē dum 2. fund Arist. Attende, quod dicit in tempore primo. Si enim sumas tempus non primum, potest in vno loco esse in aliquo tempore, v.g. ego dicor moueri in classe in hoc die quia moueor in tempore huius horæ; finito illo motu possum manere in loco, in quo motus sum per horam aliam eiusdē diei; tamen in hac eadem hora, in qua tota moueor, permanere per aliquod tempus in eodē loco æquali mihi, impossibile est.

No 4. Attende etiam quod loquitur de loco æquali, in quo toto est mobile. nam intra totum spatium maius, intra, quod totus fit motus, per tempus manet: At de illo loco, in quo adæquate est ipsum locatum, loquentes dicimus, quòd dum mouetur, non permanet in vno per tempus particula, vel minima, sed mutat, & mutat loca alia nec in eodem permanet, dummodo moueatur secundum se totum, quod si secundum partem mouetur, illa saltem pars nunquam in eodem loco æquali erit per aliquod tempus, quo mouetur.

Probatur und Probat hoc: quia si in aliquo loco ęquali per aliquod tempus maneret, vtiq; quiesceret, quiescere enim est eodem modo se habere in duobus nunc tēporis cōtinui i. in aliquo tempore, & si quiesceret, iam esset illud tempus primum motus.

Si vero non sic est, sed vno solo nunc.

CONcludit, quod cum non sit in vlla parte temporis in vno, & eodem loco, quod in instanti erit in illo loco sibi æquali & in alio instanti in alio: tamen in tempore semper mutat loca æqualia: nec propterea admitti debet, quod quiescat in illo. Nam sicut in instanti non est motus, ita nec quies ob id in tempore primo toto mouetur, & in parte qualibet temporis locum æqualem alium, & alium mutat, nec quiescit, licet per instans sit in vno, & eodem sibi æquali loco: instans enim tempus non est.

Caput Nonum.

Zeno autem male ratiocinatur. Tex. lxxv.

EX doctrina textus præcedentis soluit sophisma Zenonis, quo probabat, non esse motū. Dicebat aūt sic. Qđ in quolibet nunc temporis quiescit, non mouetur in illo tempore: sed id quod moueri dicitur, puta sagitta, in quolibet. Nunc tēporis quiescit; ergo non mouetur Probat minorē. Quia quod est in sibi æquali loco, non mouetur: sagitta in singulis. Nunc est in sibi æqualibus locis: ergo in illis non mouetur. quòd si nō mouetur, ergo quiescit. Omne.n. in sibi æquali loco, aut mouetur, aut quiescit. Arg. contra motū

Hoc autem falsum est. Tex. lxxvj.

SOluit prædictam rationem, dicens quod tempus non componitur ex ipsis Nunc, sed ex diuisibilibus partibus: ideo non sit verum quod in omnibus Nunc non mouetur, in toto non mouetur; nam in partibus omnibus temporis mouetur. Et hæc est solutio potissima. Hinc enim prouenit, quod non sit in Nunc non moueri quiescere, non enim Nunc est pars temporis. Quod autem in omnibus partibus temporis in loco æquali non sit per aliquam temporis partem, dictum est in textu antecedenti. Sol. Ari.

Quatuor autem sunt rationes. Tex. lxxvij.

HVius occasione a principio incipit numerare quatuor rationes Zenonis, quibus contendebat, nō esse motum, quas difficilis solutionis dicit. Prima ratio erat. Supposito, quod si esset motus, esset a termino in terminū alicuius spatij, & quod spatium diuisibile est in infinitum: tunc est argumentum. Mobile non potest peruenire ad terminum per spatiū, nisi prius 4. argu. Zeno cōtra motū

transeat dimidium spatij, nec potest hoc transire, nisi prius aliud huius dimidium: nec hoc, nisi huius aliud dimidium Sed sic est, quod sunt infinita dimidia, quæ prius oportet transire; ergo nunquam contingit moueri per spatium aliquod. Infiniti enim non est finis.

Solut. De hac autem diuisione se locutum superius dicit. Vel potest esse sensus, quod iam ista ratio soluta est, per distinctionem superius, puta, textu 19. vbi dictum est, spatium non esse actu infinitum, sed potentia: vnde non opus est, quod infinitæ partes sint, quas actu oporteat transire. Sed hoc postea in fine libri examinabimus magis.

Secunda autem ea, quæ vocatur. Tex. lxxviij.

2 PRoponit secūdam rationem Zenonis, quam dicit vocari Achillem. Ratio autem erat, quia vtebatur exemplo Achillis, qui erat celerrimus. & sic exponunt Themist. Simpli Psellus. Vnde male Interpretes aliquot putant dici Achillem, quia erat ratio validissima. Ratio autem ducit ad inconueniens, quod velocissimum, puta Achilles, nunquam apprehenderet tardissimum, puta testudinem. Probabat autē: quia semper erit aliquod spatiū inter vnū, & alterum. Sed quo modo id probet, optime explicat Themist. Demus spatium, in quo fit motus. Sit miliare, quod octo stadijs constat, & Achilles incipiat moueri a principio primi stadij, & testudo a dimidio illius stadij. Sitque Achilles in decupla proportione velocior. Est argumentum. Dum Achilles transit illud medium stadij, testudo saltem transiuit decimam partem alterius dimidij; & sic nondum est apprehensa. Iterum dum Achilles transit illam decimam, testudo transibit aliam decimam illius decimæ; & dum hanc decimam decimæ Achilles, testudo aliam decimam decimæ alterius decimæ transibit: cumque sint infinitæ huiusmodi diuisiones, nunquam Achilles testudinem motū consequetur.

Est autem & hæc ratio eadem. Tex. lxxix.

Cōparat Arist. 1 arg. Zenonis cū 2. HAnc secundam rationem cum prima comparat, ac dicit esse eandem. Nempe, quia idem supponit cum ea; non tamen omnino eandem, quia alia aliter procedit. Supponit igitur idem, quia infinitum putatur spatium, nec ad terminum peruenire posse in vtraque ratione. Sed nō est idem modus. nam prima diuidit spatium semper in duas partes proportionaliter: at posterior non diuidit, nisi secundum proportionem, & rationem velocioris, tardioris. Vnde quamuis diuerso modo procedant, ad idem tendunt, eademq; est vtriusque solutio. Quod si in argumēto secundo sumatur velocissimum, & tardissimum, fuit tragico modo ad faciendū argumentum admirabile, sed non quòd nouam difficultatem faceret.

Solut. Arist. Solutio ergo est, quod velox nō apprehendet tardum, dum non attingit ipsum, & tamen attinget. Maius enim spatium transit velox in eodem tempore, quam tardum, cum spatium finitum actu sit. Argumentum autem procedit, ibi esse infinitas actu partes: quod falsum est.

Tertia autem, quæ nunc dicta est. Tex. lxxx.

3. arg. TErtiam rationem Zenonis dicit esse eam, quæ iam proposita est texto 85. Nempe, quod, si in quolibet instanti quiescit mobile, cum non mutet locum, in toto tempore quiescit.

Solut. Arist. Et repetit solutionem eandem, quia innititur ratio in hoc, quod tempus ex. Nūc componitur. Hoc autem negato, nihil cōcludit. Dicetur enim, quod in qualibet parte mutat locum, & mouetur, licet in singulis instantibus sit in singulis locis, nec in illis motus fit: non tamen propterea dicendū est, mobile quiescere, vt dictum est. In instanti enim, nec quies, nec motus est.

Quarta

Quarta autem ea, quæ de ijs est. Tex. lxxxj.

4. ratio. QVartam facit rationē Zenonis quæ re vera difficile colligi potest. aliqui enim eam sic construunt, vt nec minimā apparentiam faciat, quod credendum nō est. Existimo, sic esse proponendam: & in hoc magis accedo ad expositionem sancti Th. Zeno in hac ratione ducebat ad impossibile Nempe si motus esset, tempus duplum esset æquale suo dimidio, nempe, vna hora æqualis mediæ. Ad hoc ostendendum sumebat hoc principium. Cum duo mobilia æque velocia æqualem magnitudinem percurrunt, tempora vtriusque motus sunt æqualia.

Ex hoc principio argumentabatur; & sumebat tres magnitudines æquales, singulas quatuor partium æqualium. Et primam ponebat immobilem, quæ dicebatur, A A A A. Alteram constituebat superius, quæ inciperet ex media parte fixæ & immobilis, quæ dicebatur B B B B. ita vt primum B. esset cum secundo A. Tertiam sumebat, quæ dicebatur. C C C C. & ponebat a principio immobilis, vt esset primum C, cum primo A, contra alteram magnitudinem, vt notum sit in figura infra descripta.

Moueatur igitur tertia, quæ dicitur C, per totam magnitudinem A, per horam, ita vt eam perueniat ad secundum A, vbi incipiebat B, moueatur ipsum B, versus A. a quo incepit C. Tunc, quia nō habet nisi duo A, pertranseunda, per mediam horam mouebitur: & in illa media ipsum C. transibit alia duo A. & tunc in fine mediæ horæ vltima omnium horum simul erūt, primū C, cum vltimo C, & A. & primū B, cū vltimo C. & A ac si essent iuxta posita.

In hoc igitur casu tempus ipsius C, est duplū ad tempus ipsius B, quia C, transiuit quatuor A & B, non nisi duo. Quod ante ista tēpora sint æqualia, probatur. Ipsum B, in media hora transit per omnia quatuor C. vt notum est, quia in principio mediæ horæ est cū primo C. in fine cum vltimo: sed quatuor C. sunt æqualia quatuor A: ergo B, transit tantam magnitudinem; ergo per fundamentum tempora ipsorum B, & C, sunt æqualia.

Solutio huius est quod illud fundamentū intelligi debet, quod duo mobilia transeant æquales magnitudines fixas; nā cū vna est fixa, altera mouetur cōtra mobile, citius transitur mota; & ita errabat Zeno. *Sol. Ari.*

Hic est sensus horum duorum textuū, & est notanda expositiō. Ad literam deueniamus. Quartam rationem dicit esse eā, in qua sumebat magnitudines æquales cū alijs æqualibus, & applicabat stadio vnam a principio, alteram a medio, & econtra: & per hoc probat duplum tempus æquale dimidio, sumpta duplici illa magnitudine mobili æqualiter veloci. *Litera Arist 4. argu. expos.*

Et attende, quod vna magnitudo ponitur in principio, altera in medio illius tertię, quæ dicitur stadium, & non vtraque in medio: vt multi expositores ponunt: ideoque vix intelliguntur. *Nota.*

Est autem deceptio in eo. Tex. lxxxij.

SOlutionē cauilli ponit in hoc, quod falsitatē fundamēti aperit Putat enim, qd cū duo mobilia æque velocia mouentur per æqualem magnitudinē ita, vt vnū per fixam, alterum per motā moueatur, quod tempora sunt æqualia. Et hoc quidem falsum est: aut enim vtraque debet esse fixa, aut vtraque æqualiter mota. *Solut.*

Constituit autē casum argumenti. Sint tres magnitudines, prima sit, A A A A. fixa, aliæ motę, tamen æquales & numero, & partim magnitudine, quarum vna B B B B, sit incipiens a secundo A. altera vero C C C C, a primo A. econtra: contingit *Casus argum.*

tingit duas has simul coniungi cum vltimis. A.

Nota. Sed intellige, q C, incępit moueri, nec B, motum fuit, quousq; ad ipsum peruenit C, vt diximus. Hoc casu posito, dicit, cum B. trãsierit duo A ipsum vero C quatuor A. erit tempus B, dimidium ad tẽpus C. nam in singulis A, æquale tempus consumptum est. Tũc vlterius sequitur, quod B, transiuit per omnia C. in illo medio tempore, Cumq; tantum temporis sit consumptum in C. quantum in A. vt ipse inquit, erunt tempora æqualia.

Nota. Et nota, q dicit, (vt ipse inquit.) nam re vera, plus temporis consumit B, in vno A. quam in vno C: imo dum duo A, transit, percurrit quatuor C: nam A, fixum est, C vero contra ipsum mouetur. Et in hoc cõsistit deceptio, & cauillus Zenonis. Hęc est expositio clara textus huius difficilis.

At vero secundum eam, quæ in contradictione. Tex. lxxxiij.

Duo alia arg. contra motũ. Alia duo argumenta soluit quibus motum esse negabatur, & quamuis multi ea esse Zenonis putent, mihi non placet, quia solum quatuor rationes esse ipsius dixit. & præterea Psellus expositor Græcus, has non esse Zenonis, sed aliorũ, dicit. Quidquid tamen sit, ratio proponitur, qua mutationem non esse, probatur: præsertim eam quæ inter contradictoria sit, vt ex non albo in album.

1 arg. Argumentum est. Dum res mutatur, nec est sub vno extremo, nec sub altero. Cum autem extrema sint contradictoria, dabitur quod neutrũ cõtradictorium vni competat, vt nec sit album, nec non albũ.

Sol. Ari. Respondet Aristotel. hoc argumẽtum nihil concludere. Nam tunc esset inconueniens, si vnum totum nec esset albũ, nec non album in mutatione. Sed hoc falsum est, nam cum mouetur, partim est album partim non album, nam cum album dicitur aliquid, nihil vetat habere partes aliquas nigras. Similiter dicetur nõ album, quãuis habet partes aliquas albas. Fit.n. denominatio a pluribus, sui pręcipuis partibus. Non ergo, propterea quod non sit sub albo, nec sub non albo, ob id inferri debet, quod totum non sit album, & totũ non sit non album. erit enim partem habens in albo, partem in non albo; Idemq; dicetur de alijs extremis contradictorijs, vt de esse, & non esse in generatione.

Nota Hic aduerte, q Aristot. loquitur hic de mutatione albi ex nõ albo, & de mutatione generationis, quibus sit album vel aliquid secundum partes extensionis: tũc.n. quandam partem sub vno, quandã ab altero habet extremo. Non tamẽ loquitur de generatione, quæ in vnica parte, & de mutatione, quæ in instanti fit; tunc.n. non est secundum partes diuersas mobilis: sed dicendũ est, q est sub termino ad quẽ. In mutationibus.n. instantaneis simul sunt mutatio, & mutatum esse, vt dicetur in libro 8. Modo tamen non de his loquitur, de quibus illi Antiqui forsan non argumentabantur, sed de mutationibus quę successiue secundum extensionis partes fiunt, quamuis non omnes successiue extensionem acquirant, vt alibi dicetur.

Rursus in circulo. Tex. lxxxiiij.

2. arg. Alteram facit rationem ipsorum. Accidit id, quod moueri dicitur, nõ mutare locum, nec secundum totum, nec secundum partes in tempore: ergo non mouetur. Antecedens patet de sphæra, quæ dum circulariter mouetur, nec totum, nec partes locum mutãt, cum circa idem semper voluantur, quod si motus non est circularis, nec alius motus vllus erit. Quod si dicatur, adhuc sphæram moueri, vtique motus, & quies simul erunt, quiescit.n. cum locum non mutet.

Primo nanque partes. Tex. lxxxv.

Sol Ari. Soluit argumentum; Et primo negat, partes non mutare locum: mutant enim singulæ. Vt si cõsideres partes octauæ sphęrę, quæ sub nona mouetur, partes nonæ sphærę continentes octauã non respõdent semper eisdem partibus octauæ. imo vna octauæ succedit vbi erat altera, & alia vbi erat illa. Secundo negat etiam totum non mutare locum: imo mutat locum.

Aduerte

Nota Aduerte autem, ꝙ in aliquo circulo possumus multos circulos sumere, si incipiamus a varijs punctis illius circuli: tamen isti non sunt omnino distincti. Cum vnus sumatur in alio Differunt autem, sicut homo, & homo albus: vnum enim alterum includit. Ex quo sequitur, quod corpus circulare, quod mouetur interius totum, fit semper in alio. & alio circulo, & loco: & hoc pacto dicit Aristoteles etiam totum mutare locum, dummodo in circumferentia sit, quæ incipit ab A, modo in ea, quæ incipit a B, modo in ea, quæ incipit a C, & sic in alijs.

Nota Aduerte præterea, quod in non circularibus etiam inuenimus loca, quorum vnus est alterius pars. Vt si ego sim in hoc loco, & parum discedam ita, vt non deseram totum: tunc locum alium habeo. Sed non omnino, quia iste partem habet alterius. Corpus igitur illud circulare cum in quolibet tempore mutet locum, & ipsum, & ipsius partes non quiescent, sed mouebitur in illo tempore, & sic soluitur argumentum.

Caput Decimum.

Demonstratis autem his. Tex. lxxxvj.

Quō apud Arist. an indiuisibile possit moueri Sēsu qq.

Transit Aristoteles ad vnum Problema determinãdum. Nempe, an indiuisibile moueri possit. Explicat autem primo se de indiuisibili in quantitate loqui, vt de puncto, linea, superficie, non de alijs indiuisibilibus, puta, secundum formam, qualiter species vltima indiuisibilis ea, cum in plures species diuidi nequeat. Vel de indiuisibili secundum indiuidum, vt Petrus indiuisibilis dicitur in plura illius speciei singularia: de his non est sermo.

Resp. ad quæst. indiuisibile pōt moueri per accidens. Respondet igitur, ꝙ indiuisibile moueri potest per accidēs ad motum magnitudinis, in qua est sicut nauta mouetur ad motum nauis. At nequis existimaret, indiuisibile moueri per accidens, sicut pars ad motum totius. explicat, quod non sic mouetur, sed sicut accidens ad motum subiecti, vt exponit S. Thom. & hoc significatur per nautam in naui.

Aliter mouetur per accidens pars aliter accidens, et punctum Mouetur autem pars ita in toto, quod habeat alium motum ab ipso toto; alius enim est motus partium singularũ, alius totius. Nã quælibet pars parte motus existente, in se mouetur, & inde potest separata moueri. at accidens non habet alium motum a motu totius, nec separatum possit moueri: & huic assimilatur punctum.

Quod autem partes singulæ suis motibus moueantur, dicit hoc ostendi in sphæra. Si enim partes profunditatis considerentur, quæ propinquiores sunt centro, tardiorem motum habent, cum breuiorem circulum describant, quàm remotiores maiorem describentes circulũ. Non tamẽ ob id intelligas, esse motus partium, & totius diuersos actu, sed potentia: actu enim vnus est motus continuus. Indiuisibile igitur mouetur per accidens, vt in subiecto accidens; per se autem nullo modo.

Mutetur enim ex A B. in B C. Tex. lxxxvij.

Indiuisibile non pōt moueri per se. 1. ratio a termi-nis. Triplici ratione probat, indiuisibile per se moueri non posse. Prima est. Detur, quod moueatur ab vno termino in alium siue motu locali, siue quocunque alio: & sit tempus motus aliquod. Tunc in hoc tempore, aut est in termino a quo. aut in termino ad quem, aut partem habet in vno, partem in alio. Si dicas in aliquo esse termino: erit iam quies, cum sit illud tempus. Si dicas tertium, erit iam diuisibile. dicere autem quod nullo modo est in terminis, est impossibile. ergo tale indiuisibile, verbi gratia, non potest moueri per se solum.

Quare non contingit id. Tex. lxxxviij.

Reijcitur fuga vtique quis posset in 1. arg. Vnum modum reprobat, quo quis posset affirmare, pũctum per se moueri. Primũ, si tempus tantum ex instantibus componeretur. & tunc in quolibet instanti esset in aliquo indiuisibili. Hoc reijcit primo: quia tempus ex instantibus 1 non componitur. 2

Secundo

Secundo, quia tunc in quolibet instanti esset mobile mutatum, & tunc non esset motus: nam motus non esset, nisi plura mutata essent. Hoc autem reprobatũ est: nullum enim continuum ex indiuisibilibus componitur. Hoc enim supposito, illud esse non potest.

Amplius autem & ex his. Tex. lxxxix.

2. ratio a partib. spatij. Alteram facit rationem. Omne, quod mouetur per spatium maius se, debet prius transire minus & æquale sibi, vt notum est. Si ergo punctum mouetur per spatium maius, transibit vtique prius per minus, aut æquale sibi. Per minus non potest, ergo per æquale. Si ergo totam lineã transit semper, & non nisi tangendo æqualia: ergo linea componitur ex punctis, cum mensuretur a puncto transeunte per totam lineam & non nisi per puncta. Illud autem impossibile est. ergo punctum per se moueri non potest. Idem intellige de linea, quæ per latitudinem, & superficie, quæ per profunditatem, non possunt moueri, nisi magnitudo ex indiuisibilibus componatur.

Amplius autem si omne in tempore. Tex. xc.

3. ratio a tempore. Tertiam rationem facit, quæ ducit ad hoc inconueniens, quod esset tempus minus quocunque motu: quod est impossibile, cum motus, & tempus æqualiter diuidantur. Supponit autem primo, quod omnis motus est in tempore: & quodcunque tempus est diuisibile. Moueatur igitur, quod est indiuisibile, ab vno in alterum indiuisibile: cum ille sit motus, erit in aliquo tempore: hoc quidem tempus diuisibile est, motus autem ille non, cum in vno puncto solo non fit motus: ergo medietas illius temporis erit tempus minus tali motu, quo minimus est. Quod autem talis medietas sit tẽpus minus, patet nam totum tempus erat æquale toti motui. Aliud ĩcõ inferturĩ cõuenies.

Ex hoc autem absurdo sequitur, quod aliquid mouetur in tempore aliquo, & in minori non potest minus moueri, nisi indiuisibile diuidatur.

Obiect. Posset quis dicere, quod a puncto in punctum in instanti mouetur.

Solut. Hoc reijcit sicut superius: tunc enim ex mutatis componeretur motus, & ex indiuisibilibus quodlibet continuum, quod fieri non posse demõstratum est superius.

Mutatio autem nulla est infinita. Tex. xcj.

Nulla mutatio est actu infinita. Ex his omnibus, quæ circa diuisionem mutationum dicta sunt, ne quis infinitam esse mutationem arbitraretur: concludit tandem nullam esse mutationem actu infinitam, ita vt sit extrema infinite distantia. Probat autem hac ratione. Omnis mutatio fit ab vno extremo in alterum extremum siue contrario, siue contradicto rio: sed talia extrema finitam habẽt inter se distantiam. ergo, & mutationes finitæ sunt: non enim vltra extrema sua singulæ sunt. r.rõ de oĩ motu ex extremo extremũ.

Et in augmentatione, ac diminutione explicat, quæ sint extrema: quia hic videbatur res obscurior, quia quantitas certũ terminum non habet. Dicit, illud esse extremum augmenti, puta quantitatem, quam vnumquodque secundum suam naturam attingere potest: & huius remotio est terminus diminutionis. Vbi vides, res terminari certo termino magnitudinis, & paruitatis.

Latio autem sic quidem. Tex. xcij.

2. rõ de motu locali, qui fit secundum voluntatem. De motu locali, qui secundum voluntatem fit, non videtur certum quomodo extrema sint determinata: propterea alia ratione ostendit, nec talem motum infinitum fieri posse. Impossibile est motum seu mutationem esse, cuius mutatum esse est impossibile: sed secundum motum infinitum impossibile est esse motum, vel mutatum: ergo ille motus impossibilis est. Maior sub exemplo, seu inductione ponitur. Impossibile est diuidi, secundum quod impossibile est esse diuisum. & generari, secundum quod impossibile est, esse genitum, & mutari, secundum quod impossibile est esse mutatum.

At quia impossibile multipliciter dicitur, & quod non potest fieri, & quod difficulter fit: dicit, se loqui de eo, quod non potest fieri. Ac propterea dixit, quod esse diuisum: est impossibile tale, vt non contingat, nec possit esse diuisum, hoc tale impossibile est diuidi.

Et attende literam. nam quidam infinitiui de præsenti, quidam de præterito sumendi sunt, vt exposui: quamuis in litera omnes sint de præsenti: ob id parum habet obscuritatis.

Si ergo id quod fertur.

Tex. xciij.

Concludit, oēm motum, & mutationē esse finitam.

CONcludit, in motu locali, cum non sit motus, nec moueatur aliquid, nisi possit secundum talem motum, esse mutatum, non erit motus infinitus, vt nunquam habeat finem. Smiliter quæcunq; alia mutatio erit finita.

Sed si esse possit sic, vt tempore sit

Tex. xciiij.

Quo mō possit infinitas in motu reperiri.

OStendit, quomodo in mutatione possit infinitas reperiri: in vna enim per se, quæ ad determinata extrema tendit, non potest esse, vt dictum est: tamen in vna per accidens, puta, per contiguationem ratione temporis esse potest. Vt si alterationi succedat generatio, & generationi augmentatio, & huic latio, & huic iterum generatio. Hoc modo nihil probet. Non enim est vna mutatio secundum extrema: at in vnico continuo motu id non est, præter motum circularem, de quo libro octauo dicetur: in eo enim sunt quodammodo plures motus & circulationes, quamuis propter continuitatem vnus dicatur. Et ita absoluit librum Aristoteles.

FINIS LIBRI SEXTI.

IN LIBRVM SEPTIMVM PHYSICORVM

Caput primum.

Omne, quod mouetur, necesse est ab aliquo moueri. Tex. I.

ICET ea, quæ ab Arist. traduntur in hoc libro, rationib. tantũ dialecticis cõprobentur, eademq; postea ab eodẽ Arist. in 8. lib. fusius, & accuratius pertractẽtur, adeo, vt liber hic Alex. nothus, & adiectiuus visus fuerit, quam etiam ob causam, Eudemus, & Themistius veteres Arist. interpretes, eius expositionem omiserunt. Tamen quoniam Simplicio, D. Tho. alijsque grauissimis Peripateticis dignus visus est quem ipsi interpretarentur; nos etiã non inutile fore arbitramur, si quæ in eo docet Arist breuiter more nostro, & summatim prosequamur.

Institutũ Arist. in hoc li. est vt aliquot prĩcipia, seu Theor. proponat ex quib' eãm efficientem motus in 8. li. post ea osten dat.

Postquam ergo de motu quid sit. quæ ipsius species, quales ipsius partes, disseruit: nunc de ipso efficienti principio tractat, quod facit in octauo libro. At in præsenti aliquot statuit principia maxime ad id indagandum necessaria.

Diuiditurque in duas partes liber hic. In priori quædam Theoremata proponit circa motus principium. In posteriori de motuum comparatione loquitur, quoad velocitatem, & tarditatem.

1. theor. Arist oẽ quod mo uetur ab aliquo moueri. Probatur inductio ne.

Proponit igitur in textu primo Theorema hoc. Omne, quod mouetur, ab aliquo alio mouetur. Hoc primo inductione quadam manifestat, postea ratione demonstrat. Inductio est. Nam quæ mouentur aut a principio externo mouentur, vt proiecta: aut a principio interno, vt viuentia. Et loquitur de actiuo principio. In his, quæ ab externo mouentur, satis constat ab alio moueri at in his, quæ ab interno non ita constat. Sed etiam hæc ab alio mouentur: nam habent duas partes, alteram, quæ mouetur, alteram quæ mouet: & dum mouet, per accidens mouetur, sicut nauta in naui. Nauim enim, quæ mouetur nauta mouet, & simul nauta mouetur motu nauis. Sicut igitur, quamuis nauis tota non moueatur ab aliquo extra nauim, non propterea dicetur moueri a se; ita nec illa, quæ ab intrinseco mouentur. Et qui dicit, ea a se moueri, nescit distinguere partem, quæ mouet, & partem, quæ mouetur,

Hoc est. quod Arist. dicit. Sumatur inquit, A B, quod mouetur secundum se totum, & non quia pars mouetur, (hic enim loquimur de his, quæ moueri dicuntur, quia tota mouentur. & per A B, intelligit viuens, vel id, quod ab intrinseco mouetur) dicere, quod A B, mutetur a se, quia totum videtur moueri, & non ab extrinseco, est simile, ac si esset si vnicum totũ D E F, motũ, cuius vna pars E F, mouetur ab altera D E. & ob id totum mouetur. Et quis propter ignorantiam duarum harum partium existimaret moueri a se; Quasi dicat: illa talia mota ab intrinseco habere partẽ aliam mouentem, aliã motam. Et quia mouens mouetur per accidens ad motum partis motæ, totum mouetur cumque non appareat extrinsecum mouens, existimatur a se moueri. Sed non ita est, vt ostendit in exemplo de naui, & nauta.

Colligitur ergo, quæ mouentur, ab alio moueri.

Amplius

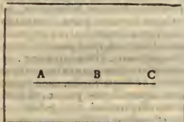
Amplius id, quod a seipso. Tex. ij.

Probatur rõne trib. supposi-tis. IDem modo demonstrare contendit. Sumit autem tria. Primum est. Quod a se ipso mouetur, non desinet moueri, quamuis quodcunque aliud a se, quod moue-
1 tur, quiescat, & moueri desinat. Quasi dicat; motus eius, quod a seipso mouetur, non pendet ex alterius motu, ita vt si alterum cessat moueri, cesset & ipsum.

2 Alterum principium ex hoc sequitur. Si quod mouetur, cessat moueri, quia aliud cessat moueri; tunc illud non a seipso mouetur.

3 Tertiũ est, quod mouetur esse diuisibile.

Nectitur ratio. Ex his est argumentum. Detur mobile, quod a seipso moueri dicitur, (& attende, quod loquimur de motu secundum se totum,) hoc mobile A B, diuisibile erit per tertium principium. Diuidatur ergo in duas partes in B C, & A C.

Peto, vel quiescente vna parte, puta, B C, mouebitur, vel non. Si mouebitur totum, cum nõ moueatur nisi ratione vnius partis A C, iam non totum primo mouebitur. De hoc enim sermo est. Si autem non mouebitur, ergo desinet moueri, quia aliud, puta, pars mota quiescit, ergo per primum, & secundum principium, totum illud non a seipso mouetur.

Potest autem tota ratio sic in forma ordinari. Omne, quod mouetur, cuius si aliqua pars quiescit, totum quiescit, non mouetur a se, sed ab alio: omne, quod mouetur, est huiusmodi, vt quiescat, si eius aliqua pars quiescat: ergo omne, quod mouetur, non a se, sed ab alio mouetur. Ratio hæc in quæstione postea examinabitur cum alijs.

Quoniam autem omne, quod mouetur, Tex. iij.

EX hoc vniuersali theoremate infert secundum particulare. Quod localiter mouetur, ab alio mouetur. Et quamuis contingat vnum ab alio, & hoc ab altero, & hoc rursus ab alio moueri; non tamen potest esse in infinitum processus: sed peruenire oportet ad vnum primum moués, quod rursus non ab alio mouetur. *2 theore. Arist. qđ localiter mouetur ab alio moueri.*

Si enim non, sed in infinitum abibit. Tex. iiij.

QVod omne motum localiter ab alio moueatur, non probat, quia in ratione præcedenti de quocunque motu vniuersaliter probatum est. Quod vero in mouentibus non sit processus in infinitum, modo demonstrat. *3 theore. in mouentibus non esse processum i infinitum.*

Exemplum ponit. Si A, mouetur a B, hoc rursus a C, & hoc C, rursus a D, non erit iste processus in infinitum, sed erit in aliquo vno status. *Exemplũ*

Statuit ad hoc aliquot principia. Primum est. Quod simul mouebitur A, & B, & aliorum vnumquodque. Ratio est, quia quod mouet, dum mouet, mouetur. Cum igitur A, mouetur, B, mouetur: sed dum B, mouet, mouetur: ergo dum A, mouetur, etiam B, mouetur: & dum B, similiter etiã C, ob eandem rationem, & cæterorum vnumquodque. *Supp. 1. Supp. 2.*

Alterum principium est. Motus cuiusq; horum finitus est, & vnus numero, vt motus, A, & motus, B, & motus, C, quamuis enim infiniti omnes sint, vnusquisque tamen finitus est extremis: est enim ab vno loco in alium determinatum locum.

Aut enim numero accidit. Tex. V.

OCcasione illius, quod dixerat, singulos illos motus esse finitos, & quemque pro se vnum esse numero motum. Distinguit, tripliciter dici motum vnum. numero, genere, specie. Vnus numero est, qui ab vno numero termino a quo, *Motus tripliciter vnus.*

ad vnum numero terminum ad quem, in vno numero, & non per quietem interrupto tempore fit. Vt ab hoc albo in hoc nigrum, in hoc tempore. Vnus genere, qui est ad terminum vnius prædicamenti. Vnus specie, qui ad terminum est vnius speciei. Quæ omnia satis exposita iam sunt in libro quinto.

Accipiatur igitur motus ipsius A. Tex. vj.

Supp. 3. Motus finitus erit in tẽpore finito. Vn^us motus Arist.

POnit tertium principiũ. Quod cum motus A, sit finitus, erit in tẽpore finito, & sit R. Ponit autem nomina motibus illis, motus A, dicitur E. motus B. dicitur F. motus C est G, motus autem ipsius D, sit. H. Ex his omnibus colligit argumentum. Motus ipsius A, est in tempore R, finito. sed oẽs reliqui motus sunt simul cum motu, A, vt dictum est in primo principio, ergo omnes illi motus sunt in tempore finito. At illi motus infiniti sunt. motus ergo infinitus est in tempore finito, quod impossibile est.

At quia posset quis dubitare, An motus A, & aliorum sint æquales. Respondet, parum hoc referre: siue enim æquales, siue inæquales sint, motus totus infinitus est. tempus autem finitum est.

Si igitur videbatur demonstrari. Tex. vij.

Obiect. Arist. contra rationẽ supradictam.

OBiicit huic rationi. Non enim videtur demonstrare intentum. Nam motum infinitum, cũ vnus est, repugnat esse in tempore finito. At cum plures sunt motus, mobilibus existentibus infinitis, non videtur repugnare. possunt enim multa simul moueri. In præsenti autem casu ille motus non est vnus, cũ mobilia sint multa, ob id nullum sequitur inconueniens.

Sed si id, quod mouetur primo. Tex. viij.

Solut.

EXcludit obiectionem, supposito vnico fundamento. Quod secundum locũ immediate mouetur ab altero mouente motu corporeo, necesse est illi esse contiguum per tactum, aut esse continuum. Ex hoc argumentatur. Cum illa mobilia saltem sint contigua, ponatur, quod continuentur. Non enim minus contigua, quã continua occupant spatium: nec minor motus est in illis, quam in his. Sumatur igitur vt in vna magnitudo, A B C D. motus tunc vnus erit ex ipsis, puta, E F G H. erit igitur iam motus vnus infinitus tempore finito. quod impossibile est, siue magnitudo, & mobile finitum sit, siue infinitum. Vtroq; enim modo motus infinitus tempore finito esse non potest: ob id nihil refert, quod mobile sit finitum aut infinitum, si motus infinitus est. Ita hæc verba Simplicius exponit, & sic excluditur obiectio, & perficitur demonstratio.

Manifestum est igitur. Tex. ix.

Infertur concl. supradicta nõ eẽ processum in infinitum in mouentibus.

INfert conclusionem. Quod non erit processus infinitus in mouentibus. sed ad primum deuenire oportet. Duo autem adiungit, quæ sumpta sunt in textu præcedenti. Alterum est, quod ponatur illa mobilia continuari. Posset quis dicere. rationem esse nullam, quæ ex suppositione procedit. Ad hoc respondet, quod suppositione vti, cum id, quod petitur, est possibile non officit rationi. Nam possibili posito in esse nullum sequitur inconueniens. Est igitur modus argumentandi iste: ex vno possibili dato, puta, quod illa continuentur, infertur vnum impossibile, nempe, quod vnus motus infinitus esset in tempore finito, vt inde colligatur, Cum hoc impossibile non sequatur ex hoc, quod continuentur (nam possibile non infert impossibile.) profecto sequetur ex eo, quod infinita mobilia sunt, & ita hoc erit impossibile. Nam impossible ex impossibili sequitur. Alterum declarat, quomodo, quod mouet, & quod mouetur, simul sunt. Dicit autem duo. Primo est, quod loquitur de mouente efficiente Nã quod mouet, vt finis, potest distare a re, quæ propter ipsum mouetur. Alterum. Quod omne mouens, & motũ sunt simul ita quod non sit inter ipsa medium, idest, se inuicem tangant.

An

An vtraque ratio Aristote. necessario cõcludat, qua probatur omne, quod mouetur, ab alio moueri. Quæst. I.

1. *obiect. Gal. contra 1. rationem.* Rima rõ, qua omne, quod mouetur, ab alio moueri probatur, tripliciter impugnatur. Primo a Galeno, vt refert Simpli. Galenus. n. dicebat, quod non bene infertur, illud mobile non moueri per se quia pars quiescat, & pars moueatur, Quod enim per partem suam mouetur, per se moueri dicitur, & sic Auerroes explicat argumentum Galeni.

2. *obiec. aliorum.* Secundo impugnatur ab alijs, vt refert Simplicius: quia ratio illa petit principiũ: nam petit partem quiescere, partem moueri: & hoc idem est, totum nõ per se primo moueri. Nam quod per se primo mouetur, secundum omnes partes mouetur.

3. *Auic.* Tertio impugnatur ab Auicenna, quia petit vnum impossibile. Nam si totũ per se primo mouetur, impossibile est, quod pars ipsius aliqua quiescat: & ob id ratio nulla est, quia incompossibile supponit.

Obie cõtra 2. rationem. Posterior ratio põt adhuc tripliciter impugnari. Primo; supponit, ꝙ cũ vnũ mouetur, reliqua mouẽtia simul mouetur. Hoc

1 aũt videtur falsum. Stat enim lapidẽ proiectũ moueri, quiescente proiiciente; & elementa moueri, non existente generante.

2 Secundo impugnatur. Quia ipse sumit motum infinitum ratione partium subiecti, & non ratione partium successionis. Motum autem infinitum: sic non repugnat esse in tempore finito; nam secundum tales partes non diuiditur ad diuisio

3 nem temporis, sed subiecti.

Tertio impugnatur. Quia existimat possibile, illa mouentia cõtinuari, & tamẽ videtur impossibile: quia specie differẽtia impossibile est continuari, vt dictum est in quinto libro. Hęc igitur sunt obiectiones contra Arist. quæ iam sunt dissoluendæ.

Ad 1. obiect. Galeni. Prima ergo obiectio Galeni nulla est, & soluitur facile ab Auerroe. Nã per se moueri dupliciter dicit. Vno modo, vt distinguitur contra p accidens, & sic etiã, quod ratione partis mouetur, per se mouetur: & hoc probat Galenus. Altero modo, vt distinguitur contra per accidens, & secundũ partẽ, vt quod secundum se totũ mouetur, per se moueri dicatur: & de hoc loquitur Arist. Cuius illud si vna pars quiescit, non per se mouetur, hoc modo: vnde nulla est obiectio contra Arist.

Circa secundum, & tertium argumentũ, maior est difficultas. Auerroes dupliciter cõstituit demonstrationẽ Arist. Primo sic. Omne, quod quiescit ad quietẽ alterius, mouetur ab alio: sed quod mouetur, omne quiescit ad alterius quietem: ergo omne, quod mouetur, ab alio mouetur. Dicitq; hanc rationem confici ex maiori de necessario, & minori de possibili, ex quibus sequitur conclusio de necessario. *Ad 2. & 3. sol. Auer.*

Obijcit tamen sibi. Nam minor videtur impossibilis, siquidẽ singulares habet impossibiles: cœlũ. n. mouetur, cuius aliquã partem quiescere est impossibile. Respondet, ꝙ cęlo, quatenus corpus est, non repugnat partem quiescere: & sic debet minor intelligi. quod mouetur, vt corpus est, non repugnat, ipsius partem quiescere.

S. Th. merito reijcit hanc responsionem propter duo, quæ dicit Auicenna. Primũ, ꝙ aliqua propositio impossibilis est, cum prædicatũ repugnat subiecto ratione speciei, licet non ratione generis: vt homo est irrationalis, est impossibilis, licet non ratione animalis: ita cęli partem quiescere est impossibile. Alterũ est, quod eodẽ modo possumus dicere quod mouetur per se, quiescere non esse impossibile, quia quod per se mouetur, vt corpus est, quiescere potest. Et sic nullum esse impossibile, quod infert Arist. in sua ratione, scilicet quod per se mouetur, quiescere. *Reijcitur sol. Auer.* 1 2

Vnde dico non esse illam rationem sic cõstruendam. Nam Arist. non absolutas, sed conditionatas sumit propositiones. Propterea etiam Auerro. aliter proponit rõnem, vt diximus in textu: Nempe, Omne, qd mouetur, cuius si aliqua pars quiescit, totũ quiescit, mouetur ab alio: omne motum est huiusmodi: ergo omne motũ, seu quod mouetur, ab alio mouetur. *Quõ sit construẽda Arist. ratio.*

Et notat S. Th. quod cõditionalis propositio, vera esse põt, quãuis vtraque pars sit impossibilis, si tamẽ vna sequitur ex altera. Vnde impossibile est (vt dicebat Auicẽna) ꝙ pars illius, quod per se primo mouetur, quiescat. Impossibile ẽt est ꝙ omne quod mouetur, eius aliqua pars quiescat: tamẽ hoc est necessarium, quod si cuiusq;

 mobi-

mobilis per se aliqua pars quiescat.totum quiescet: Et hoc sumit Aristoteles ad probandum: omne, quod mouetur, ab alio moueri.

Soluitur 2. & 3. obiect. ex D.Th. Et sic soluitur ratio Auicennæ. quæ erat tertia obiectio, ex hac doctrina D. Thom. Non enim petit, quod pars quiescat, nec quod totū, sed conditionali vsus est propositione. Vt sensus demonstrationis clarus sit iste. Si aliquid mouet se per se primo, vtique motus eius a nullo alio dependeret: sed motus cuiusque mobilis totius dependet ex partibus, & ipsarum motibus, cum si ipsæ quiescerent, totum quiesceret: non autem econtra: nam potest vna pars moueri, non moto toto: ergo motus non inest alicui toti habenti partes a se primo. Est autem omne mobile partes habēs: ergo omne, quod mouetur, ab alio mouetur, & per partes inest ei motus.

Dubium Solut. Auer. Dubitat Auerroes. An sit demonstratio causæ. Et dicit, quod est signi tantum. S. Thom. autem dicit esse per causam.

Possemus vtrunque cōciliare. Auerroes enim considerauit terminos demonstrationis. puta, quod mouetur moueri ab alio per hoc medium, quia quiescit. alio quiescente. Quies autem signum videtur, quod ab alio moueatur. non enim est causa motus. At S.Tho profundius rem considerauit. Res enim hæc est: propterea mobile ab alio moueri, quia motus eius a partibus dependet. partes autem sicut sunt causa totius quoad esse: ita motus partiū causa sunt motus totius.ipsum enim componunt. Ob id per causam procedit, & sic potest vtrunque conciliari: loquimur autem de partibus etiam integrantibus.

At circa alteram demonstrationem nō minor est difficultas, quamuis argumentum primum facile sit, de quo est pugna inter Galenum, & Auerroem. Galenus.n. existimat dictum Aristotelis, si primum mouetur, reliqua mouentur, etiam esse verum de quiete: vt si primum quiescat, reliqua etiam quiescant. Vnde id erit principium motus primum, quo moto, reliqua mouentur: quo quiescente, reliqua quiescant. Hinc infert contra Aristotelē, quod cor non est principium primū motum animaliū, quia ipse inquit, se expertū fuisse, animalia moueri, corde ablato: *Nota.* vnde cessante corde, motus membrorum non cessabat. Auerroes vero dictum Aristotelis, de motu tantum intelligendum docet. Vt si primum moueatur, etiam reliqua moueantur: non tamen de quiete. Potest enim primum mouens quiescere, alijs motum habentibus, vt patet in proiiciente. Affert etiam contra Galenum aliam experientiam, quod ipse vidit arietem ambulantem abscisso capite, non igitur cerebrū est principium motus, vt vult Galenus. *Nota.* Etiam docet Albertus se vidisse cicadam abscisso capite ambulantem per dimidiū milliare, & cantantem, sicut prius.

In hac controuersia dico primo. Quod motus sunt in duplici differentia. Quidā essentialiter subordinati, quidam vero accidentaliter. Illi sunt essentialiter subordinati, cum mouens, & mobile sic ordinantur, vt non sit motus mobilis sine motu mouentis: quomodo cœlorum motus, & elementorū ordinati sunt. Non enim possunt elementa moueri, nisi existente motu cœlorum. Illi sunt accidentaliter subordinati, qui, licet vnus ab altero procedat, non tamen dependet in esse semper, sicut dictum est superius in causis, vbi ista distinctio data fuit. Si de priori motu sermo fiat, verū dicit Galenus. Si de posteriori, verū dicit Auerroes, & de hoc procedit argumentū. At in presenti Arist. de motibus essentialiter ordinatis loquitur, aliàs omnia mobilia non mouerentur simul. *auth sēt. 1. No. motus alij sunt essētialiter subordinati, alij non.*

Dico secundo, quod neuter loquitur ad mentem Aristotelis. Ipsi enim sumunt primum, & supremum mouens: & dicunt, quod hoc moto inferiora mouentur. At Aristoteles non hoc, sed vltimum sumit, puta; si vltimum mouetur, superiora mouentur, vt manifeste patet in textu. Dicit enim, si A, mouetur a B. & B, a C, & C, a D, quod si A, mouetur, & reliqua supra ipsum mouentur. *2. No cōtra Auer. & Gal.*

Dico tertio, ꝙ nulla experientia quicquam ostendit, nec pro vna, nec pro altera parte. Nam cum cor, aut cerebrū moueāt partes distantes medijs spiritibus, euenit, vt principio absciffo, ꝑ aliquod tēpus maneat virtus a principio impressa spiritibus per quā ille fit motus. sicut in lapide proiecto, manet adhuc impetus, quiescente proiiciente. Et sic soluitur primum arg. *3. No.*

Circa secundum dubium, quod proponit Burleus, re vera, magnam habet vim contra

contra rationem Aristotelis. Nam solum
Solut. 2. obie. concludit, quod infinitum continuum secundum omnes suas simul partes, locum mutaret tempore finito. Hoc autem nihil prohibet: nam motus partium, cum vnus non sit post alium, nihil prohibet esse simul. Repugnantia esset, si infinitum secundum omnes sui partes absolueret, & transiret spatium finitum, aut infinitum. Sed hoc non concludit Aristot. Vnde dicerem, quod intelligitur ratio Aristotelis, quod si vna esset magnitudo infinita, tunc vnum continuum infinitum moueretur tẽpore finito. Hoc autem impossibile est: quia continuum infinitum moueri nõ potest, non solum tempore finito, sed nec infinito, vt demonstratũ est in lib. 3. Phisic.

Nota. Nota autem, quod per istam rationem Aristoteles cõcludit, quod deuenire oportet ad vnum primum, quod non moueatur ab alio extrinseco, siue ipsum moueatur a principio intrinseco, siue sit omnino immobile.

Ad 3. ex D. Th. et Alb. Ad tertium respondẽt S. Tho. & Albertus, quod quamuis in ratione specifica repugnet illa cõtinuari, tamen sub ratione communi, qua quanta, & corpora mobilia sunt, non est impossibile continuari. Hic autem sub tali ratione communi considerantur, vt mobilia sunt.

Nota Nec putes, quod ista potẽtia, per quam dicuntur posse continuari, sit potẽtia Physica, quæ ad actum reducetur: sed est potentia logica, secundum quam, quod fieri non repugnat, possibile, & fieri posse dicitur. Reliqua in textu dicta sunt.

Caput Secundum.

Quoniam autem tres sunt motus. Tex. x.

Mouens, & mobile debere esse simul probatur in omni motu. Quia Aristoteles sumpsit in ratione prçcedenti mouẽs, & motum esse simul & immediata, ob id non prohibere cõtinuati posse; id modo probat, & non solum in aliquo motuũ genere, sed in omni verum id esse, ostendit. Ideoque triplicem motum distinguit, puta. Alterationem, Augmentationem, & diminutionem, & Localem.

Incipit autem in locali motu id ostendere tali ratione. Omne, quod localiter mouetur, aut ab intrinseco, aut ab extrinseco mouetur principio: sed in vtroq; motu, mouens, & motum simul sunt: ergo, & in omni motu locali. Minorem probat, & quidem pro altera parte satis nota est. Quæ enim ab intrinseco mouentur, simul habent & quod mouet, & quod mouetur, cum vnius partes sint in his vero; quæ ab extrinseco mouentur. non est ita notum, quare in his probabit idem.

Quod autem ab alio mouetur.

Probaturus in his, quç ab extrinseco mouẽtur, & quod mouet, & quod mouetur, simul esse, hos motus locales ab extrinseco principio prius distinguit in quatuor; postea reducit ad duos, & in his illud ostendit. *2. ratione q̃ fiat ab externo.*

Motus igitur ab extrinseco locales quatuor sunt; Pulsio, Tractio, Vectio, Vertigo. Pulsio est motus, quo aliquid vel a se, vel ab alio in aliud pellitur. A se; vt cũ quis se proiicit in mare, vel deiicit se e turri. Ab alio; vt cũ liber proiicitur a manu: quamuis etiam possit intelligi illud verbum (a se,) & quod inferius dicitur in definitione pulsionis, vt sit sensus. Pulsio est motus, quo aliquid a se, vel ab alio remouet aliquid. *4. sunt species motus localis a principio externo.*

Huius pulsionis duplex ponitur species, Impulsio, & expulsio. Impulsio est, cum quod pellit, non remouetur a pulso in toto motu. Expulsio vero cum deserit ipsum pulsum. Vt cum aliquid extra se mittit aliquid, licet non sit semper simul cum illo, quod mittitur. *Quid pulsio, et quot eius spes.*

Et adhuc huius ponitur species alia inferius, quæ est profectio. Cum quod pellit, relinquit quidem pulsum, sed imprimit ei motũ fortiorem, quàm sua natura postulabat; vt qui lapidẽ etiam deorsum mittit vt maiori, quàm ipse descenderet.

Tractatio est motus oppositus, cum aliquid ad se vel ad aliud trahit aliqd, & hoc maiori motu, quam res secundum se moueretur. Cum est motus ad se, dicitur. Attractio: cũ ad aliud, Extẽsio dicitur. Quod fit maiori motu, quia cum res suo motu fertur, *Quid tractio, & qui motus ad tractionẽ reducãtur*

fertur, Tractio non est.

Ad hos duos modos multos alios reduci dicit, nã inspiratio tractio quędã est, expiratio expulsio. Similiter operationes, quibus naturales virtutes, aut alimenta trahunt, aut excrementa propellũt. Similiter sputatio, & separatio, i. diuisio, aut dilaceratio: & radiatio. i. motus instrumẽti, quo tenẽt mulieres, & deniq; vocabulo cõmuni tractiones, cõgregationes dici possunt, quasi quod mouet, & quod mouetur, coniungãtur: pulsiones vero disgregationes.

Vertigo est motus circularis, vt motus, quo trahitur rota.

Vectio vero, quo pondera supra alia feruntur.

Inter hos quatuor motus, duo eorum ad alios duos reducuntur. Nam vectio nõ distinguitur ab alijs tribus. Ratio est, quia quod vehitur, non proprio motu fertur, sed alterius, supra quod vel in quo est. ob id, si ipsum pellitur, trahitur, aut vertitur, similiter etiam & ipsum vectum. Vlterius: vertigo non distinguitur a pulsione, & tractione: est enim ex vtraq; composita: nam quod circulariter fertur, secundum vnam partem recedit a mouẽte, & pulsio est. secundum alteram accedit, & tractio est. Hi igitur motus ab extrinseco ad pulsionem, & tractionem reducuntur.

Quod si in his simul sunt mouens, & motũ, profecto in oĩ motu locali ab extrinseco, simul erũt qđ mouet, & qđ mouetur.

Est autem litera valde clara, quãuis ob maiorem dilucidationem, & claritatem harum specierum non seruaui eundem ordinem in exponendo, qui in textu est.

Proiectio autem quando velocior motus.

De motu proiectorum quõ mouens, & mobile sint simul. Difficultas maior erat in motu proiectionis. Id enim qđ proiicit, nõ simul cũ eo, quod proiicitur, videtur simul esse. ob id in hoc ostẽdit, illud etiã verũ esse. Definit autem motum proiectionis esse, cum res fertur motu vehementiori, quàm sua postulet natura. eo quod mouens maiorẽ impetum imprimit, & maiori vi ipsam expellit. Tamdiu aũt durat iste motus, quãdiu durat illa vis, & expulsio. Per quod vult intelligere, vt dicit S. Th. φ immediate mouetur proiectũ ab aere cõtiguo pulso, cuius vi cessante cessat proiectio. Ex quibus colligit vniuersaliter, quæ mouet, & mouentur motu locali, esse simul.

At vero neque inter id, quod alteratur. Tex. xj.

Quod in motu locali docuerat, idem in alteratione ostendit: magis tamẽ explicuit propositionem in præsenti, nempe quomodo quod mouet, & quod mouetur, simul sint. Dicit autem se loqui de alterante vltimo, & de alterato primo. Aliquãdo enim quod primo alterat, & quod vltimo alteratur, distant, vt cum ignis lignum a longe calefacit, & talia simul non sunt. Si tamen alterans vltimũ sumamus, simul erit cũ alterato primo: vt aer ligno proximus, qui calefactus, lignum calefacit. & hoc vltimum alterans dicitur. Potest etiã intelligi, cũ aliquid alterat, & aliquid alteratur, non sunt simul secundum se tota, sed secundũ id, quod primo alteratur ex parte alterati: & quod vltimo alterat ex parte alterantis. Idest, vltima pars alterantis cũ prima alterati est coniuncta. vt si sensus. Quod nunquã alteratio vlla contingit, nisi sit aliquis tactus alterantis, & alterati, qui secundum extrema primo sit. vel secundũ proxima alterãtia, & alterata. *5. probatur in alteratione mouẽs, et mobile debere esse simul.*

Artificiose autem Arist. hoc probat. Explicat tamen primo duo. Alterũ est. in quibus accidat alteratio. Alterum. quæ dicãtur alterari. Dicit igitur, quod quale alteratur, vt sensibile. i. secundũ qualitates sensibiles alteratio accidit. Sunt autem sensibiles qualitates, quibus corpora cõmuniter differunt, vt albedo, nigredo, calor, humiditas, siccitas, & reliquæ, quæ sunt passiones subiectæ qualitatis, i. quæ sunt termini passionum: subiectum. n. terminum vocat. Per has autem qualitates differunt corpora dupliciter. Aut quia eiusdem magis, vel minus participant: sunt enim quędam calidiora, quędam calidissima, & sic in alijs qualitatibus. Aut differunt, quia diuersas habent qualitates. *In quib. accidat alteratio.*

Explicat modo alterum. Quæ dicantur alterari. Et dicit, secundũ has omnes qualitates alterari corpora tã animata, quàm inanimata, & partes animatorum inanimatæ, vt pili, vngues, & aliæ huiusmodi, quæ anima carent. Hęc enim omnia calefiunt, *Quæ dicantur alterari.*

fiunt, frigescunt, reliquasq; patiuntur alterationes secundum tales qualitates.

Atque etiam ipsi sensus alterantur. Tex. xij.

De alio alterationis genere, quæ est sensatio. ALiam peculiarem alterationem animalibus dat, puta, sentire, quæ non est concessa alijs. Vnde, quæ patiuntur inanimata, & patiuntur animalia, vt albefieri, calefieri, & alia, quæ fiunt aliquando nobis non sentientibus. Nõ enim animalia omnes alterationes ipsorum sentiunt: mutantur enim ipsis non sentientibus sæpe, vt accidit in alterationibus interioribus corporis. Inanimata autem non omnes alterationes habent animalium, quia sensu carent. Quod autem sentire alteratio sit, ostendit: quia non fit sensatio, nisi corpore patiente, i. non sentimus, nisi in organo corporeo sensus recipiamus species sensibilium: & hoc alterari quoddam est, vt alibi dicetur.

Constituitur ratio Arist. Ex his rationem constituit ad probandum intentum. Alteratio fit secundum qualitates sensibiles, quæ obiecta sensuũ sunt, sed hæc agunt semper per medium illis contiguum; ergo inter alterans, & alteratum primum nullum est medium. Ostendit medij contiguitatem; nam corpori est contiguus aer, similiter & visui: & sic lumen agit in corpus, & superficiem per aerem contiguum: & color similiter per aerem in visum. Similiter in alijs sensibus hoc idem est.

Similiter autem, & inanimatis. Tex. xiij.

4. idẽ probatur de augmentatione, et diminutione. DE augmento, & diminutione id ostendit: nec loquitur de ea, quæ fit in ipsis animatis. Cum enim ab intrinseco fiat, manifestum est simul esse, quod auget, & augetur: sed de ea, quæ in inanimatis est, quæ additio, vel ablatio dicitur, in quibus notum etiam est augens, & auctum; diminuens, vel auferens, & ablatum, esse simul. Ex quibus omnibus vniuersaliter concludit, primum moti, & vltimum mouentis simul esse, quia solum immediate duo se tangunt secundum vltimas superficies.

An motus, & motum simul sint? Quæstio. II.

IN hac difficultate sunt aliquot argumẽta, quibus mouẽs probatur agere in rem motam distantem absque eo, quod agat in medium. Sunt etiã argumenta, q̃bus attrahens non videtur simul cum attracto: quæ duo sunt cõtra Arist. vt visum est in textu. Primũ argumentũ est. Sol agit in ista inferiora calefaciendo, producendo metalla, & alia: tamen horũ nihil patiuntur orbes intermedij, cũ sint incorruptibiles, & impassibiles. Est aũt Sol in quarto cęlo: ergo aliqd agit in distans & non per mediũ: *1. arg.* Secundo. Est pisciculus, qui Torpedo dicitur, qui facit obstupescere manus piscatoris, & tamẽ nõ obstupesit rete: & dicit Plinius, quod si tangatur extremitate hastæ, manus tenentis hastam obstupesit. Huius Torpedinis tanta est vis, quod narrat Albertus lib. 24. de animalibus, quendã extremitate digiti leniter ipsum attigisse, & ipsius brachiũ ita fuit obstupefactum, vt per dimidiũ annũ loturis calidis, & vnguentis vix sensum receperit. Similiter dicit, quod pisces ipsum tangentes obstupescunt. Idem dicit Arist. lib. 9. Histor. cap. 37. Hic igitur piscis cum distantia etiã obstupescere faciat, videtur agere in mediata, & non agit in medium. *2* *No. de Torpedine.*

Tertio. Dicit Auicẽna, quòd homines sua imaginatione faciũt pluuias, & immutant res extrinsecas, & non per medium: imo experimur imaginationem immutare partes corporis distãtes. Similiter fascinatores nocent animalibus distantibus, nihil tamen in his videtur in medio esse. *3*

Quarto. Magnes trahit ferrum distãs, nec est simul cum illo, nec trahit actẽ medium. Similiter electrum, seu ambra trahit distantes paleas. Et membra sibi trahunt cibum, in quibus non videmus coniunctionem inter trahentia, & tracta. *4*

1. fund. Duplex agens alterum mediatum, & remotum alterum proximũ & immediatum. Circa horum solutionem sit primũ fundamentum: Quòd mouens est duplex. Alterum mediatum, & remotum: Alterum immediatum, & proximum. Immediatũ est, inter quod, & rem motã, non est aliud mouens medium, vt cum ignis sibi lignũ proximum comburit: mediatum vero, cũ in-

inter ipsum, & rem motam aliud mediat: vt cum ignis calefacit distantia, prius tamen calefaciendo medium aerem.

Ista autem mediatio, vel immediatio dicitur suppositum. Alia enim est immediatio, vel mediatio virtutis. Cũ enim aliquid propria virtute agit, dicitur immediatum immediatione virtutis: cum vero agit virtute recepta, & dependente ab altero, agit mediate mediatione virtutis. Vnde ignis cum manum calefacit per medium aerem, dicitur mediatum mediatione suppositi, tamen immediatum secundum virtutem, quia proprio calore agit. Aer vero licet immediatus sit secundum suppositum, tamen mediatus est in virtute, quia calore dependente ab igne calefacit. Aliquando etiam fit, quod simul sit mouens immediatum, quantum ad vtrumque; vt cum aqua sibi manum adiunctam frigefacit, & ignis calefacit.

Nota. Hic autem attende, quod ista virtus, quæ recipitur in medio a mouente mediato quantum ad suppositum, & immediato secundum virtutem, quamuis a tali mouente pendeat, tamen non omnis æqualiter. Est enim virtus, quæ per parum temporis durat in medio, vt calor receptus in aere: ob id fit idem effectus per illud tempus, etiam recedente primo mouente, licet non sit tam fortis motio. Quædam vero virtus nec per minimum tempus manet, vt lumen in medio, & virtus magnetis in aere: semper enim depẽdent huiusmodi virtutes a mouente immediato secundum virtutem, vnde absque illo nihil agunt in sibi proxima, & immediata, vt sensui notum est.

2. fund. Agẽs, qđ agit imediũ, & ex remũ nõ semper idẽ vtrobique producit. Sit secundum fundamentum ex Alex. 1. Metheor. com. 17. & etiam Themist. quẽ recitat Auer. lib. 2. cœli. com. 42. Quando aliquid agit in medium, & in aliquid distans non semper est idem effectus in medio, & in distanti obiecto. Potest hoc exemplo manifestari; lignum per vitrum medium calefacit ceram, tunc cera liquefit, non tamẽ vitrum: & hoc vniuersaliter est verum, quod idem accidens secundum varias dispositiones subiectorum, in quibus recipitur, potest varios effectus facere. V. g. calor in quibusdam albedinem, in quibusdam nigredinem facit. Solis lumen, hic aurum, illic argentum, illic plumbum facit: & ex hoc prouenit, quod quamuis idem accidens sit receptum in medio, & in obiecto remoto, non semper idem sequatur in vtroq; effectus. Et hoc maxime est obseruandum: nam ex hoc, solutio pendet multorum.

Sit tertium fundamentum. Quod attractio est quadruplex. *3. fund. Attractio ẽ quadruplex.* Prima, qua finis trahit ad se, quod ad finem est, & quod sic trahitur, nõ trahitur per virtutem aliquã receptam, & impressam ab ipso fine; sed 1 sua virtute in proprium finem tendit. Vnde, quia sic locus trahit locata, non recipiunt locata aliquam virtutem a loco, secundum quam ferantur, vt bene notat hic S. Th. & Auer. sed ipsa proprijs virtutibus in loca mouentur, nec de ista attractione loquitur hic Arist.

Alia est attractio, quæ fit secundum vacuum, cuius meminit. Conciliator differentia, vel quæ fit, cum aliquid attrahitur, quia remouetur illi contiguum, quo ablato datur vacuũ, nisi illud tale corpus moueatur: & sic per fistulam absorpto aere attrahitur aqua. 2

Tertia attractio est, quã Auerroes com. 1. 8. vocat æquiuocam, & impropriam; cum id, quod trahit, manet immotum: quomodo magnes, & electrum trahunt ad se: ille ferrum, hoc vero paleas: nec in tali attractione mouetur magnes, aut electrum. Similiter etiam membrum, quod ad se cibum trahit. 3

Discrimẽ inter 1. et 2. attractionem. Est autem discrimen inter id, quod sic trahitur, & id, quod a loco trahi dicitur. Nam quod ad locum mouetur, non recipit virtutem a loco, secundum quam fertur, sed a se habet, vel a generante, vel ab alio. At quod ad magnetem fertur, recipit virtutem, qua fertur.

No. de magnete ex d. Th. &c. Vnde est notandum ex Alber. & S Tho. quod sicut per grauitatem, aut leuitatem feruntur res in loca propria: ita ferrum, & palea feruntur ad magnetem, & electrum per virrutem talem. Vnde fit, quod in his omnibus illa virtus sit instrumẽtum actiuum motus illius. Cæterum discrimen est, quod grauia, & leuia non a loco, sed a generantibus receperunt virtutes illas: at ferrum, & paleæ a magnete, vel electro receperunt virtutes: ob id alterata prius ab ipsis, ad eadem feruntur.

Adest etiam aliud discrimen, quod mo-

motus grauium, & leuiũ naturalis est ex parte formæ, & ex parte materiæ: at ferro, & paleis non est talis motus naturalis, sed præcipue violentus est: quamuis non omnino propter aliquam conuenientiam tracti, & trahentis. Ex hoc sequitur, quod grauia, & leuia a loco finaliter: ista vero a magnete, electro. Similiter a virtute membrorum trahuntur effectiue.

4. attr. Quarta attractio est. Cum quod trahit, pariter mouetur, & suo motu mouet tractum vehementiori motu, quàm postulabat ipsius natura, vt dictum est in textu: & de hoc præcipue loquitur Arist. quamuis etiam verum sit in omnibus tribus modis in quibus contingit effectiue trahere, vt dicemus.

1. concl. vbi nullũ est mouẽs immed a tũ, passio nulla esse potest. His suppositis, sit prior conclusio. Vbi nullum est mouens immediatum, passio nulla esse potest. Hoc est velut principiũ omnibus peripateticis. Non enim intelligi potest, quo modo aliquid efficiat id, qd nullo modo tangit, nec per se, nec per aliud. Cum enim operatio sequatur esse, vbi res non est, nec ipsius operatio erit. cũ autem in medio non agit, quod est proximum obiecto distanti, tunc nullo modo est vbi illa res est: & sic nihil efficere põt: Imo hoc est vnum validum argumẽtum, quo Theologi ostẽdunt præsentiam Dei vbique, quia vbique operatur. Auicen. autem lib. de anima. par. 4. c. 4. oppositum existimauit conuinctus argumẽto tertio, quod facile soluetur a nobis postea.

2. concl. Mouens proximũ & mobile semper debẽt esse simul. Secunda cõclusio. Mouens proximũ, & motũ semper simul, & immediata sunt; quòd si mouens primum sit aliquando remotum secundum suppositum, tamen secundum virtutem immediatum est: & sic est intelligendus Arist. quasi velit dicere, non contingere motum, quin quod mouet, & mouetur sint simul: non tamen quod omnia mouentia simul sint.

Ad 1. Ad primum igitur argumentum patet solutio ex secundo fundamento. Sol enim agit quidem in orbes medios, & in inferiora per lumen, & omnes suas virtutes: at lumen non eosdem vbique effectus facit, sed orbes illuminat, aerem calefacit, & in terra varios prouedit effectus. Nec hoc impedit cœlum esse incorruptibile, vt notat bene Alexan. loco citato, quia lumen non est qualitas destructiua, imo, (vt inquit) luna, & astra, quę eiusdem substantię sunt cum cęlo, lumen a sole recipiunt.

Ad 2. Torped. Per hoc idem respondetur ad secundũ de Torpedine: est enim eadem qualitas, in manu, & in retibus, sed non idem operatur, manum enim obstupefacit, nõ autem retia: & hoc fit etiam in alijs qualitatibus, vt dictum est.

Ad 3. De hominis imaginatione. Ad tertium dico, quod homo per imaginationem sæpe se ipsum immutat; sed hoc non fit, nisi spiritibus in imaginationis organo existentibus immutatis, per quos fit celeris immutatio partium corporis.

Quod autem dicitur de fascinante oculo non negamus; sed dicimus, vapores nociuos egredientes per oculos aerem offendere, & aer nocet alijs, sicut homines peste tacti alijs etiam distantibus nocent, sed hoc non fit, nisi per medij immutationem.

Quod autẽ dicitur dę his, qui pluuias, & alia multa faciunt per imaginationem: id falsum est: sæpe enim prouenit arte Dæmonum, vel casu aliquo, vt dicit Iandu. Aliud autem est, cum miraculose accidũt effectus ibi enim virtus diuina operatur.

Ad 4. De magnete senten. Ale. Ad quartum de magnete Alex. lib. 2. q. naturalium c. 23. recitatis aliorum sententijs, dicit moueri ferrum a magnete, tanquam fine propter conuenientiam, quam cum eo habet.

At ista sententia non est tuenda. Omissis autẽ multis, quibus poterat impugnari, id sat sit, quod (vt notant S. Th. Albe. & Auer.) in quacunque distantia moueretur ferrum ad magnetem, sicut ignis ad suum locum. Præterea: quantumcunq; magnũ esset, traheretur, quæ tamen duo non ita eueniunt. Præterea: quia si tingatur, seu vngatur alijs ferrum, aut magnes, non trahit; & similiter nisi motu comprimatur electrum, vt calefiat: quod vtique ostendit vnde agit quidem in ferrum, vt diximus: magnetem agere in ferrum, sed nõ prius nisi immutando medium.

Sed hic sunt duo notanda. Alterum est, quod Concilia. differentia 51. dicit; se expertum esse, magnetem vnctũ alijs ferrũ trahere. dicit tamen, quod si magnes, aut ferrũ per diem sanguine hircino intingeretur, nõ esset talis attractio. nec ego dubito aliqũ decipere illam experientiã de alijs

Causa autem, quare allium talem virtutem habeat, existimo esse, quia calidum est, & calor eius mordax, & diuulsiuum partium subtiliorum, & ita appositum magneti diuertit partes calidiores, quæ magis actiuæ sunt, & ita impedit ab actione: & hinc prouenit aliquando, quod non impediat propter debilitatem caloris aliorum.

Cur electrum debeat calefieri, vt attrahat paleas.

Alterum est, quod electrum ob id prius motu calefit, vt dicit Alber. vt fiat disgregatio partium, & facilius virtus possit agere. quod si calore ignis calefiat, non trahet, quia talis calor consumptiuus est virtutis. Et quamuis hoc verum sit quátum ad hoc, quod est de ignis calore, existimo etiam calefactum attrahere, quia calor attractiuus est ex se, vnde etiam alia calida paleas trahunt, & calidum magis trahit minus, vt dicit Conciliator. Hæc de magnete, & cæteris satis sint dicta; nam eadem fusius persequi non est nostri muneris.

Caput Tertium.

Quod autem ea, quæ alterantur. Tex. xiiij.

Alteratio nō fit nisi secundum qualitates tertiæ speciei.

Vm alterans, & alteratum simul esse probauerit, idq; solūin qualitatibus tertiæ speciei ostenderit; nunc huius rationem reddit, docens, alterationem nō esse nisi secundum tales qualitates: & quæ alterantur, non nisi secundum has alterari.

Nota.

Nota autem, quod sunt qualitates quartæ speciei, quales sunt, figuræ, & formæ: sunt etiam primæ speciei, quales sunt habitus. Habitus autem sunt in triplici differentia, quidam corporis, vt robur, sanitas, & alia: quidam animæ appetitiuæ, quales sunt virtutes morales: quidam animæ intellectiuæ, vt scientia, prudentia, ars, & similes: Hoc etiam intellige de habitibus oppositis; in omnibus his probat non esse alterationem.

Nota.

Prætermittit autem secundam speciem. Nam, vt dicit S. Thom. talis qualitas, puta potentia, vel impotentia, naturalis est, & non de nouo acquiritur, sed cum ipsa generatione rei.

Aliorum enim maximum vtique. Tex. xv.

Alteratio non est ad 4. speciē qualitatis. si ad figuram.

PRimo de figuris probat, in quibus dicit maxime apparere alterationem esse, cum fiat remotio, & acquisitio ipsarum, at vere alteratio non est ad ipsas primo, sed ad aliquid aliud, ex quo ipsæ sequuntur, vt dolatio tendit ad partium remotionem: actio pingendi ad partium vel accidentium appositionem, vnde sequuntur figuræ; sicut dealbatio primo ad albedinem tendit a qua sequitur similitudo: ob id ad similitudinem non est alteratio per se sic ad figuras. Materia enim, & subiectum pariter est ad alias alterationes, vt densationē, rarefactionem, vel alias mutationes secundum artem: & ex his consequuntur figuræ: ad has tamen non est per se alteratio. Hoc autem probat duplici ratione. Prior est. Quæ alterantur, denominantur a qualitatibus, secundum quas est alteratio, ita vt sit prædicatio æquiuoca, id est æquæ vocis, nempe, quod alteratur secundum suam vocem prædicatur de qualitate, & econtra: at hoc non fit in figuris: ergo secundum eas non est alteratio. Maior patet. Dicimus enim æs est humidum, homo est albus, & econtra, album est homo, humidum est æs: at cum æs fit statua, non eadem voce dicitur æs est statua, nec est statua æs, sed ærea: nec cathedra lignum, sed lignea: & hoc est non æquiuoce prædicari, i. non æqua uoce, sed mutata: nam non aurum, sed aureum prædicatur, non æs, sed æreum. Aliter enim æqui uoce sumitur hic, quàm in Prædicamentis.

1. ratio.

Nota.

Amplius,

Amplius & aliter inconueniens est.
Tex. xvj.

2. ratio. ALteram rationem facit ad idem probandum. Res cum fit, non dicitur alterari: est enim alteratio rei iam factæ, & existentis: sed cum res accipit formam seu figuram fit. ergo per figuram vel formam non alteratur. Et hoc est, quod dicit: ridiculum esse, parietem, aut tegulam esse domus alterationem, & domum alterari, cum tegitur, & cum parietibus clauditur: cum enim tunc fit, fit, sed non alteratur. Est enim alteratio perfectorum, scilicet eorum, quæ iam sunt. Et sic est intelligenda ratio hæc, & non vt declarat Auerr. vt dicemus in quæstione.

Manifestum autem est.
Tex. xvij.

VErba hæc priora cum superioribus copulantur, quibus dicit id, quod sumptum fuit, puta quod fit, non alterari, esse manifestum, & dedimus nos rationem, quia nondum est res cum fit,

Quod ad corporis habitus non fit alteratio. Statim prosequitur declarare, non esse alterationem secundum alias qualitates a tertia specie: & secundo ostendit de habitibus corporis, & facit argumentum. Omnis habitus, siue virtus, siue vitium fit, est ad aliquid: sed eorum, quæ sunt ad aliquid, non est per se generatio, nec alteratio, ergo nec talium habituum. Explicat, quomodo ad aliquid sint ista, & primo de sanitate. Sanitas enim est calidorum, & frigidorum commensuratio, aut eorum, quæ sunt intra, aut quæ sunt ad continens.

Explicatio rationis Arist. Quod sic explicat Auerr. vt per temperiem caloris, & frigiditatis intrinsecæ intelligit sanitatem animalis: per temperiē caloris, & frigiditatis continentis, sanitatem, quę dicitur aeris vel aquę, secundum quam aer temperatus vel aqua sana dicuntur ipsis animalibus.

Probat Aristo. quod alij corporis habitus sint ad aliquid, quia sunt dispositiones præsentis, & perfecti ad optimum.

Vbi nota, quod habitus superueniunt naturæ perfectæ, & potenti operari, sed ad ueniunt ad hoc, vt melius operetur. Vnde habitus corporis supponunt naturam cōstitutam, & perfectam per sanitatem, & temperiem, & ipsam ad operationes perfectius supponunt, vt robur, & macies: per maciem intelligit aptitudinem ad motus veloces, & cursus, quę in obæsis non inest. Hi igitur etiam habitus ad aliquid sunt, vt sanitas: & hic est sensus illorum verborum, quod habitus est dispositio perfecti ad optimum, vt explicat bene S. Tho. nec expositio Auerr. est ad rem. *Habitus est dispositio perfecti ad optimum* *Nota.*

Hic attende maxime vnum, quod dicere hos habitus esse ad aliquid, nō est aliud quam quod consequantur ex habitudine multorum inter se. Vnde sanitas ad aliquid est, quia consurgit ex certa temperie qualitatum: & pulchritudo, quæ ex debita partium proportione, & dispositione procedit, & robur ex membrorum coaptatione. Vult ergo Arist. quod alterationes terminentur in qualitates illas primo, vel in partes, vel in membra: & inde per accidens tales habitus sequantur. Vnde qui sanat, ipsas qualitates temperat, & secundum has est alteratio: inde consurgit sanitas. Similiter in alijs corporis habitibus. *Nota.*

Neque igitur circa animæ virtutes.
Tex. xviij.

TErtio idem ostendit in virtutibus moralibus: & facit duas rationes. Altera est, (vt bene dicunt Themist. & S. Tho.) similis secundę rationi, quam fecerat de figura. Cum res perficitur, non alteratur: sed homo per virtutes maxime perficitur, & consumatur: ergo non est dicendus secundum illas tunc alterari, quia nondum est perfectus homo. Probat, quod homo perficiatur. Quia tunc quodque maxime perficitur, cum attingit summā perfectionem suę naturę, vt circulus, cum maxime circulus est: sed homo per virtutes maxime secundum naturam perfectus est ergo per illas fit perfectus: non ergo illarum est alteratio, nec oppositarum, puta vitiorum; sed corruptiones potius sunt. Profecto magna est virtutis laus. Tunc enim dicitur completus homo, cum virtutem habet, tunc diminutus, cum vitium.

Fit igitur cum alteratur.

Tex. xix.

2. ratio. ALteram rationem ponit similem ei, qua probauerat in habitibus corporis non esse alterationem. Quia virtutes hæ ad aliquid sunt, & præsupponũt aliud, in quo fit alteratio, & quod ipsæ consequitur. Vt autem explicet, quid est, quod præsupponant virtutes, dicit ipsas esse impassibilitates, vel passiuum sic, id est, passiones temperatas.

No. ex pe ripat. & Stoicis quid vir. sint. Nota, quod Stoici, tunc esse virtutem putabant, cum nullus est in sensu appetitius motus, nec passionis vllius insultus; & ideo impassibilitates eas vocabant, quasi ex tali passionum negatione insurgerent virtutes. At Peripatetici tunc virtutem esse existimant, cum passiones & motus sensuum secundum rationem frænati sunt: vnde licet insurgant contra rationem, tamen ratione superantur, & eas moderatur ratio.

At quia in præsenti nihil huius ex professo determinat, vsus est distinctione, etiã vt ostenderet, in quacunque opinione esse hoc certum, quod virtus ad aliquid est, & insurgit, cum alteratio facta est in passionibus, secundum quam domitæ sunt, & frænatæ, sicut dictum est de sanitate. Per victoriam enim, & superuantiam passionum virtus aduenit.

No. circa vniuersalem materiã virtutum Ad hoc autem ostendendum, dicit, virtutem totam moralem positam esse in voluptatibus, & tristitijs, id est, in domandis his passionibus appetitus. At voluptas, & tristitia sensus ipsius est: nam voluptas, & tristitia, aut in actu præsenti, aut in memoria, aut in spe posita sunt: hæc autem sensus sunt ipsius. Explicat hoc. Nam in memoria ob id est voluptas, aut tristitia, quia actus boni, vel mali præsenti similis recordamur: in spe vero, quia similem præsenti speramus, quæ in sensibus sunt. In his igitur passionibus primo accidit alteratio, per accidens autem in virtutibus, quæ factas alterationes sequuntur.

At vero neque in intellectu.

Tex. xx.

QVarto id in habitibus intellectiuis ostendit, & vtitur ratione eadem. scientia est ad aliquid, nec est, nisi cum aliquid aliud alteratur, puta sensus. Nam ex alteratione, quæ in sensu fit, pu-ta, cum experientia partium, & singularium acquiritur, anima vniuersale colligit, & scit absque mutatione, seu alteratione per se, nisi ex sensus alteratione. Et hoc est, quod dicit: quod cum sit scientia, non est motus in nobis secundum aliquã animæ potentiam, sed tantum per experientiam, quæ fit in sensibus. Particulariter tamen ostendit, quod alteratio non sit scientia. *Idẽ ostenditur in habitibus intellectualibus.*

Est autem duplex scientia, & actus: alter, qui est iam in homine docto, & sciente: & alter etiam est actus, qui est a principio, per quem fit doctus. Sunt enim actus antecedentes, & consequentes habitus. Dicit igitur de actu consequente, de quo dicit, quod non est alteratio. Dicit modo, quod nec ipsius est generatio, vel quod sicut nec est alteratio, ita nec est generatio; quemadmodum visio, gustatio non sunt generationes. Sed melius puta intelligendum, quod ipsius non fit generatio, quia non præcedit vlla alteratio ipsum in anima, & intellectu.

At de actibus primis hic videtur difficultas: ob id docet, quod nec ipsorum est per se alteratio vel generatio: sed consequuntur alterationem in alio factam. Explicat hoc exemplo dormientiũ, & ebriorum, & etiam exemplo male habentium. Hi omnes, postquam recesserunt ista impedimenta, per nullam aliam alterationem intelligunt: sed facta quiete humorum infestantium, nullo alio adueniente, facta est scientia: ita fit in pueris de nouo scientia. facta enim quiete, & humorum peccatione, vel per ætatem, vel alijs causis; puta disciplinis, & exercitio, accedit scientia, nulla in anima alteratione facta, sed solum in sensu, & corpore. non est igitur alteratio primo, nisi ad qualitates sensibiles: ad reliqua vero per accidens est. *Dubium.*

An

An ad qualitates tantùm tertiæ speciei sit alteratio. Quæstio. III.

1. arg. Væstio hæc tota erit posita in rationibus Arist. examinandis, & declarãdis: ideoque proponemus argumenta contra ipsas.

Primum est vniuersale. Ipse enim ad qualitates aliarum specierum docet, non esse alterationem, quia consequuntur alterationem factam in alio: quod si ita est, sequitur etiam, quòd ad multas qualitates etiam sensibiles non est alteratio, puta, albedinem, nigredinem, & omnes colores: similiter raritatem, asperitatem, & alias omnes secundas, quia istæ non sunt, nisi ex antecedẽte primarum alteratione. quia enim est alteratio secundum calorẽ, frigiditatem, & humiditatem, ac siccitatem, aliç consequuntur: ergo illarum non est alteratio.

2 Secundo, cõtra rationem primam: qua ad figuram non esse alterationem probat quia subiectum de ipsa non prædicatur, quod fit in alijs qualitatibus: est argumẽtum. Vel sumit figuram in abstracto, & tunc subiectum non prædicatur de ipsa: sicut etiam subiectum non prædicatur de qualitate sensibili, vt enim non dicitur, cathedra est lignũ, ita nec albedo est corpus. Vel sumit in concreto, & tunc prædicatur: vt enim dicitur, album est corpus, & corpus est albũ, ita lignum est figuratũ, & triangulare, & econtra: & ita licet sumere nomina concreta aliarum figurarum, quamuis opus sit aliquando fingere ea.

3 Tertio, cõtra alteram rationem, qua dicit, quod domus fit, ob id non dicetur alterari. Si ista ratio valeret, etiã nec calidũ, aut frigidum, cum fit calidum, aut frigidum, dicendum esset alterari. Quod si dicatur subiectum, puta corpus alterari secundum illas qualitates: ita nos profectò dicemus, lignum, aut lapides secundum tales figuras alterari. Vel ergo ratio nulla est, vel contra ipsum met probat.

4 Quarto, contra id, quod dicitur, virtutes esse ad aliquid. Habitus sunt absolutæ qualitates distinctæ ab his, in quibus alteratio ponitur: ergo profectò anima alteratur secundum ipsas. Explico antecedẽs. Scientia non solùm est quies humorum, sed qualitas in intellectu. Similiter virtutes morales sunt qualitates, & non solùm quietes passionum. Similiter in corpore sanitas, & robur: ergo secundum has alteratio esse videtur.

Quinto, contra id, quod dicitur, hominem perfici secundum virtutem. Vel loquitur de perfectione essentiali: & hoc nõ quia virtus est accidens, quod non perficit essentialiter substantiam. Vel de perfectione accidentali: & tunc quodlibet corpus sensibile perficitur per accidentia: vnde secundum illa non esset alteratio: quod falsum est. 5

Sexto, contra vltimam rationem. Si homo in potentia scientiæ acquisitæ habet se, sicut qui dormit. ergo sicut in dormiente, & ebrio scientia præfuit, sed erat impedita: ita etiam in puero. Quod si ita est, scire est reminisci, & de nouo non acquiritur scientia, quod est contra ipsum Aristo. 1. Poste. c. 14. & 2. Poste. c. vltimo, qui in hoc a Platone dissentit. 6

Septimo. Ibi est alteratio, vbi est vera contrarietas: at in habitibus, & huiusmodi actibus est contrarietas: sunt enim affensus contrarij, qui se mutuo expellunt: vt habetur 2. Periherme. cap. 4. & 1. Poster. cap 12. sunt etiam vitia contraria: ergo secundum hæc est alteratio. 7

Ad primum aduerte: quod dupliciter ad aliquam formam est alteratio. Vno modo per se, altero per accidens: Per se alteratio est ad illas formas, quæ sunt contrariç, ac mutuam habent inter se pugnã, inuicem agendo, & patiendo. Per accidẽs alteratio est, cum formæ non sunt contrariç, nec inuicem agunt, aut patiuntur, sed tantum consequuntur ad eas, quæ contrariæ sunt, & inuicem agunt, quomodo alteratio dicitur esse per accidens ad similitudinem, quæ ex qualitate consurgit, & similiter ad figuras, quæ ex alijs formis oriuntur. *Ad 1. dupliciter est alteratio ad aliquã formam, per se, & per accidens.*

Alteratio autem per se duplex est: altera immediata, altera mediata. Immediata est ad qualitates, quæ cõtrariæ sunt, & per se ipsas agunt, & patiuntur: huiusmodi sunt solæ quatuor elementares qualitates: quæ primæ dicuntur, hæ enim secundum se agunt inuicem, ac immediatam habent

habent contrarietatem. Mediata uero eſt ſecundum qualitates contrarias quidem, ſed quæ non ſecundum ſe agunt, ſed ſecundum primas, ex quarum commixtione fiunt: huiuſmodi ſunt omnes qualitates ſenſibiles, quæ ſecundæ dicuntur, vt colores, ſapores, & odores, & aliæ huiuſmodi. In his quidem vera eſt, & per ſe alteratio, cum contrariæ ſint, & pugnent, quamuis pugna ſit medijs primis.

Sol. 1. Vnde ſoluitur argumentum. Eſt enim differentia inter figuram, & qualitates ſecundas Figuræ enim nullo modo actiuæ ſunt, nec ſecundum ſe, nec ſecundum ſui aliquid: non enim ex primis componuntur: At ſecundę contrarietatem habent, & actionem, & paſſionem mutuam, vt ex primis fiunt.

Ad 2. duplex eſt cõcretum alicuius accidẽtis. Ad ſecundum nota, quod eſt duplex cõcretum. Vnum primũ, quod ex ſola inexiſtentia formæ in ſubiecto fit, vt album, calidum: dicunt enim iſta ſolas qualitates in ſubiecto. Alterum ſecundum, quod ab hoc deducitur, quod propter formam in ſubiecto dicit mutationem ſubiecti ſecundum illam formam, vt dealbatum, calefactum, denigratum, Huiuſmodi duplex concretum in figuris reperitur: & primũ, vt cathedra: dicit enim formam in materia, domus, arca, & reliqua, & ſecundum, quod mutationem ſubiecti notat, vt triangulare, & vt ita dicam, cathedratum, figuratum, & reliqua.

Sol. arg. Ariſt. ergo bene comparauit arcam, ſtatuam albo, & calido, quia vtraq; ſunt concreta prima. (Nec ſunt audiendi, qui arcã, ſtatuam, & ſimilia putant abſtracta, ſicut albedinem, & calorem: hoc enim falſum eſt, dicunt enim materiam tanquam partem) hæc enim inuenitur in ſubiecto. Eſt enim duplex cõcretum, abſolutum, vt æs, aurum: & denominatiuum, vt æneum, aureum, terreum, ligneum. In accidentibus ergo reliquis abſolutum prædicatur, vt calidum eſt corpus, terra, aut ignis: at in formis non, ſed denominatiuum, ſtatua terrea, aurea, aut ærea dicitur; quæ nomina denotant mutationem factam prius, vt cõ ſequantur tales figuræ, vt dicitur 7. Meta. tex. 26. in alijs vero non fit alia mutatio in ſubiecto, niſi ſecundum tales qualitates, vt dictum eſt. Et ſic ſoluitur argumentum, quo etiam pacto ſoluit Burle. hic enim fatetur illa eſſe concreta, ſed prima, puta ſtatuam, & ſimilia.

Ad tertium aduerte, (vt alibi diximus) quod rerum figuræ magnam habent proportionem cum formis ſubſtantialibus: vt enim propriæ formæ ſubſtantiales res, & ſpecies ſingulas ſequuntur: ita etiam & figuræ iſtæ exteriores: adeo vt multi, non aliam eſſe ſubſtantialem rei formam, quã iſtã exteriorẽ decepti exiſtimauerint. *Ad 3. rerum figuræ magnam habent proportionẽ cũ formis ſubſtantialibus.*

Ex quo fit, vt ſicut ex forma, & materia ſubſtantialibus fit vnum per ſe compoſitum: ita etiam ex figura, & ſubiecto proportione quadam compoſitum fiat quodammodo per ſe, ita vt in modo ſignificandi non differant voces ſignificantes compoſita ſubſtantialia, vt homo, leo, capra, & voces ſignificantes huiuſmodi artificiata, vt ſtatua, domus, lectus: immo aliquando ſunt eadem voces: ſculpturas enim, & rerum picturas eiſdem nominibus nominamus.

Vide igitur quam bene procedat Ariſt. ex hac proportione. Sicut generatio non eſt alteratio eius, quod fit: ſed productio in ſubſtantijs Ita in figuratis, figuræ productio non eſt alteratio ipſius figurati: cum enim fit homo, non dicitur alterari: ſimiliter etiam cum fit ſtatua, non dicitur alterari. *Explicatur ratio Ariſt.*

Quod ſi dicas, ſubiectum dicitur alterari, vt lignum. Reſpondetur, licet obiectio ſit bona, tamen iam in primo argumento probauit Ariſto. non alterari ſubiectum ſecundum figuram; ſed ſecundum accidẽs aliud prius, vnde ſequitur figura. Et quia reſtabat, An ſaltem alteretur compoſitum figuratum: ob id adiecit hoc ſecundum argumentum, quo illud alterari non dici probaret. *Obiect. Solut.*

Vnde argumentum de albo nullum eſt, Nam quamuis totum album non alteretur, ſubiectum tamen alteratur: in figura vero ſuppoſuit ex primo argumento, non alterari ſubiectum. & in ſecundo probat, quod nec ipſum compoſitum: & ſic concluditur quod nulla ex parte ſecundum figuram per ſe alteratio eſt.

Ad quartum dico, quod nõ eſt eadẽ ratio de ſanitate pulchritudine, & ſimilibus ac de alijs habitibus animæ. Exiſtimo enim habitus animę eſſe qualitates diſtinctas re a paſſionibus ſenſus, & ab experientijs, *Ad 4.*

tijs, & reliquis sensibilibus; quę qualitates existunt in potētijs ad faciendas eas promptiores, ac faciliores in suis operationib. & hæc est communis sententia. At in corporis habitibus existimo probabilius non esse re distinctos habitus ab ipsis sensibilibus. Volo dicere, quod sanitas nō est qualitas realiter distincta aqualitatibus primis, sed sunt ipsæ qualitates ad temperiē redactæ, sicut harmonia, & consonantia nō est vox distincta, nisi multæ voces proportionem habentes: similiter ipsa pulchritudo est perfectarum partium recta illa ordinatio.

Sol. arg. Et patet, quomodo non est alteratio nisi ad qualitates primas, & ad partium constitutionem. Nam pulchritudo, & sanitas sola ratione separātur ab ipsis, cum ordinem, & commensurationem superaddant. At de reliquis habitibus quomodo secundum ipsos alteratio non sit, cum puræ qualitates sint, dicetur in solutione aliorum argumentorum.

Ad 5 sol. Auer. Reijcitur sol. Auer. Ad quintum Auerroes dicit, propterea id, quod perficitur, non alterari, quia alteratio est successiua. at qđ perficitur, in instanti perficitur. Perfectio enim in indiuisibili consistit. Sed hoc mihi non placet. Primo, quia vt dicit S. Tho. licet perfectio indiuisibilis sit, quia vltimus gradus rei est, qui in instanti acquiritur: tamen corruptio non est in indiuisibili, quia potest magis, & magis recedi a perfectione: vnde corruptio diceretur alteratio. Et nota, quod loquimur de perfectione secundum virtutem, & accidentia.

Preterea, quia vt dicit Ægid. perfectio latitudinem habet est enim, & fit homo magis, & magis studiosus. Preterea, si dicas, quod vltimum perfectionis in instāti est, ac ob id perfectio non est alteratio; profecto hoc idem posset in quolibet accidente dici: summus enim gradus caloris, & albedinis in indiuisibili consistit.

Quō intelligēda sit ro Arist. Non ergo sic est ratio intelligenda Aristo. sed vt dixi in textu: ob id, quod perficitur, non dicitur alterari, quia non est, dum perficitur: alterari autem est eius, quod iam est.

Obiec. Sed manet argumētum quintum: cum enim sit perfectio accidentalis, idem posset dici de quocunque alio accidenti.

Respondetur, quod est perfectio accidentalis duplex. Altera propria, quę perficit rem, quantum ad operationes proprias speciei: & talis est virtus in homine, & scientia: & hæc perfectio videtur consuma re hominem, vt homo est: vnde non vere alteratur homo secundum hanc. Alia est perfectio communis, quę rem quidem perficit, sed non secundum talem speciem, qualia communia accidentia, & secundū hæc alteratio est. *Sol. Not. duplicem perfectionem accidentalem.*

Et nota, quod non negat Aristot. aliquam alterationem secundum virtutes, sed tamen non est tam propria alteratio, qualis est secundum accidentia; nam per illas adhuc subiectum sub ratione particulari perficitur. *No. 2.*

Ad sextum mihi placet sententia S. Th. & aliorum: quod hic loquatur secundum sententiam Platonis, quę communis erat. Plato enim ponebat habitus, & species insitas a natura hominibus cum intellectu ipso: impediebatur tamen ab operatione propter sensum: accedēte autem alteratione corporis, & sensus, anima operabatur, nulla facta in ea mutatione: & hoc significant illa exempla ebrij dormientis infirmi, quę Auerroes dicit esse secundum Platonem. *Ad 6 ex D. Th.*

At vero alia est sententia Arist. quę habetur in 2. lib. de anima a tex. 55. vsque ad 59. vbi ponit a natura hominem habere nudā potentiam intellectus, qui postea alteratur per habitus: acquirit enim de nouo species, & habitus, & his acquisitis est in proxima potentia ad actum, & contemplationem. Vnde discrimen est inter ebrium doctum, & puerum, quamuis neuter contempletur. Puer enim non perueniet ad actum, nisi prius acquirat habitū: at ebrius absq; noua acquisitione per quietem vaporum perueniet ad actum: vbi clare admittit esse aliquam alterationem secundum habitus: sed vocat talem alterationem perfectiuam, quę improprie alteratio est, presertim cum sequatur post alterationem, quę fit in sensibus, & in passionibus, quę propriè alteratio est. Ac propterea in presenti etiam docet, non esse alterationem veram, sed coniungi cum altera quæ vera est. Plato vero nullam prorsus esse alterationem censebat. *No. sent. Plat. & Arist. cir ca habitus.*

Ad septimum resp. quod non est vera contrarietas inter habitus, & actus, cum *Ad 7.*

non

non sit actio vera physica, sed est quædam repugnantia, & Incompatibilitas, quæ contrarietas dicitur: & sic patet explicatio rationum Arist. in textu.

Caput Quartum.

Dubitabit autem aliquis. Tex. xxj.

Tres quæstiones determinauit iam Arist. & an, omne quod mouetur, ab alio moueatur: & an quod localiter mouetur, a motore distincto moueatur: & an mouens, & motũ simul sint. Nũc quartam aggreditur nempe, an quicunque motus cuilibet motui sit comparabilis.

An quiuis motus cuilibet motui cõparabilis sit. 1. ratio parte negat.

Argumentatur autem a parte negatiua dupliciter. Primo. Si omnis motus omni motui comparabilis est, sequitur, quod motus per circulum, & motus per rectum erunt comparabiles: sed hoc esse non potest. Probatur: supposito, quod dictũ est, motus æque veloces in tẽpore æquali trãnsire spatium æquale: tunc est argumentũ. Si illi motus sunt comparabiles, possunt esse inuicem tardiores, & velociores, & æqualis velocitatis: in hoc enim comparatio fit. Si igitur æque velox est motus per circulum motui per rectum: ergo in æquali tempore transibit spatium æquale: ergo iam datur curuum, & circulare æquale recto; quod tanquam impossibile infert: non igitur quilibet motus cuilibet comparari potest in velocitate.

2. ratio.

Alterum facit argumẽtum. Nam si motus omnis omni motui comparatur, latio, & alteratio essent æquales, puta si in æquali tempore mouerẽtur: sed impossibile est, quod sint æquales: quod probatur. Nam æquales motus in vno tempore transeunt æquale: at qualitas non dicitur æqualis spatio: ergo alteratio in qualitatem non transibit æquale: inest enim quantitati æqualitas.

In circulo autem, & recta. Tex. xxij.

Excludit responsionem, quæ dari poterat ad argumentum primum. Nam dici poterat, quod motus per circulum, & motus per rectum sunt quidem comparabiles, non tamen æque veloces ambo, sed semper vnus altero velocior; hoc autem modo non sequitur, rectum æquari curuo. Excludit hoc dicens, quod inconueniens est, quod nunquam contingat, similiter moueri, & æque velociter duo saltem, hoc per rectum, illud per curuum: sed quod semper sit vnus motus velocior altero, quasi per circulum & per rectum moueri, esset moueri per accliues, & decliues; frequentius enim motus decliuis velocior est.

Excludit sol. quandam 1 rationis.

Amplius nihil differt. Tex. xxiij.

Reijcit vlterius eandem responsionẽ. Dicens, quod adhuc illa ratio manet in suo vigore. Nam quamuis detur, quod motus vnus sit velocior altero, adhuc sequitur, quod sicut datur maior circularis, & minor, quàm recta, debeat etiam dari æqualis. Et probatur. Demus vnum, quod velocius moueatur per circulum B, alterũ tardius per rectum C, in vno tempore A. tunc per prædicta maius erit, quod transitur de B, quam quod de C. Tunc vlterius, quod mouetur per B, in eodem tempore transit maius, quam C. ergo per definitionem velocioris in minori tempore transibit de circulo ęquale. ita vt quod mouetur per C, in toto tempore A, & quod mouetur per B, in minori tempore, transeant æquale. Sequitur igitur adhuc æquale esse circulare recto. Perpende autem expositionem hanc, quia alij aliter exponunt, sed præter sensum Arist.

Iterum reijcit tãdem sol.

Dubitabis hic, quia videtur Aristoteles dicere, quod si datur maius, & minus, quod debet dari æquale: hoc autem videtur falsum rationibus multis. Nam angulo semicirculi datur vnus rectilineus maior, puta, rectus, aut obtusus: datur etiam minor, puta, acutus, tamen impossibile

le est illi date rectilineum æqualem:

2 Vlterius. Ternario, & cuilibet numero datur alius maior, alius minor, sed non æqualis.

3 Præterea. Circulo datur quadratum maius, aliud minus, sed non æquale.

4 Præterea. Datur elementum maius aere, datur aliud minus, non tamen datur aliud æquale. Burleus, & alij, nescio qua distinctione æqualitatis soluunt argumenta. sed quicquid sit, non est dubium, non valere consequentiam illam in omnibus, vt argumenta conuincunt, quorum aliqua id demonstrant.

Sol. dub. Sed nota, quod Aristo non facit hoc argumentum absolute, puta, datur maius, & minus, ergo datur æquale; sed quod si illud mobile transit maius, & transit minus, quod ex hoc probabitur, quod transeat æquale, & postea id probat argumento velocioris, quod in minori tempore transit æquale, vt diximus.

At vero si sunt comparabilia. Tex. xxiiij.

Concludit, non esse omnes motus comparabiles inter se, & argumentatur ex opposito consequentis sic. Si quilibet motus cuilibet esset comparabilis, sequeretur, quod linea recta, & circularis essent comparabiles: at non sunt. ergo nec ipsi motus omnes.

Leges eorum quæ debēt inuicē comparari. Prima lex, Ne sit æquiuocū id, in quo fit comparatio. Incipit autem explicare leges eorum, quę comparari possunt: & prima est, quod non sit æquiuocum id, in quo est comparatio.

Vnde non dicetur, gladius est acutior, quàm vltima chorda liræ: quia acutum æquiuoce dicitur de vtroque: esset tamen comparatio inter ipsas chordas. an vltima an proxima acutior sit: similiter inter gladios, quia æquiuocatio non est, tamen gladius cum chorda nequit comparari in acuto. Ita similiter velox non est idem, & vniuocum in circulari motu, & in recto & in alteratione, ac latione multo minus: ob id inter se hi motus comparabiles non sunt.

An primum quidem. Tex. xxv.

Dub. an sufficiat esse vniuocum. Aliam constituturus legem comparabilium, dubium proponit. an sufficiat vt fiat comparatio in aliquo, quod non sit æquiuocum, ita vt in quocunque vniuoco comparatio fieri possit: & ponit argumentum, quo probat, non sufficere.

1. rō. quo est nō sufficiat. Multum dicitur vniuoce de aqua, & aere, & tamen non comparantur aer & aqua: ergo illa prior lex non sufficit.

Sumitur autem hic, multum, vt distinguitur contra paucum. At quia posset quis negare de ipso multo propter vniuersalitatem eius, ponit etiam duplum. Duplum enim videtur vniuoce de aqua prædicari, & de aere, tamen inter se non comparantur, quia aer non dicitur duplus ad aquam. Quod autem duplum sit vniuocum, probat ex definitione; est enim bis vnum id est, bis vnam quantitatem amplectens.

Aduertendum autem est, quod dupliciter potest aqua aeri comparari, vt notat Simp. vno modo in quantitate, altero modo in facultate, & potentia. Comparare in quantitate est ipsa conferre secundū quantitatem, quam actu habent in se: cōparare vero secundum facultatem est conferre secundum quantitatem, quæ est in ipsorum potentia, si aer fieret aqua, & si aqua aer.

Fit autē, vt non eadem sit ratio quantitatis, & facultatis; nā parua, & minor aqua secūdum quantitatē potest multo maior esse: quàm aer secundum facultatē: & hinc prouenit, quod non conferatur aer aquæ, sicut aer aeri, vel aqua aquæ: in his enim vtriusque, & quātitatis, & facultatis simul collatio est: in illis vero non, propterea absolute non confertur, nisi aut secundū quantitatem per se, aut secundum facultatem per se, simul tamen nulla est collatio.

An & in his eadem ratio. Tex. xxvj.

Sol. ad rō nem dub. Soluit dubium dupliciter. Primo dicit illa esse æquiuoca, puta, multū, æquale, duplū, vnū. Nec obstat vnam definitionē, vt multū est tantum, & amplius. æquale, quod habet eandem mensuram; duplum

quod bis se habet ad vnum: nam definitiones etiam æquiuoce dicuntur, & non secundum eandem rationem de aqua, & aere propter rationem dictam: nam singula, aut quantitatem, aut facultatem dicunt, quæ duo vnum non sunt, sicut nec acutum in voce, & in gladio.

Nota. Vbi nota non inconueniens esse analoga, seu æquiuoca definitione etiam æquiuoca definiri; non enim hæ definitiones quidditatiuæ sunt.

Verum propter quid alia. Tex. xxvij.

Altera solu. Aliam solutionem inquirit, & dubitat. Admisso, quod multum, & duplum sit vniuocum, & secundum eandē naturam prædicetur de aqua, & aere: quare non sunt comparabilia? Respondet, quia non sunt in eodem susceptiuo primo, idest, non habent subiectum idem immediatum.

2. lex eorum quæ debent cōparari vt sit susceptiuū immediatū idem, & eiusdem rationis. Est enim hæc secunda lex eorum, quæ in aliquo accidente comparantur, vt quāuis sit vniuocum id, in quo comparantur, & ipsa diuersa sint, sit tamen susceptiuum immediatum idem, & eiusdem rationis in vtroque. v. g. equus potest dici albior cane: non solum quia album vniuocum est vtrique, sed quia immediatum suscepti uum albedinis est eiusdē rationis in vtroque, puta superficies, quamuis ipsa subiecta mediata sint diuersa: non tamen vox dicitur albior aqua, quia albedo non recipitur in voce ratione eius, cuius ratione recipitur in aqua: nam in ipsa aqua ratione superficiei, in voce vero non huius ratione recipitur.

Nota. Aduerte, quod per albedinem claritatē significat: vocabulum enim græcum commune & claritati, & ipsi colori, qui albedo dicitur existit.

Ponit etiam exemplum. Equus, & canis comparari etiam possunt secundum magnitudinem: habent enim idem receptiuū primum, puta materiam primam eiusdē rationis, quam sequitur quantitas.

Per hoc idem soluitur illud de aqua, & aere, quia non est idem susceptiuum primum: nam in vno duplum, & multum dicunt facultatem, in altero dicunt quantitatem: & hoc modo nō est comparatio.

An manifestum est. Tex. xxviij.

Aliam legem declaraturus subtiliter dubitat contra id, quod dictum est: nempe, quod non est comparatio in natura, quando diuersum est susceptiuum primū, quasi natura illa iam esset multiplex facta. In hoc autem videtur insinuari distinctionem naturarum non esse, nisi per materiam, quod Plato dicebat. Hoc autē falsum est. Primo, quia sequeretur, quod dulce, album, æquale, secundum se vna esset natura, & solū differrēt in receptiuo, & sic esset omnia vnū secundū se facere. *Dubium quod non sit satis eē susceptiuum, p rimum, & eiusdem rationis. Nota.*

Amplius susceptiuum. Tex. xxix.

2 Secundo impugnat idem. Nam primum susceptiuum est multiplex secūdum subiectorum multiplicitatem, id est quæque forma habet proprium subiectū. & materiam proximam. ergo & ipsæ formæ secundum se diuersæ sunt, aliter enim non essent receptiua propria pro proprijs formis.

Nota artificium. Cum enim dixisset, formā, in qua futura est comparatio, debere esse vnam, seu vniuocam, & receptiuum vnū specie, & ratione: intēdit, quod præter hoc forma debet esse in se vna specie; nec sat est, quod sit vniuoca. propterea dubitabit, An vnitas sit ex receptiuo. Si enim esset, non oporteret addere hanc legem. Atquia non est, nam receptiuum potest esse vnum specie, & forma vna genere, & multiplicitatem habens, vt patet de colore, cuius receptiua est superficies. ob id adiunxit legem tertiam. In qua debet attēdi, præter vniuocationem formæ, quod non habeat differentias, sed sit vltima species (non solum quod, sed in quo) id est nō solum debet esse eadē specie ipsa forma, quæ dicitur, quod, sed ipsum receptiuum, quod dicitur, in quo. Vnde non comparabitur in colore, quia genus est: non enim dicitur, album est magis coloratum. quam nigrum. sed comparatio debet esse in albedine, aut nigredine, aut in alia specie. *No. Alia lex, quod forma, in qua fit cōparatio, sit vna specie.*

Ex

Ex his concludit, illos motus esse æque veloces, qui in eodem tempore æquale spatium transeunt in hoc, id est, secundum speciem, ac si dicat: motus eiusdem speciei comparandos esse.

Si autem aliud quidem.
Tex. xxx.

Quod latio, & alteratio ne queunt cõparari in velocitate, nec circuitionis motu, & rectus in æqualitate. AD dubium modo respondet, quod in secundo argumẽto tetigerat tex. 21. pata. An latio, & alteratio, quæ æquali tempore fiunt, dicantur æquales, & comparabiles, sint. Respondet, non comparari posse, quia motus est genus quoddam, in quo non est comparatio. Vt enim album non dicitur magis, aut æque coloratum cum nigro: ita nec latio dicitur æqualis motus, aut maior vel minor alteratione.

Similiter etiam nec motus circularis, & rectus sunt æque veloces, nisi circularis linea, & recta sint æquales: qd esse nõ põt.

Dub. 1. Proponit statim duo dubia ad horum declarationem. Alterum est, cum dicitur motum rectum, & circularem non comparari in motu, dubium est, an hoc sit, quia motus est genus; an quia linea, quæ est terminus ad quem, est genus. Respõdet propter vtrunq;, quia vnum sequitur aliud: si enim motus genus est, & terminus motus vnus erit genere. Ac si clarius dixisset. motus circularis, & rectus non sunt comparabiles, quia esset non solum comparare duos motus ad vnicum genus, sed etiã comparare duas lineas, pura curuam, & rectam ad vnum genus. Vt autem hæ duæ lineæ non comparantur sub linea in communi; sic nec etiam ipsi motus sub motu in communi locali.

Dub 2. Alterum dubium est. Si debet considerari ad vnitatem specificam motus vnitas instrumentorum: vt si motus fiat pede, vt in progressu: an alia, vt in volatione: an in strumento alio, vt in natatione. Respondet, omnes esse eiusdem speciei, si per rectum fiant, aut per circularem, nam sola spatij diuersa figura impedit motus comparationem. Vnde concludit, motus esse æque veloces, qui fiunt per eandem magnitudinem specie, & sic ipsi sunt idem specie, vt dictum est: secus autem, comparabiles non sunt.

Quare hoc considerandum.
Tex. xxxj.

AD motuum comparationem necessarium esse docet, motuum inquirere differentias. Ex his enim cognoscetur, qui comparabiles sint, qui vero non. Differentias autem considerare oportet, quia re vera, in genere multæ latent; vt quamuis in ipso vnitas appareat tamẽ multa varietas in eo sit causa æquiuocationis. Et per genus vniuersale aliquod, & vocem communem intelligere oportet. *Necesse ẽ inquirere motuũ differentias ad eorum comparationem.*

Distinguit autem tres gradus æquiuocationis, qui sua communi voce concludi possunt. Primus est, quem remotum vocat eo, quod sub eo prorsus diuersa continenantur ita, vt non sit, nisi sola vox communis. Huiusmodi sunt æquiuoca a casu. Alter gradus est, qui analogiæ proportionis dicitur, cum res multæ sub aliqua voce sunt, propter aliquam tamen similitudinem, sicut homo viuus, & pictus sub homine significantur. Tertius est proportionalitatis, cuiusdamne conuenientię vnius genericę naturæ, vt ridere de prato, & homine, gubernator de naura, & duce, animal de leone, & equo: & in hoc tertio gradu est deceptio. Nam apparet vnicam esse naturam, quę tamen multiplex est: ob id maxime prodest omnia hæc distinguere ad eliciendas specificas naturas, in quibus solis comparatio est. *Tres sunt gradus æquiuocationis.*

Statim autem, cum determinasset non esse comparationem in diuersa forma specie, sed eadẽ, quærit. Quando forma dicetur diuersa specie: an quando fuerit in diuerso subiecto, vt in homine, & leone albedo: an quando, præter hoc, etiam est in se diuersa. Et quamuis non respondeat tamen hæc pars est sumenda, puta, quòd sit alia, & alia in se. *Quando forma dicitur diuersa specie.*

Subiungit alteram quæstionem, quando definitio formæ significabit illam esse diuersam specie, an quando in alio, & alio subiecto illam significat, an quãdo ipsam in se non eandem significar, sed diuersam ab alijs. & sumenda est hæc posterior pars.

Deniq; formarum diuersitas specifica, non solum in subiectis, sed in se ipsis est attendenda, nihil enim prodest sola specifica subiectorum distinctio. *Nota.*

De alteratione autẽ quomodo est. Tex xxxij.

An alteratio alterationi possit cõparari.

Comparationem duarum alterationũ inquirit. Et primo, eas comparari posse probat: nam duo eodem tempore sanari æque possunt: si igitur sanatio alteratio est, altera alteri comparari potest.

Dubitatiue autem loquitur de sanatione, quia supra dictum est, ad sanitatem nõ esse per se alterationem: tamen argumentum adhuc fit in eo in quo potest esse per alterationẽ, vt in qualitatibus primis. possunt enim duo æqualiter sanari, & etiam calefieri, vel humectari.

Ex altera parte argumẽtatur, & probat quod non sint æquales illæ alterationes. Nã quæ alterata sunt, seu ipsæ qualitates, secundũ quas alteratio est, non dicuntur æquales, sed similes, ꝙ enim in quantitate est æquale, in qualitate est simile: nõ ergo videntur comparabiles alterationes.

Sed sit idem, quod mutatur in æquali.

No. Idẽ cõe est vocabulum ad simile & æquale.

Aristoteles subtiliter ad indagandam alterationum cõparationem, se trãsfert ad vocabulum commune, ad æquale, & simile, vt notat Simpli. puta, Idem. Nam similia, & æqualia communiter dicuntur eadẽ. Et dicit, quod motus dicentur æque veloces, qui sunt secundum eundem terminum, siue sit similis, siue sit æqualis, hoc enim supponatur ad cognitionem identitatis alterationis.

Qõ. 1. an cõparatio duarum alterationũ sit sumẽda penes qualitates, an penes subiectum.

Tunc autem est quæstio duplex in alteratione. Prior est: an comparatio duarũ alterationum sit sumenda penes qualitates, & passiones, quæ sunt termini ad quos an penes partes æquales vel inæquales subiectorum, quæ alterantur.

Qõ. 2.

Altera est; Si penes qualitates sumatur, an oporteat respicere identitatem, & diuersitatem specificam qualitatum solam an similiter etiam gradus intensionis formarum; vt illæ dicantur eædem alterationes, quæ sunt ad formas vnius speciei, & similiter se habentes, id est, æque intensas.

Et ad hoc posterius respondet, Ad comparationem alterationum oportere respicere, quod formę sint eiusdem speciei. Cũ enim sunt secundum diuersas species, cõparati non possunt vt dealbatio, & sanatio. Sicut nec comparantur in latione, circulari, & recta. Idcirco prodest alterationis species cognoscere, & distinguere, vt comparare quis possit.

An sit sumẽda penes spẽm diuersam qualitatũ an secundum gradus intensionis. Ad 2. qq. resp.

Statim regulam hoc cognoscẽdi ponit, nempe [quę mouentur] id est, terminos, ad quos est motus respicere, an idem specie, genere, numeroue sint. Qualis enim vnitas in termino, talis est in motu. Loquitur de termino per se, qui primo per talem motum habetur. Quę omnia superius declarata sunt.

Nota.

Sed vtrum oportet ad passionem. Tex, xxxiij.

Iterum quęstionem priorem proponit & soluit. In alterationibus enim possumus duplicem identitatem considerare: alteram similitudinis, alteram ęqualitatis. Ad similitudinem oportet, quod sint termini eiusdem speciei, & eiusdem intensionis gradus: aliter erunt dissimiles: ad ęqualitatem vero debemus respicere partes subiecti alterati, an sint æquales vel inęquales in eodem tempore.

Itaq; alterationes dicentur similes, quæ in tempore æquali secundum gradus eosdem formarum vnius speciei sunt. Vt si calefiat vnum in hora secundum calorem, vt quatuor: & alterum in eodem tempore etiam vt quatuor: Secus vero sunt dissimiles. Illę vero sunt ęquales, secundum quas subiecta eodem tẽpore alterata sunt secundum partes suas ęquales: secus vero, alterationes inæquales erunt. Et sic comparantur ipsæ alterationes.

Et in generatione quoq;, & corruptione. Tex. xxxiiij.

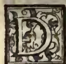
Comparationem generationum facit: & hic sumit generationem non solum pro introductione puta formę, sed etiam pro successione, qua partes pręsertim viuentium paulatim formantur. In generatione autem non sumitur velocitas, ex parte ęqualitatis; sicut in alteratione: quia

quia substantia non est in subiecto: sed velocitas attenditur ex parte identitatis termini; vt æque veloces sint generationes, cum in eodem tempore termini vnius speciei indiuisibilis sint secundum idem producti. Vt cum in mense vno vnus homo generatur secundum easdem partes, secundum quas alias. Sed non de alio animali, quod non sit eiusdem speciei: quod si non secundum easdem partes, tunc vna esset velocior altera.

Nota. Notat tamen, quod desunt vocabula, quibus explicemus hos gradus generabilium. Nam in alteratione sunt duo nomina, intensum, remissum: in quantitate, æquale, inæquale, maius, minus: In substantijs nec est vnum nomen, nec multa: nam homo imperfectus, & vnumquodq; cum sic paulatim perficitur, non habet nomina distincta: & sic generationes distingui non videntur, sed omnes videntur æquales. At nō sunt æquales. Si haberemus sententiā Platonis, qui res ex numeris inæqualibus componebat: tunc per nomina numerorū possemus generationes distinguere, vt diceretur: nunc res generatur ad duo, nunc ad tria, nūc ad quatuor: sed hoc non est. Sic igitur comparabiles sunt alterationes, & generationes, & motus locales. Augmentationes autem cū localibus cōputantur: in vtrisq; enim quantitas est.

De comparatione augmentationum.

An comparatio tantùm sit in specie vltima. Quæst. IIII.

In quo cōsistat difficultas qq.

DVo in comparatione aliqua necessario cōueniunt, & ea, quæ comparantur, ac cōferūtur quæ plura sunt: & id, quo comparantur. Dubiū autem non est, ea, quæ conferuntur, posse esse diuersæ speciei, & generis. Lapis enim, & animal aliquod in albedine comparari possunt, cum diuersi sint generis. At difficultas est de eo in quo comparatio fit. Docet enim Aristoteles debere esse vnius speciei vltimæ, ita vt comparatio in specie specialissima fiat. Aduersus quod sunt aliquot argumenta.

1. argu. Primum est. Ista comparatio est bona, nigrior est coruus, quam sit albus cignus, & tamen albedo, & nigredo specie differūt: imo huiusmodi comparationes sunt frequentes: dicitur enim, melior est vnus, quam alter sit malus. Et dicitur in Euangelio: Filios huius sæculi esse prudentiores in generatione sua, quàm filij lucis sunt prudentes in sua: & tamen diuersa est vtraq; prudentia. non igitur comparatio tantum in specie fit.

Secundo: Hoc est commune axioma Geometrarum, quod omnium linearum ductarum ab vno puncto in aliud breuissima est recta, & tamen constat, reliquas esse arcuales. Aliter enim duci non possunt plures lineæ inter duo eadem puncta: comparatur ergo linea recta curuis, cum sit harum breuissima. 2

Tertio, est argumentum cōtra id, quod dicitur in genere latere multa, atque ideo non esse in eo comparationem sicut species. Puta homo dicit vnam naturam cōmunem multis vnius definitionis, & vniuocam: ita etiam genus dicit suam naturam vnius definitionis, & vniuocam multis speciebus, vt animal naturam sensitiuam: ergo sicut duo indiuidua comparantur in natura specifica, non obstante quod simul multa contineat: ita etiam duæ species comparari poterunt in natura generica, quamuis ipsa multa contineat: ergo non tantùm est comparatio in specie. 3

Quartū. Istæ sunt comparationes rectæ: homo est perfectius animal, quàm leo: substantia est perfectius ens, quam accidens, & tamen vna est secundum genus, altera secundum analogum. 4

Quinto. Velocitas est accidens motus, sicut albedo corporis: sed duo corpora etiā differentia possunt in albedine comparari: ergo & duo motus, puta, rectus, & circularis in velocitate: non enim maior ratio vnius, quàm alterius videtur esse. 5

Ad singula horum respondeamus: in ipsorum enim solutione res poterit declarari. Circa primum aduerte, esse duplicem comparationem. Alteram simplicem: alteram compositam. *Ad 1.*

Nota duplicem esse comparationē, simplicē, & compositam.

Simplex est, quæ secundum vnam formam fit, quatenus magis, & minus, perfecte vel imperfecte vel æqualiter a multis participatur, sicut in albedine, calore, grauitate, aut alio quouis aliqua cōferri accidit quam aliqui comparationem secundū proportionem vocant. Est enim proportio,

tio habitudo vna duorum numerorum inter se, vt habitudo quatuor ad duo, & sex ad tria, aut cuiusuis numeri ad alterũ, secundum quam excedit, aut exceditur ab ipso.

Composita est, quæ fit inter duas formas, sicut in exemplis argumenti primi: quæ quidem dicitur comparatio secundum proportionalitatem. Est enim apud Mathematicos proportionalitas habitudo duarum proportionum, vt dicimus ita se habet quatuor ad duo, sicut sex ad tria: ita etiam fit comparatio inter formas diuersas.

Nota. Tamẽ si rectè aduertas, inuenies, quod etiam hic cõparatio fit virtualiter in vna forma. Dicere enim, hoc est nigrius, quã illud sit album, est dicere, hoc nigrum est intensius, quam illud album: & sic in forma intensionis comparatio est.

Soluitur 1. arg. Dico igitur ad argumentum, quòd Aristoteles loquitur de comparatione simplici, quia ipsa est potissima: & quia composita ad ipsam reducitur. Sed an simplex fiat in specie, hoc in solutione aliorum argumentorum examinabitur.

Ad 2. sol. Aue. Ad secundum respondet Auerroes commen. 29. quod illa est impropria comparatio. Non enim linea recta sub forma rectæ comparatur curuis, sed sub forma curuæ. Vt sit sensus: illa recta est breuissima omnium aliarum circularium, id est, si illa recta incuruetur, sicut aliæ, efficiet curuam aliarum breuissimam.

Obiec. Dices tu, an maneat eadem linea, cum ex recta fit curua.

Solut. Respon. quod manet secundum subiectum, sed non secundum formam: sicut cum album fit nigrum, subiectum manet, sed nõ albedo: ita manet quantitas lineæ,

Alia sol. sed recedit illa rectitudo: accidit curuitas eidem tamen quantitati: hæ enim qualitates sunt. Sed melius respondebitur ibi cõparationem esse in breuitate, & longitudine, quę communis est lineis, vt lineæ sunt, quæ longitudo minima in vna earum specie reperitur, scilicet in recta. Nam ex recta curuam facere, esset curuas curuis comparare, non autem rectam curuis.

Ad 3. Not. aliter Phys. cõsiderare sua vniuersalia, aliter logicum, & metaph. Ad tertium: Maxime aduertendum est, quod Physicus aliter considerat sua vniuersalia, aliter logicus, & metaphysicus. Hi enim essentias puras, & abstractas speculantes considerant naturas, non considerantis ijs, quæ extra essentias ipsarum sunt, vnde considerant animal, vt dicit puram naturam sensitiuam, & vnumquodq; vniuersale, vt præcisam dicit naturam. At Physicus, cum non ita puras essentias speculetur, nisi concretas cum sensibilibus, non vtitur tanta abstractione: sed solùm a singularibus abstrahit. Vnde animal physice dicit ipsa indiuidua sensibilia, non tamen determinate hoc, aut illud.

Hinc infertur vnum: vt quod apud Logicum, seu, Metaphysicum vnum sit, puta genus, quia abstractum cõsideratur; apud Physicum multiplicitatem quandam habet, quia concrete consideratur, quod optime notauit Alber. tract. 1. c. 2. & S. Th. tex. 29.

Ex hoc sequitur vlterius; quod Logicus, & Metaphysicus comparant aliquando in genere, quia apud ipsos vna est natura: at Physicus, non, quia non speculatur genus sub illa abstracta vnitate naturæ, sed sub multiplicitate specierum, & indiuiduorum sensibilium.

Dices, ergo etiam ipsa species erit multiplex. *Obiec.*

Respon. quod nõ sic multiplicatur species per indiuidua, sicut genus per species. *Solut.* Nam forma specifica vna est, & non multiplicatur nisi per materiam: vnde propterea sunt multi homines, nõ quia multæ formæ, sed quia multæ materiæ; ita vt si vna esset vnius tantùm corporis materia, vnus tantùm homo esset: ob hoc semper non ratione formæ specificæ, quæ vna tantùm esset, si vnum tãtùm esset corpus, fit illa multiplicatio, sed ratione materiarum. At species seipsis multiplicantur, quia ex se diuersæ formæ sunt ita, vt ibi nulla est materia, sicut inter angelos, ibi diuersas species intelligimus & sunt. Genus ergo multitudinem specierum dicens multiplicitatem formæ continet, ideoque Philosophus non in eo comparat, at in specie comparationem facit: & sic soluitur argumentum.

Ad quartum patet solutio partim. Nã comparationes, quæ fiunt in genere, vt in vnica natura, sunt potius metaphysicæ, quàm physicæ. De his autem Aristoteles loquitur. *Ad 4.*

Aduerte autem, quod vniuersaliter loquendo, *Nota.*

quendo, comparatio, vt notat Alb. tracta. 2. c. 2. est triplex, & loquor de simplici. Quædam, quæ fit in specie, & physica est, de qua Aristoteles hic loquitur. Altera quę in genere fit, quam metaphysicā possumus vocare, seu logicam, cum in forma generica comparatio fit: & in hac fit comparatio secundū magis, & minus, aliquando secundum æquale. Dicitur enim duo esse æqualiter colorata: aut vnum magis, alterum minus, sicut in specie. Tertia comparatio est lata dicta, quæ fit in analogo, quæ fit secundum quod vnum magis, aut minus accedit, vel recedit ab vno primo, quod est in analogo. v.g. angelus est perfectior homine, quia magis accedit Deo, quàm homo; & homo, quam brutum. Et in hac comparatione nō est æquale, quia non est æqualis accessus, aut recessus: & ista comparatione conferimus spec'es penes vnam, quæ nobilissima sit ipsius generis. Et sic substantia est perfectior accidente, cum magis accedat summo enti Deo; & per hæc soluitur argumentum.

Triplex ē simplex cōparatio

Ad 5. Ad quintum dico, quod quamuis velocitas non differat essentialiter in omni mobili, & motu localiter recto, & curuo: tamen quia non est idem modus mensurandi vtrasque velocitates, nec eadem regula ideo non fit comparatio, sicut fit in albedine. Alter enim definimus definitione ab effectu velocitates circularis, & recti motus.

No. aliud est motū esse lōgiorem, vel breuiorē. Aliud eē velociorē & tardiorem.

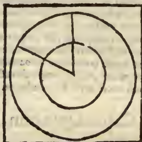
Vt autem hoc intelligas, aduertendum primo. Aliud est, motum esse breuiorem, aut longiorem: aliud autem esse velociorem, & tardiorem, siue sit motus rectus, siue circularis, siue quicunque alius. Is breuior est, qui citius suum terminum consequitur, siue sit tardus, siue velox. Vt si moueatur aliquid per milliare, alterum per decem milliaria: si id, quod per milliare mouetur, citius absoluit illud, tunc breuior dicitur, quamuis tardior sit: si vero non ita cito, longior dicitur. Ita similiter in motu circulari, cum duo æque cito circulum faciunt, dicuntur æque longi, aut breues, quamuis non sit æquales velocitas. Vt si sint duo orbes, vnus altero maior: si tamen vno eodemque tempore suum motum compleant, ęque breues cir. u'ationes faciunt, quamuis velocius moueatur, qui maior est.

Nota.

Hanc autem breuitatem, seu longitudinem motus circularis, vocant alij velocitatem circulationis: & dicunt, quod possunt esse ęque veloces circulationes, cum tamen sint non ęque veloces motus.

Quō cognoscatur velocitas motus circularis.

Cognoscitur autem, & mensuratur hæc velocitas circularis penes angulos descriptos in centro. Vt si imaginemur vnum punctum in circumferentia vna, & aliud in alia alterius circuli, a q̄bus incipit motus, & imaginemur alia puncta, ad quæ peruenit pars motus in eodem tempore: tunc describamus triangulum a primo puncto, & vltimo motus, & vsque ad centrum

trum: si angulos æquales facit in vno, & altero, circulares motus sunt æquales: sin autem, non sunt. At de velocitate, seu tarditate motus, alia est ratio.

Quō cognoscitur velocitas motus vniformis.

Aduerte igitur secundo, quod velocitas recti vniformis sic sumitur. Nēpe, supposita æqualitate temporis penes spatij proportionem, vt id sit velocius, quod æquali tempore maius transit spatium: si duplum, erit in duplo velocius, similiter in alia quauis proportione. Potest etiam sumi temporis variatio, non variato spatio, vt sit velocius, quod minori tēpore æquale: aut vtroque var'ato, puta, quod minori tempore maius transit spatium: at æque velox eodem tempore æquale transit.

At velocitas circularis motus non sic definitur, nec mensuratur, sed penes circulum descriptum a puncto maxime distanti a polis corporum illorum, vt illud velocius moueatur, quod maiorem circulum eodem tempore præscribit. V. g. primum mobile, & octaua sphæra, quamuis simul ab oriente in occidens moueantur, tamen velocius mouetur primum mobile, quia cir-

circulus descriptus a primo maior est, puta æquinoctialis. Dico autem, quod fit a puncto maxime distanti: nam si alios circulos sumas, sunt minores, quàm octaua sphæra: sic igitur mensuratur velocitas duorum corporum rotundorum.

Obiec. Dices, nonne, si formica moueatur per circulum, & vno tempore maiorem partē circuli transeat, & alio æquali tempore minorem, dicetur ille motus velocior penes spatium, sicut in motu recto? ergo eadem est ratio vtriusque.

Solut. Respon. ita se habere motus per circulū inter se, cum idem est, & rectos inter se: at rectus cum circulari nullo modo, quia pars circuli ad circulum proportionē habet, sicut recta pars ad rectum spatium. At recta pars nullam habet proportionem cum curuo; nec potest esse aliquota pars curuum recti, nec rectum curui, ob id non habent vnam mensuram velocitatis: ac propterea comparabiles non sunt: Et hoc est, quod docet Arist. & hoc aduerte.

Caput Quintum.

Quoniam autem mouens. Tex. xxxv.

7. reg. ad cognoscendam proportionē motuum Vm motus cōparabiles esse ostendisset, & qui essent cōparandi; nūc quomodo cōparandi sunt, tractat; ac septem regulas proportionū motuum constituit, ante quas proponit:

Supp. quod mouet, mouere aliquod mobile in aliquo tempore per aliquod spatium: vnde conueniunt in motu ista quatuor: Virtus motiua, quæ dicitur mouens; Resistentia, quæ mouetur, quæ dicitur mobile: Tempus, & Spatium, in quibus motiua virtus resistentiam mouet.

1. reg. Est igitur prima regula, si aliqua virtus mouet aliquam resistentiam per aliquod spatium in aliquo tempore: eadem virtus mouebit dimidiam resistentiam in eodem tempore per duplum spatium. V. g. si mouens potest portare quatuor pondera per vnum milliare vna hora, portabit etiam vna hora duo pondera per duo milliaria.

2. reg. Altera regula est. Si virtus aliqua in aliquo tempore mouet resistētiam aliquam per aliquod spatium: eadē aut æqualis votus mouebis dimidiam resistentiam in dimidio tempore per æquale spatium. v. g. si in vna hora mouens potest portare decē libras per milliare, in media hora portabit quinque per idem milliare.

Harum regularum dat rationem, quia sic (inquit) seruatur eadem proportio, puta, spatij ad tempus, & mobilis ad mouēs. *Ratio.*

Pro quo aduerte, quod motus prouenit ex excessu virtutis mouentis supra resistentiam mobilis. Nisi enim superet virtus, nō erit motus. Vnde fit, quod quanto superat virtus resistentiam in motu, tantum debeat diminui de tempore, vel addi spatio: quia velocius in minori tempore transit æquale, aut in eodem maius spatium. Cū igitur in prima regula virtus sit dupla, & tempus sit idem, debuit spatium duplicari: in secunda vero cum spatium sit idem, debuit tempus diminui ad subduplum. nam secundum vtranque regulam, virtus est dupla ad resistentiam.

Et si eadem potentia idem in hoc. Tex. xxxvj.

Tertiam regulam constituit, quæ satis nota est. Si aliqua virtus mouet aliquam resistentiam aliquo tempore per aliquod spatium: eadem, aut æqualis virtus mouebit eandem resistentiam, in dimidio illius temporis, per dimidium spatium. *3. reg.*

Est notanda litera horum textuum, nā per A, virtus mouens: per B, mobile, & resistentia; per C, spatium; per D, tempus intelligi debent.

Adiungit quartam regulam. Si A, mouens virtus mouet resistentiam B. per tempus D, in spatio D, dimidium virtutis mouebit dimidium resistentiæ, in eodem tempore, per æquale spatium: vocat autem virtutis dimidium E; resistentiæ vero dimidium F. *4. reg.*

V. g. si mouens vt sex, mouet resistentiam vt quatuor, per milliare in hora: tūc mouens, vt tria mouebit pondus vt duo, per milliare idem in eodem tempore. *Ratio.*

Rationem assignat: Quia eadē est proportio virtutis, & resistentiæ, seu grauitatis totius ad totum: & dimidiæ ad dimidiam

diam resistentiam: erit ergo tempus æquale, similiter.

Et si ipsum E, ipsum F mouet. Tex. xxxvij.

5. reg. QVinta regula est negatiua, ex qua tamen sumetur affirmatiua. Regula est. Si virtus aliqua, puta, E, mouet resistentiam F, in aliquo tempore D, per aliquod spatium: non est necessarium, quod eadem virtus moueat duplam resistentiã in eodem tempore per dimidium spatiũ. Adde tu, nec quod moueat in duplo tempore per idem spatium.

V. g. si mouens, vt sex, mouet resistentiã vt quatuor per horam, & per milliare: non est necessarium, quod eadem virtus vt sex moueat resistentiam, vt octo, quæ dupla est ad priorem: nec per duas horas in dimidio milliari, nec per duas horas in eodem milliari.

Ratio. Ratio huius est: quia a proportione minoris inæqualitatis non est actio, id est, nunquam æquale agit in æquale, sed in inæquale. Vnde actio, & passio est, cum virtus, & resistentia inæquales sunt, & ulterius, id, quod minus est, non agit per se in maius, sed maius in minus. Vnde minor virtus non potest mouere maiorem se resistentiam: quod si hæc regula valeret, vtiq; minus ageret in maius, vt in ipso exemplo patet.

Nota. Ex quo sumi potest, quod hæc regula valet. Cum dupla resistentia adhuc est minor, quam sit virtus. V. g. virtus, vt decem, mouet resistentiam, vt quatuor, per horam, & per milliare: ergo virtus eadem, vt decem mouebit resistentiam duplam, puta vt octo, in hora vna per dimidium milliare: vt per idem milliare duabus horis. Propterea Aristoteles non dixit, illam regulam nunquã esse; sed non esse necessarium, quasi aliquando illud esset.

Si igitur ipsum A, ipsum B, mouebit.

REgulam sextam ponit etiam negatiuam, ex qua iterum affirmatiuam sumemus. Regula est. Si virtus A, mouet resistentiam B, in tempore D, per spatium C: non est necessarium, quod dimidium virtutis, puta, E, moueat ipsum totum B, per dimidium spatium in toto tempore D, imo nec per vllam spatij partem, quæ sit in eadem proportione, & analogia, ad totum spatium: in quanta pars virtutis E, est ad totam virtutem A: ac si dicat: tertia pars virtutis non mouebit idem mobile per tertiam partem spatij, sicut nec dimidia virtus per dimidium spatium, nec quarta per quartum spatij. Denique pars virtutis non mouebit totam resistentiam nec quantouis tempore, nec per quamuis partem spatij, propter idem inconueniens. 6. reg.

V. g. si mouens, vt sex, mouet resistentiam, vt quatuor, per horam, & milliare, virtus, vt tria, non mouebit eandem resistentiam vt quatuor, nec per minimã partem spatij in quouis tempore: quia minus non mouet maius.

Ponit autem vnum inconueniens, quod sequeretur ex hoc, puta, quod vnus solus homo traheret nauim. V. g. si diuidatur virtus, & spatium sic. Centum homines trahant nauim per centum milliaria centum horis, si regula esset vera, centesima pars virtutis puta vnus homo, traheret totam nauim eodem tempore per centesimam partem spatij, nempe per milliare: quod est impossibile. Ratio ab exemplo.

Ex hoc soluit sophisma Zenonis. Zeno enim dicebat, quod quælibet particula millij etiam minima faceret sonum in aere, quia totus modius granorum simul facit sonum. Hoc non valet: quia quamuis cum toto modio faciat, id est, quia vincit resistentiam aeris: at per se non vincit. Sophis. Zenonis solu. tur.

Vnde docet, quod pars in toto facit aliquid, quod separata non faceret, quia dum est in toto, vnum facit actu cum ipso, nec per se est, nisi in potentia. Idem dici potest de parte quauis alterius corporis. No. 1.

Hinc potest sumi regula affirmatiua, No. 2.

quod id verum habet. Quando pars virtutis adhuc vincit totam, resistentiam. v.g. si mouens, vt decem, mouet resistentiam, vt quatuor per horam, & per milliare; dimidium virtutis, vt quinque, mouebit eandē resistentiam, vt quatuor, eodem tempore per dimidium, aut duplo tempore per idē milliare. Idem de alijs partibus secundum quamlibet proportionem.

Si vero duo, & vtrumque. Tex. xxxviij.

7. reg. Septima regula est. Si aliqua virtus mouet aliquam resistentiam, per aliquod tempus, & per aliquod spatium, & iterum alia æqualis virtus æquali tempore, & spatio mouet ęqualem resistentiam: tunc cōpositum ex duabus virtutibus mouebit compositum ex vtraq; resistentia per idem spatium eodem tempore.

V.g. Si virtus, vt tria, portat duo pondera per horam, & per milliare: & altera similis virtus, vt tria, portat alia duo pondera æquali tempore, & spatio: tunc vtraque virtus, puta, vt sex, portabit vtranque resistentiam, vt quatuor, per vnum milliare, & vna etiam hora.

Num igitur sic est in alteratione.

Reg. fere eadem de alijs motibus alterationis, & augmentationis.

Quærit, an ita sit in alijs motibus, puta, augmentatione, & alteratione. Sunt enim in eis etiā quatuor, quod alterat, seu quod auget: & quod alteratur, seu augetur: tempus etiam in quo fiunt alteratio, & augmentatio: & loco spatij in augmento est ipsum quantum maius, aut minus: in alteratione autem magis, & minus formæ. Constituitque aliquot regulas fere similes.

1 Prima est. Si aliquod alterans, vel augens mouet alterabile, aut augmentabile in aliquo tempore, in duplo tempore duplum alterabit, aut augebit: & hoc est, quod dicit (duplum in duplo.)

2 Secunda. Virtus dupla in æquali tempore alterabit, aut augebit duplum: & hoc est, quod dicit, (aut duplum in duplo.)

3 Tertia est. Si virtus aliqua auget, aut alterat mobile in aliquo tempore: eadem virtus dimidium faciet in dimidio temporis: & hoc est, quod dicit, (dimidium in dimidio.)

Quarta est. Si virtus alterat, aut auget mobile in aliquo tempore secundum quātitatem, vel qualitatem aliquam: medium virtutis mouebit secundum dimidium quantitatis, aut qualitatis in eodem tempore: & hoc est, quod dicit, (aut dimidio dimidium.) 4

Excludit etiam regulas duas negatiuas, sicut in motu locali. Si enim virtus dimidia sit, non mouebit, si fuerit minor, quām resistentia, tam in alteratione, quam in augmentatione, vt dictum est de pondere in motu locali. 6. & 7.

An regulæ hæ vniuersaliter habente verum. Quæst. V.

Non est modica difficultas, quæ in examine harum regularum posita est: breuiter tamen attingam ea, per quæ ipsarum veritas appareat. Est autem in oppositum argumentum primum. Intelligentia mouet cœlum tanto tempore: & tamen non potest sumi aliqua pars huius virtutis, quę cęli partem moueat, eo quod virtus ista indiuisibilis est, cum sit incorporea: ergo non habet locum in huiusmodi virtutibus regula. 1. arg.

Secundo. Sequeretur, quod id, quod non potest moueri per aliquod spatium moueretur per ipsum. Patet. Sit homo, qui per centum milliaria non potest moueri, potest tamen per vnum milliare moueri, & ferre vnam libram. Est argumentum. Iste vnam libram potest per vnum milliare portare: ergo centesimam partem poterit per cētum milliaria portare: quod est impossibile. Præterea. Non valet, quod si per stadium potest aliquis lapidem iacere, quod decimam illius partem possit per decem stadia iacere. 2

Tertio, contra primam regulam, secundum quam est verum: quod si virtus, vt octo, pōt quatuor pondera portare per stadiū: quod eadem virtus portabit duo pōdera per duo stadia eodē tēpore: & sic erit motus in duplo velocior. Est contra hoc 3

argu-

argumentum Velocitas motus consistit in excessu virtutis supra resistentiam: ergo proportio velocitatis duorum motuū consistet in proportione excessuum: sed virtutis, vt octo, excessus supra quatuor est tantum quatuor: excessus supra autem supra duo est, vt sex. sed hi excessus sunt in sex qui altera proportione: ergo & vnus illorum motus non in duplo, sed in sexqui altero erit velocior altero.

Ad 1. Sol. Aue. Circa argumentum primum Auerroes com 35. dicit, has regulas habere locum tantum in virtutibus motiuis corporeis, non autem in incorporeis, eo quod in his non est proportio vnius ad alteram, quia sunt indiuisibiles: nec virtutis ad resistentiam, quia resistentia est in corpore: At indiuisibile non est in proportione ad diuisibile. Quod si quæras ab Auerroe, quare vna virtus velocius mouet, quàm altera, & in tanta proportione velocius, cū nulla sit proportio inter ipsas virtutes incorporeas? Respondet, quod hoc est ex eo, quod vna virtus, & intelligentia est nobilior altera.

Reijcitur sol. Auer. 1. ratio contra Auer. Sed mihi non placet ista sententia. Primo. quomodo vna est nobilior altera, nisi excedat illam in nobilitate? Quod si excedit, iam aliqua profecto diuisibilitas est. puta, illius, in quo excedit, & illius, in quo non.

2 Præterea. Vbi est motus, & determinatus motus, ibi est virtutis, & resistentiæ aliqua proportio: at motus cœli ab intelligentia est determinatus, vt non possit esse velocior: ergo ibi est proportio inter mouens, & motum.

3 Præterea. Quia ibi est actio, & passio: ergo & proportio agentis, & patientis.

Sol. auth. No. duplicem quātitatem, molis, & virtutis. Respondetur ergo, quod quantitas duplex est. Altera propria, quæ est molis, & dicitur quantitas corporea, & dimensionis quæ tantum rebus inest corporeis; & secundum hanc sumitur proportio aliqua. Est alia quantitas virtutis, secundum quā vnum est perfectius alio, tanto plus, minusue. Similiter vna qualitas alia est intensior, & remissior: & secundum hanc etiam proportio est. Dicimus enim, calorem vnum duplo intensiorem altero: & huius generis quantitatem, diuisionē, ac proportionem etiam in substantijs indiuisibilibus finitis inuenire possumus: & secundum hanc etiam veritatem habent regulæ Aristot.

Nota tamen, quod non sic vna intelligentia, & substantia est perfectior alia, sicut calor intensus perfectior est remissio. Hi enim calores sunt speciei vnius: at illæ perfectiones non sunt vnius speciei, sunt tamen vnius generis: & ita habent gradus in genere, & proportionem in genere, secundum quam vna est perfectior substantia quàm altera. Et sic soluitur argumentum primum. Sunt enim tales virtutes indiuisibiles mole, sed non vigore, & perfectione graduali. *Nota in quo differat quantitas vnitatis, & perfectionis a quā titate intensionis.*

Ad secundum, omissis aliorū responsionibus, dico duo. Alterum est, quod loquitur Aristoteles de virtute motiua sola, & similiter de resistentia. Declaro. Non est idē mouens, & virtus motiua pura: cum enim equus mouet pondera, equus nō est virtus motiua pura, sed simul habet resistentiam. Nam corpus ipsius ei resistit, & non solum pondus. Vnde fallacia est existimare, sola pondera esse resistentiam. Similiter cum iacitur lapis, non solus lapis est resistentia, sed aeris densitas, & raritas; quæ motiuæ virtuti resistunt. Vnde cum lapis multum minuitur crescit potius resistentia: nam minus ei cedit aer. *Ad 2.*

Debet igitur per mobile intelligi totam resistentiam, siue proueniat ex mouente, siue ex medij densitate, siue ex ipso pondere: & per mouens oportet etiam intelligere solam virtutem motiuam, non mixtam cum resistentia: & per spatium solam quantitatem absque resistentia: & sic procedunt regulæ Aristote. nec argumentum quicquam facit contra ipsas.

Dico præterea alterum, quod adhuc supponit Aristotel. quod medium secundum solam distantiam non resistit, nisi ratione densitatis maioris, vel minoris: hoc autem debet computari cum mobili, & resistentia. Hoc autem pacto facile est intelligere rationes, & regulas hasce.

Ad tertium argumentum petit difficultatem: in quo consistat proportio velocitatis motuum, vt in causa. Quod est dicere: cui cognoscatur, quanto vnus motus sit altero velocior. Quatuor enim modis possumus dubitare. Primo: an proportio velocitatis duorum motuum sit eadem proportio, quæ est inter virtutes motiuas *Ad 3. dub. varis de peratur proportio in velocitate motuum.*

V.g. Mouet virtus, vt octo, duo pondera: mouet virtus, vt quatuor, duo etiam pondera: an motus prior sit duplo velocior, quia virtus, vt octo, est dupla ad virtutem vt quatuor.

Primo non sumitur penes proportionẽ virtutũ motiuarum.

Dico non sic esse sumendam proportionem velocitatis motuum.

Secundo nec penes resistẽtiã.

Secundo: an penes proportionem resistentiarum V.g. Virtus vt octo vnum mouet pondus: virtus, vt quatuor, mouet duo pondera, an ille sit duplo velocior motus quia resistentia est dupla ad resistentiam, puta, duo ad vnum. Dico, nec sic esse sumendam proportionem.

Tertio, nec penes proportionem excessus virtutis supra resistentiam.

Tertio: an penes proportionem excessũ supra resistentias V.g. Virtus, vt octo, mouet vnum pondus: virtus, vt quatuor, mouet etiam vnũ pondus. Virtus, vt octo, excedit suam resistentiam in septem: virtus, vt quatuor, excedit in tribus an ille motus sit velocior in tanta proportione, in quanta sunt excessus: septem enim ad tria est proportio dupla sex qui tertia; dico nec sic esse sumendam proportionem.

Quarto, proportio in velocitate motuum sumitur penes proportionalitatẽ proportionũ virtutum ad suas resistẽtias.

Quarto vero modo sumitur penes proportionalitatem virtutum ad suas resistentias, quod est dicere vt clare explicemus. Datis duobus motibus, considera in qua proportione virtutes excedant resistentias suas: iterum considera, quę proportio sit inter illas duas proportiones nam in hac erit vnus motus altero velocior.

V. g. Sit virtus, vt octo, mouens pondera quatuor: sit etiam virtus, vt octo, mouens pondera, vt duo, prior virtus est in proportione dupla ad suam resistentiam: posterior vero in quadrupla, puta, octo ad duo. Quia ergo proportio quadrupla est dupla ad duplam, & iste motus erit duplo velocior. Hoc autem modo infallibiliter inuenies proportionem velocitatis motuum: si tamen cognoscatur: in qua proportione sit vna ad aliam: & sic patet solutio argumenti. Non enim illo modo est sumenda proportio velocitatis motuum, puta, penes proportionem excessuum, sed modo, qui dictus est. Hæc de libro septimo.

FINIS LIBRI SEPTIMI.

IN OCTAVVM LIBRVM PHYSICORVM

Caput primum.

Vtrum autem factus est aliquando motus. Tex. 1.

Institutũ Arist. in hoc libro.

NVNC tandem Aristo. de primo motus principio tract.t, ac qualis sit motus primus, motor primus, ac mobile primum differere aggreditur hoc vltimo Physicæ auscultationis libro. Prius tamen difficilem quandam determinat quæstionem de motus sempiternitate, ex qua, quæ dicenda sunt postea, pendent.

Qō. quã. i tractat Arist. An motus habuerit princip.

In principio igitur quæstionem ipsam proponit, quæ talis est. An motus principium habuerit ita, vt non esset vllus ante motus: & finẽ similiter sit habiturus ita, vt aliquando nullus sit futurus motus: an non sic, sed semper fuerit, & semper futurus: nec sit generatus in totum; nec corrumpendus totus vnquam; qui quidem motus sit, velut vita immortalis rebus hisce naturalibus, & mundo huic sensibili.

Motus ceu vita rerum.

Attende, quod motum hunc dicit esse veluti vitam, quia, vt notat Simplic. non est prorsus vita: non enim omnia natura-
1 lia viuunt, sed quæ motus actiuũ habent principium intrinsecum, vt alias diximus Sed aliquo modo motus hic vita dicitur, quatenus intrinsecus est rebus naturalib.

2 Adde etiam, quod licet in particulari non sit vita huic, vel illi rei naturali: tamẽ toti mũdo in generali est veluti vita, quatenus in eo sunt, & quæ mouent, & quæ mouentur. Non est tamen omnino vita, quia mundus totus non est vnum compositum per se, vt animal quoddam: sed vnũ est ordinata aggregatione.

Dub de quo motu hic quærat Arist. Auer.

Circa hanc quæstionem Aristotelis, dubium est, de quo motu procedat Auerroes enim in Commẽ. 1. citat Aui. Alphara. & Auempa. Arabes Hispanos dicentes, hic Arist. non loqui de motu aliquo vno, & cõtinuo: sed in genere de motu ita, vt dubiũ sit, an motus semper fuerit, & semper futurus sit, siue sit vnus, & idem, siue alius, & alius motus, & mutatio.

Rō Auer.

Auer. vero hoc recipit: sed quod sermo sit de vno motu continuo, qualis est primus cœlorum motus. Ratio ipsius est: quia aliter rationes, quas inducit Aristot. essent diminutæ, quia non probant, quod sit motus sempiternus continuus, nisi id esset in quæstione suppositum.

Sent. cõ. Simp. D. Tho. & Auer.

At mihi non placet ista expositio. Vnde melior est sententia Arabum, quæ quidem est communis, & Simplicij expressa, & S. Th. Et expositioni huic ratio fauet. Primo ex ipsamet quæstione, quæ vniuersaliter proposita est de motu omniũ naturalium. Secundo ex ipsa prima ratione, 2
qua probatur pars negatiua de pluribus motibus, non de vno continuo. Tertio, 3
quia inferius per hoc principiũ commune venit ad probandum in particulari vnum 4
esse motum primum sempiternum. Quarto, quia hæc est methodus bona, vt ab vniuersalib. ad particularia progressus fiat.

Ad rõne Aue.

Nec ratio Auerroes quicquam valet; nam ex his rationibus non concluditur, esse motum continuum sempiternũ: hoc enim alijs vijs inferius probatur.

Esse igitur motum, omnes affirmant.

1. in quo oẽs naturales conueniebãt circa qq.

QVæstione proposita, aliorum sententias circa ipsam proponit. Ac primo ponit id, in quo oẽs conueniebant, postea id, in quo erant discordes. Omnes *s. motum esse.* ergo naturaliter loquentes in hoc concordes

des erant, nempe motũ esse. Quod duplici signo ostendit. Primum est: quia mundũ faciunt, id est, de mundi constitutione loquuntur, sit ne in tempore, an non: quod quidem non petijssent, nisi motum esse existimassent. Alterum est: quia tractat de generationibus, & corruptionibus, quę quidem sine motu, & alteratione praecedenti non sunt.

Nota. Attēde, quod dicit hos Philosophos naturaliter loqui: quia qui motũ negant, vt diximus in lib. 1 non sunt Physici, nec naturales: quia natura est motus principiũ. In hoc igitur naturales concordes erant.

Nota. In quibus verbis, vt notat Simpli. respõdet tacitae obiectioni, qua posset quis ipsum redarguere, quare de sempiternitate motus differat, & nõ prius eum statuat, motum esse respondet: id ab omnibus concessum esse. Sed mihi videtur, quod haec verba nulli obiectioni respondeant. Iam enim libro tertio exclusa fuit obiectio talis. Postea vero proponit id, in quo Philosophi concordes erant: at quamuis in motu non differant, varij tamen sunt in eius sempiternitate. proponit autem tres sententias Philosophorum. Prima fuit eorũ qui infinitos posuerunt mundos: quales fuerunt Democritus, Leucip. Epicur. Hi enim mundũ sempiternum ponunt: quod patet ex eo, quod non simul mundos ponebant, sed vnum generari ex alio ita, vt sit perpetua series mundorum generationum: ex quo sequitur, quod motus sit sempiternus Nam generatio non est sine motu, & alteratione aliqua.

2. *Vnum fuisse mũdum, & illum aeternum.* Secunda opinio est eorum, qui vnum mundum ponebant. Et debet addi. & semper fuisse, & fore, nam haec litera manca videtur. & ita exponit Simplic. & Themist. Haec Sententia est Aristo. qui vnum mundum, & eundem sempiternum facit. Nonnulli etiam, vt Simplicius, Platoni quoque hanc sententiã tribuũt: sed verius est in cõtraria eũ fuisse opinione, vt alij asserunt.

3. *Vnum mundum & nõ sẽpiternum* Tertia sententia est eorum, qui mũndum vnum, sed non semper fuisse posuerunt: quales Anaxagoras, & Empedocles; & hi duo secundum rationem de motu dixerunt, id est, quod dicebant de mundo, dicebant de motu. Qui enim sempiternũ vnum mundum dicunt, pariter etiam motum ponunt sempiternum: qui vero mundum non sempiternum ponunt, pari etiã ratione motum non sempiternũ ponunt.

Nota. Notandum vero quod Empedocles dicit fuisse de nouo mũdum, quia quamuis infinities generatum, & corruptum dixisset: tamen ponebat tempus, in quo non erat, puta cum chaos durabat. At Democritus non ponebat nec instans, in quo nõ esset aliquis mundus.

Praeterea iste diuersos mundos dicebat substantia. Empedocles vero non nisi vnum. Hae igitur sunt tres opiniones circa motus aeternitatem.

Si igitur contingit aliquando nihil moueri. Tex. ij.

Dupliciter contingere poterat mundum non esse, & postea incepisse. Tertiam opinionem impugnaturus, qua motum aliquando nõ esse, posse dicitur. distinguit dupliciter accidere, mo tum aliquando nõ esse sed incępisse. Vno modo, vt dixit Anaxago. nempe, quod mundus factus fuit de nouo tamen praecessit chaos tempore infinito quiescens, ex quo ipsa mens, & Deus postea mundum, & motum fecit. 1

Altero modo, vt dixit Empedocles, ꝙ motus incępit esse, non sic, vt ante nullus fuerit fuit enim alius, & alius motus sed quod post longam quietem talis motus erat. Ponebat enim motum duplicem. & cum ex mũdo per amicitiam fiebat chaos, & tunc ex multis fiebat vnum. & cum per litem ex chao fiebat mundus, & ex vno multa fiebant, puta, corpora ipsa naturalia. At quietem ponebat in spatijs inter medijs, puta, dum erat chaos, & dum erat mundus. 2

Allegat autem quaedam ipsius carmina, quorum sensus hic est. Eatenus fit motus, quatenus ex multis vnum, vel ex vno multa fiunt, & mutantur. id est, ex chao mundus, & ex mundo fit chaos. & sic res non habent firmitatem. at in hoc habent constantiam, & firmitatem, ꝙ nunquam prorsus pereunt, secundum circulum inuariabilem redeunt.

Ex hoc colligit Aristot. quod ponebat quietem. nam dicere, [quatenus mutantur,] denotatur, quod ex vno in aliud est mutatio. & ita ex quiete vnius termini ad ad aliud mutatio est.

Dices,

Dices. cur qui motum de nouo factum ponunt, necesse est, aut cum Empedocle, aut cum Anaxagora dicere? nam datur aliud medium, puta, quod sic incœpit motus, quod nec alius motus, nec quicquam, chaos præfuit, sed sola efficiẽs causa, quod nos Christiani fatemur.

Rñdeo, qd hoc omisit Arist. supponens vnum ab antiquis concessum, ꝙ ex nihilo nihil fit, sed ex aliqua materia: & propter hoc deceptus fuit, vt postea dicemus.

Considerandum igitur de hoc. Tex. iij.

Quantũ sit vtilis cognitio huius qq. & ad res phys. & metaph.

PRopositis aliorum sentẽtijs, dicit esse admodũ vtile, hoc discutere, & hoc maxime est vtile ad duo. Alterum est, ad scientiam naturalem. Alterum est, ad sciẽtiam de primo principio, qui Deus est, quę scientia pars est Metaphysicæ.

Dices, quomodo hoc est vtile ad philosophiam naturalem? Respondet Simplic. quia data motus sempiternitate, Physicus colliget esse quoq; quædam entia naturalia sempiterna, puta cœlestia corpora; & quædam alia corruptibilia. Est etiam hoc vtile ad cognitionẽ primi principij, q̃a motus est via maxime apta ad indagandam sempiternitatem ipsius primæ causæ. Si enim motus æternus est, & ipsa causa erit sempiterna.

Incipiemus autem primum ex de finitis. Tex. iiij.

1. ratio p æternitate motus: eius fund. mobile debet pra existere motui.

MOtus æternitatẽ rationibus probare intẽdit. At pro prima præmittit vnũ principium, puta; mobile secundum motũ præcedit illũ motũ, quo mouetur, vt prius est, quod potest deambulare, quã sit deambulatio, prius cõbustibile, quam quod cõburatur. Hoc autem principium dupliciter ostendit. Primo ex motus definitione, a qua probationis sumit exordiũ. Motus est actus mobilis, vt mobile est. ergo mobile debet existere ante actum ipsum, qui motus est. Vt enim actui præsupponitur potentia: ita motui, qui actus est, mobile præsupponitur, quod est in potentia.

Secundo probat ex communi consensu, etiam seclusa motus definitione, vt patet per species motus, & mobilis. Oportet enim præcedere alterare, vt sit alteratio, & mobile localiter, vt moueatur, & combustile, vt comburatur & sic de alijs. Mobile igitur semper motum pręcedit.

Ergo & hæc necessarium est. Tex. v.

Vis ratio nis Arist.

EX hoc principio facit argumentũ. Detur ille motus primus, qui erit si incępit esse motus, tunc mobile debuit illum præcedere. Peto, vel mobile illud fuit factum per aliã mutationẽ, vel non, sed sempiterno præcessit, & postea motum fuit: non enim datur medium inter ista: sed neutrum dici potest, vt probabitur: ergo motus nullus est primus, nec incępit.

Si igitur factum est. Tex. vj.

Mobile non esse factum.

REprobat priorem partem argumenti, & probat, quod non sit factum mobile. Si enim factum est, per aliquam mutationem factum est: hanc autem per principium debuit præcedere mobile, & mutabile: quod si factum est, erit alia mutatio, & de hac erit idẽ processus, & pręterea iam ille motus primus non erit primus, cum sit prior alia mutatio, & motus.

Si autem quæ sunt, ante erant. Tex. vij.

Mobile nõ pcessit sine motu æterno tẽpore.

REprobat alterã partẽ, puta, ꝙ pręcessit mobile æternũ sine motu. Dicit, quod hoc irrationabile videtur etiã ijs, q nihil didicerunt, i. etiam ijs, qui solo intellectu vtuntur absq; habitu scientiæ, quia (vt dicit Simplicius,) cum sit mobile æternum, & etiam mouens, non poterit assignari ratio, quare modò, & non ante mouerit.

Vlterius probat Aristot. dicens, quod (parum progressis) id est, qui iam aliquid didicerunt, ratio contra hoc apparebit, puta, existente mouente primo, & mobili. Et si aliquãdo est quies, aliquãdo est motus, necesse est dare aliquam causamque quietis qua stante, non erit motus. ergo si ad motum postea transitus fit, præcedet alia mutatio,

tatio, qua aufertur causa quietis: ergo ante primum motum præcessit alius: & iterum quæretur, quare ista mutatio modo est, & non ante, & sic erit semper processus infinitus. Quod autem aliqua debeat remoueri causa, vt sit motus, probat. Nam quies est priuatio motus: at priuatio non est, nisi aliqua ex causa motũ impediẽte.

Alia enim mouent singulariter. Tex. viij.

2 ex parte mouentis nõ potest incipere mouere quod non mouebat nisi permutationem.

CVm ostendisset, non esse motũ aliquãdo post quietem, nisi præcedente mutatione, & hoc probasset ex parte mobilis: nunc id ostendit ex parte mouentis, vt notat Simpl. Et probat, quod tam in mouentibus, quæ ad vnum determinata sunt, vt ignis ad calefaciendum, & frigidum ad frigefaciendũ, nunquã accidit fieri de nouo actionem sine ipsorum mutatione, quam etiã in ipsis, quæ ad contraria determinantur, qualia sunt agentia per intellectũ, & scientiã. Nam sicut frigidum non calefacit nisi per sui mutationẽ puta, quia recedit & abest, & sciens non decipitur, nisi cõtrario modo se habeat, quam secundum scientiã: impossibile est igitur, quod agens aliquod quietem illã faciat, & postea motũ, nisi mutetur vt dicit Auerro. saltem ex concupiscentia vna in aliam, qua vult mouere: non ergo erit ille motus primus.

Vnde facit argumentum generale in quocunq; mouente: impossibile est, quod aliquod moueat, & aliquod moueatur, nisi sint sibi inuicem propinqua, & proxima potentia: & si sic se habent, profectò fieri etiam non potest, quin sit motus.

Si igitur non semper mouebatur, Tex. ix.

Cõcluditur tota 1. ratio.

EX principio posito in fine textus concludit argumentum. Si fuit illud mouens, & motum ab æterno: vel sic erant, vt essent in potẽtia propinqua, vt vnum moueret, alterum moueretur: vel non. Si sic, fuit motus æternus. Si vero non: ergo præcessit alia mutatio, per quam vnum, aut vtrunque sibi inuicem essent propinqua, sicut in relatiuis. Cum enim de nouo vnũ sit duplum ad alterum, præcedit mutatio in vno, aut vtroque, vt sic se habeant; Ita in motiuo, & mobili: quod si præcessit mutatio, iam non fuit ille motus primus: & præterea, quia idem peti potest de motiuo, & mobili secundum illam mutationem.

Ad hæc autem prius, & posterius. Tex. x.

2. ratio pro sempiternitate motus a tempore.

ALteram facit rationem, qua motus sempiternitatem ostendit, quæ sumitur a tempore: Ponit autem vnum principium: quod vbi est prius & posterius, ibi est tempus: & vbi tempus est ibi motus est: Quia tempus, aut est motus, vt Antiqui putabant, aut numerus motus.

Ex hoc fit argumentum. Tempus est æternum, nec incæpit, nec desinet: ergo & motus est æternus. Cõsequentia enim certissima est. Antecedẽs vero dupliciter probat. Primo ex consensu omnium philosophorum præter vnicum Platonem. Illi enim tempus dixerunt non incæpisse: ob id Democritus dicebat, impossibile esse omnia fuisse facta, quia saltem tempus nõ potuit fieri. At Plato dixit, factum esse, quia dixit tempus simul esse cum cœlo, & similiter dixit, cœlum esse factum: consequitur ergo, quod tempus etiam sit factũ. Aliqui volunt defendere Platonem interpretantes ipsum: sed parum refert nobis hoc: sequamur modo Aristotelem, qui sic ipsum exponit, quique eius optimè mentem nouisse credendus est.

Si igitur impossibile est esse. Tex. xj.

Tẽpus nõ incæpisse probatur ratione.

IDem probat ratione. Quodlibet nunc temporis est simul principium, & finis: sed impossibile est, quod si incæpit, aut desinet tempus, quod quodlibet nunc sit principium, & finis, ergo tempus est æternum: quod si tempus est æternum, etiam erit motus æternus. Minorem probat. Nam cum tempus non existat nisi ratione ipsius nunc, si inciperet tempus, vtique illud non, quod incipit, non esset finis, quia non præcessit aliud tempus cuius esset

esset finis: sicut nec vltimum esset principium, si non sequeretur tempus Non enim respectu eiusdem principium est, & finis: quod si verum est, omne nunc esse huiusmodi, profecto non incœpit, nec desinet tempus.

Obiect. cōtra Aristot. Dubitabis; Nā videtur petere principiū hæc ratio: debuit enim probari, quodlibet nunc esse principium, & finē: posset enim hoc negari, & dicere, quod ita se habet nunc, vt punctum: in linea autē datur primum punctum, quod non sit finis: & vltimum, quod non sit principium.

Solutio Auer. Respondet Auerr. quod non est eadem ratio. Nam nunc non potest sumi nisi in motu, sicut nec tempus: Vnde sicut ante quodlibet mutatum esse, datur motus: ita ante quodlibet nunc sumptum in illo motu, datur tempus. Nam nunc respōdet mutato esse: tempus autem motui, cuius est illud mutatum esse.

Reijcitur Solutio Auer. Ista responsio nō satisfacit: quia ex hoc nō habetur, nisi quod ante quodlibet nūc sumptum in motu. est tempus, & motus. Hoc tamen non sufficit facere motum, & tempus æterna, nec incœpisse. Nam quamuis motus, & tempus finita sint, adhuc tamen ante quodlibet mutatum esse, est motus: & ante quodlibet nunc sumptū in mutato esse, est tempus.

Solutio D.Tho. Propterea melius soluit D. Tho. ꝙ nūc omne esse principium, & finem ex eo probatur, quod vbi est prius & posterius, ibi est tempus: si ergo datur primum nunc, quod non esset finis, tūc prius illo nihil esset: ergo esset tempus: nam qui dicit prius, dicit tempus. Similiter, si daretur vltimum post illud, seu posterius nihil esset: igitur iā esset tēpus: nā post, & posterius dicūt tēpus: & sic non potest esse nunc, quod nō sit principiū, & finis, id est, ꝙ non antecedat tempus, & quod non sequatur tempus.

Eadem autem est ratio, & de eo. Tex. xij.

Motum non habere finem. QVia in priori ratione solum ostendebat, motum non incœpisse, quia semper dabitur motus, & mutatio prior motu primo: nūc ostendit eadem ratione posse probari, motum non habere finem, quia dabitur mutatio posterior vltima.

Et ponit principium aliud. Nam sicut motum antecedit mobile: ita etiam post motum est mobile: vt post dealbationem manet corpus: & post combustionem cōbustibile, id est subiectum mutationis. Similiter in actione, post motionem manet motiuum, & post actionem manet actiuum. *Supposi. io.*

Et ipsum autem corruptibile. Tex. xiij.

FAcit argumentum modo. Si post vltimum motum manet ipsum mobile, & motiuum: cum ista corruptibilia sint, alia mutatione corrumpentur: ergo dabitur mutatio posterior vltima. Iterum post hanc mutationem manebit mutabile, & sic alia corruptione corrumpetur: vt sit infinitus processus. Nec reprobat aliam partem, quod illud mobile sit incorruptibile, & duraturum sempiternum: quia esset ponere motum. Nam cum mobile sit, & motiuum, erit aliquando motus, sicut a principio. Ex his concludit, quòd motum dicere incœpisse, & de finiturum, est simile figmento, id est, est dictum, & non ratione probatum. *Nectitur ratio.*

Caput Secundum.

Similiter autem, & dicere. Tex. xiiij.

COnnectit se contra Empedoclem dicens, esse etiam figmentum, quod dicit Empedocles, nempè, quod sit ista quies, & motus per litem, & amicitiam, quia sic res apta est fieri. Et hoc non probat, sed sumit tanquam principium. Si enim peteres, quare modo est quies, & non lis, nel econtra: Dicebat, quia sic est natura rei: nec amplius causam reddit. Hoc autem dicit Aristoteles esse figmentum, & absque ratione assertum. *Contra Empedo. clem.*

Fortassis autem, & vnum principium. Tex. xv.

Contra Anaxagoram. Postquam refutauit Empedoclem, modo refutat Anaxagoram: & dicit quod fortasse isti, qui vnum principium ponūt, vt Anaxagoras, eadem ratione vtuntur, puta, quod chaos fuit ab ęterno, sed motus tempore factus est, non alia ratione, nisi quia talis est natura rei, vt sic fiat. Hoc reijcit Aristot. duplici ratione. Prior est. Natura est causa ordinis, & rationis, ac proportionis, at quod chaos æterne quiescat, & post moueatur, nullus est ordo, nulla proportio: ergo impossibile est, quod talis sit natura rei. Maior est certa ipsa experientia, quæ naturam ordinate in suis operibus omnibus procedere ostendit: vt patet in cęlorum cursibus, in elementorum dispositionibus, in animaliū cæterorum generationibus. Minor probatur: Quia infiniti ad finitum nulla est proportio, & ob id nec ordo.

Nota ex Auerr. melius assignari causam īceptionis mūdi Diuinā voluntatē. Vbi Auerroes fatetur authores suæ legis Sarracenos melius dicere, quam Anaxagoram: quia non in rei naturam, sed in diuinam referunt voluntatem, quod mundus incæpit esse in tempore, quia Deus operatur, vt vult: sed hoc examinabitur posterius.

Posterior ratio est. Opera naturæ, aut semper eueniunt, aut si aliquando deficiūt id fit ob aliquam causam, vt notum est. Diximus enim quod effectus naturæ, aut sunt semper, aut frequenter. At quod motus tempore incæpit post infinitum transactum, non est huiusmodi: ergo non est opus naturæ: non ergo causa huius naturę tribui potest.

Quare melius est, vt Empedocles.

Comparatur sententia Empedoclis cū sententia Anax. Empedoclem comparat Anaxagoræ in hoc: dicitque melius dixisse quā Anaxagoram ipsum Empedoclem. Hic enim ab ęterno posuit mundum modo quieuisse, modo esse motum, & sic tali variatione semper se habuisse: in quo ordo quidam est, puta, quod tempore æquali si motus, alio vero æquali quies: & sic semper. At etiam in hoc reprehendit ipsum vnica ratione. Philosophus non debet quicquam asserere, quod non demonstratione, aut saltem inductione ostēdat: at Empedocles illius, quod dicit, nec causam, nec inductionem aliquam affert: ergo reprehensione dignus est, nec vt Philosophus procedit.

Minorem probat. quia vtitur lite, & amicitia pro causis, hæ autem non sufficiunt: nam litis, & amicitiæ est congregare, & disgregare. Et hoc quidem inductione potest ostendi. Nam homines amicitia congregantur, lite separantur, & ita in mundo. At quod tanto tempore fit congregatio, tanto disgregatio, hoc non inductione colligitur, nec huius causa sufficiens est lis, & amicitia. Oportebat ergo causam huius assignare, quod non fecit Empedocles.

Omnino autem existimare.

Excluditur solū q̄ afferri possit. Excludit responsionem. Posset quis dicere. Eorum, quæ semper sunt, non esse assignandam causam. Imo ita fecit Democritus, qui causas eorū quæ aliquando sunt, dedit. eorum vero, quæ semper sunt, noluit dare. Ad hoc respondet, quòd non bene fecit. Nam quamuis aliqua causam non habent eorum, quæ semper sunt, vt prima principia, siue incomplexa, vt Deus, siue complexa, vt propositiones immediatæ. † tamen multa sunt semper, & perpetua, quæ tamen causam habent. vt triangulum habere tres angulos æquales duobus rectis, semper est. at causam habet, & huiusmodi multa. Debuit igitur assignari illius, quamuis perpetui, causa; quod non est factum ab ipso Empedocle. *† vide de gen. anim. c. 4. 4.*

Contra-

Contraria autem his non difficile. Tex. xvj.

Soluit Arist. rōnes quibus probari potest motum cœpisse. TRiplici via, vt notat Simplici. stabilitur aliquod problema. Prima est, adducere demonstrationes pro ipso. Altera est aliorum sententiam reprehendere: & insufficientiæ arguere. Tertia est ipsorum soluere rationes. Cum autem Aristoteles circa motus æternitatem duo priora præstitisset: nunc tertium exequitur. Ac tres rationes, quibus motum incæpisse poterat probari, soluit; prius tamen ipsas proponit: quarum prima est.

1 Ratio. Omnis mutatio est a contrario in contrarium: at nulla mutatio, quæ a contrario in contrarium fit, infinita esse potest, cum contraria finite inter se distent, ergo non potest esse mutatio infinita, & sic æterna.

Amplius videmus. Tex. xvij.

2 SEcunda ratio est experientia. Aliquid de nouo mouetur, cum tamen de nouo fit motus in illo, & non ante fuerit, vt cū lapis, aut ignis mouetur, ergo potest vniuersum de nouo moueri, nullo in vniuerso præcedente motu. non ergo, si motus incipit, statim dabitur motus prior primo. Quod si non potest de nouo incipere motus in aliquo: sequitur, quod quæ mouentur, semper mouentur: & quæ quiescunt, semper quiescunt: quod non est.

Multo autem magis quod tale est.

3 QVia responsio in promptu erat ad argumentum secundum, puta, quod quamuis aliqua inanimata de nouo moueantur: non tamen motus absolute incœpit esse: quia nihil mouetur nisi aliquo extrinseco moto, cuius motus præcessit, quod in vniuerso dici non potest. Ob id facit tertiam rationem magis apparentē in animalibus. Animalia enim mouentur a se, cum ante quiescerent, & non moto aliquo extrinseco: vnde non fuit alius motus præcedens in alio: ergo ita erit in toto mūdo, quod mouebitur a se post quietem non præcedente alio motu. Quod enim in mundo paruo, puta, animali accidit, hoc etiam accidet in mundo magno, puta, ipsi vniuerso. Hæ sunt rationes contra motus æternitatem. Addit, quod si mundus totus potest a se moueri, etiam infinitum a se mouebitur, si tamen infinitum moueri potest.

Horum igitur id, quod primum dictum est. Tex. xviij.

INcipit soluere rationes; & ad primam respondet primo. Et notat bene Simpli. quod posset responderi facile concedendo, quod quamuis vna mutatio non possit esse infinita, tamen in genere possunt esse motus infiniti, vnus post alium, hoc enim in præsenti sufficiebat: Tamen non dat hanc solutionem: sed respondet, quod etiam potest vnus motus continuus esse infinitus. Ob id dicit ad argumentum, quod bene in hoc dicit, quod vnus motus a contrario in contrarium non est infinitus, quāuis fortasse possit esse vnus infinitus hoc modo: si ab albo in nigrum, & iterum a nigro in album, & horum fiat perpetuus regressus in vnico subiecto; sicut cum chorda percutitur, tunc mouetur sursum, & deorsum, vel dextrum, & sinistrum multiplicando motus: quod si hic est vnus motus, illud non est absolute verum. Tamen si illi sunt plures motus, sed vnum subiectum, tunc bene procedit argumentum. Hoc tamen in præsenti non determinat, sed dicit, quod sat nobis sit, quod est aliquis motus æternus, puta, circularis, quia non fit inter contraria, vt dicetur postea. Et ita falsum est, omnem absolute motum esse inter contraria. De motu chordæ, & an motus reflexi continui sint, postea disseremus. *Soluitur 1.*

Moueri autem id, quod non moue tur. Tex. xix.

Soluitur 2. Respondet ad secundũ, & dicit: Quod nihil prohibet in particulari moueri, quod antè non mouebatur: tamen hoc fit, quia aliud extrinsecum prius mouetur, ut dictum est.

Dubium. At dubium est, quare cum sit causa motiua semper sit, ut aliquando moueantur *Solutio.* res, & aliquando non. Respondet, quod hęc quęstio est eadem cum alia, puta, quare quæ mouentur, non semper mouentur quæ quiescunt, non semper quiescunt: quę tractanda est in capite sequenti. Sat sit modò argumẽto proposito satisfecisse, puta, quòd præcessit motus in alio.

Maxime autem videbitur. Tex. xx.

Soluitur 3. Soluit tertiam ratione, in qua magis apparere difficultatem docet, eo, quod nullus videatur motus exterior, qui animaliũ motus sit causa. Docet tamen, quod uerè est motus exterior, nam animalia mouentur eo, quod a continente moueantur. Cõtinens autem, quod est aer, vel cęlum, vel exteriora ista, mouent ea, quæ in animali sunt, puta, corpus, appetitum, aut phantasiam: quibus motis, animal mouet se; & ita re vera est. Si enim animal ambulat, prius appetitu alicuius exterioris est motũ: imò intra ipsum sunt mutationes neruorũ, & aliorum, quæ non apparent: vnde non est ille motus primus, cum mouetur exterius localiter.

Et ponit exemplum de dormiente, qui aliquando a se videtur vigilare: & non ita est, nisi alio motu iterius facto, puta, quod calor naturalis consumpsit vapores occludentes meatus neruorum, & impedientes motum spirituum in cerebro.

Dubium de animalibus, an sint Principia actiua sui motus Dicet quis: ergo iam animalia nõ sunt principia actiua cuiusque motus, cum ab extrinseco moueantur. Respondet Aristoteles, verum id esse: animalia enim augmẽti, & localis motus habent actiuum principium, non tamen aliorum omnium: imò ab illis rebus exterioribus patiuntur: calefiunt enim, & frigefiunt alimentum, cibum, & animalia recipiunt: similiter a rebus exterioribus species, & cognitionem capiunt.

Vnde patet, quod cũ animal se mouet, licet non appareat extrinsecus motor, tamẽ re vera est præcedẽs alius, & alius motus, antequam animal seipsum secundum locum moueat, & antequã se ipsum nutriat, & augeat.

An mundus cum motu, & tempore habuerit initium. Quæst. I.

Qvamuis ista difficultas nulla sit apud nos Christianos, qui fide certa, & quę decipere non potest, tenemus, omnia facta a Deo in tẽpore, solumque ipsum esse æternum: tamẽ quia Aristoteles, & aliqui alii Philosophi errantes in hoc, diuersa senserunt, & a veritate inanibus argumentis depulsi sunt, oportebit hoc contra ipsos discutere, & ipsorum rationes fallaces ostendere. Nulla enim ratio, quæ contra fidem nostram adducitur, vera esse potest, quia vero veritas non repugnat. Quamuis & res fidei supra naturalem ordinem sint, non tamen sunt contra ipsum: & hoc quidem ostendemus nos in difficultate præsenti, Dei auxilio: quod quidem facere pręcipit sacrum Cõcilium Lateranẽse tertium, Sessione octaua, sub Leone X. *Occasio quõnis.* *Nota.* *Nota.*

Aduerte igitur imprimis, quòd Ethnici Philosophi circa præsens dubium in quatuor cõueniebant cum his, quæ modò nos secundum fidem fatemur. Primũ est: Aliquid præcessisse, & fuisse ab æterno quicquid illud sit: & hoc euidenter probatur. Nam si nihil esset prorsus aliquando, impossibile profectò esset, aliquid postea esse. Nihil enim non facit, nec facere potest aliquid, nec idem seipsum. *Ethnici Philosophi in quatuor conueniebant nobiscum. Aliquod ens fuisse ab æterno*

Secundò conueniunt: Causam efficientem fuisse ab æterno. Non dico vnam, aut plures, sed absolutè, siue una & eadem sit siue alia & alia. Et hoc irrefragabiliter conuincitur, vt egregiè docet sanctus Thomas tertiu 4. siue motus ab æterno ponatur, *2. Causã efficientẽ fuisse ab æterno.*

natur, siue nõ. Si enim motus est æternus, etiam debet motor ab æterno præexistere. Si autem motus incæpit, non vtiq; incæpisset, nisi causa præexisteret effectiua ante tempus, & motũ: imò profectò melius probatur æternitas, & potestas efficientis, si mundus incæpisse ponatur, quam si non incæpit, vt alibi ostendemus.

3. *Non omnia quæ sunt facta, sũt interitura.* Tertio conueniunt. Non omnia, quę facta sunt, esse in æternum destruẽda. Dicũt enim duraturum mundum sempiterno. Et in hoc partim nobiscum consentiunt. Dicimus enim nos, mundum duraturum in perpetuum, licet non cum motibus, & generationibus horum, sed secundum partes principales, nempe cęlos, & elementa. Similiter homines resurrecturos, & in perpetuum duraturos.

4. *Genitũ esse mundum oẽs ante Aristo. dicebant.* Quarto: Mũdum esse genitum omnes antiqui Philosophi ante ipsum Aristo posuerunt, vt Anaxagoras, Democritus, Empedocles, Melissus, Plato cum cæteris: sed ipse Arist. omnium primus ingenitum, & æternum fecit: vt de se ipsemet ait 1. de cęlo text. 102. Imo uero ab ipsomet Deo mũdũ fuisse factum asseruit Plato in Timæo vnà cum tempore, & duraturũ perpetuo, sicut & nos: & ante illum quoque Anaxagoras, factum esse a mente dixit, & infinito ante tempore mentem antecessisse, & postea mundum fecisse, quem Deum haud dubie esse intelligebat.

5. *In quo a nobis dissident, dari aliquod æternum præter primũ principiũ.* At in quinto differentia est non solũ nobiscum, sed inter se. Nam plerique eorum dicunt, non solũ principium esse ęternũ, puta, efficiens; sed etiã aliud præter ipsum. Anaxagoras enim chaos, & materiam æternam ponit, ex qua producatur mũdus. Alii æternos ponunt athomos, ex quibus generatur, vt Democritus. Alii vnum elementum. Alii plura elementa, Empedocles, &c. Aliqui etiam non vnum, sed plures, & infinitos, aiunt, genitos mundos, vnum post alterum, vt idem Democritus. Aristoteles autem (vt diximus) omniũ primus, & qui illum sequuntur, mundum ingenitum, & ab æterno, ponit: Sic ergo inter se differunt. At nostra fides soli Deo ęternitatem concedit: omnia facta cũ tempore docet.

Radix errorũ Philosophorũ. Radix autem errorum Philosophorũ illa alia æterna, pręter Deum, ponentium fuit: quia nihil ex nihilo fieri posse, putabant, etiam a prima causa: sed ex aliqua materia. Ob id autem mũdum æternum, aut materiam æternam, ex qua mundus in tempore fieri posset, constituebant: & ita fatetur Auerr. Cum 4. vbi id ostendit, quod ex nihilo nihil fit: & dicit, vulgus existimare, quod aliquid potest ex nihilo fieri, quia decipitur in duobus. Alterum est; quod putat vulgus, nihil esse, quod nõ videt. Et quia aliquando experitur fieri aliquid visibile, ex eo quod non uidet, putat, ex nihilo fieri: quod tamen falsum est. *alia æterna prater Deum posuit, quia nil putabant fieri posse ex nihilo, sed ex aliqua materia.* 1

Alterum est: quia putat esse potentiæ imperfectę agere aliquid ex materia: cumque Deus sit perfectissimus, nõ debet agere ex materia, sed, ex nihilo. Et decipitur (inquit) vulgus: quia agere ex materia, non est propter imperfectionem agentis, sed propter naturam motus, & mutationis, quæ necessario requirit subiectum. 2

Sed profectò magis decipitur Auerro. Nã quamuis ex natura motus sit agere ex subiecto: tamen imperfectio est per motum, & mutationem agere. Et perfectius est, in actione a nullo alio extra se pendere. Et potius ipse cum aliis Philosophis ideo sic existimarent, quod uiderent homines, & artifices nõ nisi ex aliqua materia aliquid facere, & ex nihilo nil posse facere, & ita de Deo idem stulte putaruut, præterquam quod ex nihilo, tanquam ex causa efficiente, uerum est, nil posse fieri: at existente causa efficiente, non fiunt simpliciter ex nihilo, sed ex aliquo, scilicet a Deo, quamuis non ex aliquo, tanquam ex materia. Denique ista fuit radix erroris omnium illorum Philosophorum Ethnicorum, alia ponentium æterna. *Nota contra Aue.*

At vt omnia ista explanentur, faciemus quatuor. Primum oportet rationes Philosophorum, præsertim Aristotelis, & sequacium proponere pro suo errore. Secundo, aperire, quid fides dicat, & Aristotelem ac alios male sentientes Philosophos redarguere. Tertio: ad quæstionem respondere. Quarto: ipsorum soluere rationes fallaces. *Quæ & quot sint facienda in hac quæ.*

Hæc autem sunt fortissima argumenta ipsorum pro mundi æternitate, quæ partim ex Proculo, partim ex Auerroe collegimus, omissis alii multis, quia hæc præcipua sunt. *1. Parsq̃onis. Aliorum male sentientiũ rationes proponuntur.*

Primo

1. Argu. pro aeternitate. Primo. Si Deus fuit ab æterno, & mundum non produxit, id petitur statim: Aut potuit, & voluit. aut nec potuit, nec voluit: aut voluit, sed non potuit: aut potuit, sed non voluit. Si primum detur: profecto mundus fuit ab æterno. Si vero alterum quod nec potuit tunc, nec voluit, sequitur, quod nec postea vellet, nec posset, & esset imperfectus, & perfectior postea. Si tertium, quod voluit, sed non potuit; pariter esset id imperfectionis, quæ repugnat primo principio. Si quartum, potuit, sed nō voluit sequitur, quòd fuit inuidus: quia cū posset bonum cōmunicare, noluit id facere. Cū igitur nihil ex his dici possit. sequitur, quod mundus æternus fuit.

2 Secundo. Causa in actu, simul est cum effectu in actu: sed Deus ab æterno fuit causa in actu. ergo debuit esse effectus in actu, puta, mundus. Quod si neges minorem, sequitur, Quod Deus fit in potentia causa, & potentia opifex. ergo factus est in actu ab aliqua causa in actu, quia omne potentia tale, fit actu ab eo, quod est tale actu. & sic est mutabilis. Et vlterius quæretur idem de illa alia causa, & dabitur processus in infinitum, nisi perueniatur ad aliquam causam actu ab æterno, qua posita, & mundus erit ęternus.

3 Tertio. Deus est exemplar huius mundi, quia ad ipsius est productus similitudinem. sed exemplar est æternum. ergo & ipsum exemplatum. sunt enim correlatiua simul.

4 Quarto. Omne id, quop producit effectum modo, & non ante, aliam habuit proportionem modo ad effectum, quam non habuit ante. Si ergo Deus de nouo produxit mundum, ergo de nouo habuit aliquam proportionem, quam ante non habuit ergo est mutatus, quod si non secundum locum, saltem secundum concupiscentiam, & voluntatem, quam de nouo habuit producendi mundum.

5 Quinto. Perfectiori modo se habet causa cum est actu, quàm cum est potentia. sed Deus est perfectissima causa ab æterno. ergo ab æterno fuit actu, & operans. ergo & ipse mundus ab æterno fuit.

6 Sexto. Si mundus incępit, pariter etiam tempus. sed hoc non potuit habere initiū. ergo nec ipse. mundus. Minor probatur: Incępit tempus, ergo dabitur primum Nunc, ante quod non fuit tempus. Tūc si cuilibet Nunc correspondet mutatum esse in motu, (non enim tempus est extra motum.) ergo illi primo Nunc respondet mutatum esse in aliquo motu. At ante quodlibet mutatum esse, est motus. ergo etiam ante illud Nunc erit tempus, quod sit in illo motu. Et sic nunquam dabitur primum Nunc, ante quod non sit tempus. non igitur principium habere potest.

Septimo. Si incępit tempus. ergo aliquando non fuit. Et si desinet. ergo aliquando non erit. At, Aliquando, dicit tēpus, & durationem: ergo erit tempus, cum non erit; & fuit tempus, cum non fuit: quod est impossibile. 7

Octauo. Si incępit esse mundus, aliqua mutatione incępit. at omnis mutatio subiectum necessario supponit. ergo antequam mundus esset factus, fuit subiectum non ergo ex nihilo factus est. Nec potuit fieri, quia omnis mutatio fieri non potest sine subiecto. ergo si mundus esset generatus, vtique destrui posset, Sed mundus est incorruptibilis. ergo fuit ingenerabilis. Minor probatur. Si mundus corrumpi posset, maxime ab eo qui fecit eum corrūperetur: Sed ab hoc non potest. ergo a nullo. Probatur minor. Si a Deo corrumpi potest, & id est possibile, ponatur in esse. tūc vel mundus erat perfectus, vel non. Si nō, ergo nec causa fuit perfecta, quod absonum est. Si autem perfectus fuit. ergo a Deo dissolui non potest, quia praui hominis est, & vitiū, perfecta destruere. At Deus nullam potest committere prauitatem, & sic nec secundum destruere. Hæc sunt, argumenta, quibus maxime inixi sunt Aristot. cum sequacibus ad mundi æternitatem sibi persuadendam, quæ non solum contra fidem militant, sed etiam contra omnes antiquos Philosophos mundum generantes. 8

Circa secundū aduerte, quod nos Christiani in hac parte quatuor tenemus. Primum est Deum esse liberam causam ita, vt producat, & etiam possit non producere mundum, & effectus omnes. qua in re quid senserit Aristot. inferius ostēdemus. Aliqui certe veteres, liberū esse, vt Plato; aliqui, vt Anaxagoras, Empedocles, ipsum esse causam necessariam videbantur asserere, quia (vt diximus in textu) causam, *2. Pars quaest. quod Fidei sentiat. I.*

iam, quare modo esset mundus, & non ante, in naturam rei referebant, & non in Dei liberam voluntatem, quāuis de Anaxag. non ita sit certum, cum Arist. fortasse ait. Anaxagoram eandem rationem redditurum, quam Emped.

2 Secundo. Fatemur nos, quod Deus ex nihilo produxit omnia, & mundum totum in tempore ita, vt si vellet, potuisset ante producere, & post, & non producere, prout ipsius voluntati diuinæ, & liberrimę placuisset. At Aristoteles dicit productum æternum mundum, ita vt aliter fieri non posset. Anaxagoras, tunc fuisse in tēpore productū, vt nō ante, nec post posset.

Tertio. Fatemur, quamuis gloriosus
3 Deus in tempore produxit mundum, non tamen est mutatus in voluntate: quia ab æterno voluit mundum producere tunc, cum illum produxit: sicut qui potest cęnare modo, & vult cęnare post tres horas: non ergo voluntas Dei mutata est, & innouata, sed ex voluntate æterna, & libera processit opus nouum, & in tempore. & hoc non potuerunt Philosophi intelligere, vt notat B. Augustinus lib. 11. de Ciui. Dei, cap. 4. Quo modo, si de nouo mundus est productus, non fuit mutata Dei voluntas.

4 Quarto. Fatemur, quod ista mundi productio est sine mutatione. Creatio enim non est mutatio: nam si mutatio esset, vtique esset aliquod præcedens subiectum. At nullum est, quia totus est factus mundus ex nihilo: ob id simplex productio est, nulla mutatione existente ipsius productū aut producentis. Nisi placet ipsum productum esse, quod simul incipit eum te, instantaneam dicere mutationem reit quia fit primo res cum antea non fuerit, sicut etiā formæ sunt, cum antea nō sunt, vt sit transitus de non esse ad esse; aliæ vero mutationes sint trāsitus de vno esse ad aliud. sed nos inferius dicemus de hac re.

Redarguuntur Arist. & ei consentiētes philosophi ex contradictionib. q̄ sunt ī Aristotele, si mūdus ponitur ab æterno Prima ī-plicatio.

Sed iam, vt promisimus secundo loco, ipsum Aristotelem redarguamus in suis dictis, & alios suos sequaces. Nam si causam necessariam, vt aliqui volunt, ponit Deum, simul etiam mundum æternum, & non esse ex nihilo productionem, sed cum subiecto aliquo. multa sequuntur, quę implicant in ipsius doctrina. Primū. Ipse docet, numerum non posse esse infinitum, quia numerari nō potest infinitum. Præterea. Docet, infinitum actu esse incousumabile. Præterea. Infinitum nō habere proportionem, nec dici maius, aut minus altero. Sed hæc omnia destruūtur, si mūdus ab æterno ponitur. Primo enim numerus datur infinitus: nam dies infiniti, & homines, & equi trāsacti sunt. Quod si dicatur: non sunt ista simul: profecto ista euasio nullius est momenti. Nam cum numerus, vt numerus est, non dicat, nisi solam partium multiplicitatem, & ordinem: quod illę partes existant, vel non, impertinens est ad numeri rationem, & naturam.

Et probatur. Quod illa non sint simul, vel est repugnantia propter numeri rationem. Et hoc non. quia (vt dixi,) ratio numeri in multitudine consistit. Vel quia illorum omnium quantitates nō possunt simul cōsistere. Etiam hoc nihil est: quia id non ex parte numeri, sed ab extrinseco procedit. Cum autem ipse numerum, vt numerum esse infinitum non posse doceat, incidit in laqueum, dum æternum mundum ponit. Præterea, quia tunc etiam sequerentur eadem inconuenientia, quæ ipse, & alij inferunt contra infinitum. Nā numerus hominum, & leonum, maior esset, quam hominum tantum: haberet ergo proportionem infinitum ad finitū. Et vlterius. Si tempus infinitum est transactum, ergo infinitum actu transactum est. Similiter de hominibus, & alijs omnibus quæ eum infinita sint, & vnum post aliud transactum est infinitum actu.

Est secunda implicatio notanda. Deus, 2
vel cognoscit omnes hos effectus in indiuiduo, vel non. Si dicas, quod non: profecto est argumentum, vel quia noluit, vel quia non potuit. Si dicas, quia non potuit, quis hoc crederet, quod Deus, qui causa est horum, non possit vnum hominem distincte cognoscere, quod est concessum alteri homini? Et præterea. quia si voluit orbem, quomodo potest esse, quòd nō possit cognoscere singulas circulationes.

Quod si potuit cognoscere, vel cognouit, (quia parum refert, si de potentia, vel actu loquamur,) tunc peto. vel simul omnia cognouit, & potest cognoscere; vel successiue modo hęc, modo illa. Si successiue, iam Deus mutabilis est secundum sum

ſuam ſcientiam, & de nouo poteſt cognitionem acquirere: & ita fateberis, quòd cognoſcit has circulationes, & poſtea obliuiſcitur harum, & alias cognoſcit.

Deus in Ariſ. principijs infinitus, & liber euidẽter conuincitur.

Quòd ſi dicas, vt dicendũ eſt, quòd omnia ſimul cognoſcit: euidenter colligitur eſſe infinitæ potentiæ, & naturæ, quia actu infinitum non poteſt ſimul comprehendi niſi a potẽtia infinita: At quæ cognoſcuntur infinita ſunt: quòd ſi infinitæ naturæ eſt, & potentiæ, non eſt agens neceſſariũ: quia ab agente illimitatæ potentiæ neceſſariò agẽte non procedit finitus effectus. Et vlterius, ſaltem potuiſſet mundus perfectior fieri, vel alia producta fuiſſe. Quare ergo producta non ſunt? Profectò non inuenietur cauſa, niſi recurras ad liberam actionem cauſæ.

Nota. Inconuenientia, quæ conſequũtur ſententiã Ariſt.

Attende igitur, in quas redigitur anguſtias Philoſophus. Nam aut debet concedere, Deum ignorare ipſa quæ facit, aut mutari in ſcientijs, & cognitionibus ſuis: alias profectò infinitus euadet, & liber: Quòd ſi liber, vtique potuit mundum nõ ab æterno producere.

Eſt tertia magna impeditio. Nam, vel Deus eſt cauſa efficiens huius mũdi æterna, vel non. Si dicas, non eſſe cauſam efficientem Deum, & repugnas Ariſto. & eius interpretibus grauioribus, & ratione etiam videtur impoſſibile: nam mundus hic finitus eſt, & limitatus, & perfectionis determinatæ: ergo neceſſarium eſt, quòd aliqua cauſa ſit determinans, & tantam perfectionem, & non maiorem communicans: præſertim cum numerus horum finitus ſit.

Præterea: quia cœli non haberent motum ab alio, niſi eſſe haberent ab alio: Quomodo enim ſi cœli ſunt a ſe, nec ab alio eſſe accipiunt, ſuum motum ab alio haberent?

Quõ euidẽter concludatur Deũ eſſe efficientẽ cauſam Mundi. Quõ deducatur euidenter Deum fe ciſſe mũdũ ex nihilo.

Quòd ſi dicas, Deum eſſe cauſam efficientem, ſed tamẽ quæ ab ęterno mundũ producit neceſſariò, & ita ſenſiſſe Ariſtotelem. & alios. Tunc ſi efficiens cauſa fuit, vtique produxit mundum. Nam impoſſibile eſt, quòd ſit efficiens, aut agens cauſa, niſi agat, & producat. Si ergo produxit: profectò ex nihilo produxit.

Dices: Illa nõ fuit niſi emanatio, quędã mũdi a primo principio. At vero hoc non eſt aliud, quam dicere, quod fuit ſimplex productio abſque mutatione, cũ non præfuiſſet ſubiectum: & hoc eſt quod nos ipſi confitemur.

Nota. Emanatiorẽ quo ad hoc, quòd eſt ex nihilo produci idem eſſe cum creatione.

Attende ergo ſummopere: quod dicere, cauſam efficientem aut agentem Deũ, eſt, dicere, quod mundum ex nihilo fecit. Illa enim ſimplex emanatio, creatio eſt, & creatio ab æterno. Sed in hoc eſſet differentia ſolum, quod illa emanatio libere a Deo eſſe, & non æterna poneretur: aut neceſſaria, & æterna: non tamen ob hoc negari poteſt, quin ſit ex nihilo productio: ſicut qui inter nos docent, Deum potuiſſe ab æterno mundum producere: profectò illam emanationem ponerent, liberam tamen. Vide ergo quanta ſit veritas noſtræ fidei, quod etiam Philoſophi negantes ex nihilo fieri aliquid poſſe, nolentes, & non aduertentes idem fateantur, & hoc negare eſt dicere, Deum non eſſe cauſam mundi, vel non cauſam omnium: quod eſt falſiſſimum.

Et multo magis hoc apparet in elementis, & aliis naturis corruptibilibus. Si enim iſta corruptibilia ſunt ſecũdum ſuas partes quaslibet, quis poterit ſibi mentis compos perſuadere, non habuiſſe efficientem cauſam æternam? Hoc etiam conſidera, quia multũ pro veritate facit contra Philoſophos Præterea. Nõ minoris potentiæ eſt dare alicui eſſe ab æterno, quã dare ei eſſe in tempore. Si ergo Deus potuit dare eſſe mundo ab æterno: ergo etiã potuit in tempore dare eſſe, quæ eſt ipſa mundi creatio, quam diximus.

Prima obiectio contra primã rõnẽ Ariſt.

Quarta implicatio eſt in ratione Ariſt. quæ fortiſſima habetur. Eſt igitur aduertendum obiectiones eſſe Philoponi, quas conatur Simplic. refellere, & ſimiliter alteram Auerrois reprehendit, ſed malè, vt poſtea oſtendemus, ac reuera vterque videtur, vel non intellexiſſe rationes Philoponi, vel ſi hoc non, eo quod ſint valde apertæ, obſtinato animo noluiſſe conuinci ab ipſa veritate: ſunt enim obiectiones eneruantes prorſus rationes Ariſtotelis, quæ ſunt contra illud principium text. 4 quod mobile debet eſſe ante motum prius tempore. Et id probat ex deffinitione motus: tunc illa definitio competit motui æterno, & motui finito: ergo motum æternum præcedit mobile: non ergo eſt iam motus ab æterno. Quod ſi dicas,

motum

motum finitũ antecedit mobile, non motum infinitũ. Hoc est gratis dictũ, & petitio principij. Nã sicut æternus motus est si mul cum mobili, ita etiam esse potest finitus motus. Et è cõtra, si motus finitus non potest simul esse cum mobili, ergo nec infinitus, nec potest id iã ex definitione motus ostendi, vt Arist. ostendebat.

2. obiect. Altera obiectio est. Quod potest simul res cum motu produci, vt gutta aquæ, quæ tunc cum in aere producitur, incipit moueri, & ignis fit in aere, & tunc ascendit. Ita similiter mundus productus incipit moueri secundum partes, & motus, & tempus simul cum mobili produci possunt.

Solutio Auer. Dicit Auerr. quòd gutta non tunc fuit, nã ante fuit aer, ex quo facta est. Sed quid

Reijcitur Solutio Auer. hoc ad rem? Nõ enim aer est mobile illius motus deorsum, sed gutta.

Præterea. Quia cum nos non dicamus, quod mundus, qui cum motu simul productus est, fuit factus ex aliquo, sed ex nihilo; sic nihil concludit contra nos ratio Aristotelis, sed solum probaret contra illos Philosophos, qui dicebant mundum factum per motum ex aliquo, cõtra quos ipse disputauit. Nec similiter altera ratio ipsius quicquam probat, vt dicemus in argumento septimo.

3. Pars q̃stionis, in qua rñ̃detur ad quæst. Circa tertiam quæstionis partem respõdetur ad quæstionem, & sit prima conclusio. Potuit Deus mundum de nouo producere, & creare eo modo, quo nos productũ ponimus.

1. Concl. Est autem notandum, quòd modo loquimur de potentia, hoc enim magis ratione naturali comperiri potest, de facto tamen, an ita fecerit, dicetur post. Conclusio hæc est contra Aristot. & fere contra omnes Philosophos Ethnicos, sed probatur fortissime ex duplici radice. Altera est, quod Deus est libera causa. Altera est, quod

1. Ratio pro cõclusione. potest ex nihilo facere. Est igitur primum argumentum. Deus est causa libera: nec vlla necessitate tenetur, quin possit nõ facere, ergo potuit non operari, & sic mundus nõ fuisse non potest ab æterno. Ista cõsequẽtia est indubitabilis, difficultas tota est in antecedente, quod multipliciter probatur. Primò Deus est infinitæ virtutis, vt supra probatum est, ergo non potest esse agens necessarium. Probatur consequentia Nam agens necessario, agit secundum vltimum suæ potentiæ, quod si Deus ageret secundum vltimum suæ potentiæ, vtique mundum perfectiorem faceret, imò & infinitum. 1

Nota de libertate Dei.

Præterea secundo. Ab agente necessario vno, non, nisi vnum, procedere potest: at mundus plures naturas, & diuersas continet, quæ non nisi per accidens vnum faciunt: ergo impossibile fuit ab vno agente per se, necessario procedere primum eius effectum, qui esset vnum per accidẽs, & non potius vnum per se. Nec valet dicere, quod diuersitas materię facit diuersitatem hanc, nam etiam materiæ, & omnia à Deo sunt. 2

Præterea tertio. Quia in mundo potest de nouo aliquid esse, vt species, quæ arte, & industria fit: & mulus, & plantæ, & alia huiusmodi, quæ arte, & vi naturæ producuntur. Vel ergo Deus potuit ista facere ab æterno, vel non. Si non: manifeste falsum est, vt visum fuit. Si vero sic, & non fecit: profecto non potest, nisi in liberam ipsius referri voluntatem, quia ita voluit. 3

Præterea quartò. Quia diuina voluntas est causa voluntatis humanæ: at ista est libera, ergo etiam diuina. Necessariũ enim quomodo facit liberum, & quod melius est, nempè Deus, cur liber non erit? Profecto satis liquet, & cõuinci potest, liberum esse Deum circa mundi productionem. Imò vero ex principiis Arist. idem conuinci posset. Sed postea quæremus circa Dei libertatem, quid senserit Aristo. Satis nunc sit ex veritate conuicisse, Deum esse liberum in suis operibus, atque adeo in mundi productione. 4

Quõ probatur Deũ posse aliquid facere ex nihi lo rõne naturali.

Alterum etiam probatur, quod ex nihilo produci possit aliquid ab ipso. Primò. Ipse est infinitæ potentiæ, sed hæc non potest exerceri in effectu infinito, quia infinitũ nõ est factibile, ergo erit in modo, quia infinite producit, quod nõ est aliud, quam ex nihilo producere.

Præterea secundo. Quia est causa efficiens, (vt diximus) vniuersi, ergo ex nihilo producit. Consequentia probata est satis clare in superiori parte quæstionis. 1 2

Præterea tertio. Quia omnium principio primo dãda ẽ actio nobilissima oĩum naturaliũ, at oẽs naturales actiones sunt 3

cum mutatione: ergo prima erit sine mutatione, & sic sine subiecto: vnde errabant in hoc Arist & alii Philosophi. Non enim per actiones naturales debebant colligere similem esse actionem Dei, sed potius esse supra omnes illas.

4 Præterea Vt natura est supra artem, ita & Deus supra naturam. Nam natura facit materiam arti, vt bene notat S. Tho. quia facit lignum, & reliqua, ex quibus ars operatur. Ergo & Deus faciet materiam naturæ, & ita ex nihilo faciet rem, quia non est alia materia. Cum igitur Deus ex nihilo possit operari, potest absque dubio mundũ in tempore facere, & est argumentum hoc potissimum. Addamus præterea alias rationes ex D. Tho Contra gentes lib. 2. ca. 16. ex pluribus quas ibi affert pulcherrimas. Sit ergo quinta ratio.

5 Quãtò aliquis effectus est vniuersalior, tanto habet propriam causam altiorem: quia quanto causa est altior, tanto ad plura virtus eius extenditur: Esse autem est vniuersalius, quàm moueri: sunt enim quædam entia immobilia, vt etiam Philosophi tradunt, vt lapides, & hmôi: oportet ergo, quod supra causam, quæ non agit nisi mouẽdo, & transmutando, sit illa causa, quæ est primum essendi principium. Hoc autem ostendimus esse Deum. Deus igitur non agit tantummodo mouendo, & transmutando. Omne autem, quod nõ potest producere res in esse, nisi ex materia præiacente, agit solum mouendo, & transmutando. Facere enim aliquid ex materia, est per motum, vel mutationẽ quandam. Non ergo impossibile est producere res in esse sine materia præiacente: producit igitur Deus res in esse sine materia præiacente.

6 Præterea: quod agit tantum per motũ, & mutationem, non competit vniuersali causæ eius, quod est esse: Non enim per motum, & mutationem fit ens ex non ente simpliciter: sed ens hoc ex nõ ente hoc. Deus autem est vniuersale essendi principium, vt ostensum est: non igitur sibi competit agere tantum per motum, aut per mutationem: neque igitur sibi competit indigere præiacente materia ad aliquid faciendum.

7 Amplius. Vnumquodque agens sibi simile agit quoquomodo: agit autẽ vnumquodque agens secundum quòd actu est. Illius igitur agẽtis erit producere effectũ, causando aliquo modo formam materiæ inhærentem, quod est actu per formam sibi inhærentem, & non per totam substantiam: vnde Philosophus 7. Metaphy. probat, quòd res materiales habentes formas in materijs, generantur a materialibus agentibus habentibus formas in materia, non a formis per se existentibus. Deus autem non est ens actu per aliquid sibi inhærens, sed per totam suam substantiam, vt supra probatum est: igitur proprius modus suæ actionis est, vt producat rem subsistentem totam, non solum rem inhærentem, scilicet formam in materia. Per hunc autem modum agit omne agens, quod materiam in agendo non requirit. Deus igitur materiam præiacentem non requirit in sua actione.

Amplius. Quorumcunque in rerum natura est aliqua proportio, & aliquis ordo, oportet vnum eorum esse ab alio, vel ambo ab aliquo tertio. Oportet.n. ordinem in vno constitui respondendo ad aliud, aliàs ordo vel proportio esset a casu, quem in primis rerũ principiis ponere est impossibile: quia sequeretur tantò magis omnia alia esse a casu. Si igitur sit aliqua materia diuinæ actioni proportionata, oportet, vel quod alterum sit ab altero, vel vtrumque a tertio. Sed cum Deus sit primum ens, & prima causa, non potest esse effectus materiæ, nec potest esse ab aliqua tertia causa: relinquitur igitur, si inuenitur aliqua materia proportionata diuinæ actioni, quod illius ipse sit causa. 8

Adhuc: Quod est in entibus primum, oportet esse causam eorum quæ sunt: si enim non essent causata, non essent ab ipso ordinata, vt iam ostensum est. Inter actum & potentiam talis est ordo, quod licet in vno, & eodem quod quandoque est potentia, quandoque actu, potentia sit prior tempore quam actus, licet actus sit prior natura: tamen simpliciter loquendo oportet actum potẽtia priorẽ esse: quod patet ex hoc, quod potentia non reducitur in actum, nisi per ens actu: Sed materia est ens in potentia: ergo oportet, quod Deus qui est actus primus, & purus, sit simpliciter ea prior, & per cõsequẽs causa ipsius: non ergo suæ actioni præsupponitur materia 9

teria ex necessitate.

10 Item. Materia prima aliquo modo est, quia est ens in potentia: Deus autē est causa omniū quæ sunt, vt supra ostensum est. Deus igitur est causa materiæ primæ, cui nulla alia materia præexistit: diuina igitur actio materiam præexistētem nō requirit.

2. conclu. Secunda cōclusio. Mundus a Deo cum ipso motu, & tempore de nouo est factus. Mundum quidem esse genitum in vniuersum consensus est omnium antiquorum Philosophorum ante Aristote. vt diximus ex ipsius Arist. testimonio, ex quibus aliqui etiam cum motu, & tempore factum concedunt: & omnia ex Deo nulla materia, aut subiecto præsupposito esse facta, & ipsam quoque materiam a Deo factam, vt postea dicemus quæstione sequenti: Sed *Nota ex Alb.* nota ex Alberto. tract. 1. cap. 13. quod cum audis, mundum de nouo productum, non sic intelligas, ꝙ præcesserunt inter Deum, & mundum, anni, dies, horæ, & tempus. Non enim præcessit, nisi æternitas Dei, quæ semper eadē est, fuit, & erit. Et quamuis ante, & ante mundus esset factus, semper esset æternitas, in qua esset Deus, & mundus post. Vnde non expectauit Deus tempus nec duratione aliam, vt mundum faceret, quia non est successio in eo. Hanc cōclusionem, quæ de fide est, hoc loco nō probamus rationibus, aut testimoniis, quod sequenti quęstione manifesta futura sit, cum probatum fuerit, mundum nō posse esse ab æterno.

4. Pars quæst. soluuntur Arist. & falsi graphi rōnes His igitur constitutis, descendamus ad vltimam quæstionis partem, qua soluamus fallacia Philosophorum argumenta.

Ad 1. Ad primum dico, quod Deus ab ęterno potuit, & ab ęterno voluit producere mūdū: verum nō producere ab ęterno, sed in tempore. Quod est dicere. Deus habuit hāc voluntatem æternam, volo producere mundum in tempore, vt dictum est iam.

Cur voluit Deus mūdū potius in tēpore facere, & id fuit melius, quā si ab æterno. Nec est inuidiæ ascribendum, quod nō ante fecerit, sed diuinæ voluntati, quæ causa prima est Nam non facere bonum cum possis, non est inuidiæ: debet enim bonum fieri, cum oportet, & quomodo oportet. Ita decuit diuinam voluntatem, mūdum in tempore facere, quia nō oportebat creaturam esse suo creatori coæternam. Et vlterius ita factum est, vt nobis ostenderet, Deum non eguisse ipsum hoc mundo, sed mundum ipsius egere. Et vlterius, vt cognosceretur clarius ipsum esse authorē omnium: quod cognosci vix posset, si mūdus esset coæternus. Rursus, vt sic clarius cognosceretur esse creatorem. Item, vt sic cognosceretur melius, & clarius esse infinitæ virtutis, qui ex nihilo fecerit. Postremo, vt cognosceretur esse agens liberum, quia produxit, cum voluit. Demum, quia sic homines illum timeant, honorent, venerentur, cum videant omnia ab ipso eius nutu, & potestate pendere, ac voluntate. Ob has ergo causas Deus merito voluit, & ita fuit melius, mundum in tempore produci, quam ab æterno.

Ad secundum bene respondet Philop. argumento quarto contra Proculum. Breuiter attende, quod in his etiam inferioribus ex potentia propinqua actiua peruenire ad actum secundum potest agens absque sui mutatione: vt ignis ex non calefaciente fit calefaciens absque sui mutatione, & aliud quoduis ex non agente agens, quia, vt ex Aristotele habes, agens, vt agens non mouetur: est enim actio in passo. Ita Deus ex non producente est producens: nam productio in ipso non est, nisi in producto. *Ad 2.*

Dices; saltē mutatur secūdū actū voluntatis, quo vult producere modo, & nō ante. *Obie.* Id negamus, sed actus voluntatis, quo vult producere, est terminus, non vt producat ab ęterno, sed vt producat in tempore. *Solut.*

Ad tertium dico, quod ipsum exemplar fuit æternum, licet relatio non fit ab æterno: sicut homo potest esse, imò est ante filium, licet relationem simul cum ipso habeat. Ita similiter est ipse Deus, qui exemplar est, sed non refertur, nisi in tempore. *Ad 3.*

Dices: ergo iam de nouo relationem acquirit. *Obie.* Respondeo, quod hæ temporales relationes nō sunt reales in Deo, sed in creatura, & per easdem denominatur Deus de nominatione extrinseca: vt dicitur Deus Dominus, & creator noster, quia nos serui ipsius, & creaturę sumus: Sicut columna dicitur dextera per mutationem tuam, qui ad illam te refers sinistrū, cū prius ad eam dexter referebaris. Ita dicendum de exemplari Nec hæc doctrina est ignorata ab Aristote. nam in Metaphy. cap. 15. docet, scibile dici, non ꝙ referatur ad scientiam, sed quia scientia ad ipsum: & huius- *Solut.*

modi esse relatiua.

Ad 4. Ad quartum dicitur, quod agēti voluntario non competit illud: nam positis omnibus requisitis ad operandum, potest nō operari, si nō vult, & iterū operari, si vult. Ita gloriosus Deus. Præterea: cū Deus semper in eadem esset dispositione, mundū tamen produxit in tempore, quia ita voluit volnntate æterna; voluit autem merito ob causas superius dictas.

Ad 5. Ad quintum dico, quod Deus ex parte sua semper fuit causa actu in se, quamuis mūdus in tempore sit factus: nec ob id aliqua conuenit perfectio Dei.

Deinde distinguēdum est de actu. Nam alius est actus perficiens operantem: alius est actus perficiens non operantem, sed opus ipsum, quod fit: vt ait Aristotel. 6. Ethicorum, cap. 5. Discrimen ponens inter artem, & prudentiam, ait, prudentiam perficere sua operatione appetitum, & habentem; artem verò sua effectione non perficere appetitum, sed perficere ipsum opus factum. Et prudentiam consultare ad bonum ipsius operantis, & ad eius finem: Artem verò, non ita, sed ad finem ipsarum artium, & particularium rerum ipsarum: vnde fit, vt ibidem ait, quod magis laudatur artifex, qui volens peccat, quam qui nolens: e contra verò in ipsa prudentia, plus vituperatur, qui volens peccat, quam qui nolens: vnde artifex aliquis si sit perfectus, non perficitur cum facit. v. g. anulum, vel serram: nec in perfectione ipse crescit, cum sit in se perfectissimus, nec ideo operatur, vt se perficiat, sed perficit opus. Sic ergo Deus perfectissimus artifex cum sit fabricando Mundum, & res alias, nō se, sed opera ipsa perfecit, res, inquam, ipsas factas. Vnde notandum etiam est, quod potentia ad talem actum, quo quis non se, sed alia perficit, non dicit imperfectionem in agente, sicut nec ille ipse actus addit perfectionem ipsi agenti. Vnde sicut actus, ita & potentia est duplex. Vna ad perfectionem suam, & ad actum se perficientem: & hæc dicit imperfectionem, nempè, carere tali perfectione. Altera est potentia perfectæ iam rei, non ad se perficiendum, sed potestas ad perficiendum alios, & hæc non dicit imperfectionem, sed potius perfectionem intrinsecam rei, & cum agit exterius, perficit exteriora, non se: vt cum ignis agit, & calefacit, non perficitur ipse, vt dicebamus: nec gemma applicata sanans, nec calor ipse ut octo, calefaciens.

Ad 6. Ad sextum dico, quod productio mundi fuit indiuisibilis, & non successiua: & illi productioni correspōdit vnicum instans, quod instans fuit vltimum nō esse motus, quia tunc non fuit motus, & immediatè post fuit: & similiter vltimum nō esse temporis, quia immediatè post fuit tempus: & hoc est, si mundum simul cum cælorum motu produxit.

Ad 7. Ad septimum respondet benè Philop. quod Aliquādo dicitur vno modo positiuè: & sic tempus dicit. Altero modo negatiuè: & tunc dicit negationem perpetuitatis motus. Vt cum dicitur, Aliquando fuit hora matutina; nō significat, quod in aliquo alio tēpore illa hora fuit, sed quod nō semper fuit. Ita cum dicitur, Aliquando non fuit, aliquando nō erit tempus, significat, quod tempus non est semper, nec erit semper, sed cessabit, & initium habuit. Imò hoc etiam possumus ex ipso Aristotele cōfirmare. Ipse dicit, extra cælum non esse locum. Dicam ergo: si extra est: ergo locus ibi est. Respondebit, quod non valet: quia sensus est, non esse locum infinitum, sed finem habere: Hoc etiam dicitur ad argumentum de tempore.

Ad 8. Ad octauum facilis est responsio. Negamus enim, quod mundus productus sit per motum, aut mutationem: tunc enim opus erat subiecto. At non est, nisi simplici productione, quæ creatio dicitur, productus: & ita non opus fuit subiecto. Deinde, si illam simplicem productionem velis vocare mutationem, distinguimus de mutatione, & dicimus esse duplicem. Alteram ab esse ad esse alterum: & hanc dicimus requirere subiectum prius. Alteram a non esse ad esse: & hæc quidem, vel a nō esse secundum quid, siue secundum partem, vt alteratio, & generatio a non esse formæ ad formam, & hæc etiam requirit subiectum, vel materiam prius, in qua fiat illa mutatio formæ. At altera est a non esse simpliciter totius, ad esse simpliciter totius, & hanc negamus requirere subiectum præcedere, imò implicat, vt requirat prius subiectum, quia est a non esse totius ipsius subiecti, ad eē illius, Quare hæc est

est quidem in subiecto ipso, qui fit, quia dicitur primò esse, & non fuisse.

Ad 9. Ad nonum dico, quod mundus potest a Deo destrui, sicut est factus. Nec si destrueretur, ob id prauus esset: quia tunc destrueret propter aliquem rectum finem. Nec destruere perfectum, vitium est, cum iam nullius vsus est, sicut qui lyram temperatam in intemperiem redigit, quia iā non vult pulsare. Ita Deus gloriosus posset benè ipsum dissoluere mundum, quia in tantum vsus ipsius est, in quantum ipsi bene placitum fuerit. Nec illud argumentum quicquam valet. Nam illo probaretur, quod homo non posset dissolui, nec alia, quia perfecta sunt. Vnde attende, quod mundus, sicut ingenerabilis fuit, id est, nō per generationem factus: ita est incorruptibilis, id est, nō corrumpi potest per mutationem; At sicut creabilis est, ita est a Deo corruptibilis: hæc enim inter se opponuntur.

Ad oēs simul rationes Arist. Vltimò tandem ad has, & ad omnes alias Aristotelis rationes, (vt ijs etiam satisfiat, qui putant esse demonstrationes) respondemus, quod D. Thom. ait in summa Theologiæ. 1. p. q 46. art 1. in corpore, sic dicens: Quod omnes rationes, quas inducit Aristote. non sunt demonstratiuæ simpliciter, sed secundum quid scilicet, ad contradicendum rationibus Antiquorum ponentium mundum incipere, secundum quosdam modos in veritate impossibiles. Et hoc, ait apparet ex tribus. Primò quidem: Quia tam in 8. Physi. quam in 1. de Cœlo, præmittit quasdam opiniones, vt Anaxag. Empedo. & Platonis, contra quos rationes contradictorias inducit. Secundò. Quia vbicunque de hac materia loquitur, inducit testimonia Antiquorū, quod non est demonstratoris, sed probabiliter persuadentis. Tertiò. Quia expressè dicit in 1. lib. Topicorum, quod quædam sunt problemata dialectica, de quibus rationes non habemus, vt, verum Mundus sit æternus. Hæc D. Thom.

Dicimus ergo, si subtilius consideremus, omne rationes Aristo. non pugnare cum fide: sed rectè concludere, scilicet, per motum non fuisse productum mundum ex aliquo subiecto, quod sanè ipse Aristot. intēdebat cōtra Philosophos alios. Et hoc manifestè patet; quia semper in eis ex motu procedit. Intulit autem conclusionem latius patentem, quàm rationes ipsæ probabant, quia fortè non cognouit, vel non considerauit alium modum per creationē incipiendi. Certè contra hunc modum directè, & per se non disputauit, sed semper supposita materia, vel subiecto, & motu. Rationes ergo retinendæ, sed cōclusio moderanda: atque ita in paucis videbitur Aristoteles in hac re fidei repugnare. Impiè verò agunt, qui talibus rationibus contra fidem, & veritatem creationis abutuntur, quod sanè non fecit Aristoteles. Atque hactenus de hac quæstione.

An potuerit mundus esse ab æterno. Quæst. II.

CVM teneamus mundum in tempore, & cum tempore incipere potuisse, imò & incepisse: superest examinare: An ab æterno potuerit esse ita, vt mundus hic durationis esse potuerit æqualis cum ipsa prima causa: si enim hoc fieri non potuisse fuerit ostensum, maximè erit impugnata opinio Aristot & sequacium. Vt enim ipsi mundum non incepisse, nec potuisse incipere arbitrabantur, ita nos, & ipsorum opinionem non esse veram, nec potuisse esse veram probabimus, ac si ostēderimus non potuisse esse ab æterno, absq; dubio etiam constabit non fuisse. Est autem quæstio nimis grauis propter placita diuersa insignium Doctorum, & propter rationes validas ex vtraque parte, & propter rei ipsius magnitudinem. Imprimis est argumētum primum, quo probatur, mundum potuisse ab æterno esse. Deus ab æterno fuit iam omnipotēs, sicut cum produxit mundum: ergo ab æterno potuit producere mūdum. Consequentia certissima est, & antecedens verissimum. Et hoc argumētum est præcipuum pro hac sententia.

Cur nūc agendum sit de hac quæstione quæ grauissima ē, & dignissima.

Rationes, quod potuerit mū dum esse ab æterno

1. Ratio.

Secundò. Deus ab æterno cognouit mūdum, & voluit: ergo potuit mūdum producere. Probatur consequētia. Quia tantæ facilitatis est ipsi, mundum producere, quātæ cognoscere, & velle: imò sola cognitione, & voluntate producit res has. 2

Tertiò. Si ab æterno nō potuisset mundum 3

dum producere: sequitur, quod debuit expectare per eternitatē, vt mundum posset producere. Aeternitas antē maior est quocunque tempore, & sic expectaret per multum temporis: quod absurdum est, & impossibile.

Quartò. Si mūdus nō potuisset ab ęterno esse, ex eo foret, quia nō possunt esse in vnico instanti simul causa, & effectus, producens, & productum. Sed hoc falsum est, vt colligitur ex his sensibilibus. Si enim Sol ab æterno esset, lumen ab ęterno esset: & si pes, similiter vestigium. At lumen, & vestigium effectus sunt efficienter Solis, & pedis: potuit ergo cum causa æterna effectus coæternus esse.

Docto. illius sent. Huius sententiæ est S. Tho. Theologorū primus. 1. p q. 49. art. 2. & cum eo ipsius discipuli. Similiter Durand. 2 dist. 1 q. 2. & Greg. 2. sen. d 1 q. 3 Quamuis Durandus non simpliciter id concessit, sed cum distinctione, de rebus tantum permanentibus, & incorruptibilibus esse posse ab ęterno: non autem de corruptibilibus: imò etiam D. Thomas ex infinitate animarū ait eas non potuisse ab æterno.

Doc contrariæ opin. scholastici, & sacri, qd mūdus nō potuerit esse ab æterno. At opposita pars sustinetur a Doctoribus magnæ authoritatis, puta a Bonau. 2. d. 1. q. 2. Enric. de Gandau. quodlibeto. 1. q. 7. Marsil. 2. sent. d. 1. artic. 2. Adde, quod est sententia Doctorum Græcorum. Ambros. lib. 1. Examer. c. 3. dicit, esse inconueniēs, putare, creationem posse esse coæternam creatori. Et Basili. dicit esse blasphemum. Damas. 1. li. de Fide. cap. 9 id etiam negat. Præterea Augusti. 12 de Ciuit. cap. 15. dicit Angelos non potuisse esse coæternos creatori. Similiter Hugo de Sancto Victo. lib. 1. de Sacramentis. cap. 10. hoc inquit: Fugit diuinam virtutem, quod aliquid sibi coæternum faciat. Hoc inter Philosophos asserit Philop. cap. 3. contra Procul. & solutionem argumenti primi: idem etiam Burl. Est autem argumentum primum pro ista senētia. Si mundus potuisset ab æterno esse, vtique essent transacti homines infiniti: sed quisque habet suam animam immortalem: ergo esset numerus animarum actu infinitus: quod est impossibile

1. Ratio, quod non potuerit esse ab æterno.

Hoc argumentum apud Philosophos, qui æternitatem mundi posuerunt, tātum facessit negocium, vt in varia absurda, eaque grauissima eius vi coacti inciderint. Igitur aliqui vt euaderent, vel animam mortalem impie fecerunt, vt Alexander: vel earum transmigrationem, vel circulum certo quodam tempore: vel vnicum intellectum tantum esse in omnibus hominibus, vt stulte pariter, & impie Aueroes: aut non esse inconueniens infinitum in rebus incompletis concedere, qualis est anima: non vero in rebus omnino completis, & perfectis, vt Auicenna. Quæ omnia sunt cōtra rationem naturalem, & nos id alibi ostendimus: sed probare hic non est præsentis loci. Satis sit, absurda, ad quæ eos cogit, indicasse.

Aliqui ex catholicis, vt Herueus 2. sen. d. 1. q. 1. respondet ad hoc: quod si mundus esset ab æterno, tunc animę essent corruptibiles, vel vna plura corpora successiue informaret. Sed profecto hoc est non minus absurdum. Nam si anima ex se est incorruptibilis, nō ideo esset corruptibilis, quia esset mundus ab ęterno: cum non sit maioris potentiæ conseruare, quàm producere. Si Deus potuit infinitas animas producere, cur non potuit, etiam singulas conseruare? *Solut. & eius confutatio.*

Quod si dicas: Hoc esse, ne sit infinitū: Profectò respōsio nulla est, & petitur principium in responsione: hoc enim conuincit argumentum, quod posset tunc esse infinitum: vnde oportet negare infinita produci posse: & sic nec mundus fuit ab æterno.

S. Thom. 2. lib. Contra gen. cap. 81. postquam attulit illas varias euasiones, & incommoda Philosophorum, in quę inciderunt hoc argumento coacti, dicit, non esse inconueniens secundum Aristotelem infinitum actu in rebus spiritualibus ponere. Sed hoc non videtur satisfacere: nam numerū infinitum actu nō repugnat esse, nisi ab intrinseco, puta, vt numerus est, vt patet ex ratione Aristotelis: quia infinitū non est numerabile impertinens ergo est, quod ipsæ vnitates sint spiritualia, aut corpora. In Summa vero Theologiæ re matnrius considerata. 1. par. q 46. art. 2. ad 8. responsiones illas afferens varias Philosophorum, qui ęternitatem mundi defenderent, cum videret eas non satisfacere, ait. Considerandum tamen, quod hæc ratio est particularis, vnde quis posset dicere, quod

quod mundus, vel aliqua creatura posfit esse ab æterno, vel Angelus: nõ tamen homo. Nos autem intendimus in vniuersali, quod aliqua creatura fuerit ab æterno, hęc ille. Vbi etiam ait Caietanus, quod secundum D.Tho. doctrinam, & mentem, qui sustinet animam immortalem, & sine circulo, & negat infinitum etiam per accidens, in intelligibile esse, quod generatio humana sit ęterna: & iubet Thomistas esse cautiores, vt cum concedant mundum potuisse esse ab æterno, non simpliciter concedant, sed pręter humanam generationem.

Quamobrem hinc etiam habemus secundum D.Tho. hanc rationē concludere tum de hominibus, & eorum generatione non potuisse esse ab ęterno: tum etiam ex consequenti nec mundum talem, qualis nunc est, & qualem reperit Aristo. esse potuisse ab ęterno, nempe cum omnibus his suis speciebus perfectis.

Iterũ confutatur solu. concedentium infinitum in solis animabus. Pręterea: est argumentum, quo probatur, non in solis animabus esse infinitum, sed etiam in aliis. Nam cum essent dies infiniti transacti, in singulis diebus potuit Deus lapidem vnum creare, & conseruare, siue cõtinuando vnum alteri, siue non; tunc profecto esset quanta infinita, nec potest bene intelligi, quomodo Deus non potuit in singulis diebus id facere Nec valet dicere, quod infinitum occuparet omnia, nec aliis locum relinqueret. Hoc enim nil valet: nam illud non esset infinitum secundum omnem dimensionem, sed secũdum longitudinem. Et pręterea, quia potest Deus facere, quod vnum corpus cum alio penetretur.

Nominales admittunt infinitum fieri posse. Sed hoc videtur intellectu valde difficile: quod sit corpus nullius figurę, & non habens terminos vllos prorsus: vnde argumentum profecto vim habet.

1. Ratio, quod non potuerit esse ab æterno. Secundum est. Si mundus potuisset esse ab ęterno, vtique dies essent transacti infiniti, vnus post alium: esset ergo infinitum pertransibile, quod profecto est in intelligibile cõtra ipsum Arist. qui ait, infinitum esse impertransibile 3. Physi. to. 59. & 61. & 8. Physi. to 68.

Obie. Dicunt aliqui, quod infinitum est impertransibile ita, ut ab uno extremo in aliud incipiatur, inter quę est infinita distantia: at in diebus nõ datur primus dies omnium, a quo vsque in præsentem sint infiniti.

Solu. Sed hoc primo videtur impossibile, si recte aduertas. Nam istud tempus, & dies a Deo facta sunt: quomodo ergo potest comprehendi, quod sint dies a Deo, & ordine fluant, & non cognoscant ipse quẽ primo produxit? Similiter, si homines creauit etiam ab æterno, profecto dicendũ est, primum ipsum cognouisse, & probatur. Nã hæc propositio est falsa: Nullus homo immediate factus est a Deo: ergo eius contradictoria esset vera: aliquis homo immediate factus est a Deo: ille ergo esset primus, & illum ipse, quẽ primo fecit, cognouisset. Ergo quãuis nos primum assignare non possumus, quia non omnes cõprehendimus; tamen Deus ipse, qui primo fecit, & omnia comprehendit, poterit assignare: & negare esse primũ iudicio meo, est negare esse a Deo productum, vt dicetur inferius.

Deinde: esto quod non possit assignari primũ, nõ effugitur difficultas: nã semper verum est pertransita esse infinita, dies, inquam & annos, & generationes infinitas, etiamsi non detur primum.

Præterea: sic necessaria illatione cõuincimus, quod nõ præcesserit tempus infinitum: infinitiue dies, aut anni, at tẽpus præteritum infinitum, non est minus, quàm tẽpus futurum infinitum, neq; futurũ est maius, quam præteritum: Sed impossibile est, pertrãsiri tempus futurum infinitum: ergo impossibile fuit pertransiri tẽpus præteritum infinitum. Sane fateor hanc mihi videri demonstrationem.

Tertium est argumẽtum nostrum, quo puto demonstrari hoc præsertim contra Aristotelem. Si mundus potuit esse ab æterno, vtique motus, & tempus potuerunt esse ab æterno, quod ipse & sequaces omnes concedunt: sed hoc est impossibile: ergo mundus non potuit ab æterno esse. *3. Ratio, quod non potuerit esse ab æterno.*

Hoc antecedens probatur. Detur, quod ignis, & stupa fuit ab æterno, quæro an calefactio potuerit esse æterna. Manifeste patet, quod non. nam ignis in instanti est: at impossibile est intelligere, seu imaginari, quod illud instans sit ignis, & quod tunc sit calefactio: nam motus non in instanti est, nec incipit per primum esse. Si igitur motus

motus nō potest habere coæternitatē cum mobili, signum clarissimum est, nō potuisse ab æterno fieri.

Corrobo-ratur rō. Idem dicitur de cœlo, & suo motu. Est enim necesse, quod detur instans cœli, & tunc adhuc nō est motus: vnde motus, nec potest coæternitatē habere cum ipso Deo: ergo nec mundus.

Et confirmatius fit. Nam mundus, & mobile non excedit motum in duratione æterna, nisi per horā forte, vel instans, aut aliquod tempus finitum, quod nō potest facere ex non æterno æternum. Et in hoc rursus probatur consequentia illa posita. Nam si mobile esset æternum, & non motus, esset profecto mobile sine motu per spatium æternum, quod est impossibile, & contra ipsum Aristot. at si fuit per finitam durationem, & ante motum, non fuit æternum.

Cōfirmatur ratio exemplo. Idem etiam confirmatur de muliere, quæ ab æterno fuit grauida: peto enim de partu, an sit æternus. Si enim hoc dicas: ergo fuit partus ita antiquus, sicut mulier, quod est impossibile. Si vero non: ergo nec mulier: nam per nouem menses distat a partu: nisi dicas, quod infinito tempore manet grauida. Colligimus ergo fortissimo argumēto, nō potuisset mundum ab æterno produci, sicut nec motus, & subinde tempus.

4. Ratio. Quartum est. Mundus non potuit esse, nisi a Deo productus, & factus: at esse factum, & æternum implicat: ergo id est impossibile. Minor patet: nam maior est certa. Si mundus factus est, in aliquo instanti positiuo, & determinato saltem a Deo cognito, factus est: at nullū est instās, in quo Deus primo sit, quia non fuit primo, sed sine principio; ergo non potest mundus cum Deo habere coæternitatem. Vnde uix potest intelligi, quomodo Deus sit efficiens causa mundi, & mundus sit absque vllo principio alicuius durationis, sicut Deus: quæ enim facta sunt, determinato instanti facta sunt. Ob hoc autem antiqui illi Doctores sancti hoc noluerunt creaturæ posse concedi, vt creatura posset esse coæterna creatori, quia id est Deum tunc non creatorem facere, & factorem mundi esse negare.

Confirmatius fit: quia causa prior est effectu: si ergo Deus prior fuit, igitur fuit propria duratione prior, non aliena. Propria autem duratio Dei est æternitas: ergo ipsa æternitate Deus præcessit mundum, & ipsum tempus. Nam si fuit causa tēporis: ergo fuit prior tempore, idq; alia duratione, videlicet æternitate. Nam implicat contradictionem, vt antequam sit tēpus, sit tempus. Nec Deus tempore mensuratur, sed æternitate: ergo necessariū est concedere, quod Deus tota æternitate præcessit tempus.

Quintum est. Sequitur, ꝙ tunc mūdus necessario procederet a Deo, quod est impossibile. probatur: Detur, quod sit coæternus: tunc nō licet nec vnum instans cognitione sumere, in quo sit Deus, in quo etiam non sit mundus. Si igitur libere produxit mundum: ergo potuit non producere. Tunc, vel in eo instanti, in quo mūdus est, potuit a Deo produci, vel ante, vel post. Non in eo: quia tunc est, & quod est, cum est, necesse est esse. Nō post, quia semel productum necessario est productū. Ergo ante; & sic prius fuit Deus, vel necessario productus est mundus. *5. Ratio.*

Ad hæc addendum hoc est. Quod negare infinitum posse a Deo fieri, & cum hoc mundum posse æternum fuisse, vix potest capi. Videtur enim necessario sequi ex æternitate mundi actu infinitum esse possibile.

Præterea. Si mūdus fuit factus ab æterno per emanationē, vel quocunque alio modo voles; quæro, cum emanauit, & factus est. v.g. Sol, aut factus est in Oriente, aut in Occidēte, Septentrione, vel Meridie, aut in omnibus his simul locis, & positionibus, aut in nulla earum. Non in omnib. simul: quia implicat naturaliter rem esse simul in pluribus locis. Non in nulla earū positionum; quia etiam implicat hoc, & est inintelligibile, ut Sol esset, & nullibi esset. Ergo in aliqua positione, & situ factus est, & emanauit. *6. Ratio.*

Dices fortasse, te nescire ubi erat cum emanauit, vel nō posse dari, vel assignari primam positionem loci, vbi fuerit Sol. *Obiect.*

At hæc fuga nulla est. Nam siue fuerit prima, siue non, nil curo: necesse tamen est concedere, vel in aliqua positione factum esse, vel in nulla, vel in omnibus simul, aut concedere duas contradicentes esse simul veras, vel simul falsas: nam hæc contra. *Solutio.*

contradicunt sibi in omni, & in aliqua non in multa, & in aliqua sic: Oportet ergo aliquam istarum necessario concedere. Et præterea non erit verum, quia tu nescias.

Dices forte, erat in Oriēte. (perinde est autem, si in quouis alio loco dixeris ad vim argumenti) Quęro itaque. Aut mansit infinito tempore immotus. Et hoc non, quia esset cōtra naturam, & infinito tēpore violenta actio. Aut cępit statim moueri ab æterno. At nunc quæro, quanto tempore motus est ab Oriente in Occidēs, aut infinito tempore, aut finito. Non infinito, tum quia ridiculum est dicere, infinito tēpore tantum absoluisse semicirculationem vnam: tum quia infinito tempore infinitę circulationes sunt trāsactę, nec vna media pars: igitur peruenit ab Oriēte ad Occidens tempore finito. v. g. spatio duodecim horarum.

1 Iam sic argumentor. Igitur supputando a fine istius semicirculationis, vsq; ad initium, quo factus fuit Sol in Oriēte, reperitur tēpus finitum tantum duodecim horarum, atq; adeo nō fuit factus ab ęterno, quia a certo dato postea termino, & instanti ascēdendo superius, non procedimus in infinitum: quod quidē oportet, si ab æterno antea fuerat factus in Oriente: quodcunque enim instans acceptum post æternum, oporteret infinita esse distantia, vsq; ad æternum.

2 Rursus supputando ab eo tēpore, quo fuit in Occidente vsque ad nos, peto, an fuerit etiam tēpus finitum, an infinitum. Si finitum dixeris: Iam ergo totum tempus, postquam factus Sol esset, reperietur finitum: nam ab Occidentis positione ad nos esset per se finitum: & ab illa rursus, vsq; ad positionem in Oriēte cum fuit factus, esset finitum quoque. v. g. duodecim horarum: ergo finitum finito additum non faciet infinitum tempus, sed finitum.

Si vero dixeris: infinitum tempus fluxisse ab eo tempore, quo Sol fuit in Occidente ad nos vsque: iam ergo sequitur aliud absurdum non minus: imo & impossibile, uidelicet, quod infinito posset fieri additio versus illam partē, qua est infinitum, quod implicat: Velut si accipias lineam infinitam, quæ ducatur a puncto hoc. v. g. in infinitum sursum versus, illi quidem lineæ posset fieri additio versus hoc extremum finitum, quæ terminatur in puncto, sed non secundum alterum extremum, quod tendit in infinitum. Probatur autem illatio euidenter. Nam vltra æternum adderentur illæ duodecim horę, vsque dum Sol prius factus fuit in Oriente. Itē sequitur, quod vtrunque fuisset ab æterno, scilicet Oriēte, & Occidente, & tamē alterū fuisset prius altero: igitur omnibus modis implicat, Solē factum fuisse ab æterno.

Et quod de Solis circulatione, & motu diximus, idem de omnibus rebus, quæ mouētur, vel corrumpuntur, demonstrari: vt de illa combustione stuppę vnà cum igne ab æterno creatæ, an finito tēpore fieret, an infinito: & ita de cæteris omnibus mutationibus, generationibus, & corruptionibus eodē modo probari posset, esse non potuisse ab æterno, quod quisque facilè poterit deducere.

Rursus septimum fit argumētum. Aeternitas est propria quędam Dei duratio, videlicet infinita ab ęterno, sicut & sapientia infinita, & bonitas, & perfectio infinita, sed non potest alicui puræ creaturæ cōmunicari sapiētia infinita, nec bonitas infinita, vel perfectio infinita: ergo nec duratio ęterna, & infinita. Probo illationē, Nā tam ęternitas est Dei proprietas, quàm sapientia infinita, uel bonitas: & omnium ęqua est ratio. *7. Ratio.*

Dices, non communicari ęternitatem mundo, sed ęuum, vel tempus ęternum, & ita alterius rationis mensuram, & durationem diuersam. Sed hoc facilè confutatur, quia similiter diceretur communicari quidem posse creaturę sapientiam alterius speciei a Dei sapientia, sed infinitam: nam & sapientię varia sunt genera, & species, sicut & durationis, vt v. g. ex phantasmatibus, & per discursum, qualis est noster: & sine phantasmatibus, aut discursu per simplicem contemplationem & intelligentiam, vel per essentiam ipsam, qualis est Dei: & bonitas similiter creaturis diuersa cōmunicaretur, sed infinita, quāuis a Deo diuersa esset, quæ est per essentiā bonitas: At hoc est impossibile: ergo etiam erit impossibile, quòd communicetur duratio infinita ab ęterno, etiam si alterius *Obie.* *Solut.*

terius sit speciei a diuina ęternitate: & denique impossibile est creaturam esse coæternam creatori.

1. Ratio. Atque hactenus videntur rationes, quas attulimus demonstratiuas. Sunt autem aliæ, quæ proxime accedunt. Sit ergo octauum argumentum, quo ex viuentium nutritione, & alimẽto probemus impossibile esse: generationes rerum fuisse ab ęterno, & probatur sic. Supposito, quod omnes medici, & Aristoteles confitentur per cibum, seu alimẽtum non restaurari æque bonum humidum radicale, & per consequens neque æque bonum, & æque viuidum calorem naturalem, quod in ipso humido cõseruatur, vel est ipsummet, sed quotidie fieri deterius ex alimẽto conuerso in naturã aliti, quam id, quod quisque a pueritia accepit. Imo si ęque bonum restauraretur, animalia, & homo viuerent semper, si humidum radicale ex alimẽto acquisitum esset æque bonum, nisi fortè violẽter, vel ex accidenti necaretur. Imo & cibus ipse, & alimentum cum sit dissimile, & contrarium in initio nutritionis, & contrariæ qualitatis, necesse est animalis virtutem aliqua ex parte quotidie magis ac magis debilitari: & præsertim cũ agens agendo repatiatur, & ita per totam vitam patiatur ab alimẽto ipsum animal, & eius virtus.

Igitur, eo supposito, manifeste sequitur, patrẽ, & matrẽ generaturum filios cum peiori humido radicali, quàm ipsi fuerant, & præsertim cum varijs etiam vitę euẽtibus contingat corpus hominis labefactari morbis, laboribus, vulneribus, fame, siti, & aliis innumeris. At vero semel labefactatũ nũquam restituitur naturaliter in meliorẽ statum, quàm fuerat. Iam. si ita est, cum infinitæ generationes præcesserint, si mundus fuit ab æterno: ergo essent iam debilitatæ in infinitum generationes: & vis generatiua, & nutritiua omnino iam cessarent, & humidi naturalis virtus tota deperisset; si quidem in singulis generationibus pars aliqua debilitabatur, & virtus humidi & innati, & radicalis. A finita autem virtute, si finitæ partes æquales adimãtur, nil remanebit, imò etiam si infinitæ, nedũ finitæ.

2. Ratio. Nonum argumentum sit ex multiplicatione hominum, quæ quidem, si mundus fuit ab æterno, esset infinita, ita, vt nunc simul esse deberent infiniti homines actu viuentes. Probatur autem vno supposito: Quod plures homines nascantur, quàm moriantur: quod sane videtur verũ & ex fide, & experientia, & ratione: Ex fide quidem quia ex vno Adam, & Eua omnes multiplicati sunt, & post diluuium ex vno Noe cũ tribus filiis, & vxoribus, octo videlicet, totum vniuersum genus humanum, quod nunc videmus, est propagatum: Et ex vno Abraham, & Iacob totus populus Israel Hebræorum. Experientia etiam deprehẽditur. Nam in pluribus oppidulis deprehẽdetur, oẽs pene illius oppiduli ex vno atauo, vel proauo originẽ duxisse: & familiæ etiam plurimæ in ciuitatibus singulis multorum hominum, & numerosissimæ ex vno illius familiæ primo originem trahere: & quotidie videmus ex vno patre plurimos nasci filios: Imo aliquando referunt historiæ, ad centũ, & sexcento, vt de Priamo, & aliis.

1. ex Fide. *2. Experientia.*

3. Rõne. Ratio etiam idẽ suadet. Quia cum homo (si communem naturæ cursum spectemus, & communem vitam hominum) viuat quinquaginta, & sexaginta annos, vel septuaginta certe, vel quadraginta, aut triginta, singulis haud dubie annis potest generare: cum ipse vnus tantum sit: & ita toto illo medio tempore ipse durat, nec moritur: & idem de cæteris dicendum. Si item naturæ per se cursum spectemus, suo etiã medio vitæ tempore communiter perdurant: igitur maior vera videtur, plures homines nasci, quam mori.

Probatur illatio tõtius rationu. Iam vero ex hoc illatio est manifesta, videlicet: Oportere nũc esse infinitos homines viuentes simul in mundo: quod est impossibile. Nam si ab æterno plures nascantur, quàm moriuntur: ergo semper viui 1 plures homines quotidie relinquuntur, quàm antea erant, & numerus cresceret. Cum ergo tẽpus præcesserit infinitum, & infinitæ generationes: ergo infiniti viuerent modo.

Præterea. Quia si infinitę generationes 2 præcesserũt, imo infinitæ ætates hominũ, & ex singulis ætatibus saltem vnus homo plus quàm antea, superesset nunc, iam infiniti simul essent homines.

Et è contrario rursus, sequitur: Cum 3 vere modo sint finiti tantùm homines, sequitur

sequitur inquã, quod nullus homo fuisset ab æterno: & probatur: Quia sint v.g. nunc mille millia hominum, ante hanc ætatem essent pauciores, saltem vno minus, & ante duas ætates essent saltem duo minus, & sic perpetuo retrocedendo: ergo tandẽ in ætatibus totidem ante, scilicet ætates mille millia, nullus fuisset homo, sit semper plures nascantur, quam moriuntur. Nã quiuis finitus numerus, ablatione tandem facta, finitur.

Solutio. Dices: quãuis plures nascantur, quàm moriantur, tamẽ bello, & peste, ac fame, & terremotibus, & similibus, contingit vt illi plures, qui nati erãt, simul omnes intereant vna die forte ducẽta millia, & ita fit vt non sint plures quàm erant, nec simul infiniti.

Confutatio solutionis. Hæc solutio non aufert difficultatem. Primo quidem, quia iam Philosophus hic diuinat, & dicit aliquid, cuius nullam
1 potest reddere rationem, nec probare, sed gratis id dicit: nempe bello, & peste, & similibus, tot interire, quot aliàs nati plures erant.

2 Secundo. Non est consentaneum rationi. Nam actio violẽta, & contra naturam, nõ potest esse æqualis actioni naturali in vi, & virtute, vt quot illa efficiat, hæc destruat. Sẽper n. naturalis actio, & id, quod est secũdum naturam, fortius, & præstantius est: pessime ergo sic philosophatur, qui actionibus violentis tot perire homines ait, quot actionibus naturalibus nascebantur.

3 Tertio. Quia peto. Num quotidie sic fiat, vt tot violẽter sic intereant, quot nascuntur. An intra hebdomadã tantum, vel intra mensem, vel intra annum, vel decẽ, vel centum, vel mille annos. An vero nullo seruato ordine id fiat, sed casu, vel fortuitu: An vero ex electione ab aliqua causa, puta, Deo, sic volente, ne homines cresce rent in infinitum in mundo. Nil horum Philosophus certo respondere potest, sed irrationabiliter vnumquodque horum affirmaret, cui certam aliquã afferre nõ posset probationem.

4 Quarto. Quia natura non debet esse, nec est erronea, & sibi cõtraria. Primum, vt tot naturaliter supflue generet, quos, cum sustinere non possit, cogatur postea perdere, & numero minuere. Hoc sanè esset stultitiæ, vt artifex, qui in ædificãda domo vellet plures parietes erigere, quam sit necesse, quos postea dirueret, relictis necessarijs. Deinde: Nec ipsa sibi debet habere violentas actiones in remedium suarum actionum naturalium exorbitantium a recto ordine & fine. Sed nec tales natura habet actiones naturales a debito suo fine exorbitantes. Igitur hæc fictio, quod peste, aut bello tot moriãtur, quot nascũtur, satis apertè manet confutata.

Igitur, cum dici non possit, tot homines mori, quot nascuntur: dicendum erit, aut quod plures moriũtur, quam nascuntur; & sic iam omnes homines periissent, & nullus esset superstes, si semper numerus ab æterno minuitur. Aut econtra: si plures nascuntur, quàm moriuntur, & sic essent actu viuentes infiniti homines, si numerus hominum sic ab æterno augetur.

Decimo. Sequeretur quoddã absurdum valde graue, & paradoxon, imo & omnino incredibile. Sequeretur, inquam, si mũdus fuit ab æterno, quod tot præcesserint instantia, quot horæ; & tot horæ, quot dies, & tot dies, quot mẽses, & tot menses, quot anni, & tot anni, quot secula. Id necessario consequitur. Nam essent hæc omnia infinita, quæ præcesserunt & tamen vnum infinitum non est maius altero: etiam secundum Aristotelem. 10. Rõ.

Est præterea nõ perexiguum argumẽtum, sed satis probabile, quod sumitur ex decremento tum vitæ hominis, tum staturæ ipsorum. Nam si fidem spectemus, certũ est ex genesi, & ætate, & statura imminutos homines a uita mille annorum, vsque ad septuaginta annos tempore Dauid, & nunc forte communiter ad quinquaginta, vt nunc experientia comperimus. Nam si ita est profecto mundus ab æterno, saltem homines esse non potuerunt. Consequentia est manifestissima. Antecedens probatur multipliciter. Primo enim in hac sententia est Plinius lib. 7. cap. 16. vbi hæc habet verba. In plenum autem cuncto mortalium generi minorem in dies fieri staturam propemodum obseruatur, rarosque patribus proceriores, consumẽte vbertatem seminum exustione, &c D. etiam Augustinus lib. 15. de Ciuitate Dei cap. 9. & sequentibus plu- 11. Ratio

tibus probat imminutam fuisse hominũ ætatem, & staturam: quo etiam cap. 9. ait de molari dente humano, quem ipse vidit cum aliis pluribus, qui si conscinderetur in partes, centum dentes molares sui temporis efficerentur. Alibi etiam ait, se in sepulchris antiquis vidisse, ossa tantæ magnitudinis, vt tibiæ solum os æquaretur cum integro crure sui temporis, a coxa ad pedem vsque. Multa etiam de hac re habes apud Nicolaum de Lyra in Genesim, vbi & rationes vsq; varias nititur afferre. Conciliator et multa hac de re congerit in differentia 9. & Petrus Crinitus idē ostendit 7. de honesta disciplina c. 2. imò, quod magis miremur Auerr. 2. de generatione, tex. 85. id videtur fateri. Huc pertinet illud Virgil 12. Aeneidos, cum de lapide a Turno fracto loquitur:

,, Vix illam lecti bis sex ceruice subirent.
,, Qualia nunc hominum producit corpora tellus.

Et primo Georgicorum:

,, Grandia, quæ effossis mirabitur ossa sepulchris. De eodem Gellius lib. 3. cap. 10. Sanctus Cyprianus etiam de eodē multa affert contra Demetrianum. Quod si vetustissimos consulimus, Homerus huius diminutionis conquerebatur sæpe, de quo Iuuenalis Satyra 15.

,, Nam genus hoc viuo iam decrescebat Homero
,, Terra malos homines nunc educat, atque pusillos.

Id et ratione patet, tum quia hominum intemperantia efficit, vt imbecilli patres liberos procreēt imbecilliores: secundo, quia ex communi sentētia Medicorũ, (vt antea diximus) certum est humidum radicale semel amissum, numquam posse per nutritionē perfectius, vel æque perfectum instaurari, quo fiet, vt nunquam parētes per suam nutritionem æque bonam materiã parere possint soboli, vt ipsi habebant: igitur hoc posito antecedenti, consequentia est manifesta, ab æterno homines esse non potuisse.

12. *Rõ, consensu totius antiquitatis.* Iam vero idem ostendamus ex consensu totius antiquitatis cum Philosophorũ, tum Historiarum, & gentium consensu. Est autem magnifaciendus hic consensus tot testimoniorũ, in rebus præsertim,
1 quę ex facto pendent. Et quia quo propiores fuerunt mundi origini, eo memoria recentior apud eos permanebat. In omnibus enim rebus vetustissimis id solet accidere, vt quo propius ad originem accedas earum, fama reperiatur magis celebris.

Itaque cum de orbis condicione, & origine antiquissima quæras, eo manifestiora reperies testimonia, quo authores illi fuerunt vetustiores: & maioris esse in hac re debebunt momenti, & authoritatis, quo fuerunt vetustiores.

Igitur, primo, in hoc est consensus omnium antiquorum Philosophorum ante Aristotelem, genitum esse mundum, Anaxagoræ, Democriti, Heracliti, Empedoclis, & cæterorũ, quamuis de modo quo genitus esset, inter se differant, vt vidimus, sed in illo genere, mundum esse genitum, omnes conueniebant: vt etiam expresse ait Aristoteles 1. de Cęlo. text. 102. omnes ante ipsum genuisse mundum, sicut ante diximus. Idemmet Aristoteles idem ait lib. de mundo ad Alexand. sic dicens: Vetus fama est, & quidem hæreditaria, mortalium omnium vniuersa a Deo, & per Deum nobis esse cõstituta. Imo vero aliqui eorum ex nihilo productionem admiserunt in mundi generatione, vt Plato in Timæo: qui non solum mundum, sed etiam tēpus generat, teste etiam Aristotele; quare cum nulla potuerit corporea res, vel materia aliqua ante tēpus præfuisse: si tempus generat Plato: ergo omnia cum tempore secundum Platonem ortum habuere. Præterea ex eo probatur, quia Plato in Timęo, & 6. de Republ. Deũ patrem ait primo generare Deum filium, non quidem ex materia, sed ex se, & deinde factam tertio loco animam mundi, & quarto loco naturam, & postea dęmones, seu Angelos factos a Deo, & istis Deum dedisse ne corrumperentur. At vero iam hæc Plato ex nihilo, & sola efficiente causa generabat, scilicet, Deo, & in tempore, vt in eodem Timæo manifestum est. Et quamuis aliqui, vt Simplicius in 8. Physic. text. 10. conati fuerint trahere Platonem ad æternitatem: tamen id cæteris omnibus Platonicis reclamantibus, & aliis grauissimis authoribus Plutarcho, Philone Iudæo, Attico, imo & ipsomet Aristotele, qui optime nouerat sui magistri sententiam,

etiam, qui tamē asseruit, vt diximus, illum mundum generasse, atque id manifestissime ostendit Philoponus in solutione sexti argumenti Procli. a ca. 7. vsque ad 29. & ex Neotericis quoq; Marsilius Ficinus lib. 18. de Theologia Platonis cap. primo. Igitur tum Plato, tum Platonici, & qui illum sequuntur, re ipsa, non solum mundum generant in tempore, sed etiam ex nihilo rerum dictarum productionem admittunt necessario, nisi a magistro discedant.

Ante Platonē et Trismegistus ex nihilo videtur etiam mundum a sola causa efficiente generatum, affirmare, a quo vult omnia esse accepisse. Item Pythagoras ex vnitate, quam Deum esse putabat, tanquā primo principio generabat omnia.

Item Auicenna 9. Metaph. vltro concessit creationem. Ait enim Deū creasse primum substantiam separatam, & hanc rursum creasse secundam, & sic quodam ordine vsque ad vltimam. Itaque non solum Deo creationē concessit, sed aliis quibusdam substantiis separatis a Deo. Itē Simplicius concessit creationem vere esse, licet ab æterno, & productionem ex nihilo mūdi illam. s. emanationem ab æterno, & ita materiam a Deo ex nihilo factam. in 3. digressione contra Philoponum. lib. 8. Phys. & alibi.

Alii vero ex antiquis Philosophis, ex chao, vel materia, aut ex athomis indiuisibilibus, idque vel casu, & fortuito, vel a mente & intellectu, vel aliis causis, & modis. Tamen in hoc omnes consentiebant, quod mundum generabant, vt uidimus, licet in eo differrēt, quod aliqua æterna cū Deo facerent.

Deinde omnia Antiquorum scripta, tū Historiographorum, tum Poetarum, & antiquorum populorum id testantur, quæ quidē Augustinus Eugubinus diligētissime lib. 7. de perenni philosophia a cap. 8. vsque 22. in vnum colligit Homeri, Hesiodi, Sophoclis, Phocylidis, Arati, Mercurii Trismegisti in pimandro, & Orphæi asserentium mundum genitum fuisse, & incępisse, inter quos Orphæus, quem primum Theologum Græci vocant, etiam pulchre addidit, res non vere dici posse factas ex nihilo, quoniam factę sunt ex Dei sapientia, in quo præstant omnia: quæ quidē nos ob prolixitatē non citabimus: quisque poterit apud illum videre.

Itaque omniū rerum agnoscimus initia, idque constat ex illis, qui scripserunt de rerum inuentoribus. Ergo Mundus non est æternus: imo idem ipse Aristoteles in proęmio Metaphysic. asserit esse inuētores artiū & 19. Sectione Probl. probl. 18. ait Mathematicas esse in Aegypto inuentas, quod ibi genus sacerdotum aleretur e publico: & fuisse ante ipsum pueritiam Philosophiæ, & alia similia, quæ ostendunt mundum in tempore fuisse factum.

Item nulli sunt scriptores, qui explicent aliquid fuisse gestum ante sex, vel septem millia annorum, quod merito mirabatur Lucretius, sic dicens.

,, Præterea, si nulla fuit mundi genitalis origo.
,, Terrarum, & cęli, semperque æterna fuere.
,, Cur supra bellum Thebanum, & funera Troię,
,, Nō alii alias quoq; res cecinere Poetæ?

Nam quod aliqui confingunt, interiectis quibusdam certis spatiis per cōbustiones, & inundationes aboleri omnes memorias rerum. Præterquam, quod per se ipsum est fictitium, sine vllo fundamēto id dicitur, cum nulla veterum monimenta id asserāt fuisse factum: id etiam in argumēto nono confutauimus.

Ego igitur acquiesco sentētiæ sacrorū Doctorum contra Auerroem, asserētium, creaturam nō posse esse coæternam Creatori, & id demonstrari sufficiēter arbitror superioribus rationibus, quarū etiam plures putamus esse veras demonstrationes. Cæterum alii fortasse aliud iudicabunt, non carere, inquam, probabilitate cōtrariam sententiam, aut etiam esse problema vtrinque, sicut putauit Scotus 2. sent. d. 1. q. 3. Quorum iudicium aliis reliquimus. Nos certe putamus & pium id esse, & demonstrari, creaturam non posse esse coęternam Creatori. *conclu.*

Sed argumenta opposita soluenda iam sunt, in quorum solutione adhuc magis hoc notificabitur. Ad primum: Concedo Deum esse omnipotentem ab æterno: & concedo, quod ab ęterno potuit mundum producere. Sed dico, quod non potuit *Solut. rōnum.* *Ad 1.*

mundus

mundus æternus fieri; Quod est dicere: semper potuit mundus produci ita, vt nō sumatur instans aliquod imaginatione, quin Deus possit tunc mundum producere: tamen non ob id mundus esset coæternus: nam adhuc Deus excedit, & antecedit quodcunque instās acceptum, quia vacat principio: hoc autem creaturę repugnat.

Nota. Vnde non est hoc impotentiæ Dei, sed quia res nō est factibilis in se, nec talis, aut tantæ durationis capax qualis, & quantus est ipsemet Deus. Sicut facere rem absque productione, est impossibile: ita etiam producere rē, & non in principio alicuius durationis eius: æternitas autē nō habet principium. Et nota solutionem, quam puto esse verissimam.

Ad 2. Ad secundum dico: Quod est diuersa ratio de cognitione Dei, & volitione, ac de mundi productione. Ille enim actus est increatus, & est ipse Deus, ideoq; principium non habet, sicut nec esse ipsius Dei: at mundus, & eius productio est, quid creatū, nec potuerunt esse nisi in aliquo principio durationis.

Ad 3. Ad tertium dico: Quod non expectat Deus successionem, sed semper, & semper creare potest: Aeternitas enim non est diuisibilis in se.

Ad 4. Ad quartū dico: Quod impossibile est,

1. Solutio quod causa efficiens, & effectus sint in vnico instāti primo. Vnde sicut vltima dispositio ignis, quæ inducitur eū forma ignis, non est effectus ab illa forma, sed ab eo, quod generat: similiter vestigium simul cum pede incipiens, non fit a pede, sed ab eo, qui pedem fecit: & eodem modo de Sole, & lumine dicendum: ita profecto, si in vnico primo instanti mundus, & Deus essent, impossibile esset, mundum esse factū a Deo, nisi ponatur aliquid, quod Deum cum mundo fecit, quod est plusquam impossibile. Vnde hoc est argumentum potissimum pro hac sententia, quia est in intelligibile, causam efficientem veram coęternam cum effectu facere.

2. Solut. Deinde secundo respōdeo, quod si causæ, & effectus eadem esset, & eiusdem speciei mēsura, concedi tunc posset, effectum posse esse coæqualem causæ, vt in diuinis personis dicimus, in quibus communis est mensura ipsa æternitas Patris, & Filij, potuit alterum ab altero generari, & non esse generante posterior, vt re ipsa est. Sic etiam, si vtriusq; communis esset mensura tempus, & vt Solis, & luminis, pedis, & vestigij, & eum esset ab æterno tēpus, etiam alterum posset esse ab æterno. At vero cum illorum diuersa est natura, & ratio mensuræ, non ita, sicut sunt Deus, cuius propria mensura est æternitas, & res aliæ, quarum propria mensura sunt æuum, vel tempus est impossibile, vt sint coæqualis durationis causa, & effectus. Atque hactenus de hac quæstione.

An Deus sit causa libera: an vero agat ex necessitate naturæ. *Quæstio. III.*

Vperius ad cōfutandam mundi ęternitatem, obiter, quantum fuit satis, ostendimus, Deum esse liberam causam: ideo nunc diligentius id ostendendum erit etiam secundum Aristo. sicut illic promisimus. Aliqui.n. falsò asserunt, nec Aristotelem, nec Peripateticos vllam primę causæ libertatem concedere: sed contra impie affirmant, eam omnino agere ex necessitate naturæ.

Id autem probant ex aliquot locis. Primo. illa ratio Aristotelis in 8. Phy text. 7. & 8. id videtur supponere. Ait enim: Si mouens non mouebat prius, oportebat, vt postea moueret, auferri illud impedimentum, a quo prohibebatur. Quod videtur supponere agere ex necessitate naturę. Nam alias posset responderi, primū mouēs esse liberum, atque ita sine aliquo impedimento prius non mouisse, quia noluit. *1. Ratio oppositū.*

Secundo. Ibidem text. 15. propter eandem rationem, ait esse absurdum, & simile figmento, Deum ab æterno non fecisse, & postea fecisse. 2.

Tertio. Ratio Aristotelis in tex. 79. etiā id supponit. Ait enim: Virtutē infinitam, quę est in Deo, si esset in magnitudine, moturam in non tempore. 3

Quarto. Cœlum est ingenerabile & incorruptibile, secundum Aristotelem. 1. Cœli cap. 10. & sequentibus. At si Deus se-un- 4

ſecundum Ariſtotelē eſſ-t cauſa libera effi ciēs cęli & mundi, poſſet igitur cęlum & mundum corrumpere.

Quinto. Itē lib. 9 Metaph. text. 17. & li. 12. tex. 30. itē lib. 2. Cęli tex. 17. ait, Cęlum non poſſe non moueri, & Deum ac intelligētias non habere potētiam, vt non moueant: nec eſſe in potētia, ſed eſſe actu ſemper mouentes.

Sexto. Ratio etiam hæc difficultatē facere videtur: Quia, ſi eſſet liber, poſſet velle & nolle, ac facere & non facere, atq; ita poſſet mutari Deus: eſt autem Deus immutabilis.

1. conclu. Quod nō conſtat in Ariſtotele, Deum ex neceſſitate naturæ agere, imo, in pluribus libere agere.

Loca hæc, & aliquot forte ſimilia multos induxerunt, vt Deo, ſecundum Ariſtotelem, tollerēt omnem libertatem. Vt autem aperiam quid ſentiunt primo dico, nō eſſe certum apud Peripateticos. Deum nullo modo eſſe liberum ex Ariſtotele. De inde dico, poſſe pluribus locis ex principiis Ariſtotelis probari Deum in quibuſdam rebus eſſe liberum, etiam ſecundum Ariſtotelem.

Quot viis probāda conclusio.

Oſtendamus ergo primo ex teſtimonio Ariſtotelis: deinde ex teſtimoniis Interpretum eius: tertio, neceſſariis rationibus ex principiis etiam ipſius Ariſtotelis deſumptis.

1. Via ex teſtimoniis.

1. Teſtimonium.

Primo enim ſunt hęc teſtimonia Ariſtotelis. Primo in 4 Topic. 5. loco 94. ait Ariſtot. non debere dici calumniatorem, vel furem eum, qui poſſit talia agere, ſed qui fecerit. Nam, inquit, multa poſſunt facere, & Deus, & homines, quæ non faciūt. Nil clarius dici potuit. Vbi vide etiam Alexandrum, qui benè explicat, quomodo in Deo ſit potentia ad faciēda aliqua, quæ non facit.

2. Teſtimonium.

Secundo. 10. Ethic. cap. 8. Ariſtot. ait, illos eſſe Deo chariſsimos, qui ſint verè ſapiētes, & rationē ducem ſequētes, optimo animo ſunt affecti. Vbi & curare Deum res humanas manifeſtè confitetur, & plurima iſtis beneficia conferre, qui tales ſint: & delectari Deum optimis, & ſibi ſimilibus hominibus, & illos ei eſſe chariſsimos. Hæc ibi. Inclinari autem, & monere ſe ad amandum, viſa illorum ſapientia, & virtute, neceſſitatis non eſt, ſed libertatis, & proprię voluntatis.

Præterea t Curam habere rerum humanarum, & beneficia largiri eis velle, voluntatis eſt.

Ruſus: Cum homini in Ariſt. liberum ſit, vt in ſtudia incumbat, & ſapiēs ſit, vel non ſit, virtutē eliciat, aut ſecus: profecto actus ille Dei, qui diligit ſapiētē, & ſtudioſum, non erit neceſſarius.

Obiectio, & eius confutatio.

Eſt autem ridicula illorum expoſitio: qui, vt effugiant, dicunt, Ariſt. illa in Ethicis populariter, & minus verè dixiſſe, vt homines alliceret ad virtutē; tum quia nil tale ibidē ipſe indicat, & in vniuerſis Ethicis ſetio agit, & eodem maximè loco verbis grauiſsimis: tum quod Euſtatius Grecus auctor Ethicorum Ariſtot. pręcipuus interpres longè aliter dicat, qui etiam eius rei rationem reddit, & in eo maximè ridēdi ſunt, quod non poſſint Ariſtotelem pro ſua impietate defendere, niſi dicant illum ſponte fuiſſe mendacem, & impoſtorem.

3. Teſtimonium.

Tertio. Ex 2. de Gener. text. 59. omnia eo modo compleuit Deus, quo ipſorum naturę debebatur Item ex 12 Metaphyſi. text. vltimo: res eo modo gubernantur, quo optimo pc ſſunt Sed dantur entia, cōtingentia, & libera: ergo contingēti, & libero modo gubernari debent: aliter non gubernarentur, neque complerētur ſecundum ſuam naturam. Non poſſunt autē libero modo gubernari, niſi a cauſa libera: ergo &c.

4. Teſtimonium

Quarto. Ariſtoteles in 8. Ethic. ca. 7. & ſępe etiam alibi docet, Deum erga bonos habere amicitiam; non quidem vt inter ęquales, ſed ex ſupereminentia, quam ipſe vocat, vt ſuperioris ad inferiorē. Idē ait in cap. 11. & cap. 14 & ſępe alibi tradit de honore debito & cultu ac laude Dei. Imò vero in teſtamento, quod condidit antequam excederet ex hac vita, quod extat in ipſius vita apud Laertium: Deum orat, & aliqua fieri iubet religionis ipſius monimenta, quę quidē nunquam facturus fuiſſe videretur, niſi Deum eſſe liberū putaſſet.

5. Teſtimonium

Quinto. In libro de Mundo ad Alexandrum, ſiue is ſit Ariſtot. ſiue alterius, dignus ſanè eſt, qui tribuatur Ariſtoteli: Poſtquam omnia dixerat Dei eſſe opera, cœlum, terram, animantia, atque omnibus dare vitam, & cuncta gubernare, ac regere: tandem ait. Deus cum in ſe immobili collocetur, omnia, quo vult, mouet,

net, arbitratuq; suo, in diuersis rebus generibus & naturis versat, &c. Atque hactenus ex Aristotelis quibusdam testimonijs: iam ex interpretibus quoque eius, idem ostendamus.

2 Via ex testimonijs interpretum Arist.

Praeterea: ad id probandum suppetunt multa interpretũ Aristotelis, & Peripateticorum testimonia ex Aristotelis sententia sic arbitrantium Primò enim apud Theophrastum. Si intellectus agens est Deus, vt
1 ipse putat, etiam secundum Aristotelem in libro de intellectu c. 17. qui immittit cogitationes hominibus, cum ij intelligant contingẽter, ipse contingẽter immittet. Idem dixerim de Alexandro, cuius eadem fuit sententia de intellectu agente, secundum etiam Aristotelem, vt patet ex suo 1. de Anima. c. 25.

2 Secundò. Alexander expresse in lib. de Fato ad Antoniũ, & Seuerum Imperatores in epilogo, vbi profitetur se explicare sententiam Arist. ait: A Deo esse petẽdum, vt concedat beneficia, quoniam ipsi dandi, & non dandi, facultas est.

3 Tertiò. Simplicius in 2. Physic text. 77. ait: Deum vti natura, vt vult, & cuncta in aequitate dirigere.

4 Quartò. Idẽ in 4. Phy. in digressione de loco, paulò post initium, ait: Deum in coelo Empireo illustrare mẽtes hominum, & ostendere illis ea, quae per se sunt spectabilia. Et super Epicte. c. 54. & 27 ait, animas hominũ in reditu post corpus, bonas manere praemia: de quo vide orationẽ, quam habet ad Deum, ad calcem illius operis in Epictetum, qua ipsum precatur, vt mentes nostras illuminet. Idẽ etiam Simplicius, quod plus est, in Physica, ait intelligentias posse mouere Cęlum, velocius, vel minus velociter pro earum voluntate: & ibi ita ipsum intelligit Aristotelem, vt superius citauimus.

5 Quinto Philoponus praeterea, Ammonius, & alii ex veteribus, quorum attuli ad calcem primi periherm. Themistius, Eustratius, Psellus, & Magentinus cum plerisque aliis: qui ponunt in Deo prouidentiam secundum Aristotelem, consequenter libertatem confitentur: necesse est, secundum eundem: haec enim non potest esse sine libertate, nec haberi de rebus liberis a causa omnino necessaria: atq; haec ex testimoniis interpretum Aristotelis.

3. Via ex necessarijs rõnibus ex principijs Arist. desumptis.

Sed, ex doctrina Aristotelis, & ipsius principiis multa etiam deduci possunt argumenta.

Primo. In Aristotele: Homo est liber, vt patet ex 2. Physic. text. 58. & 59. ait, hominem agere, caetera agi: & in 2. Ethic. cap. 6. ait, in nobis esse virtutes, & vitia, quae tamen versantur circa ea, quae subduntur nostrae electioni. Et in 3. Ethic. cap. 2 ait, in brutis esse spontaneum, in solo homine electionem. Et ab Alexandro in libro de Fato. c. 8. & 9. id supponitur, vt primum principiũ, in sentẽtia Aristotelis. Idẽ Simplicius. 2. Physic. tex. 1. & 32. & saepe alibi, vt alios omittam innumeros. Sed impossibile est causam secundam esse liberam, prima existente necessaria: ergo, &c. Probatur minor. Quia aliàs secunda causa posset operari sine prima: quia posset efficere id, ad quod prima non posset cooperari: & praeterea secunda tunc causa videretur domina primae, si pro eius arbitrio primam ad agendum secum traheret, vel reiiceret: ac fieri demum posset, vt actionem necessariam primae causae secunda frustraret sua libertate, nolens operari; Quae omnia sunt plane absurda. Praeterea, ratio ipsa, qua probat 2. Ethic. in homine esse libertatem, & voluntarium, non vero in bruto, aut aliis rebus, est, quia valet intellectu, quo cognoscit finem & media ad finem, & ea ad finem ordinat, & ita intellectum consequitur in appetitu voluntariũ, & sensum consequitur in appetitu spontaneum tantum: At Deus intellectũ habet, & mens est secundum Aristotelem: ergo &c. Et consequitur in eo voluntarium, ex Aristotelis ratione: & praesertim, cum omnia ordinet Deus in finem, vtpote sapientissimus.

2 Secundo. Secundum modum argumentandi, quo vtitur Aristoteles in 1. de Anima. tex. 8. quod etiam repetit 3. Metaphysic. tex. 15. aduersus Empedoclem. Inepte facit, qui aliquam perfectionem, quae vere perfectio sit, negat Deo. Sed libertas est perfectio: ergo, &c. Probatur minor: Quia solum dicit in sua ratione esse dominiũ suarum operationum, & ita potest facere, vel non facere, vt velit, idque ex seipso, nec alteri necessario subesse: At hoc perfectionis est, esse suarum actionum absolutum dominum, & non alteri subditum

ditũ vel seruum, nec ab alio aliquo necessario pendere, ergo &c.

3 Tertiò. In innumeris rebus naturalib. nullam posset quis reddere, secũdum Aristotelẽ, rationem, nisi recurratur ad diuinam voluntatem: vt v.g. in ordine circulationum cœli, cur hæc prior, illa sit posterior, & nõ econtrà: cum enim omnino similes, reddi ratio non potest, nisi sola Dei voluntas ordinantis: Cur non totus mundus sit inuersus, vt pars antartica sit, vbi est artica, & econtra. Omnia enim eodem modo se haberent.

Ex pluribusquorũ reddi causa nõ pot, præter diuinam voluntatem

1

2 Præterea: Cur motus cęli sit magis ab Oriẽte in Occidẽs, quàm econtra: de qua quæstione tam laborat Aristoteles in 2. Cęli. tex. 33. nulla enim inueniri potest, præter diuinam libertatem. Nam quod respõdet, in Oriente esse dextrum, manifestẽ petit principium: Nã propterea ait esse dextrum in Oriẽte, quoniam inde incipiebat motus. At verò eadẽ remanet difficultas: quia si esset in occidente, ibi esset dextrum, quia inde inciperet motus, & ita videtur petitio principij: Quæro enim cur Deus posuisset dextrum in oriẽte potius, quàm in occidente.

3 Præterea: Posita aliqua debita dispositione ad introducẽdam. v.g. formã ignis, nulla põt reddi ratio præter diuinam voluntatẽ, cur hæc forma numero introducetur. v.g. bipedalis, & non alia ignis bipedalis. Non enim magis conuenit hæc forma ignis numero, cum hoc loco, hoc tempore, ac numero dispositione, quàm alia forma ignis bipedalis.

4 Itẽ. Partes tẽporis inter se sunt omnino homogeneæ: Cur ergo tẽpus hesternum non fuit hodiernum, & è contra: cur dies vel annus elapsus præcessit, & hic subsequitur: sed & infinitorum instant' si ordo cur ita sit? Et in partibus etiam motus cęli idem poteris quærere. Neque vero ratio in his, quæ satisfaciat, reddi potest, præter diuinam uoluntatẽ, & sapientiã; sic in istis rebus indiuiduis ordinem constituentem, quibus similia problemata facile poteris sexcenta excogitare.

5. *Ratio.* Ad hęc addamus rationes quasdam D. Tho. ex lib. 2. Summæ contra gentes cap. 23. ex pluribus quas illic affert Sanctus Doctor pulcherrimas. Sit ergo argumentum.

Amplius secundum philosophum 9. Metaphy. duplex est actio. Vna quę manet in agente, & est perfectio ipsius: vt videre. Alia, quæ transit in exteriora, & est perfectio facti: sicut comburere in igne. Diuina autem actio non potest esse de genere illarum actionum, quæ non sunt in agente, cum sua actio sit sua substantia, vt in primo ostẽsum est: oportet igitur, quod sit de genere illarum actionum, quæ sunt in agente: & sunt quasi perfectio ipsius. Huius autem non sunt, nisi actiones cognoscentis, & appetentis: Deus igitur cognoscendo, & volendo agit, & operatur: non igitur per necessitatem naturæ, sed per arbitrium voluntatis.

Adhuc Deum agere propter finem, ex hoc manifestum esse potest. quod vniuersum non est a casu, sed ad aliquod bonum ordinatur: vt patet per philosophum in 12. Metaphysi. Primum autem agens propter finem oportet esse agens per intellectum, & voluntatem: ea enim quæ intellectu carent, agunt propter finem, sicut in finem ab alio directa: quod quidem in artificialibus patet: nam sagittę motus est ad determinatum signum ex directione sagitantis. Simile autem esse oportet in naturalibus: Ad hoc enim, quòd aliquid directẽ in finem debitum ordinetur, requiritur cognitio ipsius finis: & eius quod est ad finem, & debitæ proportionis inter vtrũque, quod solum intelligẽtis est. Cum igitur Deus sit primum agens, non agit per necessitatem naturæ, sed per intellectũ, & voluntatem. *6. Ratio.*

Itẽ. Volũtas habet pro obiecto bonum secundum rationẽ boni. Natura autẽ non attingit ad communem rationem boni, sed ad hoc bonum, quod est sua perfectio. Cum igitur omne agens agat secundum quòd ad bonum intendit, (quia finis monet agentem,) oportet quòd agens per voluntatem ad agens per necessitatem naturæ comparetur, sicut agens vniuersale ad agens particulare: agens autem particulare se habet ad agẽs vniuersale, sicut eo posterius, & sicut eius instrumentum: ergo oportet, quòd primum agens sit voluntarium, & non per necessitatem naturę agens. *7. Ratio.*

Demum: si Deus liber non esset, sequerentur multa absurda contra naturam, & contra *8. Ratio.*

contra ius, & debitum naturæ: Vt, quod non esset orandus, cum esset necessarium agens: nam stultum esset orare agētia necessaria, vt Solē, Lunam, ignem, vel aquam, quia flecti precibus non posset. Sic ēt nec timēdus esset, nec reuerendus: imò nec colēdus, nec in eo spes collocanda, quòd adiuuaret, vel eriperet ex malo, aut periculo: & sexcenta eiusmodi.

Hæc sanè argumenta omnia etiam in principiis Aristotelis, & in ratione naturali euidenter ostendunt, Deum nō posse esse agens omnino necessarium, sed secundum etiam Aristo. tum cum liberis causis medijs libere coagere, tum in indiuiduorum productione, & ordine libere ea dispo nere, & præsertim concessa, vt concedi debet, secundum Aristotelē, prouidentia, de qua & nos alibi.

Solutio obiectionū in contrarium. Vt autem locis illis Aristotelis satisfiat, dici posset fortè probabiliter: primò Aristotelem voluisse Deum esse agens necessariū circa ea, quæ pertinebant ad perfectionem vniuersi, vt videlicet circa species in vniuersali, & de motu in vniuersali, ac mūdi conseruatione, de quibus videntur progredere argumenta illa: at verò circa indiuidua (vt diximus) & res liberas, vt homines, non est dubium, quin ipsum posuerit liberum. *1. Solutio ad omnia simul in genere loca Aristotelis.*

Sed neque illud certò apud Aristotelem affirmare quis poterit, vt ostendimus, maxime cum nullibi id expressè dixerit: & hæc loca non conuincant, sed optimè dissolui possunt etiam de speciebus cœli, motu, & mūdi conseruatione, vt paulò post dissoluemus.

2. Solut. in genere. Secundò. Cum illæ rationes Aristotelis, tam in text. 8. & 9. quàm in 79. quas facit pro mundi æternitate, tam in multis aliis, vt supra attigimus ex Philop. & suo etiam loco erit manifestum peccent: nō esset mirum si inter alia inconuenientia, in hoc etiam inciderent, vt illam libertatē adimerēt Deo, quam in tam multis aliis locis ipsemet concedit Aristoteles: atque ita in genere responsum esset.

Ad singula testimonia Aris. Sed tamē particulatim ad singula accedamus, & ostēdamus ex nulla certò constare Aristotelem ademisse Deo libertatem, etiam in cœli motu, & speciebus, & mundi conseruatione.

Ad 1. Ad primum igitur respondemus, ibi Aristotelē ponere mouens fuisse non seorsim, sed simul cum mobili: & tūc ait, oportuisse esse aliquam causam quietis, si mouens non mouebat illud mobile: vt si poneretur, v. g. coæterna materia cum Deo, vel chaos, vel aliud aliquid, vt antiqui illi Philosophi ponebant, contra quos disputabat: Ac tunc quidem rectè ait esse aliquam causam quietis debere, aliàs contra naturam esset illa talis quies, & violenta, imò nec fieret. Et quidem hoc semper sequitur, siue mouens esset liberum, siue necessarium: nam nec ex electione, vel voluntate illa tunc quies esset sine causa, vel impedimento eligenda, sicut nec a natura, tunc sine causa, vel impedimento efficeretur: quare ratio Aristotelis simpliciter cōcludit & absolutè, non curans quomodo mouens agat, liberè ne, an necessariò, sed abstrahendo.

Ad secundum respondeo eodem modo, supposito mobili cum mouente, inferre Aristotelem contra Anaxagoram illo loco, qui ponebat mētem, & chaos infinito tēpore præcessisse in quiete, & postea Mentem inde omnia segregasse, & mouisse. Nam hoc contra rationē, ait, diceretur fuisse infinito tempore mouēs, & mobile: nec tamen assignare causam naturalem illius infinitæ quietis, & cur modò, & non prius cuius rationem nullam reddebat Anaxagoras. Hæc autem Aristotelis illatio, posito mouente & mobili simul & eodem modo tunc, sequeretur, siue illa Mens libera, siue necessario agens ab Anaxagora diceretur. Nam illa quies mobilis infinita esset præter naturam, & sine ordine ad motum finitum, vt ait Aristoteles, & ita nec eligenda ab ipsa Mente, etiam si libera esset. Sed, vt diximus, Aristoteles nil curat ibi, an monēs sit liberum, vel necessarium, sed absolutè infert, & simpliciter. An verò rectè inferat, alia quæstio est. Nam posito mobili simul cum mouente, rectè fortasse. Sed si Mēs illa Anaxagoræ fuit ab æterno sola & libera, non ita. Nec contra hoc ibi disputauit Aristoteles. Posset enim tunc assignari causa cur prius & non antea, vt supra diximus. *Ad 2.*

Ad tertium respondeo, quòd si illa virtus esset in magnitudine, esset necessaria, quia esset omnino immersa materiæ, vt aliæ formæ corporeæ: secus autem si sit, vt est. *Ad 3.*

vt est, etiam secundum Aristo. a materia se parata, & a magnitudine: nam sic est libera, vt potè intellectu, & voluntate prædita. Vel si adhuc quis dicat, manere liberam in magnitudine, & corpore existentè, sicut anima rationalis nostra: Tamen tunc in illius motus naturalis actione esset necessaria, velut etiam vinificando corpus, & dando ei esse, cum in aliis actionibus, scilicet uoluntatis, & intellectus esset libera. Sicut ipsa etiam anima nostra in actionibus naturalibus, ut nutritionis, augmenti, & decrementi, & cæteris, est etiam agens naturale, sed in aliis uoluntatis, & a uoluntate imperatis, agit libere.

Ad 4. Ad quartum Respondemus primò, et si hoc consideremus secundum Aristote. in conseruatione cęli, & mundi esse causam necessariam: non ideò concluderetur in omnibus aliis eius actionibus nullo modo esse liberam, scilicet, vel cum causis liberis coagendo, vel in particularibus rebus, vt ostendimus.

Secundò. Dicimus etiam cum illa necessitate posse esse aliquam libertatem, videlicet complacentiæ, qua scilicet spontè & delectabiliter mundum cōseruare vult, & conseruat sua ipsa propria immutabili voluntate, sicut complacet in se ipso, & suis perfectionibus, & sui amore. Quare non excludit adhuc secundum Aristo. etiā in mundi conseruatione omnem libertatem.

Tertiò, dicimus, quod Deus, etiam si posset corrumpere, non tamen corrumpet, nec opus suum destruat. Esse autem cęlum incorruptibile ex se, quod careat materia & contrariis, atque ideò nulla naturali causa posse corrumpi; & nil amplius concludere testimonium illud Aristo.

Ad 5. Ad quintum respondeo idem, quod ad præcedens argumentum, primo, & secundo loco diximus: & tertio rursus addimus: ibi solum dici, ex se cælum, si naturā eius spectemus, non posse non moueri, & hoc suæ naturæ esse impossibile, & ei repugnare, quod postulat semper moueri: non verò Deo mouenti ex se repugnare, aut intelligentiæ, quamuis & hæ quidem non intermittent motum, non quia non sint liberæ, aut quia ex se non possent, si solum suam naturam spectemus: sed quia cōtra cæli naturam non agant, nec uolūt agere, ne etiam contra rationē sic agant non mouendo.

Dicimus præterea, non esse in potentia intelligentias ad motum cęli, vt possint non mouere, si spectemus naturalem ordinem rerum, & actionem naturalem: quia alias uiolenter agerent, & contra naturam cęlo inditam: non quod in se absolutè nō sint praditę intellectu, & voluntate, atque adeò libere agant.

Quamuis etiam Simplicius, posse in telligētias celerius cęlum mouere, & minus celeriter, concessit etiam secundum Arist. supra in Physic. vbi ipse etiam Aristo. idem videbatur insinuare.

Ad sextū. Et si Deus possit facere, & non facere, & velle, vel nolle, vt aliquid sit, vel fiat, non sequitur ipsum mutari, sed res ipsas factas. Et hoc etiam de prima causa cognouit Arist. qui posuit primum mouens immobile, mutat itaque reliqua ipso immoto permanente. Nec cum dicimus illū posse velle, & nolle, habet diuersos in se actus uoluntatis sibi succedentes, vt in nobis: nam & ipsum velle est ipsum esse, sicut & intelligere est ipsum esse: non verò actus accidentales informantes eius uoluntatis potentiam; solum ergo mutatur respectus rerum volitarum ad ipsum, quia aliter se habent ad ipsius uoluntatem, quam antea: non verò ipse mutatur, aut aliter se habet ipse Deus. Denique quicquid vult, voluit ab æterno, sed liberè vult, & nunc & ab æterno: atque de hac quęstione sit satis. Ad 6.

Caput Tertium.

Principium considerationis id erit. Tex. xxj.

Motus ęternitate constituta vniuersaliter, modò vnius motus primi æternitatem indagat, ac similiter vnius primi motoris: ac exordiū sumit a quæstione proposita in tex. 19. superiori: An quæ mouentur, semper moueantur: & quæ quiescunt, semper quiescant: ad cuius inquisitionem po- *Vt probet motum primi, et motoris primi æterni tatē, supponit aliqua sēper moueri.*

 nir

Aliqua semper quiescere, aliqua quandoq; moueri, quandoq; quiescere.

nit vnam diuisionem cum subdiuisione, & argumēto colligit, esse aliqua, quę semper mouentur, alia quæ semper non mouentur: Aliqua, quæ aliquando quiescūt, aliquando mouentur & per hoc soluitur dubium, & similiter finitur speculatio de motu, quæ in his sex libris Physicorum suscepta fuit.

Diuisio eorum, quæ mouētur & quiescūt Subdiuisio.

Est igitur diuisio tripartita. Aut omnia mouentur semper, aut omnia quiescunt semper. Aut aliqua quiescunt, aliqua mouentur.

Subdiuisio est huius tertii membri adhuc etiam tripartita. Si aliqua mouentur, aliqua quiescunt: aut illa, quæ mouentur semper mouentur: & illa, quæ quiescunt, semper quiescunt: Aut illa, quæ mouentur, possunt quiescere: & illa, quæ quiescunt, possunt moueri: & tunc omnia moueri, & quiescere poterunt, & apta erunt: Aut tertiò, Alia mouentur semper, alia quiescunt semper: alia modo mouentur, modò quiescunt.

Nota.

Ita, vt sint tria entium genera; Quędā immobilia, quędam mobilia semper: quędam apta modo moueri, modo quiescere quod membrum verum esse ostēdetur per aliorum exclusionem.

Integra totius diuisionis partes quinque.

Est igitur vna integra diuisio, quinque partibus constans. Item in primis duabus fit diuisio solum penes prædicata duo, sub iecto non diuiso. Puta, aut omnia semper mouentur, aut omnia semper quiescunt.
1 Sumimus enim omnia entia in vtraque
2 parte. In tertia diuidimus vtrumque:
3 Puta, Aut alia semper mouentur, & alia semper quiescunt. In quarta coniungimus duplex prædicatum vni subiecto:
4 Puta, Aut omnia sunt apta moueri, & quiescere. In quinta sumimus vtri-
5 usque diuisionem, simul cum diuisione aduerbij temporis: Puta, aut alia semper mouentur, alia quiescunt semper: alia modo quiescunt, modo mouentur.

Dicere igitur omnia quiescere. Tex. xxij.

Excluditur illud mēbrum, quod non omnia semper quiescāt.

INcipit partes excludere: ac primò illam quam prius sumpsit, puta, omnia quiescere semper, quod affirmabat Zeno. Quadrupliciter autē hoc reiicit. Primò, ex sensu, quo motum percipimus, in quo reprehēditur Zeno, quia relicta sensus experientia, sequebatur rationē, quod dicit esse imbecillitatis intellectus, quia, vt dicit S. Th. 1
nesciēs soluere rationes sophisticas cōtra sensum quicquam affirmabat. Simplic. dicit, hoc dici esse ex imbecillitate intellectus, quia est nescire per se notum, a non per se noto distinguere.

Secūdò reprehēditur. Quia ista sententia non solum aufert vnam conclusionē particularem, aut vnam rē, sed potius omnes res naturales negat, in quibus motus est principium. Imò dicit, quod omnes artes, & opiniones negat, quia omnes motu aliquo modo vtuntur, & indigent. Physica enim motum per se considerat: Metaphysica motum supponit, per quē, Deum esse, indagatur. Mathematica motum supponit, vt ab eo abstrahat: similiter etiam aliæ artes practicæ. 2

Tertiò autem in hoc reprehenditur, quod etiam præter Physicam alia tollat. 3

Quartò reiicitur? Quia sicut eos, qui instant, & principia negāt Mathematica, non est Mathematici redarguere, ita nec est Physici cōtra eos disputare, qui motū negant, cum sit principium Physicum, naturam esse principium motus. 4

Fere autem & omnia dicere moueri. Tex. xxiij.

Reijcit alterū membrū, quod nō omnia sēper moueantur.

REiicit alteram partem diuisionis, puta omnia moueri, quod dicebat Heraclitus. Dicit autem, quod hoc est ferè simile cum prima opinionē, quia est falsum, & etiam præter methodum, id est non Physicè dictum. Quia sicut qui motum negat, non loquitur Physicè, ita etiam qui quietem. Nam natura principium est vtriusque, & motus, & quietis.

At mi-

At minus præter Physicam loquitur, qui negat quietẽ. Nam naturalis præcipue in motu versatur, eo, quod plura moueantur, & quod motus quid positiuũ est: quies vero motus priuationem dicit. Et ita parũ de quiete, multum de motu in Physica disseritur: minus ergo neg it Physica, qui omnia semper moueri dicit: est autem hęc non tanda expositio. Impugnaturus ergo hanc opinionem, tanquam magis physicam ipsam exponit. Illi enim dicunt, omnia moueri, nullo dempto, & semper moueri: tamen non semper motum hunc apparere: ob id quædam quiescere videntur, cum tamen moueantur.

Exponitur opin. Heracl.

At quamuis hi non explicent, quo motu cuncta moueantur semper, an vno, an pluribus: tamen Aristoteles de omnibus probat, ac dicit, facile esse probare, omnia secundum nullum motum moueri semper. Et primo probat de augmento, & decremento sic. Secundum augmentum, & decrementum non potest quicquam continue moueri, quin detur interpolatio: ergo non possunt omnia secundum talem motum semper moueri.

Primo probatur in Augmẽto, & decremento non semper continue moueri.

Hoc argumentum varie intelligitur ab Expositoribus. Themist. sumit vtrũq; motũ simul, vt sit sensus. Augeri, & decrescere, sicut ascẽdere, & descẽdere, nõ possunt esse absque media quiete: ergo nõ possunt res semper moueri. Quod si dicas debebat probare de altero per se. Dico, non oportebat: nam hoc sensus indicat, cum res non semper augeri, sed aliquãdo decrescere sentiamus. Quod si istam admittamus expositionem, a quæstione illa nos liberamus. Contendunt enim aliqui ex hoc loco, augmentum non esse motum continuum. Addeetiam quod cum Themist. exponunt Simplic. & Psellus.

Not tex. expositionum.
1. Expõ.

Alij vero cum S. Thom. & Auer. aliter exponunt: puta, quod nec augmentum continuum est per se, nec decrementum, sed quod fit per minima; ita vt vnico instanti, & tempore acquiratur minimum vnum quantitatis, alio tempore: & instanti aliud minimum, & non continue, ita vt in singulis instãtib augeatur: esset enim infinitum actu.

2. Expõ.

Vnde debes intelligere sic augmẽtum, quod in hoc tempore disponatur alimentum tantum, & in fine dispositionis conuertatur, & nutritum fiat maius: & alio tempore disponatur, & postea augeatur nutritum semper interrupto augmento. Non vt tempore aliquo continue augmentum fiat, ne detur infinitum. Idem de decremento, & sic explicant rationem Aristotelis.

Authoris sententia.

At quicquid de hoc sit, melius est, admisso, quod loquatur de augmento per se, quod sit sensus, quod non semper res augeatur, id est, quamuis per viginti annos duret augmentum, non in hoc toto tempore continue augmentum fit, sed aliquãdo cessatur. Hoc tamen nõ obstabit, quin augmentum saltem aliquo tẽpore sit continuum.

Inter has expositiones mihi magis placet vltima: nam verba, quæ sequuntur, huic videntur facere: Et Simplic. docet etiam non solum illos duos motus non esse continuos, puta, augmenti, & decrementi inuicem, sed nec singulos per se. De continuatione autem horum alibi disputabitur.

Est autem similis ratio illi, quæ est de eo.

Comparat hos, qui totum augmentum dicunt continuum, his qui dicerent, excauationem lapidis guttis esse continuam, ita, vt si tanto tempore tantum excauatur, in dimidio dimidium excauabitur, & in alia quauis temporis illius parte etiam pars alia excauabitur. Ita etiã de augmento: si enim augetur viginti annis in dimidio dimidium, & in alio aliud augebitur, quamuis non semper motus sit notus, sicut excauatio a singulis guttis nõ est nota.

Reijcit similia duo, quæ videri possint.

Similiter est aliud exẽplum de arbore, quæ nascens iuxta lapidem, ipsum tandẽ scindit, dum crescit: videtur enim motus scissionis esse continuus.

Statim reijcit hoc Aristoteles dicens, quod non ita est. Non enim quæuis gutta, & in qualibet parte temporis cauat, sed omnes simul. Similiter, non in toto tempore, quo arbor nascitur, lapidem scindit, sed tempore quodam: sicut qui nauim trahunt

hunt. Non enim quiuis per se pro aliquo tempore trahit, sed omnes simul per totũ tempus.

Ita fit augmentum. Non enim calor naturalis per quamlibet dispositionem continuo tempore auget, sed aliquo tempore disponit,& alterat,& post auget: similiter in diminutione. Vnde quamuis pars remota, excauataque diuisibilis sit, non tamen pars quælibet in parte qualibet temporis remouetur. Similiter de augmento, & diminutione dices, quomodo gutta cauat lapidem, cum nulla per se cauet? Respondet S. Thom. quod primę disponunt, vltimæ autem, dispositione pręcedenti, excauant.

Solut. D. Tho.

Simplic. & Themist. hæc verba non referunt ad augmẽtum, sed ad operationem ipsam illorum, qui dicunt, motum esse, sed non semper percipi: & tunc dicit, quod hoc est simile, ac si dicant, excauationẽ esse continuam, at non percipi: Quod quidem falsum ostendit: pendet autem hęc expositio ex præcedente ipsarum, & vtraque est conueniens.

Concludit Aristo. quod quamuis diminutio,& augmẽtum diuisibilia sint in infinitum, cum per ea quantitas acquiratur, vel deperdatur, quæ diuisibilis est in infinitum; tamen non oportet, quod in qualibet parte temporis continue perdatur, aut acquiratur aliquod totum, id est, aliqua quãtitas, vt dictum est. Et in hoc apparet, expositionem priorem magis conuenire literæ, quàm posteriorem Simplicij.

Similiter autem & in alteratione qualibet.

Probatur idem in alteratione.

CVm probasset secundum augmẽtum, vel decrementum omnia non semper moueri, eo, quod augmentum nõ est continuus motus: probat idem modo alteratione; quod non moueantur omnia alteratione semper. Et hoc tripliciter. Primo, quia non fit semper alteratio continua, vt dictum est de augmẽto: non igitur semper res alteratur. Probat antecedens de congelatione, quæ alteratio quædam est, & in tempore fit: non tamen in qualibet particula temporis congelatur pars congelati, sed totum simul: vt patet de coagulatione lactis,& de aquæ cõgelatione, de qua iam alibi dictum est.

1. Ratio.

Probat secundo; quod alteratur certo tẽpore, & in certum terminum mouetur: Vt quod ægrotat, ab ægritudine in sanitatem tendit in tempore aliquo, & nõ in instanti: ergo non semper est sanatio: alias non esset tempore certo, nec in terminum certum. Vnde addit, quod hoc negare, est valde nota negare: & vocat continuo alterari semper,& incessanter alterari. Nota, quod addit illud verbum (non in termino temporis) id est, instãti alterationem esse: quia alias, nisi esset in tempore, non videretur motus continuus. 2

Tertio probat experientia. Experimur enim multo tẽpore lapides in eadem duritie perseuerare, nec duriores, aut molliores fieri: quod si alteratio esset secundum duritiem, profecto tanto tempore sentiretur notabiliter: quod non ita est. 3

Et de ipso ferri mirabile est. Tex. xxiiij.

PRobat tertio de motu locali: quod nõ omnia semper moueantur motu locali: Et facit duas rationes. Altera est: quia motus localis est sensu perceptibilis: at sensu aliquando motum lapidis, aliquando quietem in terra percipimus: ergo non semper lapis mouetur: aliter mirum est, quod lapis existens in terra, moueatur localiter,& sensu non percipiatur. Altera ratio est: Omne, quod in proprio loco est, quiescit, nisi violenter moueatur: at multa in suis locis existunt, nec violenter semper mouentur: ergo non omnia mouentur, sed aliquando quiescunt. Vnde ex his concludit, quod non omnia semper quiescunt, aut semper mouentur: Et hoc per has rationes, & alias similes notum euadere potest.

3 Probatur idem in motu locali. 1 2

At vero

At vero neque alia quidem contingit.

Impugnatur 3. rō diuisionis vt nihil videlicet sit, quod aliquādo quiescat, aliquādo moueatur 1. Ratio. 2

IMpugnat tertiam diuisionis partem, puta, aliqua quiescunt semper, aliqua mouentur semper, ita, vt nihil sit, quod aliquando quiescat, aliquando moueatur: & reiicit duplici ratione. Prior est, sicut præcedens: Quia est contra sensum. Experimur enim aliqua moueri, & eadem aliquando quiescere.

Posterior est: Quia ex hac opinione aufertur augmentum, & motus violentus, & generatio, ac corruptio, ac denique motus vniuersaliter. Aufertur quidem augmentum, quia (vt dictum est) nō est cōtinuum: Aufertur motus violentus, quia mouetur violenter, quod ex quiete naturali in motum tendit præter naturam: Debuit ergo quiescere: nam motus naturalis uiolento non est continuus.

Aufertur generatio, & corruptio, & deniq; motus; quia omnis est ex quiete vnius termini in quietem alterius: vt cum ex albo fit nigrum, tunc quod quiescebat sub albo, mouetur in nigrum: similiter cum ex non homine fit homo, quod non homo erat, tendit vt fit homo. Aut in loco similiter: quod erat hic, mouetur hinc, vt fit, & quiescat in alio loco. Auferre igitur quietem in his, quæ mouentur, est auferre, & destruere motum omnem.

Quare manifestum est. Tex. xxv.

Impugnatur quarta pars diuisionis, omnia a'i quando quiescere moueri.

COncludit, quod alia quidē modo mouentur, modo quiescunt, quod est contra partem impugnatam: postea excludit quartam partem, quod omnia aliquando moueantur, aliquando quiescant. Et dicit, hoc esse ascribendum rationibus superioribus. Intellige quod est opinio Empedoclis superius impugnata tex. 15. Hic enim dixit omnia aliquo tempore quiescere, alio moueri. Simplic aliter exponit: sed sic est bona expositio.

Reiectis his quatuor opinionibus ad inferendam quintam diuisionis partem iterum veluti resumit dicta, & syllogismum diuisiuum componit, partes omnes pr ter vnam quam intendit destruentem.

Aut enim omnia quiescunt, aut omnia mouentur.

Tex. xxvj.

EST igitur diuisio. Aut omnia quiescunt, aut omnia mouentur, aut aliqua quiescunt, aliqua mouentur: & horum, aut omnia sunt apta quiescere, & moueri aliquando: aut aliqua quiescunt semper, alia mouentur semper: & alia modo mouentur, modo quiescunt: & prætermisit in hac diuisione tertiam partem superiorem, quia cum aliis intelligi potest. *Proponitur tot diuisio.*

Statim partes excludit. Primo illam, quòd omnia quiescunt: & dicit, quod etsi supponatur, ita esse, sicut Melissus dicebat, puta, ponens vnum, & immobile uniuersum: quamuis non sit: non tamen negari potest, quin saltem aliqua moueri appareant, aliqua non: tunc illa imaginatio, & opinio, qua motus apprehenditur, & iudicatur, erit falsa, cum aliter res se habeat: & aliquando est vera cum res, ita se habet. Ergo ex hoc, quod motum negant, motus est. Nam imaginatio, & opinio falsa, & vera, imò absolutè imaginatio, & opinio motus quidā est. Quo autē modo imaginatio motus sit, ad libros pertinet de Anima. Est enim imaginatio motio potentiæ interioris a sensu in actu facta: vt cum quę sensibus percipimus, imagines interius uoluimus. Opinio autem est assensus. & iudicium sensus interioris: hi autem quidam motus sunt. *Excluduntur aliquæ partes.*

At quia hæc res est per se nota, dicit, q̄ non oportet rationem quærere, cum habeamus sensum, qui notior est ratione. Quærere autem rationes, vbi sensus est, est hominis non distinguentis melius, & speius, per se notum, & non per se notum, vt diximus. *Not. q̄re rōnem vbi ē experientia & sensus, est hominis nō distinguentis interius et peius.*

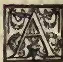
Alias partes duas diuisionis superius positas reiicit: & dicit, quod omnia semper moueantur, aut quod aliqua quiescāt semper, alia moueantur semper: similiter prima, quod omnia quiescāt semper, vnica ratione reprobantur: Nam experientia ostendit, aliqua aliquādo quiescere, & easdem aliquādo moueri: & hinc patet, quòd impossibile sit, omnia quiescere, aut omnia *Excluduntur aliæ partes.*

nia moueri continue, i. semper: aut aliqua semper moueri, alia semper quiescere: & non esse aliud medium, puta, alia aliquan do moueri, aliquando quiescere.

Caput Quartum.

Reliquum est igitur. Tex. xxvij.

Explicat suã sentẽtiã Arist.

Lijs diuisionis partibus refu tatis, nunc suam sententiam determinandam interroga tione proponit sub disiun ctione cum quarta parte di uisionis: puta, an oĩa sint apta quandoq; quiescere, quandoq; moue ri: an potius non sic; sed aliqua sint semper in motu, alia semper absq; motu: alia ve ro quandoq; in motu, quandoq; in quiete: atque hanc partem intendit demonstrare: ex hac enim colligitur vnicum esse perpetuum motum continuum, & vnum motorem immobilem.

An oẽ, quod mouetur ab alio mouea tur.

Ad huius determinationẽ vnum aliud inquirit: An omne, quod mouetur, ab alio moueatur, quod quidẽ in libro septimo di sputauerat, sed non similiter. Illic n. tracta uit hoc vniuersaliter, & qua ratione ad motum pertinebat: hic vero particulariter, & ostendendo, quale sit id, a quo vnũquodq; mouetur: & hoc, vt deducat nos ad primũ motum, & primum motorem. Vnde ex illo, quod dicitur in septimo, & hic, perfecta fit huius tractatio.

De quo motu, & mouẽte agatur hic.

Primo autem explicat, de quo motu, & mouente sermo fit. Secundo, in quo præcipue difficultas consistat, aperit, & id post ea determinat. In hoc ergo textu triplicem diuisionem mouentium, & mobilium ponit, quarũ prima est aliàs dicta: Eorũ quæ mouent, aut mouentur, quædam per accidens, quædam per se, aut mouent, aut mouentur. Explicat priorem partem. Illa mo uent per accidens, quæ mouent, quia insunt alijs: vt si ignis calefacit id, quod accidens est igni, dicitur per accidens calefacere, sicut album per accidens ædificat, quia accidit artifici ædificanti. Dicitur etiam alio modo per accidẽs mouere, quod ob id mouere dicitur, quia secundum sui partẽ mouet: vt quod manu, vel alia parte

Tres diuisiones mouentium.

1 *Quædã mouẽt, et mouẽtur, vel p se, vel per accidens. Quæ mo uẽtur p accidens.*

sola mouet aliquid, per accidens dicitur mouere.

Idem fit ex parte mobilis. Per accidens enim mouetur aut id, quod accidit rei motæ, vt album calefit per accidens: aut quod per partẽ sanatur, vt per accidens sanatur, quod tantum secundum oculum sanatur. Et nota quod hic sumitur, per accidẽs vni uersaliter, vt comprehendit ẽt secundum partem moueri: nam in quinto libro particularius sumpsit.

Explicat autẽ posteriorem partem: puta quæ per se mouent, aut mouentur: Et dicit, quod ea, quæ non per accidens, id est, quæ mouẽt, nõ quia alijs insint, nec quia secundum partem, illa mouent per se. Similiter illa per se mouentur, quæ mouentur, nõ quia alteri insint, aut secundũ partem moueantur. Hæc autem nota sunt ex præcedentibus. *Quæ per se.*

Secũda diuisio est subdiuisio eorũ, quę per se mouentur. Horum enim, quædam a seipsis, id est, a principio actiuo interno mouentur, vt animalia: Alia ab alio extrinseco mouentur, vt inanimata. 2 *Quæ per se mouentur, eorũ alia a prĩcipio intrĩseco mouẽtur, alia ab extrinseco.*

Tertia diuisio est: Eorundẽ, quæ per se mouentur, tam a se, quam ab alio, quędam secundum naturã, quædam violenter mouentur. Explicat primo in his, quæ a se ipsis mouentur. Et dicit, quod totũ animal mouetur naturaliter, si motus ipsi toti cõparetur. Probat. Omne, quod in se habet motus principium, secundum naturã mouetur: sed quæ a se ipsis mouentur in se habent motus principium: ergo secundũ naturam mouentur. 3

At si motus animalium ipsi corpori cõparentur, tunc sunt quidam violenti, quidam naturales. Violenti, qui sunt contra elementum prædominans in illo: vt cum animal sursum saliet, videtur violẽtus motus: econtra vero naturalis. Vnde oportet motuũ positiones respicere, an sit sursum, aut deorsum: similiter qualitatem. Nõ enim naturaliter alia vertigine mouentur, aut in terga; ob id motus hi violẽti dicuntur corporei. Hoc idẽ in partibus animalis fit: motus enim partiũ sunt etiam violenti aliquando: vt motus pedũ retro, & manus deorsum, quia sunt contra naturalem aptitudinem.

Explicat etiam, de his, quæ ab alio mouentur. Nam violenter mouentur: puta,

vt

Et cum lapis sursum, ignis deorsum ferun tur: cum autem opposi o modo in propria feruntur loca tunc non violenter, sed naturaliter mouentur.

Et maxime moueri ab aliquo.
Tex. xxiij.

In quo sit difficultas illius problematis an omne quod mouetur ab alio moueatur.

EXplicat modo secundum, puta, in quo difficultas illius problematis cõsistat: nam diuisiones præcedentes fuerunt ad hoc, vt intelligas, hic agi de mouentibus, & motis per se. Dicit igitur primò, quod difficultas non est in his, quæ violẽter mouentur, & non a seipsis. Nam clarum est, quod in his ab alio est motus, puta, ab extrinseco. Dicit secundo quod nec est
1\. *dictũ.* difficultas in his, quæ a se ipsis mouentur,
2 siue secundum naturam, siue violenter: quia etiam in his notum est, ab alio moueri, quamuis non extrinseco.

In his tamen difficultas est distinguenda in partẽ, quæ mouet, & partẽ, quę mouetur: & quomodo dicitur se mouere, & moueri: & hoc breuiter explicat, dicens: Quod videtur in animali esse, sicut in naui. Nauis enim dicitur a se moueri, habet tamen principium mouens distinctum a motu, puta, nautam: at quia simul sunt duo hæc, totum dicitur se mouere: ita in animali. Quo autem modo hic textus sit intelligendus, magis in quæstione explicabitur.

3 Dicit tertio: quòd difficultas est in his, quæ naturaliter mouentur, & non a se ipsis: vt cum lapis deorsum, ignis sursum feruntur. Nam tunc non est ita clarũ, quod ab extrinseco moueantur, sicut cum violenter mouentur: at quod ista ab alio mo ueantur, cum naturaliter feruntur, patet ex diuisione. Vt enim quæ a se ipsis mouentur, aliquando natura, aliquando violentia feruntur: ita quæ ab alio, aliquãdo natura, aliquando violentia feruntur. Vnde cum violentia ferantur ab alio, sequitur oppositum membrum quod etiam natura ab alio ferantur. At hoc difficultatem maiorem habet, quomodo id fit.

A quo autem non adhuc.
Tex. xxix.

QVatuor rationibus ostendit, quod huiusmodi, cum naturaliter feruntur, non a se ipsis, sed ab alio ferantur, quod est tertium, quod circa hoc facit. Prima ratio est. A se moueri, viuere est. at huiusmodi non viuunt: ergo non mouentur a se. Maior relinquitur vt nota, quam nos lib. 2. declarauimus satis. *Probat elementa non moueri a se ipsis.* 1. *Ratio.*

Altera ratio est. Si huiusmodi a se haberent talem motum, vtique haberent facultatem quiescendi: at non eam habent. Lapis enim quiescit extra locum ab extrinseco propter impedimentum: non ergo a se extra locum mouetur. Antecedens patet: Quia ob id animal habet potestatem ambulandi, & non deambulandi, quia mouetur à se. 2

Tertia est. Si a se ista mouerentur, vtiq; duos, & plures haberent motus, vt ignis sursum, & deorsum: quod falsum est. Probatur sequela: quia si à se mouentur, non est vlla ratio, quo minus non habeant plures motus. Non enim ob aliam rationem id animalibus concedimus, puta, quod secundum varias moueantur positiones, nisi quia a se ipsis mouentur: & hoc est, quod dixit, (irrationabile esse,) id est, non est ratio, cur negetur illa habere plures motus, si a se ipsis moueantur, vt exponunt Alex. & Simpl. 3

Amplius quomodo contingit.
Tex. xxx.

QVarta ratio est. Nullum continuum a se ipso pati potest: at elementa vere continua sunt: nullum ergo elementum a se ipso pati potest. Similiter etiam nullum aliud continuum a se pati potest: at moueri pati est: non ergo continuum a se moueri potest. Maiorem probat: Quia actio, & passio inter ea est, quę se tangunt: hæc autem discontinua sunt: vnde cum elementa, & inanimata violenter mouentur ab animatis, tunc ibi discõtinuatio, & tactus est: aliter non fieret mo- 4

 tus.

tus. At ratio hæc declaratione indiget, ob in dubium interponetur.

Vtrum animal a se ipso moueatur. Quæstio. IIII

1. arg.
Æc quæstio proponitur, vt magis sensus Aristotelis percipiatur in hac materia. Et est primum argumentum: nam in textu 20. dicit quod falsum est putare, animal non ab alio extrinseco moueri: si ergo hoc ita est, non a se mouetur.

2. arg. Præterea secundo: dicitur in textu 27. animal naturaliter se mouere, videtur hoc falsum. Quod enim naturale est, necessarium est: at animal non necessario, sed secundum appetitum mouetur, & homo libere mouetur, vt possit non mouere se: ergo non naturaliter mouet se animal.

3. arg. Præterea tertio. contra textum 30. vbi dicit, continuum non agere in se, aqua calefacta est continua, & tamen partes calidiores agunt in minus calidas. imo animal continuum est: si ergo continuum non a se mouetur, vtique nec animal se moueret.

Notādū Nō ē motus nisi sit motor. Circa hoc aduerte, quod motus nō est, nisi sit motor, & id, quod mouetur: cū autem animal se moueat, oportet dare in ipso animali, & id quod mouet, & id quod mouetur.

Rō difficultatis. Difficultas in hoc stat, quid sit id quod mouet, & quid id quod mouetur in ipso animali.

Expositio multorū. Themist. Simplic. Alexan. & fere alij exponunt id quod mouet, esse animam, id quod mouetur, esse corpus, ex vtroque autem conficitur essentialiter animal, ex motore, & ex mobili: & iuxta hoc interpretantur hos textus Aristotelis.

Improbatur primo. Sed mihi non potuit placere ista sententia propter tria. Primum est. Moueri est eius, quod est actu perfecto, loquor de motu locali, at corpus est potentia: est enim materia. non ergo est, quod mouetur, nec quod per se recipit motum localem.

Solu. Iandu. Ad hoc dicit Iandu. q. 9. quod corpus non dicit solam materiam, sed aliam formam substantialem, secundum quam est mixtum, & hoc totum est, quod ab anima mouetur.

Reijcitur hæc sol. Sed hoc non placet. Primo, quia multiplicat formas substantiales in vna materia, quod supra reiecimus, & præterea, quia illud corpus mouetur ab anima, non vt mixtum tantum, sed vt corpus animalis est organizatum, & dispositum quod non habet formam mixti, sed ab anima. non ergo tale corpus est, quod mouetur.

2. Rō contra illam expositionem. Alterum est, ex textu 28. quod mouet diuisum est ab eo, quod mouetur, at anima a corpore non est diuisa: ergo non est id quod mouet, nec corpus est, quod mouetur.

Solutio Alberti. Albertus respondet, quod anima est diuisa secundum definitionem, quia aliter definitur quàm corpus, quamuis non omnis sit diuisa secundum esse, sed sola rationalis: hæc enim præterquam, quod secundum definitionem diuisa est, etiam est secundum esse, id est, in suo esse non dependet a corpore, & hoc dicit ex sententia quorundam Græcorum.

Reijcitur Sol. Sed hoc non valet. nam eodem modo forma quæuis inanimatorum est diuisa secundum definitionem a materia. possent ergo ista se mouere, & habere id, quod mouet, & id, quod mouetur in se, quod non admittit Aristoteles. Ex hoc rursum conuincitur, quod non omnis anima dici potest motor, nec corpus mobile secundū Aristotelem.

3. Rō cōtra expositionem. Tertium est ex tex. 30. vbi sit hoc argumentum. Nullum continuum a se mouetur, at elementa, & inanimata continua sunt. non ergo a se mouentur, quod enim mouet, debet esse discontinuum ab eo, quod mouetur. Peto. si anima mouet, quo modo discontinua est a corpore.

Responsio Alexan. Reijcitur Respondet Alexand. & Simplic. quod anima est discontinua, quia non est quanta, ob idque mouet. Si hoc ergo ita est, etiam forma quæuis erit discontinua, & mouebit; quod est contra Aristotelem, qui continua inanimata vocat: formę autem mixtorum, & animæ, quantæ non sunt nisi per accidens: vnde vtriusque esset ratio vna.

Quod si dicas. id, quod mouet, & id quod mouetur, sunt discontinua, sicut duo composita, & duo entia per se, quorū vtrunque, aut alterum quantum quidem est.

est: tunc profecto corpus non est id, quod mouetur, nec anima, quod mouet.

1. Notandū p sñia Authoris, aliud est esse motorē, aliud ē esse prīcipiū actiuum motus.

Existimo ergo aliter esse dicendum. Aduerte igitur primo: Aliud est, esse principium actiuum motus, aliud esse motorē. Aliud item est, esse principium passiuum, & aliud mobile, seu quod mouetur. Esse principium actiuum motus est esse id, quo aliquid mouet, vt calor est actiuum principium calefactionis, quia eo ignis calefacit: ac esse motorem, est mouere. Non tamen hæc idem sunt. Quod enim mouet, est compositum ex materia, & forma, aut aliquid per se habens esse, vt Angelus mouens orbem, at quod est principium actiuum motus, non est aliquid per se, aut cōpositum sed forma in eo existens. Similiter id, quod mouetur, compositum est, & ens per se: at principium passiuum motus est id, quod in eo est, quod quid incompletum esse potest, quale est materia, aut quid simile: ex quo sequitur, quod anima potest quidem esse actiuū motus principiū: at motor esse non potest, quia non est per se, nec completa: similiter corpus, quia nō est ens completum, non potest esse mobile, licet sit principium passiuum secundum aliquos.

2. Notandū Nota qđ sit in anima'i principiū actiuum motus, et quod sit motor.

Aduerte secundo, quod in animali duo hæc insunt, & principium actiuum, & hoc est anima: & principium passiuum, & hoc corpus est, sicut materia disposita. Præter hæc est motor, & mobile, motor quidem est quædam composita pars corporis, seu animalis, cui anima potentiam actiuam mouendi communicat, puta cor mobile est reliquum animalis, quod a tali parte, puta, corde mouetur. Vnde hæc est causa, quare corpus animalis etherogeneum est, & partes habens diuersæ rationis, vt altera mouere, altera, moueri posset: si enim eiusdem essent rationes omnes, vtique anima non posset vni, non alteri potentiam actiuam communicare.

Et hoc est, quod dixit Aristoteles non habere in se inanimata, quod mouet, & quod mouetur, quia continua sunt, id est eiusdem & similaris rationis. Nam quod a se mouetur, debet non solum in se habere actiuum, & passiuum motus principiū, sed & id quod mouet, & id quod mouetur: quod soli inest viuēti. illa tamen pars quæ mouet, puta, neruus, aut cor, aut quæcunque sit, moueri debet ab anima, sicut instrumentum a causa principali, vnde finis mouentium sistit in principio actiuo, puta, anima.

3. Notandum.

Aduerte tertio: quod Aristoteles non hic solum principium actiuum, aut passiuum motus inquirit, sed mouentia, & mobilia. Et sic cum dixit textu 28. habere animalia, quod mouet, & quod mouetur, in se, non intelligi debet de anima & corpore, sed de parte mouente, & parte mota: & hoc egregie comparauit nautæ, & naui: non autem anima est similis nautæ, cum loquatur Aristoteles de quocunque animali: per nautam ergo in animali intellige partem compositam, quæ reliquas mouet: reliquum animalis naui simile est, sed cum discrimine: vnum enim totum est per accidens, alterum vero per se. Quare pessime ex hoc loco quidam colligunt animam rationalem esse tanquam nautā in naui, & ita assistentem secundum Aristotelem, cum deberent idem de omni anima eadem ratione secundum Aristotelem ex hoc ipso loco colligere: quod est perquàm absurdum & manifeste falsum.

4. Notandum. Quid Arist. īquirat hic.

5. Notādum. Animal dicitur se mouere, et a se moueri, tamen rōne partium.

Aduerte quinto, quod animal est, quod dicitur se mouere, & moueri: tamen ratione vnius partis, per se mouet: ratione alterius, per se mouetur, cumque vtræque sint in ipso, dicitur moueri a se.

Tamen vnum nota, quod pars, quæ mouet, mouetur simul, dum mouet alteram, & inde prouenit, quod totum animal secundum omnem partem moueatur: & hoc dicitur lib. 7. text. 1. Dicit enim ibi, quod dum vna pars mouet alteram, simul mouetur, & ob id totum mouetur. Ac cum totum moueatur, est difficile distinguere, quod per se mouet, & quod per se mouetur. Et his patet sensus, & declaratio multorum textuum in præsenti.

Ad 1.

Ad primum igitur argumentum respōdetur. Ipse enim Aristoteles in eodem textu id declarat, videlicet, quod non cuiusque motus animal in se principium habet, sed localis, ante quem animal mouetur alio motu ab extrinseco, puta, ab appetibili, vel a quouis alio, hoc autem non impedit, quin postea localiter a se moueatur.

Ad 2.

Ad secundum dico cum Aegidio. quod naturale duplex est. Alterum quod oppo-

nitur violento, & de hoc loquimur. Alterum, quod opponitur libero, seu secundũ appetitum. & de hoc procedit argumentum.

Dub. an motus localis animalis sit dicendus violentus corpori. Dubitabis, an motus localis animalis sit dicendus violentus corpori. Aliqui dicunt quod est mixtus, quia quod progreditur, modo leuat modo deprimit pedes. Sed hoc nihil est. Vnde respondeo, ꝙ animalis corpus dupliciter cõsideratur. *Corpus animalis dupliciter consideratur.* Vno modo solum in ratione grauis, & sic motus sursum illi est violentus, deorsum naturalis. Altero modo, vt corpus animal is est, & sic motus talis ab anima proueniẽs naturalis dici debet absolute, licet habeat quid violẽti, quia animal etiam graue est, & hinc prouenit defatigatio.

Sunt etiam quidam motus animalis, qui etiam violenti dicuntur animali, vt animal est, cum sunt contra institutionem, & dispositionem organorum, vt manibus ambulare, retrocedere, & huiusmodi alij.

Ad 3. Ad tertium respondeo, quod vt aliquid agat in alterum, sat est discontinuatio in qualitate, dummodo tamen quod agit, vel mouet, & mouetur, actu sint, & composita. hoc autem quantum ad motum localem in partibus animalis inuenitur, nõ autem in inanimatis, tam mixtis, quam elementorum, quæ partes eiusdem habẽt rationis. ob id forma eandem potentiam eis communicat. In animalibus vero propter variam dispositionem partium, cuidam mouere, alteri moueri inest. & sic patet determinatio quæstionis.

Sed accidit, & hæc ab aliquo. Tex. xxxj.

Dist. mobiliũ, & mouẽtiũ. CVm probasset, inanimata naturali motu non moueri a se, modo ab alio extrinseco moueri ea, dicit. Vt autem hoc explicet, motus primo principia, & causas distinguit, puta, mouens, & mobile. Dicit igitur, quod sicut mouens est duplex, & secundum naturam, & præter naturam. ita etiam & mobile.

Mouens præter naturam est, cum in se non habet principium actiuum ad talem motum, sicut cum vecte mouemus lapides sursum, & separamus ab alijs, tunc vectis non est mouens secundum naturam quia grauis nõ est talem motum efficere.

Mouens secundum naturam est, cum in se talis motus principium habet, vt calidum secundum naturam calefacit, & frigidum frigefacit.

Ita etiam de mobili. Id est mobile secundum naturam, quod ad talem motum principium habet, non per accidens: vt calidum in potentia est mobile naturaliter secundum calefactionem, & frigidum in potentia mobile secundum frigefactionem.

Explicat autem, quare dixerit, non per accidens Ratio huius est. quia accidit, ꝙ vnum sit quale, hoc est, album, nigrum, vel quantum, vel alias patiatur denominationes. sed non ob eas dicetur mobile naturaliter, nisi per accidens. V. g. accidit, quod album sit calefactibile, sed per accidens, quatenus, quod per se calefactibile est, album est. Huiusmodi sunt res artificiatæ, quæ per accidens sunt mobiles secundum naturam, quatenus in naturali subiecto fundantur.

Mobile vero præter naturam est, quod potentiam non habet ad talem motum, vt cum graue sursum, leue deorsum fertur. Ista autem naturaliter feruntur, cum ad suos actus ex potentia naturali feruntur, vt cum ignis sursum fertur, & graue deorsum, & reliqua ad proprios suos actus. *Nota.*

Quoniam autem, quod est potententia, multipliciter. Tex. xxxij.

CVm dixisset, tunc res naturaliter moueri, cum ad proprios actus ex potentia feruntur, quia duplex erat potentia, & duplex actus, & sic dupliciter res moueri contingeret naturaliter. Distinguit hoc prius. nam ex hac multiplicitate pronenit difficultas cognoscendi, a quo ista moueantur. *Dupliciẽ esse potentiam, & duplicem actum.*

Exemplo quodam sciẽtis duplicem explicat potentiam, & actum. Dupliciter, inquit aliquis dicitur sciens. Vno modo, sicut qui discit. Altero modo, sicut qui iam didicit, sed non contemplatur actu. vterque enim potentia sciens dicitur, *Exemplo declarat scientiȷs.*

sed

ſed aliter.

Nam qui diſcit eſt in potentia ad duo, puta, ad habitum ſcientiæ, & ad contemplationem, quæ ex ipſo prouenit: at qui iam didicit, aliis tamen vacat, eſt in potentia ſolum ad contemplationem. Vnde is, qui habitum habet, eſt in potentia quidé, ſed non ſicut prius, quàm habitum haberet, ſed partim eſt actu reſpectu prioris potentiæ, partim potentia reſpectu vlterioris actus.

Præterea, is, qui eſt in potentia tali, id eſt, habitum habet, poteſt operari, & contemplari ſemoto impedimento, puta, ſi voluntatem applicat, & ab alijs vacat. Niſi enim operari poſſet per ſolam impedimẽtorum ablationem, vtiq; non haberet habitum ſcientiæ, aut haberet contrarium habitum ſcientiæ, Et hoc eſt dicere, quod eſſet in contradictione, aut ignorantia. Qui enim ſublato impedimento, non cõtemplatur, aut eſt, quia eſt in pura negatione, id eſt, non habet habitum: aut eſt in oppoſita diſpoſitione, id eſt, habet errorem oppoſitum. Poteſt igitur, qui eſt cum habitu, & ſic eſt in potentia operari, ſublato impedimento: at qui eſt in priori potentia, etiam ſublato impedimento non contemplatur, niſi prius habitum eſt in ſe acquirat.

Not. quę nã poten tia ſit, q̃ vocari ſolet remota, vel eſſentialis ꝓpinqua, vel acci dentalis. Hic nota, quod prior potentia dicitur ab aliquibus remota, ab alijs eſſentialis, quia eſt ad formam: & actus illi reſpondens, dicitur actus primus: poſterior potentia dicitur propinqua, ab alijs accidentalis, quia eſt ad operationem: & actus huic reſpondens, qui eſt operatio, dicitur actus ſecundus.

Quæ dicta ſunt de potentijs, applicantur rebus naturalibus. Hoc igitur exemplum, quod in ſcientijs, & habitibus poſitum eſt, applicat rebus naturalibus: dicitque etiam dupliciter aliquid eſſe in potẽtia ad aliquem motum. Vno modo in potentia remota, ſeu eſſentiali, vt recipiat formam: ſicut quod eſt potentia calidum. Altero modo, quod eſt in potentia propinqua, quia iam recepit formam calidi, ſed eſt potẽtia, vt vrat, & calefaciat.

Nota. Et aduerte, quod actus ſecundus ſtatim ſequitur ad actum primum, niſi ſit aliquod impedimentum, vt quod calidum factũ eſt, ſtatim vrit, niſi quid prohibeat. ſicut qui habitum habet ſtatim contemplatur, niſi ſit aliquod impedimentum.

Quæ dicta ſunt de potentijs, applicantur grauibus, & leuibus. Hæc quæ dicta ſunt applicat grauibus & leuibus, dicens: quod eſt graue potentia, cum nondum accepit formam grauis & leue, cum non accepit formam leuis: vt aqua eſt potentia leue, quouſque fiat aer, vel ignis: cum primum autem formam hanc accipit, ſtatim ſequitur actus ſecundus, niſi ſit aliquod impediens: quod ſi ſit, eſt in potentia proxima ad actum, ſicut qui habitum habet.

Nota. Hoc etiam fit in quantitate, & qualitate, vt: patet, ſi aqua in vaſe infundatur, tunc vtique extenditur, & expanderetur aqua niſi eſſet impedimentum vaſis: ſublato vero impedimento, ſtatim expãditur: Similiter in qualitate, vt dictum eſt de ſcientia, & de calore.

Quod ſi dicas: quare ex graui ſequitur talis motus, & de leui talis motus, & non alius? Reſpondet Ariſtoteles eam eſſe rei naturam, nec huius alia eſt quærẽda cauſa.

Sẽt. Ariſ. de motu grauiũ et leuium. Ex his omnibus vult Ariſtoteles reſponſum eſſe ad quæſtionem, a quo inanimata moueantur, cum naturaliter mouentur, puta, ab eodem moueri ad actus ſecundos ex proxima potentia, a quo mouentur ad actus primos ex remota potentia. V. g. qui ex aqua facit ignem, & reduxit ad actũ hunc, idem reducit ad motũ ſurſum: quia cum ignis ſit, vtique niſi eſſet impedimentum, ſtatim moueretur: ablato ergo impedimento, ſequitur ille motus.

Qui remouet prohibens, partim mouet partim non. Vnde qui impedimentum aufert, partim mouet, partim non mouet: mouet enim per accidens, ſed non per ſe, quia nõ dat mouendi virtutem, niſi generans: ſicut qui aufert lapidem, quo vter aere plenus ſub aqua comprimebatur, ſtatim mouet vtrem ſurſum, ſed per accidens.

De pila repercoſſa, & ſagitta emiſſa. Similiter cum pila reflectitur a pariete, paries per accidens mouet, per ſe vero projciens, qui impetum impreſſit. Vides ergo, qualiter iſta moueantur a generantibus a quibus facta ſunt,

Accipe exemplum clarum. Sit aliqua ſagitta emiſſa fortiter a ſagittante, ſed quæ in principio n n ita fortiter feratur ob impedimentum: hoc autem ablato, velociſſime feratur: quamuis mortuus ſit iam ſagittans, profecto nemo non dicet, ſagittam, cum velociſſime fertur, a ſagittante moueri.

Ita

Quo mō sit habeat generans ad motū grauium & leuiū. Ita fit in his: generans enim dans formam grauibus, & leuibus, qualitates statim impressit, quibus absque mora ferrentur in loca propria, & naturaliter, nisi esset impedimentum: hoc autem ablato, sequitur motus, qui esset a principio, quia illa virtus naturalis permanens est: per se ergo a generante mouentur imprimente virtutes, & formas: a remouente verò prohibens, per accidens. Ex quo fit, quod solum se habeant ista passiuè, id est, mobilia sint, mouentia verò extrinseca sint: & hic est sensus huius textus. Hanc autem quęstionem de grauium, & leuium motu copiosè disputauimus lib. 2. q. 2. propterea modo ab hoc supersedemus.

Si igitur omnia, quæ mouentur. Tex. xxxiij.

Oē quod mouetur ab alio mouetur. Concludit tandem illud problema: Omne, quod mouetur, ab alio mouetur. Et facit inductionem quandam ex prædictis Omne, quod mouetur, aut secundum naturam, aut violenter mouetur. Si violenter mouetur, clarum est ab alio moueri. Si vero secundum naturam, aut a se ipsis, vt animalia, & hæc ab alio mouentur; licet intrinseco: si non a se ipsis vt inanimata, etiam ab alio mouentur, puta, a generante, vel a remouente prohibēs. Cum autem huiusmodi sint omnia, quæ mouentur, patet, omne, quod mouetur, ab alio moueri.

Dubium a quo mouentur grauia, et leuia post quā mortuus est generans. Hic posset dubium esse: A quo dicenda sunt moueri ista inanimata, cum ipsa generantia non sunt? Aliqui dicunt, a cœlo moueri: Alij a loco naturali habente virtutem attrahendi: Alij ab ipso medio. Sed in re clara profectò mirum est, cur tot sint opiniones. Dico igitur cum Aristote. quod a remouēte prohibens per accidens, per se vero a generante: quamuis enim non sit generans, tamen manet virtus impressa in re, quæ fertur, vt notum est in sagitta, quæ fertur impetu a sagittante impresso, etiam ipso mortuo.

Dubiū. 2 An sicut calidum actiuè calefacit, ita graue actiuè se moueat. Aliud dubium est. Nam dicitur in textu, quod sicut, qui rem facit calidam, dat etiam, quod vrat: & qui dat habitum, dat etiam contemplationem: ita quod facit graue, aut leue, dat etiam motum. Ex hoc videtur, quod sicut ignis, seu calidum actiuè calefacit, & sciens actiuè cōtemplatur: ita etiam inanimata actiuum in se habeāt motus principium. Vlterius: quod sicut iste motus inanimatorum tribuitur generanti, ita etiam sit tribuendum generanti, cum ignis calefacit aquam, & magistro sit tribuenda discipuli contemplatio.

Solutio. Dico ad primum, quod nos non negamus in inanimatis esse principia actiua instrumentalia illorum motuum: sed dicimus talia principia esse grauitatem, vel leuitatem, non autem formas substantiales, solum enim sunt passiua principia, vt diximus in lib. 2. & in hoc similitudo tantum est. Nam non sola forma substantialis facit rem in actu primo, & potentia proxima ad motum hunc, nisi sit grauitas, & leuitas. At cum ignis calefacit, tūc forma substantialis actiuum est illius motus principium, quia non est in ipso igne: forma autem inanimati potest actiuè exercere motum circa alia, sed non circa se: hoc enim reseruatum est viuentium formis. Et huiusmodi signum est. Si enim ipsorū formę motuum suorum actiua essent principia, vtique in se haberent virtutem mouentem compositam, distinctam a parte mota: hęc autem non est, cum similia sint, & homogenea. Illud autem de scientia positum est pro exemplo, vt cognosceretur duplex actus, & duplex potentia. At non dubium est, quin homo intelligat, & contempletur per se actiuè, quia habitus non dant operationem, sed perfectionem in operatione: & præterea, quia pendet ex libertate contemplari, quam homo ex se exercet, ob id simpliciter tribuitur cōtemplatio ipsi.

Ad aliud dico, quod non tribuitur generanti calefactio huius ignis, sicut motus localis: quia calefactioni, cum sit extra ipsum, potest esse ignis principium quod, sed non sui motus propter rationem dictam.

Repete, si voles, quæstionem illam secundi libri.

Ca-

Caput Quintum.

Hoc autem dupliciter: aut enim non per se ipsum.

In omni motu deveniendũ eẽt ad vnum primum.

Cum determinasset illud problema quod mouetur, ab alio moueri: ad rem magis accedens, aliud determinare aggreditur, videlicet, in motu quolibet, locali præsertim, deueniẽdum esse ad vnum primum, quod non ab alio extrinseco moueatur, sed si mouetur, per se ipsum moueatur. Ob id prius distinguit, duplex esse mouens. Alterũ est, quod mouet, quia moueatur ab alio extrinseco mouẽte ipsum mouens, sicut baculus mouet lapidem, quia a manu mouetur. Alterum est, quod sic mouet, quod non ab alio extrinseco moueatur, sed per se ipsum, sicut homo cum lapidem mouet, non ab alio extrinseco motus.

Duplex ẽ mouens.

Mouens p se subdiuiditur.

Iterum subdiuiditur hoc, quod per se ipsum mouet. Est enim duplex. Alterum quod mouet primum post vltimum motum, id est, quod per vnum medium mouet, sicut homo, qui manu mouet baculum: per medium enim vnum mouet vltimum, puta, per manum. Alterũ est, quod per plura media mouet, nec est proximũ primo post vltimum, sicut cum homo mouet manu baculum, & baculo lapidem, & lapide librum.

Hic autem est vnum motum tantum, puta, liber, sed non mouens: aliud, est etiã vnum mouens tantum, sed non ab alio extrinseco motum. reliqua intermedia sunt mouentia, & mota, vt patet de manu, baculo, lapide, quamuis omnia moueant præter vltimum.

Comparãtur ista mouentia inter se.

Comparat autem ista, quæ mouent, & præsertim vltimum mouens, qualis est lapis, cum primo mouente, puta, homine, & dicit, quod magis mouet primum.

1 Similiter facta cõparatione ad ea, quæ
2 mota ab alio, mouent, magis primũ mouet. Quod dupliciter probatur. Primo quia primum mouet vltimum, sed vltimum non primum, id est, recipit vltimũ a primo motum, sed non primum ab vltimo. Præterea, quia vltimo mouente ablato, etiam mouet primum, at ablato primo, non mouet vltimum, magis ergo motus a primo est, ob idque ipsum primum magis mouet.

Si ergo necesse est omne. Tex. xxxiiij.

Proponit modo rationes, quibus probat in motibus semper deueniri ad vnum primum, quod non ab alio moueatur extrinseco, sed a seipso. Vbi nota, quod non intendit deducere per has rationes, quod sit deueniendum ad vnum in quolibet motu, quod a se moueatur, sed ad vnum, quod nõ moueatur ab alio, siue sit immobile, siue mobile, quod si mobile fuerit, tunc mouebitur per se ipsum.

Probatur in motibus deueniendũ eẽ ad vnum primum, quod non moueatur ab alio externo.

At quia Plato existimabat omne mouens moueri, vt Simplic. & S. Thom docent. ob id infert, quòd illud primum à se ipso mouetur, tamen rationes hoc tantum concludunt, quod non ab alio extrinseco moueatur.

Nota.

Facit igitur rationem primam. Omne quod mouetur, aut mouetur ab eo, quod nõ ab alio extrinseco mouetur; aut ab eo, quod ab alio mouetur. Sed vtroque modo datur vnum primum, quod non ab alio moueatur, sed per seipsum. (Si id mobile est) ergo in omni motu datur vnum, quod non ab alio moueatur. Minorem probat. Si enim detur prior pars, quòd moueatur ab eo, quod non ab alio mouetur, tunc hoc erit primum mouens, nec necesse est aliud vltra hoc quærere. Si vero detur posterior pars, quod moueatur ab eo, quod ab alio mouetur, tunc de hoc ipso petam, an moueatur ab alio, quod non per se mouetur. Quòd si iterum, atq; iterum detur erit processus in infinitum in mouentibus, qui esse non potest, nam nisi sit primum mouens, reliqua non mouebunt, vt dictum est. In infinito autem non est primum. Quòd si non sit talis processus, sed perueniatur ad vnum primum, tunc habetur intentum, hoc enim non ab alio extrinseco mouebitur.

1. Rõ ex parte mobilis.

Et aduerte, quòd loquitur de motibus essen-

No. loqui Arist. de

mouentibus et mouetis eßentialiter subordinatis. essentialiter ordinatis, cum vnus ab alio actualiter pendet: in his enim non est processus infinitus, sicut nec in causis, secus in alijs non ordinatis, nisi accidentaliter.

Amplius autem, & sic ipsam hanc rationem. Tex. xxxv.

4. Ratio. ex parte mouentis. SEcunda ratio est ferè eadem cum præcedenti, sed alia via proponitur, nam prima est ex parte eius, quod mouetur, hæc vero ex parte mouentis.

1. Supp. Supponit autem tria. Primum est. In motu est, quod mouet, & quo mouetur.

2. Sup. Alterum est. Quod mouet, aut se ipso aut alio mouet, vt homo, aut se ipso mouet, aut baculo, & ventus mouet aliquid, aut se ipso, aut lapidem mouendo, & illo mouet aliud.

3. Supp. Tertium est. Quo mouetur aliquid, nõ mouet absque eo, quod mouet per illud, vt baculus non mouet, nisi manus moueat, nec manus, nisi homo.

Ex his cõstituitur. 2. Ratio. Ex his constituit rationem. Si aliquid mouet, vel a se ipso mouet, vel alio per secundum principium, & per primum; tunc si se ipso mouet, non erit aliud mouens, & sic habetur intentum.

Obie. Dices tu, se ipso, idest, immediatè mouebit, sed tamen ab alio motum, vt baculus se ipso mouet lapidem, tamen mouetur ab alio.

Solut. Aduertendum, quod hoc non valet: nã tunc non est baculus, qui se ipso mouet, sed homo per baculum, quæritur enim de agente principali.

Quod si des alteram partem, quod mouet per aliud, tunc oportet deuenire ad aliquod, quod se ipso moueat, & hoc non ab alio mouebitur: quod si non deueniatur, erit processus in infinitum, & sic non erit al iquid, quod se ipso moueat, quod si hoc non sit, nihil mouebitur per principium tertium.

Nota. Vis rõnis Arist. Et nota, quod vis rationis in hoc consistit, quod si semper vnum ab alio, & hoc ab alio moueretur, nihil se ipso moueret, sed omnia essent instrumenta. Nam dato vno, quod moueret, si hoc ab alio moueretur, iam non illud, sed hoc per illud moueret, & ita non esset, quod se ipso ageret, sed semper inferiora sunt instrumenta superiorum. Cum auté debeat dari aliquid, quod se ipso moueat, siue tunc, vt cum vẽtus, aut homo mouet lapidem, aut post tria, aut quatuor, aut aliquot intermedia, profecto in omni motu deuenire oportet ad vnum, quod non ab extrinseco moueatur, & hic est sensus, & vis rationis huius, quam inuenisse non est facile.

Postea autem, quæ dicta sunt. Tex. xxxvj.

TErtiam rationem ad idem ostendendum facit, & sumit illam propositionem. Omne, quod mouet, mouetur ab alio extrinseco. Tunc vel ista propositio est contingens, vel necessaria, sed nec veritatem habet contingentem nec necessariam, ergo non omne, quod mouet, mouetur ab alio.

Minoris priorem partem ostẽdit, quod non sit contingens, vt quod mouet, moueatur. Si enim est contingens, ponatur, quod mouet non moueri (nam possibile poni potest in esse). Tunc est argumentum contra illorum dicta. Quod mouet omne non mouetur, ergo tunc nullus motus est. Consequentia est bona, vt statim dicam. Consequens est impossibile, nam necessario motus est, ergo antecedens nõ erat contingens. Quamuis enim esset falsum, at ex falso contingenti falsum quidem bene inferri potest, at non impossibile; ergo profectò non fuit illud contingens, Omne, quod mouetur, ab alio extrinseco mouetur.

Sed dices. Vnde valet illa consequentia, si non mouetur moués, scilicet ab alio, quòd non sit motus? Respondetur, quod est valida, nam in his, quę ab alio extrinseco mota mouent, non mouerent, nisi ab alio mouerentur, & qui ponit non moueri, ponet non mouere. *Dub.* *Solutio.*

Et

Et rationabiliter hoc accidit. Tex. xxxvij.

Mouēs nō necessario mouetur ab alio. PRobat rationabiliter dici, quod mouens non mouetur ab alio necessario: & argumentum hoc est. In motu sunt, quod mouet, quod mouetur, quo motus est.

Horum trium vltimum, puta cum homo baculo lapidem mouet: vltimum in quam, vt lapis, mouetur ab alio, sed non mouet aliud extrinsecum: medium autem, scilicet, baculus, mouet quidem lapidem at mouetur ab alio, scilicet homine. Cum.n.tangat hominem mouentem, vtique mouebitur, & motus mouebit, non autem immobilis existens. Oportet ergo, quòd primum, puta, homo, moueat, sed non moueatur ab alio extrinseco.

Sic enim seruabitur ratio media ad extrema: Medium enim mouet, & mouetur ab extrinseco: vltimum mouetur, sed non mouet: primum ergo mouebit, sed non mouebitur ab alio.

Confirmat ex sententia Anaxagoræ. Hic enim mentem, quæ prima causa motus erat, dixit localiter mouere, nō ab alio motam, & alterare immixtam, id est, non alteratam.

A vero si non secundum accidens, Tex. xxxviij.

Mouens non necessario dēt moueri. PRobat alteram argumenti partem, quę erat posterior pars minoris, quod non ex necessitate, quod mouet moueatur. Dicitque, quod si ex necessitate mouens moueretur ab alio, vtiq; nō moueret nisi moueretur vnde quatenus mouetur, mouet. Tunc ergo est argumentum. Vel mouetur ab alio eadem specie motus, qua mouet: vt quod alterat, alteratur: quod fert, fertur: quod auget, augetur. Vel alia, puta, quod alterat, augetur, sed nec alia, nec eadem specie motus necesse est, quod mouet, moueri ab alio: ergo non necessario, quod mouet, ab altero extrinseco moueatur.

Probatur minor: Si dicas, quod eadem specie, tunc manifesta absurda sequuntur. Sumere enim debemus vsque ad species specialissimas, & vltimas: & sic qui docet Geometriam, docebitur ab alio. & quam propositionem docet, simul ab alio docebitur: & quod proiicit, simul proiicietur, & quomodo proiicit, proiicietur: quæ quidem impossibilia sunt. *Nō necessariū debet moueri eadem specie motus.*

Altera pars probatur, quod non secundum aliam speciem motus. Tunc enim oporteret multiplicare in infinitum species motus, cum semper, quod mouetur ab alio, & hoc ab alio, moueatur sine limite secundum speciem aliam motus. *Non necessario debet moueri alij specie motus.*

Posset responderi, Quod non oportet infinitas species motus facere, sed finitas transpositas sic: Quod localiter mouet aliquid, mouetur ab alio secundum alterationem, & hoc, quod alterat, ab alio augetur, & quod auget iterum ab alio localiter fertur, & sic in infinitum transponendo.

1 Hoc excluditur Aristotelis ratione. Quia ex hoc adhuc sequitur, quod res mouetur a mouente moto secundum eandem speciem motus. Nam res magis mouetur a primo, quàm ab intermedio, vt si A, mouetur a B, & hoc a C, & hoc a D. magis A, mouetur a D, quam ab alijs. Ita ergo, si motum localiter mouetur ab alterato, & alteratum ab aucto, & hoc iterum a moto localiter; valet de primo ad vltimum, vt motum localiter moueat localiter, & sic de quocunque alio motu.

2 Idem alio argumento probat, quod sequitur, quod vnum erit motum a quocunque mouente, & quodcunque mouens erit quodcunque mobile, vt sanatiuum sanabile, & etiam augmentabile, & mobile localiter. Sic enim hæc ratio est intelligenda. Sequela patet. Nam quamuis, si immediata mouentia, & mota respicias, hoc non appareat; tamen ascendendo, & descendendo hoc inuenies. Nam si quòd sanatur, mouetur a sanante, & hoc per se, & vt sanans augetur, iam sanatiuum erit per se augmentabile. Et iterum inuenies, quod augmentabile est sanabile, & etiam localiter mobile. Hoc autem figmentum est, & quod omne, quod mouet moueatur, impossibile. Si enim non est contingens, nec necessarium, erit impossibile, Et nota expositionem huius posterioris rationis.

Nō ergo necesse est semper moueri. Tex. xxxix.

Concluditur in generali, nō oē mouēs ab alio externo debere moueri.

Conclusionem facit generalem rationum præcedentium, puta, non omne quod mouetur ab alio extrinseco moueri, sed aut ab immobili, aut ab eo, quod seipsum mouet, si primum fuerit motum. Vbi vides, quod supra notauimus, ex his concludi solum deueniendum ad vnum primum in motu, quod nō ab alio extrinseco mouetur.

4. Ratio ad idem.

Addit autem quartam rationem. Id debet esse principium motus, & mouens primum cui magis competit mouere: at omnes concedunt magis mouere id, quod per se mouet, & non ab extrinseco mouetur, quam quod ab extrinseco mouetur, ergo tale erit motus principium potius, quam motum ab alio.

Quare hoc considerandum est. Tex. xl.

Debere dari vnū principiū motus omnino immobile.

Aliud principium vult modo Aristoteles constituere, puta, non solum in motu dandum esse principium, quod non ab alio extrinseco moueatur, sed a se. sed etiam dandum esse principium immobile per se, & quod nec a se, nec ab altero moueatur. Ad cuius probationem disputat id, quomodo quod a se mouetur, moueri dicatur.

Quod mouetur, dēt esse diuisibile.

Supponit autem ante omnia fundamentum: Quod mouetur, esse continuum, & diuisibile in semper diuisibilia, quod in libro 6. ostensum est.

Aliquid continuū mouere se ipsum 6. modis pōt cōtingere.

Aduerte autem aliquod continuum se ipsum mouere, sex modis contingere potest. Primo, quod totum secundum totum moueat se ipsum, vt totum sit, quod primo mouet, & totum, quod primo mouetur. Aut quod pars moueat totum. Aut quod totum moueat partem. Aut quod partes se inuicem per se moueant, & moueantur a se. Aut quod aliquæ partes totius singulæ, vel vna seipsas moueant. Aut tandem, quod vna moueat immota, altera moueatur non mouens.

Horum modorum, solus sextus & vltimus verus est, ac eligendus, reliqui reprobantur ab Aristotele, non tamen exp[r]e mit secundum, & tertium, quia eadem est triū primorum ratio, vt dicetur.

Totum secundū se totū non pōt mouere seipsū secūdum totum.

1. Ratio.

Probat ergo, quod totum secundum se totum, non moueat seipsum totum, dupli ci ratione: Prior potest sic componi. Mouens impossibile est moueri illo eodē motu, quo mouetur motum ab eo: at si totum se totum mouet, mouens eodem motu mouetur, quo motum, ergo impossibile est, totum secundum se totum mouere se totum primo. Maior explicatur. Baculus seu homo mouet lapidem, & mouetur, sed alius est motus lapidis, alius in homine, similiter in aliis omnibus. Minor nota est. Cum enim idem sit totum mouens, & motum, illo prorsus motu mouebit totum, quod mouetur: quod impossibile est. Nam pariter in alijs mouentibus id accidet, & eadem sanitate sanabitur quis quo sanat aliud, & feretur, quo motu fert.

2. Ratio.

Altera ratio est in secunda figura. Omne mobile, vt mobile, est imperfectum, nullum mouens, vt mouens, est imperfectum: ergo nihil, quod est mouens, est primo mobile. Maior probatur: Quia quod mouetur, est in potētia, nec actu habet id, ad quod mouetur: Est enim motus actus imperfectus, vt quod calefit, nondum est calidum perfecte. Minor patet. Nam mouens, & agens actu habet ad quod mouet mobile: est enim actu calidum, quod calefacit.

Addit. Cum mouens est causa vniuoca: nam cum est æquiuoca, non habet illam formam formaliter, nisi in virtute vt Sol calida facit, at ipse formaliter non est calidus, Cum igitur idem secundum idem, non possit esse actu, & potentia: profecto totum non potest secundum se totum mouere seipsum; bene quidem vna pars alteram.

Nota. Pars non pōt mouere totū secundū se tū, nec totū secū dum se totū pōt mouere partem.

Nota, quod hac ratione probari etiam potest, quod pars non moueat totum secundum se totum, similiter nec totum, vt totum, mouere partem. Nam si totum secundum se totum mouet partem, totū est actu, pars vero potentia, sed quomodo totum actu est, si pars est potentia? cum enim totum est calidum, pars non erit nō calida.

Simi-

Similiter nec pars totum mouebit. Erit enim pars actu, totum vero potentia ad formam illam. Sed implicat hoc. Si enim pars actu formam habet, totum secundū se totum non erit in potentia: potest ergo pars mouere partem aliam, sed non totum secundum totum; nec totum secundum se, partem.

Quod autem non est ipsum se ipsum. Tex. xlj.

Non pōt totū se ipsum mouere, quia partium vnaquæque moueat etiā per se.

EXcludit quartam partem illius argumentationis, puta quod totum se ipsum moüet, quia partes se inuicem mouent, altera alteram per se: hoc reprobat quatuor rationibus.

1. Ratio. Prima est. Vbi non datur primum, non est motus: at si ita totum moueretur, non esset primum mouens: non ergo esset motus. Minor probatur. Quia cum æqualiter hæc alteram, & altera illam per se moueat, neutra principium motus est.

Præterea: quia si principium esset vna pars tunc totum esset magis propinquum vniparti, quàm alteri, puta, illi quæ prima est, & tunc vna pars magis per se moueretur, quàm altera, puta quæ longius distat ab vltimo, quod a primo mouetur: cum igitur vna pars magis distet ab ipso toto, quod a primo mouetur, ipsa erit magis per se mouens: non ergo æqualiter partes se inuicem mouerentur.

2 Secunda ratio est. Dato, quod vna pars primo moueat, sicut & altera: tunc sumo vnam, & fit argumentum subtile. Ista mouet primo: de necessitate autem non est, vt quod primo mouet, ab alio moueatur ergo poterit talis pars mouere totum absque eo, quod ab altera moueatur. Ponatur ergo possibile in esse, tunc iam habetur intentum: quod in eo, quod a se mouetur, detur aliquid mouens, & non motum.

3 Tertia ratio est eodem fere vtens principio: si ista pars primo mouet, ergo vel est immota, vel se ipsam mouet: nam per accidens est, quòd ab alio moueatur. Si immota est, habetur intentum: si vero se ipsam mouere dicas, existimas, quod nisi hoc ita sit, motus non erit, vt diximus textu 36. iam profectò totum non mouebit se ipsum, quia vtraque pars se inuicem mouet: quod est contra suppositum.

Quarta ratio est. Si se inuicem partes mouerent, vtique esset idem actu, & potentia. Probatur. Si hæc pars mouet, puta, calefacit alteram, est actu, puta calida: quod si mouetur ab altera, ergo est potentia, puta, calefit: similiter ergo est actu, & potentia secundum idem: quod est impossibile. 4

At vero neque ipsius primo. Tex. xlij.

Non pōt totum se mouere, quia eius partes se ipsas moueant.

REijcit quintum modum, puta quòd totum se ipsum moueat, quia vna aut aliquæ ipsius partes se ipsas moueant.

1. Ratio. Hoc reprobat sic. Totum vel mouetur ipsum totum, vel non, sed eius pars ita, vt motus sit tantum in ea: Si detur hoc, iam non est totum, quod primum se mouet, sed pars, in qua est motus: & ita separata a toto se ipsam mouebit, sed non totum. Si ergo totum mouetur ita, vt motus sit in eo, & a se mouetur: ergo per accidens ad motum totius a se sequitur, quod istæ partes, vel vna se ipsam moueat. Quod si per accidens, ponatur in esse. iam dabitur in eo, quod a se mouetur, aliquid immotum, quod intendimus.

Si totum se mouet oportet aliquā partem esse p se mouentē, aliquā p se motā.

Vnde concludit sextum modum. Sic enim mouet aliquid seipsum, quia vna ipsius pars secundum se immota, mouens est: altera vero secundum se mota, sed non mouens. Vnde cum totum a se mouebitur, vt A B. non est aliud dicere, quod a se mouetur, quàm quòd ab A, quæ est vna ipsius pars B, alteram mouens nempe altera pars moueatur, & iste est sensus vltimorum verborum huius textus, vt Simpli. exponit, quamuis alij aliter exponatur, & Ale. referente Simplicio.

Quoniam autem mouet aliquid quidem Tex. xliij.

Explicat Ari quid sit illud, quod primo se ipsum mouet

VNum proponit Aristot. quod explicat, quid sit id. quod primo seipsum mouet dicens. Quod id, quod seipsum mouet per se, & ex necessitate, duplici parte constat: Altera, quæ mouet immota: altera, quæ mouetur, sed non mouet aliud.

Est enim duplex mouens, & quod mouet, sed mouetur ab alio: & quod mouet solum, & non mouetur. Similiter duplex est mobile, & quod mouetur & mouet aliud, & quod tantum mouetur.

Solum ergo in mouēte seipsum duplex pars est necessaria, & quæ mouet immota, & quæ mouetur non mouens aliud. Quod si accideret, quod id, quod mouetur, etiam aliud moueat, tunc id per accidens est, necessarium ad id, quod se ipsum moueat.

Ex hoc probat. Sumatur ergo tale mouens se ipsum, in quo vna pars mouens sit immota, puta, A. altera mota, & mouens. puta, B, quod moueatur ab A, & moueat C. totum autem se ipsum mouens sit, A B C.

Est argumentum. Ablato C. magnitudo, quæ restat A B, mouebit seipsam, cum ex parte mouente, & mota constet: ergo iam illa magnitudo tota A B C, non erat prima se ipsam mouens, sed A B. nam C. non mouebitur per se: ergo non fuit necessarium, quòd B. moueret, sed tantum moueretur. Vlterius auferatur A, & relinquatur, B C. non mouebit se ipsam, nam B non per se potest mouere, nisi mota: ergo necessarium est, quod vt se moueat, sit A, & pars mouens.

Concluditur suis rónibus.

Concluditur ergo ex vtroque, quod ad hoc, vt aliquid seipsum moueat, tantum sit opus parte mouente immota, & parte mota non mouente: quod si hæc fuerit et mouens, hoc quidem per accidens est.

Dicit autem, quod tales duæ partes se debent tangere, puta, mouēs. & mota: aut vna saltem tangat alteram. Tunc se tangunt, cum vtraque corpus est, vt neruus mouens, & caro mota: Tunc autem vnum tangit alterum, cum vnum nō est corpus, puta mouens: vt cum intelligentia mouet cœlum, non enim tangitur a cœlo, at ipsa tangit cęlum virtute sua.

Ex his cōcludit intentum Cum mobile continuum sit, non aliter esse dicendum se ipsum mouere, nisi quia ratione vnius partis mouet, ratione alterius mouetur, vt dictum est.

Dubitationem autem habet, si tauerat aliquis. Tex. xliiij.

Obijcitur cōtra sēt. Arist.

CVm dixisset, dari partem, quæ mouet, & partem, quæ mouetur in eo, quod se ipsum mouet: argumentum facit circa hoc. Demus talem magnitudinem puta A B. tunc A, mouet & B, mouetur: si igitur vtraque diuisibilis est, diuidatur A, & B. & sumatur magnitudo ex parte A, & ex parte ipsius B. composita, talis mouebit se ipsam, ergo A B, non erat prima, quæ se ipsam mouebat. Quod autem illa se ipsam moueat, patet. Nam si B. mota erat, quælibet eius pars erat mota, similiter de A.

Quod si dicas. A, cum mouens sit, non necessario esse diuisibile, nam immaterialia possunt mouere, saltem, quamuis hoc verum sit, ipsum mobile diuidi poterit, & ratione huius non dabitur primum, quod se ipsum moueat.

Sol. Ari.

Ad hoc respondet Aristot. quod illæ partes, aut vna saltem, si altera non sit corpus, est quidem in potentia diuisibilis, at actu non ita vt si diuidatur, iam non talis motus in ea perseuerabit, vt patet; Animal enim progreditur, & progressus est potentia diuisibilis secundum partes animalis progredientis, tamen si actu diuidas in duas partes, non permanebit motus. Ad hunc ergo sensum dicit Aristoteles, quod datur primum motum in actu, vt nequeat pars mota actu diuidi, quin amittat motum, quamuis potentia diuisibilis semper sit.

Nota.

Inest igitur in his diuisibilibus primum actu, & ex tali primo conficitur de necessitate quod se ipsum mouet. Idem dicendum de parte mouente, cum ipsa corpus est, & diuisionem habet, quod datur prima in actu, quę mouere possit.

Ma-

Manifestum est igitur ex his.

In motu oportet deuenire ad aliquid, quod moueat im motum.

EX his concludit, quod in motu deuenire oportet ad aliquid immotũ mouens. Nam quæ mouentur, aut statim ab immoto mouentur, sicut pars mota se habet in mouente se ipsum: vt corpus respectu animæ, si anima sit pars mouens: alia mouetur non a primo immoto, sed ab alio, quod mouetur. In his autem deuenire debemus ad aliquid, quod se ipsum moueat: in hoc autem deuenitur tandem ad immotum: ergo quocunque modo procedatur in motu, ad primum immobile deuenire oportet.

Dubium. Dubium est, quæ sit ista pars mouens immota, ad quam reducitur mouens seipsum, quod supra in quæstione tertia diximus. Si enim dicas, quod est anima, profecto vix potest textibus istis quadrare: quoniam locutus est semper Aristoteles de partibus cõtinui: nam superius dixit, omne mouens seipsum esse continuum: nec aliter se mouere, nisi quia est vna pars mouens, & altera mota: & multa alia dixit, quæ non nisi de integranti parte intelligi possunt: ex alia parte videtur primum mouens esse anima ipsa. Nam quamuis sit pars integralis, quæ mouet, tamen adhuc ista mouetur, & non nisi ab anima.

Rõ dubitationis.

Solutio. Respondeo, quod intelligi potest Aristoteles, de vtroque. Anima enim est principium actiuum primum motus: Vnde ab solute loquendo, ipsa est primum principium motus animalium. At Aristoteles in suis probationibus de parte integrali procedit quæ mouet, non simpliciter immota, sed immota per se illo motu, quem in animali facit: vt cor, seu neruus, seu quæcunque alia pars, quæ primo mouet animal, non mouetur per se illo motu, quo mouet animal, nisi per accidens quatenus in eo est, quamuis etiam moueatur alio motu neruus, vel talis pars: qui referendus est in animam, vt in principium primum. Et hoc modo possemus intelligere per hoc principium primum animam, quæ per se immobilis est, mouet autem animal vt actiuum principium.

Caput Sextum.

Quoniam autem oportet motum. Tex. xlv.

Nota dari mouẽs immobile & perpetuum.

VLterius Aristoteles accedens, vult constituere ex motus perpetuitate, vnicum esse mouens immobile, & perpetuũ. vt enim ex motu, quia ab aliquo fit, venatus est dandum esse in vnoquoque motu primum mouens immobile; ita ex perpetua motum serie, quæ nunquam intermittitur, probare aggreditur, vnicum esse mouens immobile, & perpetuum.

Vnumquodque igitur immobiliũ. Tex. xlvj.

Excludit dubium. *Nota.*

PRætermittit quandam dubitationem quæ esse poterat. An omne mouens immobile sit perpetuum: dicitque non esse præsentis loci determinare: Sat est modo probare, quod aliquod sit mouens immobile perpetuum, quod quidem nulla mutatione moueatur, nec per se, nec per accidens.

Nota. Nota, quod Græce habetur aliter: quòd enim nos dicimus [mouentium autem] legit [non mouentium] & tunc de Ideis sermo est, puta, immobilia non mouentia, an perpetua sint: non est modo discutiendum, sed solum de immobili mouẽte. At melius est sequi nostram literam: Et tunc est sensus: quod non intendimus probare omnia immobilia mouentia esse perpetua, sed aliquod vnum: & hoc magis quadrat sequentibus.

Sit

Si autem, ſi quis velit in quibuſdam.

Arg. quo poſſe probari omnia immobilia eſſe perpetua.

RESponſionem, quam aliqui dabant argumento, quo probari poterat, immobilia omnia eſſe perpetua, admittit. Poſſet igitur hoc eſſe argumentum. Ea, quæ non generantur, nec corrumpuntur, perpetua ſunt: nec aliquando ſunt, aliquando non ſunt: At immobilia non generantur, nec corrumpuntur: non ergo aliquando ſunt, aliquando non ſunt.

Sol. quorundam.

Ad hoc aliqui negabant maiorem: nã aliqua aliquando ſunt, aliquando non ſunt, quæ tamen ſunt ingenerabilia, qualia ſunt puncta, non enim per ſe generantur, aut corrumpuntur, non tamen ob id perpetua ſunt. Similiter ea, quæ in compoſitis ſunt, vt formæ. Ex quo ſequitur, quod poſſunt principia immobilia non eſſe perpetua: poſſunt enim eſſe mutabilia per accidens.

Sñt. Ariſ. de illo argumen.

Ariſto. ergo admittit hoc tanquam neceſſarium, quòd non omnia, quæ per ſe immobilia ſunt, ſunt perpetua: poſſunt enim eſſe quidem aliquando, & non eſſe abſque generatione, vel corruptione per ſe. Tamen hoc docet Ariſtot. eſſe neceſſarium, quod non omnia ſunt huiuſmodi, ſed ſit aliquod mouens immobile perpetuum.

1. rõ qua probatur debere dari aliqđ mouẽs immobile ꝑpetuum.

Hoc autem dupliciter probat. Primo ex generatione, & corruptione perpetua omnium inferiorum, etiam eorum, quæ ſe mouent. Nam ea, quæ ſe mouent, aliquando ſunt, aliquando non ſunt, & cum hoc magnitudinem habent: ſunt ergo generabilia, & ad ipſorum generationẽ conſurgunt principia mouentia in ipſis, puta animæ. Tunc eſt argumentum. Generationes, & mutationes hæ perpetuo ſunt, nec vnquam omnis ceſſat motus: ergo oportet ponere vnum ſupremum perpetuum mouens. Probatur conſequentia.

Oportet dari aliquid, qđ ſit cá perpetuitatis, quæ reperitur in rebus.

Nam huius perpetuitatis, & continuę mutationis, non poteſt eſſe cauſa vllum mouens ex his particularibus, quæ aliquãdo ſunt, aliquando non ſunt: nec omnia ſimul. Ergo debet eſſe aliquod aliud perpetuum. Quod unum illorum eſſe non poſſet, patet: Quia illud non eſt ſemper: at motus ſemper eſt. Similiter nec omnia: nam omnia infinita ſunt, nec ſimul ſunt. Si infinita, non poſſunt eſſe cauſa. Si non ſimul ſunt, quomodo poſſunt ſimul cauſare? ergo profecto iſta continua, & inceſſabilis ſucceſſio mutationum cauſam mouentem petit perpetuam immobilemq́ue, præter iſta mouentia particularia.

Manifeſtum eſt igitur, quod quamuis. Tex. xlvij.

Mouẽtia particularia ſimul ſũpta nõ poſſunt eſſe cauſa, illius perpetuitatis.

INfert, quod ſimul non poſſunt illa mouentia particularia eſſe cauſa perpetuitatis. Dicitque, quamuis ſint millia, & millia, & vnum moueret aliud, adhuc nõ ſufficerent perpetuitatem, & continuationem in motu facere, niſi eſſet aliqua cauſa ſuperior mouens, & ſub ſe complectens omnes has: atque hæc continuam hanc ſucceſſionem facit.

Additque, quod hæc cauſa mouet vnũ puta, cęlum: hoc autem ſuo perpetuo motu hanc ſeriem perpetuam, & indefatigabilem ſeries mutationum facit apud nos.

Si igitur perpetuus motus. Tex. xlviij.

Si motus eſt perpetuus, eſſe debet vnus motor perpetuus.

COncludit, quod ſi motus perpetuus debet eſſe, vnus etiam motor erit perpetuus, quid ſi vnus fuerit, erit vnus motor perpetuus, ſi vero fuerint plures, erunt plures motores perpetui.

Dicit itaque quod vnus eſt primus motor: cuius ratio eſt. Cum effectus per finita principia fieri æque bene poſſint, non oportet infinita ponere, & cum per vnum æque, ſicut per plura, potius oportet vnũ ponere, quia natura ſemper ordinem maxime amplectitur, & quod fruſtra eſt abhorret. Sed omnes effectus inferiores poſſunt bene conſiſtere, vno exiſtente principio: vnum ergo, non plura principia prima ponenda ſunt.

Me-

Manifestum est ex hoc.
Tex. xlix.

2. ratio ad idem. Alia ratione probat vnitatem principij, quia motus est semper, vt probatum est, est igitur argumentum. Motus semper est, sed non proprie motus semper esse dicitur, nisi esset motus continuus. est ergo continuus motus. Si continuus, ergo vnus. Quod si vnus, vnum erit & mobile, & motor, erit ergo vnum principium.

Nota. Nota, quod non dicit, ostensum esse, motum esse continuum perpetuum. nam non est demonstratum, nisi de motu in communi, quòd semper oporteat, quod motus sit, quicunque sit. Sed dicit ostensum esse, quod motus sit semper, & modo addit, quod, re vera, non est proprie motus semper, nisi continuus sit. Nam motus consequenter se habentes non de necessitate sunt ita coniuncti, quin mediet quies, vt dicit Simplic. quod si semper futurus est motus, conuenit maxime vt is sit continuus. & hoc inferius probabit.

Et rursus cum respexerit.
Tex. l.

Alia rō ad probādā perpetuitatem primi motoris. Rationem vnam fecit, qua probauit vnum esse mouens perpetuum, sumptam ex perpetua serie mutationum, nunc alteram rationem ad idem facit, quæ sumitur ex principijs eorum, quæ se mouent. Ingeniosè autem repetit ea, quæ dicta sunt, vt ex eis rationem eliciat, & ea, quæ superius dixerat, quorum occasione multa disputauit, ostendat.

1. fund. Resumit aūt tria ex his, quæ dicta sunt. Primum est. Esse aliqua, quæ eadem aliquando quiescunt, & aliquando mouentur: & hæc ostendunt falsitatem eorum, qui dicunt, omnia semper quiescere, aut omnia semper moueri. aut quod omnium entium, alia semper quiescunt, alia semper mouentur. Omnes hæ sententiæ vnico isto conuincuntur argumento, quod aliqua modo quiescere, modo apparent moueri, & ad vtrunque apta sunt, tam motum, quam quietem.

2 Alterum, quod repetit, est, quod ex his rebus, quæ notæ sunt, voluit ascendere ad constituendas duas rerum naturas, & quę semper mouentur, & quæ immobilia semper sunt, & ad hoc ostendendum, probatum est, Omne quod mouetur, ab aliquo moueri, & per distinctionem eorum, quæ mouentur ab alio, & quæ mouentur a se, peruentum est ad hoc principium, quòd in omni motu dare oportet principium, quod se ipsum moueat, & cum hoc ad primum mouens immotum reducatur adhuc, absolute in motu est principium primum immotum mouens.

3 Tertium est, quod cum videmus ea, quę se ipsa mouent ad sensum, vt animalia de nouo incipere motum post quietem apparebat, (imo hoc est sumptum pro argumento,) quod vniuersaliter motus omnis posse incipere ita, vt mundus esset, vt animal vnum, quod de nouo motum in se inciperet, & sic posset motus incipere.

Hoc autem oportet accipere.
Tex. lj.

Repetitur sol. cuiusdā dubij. Repetit solutionem dubij, quæ data fuit textu 20. quòd animalia non habent principium in se actiuum cuiusque motus, sed localis, & progressiui, & huius non proprie principium in se habent, quia prius mutantur aliis motibus extrinsecis, antequam ad illud perueniant, puta, alteratione, & augmentatione, ad quos motus oportet ante prius alia mutari. Sunt enim multi motus a continente circa ipsum animal, qui antecedunt illum localē motum, vnde dum quiescit, & dormit, decoquitur cibus, postea excitatur, præcessit etiam motus alimenti, & alia etiam multa, antequam ad motum localem perueniret animal, quod de toto mundo dici non potest. Nihil enim est extra continēs totum mundum.

Hinc iam sequitur aliud, [quod aliàs non est sufficiens principium, vt se continuo moueat]. modo Aristoteles adiungit puta, quod animal non est sufficiens principium, vt se continuo moueat, cum motus

tus ipsius dependeat a motu extrinseco cuius non habet in se actiuum principiũ,

Principiũ & pars qua se mouet animal, mouetur per accidens.

Vlterius addit, quod animalis principium, & pars, quæ mouet, mouetur per accidens his motibus: dum enim animal ab alio alteratur, & augetur, simul etiam anima & pars mouens per accidens alteratur, & augetur. Similiter, dum localiter se mouet. vt enim qui mouet vectem, simul cum vecte mouetur, & anima etiam corporis motiua, & partes mouentes per accidens, cum ipso corpore mouentur: omnia igitur ista principia eorum, quæ se mouent, per accidens mouẽtur ab alio, & a se.

Ex quibus credere licet. Tex: lij.

Concluditur ex his omnibus ratio.

COncluditur ex omnibus his rationẽ secundam principalem. Impossibile est, vllum principium horum, quæ mouent mota, per accidens esse causam perpetuę mutationis, & continuæ, cum omnia ab alijs moueantur, nec motuum suorum causæ sint, nisi ab alijs prius mota: Ergo oportet, aliud principium vltra hæc omnia facere, quod sit immobile etiam per accidens, & sicut illa & hoc erit primum, a quo omnia pendeant: & tunc motus erit incessabilis, & totum ens, id est, mundus in se, & in sua vniuersali dispositione seruabitur. Cum enim principium semper sit, & id, quod ab ipso pendet, & sustentatur, etiam perpetuitatem obseruabit.

Non est autem moueri secundum accidens.

Excluditur obiec.

EXcludit obiectionem. Dictum enim est, quod quæ ab aliis mouentur per accidens, non habeant perpetuitatem. Videtur hoc falsum: Nam intelligentiæ orbium inferiorum cum sui orbibus mouentur vltra suum motum a supremo orbe: at perpetua principia sunt. Ad hoc respondet, quod aliud est per accidens moueri a se, id est, in se: aliud ab alio, id est, in alio. Principia animalium mouentur per accidens in se, quia sunt partes ipsorum, quæ per se mouentur: at intelligentiæ non in se, sed in suis orbibus motum recipiunt, quia, vt inquit S. Thom. & Auerroes, non sunt formæ orbium sicut animæ, ob id motus orbium nullo modo eis inest: hoc autem non repugnat etiam perpetuis. Aliter Simpl. exponit, at hæc expositio sufficit.

At vero si aliquid est semper. Tex. liij.

1. mobile quod mouetur a primo mouente per primo debet esse vnum, & ppetuũ.

POstquam ostendit, vnum esse mouens primum immobile, & perpetuum, docet, quod mobile primum ab isto mouente motum, erit vnum, & perpetuum, similiter & motus vnus. Probat autem, quod sit tale mobile primum motum a primo mouente. Vnum, & immobile, eodemque modo se semper habens, non potest immediate plura, ac contraria facere: at primum mouens est vnum, & immobile, semperque eodem modo se habens: ergo non possunt hi effectus inferiores multiplices, & mutationes oppositæ ab eo immediate esse: oportuit igitur, vnum ab ipso solum mobile, & motum ponere, & hoc efficiet hanc diuersitatem in rebus, prout varie se habet motus: & ita fit: Astra enim a solo Deo mouentur: at hæc mota in diuersis sitibus existentia modo generationum, modo corruptionum causa sunt: a principio tamen primo immediate vnum prouenit, puta, motus huius corporis.

Cõcl. omnium dictorum.

Ex his omnibus concludit, quæ superius dubitata fuerunt. Sunt enim, quæ semper mouentur, puta, orbes immediate a primo principio moti. Sunt, quæ semper non mouentur, puta, principium primũ, quod eodem modo se semper habet. Sunt quæ aliquando quiescunt, aliquando mouentur, puta, inferiora, quæ non à primo immobili immediate mouẽtur, sed ab orbe, & ab alijs. Cumque hæc non eodem, ac vno modo se semper habeant, fit, vt ea quæ ab istis pendens, modo moueantur, modo quiescant, & sic manet absoluta illa dubitatio superius proposita, ex qua ostensum est, vnum esse mouens immobile, ac perpetuum.

An

An sit vnum primum mouens immobile.

Quæstio V.

1. arg. Sit argumentũ aduersus tex. 48. vbi dicitur,esse necessarium ponere vnum immobile mouens, & perpetuum propter perpetuitatem generationum. Videtur hoc esse falsum: nã singularum generationum causę sunt singula agentia particularia: ergo omnium simul causæ erunt, omnia agentia. nec oportet aliud præter ista ponere.

2 Secundo contra eundem textum, vbi dicitur, vnum esse principium. Si vnum est, ergo vna est vniuersalis causa efficiens qđ si vna est causa omnium, reliqua sunt ipsius effectus: ergo sempiterna secundum Aristotelem,habent causam efficientem, quod multi negant.

3 Tertio contra textum 52. vbi dicitur: hoc principium esse immobile per accidens.Intelligentia mouens est in cęlo moto, sed moto eo, in quo res est, mouetur etiam & res, cum igitur cęlum moueatur in quo intelligentia est, profecto etiam ipsa mouebitur.

4 Quarto, contra textum 53. vbi dicitur opus esse ponere mobile perpetuum vnum quia ab vno immobili multa procedere nequeunt. Videtur hoc falsum præsertim secundum fidem nostram: nam Deus seipso multa producere potest.

Nota. Aduerte,quod hanc quęstionem proponimus, vt quod hucusque Aristoteles obscure,& prolixe disputauit, breuiter ante oculos poneremus.

Institutũ Arist in hoc lib. In libro igitur hoc Aristoteles de primo motore differuit, ac primo motu. Quinque autem attributa motoris huius ostendit:puta esse vnum,immobilem, perpetuum,impartibilem,infinitum. Hactenus autem tria priora demonstrauit, tota autem ipsorum demonstratio sex theorematibus continetur.

1. theor. ex sex quib continentur Quorum primum est. Necesse est motum æternum esse,nec incæpisse ita,vt aliquãdo nullus fuisset motus,aut mutatio: nec desiturum ita, vt aliquando non sit vllus futurus motus, aut mutatio. Hoc duplici ratione ostenditur. Prior est. Si motus incæpit modo,non ante, ergo per aliquam nonam mutationem subiecti, aut agentis præcedentem: ergo fuit ante primam mutationem, vel motum,mutatio. Et iterum quæram de ista: si modo,& non ante,ergo per aliam præcedentem, & sic fiet processus in infinitum, & dabitur mutatio ante primam mutationem:non ergo incæpit vniuersaliter mutatio. q̃ de primo motore tradit Arist. in hoc libro, quod motus est æternus. 1. ratio:

2 Altera ratio est. Tempus non potuit incipere, nec desinere potest, ergo nec motus. Est enim tempus passio motus Antecedens patet. Nam si tempus incæpit, aliquando non fuit:si desinet, aliquando nõ erit: at qui Aliquãdo dicit,tempus ponit, fuit ergo tempus, cum non fuit. & erit cũ nõ erit,quod est impossibile, de hoc Theoremate disputauimus in quæstione prima, & veritatem contra hoc ostendimus.

2. theor. Oẽ quod mouetur ab alio mouetur. Secundũ Theorema fuit. Omne, quod mouetur, ab alio distincto mouetur. Hoc duplici ratione monstratur. Altera est: Quod mouetur,aut a se ipso mouetur,aut non a seipso, & vtroque modo, aut naturaliter,aut violẽter, sed omne tale ab alio mouetur, ergo omne, quod mouetur ab alio mouetur. Maior satis est explicata in textu. Minor declaratur. Si enim a se ipso mouetur, partem habet mouentem: si ab alio,& violenter,tunc clarum est,quòd a motore extrinseco mouetur. Si autem naturaliter, vt eum naturaliter mouentur inanimata, tunc a generante mouentur, vt iam ostensum est. 1. ratio.

2 Altera ratio. Quod seipsum mouet non potest secundum se totum mouere se totum,ergo ab alio mouetur. Vel vniuersaliter sic, nihil seipsum secundum se totum se mouet:ergo omne,quod mouetur, ab alio mouetur. Probatur antecedens. Quia mouens est actu, mobile potentia: at idem secundum idem non potest esse actu & potentia: ergo nec simul idem potest esse mouens, & motum.

3. theor. in motu oportet deueniri ad vnũ, qđ nõ ab alio externo mouetur Tertium Theorema est. In motu oportet deuenire ad vnum, quod non ab alio extrinseco mouetur: Probatur vnica rõne. Vbi non datur primũ aliquod, quod moueat, non potest esse motus, sed si omne, quod mouetur ab alio,mouetur a motore extrinseco ita, vt in infinitũ processus sit, non dabitur primum:ergo oportet, quod

deueniamus in motu quolibet ad aliquod quod non ab alio moueatur.

4. theor. In motu oportet deueniri ad vnum quod per se sit immobile.

Quartum Theorema est. In motu oportet deuenire non solum ad vnum, quod non ab alio mouetur, sed etiam ad vnum quod mouet, & non mouetur per se. Hoc probatur vnica ratione. Quod mouetur, aut mouetur a se ipso, aut ab eo quod a se ipso mouetur, aut ab aliquo immoto. Si detur hoc tertium, habetur intentum: Si vero secundum, & primum: Tunc cum omne, quod a se ipso mouetur, a parte immota per se moueatur, profecto quod mouetur omne, ab immoto per se mouetur. At quod a se motum ab immoto moueatur: probatur. Nam a se toto moueri non potest, sed a parte aliqua quæ dicitur pars mouens, & corpus est. Cum autem ipsa etiam moueatur per se, vt puta, neruus, aut musculus, qui mouent corpus, & mouentur: profecto debet reduci tandem in animam, quæ immota per se mouet: si enim semper in partem corpoream referatur motus, cum illa se moueat, & non secundum totam, erit secundum partem, & iterum de illa erit quæstio: Oportet ergo ad animam tandem deuenire, quæ immota mouet.

5. theor. Oportet deueniri ad vnicũ mouẽs perpetuũ, & immobile. 1. ratio.

Quintum Theorema est. In motu tandem ad vnicum mouens perpetuum, & immobile deuenire oportet. Probatur duplici ratione. Prior est. Generationes sunt perpetuæ, & mutationes: sed nullum mouens particulare potest huius perpetuitatis esse causa: ergo vnum est mouens supremum. Minor patet. Nam particularia mouentia causæ sunt singula singularum per se mutationum: at perpetuitatis nullum est causa, cum non sit perpetuum.

Posterior est Omnia mouentia particularia alijs motibus mouentur per accidẽs ab extrinseco, vt animalia alterantur, augenturque facto motu extrinseco, ergo nullum est sufficiens principiũ perpetuæ continuitatis in mutatione. Non enim illorum motuum principia actiua sunt, ergo vnum oportet supremum mouens constituere, quod nullo motu, nec per se, nec per accidens ab extrinseco moueatur.

6. theor. Oportet esse etiam vnum primũ mobile perpetuũ.

Sextum Theorema est. Præter motorem hunc immobilem & perpetuum, oportet vnum primum mobile, motumque perpetuum cum eo constituere. Probatur vnica ratione: Quia quæ plura sunt, & diuersa non dimanãt ab vno eodem modo se semper habente: at res hæ inferiores variæ sunt, & diuersæ: ergo ab isto principio immediate non procedunt. Debet ergo poni vnum intermedium vniuersale, mouens & motum, quod suo motu, & varietate, ista omnia efficiat: mouens autem primum immobile hoc immediate mouebit.

His sex additur 7. theor. Hic primus motor tantũ est vnus. 1. ratio.

His omnibus possumus addere septimum Theorema. Motor hic omnium primus vnus est. Hoc triplici ratione desumpta ex Aristo. probari potest Prima est ex vltimo textu Metaphysi. quæ ex fine sumitur. Si enim essent plura principia prima, essent plures fines: tunc, vel vnus in alium ordinatur, vel non. Si nullus in alium, sed omnes sunt æque primi, tunc non posset vnitas in mediis conseruari, & sic dissolueretur mundus, dum quædam in hũc, quędam in alium tendunt finem: quod impossibile est. Si vero omnes in vnum referuntur, iam is primum omniũ esset.

2. ratio.

Altera rõ est ex lib. 12. Metaph. tex. 49. Si plura essent principia, vel tunc essent æqualiter perfecta, vel non: sed vnum esset perfectissimum. Si hoc detur, habetur intentum. Si vero illud, tunc essent eiusdem speciei. At plura eiusdem specie non sunt, nisi materiam habeant: essent ergo composita, & materialia: quod primis principijs repugnat.

3. ratio.

Tertia ratio est hoc libro textu 48. quæ sumitur ex genere causæ efficientis. Frustra ponuntur plura principia, & causæ, cum vna sufficit: at sat est vnum primum principium: est igitur vnũm. Minor patet. Si enim sunt plura, tunc, vel quæ potest vnum, potest aliud: vel non. Si sic, superfluum est, plura ponere. Si vero non, imperfectũ est profecto principiũ quodque, & nullum est primum.

No. Ari. nondũ demõstrasse primum motorẽ esse substantiam separatam.

In omnibus his aduerte maxime, quod Aristoteles nondum demonstrauit hunc motorem esse substantiam separatam, & non animam corporis cęlestis: nam quæ dicta sunt hactenus ab Aristotele saluari possunt si dicatur, illud esse primum mouens, quod est anima corporis cęlestis, nec vllum alium motum habet, quam localẽ ratione illius corporis. At in sequentibus hoc demonstrabit, cũ probet esse infinitæ

nitæ virtutis, & non esse virtutem in corpore.

Aduerte etiam, quod hæc tria sic se habent, esse vnum primum, esse immobile, & esse perpetuum. Ex primitate immobilitas, ex immobilitate nascitur perpetuitas.

Ad 1. Ad primum argu. respondetur, quod non potest omnibus simul attribui perpetuitas, quia nō sunt omnes simul: at causa cum effectu simul debet esse: nā causa particularis, vt dicit Auerroes, non totaliter effectum producit, animal enim, & viuēs semen dat, & reliquit: quod nisi ab alia causa iuuaretur, disponeretur, & conseruaretur, non esset futura generatio.

Ad 2. Ad secundum dico, quod qui vellet effugere, posset dicere, quod ad rationē principij primi sufficit, quod quorundam sit finis, quorundam sit efficiens. An tamen secundum Aristot. omnium sit causa efficiens, quæstione sequenti discutiendum relinquimus.

Ad 3. Ad tertium dico, quod Arist. præcipue intendebat dicere, quòd primum principium non mouetur per accidens motu facto ab alio, sicut mouetur principiū mouens animalis: nec sicut dicuntur moueri inferiores intelligentiæ ratione orbium a supremo motorum. At an eo motu, quo orbem mouet, per accidens moueatur, non ita ex professo hoc docet hic, quia hoc pendet ex probatione, quod non sit anima. Et Alex. in hoc loco credidit, moueri per accidens, quia existimauit, intelligentias esse animas celorum.

Nota. Dico tamen ad hoc, quod cum intelligentiæ animæ non sint orbium, ipsos mouent, nec cum eis mouentur per accidens, quia orbes semper secūdum totos in vno manent loco. At si orbes locum mutarent ad dextram, vel sinistrā, vel aliam positionem, tunc per accidens mouerentur intelligentiæ, quia aliàs nō mouerent, cum requiritur approximatio virtutis. At cum Deum infinitum, & vbiq; præsentem ponamus, nullo modo per accidens mouere tur motu quocunq; orbis. Hoc autem an perceperit Arist. alia quæstio est; at quia talis orbium motus est impossibilis naturaliter, ob id simpliciter sunt motores orbium immobiles per se, & per accidens.

Ad 4 Ad quartum dico, quod quamuis miraculose, & supernaturaliter, sine vlla causa media Deus illa posset facere: at iuxta ordinem naturalem (naturaliter loquendo) non possunt aliter fieri, nisi mediante orbis etiam motu. Atq; ideo Arist. naturalē solum ordinē sequens, dixit, aliter nō posse fieri: intellige aūt tu, naturaliter, vt ipsi loquebātur. Sed quicquid sit de Arist. secundum nostram veritatem dicimus, qđ licet Deus posset, voluit tamen rerū mobilium causam vniuersalem mobilem ponere, vt omnia suauiter disponerentur: Aristoteles vero ex suis principijs Deum considerat solum, vt diximus.

An Deus sit causa efficiens mundi, etiam per Aristotelem. Quæst. VI.

Vperiori quæstione promisimus nos tractaturos. An Deus esset causa efficiēs mūdi, etiam secundum Aristotelem. Nā ex veritate satis iam constat in primis istius libri octaui quæstionibus. Nunc tamen potissimum secundum Aristotelem, etiam si mundum ab æterno posuerit, videamus. *Plurimi ac celeberrimi Ari. interpretes id asserendu.*

Id ergo probabimus tripartito. Primo ex ipsis Arist. Interpretibus celebrioribus. Secundo ex ipsius Aristotel testimonijs.

Tertio rationibus validissimis, ac verissimis, ductis ēt ex eiusdē Arist. principijs.

Mundum fuisse factum a Deo, ex Aristotelis sententia, tenet ex Alexandro Simplicius in 1. Physic. text. vltimo, vbi etiam probat verbis Alexandri, Deum esse efficiens, quoniam est finis. Idem in 2 Phys. 66. & in 2. Physic. 45. vbi id optime deducit ex Aristot. Idem etiam facit vberius in tex 72. idem in 8. physic. in prima digressione contra Philop. & in tertia digressione concedit materiam secundum Aristotelem fuisse ex nihilo factam a Deo: Idem Ammonius in 1. Perther cap. vltimo. De eodem habes pulchrum locum in Ale. in 8. metaphys. tex. vltimo, & denique hanc esse Aristotelis sententiam, vide Philop. in toto opere contra Proclum. D. Thom. Auicen. Themist. & Albert. qui sine vlla contradictione sic sentiunt. Sunt innumera etiam loca Auerr. vt de substantia orbis, cap. 2. Syrianus etiam 3. Meta-

Non ij physic,

physic. at asserit Simplic. in 8. Physi. 55. Macrobius etiam in 2. de somnio Scipionis, asserit, totam Philosophiam, Deum posuisse authorem rerum.

Et Neotericis etiam viri graues idem secundum Aristotelem optime probant, vt Cornelius lib. 2. de abditis rerum causis, de quo vide Eugubiuum 4. de peréni philosophia, vt alios taceamus.

Ex testimonijs Arist. Sed probatur etiam testimonijs Aristotelis. Primo enim Politicorum cap. 5. ait, Deum fecisse omnia propter hominem:
1 cui videtur conuenire illud secundi Physicæ auscultationis tex. 24. nos esse omniũ finem: quod proculdubio non esset, nisi efficiens rerum illas ad nos ordinasset.

2 Secundo. In 1. Rheto. cap. 23. ait, Dæmones etiam Dei opus.

3 Tertio In 2. de generatione, 59 ait, Deũ omnia compleuisse, dando veram æternitatem illis, quæ habere poterant: cæteris vero continuam quandam successionem in diuersis indiuiduis.

4 Quarto. In 2. de generatione. 51. ait, tot principia requiri in rebus sempiternis, quot sunt in primis, id est, in elementis, nempe materiam, formam, & efficiẽs, vbi vides expresse poni efficiens sempiternorum.

5 Quinto solet adduci locus ille ex 2. Metaphysic. text. 4. vbi Aristoteles ait, primũ in vnoquoque genere esse causam cæterorum, quæ sunt in illo genere. Et tamen agit de principijs sempiternorum.

6 Sexto in lib. etiam de mundo Ad Alex. frequentissime ait, omnia esse Dei opera cęlum, terram, animantia, &c. & omnibus Deum vitam dare, regere, & gubernare omnia ac conseruare, qui quidem liber si non est Aristot. est certe grauissimi authoris, & dignus qui tribuatur Arist.

Rõnib. et deũptis ex principijs Arist. Sed iam idem probemus quoq; rationibus desumptis ex principijs Arist. Primo. Si Deus non esset effector æternorum in Arist. maxime id esset, quia æterna non ha-
1 bent causas. Sed hoc est falsum in Aristot. Nam 8. metaph. 15. reprehendit Democritum, qui dicebat quædam non habere causam quia erant æterna, In 5. etiã metaph. in tex. 6. ait, quędam necessaria habere causam suæ necessitatis.

2 Secundo ex 12. metaphysi. 52. Deus est causa ordinis vniuersi: ergo est causa naturarum, quæ in vniuerso sunt ordinatæ. Probatur consequentia: Quia cum res secundum suam naturam sunt ordinatæ, si Deus non causaret naturas, nõ posset causare ordinem, nec potest intelligi illum naturarum ordinem causari a Deo, nisi causando naturas.

Adde, quod alias ad minus dicendum esset, talem ordinem esse extrinsecum, & per accidens, vel accidentalem ipsis rebus, qui tamen non est, sed secundum rerum naturam; imo & intrinsecus vnaquæque essentia suum habet gradum ordinis, & mensuræ. Vnde cum ordo sit bonum vniuersi, res aliàs intrinsece non essent ordinatæ, & sine bono.

Tertio ex 2. Phys. Natura agit propter finem: sed finis non causat prout est in re vt fusè ostendunt Peripatetici, quoniam est vltimum in executione: ergo causat, vt cognitus. Et vt etiam asserit cõmunis sententia. Tunc sic, vel cognitus a rebus ipsis; Et hoc non: quia multæ carent cognitione: Vel vt cognitus a Deo, a quo inanimata reguntur in suis actionibus, vt ait Arist. in 2. Phys. tex. 59. Tunc sic: ergo Deus debet eas ordinare ad suos fines, & producere in ipsis talem compulsum, & cooperari dirigendo rerum actiones: ergo debet causare res. Et hoc probat ipsum efficere omnia, quæ habent finem.

Quarto. Deus est causa in Arist. omniũ rerum etiam incorruptibilium: ergo est efficiens. Probatur primo antecedens, & postea consequentia. Antecedens quidem ex 12. metaph. tex. 38. vbi ait, ab hoc principio cęlum, & natura dependent. Et in 36. & 37. ait, Deum respectu omnium intelligentiarum esse finem, qui præexistit, & mouet ipsas, vt amatum & desideratum; vnde Aristo. ibi a tex. 37. sæpissime vocat Deum principium, & primam causam: ex quo illud apud Peripateticos percrebuit, idem esse primam formam, primum efficiens, & vltimum finem. 4 *rõ multiplex.*

Hoc supposito, probatur consequẽtia: Deus est causa intelligentiarum in Arist. ergo vel vt materia, vel vt forma, vel vt finis, vel vt efficiens. Certum est non esse materiam, nec formam omnes item concedunt esse finem: sed inde probabimus esse efficiens.

Primo: vel intelligentia habet esse a se, 1

vel

vel a Deo. Si a Deo, habetur intentum; Si a se, peto, circunscripto Deo, vel amitteret illud, vel non. Si amitteret, ergo non habebat a se. Si non: ergo non referebatur ad Deum, vt ad finem essentialem.

2 Secundo item. Modus operandi sequitur modum essendi: intelligentiæ in operando pendent a Deo: ergo in essendo.

3 Tertio: vel intelligentiæ omnes sunt æque perfectæ, vel non. Si sunt: ergo omnes sunt dij, & nulla est subordinatio, nec magis hæc refertur ad illam, quam econtra. Adde, quod si vnaquæque illarum esset ipsum esse interceptum, nulla ratione possent plurificari. Sin autem sunt inæqualis perfectionis: ergo illæ imperfectiores non habent esse a se: quia si haberent omnes esse a se, omnes essent æqualis perfectionis: nec posset reddi ratio, quare vna se fecit imperfectiorem, aut, quare facta est imperfectior altera: & propterea, si sunt a se, essent ipsum esse, vnde essent perfectissimæ.

Quarto, quod habet esse a se, est propter se: intelligentiæ non sunt propter se, sed propter Deum: ergo &c.

Alia argumenta his similia reperies apud Herneum. 2. Quolibeto. q. 1. apud Heliam Cretensem in opusculo hac de re, penes Scaligerum. Ferneliũ, & alios authores quos superius citauimus, quæ quidem volui paulo fusius, & accuratius prosequi, ne quis falso putaret, non posse probari in Arist. Deum esse efficiens, cum tamen quę supra attulimus, id in Arist. & in lumine naturæ euidenter demonstrent.

Caput Septimum.

At vero & alio facto principio. Tex. liiij.

Qualis sit prim⁹ motus inquirit.

Cum mouẽs primum motu vno immediate mouere docuisset: quis & qualis is motus sit, nunc indagat. Hic autem motus debet esse primus, & cõtinuus, & perpetuus: talis enim est motus, quo primus motor mouet. Ob id inquirit, an sit motus continuus, & primus, & quis sit. Cui enim hæc insunt, is erit motus primi motoris, si simul etiam motus perpetuus ille sit.

Tribus autem existentibus motibus. Tex. lv.

Incipit indagare, quis motus primus sit; & hanc constituit conclusionem. Motus localis est omnium primus: quam multipliciter probat. Supposito vno, quod iam dictum est, motus species esse tres; Alterationem, quæ ad passiones, & qualitates est; Augmentationem, quæ ad magnitudinem; Lationem, quæ ad locum fit. *Motus localis est primus omnium.*

Est igitur argumentum primum. Augmentatio omnis præsupponit alteratione, alteratio motum localem: ergo omnem motum antecedit motus localis. Probatur prior pars antecedentis. Augmentatio fit ex contrario, & dissimili illius, quod augetur, fit tamen ex eo postquam simile est factum: sed ex dissimili nõ fit simile, nisi per alterationem. ergo augmentationem præcedit alteratio. Maior explicatur; Cibis enim nutritur, & augetur aliquid in principio: vt tamen augeat, debet cibus eõ uerti in simile, vt cibus conuertitur in carnem, vt augeat carnem: hoc autem absque cibi præcedente alteratione non fit; quod magis in libris de generatione explicabitur. *1. ratio.*

Posterior pars antecedentis probatur, Agens, seu alterans educit in actum rem ex potentia, vt facit cibum calidum actu ex potentia, sed ad omnem actionem huiusmodi loci approximatio necessaria est ita, vt aliquando fuerit, aliquando non; si enim esset semper approximatio, non fuisset in potentia alterabile; præsupponitur ergo localis motus. Cum igitur sit motus perpetuus, erit motus localis perpetuus; Et cum quidam sint priores, quidam posteriores, dabitur vnus primus.

Am-

Amplius autem omnium passionum.

4 rō ex sent. antiquorum. SEcundum argumentum facit ex sententia Antiquorum, qui omnium qualitatum principia ponebāt raritatem, & densitatem: & has per congregationē, vel disgregationem præcedentium partium fieri, dicebant: hanc enim generationem ponebant. Cum igitur congrega tio, & disgregatio talium præsupponat motum localem, motus hic antecedet alterationem. Vlterius de augmento patet: quia cum non sit augmentum, vel diminutio sine partium, quæ locum habent, acquisitione, vel deperditione, non erunt profecto absq; motu locali: & sic omnem motum antecedit localis.

Amplius, & hinc considerantibus. Tex. lvj.

Tripliciter aliquid dicitur altero prius. PRosequitur adhuc idem probare, ac modos, quibus aliquid prius alio dicitur, distinguit. Tripliciter vnum dicitur altero prius: Primo, quia hoc ablato alterum aufertur, non tamen econtra, vt animal prius est homine: ablato enim animali, aufertur homo, non econtra. Est secundo modo prius tempore. Tertio prius secundum substantiam, id est, perfectione. Omnibus his modis localem motum priorem probat.

3. ratio. Est autem tertium argumentū de priori natura. Is motus, qui magis est continuus, prior est natura, quàm is, q minus, at localis est huiusmodi: is igitur est prior natura. Maiorem explicat. Duplex est continuitas in motu, aut ratione solius temporis, quæ dicitur contiguitas: aut ratione ipsius spatij, & termini simul cum tempore: & hæc est proprie continuitas: & motus huiusmodi dicitur continuus. Nā contigui, non continui, sed continue fieri dicuntur. Clarum est, quod magis vnus est continuus, quàm cōtiguus: ob id prior est natura.

Remouetur obiec. prima. Dices, etiam alij motus sunt continui perpetuo, vel possunt esse. Ad hoc dicit, quod non possunt esse. Hoc tamen demō strabitur postea.

Dicet quis: quamuis solus motus localis perpetuo possit esse continuus, non tamen ob id sequitur, quod talis motus sit. Ad hoc respondet, quod in natura oportet ponere, quod melius est, cum esse potest. Cum igitur talis motus esse possit, nec vllū ex hoc sequatur absurdum, imò perfectius hoc erit, oportet ipsum constituere. *Remouetur obiec. 2.*

Quartum argumentum facit ad idem: Quia quod localiter mouetur, non indiget necessario vt alterabile, aut augmentabile sit: at augmentatio, & alteratio præ supponunt motum hunc localem cælorum, quo non existente, non erunt reliqui, igitur motus localis prior est natura quam alij sint motus. *4. ratio.*

Adhuc, tempore primum. Tex. lvij.

QVintum argumentum facit. Is motus primus est, qui rebus perpetuis solus inest: at talis est motus localis; (inest enim corporibus cælestibus quæ perpetua sunt:) motus ergo localis primus est tempore. *5. ratio.*

Aduersus hoc, obiectionem ponit. Motus enim localis videtur omniū vltimus: nam prius res generatur, alteratur, & augetur, quàm sit motus localis, vt patet. Non enim localiter animalia mouentur, nisi postquam generata sunt, & secundū quantitatem perfecta: quod sine augmentatione, & alteratione præcedentibus non fit. *Obie.*

Ad hoc respondet Aristoteles, ꝙ quamuis in hoc indiuiduo ita sit, & in vnoquoque, quod motus localis sit vltimus: tamen ante illud præcessit aliquid localiter motū, quod fuit causa generationis eius, & ita in diuersis motus localis prior est, quamuis in eodem sit vltimus. *Solutio.*

Dices tu; etiam hoc, quod antecessit, fuit generatum, & auctum, & alteratum ante motum. *Obie.*

Ad hoc respondetur, quod non semper illud, quod mouet, est generatum; non enim omnia sunt generabilia. Sed datur aliquod generationis causa, quod non sit gene- *Solut.*

gene-

generatum, tunc profecto istius motus localis antecedet oẽs generationes. Quod si antecedit generationes, antecedet etiam reliquos motus, qui post generationem sunt, puta, alterationem, augmentationẽ corruptionem. Et cum hoc non sit generabile, non erit augmentabile, nec alterabile. Motus igitur localis absolute omnẽ alium antecedit, & ille est cęlorũ motus.

Omnino autem videtur id, quod fit. Tex. lviij.

4. rõ la tio tripliciter supe rat alios motus in perfectione.

SExtum facit argumentum de priori secundum perfectionem, ac tripliciter motum localem alios perfectione excedere probat. Primo subiecto: Quod generatur, est imperfectum, quia nondum est, similiter, quod augetur, quia ad terminũ perfectum nondum venit; similiter, quod alteratur, cum ante augmentum alteretur: Quod vero localiter mouetur, perfectum est: ergo nobilius est subiectum motus localis. Experientia etiam probat, quia non mouentur, nisi perfecta: vnde plantæ motu locali carent, cum reliquos habeant, quia imperfectiores sunt. Similiter, inter animalia sunt quædam, quæ ob imperfectionem non mouentur localiter, vt conchæ, spongiæ, & alia quæ instrumentis motiuis carent.

1. ratione subiecti.

Et propter hæc, & quia minime. Tex. lix. lx.

2. ratione effectus.

PRobat secundo perfectionem ex effectu: Quia reliqui motus mutationem in re ipsa ponunt, semper enim alij motus, cum acquisitione, vel deperditione, vel substantiæ, vel eorum, quæ substantiæ insunt, fiunt. At motus localis nihil substantiæ mutat, quia est ad locum qui est extra substantiam rei ipsius.

3 ex principio motus.

Tertio probat ex principio motus. Inter ea, quæ mouentur, id, quod magis est principiũ motus, est quod se ipsum mouet: at quod se ipsum mouet, maxime se mouet secundũ localẽ motum: is ergo est primus, quippe qui magis insit principio motus. Ex quibus omnibus probatum relinquitur, motũ localẽ esse omniũ primũ.

Quod igitur latio primus motuum sit. Tex. lxj.

Inquiritur quæ latio sit primus motus.

CVm ostendisset lationem, id est localem motum esse primum: nunc quæ latio ista sit, inquirit. Nam sunt multæ species motuum localium. Dum autem hoc inquiritur, simul etiam tractabitur, quod talis motus sit perpetuus, & continuus. Nam ille motus localis inter alios primus erit, qui solus potest perpetuus esse, & continuus, ob id probat, nullum motum præter circularem posse esse perpetuo continuum, propterea ille solus omnium erit primus, & hoc motu mouebit primus motor.

Quod igitur aliorum motuum continuum. Tex. lxij.

Nullus motus p̃ter localẽ potest esse perpetuo cõtinuus.

PRobat nullum motum præter circularem localem posse esse perpetuo continuum, simul etiam nullam mutationem. Argumentum est huiusmodi. Nullus motus, qui est ab opposito in oppositum, potest esse perpetuo continuus, omnes motus, præter circularem sunt ab opposito in oppositum; nullus igitur, cõtinuus perpetuo esse potest. Minorem declarat. Nam mutatio est inter ens & non ens, alteratio inter contrarias qualitates, augmentatio, & diminutio inter perfectam, & imperfectam viuentium magnitudinẽ, sic tamen, quod contrarij motus ad contrarios ferãtur terminos, vt generatio ad ens ex non ente, at corruptio ex ente in non ens; calefactio ad calorem ex frigido, econtra frigefactio, & ita de alijs omnibus.

Nota.

Maiorem probat. Et nota, ꝙ non sumit vnicum motum ab opposito in oppositũ vt calefactionẽ, quæ est a frigiditate in calorem, nã sic probatum est, iam nullũ motum vel mutationẽ poss esse infinitam, cũ sit distantia finita inter contraria, & sic nõ esse potest perpetua continuitas. Sed probat de motibus conuersis, vt a nigro in album, & iterũ ab albo in nigrũ, hoc enim modo debet esse perpetua continuitas inter hos motus, si esse posset. Ostendit autem, quod illi duo motus, vel mutationes conuersæ non sint inter se continuæ.

Et

Et facit argumentum hoc. Sumo illum secundum motum conuersum ab albo in nigrum, & sic procedo: Omne, quod ante quem motum existit, debet habere aliquam quietem sub contrario termino, a quo ille motus incipit: sed quod illo motu secundo mouetur ab albo in nigrum, existit ante illum motum: ergo quieuit sub albo. At quies est in tempore: ergo per aliquod tempus fuit sub albo.

Non ergo est iste motus continuus cum eo, qui est a nigro in album; nam tunc nō quiesceret in albo, sed cum primū ad ipsum perueniret, statim inciperet per aliū motum ab albo illo termino mutari sine vllo tempore quietis. Idem dicitur de alijs mutationibus oppositis, puta, generatione, & corruptione, quæ vniuersaliter opponuntur. Similiter in particularibus: vt enim in generali mutatio mutationi, ita in particulari hæc huic opponitur, vt notum est.

Obiect. Dices, quod inconueniens est si dicatur, quod non quiescit in illo termino, puta,
Solutio. albo per tempus? Dicit Aristoteles, quod tunc simul moueretur motibus cōtrarijs: quod est impossibile: Quod hoc sequatur, non explicat: tamen explicare possumus sic: Quia quod ex albo conuertitur in nigrum, vel conuertitur postquam factum est album, vel dum fit. Non postquā factum est, quia tunc quiesceret, & esset tempus, in quo factum est album: ergo dum fit: simul ergo fit album, & denigratur. Ita exponunt alij.

Quantā vim hēat hoc arg. Arist. Mihi tamen non videtur hoc argumētum Aristotelis demonstrare, sed quādam probabilitatem habere. Non enim fieret res alba, nec motus esset ad terminum, vt per instans duraret in eo: at non ostenditur hoc non posse fieri. Nam potest esse, quod cum aliquid calefit, a calido vt sex accedat ad frigidum vt octo: ita vt in primo mutato esse caloris, vt sex, quod fuit primum non esse calefactionis, incipiat agere frigidum, vt octo, per vltimum non esse: tunc enim ille gradus, vt sex, non durabit, nisi per instans, puta, nunc est, & immediate ante hoc non fuit, quia inducitur in fine motus. Similiter nunc est, & immediate post hoc non erit, quia immediate post hoc erit motus frigefactionis, cum incipiat per vltimum non esse: Erit igitur idem instans primum non esse vnius motus præcedentis, & vltimum non esse sequentis: & erit primum esse illius formæ inductæ in fine motus prioris, & vltimum esse eiusdem respectu posterioris. Et hæc sunt verissima.

Nihil enim differt contrarietas, aut non contrarietas.

Excludit tres obiectiones contra prædictam rationem. Prima est: Quia dictum est, contrarios motus simul non esse, ac ob id non esse continuas duas mutationes, posset quis dicere, quod generatio, & corruptio non sunt contrariæ, ob id poterunt simul esse. Respondet, quod ratio ducit ad hoc absurdum quod duo opposita simul essent, siue illa sint contraria, siue priuatiua. Hoc enim parum conducit rationi. Sat est, quod probet, quod generatio, & corruptio essent simul, quæ non possunt vere simul esse, siue vocentur contraria siue non. *Excluduntur tres obiec.* 1

Altera obiectio est: quia dictum est, quod debet esse quies in termino, a quo est mutatio. Videtur falsum, quia quod generatur, non est, sed quiescit post generationē, vel ante corruptionem, quia dictum est, quietem tantum opponi motui. Respondet quod parum hoc refert. Nam ratio hoc cōtendit, quod debet esse per aliquod tempus in termino, a quo est motus, siue sit quies, siue non. Si enim datur tale tempus, tunc illæ mutationes non erunt continuæ, & hoc sufficit, & intēdimus probare. 2

Tertia obiectio est. Nam primo diximus, motus esse contrarios, & postea vnū illorum incipere a quiete cōtraria. Vbi videtur, quod vnum duo habeat contraria. Ad hoc respōdet, quod siue quis illa duo contraria vocet, siue non, ad rationem satis est, quod opponatur motus & quieti, & alteri motui, sicut medium duplici extremo opponitur. Quod vero sit perfecta contrarietas, inter quietem, & motum, parum hoc refert ad præsens. De hoc autem diximus libro quinto. 3

Am-

Amplius autem, & in generatione, Tex. lxiij.

ITerum probat, quod non fiat duo motus illi continui per generationem. Vt enim nihil generatur, vt duret per instās: ita profectò in alijs motibus, nihil ad terminum mutabitur, vt per instans fit in eo: quia quod naturale est, in omni motu erit: at si illi motus essent continui, illud sequeretur, vt textu præcedenti probatum est. Non igitur sunt tales motus, quin sit media quies, saltem per aliquod breue tempus, hoc autem continuitatem illorum impedit.

Quod autem contingit esse quendam. Tex. lxiiij.

Inter motus locales nullū ꝑter circularem posse esse perpetuū. CVm probasset, nullum alium motum continuum perpetuum esse posse, nunc ad locales deuenit, & inter locales nullum, nisi circularem perpetuo continuum esse posse, ostendit.

Distinguit autem tres locales motus, rectum, circularem, & mixtum ex vtroque; puta, quæ fit per chordam, & arcum. Dicit, quod si probatur, vtrumque simplicem aut vnum non esse infinitum, etiam probatum erit, mixtum non esse infinitum, nam iste ex simplicibus componitur.

Ratio Probatur igitur de recto, quod esse non possit perpetuo continuus. Et non sumit vnicum rectum simplicem, qui ab vno in aliud sit, nam notum est, non posse talem esse infinitum, sicut nec alios motus, qui sunt a contrario in contrarium, sed sumit rectum, & reflexum vt ab A, in B & iterum a B, in A. De his enim dubium est. Ostēdit autem, quod tales motus non fiunt continui, tali argumento. Motus contrarij non sunt continui: illi motus sunt contrarij in ter se: non ergo sunt continui.

Consequentia est certa. Maiorem probat ex his, quæ dicta sunt libro 5. Vbi probatum est, ad motus continuitatem debere esse tempus vnum, mobile vnum, & ter minum vnum specie: at contraria non sunt vnius speciei: non ergo continuari possunt.

Minorem probat. Nam illi motus se inuicem impediunt: ergo sunt contrarij. Patet antecedens. Moueatur aliquid ab A, in B, & aliud a B, in A, profectò ita se mutuo impedient, quominus motus suos peragant, Non fit autem, cum aliquid sursum aliud ad latus mouetur: sunt ergo illi contrarij, ac ob id non erunt continui.

Maxime autem manifestum est. Tex. lxv.

ALterum argumentum facit ad idem probandum sic. Illi motus, inter quos mediat quies, non sunt continui: at inter motum rectum, & reflexum mediat quies; ergo illi non sunt continui. Addit, quod non solum inter rectum, & reflexum, sed etiam in circulo motus simplex, & reflexus quietem habet. Vt si per circulum procedat ab A, in B, & iterum a B, in A. *2. Ratio.*

Explicat tamen, quod ferri iterum ab ipso B, in A, potest, aut continuando motum per totum circulum: & hoc dicitur moueri per circulum, & hic motus continuus esse potest. Aut regrediendo per eandem partem circuli, & de hoc motu reflexo dicitur, quod non est eum altero continuus. Minorem illam probat, quod mediet quies. Et dicit, hoc sensu patere, & ratione. Sensu quidem: quia experimur aliquādo in his reflexionibus mobilia retardari. Rationem autem adiungit. *Inter motū rectū, & reflexum mediat qes.*

Sed dices: si hoc sensu notū est, vt quid ratione opus est, cum qui sensu probat, ratione ostēdere superius reprehēdatur in tex. 26. Respondet Auer. quod ratio ponitur vltra sensum in præsenti, quia illa quies non percipitur in omnibus reflexis. Nec similiter per sensum cognoscitur causa: at ratio probat in omnibus, & dat causam. *Obiec.* *Solut.*

Principium autem hoc est.

Suppos. *In quãto sunt tria principiũ medium, & finis.*

AD probandum id ratione, supponit duo. Alterum est: Quod in quanto sunt tria. Principium, medium, finis: & hæc sunt tam in spatio quam in motu, & in tempore. Medium autem habet rationem duorum, respectu enim principij, finis est, respectu vero finis, principium.

Alterum est. In linea recta quodlibet pũctum medium non est actu principium, aut finis, sed potentia. Vnde non actu dicitur nisi cum sumitur cum hac, aut cum illa parte. Ex quo fit quod in motu facto per lineam, nunquam punctum habeat rationem principij aut finis actu, nisi facta fuerit aliqua diuisio, non per magnitudinis diuisionem, sed secundum quietem.

Nota. Vnde maxime aduerte, quod hoc est discrimen in puncto lineæ, vt est medium tantum, & vt est principium, vel finis motus, quod vt est tantum medium, sufficit, quod sit potentia principium, vel finis; & tunc erit, cum motus continue fit per illam lineam. At si debeat esse finis actu, vel principium motus, tunc debet sumi cum diuisione, ita vt cesset mobile in illo per aliquod tempus: sic enim fiet actu finis præcedentis, & actu principium sequentis motus. Et dicetur, quod mobile ad illud accessit per motum primum, & per alterum motum recessit, & abfuit de puncto vero absque vlla quiete.

Nec potest dici, quod mobile fuit in illo, & recessit ab illo: quia, vel hoc esset in vnico instanti, vel in tempore. Non est dicendum, quod in illo fuit in tempore, tũc enim esset quies. Nec in instanti: nam, tũc peto, An in eodem recessit. Et hoc non. Vel in alio: & tunc intercederet tempus, & in hoc quiesceret. Et iterum peterem de vltimo instanti, An in alio recessit, & sic mobile nunquam moueretur. Non ergo debemus dicere, quod in puncto medio aut instãti fuit & recessit, nisi ibi quiescat, quod si res dicitur in instanti esse, est, quia est in tempore, in quo illud instans est.

Vis rõnis. Ex his vult rationem hanc esse. Illi motus, qui habent actu finem, & principium non sunt continui, at simplex, & reflexus habent actu finem, & principium, cum diuersi sint: ergo est quies in illo vltimo reflexionis, alter enim esset illud, sicut punctum medium, quod est potentia: vnde nec ille primus motus haberet actu finẽ: quod falsum est.

Nota literas, per C, intelligitur vltimus punctus, per B, medius, qui dicitur in potentia, per A, mobile. Dicit igitur, quod si A, vtatur B, vt fine, & principio actu, vt in reflexione fit: tunc necesse erit illic quiescere. Nam sicut cogitatio, qua punctum sumimus, respectu huius vel illius partis, facit, vt dicatur actu principium, vel finis, ita in motu facit quies illud actu principium, aut finem. Statim addit, quomodo incipit motus. Nempe cum recedit ab aliquo puncto in principio, vt ab A, & finis est, cum in aliquo, puta, B, & steterit. Nam (vt dictum est) in principio motus non est primum: in vltimo vero est primum, in quo motatum est. Et nota, quod modo per A, punctum, & signum, quod idem est, intelligit. *Nota.*

Hæc ratio Aristotelis, vt dixi tibi textu superiori, non est demonstratio: nam aliquando accidit, motum reflexum ratione temporis, continuitatem habere, vt patet de faba, quæ sursum proiecta sine quiete trahitur deorsum a magno lapide cadente, de qua diximus lib. 5. Verum est, quod Arist. dicit, cum aliunde non prouenit impedimentum, vt in casu posito satis manifestum est. *Quã habeat vim rõ ipsius Arist.*

Quapropter, & ad dubitationem. Tex. lxvj.

CVm dixisset, punctum medium non esse actu finem, aut principium motus, nisi sit quies: nec mobile dicendum ibi accedere, aut recedere: nunc per hoc respondet ad dubium quoddam quod ex simili concessione suboriri poterat. *Dubium quoddã.*

Sumãtur duæ lineæ, æquales, altera E, Altera F. Et duo mobilia æquali velocitate mota, per E, moueatur A, & per F, moueatur D, & signentur duæ partes æquales, in linea E, signetur B D. in linea F, signetur F G.

Inci-

a	b	c
E		
d		g
F		

Incipiat autem moueri A, a principio lineæ, vsque ad B, & cum ibi sit, incipiat D, recedere ab F, vsque ad G. Tunc citius perueniet D, ad G, quam A, ad C, ex B, tamen magnitudines hæ duæ æquales erãt & mobilia æque velocia. Quod autem citius perueniat D, patet: quia cum A, est in B, tunc D, recedit ab F. Nec poteris dicere, quod tunc A, recedit a B, quia simul non est ibi, & recedit: ergo quieuit ibi, quia citius alterum peruenit: ita est intelligendum hoc.

Solut. Ad dubium, quod profecto in litera est valde obscurum: respondet Aristot. quod non est concedendum, quod dum D, recessit ab, F, erat A, in B. Non enim A, in B, fuit, quia B, erat in medio motus: Nam, vt diximus, A, incępit motum ab E, quod erant ante B.

Nota. Per hæc vult Aristoteles ducere, quod aliter se habet punctum in medio motus aliter in principio motus, & fine: Nam in medio potentia est, nec ibi est quies: at in fine, seu principio actu est, & debet esse quies sub illo.

Vnde concludit ex hoc, quod cum in motu reflexo ibi sit actu finis præcedentis & principium sequentis motus, debet in eo quies esse: & ponit exemplum mutatis significationibus literarũ: puta, si G, mobile feratur vsque ad D, punctum: & iterum reflectatur, quiescet ante reflexionẽ, quia illud actu est finis vnius, & principiũ alterius.

At vero, quæ olim allata fuit. Tex. lxvij.

Excluditur quædã respõ. Excludit quandam responsionem. Posset enim quis dicere, quod in illo puncto lineę v l i i o, in quo fit reflexio non sistit mobile, nec recedit, sed sicut se habet medium punctum motus recti, ita illud est medium recti, & reflexi. Hoc reiicit: nam illud punctum actu est finis, & principium, quia sunt illi diuersi motus: alius enim est sursum, reflexus deorsum, vel econtra. Vnde tale punctum non potest censeri, sicut medium in motu eiusdem rationis: erit ergo quies in illo.

Et ex his sumi potest argumentum. Nã si non esset quies in illo puncto, tunc eodem modo se haberent duo illi motus diuersi, quo duæ motus eiusdem rationis partes; quod non est, cum illi actu sint diuersi motus. Partes autem vnius motus sunt solum distinctæ potentia: aliqua ergo inter illos mediat quies.

Statim per hanc doctrinam vult solutum esse duplex dubium. Alterum Zenonis li. 6. propositum: puta, quod nõ sit motus, quia oportet transire prius per dimidium: hæc autem infinita sunt, ac transiri non possunt. Alterum dubium est fere idẽ sed alia via propositum. Cum aliquid mouetur, oportet quòd numeret ea dimidia simul, per quæ mouetur: cum hæc autem sint infinita transacta in motu, accidet infinitum esse numeratum: quod est impossibile. *No solu. arg. Zen.*

In primis ergo de motu. Tex. lxviij.

Excludit solutionem, quam dederat argumento Zenonis in lib. 6. tex. 18 Ille enim dixerat, quod quamuis in spatio sint infinita, tamen etiam in tempore, quo pertransitur spatium, sint infinita: vtrunque enim est æqualiter diuisibile. Hanc solutionem dicit esse ad hominem, id est, quantum sufficiebat pro soluendo argumento: Zeno enim contendebat, quod si motus esset, infinitum transiretur tempore finito; puta, magnitudo diuisibilis in infinitum per vnam horam. Ad huc satis tunc fuit respondisse, quod pariter tempus erat infinitum: Est enim etiam diuisibile in infinitum. *Not. non esse verũ in Arist. id qd dictũ est in 6. Phys. 18. infinitum posse pertransiri in infinito tempore.*

Sed hæc solutio prorsus difficultatem non euacuat, nec veritatem ostendit. Nã dubium manet, quomodo tempus, cum infinitas habeat partes, potest transiri, & finiri. Hoc autem per ea, quæ modo dicta sunt, soluitur. Non enim ista dimidia actu sunt in continuo, sed potentia: nam

actu essent, si vnumquodque punctum fieret duo, vt cum hac, vel illa sumeretur parte: aut si motus cessaret. Tunc autem facta diuisione, iam non esset continuum. Et sic etiam patet de numerante: qui enim numerat diuersas partes facit, & bis punctum sumit cum duplici parte, ac duo puncta facit: hoc autem non se habet in continuo sic. Vnde concludit, quod infinita cõtingit transire potentia, sed non infinita actu. De hoc abunde diximus lib. 6. præsertim quæstione vltima. Vnde linea finita quidem est secundum substantiam, & esse actu: potentia autem illa habet infinitatem.

Manifestum autẽ est, & quod nisi aliquis. Tex. lxix.

In tẽpore instãs me dũ habet rationẽ, prioris, et posterioris, alias sequeretur vnum e duobus incõuenientibus.

IN hoc textu ostendit, quod habet in tempore cõstitui instans medium, quod habet rationem duorum, & sit finis prioris, & principium posterioris: & hoc instans sit primum non esse rei corruptæ. Et hoc est, quod dicit, quod posterius debet poni ad ipsam rem, id est, debet esse primum esse ipsius rei, quæ generatur post alterius corruptionem.

V. g ex aere generatur aqua, tunc datur in illo tempore instans, quod sit primum non esse aeris, & primum esse aquæ. Hoc autem instans re vnũ est, & pro parte præterita, & pro parte futura temporis: ratione autem solum duplex est.

Probat autem, quod nisi sic distinguatur hoc instans, sequetur vnum ex duobus inconuenientibus, & impossibilibus. Aut quod idem in vno instanti erit idem, & non idem. Aut quod factum est, non erit, vel quod corruptum est, erit.

Probat hoc, sumpto tempore A C B. puta, hora, & instans commune vtrique mediæ horæ est, C. Prior enim media est A C. posterior est, C B. demus, quod aliquid sit album in vna media, & nõ album in altera. Si igitur est album in media hora priori, erit in illo instanti terminatiuo ipsius. Si est non album in altera, erit etiã in instanti initiatiuo. Cumque istud instans vnum sit, erit in eo aliquid album, & non album. Necesse est ergo dicere, ꝙ in illo instanti res, quæ corrumpitur, non est, sed in tempore priori, præter illud instans, & sic erit primum non esse præteritæ, & primum esse futuræ formæ.

Similiter, detur quod in media hora sit res facta, in altera non facta. Si in priori est non facta, ergo in illo instanti C. Si vero in posteriori est facta, ergo etiam in illo erit, ergo res, quando non est facta, est, & econtra, vt notum est. Oportet ergo diuersitatem hanc in illo instanti facere.

Nota.

Et attende, ꝙ per album, & non album debes formas substantiales intelligere, hę enim sunt, quę per primum esse incipiunt: Accidentia enim, quæ cũ motu incipiunt, per vltimum non esse incipiunt, sicut motus ipse, vt iam declaratum est in libro 6.

Si vero quod fuerit prius non ens.

Tempus non componi ex instantib.

OStendit ex dictis, tempus non esse cõpositum tantùm ex instantibus. Et ratio est. Detur, quod aliquid fiat ens ex non ente, puta ignis, aut album ex non albo, vel non igne, cum debeat dari instans, in quo primo est, detur illud, & sit B, in tempore A. Si in A est, ergo ante fiebat, & non erat, ergo debuit esse generatio, & productio ante instans, in quo, est D, quod factum est, hæc autem non potest fieri in altero instanti immediato, & contiguo. quia detur illud in eo res illa non est. Ergo, vt ex non esse veniat ad esse, debet esse aliquod intermedium, mediat ergo tempus, nec poterunt duo immediata instantia esse.

Vis rõnis Arist.

Breuiter ratio est. Dentur duo instantia simul, tunc in vno res est, in altero non est, ergo necessario debet mediare aliquid in quo sit productio, nam in instanti esse nõ potest. Dicit tamen Aristoteles, quod dubium nullum est apud se, qui tempus ponit ante quodcunque instans, ei immediatum.

Dices: Si generatio, vel res corrumpitur per aliquod tempus, & in vltimo instanti huius non sit, quia desinit per primum non esse, videtur, quod non sit in toto illo tempore. Respondet Aristoteles quod in toto illo est, nam instans nihil diminuit nec auget tempus, cum sit indiuisibile.

Quibus

Quibus igitur aliquis.
Tex. lxx.

Rõnibus communibus ostendit simplicẽ & reflexũ non esse continuos.

POstquam rationibus proprijs, & ex propria materia sumptis probauit: motum simplicem, & reflexum non esse continuos: modo rationibus communibus, quas dialecticas vocat, id probat: quarum prima est. Ille est terminus motus primus, & specificus, in quem motus continue fertur, nisi impediatur, cum ergo
1 go motus est ab A, in B. & iterum continue a B, in A, motus fertur ad A, terminũ illi, ergo duo motus habent vnum terminum, & specificum, erunt ergo vnius speciei. Hoc autem est falsum, cum sint contrarij: ergo, re vera, non continua est illi reflexio cum motu priori.

Amplius autem & ex his.
Tex. lxxj.

2 SEcunda ratio est eadem cum superius posita text. 61. Quod mouetur aliquo motu, qui non fuit prius, debet prius quiescere quiete opposita illi motui, sed cum sit illa reflexio motuum contrariorum, posterior motus non fuit prius cum alter erat (aliter duo motus contrarij simul essent) ergo quod mouetur, quieuit sub termino ad quem prioris. Hæc enim quies est opposita motui posteriori, (quia suppositum est, non esse, nisi hos motus:) non ergo hi continui sunt: cum media sit quies.

Amplius autem & hæc ratio.
Tex. lxxij.

3 TErtia ratio est fere similis primæ, sed ad aliud inconueniens ducens. Detur, quod ex non albo fiat album & ex albo iterum continue non album: erit ergo totus hic vnus motus, qui ex non albo tendit in non album. Nam cum ex non albo fit album, illic non fuit vlla quies, per vnum ergo motum, & corrompitur non album, puta, cum fit album & destructo albo, fit non album Hæc enim tria illo motu fiunt. At absurdum est concedere, quod vno motu & destruitur vnum, & fit ipsum, erit ergo quies media in albo.

Quarta ratio est. Quia posset dici, quod 4
cum possint duo illi motus in continuo tempore fieri, erunt ipsi continui. Ad hoc addit rationem, quod solum tempus non sufficit, nisi sit vna forma, at duo contraria non possunt vnum facere, cruntergo illi motus consequenter.

Vbi nota, quod non negat Aristoteles *Nota.*
posse absque tempore medio aliquando motus illos fieri, sed solum probari absurdum esse vniuersaliter, & semper id fieri. Et quamuis aliquando ita fit, non tamen illi continui dicendi sunt, propter terminorum diuersitatem. De inceptione, & finitione formarum, & motuum diximus libro sexto.

Caput Octauum.

Qui autem super circularem fit.
Tex. lxxiij.

CVm motum localem, nec rectum nec reflexum perpetuo cõtinuum fieri probasset, nunc motum circularẽ continuum esse posse ostendit, ac id duplici ratione probat. Prior est. Quia in tali motu non sunt illa, propter quæ negatum est, motum rectum, & reflexum esse continuos. Hoc enim negabat quia si ab ipso A, in B, motus fit, & iterũ a B, in A, per rectum, & per lineam eandẽ, tunc duo motus contrarij essent vnus, & idem, nam totus ille motus ab A, terminaretur ad A: At hoc in circulari motu nõ est, quia illi motus non sunt contrarij. Nam cum ab A, per B, circulariter regreditur ad A, iste regressus non est contrarius, quia A, & B, non sunt oppositi termini. Termini enim oppositi, & contrarij distant secundum lineam rectam, at motus illi non sunt secundum rectum.

Motũ circularem esse perpetuum.

1. Ratio.

Vnde, non omnis motus, qui est ad terminum aliquem, opponitur motu, qui est

est a termino illo, nisi cum est secundum eandem lineam rectam. Imo hæc est natura circularis, quod ab vno in idem redeat. Potest ergo motus circularis continuè redire ad idem punctum, vnde ortus est, & secundum idem propositum, & positionem. Nam qui per circulum semper ad idem procedit, semper seruat eandem positionem sequens partem post partem: at qui reflectitur, mutat positionem, & posteriores spatij partes, facit priores.

2 Altera ratio est: Ob id negabitur continuitas in reflexo, quia per idem spatium regreditur ad idem punctum, siue per rectum, siue per semicirculum: at quod per circulum mouetur, regreditur per aliud spatium: nam per vnum semicirculum tendit ab A, in B, & per alium semicirculum regreditur ad A. Non igitur sunt motus contrarij, cum non fiant secundum idem & sic possunt esse continui. Motus ergo circularis continuus est, & sic potest habere perpetuitatem in continuitate, quia continue redit ad idem punctum, vnde profectus est.

Manifestum autem est. Tex. lxxiiij.

Dubium. Concludit ex hoc, quod modo dixerat; quod reliqui etiam motus reflexi, puta, alterationes non possunt esse continuæ, quia sunt per idem medium: vt ab albo in nigrum, & econtra. Similiter in augmentatione & diminutione, & in alijs.

Solutio. Quod si dicas, esse aliquãdo multa media inter qualitates, & extrema. Respondet quod nihil refert. Sat est, quod sæpe accidat esse per eadem media, vt auferatur perpetua continuitas: vt ab albo in nigrum per fuscum, & iterum a nigro in album per idem fuscum, quamuis aliquando fit per viride. Attende, quod generationem sumit hic coniunctam cum alteratione, & medium vocat dispositiones ip as, quæ ad formam ipsam conueniunt. Ex quo reprehendit Philos. qui dicebant, omnia continue moueri: præsertim enim loquuntur de alteratione: & nec hanc; nec vllum motum alium, præter circularem, possibile est esse continuũ, vt ostensum est.

Quod autem lationum circulatio. Tex. lxxv.

Probatum est motum circularem posse esse perpetuo continuum, nunc eum esse primum motum oportet probare. *Motũ circularẽ eẽ primum.* Nam, vt sit motus primi motoris, vtrumque debet habere. Cum autem localis sit primus omnium aliorum motuum, si probatur inter locales, circularem esse primum absolute probatur omnium esse primum. Præterea inter locales, rectus, & circularis sunt simplices, ob id priores sunt composito ex vtroque; solum ergo probare oportet, quod circularis sit prior recto.

Hoc autem multipliciter probatur. Primo. Ille motus prior est, qui est simplicior, & perfectior, motus circularis est huiusmodi, ergo est prior: Minor probatur: Nã sumo rectum. Et tũc, vel est simplex absq; reflexione, & tunc terminatur, quia in infinitum moueri non potest. Et tunc circularis est perfectior, quia potest in infinitum protrahi. Est autem perfectius, quod semper esse potest. Aut rectus sumitur cũ reflexo, & iam iste motus est compositus, cum ad idem punctum bis transeat idem spatium, & tunc circularis erit prior, quia simplicior. *1. ratio.* 2

Probatur secundo. Ille motus est prior qui potest esse perpetuus, at nullus motus potest esse perpetuus, nisi circularis, quia si alij sumantur cum reflexione, necessario habent mediam quietem, & sic corrumpuntur: ergo ille prior est. *2. Ratio.*

Rationabiliter autem accedit. Tex. lxxvj.

Suppos. Subdit, non esse absque ratione, circularem esse continuum, & nullum alium. Supponit autem, quod in spatio, per quod fit motus, dantur principium, medium, & finis, sed differẽter. Nam in recto illa actu sunt determinata, cũ linea terminos habeat, at in circulo ea non possunt determinata esse, cũ quodcunq; sumatur, non est ratio, quare illud sit principium potius, quã finis, aut medium, & illud potius, quã aliud, cum omnia æqualiter se habeant.

Hinc

Hinc est, quod merito per circulum totũ potest esse motus continuus semper, non autem per rectum reflectendo, hoc enim habet determinata principium, medium, & finem.

Vnde, quæ per illud mouentur, cũ sunt in vno non sunt in alio: at in circulo mobile semper est in fine, simul etiam in medio, & in principio. Causam huius dat, quia linea circularis habet extra se medium, puta, centrum, quod & principium, & finis: & medium dici potest. Ob id igitur continuo mouetur per circulum, quia nunquam mobile ad cẽtrum peruenit. Et hinc sequitur, quód totus circulus quodammodo quiescit, cum centrum nõ mutet, sed fixum maneat: similiter etiam mouetur continuue ratione ipsius circumferentiæ, quæ aliter & aliter circa centrum se habet.

Accidit autem econuerso.

Tertio probat primitatem huius motus, quia est aliorum mensura, quamuis hoc argumentum sit conuertibile. Nam, quia, primus motus est, ob id aliorum est mensura; & si mensura, etiam primus est. Est autem mensura: nam (vt dictum est libro 4) tempore, quod in circulo consistit, mensuramus reliqua.

Quarto idem probat; Quia solus iste circularis regularis est: reliqui enim motus naturales, quo magis ad finem perueniunt eo magis intenduntur, nec vniformitatem seruant. At circularis vniformis est, cum non habeat finem, vt determinatum est: ergo iste est prior: similiter finem habet extra se, puta, centrum.

Dub quare motus naturalis sit velocior in fine. Dubitatur, quæ sit causa, quare motus naturalis in fine intendiiur. Albertus 4. Physic. tract. 1. cap. 3. dicit, quod medium prope extrema magis accedit ad naturam extremorum, vt aer prope ignem accedit magis naturæ ignis, prope terram accedit naturæ terræ, ob id motus naturales in fine sunt velociores, quia mediũ est eis magis naturale. Sed hoc non videtur valere. *1. sent. Alb.*

Nam eadem est ratio huius velocitatis maioris versus finem, quæ solet esse in motibus violentis versus mediũ, at in his non est propter talem causam, ergo nec in illis.

S. Tho 4. Phys. lect. 12. dicit esse velociores, quia magis accedunt ad id, quod sibi naturale est, puta, primum locũ. Aliqui addunt: quia virtus loci magis viget in locis proximis a qua talia trahuntur. 1

Sed omnia ista vnico argumento impugnantur, quod facit Burlæus in præsenti. Demus, quod lapis deorsum per centum stadia cadat; & consideretur motus velocitas, quæ fit per vltimũ stadiũ. Iterũ per illud lapis deijciatur, vt solum cadat principio stadij: profecto multo minus velox erit motus huius, quàm cũ cadebat ex alto, & tñ idem stadiũ est æque propinquũ centro, ergo non est illa ratio velocitatis. *Impugnãtur ista sent.* 1

Vlterius sic impugnari potest. Signetur stadium in medio distanti a cẽtro, & aliud prope centrum, & per id, quod est remotũ a centro, moueatur lapis cadens ex altiori adhuc loco: & per id quod est prope centrum, moueatur non ex altiori cadẽs. Profecto velocius per illud aliud mouetur, nõ ergo facit quicquã loci naturalis propinquitas etiã, ꝙ nihil acquirit in se mobile. 2

Respondeiur igitur cum Burlęo, quod in fine, & medio intenditur motus, quia plures partes aeris, vel medij, quæ post mobile mouentur, ipsum impellunt. Similiter partes anterioris medij plures mouentur versus locum illũ, & ei cedunt, vt si lapis deorsum mouetur, anteriores aeris partes versus terrã mouentur plures, dum motus longior est: & posteriores plures post se secũ fert: & sic augetur motus excedentibus alijs, alijs propellentibus medij partibus. At differt motus violentus: quia in motu violento deficit vis impressa mobilis: ob id remittitur vltra mediũ: in naturali vero seruatur eadem virtus per totum motum, cum sit permanens, ob id iste intenditur in fine, vterque tamen in medio intensior est quam in principio. *Aut ho- ris solut.*

Quod autem ea, quæ est secundum locum. Tex. lxxvij.

Vltimo localem motum omnes antecedere probat ex sententia omnium Philosophorũ. Primo ex Empedocle, qui litem, amicitiam per congregationem, & segregationem operari primo dixit: illa autem sunt cum locali motu. Secundo ex Anaxa- *Motũ localem esse primum probatur multis testimonijs Emped. Anax.*

Anaxagora, qui hanc etiam separationem rerum ponit factam a Mente. Tertio ex Democrito, qui non ponit tanʃam efficientem, sed propter vacuum res ferri, & moueri dicit: at motus hic per vacuum, localis est. Quarto ex alijs, qui densitate, & raritate cuncta faciunt: vt qui vnum elementum principium ponunt. Hi enim motũ localem ibi ponunt, vt densetur, aut rarefiat res. Quinto ex Platone, qui animam se ipsam mouentem principium mũdi ponit: at quod seipsum mouet, maxime se secundum locum mouet. Sexto ex sententia cõmuni, qui absolutè per motũ absq; limitatione prolatum, localem intelligunt, & hoc, quia is est omnium primus.

Democr. *Plato.*

Ex his epilogat, quæ dicta sunt hoc libro, puta, quod motus semper sit, & quod sit principium motus; & quis motus sit primus; & quis perpetuo continuus; & quod primum mouens sit omnino immobile, motus autem, quo immediate mouet, circularis est.

Caput Nonum.

Hoc autem necesse est. Tex. lxxviij.

1 motorẽ esse incorporeum & quieri.

Aliud attributum primi motoris probare aggreditur: Nempe, quod sit incorporeus, & magnitudinis expers. Ad hoc autem probandum vtitur hoc medio, quod tempore infinito mouet, ac duos facit syllogismos. Alter est: nullum finitum potest mouere tẽpore infinito: primus motor mouet tempore infinito: ergo primus motor non est finitus, erit ergo infinitus.

Alter syllogismus est: Nullum infinitũ habet magnitudinem: primus motor est infinitus: ergo non habet magnitudinem ergo incorporeus est. Vtriusque syllogismi probat maiores, in hoc autem textu priorem.

Nota. Nota autem, quod sequor modo expositionem communiorẽ, nã in quæstione dicam exactius meam de hac re sententiã.

Dicit igitur, quod ante istam cõclusionem quod primus motor incorporeus sit oportet aliqua priora, id est, aliquas propositiones præmissas sumere: Quarum vna est. Nullum finitum potest mouere tempore infinito. *Rõ. Arist. quæ probat, nullũ finitũ posse mouere tempore infinito.*

Supponit autem duo ad probationem. Alterum est. Tria esse in motu, prout attinet ad negocium præsens, puta, Mouẽs, Mobile, Tempus. Alterum est, quod ista possunt penes finitum, & infinitum quadrupliciter ordinari. Aut enim omnia tria sunt infinita, aut omnia finita: aut duo infinita, vnum finitum: aut ecoutra duo finita, vnum infinitum. *Suppos. quædam.*

Modo autem hoc probatur, quod non possint esse duo finita, puta, mouens, & mobile, & tempus infinitum. Sit igitur in casu argumenti, A, mouens, B, mobile finita. C, tempus infinitũ, & sumatur pars mouentis, quæ sit D. pars mobilis, quæ sit E, & tempus sit F. Est igitur argumentum D, pars mouentis tempore infinito, mouet E, quæ est pars mobilis tempore infinito: mouet autem tempore finito F. ergo totum A, mouet totum B, tempore finito, non ergo in tempore infinito. Antecedens probatur. Quia pars mouet minori tempore, quàm totum, sed totum positum est mouere tempore infinito, ergo & pars mouebit finito. *Neclitur ratio.*

Consequentia probatur. Fiat additio partium ad D, & ad E, tunc etiam crescet tempus, cum autem finitum sit. A, & B, tot partes addẽtur D, & F, quot adæquent ipsa A, & B, & ista consumantur, ablatis partibus ab eis, & additis D, & E. At tempus non consumitur cum infinitum sit; at enm debeat consumari, quia sicut D, & E, adæquant per additionem ipsum A, & B, ita etiam tempus adæquabit. Non autem posset, si illud esset infinitum: ergo finitũ est tempus, quo A, mouet B.

Aduersus hoc dubitat Auic. quia non videtur, quod mobile, & mouens diuidi semper possit, & sic demonstratio non est vniuersalis. *Obie. Auic. cõtra resp Aristo. Solu.*

Respondet S. Tho. quod non est opus hoc de diuisione reali intelligere, sed de ea, quæ cogitatione fit, quia rei naturam scrutamur. *D. Tho.*

Dices, quomodo dicit Arist. quod pars mouet partem in minori tempore? dictũ enim est libr. 6. quod si mouens mouet mo- *Alterum dub.*

mobile tanto tempore, dimidium mouet dimidium æquali tempore? Hoc cum aliis grauioribus dubijs examinabitur in quæstione. Interim dico, quod illud potest sic clarius probari: Si totum A, mouet totum B, tempore infinito: totũ A, mouebit partem B, tempore finito: hoc enim bene sequitur. Vlterius, adde partes æquales B, donec æquetur toti ipsi B. addes etiam tẽpori, sed non fiet infinitum, quia addendo finita finito non fiet infinitum: ergo totum A, mouebit totum B, tempore finito. Arguunt Arist. non sic probauit hoc cum posset, dicam inferius.

Quod autem omnino non contingit. Tex. lxxix.

Virtutem infinitam non posse esse in magnitudine

PRobat alteram maiorem alterius syllogismi: puta, virtus infinita non potest esse in aliqua magnitudine. Loquitur autem de magnitudine finita, tũ quia alibi ostensum est, nõ esse magnitudinem infinitam: tum etiam, quia eodem argumẽto potest probari, quod nec esse possit in magnitudine infinita.

Supponit autem duo. Alterũ est, quod illa est maior potentia, quæ potest æquale facere cum altera in minori tempore: & quæ potentia minor est, in maiori tempore æquale facit, siue sit calefaciẽdi virtus, siue proiiciendi, quæcunque sit illa. Alterum est: quod, quod ab infinito mouetur patitur magis, quam si a quocunque finito moueretur: atque potentia infinita est maior quacunque finita.

Rõ Aris. quod virtus infinita posita in magnitudine mouere t in non tempore.

Ex his facit arg. Si esset virtus infinita in magnitudine, sequeretur quod moueret in non tempore: sed hoc est impossibile: ergo pariter impossibile est, quod sit magnitudo habens virtutem infinitam. Probatur sequela. Si enim infinita virtus non mouet in non tempore, mouebit in aliquo tempore finito minori, quam virtus finita mouet: sit illud H, puta, hora: & tempus, quo finita mouet idem mobile, finitum sit AB, puta dies. Tunc argumentor. Addatur virtuti finitæ plus, minuetur tempus: addatur vlterius, etiam minuetur. Tot ergo partes addentur, quod fiat tempus vni⁹ horæ, & tamen illa virtus erit adhuc finita, quia ex additione finita finitum fit. Hæc ergo finita virtus mouebit æquali in tempore cum infinita idem mobile: quod est impossibile. Nulla ergo magnitudo finita potest habere infinitam virtutem. Idem est argumentum de infinita magnitudine, si esset.

Neque igitur nec in infinito finitã. Tex. lxxx.

Virtus finita non est in magnitudine infinita.

CVm ostendisset, virtutem infinitam non esse in magnitudine finita: ostendit, quod nec e contra, in magnitudine infinita sit virtus finita.

Et supponit vnum: Quod maior magnitudo maiorem habet virtutem. Nam quamuis aliquando accidat, minorẽ magnitudinem habere maiorem virtutem: vt paruus ignis virtutis est maioris, quam maior pars eris: tamẽ si sit maior, & maior aer, uincitur ignis: & semper per augmentum magnitudinis crescit virtus in re.

Ex hoc fit argumentum. Detur illa infinita magnitudo habens virtutem finitam & sit AB. sumo ipsius aliquam partem, quæ moueat D mobile: hæc pars cum alicuius sit potentię, mouebit aliquo tempore ipsum D. Sit tempus EF. & pars mouẽs BC. Tunc sumam aliam particulam, & reddam eam duplam: hæc mouebit ipsum D, in dimidio tempore. sit F H. Iterũ sumam aliam, & duplicabo, iterum dimidabitur tempus. Tunc sumam aliã, & iterum dimidiabitur tempus. Sed cũ illa sit infinita magnitudo, semper, & semper potero sumere, & sic absque termino minuetur tempus, ita vt data quacunque parte temporis, adhuc in minori mouebit ergo illa erat virtus infinita. Quia virtus, quæ vincit quamcunque temporis proportionem palam ita, vt in minori & minori mouebit est virtus infinita. Si enim esset finita perueniretur ad tempus, vt in minori non posset mouere: non ergo virtus finita est in magnitudine infinita. *t ratio*

Nota

Nota verbum (secundum conuersionem] significat, quod opposito modo se habẽt tẽp⁹, & magnitudo, vno enim aucto alterum decrescit, vt in argumento patet.

Est autem & hoc sic demonstrare. Tex. lxxxi.

2. ratio ad idem. ALtero argumento idem probat, Sumpta magnitudine eiusdem generis cum infinita. Idest, sit magnitudo infinita habens virtutem finitam, ignis. v.g. Et sit virtus ista, cum finita sit, decem, aut centum graduum. Tunc sumam vnum finitum ignem alicuius gradus, qui sit pars aliquota illorum graduum: addam huic igni ignem: augebitur virtus, addam vlterius, augebitur magis: tot ergo partes aliquotas addam, vt hęc magnitudo adæquet totam illam virtutem centum graduum. At magnitudo ista finita erit, cum fiat ex finita additione: non ergo potest in magnitudine finita virtus inesse infinita. Ex hoc concluditur, quod motor prim⁹ non sit virtus in magnitudine, quia aut esset finita, aut infinita: sed neutra potest esse: finita enim non mouet in tempore infinito infinita autem moueret in non tempore; quod est impossibile.

De his autem, quæ feruntur. Tex. lxxxii.

3 ratio quod primus motor sit incorporeus DIfficulter percipitur sensus huius textus, non quod obscurus sit admodũ sed quod cum præcedentibus non videatur cohærere: tamen (ni fallor,) noua est ratio, quam Aristoteles ponit ad ostendẽdam primi motoris incorporeitatẽ. Vult n. ostendere, quod motus non esset regularis, nisi motor esset incorporeus: Probatque, quod irregularitas motuum prouenit aut ex pluralitate motorum: aut ex vno, quod dum mouet, mouetur. Cum autem motus cęli sit regularissimus, eius motor, qui vnus est, non debet moueri dũ monet, & ob id erit incorporeus.

Dub. de motu proiectorum. Ad explicandam autem primam irregularitatem, quæ ex diuersitate motorum prouenit circa idem mobile, dubium proponit de proiectis, quorum motus est irregularis ob motorum diuersitatem, scilicet, cum omne quod nõ se mouet moueatur ab alio; Proiecta, vt lapides, & similia a quo mouentur, cum iam separata sunt a proiiciente?

Excluditur 1. respon. de motu proiectorum. Excludit quandam responsionem, quæ poterat dari: puta, quod qui mouet lapidem, v.g. mouet simul aliquam partem aeris lapidi circunstãtis, & hic aer, velut vas fert lapidem ipsum monens per totum spatium. Hoc reiicit Arist. quia est eadem difficultas de ipso aere, vel de alio simili, quodcunque sit. a quo mouetur, postquam separatus est a proiiciente: non. n. a se mouetur: non ergo videtur, quod moueatur nisi a proiiciente. Quod si ab hoc solum moueatur, profecto cessabit lapis, cum cessat proijciens, & mouebitur similiter cum eo: quod falsum apparet. Vnde videtur, quod præter proiiciens, aliud sit adhuc mouens.

Addit verba illa [quemadmodum lapis &c.] Sensus est quod. cessabit proiectum, sicut cessat lapis, cum sumitur ab aliquo ad mouendum aliud: cessante enim manu mouentis, cessat instrumentum. Quod est dicere: proinde cessabit proiectum cessante proiiciente, sicut cessat id, quod non proiicitur, sed simul cum proiiciente est coniunctum, cum cessat mouens. quod est falsum. Alij per lapidem intelligunt magnetem: sed est expositio valde aliena. Melior est hęc, & commodior. Hoc igitur est dubium propositum.

Necesse est autem hoc quidem dicere.

Resp. Aristote. de motu proiectorum. ADhibet dubij solutionem, quæ talis est. Quod mouens primum mouet aliquam partem medii sibi proximam aeris, vel aquæ, vel alterius, quod sit aptum moueri, & mouere: & hæc mouet aliam sibi proximam, & illa aliam & sic fertur lapis semper ab aliquo immediato, & coniuncto mouente. Tamen istæ partes medii motæ, quamuis moueantur, & moueãt, non tamen simul desinunt: nam proijciẽs mouet partem aeris, & hæc mota mouet alteram. tamen non est opus, cum mouet alteram, quod adhuc moueat mouens. Similiter de aliis.

Est

Est etiam notandum, quod partes dum magis procedunt, minus mouent: paulatim enim virtus deficit, donec perueniatur ad aliquam, quæ monetur tantum, & non mouet: & tunc deficit moueri proiectum. Cessante n. illo, quod monetur, & non mouet, & cessante illo, quod talem motam partē mouit, cessat motus totus proiecti: Hæc intellige de partibus med i, quæ sunt versus latera proiecti, & sursum & deorsum. Tales. n. partes motæ mouent lapidem, dum mouet alias quæ mouent etiam lapidem, & sic fertur lapis, sicut lignum in aqua, vndatum impulsu, vna aliam impellente Ex quo patet, quod semper est motor immediatus in his proiectis De hoc autem paulo post dubitabimus.

Hic igitur in his, quæ possunt aliquando.

MOtum proiectorum non esse continuum ex his concludit: Dicitq; primo, quod ex tali motu mouentur quæ aliquando moueri aliquando quiescere apta sunt. Nam diximus quod virtus accrescit in mouentibus. & hinc patet, quod non sit continuus, quamuis videatur: Nam non mouentur nisi a diuersis motoribus, qui se consequenter habent. id est post aliam, aut se tangunt: ac ideo fit in aqua, aut aere, aut simili, quia in rebus duris non possunt isti motores inueniri, quia si vna pars mouetur, reliquæ simul mouentur. Et idem de quiete. At in liquidis potest vna pars moueri, non alia mota. & sic possunt assignari plures motores & in his etiam potest motus esse, qui dicitur circumobsistentia seu antiparistasis. Is autem motus est, qui fit, cum partes aeris cito occurrunt ad replendum locum, quem post se relinquit proiectum, qui solum in his rebus fluidis fit.

Concl. de motu proiectorum. Concludit, quod non est alius modus, quo fiat proiectionis motus, nisi iste. Si enim alius esset, esset antiparistasis illa, vt reliqui dicunt. Nam dum occurrunt partes ad replendum locum, impellunt proiectum sed talis non est causa, quia illa antiparistasis fit simul cum motu proiecti. Dum enim lapis relinquit locum, occurrit ille motus. vnde simul cessant, & simul mouentur. cum autem lapis adhuc motū prosequatur, non erit motor at debet esse: ergo oportet dicere, quod dictum est.

Nota. Nota, quod vocat illas partes aeris vel aquæ consequentes, non quod non sint continuæ: sed quod non simul moueātur ac ob id in ratione motus continuitatem non habent, ac diuersi motores censentur.

Dubium. Solut. Dubitabis. quomodo motus proiectorum non est continuus, cum non videatur quies aliqua esse media. Respondeo, non esse mentem Arist. dicere, quod non sit cōtinuus, id est sit media quies quia hoc esse impossibile notum est sed quod non sit regularis, & vniformis, cum motores illi inæqualem necessario habeant virtutem, alias motus talis nunquam cessaret, sed esset perpetuus, vel per totum esset medium.

Quoniam autem in his, quæ sunt. Tex. lxxxiii.

COncludit ex his, quę dixit, quod cum motus perpetuus sit & continuus, debet esse vnum mouens, & vnum mobile. Si enim non esset vnum mouens, non posset continuitas, & regularitas esse in motu.

Cum primus motus sit perpetuus, debet esse vnum mobile.

Solut. Posset quis dicere aliud esse in proiectis aliud in hoc: quia proiecta sint magnitudines, at non sic in hoc motu. Hoc excludit dicens, quod etiam in hoc motu est magnitudo mota. Impossibile enim est, motum esse alicuius, nisi sit magnitudo. mobile enim corpus est. *Obiec.* Si ergo mouetur corpus, & ab vno, tunc peto: id, quod mouet, vel mouetur, vel non Si mouetur ab alio monebitur, vel a se. Et quocunque modo peruenietur ad id, quo monet immotum, & hoc mouebit, nec mouebitur.

Quod probat. nam si moueretur, dum mouet, vtique defatigaretur, nec posset vniformiter, nec semper mouere. Non enim defatigabile debet esse, quod mouet vniformiter semper. Vide ergo argumentum. Ex eo. n. quod monet vniformiter, debet esse indefatigabile. id autem,

quod indefatigabile est, debet mouere, & non moueri. Nihil est autem, quod mouet, & non mouetur, nisi virtus extra corpus. Omnis enim virtus, & forma corporis mouet, & simul mouetur. primus ergo motor expers est corporis. Ex perpetuitate igitur continuitatis, & regularitatis colligit, quod motor sit inuariabilis, & omnino immobilis, ac inde incorporeus.

1. motor est omnino inuariabilis, & immobilis, vnde incorporeus.

Necesse est autem in medio. Tex. lxxxxiiii.

De loco 1. motoris.

OBiter dubitatur, in qua parte cœli sit primus motor. Ac breuiter respondet: In circũferentia, non autem in centro. Et ratio est, quia ibi æquum est motorem esse, vbi velocior est motus. At motus velocissimus partium est versus conuexam circumferentiam, quia illæ partes maiores sunt ibi ergo est motor primus non q dem vt in loco, cum sit incorporeus, sed per assistentiam.

Vtrum Deus sit vbique secundum Aristotelem. Quæst. VII.

HIc disputari solet, an Deus sit vbique. Nam hic Arist. præbuit causam dubitandi, cum ex operatione primi motoris, quæ maxime est in circunferentia, videtur deducere, ipsum esse in circunferentia, & non in centro.

Secundum veritatem, Deum esse vbiq; manifestum est ex his, quæ diximus in 2. Physic. Cum enim Dei operatio vbique sit, erit etiam Deus, etiam secundum Aristot. Prima sententia est Auerro disp. 14. Metaphysic. dubio vltimo, vbi ait satis impie (vt sæpe solet, cum de Deo loquitur:) Dicẽtes Deum esse vbique, & tangere oẽm rem, esse pureos, & destruere ordinẽ causarum, & causatorum. Vnde plerique Auerroistę illum sequentes dicunt, Theologos differre a Peripateticis, quod illi ponant Deum vbique, hi in cęlo. Probatur ista sententia ex 8 Physic. 84 vbi ait Aristotel. esse in circunferentia cœli, Secundo, in 1. de cœlo 22. vbi ait, Græcos, & Barbaros in hoc conuenire, vt Deus sit in cœlo. Tertio, ex 2. de generatio. 59. vbi ait. Hæc entia nostra, quoniam valde distant a primo principio, non posse esse æterna, igitur vult primum principium esse in cęlo.

1 opi Auer falsa

Contrariæ vero sentẽtiæ sunt plurimi, & celeberrimi Aristotelis interpretes, tam Platonici, quam Peripatetici, Deum videlicet esse vbique, etiam secundum Aristotelem, & ex ipsius etiam Aristotelis testimoniis colligitur, & rationibus, quod iã ostendamus.

2. opi. aliorum vera. Arist. interpretes in hac opin.

Primo. Alex. Aphrodis. in suo 2. de anima, c. 23 ait, intellectum agentem, quem ipse ponit esse Deum, esse vbique. Idem ipsi tribuit Philop. in 1. de anima, tex. 40 vbi ait Alexandrum, & eius sequaces Deũ esse vbique dicere.

1. Alex.

Secundo Simplicius in hoc 8. Physicorum. 84. luculenter digreditur de loco Dei, vbi ex sententia etiam Alexandri cõcludit, cum Deus sit impartibilis, & separatus, vt per se perfectus, a corpore mundano, recte dicendum est ipsum esse vbique & nullibi. Et inquit, quando Pythagorei dicunt. Deum esse in centro, debet intelligi quo ad participationem bonitatis opificis; Cum Aristoteles etiam ait, Deum esse in primo cœlo, debet intelligi modo quodam eminentiori, quoniam primum mobile est, quod primo participat motum opificii. Adde, quod Simplicius in digressione tex. 89. 8. Phys. dicit, Deum ex Aristotele, & Platone continere omnia vinculo suæ voluntatis, quod vinculum firmius est, quam natura earundem rerum. In Epictet. etiam cap. 66. ait, Deum simul vbique adesse & in 8. physic. 85. ait secundum Aristotelem, Deum non esse in vltimo cęlo, sed in aggregato omnium cęlorum.

2. Simpl.

Tertio Iamblicus de mysteriis Ægypt. c. 6. fusissime probat, ex professo, Deum esse vbique.

Iãblicus.

Quarto. Themistius in paraphrasi 12. metaphysi. agens de loco Dei. ait: Deum vestire omnia, non vt vestis, quæ extrinsecus tantũm tangit rem: sed intrinsecus, vt totum tangat totum, ait tamen, primum mobile esse corpus nobilissimum, & eius animam esse primam. Intelligentiam, & quasi pro lege, atque propterea ibi magis eluce-

Themist.

elucescere maiestatem opificii.

Philop. Quinto Philoponus in 1. de aīa text. 4. id asserit: cuius extat locus pulcherrimus ī primo Meteororum aliquanto post principium: vbi quęrens rationem, cur cælum in orbem voluitur, affert ad verbum rationē ex Plotino, quam & ipse probat. Inquit enim. Quia vult imitari Deum. vnde cum mens, & intellectus diuinus rerum omnium cōditor, & Architectus nullum locum substantiæ suę habet cōstitutum: in omnibus autem partibus mundi locis eius uis, ac summa potentia, æterna quę ipsius actio reperitur, ac dominatur. Ita cęlum, quod cum corpus sit, simul totum vbique esse non potest, conatur secundum suas partes esse in omnibus locis.

D. Th. In eadem sententia est D. Thomas, qui explicans hunc textum, & mouēs hoc dubium, respondet, dicendum esse, quod dicitur, principium mouens esse in aliqua parte sui mobilis, non per determinationem suę substantiæ, sed per efficaciam motus. quia ea aliqua parte sui mobilis mouere incipit & ideo (ait) potius dicitur esse in cælo quam in terra, & potius in Oriēte, vnde incipit, quam in aliis partibus cęli. Hæc D. Thomas.

Quod si quis illum locum Aristotelis text 84. ita male velit cum Auerroe interpretari, profecto incidit in hoc absurdum etiam Deum non esse in aliis cælis, imo nec in primo ipso cælo, sed in sola eius vltima superficie, hoc est in circumferentia, vt dixit Aristoteles: quod asserere esset per quam ridiculum, & indigna sententia quæ tribueretur Aristoteli. Sed sensus hic est, quam cæteri grauissimi Interpretes, & D. Thomas voluerunt, quod ibi potius esse dicatur, qa inde incipiat motus quoad efficaciam scilicet motus, quia ibi magis operatur, non quoad determinationem substantiæ. atque hactenus de Aristotelis Interpretibus.

Ex aliis Ari testimoniis primo Ex Aristotelis testimoniis aliis idē probatur. Primo. Auctor libelli de mundo, siue sit Aristoteles, siue quis alius, qui tamē dignus est, qui tribuatur Aristoteli, cap. 7. postquam late probat indecens esse, vt Deo aliqua particularis prouincia demādetur. concludit, Dei vim esse, vt eius munus collocetur in toto mundo. Vnde ait, hanc ipsius vim esse omnium nutricem, & continentem. Item nomen diuinum, quoquo uersus omnia permeare, & alia his similia.

Secūdo Est locus pulcherrimus in Aristotele 1. de partibus animalium capit. 5. vbi laudat Heraclitum, quem cum quidam adiissent visendi gratis, cumque in casa quadam furnaria caloris gratia, sedētem reperiissent, se ipsos ab ingressu cohibuerunt. ille ingredi eos fidenter iussit, dicens. nec illi loco Deum deesse immortalem.

Tertio: cum probatum sit Deum mouere vt finem, & primum cælum, & omnia, secundum Aristotelem, & influere immediate in primum, cęlum. & omnia vt causa efficiens: certe non est maior ratio eur sit in cælo, quā in cæteris mundi partibus. vnde erit nullibi, vel vbique.

Quarto Deus non potest constitui in locum circumscriptiue per corpulentiam quam non habet: sed per operationē. Vnde Aristoteles in hoc 84 ex operatione visus est colligere locum Dei Sed probatum est: (vt diximus) omnia fuisse efficienter a Deo sm Aristotelem. ergo ex eodem principio manifestum est, ipsum esse vbiq;.

Hoc idem ex sententia Aristotelis aliqui etiam Neoterici viri nequaquam contemnendi fuisse ostēdunt, vt Fernelius libro De abditis rerū causis, cap 2. idē secundum Aristotelem Eugubinus 4 de perenni philosophia cap. 7. Item Marsilius Ficinus lib. 2. de Theologia Platonis cap. 6. & 7. apud quos multa eaque præclara de hoc ipso reperies. Nicolaus etiam Leonicus in Bembo dialogo siue de animorum essentia, vbi fatetur omnes asseruisse, Deū vbique esse, licet modum quo esset, non omnes satis intelligerent.

Neque vero hoc Peripateticorū inuentum proprium fuit, imo vt ex Eugubino, Leone, & Marsilio, ex auctoribus ab eis citatis constat, id tota fatebatur antiquitas. De Mercurio Trimegistro, eius Pimāder refertus est hac re, Mundum esse vas plenum Deo Dei spiritum omnia continere, &c. idem ex Orpheo, Holoastro, Musæo, & aliis habes apud Eugubinum. Item ex Platone, & Plotino loca iam attulit, ex quorum etiam sententia idem asserit Macrobius lib. 1. in somnium Scipionis. Proclus item in Timæum paulo post initium *Antiquorum aliorum plura testimonia etiam ante Arist.*

sic

sic argmentatur. Deus est vbique: anima non est vbique: ergo anima non est Deus. Hinc illud Virgilii.
,, Iouis omnia plena. Hinc Lucanus,
,, Iuppiter est quodcunque vides.
Empedocles etiam, cuius fit mentio in libro de mundo, vbi supra, omnia asserit esse plena Deo. Quæ loca pauca pro multis quæ afferri possunt, adducta sufficiant, vt appareat contra Auerrois impietatem non esse pueros qui sic opinantur, sed ipsum potius impiū, qui sic opinatus fuerit.

Ad 1. & 2. Ad argumenta. Ad primum, & secundū patet ex D. Thoma, Simplicio, Themistio, & libello de mundo. est enim in primo mobili modo quodam peculiari, quoad efficaciā, & initium motus, vt diximus.

Ad 3. Ad tertium. Textus ille perperā ab aliquibus exponitur. Nam putant Aristotelem agere de distantia loci, quod falsum est: nam materia prima tam distat a cælo, quàm eius formæ. Vnde si corruptio proueniret ex distantia a Deo, etiam ipsa esset corruptibilis. Anima item hominis incorruptibilis est secundum Aristotelem, quæ tamen tam distat à Deo, quam cæteræ res corruptibiles. Sensus ergo est, de distantia in natura, quę enim magis distant, hoc modo a Deo, magis sunt corruptibilia.

Dubium. Sed obiicies. in genere substantiæ magis distat materia prima a Deo, quam eius forma: ergo si hic est sensus, oportet ipsam esse corruptibilem.

Solut. Respondetur, illud intelligi de entibus completis, at licet materia prima sit ens imperfectissimum, tamen est pars, & non est ens compositum ex partibus potentibus dissolui: nam ab hoc peruenit corruptibilitas. Quæ enim magis a Deo distant habent substantiæ suæ partes, quę facilius dissolui possunt, quam ea, quæ propiora sunt Deo in natura. Hæc de quæstione.

Habet autem dubitationem, si contingat. Tex. lxxxv.

Dub. proponit Aristot. Dvbium proponit, ex quo determinat, nullum mouens motum perfecte continuum motum efficere. Dubium igitur est: An id quod motum mouet, possit mouere continue, & non sicut qui impellit idem multoties: Hic enim non est motus perfecte continuus, sed multi consequenter se habentes. Respondet, quod

Solut. motum mouet, aut mouet impellendo, dum per spatium fert mobile suo impulsu immediato, aut mouet trahendo, aut vtroque modo, nempe secundum vertiginem, aut mouet proiiciendo ad quem motum proiectorum concurrunt plures motores. Non est autem alius modus, quo mouet id quod mouetur. Omnibus autem his modis, quod mouet & mouetur, non mouet continue, & vniformiter: primus ergo motor, cum vniformiter moueat maxime, mouebit, & non mouebitur.

Determinatis autem his manifestū est. Tex. lxxxvi.

Concl. q. 1. motor nullam habeat magnitudinem. Concludit tandem. quod cum primus motor moueat immotus, nullam habet magnitudinem. Repetit autem epilogus rationem factam. Si enim haberet magnitudinem, aut esset infinita, aut finita. Non infinita: quia non datur infinitum quantum actu, vt probatum est 3. Physic. Non finita: quia non posset habere potentiam infinitam, quæ necessaria est, vt magnitudo moueat tempore finito. Finitum autem non mouet tempore infinito. Cum igitur primum mouens tempore moueat infinito, & perpetuo, necesse est, quod sit indiuisibile, & magnitudinis ac corporis cuiusque expers. Hæc Aristo.

Dubium de motu proiectorum.

Dvbium vnum est circa proiectorum motum. Videtur enim Aristotel. referre causam huius motus in medium ipsum motū a causa principali primo: deinde consequenter partem a parte. Sed omissis aliorum placitis, existimo dicendum quod medium quidem in eo modo, quem dicit Aristoteles, confert ad motum proiectorum. Et hoc experientia patet. Nam non aliter proiecta in medio velocius. quā in principio feruntur, vt cōsideraui patet. *Medium aliquid cōfert ad motum proiectorum.*

Simul etiam existimo, quod non solum medium est causa motus huius, sed quod etiam virtus imprimitur ipsi proiecto secundum quam fertur: sicut graue per grauitatem, licet differanq; quia vnus naturalis, alter violentus est motus. *Non solū mouentur a medio, sed a virtute impressa.*

Et pro hoc facit ratio, & experiētia. Ratio

tio quidem: quia ficut proiiciens imprimit virtutem aeri primo, vt moueat lapidem, & per parum spatij moueatur ipse aer. nō enim definit statim esse processus aer, cum definit moueri manus, vt ipse Aristoteles fatetur. quare etiam non imprimetur virtus similis lapidi, vt moueatur? Est autem hoc validum argumentum, quod fecit du bitare Simplicium in hoc.

2. ex varijs experientijs. Præterea multū hoc patet experientia Primo, videmus enim, & sentimus, aerem fortiter a bombarda impulsum non deiicere hominem in terram, quamuis ipsum a facie percutiat, nec ipsum globulum: quo modo ergo propelleret ad tantam distātiam lapidem aut globulum ferreum?

1

2 Similiter fortior videtur magnus ventus, quam ille qui excitatur ab arcu: sed magnus ventus vi sua nō poterit sagittam leuare a terra. ergo nec aer motus ab arcu.

3 Præterea: quia aliquando est, magnum ventum lapidem iacere, nec eredēdum est, quod solus ventus tam fortiter regrediatur vt lapidem moueat contra impetū totius venti.

4 Præterea: sequitur, quod pluma velocius proiiceretur, quia facilius ab aere sustineri potest, quam lapis: quod est falsum.

5 Præterea. in rota barbitonsoris, vbi videmus, cum motus est remissus & prope finem, motus contrarios exercere, nec in medium referri potest.

6 Præterea. quia tunc si hoc esset, dato vacuo nō posset esse proiectio, quod credibile non est Ob ista ergo mihi videtur, virtutē imprimi etiam ipsi proiecto.

An Deus sit virtutis infinitæ. *Quæstio VIII.*

Quæstio hæc, si de re secundum se ipsam agatur, nullam habet difficultatem, est enim compertissimum Deum esse infinitæ virtutis intensiuæ, vt etiam inferius probabitur. Sed ad Arist. est aliquanto difficile, tum, ob interpretum sententias, tum potissimum ob duos illos textus 78. 79. ex quibus ad eam disputandam sumitur occasio.

1. Not. Vnde Aduerte primo, in quo consistat rei huius difficultas: in Aristotele. hic virtutem pro vi, & robore in agendo, & præsertim in mouendo localiter accepimus. Dupliciter autem est virtus aliqua infinita. Vno modo intensiue, vt sit graduum infinitorum: sicut albedo esset infinite intensa, si actu haberet gradus infinitos. Altero modo est infinita duratione: puta quæ finita quidem in gradu est: tamen potest durare in motu tempore infinito.

Iuxta hoc est duplex opinio de infinita te. Quidam dicunt, quod Aristoteles loquitur de infinita, vel finita virtute duratione. quidam vero, quod de intensione. *Duplex opi. de infinitate Dei ex sent. Ari.*

Et difficultas bina in demōstratione fecit sententias diuisas. Nam fecit Aristoteles duas cōsequentias. Prior est. Si mouet tpe infinito, non erit virtus finita. Altera est, si est virtus infinita, mouet in non tpe. *Vnde sit orta difficultas.*

Quidam ergo considerantes, priorē nō valere nisi de finito duratione, quia ad mouendum tempore infinito sat est infinita virtus duratione: vt patet de Sole, qui agit tempore infinito secundum Aristotelem, & de inferioribus intelligentiis, quæ non sunt æquales primæ. Ob id dixerunt, esse hoc intelligendum de finitate, vel infinitate durationis. *Fund. eorum qui putant agi de infinitate durationis.*

Quidam alii respicientes posteriorem cōsequentiam, dixerunt esse de infinitate intensiua sermonem, quia aliter non valeret, quod moueret in non tēpore. in vtraq; aūt sententia est vna difficultas. Quod. n. mouet hos, torquet illos nec omni ex parte hi vel illi difficultatem absoluunt. *Fund. eorum qui putant agi de infinitate intensionis.*

Est autem vtrisq; duplex difficultas cōmunis. Altera est circa illud Aristot. quod in nō tempore moueret, si esset in magnitudine. Videtur hoc nihil esse. Nam si infinita virtus est, quid refert, quod sit in magnitudine, vel extra? semper enim, & quocunque modo mouebit in non tempore, si infinita est. Vel si non mouet in nō tempore extra magnitudinem, nec in ipsa mouebit. *Duplex difficultas vtrisque cōm.*

Altera difficultas est circa maiorē Aristotelis illius primi discursus. Dicit enim quod si totum mouet totum mobile tempore infinito, quod pars mouebit partem minori tēpore: videtur hoc manifeste contra id, quod dicitur 7. Physic. tex. 46. si totum mouet totū tanto tēpore per tantum spatium, quod dimidiū mouebit dimidium eodemmet tempore per æquale spatium. Hę sunt præcipuæ difficultates circa Aristotelis discursum, in quo sunt tres fallaciæ.

Prima

1. *sent.* Prima est quorundam, qui dicunt Aristotelem loqui de finitate & infinitate durationis: & maiorẽ illius discursus sic intelligunt. Si aliquod totum finitum duratione mouet mobile finitum duratione, pars illius mouentis finiti duratione mouebit mobilis finiti duratione partem mi nori tempore: quia eum pars sit finiti duratione, minus debet durare.

Reijcitur 1. *sen.* Ista sententia nõ est, (vt cen'eo,) digna disputatione: quia talis maior syllogismi ridicula esset: qui enim facit finitũ duratione, dicit tempus: non ergo opus est dicere, finitum duratione mouet tempore finito. Præterea: Quia quamuis concluderet, Deum esse infinitum duratione, tunc non soluuntur difficultates, quomodo virtus infinita duratione moueret in non tẽpore. Profecto consequentia esset nulla, nisi sermo sit de intensiua virtute.

2. *sent.* *Aue.* Secunda sententia est Auerrois, & aliorum, quod Deus nec est finitꝰ, nec infinitæ virtutis, ac ob id est incorporeus quia finitum, & infinitum corporum passiones sunt, ac id dicũt probare Aristotelẽ, quod nec sit virtutis finitæ intensiuæ in primo discursũ, nec infinitæ in secundo.

Reijcitur sent. Auerr. Hæc sententia potius videtur fugere difficultatem, quam aliquid decernere. Nam (vt alibi ostẽdimus) male in spiritualibus negat reperiri finitum, vel infinitum aliquo modo. Est enim quantitas molis, & perfectionis: & sic etiam finitum, vel infinitum. Vnde profecto etiam patet, quod necesse est admittere, quod intelligentiæ quædam sunt maioris, quędam minoris perfectionis, & æqualitatẽ vel in æqualitatem habere in perfectione, & virtute.

Non igitur possum non mirari Auerroem, qui ad calcem digressionis in text. 79. ait non posse intelligi vnam intelligentiam maiorem vim habere alia. Est enim contra rationem omnem. Nam si sũt inæquales in essentia vt necessario sunt, & ipsemet fatetur, quia ponit differre essentialiter: at essentiæ sunt sicut numeri; etiã erunt inæquales in virtute.

Viderunt hoc aliqui Auerroistæ, vt Iamdunus, qui licet 8. Physic. quæst. 11 secundum Aristotelem, & Auerroem asserat. Deum nec esse finitum, nec infinitum: postea tamen videns hanc sententiam esse valde absurdam, in quæsti, 12. de substantia orbis, ait, Aristotelẽ, & Commentatorem circa quæstionem hanc in nullo differre a Fide Catholica.

3. *sent S. Th & Græcorum.* Tertia sententia est Sancti Thomæ, & omnium fere Græcorum, & aliorum, vt in ferius probatur, quod sit sermo de infinitate intensiua: & quod Aristoteles ostendat in priori demonstratione, Deum esse infinitæ virtutis intẽsiuæ. At quia illa sententia est celeberrima, & scitu digna, exponam eam primo ad mentem D. Thomæ. 1 *fund.*

Aduerte igitur primo ex ipso S Tho. *D Th.* quod motus ex duplici radice oritur. Primũ ex spatio, puta cum vnum mobile per varias spatij partes vagatur: tunc oritur successio secundum plures spatii partes, qui motus est ex spatio consequens. Oritur secundo ex ipso mobili, cum opposito modo locus & spatiũ vnum est, tamen per ipsum transeũt diuersę partes mobilis, tũc fit successio, & motus consequens ipsum mobile ratione suarum partium penes eũdem locum, & loci partem. Quod si velis comparare illos motus ad mobile, magis intrinsecus, & per se est ille, qui ex ipso ꝓuenit, quam qui ex spatio. & ratio est, quia hic ex ipsius partibus, ille ab extrinseco spatio ei prouenit.

Aduerte secundo: quod cum tempus consequatur motum, erit etiã duplex tempus. Alterum penes motum mobilis secũdum suas partes. Alterum, secundum spatii partes. Et quemadmodum motus secũdum partes mobilis est magis p se, & primus, ita etiam est ipsum tempus. Motus vero alius, & tempus est velut per accidẽs ad istud. Vlterius, sicut tempus est duplex ita etiam duplex erit infinitas tẽporis, & prioris, & posterioris, Prior autem infinitas est per se magis, & prima. 2. *fund.* *D. Th.*

Aduerte tertio. quod prima causa, quæ tempore infinito mouet, debet esse talis quæ possit facere motum, & tempus infinitum per se, & primum, puta, corpus infinitum mouere: quia primæ causæ debetur in finitũ tẽpus per se: reliquis vero infinitum per accidens, puta, motus infinitus corporis finiti multiplicatus Cum igitur prima causa debeat esse talis, quæ mouere possit corpus actu infinitum, debet esse infinitæ virtutis intensiue. Ad alium motum infinitum per accidens, sat est infinita tantum virtus duratione, 3 *fund.*

Vult

Sensus demonstrationis Arist. secundum hanc opin. Vult igitur S. Thom. quod demonstratio Aristotelis procedat de infinita virtute intensiua, & de tempore infinito per se ex parte mobilis. & tunc nota fit solutio vltimæ difficultatis, puta, quomodo si totum mouet totum tanto tempore, pars mouebit partem in minori tempore. Hoc clarum fit de tempore ex parte mobilis. Nam per vnam loci partem citius transit pars mobilis, quam totum: & citius minor pars, quam maior.

Obiec. Quod si dicas, videtur vana demonstratio: quia non est tale corpus infinitum actu, nec esse potest. Respondet S. Th. quod verum est, tamen Aristoteles procedit ex *Solut.* suppositione. vt sit sensus: Prima causa debet esse talis, vt si esset infinitum actu posset moueri ab ipsa per vnum locũ successiue: & similiter causa prima infinitatis tẽporis debet esse talis. vt ex se possit esse causa infinitatis per se, & secundum mobilis partes. Hæc est sententia S. Th. declarata quoad potui, subtilis profecto in se, & digna S. Th. sed videtur habere aliquot difficultates.

1. difficultas contra D. Tho. Prima, quia Aristoteles non procedit ex impossibilibus, sed ex his, quæ sunt. In superioribus enim probauit motum nullum alium infinitum esse posse, nisi circularem, & hunc tanquam proprium Deo tribuit: Modo consequenter ex tali infinitate motus eius indiuisibilitatem ostẽdit: nec apparet in litera talis distinctio temporum, quam hucusque Aristoteles non significauit.

Præterea: Quia S. Thom. non soluit difficultatem, quomodo si est infinitæ virtutis intensiuæ, non mouet in non tempore extra magnitudinem, & in magnitudine moueret.

1 Respondet S. Thom. quia cum est extra magnitudinem, agit, intellectu, & arte, non autem ita ageret in magnitudine, sed sicut ignis.

Solutio hæc profecto nõ omnino satisfacit: nam primo si Aristoteles posuisset Deum agens necessarium, tantum ageret, quantum posset, siue in magnitudine, siue extra.

Præterea, quia quid vetat, quo minus agat intellectu, licet si in magnitudine? esset enim sicut homo quidem. At Aristoteles vult, quod sit omnino corporis expers, non ergo videtur de mente Aristotelis ita esse dicendum.

Vt autem in quæst. hac aperiam quid sit sentiẽdum, sit prima cõcl. Quicquid sit de ui istarum rationum, Aristote ipse voluit *t conclu-* Deum esse infinitum intensiue in vigore. *quod sit* Hanc conclusionem probabo primo ex ip- *infinitæ* so Aristot. Secundo ex eius interpretibus. *virtutis* Tertio ex rationibus ductis ex principiis, *intensiuæ* Aristotelis.

Ex Aristot. primo: quoniam in illo tex. *Probatur* 78. expresse ponit primum mouens esse *concl. ex* virtutis infinitæ. Primo: quia ipsum esse *Arist. t.* infinitæ virtutis in duratione superius fuit demonstratum in text 45. In hoc autem 78. cum velit demonstrare ipsum esse incorporeum, tanquam quid hucusque non demonstratum, ait, se velle prius demonstrare ipsum esse infinitum, & hoc supposito progreditur ad demonstrãdum esse incorporeum, & separatum.

Secũdo: quia si Aristot. intelligebat de sola infinitate durationis, manifeste peteret principium in argumento. Nam certum est, id quod est, vel mouet, infinito tempore mouere, & esse infinito tempore. Quare manifeste esset nugario, si solũ intellexit de virtute infinita in duratione, & esset ridiculum argumentum.

Tertio: quia Aristote. sumit hanc illationem: Si aliquid mouet tempore infinito, est virtutis infinitæ. Quæ quidem illatio est ab infinitate durationis, & successiua motus, ad infinitatem intensiuam motoris, ex extensiua inferendo intensiuam: virtute illius proportionis. Si aliqua res haberet ex se virtutem mouẽdi per vnum tantum diem. v. g esset alicuius virtutis. si per duos dies, esset in dupla maioris virtutis. si per quatuor, esset in quadruplo maioris virtutis, & ita consequenter. Ergo si habet virtutem ex se mouendi infinito tẽpore, erit infinitæ virtutis, Aristot. inquã virtute huius proportionis ex extẽsione infinita optime sic colligit intensionem virtutis mouentis infinitam: aliter nil omnino inferret, sed (vt diximus) principium peteret.

Dices: intelligentiæ mouent infinito *Obiec.* tempore secundum Aristot. ergo essent infinitæ virtutis. Respondeo, intelligentias *Solut.*

non esse a se, nec a seipsis habere suam virtutem, sed a prima causa, vt superius ostédimus. Deus autem est a se, & ex se suam habet virtutem: quare etiam si intelligentiæ durent infinito tempore, tamen non sine prima causa conseruante: & ideo primæ potius causæ illas conseruanti id tribuendum erit, & illius inferetur virtus infinita, non ipsarum rerum conseruatarum. Atque ideo dicebamus in illa propositione, si quid haberet ex se virtutem mouendi infinito tempore, tunc optime sequi ergo esset infinitę virtutis. Aristot. autem, sic etiam intellexisse ex eo constat, quod ibi de primo motore solum agit, nō de aliis, & de eo solo aggreditur demonstrare.

Quarto in text. 79. ait hanc virtutē infinitā, si poneretur in magnitudine, debere mouere in nō tēpore, quod manifeste pertinet ad virtutem infinitam intensiue.

Cōfirmatur ex solut aduersariorum. Nam quod quidam Auerroistæ dicunt sensum Aristo. esse, virtutem infinitam in duratione etiam moturam in non tempore, eo quod non potest poni virtus infinita in duratione in materia, quin etiam sit infinita intensiue. omnis enim virtus, quæ finita esset, defatigaretur. Id potius est pro nobis. vidēt enim se non posse saluare desensum Aristotelis, nisi recurrant ad vim infinitam intensiue.

Ex interpretibus celleberrimis Aris. 1. Simpl. Secundo. Idem probatur veterum testimoniis. Primo Simplicius in illo 79. expresse in solutione cuiusdam dubii Philoponit, ait, secundum Aristo. aliquid esse infinitæ virtutis, posse intelligi dupliciter. Vel quoad durationem, & hoc inquit, com petit etiam cęlo: Vel quoad quandam virtutem, quæ tota sit actu, & secundum hāc, ait, Deum primum motorem esse actu infinita potestate præditum In tex. etiam 86. idem ait.

2. Them. Secundo. Themis. in tex. 78. ait, Postquā Aristo. demonstrauit motorem esse sempiternū, nunc vult probare ipsum esse incorporeū. quod vt faciat, primo probat ipsum habere virtutem infinitam. (Ecce manifeste distinguit Themi. inter habere durationem infinitam, & virtutem infinitā,) primum (ait,) esse demonstratum, secundū esse ex illo demonstrandum.

3. Amm. Tertio. est locus pulcherrimus Ammonii ad initium capitis de substantia, in Præd. Aristo. vbi ait, Aristot. in Phys. probare, Deum esse incorporeū ex eo, quod asserit illum pollere infinita vi. Adfert autem totum Aristo. discursum, inquiēs. Quod habet infinitam vim, non potest esse corporeum: Nam vel corpus est infinitum. & tale supra in tertio Physic. probatum est non dari. Vel finitum, & tale certum est non habere virtutem infinitam. Nam imaginemur hoc corpus in tres partes esse diuisum, Tunc quæro. vnaquæq; illarum an habeat vim infinitam, vel finitam. Si infinitam: ergo totum taotundem valebit parti. Si finitum. ergo quod constat ex finitis, finitum erit. Hæc Ammonius, quę omni vides intelligi de vi infinita intensiue. Et cōfirmatius fit: Nam de infinita duratione nullum inconueniens est, imo potius est necessarium, partem tandē durare, quam totum.

4. Alex. & alij. Quarto, in eadem sententia fuit Alexāder, vt & Vicom. & alii graues authores hoc ei tribuunt. Primo: quia quod Simplicius dicit supra, semper videtur dicere ex sententia Alexandri. Secundo: quia (vt alibi tetigimus) ipse ponit Deum intellectum agentem, quem vult omnia præsentia, præterita, & futura in particulari simul intelligere. Vnde cum hęc sint infinita, non potest non habere infinitā vim intelligēdi, quare, & essendi, quia eadem est in Deo Quod argumentum idem concludit ex Theophrasto, Eustrathio, Psello, Magentino, & aliis Peripateticis, quos attuli in primo Perihet. in capite. De futuris contingentibus: imo vere & simpliciter cō cludit, vt postea dicemus.

5. Philo. Quinto est sententia Philoponi, qui ex Peripateticorum principiis id deducit in primo capite, eorum, quæ circunferuntur in opere ipsius contra Proclum.

Nota valde Et quod valde est notandum. Nemo istorum veterum affert, aliquem Peripateticum fuisse in opposita sententia. nec vertit in dubium, an hoc sit dicendum in Aristotele, sed quasi manifestum trādit.

Nota ex Simplic. Imo Simplicius contra Philoponum in illo 79. vt illum adducat in maximum inconueniens, ait, eum nouisse distinguere inter infinitatem durationis, & virtutis vt illam secundum Aristotelem tribueret cælis, hanc Deo.

Sexto,

Sexto. Hæc est sententia D. Thomæ hoc loco, & communior Latinorũ. Sed primo, imo ipsius Auerrois, qui hic ait se esse valde dubium, & hoc esse maximum dubium eorum quæ sunt in philosophia: vnde attulit fugam illam potius quàm solutionem, de qua fusius egi. Post in 12. Metaphysic. tex. 41. ait, motum cæli duos habere motores. Vnum finitæ motionis, & est anima existens in eo: Alterum infinitæ motionis, & est potentia quæ non est in materia. Ac si dicat Deum esse infinitæ virtutis, licet motor peculiariter addictus primo mobili sic finitæ. Non enim potest intelligi illa potentia infinita in abstracto sed in aliquo subiecto. nec de infinitate durationis, nam hæc competeret, ipsi animæ orbis particulari motori, imo omnibus motoribus orbium.

6. D. Th. & latinorum cõior

7. Auer.

Scio Zimaram ibi cõfingere nescio quã solutionem. sed certe textus nullam patitur. Vnde credo Iandunum, vt vidimus supra exactius fuisse assecutum mẽtem Auerrois: nam quid aliud intelligere potuerit per illum motorem infinitæ motionis, nõ apparet.

3. rationibus ductis ex principijs Aris.

Tertio, id est probandum rationibus ductis ex principiis Aristotelis. Primo. Mundus effectiue est a Deo ex nihilo, vt supra probatum est siue id fiat per emanationem, siue per creationẽ: ergo Deus habet vim infinitam. Consequentia probatur. Tum quia, si crearet in tempore secundum peripateticos, haberet ĩfinitam virtutẽ, sed quod fuerit factũ ab æterno, vt quod factum fuisset in tẽpore, nullo modo minuit hanc vim: ergo. Tum etiam. quia nõ est minoris virtutis dare esse ab æterno, quam dare esse in tempore. ergo si ex hoc infertet infinitam virtutem, etiam illud.

1. ratio.

Cõfirmatius fit ex illa calculatione D. Thom. agens, quod producit ex passo minus disposito, maiorem habet vim: ergo quod ex nullo modo disposito, infinitam

Confirmatius item fit. quia intelligentiæ emanarunt a Deo secundum Aristotelem: ergo emanarunt ex nihilo, quia non ex materia.

Item, de anima rationali, si est immortalis, & multiplicatur, vt re vera est, sequitur creari & ex nihilo fieri, nõ autem educi ex potentia materiæ.

Secundo, Deus secundum Aristotelem vt alibi ostendemus, & partim etiam tetigimus in libro primo Periher. quo in loco grauissimos quosque Peripateticos attulimus, quid id ipsi tribuebant, & cognoscit omnia præsentia, præterita. & futura in particulari, & fines etiam omniũ agentiũ particulariũ, ad quos ipsa diriguntur. Hæc autem sunt infinita. Ergo habet finitã vim cognoscendi. Sed qualis operatio, talis essentia ergo. Et hæc est etiam eadem cum ipsius essentia. ergo habet infinitam essentiam. Confirmatur: quia saltem cognosceret circulationes sui orbis primi, quẽ mouet, aut faceret Aristoteles stultã primã causam, & ignorãtem at illę sunt infinitę: & dies præteritos & annos nouit, aut eorũ, quod est ridiculũ dicere, obliuiscitur quod sunt ĩfiniti. ergo est ĩfinita ĩtelligẽdi capacitas. 2. ratio

Tertio. Ex D. Tho. primo Contra gentes, cap. 43. Actus alteri inhærens terminatur ab eo in quo est, cum omne quod recipitur, per modum recipientis recipiatur: actus vero nulli inhærens a nullo terminatur, quia habet omnem perfectionem illius generis. Vnde albedo per se subsistẽs & a se, haberet omnem perfectionem albedinis. Sed Deus est ipsum ens per se subsistens: ergo a nullo potest coarctari; aut limitari, quin habeat omnem perfectionem, quæ intelligi potest in genere entis. 3. ratio

Quarto. Ipsum esse per se consistẽs infinitum est. Nam ab infinitis, & infinitis modis participari potest. Si igitur esse, quod ex se est infinitum, in aliquo, terminatur profecto ab aliquo debet determinari: igitur vel vt a producente tale esse, vel vt a recipiente illud. sed esse Dei nec habet producens, nec recipiens: ergo non potest intelligi esse coarctatum, vel limitatum, aut determinatum ab aliquo. ergo nec potest intelligi deesse illi illa infinitas, qua habet esse & ens secundum se. 4 ratio

Quinto ex eodem S. Thoma. Illa perfectio magis habetur ab aliquo, quod ipsum perfectius participat. sed summus modus participandi est, si illa perfectio sit de essẽtia: at in Deo esse est de essẽntia ipsius. ergo perfectio entis infinito & illimitato modo habetur a Deo. 5. ratio

Sexto, Deus est æternus. ergo infinitus 6. ratio

Nam æternitas est duratio infinita, ergo eius radix, quæ est ipsa essentia, est infinita Nam permanentia infinita non potest esse a virtute finita. Item, quia hæc permanentia infinita est tota simul: ergo.

Quod si obiicias, idē esse de Angelis: Negatur consequentia Nam non habent

7. ratio. eam a se, sed a Deo. Denique septimo, vt plures alias rationes omittam, quas affert D. Thomas & alii, multa sunt in natura, quæ quasi quoddam vestigium sunt istius infinitatis: vt infinitas instantium temporis, & infinitas pūctorum in linea, infinitas perfectionum indiuiduantium in vno quoque indiuiduo diuersæ, quæ sunt sub vnaquaque specie infinita partium continui.

8. ratio. Item intellectus noster, dato semper quouis, potest maius & maius apprehendere & intelligere. Vnde cum vltra omne finitum nos possimus, aliquid perfectius intelligere, euidenter sequitur Deum esse vltra omne finitum, nam alias possemus intelligere aliquid maius, & melius Deo.

9. ratio. Adde. Quod intellectus noster est insatiabilis appetitus. Nam postquam quis scit, plura scire semper vult. At hic appetitus, hæc ordinatio intellectus nostri ad infinitatem, vt in nullo finito, & in nulla finita veritate acquiescat, frustra esset, nisi daretur infinitum aliquod, infinitaque veritas, qua satiaretur. Et manifeste ostendit ipsum ad aliquid infinitum infinitam habere capacitatem.

Eodem modo de appetitu voluntatis ad bonū ostendi potest, quia nunquā eius appetitus aliquo huius vitę bono satiatur sed eo habito, plus desiderat.

10. ratio. Hæc item sententia omnium Priscorū fuit. Nam vt ait Aristot. in 3. Physico. 25. omnes prisci tribuerunt infinitatem primo principio, licet postea errauerint in applicatione talis infinitatis. Vnde, vt colligitur ex illis testibus,, Pythagoras, Plato, Anaxagoras. & Democritus id asseuerabant. Mercurius Trimegistus sæpe asserit in Pimandro, Deum esse infinitum, imo tota vetustas Deum intelligebat hoc nomine, vt videre est apud Eugubinum 3. lib. de perenni Philosophia. c. 8. vbi multa adducit testimonia. Idē Auicē. in tract. 2. Metaph. ca. 4. & 5. Author etiam lib. de causis idem videtur asserere.

Secunda conclusio. Circa rationes istas Aristotelis certum est, non omnes esse demonstrationes. Satis fuerit si sint aliquæ, aut forasse etiam omnes rationes probabiles. Hæc conclusio satis manifesta est ex eo, quod nemo vnquam Interpretum satis potuit sententiā Aristotelis in his omnibus textibus ita commode explicare, vt nullum sequeretur inconueniens. Potest tamen eas rationes probabiliter defendere altero duorum modorum, vel vt S. Thomas superius, vel secundo, pro quo hęc erunt aduertenda. 2. concl.

Primo quod virtus maior, vel minor mouentis non solum debet pensari penes pōdus, & resistentiam, sed etiam penes tempus. Vnde solum illa est maior virtus quæ æquali tempore maius pondus mouet: sed etiam, quæ idem pondus per maius tempus: & hoc non indiget probatione, sen sus enim hoc indicat Maioris enim est virtutis decem pondera mouere per horam cōtinuatam, quam per dimidiam Aliqui enī per dimidiam mouēt, & deficiunt statim. Ex quo fit, quod tempus etiam cum resistentia habeat computari, Multum enim, vel paucum temporis pondus secundum resistentiam auget vel diminuit. 1. fund.

Nota tamen quod hoc fundamentum non est vniuersale, nisi in virtutibus, quæ patiuntur: & dum mouent, mouentur a motis quales sunt corporeæ. Virtus enim quæ non patitur dum mouet, solum per pondus & resistentiam mensurari debet, non per tempus. Nota

Aduerte secundo: quod omnis virtus animalis ad mouendum infinito tempore, similiter, virtus in corpore infinita intēsiue debet esse: quia cum talis, dum mouet, moueatur a motu resistenti, mensura bitur secundum tempus etiam. Vnde si maior est, quæ tempore maiori mouet, eadē ꝓportione ꝓcedēdo, quæ debet absq; fine mouere, infinita debet esse intensiue. 2. fund.

Sicut si homo sustineret decem pondera ferri, seu moueret per horam, esset alicuius virtutis: si per duas, maioris: si per tres, adhuc maioris: si ergo per infinitum, infinitæ.

Aduerte tertio, quod Aristoteles ex sensibilibus 3. fund.

sibilibus philosophiam deducens non existimauit esse virtutem aliquam in corpore posse, quę non moueretur, dū mouet & defatigaretur, si virtus animalis est. Cū autem superius ostensum sit, in motu deueniendum esse ad aliquod, quod se ipsum moueat, nec possit sistere motum in inanimatis; sequitur, quod in motu cæli non sit deuenire, nisi ad viuens primum. At ne quis existimaret, hoc esse quoddam corporeum animal, seu animam in corpore: probat hoc nō esse, sed debere esse substantiam viuentem sine corpore, quę si in corpore esset, defatigaretur. sicut quælibet anima, quæ moueretur saltem per accidens, & tunc ad mouendum tempore infinito, indigeret virtute infinita intensiue, quæ esse non potest.

Explicat discursus Arist. Ex his sequitur discursus Aristotelis notandus. & semper procedit de virtute quoad intensionem. In primo discursu probat, quod nulla virtus corporea finita intensione possit mouere tempore infinito, sed si mouet tempore infinito, debet esse intensiue infinita.

In secundo discursu probat, quod virtus corporea infinita esse non possit, quia moueret in non tempore. ex vtroque ergo sequitur, primum mouens nō esse corporeum, vt sit hoc totum argumentum. Omnis virtus corporea, vel est finita intensiue, vel infinita. sed neutra potest mouere tempore infinito. Non finita, quia cresceret virtus secundum tempus, vt dictum est. Non infinita, quia moueret in non tempore. Cum ergo primum mouens tempore infinito moueat, non erit virtus in corpore.

Dissoluuntur illæ supraposita difficultates. Ex his facile soluuntur omnia. & concordantur consequentiæ illæ, & soluuntur illæ duæ difficultates. Prima enim soluitur. Ob id enim virtus in magnitudine
Ad 1 nō potest mouere tempore infinito, quia tunc esset infinita intensiue. quod esse
Ad 2 non potest. moueret enim in non tēpore.
1. solutio. Ad secūdam difficultatem potest sic responderi quod pars mouentis debet sumi talis, vt sit maioris proportionis ad partē mobilis; quam erat totum ad totum. V.g. si totum ad totum erat duplum, pars mouentis sumatur, quæ sit triplo maior, quā pars mobilis. talis mouebit in minori tempore, quia magis vincit resistentiam. Et hoc proxime conuenit cum Aristotele: & ueritatem habet. Nam in lib. 7. seruabatur eadem proportio totius ad totum, & partis ad partem. & tunc idem debet esse tempus.

2. solutio Possumus & aliter respondere, & forsā melius, quod loquitur Aristoteles de virtute corporea passibili, & tunc tempus est cum resistentia computatum. Et si totum mouet totum, tāto tempore, pars mouebit partē minori tempore, quæcunque sit Si enim fortis homo mouet pondus per diem, non sequitur, quod dimidia fortitudine præditus homo moueat dimidium pondus per diem. Falsum enim hoc esse, experientia mōstrat. Nam hoc modo probares, quod infirmus homo per diem perse moueret talem partem breuem ponderis quod non est verum, cum absque pondere vix per horam moueri posset. Aristoteles autem lib. 7. loquebatur de virtute nuda motiua, & quæ non repatitur, vt illic declarauimus Hæc igitur satis sint de Aristotelis discursibus.

Alia explicatio reijcitur cuiusdam propositionis Arist. Aliqui contrahunt illam propositionē, Si mouet in infinito tēpore, est infinitæ virtutis: ad virtutem solum in magnitudine existentem, & operantem cum resistentia, aliter nolunt in vniuersum esse veram, nec eum fuisse sensum Aristotelis. At verò cum Aristoteles illam absolute, & sine restrictione sumat, & ita etiam defendi possit, vt diximus, quando res ex se habet eam mouendi virtutem independentē, vt ex illa proportionis calculatione deduximus. in hoc etiam sensu defendenda est.

Dub. sol. & ratio nū cōtrariarum. Sed contra primam conclusionem sunt aliquot dubia, & rationes dissoluendæ eorum, qui negant secundum Aristot. Deum esse infinitæ virtutis Sunt autem hæc.

Primum secundum Aristote. Deus, vt videtur, nihil potest facere ex nihilo ex 1. Physic. 33. & 34. vbi ait ex nihilo nihil fieri. ergo non habet vim infinitam. Respondetur, sententiam Arist. esse iuxta naturalem rerum ordinem, & de naturali actione, de qua loquebatur, nihil ex nihilo posse fieri. atque isto modo nihil creat ex nihilo: non negat tamen, quin omnia ex prima causa sint, & ab æterno productus fuerit, & emanauerit ex Deo mundus cum materia,

materia, vt superius probauimus. Secundo dicim⁹, quod quamuis nil putaret hoc modo ex nihilo posse fieri, nihilominus tamen maneret infinita virtus, scilicet perpetuo mouendi in primo motore. quam ipse hoc loco tex.78 probauit.

Virtus materialis agit in quantum pôt secus quæ est extra materiam.

Secũdum dubium. Si haberet virtutem infinitam, moueret in non tempore ex il lo 79 Respõdetur id esse verum, si illa virtus infinita esset materialis, aut in materia, & corpore: tunc enim ageret quantum posset. at modo est extra materiam, & ita non sequitur, nisi solum, vt agat proportione ad ipsum mobile, & vt illius solùm natura requirit. Secundo: quia si esset causa omnino necessaria, agens sine cognitione, tunc ageret secundum vltimum potentiæ: at modo agit ex electione, quantum videt conuenire orbi, & mobili.

Tertium. Deus non potest facere alium mũdum: ex primo de Cœlo 92. nec potest facere actu infinitum. ergo non habet virtutem infinitam. Respondetur, multa non posse facere Deum, licet habeat vim infinitam: nõ quia desit potestas, sed ex eo, quod res ipsæ implicent, & non possint fieri. Talia autem sunt hæc secundum Arist. Vnde Arist. non probauit non posse esse plures mundos ex parte opificis, sed ex parte ipsius rei, quod tantùm debet esse vnum cẽtrum, & vna materia, &c.

Quartum. In 2. Cœli text. 67. videtur Aristo asserere, motores tam esse proportionatos mobilibus, vt si vnum astrum alicui orbi adiiceretur, non posset ab intelligentia moueri. Respondetur, de hac re aliquod esse dubium: tamen loqui semper Aristotelem secũdum naturalem motum, & de naturali actione: non violenta, aut miraculosa. Secundo præterea, in genere loquutum fuisse de intelligentiis motricibus, non de Deo. Et ratio huius est: quia intelligentiæ addictæ orbibus, habent limitatam virtutem, & orbi proportionatam: secus autem est de Deo, quem solum fecit infinitę virtutis.

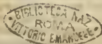
Vltimum. Arist. in 3. phys. & in 1. de cælo, fuse probat non dari infinitum actu: ergo. Respondetur, vt tibi adnotauimus, & aperte colligitur a text. 35. vsque ad 39. Aristotelem tantum agere de infinito in quantitate. Atque de hac quæstione hactenus, & de tota expositione librorum octo Aristotelis de phys. auditu. Sit laus Deo sempiterna, a quo omnis perfectio, & omne bonum procedit Amen.

FINIS OCTAVI LIBRI PHYSICORVM.

Laus Deo, & Domino Nostro Iesu Christo, & Virgini Sanctissimæ Mariæ, Matri eius. Amen.

Hæc commentaria vnà cum quæstionibus Doctoris Francisci Toleti, Societatis IESV, nil continent contra fidem, vel bonos mores; & sunt vtilia vt studiosis prælegantur. atque ideo poterunt typis excudi.

† *D. Ledesma.* †
† *M. Antonius Lisius.* †
† *M. Hieronymus Hurtadus:* †

REGISTRVM.

a ABCDEFGHIKLMNOPQRSTVXYZ.

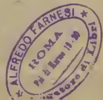
Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn Oo Pp Qq Rr Sſ Tt Vu Xx Yy Zz.

Aaa Bbb Ccc Ddd Eee Fff Ggg Hhh Iii Kkk Lll Mmm Nnn Ooo Ppp Qqq.

Omnes ſunt duerniones.

VENETIIS, APVD IVNTAS.
M D LXXXVI.

ALFREDO FARNESI
ROMA
...tore di Libri

